

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

L. M. Wilson King

HRVATSKA VILA

LIST ZA ZABAVU, POUKU, UMJETNOST I KNJIŽEVNOST

UREDIO

AUGUST HARAMBAŠIĆ I EUGEN KUMIČIĆ (SISOLSKI)

v. 2

GODINA 1883. TEČAJ II.

SVEZAK I. – XII.

Donovan King

Woodburn

U ZAGREBU 1883

NAKLADOM GAVRE GRÜNHUTA

TISKOM C. ALBRECHTA

R

AP 56
. H 89
v. 2

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

SADRŽAJ

Pjesme

Izvorne

	Str.
Ima časa — A. H.	3
Jesen — Tugomil	4
Tužnopoike I.—IV. J. K. O.	23
Na Trsatu I.—III. August Harambašić	28
Moje srce — Anka K—ć.	44
Usred noći — Tugomil	44
Sevdeslije Deli Selimove I. —IX. 60. 81	102
Javorovo lišće I.—IV. — T.	60
Na odlazku — K. M.	70
Pobratimu — Tugomil	79
Nikad — Josip Kozarac	81
Mašti — B. K.	81
Ja te ljubim — August Harambašić	102
San i java — Marija Kumičić	102
Da sam bogat — August Harambašić	122
U čeznuću — Draško Helvetić	122
Glosa — J. Milaković	126
Poletarke I.—VI. J. K. Ostojić . . . . . 128.	143
Zavjet — Silv. Kr.	149
Još Hrvatska ni j' propala — Antun Demartini	165
Proljet, Ljeto, Jesen, Zima, — Tugomil	185
Kraj mora — M. O.	185
Jadovanke I.—VIII. — Tugomil . . . . . 207.	227

Prevedene

Pod oknom — Fran Preširn	44
Stecchetti: Postuma — Preveo A. Harambašić	90
Pjesnik i kapral — Al. Petofi, preveo Dr. Helvetić	102

Pripoviedke

Izvorne

Urotnici — D. Joso Gržetić 1. 21. 42. 57. 77. 97.	217
Adalgisa — F. Afrić Riečanin 5. 28. 50. 68. 84.	109
Mijat Lukičin — J. Draženić	103
Sveti Mate — Turučov	123
Pod starost — Bogdan Krčmarić	144

Prevedene

Bartek pobjeditelj — Pripoviedka Hinka Sienkiewića. Pohrvatno Fran Kućinić . . . . . 16. 24. 45.	62
Balade u prozi — Iz Lettres de mon moulin od Alphonsa Daudeta preveo August Harambašić	80
Bez staze, bez luči — Crta od A. G. Blagova, s ruskoga preveo E. Matić . . . . . 162.	183
Dupin — Talijanski napisao G. D. Annunzio, preveo J. K. Ostojić	166
Umjetnici — Od Vsevoloda Garšina, s ruskoga preveo M. Lovrenčević . . . . . 203.	222

Spiritus Indocilis — Talijanski napisao Enrico Castelnuovo, preveo Svetko Batestin	205
Skalozob u kuli sa sedam tornjeva — Kozačka pripoviedka po poljskom od Mihajla Czajkowskoga, preveo Ante Demartini	225

Vjekopisi i nekrolozi

Léon Gambetta — August Harambašić	88
Franjo Krežma — Fr. Š. Kuhač III. 131. 150. 171.	190

Pouka

Izvorna

Hrvatsko kazalište — P. Marinkov	18
Bakar — D. Hirc	58
Odgovor na članak Kurje oko	74
Sv. Lovreč u Istri — V. S.	91
Cirkničko jezero — D. Hirc	92
Hrvatsko glumište — Š—ć	113
Knjige Matice hrvatske: I. Klara Miličeva — Fr. Tonković	127
Hrvatsko glumište — S—ć	129
O romanu — Jenio Sisolski	145
Knjige Matice hrvatske: II. Zavjet — N. K.	152
O ljubavi u pjesmi — Bogdan Krčmarić	193
Kako da se postavljaju munjovodi — J. Potočnjak	212
Rječina — D. Hirc	213.

Prevedena

Dvie tri o piću — S talijanskoga preveo Vlado Kolarović	10
Prvaci današnjeg Pariza — Napisao P. Boborikin. S ruskoga preveo Ilija Milarov . . . . . 34. 52.	71
Putne crtice iz de Amicisove »Holandije« — Preveo Ivan Širola	167.

Listak: Književnost — Umjetnost — Naše slike Zemljopis i statistika — Kulturne vesti — Umrli — Bibliografija.	186
--	-----

Glasba

Bosanski guslar — Franjo Krežma . . . . . sv.	III.
---	------

Slike

Fran Kurelac	1
Jesen (k pjesmi)	4
Grad Bakar	6
Kozak na Dnjepru	7
Car Aleksander III.	9
Na sjevernom ledenom moru	14
Nikola Tomaseo	21

Str.

Na Soči	26—27
Rumunji	30—31
Mimika	34
Lirika	35
Dr. Gjuro Daničić	41
Prvostolna crkva u Djakovu	46—47
Fran Preširen	50
Pod oknom (k pjesmi)	51
Samostan rylski u Bugarskoj	54
Unutarnjost samostana rylskog u Bugarskoj	55
Medo Pucić	57
Glavna ulica u Dubrovniku	61
Gajdaši iz okolice Zadra	66
Pastirica iz okolice Knina	67
Svečani posjet kod kneza Nikole I. na Cetinju	69
Crnogorski vojvoda	73
Josip J. Kraszevski	77
Kopar	82—83
Nošnja iz Hercegovine	86
Crnogorci sieku ovce	87
Léon Gambetta	89
Kavkazka djevojka	93
Knez Gorčakov	97
Požega	100
Gradina Krapinska	101
Ciganka	107
Šestinska žena	110
Šestinska djevojka	111
Dr. Ivan August Kaznačić	117
Bledsko jezero	120
Baška nova	121
Gjulin ili Dobrin, ponor kod Ogulina	125
Seljak iz Sv. Šimuna	132
Car Aleksandro III.	140
Carica Marija Feodorowna	141
Kreml u Moskvi	148—149
Moskva	148—149
Seljakinja iz Lekenika. Seljak iz Granešine	157
Lepoglava	160
Sudbeni stol u Zagrebu	161
Crnogorac iz okolice Cetinjske	168
Crnogorac sa granice Hercegovacke	169
Mirko i Frane Turić	177
Karlovac	180
Sarajevo	181
Grad Hvar na istoimenom otoku	188
Život ili smrt	189
Bret-Harte	194
Krunisanje cara Aleksandra III.	200
Ruski krunidbeni znakovi	201
Svatba u Flisaka	208
Zadnji dani	209
Vuk Štefanović-Karadžić	217
Glavna ulica Cetinjska	220
Skrajna ulica Cetinjska	221

Str.

UROTNICI

Izborna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

Bilo je 10. rujna godine 1479. U prostranom pažkom zatonu bila takova tišina, da se je nebo zrcalilo na glatkom površju morskome, te je čovjek izpod sebe gledao drugi svod nebeski. Pod ladjom odsievao po gdje koji oblačić u toj neizmjernoj dubini. Okolo

stojeći vrhunci dvostručili se i visili izpod svjetlog morskog površja, kano da sačinjavaju drugi sviet u tom prozračnom bezdnu.

Sunce se već počelo naklanjati i dan bližati svomu svršetku.

Dva mlada čovjeka šecu hitrim korakom gradskim ulicama, a najposle približe se k moru. Jedan je nosio dva tri povraza, a drugi osti.

Kad je sunce počelo, poskakali u laku ladjicu, odvezali barbetu (tanko uže, kojim se čamac veže za kraj), prihvatili vesla, uprli čvrsto, zaveslali živo, i za tren se odputili u protivnu stranu drage i tu spustili svoje povraze, pa zapalili rženice i smrekovine, ne bi li prevarili kakova lubena, gdje koju podlaniču, ili ostiljem ždroknuli mrenu, gruga, čifla, ugora... bilo što mu drago, ma i ništa, ta ribarenje nije im bila najglavnija misao: druga je bila svrha njihovu noćevanju na moru.

Ozvanjala jedanajsta na gradskom zvoniku, a jeka se ponavljala, odbijajući se od jedne drage do druge. Uviek trajala mrtva tišina; sve se smirilo u gradu; samo bi se čulo riedko hukanje kojega čobana, koji je obilazio svoje stado, razpršeno po okolo stojećih obroncih, blejanje zaostavše udaljene ovce, prekinuto

lajanje čobanskog psa, kano da s nevolje jadikuje, jer ne smije da mirno spava. Gdje koji prestrašen njiroć doplovio bi iza klisurine, te bi, ne mogući uteći, zanjorio ploveć, ili zapljuskao slabim krilom, te preletio tihim površjem, da se sakrije među odaljenije i tamnije skrače.

Zvjezde se kriesile i na vedrom svodu nebeskom i na glatkom površju morskome. Naši ribari odvezli se tamo na sriedu široke drage. Jedan je bio polugospodske ruke: bio to Ivo

Silotić, mladić visok i krepak. Izpod gustih obrva kriesile mu se živahne velike oči i odavale hitru i odvažnu misao. Lice bilo bjeleputno, al crnomanjasto i izprženo sunčanom žgom. Nije na žuljevnihi dlanovihi nikad nosio rukavica, ali je u svom srcu nosio plemenita čuvstva, a glave nije nosio za nevolju, već se je dobro razumio u gospodske i gospodarske poslove. Znao je u prigodi veoma dobro rabiti i veslo i motiku, i pušku i sablju. Bio je bistra

uma, ali naprasita značaja, te nije mogao trpiti, da se niži stališ njegovih sugradjana gnječi i mrzi; mučno mu je bilo podnašati, da se sa pučani postupa, osobito za vrijeme rata, kano s prostom živinom. Ležao mu je na srcu ponos svakoga i ljubav do najsiromašnijega crva, koji nije imao čim da se nahrani, ni glavu kamo da sahrani, a morao podnašati svakakav trud i jad na zapovied gospodske ruke i tudje vojničke vlasti. Imao je mnogo takovih jednomišljenika, ali tko zapovieda, taj zakon kroji, pa je bilo sklonuti vrat pod težak jaram i pod moraš. Nu sila kola lomi, a lonac, kad uzavre — il će pući il prekipiti, i čovjek, kad mu breme dosadi i dotežća — sbacit će ga, ma stalo ga i glave.

Silotić povuče povraz u ladjicu, ustane i obazre se na sve četiri strane. Mjesec se nadnio nad klisurasti Velebit, sievnuo i prosuo svoje svjetle zrake svom okolicom. Svud na okolo do puste, obale ni jedne jedincate ladje. Sve mrtvo. Nigdje ni žive duše: kano da na svietu nije ni živa stvora do ove dvojice.

— Čuješ, Pero, reče Silotić svomu drugu podmuklim, skoro šapćućim glasom, — što misliš ti, zašto se još nije vratio Mirković?

FRAN KURELAC

— Borme, ja baš ne znam.

— Razumijem, da ne znaš, ali što se tebi čini, kakav bi mogao biti uzrok?

— He, valjda je udario drugim putem.

— Hm, drugim putem, ali se je zavjerio, prisegao....

— Prisegao?! prekine naglo Pero, ja se ne uzdam u njega.

— Nemoj tako, Pero, odvrati malo ne uvrijeđen Silotić, nemoj suditi naprečac. Istina Bog, morao bi bio ovdje biti već pred osam dana, ali ga je zadržao uzrok možebit važniji, nego što mi i mislimo.

— Bilo na tvoju, ali je do danas mogao biti svladan svaki uzrok.

— Vjeruj, biti će uzrok neoboriv. Ne će Mato prekršiti zadane riječi.

— Ne će Mato, ali otac mu Ivo nije sin Mato, a dokle on bude uz njega, ne će sin kud ga volja. Mirkovići bili su dobri i poštenu ljudi, nu stari Ivo je prilizavac Mletčana, podla uhoda, nepoštenjak!

— Moj Pero, ti na debelo krojiš; sačuvaj Bože, da si sudac. Otac, istina, na visoko gleda i velik je škrtica, pa se ne mogu ni ja pouzdati u njega; ali sin mu Mato, moj pobratim Mato, to je junak od oka. Ne spominješ li se, kad je mletačka lisica Lando uz našega podloga Kosića onomad htio silom utjerati u vojne svu našu pažku mladež, bilo bi mu pošlo za rukom, da se nije tomu žestoko uzprotivio moj prijatelj Mato? Dokazao čisto kano na dlanu, da se nitko ne će vratiti sa Bojane izpod Skadra, jer su tamo deset puta veće sile u Turčina nego li naše, koje bi morale na njegov udariti. Premda se je zapovjednik Mistoli odvažio na obranu Skadra, vidit ćete, rekao Mato, — bude li se živ povratio, koliko će vojnika sobom natrag dovesti. Pa nije li jedan u zadnjemu sukobu i sam zaglavio, a galija mu sa mornari zarobljena, te možda i oni, koje nije smrt ugrabila, i danas stenju na mukah, a kolcu se moraju nadati. — Mladić je to, koji znade pogledati daleko, a cilja ne promašiti.

— Priznajem, al opet tvrdim, da mu je otac bez svakoga značaja.

— Ta ostavi otca, njega ne ćemo i ne trebamo; nego kako ćemo bez Mata? Sve je pripravnno, a njega još ne ima. Svi naši junaci zakleli su se, da ne će prostiti nijednomu, da su spravni udariti bez milosrdja, ali kako i kada, još nije ustanovljeno, a bez Mirkovića težak je posao.

— Svakako, osveta ih mora stignuti što prije. Nije oklievanja. Prekosutra mora se odputovati, tako kažu zapovjednici.

— Uhvam se, da će medjutim Mato stići. U slučaju, ne bude li njega, morat ćemo na put, ne mislim prekosutra, nu svakako što skorije. Juretić, dobar plivač, bio je nakanio probušiti Berfićevu ladju, da se tako utupe i zaduše svi zapovjednici, zatim obtužiti Duma Raića u Landa, da većinu Pažana nagovara neka ne idu nikamo, jer da će tako vuku u ralje, pa svi do jednoga biti zgaženi i uništeni.

— E, nije Juretić rođen, da kroji urotne osnove.

— I sbilja nije, povlači Silotić, jer je Lando zavirio u istinu, te Juretića kaznio, a mi ostali sramotni.

— Da, da, kad se čovjek povjeri takovim

ljudem, ne ostaje mu najposle nego ukor i sramota.

— Al slušaj. Mato je ovoga mnjenja: kaže on, treba se najprije ukrcati i odploviti. Kad se bude tamo u prostranijem moru — baciti jedne u more, druge izprebijati, a ostale izkrcati na puste otočiće, nek ondje očekuju pomoć iz oblaka. Onda se svi živi i zdravi vratiti u svoj zavičaj i oteti Landu svaku oblast, a on nek se tada potuži ili neka pisne, ako mu je mila glava.

— Ta je nešto pametnija, primjeti Pero zadovoljan.

— Pametnija, dakako, al njega još ne ima, uzdahne Silotić, — a bez njega računi bez gospodara.

— Stigao ili ne stigao, za vremena, prigode ne smijemo propustiti, reče oštro Pero, — uteče li nam ova, druga se ne će lje tako brzo desiti, a mi uvijek vezani i sapeti. O Matu ne mogu zlo suditi, nu odkad se je zagledao u onu plačivicu, što ne bi smutila mudre vode, postao je lošijim junakom. Sve kano da se plaši umrijeti. Riječi dosta i do volje, a teško mu se odvažiti na težak i pogibeljan posao.

— Kako to govoriš, Pero? Nemoj vriedjati, nemoj biti tako lakouman.

— Je li? Istina, ja sam nešto debele glave, ali se ipak u takove poslove i ja ponešto razumijem.

— To znači ozloglašivati nedužna čovjeka, reče srdito Silotić.

— Nije. To ne umijem.

— Ipak, tu prozire....

— Ništa ne prozire, nego puka istina.

— Možeš li što dokazati?

— Mogu.

— Kaži dakle, zapovjedi Silotić jedovitim načinom.

— Nemoj se žestiti, odgovori hladnokrvno Pero, evo me na čistu sasvim u kratko; i tebe se tiče, a možda ti se s toga uzroka i prijateljem ulagiva i tvoje poduzeće povladjuje i podpomaže, samo da postigne svoju svrhu: Zaljubio se u Stošicu, Jaginu mezimicu, a tvoju sestricu; razumiješ li sada?

— Ha, ha, ha... nije to ipak najveće zlo, niti ga se s toga smije osuditi.

— Nemoj tako vikati; noću se daleko čuje. Nije to veliko zlo, ali nije ni veliko dobro. Junak, koji svom rodu i domu žrtvuje srce i glavu, ne smije toga dara ni dieliti ni poloviti, jer nije ni junak ni ljubovnik. Premda su se iz ljubavi u vrijeme mira radjala čudnovata djela, ipak su za vrijeme rata s istog uzroka propala mnoga i najsmionija poduzeća. Tako ja sudim, a možda i ne grišim.

Silotić zamuknuo i zadubio se, misleći kako može taj prostaciua Pero tako čudno umovati. Postaviv, da je tako, jednim domišljajem dohvati, kakav je bezdan med njegovom sestrom i plemenitašem Mirkovićem. Strahovita ga sumnja obuzela. Poče dvojiti o iskrenosti svoga prijatelja Mata; a sve većma hvatale mu se duše Perove riječi. Pak će molećim glascem: — Nemoj se šaliti sa mnom, nije sada tomu vrijeme. Reci mi istinu, je li temeljit tvoj strah o njegovu dvojbenu značaju? o ljubavi napram mojoj sestri? Na čem se osniva tvoja sumnja?

— Sumnja?... Sad bi se ja morao smijati

tebi, da me je volja, nu prošlo je vrijeme momu smiehu. Nije tu sumnje, nego je živa istina.

— Znade li još tko štogod o tomu spora-zumljenju?

— Mučno.

— Zaklinjem te, dakle, nemoj o tom nikomu ništa kazivati, prije nego se sastanemo s Mirkovićem.

— Ne dvoji, ne boj se. Kano da nismo nikad ni pisnuli o tomu.

— Dobro. Amo desnicu. Tako. Ti si valjan junak, poštena duša. Stisne mu objeručke desnicu, okrene ledja mjesecini, pogleda prama zapadu, a lahak uzdah odrubi mu se iz krosnatih i razgaljenih prsiju. — Pero, eno volarice na zapadu; vesla u ruke. Doba je, veslajmo na ročište.

Vesla zaškripnula, a ladjica primicala se k jednoj dražici, što je još bila zaklonjena u mjesечноj sjeni. More se posred drage namrežkalo, a sitni nabori zaganjali se do protivne obale. Čuo se žamor na piesku, kano da žubore ptice plivačice. Hladan lahorac pirio i i ugadjao vozačem.

— Silotiću, uprimo bolje, u konalu izpod Velebita šumi bura; ne bi rada, da i ovdje zapraš, pa da nas u Časku baci. Ne daj Bože! To ti je ono zlokobno mjesto, koga se svi straše. Slab nam udes u našem poduzeću, nanesse li nas onamo nevrieme.

— Zar i ti vjeruješ u babje bajke?

— Ne vjerujem, nu vjerujem svojim očima i ušima. Za stalno, proketo je ono mjesto. Ribario sam onuda, al nisam nikad ni bajice uhvatio. A kako bi onamo došla riba? Groza te hvata, kad u onoj silnoj dubini opaziš one tamne ponore i vijugaste pukotine. Ne bi dva put rekao, da nisu ono paklena vrata.

— Nemoj se, Pero, krizati. Daleko je odavle pakao, nu ipak priznajem, da bi mu jednim ulazom mogao biti naš gospodski Pag. Časka nije drugo van starodavni grad, što se je prosjeo i potonuo, a sad mu moraš užasom motriti prosjednute razvaline u toj grdnoj dubini.

— Stigla ga valjda pedepsa božja!

— Ne znam. Kada i s koga je uzroka propao, nisam to nikad mogao doznati od pametnih i učenih ljudi. Doživio je i dočekao žalostan udes, nu taj položaj nije za stalno povod nikakvoj nesreći.

— Kako nije? Ja nisam strašivica i ne vjerujem svakomu vjetru, al one noći, kad je kaplja pala onomu škrtcu i varalici Bertu, a duša mu ne znam kuda odpršala, one iste noći, kažem ti, prevažao sam ja kuma Surotvara do Časke u Nevalju. Pol noći na zvoniku odbijalo, ja sa obale krenuo natrag. Tad mi iza ledja nad Časkom nešto bubnulo i prhnulo, kano da je grom udario. Ne htjedoh se okrenuti, da ne ostanem urećen. Malo kasnije pogledah po nebu — nigdje ni oblacića. Čujem uz obalu kano da se koturaju sve gromatine ovoga svieta. Zavirim postrance, izpod oka, k onoj strani, a pored mene po klisurah uza samo more skače krilat parip, bacajući se tako da mu uz štopot liže iz nozdrva, ušiju i oćiju, kano duga razpletana kosa, živi crveni plamen, i tako udara kopitom u oštre stiene, da mu izpod njega vrcaju i praše ognjevite iskre.

— Tebi se je, Pero, bila uzpalila mašta, pa ti

se tako pričinjalo. To je moralo biti ogromno jato jareba.

— Kakvih jareba? Ti mi to ne vjeruješ? razvali Pero oči na Silotića i prestane voziti.

— To bi dakle bilo nekakovo čudo, nasmije se Silotić.

— Čudo il nečudo, tako je. Taj nečisti duhovina pratio me sve do gradskog prevoza, a meni drugi dan nenadna smrt ugrabila sestru. Pa reci sad: ne potiče li odatle nesreća?

— Bilo na tvoju. Moguće, da je tako, nu među našim pukom sila je praznovjerja... Ali ja mislim, da bi nam odatle mogla poteći sreća, (misleć na Mirkovićev dolazak, koji bi mogao banuti čas na čas onim putem iz Nevalje). Nego, sad nam se nije prepirati. Daj prislušuj, nije li čuti šuškanja ili žamorenja u bibinoj špilji?... Ja ne mogu čuti ništa.

— Ni ja.

— Privezimo bliže kraju, al sve tiho; ne diži vesla iz mora, da ne pljuska.

— Stani, šaptne Pero.

Silotić napne uho, zaokruživ ga dlanom ruke, i prislušuje kano bez duše. Ni živa stvora nije moguće vidjeti na obali, ali malo podalje među klisurami stoje neganjivi ukočeni nekakvi stupovi, kano crne sjene. Počeo Pero onako ugrijanom glavom i razpaljenom maštom sumnjati, nisu li to opet kakove noćne utvore, što tuda putuju iz Časke. I da ga nije bilo strah ili sram Silotića, prekrizio bi se bio barem tri puta.

— Eno ti ih; ono moraju biti naši, šaptne Silotić Peru na uho.

Tada se na klisurah pojavilo kano sovino ćukanje, a iz ladje odziv: »huu-hu«! Sjene se počele gibati i micati, a ladja plovila sve bliže k obali i došla do žala. Silotić i Pero skočili na suho. U tmuni stali se rukovat čekaoci sa pridošlimi; dočim su dvojica, svaki na svom mjestu, ostala petdeset koraka udaljena, i čučec na stieni prislušavala, da ih ne bi tko nenadno zatekao, a ostali se sakupili oko Silotića. Časak čulo se žamorenje, časak oštar i odrešit ali psikajući Silotićev glas. Mjesec je povirio iza crne oblachine, a iznebuha sunulo nešto u zrak, rekao bi onako u sumraku do trideset desnica kano da polaže pod vedrim nebom važnu prisegu pred Bogom. Pale desnice i čulo se muklim, debelim, al tronutim glasom zatutnjati: Amen!

Utanačila se je tu i utvrdila, bez dvojbe, strahovita zavjera. Tu su za stalno uplivniji

i čestitiji junaci, pučani pažki, što bi pod moraš morali udariti na Turčina, jer tako zahtieva gradski kapetan Mletčanin Lando, i njegovi prilizavci doglavnici: plemići, tobože, i vlastela pažka. Nu ta zapovjed, toliko put izdana i toliko put ovršena, postala je najposle nesnosljivom i težkom svakomu pažkomu težaku, toliko put zavedenu i na obećanju prevarenu. Takovo ponašanje mletačkih zapovjednika dosadilo i nekolicini gospode, a među timi osobito mladomu plemiću Matu Mirkoviću. Naravski, da su za mletačkog vladanja virili plemići, kano vrabci, izpod svakog drugog trećeg krova, a to je bilo mletačkoj skupnovladi u prid, jer su domaći plemići pomagali tudjincu držati u posluhu i redu prostaka težaka, da ga uzmognu mužiti, goniti i na svoje svrhe upotrebiti, kada i kako im drago. Ali nekoji su svjestiniji ipak milovali svoj puk, ne mogli ga prezirati ni gaziti. Tekla im je po žilah stara hrvatska krv i njetila im u srcu ponos i ljubav naprama pučanu, izloženu ruglu i mučenictvu.

Mirkovići bili takodjer plemenitaši, ali su uvijek mrzili tudjince, izim Iva, oca Matova, a ljubili svoga onako kako valja. Nego, kako rekoh, tadašnja obitelj, to jest glavlar kuće iznevjerio se je svomu obiteljskomu geslu: Bolji je dobar glas, nego zlatan pas. Stari preokrenuo poslovicu i rekao, ili barem mislio: Bolji je zlatan pas, nego dobar glas. On nije vidio pred nosom, nego samo svoju korist. Uvijek je u mutnu lovio i nije mario, da se u mutnu može uloviti i zmiya. Imao je sina Mata, sina plemenita imenom i činom. Premda je bila prva otčeva briga, da si sina odhrani jednaka sebi, nije mu to pošlo za rukom. Taj put je voće palo daleko od stabla. Vrgo se sin u djeda. Junačka, plemenita, poštena duša uzbuđala u tom kršnom mladiću. Djed mu je bio uzorom junaštva i viteštva, građanskog i čudorednog ponašanja; a majka, dobra pokojna njegova majka, uita mu je svojom zdravom dušom u srce toliku dobrotu, toliku ljubav, kano da je to srce — srce najpobožnije i najnježnije djevojčice; s toga su ga svi pučani, kano što je običaj, reći, nosili na dlanu.

Otac mu nije mogao, a nije ni htio to podnašati. Izvanjskim načinom ugadjao je i zadovoljavao sinu u njegovih željah, utuviv si u glavu, da će tako ipak vodu navesti na svoj mlin, nu u svomu ga je srcu prezirao i smatrao ga izrodom, jer nije htio slijediti njegovih težnja i namjera.

Mato je dobro poznao svoga otca. Na

takovom ponašanju naprama sebi nije mu zamjerao, nego ga je ljubio kao što se mora ljubiti rodjeni otac. Čutio je ipak, da će ta otčeva dobrotvornost puknuti živim plamenom i promienit se mržnjom i nehajstvom. Nije za to mario niti htio popustiti u svojih načelih; s toga je bio voditeljem u tom buntovničtvu mučenika puka proti samovolji i tlačenju tudjince i nekojih zavedenih sugradjana.

Vidjeli smo, kako je Silotić, i njegovi privrženici, odobravao osnovu Mirkovićevu, al na nesreću njega tu nije bilo, a osnova se je morala što skorije izvesti. Pošao je bio odavna na sajam u Bakar i još se nije povratio. Nekoje lakoumne glave mislile su da je strašivica... izdajica i stotinu takovih »ica«, nu nijedan nije znao pravoga uzroka, s koga se još nije u Pag povratio. Nagadjali i samo nagadjali.

Došlo doba, i moralo se spremati na Turčina. Nije bilo druge, nego da se prihvati i u toj prigodi izvede Silotićeva osnova, što mu ju je bio predložio njegov oblubljeni prijatelj Mato.

Lando i njegovi privrženici sakupili su pod mletački barjak sto petdeset pažkih junaka. Vodila su ih šestorica gradskih kapetana: Miko Brčić, Dume Ruić, Petar Karleta, Lovro Palčić, Dujo Dašković, Andrija Sadnelić, a na čelu im sedmi Beloš Kosić.

Ukricali se na ladje i odputili se Morlakovim konalom uz obalu vrlo strma, pusta i gričasta Velebita, tim uzkim i pogibeljnim morskim prolazom, prama Bagu. Vjetar je duvao za njimi, te su za malo vremena dojadriili podno grada. Al eto druge neprilike. Sa protivne strane bližala im se ladja, a na krmi prhao mletački barjak. Ladja se približila i javila oružanim putnikom, da ju šalje kapetan Roč u Pag na zapovjednika Landa. Kosić, vodja tog pomorstva, misleći da ladja nosi drugačije zapoviedi Landu, odlučio vratiti se u Pag, ili svratiti se u Bag, da tu pričekava dok ne primi druge odredbe. Barem tom izlikom predstavio je drugim zapovjednikom i drugovom, da zakvače luku bažku, kano najsigurniju, dok mu ne stignu odluke i zapoviedi, ali prvi i pravi uzrok, koga nije htio iznieti na vidjelo, bio je strah, da se na njegove ladje ne obori bura sa oblačna Velebita, te ne potopi njega i svu njegovu pratnju; a s druge strane nisu mu bile odviše drage turske krivuš sablje.

(Sliedi)

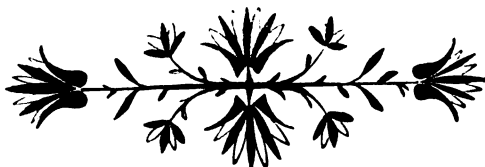
Ima časa

Ima časa, kad se moje
Oči tajnom suzom sviете,
Oj, a ja bi plakat htio,
Plakat kano malo diete.

Ima časa, kada sâm se
Biesan smijem svome jadu,
Gotov ludjak! kom se samo
Težke kletve s ustna krađu.

U tih časih rad bi skončeo
Sa životom svoje vaje:
Jedna kopča s njim me veže,
A ta kopča Hrvatska je!

A. H.

Jesen

*Moja mašta, moja tuga,
Viek si jednu sliku stvara:
Preda mnom je mala druga,
Puna milja, puna čara,
Uzor srca mog.*

*Sklonula je glavu milu,
A u ruci cvietak bieli;
Vene cvietak, al i ona
Istu sudbu s njime dieli,
Tajna šapće slut.*

*Lišće balo sa drveća,
Pa i ona u grob pala.
Moja proljet, moja sreća,
Brzo cvala i ocvala —
Svuda očaj ljut!*

*Došla jesen, laste male
Lete k jugu smjelim lietom,
A i moje misli jadne
Traže sada cielim svetom
K njenom grobu put.*

*Pa gdje takva bol me kolje,
Sve na dobra mislim hata:
Da u bojno srnem polje,
Da izbavim roa Hrvata
Iz sužanjstva tog!*

Tugomil

Adolf Liebscher

I

znate li novosti? Ovim riečmi bane u salon g-dje Olimpije Foschieri, u kojem se bilo jur sakupilo liepo društvanje. krezuba i brbljava gospodja Hortenzija Tapini. — Zna li novosti? Baš sada vidjeh gondolu, ustavila se taj čas pred prefekturom... Jadan čovjek... liep, mlad...

baš ga je škoda... kriva mu koketa... Čivutka ona... kako joj već ime.... Pisanello... ah, dà... Adalgisa.

— Adalgisa!? odjekne na drugoj strani salona, kamo su se bili povukli mužkarci, a mlad čovjek od kakovih dvadeset i šest godina, visoka stasa, skoči sa stolice i, plaho naokolo pogledav, hrlo se približi nadošavšoj gospodji, te ju zapita:

— Šta rekoste, gospodjo? je li se nesreća kakva dogodila?

— Ah, benedetto il mio dottore, predragi moj gospodin Ulisse... sretne vas oči vidiše. Baš mi je drago... nisam vam se nadala... al čekajte malo... nastavi ona čavrljanje, kad je Ulisse opet ponovio pitanje. Čekajte malo, u ime božje... usopih se... da odahnem... ne mogu više; pa se umorena spusti na naslonjač.

Cielo je društvo znatiželjno gledalo svaki mig, a uz to kradomice motrilo mladoga liečnika, al se sasvim tim nitko više ne usudi siliti, da pripovieda. Sve se je bojalo gadne one jezičine, samo se gospodjica Madonnina Millestori, naskoro stara usidjelica, prikloni k uhu gospodje Olimpije pa, zlorado pogledav liečnika, prišaptne:

— Svisnut će nam nebogi doktor, valjda je kakvoj njegovoj dragoj ime Adalgisa; pa kad opazi da je i sama Olimpija zabavljena s mladim liečnikom, obrati se na protivnu stranu salona, odkuda su baš vrcali strastveni pogledi od umirovljenog austrijskog častnika, Alfreda Giandua, i blagohotno se nasmiešiv, stane s njim očijukati.

— Nesreća?... nastavi Hortenzija. Ne znam, je li... čujte samo, moj doktore, kako mi još sada kuca srce... i pritegne mu na silu ruku do bogatog korzeta, pod kojim da joj tobože udara srce. Znam ja, volio biste, da sam ja Madonnina... pa vješt看 kretom ruke naznači bujni struk potonje; baš sam htjela ovamo, kad opazih hrpu ljudi, što se živo razgovara. Pristupim bliže, pa se popitam. Rekoše mi, da se je ubio mladi trgovac Dujmo Papoli... onaj stranac, što se je pred godinu dana vjenčao sa Piom Sebenico. Škoda!... bio je liep mladić. Najmio gondolu, da ga odveze na Lido, pa se nasred kanala dei Marrani iz revolvera ubio. Nesretan je to bio brak, nesretna ljubav... do Adalgise, kažu, škoda svakako... za takve trice... ta ima žena... a i nesretnu lieka...

ADALGISA

Pripovieda F. Afrić Riečanin

Ulisse probliedi, al toga nitko ne opazi do Olimpije, koja nije za cielo doba ni oka s njega maknula. Krezuba Hortenzija nastavi svoje čavrljanje, al buduć to više intimne naravi, nije zanimalo do dviju starih baba, koje su se s njom upustile u živo razpravljanje. Društvo se za to podielilo u grupe, izabrav si svatko najmiliju zabavu. Mužkarci su posjedali oko zelena stola, bilo da pokušaju sreću u igri, bilo da igračem komentiraju iza leđa. Pobjede željni Alfred bliže se prikuči dobroćudnoj, kakono zli jezici rekoše, Madonnini, a liepa domaćica Olimpija prihvati pod pazuhu mladoga liečnika, pa pod izlikom, da se s njim posavjetuje, primami ga k prozoru.

— Jeste li poznavao Dujma, da vas se je toliko kosnula njegova smrt? upita ga domaćica.

— Ja?... nisam... pače, obćio sam s njim nekoliko puta... ta znate, da mi liečnici svakuda dospijemo, odvrati mladić.

— Aj zbilja, vi često zalazite i u kuću; pa je li istina, što sviet govori? Kažu, da je Pia lakoumna, a sestrična joj Adalgisa koketa...

— Nije, odvrati hrlo liečnik, al kao da se je pokajao s te naglosti, nastavi hladnokrvno: to jest, meni se bar tako pričnilo, ta znate, da liečnik lieči samo tielo; duh ostavljamo, osim riedkih iznimaka, izpovjednikom, rabinom itd., nadoda on ujedljivo.

— Danas ne ima s vami razgovora, reče ćutljivo Olimpija, skoro bih posumnjala, da se na mene srdite, što vam priobćih obće mnienje ob onoj dvojici...

— Podnipošto, milostiva, ta s brbljavosti su Mletci na daleko znani...

— To nije od vas liepo, doktore, reče Olimpija, zagrizav si liepe ustne, vi...

— Molim, milostiva, ja ljubim Mletke ko i svoje rodno mjesto, a štujem i častim sve Mletčane bez razlike spola, koji vam, signora, sliče, izpravi liečnik, galantno se nakloniv. — Priznajte ipak, kad u naroda ima mnogo jezika à la Hortenzija, to im lje nije na čast.

— Istina, uzeti će blaže Olimpija, nu ne valja sve suditi po pojedincu...

— Bože sačuva j,htjedoh samo reći, da ima mnogo i mnogo gradova, koji su razmjerno veoma maleni prema Mletkom, pa se u njih ne opažava taj malogradski duh...

Zvono najavi da je hora objedu, a društvo se podiže pa, odabrav si svatko od mužkaraca gospodju, odprate jih u blagovalište. Najsrtniji su pri tom bili liečnik, koj se je trsio da se sa liepom domaćicom izmiri, i Giandua, koj je već po stoti put pritisnuo monocle na desno oko i prisizao, da je Madonnina jedini tip žene, koj mu se svidja.

Društvo dodje u liepu, prostranu i bogato narešenu sobu, pa sjede blagovati. Zapadajuće sunce žarilo se sa visokih balkona, al je sasvim tim u sobi vladala polutmina, dok ne planu nad stolom bogata svietiljka na plin iz množine rtića ko u živoj vatri.

Čim se je svršio objed i čim se je liečniku činilo, da se može pristojno udaljiti, ustane on, te se pod izlikom važna posla oprosti sa domaćicom i ostalim društvom.

— Pamтите, doktore, danas je zadnji četvrtak, što smo u Mletcih, reče mu na odlazku Olimpija, zagroziv mu se prpošno; budućega četvrtka očekujem vas u Moglianu, pa bilo samo na nekoliko sati. inače jao si ga vam!

— Pazite, signora, da vas s vaše dobrote ne stigne kazna; mogao bih vam i dodijati svojom prisutnošću, odvrati liečnik, nakloniv se, i otidje.

— Vedit ćemo! dovikne mu Olimpija, poprativ odlazećega strastvenim pogledom.

Na predlog Alfreda vrati se društvo u salon, a Madonnina, ne mogav odoljeti prošnjam učtivoga Alfreda, zaigra na klaviru i zapjeva s njim kavatinu iz Sonnambule, u kojoj su si obećavali, kako će si taj zemaljski život pretvoriti u ljubezan raj, ne pazeć na zlobno kihotanje brbljave Hortenzije, koja je tvrdila, da se je ono dvoje zavjerilo, pa s toga nalice izabralo onu pjesmu.

Olimpija je snatrla, ne pazeć ni na goste ni na Hortenziju. Dosada se je malo po malo uvlačila medju prisutne, al kad se je i nemila zievavica počela odavati, nestane sve jednoga za drugim. Napokon ostane Olimpija na samu sa svojim suprugom dok i on, zievajući, ne ode u ložnicu. Olimpija naloži da se ugase luči i, zapaliv svieću, sjede k glasoviru, pa zaigra, a skoro šaptom zujila po sobi melodija iz Boitova Mefistofela:

Canta Sirena,
La luna è piena,
Canta Sirena d'amor!

II

Guste oblačine prevukle nebeski svod, a tiho tiho sipi dažd. U mirnoj mrkoj noći ne čuješ van daleki mukli šum mora, što se lomi o bokove otočića Lido, i slabi jednomyerni udarac vesla koje zadocnjele gondole, što plovi kanalom, pa se ko noćna utvora opet tiho tiho izgubi u koj tiesni kutić. Ne čuješ ni običnog dovikivanja gondoliera, ta na celom kanalu ne ima ni pet gondola, dakle nije pogibelji da udari drug o druga. Najviše se njih povuklo u zadimljene krčme, da se okriepe i zabave, a drugi u kućarke uz obalu, pa driemljuć čekaju, hoće li tko doći, da ga prevezu. Gondole se dotle zamamljivo ziblju, dovikujući mu, reć bi, u tihom šaptu kako one za nj bdiju. Kadikad za-bljesne, a hladni se bljesak odbije o gladku željeznu površinu, o krmu, i o sive zidine dugovjekih kamenih palača. U takvoj palači, kojoj se nad ulazom još sveudilj koči ponositi grb po kojeg dužda, stanuje Žid Salamun Sebenico. Baš nad kanalom, u svojem salonu, a tik do kamina, u kojem dogara nešto drva, sjedi on u velikom naslonjaču pognute glave, a njemu nasuprot do samoga balkona mlada žena, bujna tiela, u crno zavita. Starac kadikad pridigne ćelavu glavu, pokritu crnom baršunastom kapicom, pa upre svoje sive oči na zlatnu kosu mlade žene, te spustiv ih na njeno tielo, ko dragajući ga, prodje njim i opet glavom klone na prsa. Pri tom mu

ustne šapću tiho; samo kad vani zasievne, glasnija mu navre na usta molitva:

— *Baruh šehahov*... Blagoslovljen onaj, koj svojom moći puni svemir!

A mlada žena mirno i nepomično zuri u tamnu noć.

Vani jugo sve bjesnije gomila oblačine² i

— *Šeman' Isracl Adonaj*... slušaj, Izraelu, Boga, gospoda tvoga, Boga jedinoga!

Biesno zahuji olujina, a kiša stane lievati kao iz kabla. U salon stupi sluga, približi se starcu, koj je baš podigao glavu i pogledao u nj, prešav tresucom se rukom preko očiju i sive brade, i reče:

— Došao je liečnik, hoću li ga dovesti, ili...

pa podje za njom. Za nekoliko časaka vrati se oboje, a starac Salamun upre svoj pogled u liečnika, kao da od njega traži odgovor:

— Nije ništa pogibeljna; dok nekoliko dana odpočine, sve će proći. Čutljiva je previše... pa pogledav Piu, nastavi liečnik: Al savjetujem i gospodji, da legne... moglo bi joj naškoditi.

GRAD BAKAR

sve gušće križa bljesak. Najednoč pod balkonom začuje se slabo pljaskanje vesla, a mukli će udarac najaviti, da je pred ulazom stala gondola. Starac pridigne glavu, pa sluša, — kad najednoč sievne i urnebesni gromor strese celim zdanjem. Salamun spusti glavu duboko na prsa i promrmlje:

— Neka dodje amo, odvrati starac, i obrativ se prema prozoru, rekne: Pia, ti ćeš ga odvesti u sobu k Adalgisi, a onda dodjite amo.

U to se otvore vrata, u sobu stupi mlad čovjek, liečnik Ullisse Santorini. Pia, ne rekav ni rieči, ustane i namigne mu, da podje s njom. Liečnik se tiho nakloni na pozdrav,

Pia ne odvrati ni rieči, sjedne na svoje mjesto i obrati oči na kanal, samo na nukanje staroga Salamuna ustane i, nakloniv se, prodje u svoju sobu.

— Mislite dakle, reče Sebenico liečniku, kad bijahu na samu, da ne ima nikakve pobelji za Adalgisu... a za moju kćerku?

— Ne ima pogibelji ni za koju, samo me je kod mlade gospodje zabrinula neka nenavna napetost... al i to je posljedica nesreće...

— Nesreće, sbilja... hvala Svevišnjemu...

— Najbolje bi bilo, kad biste ljetos ranije pošli na ladanje... istina nije još pravo doba... reče liečnik, ne ima još zabave,

Marocco... kupio sam ondje villu... to ne će biti daleko. Nadam se da će mi ozdraviti djeca, jedina moja utjeha. Za njih se izmučih, za njih još živim. Pia mi je jedina utjeha, jedina uspomena, koju mi je ostavila pokojna žena, a Adalgisa... druga... spomen ciele mi rodbine... jedine sestre... svetoga tla, gdje mi poživaju kosti roditelja... dragoga

Upravo je Santorini htio otići, kad al u sobu stupi Adalgisina sobarica, te javi da je gazdarici gore. Liečnik ustane i podje za sobaricom. Kroz odulji hodnik dodju do sobe, u kojoj je bila Adalgisa, te tiho stupe u nju.

Po debelu ćilimu pokroči Santorini do al-kove, ter, odgrnuv polagano zastor, pogleda na krevet. Petnajstgodišnje djevojče, crnih

KOZAK NA DNJEPRU

ali će za to pokoj ljekovito djelovati na njihove duhove... Ne treba da idete daleko od grada, lako vam je naći stan gdje god u okolici, u Mestrih... kako hoćete... A pogibelji nije...

— Hvala vam, doktore, odvrati Sebenico, odma ćemo ovih dana poći, ako Bog da, u

mi Spljeta. Mnijah i ja uz njih leći... živ il mrtav nadah se onamo doći... da u društvu onih svetih duša bdijem nad srećom svoje djece... Došao Dujmo... nada moja... došao! i debela suza kanu mu niz staro nabrano lice: *Kol adam kozev*... svaki je čovjek griššan, bože mu prosti!

velikih očiju, ležalo je mirno, nepomično; samo težki uzdah podigao bi kadikad njena bujna prsa, što se slobodno i zavodljivo dizala izpod sinog svilenog pokrivala, a u žmirećih crnih očiju zakriesilo bi demonski. Jedino si po tom znao, da u onom bujnom tielu, što se poput mramorna kipa protegnulo,

ima još iskra života. Liečnik bje jur navikao materiji, pa ga je riedko kad začarala ljepota, ali harmonija, koja je vladala celim tim tielom, učini te je on, zaboraviv svoje zvanje, stao motriti tu divnu sliku, dok ga nije prenula sobarica, pristupiv k alkovi. On pristupi bliže, potipa bilo bolestnici, pa se ogleda po ukusno spremljenoj al nešto na iztočnu uredjenoj ložnici. Sobarica poteče i pruži mu crnila i papira. Liečnik napiše dva tri redka i, okrenuv se opet k bolestnici, promjeri ju dugim pogledom i ode. Hrlim korakom preleti niz stepenice, sjedne u gondolu i zapovjedi, da ga odvezu kući. Kiša je lievala, a daleko se čuo mukli šum valova, dočim je gondola, mirno se njišuć, plovila po kanalu do liečnikova doma. Santorini nagne se u kut i sila misli proleti mu mozgom; množ utvora nahrupi, da mu druguje u tamnoj samoći: Adalgisa, Pia, Olimpija, Madonnina, sve mu pred očima lebde i igraju kao vrzino kolo. Liepa plavka Olimpija u svilenoj sviti, tanka boka i ponosna hoda, pravi tip mlečakih laguna, klanja mu se i nudja mu ljubav svoju, dočim sa strane krezuba Hortenzija dovikuje, da se je čuva, da joj ne vjeruje. Drazestna crnka, cvjetna tiela i čiste duše, Adalgisa, u bijeloj halji vabi ga k sebi, odvrćajući ga od sjajnoga al već truloga društva, a Pia, ponosno se njišuć na moćnih bokovih, preporuča mu, da nikoga ne sluša, i vuče ga za sobom u vrtlog zabave i slasti, dočim, sve oblietajuć, pismena i emancipirana Madonnina pjeva hvalospjev razkoši, uzvisujuć pravi ženski ideal, koj se oteo lancem, što ga uz mužkarca kao dugovječna roba držala prikovana. Živila jednakopravnost, živila sloboda! — Ludorije, ludorije; mahne rukom preko očiju Santorini, gle mene opet mladoga djačića, da pjesnikujem! Prošle su te godine... sad hajde za zanatom... pa živi kako već sreća nanese. Bude li svega, bit će s vremenom i drugu, a dotle... dotle... Bog zna! Tako zaključiv mladi Santorini svoje mudrovanje, ne možda s toga što bi on prepuštao svoju budućnost ičijoj providnosti, ta to već odavna nije u modi, a o tom ga nije podučio ni burni mladenački život za nauka. Poput maloga leptirka lietao je on oko cvieća: ovdje jedva dotaknuo se slasti, a ondje usrknuo opojne i razbludne razkoši, nigdje se ne ustavio, a mala ga briga, što je za njim ostajalo. Bog zna!... ipak mu ta rieč nekako čudnovato odjeknula u srcu. Bog zna! sizalo je dalje, dalje u prošlost, kad je još bosonog trčao po ulicah rodnoga mjesta, kad mu još od žuljeva hrapava ruka umivala zažarena i zamazana lišca. Santorini pomisli i nehotice na one, koji jur davno legoše u grob, a na koje je on u svijetu najredje pomišljao, na svoje roditelje... i težka mu sjeta oklopi srce... Novca mu bilo dosta, a on nije nikad pitao odkuda mu taj novac, jedina mu briga da se njega naužije... da ga, što no rieč, potraži u dobro. — — —

Tko zna, koliko bi vremena on još snatrio, da se nije gondola ustavila. Bila je već jedanaajsta ura, a Santorini odpravi gondoliera, pa se stepenicami uzpne u svoj stan, gdje u brzo opet zaboravi i na djetinske uspomene i na mladenačke doživljaje.

III

Villa gospodje Olimpije Foschieri u Moglianu pravi je biserak, al ne s toga što ju iz daleka označuju velebitni drvoredi i dragocieni mramorni kipovi.

Bijela, sitna, prikrita s lieva tamno-zelenim zastorom iz bršljana, što joj se je bujno uzpeo sve do krova, uzdigla se ona na malenu humu tik ceste, a desno do osamljene seoske crkvice. Villu obdaje prostrani ograđeni vrt, a odtraga malena gusta šumica, koja je branila zadnjim zrčakom zapadajućeg sunca doprieti do društva, što se je baš u njoj sakupilo. Nešto znanaca iz Mletaka sakupilo se u liepoj sjenici, da si razgovorom i šalom krate vrijeme, a najbolje oko toga nastoji duhovita domaćica. Društvo je u govoru, koj moderni sviet nazivlje duhovitim, pretreslo jur silu pitanja i odnošaja, kadno jedna od gospodja navrnu rieč na Žida Salamuna. — Žalibože, tako padaju svi naši velikaši i plemići, reče ona, nastaviv prijašnji razgovor, i grof B* prodao je svoju villu...

— Aj, nije moguće! Je li onu onkraj ceste u Maroccu, a tko ju je kupio, zapita gospodja Foschieri.

— Zna, tko ju je kupio? Kazat ću vam ja, navali hrlo Hortenzija, ta nerazdijeliva druga gdje je bilo nade užitku i brbljanju, ta tko bi danas kupio onakovu villu van Židov. Najljepše su palače u Mletciah zapale njih, kad je još jedino u njih novca... onu liepu villu kupio je Salamun Sebenico.

— Je li moguće, Pijin otac? reče stara neka parta, pa nježno i lagano podje preko čela batistinim rubcem kao da si tare znoj.

— Baš on, reče Hortenzija, a kupio ju za svoju nećakinju Adalgisu...

— Tko to zna, primjeti Olimpija, ta to nije stari Sebenico nikomu išao izpoviedat...

— Baš tako je, gospodjo, rekla mi je to krojačica, nadoveza Hortenzija svečano; ja se ne brinem za druge... nit marim pred tudjim pragom mesti, al... Bože moj, dao nam Bog za to i jezik i uši, pa kad tko dodje da mi štogod pripovieda, zašto ne bi slušala? Moja krojačica, vrla djevojka, svaki je tjedan u onoj kući, pa mi je ona to rekla... Ta znate, da se u obitelji mnogo toga reče, što baš ne bi smjelo u sviet, al na... kad smo svi ljudi, pa svi rado štogod doznamo. Adalgisa ne ima ni košulje svoje; došla je ovamo iz Dalmacije gola, bosa, i Bog si ju znaj kakva. Stari će joj stric nakupit miraz, pa joj i muža naći; to je kod njih u običaju...

— Bit će kako vi rekoste, umiri ju Olimpija, pa pogledav prema villi nastavi, al evo gospodjice Madonnine, ona će nam valjda donieti novosti...

— Dobar večer, doviknu nadošla, dodjoh samo uz put, idem na nekoliko dana u goste gospodji C*.

— Dakle ćemo zajedno, reče hrlo gospodja Tapini, i naznačiv joj do sebe stolac: sjedite k nam dotle... i mene su onamo navabili večeras... Biti će liepo društvo... Morala biste i vi, gospodjo, onamo, nadoda ona, okrenuv se prema domaćici; ta i tako ne ima gospodina Ruggera...

— Ne ima kastelana, reče Madonnina, ne

ide ga baš hvala s opreznosti... pa, mudro se nasmiehnuv, nadoda: lako da mu sužanj uskoči; a jao si ga prhnuloj ptičici, kad joj se oko gnjezda klata jastreb...

— Kakvih nam novosti u Mletciah? zapita ju gospodja Foschieri, ne pazeć na njenu učeno-zlobnu opazku; Baš nam je gospodja Tapini pripoviedala nešto što nas je iznenadilo... Grof B* prodao je svoju villu u Maroccu...

Čula sam i ja o tom, al vam ne znam ništa pobliže, odvratila Madonnina, pa nadoda fino: svakako, doznat ćemo najdalje do sutra štogod o tom, pa moguće da i sama gospodja Olimpija još prije od nas štogod dozna, jer vidjeh Santorinija u Mestriah, a ne vjerujem da bi se on vratio u Mletke, a da ne posjeti gospodje...

— Tko zna, zagriže si ustne Olimpija, a rumen joj planu čelom, — tko ide po poslu, slabo pazi na etiketu... pa i sve da bi, kako da on zna?...

— Mogao bi, ta često zalazi u kuću, al... reče Hortenzija; al... svakako, boljih viesti mogla biste dobiti vi, gospodjice... bocnu ju ona, da se tim bar nekako oduži domaćici; gospodin Alfred odani je prijatelj grofu B*.

— Istina, nasmiehnu se Madonnina, bude li samo prilike... al kako se mogoste zabaviti danas same, svrnu ona govorom: ne vidim ni jednog mužkarca. Slobodnije se krećemo same, te u istinu samodrugim bolje i ljepše prolazi vrijeme...

— Kako je moguće, da danas tako govorite, opazi domaćica; kamo vam je ono prvo mnijenje o mužkarciah... Skoro bih posumnjala, da vas je negdje netko svojim osobitimi vrlinama predobio za se, da se odreknete svog načela...

— Bože sačuvaj!... vrisne Madonnina napuhnutim nekim pathosom, i okrenuv lice na desno, protegne se na lievo, kao da hoće odbiti od sebe nekakvu pogibelj, pa zatim zanosno stane deklamovati neku svoju pjesmu:

Nikad živa... nikad lance ljubiti neću...

— Zlata bi li, bisera li sitna niz!... odazove se glas iza sjenice i silni grohot popratit ove rieči.

Već je Madonnina htjela planuti, kad se na vratih pokaza pristar čovjek, suprug Olimpijin, gospodin Ruggero Foschieri, a za njim liečnik Santorini, mjestni sudac, plovao don Luigi, i još druga dvojica.

— A tako znate vi, gospodjice, reče smiešć se gospodin Foschieri; dok je gospodar izvan kuće, eto vas da bunite žensku čeljad proti njemu. Pazite se, i Chénier i Pitou zlo su prošli svojim pjesmami... Moglo bi i vam prisjest, zagrozi joj se on šaljivo, pa okrenuv se prema drugim gospodjam, predstavi im nadošle. Sjednu i oni zatim k društvu, pa zapodjenu živi razgovor, dok ne sjeti suton nekoje, da im je doba odilaziti.

Hortenzija, Madonnina i druge nekoje gospodje krenu mimo crkve u selo drugim u goste. Tek što izadjoše iz Olimpijina vrta, reče Hortenzija pod glas Madonnini, s kojom je išla:

— Bolje da idemo; pustimo ju, neka golubica guče uz svog liečnika...

— A stari neka kaže, da mu ja bunim

CAR ALEKSANDER III.

ženu, pobunit će se već i sama, odgovori na isti način Madonnina... pa na koj način... neka... i pravo mu budi, starini....

Društvo se je dotle povuklo u kuću, gdje je u prizemnoj sobi bio priredjen objed. U veselu razgovoru prodje brzo vrijeme objeda, a onda se povuku mužkarci, osim Santorinija, koji je ostao uz Olimpiju, u drugu sobu i stanu igrati.

Liečnik i Olimpija sjednu bliže k prozoru, pa će razgovarati o kojekakvih sitnicah. Sunce je već bilo zapalo, a zvijezde se pomaljale po noćnom zraku, kao zrnje biserja u neizmjerljivoj morskoj pučini. Ciela se je narav, reč bi, pripravlila da dočeka kraljicu noći, a Olimpiji i njenom drugu, koji su gledali u sviet, probudi taj pogled silu misli. Badava se je liečnik otimao djetinskim doživljajem i uspomeni roditelja; uvijek bi novom moći navaľivale one, dok ga napokon i ne premognu. Nasloni glavu o stienu, pa upre pogled u najskrajniju točku obzorja, kao da želi očima slijediti lutajuću maštu. I Olimpija tražila je okom neku daleku točku, možda i izvan zemlje. Umorena, blieda se je spustila na naslonjač, da se i ona uspomenom zalieće u prošlost, ne bi li u njoj našla utjehe. Kakve li misli sunuše onom glavicom, to zna sam Bog... ili Belzebub. Najednoč joj izpod dugih trepavica zakriesi čudan plamen, a lice joj još bolje probliedi, kad ustade i potegnuv zvonice, pozva slugu:

— Dajte mi u paviljon luči, zapovjedi ona slugi i, pristupiv k liečniku, koj je još sveudilj lutao za svojimi utvarami, udari ga lako po ramenu:

— Doktore, gdje ste? Spavate li?

Santorini se prene, protare čelo i, pogledav dugim čeznućim pogledom Olimpiju, reče:

— Oprostite! Nehotice me nekamo pamet zanesla; koliko sam se i otimao, ne mogoh od ljeti.

Olimpija pritisne ruku na grudi, da utaži srce, koje joj je na taj pogled stalo burnije kucati pak, protumačiv si Santorinijeve rieči, kako joj se je najbolje svidjalo, progovori:

— Ovdie je odveć sparno...

— Baš vam htjedoh i ja to reći, odvratiliečnik; ne biste li htjela, signora, da se prošećemo šumicom.

— Možemo i to, ali ja sam naredila, kad sam još snatrla, da mi priprave u paviljonu luči. Sjest ćemo tamo.... možda nas glasbom mine čama.

— Liepo vi to zamislite....

— Veseli me, što i vam ugodih, odvratiliečnik Olimpija nakloniv se, pak, primiv ga pod pazuhu, reče:

— Dopustite?

— Izvolite, odvratiliečnik, izpraviv se i privativ klobuk i odvede ju u vrt, odakle krenuše šumicom.

Šumica je malena, rekao bih skoro u minijaturi, al joj za to ne manjka nikakove udobnosti. Providna se je pamet već poskrbila za sjedala i za stolce, a uz tiesne i sitnim šljunkom posipane stazice protegnuo se je ovamo onamo čemin tako, da si lako i u tom umjetnom gajicu mogao leći na travu, pa pod stablom snivati o razkošnih pastirskih idilah. Prošetav se nekoliko puta gore dole po uzkih stazicah u gaju, gdje su jedno drugomu uporedo išli tako tiesno, da se je lako mogao čuti jedan hlapat srca u njihovih njedrih, dodju do paviljona.

Paviljon nije bio van prizemni mali salon, pun miloduha i umjetna cvieća. Izpod narančevih i limunovih stabalca protegnuo se liepi Bösendorfer, a na drugoj strani gubi se skoro sred množine ružica mali pisaci stol, prepun malenih sitnarija, koje vesele svaku žensku glavu. Po stienah plaze zvončići, okružujuć liepo stakleno ogledalo iz Murana, a njihovi krajevi sižu do stakla slične velike lampe, pa se na njenom držku gube u bojadisano stakleno cvieće.

U jednom kutu usred, razna i bujna zelenila, nalazi se dugo sjedalo, što Francezi sudobnosti nazivlju *couchette*, izpletено iz bielih grančica, a skoro posve prekruto finimi jastuci iz baršuna, izvezenimi bliedim cviećem, a obrubljenim dragocienimi valencijskim čipkama. Cvieće, što ga je prosula umjetnička ruka vije se bujno po stienah i po stropu, prepliće i mieša sa krepkim stablom bršljana sastavljajuć se tako u cvjetni svod nad onim iztočnim gnjezdom, do kojega se po podu vidi drugo smjernije cvieće, drzko zahvaćajuć fine čipke i priklanjajuć nježni koj cvietak na razkošne jastuke.

Olimpija stupi Santoriniju o boku u taj ljubezni raj, pa podje ravno do glasovira.

Odma zaigra iz omiljeloga joj auktora, Boita. Tko je ikad slušao Boitovu muziku, zna kako se ona dojmlje srca. Preduzeo si što mu drago, on sve čudnovatom vještinom riše; jednakom umjećom zna on izazvati jutarnji lahor uzkrisućega dana, kao i večernji hladak na pokoj spremajuće se naravi, ili tihi, bajni romon snivajuće i radjajuće zemlje u noći, kano i težki dah o podnevnom žaru obumrlih tiela. A i Olimpija znala je izvesti ono, što je glasbenik izumio, te se u kratko oboje snašlo u drugoj, prijatnijoj okolici. U obojici uzkrсну blažene utvore iz mladih ljeta, pred njihovom pomladjenom razmnivom svane sila mladih, zatomljenih zanosa, zaboravljenih sanja, prisilnih i jur uminulih priegora.

Bajna rajska ptičica opet uzkrсне, zaprhuta kreljutima, pa zapjeva tajnu svoju pjesmu o ljubavi, koja živo odjeknu u njihovih srcih.

Umuknu žice na glasoviru, al vani nastavi narav harmoniju puno vjernije, puno nježnije. Olimpija, blieda, nasloni liepu, na rimsku narešenu glavu o stolicu; čudna i razkošna neka groznica proteče joj žilami, a nabrekle i na pol razgaljene joj prsi stanu se burno nadimati. Množina liepih osjećaja sune obojemu srcem, a sila nježnih izraza i sladkih rieči navre im na jezik, ali ni jedno ne smogne otvoriti usta.

Samo kad je Olimpija očutila, kako joj je tresuća se ruka obuhvatila stas, pa kad je, obrativ se, opazila dva velika oka, što su ju neizrecivom nekom nježnošću gledala, pa joj obećavala čudesa u samozataji i ljubavi, jekne kao pobjedonosni klik dugo sustegnuta čuvstva:

— Ulisse!....

— Olimpijo!....

Grčevitim mahom trgne ona sa tjemena diadem, što joj je vezao bujnu kosu, pa ga od sebe odbaci, a ruka joj nehotice padne na ledja liečniku, koj se je k njoj prislonio. Malo zatim razrieši se kosa, pa se polagano spusti niz ledja, i zlatno ono velo sakrije dvie glave, drhćuće u prvom cjelovu.....

(Slijedi)

Dvie tri o piću

Stalijanskoga preradio Vlado Kolarović

sobito važnu stranu našega života i punjuje piće, te kad bismo morali hranu jedru i tekuću, svaku posebice, staviti na tezulju potrebe, ne znam na kojoj bi strani težina prevagnula. A kako da i bude drugačije?

Naše tielo sastoji se od sokova i staničevine; sokovi zauzimlju četiri petine vode, a

jedro dvie trećine; dočim je u isto vrijeme tolik razmjer vode neobhodno nuždan, da ovaj veoma zamršen stroj čini svoje funkcije; ne prolazi ni časak, a da ne bi gubio vidivu kolikoću, budi putem kože, koja se neprestance znoji, prem to ne vidimo, budi putem sline, putem suza, mokraće, ili mnogimi drugimi putevi.

Treba dakle izgubljenу vodu nadomjestiti, a to upravo čini piće, koje izpunjuje prazninu u onoj mjeri, kako ista nastaje.

Čovjek može dugo živiti bez jela, ali ako hrani uzmanjka piće, brže će ga stići smrt.

Neka žena, koja je pala u ponor, življaše

75 dana, jer si je žilom onuda protičuće vode gasila žedju, dočim je obitelj conta Ugolina, ne imajuć ni hrane ni vode, živila jedva osam dana.

Žedja je prava muka, pa se za to svatko, koj predvidja, da će mu materijalno što god uzmanjkati, na prvom mjestu obskrbljuje pićem.

Kad se je Felice Orsini odvažio na onaj čudnovati bieg iz Mantovske tvrđje, prije nego li je razkrojio plahte u konope, da sidje, napunio si je džepove narančami, da ublaži žedju u težkih trenucih, za koje nije

krivo predviđao, da ih mora proći. Bajka nam riše Tantala, odsudjena u vodi do grla, al da ipak ne može ni kapljice uskrnuti, a u vjekovih barbarstva ne priča, već povijest nam pripovijeda, kako su obtuženike mučili žedjom, da iz njih izvabe prave ili krive viesti.

Žedja je, opetujem, prava kazna, za to djelomice izpričava, ako i ne opravdava okolnost, zašto zlorabe toli moćnu nuždu, pa radja mnogobrojnije žrtve, nego što bi ikada mogla hrana.

Ne će dakle biti u zalud, ako razmotrimo taj predmet, a ja se nadam, da ću vam dati takvih uputa, te ne ćete požaliti vremena, koje uložite da me poslušate.

Voda je piće, koje je priroda obilne ruke razlila našom površinom zemaljskom; da se udovolji toli premoćnoj potrebi, kao što je žedja, ali čovjek se nije zadovoljio samom vodom, ostavio je neka si mudri deru prsa, hvaleć joj krieposti, pa se je stao zanimati sadjenjem loze i pripravljanjem svakojakih pića, više ili manje nuždskih, na koje ćemo se tečajem naše razprave obazrijeti.

Bogu božje, a caru carevo: za to stavljamo na prvo mjesto *vodu*, kraljicu pića.

Voda, koju pijemo, valja da je bistra poput kristala, bez mirisa i ukusa, mora sadržavati zraka, biti ukusa svježja, veoma čitljiva, raztapati dobro sapun, kuhati sočivo a da ne otvrdne, sadržavati neke vapnene soli u toli maloj mjeri, da ih oko ne spazi, a okus ne oćuti.

Ove soli nužne su da ju probavimo; ne ima li ih, biti će voda nezdrava, što će navlastito oćutiti naše kosti, koje se usljed toga mekšaju.

Voda mora sadržavati dovoljnu mjeru zraka, inače biti će želudcu težka. Eto, zašto ona tako zvana čista ili destilovana voda nije pitka, i tko bi ju svaki dan pio, na brzo bi se nje ostavio radi boli, koju bi prouzročila.

Kišnica je prava destilovana voda, u sebi je veoma čista, i ako sadržava soli, primila ih je kad je padala, ali ne takvih, koje bi ju činile zdravom.

Kišnicu ne valja sabirati sa olovnih streha, ni uvadjati u cievi iste kovi, jer ju lako prisvaja, kako se je o tom osvjedočila obitelj Louis-Filipa.

Bolje su strehe i cievi od tutije (cinka), kojimi voda protiče, a da se ne pokvari.

Svatko pazi, da ne sabire prvu kišnicu, koja je pala, i da ju ne čuva u zdencih, istom sazidanih, jer će se napuniti neizmjerom množinom vapnenih soli, koje će ju učiniti mutnom i neprobavljivom.

Snježanice i vode raztopljen led neprobavljive su isto tako kano i kišnica. Hippokrat i Aristotel opomenuše nas, da se je čuvamo, a u putopisih kapetana Cooka čitamo, da su mornari, pijuć vodu poteklu od leda nove Seelandije dugo trpili na zatvorih žlijezda.

Voda u zdencih, polag zemljišta gdje je zdenac izkopan, može sadržavati vapnenih i kredinih soli i može biti nezdrava, ako je u blizini zahoda, jer upija gnjilih čestica.

Vrela, koja i onako svi smatraju najzdravijimi, mogu takova biti i ne biti, prema zemljištu, kojim protiču. Ako je ono preobilno

solju, morat ćemo se okaniti vode, koju nam pruža takav izvor.

Podzemne vode teške su, jer ne sadržavaju zraka, ako li ih koji grad uztrema, valja da prolaze otvorenimi vodovodi, da se uzmogne ozračiti.

Riečne vode, prem imade mnogo iznimaka, ide svakako neka prednost; imadu malo soli, jedva da i sadržavaju organskih stvari, i dobro su ozračene.

Mrtve vode, n. pr. močvara, bara itd., proći ćemo se, jer se u njoj raztvoraju ostanci od životinja i trulih biljka.

Sve što sam vam do sada predočio, biser je istine, ali mi vi možete navesti mnogo slučajeva, gdje dnevice narodi piju svakojaku vodu, i snježanicu i onu raztopljen led, a mrtvu, u zdencih itd., a možete opet navesti primjera čitavih gradova, koji u blizini imadu rieka i vrela, a ne mogu se s njimi služiti. Sve to nije nikakova tajna: tako se događa, jer se vrsti vode, primitivno dobre ili zle, mogu radikalno promieniti usljed raznih uzroka tako, da nezdrava voda postaje pitkom, a najzdravija škodljivom. Po kojem ćemo dakle pravilu postupati, da ne pogriješimo u izboru tako bitne i važne stvari? Pitanje je toli opravdano, da je rješenje istoga dalo mnogo misliti umnim glavicam.

Morate znati, da si je francezka akademija, koja se sastoji od najumnijih liečnika toga naroda, god. 1862. preduzela svojim naukami razbistriti taj toli važan predmet; svaki je pojedinac pretresao pitanje sa svih mogućih strana, svaki je uložio što je imao razsudne moći, mudrovalo se je tu i pretresivalo na mjesec, pa znate što je zaključila ta skupština? Zaključila je, kad se već koji grad odugo služi vodom, a na nju se nitko ne potužio s boli, da ju i nadalje svatko pije bez straha, ma došao i prvi kemičar svijeta i prisegao, da su ga njegovi strojevi i kotlići osvjedočili, da u onoj vodi imade nezdravih čestica.

Ovom se odlukom poslužite i u praktici, jer ljudi, koji su ju izrekli, posve su vjerodostojni.

Vodu svatko pij po mogućnosti svježju: vruća kvari želudac; treba je piti malo, da ne prouzroči neprobavu vode kano što i jedrih jela, i da s odveć velike mjere ne oslabi naš stroj.

Ako nas nuka sila, da moramo uživati nečistu vodu, možemo zlu doskočiti pomoću shodnih cjedila.

Da biste užitali djela nekoga Curry-a i nekoga Guelarda, naišli bi na pripoviedčice, koje bi vas možda nagnale da povjerujete, kako čovjek uvrućen, pijuć studenu vodu, može platiti životom, ili ljuto nastradati. Ne valja za dobar novac primati te opazke neumjestno iztaknute, a još gore tumačene: čovjeku slabu, na tašte, izvrgnutu jošte oštrumu zraku, svakako će škoditi; protivno, ako nastavi vježbanje tiela, kad je suh želudac pokvasio čašom frižke vode, pijuckajući ju, ne prieti mu nikakova pogibelj.

Sad, kad smo o vodi rekli toliko, koliko nam se je svidilo nuždnim, da rečemo koju o *vinu*, tomu dvosjeku oružju, koje istodobno može podkapat život, ili poljepšat ga i produljiti.

Slavni talijanski pišac Guerazzi veli nekom sгодom u jednom od svojih djela, da su ljudi tečajem vjekova u svemu mienjali svoje mnijenje; samo dvijema stvarima nisu nikad uzkratili svoju prijazan — ženam i vinu.

Što se tiče vina, valja opaziti, ako već sama providnost čini da ono tako znatno uspjeva, to ujedno priznaje, da nečemu treba, čemu se ona ne protivi.

Vino, kojemu su hvalospjeve, pjevali jur mnogi veliki pjesnici svih naroda, utjeha je života onomu, koj ga umjereno uživa, te čini, da se radje oćuti nužda hrane, pospješuje probavu, oživljuje iztrošene sile, prenaša duh u stanje sladke pobude, usljed čega je sposobniji inteligentnu radu, i ulieva u srce takvu živahnost, koja je kadra raztjerati svaku maglu, koja češće pomračuje um čovjeku.

Europa proizvadja više vina nego li ikoja druga strana svijeta, te se računa, da godimice stavlja na raspolaganje vinopijam tri tisuće i pet sto milijuna litara.

Vino nije substancija jednostavna kako se pričinja na prvi mah, već se sastoji od vode, žešte, šećera, jedne vrsti škroba, nazvana distrin, čestica, koje mu podavaju boju, a sadržanih u ljupini groždja, kiselina, soli, voska i neke parne substancije, koja mu podaje onaj osobiti miris.

Različite vrsti vina ovise prema tomu o različitom razmjeru, u kojem su ove substancije pomiešane. Žesta n. pr. nalazi se u razmjeru od 6 do 24 %.

Trgovina obskrbljuje mnogimi vrstmi vina, raznih imena i razne važnosti. Imade tako zvanih *suhih* vina, koja sadržavaju mnogo žešte, ter, uživajuć ih umjereno, kriepie slabe želudce: tako Marsala, Lacrima Christi, Xeres, Madeira i naš Srijemac.

Imade *sladkih* vina, koja sadržavaju mnogo šećera, i koja su, mlada, škodljiva za želudac: tako naša Malvasija, tako zvano Sveto vino, Malaga, Alicante, Muškat, Vodica, Frontignan, Cipar. Imade i *pjenutih se* vina, medju kojimi su najgora sladka, a najbolja gorka.

Gorka su vina dobra za svakoga, a osobito ako su stara i ne mnogo omašćena (bojadisana); amo spadaju: Bordeaux, Burgundac i bieli Barbera. *Mirisava* vina imadu malo žešte, mnogo mirisa, i prijatna su svakomu želudcu, ovamo ide n. pr. porajnsko vino.

Vina, što ih proizvadja Hrvatska, imadu u obće umjerenu kolikoću žešte, slastna su ukusa, ter, pijuć ih umjereno, kriepie snagu, pospješuju probavu, i čine čud živahnom i veselom.

Al da, čovjek bio bi postao žabom, da je pio samo vode, za to je i posadio lozu i od iztisnuta soka stvorio si neodoljivu potrebu. Činilo se, da će time biti punktum: ah, dakako!... Pijuć obilnije vina, dogodilo mu se kano i lisici, kojoj drugoga i trećega dana nije med bio tako sladak kano prvoga dana. Nabrzo, vino je postalo svakdanjom stvarju, trebalo je, da se okorjelu grlu ugodi nečim drugim, pa ma bilo istim djavolom. Daj danas, daj sutra, čovjek je izvukao žeštu, i pošlo mu je za rukom izvaditi ju odakle bi se najmanje nadali.

Što više, našao je gospu kemiju, koja mu svietli i poput lovačkoga psa pokazuje, iz

kojega ju gnjezda može iztjerati, te ga je ohrabrila, da se njom služi do mile volje, bez straha da će ostati na cjedilu, jer ga je naučila, da žeste može naći u soku svega voća, u sladornoj trski, buraku, ječmu, pšenici, ražu, kukuruzu, i Bog zna gdje sve ne; a čovjek, ne budi gluh, znao je izpeći rakiju više ili manje dobru: od žita, buraka, kumpira, i od svega što sadržava škroba; dobio je rum od sladorne trske; šljivovicu od šljiva; arak od riže; brinovnicu od brinovke; maraskino od rašeljke i praskve; pelinovicu (absint) od istoimene biljke.

Svi ovi likeri sastavljeni su ponajviše od žeste ili alkohola i mirodije, koja svakomu pojedinomu daje različit ukus.

Ako li vam se mile likeri, sgotovljeni pod protekcijom tajne, imadete tako zvani bitter, fernet branca, i druge, kojih vas očuvao gospodin Bog.

Ja sam vam jur razložio svoje stanovište, naviestiv rat svoj toj falangi neprijatelja našega obstanaka, al oni su već tako preoteli mah, da s njimi treba sklopiti nagodbu, ne bi li zlo bilo čim manje.

Evo dakle uvjeta toga ugovora. Prije svega, ljeti ne ima razloga, koji bi opravdao da se s njimi služimo; a istina je, da zimi, pod uplivom žestokoga, pića manje čutimo i manje nas bije studen; putnici studenih predjela ne usudjuju se na put, ako nisu želudac okriepili rumom.

Žene i djeca ne trebaju pod nikakav način žestokih pića: njihov je želudac slab i podraživ, i svakako čuti, da mu škodi. Dozvoliti se mogu samo jaku mladicu, koji znojem lica oblieva zemlju, da mu žestoko piće okriepi snagu i oživi veselu ćud, shrvanu učinjenim naporom.

Dozvoliv to, izbor ne će biti svejednak, više ćemo morati cijeniti curačao, chartreuse, šljivovicu, rum i stari cognac.

Vina i žestoka pića mogu škoditi, ako i u maloj mjeri, rad pogreške u tvorenju i rad i revare prodavalaca.

Mogu sadržavati olova, tutije, ili s neznanja krčmareva, što ih drži u dodiru s posudami naznačenih kovi, ili što su im primiešane navalice, da dobiju ukus i boju, koja im manjka. Bojadišu se obično krvovinom i drugim biljkama; primiešava se kreda, da im oduzme neke tudje čestice, koje sadržavaju; osladjuju se olovnom gledjom; oduzimlje im se kiselina pepeljikom, pridodaje koceljem i octom; ojačuju se žestom; miešaju se sa drugim vinom, koje im nije ni iz daleka srodno.

Uzvrđim li, da krčmari vino krste vodom, zahvalit ćete mi na obretu, jer ste to znali prije mene; al ne će znati svi, ako kažem, da krčmari pod imenom vina trže kojekakva pića, koja nisu drugo van voda, ostavljena da vrije u škrobnom šećeru, u suhom voću, u brinovkah, u sjemenu paprice, u hržanici, omašćeno sve sokom crvenoga buraka.

Patvori se još i druga vrst sa vodom, octom, krvovinom, i sa nešto staroga vina, da se zamažu oči.

Žestoka se pića kvare mnogo teže, premda mogu sadržavati olova, bakra i tutije. Pikantnost im se podaje paprom, smrdcem, ljuljem, vodom od lovor-višnje, koceljem,

Boli, koje mogu prouzrokovati takova patvorena pića, jesu neizrecive, za to je dužnost redarstvenih oblasti, da čim strože nadziru krčme i dućane.

Ali je opet najviše do ljudi, da paze na posljedke. Imade ih, koji se ne zadovoljavaju time, što piju vino i žestoka pića, već loču, dok se ne napiju kano spužva.

Nabrzo ne dostaje novaca: tad se utiču vrsti, koja manje stoji, a baš ondje čeka ih prevara i pogibelj.

Kad bi se zadovoljili čašom umjesto boce, uz manju cieniu, našli bi vina i žestoka pića, koje ne bi izjedalo crieva, već bi bilo melemom, i ne bi srtali u ono toli priekorno stanje, koje zovemo pijanstvom.

Grci su opajali robove i izlagali ih obćinstvu, da im ogave pijanice. Nam ne treba umjetnih pijanica: nagrdjene možemo dnevice viditi po javnih ulicah što su, da se ovdje ne blatim, opisujuć ih.

Ne znaš, da li su ljudi ili živine, jer od čovjeka imadu samo priliku, ili kako hrvatska poslovice veli: „Pijan čovjek — strašilo.“

Srećom, ono stanje traje samo nekoliko sati, ali, opetujuć se često, ne zaustavi se tako brzo. Pijanica po zanatu gubi silu i ljubav k radu; mjesto kruha donosi obitelji ukore i batine; postaje bljed, sanen, zaboravan, drhću mu sva uda, ne smaže rieči, i poludi.

U izgredu pijanstva sad padne, pa se ozliedi, ili ga snadje nesreća, pa ako ne umre, a ono se osakati, ako li rodi, to je dokazano, kao što da je dva puta $2 = 4$, da takovo diete umre u materinu tielu, ili da u najboljem slučaju ne prevale ni prvu godinu, ili je kljasto i rakitično.

Doktor Demaux dokazao je u franczkoj akademiji, ima tomu skoro dva decenija, da se djeca, začeta u vrijeme pijanstva, rode nakazna, da su podvrgnuta padavici i mnogoj drugoj nervoznoj bolesti.

Ne znam, da li vam je poznato, (poviest nam nabraja na stotine), da je bilo ljudi, koji su se upalili kano bure smole, čim si im približio ma i manji plamen, pa i voda i sva druga sredstva riedko su samo ublažila, a ne ugasila uvijek vatru; dapače, gdje gdje su tako preotela mah, da se je tustilo iztopilo, a ostalo svelo na šaku pepela. Zna li, tko su bili ti nesretnici? Pijanice, kod kojih je put upila žestu, kao trešnje rakiju.

Nemojte misliti, da se je to sbilo vo vremena ono: ponavlja se to i dan danas, a da vas bolje osvjedočim, pripoviedat ću vam slučaj, koji se je dogodio u Americi, mjeseca travnja godine 1868.

Neki na glasu pijanica, da dobije okladu, iztrusio šest čaša whisky-a (žestoko piće) kô da je voda: malo zatim primaknuo k ustima lulu duhana; no čim je približio žigicu, da ju zapali, plamen mu već oblio lice; kretanje, ne bi li se oslobodio vatre, prouzročilo još gorje zlo: žesta izlazila iz ustiju u slici plamena, koji je nesretnika za tinji čas tako oblizao, da već nisi razpoznavao čovjeka, nego svežanj, kako gori.

Ovi žalostni primjeri morali bi prepriječiti toli kužnu manu, ali žalibože nije tako.

U Londonu jedan od prvih likerista poslu-

žuje na tjedan 270,000 kupaca. U civilnoj Englezkoj umire svake godine od pijanstva 50,000. Polovica ludjaka jesu — pijanice; tri četvrtine zločina počine ljudi takove naravi. Šestina samoubojstva događa se za vrijeme pijanstva.

Bilo je doba, kad je zakon strogo kaznio pijanice, ali u prkos zakonu pilo se je i dalje bez brige.

Pitako, kralj Mitilene, dvostrukom bi kaznom kaznio zločine, počinjene za vrijeme pijanstva.

Danas, u Europi, mogu se slobodno pociniti i najteži zločini. Da te proglase nevinim, ne treba osobite glavice: dosta je, da uzmoste dokazati, da si za počinjena zla imao dvie čaše više u glavi.

Nu o žestokom piću nisam još svršio. Ondje, gdje narav nije briežuljke i prodole pokrila lozom, navadna potreba, da se razdraži želudac i um umjetnim pićem, stvorila je kruškovaču i jabukovac, od krušaka i jabuka, i pivo. O prvih ne ću ni govoriti, jer ne znamo za njih: samo koju o pivu.

Ovo piće nije današnji izum: stari su ga Egipćani pronašli i preneli do nas.

Pivo sadržaje vode i žeste, dvie substancije, slične bjelancu i škrobu; kiselinu poput one u voću; žuhku substanciju, koju mu daje hmelj; mnogo soli, i onog plina, usljed kojeg se pjeni; boju mu daje ječam.

Englezi, Niemci i Česi vare najbolje pivo; ono malo, što se kod nas proizvodja, nije osobito, te bi bilo naravno, da Hrvati, imajuć dobra vina, ne mare za pivo; ali tako nije: piju oni i premnogo tudjeg piva.

Dobro pivo valja da je vrlo bistro, malo kiselo i žuhko; ne valja da nadme trbuh ni da otežča glavu; hranivo je, tjera mokraču, ponapravlja tielo i blaži suvišnu čutljivost.

Škodljivo je debelu čovjeku i komu prieti kap; pijuć odviše, može škoditi mjehuru, probuditi takovo pijanstvo, koje ne prestane tako naglo, i prava je bolest.

Pivo može sadržavati bakra i olova, s nesmotrenosti u varenju; može sadržavati vapnenih soli, ako je sgotovljeno vodom iz zdenca; razne kiseline i kocelja, nastalih od substancija, kojima se bistri; hmelj, koj je veoma skup, mogu nadomjestiti neke žuhke substancije, takodjer otrovne.

Pikantnim ga čine vapnenom vodom i gnjilenjem neprodanih ostanaka iz mesarnica.

Sad budi dosta o žestokom piću, gdje sam vas možda i predugo zadržao. Da još koju kažemo o takovu piću, gdje ne ću biti tako strogi cenzor.

Razumili ste me odma, da mislim kavu, biljku, koja se u veliko cieni u naših vremena, gdje mnogi živu od umne radnje, i u napitku toga sjemena nalaze istu okrepu, koju drugi traže u vinu.

Kava, koju jedan arapski pjesnik nazivlje: *cruccem, koji krade san i ljubav*, proiztiče iz Habeša, našla je drugu svoju domovinu u sretnoj Arabiji, a goji se u kolonijah obiju Indja, osobito u zapadnih; u Perziji čini se da se je rabila već u X. vieku, dok ju nije Sulejman aga, poklisar visoke Porte, godine 1680. donio u Pariz, i uveo na dvoru Ljudevita XIV. Zasluga ide kapetana Desclieuxa, koji

je početkom XVIII. stoljeća razgranio ju po Americi. Ta biljka goji se na Antilah, Guajani, Borbonskom otoku, Javi, Ceylonu, Arabiji i mnogih drugih predielih; ali što se tiče sadašnje kulture (ciela produkcija računa se godimice na 265 milijuna kilograma) čini se, da po tome Brazilija zauzima prvo mjesto. Tako se je kava stala sve više cijeniti, a potrošak svakim danom raste. Na najboljem glasu je kava Moka, Borbonskog otoka, Martinice, Sv. Dominga i Brazilije.

Svaka od ovih vrsti veće je cijene radi nekih osobitih prednosti, u ostalom bolje je piti naliev od više vrsti zajedno.

Vi znate dobro, da sirova kava ne ostavlja nijednog od onih principa, koji ju čine toli ugodnom; oni se razvijaju istom iza prženja, usljed kojega se stvara princip gorak i aromatičan, nazvan kavovinom.

Kava valja da bude izpržena, a ne prežgana, jer drugačije ostane u sjemenu ugljen, a mirodije izhlape.

Eto razloga, zašto šalice odviše crne kave ne djeluje onako, kako bi inače moralo djelovati to prijatno piće.

Da li ta kava, o kojoj ću vam mimogred spomenuti, da se je u Parizu godimice potroši 5,000,000 kilograma, sbilja zasluži, da se toliko cieni?

Talijanski pjesnik Redi, koji je vjerovao samo u vino, kano Ture u čitap, kaže u nekoj svojoj pjesmi, da bi radje izpio otrova, nego li čašicu gorke kave.

Čast i poštenje tomu velikomu Talijanu, ali muševi, koji u ničemu ne ostaše za njim, (pače ga i nadkriliše), kano Voltaire, Rousseau, Napoleon, piše ju i napisao mirabilia.

Kavom, htjeli mi ili ne htjeli, pronašlo se je sredstvo, kako da se pobude umne sposobnosti, a da nam ne škodi poput drugih dražila; po njoj mogu ubrzo svoj rad nastaviti oni umovi, koji su prekomjernim vježbanjem jur umoreni; goneć san, dozvoljava ona dalnju radnju, i njenim uplivom neke misli, zaspale u kakvom kutiću mozga, većim svjetlom pomole se umu.

Kava, prem malo, ipak je hraniva, a stara je istina: tko pije kavu, taj je ponajviše triezan.

Pomiešana sa mliekom mnogo je hranivija, nego li šalice juhe. Zlorabeć ju, probudjuje bol i vatru u želudcu: tada se je treba okaniti nekoliko dana.

U veoma slabih osoba užije ona neku osobitu opojenost, a u veoma podražljivih može prouzokovati hlapat srca, nesan i pogibeljne uzHITE.

Bolje prudi uživati ju na tašte, nego posle objeda: žene i djeca morali bi ju piti čim umjerenije.

Za vrijeme, kad no vojskom opasaše kontinent, mnoge substancije, izpržene i samljevene, uvukoše se u trgovinu pod imenom kave: danas samljevenoj kavi primiešavaju, prirediv ga na osobiti način, korunov škrob, ječam, zob, kukuruz, repu, mrkvu, burak, želud, a nada sve mrkvicu (cikoriju, travu).

S ovom poslednjom trguje se otvoreno, hvaleć ju ekvivalentnom sa kavom, al nije drugo van srodna sa revalentom i drugimi travami, znao ih Bog kako se sve zovu.

Prodaje se takodjer kave, oštećene na

moru, koja je svakako pokvarena, jer sadržaje morskih soli, a kadkad i znatnu množinu bakra.

Za kavu prodavahu takodjer neko zrnje, koje ne bijaše drugo nego sivo-zelenkasta glina, pomiešana sa nešto samljevene kave, kojoj kalupcem podavahu željeni oblik.

Uz kavu, valja da napomenemo listove čaja, zakonite nasljednike ovoga sjemena, od kojega ako i ne pridržaje oblik, a ono sva dobra svojstva, premda u manjoj mjeri. Ovi listovi prouzrokuju više znoja i pospješuju odisanje, ali, što nije dobro, zatvaraju tielo.

U trgovini poznate su nam 153 vrsti pravoga čaja, i svakakovih patvorenih, koje se po naravi i sastavini znatno udaljuju od pravoga.

Pravih čaja imamo zelenih i crnih; prvi je ukusniji i podražljiviji, drugi manje cijene.

Čaj valja pripravljati sa najčistijom vodom, i prije nego se nalije vrela, dobro je listiće za kratko vrijeme držati u svježoj vodi, koju ne valja baciti, već ju priliti napitku.

Sa limunovim sokom postaje napitak podražljiviji, sa nekoliko kapljica vina ne goni sna.

I čajem si je prevara otvorila široko polje. Spomenuo sam već patvorene čaje: pravomu se čaju daje zelena boja bakrom, crna krvovinom i nekim željezovitim pieskom.

Preprodavaju se takodjer listići, koji su već jednoč rabljeni, pošto su se osušili i smotali, i običaje se crni čaj pretvarati u zeleni perlinom, žutnjakovinom i olovniimi napravci.

Čokoladu valja takodjer da spomenemo, tim većma, što ona u sebi sadržaje i hranu i piće. Ne treba premućati, da ju svi želudci ne mogu probaviti.

Sadržaje mnogo bjelanca i masti, a vanilija, koju primiešavaju slastičari, pospješuje probavu.

Čokoladom raste jakost bila, više nego li čajem ili kavom, te hasni slabim, starcem i u obće ljudem, propalim usljed kojekakovih nereda.

Izvrstan je zajutrak onim, koji rade umom, ali nije za ljude punokrvne, debele, šuljevne (hemoroidalne) i one, koji boluju na osipu.

Ne daj se nitko prevariti nizkom cijenom, pa kupiti istom kakvu čokoladu. Našlo se je u takvih željeza, bakra i olova, pače i nikotina, (ako ga ne znate) onog ubojitog otrova, koji se nalazi u duhanu.

Želja za nepoštenim dobitkom podvrgava čokoladu istim patvorenjem, koja smo iztaknuli kod kave, ako ne i većim.

Zdrava čokolada ne bi smjela sadržavati ništa drugo nego kakao, finog šećera i sladke korice (kanele), ali ju prave i sa škrobom, mrkim šećerom, ponešto kakaom, maslinovim uljem, ovnećim i telećim lojem.

Miris, mjesto da joj ga podavaju sladkom koricom, proizvadjaju storačom, belzoinom i balzamom Folou.

Bojadišu ju rumenicom, crljenikom i drugimi crvenimi travami, i ne riedko vidimo ju vrlo težku, jer joj se primješava kreda i mramorni prah.

Preostalo bi govoriti još o mnogih drugih napitkih, ali buduć da se ti kod nas malo trže, bilo bi badava kod njih se zaustavljati.

Napitak plinovitih voda i sirupa, primiešanih uledjenoj vodi, hasni ljeti više, nego li bi mogao naškoditi, jer patvorenje ovih substancija riedko škodi zdravlju. Tko neumje-

reno uživa uledjena pića i sladolede, podvrgnut je želudačnim katarom. Sladoled ne valja srkati odma iza jela, jer priče probavu; bolji su oni od voća, nego li sladki, koji nam mogu pribaviti užasno zavijanje u trbuhu i što gorega, ako su sgotovljeni u posudah bakrenih ili prevučeni drugom kovi, koja u sebi sadržava olova.

Eto dvie tri najvažnije o piću. Eto vam na stolu poredano čitavo čislo okrepa, kojih se može svatko po volji naučiti. Ja sam po slabih silah u svakom pojedinom nastojao opisati njegova dobra i zla svojstva.

Hoće li ove skromne i jednostavne rieči razsvietliti bar po koju pamet u zloporabi žestokih pića, ili možda skloniti tomu odane, da se za vazda razkrste s tom nesretnom navadom?

Iltio sam raztrgati koprenu neznanja u tom pogledu, jer što sam kazao o vinu i žesti, scienim da ne će nitko smatrati hirom brbljavca, ili jeremijadom, koju moda stavlja na dnevni red. Naveo sam čine, koji se vrstaju nam na očigled, i pozivljem svakoga, koji bi bio kadar opovrći ih.

Ali kad ste koga uvjerali o nekoj istini, jeste li sigurni, da će raditi po vaših naputicah? Ja ne vjerujem. U nijednoj dobi, kao u sadašnjoj, nije poplavio čovječanstvo upravo potop propoviedanja, moralnih nauka, prosvjetnih društva, pučkih knjiga; pa ipak svi slušaju, svi čitaju, svi povladjuju i najposle čine — kako ih je volja.

Odkada je Noe posadio lozu, gudi se uvijek jedna te ista, da vino valja piti umjereno. Što se je postiglo u 5000 godina, pitajte one krajeve, gdje noću neprestance prolaze čitava kola, da pokupe pijanice, koji zatrpase put.

Benjamin Franklin nastojao je doskočiti zlu, utemeljiv društva »umjerenosti«. Članovi bi prisizali, čim bi stupili u društvo, da od onoga časa ne će ni okusiti vina.

U nekih predielih uspjela su takova društva, kod nas ih je riedko tko utemeljio.

Ja cijenim namisao tih promicatelja, al da vam iskreno kažem: ne imam vjere u uspjeh, te mi nije po čudi, da se uguši običaj za to, što se mora odsuditi zloporaba. — Da se razumijemo.

Istina je, da je pijanstvo prava grdoba, ali ako ima pijanica, moraju li se za to odsuditi drugi, da ne piju vina? Velim odsuditi, i ne oporičem svoje rieči.

Čovjek je, tako rekuć, već u povojih priviknuo uvažavati vino, kano što i kruh; zašto dakle hoćete, da ga usred tolikih jada, koji se redaju na mučnu putu njegova života, lišite toli zdrava i nevina melema, u kojemu gdjekad utaplja tisuć težkih briga?

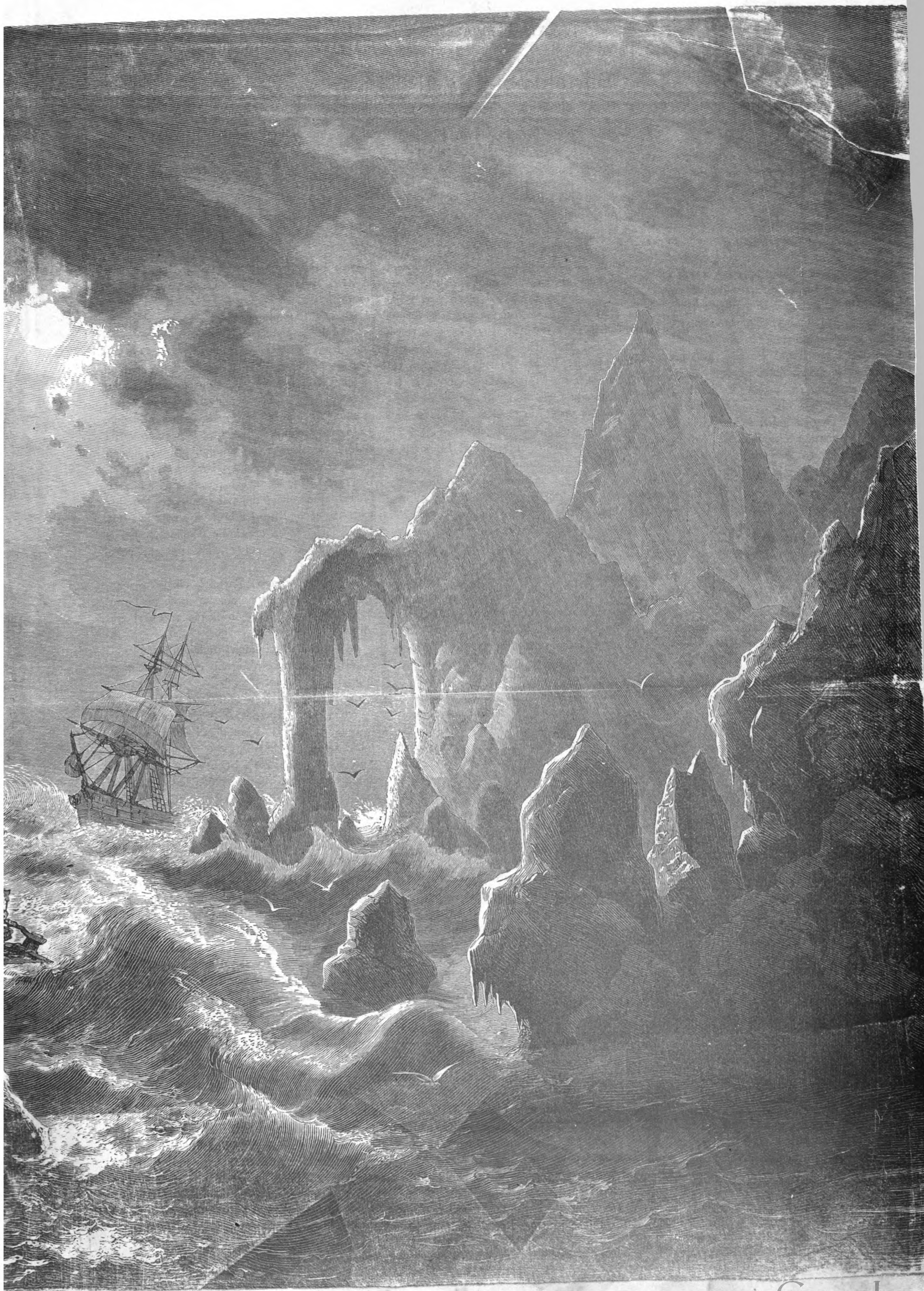
Nastojmo radje, da osvjedočimo svakoga, da pije malo al dobro, pa smo postigli sve, ali ne kaznenimi zakoni, već prijateljskimi opomenami, načinom uzgoja, koji prati čovjeka od dana, kad je ugledao svjetlo, dok ne dodje do razsudnosti. Podučavajuć ga, da zdrava načela nisu za nj strašila, već elementi, od kojih je sastavljen njegov duh, od kojega uvjerenja ne će uzmaknut nikakvom silom.

Tad će on svladati sama sebe i znati odlučno odbiti svaku varku, pokušala ona zavesti ga pod kojom god krinkom.

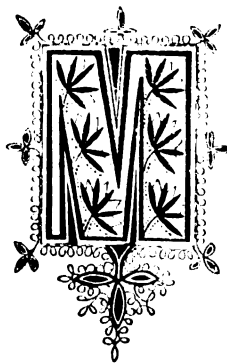

Bartek pobjeditelj

Pripoviedka Hinka Sinkievicza. Pohrvatilo Fran Kučinić

I
oj junak zvao se Bartek Slovik. Jer je on imao navadu, kad bi s njim govorili, izvlačiti oči, nazivali su ga razrokim Bartekom. Sa slavljem nije imao ništa zajedničkog, ali njegove slabe umne sposobnosti i prava epička naivnost namakle mu epitet: Bartek — durak! Taj nadievak postao dapače popularnim, i on će u istinu biti zapisan i na stranici poviesti, ako je naš Bartek imao još i četvrti naziv, naziv oficijalni. Poradi toga, dakle, jerbo rieči: *czlovik* (čovjek i *slovik* (slavulj) ne predstavljaju nikakvog različka za njemačko uho, a Niemci ljube, u ime civilizacije, prevodit slavenske barbarske nazive na svoj kulturni jezik, to onda nije nikakovo čudo, ako je pri sastavljanju vojnih spisa nastao sliedeći razgovor:

- Kako tebe zovu? pitao oficir Barteka.
- Slovik.
- Človik?... Ach ja! Gut!

I oficir napisao: Mensch.

Bartek je bio kršćanin iz zaselka Jarmo. Zaselaka tog imena, kako je poznato, ima vrlo mnogo u velikom kneževstvu poznanskom i u drugih zemljah kraljevine Poljske. Ne ubrajajući amo njegova imetka, kućice i dvaju krava, bio je on još posjednikom pjegave kobile i žene Magde. Hvala Bogu i slučaju takvih obzornosti, mogao je živiti spokojno, kako no dao Bog, i samo kad je Bog dao rat, Bartek se veoma zabrinuo. Pozivnica bila je već stigla. Skoro se je trebalo javiti na sabornoj točki. Dogodilo se, i on je morao zapustiti sve: i zaslužbu, i kućicu, i pjegavu kobilu, i sve to ostaviti svojoj ženi. Narod u Jarmu bio je vrlo siromašan. Zimi je Bartek odilazio u tvornicu i tim načinom podržavao obitelj. A sada, kako? Bog zna, kad li će se svršiti rat sa Francezi? Jedva što mu je stigla pozivnica, Magda se počela rugat: — Što mi koristi uzdisati, meni siroti! Da osliepim!... Ti si durak, to je istina, no ipak mi te ježao. Francezi ne će nikoga poštediti: glavu će tebi odrubiti, ali što!...

Bartek je čutio, da žena govori istinu. Bojao se on Franceza kao žive vatre; prevladao ga strah. Što su njemu učinili Francezi? Zašto da on ide u stranu zemlju, u kojoj ne ima ni jednog srodnog čovjeka? Kad živiš u Jarmu, nije ti u njemu upravo najbolje, ali kad reknu: hajde! ipak iznenada oćutiš, da je kod kuće najbolje. Ali što raditi? Takva je, vidi se, već i sama sudbina. Valja dakle ići. Bartek izljubio ženu, izljubio desetgodišnjega Franeka, iza toga pljunuo, prekrstio se i izišao iz kuće, a Magda za njim. Oprostili se oni, no ne baš odveć nježno. Magda i malenković ridali, a Bartek ponavljao: — No, tiše, no, no! Tako su prisjeli na glavnu cestu. Tu je on zamjetio samo

to, da se u svemu Jarmu zbiva ono isto, što i u njega. Cielo selo na nogu! Kud god gledaš, svuda pričuvnici. Idu oni na kolodvor, a babe, žene i djeca sprovadjaju ih. Pričuvnikom bilo je teško na duši; samo nekoliko njih pušilo lulu; ima i nekoliko pijanih; po gjevoj naselbenik pjeva u strahu: »Wacht am Rhein«! Sav taj šareni narod, pored kojega čas ovdje, čas ondje, bljesne puška ili koplje, miče se na kraj sela vikom, krikom i šumom. Žene drže svoje vojnike za ruku i plaču; po gdje-koja starica maše rukom po zraku. Druga pako zavija: — Da vas Bog kazni za našu nesreću! Od drugud se opet čuje: — Franek! Kaska! Jožek! Budite zdravi! Psi laju. U crkvi zvone. Sam župnik čita odhodnicu: jer mnogi između ovih, koji sada polaze na kolodvor, više se vrnuti ne će. Rat pobire sve, ali ih ne vraća mnogo. Zahrdjat će plugovi po poljih, jer je Jarmo objavilo rat Francezkoj. Jarmo nije moglo podneti nadutosti Napolena III., i vrlo se je zanimalo kandidaturom na španjolski prijestol. Kolodvorsko zvono sprovadja hrpu, koja je već bila izašla iz sela. Eno i kipa sv. Bogorodice: svi pobožno skidaju kapice i furazke. Opažaju se stupovi zlatnog praha, jer je dan suh i jasan. Po obadvima stranama željezničke pruge dozrijevajuća raz šumi punim klasjem. Na plavom nebu neprestance grakću vrane i cvrkuću drozdi, pjevajući što više mogu.

Kolodvor. Hrpa se uveličava. Dolaze pričuvnici iz Velike Krivde, Male Krivde, Nedola i sela Nesčastnova. Šum, huka i buka! Zidovi kolodvora izliepljeni su sa manifesti. Rat je objavljen: »u ime Boga i domovine«. Dombrobranstvo ide zaštitivati svoje kuće, svoja polja, svoje žene, svoju djecu. Francezi su ponajvećma razjareni na Jarmo, Veliku i Malu Krivdu, Nedol i Nesčastno. Tako, po prilici, govori se onim, koji čitaju manifeste. Hrpa pred kolodvorom sve to više raste. U čekaonici je dim od duhana napunio zrak i prekrpio manifeste. Šum je tako silan, da nije moguće čuti štogod jasna: svi hodaju, drug zove druga, kriči se, viče se. Pred kolodvorom čuje se energična, rezka i kratka njemačka komanda.

Zvonce. Zatim silovit zvižd. Iz daleka čuje se šum parovoza. Šum biva sve to jasniji. Kaže se, da je rat sve bliži.

Po drugi put čuje se zvonce. Svimi ovladao strah. Neki vojnici viče: — Eva! On, očevitno, zove svoju ženu. No druge babe podvikuju: — Idu! Uplašen glas pridodaje: — Francezi idu! — i u tren oka ne samo među babami, nego i među budućimi junaci Sedana razprostranjuje se strah i trepet. Hrpa je treptila. Među tim ustavio se vlak pred kolodvorom. Na svih prozorih vidjaju se kape s krasnim bojama, i krasni mundiri. Vojnika je bezbroj. Na odkrivenih vagonih crne se mračne puške i crni topovi, blješti se ciela šuma oštrog koplja. Vojnikom, očevitno, naloženo je pjevat. Vlak grmi od jakih mužkih glasova i savkolik odiše samosviešću i snagom.

Pred peronom počimlju se redati rekruti. Koj može, taj se prašta. Bartek mahnua ru-

kama, kao s krili vjetrenog mlina, i razrogačio oči.

— No, Magdo, ostaj zdrava!

— Oj, biedni mužu!

Mene više vidjet ne ćeš!

— Tebe više vidjet ne ću!

— Ništa da ne učiniš!

— Da te zaštiti Bogorodica!

— Ostaj zdrava i pripazi oko kuće.

Žena, ridajući, obuhvatila ga rukama oko vrata.

— Da ti pomogne Bog!

Nastaje posljednja minuta. Zrakom se razlio plač i vapaj baba. — Budite zdravi! Ostajte zdravi! Al eno, vojnici već su oddieljeni od obične hrpe; da, eno ih, skućili se oni već u crnu masu, koja sačinjava pravilne četverokute, počimajući se gibati točnošću stroja. Čuje se komanda: »Sjedajte«! Četverokuti i redovi razmiču se po sredini, približuju se u uzkih oddielih k vagonom i izčezavaju u njih. Iz daljine čuje se zvižd parovoza i vide se oblaci tamno-sivog dima. I gle, počeo on duvat, kao čudovište, i s krajeva stroja izpuštat paru. Hrpu baba obuzimlje oćajanost. Jedne zastiru pregačami oči, druge pružaju ruke k vagonom.

— Ostaj zdravo, Bartek! vikala plačno Magda. — Ne idi onamo, kamo te ne budu slali. Zaštitila te Bogorodica!... Ostaj mi zdravo! O, Gospode!

— Pobrini se za kuću! molio ju Bartek.

Parovoz krenuo. Vagoni udarili jedan o drugi i vlak pošao.

— Sjeti se, da je u tebe žena i sin, vikala iz svega grla Magda i trčala za vlakom.

— Ostaj mi zdrav! U ime otca i sina i svetoga duha! Ostaj mi zdrav!

Vlak jurio sve brže i brže, vozeć sa sobom vojnike iz Jarma, obiju Krivda, Nedola i Nesčastnova.

II

Plaćuć vraćala se Magda s hrpom žena u Jarmo, a u protivnom pravcu jurio u maglovitu daljinu vlak, u komu je putovao Bartek. Maglovita daljina protezala se bezkonačno. Još se je vidjelo Jarmo. Još se je vidjela slavenska lipa, još se je vidjeo i blješteći krst na crkvi, osvietljen zrakami zalazećeg sunca. Duskora izčezla i lipa, a zlatni krst pričinja se samo sjajnom točkom. Dok god je ta sjajna točka bila vidiva, motrio ju Bartek. No kad je i ona izčezla, ovladao Bartekom čudan strah. On je sasvim onemogao, čuteć jedino, da je propao. Motrio je podčastnika, uvjeravajuć se, da je on odma iza Boga prvi, koji ima vlast nad njegovim životom. Što će s njim biti, to znade samo on, dočim Bartek ne zna ništa i ne razumije ništa. Podčastnik sjedi na klupi, drži pušku med nogama i kuri lulu. Dim i dužnost zastiru njegovo osbiljno i nezadovoljno lice. Ne gleda Bartek sam u to lice, gledaju u njega svi vojnici. U Jarmu ili Krivdi svaki Bartek ili Vojtek sam je sebi gospodar, svaki je dužan govoriti sam za sebe, a tu za sve govori podčastnik. Rekne li on njima pogledat

*) Ovo je prevod s ruskoga, iz Otačestvenijih Zapiskah god. 1882., svez. VI.

na desno — svi će gledat na desno; rekne li pogledat na lievo — svi će gledat na lievo. Svaki pita očima: što će biti s nami? A siroma podčastnik i sam zna toliko, koliko i oni svi, i bio bi vrlo zadovoljan, kad bi mu njegovo načelnništvo razjasnilo to mučno pitanje. Medjutim, muziki boje se pitat, zaradi toga, jerbo je sad ratno vrijeme, a to znači mnogo — strogo. Što se dozvoljava, a što se ne dozvoljava — to je neizvjestno. Konačno, muziki ne znadu o tom ništa; njih samo plaši rieč: „Kriegsgericht“, koju oni u istinu i ne razumiju.

Istodobno osjećaju oni, da je njima taj podčastnik sada nuždniji, nego li pri manevrih pod Poznanjem, za to, jer on za njih govori, a bez njega ne radi se ama ni najmanje. Podčastniku dozlogrdilo držat pušku, i on ju predao Barteku. Bartek uzeo pušku, ne smjevši ni dahnut, ni svrnut očima.

Oj, loši su to poslovi! Gle, gle, ni podčastnik nije svoj gospodar. Po postajah razliežu se pjesme i čuju se krikovi; podčastnik komandira i psuje, samo da ugoditi predpostavljenim načelnikom. No ipak, čim je vlak krenuo dalje, sve umukne.

Medjutim vlak zviždi, šumi i brza napred. Na svakoj postaji dolaze novi vagoni i lokomotive. Posvud vidjaju se samo topovi, puške, konji, bajunete pješaka i koplja konjanika. Nastaje tiha i jasna večer. Na zapadu cielo nebo pokrilo se krasnim sjajem; visoko na nebu lagano se kretaju tanki oblaci, ružičaste boje. Vlak konačno prestao primat nove vojnice na novih postajah. On juri dalje u praznu daljinu, kao da mu se hoće u more krvi. Sa odkritog prozora, kraj kojeg sjedi Bartek sa drugimi vojnicima, sve Poljaci, vide se zaselci, sela i mjestanca, tornjevi crkava, na nekih visokih d'mnjac h rode, sagnuvši se u slici mladoga mjeseca i stojeći na jednoj nozi u gnjezdu, jednokatne kuće i višnjevi vrtovi. Sve to brzo izčezava, obliveno krasnom bojom. Vojnici počimlju lagano šaptat, jer je podčastnik pod glavu polložio svoj prtljag i zaspao s lulom u ustih. Vojtek Gvizdala, zemljak Barteka, sjedeći kraj njega, podbada ga laktom.

— Bartek, slušaj!

Bartek obraća lice k njemu s izvrćenima očima.

— Što blejiš, kano tele, koje vode na klanje! šapće Vojtek. — Medjutim, što je istina, to je istina! Vode i tebe, biednika, na klanje, i u istinu . . . .

— Joj, joj! stenje Bartek.

— Bojiš li se?

— Kako da se ne bojim!

Zora se sve više rudi. Vojtek pokazuje na nju rukom.

— Gledaj, kako je tamo krasno? Znaš li, durače, što je ono? Ono je — krv. To je Poljska, da ti pravo rekнем, naša domovina — razumiješ li? A ondje, daleko, gdje no se razgara zora, ondje je Francezka.

— A hoćemo li skoro prispjet?

— Zašto da se žurimo? Kažu, daleko je. Ali ne boj se: Francezi doći će nam u susret . . . .

— Vojtek!

— Što ti je?

— A kakov je to narod — ti Francezi!

Tu se je svršila Vojtekova premudrost. Znao je on samo to, da su Francezi — Francezi. Slušao je od staraca, da su oni narod posve stran, no kako da to objasni Barteku? Sbog toga je on prije svega opetovao pitanje:

— Kakov je to narod?

— No da.

Vojtek je poznavao tri naroda: u sredini Poljake, s jedne strane Moskale, a s druge Niemce. No Niemaca ima razne vrste. Za to je on i rekao:

— Kakov su narod Francezi? Kako da ti rekнем: isto tako kano i Niemci . . . . Tim gorje . . . .

Na to Bartek uzkliknuo:

— O strvine!

Sve do tog doba nagonili su Francezi u njega strah. A sada je taj pruski »landwehrman« protij njima oćutio neku vrst patriotskog ogorćenja. No on još nije sve točno razumio, i za to je s nova zapitao:

— Dakle, tako će Niemci vojevat sa svojim Niemci?

Na to pitanje utekao se Vojtek k sravnitbi i odgovorio:

— A zar se tvoja Arapka ne grize s mojim Malčikom?

Bartek razklopio usta i za čas, mućeć, motrio svoga učitelja

— Da, istina.

— Gle, i Austrijanci su — Niemci, produžio Vojtek. — A zar se naši nisu borili i s njimi? Starac Matej pripoviedao nam je, da, kad je on bio u ratu, da im je Šteinmec kričao: „Nu, bratci, valjajte Niemca!“ — Samo s Francezi biti će teže!

— Zar sbilja?

— Francez je vazda pobedio. Kad se on jedna put obori na tebe, tad te više ne pušća, budi siguran! Svaki od njih dva ili tri put je jači od našeg muzika, a brade su u njih kano u židova. Drugi je opet crn kano djavo. Kad ugledaš takvog, odma se oprosti sa životom.

— Pa dakle, zašto idemo k njima? kliknuo Bartek u oćajanju.

Na to filozofsko pitanje odgovorio Vojtek:

— I meni se nije htjelo poći! No ako ne podjemo mi, doći će k nama oni. Drugačije ne može biti. Jesi li čitao, što je naštampano! Razjarenje je u njih grožno proti nam muzikom. Kažu, da su oni htjeli zahvatit naše zemlje, samo da mogu iz Carstva privozit kontrabandnu vodu. Ali vlada ne dopustila, pa eto, objavili nam oni rat! . . . Razumiješ li?

— Zašto da ne razumijem! odgovorio krotko Bartek.

Vojtek nastavio:

— Na žene tako su oni lakomi, kano mačka na slaninu!

— Dakle bi oni, bolje da rekнем, dolazili i k Magdi!

— Oni ni staricam ne opraštaju!

— O! kliknuo Bartek takvim glasom, kano da je htio reći: a, kad je tako, dat ću ja njima!

To ga otrieznilo. — Vodu neka Francezi voze, ali Magdu ne! Sad je Bartek smatrao rat sa stanovišta osobnog interesa, i bodrio se vrlo pri misli, kako će onolika vojska i tolike puške štitit njegovu Magdu, kojoj grozi francezka razpuštenost. On je nehotice micao rukama, i k strahu pred Francezi pripojilo se još čuvstvo nenavidnosti proti istim. On se je sada podpuno uvjerio, da se mora ići. Medjutim ugasnula zora. Smrklo se. Vagon se počeo silno drmati na neravnih tračnicah, a u taktu s tim drmanjem drmale se desno i lievo puške i koplja.

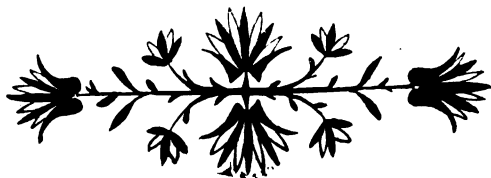
Prošao jedan, prošao drugi sat. Iz lokomotive siktale iskre celimi snopovi. U mraku prekrizavale se one plamentiči i zmijkami. Bartek dugo ne mogao zaspiti. U njegovoj glavi, kano što iskre u zraku, rojile se misli o Magdi, o ratu, o Jarmu, o Francezih i Niemcih. Konačno i on zaspao, zasnuo, al u vrlo strašan san. I tad se njemu prisnulo, da se Arapka grize s Malčikom, da sve čupovi dlaka padaju u okolo. On je latio batinu, da ih izmiri, al iznenada opazi, da kraj Magde sjedi Francez, crn kano djavo, a Magda, zadovoljna, triebi si zube. Drugi Francezi sprdaju se Barteku i pokazuju na nj s palcevi! . . . . Lokomotiva šumi, a njemu se čini, da to Francezi viču: Magda, Magda, Magda, Magda! Bartek vapije: Što hoćete, ludjaci! Pustite mi ženu! A oni produžavaju vikati: Magda, Magda, Magda! Arapka i Malčik laju; cielo Jarmo viče: Ne daj žene! A on upravo kano svezan. Ali gle! skoćio je, užeta su mu pukla. Bartek hvata Franceza za kose — i najednoć . . . .

Najednoć oćutio on silnu bol, baš kano od kakove čuške. On se budi i hoće da skoći. Sav se vagon probudio, i svi kano u ćudu pitaju jedan drugoga, što se je dogodilo? A to kukavni Bartek u snu uhvatio podčastnika za bradu. Sad on stoji, trgnuv se postrance, i drži dva prsta u vis, a podčastnik maše rukama i bjesni, i viče. On je dapaće od psovanja promukao, a Bartek sve stoji s dva prsta u vis. Ostali vojnici miću ustnicami, da im se ne izmakne koja rieč, i straše se, jer je podčastnik počeo još jaće psovat: Ein polnischer Ochse! Ferfluchtes Viech aus Podolien! Konačno, sve se utišalo. Bartek sjeo na prijašnje mjesto i osjeća samo, da mu se obrazi debljaju, a lokomotiva, kano da bi mu se sprdala, ponavlja kao što i u snu:

— Magda, Magda, Magda!

Njime ovladalo oćajno čuvstvo.

(Sliedi)

Hrvatsko kazalište

viek pišuć pod geslom: Naše pozorište, naše sve- tište, javiti mi je, da su u Zagrebu predstave započe- le dne 14. rujna, i to sa franceskom veselom igrom od Sardou-a, pod na- slovom: Prevrt'ji- vost. Ova fina i duhovita kome- dija, u kojoj je slavni pisac na vi- djelo iznio sav svoj humor i svu svoju duhovitost, čime je svoj ne- vjerojatni i bez

osobite vrijednosti sujet učinio skroz vjerojat- nim i zanimivim, prikazala se je na našoj pozornici ne baš onom točnošću, kojom naši talentirani glumci znadu brilirati u drugih komadnih, s toga ne, jer uloge ne bijahu raz- dieljene prema individualnosti pojedinih glu- maca. G. Fijan, koji veličajno i majstorski znade odigrati velike junake, tragede, i dekla- matorske partije, nije u konverzaciji na istoj visini. Njegov izraz glasa, njegov okret, njegov na pozornici odmjereni i teški hod, pa i sam izraz oka u konverzacionalnih ulogah daleko zaostaje prema tragičnim i deklamatorskim ulogam. Tako i u ovom komadu, premda je njegovo shvaćanje uloge bilo dobro, te premda si on uvijek daje dosta truda, da takove uloge što bolje prikaže. Ne izvadja ih on onako precizno i lijepo, kano, primjerice budi rečeno, g. Jova- nović. S toga i njegov lakoumni pl. Champi- gnac ne zadovoljava sasvim gledaoce. Ni g-djica Kraljeva nije mogla pokazati briljantnu svoju igru, jer Konstancija nije njezin elemenat. G-dja Ružička-Strozzi igrala je vještinom i ru- tinom više nego li čuvstvu, jer to nije uloga žarke ljubovnice, već više interesantne zavod- livke. Jedini g. Ban bijaše podpuno svoj u svom, te se radujemo, što možemo o njemu konstatirati, da će on opet stupiti na pravu stazu, da će vježbati i njegovati svoj dragocjeni talent; radujemo se, jer će, ako nastavi kako je započeo, opet doći do svoje prijašnje vrline. Fridolin je uloga upravo za njega, i za to ju je on vrlo dobro prikazao. G. Savić je nešto pretjerano igrao Rivezolla, ali i to je bolje, nego da bi mu dao premalo izraza.

Druga predstava bijaše: Djačke nezgode, iz- vorna šaljiva igra u I. činu, i šaljiva opereta, takodjer u I. činu, od Suppe-a. Prvi komad, ako i nije sadržajem i formom zaobljen, imade dosta humorističkih scena, te se čovjek prvi put može sit nasmijati. G-dja Sajevička i g-dja Fliederova igrale su dobro. U tom komadu smo prvi put vidjeli g. Desimirovića, koji bi možda s vremenom mogao biti valjan bon- vivant. G. Milan je najbolje shvatio éspřit svog vlastitog produkta, te je Fricu pri- kazivao dobro. Opaža se, da je g. Milan stvoren za dobroćudne i zaljubljene starce,

a ne za velike partije intrigana, fanatika i sličnih uloga.

U veselih djacih odlikovali su se g. Anton kao Fleck, napose u englezkoj ulogi kao John, i gospodjica M. Freudenreichova, koja je igrala Frinka, a zatim g. Sajević, prikazivajuć nam Geiera jako dobro, te g-djica Kraljeva, kao Brandt. U tom komadu, koji se je davao ope- tovano, čuli smo novo-angažiranu silu, g-djicu M. Kornitzerovu.

G-djica K. imade lijep glas, čuvstveno pjeva, a dobrom i valjanom školom uvježbati će se i za veće partije, te biti dobrom akvizicijom za naše pozorište.

Dne 19. rujna davan je igrokaz Lady Tar- tuffe, od Emilije Girardinove.

Ako je veliki Moliere na ruglo iznio osobu svoga spola upravo klasično, to je i Emilija Gi- rardinova izniela osobu svoga spola (Lady) vješto i duhovito. G-dja Ružička-Strozzi pred- stavlja Virginiju (Lady Tartuffe) briljantno. G-djica Ivka Kraljeva, kao Jeanne, bijaše zlatna, te je občinstvu izmamila silan pljesak. G. Man- drović, kao Barun de Tourbieres, bio je va- ljan, te nas je donekle sjećao Osipa iz komada Daniševi, od Dumas-a. G. Fijanu mogli bi isto spočitnuti, što i prije. Mnogo lošiji bio je Maršal d'Estigny — g. Milan. G-dja Sajevička igra ovakove uloge (skrb dobre majke) dovolj- nim uspjehom.

Dne 20. 23. i 27. slušali smo veliku Mayer- berovu operu Afrikanku.

Ta velika, teška i divna opera na našoj se pozornici u cjelini, pa i u pojedinosti, izvadja dobro.

Vriedno je spomenuti, da nam je Seliku pjevala g-djica Milka Trnina, kao gostinja, Vasco de Gama novoangažirani tenor g. Fat- torini, a Neluska g. Vespas'ani.

G-djica M. Trnina biti će s vremenom jedna od dobrih dramskih pjevačica. Što se tiče njene igre, reći nam je, da je dobra, pa tako i predavanje i izraz njenih osjećaja, kojim, (što će, mislimo, biti mana g-djice,) manjka toplije čuvstvo. Njezin glas je ugodan i lijep, srednji glasovi nešto su tamni, ali visina joj je veličajna. G-djica će još na jednu godinu poći u Beč. Triller, forte i piano će se dobrom školom usavršiti, i ona će biti valjana umjetnica i dobra akvizicija za našu operu. Njena škola za sada nije ni talijanska, ni njemačka, već naturalistična, što će joj na hrvatskoj pozornici služiti kao prednost. G. Fattorini, novoanga- žirani tenor, umjetnik je dobre talijanske škole. On predaje fino, igra mu je elegantna, pjeva čuvstveno, akcentuira pravilno, ali njemu nešto manjka. A što mu manjka? Manjka mu troje: glas, glas i opet glas! U njega su još nekoji glasovi liepi, — ali mi možemo kon- statirati, da on nikada ne će (da ga i ne pri- spodaljamo sa g. Denegrijem, koji je imao lijep glas, ali škole i igre nikakove) zadovolja- vati našoj publici. (Mi smo se naučili cijeniti lijep ukus g. Kneizela, još za prijašnje njegove uprave, jer nam je znao dovesti pjevačice pr- voga reda, kao: Donadiu, Chiomicu, Trput- čevu, Wizjakovu, Edelsbergovu, pa kako bi bilo — nu sapienti sat!) Pohvaliti nam je još

g. Vespasianija. Taj sonorni bariton animirao je, kano Nelusko, cijelu publiku. On postaje sve boljim i boljim umjetnikom. On igra ka- rakteristično, pjeva čuvstveno. Kadikad nije stalan, a često previše forćira, što je napokon uvijek bolje, nego da mu štogod manjka, jer vježbanjem i dobrom školom postati će izvrst- nim pjevačem. Divotu i slast ove baritonske partije (Neluska) osjetili smo sada podpunoma, jer g. Schachner nije ni znao što će to reći bariton. Prednost ima g. Vespas'ani, jer hrvatski pjeva, a za cijelo već i sada dosta pravilno iz- govora. Ka'nje biti će po gotovo bolje. Kolo- rit g-djice Prikrilove nešto je oslabio, vi- sina nije joj više tako jasna, kao što je nekoč bila, ali srednje i nizke note su joj vrlo lijepe boje, te ih znade vješto timbrirati. Svojom ulogom popunila je predstavu tako, da je u cjelini bila sasvim dobra; za druge i treće predstave Afrikanke bolje je bila disponirana, nego li za prve. G. Tercuzzi zadovoljava svuda. Njegovu glasu, ako i je zvučan, manjkaju ipak Kratochvilovljeva čuvstva i njegov kolorit.

Dne 21. rujna prikazana su dva komada, i to Traži se odgojitelj, od Decoursella i Jaime Filsa, zatim Otkrila je svoje srce, od Miller Koenigswintera. U prvom komadu od- likovala se g-djica Ivka Kraljeva, a u drugom gostinja sa novosadskog kazališta, g-dja Raj- kovička. U ulogi Jelke, tipu naivnih figura, bila je vrlo dražestna.

Dne 24. vidjesmo Domovinu, od Sardou-a. Duhoviti pisac franceskih komedija napisao je dramu, pod naslovom Domovina. Ta je drama jedan od boljih plodova njegovoga uma. U prvom redu spomenuti nam je ulogu Karla van der Noota, koju je g. Fijan divno i upravo majstorski izveo. To je njegovo polje, to je njegov elemenat. Junak, traged, dekla- mator, i za to nam, kad ga motrimo i prispo- dabljam u konverzacionalnih komadnih, u njih očito pokazuje svoju slabiju stranu. Badava, nama treba g. Jovanovića, i uprava bi učinila teatralni raison d'etre, kada bi g. J. uspjela angažirati za naše pozorište. G-dja Rajkovička igrala je ulogu Done Dolores, ali nas nije mogla zadovoljiti. Njena individualnost nije za demon- ske karaktere, pa ni njezino držanje, a uzrok tomu će biti, što je u nje za takove uloge premalo čuvstva, te što ima osbiljnu figuru sa naivnim licem. G. Milan, kadgod ima da prikaže nešto većega, nešto težega, tu on uvijek zadje u afektaciju ili zlo shvaća. Ni vojvodu Albu, kao ni Franju Moora ne će g. M. ni- kada bez prigovora prikazati. Vriedna je spo- mena i g-djica Grbičeva. Ona je naravan, ne- obradjen talent, Milanovim uplivom nešto po- kvaren, ali nam obećaje biti valjana predstavl- jateljica, a s vremenom i umjetnica. Ne bi li se g. Mandrović, g-dja Ružička ili g-djica Kra- ljeva zauzeli za taj talent? To je naše smierno pitanje.

U obće se opaža, da je ovom saisonom, pod ovom upravom, sve dobro počelo. Predstave teku uvježbano. Mi imamo talentirane glumce, o individualnosti i temperamentu kojih govoriti ću drugi put. Uprava bira vriedne i valjane komade, a svidja nam se, što komade boljega

sadržaja daje u nedelju. To je dobro već i s toga, što u nedelju posjećuju kazalište građani, koji mnogo pozornije prate smisao komada, nego li naši nazovi aristokrati u ložah, koji se često dugo i duboko zagledaju u svoj lognet, cviker, rukavice, cipele i liepe si nokte.

Naša bi skromna želja bila, da se na hrvatskom pozorištu više njeguje franceska i tali-

janska literatura, nego li njemačka, a napose, da se baci pogled i na rusku, koja ima vrlo liepih i dobrih teatralnih produkta. Ostrovski, Boborokin i dr. i odviše znameniti su dramati, a da bi ih trebali preporučivati.

Istina je, da Zagrebčani, kako za sve, tako i za kazalište, napose za dramu, pokazuju vrlo malo mara. Francezu je prvo pitanje: Jesi li

bio u kazalištu? a drugo: Ideš li u kazalište? Kolika i u tom pogledu razlika između Franceza i Zagrebčana? Nu nešto više poticaja sa samimi predstavami, nešto više pobuda iz samoga društva, i naše bi kazalište novom sisonom počeli pratiti povoljni odnošaji.

P. Marinkov

KNJIŽEVNOST

— Književno cvieće Lavoslava Vukelića. Neumrlj Petar Preradović, pišući svomu pobratimu Ivanu Trnskomu, spomenuo je u jednomu od svojih listova — Lavoslava Vukelića. U tom pismu, osvrćući se na naše tadanje pjesnike, izriče najveći hrvatski pjesnik nadu, da će Lavoslav Vukelić danas sutra među hrvatskim pjesnicima jamačno zauzeti jedno od prvih mjesta. Taj sud bio je posve temeljit, i on najbolje svjedoči, koliko je pravog pjesničkog dara bilo u pokojnog Lava Vukelića, jer je taj sud izrekao — Petar Preradović. No naš Lavoslav, žali bože, prerano je preminuo. I ako je za našu žalost rad toga gubitka kakve utjehe, to je sigurno u tome, da je evo pred nami sav književni rad velikoga pokojnika, pribiran u ovaj liepi svezak od viernog mu pobratima Bude Budisavljevića. Time je on konačno riešio svoju najsvetiju dužnost, postaviv tom knjigom svomu prijatelju u hrvatskom narodu najljepši i najtrajniji spomenik, i namaknuv, nadamo se, njegovoj sirotčadi obilnu pomoć zahvalnog Hrvatsva. Je-t, to je u prvom redu naše iskreno zadovoljstvo, što u naše ruke napokon primismo književno cvieće pokojnoga Lava Vukelića, jer smo uvjereni, da će se s njime radostno okriti svaka hrvatska kuća, jer je sav narod dužan podupirat djecu svog odličnog sina, svoga velikana. A ciena je doista malena i napram materijalnoj vrednoći knjige, te ju može namaknuti skoro svaka hrvatska duša. Odziv je doduše dosta liep već i do sada, ali mora biti još ljepši, ako se svatko, tko može, bude na taj način odužio slavnom pokojniku. To će učiniti pukim i forintom, malenkosću, a liepo veli hrvatska narodna pjesma: Malen darak, al velika zadužbina.

Književno cvieće Lavoslava Vukelića izašlo je u vrlo liepom izdanju, sa ukusnom slikom pokojnoga pjesnika i pisca. U njemu je na prvome mjestu jedar živ topis Vukelićev, odtisnut najprije u Viencu, a sastavljen gosp. B. Budisavljevićem, koji je odlično poznat kao hrvatski stilista. Iza toga su pjesme, i to 79 izvornih i 24 prevedene. O njih nam ne treba

govorit, jer su i onako dobro poznate svim izobraženim Hrvatima, sa svoje vanjske i unutarnje ljepote. Posle pjesama nalazimo prevod tragedije Franka Riminka, od Silvija Pellica. Poznato je, da je to jedan između najboljih prevoda te vrsti, što ih u obće imade hrvatska književnost. Za tim su izvorne pripoviedke i crte iz krajiškog života: Hajduk Rade, Krvava dioba, Rieč Ivanu Trnskomu na povratku u Bjelovar, Na mečavi, U Italiji, Pričanje starine Vuka, i napokon poljska novela Bronislawa Grabovskoga: Sin stepe. Jezik je prava milota, i tko god se je već nasladjivao pokojnikovim jedrim i značajnim pričanjem, taj će i opet pročitati ove pripoviesti, da i opet požali velik gubitak, koj nas je zadesio preranom smrću Lavoslava Vukelića.

Još nešto. Ne možemo pregorit, a da ne navedemo gorku istinu iz predgovora čestitoga izdavalca. On piše: „Još mi je jedna na duši. Do mala će se — pouzdano čujem — jedva i znati za grob Lava Vukelića. Ako pokojniku ne bi sudjeno, da mu kosti počivaju uz blažene ostanke slavnoga Preradovića, a ono bi bila grehota i nedika po sav narod, da se trag i znak zametne grobu žarka rodoljuba, znamenita pjesnika.“ Mi se tim riečim priključujemo iz dna srca. Bila bi dužnost zagrebačkih književnika, ponapose Matice hrvatske, da se svojski zauzmu za to pitanje. A hrvatski narod ne će zaboravit svog velikog sina, koj je, pred samu smrt, u zadnjoj si pjesmi očajno zavapio:

„Rod hrvatski, ljubav srca moga,
U tamnilu i gnjilobi bludi!
Moje srce pomoći mu žudi,
Al mu ne da, ne da udes hudi!
.....
Rado bi ga izbavio pjesmom,
Rado bi ga izbavio mačem —
Al ne mogu, pomoć mu ne mogu!“

Čovjek, koji je tako pjevao svom nesretnom narodu, zaslužio je da mu taj narod podigne dostojan spomenik. To bi on morao učiniti sav, jednodušno. Sv. Križ-Začreće, u našem liepom Zagorju, premaleno je mjesto, a da se samo oduži slavnoj uspomeni svog velikog pokojnika. Neka to učini sav narod, i neka pokojnikove kosti prenese u svoj glavni grad: tamo neka bude Pantheon hrvatski!

UMJETNOST

— Stolna crkva u Djakovu. Nakon osam-najstgodišnjeg rada svršena je monumentalna djakovačka katedrala.

Prvog listopada 1882. doživio je njezin zasnovatelj, biskup Josip Juraj Strossmayer, to blaženo zadovoljstvo, da može sam posvetiti ono mjesto, koje mu je zadalo mnogo misli i truda.

S njim se veseli i hrvatska otačbina, da je i na tom polju učinila veliki korak napredka.

Ne ćemo nabrajati veličanstvene hramove u tudjini i s njimi sravnjivati crkvu djakovačku, već nam je samo reći, da ćemo ponosito moći upitati svakog tudjinca, koji dodje k nama: — Jesi li vidio djakovačku crkvu?

Što se tiče same gradnje, moramo sa zadovoljstvom izjaviti, da su tu, uz neke tudje umjetnike, radili većinom naši domaći sinovi, umjetnici i obrtnici, pa je i to liep dokaz, da se ne moramo uticati tudjincu, već da je, hvala Bogu, Hrvatska u svakoj struci svoja u svom. Tako je kiparske radnje izveo Hrvat g. Donegani, a i od Rendića ima nekoliko reliefa, te smo i mi u I. tečaju donieli jedan njegov relief, koji je od strukovnjaka kao remek-djelo priznan.

Dekoraciju crkve izveo je Dalmatinac Voltolini. Djakovački stolari izradiše klupe i vrata, a radnje su im velike hvale vriedne, oni su u Djakovu bili prvi, na kojih se pokaza silno unapredjujući upliv prekrasne nove katedralke. Bravar Mesić iz Zagreba takodjer je našao sgode, da za tu crkvu liepih radnja načini. Drvorezbarske radnje načinio je Vodicka u Djakovu, koji je Doneganiu i kod kipova na oltarima pomagao. Zvona su od Samasse u Ljubljani.

Mi ćemo se na tu monumentalnu gradnju još više puta svratiti, jer se nadamo dobiti snimaka, da donesemo i po koju ilustraciju te veličajne crkve, a sada njezinu zasnovatelju, biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, i mi evo ovim izričemo svoje iskreno veselje, da mu je sretno pošlo za rukom dovršiti svoje veličajno djelo.

NAŠE SLIKE

— **Fran Kurelac.** Uvjereni smo, da ćemo osobito ugoditi našim čitateljima, što im donasmo sliku našeg bezsmrtnoga Frana. Kratak vjekopis donieti ćemo u kom budućem svezku.

— **Grad Bakar.** Na daleko i široko čuven je krasni bakarski zaljev, a nad njim se u polukrugu ponosno uzdiže starodrevni hrvatski grad Bakar. Sagradjen je u prodolju sopaljskog i turčinskog vrha. Uz more je t. zv. Primorje (marina); a iznad Primorja diže se uz bokove briega Grad. Na Primorju stiče se sav bakarski život: trgovina, ured, zabava. Tu je bakarski corso. Kuće su dosta ugledne i lijepe. No drugačiji je Grad. Tu se kuće uzpinju jedna nad drugom; ulice su uske, krivudaste; prozori na kućah maleni: sve to podaje Bakru tip talijanskih gradova.

Bakar je nekoć bio svojinom junačkih Frankopana, te se u njemu još i danas vidja stari frankopanski grad, t. zv. kaštel. Do njega su vela vrata, koja te vode na vrh sopaljskog briega. Odatle ti je divan vidik na sav bakarski zaljev. Sav taj zaljev je, tako rekuć, ogromna naravna luka, koja bi za ratnu mornaricu bila najsgodnija, pače nepredobiva. Jer ulaz u zaljev tako je uzak, da bi ga mogao zatvoriti razapetim lancem, što se je i činilo još do god. 1828., sbog sigurnosti od gusara. Za to je za luku ratne mornarice bio i Bakar u kombinaciji, nu napokon odlučio se za Pulj.

Nad gradom dižu se bakar-ki vinogradi, poznati sa svoje vrstnoće. Bakarska vodica svuda je na glasu; izvaža se mnogo i u inozemstvo.

Bakar imade do 2000 stanovnika. Svjestni su to Hrvati. Izičemo njihovu čitaonicu, Narodni dom, gdje se prečesto po hrvatski naučismo pravog duševnog užitka. U Bakru je kr. kotarski sud, solinara, porezni ured, gruntovnica, štedionica, sjedište jednoga diela kaptola modruškoga, osiguravajuće društvo za brodove i nautička škola, koja se baš ove godine preustraja.

— **Kozak na Dnjepru.** Pusta je tepa, u njoj je samo Kozak sa viernim si konjem. Sve je tiho kano u grobu, samo on ukrajinskom pjesmom nuti tu tišinu. Oprasća se s atamanom, koj ga je eto odustio kući. Tamo ga čeka crnooka žena sa jedincem sinom. On je već blizu svog doma, ali eto tu ga zaustavlja veličajni Dnjeper. Tri put je već zaviknuo iz punih prsa, i eno, napokon, dolazi skela. Za koji čas odmarati će se junak na ljubljenoj krilu svoje vjerne druge.

— **Car Aleksander III.** Moćni vladar velike ruske države sada je u najljepšoj muževnoj dobi. Može mu biti trideset i osmo ljeto. Krasan je čovjek, Rus dušom i tielom.

Nije bio odgajan za carski prijestol, jer je drugi sin pokojnoga cara Aleksandra II. No pošto mu stariji brat Nikolaj pred koje ljeto preminuo u Nizzi, nastupio je on, po umorstvu svoga oca, na vladu ogromne carevine.

— **Hvale ga,** da se osolito zauzimalje za prosti puk, te ga nekoji i nazivlju selskim carem. Odgojitelj mu bijaše poznati Pobjedonoscev, predsjednik svete synode, koga Niemci ne mogu vidjeti živa. Pod njegovim uplivom, vele, da se je i car priklonio t. zv. panslavenskoj stranci. Ta stranka bila je prva, koja se je zauzela za balkanske Slavene, koja je Rusiju nagnala u pobjedni rat god. 1877.

Do sada nije Aleksander III. učinio ništa osobita, ali je dosta i to, da je sa dvora uklonio neke Niemce, koji su mnogo krivi užasnoj smrti njegova oca. Čekajmo međutim krunitbu, prigodom koje će sigurno biti važnih reforma u duhu napredka i slobode. Aleksander III. ljubi svoj narod, ali naprećae ne da se izravna zlo od tolikih vjekova.

— **Na sjevernom ledenom mocru.** Vjekovi su prošli, odakako se napredni um ljudski trsi, da čim dublje prodre u tajne sjevernoga pola. Osobito u našem vijeku učestale su znanstvene ekspedicije u one neznane krajeve. Izobražene države upravo se nadteču, koja će vise doprinijeti tim poduzećem. Tako smo već i u Vili javili, da će se na sjevernom polu ustrojiti stalne postaje, svaka država po jednu, koje će onda točno bilježiti svoja opažanja. Na austrijskoj postaji biti će skoro većina primorskih Hrvata. Tako je bilo i u ekspediciji pod pokojnim Weyprechtom, na brodu Tegetthofu. Za to evo i donasmo ovu sliku našem čitateljstvu, da bar približno znade, u kakove krajeve smjelo polaze naša junačka braća. Ondje je užasno i pusto. Nebo mračno, more uzburkano; ledeni briegovi pritisnuli krhki brod. Momčad

ga je davno ostavila, pa gleda da se spasi. U to se javlja drugi brod: spas je bar za neko vrijeme osiguran. Ipak se mnogi ne vraćaju svojoj otačbini, nego hrabro ginu — junaci svete znanosti! Sviet ne zna za njihove patnje, sviet ih dugo ne spominje, ali ih spominju srodna srca na dalekom jugu, gdje narav pruža posve protivnu sliku: nebo vedro, more uspavano, i sve tiho i mirno. Bože, kolika razlika!

KULTURNE VIESTI

— **Hrvatska na izložbi u Trstu.** Prvi put je, da je Hrvatska svijetu samostalno izložila svoje proizvode. Sad je već izrečen sud — mi se možemo ponositi polučinim uspjehom.

O samoj izložbi govorit ćemo obširnije na drugom mjestu. Za danas ponosom i veseljem bilježimo samo neke činjenice, koje najbolje svjedoče, što smo i što možemo i u ovih težkih okolnostih, a što bi istom bilo, da smo svoji u svom!

Hrvatska je na izložbi sjajno uspjela. Talijan-ki listovi u Trstu nisu ju mogli dosta pohvaliti. I sama Neue freie Presse nije se mogla tomu oteti, a mi, hvala Bogu, i predobro znademo njemačko prijateljstvo. Nu i to su nuzgredne stvari. Najbolje govore nagrade, što su ih na tršćanskoj izložbi stekli hrvatski izložitelji.

Mi ćemo ih samo obćenito zabilježiti. I to je dosta, da se prosudi naš uspjeh. Počastne diplome dobismo 3, među timi društvo za obrt i umjetnost u Zagrebu. Zlatnu kolajnu 31, među timi Matica Hrvatska. Srebrene kolajne 44, među timi Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu i Pčelarsko društvo u Osijeku. Mjedene kolajne 64, među timi klub inžinira i arhitekta u Zagrebu i naša Hrvatska vila.

To su svega skupa 142 odlikovanja samo za Hrvatsku i Slavoniju. A ni kršna Dalmacija nije u tom zaostala. Evo i njezina sjajna rezultata.

Zlatnu kolajnu dobilo je njih 47, srebreanu 25, mjedenu 47. Dakle, ukupno 119 odlikovanja. Sa Hrvatskom i Slavonijom 261. A gdje je Rika, koja je čiste hrvatske proizvode morala izložiti u madjarskom oddieljenju, gdje je naša hrvatska Bosna i Hercegovina?!

Pa još imade stvorenja, koji neprestano dokazuju i kod kuće i u stranom svijetu, da smo slabi, siromašni i maleni. Da su ljudi, ne bi tako smjeli vrijediti svoj vlastiti narod; no evo: osvećuje se sveta i gola istina — i ovom sgodom pada tim kukavcem mraz na obraz!

— **Bratovština hrvatskih ljudi u Istri.** Kastav je malen gradić u hrvatskoj Istri, i malo je u njem ljudi — ali su ljudi na mjestu. Tamo je niklo jedno od najplemenitijih društva u Hrvatskoj, Bratovština hrvatskih ljudi u Istri, kojoj je cilj u nauci podupirati uboge domaće sinove. Dok god se bude svjestno išlo za tim ciljem, nije Istra za Hrvatsku izgubljena. A za taj cilj radi se u istinu muževno i svjestno. Istrani rade sami. Priredjuju hrvatske zabave i sami namaknu potrebit novac. Tako se je i 2. o. mj. u Kastvu obdržavala skupština Bratovštine hrvatskih ljudi, a iza toga bila je animirana zabava sa predstavom i plesom, koja je sigurno polučila liep novčani uspjeh. Stavljamo na srce svim hrvatskim društvom, napose hrvatskoj mladosti, da se sjete i Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri. Ne marimo li za naše predstraže, napustimo svaki boj, predajmo se dušmaninu, neka nas naši potomci nazovu — kukavicami!

— **Broj slušatelja na kr. sveučilištu u Zagrebu.** Koncem prosloga poljeća bilo je na kr. sveučilištu u Zagrebu ukupno 330 slušatelja, i to 248 redovitih, a 82 izvanredna. Na fakultetu bogoslovnom bilo ih je: 13 redovitih, 45 izvanrednih; na fakultetu pravo- i državoslovnom 194 redovita slušatelja; na fakultetu mudroslovnom 41 redoviti, 37 izvanrednih. Iz Hrvatske i Slavonije bilo ih je: 293, iz Dalmacije 9, iz Ugarske 12, iz Kranjske 2, iz Galicije 2, iz Istre 1, iz Štajerske 5, iz Bosne 1, iz Bugarske 2, iz Italije 1 i 1 iz Wurtemberške. Broj zaklada i ostalih podpora, utemeljenih za slušatelje na sveučilištu, ostao je koji i lanjske godine.

— **Za nadgrotni spomenik Lavoslavu Vukeliću.** Dobrovoljno kazaliste u Požegi priredilo je 27. pr. mj. dramatičku predstavu, koje čist prinos ide za spomenik pokojnomu Lavoslavu Vukeliću. Tu misao potaknuo je prvi g. Bude Budisavljević. Slava rodoljubnim Požežanom, pa opominjemo i druge hrvatske gradove, naročito Senj, Gospić i sv. Križ-Začreće, gdje je pokojnik službovao, da se čim prije povedu za tim liepim primjerom.

ZEMLJOPIS I STATISTIKA

— **Pučanstvo glavnih gradova Europe.** Le Nord donosi zanimivih podataka o stanju i prirastu pučanstva ponajglavnijih gradova Europe:

Beč je god. 1869. imao 607.514 stanovnika, bez vojničke posade i bez obćina, koje su od grada bile administrativno posve neovisne. Sada, pošto su se i one pripojile gradu i pučanstvo se diglo, broji Beč sa posadom 1.300.000 stanovnika. London imao je u travnju 1881. godine 3.814.571 dušu, to jest za 560.311 više nego li god. 1871. Toliko napućen nije nijedan grad u Europi. Pariz ima sada 2.269.023 žitelja; prirast je od zadnjega brojenja za 280.217 duša, to jest, grad se diže za 15 postotaka. Berlin, koji je god. 1864. imao 632.749 stanovnika, narasao je do god. 1880. na 1.122.360. Petrograd broji 667.963 žitelja; Stockholm 173.433; Christiania 76.866; Kopenhagen 234.850; Athena 63.374; Carigrad 1.075.000; Bukarešt 177.646; Belgrad 26.651. U Rimu diglo se je pučanstvo od 244.484 stanovnika god. 1871. na 321.539 god. 1881. Madrid je od god. 1870. sa 287.352 stanovnika narasao na 297.690 god. 1877. Lissabon imao je god. 1863. (sa svojimi predgradji) 224.060 žitelja, a god. 1878. brojio je 233.389. U Bruselju bilo je 1870. godine 181.164 stanovnika, a god. 1879. nabrojilo se njih 399.936. Amsterdam, u Holandiji, imade 326.196 žitelja; Napulj, najveći grad u Italiji, 494.015. Samo jedan veliki grad, koj pučanstvom pada, jest u Italiji, a to je Firenca, koja je u zadnjemu deceniju izgubila 3.981 stanovnika, sada ih imade 163.112.

Vriedno je zabilježiti, da se u Italiji nadje najviše gradova, u kojih je više od 100.000 stanovnika, kano: Napulj, Milan, Rim, Firenca, Turin, Palermo, Genua, Mletci, Messina, Bologna i Catania. Francezka je jedna izmedju zemalja u Europi, koja, napram razmjeru svog pučanstva, imade najmanje vrlo napućenih gradova. Lyon, prvi grad u Francezkoj, za Parizom, manje je napućen nego li Napulj; imade 376.613 stanovnika; Rouen, koj dolazi, kao Messina u Italiji, deveti po redu, nema nego 105.906 duša. U Njemačkoj je 47 gradova, u kojih je više od 40.000 stanovnika; u Francezkoj su samo 34. Isto tako su u Francezkoj, osim Pariza, samo 3 grada, u kojih je više od 200.000 duša: Lyon, Marseille i Bordeaux.

Zagreba ne nalazimo, premda je veći bar od Belgrada, ali zahvalimo to našim učenjakom, koji tako liepo po tudjemu svijetu pronose hrvatsko ime!

BIBLIOGRAFIJA

— **Obća pučka škola.** List za porabu u opetovnih, produžnih i nedeljnih školah, za seljake i seljanke i za svakoga prijatelja pučkoga napredka. Izdaje i uređuje M. Cugšvert, tiskom K. Albrechta. To je novi pučki list, koj bi imao izlaziti dva puta na mjesec, na cielome arku u osmiini. Ciena 15 novčića po broju. Sadržaja n'sno točnije pregledati, nu već sama namisao svake je hvale vriedna. Samo na jedno bi već sada upozorili g. urednika: neka za Boga malo bolje pripazi na pravopis i jezik! Ne bilo toj opazki zamjere, ali prvi broj vrvi pogreškama, a sve ne možemo svaliti na tiskara. Svakako bi nam bilo vrlo drago, da se našem narodu uzdrži i taj listić.

Upozorujemo naše čitatelje na oglas tvrdke *Lav. Baumgartura nećaka*, koja s nami u zajednici izdaje modni list *La mode universelle*. Ta tvrdka, poznata predobro u cijeloj Hrvatskoj sa svoje solidnosti, jamči za dobrotu svojih proizvoda, kao i za primjerenu cieniu, te po tom otpada našem občinstvu nužda naručivati iz Beča, Berlina, Pariza itd. kojekakove stvari za skupi novac, kad može i uz manji trošak, pregledav prije dobivene obrazce badava, naručiti u Zagrebu. Smatramo si dužnošću napram inostranim preporučiti domaće tvrdke, za koje smo osvjedočeni o njihovoj reelnosti.

Vlastnik i odgovorni urednik: **Gavro Grünhut**
Urednik: **August Harambašić**
Is tiskare Slobode na Sisačku

UROTNICI

II

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

ože, liepa li pogleda sa ove visine! Dodji bliže, Stošice, ti još nikad nisi bila ovdje. Vidiš li onamo preko kolanskog vrha, ono su ti posred mora naši dalmatinski otoci, a ono više k sjevero-zapadu Lošinj i Cres.

— Vidim, majko, vidim, la meni nije jošte bilo dano,

da se kuda pomaknem iz ovog našeg grobnog gradskog položaja.

— A gle onamo ravno k sjeveru krasni Rab, a za njim prostrani Krk, a prieko dalje, puno dalje, grad Rieka.

— Vidim; i kano da se je iza sna prenula, zapita majku: — a znaš li, gdje je grad Bakar?

— Kako ne bi znala, kad sam tamo bila. Bakar ti je onako nekako tamo preko rabskoga vrha Tinjaroše, malo na simo od Rieke. Grubo ti je u Bakru, jer je zatvoren, reć bi u kotlu, kao ovaj naš nesretni Pag, što nam je evo na podnožju pred očima. Bila sam tamo za mladosti na sajmu. Ljudi su veseli i dobri, al im je udeš težak. S traga osovio se nad gradom pusti grič i tvrdi kamen, a s prieda pružila se morska draga: jedini put k trgovini i talasajuća cesta, kojom si pri-skrbe komad hljeba, da si prehrane djecu. Bolje, da bi se i naši Pažani dali na more, jer drugačije eto malo bura,

malo tuča, a malo suša, te nam ne ostane ništa, nego od gladi poginusmo!

— Mora biti velik sajam tamo u Bakru, jer odasvud hrle tamo ljudi na Margaretinu, primjeti Stošica, gledajuć pomno sad na zapad sad na iztok, to jest na ulaz u prostranu i duboku pažku morsku dragu.

— Stošice moja, tamo dolazi sila ljudi i morem i kopnom. Sila bude i vike i krike,

pjevanja i plesanja. Dodju tamo Vinodolci, Kostrenci, otočani Krčani, pa udri, prebiraj i navijaj u svoje sopile, a mladići uz djevojke vrši kano na guvnu i naokolo i poprieko, al sve živo i veselo, kano da se okreću na igli. Krasota, Stošice, krasota; sve krv i mlieko, sve oblo, punahno, rumeno; sve okretno i lagano kano ribe u moru. To to ti je mladost mila, jer zdrave krvi, a ljubezna srca, svjedok tomu posmjeh na licu, a iskrenost na jeziku.

— Ah, kako bi mi bilo drago poći jednoč na tako liep sajam!

— Nisu sad tomu vremena; pogibeljno je, kćerce, sada putovati morem. Svud je iz-prekrižano zasjedami. Tamo niže u Dalmaciji grozi se Turčin. Ovamo više k Istriji zaokružili Mletčani kvarnerske otoke i svaki njihov zakutak. Pogibeljno, rano moja, pogibeljno. Ne imaš kuda ladjom da makneš, a da ne nasrneš na kakvu galiju. Zabrodiš uz obalu, a tu iz svake dražice krenu za tobom u potjeru Frankopanovci, sumnjajuć nisi li kakova uhoda. Čovjeku je za poludit. Pametnoj glavi nije se uzdati ni do Raba, a kako da se provučesh tamo do Bakra. Ne daj Bože, da nisu i Mirkovićeви zapali u kakovu nesreću!

Na ovakve materine opazke djevojka se zagleda u tla, kano da razmišlja nešto važna. Sjedne na obližnji kamen. Prigidne glavu, upravi pogledom tamo k sjeveru uz Velebit, a malenim i tamnim okom gle-

NIKOLA TOMASEO

dala je tamo u još tamnije more. Pokrenu glavom malo k zapadu i hitrim, plahim pogledom prestriže sve površje morsko od Raba do Lošinja, pa odma, kano da joj se prelomio bieli vrat, ponikne čelom, a obla joj bradica malo se ne priljubila jamici na vratu, kao da je usnula. Da ju je tko taj čas pozorno motrio, bio bi opazio kako su joj na dugačkih trepavicah zatitrale suze i odma srnule u njedra.

Sve se to sbilo u trenutak. Majka nije toga ni opazila, jer se je bila zagledala tamo na jugo niz polje uzduž druge morske drage, koja se s prvom sdružuje uzkim prolazom, preko kojega vodi most u grad sa jugo-zapadne strane otoka. Ova druga dugačka draga nije preduboka, ali neizmjereno bogata ribom, osobito debelimi ugori i raznovrstnim ljušturami i časkami. Na lievoj strani te prilično duge drage mogu se viditi ogromne soline i solinare, kako složno prelijevaju more velikimi visećimi paljevi iz poduljih jaruga na povišje mjesto, odakle se ono različe svimi solinami, kojim se, izhlapljenim, kašnje poškrope „kavadine“, gdje postane solju.

Stošicu nije to odviše zanimalo. Ona je jošte bila odviše mlada, ali jako pametna djevojka. Buduć zadnje diete, njegovala ju i odgajala majka kano najljepši i najnježniji cviet, bdijuć i nastojeć, da joj ne bi postradala. Znala je starica, da joj je to jedina podpora njezine starosti. Stošica je sbilja bila cviet mladosti, u svakom smislu, medju djevojkami srednjega stališa. Skromno je ljubila krasna mladića i skromno trpila teške muke. O njezinoj ljubavi nije nitko ni sumnjao, mislila ona, ni isti mladić, komu je bila posvetila najnježnija čuvstva svoga srca, jer toga nije mogao dokučiti ni govorom ni pismom, ako to nije crpio iz njezina pogleda, jer je zaljubljeno oko najbistrija i najizrazitija knjiga, u kojoj se mogu čitati i najtajnije misli zatravljena srca.

— Nu, Stošice! uzklikne majka, — kolike ljepote u naravi! Nude pogledaj na jugo, niz prostranu našu morską dragu, pa mi reci: nije li krasno ono sad, kad je uprlo sunce niz njezinu obalu. Rekla bi, da su tu na stotine i stotine grobovi, pokriti sniežnim mramorom, a te ploče odsievaju i blistaju, kano da su posute neizbrojnim sitnim biserom. Ne sladi li ti srce taj divni pogled, ne vidiš li tu krasotu?

— Vidim, majko, sve to ja vidim.

— Vidiš ti jutros, sve ti vidiš, ali za sve ne haješ. Ti si mi nešto raztrešena i zlovoljna; valjda te je zaboljela glava na ovom ranom svježem jutrašnjem zraku. Hoćeš li, da se vratimo kući?

— Ako ti je drago, majko, ostanimo sve dok tebe bude volja. Ja volim ovdje sjediti, nego li da čamim tamo dole u onom kotlu: u našem zatvorenom i zadušenom gradu. Molim te, pripoviedaj mi još koješta; ti mnogo toga znaeš, ti se spominješ mnozine liepih stvari.

— Spominjem se, spominjem, al više groznih, nego li ugodnih. Misliš li, da se po mojoj glavi vrte samo veseli sajmi? I tu promieni starica Jaga svoj milozvučni glas u nešto turbidniji i puniji zvuk. — Doživila sam ja mnogo groznih i crnih dana, a Bog sam znade, koliko mi je jošte sudjeno težkih udaraca, pa

ako je srce dcsele znalo odoljeti onolikim nevoljam, odsele ne bi moglo podnašati onakove biede. Pomislmo samo, u kakvom smo škripcu: lukavi Mletčić te miluje, gladi i liže, samo da te lakše proguta, a iz prikrajka krvoločni Turčin vreba i čeka zgodu, da potjera neprijatelja Talijana, te da se napije tvoje krvi. Malo vjere u jednoga, a manje u drugog. Mi smo ti ovdje hude nego prognanici, mi smo sužnji, robovi, osudjenici, što čekaju čas na čas smrtnu ovrhu!

— Majko, tvoje su slutnje grozne... užasne! vikne prestrašena djevojka i privine se bliže k majci.

— Užasne, dà! nu ne daj ti Bog doživiti takovih dneva! uzdahne starica i stisne kćerku za desnicu. — Zar ne možeš dokučiti, zašto je Mletčić naših odpravio prama Bagu? Zašto drugo, nego da udare na Turčina. Ah, ljubezni moj Ivo, što će tvoja starica Jaga bez tebe? Iza njegova odlazka — okrenuv se prama kćerci — kano da mi se ljuta prisojkinja guja obavila oko srca. Stošice, izgubit ćeš dobra brata. Ostat ćemo kano suhi dub u gori, oklašten i ošišan, bez grane i ogranka. Čekali su ga oni, čekali, al ga ne dočekali, plemenitaša Mirkovića!

— Ne jadikuj, majko, tà nije prvi put što polazi na Turčina.

— Nije prvi, ali bit će zadnji. Čekao je jedan prijatelja Mata, nije mu se dalo nikuda bez njega. Ne znaš ti, kćerco, ništa. Mudriji je Mirković, nego svi oni. Otišao na sajam u Bakar i nekud propao, jer se je već morao povratit pred osam dana, a od njega ni traga ni glasa. Moguće, da je zakasnio, da mu se nije ogledati sa Turčinom, ali moguće, da su ga Frankopanovci ili Mletčići zarobili, trgovinu i novce mu oveli, a njega na galiju prikovali; sve je, velim, moguće, al je moguće i to, da oni sbog njega svi postradaju.

Na zadnje majčine rieči djevojčina ručica protrnula u njezinih rukuh, kano da su ju proletili trnci. Zadnje majčino mnienje teško se kosnulo njezina srca. Čelo joj se mrvicu nabralo, oko naoblačilo, a oblitje probliednulo. Nije progovorila ni rieči. Opaziv Jaga svoju mjezmicu nešto prestrašenu i uzrujanu, nije više htjela ni o Mletčiću ni o Turčinu izustit ni crne ni biele. Tiem obadve zamuknule i mućec zurile zamišljene u biela jedra, što su se sjajila na prostranom moru tamo do Lošinja.

Ovaj prizor sbijao se nekoliko dana iza kako je Kosić odplovio prama Pagu. Sbijao se na najvišem vrhuncu iznad grada Paga. Otok Pag proteže se s juga k sjeveru. Dugačak ali uzak, kano vreteno. Nije jako plodan, jer klisurast i brdovit. Najveći mu proizvodi: stoka, vino i sol. Mnogo onomu pučanstvu pomaže i ribarenje, jer su drage bogate ukusnom i raznovrstnom ribom. Na sjevero-zapadnoj strani grada širi se prostran morski zaton, na kojem smo se upoznali sa Silotićem. Njegovo površje crni se kano ugljen radi velike dubljine. Tu ne možeš naći krasote, osim ako se popneš na obližnje vrhunce, sa kojih možeš pogledati k zapadu u široke daljine morske, dočim ti se iza ledja kano razkuštran gorostas koči klisurasti i pusti Velebit. Užasno je slušati i gledati, kada mu se rubom nakupe crni

razčešljani oblaci, a iz njih kroz stršće klisure i gudure, fijuć i zviždeć nizbrdice k moru, obarajuć stabla i dižuć u zrak pie-sak i vitlajuć kitjem po zraku, zamagli biesneća bura. More ti je kano ledac, ali čim se niz te osovite strmine obori taj siloviti živalj, za tren oka uzkipi, zabeli se, uzvitla i zapraši tako, da nije tu više vidjet mora, nego gustu pjenu, pretvorenu u strelovito leteću sniežnu maglu, koja se vijorom razlieva po otocih i tu na stablih, na livadah, na pašnjacih, na svačemu pretvori u sol i zabeli lišće, kano da je kuhanom vodom opareno, pa ako se ta nesreća pripeti za proljeća, eto ti najveće biede: propao je svaki proizvod, ljudi moraju da skapaju od gladi.

To su, dakako, bile velike nesreće, ali nisu bile jedine. Skupnovlada mletačka muzla je i derala siromaški narod na svaku ruku. Trebalo je priskrbiti gradivo i svakovrstni lies za galijske i za gorivo. Pučanstvo moralo je vojničtvu obskrbiti živežem, dapače na svoje troškove srtati u rat, drugačije jao i pomagaj!

Iste godine 1479., na poziv Tome Molipiera, proveditura vojske u Dalmaciji, zapovjednik Paga, Marin Lando, sakuplja sve hrabrije i mladje Pažane, pa ih sve oboružava mile lale, hoćeš ne ćeš, ne bi li ih kroz Bag proveo u južnu Dalmaciju, u Albaniju, tamo do Skadra, proti Turčinu, nek se biju za svog nepozvanog gospodara, pa dobili ili zaglavili: njemu je svakako koristno, a vojničtvu svejedno.

Nego nije uvijek s time lak posao. Pažani bili su dobri ljudi, neumna stoka. Počeli mislit i svojom glavom, da im nije uvijek sliepo slediti tudju zapovied i tudjincu se klanjati do zemlje.

Ostavimo ih za časak, neka malo misle, dok se predomisle, a mi se vratimo na brdašce k ostavljenim ženam.

Eno ih na obronku, gdje silaze sa onog vrhunca. Nisu već same. Pridružio im se starac bjelokosac, upiruć se o svoju drvenu batinu. Nešto riedkih bielih zavojaka resi mu šiju i lice kod ušiju. Starac je suhonjav, košturast i visok. Doista, bio je čilim junakom za svoje mladosti, al mu je sada lice i čelo sve nabrano, kano da su ga trlice navrtale. Približiv se gradu, reče starac ponešto hrpavim glasom.

— Nude, žene, odpočinimo malko ovdje u hladu, pod ovom smokvenicom, da se naužijemo ovog slobodnog i zdravog zraka; ta u gradu vam je sve mrtvo, okuženo i raztuženo. Bolje, da me starca nije, nego da moram doživit takovu neslogu i takov nemir u svom rodjenom gradu... Starac sam, sile me ostavljaju. Izmućio sam se, teturajuć nizbrdice ovim kozjim putem! I sjedne starac i uzdahne.

— Što je korist uzdisati, opazi Jaga i posadi se na kamen naprama njemu preko puta, — tako nam je sudjeno. Mi svoji ne ćemo biti — nikad. Bilo na svijetu koga mu drago, mi uvijek moramo dvoriti tudjinca!

— Pravo je, pravo, Jago. Nije ti ga meni, što nas tudjin gazi i tišti, nego što mu pripomažu naša plemenita gospoda, a jadni pučani neka plaćaju, neka služe, neka rabotaju, neka gmižu u blatu. Crni glasovi kolaju, a još tužniji dnevi nas čekaju. Ja klimam nad grobom, i najmanja nepogoda srušit će me

u njega, te mi ne će možda svitati krvava jutro; ali vi, koji ste mladji, trzati i čupati ćete kosu iz glave s užasa i straha; a to vrieme, vjerujte, nije daleko! Moglo bi još i mene zateći živa, česa me sačuvaj Bože!

— Nemojte sboriti tako strahovitim načinom, molim vas! zaprosi ga Stošica, koja je i onako već bila prestrašena. — Tà i danas čovjeku puca srce, a pamet mu se muti, čim pomisli na poztvovanje naših mladića.

— Poztvovanje? Zar ne vidiš, djevojko, kako se već danas medju sobom grizkaju i koso paze vlastelin i težak, plemić i prostak. Vatra se tu strahovita nieti, a lacmanin tajno iz zakutka u nju piri. Jao, kad bukne plamenom, praskat će svom žestinom: obilno će proteći i bratinske krvi.

— Ti govoriš, Bratkoviću, (tako su ga kod kuće zvali), kano da čitaš iz proročnice knjige. Jesi li ti što nanjušio, ili ti se hoće, da nas strašiš?

— Nisam tomu navikao, odvrati malone uvriedjen starina. — Ne znam se šaliti, kad se brat s bratom hoće da pokolje. Vjerujte vi osamdesetgodišnjemu starcu. Dugotrajno me je iskustvo tomu naučilo. Nisam nikad bio strašivicom, a pretjeranost mi kano vojniku ne bi doličila. Nije mi se hvaliti, al sam medju braćom slovio hitrim i okretnim čovjekom, pa mi još i danas pamet dobro služi. A zar niste opazile ono komešanje, šaputanje i ono nezadovoljstvo med vlastelom i težatkom rukom, kad je Lando naredio, da se mora na Turčina? Niste li vidile onih sto i pedeset mladića, porredanih na plokati, kako su bili hrdjavo obučeni, slabo oboružani, a ničim obskrbljeni, pa da takovi udare na Turčina?

— Čovjeku je da poludi! reče zdvojno starica. — Kakova je to pravica? Moj Ivo, jedinac, pa mora da ostavi svoju sestru i majku i da podje svoju glavu izložit proti bjesnilu turskom. Je li tu ikoliko pravice? Poginut će, jadan!

— Da bi tako ne, kako će!

— Kaznit će Bog strahovito, zajadikova Stošica, — kaznit će sve one, koji su krivi, da ti ljudi tako nemilo ginu!

— Stalo njim do toga! nastavi Bratković. — Zar niste opazili, kako su se ona šestorica kapetana bahato i ponosito šetala na plokati uz tudjinca, uz onoga oholonju Landa, čovjeka bez srca i duše. A Kosić? Taj silni junak za dobrim stolom, a na polju kukavna strašivica! Ota sedmorica kano da nisu poznavala svojih sugradjana, nego su ih motrili, nekakvim prezirom, i posprdno i osorno odgovarala na prošnje. Otišli su, silom su otišli, kano da ih zapovjednici pod sjekiru vode. Mislite li, da će takovi složno udariti na dušmana. Bože ne daj, ali još prije poklati će se medju sobom!

Kad je starac Bratković izgovorio zadnje rieči, čula se je u gradu trka i velika buka. Sve troje podiglo se na noge i plaho gledalo prema gradu. Vidjelo se po nekojih ulicah trčati muško i žensko, a ne moglo dokučiti uzroka, s kojega se taj nered podigao.

— Za stalno, pojavila se je negdje vatra, reče starac. — Meni oči ne služe dobro, nu gledajte vi dvie, opazit ćete gdje, da se je razdimilo.

— Nije, Bratkoviću! Ne vidi se toga, odgovori Jaga. — Razumijem te, ali bi se morao razvijati dim na oblake, a ja ne mogu toga opaziti. Za stalno se je ipak pripetila nekakva nesreća. Pazi ti, Stošice, ti bistrije vidiš, ne bi li što opazila.

— Ja ne mogu, majko, ništa opaziti, nego eno gdje se silna svjetina sgrnula na obali pri mostu. Eno, dojadriale tamo nekoje plavi, a mi je prije ni ne opazismo. Trči onamo i malo i veliko. Joj, majko, meni se steže srce!

— Pospješimo u grad, da saznademo što se je dogodilo, vikne Jaga drhćućim glasom. — Može bit koji naših postradao.

— Hajdemo, majko, hajdemo brže, nije li se možda koji od naših utopio! jecala Stošica i vukla staricu za suknju, koja je neganjiva i neodlučna upirala oči na more.

— Žene moje, slušajte izkusna starca. Ne naglite. Ostanite još časak. Mogle bi se gorko pokajati. U takovu komešanju vaša nesmotrenost mogla bi vas stajati glave. Eto, čujete li trublje? Umirite se. Odmah ćemo čuti, što je i kako je.

— Eno, kolike se plavi zaredale dragom. Nije li možda okrutni Turčin? zapita djevojka.

— Čekaj, mala, da vidim! I starac nadnese tresuću se pljosnatu ruku nad oči i pooštri pogled, ne bi li saznao čije su te plavi. — Ne bojte se, ono su vam mletačke galije uz naše ladje; ali odakle i zašto ovamo dolaze? Toga ne mogu dokučiti!

— A vidite li, prekine djevojka, ne maknuv oka sa obale, — vidite li, kano da vode nekoje zarobljene i okovane junake. Pred njimi stupaju zapovjednici s golimi sabljama. Bože moj, što li se to danas događa?

— Ništa. Ne bojte se, na polak razumijem, što se je dogodilo, reče mirno starac. — Sad možemo poći i primaći se gradu.

Žene ga čudno pogledale i po malo za njim koracale, jer mu je bilo mučno nizbrdice onako staru. Put bio posut ostrim kamenjem, te je on uz pomoć svoje kršne batine koracao, teturajući, kano pijan čovjek.

Iznenada kano iz oblaka pade pred njega sav zasopljen i potan dječak, kakovih deset godina, i plaćućim glasom jaukne:

— Djede, strica su zakovana doveli i zatvorili u tamnicu.

— Koga to, koga? zapita hitro starac, kano da nije dobro razumio.

— Strica, strica Ratišu! vikne mali. — Vidio me i mahnuo glavom, da bježim.

— Moga sina?! Biedni starac nije više ni jedne odgovorio. Zurio je u diete, kano da mu vjeruje i ne vjeruje, ali kad je opazio, da je dječak rukama pokrio lice i stao sve većma jecati, probliedi kano bolan na umoru, zaziba se kano hrast, kad mu sjekira odmjeri zadnji udarac, i bio bi se srušio na tla, da ga nisu prihvatile žene i da nije u pomoć priskočio unuk, ter su Bratkovića plegli u hlad, ne bi li se jadan osviestio.

— A znadeš li štogod o mojemu Ivu? Jesu li doveli i njega? zapita Jaga pridušnim glasom.

— Ne znam, zajeca plaćuće diete.

(Sliedi)

TUŽNOPOJKE

I

Pod velebnim, skritim nebom
Tmuran oblak stere krila,
Nepomičan, ko udesa
Da ga strašna drži sila.

I nad tobom, tužni dome,
S krvoločne tudje ruke,
Oblačina nadvila se —
Svuda robstvo, vaj i muke!

II

U robstvu mi gorke suze
Biedan narod lije,
Niti lista pusti lovora,
Niti voće zrije.

Al kad krvca teći stane
Na potoke pune,
Obilje će bit lovora
Za gusle i krune.

III

Na zapadu, predaleko,
Kamo pogled jedva siže,
Na vedrini šarna duga
Sedam krasnih boja niže.

Tako sjajnu, kroz vjekove,
Zrijem prošlost roda moga,
Da se divim, da uzplamtim,
Kličuć Boga osvetnoga!

IV

Jarko sunce, kroz oblake
Tvoj će skoro prodriet sjaj,
Modri svod će opet kazat
Svojeg njedra divni baj.

Al slobode hoće l' ikad
Mojem rodu granut trak?
Hoće l' ikad Hrvat biti
Nezavisan, složan, jak?

I. K. O.

pukovnijom zapovijedjeno nepomično stajati na podnožju gore, pokrite sa vinogradima. Iz daleka čula se grmljavina topova, malko bliže vidjale se konjaničke pukovnije, izpod kojih je pucala zemlja. Čas se bljeskala koplja, čas sjajile kirasirske sablje. Ponad gore, na golubjem nebu, zujale, žviždeće granate u slici bijelih oblaka. Malo za tim zrak se napunio dimom. Činilo se, da će kreševo, kao kakva bura, zaminut postrance; ali to nije dugo trajalo.

Iza kratkog vremena počelo nekakvo čudno komešanje. Počele se pojavljivati nove pukovnije, a iza njih jurišali poljski topovi. Konji bježali brzinom munje. Sva se dolina napunila vojskama. Svud se čuje komanda, a adjutanti lete po svih pravcima. Pješaci šapću jedan drugomu u uho: — Valaj, bit će nam, bit! il se strašljivo popitkuju: — Da li će se započeti, Boga ti? Konačno — i započimlje se. Eto, približuje se nešto neznanog, nekakova zagonetka, može bit pust san... U dimu, koji sakriva goru, ne vidi se što će bit? Sve se bliže čuje gluhi tutanj topova i tresak puščane vatre. Iz daleka približuje se nekakav čudan zvuk — da, već sviraju kartače. Iznenada nešto palo i raztresnulo se, sav zrak i sva zemlja zaljuljala se. Pred pukovnijom Barteka strašno se zakomešalo. On je pogledao: izpred njega leti nešto zažarena, kao prva luč jutarnje zore, ili kao nekakva sjajna kruglja, a u toj kruglji neki djavio pišti, smije se, kreće, cvili i psuje. Mužiki viču: — Granata! granata! Medjutim ona zuji kao vjetar, približuje se, pada, razprsne se! Čuje se strašan tutanj, kao da se ruši cio svijet. Redovi vojnika, stojećih u blizini do topova, zakomešali se; čuje se krik, a za tim komanda: „Sagni se!“ Bartek stoji u prvom redu, drži pušku na ramenu, glavu u vis sa podstegnutim podbradkom; zarad toga eto on ni ne cvokoće zubima. Nit se možeš maknut, nit možeš pucat. Stoj i gledaj! A medjutim leti druga granata, treća, četvrta, deseta. Vjetar raznosi dim, pokrivajući goru. Francezi su s nje već odtjerali prusku bateriju, ter postavili svoju, pa grozno strijeljaju i pucaju u dolinu. Svake minute iz gustog vinograda poleti duga bjelkasta hrpa dima. Pješništvo, pod zaštitom topova, spušta se sve niže, da otvori vatru iz pušaka. Sad se istom dobro vide Francezi. Da li se je vinograd pokrio makovim cvietom?! Nije! Ono su krasne kape pješaka. Iza toga sakrili se oni po vinogradu — i nikoj se ne vidi; samo mjestimice opaža se trobojnica zastava. Nastaje vatra iz pušaka, vatra brza, nepravilna, gusta, zgdajajuća, i pojavlja se neprestance na novih točkah. Iznad puščanih naboja i kugalja zuje granate i okreću se cvileć po zraku. Na briegu čuju se časimice krikovi, kojim se iz doline odazivlje njemački: „Hurrah!“ Topovi i puške u dolini pjevaju neprestance. Pukovnija stoji nepomična. Ali gle, eto i nju brije vatra iz pušaka. Kuglje zuje u daljini, kao zvrkovi, ili proljeću sa užasnim žviždom. Njih biva sve više: žvižde one oko glave, nosa, očiju, pleća, — ima njih tisuće, milijuni. Iza Barteka najednoč neko zastenje: »Gospodi Isuse!« za tim se opet čuje: „Sagni se!“, iza toga »Gospodi Isuse!« i opet »Sagni se!« Konačno se čuje neprestano stenjanje, komanda se sve više učestvava, redovi se sbližuju, žvižd se pojača do zaglušnog šuma. Ubi-

jene vojnike potežu za noge. Nastaje sud božji!

— Bojiš li se? pita Vojtek.

— Zašto da se ne bojim! odvraća naš junak, škripeć zubima.

Ipak Bartek i Vojtek stoje još uvijek, oni ni ne misle, da bi i njih moglo odkuda ožeći. Mirno se drže. Medjutim, Bartek je tužan. On se doduše ne boji onoliko, koliko bi se na njegovu mjestu bojali drugi. Disciplinada podavljuje njegovo uobraženje, i ovo poslednje ne riše mu položaj u tako strašnih bojah, kakov on u istinu jest. Bartek ipak govori, da će njega ubiti, i povjerava tu misao Vojteku.

— Svet se ne će srušiti, ako jedan ludjak bude manje! odgovori Vojtek srdito.

Te riječi posve umiruju Barteka. Kaže se, da se i sbilja svekoliko pitanje zaključuje time, da li će se provaliti svijet, ili ne. Umiriv se u tom obziru, oboružava se on strpljivošću, ali čuti, da je njemu vrlo vruće i da znoj snjega curkom curi. Medjutim oganj iz pušaka postaje sve to silniji, a redovi se sve više probistruju. Hripaj umirućih slieva se sa žviždom kugalja i tutnjem topova. Ranjenika i mrtvaca nitko više i ne odnosi. Po kretanju trobojnih zastava vidja se, da se približuju skriveni po vinogradih pješaci. Cielimi redovi zavladaju očajanje.

No u uzklucih očajanja čuje se ropot neustrpljivosti i nezadovoljstva. Kad bi im se dopustilo maknut se s mjesta, vojnici srnuli bi napred kao divlje zvijeri. Ali valja čekat. Neki vojnik skida s glave kapu, baca ju svom silom na zemlju, i govori:

— Eto, mačke, obkolit će nas!

Te riječi umire tako Barteka, da je on posve prestao mrmljat. Svakako, ako tim psom i podje za rukom, da ih obkole, to u toj stvari ne će biti ništa osobita. Ta mušička filozofija bolja je od svake druge radi toga, što čovjeka hrabri. Bartek je medjutim i prije znao, da bi mogli biti obkoljeni, ali njemu je prijatno slušati to i o tom se uvjeriti, tim više, jer je bitka preuzimala značaj nastajućeg pokolja. Eto, njegova pukovnija, ne izbaciv ni jednoga hitca, na polak je već potučena. Kučke vojnici iz drugih pukovnija u bezporedku bježe s bojnoga polja, ali mužiki iz Jarma, Velike i Male Krivde, Nedola i sela Nesčastnoga, podjarmljeni željeznom pruskom disciplinom, stoje kano ukopani na mjestu. No i njihovi redovi već se začimlju kolebat. Još sekunda — i stupovi discipline razprskavaju se u komadiće. Zemlja pod nogami postaje vlažna i sklizka od krvi, rezki duh koje smješava se sa smradom prahova dima. Na nekih se mjestih redovi ne mogu ni sagnuti, za to, jer se čete miešaju. Pod nogama tih vojnika, što no nepomično stoje na svom mjestu, leže drugi vojnici u potocih krvi, stenju, prevrću se, umiru i ne odavaju više ni jednoga značka života. Smrad zahvaća posvud. Po redovih čuje se ropot i žamor.

— Nas su doveli u klaonicu.

— Nitko se od nas ne će vratiti kući.

— Still, polnishes Vieh! čuje se glas oficira.

— Lako tebi za mojimi ledji!

— Wo ist der freche Kerl? . . .

Najednoč se čuje nečiji glas:

— K tvojoj zaštiti . . .

Bartek odma prihvaća:

— Utičemo se, Bogorodice!

I odma iza toga skup poljskih glasova stao na tom polju smrti zazivat Čenstohovsku majku Božju: — Ne odvrgni molitava naših! A izpod nogu čuju se uzdasi: — O Marijo!

Bogorodica je, očevidno, uslišala goruće molbe, jer u isti čas podskakuje adjutant i čuje se komanda: „Na bajunete! Hura! Napred!“ Bajuneti se najednoč izpružili, redovi obrazovali dulju liniju i srnuli k briegu, da odtisnu vraga, koji se skriva po vinogradu. No ipak, do briega ima čitavih dvie sto koraka, a taj razmak moraju vojnici probježati pod ubojnim ognjem. . . Ne će li oni svi do jednoga poginuti? Ne će li oni srnut u bieg? Poginuti oni mogu, al u bieg srnut ne će, jer Prusi znadu, kakav motiv može da oduševi te poljske mužike u vrijeme napadaja. Posred tutnja topova, ognja iz pušaka, dima, smetnje i stenjanja, gromko se razliežu zvuci pjesme:

Jeszce Polska nij zginela . . .

— Hura! kliču mužiki i podhvaćuju:

Pòki my zyjeme!

Oni sebe više ne poznadu, njihova lica gore, oni srću kano bura po lješinah čovječjih i konjskih. Mnogi padaju, umiraju, no ostali srću napred. Eno, dobježali su već do kraja vinograda i izčežavaju u njih. Čuje se samo pjesma i časimice bljesne bajunet. Na vrhu briega vatra sve jače siplje; na podnožju trube trublje. Salve Franceza sve se više učestavaju, postaju bezprestane, biesne.

No iznenada sve se to umanjuje.

Ondje, u dolini, starac Štajnmec zakurjuje porcelansku lulu i, smješkajući se, govori:

— To je njima samo igra! Dečki su već gore!

— Odma iza toga jedna izmedju vijajućih se trobojnih zastava podskaknula, naklonila se i izčežla . . .

— Ne ljube oni šalu! primjećuje general Štajnmec.

Trublje zasvirale prvašnju pjesmu. Druga poznanjska pukovnija srnula u pomoć prvoj.

U gustih vinogradih biesni borba na bajunete.

Sada, Muzo, zapjevaj djela mog junaka, ne bi li ona doprla i do najkašnjeg potomstva. I u duši njegovoj strah, nestrpljivost, očajanje, sve se to sbilo u jedno jedino čuvstvo bjesnila. On je zaboravio, da će ih kano mačke poklat, zaboravio na sebe i na sve na svijetu. Obuhvativ jakima rukama pušku, srnuo on zajedno s drugimi napred. Dopriev do podnožja gore, on je putem nekoliko puta pao, razdrapao si lice, koje mu se napunilo blata i krvi, potekle iz nosa. No ipak je neprestano srtao napred, zapuhav se i s otvorenima ustima. Izbeljio oči, da iz gustog vinograda odtisne Franceza, i na jedan dušak svalio se na trojicu, što su stajali kraj zastave. Bili to Turkosi. Al taj put se Bartek nije uplašio. Ne! On bi sad samoga Belzebuba uhvatio za rogove. I oni, sa svoje strane, žestoko nasrnuli na njega. Dvie bajunete već se dotiču njegovih prsa, ali naš Bartek uspio shvatiti

svoju pušku za kundak i zamahnuo jedan put, drugi . . . . .

Za odgovor čuo se dušu razdirajući krik, i dva crna tiela u smrtnom izdisanju tropoštala se na zemlji.

U isti čas k trećemu Turkosu došlo u pomoć deset njegovih drugova. Bartek, kano bjesomučnik, navalio na njih sve. Top puče, i u istu sekundu kroz oblake dima proćuo se mukli krik Bartekov:

— Prevariste se!

I iznova je njegova puška opisala smrtonosan okrug, i iznova čuli se uzdasi kao odgovor na udarce puške.

Turkosi u svom oćajanju odstupili pri pogledu tog strahovitog bjesomućnika, i, ne znam, da li je Bartek nešto ćuo, ili su Turkosi izrekli koju arapsku rieć, no njemu se učinilo, da je snjihovih debelih ustnica odjeknulo:

— Magda, Magda!

— A! Magde li vam se je prohtjelo! graknuo Bartek i u tren oka srnuo medju neprijatelje.

Na njegovu sreću, u taj ćas dobjećali drugi Barteki i Vojteki i stali ga podpomagat. Zaćela se u-porna borba; svi mućali, ćuo se samo hrip i ućestano disanje. Bartek se tukao za deseticu.

Sav crn od dima, poćkropljen krvlju, više slićan divljoj zvijeri, nego li ćovjeku, on je sa svakim pojedinin udarom povalio na zemlju neprijatelja, lomio pućke, razbijao glave. Ruke njegove mahale su straćnom brzinom kakovog stroja, sijućeg smrt i propast. Prikući se i k zastavniku, ćeljeznom rukom shvati ga

za grlo. Oći zastavnikove izkolaćile se, lice se podlilo krvlju, on je zahripnuo i izpustio zastavu iz ruke.

— Hura! kriknuo Bartek i, dignuv visoko zastavu, stao njome mahat po zraku.

Eto, tu spućajuću i podićuću se zastavu opazio je već iz doline i general Štajnmec.

No on je nju vidio samo jednu sekundu, jer

Turkosi, bijuć se kao zvijeri, bjećali na vrh k topovom, a iza njih slićili ih gromkim krikom Vojteki i Barteki, bijuć Turkose s kundaci i bajuneti po ledjih. Zuavi, nahodivši se kod topova, doćekali njih i druge vatrom iz pućaka.

— Hura! kriknuo iznova Bartek.

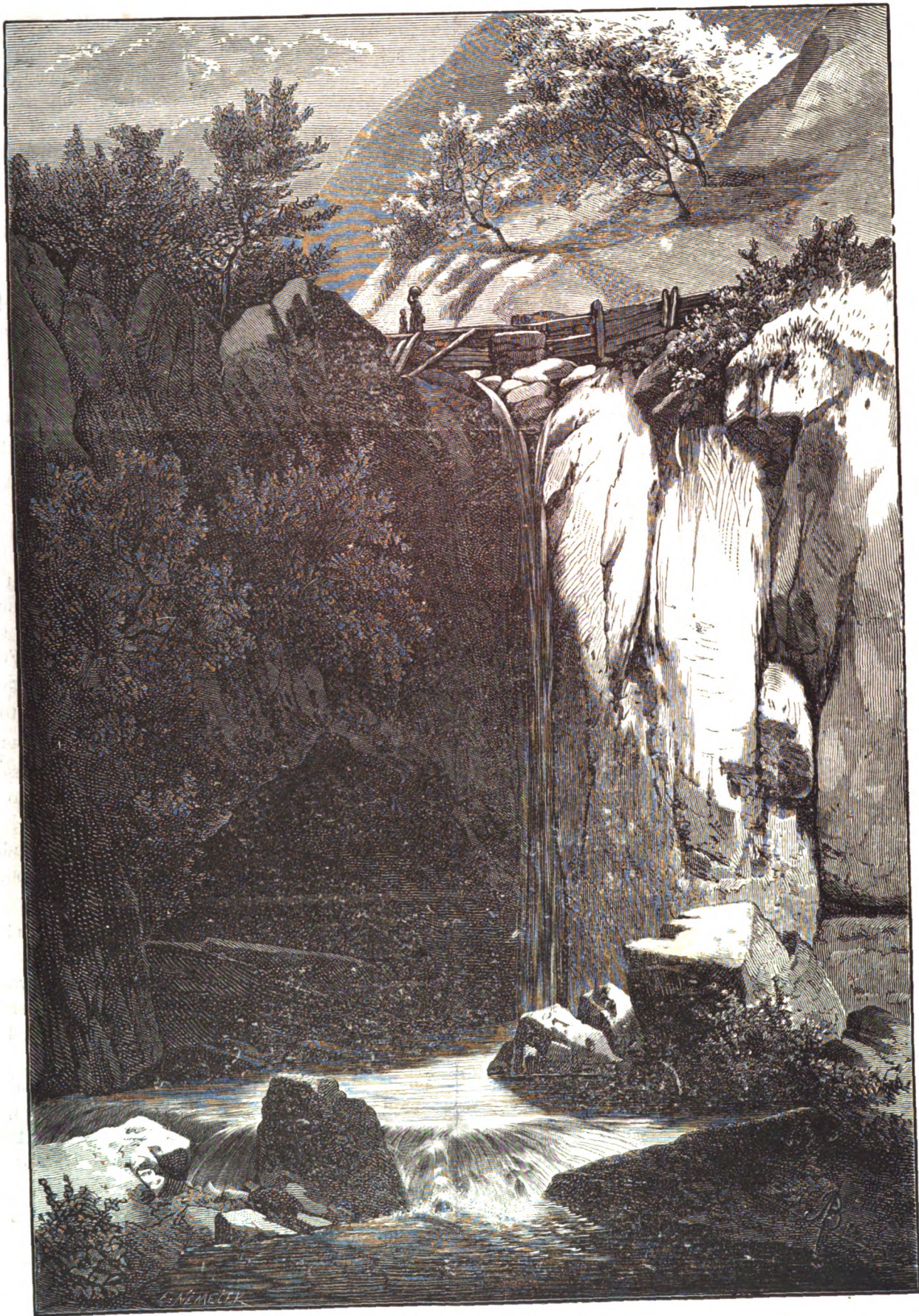
Vojnici dospjeli do topova. Tu se poćela nova bitka. Ra-botilo se hladnim orućjem. U taj isti ćas dospjela na pomoć druga poznanijska pukovnija. Drćalo zastave promienilo se u Bartekovih rukuh u nećakav pakleni ćiep. Svaki njegov udar oćkrivao je prozrake u sagnutih redovih Franceza. Medju Zuavi i Turkosi nastao strah i ućas. Na onoj toćki, gdje se je borio Bartek, stali oni odstupat. Iza toga skoro je Bartek sjećdio već na o-krajku topa, bać kao ono kod kuće u Jarmu na svojoj pjegavoj kobili.

No njegovi drugovi nisu uspjeli ni prodriet, dok je on sjećdio već na drugom topu, ubiv putem drugoga topćiju.

— Hura, Bartek! ponovili vojnici.

Pobjeda bila podpuna. Prusi zavladaćli svimi kartećnicami, a odstupajuće francezko pjećaćtvo banulo na druge pruske pukovnije i bilo zarobljeno.

Nać Bartek, od svoje strane, zahvatio tri zastave. Trebalo ga je vidjet, kadno je, umoren, obliven znojem i krvlju, puvajuć sada zajedno s drugimi silazio s brda, drćeć u rukuh osvojene ratne trofeje. ćto su meni Francezi! moglo se jasnó ćitat na njegovom licu. Kraj njeg ćepao izmućeni i izdrapani Vojtek,

N a S o ć i

je skoro u isti mig Bartek sa zlatnog drćka skinuo zastavu.

Medjutim, njegovi su zemljaci neprestance jurili napred: Bartek ostao za sekundu osamljen. On je skinuo zastavu, smotao ju pod pazuhu i, shvativ s obadvima rukama drćalo, pojurio i on za svojim drugari.

kojemu se je i obratio Bartek sa sljedećimi riečmi:

— Što si učinio ti? U tih prišipetljah ne ima nikakove snage. Izdrapali su nas malko skupa s tobom, kano kad koga capom zahvati mačka, pa to im je i sve. Al kad sam ja zahvatio koga, taj se je bogme odma i izvalio!

— Tko je znao, da si ti takav goropadnik! odvratio Vojtek, koji je vlastitima očima bio svjedok junačkih djela svoga druga. Sad ga je on gledao posve drugačije.

Tko nije vidio tih djela? Svi su ih vidjeli: ciela pukovnija, veći dio časnika, dapače i poviest. Svi su s udivljenjem gledali tog hrabrog mužika s riedkimi riedjimi brkovi. — Ach, Sie verfluchter Polake! rekao mu i sam major i drpnuo ga za uho, a Bartek, za odgovor, salutirao svojom kano ploča širokom šakom. Kad no je pukovnija iznova stala na podnožju gore u red, major pokazao Barteka pukovniku, a pukovnik samomu generalu Štajnmeću.

Vojskovođa pogledao zastave, zapovjedio ih unesti, a zatim stao promatrati Barteka. Naš Bartek stoji, kano prikovan, i drži pušku na počast. Stari vojnik gleda Barteka i od zadovoljstva kima glavom. Jasno se čuje rieč: „Unteroffizier“.

— Zu dumm, Excellenz! odgovorio major.

— Da vidimo! reče general i približi se na konju k Barteku.

No ovaj ni sam ne zna, što se to s njime događa. Zaista, to je nešto nečuvena u

pruskoj vojsci: general razgovarat će s prostim vojnikom. Gospodinu generalu nije međjutim teško sporazumit se sa Bartekom, jer i on natuca ponešto poljski. A još k tomu, taj prosti vojnik ugrabio je od neprijatelja tri zastave i dva topa.

— Odkuda si ti? pitao general.

— Iz Jarma, odgovorio Bartek.

Bartek stao naklapat: — Za to, jer... Za to, jer... Najednoč, na sreću, sjetio se on Vojtekovih rieči, i da ih opet ne zaboravi, brže izmrmlja:

— Za to, jer je on kao i Niemac, kao strvina.... tim gore!

Ustnice gospodina generala naježile se, kano da hoće prasnut u smieh. Malko iza toga general obratio se k majoru i rekao:

— Vi ste pravo rekli.

Naš Bartek, zadovoljan sam sobom, stoji još uvijek kano ukovan.

— Tko je dobio ovu bitku? pitao ga opet general.

— Ja, Vaše — stvo, odgovorio bez ikakovog kolebanja Bartek.

Ustnice gospodina generala počele se iznova naježivat.

— Dà, dà, konačno, ti. A eto, to nek ti bude nagrada.

Istari vojnik snimio sa vlastitih grudi željezni krst, naklonio se i prikopčao ga na grudi Bartekove. Dobrovolja gospodina generala, naravski, odražava se na licih pukovnika, majora, kapetana, dapače i podčasnika. Kad je gospodin general prošao, dade pukovnik od svoje strane Barteku deset talira, major pet itakodalje. Svi ga hvale, svi mu se ulagaju, što je on dobio bitku, i

usljed toga popeo se Bartek u sedmo nebo.

Nešto čudna: samo jedini Vojtek nije posve zadovoljan s našim junakom.

Večerom, kad su obadvojica sjedila na telećacih, i kad je želudac Bartekov bio isto tako nabit grahomom klobasom, kao što i sama klobasa grahom, Vojtek pokorno primjetio:

— A kako te zovu?

— Bartek Slovik.

— Mensch, razjasnio major.

— Mens, ponavljao Bartek.

— Znaš li, zašto se biješ s Francezom?

— Znam, vaše — stvo.

— Nu, kaži der!

N a S o č i

— Oj, Bartek, ala si mi baš pravi durak!
— A zašto, pitao naš heroj, daveć se klobasom.

— Kog si vraga rekao generalu, da su Francezi kano i Niemci.

— Ta zar, odnio te djavo, nisi ti sam meni tako rekao?!

— Dà, dà, ali general i oficiri — i oni su Niemci!

— Pa što je onda?

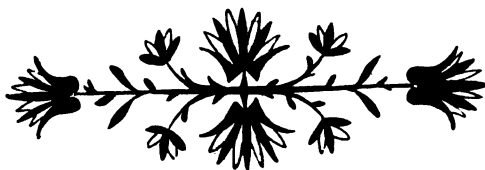
Vojtek se zamislio.

— Evo slušaj: ako su oni i Niemci, nisi trebao da im onako rekneš — nije lijepo! . . .

— Nu dà, ja sam govorio o Francezih, a ne o njih? . . .

— Vojtek iznenada ušutio. On je, očividno, htio Barteku razjasnit, da se u prisutnosti Niemaca ne smije njima rugat, ali siromak nije nikako smogao riječi, da izrazi tu svoju u istinu krasnu namisao.

(Sliedi)

NA TRSATU

I

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje je divno zlato moje,
Gdje i sada starodrevne
Frankopanske kule stoje.

Te su kule slava naša,
Prošlost naša — more krvi;
Pala slava, a i s kula
Kam po kamen viek se mrvi.

Jest, ko i te razvaline
Prošlost našu tama krije,
Al ko da se ona mladi:
Kulami se bršljan vije.

A i moja prva ljubav
S gradinom se starom slaže:
Vaj i propast, al ta propast
Ipak novu sreću kaže.

Moja ljubav — razvalina,
Jad i čemer, vaj i zloba!
Al i ona na Trsatu
Diže se iz svoga groba.

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje te drevne kule stoje,
Gdje je stara slava naša,
Gdje je divno zlato moje.

II

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje je naša stara Tonka,
Gdje se često pjesma čuje,
A uz pjesmu čaša zvonka.

Društvo dobrih prijatelja,
Kud ćeš, brate, veće sreće?
Pa još kad se pod prozorom
Moja divna draga šeće!

Ja sam onda izvan sebe,
Kano živi oganj planem;
Saspem čašu — onda blažen
Svoju dragu motrit stanem.

Pa se dobar bratac nadje
I podigne punu čašu:
— Bog da živi našeg druga,
A uz krasnu Riku našu!

— Hvala, braćo! rado primam
S ovom kupom rujnog vina!
S drugom nek sloboda živi,
A sa trećom otačbina!

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje je stara Tonka naša,
Gdje se često pjesma čuje,
A uz pjesmu zvonka čaša.

III

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje se vidi more sinje,
Divno more, ko i njeno
Divno oko golubinja.

Ko što u tom oku gledam
Svog života udes bolji,
Tako tužan gledam Rieku,
Odmeticu i prot volji.

Mislio sam, da je u grob
Za viek moja ljubav pala,
Al gle, sad je na Trsatu
Opet nikla i procvala.

Tako isto Rieka naša
Nije za nas izgubljena,
Makar da je pustim zlatom
Odtudjena, zavedena!

I ko što ja nikom ne dam
Svoju Riku, sreću svoju!
Tako isto ne dam Rieku,
Pre ću za nju past u boju!

Ja sam rado na Trsatu,
Gdje se vidi more sinje,
Divno more, ko i njeno
Divno oko golubinja.

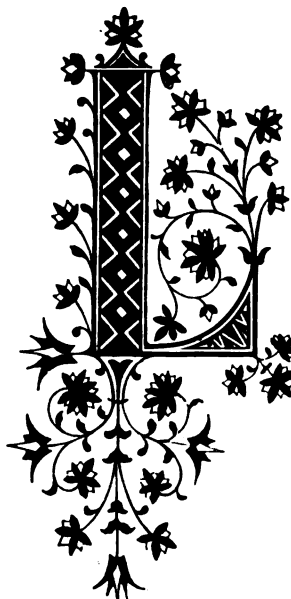
August Harambašić

ADALGISA

Pripovijeda F. Afrić Riečanin

IV

jepota!.. To je veoma subjektivan pojam o harmoniji stvari, koju stalno izjeda trulež! Ima, istina, ljudi, koji će i u strvini naći ljepotu, ali će od nje navadni čovjek odvrnuti lice. A ljubav? Ljubav je vatra, koja od te strvine izgara ono, što je preostalo truleži. Pa ipak jest nešto, što je i ljepota i ljubav, a ipak nije tomu slično . . .

Takve su se misli rojile po glavi liečnika Santorinija, kad je nekim jutrom u jeseni 187*

šetao cestom, što iz Mestra vodi u Treviso. Istom što je išao od prilike kakove pol ure, ustavi se pred liepom villom na lievo od Marocca. Kroz željeznu rešetku, što se je na vrhu svršavala u pozlaćene sulice, sizao je pogled dugim hladovitim drvoredom do mramornih stuba krasne palače u mletačkom slogu. Tu pred rešetkom stane Santorini, pozvoni i počeka, dok mu se za nekoliko časova nisu vrata sama otvorila. Za tim podje drvoredom do palače i u kratko se stepenicami uzpne u sobu staroga Salamuna Sebenica, a onda na povratku krene desno kraj velike sjenice preko prostrane stazice, do koje se je prostirala poveća ravnica. Tu je na samom rubu, a u hladu dvaju velikih kestena, bila klupa, na koju se on umoran spusti, zapali mirisni conchas, i poče pazljivim okom pratiti nestalno vijuganje modričastih oblacića, što su se dizali iz smotke.

Ravnica bila je sva u okrug obdana viso-

kim kesteni, te za to bogata hladom. Visoko nad stabli lepršalo jato mušica, križajući prostorom u nestašnoj igri, i ne pazeć na lastu, što je iznad njih lietala, da koju uvreba.

Sve je to motrio Santorini, a misli mu križale mozgom, kano jato mušica po zraku.

Malo po malo sve mu slike postajale nejasnijimi, gubeć se u zraku, a sve mu se težje sklapale vedje, dok mu napokon i smotka ne izpade iz ruke, ter on zaspe.

Spavao je kakove pol ure.

Glasan ga smieh probudi iz sna, a zvonki ženski glas govoraše:

— Ti, hrano moja, ti. Zvezdo moja, ti. Voliš li ti svoju pjestinjicu? . . . I ona miluje tebe, više no svoj život. Rasti mi, Milane, dorasti. Liep ćeš biti kao i tvoj tata . . . samo, Bože! . . . sretniji od njega!

A glasan se djetinji smiešak odazivao tomu draganju.

Odma za tim opazi Santorini pred sobom Adalgisu, u bielom širokom haljetku, liepu, kako ju još nikada nije vidio.

U naručju joj djetešce od kakove dvie godine. Čas ga diže u zrak, čas opet privine k sebi, igrajuć i tepajuć kano i djetešce samo.

Onda ga opet spusti na zemlju, pa ga stane tjerati i loviti. Milan se sve smiešec obraćao i trčao pred njom.

Ona ga ulovi, sjedne na travu i položi si ga u krilo, da se s njim poigra, nazivljuć ga bezbrojnim imeni, koje može zamisliti samo ljubeće srce.

Santorini bio bi drugda otišao, ni ne osvrćuć se na nevinu djetinsku igru, bio bi ludošću nazvao ono tepanje: danas mu je to godilo. Obuzme ga nekakovo čudno čuvstvo, nekakova još neosjećana razkoš zavlada njegovim duhom.

Divna li prizora! Apoteoza žene.

Kršćanstvo nije moglo zamisliti uzvišenije misli od bl. djevice sa djetetom u naručju.

Santorini, da im ne smeta igri, povuče se bolje u hlad, a na odlazak nije ni pomislio.

Ono dvoje mirno nastavilo svoju igru, samo bi kadikad sjeli, da se odmaraju. Oko njih je sve bilo svečano i mirno, do njih bi dopro samo slabi žamor, kad bi kola prošla cestom.

Baš je opet mali Milan sjedio na krilu Adalgise, kada najednoć skoči, udari dva tri put dlanom o dlan i pobježe od nje, vičuć:

— Mamo, mamo!

— gano, Milane, pasti ćeš, povika za njim Adalgisa i pogleda smierom, kojim je dječak trčao.

I Santorini svrne onamo okom.

Čudne li opreke!

S jedne strane liepo ali čedno djevojčce gleda trepetom i ljubeznim pogledom prati bježeće djetešce, a s druge se odmjeranim i veličanstvenim korakom bliža u bogatoj haljini, a hladnoga pogleda, krupna žena, protegnuv izpred sebe suncobran, kao da se od nečega brani.

— Pazi, da me ne zamažeš, povika ona djetetu, koje joj se je medjutim bilo približilo.

Djetešce stane, primi jednu ručicu u drugu, ko da će ih lamati, pa podigne oči do majčina lica, ne znajuć što bi počelo.

Na majčinu licu ne nadje onoga, što je tražilo.

Ljepušno mu se lice namrgodi i slabo uzdisanje podiže mu njeđarca.

U to priteče Adalgisa, vine ga sebi u naručaj, poljubi ga i stane ga tješiti:

— Ne će tebe maja, zlato moje, nè. Botala se samo, da ju ručicama ne zamažeš.

Milan razkrili ruke i stane gledati sad jednu sad drugu, ko da hoće pokazati kako su mu one čiste. Adalgisa mu ih primi u svoju, pa ih poljubi, a diete ju pogleda zahvalnim okom, ljubežno joj se nasmiešiv.

Pia, jer je to bila majka maloga Milana, krene za tim sa Adalgisom, koja je u naručju nosila diete, natrag prama mjestu, gdje je sjedio Santorini. Već se je on htio neopažen udaljiti, kad no opazi kako je Pia suncobranom naznačila drugu klupu, nedaleko od njega. One dodju do klupe i sjednu.

Adalgisa bila baš i maloga Milana posadila na svoja koljena, kad joj Pia reče:

— Daj ga pusti, neka hodi. Šta bi ga učila, da uvijek sjedi u krilu. Velik je dosta!

Adalgisa ne odgovori ni rieči, nego poljubi diete i postavi ga na tla, a kad ju ono nekako žalostno pogleda, rekne:

— Daj mi naberi cvieća, i pogladi ga po tjemenu.

Diete potrči, pa naskube malo trave i saspe ju njoj u krilo.

— Znaš li, Adalgiso, danas ima kod nas gosti, počme Pia i pogleda oštro Adalgisu.

— Sbilja, odvratila ona, pazeć sveudilj na maloga Milana.

— Došao je iz Rima naš rodjak Elio Montecorbi sa svojim sinom Fortunatom, nastavi Pia polagano, gledjuć uvijek u lice Adalgisi, — a kako je sva prilika, biti će to radi zaranja . . . . .

Adalgisa podigne glavu i pogleda živo u oči Piu, te tihim i svečanim glasom progovori:

— Daj ti Bože svu sreću . . . bila sretnija . . . i mnogo sretnija!

Pia klone pod onim pogledom, spusti oči, zagriže tanke si ustne i propenta:

— Tà nisu valjda došli po mene . . . tà vidiš! . . . i pokaže suncobranom na diete.

— Što za to? tà ti znaš njihov običaj. Prosci će zahtievat bolji miraz. I bude li od potrebe, zadržat će si ujak Salamun diete, a ti ćeš sama sa ženikom.

— Kad bi samo tako bilo! Moguće, da će tebe odabrat . . . onda kuda moje liepe sanje! . . .

— Ne će . . . . . Ja ne ću danas iz svoje sobe; uzet ću sobom i Milana, da ne smeta. Pa kad bi i htjela doći, ne bi mi to puno koristilo. Naši se ljudi točno i potanko obavieste prije nego li koju zaprose. Mene nitko ne pozna, dakle ne može ih ni o meni obaviešćivat; a tko me pozna, vidje me jur голу i bosonogu . . .

— Ali imaš ujaka . . . rekne brzo Pia.

— Bogatuna, hvala Bogu! nastavi Adalgisa, mahnuv joj rukom, da šuti. — Ujak ima, komu da dieli od svoga bogatstva. Meni ne duguje ništa. Bijah sretna, kad me je uzeo pod svoj krov, i uz njega živa ostati ću ovdje. Bude li i njega Svemogućići pozvao u svoje krilo, poći ću i ja u svijet, a providnost božja će me vodit. Vidiš, dakle, Pia, samoj je tebi opet sudjeno uz muža živit, i opet će samoj tebi, kano i onomadne, prišaptnuti stari otac: Njegu i čuvaj ono, što ti dosudi Višnji!

Pia je uz nju sjedila poniknute glave, ne znajuć što bi joj odgovorila. Napokon podigne glavu, pa reče:

— Ja ti ne htjedoh tim reći, da ne dodješ k gostbi . . . pače bi te molila . . .

— Znam ja; ne boj se, ujak ne će ništa znati, ja ću mu sama to javit, pa ćeš vidjet, da me ni sam ne će silit.

Mali se Milan dotle bio utrudio, ter, osloniv se o liepo Adalgisino stegno i poduprv obima ručicama glavicu, upre u nju svoje liepe oči.

Santorini nije cielo to vrijeme maknuo

s njih oka, a kako su mu bile u blizini, mogao je i čuti cieli njihov razgovor.

Napokon ustane Pia, te pod izlikom, da će k otcu, ode vesela u svoju sobu, da se bolje opremi i okiti.

Adalgisa ostane nekoliko časaka zamišljena na klupi, a za tim se na opetovanu molbu maloga Milana stane s njime igrati.

Sad su oni opet veselo skakutali po ravnicima, Adalgisa je opet uz diete postala djetetom, zaboraviv na sve, na svaku skrb.

Santorini je dugo i dugo motrio tu nježnu sliku, a tko zna, koliko bi vremena potrajalo to motrenje, da mu se nije približio mali Milan. On naglo skoči s klupe i umakne stazicom. Adalgisa, koja se je približila začudjenomu djetetu, opazi ga baš u onaj čas, kad se je za gusto busenje sakrivao. Premda joj je njegov stas kao neka utvora izpred očiju proletio, prepozna ga ipak ona i, ne znajuć kako da si sve to protumači, sjedne zamišljena na onu istu klupu, na kojoj je on cielo jutro sjedio. Mali Milan trgne ju napokon iz njenih sanjarija, pa oboje još na kratko vrijeme nastavi svoju igru, dok ne dodje doba, te ona odvede diete u ložnicu, pa ga položi na pokoj.

Pia medjutim zadje u svoju sobu i obuče široku plavu halju, pod kojom su se bujne joj forme nježno odavale i koja je bielomu joj licu najbolje pristajala, a na zlatnu si kosu poput turbana ovije velik svileni crveno-žuti rubac. Onda pristupi k zrcalu, pa se dražestno nasmieši tako, da su joj se izmedju odebljih koraljnih ustna pomolila dva niza sitnih zubića, a na licih pokazale se dvie dražestne jamice.

Tako nakićena podje u salon, gdje je u svom naslonjaču sjedio stari Salamun. Ovo nekoliko mjeseci, što je on proživio na ladanju, malo ga je promienilo, ako izuzmeš neko sivkasto bljedilo, što mu se prolilo celim licem, a u dukokih očnicah sticalo skoro u crni rub pod očima. Pred otvorenim balkonom, što se je dizao nad glavnim dvoredom, sjedio je on, držeć na koljenih debelu knjigu, položiv na nju velike zlatne naočale.

Pia dodje polagano do njega, postavi pred njeg stolac, sjedne i položi ruke na njegova koljena, dražestno ga pogleda i, nasmiešiv se, reče:

— Svidjam li ti se, tatice? Nisam li pristala?

— Hvali Bogu, kćerko, što te je tako blagoslovio, odgovori starac i privine k sebi liepu glavu, te ju poljubi u čelo.

Mladoj udovici po svoj prilici nije ugodila ta nježnost, jer se odma opipa po glavi, kano boječ se, da joj otac nije što god poremetio tim poljubcem, no sa svim tim nastavi:

Pripoviedala sam, tatice, Adalgisi, kako danas dolaze gosti, pa mi je ona rekla, da će s Milanom ručati sama u svojoj sobi. Ukorila sam ju, dokazivajuć joj kako bi mogao mladi Fortunato nju zavolit i oženit. Pa znaš, što mi je odgovorila: Nek si ja držim prosce, nju za njih nije briga, ona da je siromašna!

— Nije, skoči stari Salamun, *en nanjud*

ki nenajud adan' ad . . . . nema siromaštva nad siromaštvom duha!

— Dakle joj ti daješ pravo, zagriže si Pia ustne, vazda tako! Ti ne vidiš nikoga, do Adalgise . . .

— Nemoj tako, kćerice, umiri ju otac. Adalgisa je sama na svijetu . . . a dobra je i mudra. Doći će i za nju hora . . . ja ju ne mogu silit, svakako ću još pokušati. A u istinu, teško da je prijatelj Montecorbi došao rad nje. Ona ne zalazi nikad u društvo, a i drugčije s nikim ne obći.

U taj par zaškripi sitni piesak drvoreda pod hitrimi koraci mužkarca. Pia se nadnese nad balkon i zlorado joj sievnu oči, kad no opazi liečnika, koji se je brzo bližao ulazu. Salamun se je na zadnje rieči bio zamislio, pa ni ne opazi cielog tog prizora. Pia se obrati k njemu i zapita:

— Je li već bio liečnik kod tebe, tatice; što ti je rekao?

— Bio je jutros rano. Ta šta bi mi rekao? Bliža se konac mog života, a tu ne pomaže čovječja mudrost. Jedina bi mi bila utjeha, kad bi vas dvie znao udomljene!

— A znaš li, tatice, ona mi tako mazi maloga Milana, reče Pia, ni ne pazeć na starčeve rieči, — da se ne da od nje, pa . . . tu stane, kano da motri kako li će se otca dojmiti njene rieči . . . pa mi reče, da će ga ona odgojit, ako ja odem.

— Bolje za njega! uzdahne teško Salamun, i kao sgroziv se sam nad svojim riečmi, pogleda oštro kćerku i nastavi: — ako se ti i opet udomiš, za te će nastati novi život, a u burnom rimskom društvu ne bi imala kada pomišljat na jadno sirotče . . . Nè, nije to tvoja krivnja, umiri Salamun kćerku, koja se je tomu htjela otimati, — biti će i moja, Bože mi prosti! . . . Ti, rekoh, ne bi mogla, a drugi bi malo mario za nesretno pastorče. Pa i ja, da ostanem sam. Mala će briga biti moja danguba, još ovo nekoliko dana. Ali što bi se pravdali za Muhamedovu bradu? Vidjet ćemo, što večeras nanese sreća!

Adalgisa, u prostoju sivoj opravi, unidje taj čas u sobu, približi se k starcu i živo ga poljubi. Pia srdito pogleda bratučedu, ponese stolicu van na balkon i sjedne, nasloniv se o zaslon, a oči joj lutale, koliko je pogled sizao cestom, odkuda su imali svanuti gosti.

— Zašto ne ćeš, golubice, večeras i ti s nami u društvo? Ne možeš ni ti uvijek samovati.

— Ja? odgovori Adalgisa smeteno, — ja ću ostati uz tebe. Pa ako nam Pia ostavi maloga Milana, bit ću ti od pomoći. Ja i tako ne marim za društvo; ostala bi, da mi je to moguće, uvijek uz tebe. Otca sam malo poznavala, a odkada mi je i majčica preminula, ne imadoh drugoga, koj bi me poljubio i podragao, do tebe! Ne tjeraj me od sebe . . . biti ću dobra . . . poslušna . . . nè, ne ću te ostaviti sama! . . . i briznu u gorki plač.

Stari ju Salamun jače vine na svoje grudi, uzdigne k nebu oči i položi joj svoju desnicu na glavu. Na starom i nabranom licu pokaže se neka teška sjeta, nabori oko očiju stanu se raztezati, a na licu zaigrale dvie krupne suze. Onda se svečani mir spusti na te guste

nabore i zadovoljni smiešak zatitra blidimi ustnami, kroz koje provirala, kano tihi večernji lahor, smierna i vruća molitva.

— Dobro, dobro, zlatna moja narančo, reče za tim, — sjat ćeš meni na umoru, kako večernjica sja nad zapadom sunca. Hvala ti, Jehovah, neprevidni su putevi tvoji! . . . Za djetinstva branila me i tješila tvoja majka; usljed njenih bi poljubaca svako jutro otva-

kakve su sada tvoje! . . . I Gospod, Bog vojska, blagoslovit će koljeno tvoje!

— Čuješ, Adalgiso, jesi li jutros govorila s liečnikom? Vidjela sam ga malo prije, kako je izašao iz parka, okrene se zlobno Pia.

— Nisam, odgovori Adalgisa, a živa joj rumen plane licem. Bio je valjda gdjegod u hladu, pa čekao na dobu drugog posjeta.

— Ta prosto mu šetat po vrtu, kud ga

R U M

rao oči na nov život, a tvoj će mi ih zadnji cjelov sklopiti na vječni san, dok mi opet ne progledju u Abrahamovu krilu. Težak i mučan bio mi život, al me je uvijek pratio blagoslov božji. Pratit će on i tebe, miljenko moja, i poslat tvom srcu odabrana vojna, uz koga ćeš onda i ti krenuti u život, uvijek na stazi kreposti, dok i tebi bude u suton života sievnula ljubav iz mladih nevinih očica,

je mila volja, rekne Salamun, pogledav oštro kćer, pak nakon kratke stanke nastavi sam za se: — Nè, ona ne će krenuti vjerom otca. Kažu, da se krv ne zataji . . . al nè, nije moguće! I ogledav se naokolo, nadoda glasnije: — Bila je liepa djevojka, Adalgiso, u tvojih godinah. Liepa, krepošna — maza svojih roditelja. Najmanji joj mig bio za njih zapovjed, udovoljili bi ma i najčudnovatijem

njezinom hiru. U susjeda bio mladić, skoro njezin vršnjak, bilo mu samo nekoliko mjeseci više. Drugovalo njih dvoje, zavolilo se, a plod te ljubavi bila liepa djevojčica. Sad su nastali jadi za neboge ljubovnike! Ona je živila kod svojih roditelja, polievajuć gorkimi suzami svakdanji kruh, koji su joj razžalošćeni strogi roditelji kano otrov pružali. Oplakala i okajala, jadnica, svoj grieh, al

je kršćan, morade u sviet. Kažu, na zapovjed svojih roditelja, i nikad ga ne vidjeh više. Čujem, da je zadnjih godina bio u Garibaldijevoj četi, te da je na bojnopolju i poginuo. Bog mu sudi i milostiv budi! Znam, da za njega moli ona sveta duša... Na te rieči zašuti Salamun Sebenico i klone glavom na prsa.

Pia se kadikad okrenula sa balkona, pro-

između nje i njene pokojne majke ima neki tajni vez.

— Bojte se onih, koji *hazir* (svinjetinu) jedu! rekne stari Sebenico, podignuv opet glavu, — ne ima u njih vjere!

— A što se je sbilo sa djevojčicom? zapita grozničavim pogledom Adalgisa.

— Adalgiso, odgovori na to stari Salamun, i kano predomisliv se, nastavi: — kazat ću ti sve, drugi put!

— Eno gosti, brže, brže, povika Pia sa balkona, udje u salon i stane tjerati Adalgisu: — Hajde dakle k Milanu!

— Ostaj ovdje, Adalgiso, rekne stari Salamun skoro ko u zapoviedi, — ako ti se samo mili.

— Ne ću, nè, idem odmah; a kad otidju, pripoviedat ćeš mi opet! Nije li tako? zapita Adalgisa ujca i odleti u svoju sobu.

Vani u drvoredu čulo se hrzanje konja, a u kratko stanu pred villom kola, iz kojih stupe dva gospodina: gosti, što ih je Pia tako željno izčekivala.

V

Je li vas kada tko vidio Mletke pod sniegom? Liep bi to bio prizor, kad bi snieg uvijek ostao onako biel i čist, kano kad prvi put padne; bio bi u istinu liep, kad ga ne bi ona težka sparina, što se o južnu vremenu slegne u one tiesne uličice, pretvorila u pusto blato.

Bilo je neke večeri kratko pred badnjak; između gustih krovova padao je lieno snieg na izlizane ploče, kojimi su popločene ulice, i na lavu, kojom su prekriti strmi mostovi. Sa riedkih svjetiljaka na plin, koje su slabo svjetile kroz spuštajuću se maglu, padale su debele kapi i reć bi odazivale se čestom pljusk u kanalu. U ostalom, kano da je cieli grad bio izumro, samo se je kroz neprijatnu tišinu čuo hrli krok dječarca, što je, glasno vičuć, nudjao svoje novine sa najnovijimi viestmi, ili težki korak pošlara, što je raznašao listove, pune sladkih obećanja, podla prilizavanja, nenadane pomoći, bezsramnih ponuda... Laganim i opreznim korakom šeće ondje pod svodom neki dvojbeni stvor, žena, djevojka li, krećuć se vješto pod svjetlom u trag zadocnjelom i ogrljaja željnom ljubovniku, i pokazuje o svjetlu plina bliedo, izpito lice, a pod iztrošenim haljetkom, čudne i dvojbene boje, mlade ali već uvehle forme. Čudan, pomaman plam sja joj u grozničavom onom oku, a težki, suhi kašalj potresa tiesnima joj prsi. Izvadi rubac te ga prinese k ustnam, da pridusi kašalj, a oštri se miris prolje zrakom... Malo dalje izložio kostanjar kabao pečena kestena na hromom stolcu, te mu podlaže trupicu, da mu se cieli dobitak ne izvali u blato, i tužnom kantilenom nudja ga občinstvu, te jalan prisluškuje pijanu pjesmu, što mu iz obližnje krčme dopire do ušiju. Pri vratih krčme stoji otrcani fakin, pak, oprežno se ogledav, da ga ne uhvati tko od javne policije, skine šešir i pogladi malo vlasi na tjemenu, te se kroz vrata ukrade u krčmu, ne bi li ondje niemim i tvrdoglavi prežiranjem od pijana občinstva izmamio koji novčić, koji će kašnje propiti u rakiji... Dva tri koraka dalje, na prozorih prvoga kata, vidjaš kroz razsvjetljena

Ernst Haeckel

U N J I

joj je uza sve to bilo doživotno jadikovat. Vidjeh ju plakati, malo da si nije izplakala liepe oči; zabolilo me mladenačko srce, te joj prisegoh pomoć. Istom se osovih na svoje noge, i već nastojah olahkotiti joj teško breme, što mi i podje za rukom, ali ju sa svim tim ne mogoh riešiti tajne nutarnje boli, koja ju je izjedala. Bol, pečal, što li je već bilo, pokosi mi ju rano!... Mladić, bio

matrajuć starca i Adalgisu, koja je niema klečala do njegovih nogu, pak, uprv svoje crne oči u nabrano ono lice, pomno pratila njegovu pripoviest. Nehotice pomisli Adalgisa na liečnika, ali u kratko izčezne joj iz pameti njegova slika, i samo joj spomen majke zaokupi mladjaunu pamet. Djevojka, o kojoj je sada ujak pripoviedao, svidjala joj se, ne znajuć ni sama zašto, u velike; čutila je, da

stakla ubave slike krasnih djevojaka i mladića, kako u dražestnom zagrljaju proleću u vrtlogu plesa, na zamamne glasove kakovog Straussovog valcera.

Markiza M* slavila je svoj imendan, te je mnogobrojno i otmeno društvo pozvala u goste. Baš je od zadovoljstva sievajućim okom pratila zabavljajuće se parove i kano prava domaćica nastojala, da svakamo priskoći, gdje je štogod trebalo: bilo okriepe, bilo kakove duhovite dosjetke, kojom bi podpirila malaksajuće duhove. Onda zadovoljna, što se drugi u njenoj kući liepo zabavljaju, ode u sobu, gdje su nekoji ostarjeli i jur siti plesa i ljubavnih intrigua, posjedali oko zelenih stolova, pa pokuša razbadriti od igre otupljene im duhove svojom prisutnošću.

Na lievoj stieni ove sobe bila su vrata prekrita težkim damaskovnim zastorom, kroz koja se je išlo u zabitni mali salon, spreman za one, koji ne nalaze zabave ni u plesu ni u igri, nego vole sami snatriti. U salonu, bilo to hotomice, bilo slučajno, vladala je polutama, jer je velika i ukusna lampa koja je sa stropa visila, bila već dogorila. Tik do kamina, u kom su bile dvie tri crne glavjice, mrtvi ostanci živa plamena, sjedila je gospodja Olimpija i uprla okom u iskru, što je još usred pepela tinjala, pa je pognute glave mislila i snatrla. U pameti joj micale, vrvile i nastajale svakojake misli: hrpe mladića, što su se sakupili da motre krasni sviet, što izpred njih u kočijah prolazi, pa lakoma oka zamre za krupnimi potezi, kojimi se u otmenom onom nehaju odaju bujna prsa i gojni bokovi u sezoni vladajućih božica. Izmedju onih pogleda razabra dva svjetla oka, što su joj obećavala rajskih slasti: bile su to oči liečnika Santorinija. Malo po malo ugasne u tih očiju onaj zamamljivi sjaj, a pred njom se stvori slika gospodina Foschiera, koji ju oštra oka i stroga lica pita, što je ona učinila sa poštenjem njegova imena. Zadrhće cilim tielom i nehotice uzdigne glavu, pa se ogleda po sobi. Soba je bila prazna i ob onom zamućem svjetlu skoro tamna. Okrene opet glavu i zagleda se u tinjajuću iskru, a nove joj slike poznijeg ljubakanja zaigraju pred dušom.

Povrativ se sa ladanja bijaše ona nastavila burni svoj život, preduzev si kano jedini cilj: izbrisati si iz pameti, iz srca, iz svoje prošlosti onaj ognjeni list, što joj uvijek lebdio pred očima. A u onom društvu, u kojem je mnogo teže odoljeti napasti, nego li zatajiti kakovo čuvstvo, pošlo joj to za rukom, al joj je sa svim tim ono nekoliko dana zamamne i opojne strasti ostavilo neizbrisivi trag: prva joj pečal, kako bi zlorado prišapćivala Madonnina, u krugu svojih znanica, nabrala čelo, gdje se već davno pojavio prvi nabor. Taj nabor nije moglo izbrisati draganje druge zaljubljene ruke, da joj povрати izgubljeni mir i pokoj.

Padne li žena jednom, pala je za uvijek, jer već ne pozna nikakovih granica. Tako je i Olimpija u drugoj ljubavi tražila zaborav prijašnjoj, pa došla na to, da nije mogla živiti bez intrigue, bez ljubovnika. A da nekako predusreta svemu, što bi se moglo dogoditi, dala se je na nadziranje svakoga i najmanjega suprugova miga . . . . .

Upravo bijahu odigrali četvorku, kadno u

salon stupi liečnik Santorini, razpravljajuć živo o nečemu sa gospodinom Foschierom. Sred običajnih fraza i naklona prodju salonom i krenu prema bližnjoj sobi, u kojoj su se sakupili zreliji gosti, koji su već odnemarili mladenačke zabave, pa ih otmenim i mudrim smieškom redali u vrstu ludorija, te nakon kratka pogovora sa domaćicom sjednu za prazan stol u najskrajnjem kutu sobe.

Gospodin Foschieri, kojemu su svieće, što su gorile na stolu, previše sjale u oči ili možda odavale na licu, što bi on rado pred svimi tajio, ugasne ih i nastavi svoj razgovor sa Santorinijem:

— A kamo bi ih oboje odpravio? . . .

— Bilo bi najbolje kad bi iznajmili kućicu u Campaltu ili gdje podalje, odgovori liečnik, ili ako vas je volja, da vam diete bude blizu, nadjite im mjesto u Mestrih ili u Capenadu.

— Radje bih, da su mi blizu, odgovorio Foschieri, — samo kad ne bi sutra cijelo mjesto govorilo o tomu.

— Teško se je tomu ugnut, odvratil liečnik; — jedino kad bi poznali kakvu odanu obitelj, kojoj bi se mogli povjeriti, pa s njom nastojati, da se tajna čim dulje održi.

— Ne poznam ni jedne, naglasi Foschieri; — ta, kako bih s njimi došao u doticaj!

— Onda vam ne bih znao savjeta, reče nakon kratke stanke liečnik. — Najbolje je u tom slučaju, da ju pošaljete k njenim rođakom na selo, pa da joj na podporu štogod šaljete svakoga mjeseca. Valjda još ima rođaka?

— Čini mi se, da ima braće, ali . . ., raztegne zamisljeno Foschieri.

— Vi se bojite braće, nadoda ironičkim posmjehom liečnik; — pitat će oni, što im učiniste iz sestre . . . Ne bojte se, nagovorite samo nju pa će već ona štogod izmisliti, da lakše zavara braću, a bude li dobre podpore, oni se ne će dugo tomu otimati.

— Poslušat ću vas, doktore, reče Foschieri, dignuv se sa stolca, — pokušat ću, da taj zlosretni događaj tako uredim. Hvala vam, gospodine, a budem li vam kada mogao koristiti . . . .

— Hvala, namigne mu liečnik nasmiešiv se.

— U to stupi u sobu suhi visoki mladić crne, rude kose, držeć u ruci naočale pa se stane ogledati po sobi. Čim opazi Foschiera, priteče k njemu, te ga pozdravi:

— Tako kasno, signor Adone? dovika mu domaćica; — plesačice će vam danas izkopati oči!

Gospodin Adon dotrča brzo k njoj, pa se učtivo stane klanjati i previjati, izpričavajuć se, što je tako zakasnio.

Gospodin je Adon bio veoma bogate obitelji, reče Foschieri liečniku, koj je upitnim pogledom promjerio nadošavšega, — roditelji su mu namrli liepo blago, a on je to sve u dvie godine protrepao. Ne znam, kako smaže i ono, što mu svaki dan treba za život.

— Naći će jur koga, da ga podupire, odvratil liečnik; — pa će mu prijatelji i znanci pomoći do kakove mastne službe . . . Ta mnogo takovih kreatura . . .

— Ne će, jer on spada u klub bezbožaca, izjavi Foschieri.

— Što za to, slegne Santorini rameni, — kako čujem, taj klub podupire siromašne svoje

pristaše. Ta barun S* ima novca . . . Sa svim tim, kako je on sada za nekoliko svakdanjih franaka pristao uz ateiste, tako će sutra uz svakoga, koji mu ponudi više.

— Dvojim; odvratil Foschieri, — odgojenje, što mu ga je dala obitelj, nije takovo, da bi čovjek o njem morao tako zlo pomišljati. Što se tiče značaja, mislim . . .

— Ja niječem, da on ima značaja, uztvrdi oštro Santorini. — Vidjet ćete u kratko; neka mu samo usahne vrelo, odakle sada crpi, on će opet iz krila bezbožaca, da se drugomu komu baci u naručaj.

— Vi ga, doktore, sudite jako slabo, a da ga upoznate, vidili bi, kakov je dobitčina.

— Ja si ne znam pomoći, odvratil Santorini — želio bih i njemu i vam, da se to ne dogodi, bar se ne bi kajali, što ste obćio s takovim čovjekom.

Santorini ustane, pak, prisustvovav nekoliko vremena igri nekih pristarih dama, podje sa gospodinom Foschierom u salon, da prigledaju kako se drugi znoje u plesu i kako još ono malo zdravih pluća utaman troše.

A signor Adone oprosti se od domaćice, nakloni se svim starim gospodjam, što su za jednim zelenim stolom sjedile i kartale se, ter ponudi dvojici njih virgijinske smotke, za koje je prisizao, da su mu baš danas prispjele Lloydovim parobrodom iz Trsta. Gospodje iztegnu slamice, pa kao navikle pušačice zataknu smotke u usta, čekajuć da im signor Adone i ognja dade. On to veoma učtivo i učini, izvadiv iz džepa kutijicu sitnih voštanica.

— Prave havanah, gospodje, rekne, — samo škoda, što su preskupe. Čovjek bi si ih lako na toware pribavio, tako se sada na veliko kriomčari . . . Poznam ja sve te kriomčare veoma dobro, a valja ih se čuvati: prodaju svašta i za skup novac. Al se ja u to razumijem . . .

Gospodje zadime i nastave kartanje, a signor Adone prošeće se nehajno po sobi, pa stane pred zastrtimi vratima. Podigne zastor i pogleda u mali, tamni salon. Olimpija sjedila je još uvijek u naslonjaču tik do kamina, nasloniv liepu glavu o lievi dlan, a noge položila na željezni rub, kao da si ih želi ogrijati.

Neki duhoviti francezki pisac opazio je, kako razni slojevi ženskog pariškog naroda rabe raznolike mirodije, te je veoma lahko po njuhu opredieliti kamo koja žena patri. U salonu markizice M* mora da se je skupljalo najčudnovatije društvo; čim čovjek u taj salon stupi, zalije ga atmosfera prepuna kojekakvih najrazličitijih mirisa: ima tu oštre duhe mušosa i felsinske vode, kojim se škrope samo ženske nizka, veoma nizka stališa, al i Židovi bez ikakve razlike; ima resede i jockey-cluba, koje trgovački sviet najvoli, a ima i ljubice i ylang-ylanga, koji samo visoke i blagorodne nozdrve draga.

Signor Adone udje u sobu. Olimpija ga nije čula, te ju je on mogao promatrati do mile volje. U mirnoj sobi čuo se je jasno njezin dah i burni hlapat Adonova srca. Onaj opojni zrak počera mu svu krv opet k srcu, odakle se poput paleće lave prolije po životu; na bledom mu licu planu oko, a uda mu

zastrepe u grozničavom plamu. Korakne brzo dva tri puta, pa se pred Olimpinijim naslonjačem spusti na koljena.

— Božica ste . . . dajte mi dopustite, da vas tako uvijek častim! . . . izmuca na pol glasa signor Adone.

Olimpija se trgne i plaho uzdigne glavu, ali pogledav pred sobom klečećega, prasne u glasan smieh. Kao da ga je tko god vodom polio, skoči Adone u vis, gladeć si ljevicom koljeno, koje se je bilo dotaklo saga na podu, ne znajući što bi počeo. Srdio se je sam na se, što se je tako prenaglio; što je mislio, da je hora navaliti na tvrdju, da se predade baš u doba, kad je napadač sam na predaju bio spreman. Pogibao je od jada, ne toliko s neuspjeha, koliko što se nije nikako znao izvući iz te nesretne situacije, i tko zna koliko bi se vremena bio izjedao, da mu se Olimpija nije smilovala.

— Liepo to od vas, signor Adone, propenta Olimpija, griskajući si liepe i punahne ustne, — liepo od vas . . . Navaliste na me, kad sam vam se najmanje nadala. U prvi se mah prestraših, a kad opazih vas, ne mogoh da se od srca ne nasmijem, na strah, koji me je radi vas spopao.

— Dà, zaboravih se i ja, gospodjo, uzdahne olahkoćeno Adone. — Što ćete? . . . U tom raju . . . pa pred vašom ljepotom!

— Liepo vi to znate, mahne mu Olimpija rukom; — prečesto ste vi to već izkusili. Nije li tako, signor Adone?

— Vi ste, signora, okrutni . . . veoma okrutni!

— Šta to opet znači? ukori ga Olimpija i namrgodi liepe i guste obrve. — Svami . . . A s kim nisam? Pa kad opazi, kako se je signor Adone još bolje smutio, nastavi: — Ala ste nespretni! Dajte si uzmite stolac, i rukom mu ga pokaže, — pa sjedite ovdje uz mene. Rekoste mi onomadne, da ćete me slušati, da ćete mi sliepo dvoriti. Rekla sam vam, da se nikad ne prenaglite, a evo večeras ste malo ne izvrgli mene javn m ogovaranju, a sebe ruglu.

— Obećala ste mi, promuca teško Adone.

— Obećala sam vam, ako budete to zaslužili, nadoda Olimpija tiho, a neki joj čudni izraz zaigra licem. — Sad mi recite, kako ste potratili cijeli dan? Jeste li što doznali?

— Nadam se, da ćete biti zadovoljni, odgovori nekim zanosom Adone. — Cijeli božji dan sliedim stope gospodina Foschieri-a, pa me je to stajalo i liepa novca.

— Rekla sam vam, da ću vam namiriti svaki potrošak, upade mu u riec Olimpija. — Dodjite sutra rano k meni, pa ćemo se o tom porazgovorit. Sada mi samo u kratko recite što znate?

— Nisam ja za to kazao, stane se pretvarati Adone. — Ne ću, nego da vam ugodim, najbolja će mi nagrada biti vaša milost!

— Manite se sada tih bedastih i izpraznih komplimenta, navali srdito Olimpija, — radje na stvar!

— Zadovoljit ću vam i u tomu, uzdahne Adone i zdvojno zamaše glavom.

— Ja vas slušam, naglasi Olimpija.

— Čim izadje vaš suprug iz kuće, preveze se u gondoli do sv. Apolona, kamo i ja za

njim potekoh. Dugo sam čekao i lutao oko onog trga. Sdvajao sam, da ću naći njegov trag, kad ga najednoč vidjeh, gdje izlazi iz neke male kućarice. Istom sam večeras doznao, da je tamo rodila neka služkinja.

— Služkinja, zavapi Olimpija, pa nakon kratke stanke nastavi: — Svi su mužkarci takovi; da bi si bar ugled znali štitit! Ali dajte napred!

— I vratio se gospodin Foschieri, nastavi Adone, još pod večer u istu kuću. Taj put bio je u društvu mladoga liečnika . . .

— Plave kose i pune brade? zapita brzo Olimpija.

— Baš njega. Razgovarali su se zatim dugo medju sobom na svom povratku, i našao sam ih skupa ovdje u kući, u prednjoj sobi.

— Koja je to služkinja?

— Ne znam, odgovori malodušno Adone.

— Pa kako niste to pitao? predbaci mu srdito Olimpija.

— Rekla ste mi i sama, da se ne valja prenaglit, odgovori Adone. — Da sam još dalje pitao, bili bi odma na me posumnjali, pa ne bih bio doznao ni to, što sam vam pripoviedio.

— Pravo imate, umiri ga Olimpija, — a čije je to diete?

— Kažu, da gospodin Foschieri na nj troši, rekne oprezno Adone, — a u koliko po razgovoru sumnjam, kani ga poslati na ladanje.

— A doznaste li kamo?

— Do sad ništa, odgovori Adone, — sva-kako će mi to biti prva briga.

— Dobro, reče Olimpija, — a večeras nastojte, da što god izmamite od njega samoga, pripoviedat ćete mi to sutra u jutro. U otal-lom, i opet vam preporučam, da se ničim ne odate!

— Ne ću, gospodjo, odvrati on, — a da smognem nove moći za rad, dajte mi dopu-stite, da vam poljubim ruku.

— Ne još, ne još! zanijeće Olimpija; — doći će i za to doba. Tà imate, nadoda ona krup-nom ironijom, — imate duha, a sve se ženske natječu, da vam ugrade. Ja znam, da vas na primjer gospodja Hortenzija obožava.

— Nije istina, uztvrdi on, zarumeniv se, — tako govore samo bezposleni ljudi.

— Pa ne treba, da se s toga sramite, utješi ga ona. — Samo se čuvajte: Hortenzija je veoma lukava, pa bi vas lako svezala, a da se je već nikad ne riešite.

— Uvjeravam vas . . .

— Pamтите si moje rieči, opomene ga Olimpija.

— Ne bojte se.

— S bogom, pozdravi ga ona, pruživ mu mekanu ručicu.

— Hvala vam, rajska Olimpijo! klikne on radostno.

— Tiho, zaprieti ona i, hladno mu se nakloniv, ode u salon, u kom se je plesalo. Pokunjen i sretan u isto doba podje onamo i Adone.

U salonu sama radost, sam život. U onoj veseloj vrevi ne vidiš van lepršanje raznobojnih vrpca i vijanje bogato narešenih haljina iz tarlatana, gaze i svile, a izmedju dragocjenih čipaka, rojta i resica, otimlje se u moćnom kontrastu crnina na odielih mužkaraca, kad-

ikad svanu ti pred očima u težkom disanju talasajuća se i na polak razgaljena prsa zrelijih gospodja i gospodjica. Sve ih dražesti počele već ostavljat, a one za to stale ulagat i najskrajnija sredstva, ne bi li ih bjegajuće još kako god uza se privezale; liek im pomaže: sa svih strana okružili ih obožavatelji, i blaženim gori im u očiju pohotni oganj neusićene strasti. Što za to, hoće li sutra sama, blieđa i očajana sjediti na rubu svoje postelje, kad je večeras opet jednoč oživila u prošlom sjaju, kad je za ono nekoliko sati bila sretna i vesela . . . . .

Olimpija stupi u sobu i preleti očima preko gosti, pa čim se je svršio ples, odleti na drugu stranu salona, gdje se je u jednom kutiću sakupilo nekoliko pristarih žena, da i od nevolje prisustvuju plesu, nadziruć jedino si blago — svoje kćerce, i da si uz to krute vrijeme veselim razgovorom.

Gospodje se maknu i priprave joj mjesta u svom kolu, a Olimpija sjedne i zadje s njimi u razgovor.

Baš su na obljižnjem tornju sv. Stjepana odbila tri sata posle pol noći, kada joj se približi gospodin Foschieri, pak, udariv ju lako po ramenu, reče:

— Ne ćemo li već kući Olimpijo? Bolje, da malo odpočineš. Sutra je i onako četvrtak, naš dan. Probdiješ li cijelu noć, teško ćeš sutra zabavljati svoje goste. A bilo bi ti žao, kad bi se oni dugoćasili.

— Kako te volja, odgovori mu ona. — Ja bi već odavno bila otišla, da se nisam bojala pozvati te iz društva, u kom ste toliko važnih i zanimivih pitanja razpravljali, da se ciele večeri niste nikoga ni sjetili.

— Vidio sam, ugrize si on ustne, — da ni tebi nije bio dug čas.

— Jesam li možda dotle morala prebirati brojanicu? reče ona, prisiliv se na posmjeh, i pogleda ga oštrim okom.

— I to bi ti već pristajalo, nasmieši se on.

— A tebi već odavno, ubode ga ona i ustane, pozdravi gospodje, pozva ih na su-trašnji soirée i podje u garderobu, a malo zatim odputi se, tapajuć sama po mokrih skalina, za svojim suprugom kući.

Na ulici sretnu i Santorinija, koji je sam bezbrižno hodao ulicom, pa mu se pridruže. On opazi, kako Olimpija sama gazi po onomu blatu, pa joj ponudi ruku. Ona ju primi, te se tako sve troje zaputi ulicom prema Olimpijinom stanu. Foschieri je za cieloga puta bio zamišljen i mučaljiv, pa kad je Olimpija pospješila korake, zaostade daleko za njimi.

Olimpija je nastojala, da što god izmamim od Santorinija, ali je liečnik u kratko opazio, kamo ona nišani, pa joj je za to na svako pitanje sve naopako odgovarao.

— A što ste tako važna razpravljali kod markizice, reče napokon Olimpija, ustaviv se pred kućnim vratima, — da vas nije ništa drugoga na svijetu moglo zanimat.

— Dosta suhoparan predmet: govor u parlamentu proti Židovom.

— A vi ste, dakako, za Židove? opazi Olimpija.

— Niti sam s njimi, niti sam proti njima. Pitanje je svakako veoma osbiljno i morat će se, ako i kasno, riešiti na korist kršćana

Poplavili su cieleu Europu, počeli se širit i gospodarit, i svakim danom raste njihov upliv. U njih je novca, s tim novcem oni podupiru svoje ljude, a podupiru ih svojim nemarom i sami kršćani... Ali, gospodjo, eno ide vaš suprug, pa ako vas to pitanje zanima, on će vam ga mnogo bolje razumati. Kladio bih se, da je sada baš time zaokupljen.

— Biti će prije zaokupljen sinom, što mu se je danas narodio, odvrati pod glas Olimpija.

— Sinom? lećne se liečnik, i nasmiešiv se, nastavi: — Dvojim, da bi vi bila došla na ples.

— Dà, sinom... na trgu sv. Aponala... tã i vi ste ga onamo pratili! nastavi u grozničavoj brzini Olimpija. — Ne tražim od vas, da mi to potvrdite... znam ja to i sama!

— Gospodjo, tko vam je to nalagao? pokuša Santorini. — Bio sam istina ondje, ali je tomu sasvim drugi uzrok. Ako želite, pripoviedat ću vam istinu.

— Dok ju izmislite, odvrati ona žestoko. — Nè, radje recite njemu, da se pazi, jer ću već gdje god uvrebat sgodu, da mu se osvetim... Pamtit će me!

— Samo se ne prenaglite, gospodjo.

— Ne bojte se, doktore.

— Bez ikakve koristi naškodit ćete sama sebi!

— Vidjet ćemo!

U to se približi Foschieri i unidje za ženom u kuću, a liečnik, pozdraviv ih i razmišljajuć ob Olimpijinih riečih, krene dalje ulicom do svog doma. (Sliedi)

PRVACI DANAŠNJEG PARIZA

Napisao P. Boborikin

Sruskoga preveo Ilija Milarov

I

Pariz preporodjene republike — Njegov prvak — Nekoliko osobnih uspomena — Kako valja suditi o Gambetti — Mnijenja i činjenice — Gambetta i prijatelji mu u parlamentu

Ulicami, koje već od prije poznavah, vozio sam se u fiakeru; debeli i lieni kočijaš nije mi bio baš po čudi. Bilo je to u nedelju po podne. Ulice su bile za Pariz dosta puste; dan je bio tmuran, baš kao da se je spremala kiša. Veliko kretanje spremalo se samo u dućančićih, koji danas ne bijahu zatvoreni. Ne bijah najbolje volje, jer me utruđi dosadno putovanje u vagonih, u kojih zatvaraju putnike kao rogatu marvu. U ulici Lepelletier ne nadjosmo maloga hotela, gdje sam prije proživio čitave dvie zime. Bili su ga već porušili. Ta sgrada pripadala je velikomu de Girardinu. A sam hôtel bio se je preselio u pobočnu ulicu, i tek se je uređivao. Ali sam morao ipak negdje odsjesti. Medjutim, vrijeme

se je spremalo na veliku buru. Mislio bi: sad će udariti silna kiša. Nešto dalje odavde, u dubljini ulice, nalazi se neki stari, mali hotel garni. Često put šetao sam kraj njega i uvijek sam mislio jedno te isto: kako li u njemu mora biti sparno, tiesno i nečisto. Dva stara nadpisa pokraj ulaza, majušna soba za vrataricu, i tamno predsoblje, gdje vješaju ključe i među lojanice, za tim uzke mračne stube: sve se je to slagalo sa onom slikom, koju sam si ja bio stvorio o tomu hotelu. Ali tko ne bi toga znao, tko je živio u Parizu?

MIMIKA

Zapovjedim fiakeru, da stane, naumiv da tu prenoćim, pa da si sutra potražim stan na mjesec. Iz predsoblja izteta neprijateljica, debela madame, a glas joj bio grub i surov; u to začne pasji lavež, a za tim se pokaza lišće njezine male kćerke i nečisti garçon u starih papučah i modroj pregači, dakako, bez kaputa. Baš sve kako treba. Naokolo svuda mrak, a zrak ne baš osobito čist; čim dalje, b'lo je sve to gore. Pokazaše mi malu sobicu sa umivaćim stolom i alkovnom; soba je ta bila pravi tip jevtinih hôtel-garni-a, gdje se je po-

kućstvo jedva spoznavalo izpod debelih naslaga prašine, gdje sam odma opazio zrcalni stolić i uru na peći. Na moje čudo — ura je iš'a. Sve je to bilo maleno, staro, po izgledu nalik i na salon, i na kabinet, i na spavaonicu.

I kad ostadoh sam u toj sobici, iza one utrudjenosti i ravnodušnosti, kojom sam ulazio u Pariz sa kolodvora sjeverne željeznice, najednoč oćutim u sebi nekakovu struju svježih i novih simpatija. Kr'tika, svejedno, gospodska ili demokratska, nije me u ovaj par ni najmanje zanimala, ili bolje: nije mi bila ni nužna. Sve je to bilo već ocienjeno, kritizovano i dostignuto. Ja se veoma obradovah ovomu ćuvstvu, koje me trgnu iz moje ukoćenosti, te nanovo uzbuđi simpatije za Pariz i Parizane. Ove moje simpatije mogu se sravniti s onim duševnim uzbuđjenjem, koje osjeća umjetnik, kad vidi kako veliku riedkost umjetnosti ili naravi. Ja sam se radovao tomu ćuvstvu, baš kao da su mi vratili nešto dragoga, što je dugo bilo za mene izgubljeno.

Ja molim skeptičnoga ćitatelja, da mi se ne smije. Ja iskreno želim svakomu mojih sunarodnjaka, da oćuti to isto ćuvstvo. Pariz i Francezka stoje podpuno »hors concours«, kao što kažu na umjetničkih i obrtničkih izložbah. Da se ćovjek može njimi nasladjivati, mora ih na neko vrijeme izlućiti, ne sravnjivati ih s nećim drugim, razglabati njihove osebine u najmanjih sitnicah, koristiti se visokimi kulturnimi svojstvi i naroda i grada, u kom je on dostigao svoj duševni vršak. Spominjete li se onog mjesta u Heine-ovih spisih o Parizu, gdje on kaže, da je prvih dana naroćito išao po boulevardih i sretao se s Francezi samo za to, da ćuje kako se oni izprićavaju? Rieći: »pardon monsieur« bile su za njega sladkom glasbom, neobićnom u Germaniji. Ta glasba ostala je i danas isto onakova za svakoga Niemca, koji je bio vrstan misliti, pojimati i ćutiti kao Heine. A ima li mnogo takovih Niemaca?

Meni se ćini, da istom posle takovog unutarnjeg ćuvstva, i posle mnogogodišnjeg opažanja, osobna iztraćivanja i kritike, može biti prave objektivnosti. Samo u jako obćenitih pitanjih mogao bi ćovjek obće evropsko gledište primjeriti Fran-

cezkoj i darašnjem Parizu. Sve ostalo treba strogo risati i ćuvati se od našeg ruskog kićenog načina, pod kojim se često krije nićim neopravdana gordost.

Da, treba ljubiti ovu atensku republiku, kako ju nazivaju njezini neprijatelji. U ostalom je taj naziv vrlo umjestan. Parizani su, kao što je već davno bilo rećeno, Atenjani naše epoke. Ne treba im odricati ovakova naziva. Tim istom i postaju milijim svakomu ćovjeku. Ovu prispodobu mogli bismo završiti i u drugom smislu. Ja sam došao u Pariz baš u ćas,

kad su te Atenjane korili, da su pali pod svemoćni upliv novoga Perikla. Uzeli ma kakav broj novina, ili otišli u jutro na koji god boulevard, ili udisali pariški zrak, odasvud vam se je predstavljao samo jedan čovjek. U prvom uličnom kiosku, na koj ste nabasali, između pet karikatura — svih pet je za cijelo predstavljalo iztrošenog, debelog i posiedjelog exdiktatora Francezke: Leona Gambettu. Ej, al što ćete: Francezi su i sada takovi, bez centralne figure nisu oni do sada mogli obstat, a možda ih budućnost nauči bolje rabiti svoju odvažnost. Ako je predsjednik, na način švajcarski, uman, triezan i pošten predstojnik uprave, to se po što po to mora naći drugi, pravi vodja, koji sve vodi, djelujući tajno ili javno. Usljed toga ovo tajno djelovanje bijaše koncem svibnja 1880. tako intenzivno, da je zastiralo sve druge interese nutarnje politike, a u vanjskoj bilo je ono već od više godina podpuno ustanovljeno. Među novostmi jednako ste čitali, da je sad ovaj kralj, sad onaj nasljedni knez ili prvi ministar koje ustavne države, jedan ručao, drugi objedovao, a treći molio audienciju kod Perikla.

No ipak, govoriti sada o Gambetti dosta je mučno. Ta komu nije poznato, što se je sve o njemu pisalo u novinstvu i što je bilo raztrubljeno po čitavom svijetu? Ipak, ne će biti s gorega reći koju o njegovom sadanjem položaju. Tim više, što sam ja u Parizu došao ne u logor natražnjaka, nego u sredinu načelnih republikanaca, koji su nekoliko koraka napred pošli od njega. Teško, da je on ikada doživio više psovaka (putem štampe i ustmeno), nego li kad se je selio u St. Sebastian. U tom izbornom kotaru Pariza, gdje je on nedavno bio tako velikim slavljem izabran zastupnikom, u tom istom kotaru bio je on sada na javnih sastancih i konferencijah predmetom grdnje i napadaja, i to i sa strane govornika ex professo, i sa strane prostih radnika u bluzah. Ne može se reći, da su svi ti napadaji bili izazvani samo stranačkom borbom i protivštinom. Jer njegov *oportunizam* bio je u ovom momentu došao do najvećeg stepena. Da sačuva svoju popularnost, morao je on skrenuti. Na njegovom privatnom životu ležala je ljaga njegovoga prijateljavanja sa generalom Galifetom. Po cijelom Parizu orilo se, da je on bio svjedokom na svatbi generalove kćeri, i kako je došao u crkvu u jednoj kočiji s generalom, izkazujući mu najtoplije prijateljstvo. Ali u Bellevillu i Laviletti teško je ovakove činjenice raztumačiti u svoju korist. Tamo vole veliku dosljednost, i ne dadu se zavratiti nikakovimi kombinacijama, da bi republika mogla na svoju stranu dobiti takovoga generala. I ova je igra Gambettu stajala priličan dio njegove popular-

nosti. I u Bellevillu i u Laviletti znali su i onda, t. j. polovicom svibnja, da se skoro čitavo osoblje generala (osim nekoliko Bonapartista) nalazi u rukuh Gambette, da je on stvorio republikanski generalitet, i da je među višim častičtvom razvio demokratičke ideje. Ali bluza i radnički narod jako sumnjiči. Ovakav uspjeh čini se njima kao mač s obje strane oštar. Kao što se može u stvarih crkve reći, da crkva nije ništa drugo, nego skup biskupa, isto je tako i u vojsci. Imati u rukuh petdeset divizionih generala, znači imati

LIRIKA

svu vojničku silu, kojom u slučaju međusobnoga rata možeš ravnati na ovu ili na onu stranu. I sve je to postigao taj debeli i jednooki Leon, u vrijeme od kakvih devet godina, doba, kad su vlast u rukuh imali reakcionarni vojnički ministri, pomoćnici i jednomišljenici Mac-Mahona. Za ovakav uspjeh moraš imati sposobnosti »Florentinca«, kao što obično ujedljivo zovu Gambettu svi oni, koji u Francezkoj rado napadaju Franceza radi njegovog tudjinačkog porijekla. A ovakovih Franceza ima, dakako, vrlo mnogo.

Tko je on dakle? pitaju i novinski kritičari i naivni malogradjani, pa i moraliste, koji obično iztražuju pravu bit svake stvari. Je li patriota ili bezdušan slavohlepnik? Je li čovjek slobode i napredka, ili prevejani *doktrinarac* republikanskoga oportunizma? Ja mislim, kad bi njega samoga o tomu zapitali, da ne bi ni on sam znao na to odgovoriti, dakako samo onda, kad bi ga ovo pitanje zateklo u intimnom razgovoru s prijateljem, a ne na govornici ili na banketu, za koje prilike on već u napred imade svoje pripravljene fraze i stereotipne uzklrike. Takova narav ne može ići postupice iza događaja, dapače i onda, kad osbiljno i pošteno služi jednomu ili dvim rukovodećim načelom. Koriti Gambettu radi njegovog oportunizma — to je jako naivno. Isto je tako prerano tvrditi, da će on za cijelo postati kakovim diktatorom, na način prvoga Bonaparte. Dakako, i do toga može doći: častoljublje, koje prati tako veliki uspjeh, obuzdaje se samo velikim osobnim značajem i poštenjem, dolazećim do religioznoga čuvstva. Ima li toga u potomku grada Cahora, ili ne, mi to ne znamo, pa i ne možemo znati. A i on sam ne može to znati, jer mi u naših rukuh imamo bar objektivnu razsudbu, koja njemu manjka, pošto se uvijek nalazi u grozničavoj borbi i u neprestanom nemiru. I ako mu dodje u glavu ovakova želja, on će pomisliti, da su Francezi opet gotovi pasti pred noge častoljubcu, kao što se je to dogodilo u vrijeme, kad su Napoleona III. izabrali najprije predsjednikom, a zatim carem.

Ako si čovjek dade truda pratiti umno razviće Gambette, to će lako uvidjeti: česa Gambetta nije u stanju dati. Umno razviće, karakter i tradicije dolaze na prvo mjesto; temperamenat ili služi njima, ili ih pokori, da služe njemu. Ako li se među njima drži harmonija, (a kod Gambette još ona postoji), to opet umni ustroj stoji na prvomu mjestu. A da ne bi uvijek lutali po političkoj smjesi državničkih intriga, novinskih nazora i nagadjanja, najbolje će biti, da Gambettu sudimo po njegovih riečih, ne tičući se nikakove teme. Bio je nedavno banket u okolici Pariza, na uspomenu jednoga umjetnika:

Gambetta je govorio; govor mu je bio odtisnut, ali u novinstvu prošao je bez osobitog utiska. Zaboravite na česak, da je to govorio tajni diktator Francezke, i, pročitavši taj govor, vi ćete u njemu naći čitavu hrpu stereotipnih fraza i romantične površne fantazije, iz koje viri već iztrunula estetika Cousina et consortes. Dapače i glavni izrazi, to, što Francezi obično nazivlju »mots«, nisu baš prve kakvoće. U društvu visoko razvijenih ljudi, kako u literarnom, tako i u umjetničkom odnošaju, u društvu prvih pisacah kritike umjetnosti,

učenjaka i diletanta, ovakav govor ne bi mogao učiniti većega utiska, nego li brbljanje kakovoga commis-voyageura. I u tomu ne ima ništa čudnoga. Sjetimo se samo munjevitih brzina, kojom je išla Gambettina karijera. Južnjak sa jakim i živim temperamentom, koji je došao u Pariz, da si steče bogatstvo i slavu, djak juridičke škole, koji se za ništa drugo nije spremao, nego za odvjetnika i tribuna, i koji je odma, od prve godine, i dane i noći provodio u razprah i raznih improvizacijah, po kavanah i pivarah, koji je mnogo čitao, ali ovo čitanje, makar i ine vrsti od onoga njegovih drugova, ipak je bilo vrlo uvjetno i vrlo jednostavno. On nije imao vremena stvoriti si prava naučna i filozofska načela. Republikanski ideali, moral romantika i pustoglavih eklektika, svakojaki aforizmi, neprestana vježba u svakojakih prepirkah, koje je Bjelinski znao tako dobro žigosati, eto: to vam je Gambetta, u doba, kad je izašao iz škole i kad se je bacio na odvjetničku praksu. On je uvijek *tražio*, pomažuć se svojim političkim instinktom: tražio je među svojim drugovi, među slušaoci i pristašama, tražio je i u novinstvu, tražio i u ondašnjoj opoziciji, s kojom se je sblizio, dolazeć u parlamenat kao *reporteur* pariškoga *Tempsa*. I evo, u to doba sam se i ja s njime upoznao. To je bilo godine 1868. Mislim, da ne treba opetovati, da je Gambetta u to doba bio posve nepoznat u novinarstvu, ali u literarnih i političkih krugovih bio je on već poznat, kao mlad i nade pun demokrata. Uspjeha u svom zvanju nije imao, dok nije stupio pred sud kao branitelj Baudina. On je djelomice živio malom odvjetničkom praksom, a djelomice svojim novinskim radom. Ja pamtim, kad sam se s njime upoznao kod Sarsera, kako podjoh k njemu i zadjoh u nekakav mali stan u šestom spratu ulice Bonaparte, pak, ne našav ga doma, započeh razgovor sa staricom, koju držah za gazdaricu. To bijaše njegova tetka. Starica mi reče, da je Leon pošao u sudnicu, te primjeti:

— Ali što ćete? Čovjek mora gledati, kako da si pribavi koru kruha!...

Oportunistom bio je on i onda u podpunoj mjeri, makar da ga je posle njegova diktatura preplašila dosljednošću jakobinskoga radikalizma. Nu, govoreć ovako, ja ne mislim napadati na njega, osobito za njegov ondašnji rad. Njegov ondašnji oportunizam bio je jako razuman i direktno je služio republikanskoj stvari. Išao sam jedanput s njim iz Sarserovog stana u ulici Tour d'Auvergne (u predgrađu Montmatre) k palači zakonodavne skupštine. On me je s početka pitao o Miljutinu i Katkovu, spremajuć sa pisati članak o ruskim odnošajih, a za tim zadje razgovor na polje ondašnje opozicije. Ja mu navedoh nazore radikalaca o tadanjoj raznovrstnoj opoziciji, sastavljenoj iz Bog te pitaj kakovih elemenata, gdje su jedan uz drugoga sjedili doktrinari Thiers i republikanac Jules Favre, i šareni egoista Emil Ollivier i buržoazni brbljavac Picard. On mi je povladjivao, ali je uvijek nekakvim tonom političkoga augura opetovao:

— Ali što to smeta? Svakako ju moramo podržavati, jer bila ona ma kakova, ona je ipak opozicija. Ako bi mi tražili prave kom-

paktne radikalne grupe, to bi mnoge od ovih izgubili, te bi tim samo koristili Bonapartistom.

U ovih riečih odma možete spoznati današnjeg tajnog diktatora, koj se je samo neko vrijeme nalazio pod paroksizmom jakobinstva. I kad se je ovo jakobinstvo pročistilo njegovim temperamentom i florentinskim umom, to mu je ono stvorilo fizionomiju, koju on i danas posjeduje. Vlastite i originalne politike, „profession de foi“, Gambetta nije nikad imao, pa je ni sada nema. Govoreć ovako, ja ni najmanje ne mislim umanjiti njegovih zasluga. Kod pravih političara, izuzam genija, koji rade samostalno kao izabrani autoriteti civilizacije, inače ni ne može biti. Zašto se izdicati originalnošću, kad je već mnogo izkusivša historija naroda stvorila stanovite ideale, od kojih osam desetina još nije upopravljeno na njegov život? S početka valja ostvariti ove ideale, dakako, s obzirom na promijenjene okolnosti. Tako baš i radi Gambetta, a sve ostalo — stvar je njegovog osobnog egoizma, taštine, ili još obsežnije i dublje: pohlepe za vlašću, koju će pokazati budućnost. Ali ne smijemo zaboravit granice njegovog umnog razvića. Čim je on izrekao svoj znameniti odvjetnički govor i postao zastupnikom Pariza, on se je odma kano smrznuo i ostao kod istih ideja. U tom se baš i sastoji slabost Franceza: što si oni kroz trideset godina stvore, tim i živu do smrti, sve drugo su samo kićenice i varijacije istoga. Pa odkud je njemu i bilo vremena, da se razvije u naučnom filozofskom i kritičkom pogledu? On je baš i bio dospio u svoju čudnovatost. Nisu prošle ni dvije godine, i on postade diktatorom u Tournu, te je bio možda jedinim čovjekom, koji je znao u suglasje dovesti ideju i djelo. I eto, u to doba kad je on baš najmanje bio Florentincem, lukavim Grkom i pelivanom, on si je stekao najviše mržnje, zlobne zavisti i uvredljivih nagadjanja. I tu se onda pokaza i razvi i druga strana njegove duše, njegov silni temperament, koji je znao do kraja dovesti ono, što je smatrao istinitim. U njemu se je pokazala ona struka romanske pasmine, ona tvrdokornost i nervozna ćutljivost, koja je znala dostići silne dimenzije, o čem sam se i ja osobno osvjeđočio u Tournu. Ali ideje republikanstva ostale su iste i posle, kad je u balonu proletio iz Pariza. Što god svoga on nije izmislio, pri koncu svoje diktature. Na njegovom mjestu svaki drugi bi se silno ponosio, da je mogao u čistoći sačuvati svoju nepomirljivost, svoju tvrdoću i svoje skrajnje jakobinstvo. A on, naprežući neprestano sve sile Francezke na obranu njezina zemljišta, gledao se je okoristiti razgovorom sa ma kakvim diplomatom, i svakim činom, koj bi ga mogao poučiti u političkoj mudrosti. Ja bi ovdje mogao navesti i priznanje samoga Gambette, koje sam opisao u jednom od svojih pisama Na razvalinah Pariza. Koristno je bilo za njega ono vrijeme političkih nemira. U St. Sebastianu on je prvi put oćutio, što će to reći, kad se čovjek tako brzo popne na najviši vršak državničke piramide. Ovdje nije nužno opetovati, kako su se sve stranke bazile na Gambettu. Rieći: izdajstvo, lopovluk, grabež, kukavština, podlost, bili su ukrasi, kojimi su ga častili

njegovi protivnici. Može biti, da bi tko drugi na njegovom mjestu učinio drugačije, te ne bi pošao u St. Sebastian. Ali onda bi pred nami stajao sasvim drugi tip: Florentinca ne bi bilo. I u Parizu, u kolovozu godine 1871., iza onih težkih dana, Gambetta se brzo oporavi i opet stane u red prvih borioca. U njegovih riečih, osnovah i kombinacijah, kod kojih sam i ja kadšto sudjelovao u malenom stanu u ulici Montaigna, nisam nikad vidio ni sjene dvojbe ili kolebanja pred događaji, sumnje u istinitost svojega djela, i nade na podpuni trijumf. Kad se je on spremao pustiti u svijet svoj organ *Republique Française*, stvorio si je prije toga domaću tribunu. On nije dugo premissljavao nad time, da redaktor odličnog političkog organa mora posjedovati veću obširnost, veću znanstvenu naobrazbu. On se je i proti svojoj volji podvrgao onoj rutini, kojom su se onda (a izdaju se još i sada) izdavale sve francezke novine. Pri tomu opazih u njemu jednu crtu, koja pokazuje, da se je pored svagdašnjih političkih spleta Gambetta ipak znao održati na visini štovatelja literature, i djaka, koji je mnoge večeri prosjedio u Café Procope, razpravljajuć o literaturi i umjetnosti. On je želio, tako je bar meni govorio, urediti literarni dio lista što je moguće bolje i raznovrstnije, prikazivati ne samo felejonske romane priznanih književnika, nego upoznati francezko občinstvo i sa najboljimi proizvodi inostranih književnosti. U to doba on je bezuvjetno gojio velike simpatije prema Rusiji, te je Ruse i Rusiju uvijek nazivao naravnimi saveznicima Francezke, i svoje kombinacije o budućnosti, kad stvar dodje do obračuna s Pruskom, osnivao je na tom savezu, ili bar na tom prijateljstvu. Ovo je bio najbolji čas za našu diplomaciju, ako je ta diplomacija sbilja predstavljala prave ruske interese i prava ruska čuvstva. Onda su ti veliki diplomati morali predvidjeti, čim će biti ovaj čovjek, i ne buniti se njegovim časovitim neuspjehom, nego slijediti i pomagati ga, i svezati s njime prijateljske sveze. Nije bilo teško predvidjeti, ma kako je reakcija i bila zahvatila vlast u svoje ruke, da će on ipak opet izplivati na površinu, ako ne danas — to sutra, ili kroz tri, ili kroz šest godina, kao što se je i dogodilo. Mi smo gojili prijateljstvo s Thiers-om baš u to doba, kad se je politika Gambette i Thiers-a jako razlikovala. Mi propustismo sgodan časak, i nije čudo, da je Englezka u osobi princa Valeskoga i mnogih svojih političara znala pripremiti bolje odnošaje s budućim vodjom nutarnje i vanjske politike francezke. Mi nismo osjetili, kako se je razvila faktična prevlast Gambette. On je uskoro ohladio prema Rusiji; razumije se, da su njegova čuvstva prema nam bila sasvim političkoga značaja. Pa kako je i moglo biti inače u njegovom položaju? Da čovjek zadobije simpatija prema ruskomu narodu, mora znati vrlo mnogo, a njemu je manjkalo toga znanja, pa mu ga manjka i danas. Ali moram opetovati: ruska diplomacija morala je znati, kakova bi korist bila iz ovog političkog prijateljstva, znajući uz to, kakovo čuvstvo uzajamnosti i uzkih interesa postoji među francezkom i ruskom inteligencijom. Ovu uzajamnost Gambetta je jako dobro

oćutio, i njegovi osobni doticaji sa pojedinci iz naše inteligencije, dakako, mogli su ga u tom samo još bolje utvrditi. Ali, naravski, u visokih krugovih politike slaba je pažnja na ove prigovore ćutljivih pojedinaca inteligencije. Njih se obično ne sluša, pogreške i čini bez svakoga takta tvore se na svakom koraku bez njihove kontrole i bez njihova sudjelovanja. Ovo je, dakako, slaba utjeha, ali je ipak utjeha.

Šest do sedam godina proveo je Gambetta u ovako marljivom radu, koji je bio sakriven od svakojakih znatiželjnih pogleda, a uz to nije zanemarivao ni svoj javni položaj: veliki poziv narodnoga tribuna i člana parlamenta, te mu vodje mnogih krugova nisu smetali, da on svaku večer sjedne za urednički stol, pa da marljivo čita korekture, i da piše što je bilo nužno, ne propuštajući ni jednoga redka u političkom sadržaju lista, i radeći sve ovo anonimno. U koliko je meni poznato, Gambetta nije nikada potpisivao svojih članaka u *Republique Française*. Vanjski lik ovoga lista može nam takodjer služiti kao sredstvo za ocjenu tog čovjeka kao cjelovitog tipa. List dobi veliki upliv, postade reć bi Moniteurom gambettovskoga republikanstva, ali po svom tonu i književnom koloritu ostade uvijek *rutinarnim*. Gambetta je, može biti, iskreno želio dati mu drugi značaj, učiniti ga življim, svježijim i mladim, ali mu to nije pošlo za rukom, jer mu je manjkalo, a i sada mu manjka pravo poimanje tog prevrata, koji bi bilo nužno učiniti u književnih odnošajih, u pitanjih umjetnosti i realnoga opisivanja života. Karakteristika, što ju je nekoć o Gambetinom organu učinio Zola, jako je istinita, dakako, s gledišta ovog literarnog revolucionarca. *Republique Française* ne može se oteti nekom vjekovitom pedantizmu; kod nje iz svega viri već u napred proračunani program; sve nosi na sebi pečat političkog odiela: slog, način rieči i razdioba sadržaja. Dapače, i u sadržaju posebnih stupaca proviruje jednostavnost čisto francuskog političarstva. Inostrani odio jako je siromašan, dopisa iz Europe gotovo nikakvih, sve je usredotočeno u politici, u borbi u parlamentu, u novinstvu i u izborih. Uporedo sa novinarskom tribinom uredio si je Gambetta i salon, ne u svojoj kući — on je onda živio jako ćedno — već u svoga druga iz parlamenta, u zastupnika Edmonda Adama, bogatog čovjeka, čija je žena jako karakteristična za suvremeni francuski život. Ja ću ob ovoj osobi govoriti na svom mjestu, a ovdje ću samo napomenuti, da je u salonu gospodje Adam Gambetta primao svoje prijatelje i pristaše, koje je pomnažao sve više i više, hvatajuć

u svoje ruke niti unutarnje politike, upliv na administraciju, vojsku, sud, novinstvo, i na strane diplomate, dopisnike i agente. U ovom salonu bilo je središte, odakle su najviše radili da sruše Mac-Mahona i njegovo ministarstvo. Pomagačem Gambette u žurnalistici postao je bio i Emil de Girardin, koji je osnovao novi organ *La France*. Ako su iz redakcije Gambettinoga lista ili iz salona gospodje Adam davali „mot d'ordre“, lozinku kakovoj političkoj spletki ili javnoj borbi, to bi pero Emila de Girardina, za čudo još energičnoga starca, uvijek tomu djelu učinilo veliku uslugu. Ovo ne treba zaboraviti. Gambetta je možda često pisao uvodne članke, ali književna strana *Republique Française* bila je uvijek prosta i trivialna, a Emil de Girardin, uz svojih sedamdeset godina, imao je još uvijek za njegovu starost ćudnovatu živost i svježost, te istinito razlaganje, koje je makar kadikad po svojoj formi bilo i smiešno, ali uvijek koristno u borbi i nastojanju, s kojim je ovaj Nestor francuskoga žurnalizma razpravljao jednu te istu točku sve dotle, dok nije na javnost iznio slabocu svoga protivnika. Spojnom niti medju vodjama ovih dvaju listova postao je salon gospodje Adam, pa i ona sama. Gambettu su u posljednje vrijeme smatrali prijateljem ove ženske, a i o Girardinu govorahu, da je njezin prijatelj i njezin troubadour. Salon gospodje Adam potpuno je dolikovao Gambetti: kao čovjeku, kao sinu svoje epohe i svog društva. Ovaj salon postao je središtem čitave inteligencije, radeće za republiku, krupne buržoazije, novinstva, umjetničkoga svijeta i više administracije. U ovom je salonu Gambetta dobio onu veliku moć, pomoću koje je potajno upravljao čitavom sudbinom Francezke. Tamo se je, vjerojatno, razvilo i njegovo neizbježno „generalstvo“, kako to obično u nas nazivlju. Nije ništa ćudna, ako je on tamo izgubio nešto od svoje taktičnosti i svjetske pazljivosti, dokazom ćemu služi n. pr. poznati u ruskom obćinstvu slučaj u salonu gospodje Adam. Tu su ponajprije kritizirali ponašanje Gambette kao čovjeka svjetskoga i predstavnika političke inteligencije, makar da je u tome bilo dosta prećeranoga. Treba poznati Pariz i politički život u njemu, ako se želi potpuno shvatiti, kako tamo čovjek lako izgubi glavu. A taj čovjek živi tamo izključivo u prostoru, kog mu je stvorila njegova stranka. Sve, što on govori, uzima se kao zakon, ili se bar komentira kao nešto jako velika i neoboriva. Već posle pada Mac-Mahonova njega su i u salonu i svuda, gdje se je on javljao (a javljao se je samo u krugovih, gdje je znao da su mu odani) nazivali samo „lui.“ Svaki je morao

znati, tko je taj lui. Pariz bi morao provriti još u sedam kotlova, dok bi se oteo ovom pužanju pred jednom lićnoću. Prijašnji dvor, laskanja i udvaranja, duh spletkarenja i gramzenje za službami i odlikovanji — sve je to prešlo od naraštaja k naraštaju, ne gledajući na ćitav red revolucija. Mi Rusi, pri svoj odsutnosti ovakovih političkih forma, mi smo razljućeni, gledajući kako Francezi dragovoljno puze pred raznim lukavci ili pred kakovom polukamelijom, koja je uspjela stvoriti si oko sebe ćitavu umjetnu atmosferu upliva i autoriteta. Dapaće, starci sa siedimi vlasima na glavi, sa crvenom vrpcom počastne legije, viši generali, senatori, akademici, klanjaju se i prigiblju ledja pred takovim likom, i ćesto bez svake nuđe.

Posle izlođe godine 1878., iza pada Mac-Mahona, kad je Gambetta postao predsjednikom parlamenta, njemu su se klanjali i priznali ga glavom vanjske politike francezke ne samo prosti smrtnici, ne samo francezki generali, senatori, zastupnici, žurnalisti, nego i principi carskih kuća, svi manji okrunjenici i svi prvi ministri europskih vevlasti . . .

Nekoliko nedelja prije proklamacije komunarda počeo Gambettu osudjivati ne samo u monarhićkom i ultramontanskom novinstvu, nego i na sastancih radnićkih predgradja. Ali najštetnije po njega bilo je njegovo prijateljstvo s generalom Galifetom. Svaki stranac, došavši u Pariz, ne bi se mogao snaći u tom zamršenom stanju svemogućih napadaja, spletkata, prosudjivanja, predmetom kojih je bio predsjednik parlamenta. A medjutim svaki, koji je želio doznati prave ćinjenice o toj stvari, imao je mogućnost na široko upoznati život ovoga vodje nutarnje i vanjske politike Francezke. Prije svega, Gambetta je mnogo više pristupan, nego li što se o tomu govori i piše. A onda mnođina svakojakih djela i odnošaja, samo zvanje predsjednika parlamenta, prijašnje prijateljske sveze, ljubav k literarnim i umjetnićkim utiskom — sve ga je to tjeralo, da dolazi u doticaj s ljudmi i da im se pokaže sa svih strana.

— Kakove su u njega namjere, govorio mi jedan od zastupnika ljevice, koji nije bio nikakvim prijateljem Gambette, — teđko je za sada opredieliti; tako se isto ni njegovo ćastoljubje ne može nazvati samo egoistićnim. Njemu su na smetnju svi mogućii službeni posjeti, objedi i sastanci. On voli provesti vrijeme u prijateljskom druđtvu. Isto tako i palaća, gdje on živi, nije mu po ćudi. Tamo je odma opaziti, da u njoj živi neženja; tu su vam i svakdanje parlamentske sluge i sve je uredjeno kao kod kakova generala.

(Sliedi)

prilici kladića prolilo se plavetno more uz kim prodorom između Kraljevice i rta Škarice među kamenite vrhove i stvorilo divni bakarski zaljev. Na lievo pruža mu se veće dugoljasto krilo, na kraju kojeg izmienio je Rimljanin Grka. Tu se je po priči uzdizao drevni Patras, posle Velcera, dok za firmim zaljevom ne zaplovi Hrvat, te čarno sred golemih hridih ne sagrađi današnji grad Bakar. Njemu na suprot posadio se na podnožju zelena dola Bakarac, na daleko znan sa obilna tunolova. Oko zalieva sa-

vio se cijeli vienac sivih kamenitih vrhova, nakićenih sladkom lozom, tamno-zelenimi lovorikami i smokvami, sivimi maslinami i vrbami, a pretkanih raznim grmljem ili zelenimi šumicami.

Kad si se željeznicom uzpeo na nasip Gradinu, iznad Hreljina, pukne ti vidik na cijelu bakarsku okolicu. Na desno se je razlio Kvarner, a u njemu otoci Krk, Cres i Lošinj, sa svojim rtovi, šili i grebeni, a na prvomu vidjaš visoko na tvrđoj liti sazidani gradić Omišalj. Iznad samoga Bakra bjelucka se seoce Sv. Kuzma, a dalje tamo Kukuljanovo, od kuda se redaju Krasica, Višnjevica sa Gladkovićevim bezdom, Praputnjak, Meja, a pod tobom razštrkani Hreljin sa podrtinami istoimenoga grada. Zaokruži okom, i eto ti biele Kraljevice, pred kojom se uzdiže na četiri kule sagrađen prekrasni frankopanski grad. Do Kraljevice iziće svoje bliedo i izprelomljeno stienje Sv. Marko, od kojega se rado odvrća oko, da se napase na bujnoj zeleni duge doli, pred kojom se bjelasa Bakarac sa Dolom i Turinovima selom. Tamo na kraju zalieva nanizao se među vrhovi Čistom, Sopljem i Turčinom u zelenoj kotlini poput Betlehema Bakar, pruživ se polukružnim Primorjem (ulicom uz more) od rta Mandrača sjedne do niže Pod boka s druge strane. Od Soplja preko Čiste uzdigao se vrh Ravno, do njega Srebrać sa Babnom, padajući prama Kvarneru i stvarajući poluotok kostrenski, na kojemu se biele Soići, Marunići, Mihletići, pa Kostrena sv. Barbare, dočim je kras prekrpio Kostrenu sv. Lucije.

Ovo je sa Gradine riedak, neobičan pogled, a kad sunce tone za Učku, tad cijeli kraj plane divnim rumenilom, te ti se pričinja, da ono što zriješ nije istina, već puka utvara. Koli je opet divno na bakarskom zaljevu probaviti jednu proljetnu, ili ljetnu noć. Lagano udaraju vesla, lagano se odtiskuje i barka, nu gradsko se svjetlo iziće sve više, pa kad si odmaknuo, prikažu ti se najednako dva grada: jedan s kraja, a drugi u moru. A kad mjesec po tom divnom zaljevu i okolišu prospe svoje svjetlo, tad ti je sva duša uzbunjena sa riedka, da svečana prizora. Vesla režu, a voda, što s njih pada, titra poput suha srebra, a trak iza barke pružio se kano repatica, te se sve to više širi i drhće, čim dalje odmiče naša barka. Pa kad je u gradu ugaslo i zadnje svjetlo, posrebnjeni mjesec stare mu zidine; sve tamo spava, nu tu na moru sve oživljava. Dišeš onaj blagi zrak, začinjjen miomirisom smilja i drugih miljenaca, prisluškuješ biljisa je slavljeve, koje iz zelena Artaca prenaša titraj zraka; gledaš kako zvjezdice drhću u moru, kako se kupaju u modrušastoj dubljini; misliš, čutiš, uzdahneš, šaptneš: Ovdje je pravi raj!

Tu ti leži Bakar, a na vrhu mu frankopanski grad, podignut g. 1530., i nedaleko starodrevna stolna crkva sv. Andrije, pa ako ga i ne ovija velika i znamenita historička koprena, to se ipak mora žaliti, da nam taj drevni hrvatski grad tako propada. On je osiromašio, dočim se je prije promicao znatnom trgovinom. Tako je primjerice god. 1775. u bakarsku luku unišilo 285 brodova, odplovilo 248, a na diljah gradili su u ono doba blago-

stanja u jedan mah i po više brodova. Dovažao se u Bakar duhan i žito, prnje i repica iz Ugarske, a izvažala sol u Sisak i Slavoniju u veliko, ali kad sagrađiše željeznicu od Siska na Zidani Most — trgovina jednim mahom pade. Gdje se je za onda u bakarskoj sigurnoj luci redao brod do broda, tu se danas usidri po koj trabakul, da krca žljebece i opeku, grede ili drveni ugalj, kojega Lujzijanom i Karolinom iz gorskoga kotara dovažaju. Ona liepa luka, koju je priroda kano igrajuć se stvorila, leži pred nami pusta, leži tiho i mirno, kao da sjetna očekuje bolja vremena.

Bakar proizvadjja ponajviše voća i vina, a na glasu je pjenušica bakarska vodica, koja se dobiva od groždja »bieli para« zvana. Ovo je vino sladko ili reže, a čim je starije, tim je bjeliše, dok ne pobiele poput vode. U prijašnje doba pravili su i koludari, nu vrst groždja, od kojega su gradili to vino, skoro je posve nastradala. Lievu stranu grada i zalieva obrubljaju vrhovi Turčina, Klančina, Grbin, Rebar, Crni vrh, Križ i Braničevo, prislanjajući se na hreljinsku glavicu. Po tih sivih vapnenih vrhova kraljuje vinova loza, od Bakra do Bakarca, od mora do same tjemence. Najznačajniji je vrh Rebar, silna vapnena gromada, na kojoj se vinogradi skalinao ili poput rebara nižu. Kako su obronci strmi i kako bi voda sa burom svu zemlju izprala i raznesla, mora marni Primorac gromadama podzidati zemlju i tekao onda na takovih skalinah zasadići lozu.

Grad Bakar predoduje nam lik trokuta sa polukružnom podnicom, a dieli se u gornji grad i Primorje. Ovo je kucavica grada, jer se tu stiče sav bakarski život. Tu je dućan do dućana, tu i pojedini uredi, dočim se u hladu krošnjastih janjaca (Populus nigra) redaju daščarice, gdje se trguje raznim živem. Na Primorju probija i sladka voda, a najjače je vrelo »Pod Lovrićem«, jer svojom biser-vodom snabdjeva cijeli grad, i obližnja bi sela stradala u ljetu, da ne ima toga vrelo.

Kada za ljetne omare od mora dune vjetrovi ili zalahori povjetarce, tad večerom cijelo Primorje oživi. Izadje mlado i staro, velo i malo, da prošee liepom ulicom, da se razblaži, sjednuv kraj mora ili kraj obzidana vrelo. Nu drugčija ti se slika razvije pred očima, kad si se kamenitim skalama uzpeo u Grad, koj diele na Zagradu gornju i donju. Tu se uzpinje kuća nad kuću, a među njimi se križaju uzke i nepravilne uličice, od kojih je mnoge priroda sama potaracala. Kuće su uzke, povisoke, žljebci pokrivene, a uzlazi se obično skalinama, pod kojimi je ponajviše širok svod, a pod njim često i mramorni stupovi, koji podupiru strehu, a ako ne ima njih, tad se je tu uzdigla vinova loza, povijajući se preko brajde, dočim se je u prikrajku razrasla hladovita smokva. Oko kuća pruža se i vrtić sa malogranji, lovorikami, praskvami ili kojim drugim voćem, a u cijeloj bakarskoj okolici ne ima možda mirnijega mjesta od ovoga diela grada, gdje se je među kuće stisnula i stara crkva Sv. Križa. Kad si minuo nju, zaustavi te grad bakarski, koj se je uzdigao u slici trokuta, na dva sprata, a na tri kule, ohrasćen svjetlim bršljanom. Na »kašteo«, kako ga Bakrani zovu, prislanjaju se »Vela vrata«, na koja izlaziš iz grada, a kad si se uzpeo starom cestom, evo te na Sv. Kuzmi, kamo Bakrani rado seću. Prolaziš kraj Bukova, koje je puno glangulica, šestilja, šmirke, jasena, dirake i drugoga bilja. Mala je to u istinu šumica, a za dnevne pripeke južnoga sunca ugodno pristanište ljudi, koji ovuda seću. Žene, svezav plašćenicom breme, prte ga uzbrdice, nu u Bukovu počivaju i čavrljaju, a tad se opet uzpinju prama Sv. Kuzmi, gdje je mnogi ostao osupnut, kad je došao amo. Pod nogama gleda stari grad sa crkvicama Sv. Andrije i Sv. Marije. Tamo na desno, iza dilja, podižu se u vis tunjice (tunare), a nad njimi se preko Srebraća, Ravne i Čiste vidja cesta, koja Dragom vodi na Rieku. S lieva previja se uz sam žal druga cesta, usječena u ogromne klisure Grohotina i Kovačeva, te se mota na Bakarac, a odavle preko pustoga Gavranica u Kraljevicu, Novi, Senj itd. Preko vrha Rebra i njegovih susjeda uzdiže se Lujzijana, vodeć preko gorskoga kotara u Karlovac. Kako se je vrh Babno pružio daleko u more, pričinja ti se bakarski zaljev kao jezero, koje je odasvud zatvoreno. Kada se je lanjske godine dr. F. Steindachner, ravnatelj bečkog dvorskog muzeja, sa mnoom amo uzpeo, bijaše uznešen s ovoga vidika. Ovaj muž, koji je prošao pol svijeta, stajao je bezeknut u kočiji, pa kad je okom

shvatio cijeli kraj, reče ganutljivo: — To je, gospodine, veličanstveno! Isto reče ove godine H. Burmeister, prirodoslovac iz Hamburga, koji je primjerice samo u Braziliji živio punih dvanajst godina.

Nije dakle čudo, da je takav kraj već u davnoj davni bio napučen, a prvi prasadioci grada Bakra bijahu Grci, za kojimi dodjoše Rimljani, i već Ptolomej Aleksandrijski spominje Velceru (Bakar), stavljajući ju među Tarsaticu i Seniu. Da su Rimljani živili u Bakru, to svjedoče prije izkopani novci i starine, a u najnovije doba slučajem otkriveno rimsko groblje. Početkom VII. veka bijaše Bakar dio novo ustrojene kraljevine Hrvatske, kako to tvrdi historik Lucić, a kad je u VII. i VIII. veku županija modruška, a kasnije županija vinodolska pala pod vlast knezova krčkih, postanu oni gospodari i grada Bakra. Po smrti silnoga Martina Frankopana baštini Bakar njegov brat Stjepan.

Kralj Matija Korvin, želeći da se Bakar podigne, proglasi ga gradom, nu koje to godine bijaše, nije nam poznato. Stjepan Frankopan umre g. 1484., a njegova dobra baštini jedinac mu Bernardin, najugledniji i najbolji boljar hrvatski.

God. 1527. snadje Bakar velika nesreća. Turci, provalivši iz Bosne preko Vratnika, poplienise svu bakarsku okolicu i smjestiše na Trsatu 1000 zarobljenika. Od one dobe potiče ime vrha Turčina i Turčinske ravničine.

Po smrti Bernardina Frankopana dobije veći dio njegovih imanja Stjepan Frankopan Ozaljski, a po smrti ovoga postadoše Zrinski gospodari grada Bakra, jer je Nikola Zrinski oženio Katarinu Frankopanku. Za uskočkog rata (1615—1617), a mjeseca kolovoza g. 1616., dopru Mletčići i do Bakra, navaljujuć s mora i s kraja sa 400 momaka. Obsjedali su grad od pol noći do druge večeri, i izbacili 1000 topnih taneta, ne nahudivši ništa utvrđenu gradu. Branio ga je kapetan Budački, a posle mu priskoči u pomoć 300 Riečana pod vodstvom Burgundera, Martina Sadrića i vojvode Jurja Steinbergera. Budački je s kaštela tako dobro nišanio, da je tanetom shvatio zapovjednika mletačkoga i ladju mu potonuo. Uplašeni Mletčići pobjgoše glavom bez obzira, ostavivši mnogo mrtvih i ranjenih.

Iza užasne smrti Frana Frankopana i Petra Zrinskoga posjede kr. fiskus njihova imanja, a god. 1692. vidimo gdje se Bakar zalaže austrijskoj dvorskoj komori za 50.000 for. God. 1750. podpade pod ministarsku deputaciju u Ljubljani, a četiri godine kasnije pod upravu tršćanskoga nadzorničtva. Iste godine ustroji Marija Terezija posebnu oblast pod imenom c. kr. dvorskog trgovačkog vieća, te mu podvrže cijelo Primorje pod nazivom »Austrijsko primorje«.

God. 1776., 9. kolovoza, podpape Bakar usljed posebne odluke Marije Terezije sa Bakarcem i Kraljevicom pod vojničku Krajinu, a pod upravu grada Karlovca, nu već 5. rujna g. 1777. određuje ista carica, da se Bakar sa spomenutimi mjesti neposredno utjelovi kraljevini Hrvatskoj, a podvrigne upravi riečkoga gubernatora. Kratko iza toga, naime 13. svibnja 1778., proglašuje Marija Terezija Bakar slobodnom primorskom lukom, te mu pridjeljuje kraj od Trsata do Kraljevice. Od to doba imao je grad Bakar s kotarom autonomno pravo izvršavati u svojem krugu gospodstva i kraljevska prava. Za to je imao: 1.) gradsko poglavarstvo kao I. molbu u političkih, sudbenih i gospodarskih poslovih; 2.) kapetansko vieće, sastojeće od samih patricija, pod predsjedništvom civilnoga kapetana, koj bijaše gubernatorom celoga Primorja sa sjedištem na Rieci, ovo bijaše II. molba u političko-gospodarskih poslovih; 3.) kapetanski sudbeni stol, sastojeći od patricijalnih savjetnika, kao II. molba u civilnih i pravnih, i kano I. molba u kaznenih poslih.

Za promak trgovine ustroji Marija Terezija trgovačku upravu na Rieci, određiv da se ista uvede i u Bakru.

Patriciji bakarski sačinjavahu plemstvo grada, a stekoše ga nasljedstvom, pa se za to nitko iz gradjanstva nije mogao pribrojiti k patricijem, osim ako se broj od 50 gradskih viećnika nije popunio iz njihovog stališa.

Godine 1779., 23. travnja, proglasi Marija Terezija Rieku i Bakar slobodnim kraljevskim gradovi i otvori u Bakru gradsku školu, utemeljiv joj zakladu od 30.000 for. u srebru.

Za vladanja Josipa II. nadodje za grad Bakar lošije doba. God. 1786. ukine on mjenbeno-trgovački sud u

Bakru, koji je sada podpao pod isti sud na Rieci, a osim toga ustroji za taj grad i cijeli Vinodol i magistrat na Rieci, na koj su spadali svi politički i ekonomički poslovi. Patriciji izgubiše sva prava, a u magistratu sjedio im samo jedan zamjenik. Osim svega toga dokine Josip II. severinsku županiju i ustroji ugarsko primorje, koje ipak Leopold II. utjelovi kraljevini Hrvatskoj.

Godine 1807 dozvoli car Franjo I., da Bakar svoje poslanike može slati u sabor, i tako udovolji molbi, koja se je od god. 1790—91. u saborih izicala.

Usljed uglavljenoga mira među Franjom I. i Napoleonom I. podpade i Bakar pod francusku upravu, a god. 1822. utjelovi Franjo I. bečkim mirom odciepljene česti

i prekodravski dio županije zagrebačke, Primorje sa Riekom i Bakrom kraljevini Ugarskoj.

Godine 1783. dobije Bakar opet svoje pravo i autonomiju, a do g. 1848. bijaše u gradu uredovnim jezikom talijanski, kad no 26. travnja iste godine u kotarskoj skupštini prvi put progovoriše milim si materinskim jezikom i pozvaše sav narod u Primorju i Dalmaciji, da ih u tom podupre i sledi. God. 1855. izgubi Bakar iznova svoje oblasti, osim magistrata, nu pet godina kasnije dobi opet svoja stara prava.

God. 1873. izreče sabor diobu, koju provede Vardijan, povjerenik zemaljske vlade, te gradu pripade Sv. Kuzam,

dolnje Škriljevo i Vitoševo. Po zadnjemu popisu ima Bakar 1995 duša, i preko 300 kuća.

Grad spada pod modrušku biskupiju, te je već u XV. vijeku imao svoj sborni kaptol, pa ga ima i sada. God. 1494. bijaše već u Bakru biskupski dvor, i to tamo, gdje je danas kuća »biskupija«. Od biskupa modruško-senjskih stanovahu većinom u Bakru Ivan Smiljanović, Hiacinto Dimitri, Antun Pikardi i Andrija Franković.

Riešiv se Bakar starog obsežnog ustrojstva, drugih jada i neprilika, liepo se je počeo razvijati, a mi mu od srca želimo, da iznova procvate, pa da i s te strane bude biser hrvatskog Primorja.

D. Hirc

KNJIŽEVNOST

— Domaća dvorba bolestnika. Napisao prof. dr. A. Lobmayer; na sviet izdalo Društvo sv. Jeronima. Sa 16 slika. Zagreb 1882.

Nakladom društva sv. Jeronima izašlo je već mnogo za naš narod vele korisnih popularnih knjižica, ali baš nikad korisnija od ove, pošto je zaista svakomu poznato, da naš narod, jer neuk u dvorbi bolestnika, mnogoga naopakim postupanjem u bolesti usmrti, te time broj pučanstva na žalost umanjuje, kako nam to svakogodišnja statistička izvješća kao plameniti: Mene, tekeli! potvrđuju.

Pisac je svoje djelce razdielio u pet glavnih razdiela, sa predgovorom i uvodom, a osobito se mora iztaknuti, da je pisao jezikom tako popularnim, da će ga i prosti narod lako moći razumjeti, što je ne mala vrlina za puk pisane knjižice. Suhoparnost samoga predmeta znao je pisac mjestimice zgodnim pripoviedčicama ili poslovicama vješto zasladiti, a u tekstu uvrštene sličice nedvojbeno predočavaju mnogi predmet bolje nego ikoji makar i obširni opis.

U prvom razdielu piše pisac o *bolestničkoj sobi*, te mu je svaka rieč zlata vrijedna, jer naš narod osobito o ventilaciji, o grijanju i o miru u bolestničkoj sobi upute treba. Kojemu liečniku, koji je među našim narodom živio, nije poznato, kako pozvan k bolestniku, stupiv u malu i nizku bolestničku odaju, nadje tu zrak okužen, zimi peć kano u paklu naloženu, a sobu punu bezposlenih susjeda, baba, teta, kuma i dječurlije tako, da siroma bolestnik jedva ono malo kisika uživati može?

Drugi razdiel opisuje, kakovo ima biti *po-kućstvo* u bolestničkoj sobi; treći uči dosta obširno, kakova ima biti *hrana* i kakovo *pilo* za bolestnike. Zaista, obširnosti velevriedan razdiel, jer i to je u našega naroda vrlo uvredljiva točka. Čim tko oboli, evo tetaka i kuma s ponudami, te koliko puta time teško naškode bolestniku, dočim bi isti, ču-

vajuć se od teško probavljivih jestvina, mogao brzo ozdraviti.

Četvrti razdiel poučava, *kako se daju liekovi*, a peti i zadnji opisuje *razkužbu* (desinfekciju).

Poslednji razdiel, dakako, manje je namijenjen prostomu narodu, jer će ga on teško sasvim razumjeti, ali je svakako vele koristan, jer će bar u boljih krugovih mnogo koristiti, a u nižih krugovih bar na veliku pogibelj pri kužnih bolestih upozoriti, te time, nuz uputu učitelja, svećenika, liečnika, a pod nadzorom občinskih oblasti, čak i racionalnoj razkužbi u seoskih kućah malo po malo put prokčiti.

Pisac si je svakako, napisav ovo djelce, za narod stekao tim veću zaslugu, što je pogodio žicu popularnoga pisanja, ne odstupiv ipak sa znanstvene staze. Knjižica je i toga radi vrijedna svake hvale, što je malena, jer u jezgri narod još rado prima pouku, a nerado gleda zamašne strukovne knjige, samo bi još bilo želiti, da je vješt pisac pridodao i popularnu obuku pri nenadano događajućih se nesrećah, pošto i tu strada mnogo čeljadi, jer seljaci ne znadu, što bi do liečnikova dolazka morali činiti. Možda će nas vrli pisac s vremenom usrećiti osebnom knjižicom toga sadržaja? Onda tim bolje!

Tisak i papir je kao kod svih nakladom Društva sv. Jeronima na sviet izlazećih djela liep i ukusan.

Oni, koji nisu članovi tog korisnog društva, mogu tu knjižicu, uz cieniu od 40 novč., dobiti u svih domaćih knjižarah.

Dr Gj. St.

— Kletva. Historički roman *Augusta Šenoe*, nastavio i dovršio *J. E. Tomić*. Zagreb, nakladom Narodnih novina; u komisiji knjižare Mučnjaka i Seftlebensa.

Čim je u Nar. Nov. počela izlaziti Kletva, remek-djelo neumrloga Augusta Šenoe, bio je sigurno svaki ljubitelj liepe hrvatske knjige osvjedočen, da će taj roman svakako izaći i u posebnom izdanju, jer u političkih novinah sigurno samo riedki pozorno prate njegov

tečaj i razvitak, i jer je napokon sam roman toli vrstan, da ga je svatko želio imati u liepoj i podpunoj cjelini. To je bilo još za pokojnikova života. No kad je August Šenoe blagoslovio ovaj sviet, to se je izdavateljem njegova romana napram njegovoj slavnoj uspomeni upravo nametnula sveta dužnost, da njegovo zadnje i najveće djelo u čim ljepšemu ruhu prikažu zahvalnom potomstvu.

Pred nami je evo prvi svezak Kletve. O njemu kanimo izreći svoj sud, pravedan i bezpristran, kako smo to uvijek izticali, pak, sudimo, i činili.

Prvi svezak iznaša 64 strane, to jest 4 tiskana arka u srednjoj osmini. Tako će biti i sa ostalimi svezci, a ciena je svakomu 30 nov. Poziv na predplatu veli, da će ukupno izaći do 15 takovih svezaka, dakle će cijeli, g. Tomićem dogotovljeni roman stajati 4 fr. 50 nov., a sa poštarinom (za svezak 5 nov.) 5 for. 25 nov. I evo, na prvom mjestu otvoreno velimo: to je, kako se uzme, i skupo — i nije. Do te alternative nije smjelo doći. Jer: ako je čisti dohodak toga poduzeća namijenjen pokojnikovo sirotčadi, onda toj cieni ne ima ni najmanjeg prigovora, i mi bi sigurno prvi preporučili svakoj hrvatskoj kući, da si taj roman nabavi već iz samog pieteta napram velikomu pokojniku, koga ćemo najliepše proslaviti u njegovoj djeci. Ako nije toga, onda moramo, žalibože, posve odrešito izjaviti, da nam se djelo čini skupo i preskupo, tim više, što i po samom formatu nagadjamo, da je iz Narodnih novina naprosto preštampano. A skupo nam se čini već i poradi toga, jerbo bi po tom Narodne novine kod samo 1000 predplatnika imale čitave 3000 for. čistoga dobitka. Zar to ne bi bila najkukavnija spekulacija, pa još od tiskare, koja je — zemaljska?!

Hrvatski narod dokazao je toliko puta, da dostojno znade štovati svoje zaslužne pokojnike. Sjetimo se Pjesničkih djela bezsmrtnoga Petra Preradovića, koja su u mehkom vezu stajala 5 for., pa se je ipak razpačala skoro sva naklada od 5000 eksemplara, jer je čisti

dohodak bio namijenjen pokojnikovoj djeci. Sjetimo se ukupnih djela pokojnoga Lava Vukelića, kojim je unatoč istoj plemenitoj svrhi vrlo neznatna cijena — ali se je za to 2400 primjeraka razpačalo u osam dana, pa će se, sigurni smo, u drugoj nakladi razpačati još toliko. Tako bi, bez dvojbe, bilo i sa Kletvom, da su izdavatelji hrvatskomu narodu otvoreno rekli: Evo ti, rođo, zadnjeg zapisa tvog pokojnog velikana, podupri njegovu obitelj! Ali jer to nije rečeno, smatramo čitavo poduzeće pukom spekulacijom, proti kojoj ne ustadoše i ne će ustati naši patentirani, ali za to ustajemo mi, svom snagom i svim osvjedočenjem, pa nam se reklo i ovo i ono.

I reći će se od strane izdavatelja: Mi smo Kletvu prekupili od pokojnoga autora, dakle je sada naša svojina! Polako. Ako ste to učinili za podlistak Narodnih novina, ako ste dapače Kletvu prekupili i za posebno izdanje; zašto narodu ne prikazete čiste račune? Zašto ne označite podpunu svotu, kojom ste Kletvu dobili u svoje vlasništvo, pa bi onda svatko mogao lako prosuditi, da li ste vašemu poduzeću udarili primjerenu cijenu, premda smo mi i bez toga uvjereni, da bi se ovoj cijeni toga djela i sam pokojni pisac u veliko začudio.

Pa kakav je, uz tako veliku cijenu, vanjski lik prvoga svezka, kakovi će biti i buduć? Sigurno će si ga svatko, koji taj roman bude naručio, dati i uvezati, a mi vas pitamo: kako će onda izgledati ta uvezana knjiga? Tà već i sada ne ima postrance tisku ni za mali prst bjeline, po što će onda obrezavati nesretni knjigoveža?

Djelo je u obće nesretno započelo. Evo, i sam poziv na predplatu, koji sadržaje 30 tiskanih redaka, imade podpunih 16 tiskarskih pogrešaka. Po svoj prilici misle vrijedni izdavatelji, da je to u hrvatskoj književnosti — malenkost!

Da se ne bi mislilo, da sve ovo spomenusmo radi toga, što se naš list hotimice ignorira, evo našeg jasnog zaključka: Najučtivije molimo vrijedne izdavatelje, da nam odgovore, čemu je namijenjen čisti dohodak toga poduzeća? Ako je namijenjen pokojnikovoj siročadi, to ga hrvatskomu narodu najtoplije preporučamo; ako ne — to iskreno savjetujemo svakoga, da se za sada na to liepo dielo ne predplati, jer će ga kasnije gospoda izdavatelji dati i pod nešto primjereniju cijenu.

UMJETNOST

— August Posilović. Naš vrijedni suradnik, koji nam je po čisto narodnih motivih, po uzorcima šarolija na slavonskih tikvicah, narisao tako liepe inicijale, a sada nam sgotavlja pojedine naslove, bio je i na tršćanskoj izložbi izložio mnošinu svojih radnja, te je tamo odlikovan srebrenom kolajnom. Mi se tomu odlikovanju od srca veselimo, jer smo sigurni, da će ono biti još većom pobudom njegovoj poznatoj marljivosti, koja doniela već tako liepih, i donieti će, ako Bog da, još liepih plodova.

— Umjetnost i otačbeničtvo. Veliki poljski slikari nisu samo dobri umjetnici, nego i dobri Poljaci. Slavni J. Siemiradski poklonio je svojoj otačbini svoju najveću sliku Neronove baklje, a sad se je evo za njim poveo njegov dostojni drug Jan Matejko, te je nedavno rodnoj si zemlji prikazao svoju divnu sliku Hold pruski, (mi smo ju opisali u VI. svezku Hrvatske vile I. tečaja), da se njome uresi stari kraljevski grad Wawel. Sliku cijene na 40.000 for.

— Václav Kavka. Čini se, da će u tomu imenu Česi steći svjetskog umjetnika. Evo, što o njemu piše Svjetozor: „Naš zemljak Václav Kavka, kipar, živući u Moskvi, učestvovao je kod nadtjecanja za spomenik caru Aleksandru II. u Moskvi i dobio drugu nagradu od 600 rubalja. Kavka je isto tako izradio kip Rusije za poznatog ruskog milijunara Tretjakova, koji je, reproduciran u terracoti, na ovogodišnjoj izložbi u Moskvi pobudio obću pozornost.“

NAŠE SLIKE

— Nikola Tomaseo. Pronosio je svetom slavu tudjega imena, ali nikad nije posve zaboravio svoje otačbine. Ta komu nisu poznate njegove divne Iskrice, pune krasnih poetičkih misli, pune žarke ljubavi za pravo i slobodu. Već radi njih samih zaslužio je, da poštujemo njegovu uspomenu.

Rodio se je u Šibeniku god. 1802., te je prve nauke učio u Spljetu, a kasnije pošao u Padovu, gdje je postao doktorom iz prava. Živio je neko vrijeme u Firenci, odakle je pošao u Francezku, a za tim na otok Korfu, odkuda se je opet god. 1838. povratio u Italiju, u Mletke, gdje je marljivo pisao. Slavno ime stekao si je svojim djelima: Canti popolari toscani, corsi, illirici; Della educazione; Nuovi scritti; Studj critici; Dizionario dei sinonimi della lingua italiana; Dizionario estetico; Discorso dei canti del popolo dalmato.

Revolucija god. 1848. bacila je i Tomasea u politički vrtlog. Bio je najprije sa Maninom zatvoren u Mletih, ali se obojica brzo izbaviše, ter postaše članovi provizorne vlade mletačke republike, Tomaseo kao ministar prosvjete. No to je potrajalo samo kratko vrijeme, Iza pada Mletaka morao je bježati u Francezku, odakle je opet pošao na Korfu i u Grčku.

Od god. 1854.—59. živio je u Turinu, a kasnije u Firenci, god. 1874. i umro. U to vrijeme sveudilj je marljivo pisao, makar da je pod starost skoro posve osliepio. Spomenuti ćemo sljedeće njegove spise: Nuovi studj di Dante; Della pena di morte; Lettere di Pasquale de Paoli. Sbirku svojih političkih spisa izdao je god. 1862. pod naslovom Il secondo esiglio. U hrvatskom imademo od njega, kako već rekosmo, samo Iskrice, ali Iskrice zлата vrijedne.

— Na Soči. Soča je zapadna medja stare hrvatske kraljevine. Izvire na zapadnoj strani Triglava u julske Alpe, teče kroz cielo goričko i gradiško Primorje, te se kod Tržica (Monfalcone) izliva u jadransko more. Na svom toku protiče kroz prekrasne predjele, od kojih mi evo dva prikazujemo našim čitateljima.

— Rumunji. Od svih izpod turskoga gospodstva oslobođenih država proglasila se je Rumunjska prva samosvojom kraljevinom. Žilav je to i napredan narod, ponosan na svoje ime i na svoju narodnost. Spominjemo samo jednu obistočnost, koja ga bez dvojbe najbolje karakteriše. Rumunji zarazuju svoje susjedstvo: imade bezbrojnih slučajeva, gdje je nekoliko obitelji porumunjilo čitava sela, ali njih ne će nitko raznaroditi. A to je sigurno najliepše svojstvo svakog naroda, to je do nedavna bilo svojstvo i hrvatskog naroda, dok ga nije usrećila nečija kultura. — Donašamo sliku rumunjskih seljaka i seljakinja, gdje se sa poljskoga posla vraćaju svojim kućama.

— Dvije alegorije. U narodnom českom kazalištu, što je žalibože onako nenadano postradalo ognjem, bio je strop urešen prekrasnim slikarjima českoga umjetnika F. Ženišeka. Među najkrasnije spadale su i ove dvije alegoričke slike: Mimika i Lirika. Njim ne treba točnijeg komentara; one su tako izrazite, da najbolje govore same.

KULTURNE VIESTI

— Miklošićeva svečanost. Prof. dr. Franjo Miklošić slaviti će 20. studena 1883. četrdeset-godišnjicu svoga djelovanja na polju slavenskog jezikoslovja. Miklošić rođen je 20. studena 1813. blizu Ljutomira u Radomersčaku, te je god. 1845. izdao prvi plod svojih studija: Radices linguae slovenicae veteris dialecti. Danas je on najveći slavenski jezikoslovac. Njim se, naravski, osobito ponose njegovi zemljaci, pa za to osobitim slavljem kaue proslaviti svečanost svoga velikana. U tu svrhu sastao se je odbor od tridesetorice, komu je prof. dr. Krek kao predsjednik na čelu. Svečanost biti će do godine u Ljutomiru, te će se k njoj pozvati svi živući Miklošićevi učenici.

— Za prenos Krežminih kosti priredila je prošloga mjeseca hrvatska mladost u Vinkovcih koncert s plesom. Kako nam odanle pišu, bila je to liepa zabava u čisto hrvatskom duhu. Tako i valja. Čist prihod, 102 for., priposlau je uredništvu »Vienca«, koje ga je predalo odboru za prenos Krežminih kosti. Sljedećih praznika prirediti će mladi Vinkovčani opet kakovu zabavu za spomenik Augusta Šenoe. Ne bi li se u to jednodušno ugledala sva hrvatska mladost!

— Spomenik Viktoru Erženu. Literarni i zabavni klub u Ljubljani postavio je ovih dana prerano umršemu slovenskom piscu Viktoru Erženu nadgrobni spomenik. Na kubičnom podnožju uzdiže se četverostrana piramida, na kojoj se čita sljedeći nadpis: »Viktor Eržen, porođen 4. junija 1857. l. na Razdrtem pod Ljubljano, umrl 30. oktobra 1881. l. v Ljubljani. Pisatelju slovenskemu postavil literarno-zabavni klub Ljubljanski.«

— Louis Leger. Kad je pred nekoliko mjeseci poznati slavista putovao Hrvatskom, javili smo to svojim čitateljima. To svoje putovanje priobćio je Louis Leger u velikom franczkom dnevniku Le Telegraph. Za nas je zanimivo, što čuveni pisac tvrdi, da je franczki general Uhrich, slavni branitelj Strassburga god. 1870., rodom bio Hrvat — Jurić, jedan od onih »ilirskih« mladića, koje je maršal Marmont god. 1811. poslao na vojničke škole u Francezku.

BIBLIOGRAFIJA

— Dragojub ili Upisnik koledar za javne urede, odvjetnike, kr. javne i občinske bilježnike, agente, privatne pisarne, trgovce i obrtnike. Sa književnim darom za prostu godinu 1883. Sastavio Gjuro Stjepan Deželić, gradski viećnik. Tečaj XX. U Zagrebu, nakladom knjižare Mučnjaka i Seftlebena, tiskom Dragutina Albrechta. Cijena 1 for. — Mi ćemo ob ovom liepom koledaru obširnije progovoriti u sljedećem svezku.

— Hrvatski uredovnik ili Upisnik koledar za urede, odvjetnike i bilježnike, u prostoj godini 1883. Sastavio Gjuro Stjepan Deželić, gradski viećnik. Tečaj VIII. U Zagrebu, nakladom knjižare Mučnjaka i Seftlebena, tiskom Dragutina Albrechta. Cijena 1 for. 20 nov.

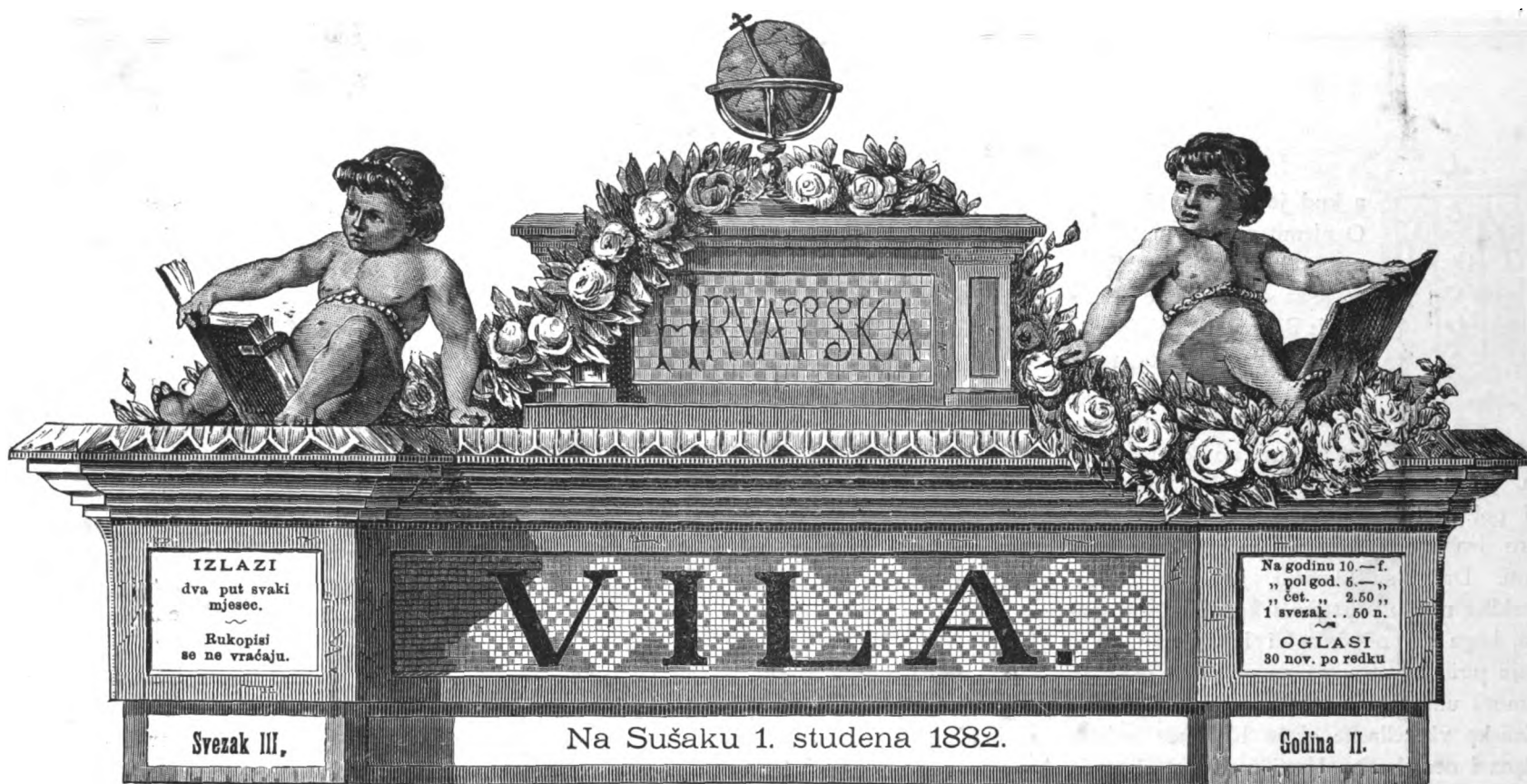
— Iz djačkih kmeta. Pripoviedka. Napisao Alfred Orešković. Karlovac, tisak i naklada Iv. Nep. Pretnera. Cijena 20 nov.

— Orao. Veliki ilustrirani koledar za god. 1883. Uz suradnju srpskih književnika uredio Stevan V. Popović. Godina IX. U Novom Sadu 1883., izdaje štamparija A. Pajevića. Cijena 50 nov. — Ovo je jedan od naših najboljih koledara, te ćemo i o njemu potanje progovoriti u budućem svezku.

Žao nam je, ali i na ovom mjestu moramo javno iztaći liepu uzajamnost u našoj književnosti. Mi smo se dosele trudili, da nam bibliografija bude čim točnija, pa smo oglašivali i ona djela, koja nam nisu bila ni poslana, nadajući se uvijek, da ćemo time najbolje skloniti dotične izdavatelje, da nam vazda pripošalju svoja djela. Uzaludna nada! Što je običajno u čitavom svijetu, to ne vrijedi u našoj književnosti, premda ne znamo, komu više koristi, ako se djelo čim bolje oglasi, nam ili izdavateljem i piscem. Za to ćemo se u buduće i mi držati svoga načela, pa ćemo u bibliografiji oglašivati samo ona djela, koja nam budu priposlana. Neka nas onda nitko ne ukori s pristranosti, koja žalibože stoluje na kukavnom pristolju naše književnosti.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grubis
Urednik: August Harambašić
Is tiskare Slobode na Sušaku

Dr Gjuro Daničić

UROTNICI

III

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

a kud je propao Mirković? O njemu se nije moglo saznati ništa izvjestna. Zvalo se je za stalno, da je odplovio iz Bakra, ali još nije dojedrio u Pag. Svašta se je govorkalo, nu sve se je samo nagadjalo. Jedni su sudili, da ga njegovi ne će više viditi živa, jer da nije od Bakra do Paga proplovati pol svieta, a on je na putu boravio već skoro dva mjeseca, te su ga morali valovi progutati. Drugi su tumačili, jerbo je bio rat i nesklad među Mletčani i krčkim Frankopanom, koga su podpomagali Hrvati, a Ugri iz potaje pirili u vatru, da su ga jedni ili drugi na moru uhvatili i u robstvo odveli.

Ženske vlastelinske glave blebetale koješta neslana i nerazborita. Usudile se raztrubiti, da su takovu kašnjenju uzrokom ljubavne spletke njegova sina Mata, a da će stari Ivo prije ili kasnije zaglaviti, bude li činio po volji svomu sinu.

Osobito, kad se je izjalovila urota pažkih vojnika, radi naglosti i nesmotrenosti pažkoga providnika u Bagu, Ratiše Bratkovića, pripisivali su uzrok toga pučkoga pokreta i nereda najvećma mladomu Mirkoviću.

Iza toga nesretnoga događaja prosula se velika žalost i zavladao velik strah u gradu Pagu. Nije se smjelo ni govoriti o tomu, jer se je svaki strašio gospodске i mletačke osvete.

Ali tko će babi Barici uzpreći jezik, pa makar ju i na mjehove derao. Susrela na putu staru susjedu Marušu, i jedva ju opazila na zavoju ulice, već je i viknula: — Dobro jutro, susjedo! Kamo to hitite? Počekajte malo. Jeste li već ručali? A kako stari Jakov? Je li već pošao misiti pop Luka? Jeste li vidili . . .

— Molim vas, Barice! pogleda ju škiljeć susjeda, — molim vas, opetujte mi ta pitanja, da ih upišem, želite li da vam na svako odgovorim; tã tko bi ih božji na dušak zapamtio!

— Drugi put, drugi put! odgovori hitro skoro uvriedjena Barica. — Idete li u crkvu?

— Idem ravno. Pop Luka eto zvoní misu.

— Hajdemo dakle uzporedó, kano stare prijateljice.

— Stare! Dakako stare, ali ne baš prestare! odvrati Maruša plačivim glasom. — I to je ona najveća rana, što me na srcu peče.

— A i bolje je, da umremo. Tko bi rado živiti za ovako ružnih i nesretnih vremena?

— Istina, kukavna su ljeta, ali nam ne treba nikad moliti za smrt.

— Pravo imate, Marušo, jer nam je uvijek za vratom; briga me za to, samo da mi je spasiti dušu!

— Uhvam se, da mi ne će biti izgubljena, jer sam za svoje mladosti, ne da se hvalim, živila borme kao poštena i vriedna djevojka, a sad . . . sad već i ne mislim na zlo.

— Ne će me Bog za to pitati, odahne težkim i silnim uzdahom Barica. — A vidite li današnju mladost? Ne posluša, ne poštuje starijega, i uvijek misli na vr . . . plju . . . htijah već reći!

— Treba stisnuti plećima. Ukorite, recite što dobra, odma se ubodoste na gada.

Medjutim, razgovarajuć se, stignule one na crkvena vrata, a don Luka već govorio pristup. Zabole duboko u škarnicu suhe ruke, hitro se prekrizile, kleknule i stale micati ustnicami, kano da bob mljašću.

Teda negda okrenuo se pop Luka, podigao desnicu, prekrizio zadnjim blagoslovom. Ljudi poustajali i, križajuć se, tiskali se van, da podju svojoj kući i za svojimi posli. Naše dvie starice stisnule se u zakutak kod krstionice. Iz početka premicale i pretakale kroz prste zrno za zrnó na svojih otčenaših, i čas na čas po koju jedna drugoj prišaptale. Kad je već otišao i pop Luka, a crkva ostala sasvim pusta, okrenule se sućelice, ruke im se razmahale, i počele se jedna drugoj prstima zaganjati sve do nosa, a glavom na svaki vjetar nagibati i potresati, kano da o njihovoj prepirci zavisi spas ili propast države. Borme počeo šapat prelaziti u razgovor, nu čudni glasovi bijahu to, dakako, sve o tudjih poslih.

Najednoč Barica, razkolačiv trepavice i podvinuv glavu, bljusnula: — Tako je, upravo tako! Dobro im stoji, pravo im je! I stisnula ustnice, sklopila trepavice, i sve kimala glavom.

— Vi se varate, susjedo. Nisu još ni jednoga ubili, dapače ni sudili.

— Kako ne? odgovori druga, prečiniiv osbiljno lice nekakvim čudnim posmjehom. — A niste li, Marušo, opazili, da nisu sobom dovukli nego Bratkovića, a Silotić? Gdje im je Silotić?! Njemu nije ništa drugo, nego za dušu mu molit.

— Nemojte tako glasno, Barice! I ogledavale se obe po crkvi, da ih ne bi tko god slušao. — Ja vam opet kažem, da nije tako. Više vjerujem don Luki, nego svim ostalim Pažanom. Ali molim vas i prosim, Barice, nastavi, sklapajuć ruke pred njezinim nosom, — on mi je sve pod izpoviedno ime povjerio, pa ne bi rada . . .

Barica onako prisiljeno trepnula trepavicami, kano da se iz sna budi, i mahnula usahlom rukom, zasnjeđočiv tobože, da o tomu i ne dvoji, i da ne će ni pisnuti.

— A pop Luka ne brblje što to, znate! Nego ne bi rada — i pogledala opet po crkvi. — Bratković srnuo na Kosića pod bažkom ložom, i tu ga htio zadušiti, smaknuti. U isto doba naletio pod istu ložu Silotić, predvođec urotnike, da posieku ostale kapetane, koji su tu do njega mirno sjedili. Zametnula se kavga, komešanje i praskanje, no u dobar čas doletili tamo bažki sudci sa pomoćnimí vojnicí, i težkom mukom uzpostavili mir. Tad su uhvatili Bratkovića i Silotića, te ih zakovali u težka gvozdja. Pa mislite li, da su htjeli mirovati?

— Nego?

— Bože sačuvaj!

— Ma što su već htjeli?

— Vitežka su vam to srca, neustrašive duše!

— Ali sapeti u okovih!

— Sapeti u okovih! Silotić se iztrgnuo i

razturao sve dalje od sebe, te stao vikati, kao što mi je rekao don Luka: Ala ti krasnih i vriednih junaka! Sramota vam pokrila oči. Kakva vas je majka porodila? Zar ne imate krvi u žilah, vatre u duši, poštenja na obrazu? Misлите li, da će vam biti prošteno, jer tu bezstidno buljite preda se u zemlju, kano podle kukavice. Babe vam je doma čuvati i oko tora lienčariti, šibom u ruci, a ne pasati sablju. Pa ti vitežki junaci da udare na mrka Turčina, kad se ovdje plaše trih četirih oholica! . . . Nu nije mogao Silotić ni Bratković više grditi i sramotiti svoje drugove, jer su ih odveli u sudačku kuću, da ih prvim liepim vremenom dovedu u Pag pod osvetnu kaznu, pred Landa.

— A kako da nisu doveli i Silotića? zapita Barica.

— On ih je prevario, umaknuo, utekao, ne zna se kud ni kamo.

— Glè, glè! prekrsti se u čudu Barica. — Ono ti je pravi, živi hajduk.

— Hajduk! Nikad mudrije i pametnije glave, kazao don Luka. Nego još je jedna, koju vi, draga susjedo, ne znate! nastavi baka i ružno zavrti ustnicami, pak, ustubočiv prst kazalac pred nosom, produži: — Ali molim vas za jedinoga Boga, Barice, nemojte da se svadimo, ma ni zidu ništa, kano da nikad niste ništa o tomu čuli ni sa mnom govorili.

— Ne će toga Barica učiniti ni za živu glavu, premda mi je ona blebetuša Bumbareva jednoč rekla, da ne znam mučat i da ne treba bubnjara kud ja prodjem, ali je zapamtila, koji dan je to rekla: ja sam joj kako prava žena pošteno perute otrešla.

— Dobro ste učinili. Ja bi još i bolje, kad ne zna obuzdati jezika.

— Ja sam dobra kano kruh, koji se jede, ali kad mi tko preko nosa prodje, ja bi mu se odma u oči hitila . . . hm!

— I ja, i ja bi ga za šiju sgrabila. Pustimo to sada. Rekao je don Luka, da je ono sve maslo Mirkovićevo. On da im dava dosta svjeta i novca.

— Je li? . . . A kažu, da se ne zna gdje je.

— Hè, puše on negdje iz potaje u tu kašu.

— Što mislite, susjedo, da nije to za nas dobro?

— Ej, što ćeš bolje, ali ne će uspjeti, jer siromaku jao i pomagaj, a tu ima i nečiste namjere.

— O!

— Govorka se po gradu, čula sam na polovicu uha, da je Mirković zaljubljen u onu sveticu, u Stošicu, sestru Silotićevu. Tko bi rekao, a?

— Ahaaa! zahahaće Barica, podigav glavu i porinuv napred bradu, da su joj se sve žile na suhu vratu prebrojiti mogle. — Sada razumijem, zašto toliko prijateljstvo s njezinim bratom. Želila bi postati vlastelinskom. He, Stošica ne misli ludo.

— Jeste li ju od mala vidili, kakova je? Žuuuta, suuha, prozirna!

— Gospoda ljube takove, nasmiehne se porugljivo Barica. — U slast im bilo!

— Plače i tuguje, jadna, dnevimice, tobože

za bratom! uzdahne farizejski Maruša. — Meni je milo svakoga na svijetu, kad ga stigne nesreća, dodade na to plačljivim nu kreštećim glasom, i protare tobože suzeće oči.

— Uh, kako ste vi mehka srca! Mislite li da plače za bratom? Ja bi rekla, da plače za izgubljenim dragim! I opet se podmuče, ali vragometno nasmije.

— Nemojte toga misliti. Dobra je ona i ljubezna mala, nastavi prva porugljivo. — Ljubi ona majku si odma za Bogom, a za brata bi i obe zjenice dala. Mirković joj je možda druga najveća i najpogibelnija rana; nu tko će dokučiti tajnosti i tančine ljubećeg ženskog srca i prosudit njegove muke? Ah, Barice, to čovjeku nije moguće!

Barica promienila lice u osbiljnost. Zamuknula, mučala. Kano da su joj misli potonule u prošlost. Zvono zveknulo, a ona se prenula kano iz duboka sna. Obadvie zamukle, jer su ljudi počeli ulaziti u crkvu. Bilo je slušati i drugu sv. misu. Za čitanja službe božje čuo se velik žamor pred crkvom na plokati. Trublje zatrubile, i dosta se svjetine tu nagomilalo. Ljudi povrvili iz crkve, ali žalostan im prizor pred očima.

Bratković unakrst svezan o stup. Lando na protivnoj strani plokate naprama njemu, da sudi i pročita osudu. Na podnožju Landove stolice starac bjelokosac, otac Bratkovićev, previja se kano crv u prašini; ne može ni jedne izustiti, nego plačuć i jecajući, gorućom suzom na zasliepljenom i zakrvarenom oku, prosi milost za svoga sina, jedinu podporu svoje starosti.

— Prosti kneže, prosti! izlaze zadušenim, jedva razumljivim glasom. — Pusti samo, da mi on zatvori umiruće oči. Danas jesam, sutra nisam. Pusti ga meni, da ne poginem na ulici, da ne proklinjem svoj udes, da ne pogubim svoje duše! . . . Zar ne imaš poroda od svoga srca? Nisi li nikad oćutio otčinske ljubavi? Možda i jesi, al nisi doživio vrhunac svojih godina uz ovakovu nesreću! . . . Oh, tad bi razumio moju bol, tad bi uzkliknuo: Evo ti, biedni starče, evo ti tvoje diete! Opraštam mu ludost njegove mladosti, neka te tješi, da ti ne pukne srce! Evo ti pokoja uzdržanoj duši! . . . Jest, jest, ti me razumiješ; nemoj me ubijati!

— Lando mučao, te namrgodjen i kano okamenjen izpod oka gledao okolo stojeću svjetinu, želeć pogoditi izraz njezina lica.

Starac pokušao dignuti se, ali mu odma klonule sile, i udario jadan čelom o zemlju.

Sve naokolo zašumilo u sto glasova: — Joj, brižni starče! . . . I mnogi pokrili rukom lice, da ne vide toliku biedu, ali se nitko živ nije usudio skočiti onamo, da pridigne sgurena starca, koga bijaše oblila krv.

Na ulaz svake ulice natiskalo se toliko svieta, da ne bi bilo na tla palo ni zrno prosa. Jednim se je na licu mogla opaziti duboka žalost i veliko sažaljenje, a drugim opet, osobito mužkarcem, strašna ogorčenost i silno uzrujanje; ipak je sve mučalo, kano da je o pol noći.

Lando takodjer mučao. Očevidno je promišljao, što da učini, ali nije znao, česa da se primi. Želio je na smrt odsuditi Bratkovića, al su ga u srce boli oštri i mrki u njegov

upereni pogledi okolo stojećih. A nije mladca mogao pustiti slobodna, jer se je bojao izmlačene gospode. Da se izbavi iz toga škripca, odvaži se i rekne talijanski svojim tankim glasom: — Velik je prekršaj u vojničkom zakonu podignuti desnicu proti svojim glavaram i zapovjednikom. Jer je, dakle, taj prekršaj tolika zamašaja, javiti ću to svomu glavaru Tomi Malipieru, neka odredi, kojom da se mjerom mjeri Bratkoviću, preporučujući mu u isto vrijeme milosrdje, jer je mladčić bio zaveden. Medjutim neka se on uztrpi pričekati odluku u tamnici.

Puk, na polak zadovoljan, počeo medju sobom žamoriti.

Starac Bratković poljubio Landa u koljeno i pošao, teturajući, pomoću svoje batine, da u lice jadan poljubi svoga sina, prije nego ga odvedu u tamnicu.

Bile su tu nedaleko na crkvena vrata naslonjene naše poznanke, Stošica uz majku si Jagu. Samo su glavu pomaljale iza pritvorenih vrata. Bojale se, da ih ne opazi narod i da na njih ne izbulji oči. Došle na misu i pričekale, ne bi li sirote začule, što se je dogodilo njihovom ljubljenom Ivanu. Bilo je sve u zalud. Jedni su govorili, da je u metežu poginuo; drugi su tvrdili, da je iz bažke tamnice uskočio. U svakom slučaju, zlo i naopako! One su bile samcate na svijetu, pa tko da ih brani i štiti za onako kobna vremena. Zlatne su im bile ruke za posao, ali gdje u kući nije mužke glave, tu se samo kupe jadi, tu zavlada strah i nevolja, a u brizi pomoći od nikuda.

Stošica je bila dobra i mila, zdrava i krasna, stidna i bogoljubna. Mogla se je odavna udati, ali je svakoga odbijala, kažući da nije tomu jošte dorasla.

Majka je, doduše, pristajala na njezine razloge, ali je opazala, da bi joj brat mogao lahko u vojsci poginuti, a njoj staroj da do mala može odzvoniti i Bog ju pozvati k sebi: pa ti, kćerko, glavom kamo?

Brata joj sbilja nestalo i ona se prepala, ali nipošto za to, što je neudata, nego što je majka prolijevala gorke suze, a ona ju nije znala utješiti.

Dok su one žalostnim pogledom motrile staroga i mladoga Bratkovića, ostavio Lando svoje mjesto i lahkim i ponositim korakom kročio preko plokate naprama crkvi. Stošica svratila k onoj strani svoje oči i sukobila se s Landovim plamtećim pogledom. Kano da joj je strielica prostrielila mlado srce. Potegla natrag zabunjenu glavu i sakrila se za crkvena vrata. Nije znala, zašto ju obuže toliki strah, ali je svakako mislila, da u tom čovjeku upoznaje ubojicu ili spasitelja svoga brata. U to pred sobom začuje poluglasno žamorenje. Napela uho, a bledio joj se lice zažarilo na jabučicah.

— Jeste li čuli, Marušo, Landova pisara, što je vlastelinu Ruiću govorio o toj buni u Bagu? govorila Barica svojoj drugarici, izišav na mala vrata iz crkve i ustuboživ se na stup pred velikimi vratima, upravo pred Stošicom i njezinom majkom. — Pisar, zaista, znade stvar bolje nego vaš don Luka!

— A nisam li i ja onako kazala? odvratila druga malo uvriedjena.

— Ajbò! zaniekala prva, krećuć glavom na desno i na lievo. — Prostitute: vi ste rekla, da je Silotić uskočio, a po njegovom govoru mislila bi, da se nije ni s mjesta ganuo, nego da je odma poginuo.

— Prostitute vi! Ja nisam baš toga tvrdila, nego tako se sumnja.

— E, pa opet nisu oni jadnici krivi, nego Mirković, koji ih je vodio u tom pogibeljnom poslu.

— Opet niste na pravoj: ni to nije istinito.

— Kako nije istinito? Niste li razumili pisara?

— Barice, nemojte se ljutiti. Ja častim pisara, ali mu svake ne vjerujem. Mirković je sa svojim ocem otišao na sajam u Bakar. Odatle se još nije povratio, a otac ga na putu za stalno ne bi od sebe pustio. Oni su se morali, obojica, utopiti.

Susjeda nije na ove razložne primjetbe mogla odma odgovoriti. Mučala, kano da joj je misao zapela o zadjevak, kojega se nije mogla tako lahko riješiti. Smišljala je mnogo toga, ali nije ništa prikladna mogla naći u svojoj slabojoj glavi, čim da pobije Marušine opazke. A želila je ostati na zadnjoj.

U to začule nešto kume susjede za ledjima u crkvi, a ne znale ni same što je. Nisu mogle razabrati, da li je odušak silom pridržana smicha ili pridušena plača. Znatiželjne hitro se okrenule, čuknule u crkvu i opazile za vratima, kako su se, jecajući i teško uzdišući, zagrlile dvie nesretnice: mati i kćerka. Susjede priskočile i stale ih žalostnim glasom tješiti.

Čim je nesmotrena Barica pred starom Jagom počela izpričavati njezina sina, a svu krivnju bacati na tog obješenjaka Mirkovića, koji je sve bacio u toliku nesreću, smučilo se Stošici, i ona je jedino jošte mogla šaptnuti: — Majko, bježimo kući, otežčalo mi je pri srcu! Hitro, jer drugačije ne ću moći ni do kuće!

Jaga pritegla kćerinu ruku pod svoj pazuh i postrance na mala vrata posla iz crkve, da ju povede kući. Ali jedva što su se ukazale na ulicu, počelo se djevojci magliti pred očima, te nije mogla dalje koracati. Maruša, koja ih je sliedila, poduprla ju sa druge strane, nu sve uzalud. Bilo im je odpočinuti. Donieli iz crkve blagoslovljene vode i škropili joj probliednuli obraz. Šapat odprhao od uha do uha, i za tili čas skupili se ljudi i obkolili nemoćnicu. Majka joj htjela puknuti, malo radi straha, malo radi sramote.

S jedne strane raztvorio se okrug i u sredinu stupio Lando sa svojim pratioci. On je svojim sitnim okom odma razabrao što je. Pratioc Sadnelić, nakloniv se, prosborio nešto potihlo pred Landom. Ovaj se porugljivo nasmiehnulo, ali je odma postao osbiljan. Čelo mu se namračilo, grizkao zubima donju ustnicu, kano da ga je nešto ujelo za srce. Bilo mu je žao, što u svojim rukuh nije imao Silotića. Sa svim tim približi se uljudno starici Jagi i reče joj utješljivim glasom: — Žao mi je, jako mi je žao vaše nesreće. Pomozite djevojci, i nastojte da se oporavi. Uztreba li vam moje pomoći, ja ću vam vazda biti na ruku, koliko mi dopusti moj položaj. A kako je

ime toj vašoj bolestnici? I potegne nešto iz žepa, da zabilježi odgovor.

— Stošica Silotićeva, izmuca jedva prestrašena majka.

— Dobro, dobro. Ne treba drugo. Dosta.

Na ove rieči otvori djevojka trepavice, čuvši valjda kano kroz san svoje ime, pa čim joj pred očima zabljescu srebro i zlato, otvori ih još bolje, i ne maknuv se hitro krene zjenicama s desna na lijevo, nu odma opet sklopi

vedje, a tielo joj se kano okameni, kano da je ostalo bez svake životne snage. Zatim joj počmu trepetati sva uda: upoznala je pred sobom nečovjeka Landa!

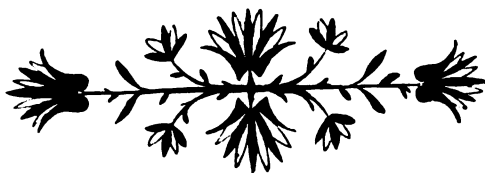
Majka stala naricati i gospodu, krećuć desnom rukom, odvrćati s toga mjesta, a lievom je k svojim privijala kćerine grudi. Poljubac za poljubcem pritiskala na modre joj ustne: želila je silu svog života uliti u njezino srce, krv joj svručiti, razigrati; krepost svoje

duše u njezinu udahnuti, samo da joj ne boluje, da joj ne gine, da joj ne umire.

Tu je sada nastalo komešanje, žamorenje, svakovrstno govorkanje.

Lando sa svojom pratnjom otišao, snujući u tamnom si srcu svoje crne osnove, a nekoji prijatelji i susjedi povelj onemoglu djevojku, uz prateću ju i tugujuću majku, k njezinoj kući.

(Slijedi)

Pod oknom

Pjesma Frana Preširna. K ilustraciji na strani 51.

Duna sije,
Kladvo bije
Trudne, pozne ure že;
Prej neznane
Srčane rane
Meni spati ne dadé.

Ti si kriva,
Ljubeznjiva
Deklica nevsmiljena!
Ti me raniš,
Ti mi braniš,
Da ne morem spat doma.

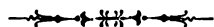
Obraz mili
Tvoj po sili
Vedno mi je pred očmi;
Zlihujóče
Srce vroče
Vedno k tebi hrepeni.

K oknu pridi,
Drug ne vidi,
Ko nebeske zvezdice;
Se prikaži,
Al' sovraži,
Me srcé, povej, al' ne?

Up mi vzdigni,
Z róko migni,
Ak bojiš se govorit'! —
Ura bije,
K oknu ni je,
Kaj sirota čem storit'!

V hram poglejte,
Mi povejte,
Zvezde, al' res ona spi;
Al' poslušá,
Me le skuša,
Al' za družega gorí.

Ako spava,
Naj bo zdrava,
Ak me skuša, nič ne dé;
Po nje zgubi,
Ako ljubi
Druž'ga, poč'lo bo srcé.

Moje srce

Dok još ludo bijah diete,
Pitali me ljudi:
— Za koga ti srce bije
U mladjahnoj grudi?

A ja njima smjelo na to
Odgovorih nama':
— U mom srcu rieč je mala,
Sladka riečca »mama.«

Poodrastoh već i moma,
Kažuć uvijek tako — —
Nut, što vam se dogodilo
Pogodit je lako!

Kad ti dodje, liep i milen,
Riečcu tu si briso,
U srce si vječnim' slovi
Tvoje ime piso...

I to prodje. Ne pitajte
Za to srce više!
Sad u njemu vječno slovo
Riečcu »dragi« piše.

Anka K—ć

Usred noći

Noć već davno zemlju krije,
Ciela narav sladko sniva,
Samo moje srce bdije,
Dušom drhće tuga živa.

Dah u neznan kraj mi srne,
Brži hitca lake striele —
Gdje su one oči crne,
Gdje su one ruke biele?!

Tad najednoč tvoja slika
Pred tihom mi dušom grane,
Vedru nebu sa vidika,
Sjajna zvezda u noć pane.

Mojom izbom pokoj niemi,
Mojom dušom tuga sinja,
A u staklu svietiljke mi
Samo mali žižak tinja.

Preda mnom je tvoja slika,
Divan dar od brata tvoga,
Mrtav nacrt tvoga lika,
Tvoga lika ljubljenoga.

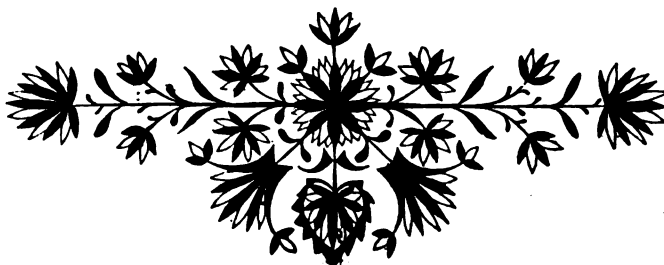
Stravljen motrim crte bajne,
Stravljen motrim tu ljepotu,
Licem kanu suze tajne —
Oj da si mi na životu!

U to slika mah oživi,
Draga li si, sladka varko!
Tad, andjelu ljubezljivi,
Mrtvu sliku ljubim žarko.

I u milom razgovoru
Sborim s njome u te trene —
Šušanj vjetra na prozoru
I iz tih me sanja prene!

Opet sve u tihoj sjeni,
Samo mali žižak tinja,
A dva put je težjom meni
Moja težka sirotinja!

Tugomil

Bartek pobjeditelj

Pripoviedka Hinka Sinkievicza. Pohrvatio Fran Kučinić

V

koro iza toga kraljevsko-pruska pošta dovezla u Jarmo pismo ovoga sadržaja:

»Da bude blagosavljen Gospod naš Isus i njegova presveta Mati!

Najmilija Magdo!

Što se u vas čuje? Krasno li je tebi u kući pod toplom perinjom ali ovdje je u ratu grozno. Bili smo pod velikom tvrdjavom Metz; nastala bitka, i ja sam tukao Franceze tako, da se je začudilo svekoliko topništvo i pješništvo. I sam general zahvalio mi; rekao on, da sam ja dobio bitku, i dao mi svoj krst. A sad me častnici i podčastnici vrlo cene i štiju. Posle smo pošli dalje, i bila nova bitka — samo sam zabravio kako se je zvao onaj grad — i ja sam opet tukao Franceze i oteo četvrtu zastavu, i zarobio sam jednog velikog kirasirskog pukovnika. Kad se naše vojske budu slale kući, to mi je podčastnik savjetovao, da napišem reklamaciju i da još ostanem, jer u ratu može se spavati svagdje, a žderati može se toliko, koliko samo možeš nagnjesti u trbušinu, a vina, Boga mi, svuda kao vode, jer je narod ovdje vrlo bogat. Kad smo upalili jedno selo, nisu štedili ni žena ni djece, a bogme nisam ni ja. Crkva je takodjer sva izgorila, jer oni su — katolici, a u crkvi poginulo je i izpeklo se mnogo ljudi. Mi sada idemo na samoga cara, i biti će kraj ratu, a ti pripazi na kuću i na Franeka, jer ako ne budeš pazila, ja, kad se vratim kući, proćibukat ću ti ledja. Ti još ne poznaš mene, tko sam ja. Zdravstvuj!

Bartol Slóvik.

Bartek se je očevitno sasma priučio ratu, počevši ga smatrati kao običan zanat. On si je stekao mnogo iskustva i išao u bitku, kao da u Jarmu tjera ovce na pašu. Na njegovih prsij, posle svake bitke, pojavljale se sve više i više medalje i ordeni, pa ako ga i ne imenovaše podčastnikom, to ga ipak svi smatrahu najboljim infanteristom u pukovniji. On se je, kano i prije, strogo podčinjao disciplini i vladao silnom muževnošću čovjeka, koji od sebe u opasnosti ne čini nikakova računa. To junačstvo nije se sada više, kano u prvoj bitci, pričinjalo pretjeranošću, nego se je ono u duši zrcalilo vojničkim osvjedočenjem. Osim toga je njegova neobična i nepobjediva tjelesna sila izdržavala sve nesgode, što no se u neurednom životu namiću čovjeku. Ljudi su se oko njega promjenjivali, slabili, a on uvijek bio onaj isti, kano i prije, samo što se je konačno poprostačio i što je podivljao, postajući od dana na dan sve to boljim pruskim vojnikom. On nije sada samo tukao Franceze, nego im nije ni zavidjao. Postao on vojnikom, otačbenikom, i obožavao svoje načelnike. U sljedećem pismu pisao je Magdi:

„Vojteka raznielo na komade, ali za to još postoji rat. Razumiješ li? On je bio glup, jer je govorio, da su Francezi isto što i Niemci,

a u istinu: oni su — Francezi, a Niemci su — svoji.“

Kao odgovor na ta dva pisma odpravila Magda svomu mužu ovu poslanicu:

»Najmiliji Barteku!

Vjenčani smo u hramu Gospodnjem. Da kazni on tebe za griehes tvoje. Ti si nekršćanin i durak, jer u društvu s Niemci ubijaš kršćanski narod. Ne znaš li ti, da su Niemci luterani, a ti, katolik, pomažeš Niemcem. Hoće se tebi rata i grabeža, ali za to, da možeš lienčariti, pijančevat, ljude ubijati, ne postiti i crkve paliti. Dao Bog, i ti se za sve to pekao u paklu. A ti, durake, još se hvališ, da ne prastaš života ni starcem ni djeci. Sjeti se, magarče, što je zapovijedjeno poljskomu narodu u svetomu pismu, i napisano zlatnim slovima od početka svijeta, pa do sudnjeg dana! Uzdrži se, prokleti Turčine, jer ću ti ja razparat gušu! Šaljem ti pet talira, i ako mi je kod kuće vrlo teško, jer je gospodarstvo jako loše. Pozdravljam te, veoma ljubezni Barteku!

Magda.

Moral, sadržan u tom pismu, nije osobito dirnuo Barteka, koji je, pročitav to pismo, samo to promrmljao: — Baba, ne razumije službe, pa se i opet mieša u moj posao. Da joj trista — ništa!... I tukao se on s Francezi kao i prije. Odlikovao se u svakoj bitci tako, da je dapače na se obratio pozornost i onih lica, koja su činom bila viša i od samoga Štajnmeca. Napokon, kad su na polak uništene pukovnije bile odpravljene natrag u Njemačku, predao on po savjetu podčastnika »reklamaciju«, i ostao u Francezkoj. Dakle, tim načinom našao se on i pod Parizom.

Njegova pisma odavala su sada prezir i ruglo što se tiče Franceza. »U svakoj bitci bježe oni kao zecevi«, pisao je Magdi. I pisao je istinu. Ali pod Parizom nije se njemu baš najbolje svidilo. Bilo je, kad je po ciele dane i noći morao ležati u obkopi, slušati tutanj topova i mučati. K tomu se je još srdio na svoje drugove. U pukovniji, u kojoj je sada služio kao lovac, okružavali su ga skoro izključivo sami Niemci. On je, doduše, već nešto čavrljao njemački, ali ne mnogo. Uza sve to su ga ipak nazivali »polnischer Ochse«, i samo su ga njegove medalje spasavale od većih i grubijih napadaja i progona. Posle nekoliko kreševa s Francezi, on si je isto tako i tu pribavio uvaženje svojih drugova i upoznao se s njimi. Napokon počeli su i njega priznavati svojim, jer je on ciele pukovninu prodičio slavom. Bartek smatrao bi za sebe uvredom, ako bi ga ma tko mu drago nazvao Niemcem, ali, predstavljajući se Franczom, on je sam sebe nazivao »ein Deutscher«. Kazivali su mu, da je to sasvim nešto drugoga, i radi toga nije ni on htio biti gorji od drugih. Ipak bi se slučio slučaj, koji bi ga ponukao na razmišljanje, ako je razmišljanje bilo dostupno njegovomu umu.

Iznenada bilo je nekoliko kumpanija njegove pukovnije poslano proti dobrovoljnim strielcem. No taj put Bartek nije vidio krasnih kapica, padajućih pri prvome hitcu,

jer se je neprijateljski oddiel sastojao iz ostataka neke inostrane legije. Okruženi sa svih strana, dobrovoljni strielci branili su se takovim junačtvom, da je nekojim od njih pošlo za rukom probiti se. Ostali su većim dielom bili pobijeni, jer se ne htjedoše predati, znajući dobro što ih čeka u robstvu. Kumpanija, kojoj je pripadao i Bartek, uhvatila samo dva neprijatelja. Na večer zatvorili ih u šumarevu sobu. Drugi dan morali se oni ustrieliti. Oko kuće postavili stražu od nekoliko vojnika. I Barteka zapalo držati stražu baš u zarobljeničkoj sobi.

Jedan od zarobljenika bio je čovjek ne više mlad, sa siedimi brkovi i ravnodušnim licem. Drugomu bilo dvadeset godina; u njega istom probijali sitni brci, i on je više sličio kakovoj gospodjici, nego li vojniku.

— Tu nam je kraj! rekao posljednji. — Zrno iz puške — i ne ima nas!

Bartek se tako presenetio, da mu se je u ruci sdrmnula puška: taj mladić govorio je poljski . . . .

— Meni je svejedno, odgovorio bezbrižno drugi. — Ej, Bože, svejedno! namučih se dosta, treba i odahnut!

U Barteka tuklo srce sve silnije.

— Slušaj! progovorio iznova starac, — pomoći ne ima od nikud. Ako ti je teško, a ti govori o čemu drugom, ili gledaj da zaspeš. Odnio vrug i njega, taj prokleti život. Ej — Bože, svejedno!

I želeć ugušiti tugu ili prevariti sama sebe, počeo on driemkat. No iznenada oteo mu se uzklík:

— Nek ga nosi djavo! Ali ja se nit ne oprostih!

— Pobjegao si od kuće?

— Da. Ja sam rekao, da će Francezi potući Niemce, i da će onda našim u Poznanju biti lakše.

— I ja sam to govorio. A sada . . . .

Starac mahnulo rukom i dovršio svoju misao poluglasom, jer ga je zaglušio vjetar.

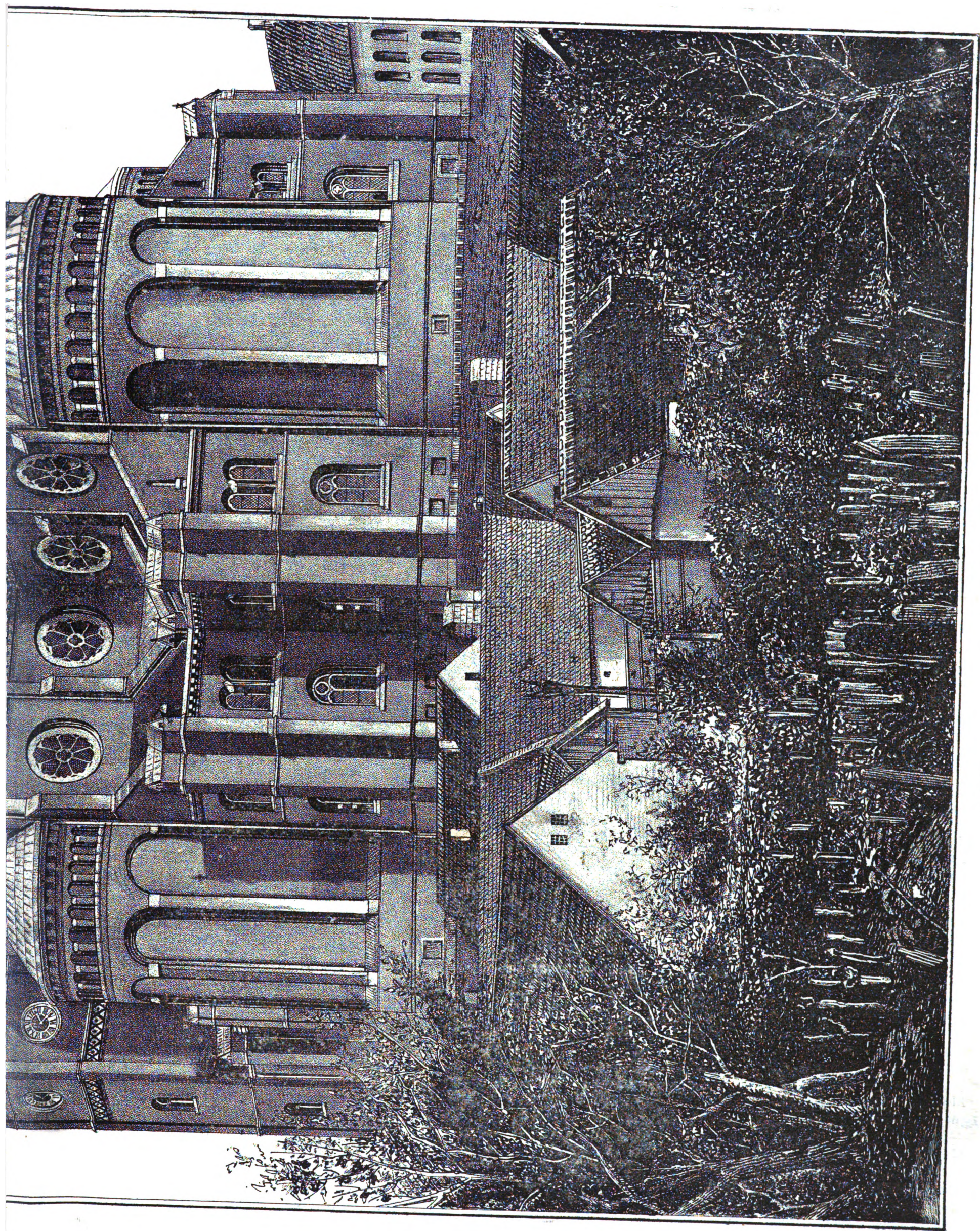
Noć je bila hladna. Kaplje laganog dažda udarale u okna. Susjedna šuma crnila se kao mrtvačka zavjesa. U sobi svirao vjetar po uglovih i svijao se k peći, kao mačka. Lampa, postavljena visoko nad prozorom, da ju ne ugasi vjetar, čudno cmrljila, osvjetljuju tužno sobu; no Bartek, stojeć baš izpod prozora, nalazio se u tami.

To je bilo i bolje, što zarobljenici ne vidješe njegovoga lica. Čudnovata čuvstva burkala se Bartekovom dušom. Izprva se je samo čudio, izvrćao oči i nastojao dati si račun i stvoriti si razjasnenje glede rieči zarobljenika. Oni su došli tući Niemce, da njihovim zemljakom u Poznanju budne lakše, a on, on je tukao Franceze, da tim istim zemljakom bude lakše. Zarobljenike ustrieliti će sutra. Pa što je njemu za to? Ne bi li mogao s njimi progovoriti? Ne bi li im mogao reći, da je njihov zemljak, ne bi li ih mogao utješiti? Najednoć steglo ga nešto u grlu. Da im pomogne?! A zar tad ne će i njega ustrieliti? Bože moj, što li se to s njime sbiva? Jedva jedvice stoji on na noguh.

PRVOSTOLNA CRKVA U DJAKOVU

Takav gost još se nije bio uvukao u njegovo vojničko srce, gost milosrdja i sažaljenja. Nutnji glas šaptao mu: — Bartek, spasi zemljake, braća su ti!... A srce mu bludi, bludi kući u Jarmo, išće mu se kući, kao još nikad. Sgraža mu se ta Francezka, bljutav mu je taj rat, ogavne su mu te bitke. On sve jače čuje glas: — Bartek, spasi zemljake!... Ah, da bi se već jednoč svršio taj rat! Crni se šuma, šumi vjetar u njoj, a iz šume čuje se glas: — Bartek, spasi zemljake!...

Što da radi? Da pobjegne s njimi u šumu, što li? Njegova duša, podkovana i izgadjena pruskom disciplinom, pomućuje se pri toj pomisli... Prosti, Gospodi! Da on, vojnik, bježi; ne, nikad!

Medjutim šuma sve jače šumi, vjetar sve bjesnije bjesni.

Stariji zarobljenik iznova progovori:

— Vjetar duva, baš kao kod na u jeseni!

— Ostavi me, odgovara mu drugi mračno. No odma iza toga on nekoliko puta ponavlja:

— Kod nas, kod nas, kod nas! O, Bože!

Dubok uzdah sjedinio se sa zavijanjem vjetra, i zarobljenici zamućali ponovno.

Bartek se tresao kao šiba na vodi.

Najgore je, kad si čovjek ne može stvoriti računa ob onom, što se s njim sbiva. Bartek nije učinio nikomu ništa zla, ali ga opet u duši nešto žeže, pali ga nešto, kao da je štogod ukrao, pa se boji, da će ga kazniti. Njemu ništa ne prieti, ali on se ipak sve to više od nečega plaši. Noge ga ne drže, puška u rukuh tako mu je otežčala, a u grlu sve ga neki vrag steže. Za kog on hoće da plače? Za Magdu li, ili za Jarmo?! On sam ne zna, al čuti, da mu je neizmjereno žao onog mladog zarobljenika, i da se on pred tim čuvstvom ne može umirit.

Na čas pričinja se Barteku, kao da spava. Medjutim vjetar sve to jače bjesni, i u zavijanju vjetra čuje on svakojače čudne glasove i uzdahe.

Najednoč se u njega pod kapom svaki vlas počeo ježiti...

Pričinja mu se, da tamo negdje u mokroj dubini šume netko stenje i bunca: — Kod nas, kod nas, kod nas!

Bartek se prene i udara kundakom o pod, da se tobože probudi.

On u istinu postaje triezan... Zarobljenici leže u kutu, osvijetljeni tamnim svjetlom lampe; samo vjetar zuji. Riečju: sve je u redu.

Sad je bolje vidljivo lice mladoga zarobljenika. Baš pravo lice dječarca ili djevojke! No u njega zakrite su oči; glava spustila se na slamu, kao da je on već umro.

Od onog doba, odkad god Bartek sebe zna i pozna, nije se on još nikad tako uplašio. On jasno osjeća, da ga nešto davi u grlu, a iz očiju da mu teku suze.

Medjutim, stariji zarobljenik mučno se pridigne i prošapće:

— Spokojne li noći, Vladimire!

Nastala podpuna tišina. Prodje sat iza pol noći. S Bartekom dogadja se zaista nešto čudna. Vjetar vani svira baš kano bura u Jarmu. Zarobljenici mirno leže jedan uz drugoga. Iznenada se mladji lagano pridigne i rekne:

— Karol!

— Što?

— Spavaš li?

— Ne.

— Slušaj! Meni je grozno... Govori, što hoćeš, ali ja ću se moliti!

— Nu dakle, moli se!

— Otče naš, koji jesi na nebesih, sveti se ime tvoje, dodji kraljevstvo tvoje...

Najednoč jecanje prekinulo njegove rieči; ali on, jecajući, produžuje:

— Budi volja tvoja...

— O, Isuse! Nešto zahripilo u Bartekovih grudih. — O, Isuse!... Ne, on te kušnje neće izdržati! Još časak, i on hoće da vikne: — Barin, to sam ja — mužik!... A posle kroz prozor... u šumu... Pa što bilo, da bilo!

No po hodniku čuju se mirni koraci. To je — patrola sa podčastnikom. Straža se izmjenjuje.

Drugi dan u jutro bio Bartek pijan. Sljedeći dan takoder.

Iza toga nastala nova kreševa i... moj junak dobio iznova svoje ravnovjesje. On je posle te noći jedino više zagledavao u čuturu s rakijom i vinom. Dapače, u kreševih i bitkah bio je on mnogo silniji i žešći, nego li do sada, i pobjeda nije se od njega nikad razstavila.

VI

Iznova proteklo nekoliko mjeseci. Približavalo se ljeto. U Jarmu višnjevo drveće stajalo u punom cvietu, a po poljih već se zelenila gusta raž. Magda je baš sjedila u svojoj sobi i čistila korun za objed. Do žetve bilo je još daleko, a u Jarmu živilo se onako po siromaški. To se je eno vidilo i po iztrošenom, upalom i bliedom Magdinom licu. Po svoj prilici da razagna žalost, žena, zažmiriv očima, pjevuckala tankim glasom pjesmu o tomu: kako se njezin Bartek bije u ratu, kako on njoj piše pisma, i kako ona njemu opet šalje odgovore za to, jer je ona njegova žena... Vrebci nad kućom žamorili, kao da žele zaglušiti njezinu pjesmu, a ona, produžavajući pjevati, pogledavala čas na mačku, grijuću se na suncu, čas opet na veliku cestu i na stazicu, koja je vodila k cesti kroz ograde i polja. Može biti, da je ona gledala na stazicu i sbog toga, što je ona vodila kolodvoru.

Bog je dao, te Magda toga dana nije u zalud gledala tu stazu. U daljini pokazala se nekakva osoba; žena zaslonila rukom oči, no ipak nije mogla nikako razlikovati tko je to, jer ju je zablještavao bljesak sunčanih trakova. Arapka se nekako probudila, podigla glavu, zievнула, i, na heriv uši, stala micati glavom. Istodobno dopirali do Magdinih ušiju zvuci pjesme. Arapka iznenada poskočila i jednim skokom potrčala u susret približavajućemu se. Tad je Magda lako probliednula.

— Nije li ono Bartek!

Ona se digla tako naglo, da je prevalila zdjelu sa krumpirom. Sad već nije bilo sumnje. Arapka poskakivala dolazećemu čovjeku na prsa. Žena mu poletila u susret, kriknuv iz svega grla od radosti:

— Bartek! Bartek!

— Magdo! Eto mene! odgovorio Bartek i koraknuo napred.

On otvorio vrata, prekoračio prag i skoro što nije pao — te oni bili jedan drugomu u naručaju.

Žena brzo progovorila:

— A ja, sirota, već mislila, da se ti više ne ćeš vratiti!... Mislila sam: Ubili su ga!... Nu, pokaži se! Daj, da te pogledam! O, Gospodi! kako si se promienio! Oduran si ti, mojakoviću! Golube! Vratio se, vratio! I opet na čas izpušćala ona njegovu šiju, pritiskavala se k njemu i opet ga grlila.

— Vratio se! Slava tebi, Gospodi! Sokole! Zar si ti to? Hajdemo u sobu. Franek se uči u školi. Njemčura muči djecu, no naš deran zdrav je, samo što je tako isto zrakav kano i ti. Oj, i vrijeme je bilo, da se vratiš. Nisam znala, kako da si pomognem. Bieda, teška bieda! Soba se razvaljuje, kroz krov curi kiša. Zar si ti to? Oj, Bartek, Bartek! Opet te ja vidim! Koliko je muke bilo sa sienom! Susjedi, Bog im platio, pomagali mi. Kako je? Gospodi! I Bartek, i kao da nije Bartek! Što je to s tobom? Sveta zastupnice!

Magda je istom sada na Bartekovu licu opazila veliku brazgotinu, što se je kroz lievi obraz i brk protezala do samoga podbradka.

— Ugursuzi!... Zahvatio me kirasir, ali sam i ja spleo njega! Bio sam u lazaretu.

— Bože, Bože!

— Jeh, čudo!

— I kako si postao ružan!

— Ruhig, odgovori Bartek.

On je u istinu bio ružan, iznemogao i sav crn od sunca. Slavan pobjeditelj! Pa ipak je malko klimuckao.

— Tà valjda nisi pijan!

On se i sbilja nije još sasvim bio oporavio, ali je u njegovoj glavi šumilo radi toga, što je posle bolesti pijančevao, i dosta mu je bila jedna čašica, a on je, boga mi, na kolodvoru iztrusio četiri. Ali za to on je bio u ratu i imao lik pobjeditelja in persona. Takvog lica nije u njega prije nikada bilo.

— Ruhig! ponovio on. — Krieg se svršio. Sada sam ja — barin! Razumiješ li? Ded pogledaj! I pokazao rukom na krstove i medalje. Znaš ti mene sada! Što? Links, rechts! Heu, stroh! Sieno, slama — slama, sieno! Halt!

Ovu poslednju rieč kriknuo on tako gromko, da je žena odskočila natrag nekoliko koraka.

— Da nije sašao s uma!

— Kako živiš, Magdo? A znadeš li ti francezki, budalo?... Musju, musju! Ja — musju! Razumiješ li?

— Čovječe božji! Što je to s tobom!

— A što je s tobom? Was? Donnerweter! Razumiješ li?

Na Magdinu licu vidilo se, da ju hvata groza.

— Kako ti to grakćeš? Zaboravio si, što li, poljski? Smradljivi Niemče! Pravo ja govorim. Što to iz tebe napraviše ljudi?

— Daj mi jesti!

— Ali, Bartek, hajde u sobu!

Svaka komanda proizvodjale je na Barteka željezan upliv. Začuv rieč »hajde!«, on se izpravio i, držeć ruke iza vrata, napravio polukret i pokročio u pokazanom pravcu. Samo se je na pragu obustavio i stao udivljeno gledati Magdu.

— Što? Ti si to, Magdo? Što, ti!

— Hajde! Marš!

Bartek poslušao, ali se je na pragu potepo i pao. Njega je napokon uhvatilo vino, stao je pjevati i tražiti Franeka. On ga je dapače i pozdravio: — Morgen, Kerl! i ako mu u sobi nije bilo ni traga. Za tim se je razhotao, napravio veliki korak, pa dva mala, kriknuo: Hura! i raztegno se na klupi. Do večeri se je izspavao, postao opet triezan i bodar, pozdravio se s Franekom i, izprosiv od Magde nekoliko pfeniga, nastupio slavno putovanje u krčmu. Slava o njegovih djelih razprostranila se po selu još prije njegova dolazka. I tako, kad su žitelji sela saznali, da je on u krčmi, pošli svi onamo, da ga vide.

Sjedi naš Bartek za stolom, i skoro nitko ne može sada da ga upozna. Prije bio je on tako tih, a sada skoro svaki čas udara šakom o stol, napinje se i kokodači kao indijanski kokot.

— A sjećate li se, bratci, kako sam ja onomad valjao Franceze? Što je rekao Štajnmec?

— Kako da se ne sjećamo.

— Govorili o Francezih, strašili nas, a to vam je narod mekan — was? Oni jedu travu, kao zecevi, i bježe kao zecevi. Piva ne piju — sisaju vino!

— Kako to, kako to?!

— Kad smo mi zapalili selo, vikali su oni: pitè, pitè! A to znači, da će nam prirediti pijanku, ako ih poštedimo. No mi smo njima dali po repu.

— A može li se razumjet, što oni govore? pitao netko iz sredine.

— Ti ne možeš razumjet za to, jer si glup, a ja kako da ne razumijem? Done dipen — razumiješ li? A jeste li vidjeli Pariz? Evo, gdje su bile bitke. Ali mi smo uvijek pobiedili. U njih ne ima dobre komande. Govorili su, da su njih i generali i častnici mlitavi. A u nas samo dobri.

Matej, umni starac, počeo klimati glavom.

— Oj, započeli su Niemci strašan rat, da, započeli i dobili, a mi smo im pomogli. Hoće li nam od toga biti koristi — Bog jedini znade!

Bartek izkolačio na njega oči.

— Što to mrmljaš?

— Niemci su nas prije i bez tog prezirali, a sada podižu nosove, kao da među njima i ne ima Boga, i oni će nas još više gaziti i proganjati.

— A, to je laž! kriknuo Bartek.

Matej je u Jarmu imao takav autoritet, da se je celo selo vladalo po njegovom razboru, i nitko mu nije smio protusloviti, no Bartek je sada bio pobjeditelj, i on se je sam načinio svojim autoritetom.

Ipak su ga svi pogledali nekim udivljenjem i dapače nezadovoljstvom.

— Sa Matejom, što li, hoćeš da se pravdaš?!

— A što je meni Matej! Ja s takovimi ni-

sam još ni razgovarao, razumijete li me? Zar ja nisam govorio sa Štajnmecom, was? Do vruga i Matej! Sada će nam istom biti dobro.

— Oj ti durak! odvratio Matej.

Bartek udario šakom o stol tako silno, da su sve čaše i boce zazvonile.

— Still! Kerl! Heu, Stroh! . . .

— Tiše, ne viči! Čuješ li načelnika ili vlastelina?

— Zar je načelnik bio u ratu? Pa i vlastelin nije, al ja sam bio. Ne vjerujte vi njemu, bratci! Sad će nama biti bolje. Tko je dobio bitku? Mi smo ju dobili, ja sam ju dobio. Što god sad budem zamolio, to će mi se i dati. Ako hoću, da budeem pomješćik u Francezkoj, biti ću. Vlada zna dobro, tko je pobjedio. Sve naše pukovnije bile su najbolje. Sad će Poljakom poteći med i maslo, razumijete li?

Matej mahnulo rukom, ustao i otišao. Bartek je održao pobjedu i u politici. Seljaci, koji su jošter ostali u krčmi, priznali konačno i njega autoritetom, a on produžavao:

— Što god mi se htjedne, sve će mi dati. Da nije bilo mene, kako bi se bio svršio taj rat? Starac je — bolvan, razumijete li? Ako vlada zapoviedi tući Franceze, ja ću ih tući! Tko će se usudit, da mi ne odade počast? Zar Niemac? A što je to? I on pokazao svoje krstove i medalje. A sbog koga sam ja tukao Franceze? Zar ne sbog Niemaca, a? Ja sam sada bolji od svakoga Niemca za to, jer u nijednog od njih ne ima toliko ordena kao u mene! Dajte mi piva! Ja sam onaj, koji sam razgovarao sa generalom Štajnmecom, i sa Podbjelskim, da, razgovarao sam. Dajte mi piva!

Pripravljala se pijanka. Bartek zapjevao:

Trinkt, trinkt, trinkt!

Wenn in meiner Tasche

Noch ein Thaler klinget!

Najednoč izvadio on iz žepa pregršt pfeniga.

— Zapoviedajte! ja sam sada gospodin!.. Ne ćete li? Oj, nisu u mene bili takvi novci u Francezkoj, ali — sve je otišlo do vruga. Malo smo popalili sela, malo ubili ljudi . . . Ali po kog smo povalili pošteno . . . Frantirere!

Nu iza toga Bartek iznenada uzeo novce sa stola i žalostno uzkliknuo:

— Bože, milostiv budi meni griješniku!

Posle toga sakrio obima rukama lice i zamućao.

— Što je to s tobom, pitao jedan izmedju pijanih seljaka.

— Ja nisam kriv, govorio mračno Bartek. — Sami su došli. Žao mi ih je bilo, jer su mi bili zemljaci. Bože, Bože moj! Jedan od njih bio je kao tvoja Zorjuška. Drugi dan pobliedio on kao platno. A odma iza toga zakopali su ih jošter žive . . . Vodke!

Nastala tišina. Mužiki, čudeć se, pogledavali jedan drugoga.

— Sam se sa sobom razgovara.

— Prokleti rat, učinio me je pijanicom! promrmljao Bartek.

Izpio čašu jednu, izpio drugu. Za časak prosjedio mučeć, posle pljunuo i najednoč iznova postao vesel.

— A zar ste vi govorili sa Štajnmecom? Nije istina, niste govorili. Hura! Pjevajte! Tko će platiti? Ja ću platiti!

— Ti ćeš platiti, pijanico, ti! čuo se glas Magde. No i ja ću platiti tebi — podji der samo s menom!

Bartek staklenima očima pogledao ženu.

— A jeste li govorili sa Štajnmecom? Gle, gle, odkud si ti izpala!

Ne odgovarajući mu, Magda, obrativ se prama ostalom društvu, povikala:

— Oj, ljudi, ljudi, vidite li evo moju sramotu, nesretnu moju pokoru! Vratio se, ja mu se obradovala, kao dobromu čovjeku, a on bio već pijan. I Boga zaboravio, i poljski jezik zabacio. Legao spavat, iztrienio se, a sad evo opet pijančuje i propija moje trudno stečene novce. Odkud si ti uzeo novce? Ja sam ih zaradila krvavim potom mojim. Oj, ljudi, ljudi, on nije katolik, nije čovjek, nego podli Niemac, grakće po njemački. On je izrod, nesretnik! . . .

Pri tom Magdu polile goruće suze, a iza tog povisila ona svoj glas za cielu oktavu.

— Bio on prije glup; a sad, što su iz njega napravili ljudi? Čekala ja njega večerom, čekala jutrom, i dočekala ga. No ne ima za me utjehe, ne ima radosti . . . Bože svemoguću, Bože trpljivu! . . . Zašto si se ti konačno poživinio i postao Niemcem!?

Poslednje rieči proiznesla ona polak pjevajući, na polak plačuć. Bartek joj odgovori:

— Polaglje, sad ću te sgrabiti!

— Sgrabi, odrubi mi glavu, ubi me, krikala izazivajućim glasom žena i, postaviv šiju, obratila se opet k muškom.

— A vi, ljudi, gledajte!

No mužiki stali odilaziti jedan za drugim. Daskora krčma opustila sasvim. Ostao samo Bartek i žena mu sa pognutom šijom.

— Što ti, do djavola, sagibaš tu tvoju šiju, baš kao guska? promrmljao Bartek. — Hajdemo kući.

— Udri, ponavljala mu žena.

— Baš ne ću, odgovorio Bartek i turio ruke u žepove.

Sad sobar, želeć prikratiti svadju, ugasnuo svieću. U krčmi nastalo posve mračno. Za dva tri časka čuo se i opet u tmici pišteći glas Magde:

— Udri!

— Baš ne ću! pobjedničkim glasom odvrćao joj Bartek.

Pri svjetlu bliedog mjeseca vidjele se dvie slike, kako idu iz krčme u selo. Jedna od njih govorila: bila to Magda. Za njom pognute glave pokorno šepao pobjeditelj Gravelotta i Sedana.

(Sliedi)

ADALGISA

Pripovieda F. Afrić Riečanin

VI

unce je bilo već dosta visoko, kad se je Santorini probudio. On ustane i kroz tamnu sobu korakne do prozora, te otvori vanjske rebrenice. Suze mu navru na oči od silnoga sunčanoga sjaja, te morade okrenuti glavu i braniti dlanom, da ga ne zablješti sjaj krasnog proljetnog dana. I tako zatvori stakla, pa podje do nasred sobe, gdje je uz stol bio veliki udobni naslonjač, dohvati dugu šarenu haljinu, što je ležala na njemu, i pozvoni. Unidje stara služavka, kojoj on naruči zaju-trak. Sjedne za tim u naslonjač, pa se zagleda u dvie velike slike, što su visile na stieni. Bili su to njegovi roditelji.

Malo je tako sjedio, kad no udje služkinja, donese mu što je bio naručio, i dade mu kup listova i novina. On brzo popije kavu, zapali smotku i stane čitati. Već je sve listove pročitao i novine pregledao, kad na stolu opazi malenu cedulju. Raztrže omot, na maloj elegantnoj posjetnici bila su u sitnom pismu samo tri redka:

»Gospodine, čim vam se danas pruži prilika, izvolite me posjetiti. Trebam vaše pomoći.

Villa B* Adalgisa.«

Dugo je Santorini motrio ove redke, a misli mu dotle sve letile k Adalgisi, za kojom se je već kroz nekoliko mjeseci u zalud ogledao . . . .

Kako je Pia snivala, tako se i sbilo. Fortunato Montecorbi privoli, da će uz bogati miraz i nju uzeti, ali se otvoreno odreče njezinog sina, maloga Milana. Pokušao je, istina Bog, stari Montecorbi, ne bi li mjesto Milana izmamio liepu svoticu za sina, ali je naišao na kremen. Stari Salamun rekao svoju rječ, i od nje ni makac. Jalov ostao Montecorbijev posao, pa kad vidješe, da nije druge, ponude Salamunu, da će diete uzeti sobom, ali samo na pokus. Salamun nabere obrve, pogleda oštro kćer, koja je bila pri kraju toga cincarenja i sama nehajno sad jedne sad druge pogledavala, pak sve odbije. Pia za nekoliko vremena ode sa svojim mužem u Rim i brzo zaboravi na sve, a stari Salamun sve se više i više u društvu Adalgise i Milana izjedao u krasnoj i prostranoj villi. Nakon dva tri mjeseca bilo je njegovo stanje takovo, da je Santorini, kad ga je Adalgisa za to zapitala, preporučio da ga nikad ne ostavi sama. I sbilja, govorio je, govorio mnogo . . . . Veselilo bi ga, kad bi si ona, i proti djedovskom običaju, htjela sama oda-

brati muža, samo da i ona pod svoj krov udje. Ona ga je tješila i osvjedočavala, da je njoj najbolje uz njega. On usne kao ptič, a ona osta sama, bogata; jedino joj društvo Milan.

Odkad je stari Salamun izdahnuo, nije Santorini ni vidio Adalgise. Jednoč je samo pokušao do nje doći, ali zahman: ona mu po služkinji javi, kako mu je zahvalna na brigi, al da joj je žao, što mu sama ne može toga reći, pa ga moli, da bi u slučaju potrebe i k njoj onako brzo pritekao, kako i do sada.

Fran Prešeren

To mu je bilo u kratko, al dosta jasno rečeno, da ga tuj ne treba. Santorini slegne ramenima, ode u Mletke, i razmišljajući o tom navali na Adalgisu, na onu oholicu, koja ga je poput sluge odtjerala od svog praga. Stane ju ipak za tim braniti, gomilajući na njezine znanice i savjetnike sve one naslove, koje bijaše u naglosti njoj nadio. Bolilo ga to, a nije ni sam znao zašto. Malo po malo zaboravio je i na tu bol, al je ipak često pomišljao na Adalgisu. U razkoši, u kojoj je živio, sinula mu kadikad poput danice Adalgisina slika; ona je bila sva njegova želja, njegov jedini san. I razuman čovjek napokon na to navikao i već sve pregorio. Jedini mu to priegor u životu . . . a da ga nitko na nj nije ni silio.

Tim ga bolje iznenadiše ova dva redka. Adalgisa . . . ona, koja ga je onako oholo odbila, ona traži u njega pomoći. Bio je u napasti, da joj i on na posjetnici u kratko odgovori, kako mu radi silnoga posla nije moguće k njoj doći, al kad mu je pred dušom sinulo ono liepo i tužno lice, odma zaboravi na prvu svoju zamisao, pa se odpremi na put.

Baš je htio izaći, kad ga na vratih zadrži neki čovjek, pozvav ga, da s njim odma podje k Foschieru. Zapitao je zašto ga zovu, ali mu stranac ne dade pravog odgovora. Znao je jedino, da je gosp. Foschieri ranjen. A putem po tiesnih ulicah nagrnule susjede, pričajuć kako se je gospodja Olimpija osvetila mužu. Pa pravo je i učinila; dobrota u čovjeka lje ne smaže toliko, da bi sve prepatila. Suprugovo nesramno ponašanje razljutilo ju tako, da je posegla za nožem, pa ga udarila u lice.

Sve je to tako putem slušao Santorini, te dok je došao do Olimpijina stana, već je doznao i najsitnije potankosti. Napokon stignu do kućnih vrata, a Santorini pobrza uz stepene do Foschierijeve ložnice. Foschieri je silno povite glave ležao u naslonjaču, a uz njega stajala neka susjeda. Santorini odpravi ženu, pa odmota glavu ranjeniku i glasno se nasmije.

— Zar je to ta rana? zapita on Foschiera, pa o tom govore već cieli Mletci. Umočite rubac u nešto vode sa arnikom i povežite si tu groznu ranu.

— Ja ne znam, što je ni kako je, odgovori zlovoljno Foschieri.

— Znam, da me je Olimpija udarila, pa sama stala jaukat i rukama lamat.

— Valjda ste joj tomu dali povoda? nasmieši se liečnik. — Ja sam vam rekao, da se čuvate, da bolje pripazite na Olimpiju, da je ne zanemarujete odviše.

— Ja ne znam, odgovori ranjenik.

— Hvalite Bogu, da je tako prošlo, nastavi liečnik. — Vidit ćete, da će to biti svemu liek. Učinite kako vam reko, pa vam sutra ne bude ništa. Ja ću sad pokušati, da umirim gospodju Olimpiju, a kada k vam dodje, pružite joj ruku, pa neka bude mir.

Santorini podje na to k gospodji Olimpiji, koja je u svojoj odajici bleda i zaplakana sjedila, pa ju umiri, uvjeravajuć ju, da je ozlieda na licu njezina supruga tako neznatna, da njega nije ni trebalo, al da je sasvim tim Foschieri silio na razpit radi njezinog života, jer da je doznao sve, nu da ga je on velikom mukom od toga odvratio. Oboje neka zaboravi na ono, što je do sada bilo, pa mir s njimi.

Umiriv ju tako, ostavi liečnik zadovoljna lica Olímpijinu kuću, pa u gondoli podje do kolodvora, odakle velikim kamenim mostom pojuri u Mestre, do ville B*.

Adalgisa je u dugoj crnoj halji, pod kojom joj se je bljedilo na licu još bolje odavalo, sjedila u malom salonu, sklopljenih na krilu ruku.

Omamila ju ujčeva smrt; turnula ju samu a neizkusnu u sviet, u kom se je zahman ogledala za nesebičnim, prijateljskim licem. Ako i je za rana sama ostala na svijetu, ipak je još za onda imala ujca, o kog se je u pogibelji mogla oslonit. A sada?... U velikom svijetu, ostavljena sama svojoj moći i vještini, stala je zdvajati, klonula je i duhom i tielom. A da uz nju nije bio mali Milan, teško da bi ikad smogla toliko hrabrosti, da se opet pokuša oprieti navalivšoj zbilji života. Opazila je, da na svijetu ima još mnogo drugih stvorova, koji su od nje potrebniji pomoći, pa uza sve to još uztraju, još se sa životom bore. Njoj je sreća udielila dosta blaga, kojim bi još i drugim lako pomogla, a svaki je dan putem sretala takvu sirotinju.

Nadošlo vrijeme, kad ju je to tješilo; odkrivajući tudje boli, zaboravila bi na se, a utjeha, koju bi pružala sirotinji, liečila bi njenu bol. Svakoga bi dana zalazila u obližnja selca, da u niskih i smradnih kolibicah koga utješi, koga ohrani.

Narod ju je s početka začudjeno gledao, a bilo je i takvih, koji su za njom dosta glasno mrmljali, tužeći se što ova Židovka po njihovih kolibah traži; al kad je ona, ne mareći za to mrmljanje, mirno nastavljala svoj rad, počeli su joj se diviti i nazivati ju suor Adalgisom. Kad bi ona došla kamo u selo, nahrupila bi sve, malo i veliko, njoj u susret, a na odlazku glasno bi blagosivljali darežljivu joj ruku. Dopro njezin glas i u Mletke, te je u kratko u villu B* nahrupila mnoštvo tako zvanih propalih gospodja, sjajnih naslova, al gladna želudca.

Adalgisa je mirno sjedila, samo bi kadikad

— Gospodjice, neka je gospodja vani; želi vam nešto reći. Pitala sam ju, kako da ju najavim, pa mi ne htjede reći. Biti će po običaju, da vam što izmami.

— Dobro, dobro, Marijo, odgovori Adalgisa. — Daj ju dovedi amo.

— Čujete, gospodjice, primjeti služkinja, ne biste marila svakoga, koj samo ruku pruži, onako nadariti. Tko zna, čemu im vaša podpora služi.

— Nemoj tako, Marijo, ukori ju blagohotno Adalgisa. — Ako i ima izmedju njih tko god, koj ne zaslužuje dara, to pamti, da je ipak njih većina, kojim je podpora od krvave potrebe. Al daj, hajde sada, da toliko ne čeka.

Marija ode, a za kratko stupi u sobu, duboko se nakloniv Adalgisi, gospodja Hortenzija.

— Gospodjice, prošapta Hortenzija.

— Izvolite sjesti, pokaže joj Adalgisa stolac do sebe.

— Predobra ste, za to vas svi i blagosivlju.

— Cim vam mogu poslužiti, zapita Adalgisa.

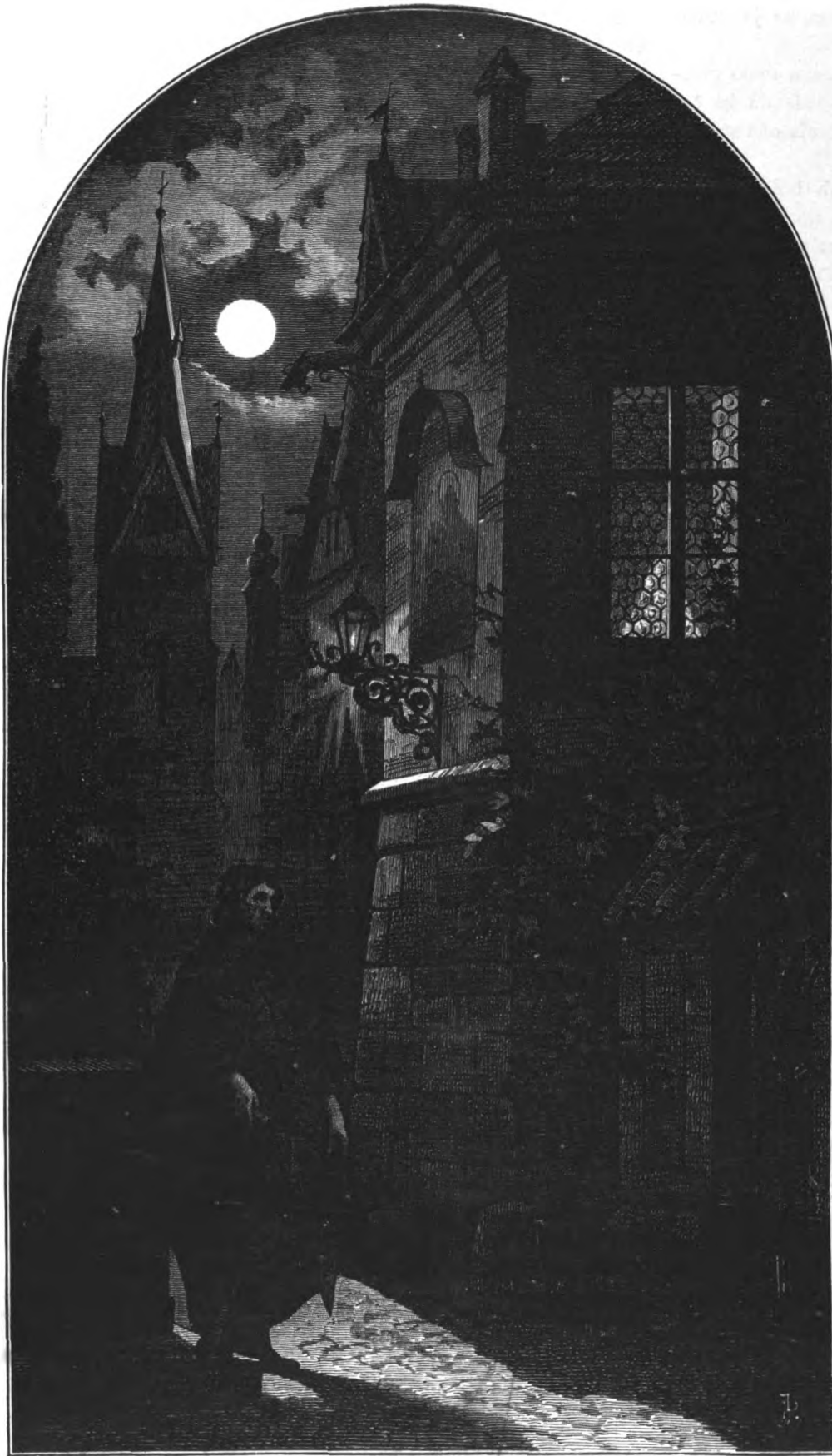
— Bijah otmene obitelji, dok krivnjom pokojnog supruga ne padoh na te grane, promuća tiho Hortenzija, prisiliv rubcem, što ga je držala u ruci, dvim suzama na oči.

— Imam malog sinčića, o uskršu bit će mu četiri godine, i troje mlađjih djevojčica... Pomoći od nikuda. Oboli mi

najstariji, pa me je sve strah, da ne dobije kozice.

— Kozice?... ponovi, sgroziv se, Adalgisa, i brzo promjeri prostor, koji je Hortenziju dielio od alkove.

— Pozvala sam odma liečnika... gospodina Santorinija, reče Hortenzija, koja bijaše

P o d o k n o m

okrenula glavu na lievo, pa nasluškivala tihi dah u alkovi spavajućega Milana. Pogledala bi za tim prema prozoru, pa nehalnim okom pratile neku na staklih brundajuću mušicu.

Posle kratke stanke stupi u sobu vitko, crnokoso djevojče, živa oka i hitra kreta, i trevižkim naglasom reče:

razumila njezin pogled ostrim okom, da opazi kakav će utisak na nju učiniti liečnikovo ime, a kad opazi slabu rumen, što joj je hitro proletila čelom, nastavi: — Da. . . . Bog mu plati! . . . vrl je ono čovjek. Po danu i po noći dolazio je on za moje bolesti bez ikakve nagrade kroz puna četiri mjeseca, a čim ga pozvah za svoga Artura, odma dotrča . . . I njega siromasi blagosivlju.

— Što vam je on rekao? zapita ju Adalgisa.

— Da do sada nije ništa, nego malo groznice, odgovori Hortenzija, — ali da ga čuvam, jer da bi na njega lako došla ona strašna bolest.

— A ima li već više drugih bolesnika?

— Broj im je, kako čujem, dosta velik, odgovori Hortenzija, — te su se već svi počeli spremati na ladanje. Samu bi i mene već gdje god priklonili, al kamo ću sa četiri nejake sirotčadi? Ako me Bog posjeti sa tim groznim bičem, ne znam što ću!

— Uzđajte se u dobrotu Svevišnjega, utješi ju Adalgisa i podje do malog ormarića, iz kog izvadi nešto novca, pa ga pruži Hortenziji i reče: — Evo vam nešto, da priskrbite što bolje hrane i liekova djeci, a ne doteče li vam to, dok sinčić ozdravi, javite se opet kod mene.

— Hvala vam, gospodjice, reče na polazku Hortenzija. — Da, vi ćete biti sretni, jer to zaslužujete; Bog vam daj sve ono, za čim težite! . . . Pripoviedat ću liečniku Santoriniju, da sam i drugoga andjela našla.

— Nè, reče naglo Adalgisa, i umiriv se, nastavi: — Molim vas, da toga nikomu ne kazujete! Žalostilo bi me, kad bih vam drugi put morala zaniijekat podporu.

Hortenzija ode, a Adalgisa sjede smišljati, kako joj je tudja žena mogla govorit ob onom, što ni sama nije nikad pomišljati htjela. Mahnula je rukom preko čela, pa korila samu sebe, što je tako djetinjasta, te u nedužnoj rieči nazire Bog zna kakav grieh. Santorini je svojim znanjem podupirao, kako i ona, tu neznanu ženu: kakvo dakle čudo, da je ona i nju pribrojila uz tog svoga dobrotvora. Pa zašto se je ona tako živo oprla, kad joj je rekla, da će njemu pripoviedat kako ju je nadarila, ta njega za to nije briga . . . ako on i jest njezin liečnik . . . Nè, ona je ludo, veoma ludo mislila; mogla ju je pustit . . . Ali zašto ju je ta žena tako živo gledala u oči, da ju je to i ljutilo . . . Je li ju on poslao? Nè, nije moguće. Zašto nije to prije učinio, nego baš danas, kad bi imao sam doći . . . A da ne dodje? Mogao je to javiti, da se za drugim ogleda. Da li se srdi, što ga tako dugo nije zvala? Ta njoj ga nije trebalo, pa zašto da ga zove? Nije mu dala preda se po učevoj smrti, ali u tom ne ima grieha; ona nije htjela nikomu pokazivati svoje boli.

Hortenzija je dotle vesela išla niz skaline: je lno, što ju je Adalgisa bogato nadarila; a drugo, što joj je preko volje pogodila tajnu.

— Ona ga ljubi, govorila je sama za se, a on — on gubi vrijeme sa kojekakvim stvorovi, od kojih mu nikad ne bude koristi. Gdje bi samo mogao zlato punimi pregršti zajmati i liepo djevojčice predobiti, tamo on ne

ide! Lude li glave; nespretnih li često mužkaraca! Sanjalo se je meni to . . . pa eto i pogodih. Da sam se srećom rodila mužkarcem, postigla bih već štogod svojom vještinom, svojim razborom . . . Al čekaj! . . .

Tako mudrujuć krene Hortenzija glavnim drvoredom na cestu, a onda nagne prema Moglianu, baš u čas kad se je Santorini bližao željeznoj rešetci Adalgisine ville.

Santorini prodje drvoredom, pa pozvoni na vratih ville, a kad se ona kao sama otvoriše, uzpne se stepenicami u prvi kat, gdje ga dočeka Marija, pa ga odma najavi Adalgisi.

Adalgisa ustane i tako dočeka liečnika, koji joj se smierno nakloni.

— Oprostite, gospodine, počme ona smeteno, — pozvah vas za maloga Milana.

— Milan je još uz vas? zapita liečnik. — Mislio sam, da je otišao s majkom.

— Nije . . . bila je to želja pokojnoga ujca, odvrati mu ona. — Pa kako ostadoh sama, zamolih Piu, da ga uza me pusti. Ona mi je već pisala, da ne će više dugo moći sa mnom ostati; morat ću ga poslati u Rim. Veoma me je to raztužilo, ali što ću? . . . On je nešto sumoran, pa se bojim, da mi štogod na njega ne nahrupi, tim više, što čujem da je u Mleticima toliko bolestne djece.

— Nije, gospodjice, baš toliko; a gdje je on sada? zapita Santorini.

— Prisilih ga, da ostane u postelji, odvrati Adalgisa i krene s njim do alkove.

Liečnik pregleda Milana, te reče:

— Nije ništa; svakako ću i sutra, a možda još i večeras, ovuda proći, te ću se tom prilikom javiti. Nadajmo se, da ne bude ništa . . . A kad će u Rim?

— Još ni sama ne znam, reče ona, pokazav mu naslonjač, na koj on sjede, pa sjednuv i ona prama njemu, nastavi: — Pokušat ću, ne bi li kako nagovorila Piu, da mi ga još pusti . . . Ta što bih sama na svijetu?

— Sama valjda ne ćete ostat, primjeti liečnik, — mlada ste . . .

— Hoću, po svoj prilici, zamisli se časak Adalgisa, pa nastavi: — Već sam mislila poći katekumenom, da se pokrstim . . . ne znam, što me je zadržalo.

— Bolje je, da i niste! . . . rekne brzo Santorini. — Zapali bi u kakav manastir, nu vjerujte, nije taj život za vas. Teško je odnemariti mnogoljetne običaje, sve da i prionete uz novu vjeru. Pa vjerujte, ne ima u samostanskim zidovih mira, kog bi vašemu srcu trebalo.

— Moguće, odgovori Adalgisa, — ali da znate, kako mi klone duh . . .

— Trebalo bi vam krepke ruke, reče joj liečnik. — Zapitajte srce, možda vam ono pokaže čovjeka . . . A dotle . . . dotle budite uvjereni, da ću ja svakom prilikom priteći, kad vam uztreba savjeta . . . pomoći . . .

Nudja mi svoje prijateljstvo, pomisli Adalgisa, i neka nepojmiva bol oklopi joj srce, a svom silom joj na oči navru suze. Brzo ustane, i da sakrije svoj nemir obrati lice, pruži mu na to ruku i reče:

— Hvala vam, gospodine! . . . Vjerujte, toga ne ću nikad zaboravit! I briznu u plač.

Santorini, i sam smeten, nije znao što bi

počeo. Pograbi šešir i potrča niz stube, da se prošeće vrtom.

Najednoč je, ne znajući ni sam kako, sjedio na onoj istoj klupi, s koje je pred nekoliko mjeseci motrio igru Adalgise i maloga Milana. I opet je pomišljao na Adalgisu, na Piu, na Salamuna, i bolnim se čuvstvom sjećao svojih roditelja.

— Sretna je, što sam joj se ponudio prijateljem, mrmljaše on, pomišljajući na Adalgisu. — Zašto je zaplakala? . . . Spomenuo sam joj nešto, za čim joj je tako žao . . . He, he, prijatelj, i to je nešto! nasmije se on gorko. — Blagosivljat će me narod, ta poladjam bolesnika, pomažem sirotice . . . Ironija, ironija! Nije li bolje zabavljat se, uživat . . . što me je za koga briga? Čemu to proketo čuvstvo? Da izjeda ono malo ljubavi, što je još preostalo. Zašto me već ne zanima čar tolikih žena, koje bi i same još rado uživale? Zašto mi je baš ona na pameti? Tko zna? . . . Liepa, bogata, pokazala bi vrata svomu prijatelju . . . Divnog li prizora! . . . Aj, što to bulaznim? . . . I mahne rukom preko ozojena čela. Ustane sa klupe i naglim korakom izadje iz ville, a zatim, ne pazeć ni sam kamo, krene cestom, kano da bježi sam pred svojim misli. Već se je hvatao suton, kad se on opet pojavi pred villom.

Adalgisa je u maloj sobici sjedila tik alkove maloga Milana, pripoviedajući mu, samo da ga umiri, razne priče. Najčudnovatije joj uz to misli križale mozgom, te bi često usred pripoviedanja stala i svojim se misli Bog zna kamo zalietala, dok ju opet ne bi trgnuo mali Milan, zahtievajući da mu nastavi započetu pripoviest.

Njezinom je srcu trebalo izlieva, a sama se nije znala komu povjeriti; služkinja joj je, istina, bila jako odana; ali je ona, mlada, malo marila za tudje boli. Veselu bi joj viest rado otkrila, ali svoju bol, nè . . . ta nije za svakoga, a srce hoće da prekupi . . .

Na vratih se pojavi služavka i reče, da je došao liečnik. Adalgisa ustane i podje Santoriniju u susret, pruži mu ruku na pozdrav i reče:

— Hvala vam liepa, gospodine. Molim vas, oprostite mi, što me jutros vidjeste onako slabu, nastavi zatim, porumeniv i poniknuv okom; — uspomena pokojnih mi roditelja . . . drage majke . . . otca, koga ni poznala nisam . . . tako me je nadhrvala, da nisam mogla odoljeti srcu! . . . Pogledajte Milana, reče zatim, pogledav ga liepim velikim okom. — Na svu silu htio se je dići; velikom mukom zadržah ga u postelji.

— Dječak se je malo prehladio, odgovori Santorini, pregledav Milana, — ne će biti zla. Slobodno mu dopustite, da ustane.

— Daj, Marijo, obuci Milana, zapoviedi Adalgisa služkinji, pa uz liečnika krene u mali salon, gdje sjednu jedno prema drugomu.

U salonu vladala je polutama; slaba svjetlost zamirućeg dana padala je kroz dva velika prozora, od kojih se je širila po bogato narešenih stienah, dok se ne bi na protivnoj strani ustavila na velikom zrcalu, što se je oslanjalo o liepi stol, prepun nježnih sitnarija, prividno tako neznatnih, al koje često

u sebi sadržaju cielu poviest ženskoga srca.

U onoj polutami, koja dojmjljive duše na snatrenje mami, sjedilo je njih dvoje nekoliko časaka, šuteć, zabavljen svatko svojim misli.

— Ne bi li na prehladu lako navalila druga bolest? zapita Adalgisa, samo da prekine tu neprijatnu tišinu, u kojoj se je, slabija od svoga druga, bojala odati sve svoje misli, svako i najskrovitije čuvstvo.

— Ne će, odvrati liečnik. — Milan je zdrave naravi, a prehlada nije velika. Svakako je bolje, da se malo priuči svemu, kad ne može uvijek uz vas biti.

— Ne može, nè! nadoveza Adalgisa. — Nadala sam se, da će uz mene ostati do desete, do dvanajste godine... Poslala bih ga onda u koj zavod... Marca Foscari... Ravà... Potrošila bi više, nego li je to pokojni ujak oporukom prepisao, al bi znala, da mi je blizu... Majka ga zahtieva, rado bi ga uza se u Rimu.

— Majka ne mari za njega, reče liečnik tako gorko, da ga je Adalgisa začudjeno pogledala.

— Kako ne mari? zapita ona skoro bolno nakon kratke stanke.

— Oprostite, gospodjice, odgovori Santorini. — Znam, da toga ne bi rado slušali. Bolit će vas, al ja šutiti ne mogu, ne smijem. Jutros ste me opunovlastili, da vam budem iskren, ja ću upotrebiti to svoje pravo. Pia ne voli svoje diete, to i vi dobro znate, a kad bih vam ja htio kazati, kako sam to doznao, sjetio bih vas samo na dolazak njezinog sadanjen suprug, gospodina Fortunata Montecorbija i njegova otca, i na vašu zabavu na ravnici, s onu stranu vrta. Došao sam rano k vašem pokojnom ujcu; prije nego odoh, htjedoh se prošetati vrtom, i tako zadjoh do ravnice. U hladu stare topole, čini mi se, sjedoh i zaspah. Kad sam se probudio, vidjeh vas i Milana, kako se

šalite i zabavljate, dok ne dodje Pia. Nikad ne ću zaboravit ono lice, nikad način, kako je od sebe turnula maloga sinčića... Sjećate li se sada?

— Sjećam, odgovori Adalgisa. — Ali vjerujte, nije zla

— Vaša ju riedka dobrota zalud brani, reče vrućim naglasom Santorini. — Ona vas je zadovoljna ostavila, kad je čula, da bi Milana mogla uz vas ostaviti, pa se je otišla spremati na doček gosti. Kad sam ja izašao iz vrta, bila je ona na balkonu; možda vam je što god i rekla?

— Ne sjećam se više.

— Ne bih se čudio, da vas je i sumnjičila, nastavi liečnik. — Oprostite mi i opet, ali ne mogu da vam išto zatajim. Ona sada zahtieva Milana, jer zna, da joj se vi ne ćete opirati; jer zna, da će vas to boljeti, naškodit vam možda!

— Nemojte tako, za Boga, gospodine! jecne bolnim glasom Adalgisa i protegne ruku, kao da ga želi suzdržati.

Santorini drhtne pod doticajem mekane joj ruke, pa nakon kratke nutarnje borbe nastavi hladno:

— Pravo je... Ne ću, gospodjice; ja si svojakam pravo, koje me nikako ne ide.

— Ne, gospodine, odvrati Adalgisa, koju je u srce zavezao njegov hladni odgovor. — Nisam ja toga mislila... Htjedoh vas samo zamoliti, da ju tako ne sudite, da o njoj ne pomišljate zla... I zorko ga pogledav u oči, rajskim posmjehom nedužne odanosti na ustnahu, nastavi: — Ali se za to ne srdite... dajte mi to obećajte!

— Nè, ja se ne imam našto srdit, odvrati liečnik. — Vi se nemojte srditi na mene!... Milan će u Rim, ali će za to lako kad god k vam na posjet. A da vam vrijeme brže prodje, nastojte kako i do sad oko sirotinje, tudja bol ublažuje našu. A imat ćete i rodjaka gdje god, da uz njih proživite koj časak.

— Ne, gospodine, nigdje ni žive duše. Rodjaka s majčine strane imam, ali ih nikad ne vidjeh, ani kad se nisu ni oni pobrinuli za me. Možda je u Spljetu živ još koji rodjak pokojnog mi otca, ali oni su kršćani, pa zaziru od mene, jadne Židovke!

— Ah, otac vam je bio kršćanin? zapita liečnik. — Pa kako da vas nije dao kršćanski odgojiti?

— Moja je majka, reče bolnim glasom Adalgisa, — zavela Jurja Paštovića, i on ju je sklonuo, da se je tajno pokrstila i tajno s njime vjenčala. Moj djed ne htjede nikad priznati tog vjenčanja, pa je za to k sebi uzeo svoju kćer i mene, da me pod strogom pazkom odgoji na svoju, braneć svim ukućanom, a i mojoj majci, obćiti s kim bilo. Potkušao je više puta, kako mi je to ujak pripoviedao, moj otac, ne bi li kako podkupio koga od družine, da mu bude na ruku pri namišljenom biegu s majkom, al su se svi bojali poznate strogosti staroga Sebenica. Sdvojiv, podje otac svietom, a kad je Garibaldi razvio svoj barjak, pohrli i on k njemu, i nadje što je tražio: smrt na bojnom polju.

— Vi se ne sjećate njegova lica? reče lagano Santorini. — A je li vam majka od njega ostavila kakovu uspomenu?

— Nije. Nemoguće joj je bilo sakrit ma i najmanju stvarcu, nastavi žalostno djevojka. — Jedino posle njegove smrti donio mi pokojni Dojmo Papoli kiticu njegovih vlasi i njegovu sliku.

— Dojmo Papoli, muž vaše bratučede? zapita lagano Santorini, matreć pri tom njezino bliedo lice.

— Baš on, odgovori mirno Adalgisa. — Kad se ovih dana opet ovamo vratite, pokazat ću vam ga; danas je već kasno, pa će na vas mnogo toga čekati u Mletcih.

Santorini ustane, oprosti se od Adalgise i laganim korakom krene u Mestre, gradić na obali jadranskoga mora, a odanle se brzim vlakom vrati u Mletke. (Sliedi)

Prvaci današnjeg Pariza

Napisao P. Boborikin. S ruskoga preveo Ilija Milarov

I (Nastavak)

Pariz preporodjene republike — Njegov prvak — Nekoliko osobnih uspomena — Kako valja sudit o Gambetti — Mnijenja i činjenice — Gambetta i prijatelji mu u parlamentu

ko prouči Gambettinu osobu, te ocieni sklad njegove naravi i prijašnji njegov život u mladosti, taj će se uvjeriti, da to inače ne može ni biti. Takav čovjek ne može majmunisati u taštih ceremonijah svjetskoga života, ili u ritualu službenih dočeka. On voli faktučnu vlast, njemu godi entuziazam mase i

čitave zemlje. Ali njemu je mnogo ugodnije objedovati onako sans facon sa nekoliko prijatelja i u društvu živih i veselih žena. I eto, zli jezici pripoviedaju, kako ga jedan od njegovih nepolitičkih prijatelja najviše kompromitira. Taj kompromitirajući prijatelj nije nitko drugi, nego daroviti glumac francezke komedije Cocquelin. Cocquelin ima dva: stariji i mlađji. Oba pripadaju Gambettinom dvoru, ali intiman prijatelj mu je stariji brat. Tip ovoga

glumca jako je čudnovat. Cocquelin stariji nije zadovoljan samo sa svojim umjetničkim uspjesi. On je mnogo častoljubiviji od svojih drugova. S Gambettom je drugova još onda, kad je on bio odvjetnik. Cocquelin je već onda gojio jako republikanske ideje. A sada, prijateljstvo sa prvim čovjekom Francezke usadilo mu je u srce toliko častoljublje, da je on osbiljno počeo misliti o zastupničtvu, ostaviti pozornicu i dati se kandidirati kod prvih izbora. Ali

te političke kombinacije ne pomoglo mu osloboditi se od navika staroga glumca, kao što to Francezi dobro nazivlju »en cabotine«. U svem se opaža njegovo prečerano držanje. Gdje god se on javi s Gambettom, ne samo kod prijateljskih objeda i soiréa, nego i u velikih sastancih, iztiče uvijek svoju srdačnost prema Gambetti. Uvijek je s njime bio „ti“ i nazivao ga naprosto Leonom. Ova familijarnost s glumcem, makar tako darovitim kao što je Cocquelin, jako je škodila Gambetti. Pa i on, kao što znadu reći ljudi, koji poznadu njegov privatni život, počimlje se dosadljivati ovakvim glumačkim prijateljstvom. U ostalom, može biti da kakova tajna misao nagoni Gambettu, da Cocquelinu daje velike nade. Kad jednoč ovaj glumac postane zastup-

mu upravo ono, što ovaj od njega čeka. A Grevy je uvijek nekako težak, suh i nadut. Vi ne čete od njega čuti ništa, do obćenitih fraza. On je za cijelo jako značajan i može biti čovjek bez velikih pretenzija, ali ni za deseti dio ne umije se tako ponašati, kao što se ponaša predsjednik parlamenta. Pa na posljedku, on je čovjek sasvim druge epohe, kod njega ni u mozgu ni u srcu nije bilo mnogo ideja, želja, strasti, i ako hoćete slabosti, kojih je puna duša našega diktatora.

Sa parlamentom postupa Gambetta na osobit način. I u tom načinu, nekako, izkazuje se on kao čovjek, koji se rado iztiče. On se ni najmanje ne koči, ali izgleda kano čovjek, komu su dosadile sve te ceremonije, te se on ni najmanje ne ugiblje pred parlamentarskom

čini on dosta lieno, ali načinom iskrenim. U tonu njegove rieči osjeća se nešto pedantična, baš kao da stoji pred slušateljstvom mladih ljudi, gdje bez strogih mjera hoće samo jednom intonacijom svoja glasa da kaže, kako se valja ponašati i raditi, a ne vikati. U Francezkoj u svakoj velikoj skupštini, gdje se nalazi i vlast, uvijek čete čuti, da se govori zapoviedajućim i učiteljskim tonom. I ne samo predsjednik parlamenta, nego i ma kakav pristav („huisse“), viče na zastupnike kao na kakove derane: Silence, messieurs, silence s'il vous plait! Baš tako, kao što je bilo za vrijeme drugoga carstva.

Gambettin je glas za ovo deset godina postao jako hrapav. Samo u govorih, u kojih se odaje sav žar njegove duše, njegov glas ponovno dobiva svoju silu i jedrinu, dočim obične

Samostan rylski u Bugarskoj

nikom, Gambetti će dakako biti mnogo lakše s njime javno prijateljevati. Pa osim toga, u Gambette još nisu izumrli ideali stanovnika latinskoga predgradja. A njegov temperamenat i težnja za popularnošću tjeraju ga, da se prema svakomu čovjeku ponaša uljudno i prijateljski. Usljed toga može se čuti, da ga često brane ljudi najrazličitijih ideala i težnja.

Jedan od Parizlija povukao je jedan put preda mnom paralelu medju Gambettom i predsjednikom republike.

— Kako čete vi njih sravnjivati? reče on strastveno. — Gambetta je čovjek duševan, ma kako da i je častoljubiv. On će se uvijek znati sa čovjekom ponieti kako valja, i reći

vladom, znajući vrlo dobro, tko sastavlja parlamentarsku većinu i kako valja s njome upravljati. Kad se sjetimo prijašnjih predsjednika, kao što bijahu Morni, Walevski, pa i Sneider, a sada taj debeli Gambetta sa svojim neukusnim frakom, pa onda sav pojav njegovoga tiela izgleda nekako jako jednostavno i vulgarno. U početku sjednice on dosta dugo stoji. Utišati nemir i viku udarci velikoga zvona ne voli. Čini se, kao da je on za to previše lien. On je izumio svoj način, da uzpostavi red u sjednici, naime: on neprestano lupa drvenim nožem i samo u skrajnih slučajevih, kad se već uzbuni cijela kuća, zvoni nekako proti volji. Svoje opazke, pozive na red i opomene

svoje govore u parlamentu govori hrapavo i gluho. Njegov južni akcenat znatno se je smanjio, otkad živi u Parizu, ali se odma odaje, kad se upusti u velike tirade i sentencije. Kad čovjek provede jedan ili dva sata u parlamentu, odma očuti, da je on pravi gospodar ove kuće, da su mu vlast i upliv pribavili ne vanjski dekorum niti aristokratske manire, niti na posljedku puste kombinacije i spletke, već značajna narav, dosljednost uma i težnje. Ali će čovjek ipak jasno uviditi, da ni ovaj republikanac nije ništa uzmogao promieniti u običajih ove kuće, jer se ni on nije mogao osloboditi od rutine, koja tišti mnoge strane francezskog života. Navade su i danas, pa i u

najmanjih sitnicah, ostale iste kao i prije. Taj isti izlaz predsjednika, kog prate dva oficira s obe strane i straža, isto tako izobilje sluga, obučenih u iste livreje, pa i isti postupak izazivanja zastupnika, isti biljeti svemogućih boja i oblika. Ja dapače pamtim, da je za vrijeme drugoga carstva, pri svršetku šestdesetih godina, pristup strancu n. pr. u dvoranu des pas perdus bio mnogo slobodniji i lakši. Ni sam Gambetta nije jošte kadar osloboditi parlament od tih suvišnih obreda i ceremonija, te ga učiniti dostojnim prave demokratske republike, koja pretendira na vodstvo u budućnosti čovječanstva. On još sam vrlo cieni svaki vanjski sjaj, i ako ne radi samoga

popularnost, a osobito da ne izgubi svoje zastupničko mjesto u Parizu. Za to je on tako i trijumfalno, baš kao general Bonaparte, došao u ministarsko vijeće i tražio amnestiju. Može biti, da ovdje ima i što god istine, ali ipak nije sve. To je već sudbina političkih agitatora, da se svi njihovi čini, pa i osobni odnošaji, uvijek dovode u svezu sa potreboćami stanovitoga kojega trenutka. U svakom slučaju, njegovo djelovanje bilo je mnogo razboritije, nego li ono progresivnoga ministra Jula Ferry-a, koji se je uporito borio proti amnestiji, i to iz osobne osvetljivosti, naperene poglavito proti Rochefortu. A govor Gambettin, koji je uzhitio čitavu zemlju, donese mu novih lovorika, novih uspjeha.

napred pripravljene, gotove forme političke elokvencije, kraj toga samo dvie do tri dobro shvaćene točke, a sve ostalo — obćenite fraze. Bez cjeline naravi, te sile, kojom on izpušta odielite tirade, bez gestikulacije i mimike taj govor ne bi bio događajem. Ali burgeois, koga je Gambetta obratio k republici, nalazi u tom govoru nešto umirujućega. S polja je to jako gromko i smjelo, a iznutra je oportunizam i priravnivanje k obstojnostim momenta, usljed čega su redovi republikanaca medju sobom vidjeli mnogo vrlo bogatih ljudi. Gambetta ih je već odavno uvjerio, da je republika vlastništvo.

Predsjedništvo Gambettino — ne u parla-

Unutarnjost samostana rylskog u Bugarskoj

sebe, to bar radi one vlasti, koju on personificira.

Njegova intervencija u pitanju za amnestiju tumačila se kao da je proizašla iz jako sebičnih pobuda. On se je preplašio, da ne izgubi svoju

I možda je on taj dan sjeo na svoj predsjednički stolac, i ne misleć govoriti. Njemu je pomogla drzovitost Paula de Cassagnaca. Ali pročitajte taj govor sada, vi ćete u njemu, kao u svih govorih Gambetinih, vidjeti već u

mentu ili u ministarstvu, već na čitavom republikom — nije više ni pitanje, ako samo unutarnja borba ne pripravi eksploziju druge komune, ili bar faktičnog trijumfa radikalnih ideja.

(Sliedi)

KNJIŽEVNOST

— **Dragoljub.** Upisnik kalendar za prostu godinu 1883. Sa književnim darom. Uredio Gjuro Stjepan Deželić. U Zagrebu, nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena.

Od hrvatskih knjiga razpača se sigurno najviše koledara. Njega svatko kupi, jer je svakomu nuždan. Baš za to ima on biti čim valjaniji, za kućevnu porabu čim sgodniji. Prije svega ima biti raznovrstan i popularan.

U nas se svake godine izdaje dosta lep broj raznih koledara, nu žalibože većinom dosta loših. Većinom po njemačkih uzorcima, a to je dosta, da ih misaon Hrvat ne uzimlje u svoju kuću. Samo su dvie iznimke: Danica svetojeronimskoga društva i Dragoljub g. Deželića.

Dragoljub je bez dvojbe najveći i najbolji koledar u nas Hrvata. Svojom uredbom odgovara on potpuno svojoj svrhi: praktičnoj potrebi u koledarskom dielu, i zdravoj zabavi i pouci u književnom daru.

Naročito je u njemu vazda književni dar lep i zanimiv. Tako i ovoga ljeta. Mi ćemo samo navesti sadržaj, i on će već sam po sebi posvjedočiti istinu naših rieči. Naravski, da se sa svakom situacijom ne možemo složiti, naročito ne sa izpraznim, pače smiešnim hvalospjevi nekoj visokoj gospodi, ali u glavnom je sadržaj ipak dobar. Evo:

Kobi, pripoviedka iz zaostavštine Mijata Stojanovića; Ivaničko kolo, narodna igra; Mačji raj od Emila Zole, preveo V. D.; Ogromna razvalina, iz uspomena po Italiji od Emilija Castelara; Hrvatske poslovice, iz poveće sbirke; Kako valja njegovati malu djecu, od dra Lobmayera; Daljina i veličina zvijezda, od Budišinovića; Baštinljivost i Emil Zola; Godišnjice 1883., sitne uspomena; Trnovac i Trnovčani; Dalmacija je naša, kratak opis; Hrvatska i Slavonija, na temelju posljednjega opisa; Imenik akademičke čete narodne straže god. 1848.; Varaždinska pastuharna, od J. E. T-ća; Zakutne zalagao-nice, od N. N-a; Potreba vodja i prvaka, od Ljudevita Dvornikovića; Iza požara kazališta na Ringu u Beču; Najveće djelo našega stoljeća (svetogotthardski prokop); Potres zagrebački god. 1880.; Dnevi spomena; Svaštice.

To je doista lep i raznovrstan sadržaj, a mi možemo reći, da je i dobro, popularno pisan. Za to bi Dragoljub imala nabaviti svaka hrvatska kuća, a ni ciena mu razmierno nije prevelika — samo 1 for. Držimo ono, što je naše i valjano, a čuvajmo se tudjega, osobito njemačkoga smeća.

NAŠE SLIKE

— **Fran Preširen.** Najveći pjesnik naše braće preko Sute bio je sin seljačkih roditelja, a rodio se je 3. prosinca 1880. u Vrbi na Gorenskom. Početne nauke učio je u Ribnici, odakle je god. 1881. pošao u Ljubljano, u latinske škole. Tu se je uzdržavao podučavanjem slabijih djaka, a sam je uvijek bio među najboljima. Iza svršenih gimnazijskih nauka pošao je u Beč, da sluša prava, i tu je bio instruktorom poznatog njemačkog pjesnika Antona grofa Auersperga. Tu se je upoznao i sa čuvenim českim književnikom Čelakovskim, s kojim je išao i u Česku, i s kojim je u pismenoj svezi ostao sve do svoje smrti.

God. 1828. vratio se je Preširen kao doktor u Ljubljano, gdje je stupio u državnu službu. Ali tu mu je u istinu bio Pegaz u jarmu, i za to je on brzo ostavio svoje mjesto i primio ponudu prijatelja si dra Chrobata, da kao koncipient stupi u njegovu odvjetničku pisarnu. U to doba javio se je Preširen prvi put sa svojimi divnim pjesmami. To je bilo god. 1830., dakle u tridesetoj godini njegova života.

God. 1847. preselio se je u Kranj, gdje mu je bila podijeljena odvjetnička praksa. Te godine izdao je posebno svoje pjesme, dakako: koliko mu je to dopustila tadanja cenzura. Umro je 8. veljače 1849.

Preširen je bio čovjek skroz pjesničke naravi. Nježna srca, čutljive duše. Nije u životu bio sretan. Bolila ga je nesreća uboge otačbine, bolila ga je vlastita sudba. Nije mu bilo dano, da si osnuje obitelj, pa da tu bar na časak odpočine od sumornih misli. Odpočinuo je istom onda, kad ga je hladnim zagrljajem zagrlila »zadnja ljubica, bela smrt«.

Preširen je kod nas svakomu dobro poznato ime, ime velikog pjesnika i patriota. Uz to ime živiti će u nas vazda i njegova slavna uspomena, koju je tako liepo ovjekovječio pokojni August Šenoa u prekrasnoj pripoviedci: Karanfil sa pjesnikova groba.

— **Frvtostolna crkva u Djakovu** spada bez dvojbe među najljepše gradjevine u Europi. Sagradjena je troškom od dva i pol milijuna forinti. Zakladni kamen postavljen je god. 1866., a sama surova gradnja trajala je do godine 1874., ostalih osam godina radilo se je na samoj nutarnjosti crkve, koja je najbitnija, najdragocjenija i najljepša.

Osnovu je izradio Karl Roesner, profesor na akademiji krasnih umjetnosti u Beču. Gradnja je u romanskom slogu, ali ne posve čistom, nego je tu ponekle i gotski slog spojen s byzantinskim, u znak, da Hrvatska ima biti duševnom sponom među kršćanskim zapadom i razkolničkim iztokom.

— **Samostan rylski u Bugarskoj.** Rylsko pogorje, udaljeno od Sredca 10 milja, spada najkrasnijim gorskim skupinam Balkana. Najviši vrhunac diže se 2750 metara nad morem, a na podnožju mu šumi rylska rieka, koja se izliva u Strumu. U tom pogorju, među drevnim dry-ljem i vrletnim kamenjem, diže se samostan rylski.

Taj samostan sagradjen je još u XI. vieku na čast bugarskoga svetca Ivana Rylskoga, te je bio pristaništem putnika i siromaka, a u turskih bojevih bogme i čitavom tvrdjom.

U tom samostanu umro je g. 1343. kao monak narodnom pjesmom proslavljeni junak Relja, te se još i sada pokazuje njegova nadgrobica — Reljina kula.

Samostan rylski ogromna je gradjevina, jer zaprema čitavu dolinu, a njegove zidine dižu se do 60 stopa visoko. Sam hram je tako prostran, da u njega može do 4000 ljudi. U samostanu živi 70 kaludjera. Svake godine hodočaste amo Bugari u velikom broju.

KULTURNE VIESTI

— **Za gradnju hrvatskog kazališta** obećano je do sada dobrovoljnih prinosa ukupno 126.937 for. 12 nov., od kojih je već i uplaćeno 30.143 for. 31 nov. Gradnja će se započeti, čim bude glavica za gradnju dostigla svotu od 200.000 for. Da se to sbude čim prije, morali bi se na prvom mjestu poskrbiti naši plemići i mogućnici. Česi su za svoje prvo kazalište, što je prošle godine izgorilo, žrtvovali 3 milijuna forinti, pa su evo već i za drugo iza one grozne nesreće sakupili blizu 2 milijuna. Kolika razlika između njih i nas!

— **Družba sv. Mohora** izdala je ove godine svojim članovom 6 knjiga, običući 64 tiskana arka, sve za 1 for. Dohodka bilo je 25.352 for. i 65 nov., troška 25.278 for. 98 nov. Matičina glavica iznosi 16.291 for. u gotovini, 200 for. u obligacijah. Društvenih članova bilo je ove godine 24.474, daleko više nego kod našeg svetojeronimskog društva.

— **Novinstvo u Rusiji.** Ove godine bilo je u Rusiji ukupno 608 raznih časopisa, od tih (osim službenih): 417 ruskih; 54 poljska; 40 njemačkih; 20 francuzkih; 11 litavskih; 7 armenskih; 4 tatarska; 4 hebrejska i 3 latinska.

— **Pućanstvo Bugarije** iznaša po zadnjemu brojenju 1.998.983, dakle skoro dva milijuna duša. Sofija, glavni grad kneževine, broji 20.451 stanovnika. Varna 23.649, Šumen 22.921, Vidin 13.602, Trnovo 11.500, Svištov 11.438.

— **Nova pripoviest Ivana Turgenjeva.** Slavni ruski novelist oporavio se je skoro posve od svoje teške bolesti, te je već napisao novu pripoviest, koja će pod naslovom Stihovi u prozi doskora izaći u petrogradskom časopisu Viestniku Evropy. Mi smo u napred uvjereni, da će se njome čim prije u dobru prevodu nasladjivat i hrvatski čitatelji.

UMRLI

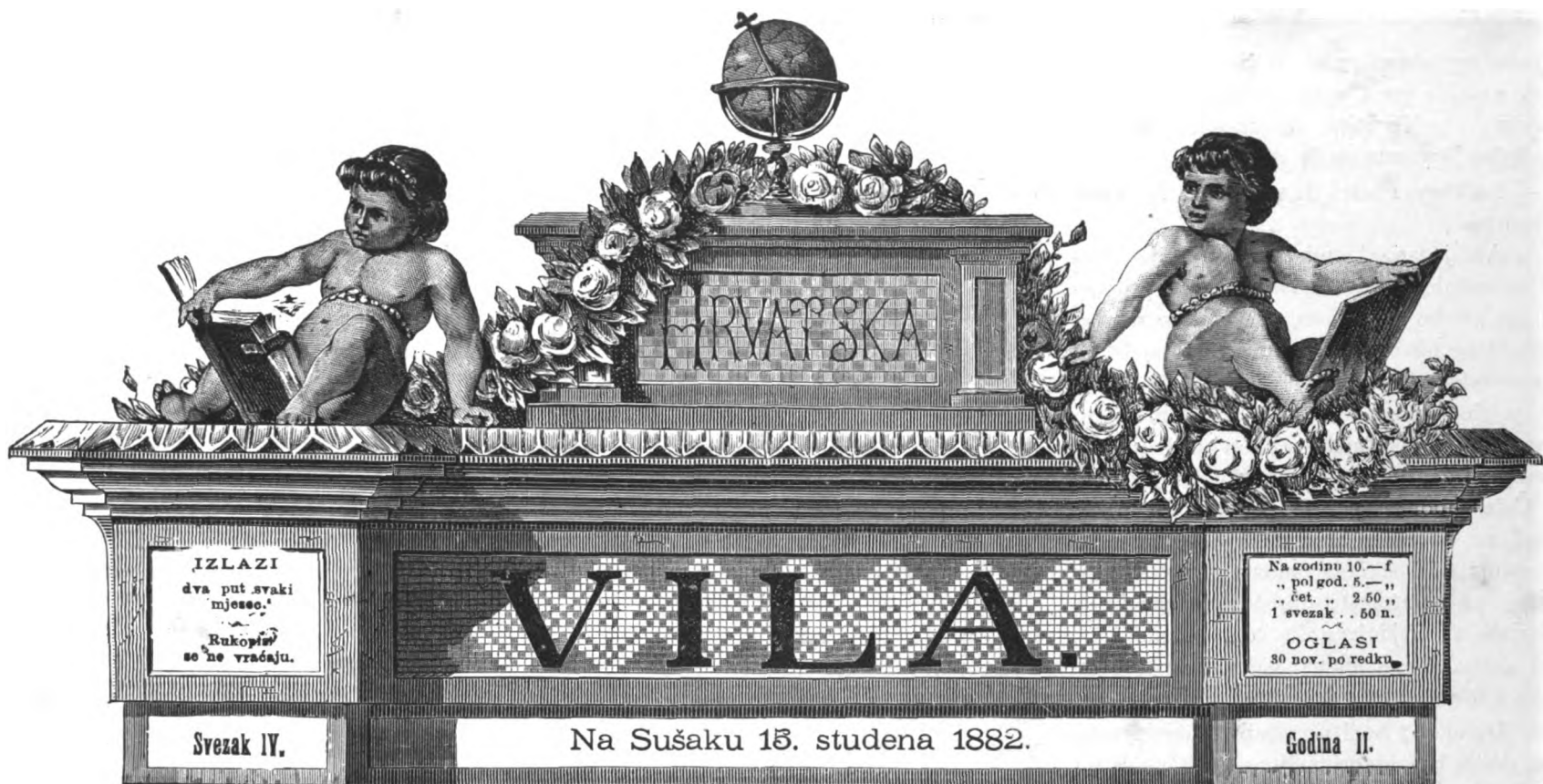
— † **Dr Gjuro Daničić.** U noći od 16. na 17. studena preminuo je u Zagrebu jugoslavenski akademik i srbski profesor Gjuro Daničić, najveći jezikoslovac južnih Slavena. Sliku velikoga pokojnika donasmo na čelu našega lista, u kom ćemo se čim prije i kratkim vjekopisom odužiti slavnoj mu uspomeni. Vječna mu pamjat!

BIBLIOGRAFIJA

— **Hrvatski bogoslužbenik**, ili sbirka jutrnja i večernja, glavnih svetkovina preko godišta, i obrednih molitava i raznih pjesama, koje su u običaju po hrvatskih župah u Dalmaciji i susjednih zemljah. Priredio O. S. I. Izdalo na svoje troškove Upraviteljstvo Narodnoga lista. Dopustom crkvnih starih. U Zadru 1882. Osmi, 414 strana. Ciena nije naznačena.

— **Narodni koledar** za prostu godinu 1883. Uredio Nikola Šimić, tajnik Matice Dalmatinske. Izdala Matica Dalmatinska. Godina XXI. U Zadru, brzotiskom Narodnoga lista; 176 strana u osmini. — Ovo je u istinu narodni koledar, lep i zanimiv, pun narodnih priča i pošalica, te ga s radošću možemo svakomu najtoplije preporučiti.

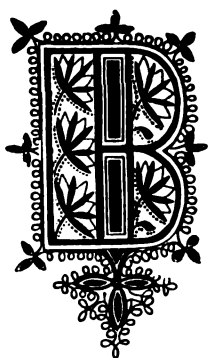
Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Urednik: August Harambašić
Is tiskare Slobode na Sušaku

UROTNICI

IV

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

aš se je mjesec nagibao k zapadu, moglo je biti blizu pol noći, a čovjek, zamotan u dug plašt, skočio na prvi kamen, što je iz mora sa strane žabaljskog zatona virio naprama staroj Nevalji na otoku pažkom.

Čovjek, što se je izkrcao, gledao sa klisure nepomično

ladjicu, koja se je sve više udaljivala. Očevidno je to bio putnik, komu nisu bile dobro poznate one glavice, pa nije znao kako ni kamo da se popne na vrhunac. Bilo je skakati sa klisure na klisuru, penjati se uz čela, dok nije stupio na obronak bočine, gdje je bila manje gričasta okolica. Odatle je u zaklonu vrha spazio malu kućaricu. Bez oklievanja i premišljanja upravio se ravno k njojzi. Obišao tor, u komu su počivale ovce, ali jedva što je stupio pred pojatu, uzbunile se ovce, zvonjarcji skočili i burno zazvonili, kano da na oprez i obranu pozivlju pastire.

Medjutim pokucao putnik na iztrošena i razpucana vrata. Još dobro ne uztegnuo desnice, vrata se otvorila, i pred njim se ustubočila dva mlada nu kršna momka. Valja da su spavali odjeveni, jer je jedan bio u bielih uzkih i stegnutih gaćah, a drugi u prostranih šarenih hlačah. Na noguh imala su obojica napete lake opanke; na glavu naherili crvenu kapicu po tamošnjem običaju, a preko ramena prebacili surastu ječermu. Za crvenim pasom blištale se biele koricice dalmatinskog noža, a u rukuh im krivuljast al britak mali nož.

— Tko je božji? zapita stranca krepak i odvažan glas.

— Ne bojte se, braćo! odgovori mirno putnik. — Nije ovdje lupeža ni hajduka.

— Čuda velikoga, jer nas gusto pohadjaju lupeži. Da što li to tražiš u ovo doba noći oko našeg tora? upita ga reč bi osorno stariji.

— Prosim, da me primite na konak.

— A je li vjere u tebe?

— Tà ne vidite li, da ne nosim oružja, do

ovog malog noža, 'a noćni klateži, što misle na zlo, ne idu nikud bez dobra oružja. Tà vidite i na odjeći, da sam prosti putnik.

— Vjerujem, biti će tako; nu mi smo se osvjedočili o protivnom slučaju za malo vremena dva puta. Unidjite, jer je mrzlo na vedrenici. I učini znak prstima svomu drugu, kano da kreše o kremen.

— Nije mi baš mrzlo, nego dajte mi malo vode, jer sam ožednio, reče pridošlica, kao da je u svojoj kući.

Stariji potegne svoga druga za ječermu, metnuv palac medju ustne, mahne rukom i glavom i nastavi pouzdano: — Nu sjednite. Vidite, moj dragi čov... gospodine, prošloga mjeseca pohodili su nas dva puta dva čovjeka, a moraju biti hajduci.

— Hajduci? nasmija se porugljivo putnik. — A ljudi ovoga otoka ne bi ni muhe zatrli, kamo li da ubiju čovjeka!

— Nemojte nagliti. Bili su hajduci; ne naši ljudi, nego Vlasi izpod gore, oboružani od glave do pete.

— Pa su vas porobili?

— Za čudo, nisu brate, ni vlasi nam nisu taknuli. Dobri su to hajduci; ali su nam zaprijetili... Uh, što je ono rekao... i lupiv se šakom po čelu, sakrije lice obima rukama. — Što sam to učinio?!

Mladji drug je plaho motrio pridošlicu.

— Ej, što si poludio momče? Što ti se je zavrtilo u mozgu? zapita uplašen putnik i digne se na noge.

U isti čas okrene se stariji prama njemu, mahne mu rukom,

MEDO PUCIĆ

a ovaj se odma umiri, dočim stariji pade pred putnika na koljena i zaprosi muklim glasom: — Nemojte, molim vas, nemojte me izdati, jer sam se ja prenaglio!

— Pa komu i zašto da te izdam? Ne razumijem te.

— Ah, jedan od onih hajduka, prije nego što je otišao, ustrmio na mene oči, promjerio me ostrim pogledom, a sievajuće mu oči sipale žive iskre u moje srce i uzdrmale mi dušom tako, da sam morao pred njim oboriti pogled. Povuču mač, mahne strelovito amo tamo, zviždujuć zrakom nad mojom glavom, i zagrmi svojim gromkim glasom: — Čuješ, momče, sve što si vidio i čuo, da nikad ne saznade živa duša, drugčije će ti tri sežnja odskočiti sa ramena glava. Pamti: hajduk ne poreče, što obreče; mogao bi se pokajati, ali kajanje došlo bi prekasno... Sad vidite, što učinih: o vašoj milosti, o vašemu mučanju visi moja bedasta glava!

— Digni se; budi ponosniji. Takovu mladicu doliči biti hrabriji junakom! ukori ga putnik. — Ne budi strašivica, a ja nisam baba, da svaku izblebećem prvomu, na koga se namjerim.

— Hvala vam liepa. Što ćete, svakomu je drag život, odvrati mladić, zarumeniv se. — Pomislite malo, kako bi se ja mogao oteti pandžam onoga paklenika?

— Pa što su u tebe tražili hajduci? Ili su ovamo došli na prošet?

— Ne zahtievajte toliko. Ne mogu sad više reći. Uztrpite se, do mala ćete i vi valjda sve saznati. Stvari su, koje moraju svim Pažanom uzdrmati dušom.

— Dobro. Bilo na tvoju. Dodju li još ovuda ti gosti, ne propusti saznati gdje stanuju, koga li su roda; dapače, bude li moguće, pitaj i koga su zavičaja.

— Tko bi se na to, moj gospodine, usudio?

— Kažem ti: bude li moguće; ne ćeš se pokajati. Sada sjednimo do ognja, pa mi pripoviedaj kakovu novost iz našega Paga.

— Zar ste i vi iz Paga? Rekao bi čovjek, da ste gospodske ruke, oprostite na opazki!

— Iz Paga, dakako; ali imena ti svoga ne mogu reći.

— Čoban ga nekako čudno pogleda, kano da se u pridošlicu ne može više povjerovati. Sa svim tim upita ga: — A od kada niste bili u gradu?

— Ne spominjem se više, biti će nekoliko mjeseci.

— Ehej! Dakle vi ne znate, što se je od mala tamo dogodilo?

— Nisam čuo ništa zanimiva.

— Borme zlo i naopako. Metež i smutnja... velika smutnja.

— Kakova to smutnja? zapita čudeć se putnik.

— Zavadio se puk sa gospodom i Mletčići.

— He, svadjali se borme uvijek, svadjali se i prije, pa što za to?

— Svadjali se, ali se nikad ne pobili kao što sada.

— Ti si mi nekakav čudak! reče sranac i pogleda osbiljno čobana. — Ne zateži, nego mi sve potanko reci, što se je to za moga odsuća dogodilo u gradu

Mladji čoban izašao van, a on mu izbrojio sve na dlaku, kako je to čuo i doznao o skoro izjalovljenoj uroti. Nu kad je zaključio, da se to sve u grieh upisuje mladjemu Mirkoviću, koga traže, da ga strogo kazne, slušaoc se odma digne, probliedi i postane nekako zlovoljan.

— Poznaš li ti Mirkovića?

— Vidio sam ga jednoč, al mu se više ne sjećam obličja, nego sjećam se njegova krasna i kršna uzrasta. Bio je po prilici vašega stasa.

— I meni se čini!

— Rekli ljudi: Mudra glava, žalostna mu majka!

— A jesi li što čuo o nekome Silotiću? zapita putnik uzrujan, stiskajuć ustnicami i tresući koljenom desne noge.

— Kažu, da je to vragometno stvorenje. O njemu ne zna se ništa izvjestna. Nekoji sumnjaju, da je mrtav ostao u Bagu, a drugi misle, da je kroz noć utekao iz tamnice. Vlastela ne će ništa da kažu. A ja bi skoro posumnjao, da je ono onaj... ugrize se čoban za jezik i zamukne.

— Nude reci, tã koga se bojiš? zapita ga srdito putnik.

— Ja bi rekao, da je ono Silotić, što je bio ovdje na hajdučku oboružan, ali za Boga, molim vas...

— Ne budali. A što mniju o tom nesretnom Mirkoviću?

— I baš nesretnom. Rekoh vam, da sva vlastela mrmliju proti njemu, dočim sam čuo, da ga puk proklinje i blagosivlje. Mislim s toga, jer ne znadu gdje se nalazi. Većinom mniju, da se je utopio, jer ne bi mogao podnositi još gorih muka, koje ga čekaju.

— A misliš li, da je on to zaslužio?

— Ja se, doduše, malo razumijem u te stvari, ali sam čuo, da mu je jako milo puka, što ga tudjinac gazi, te da bi mu rado olakšati muke, podučiti ga i pamet mu osvjetlati, da ne čami uvijek u neznanstvu. Ako li je to istinito, srce mu zlata vriedi, a duša će mu Boga viditi. Nego što će biedan: tko zmiji na rep stane, ako nije jako oprezan, ona će ga izdajnički čaknuti. Ipak šteta je, što ga more uživa! Da je Mirković živ, kao što nije, pomiluj ga Bože, i da mu se pridruži taj neustrašivi junačina Silotić, i ja bi skočio, da stresemo srce i podstrižemo krila tim gavranom, našim bahatim glavaram, koji nas smatraju niemom stokom, a njihovi hiri izmuzli su nam već i kosti i mozak!

— Hajde de, tako sbore junaci! rekne stranac i potapka ga desnicom po ramenu. — Moglo bi puknuti doba, da i ti pokažeš svoje junačstvo uz takove Silotiće i Mirkoviće. Dragi mladicu, ako nestane jednih, drugi su odma na mjestu, kad se čovjek bori za pravicu siromaka, silom pogaženu!

Mladić ga je časak zablenućim al blagim pogledom motrio, a za tim prosbori: — Slušajte, ja sam pastir... čoban... ništa. Vi znate, da čovjek, što planduje po goricaš oko stada, malo što pametna čuje i malo što mudra snuje, ali da bi uza se imao tako bistru glavu, ne bi ni ja ostao za drugimi ni za mira ni za rata. Znao bi i ja braniti i

čuvati svoje pravice i običaje, ma bio tudjin i pretežniji silom.

Na ove rieči samo duboko uzdahne nepoznati putnik. Okrene svoj tamni pogled po malenom stanu, kano da nekoga traži, nu naokolo sve samo crno i tamno. Pričinilo mu se, da gleda u svoju budućnost.

Tad unidje mladji čoban, koji je dosele obhadjao tor, pa sjedne na drveni stolac na ognjištu pri vatri. Uvijek je nepomično buljio u plamen, samo bi kadikad kradomice svrnulo očima na tog nepoznanog gosta. Kad bi ovaj svrnulo pogledom na njega, prignuo bi se i stao duvati u puhajlku, da podtakne vatru.

— Čuješ, momče! obrati se putnik prama mladjemu. — Ne bi li mi znao kazati po zvjezdah, koja li je doba?

Stariji se čoban nasmiehne i primjeti: — Mogli bi ga do sutra pitati: zalud mu govorite, on vas ne razumije ništa pa ništa.

— Kako? ne zna li hrvatski?

— Ne zna on nikako. On je pravi Hrvat. Razumije svaki jezik, ali ne može govorit nijednoga. On vam je mutić; takovim su ga imenom obikli nazivati, jer je gluho-niem.

— O, biednoga li čovjeka!

Jest, jest, upravo tako. Nametnuo mi ga i preporučio onaj harambaša izpod Velebita, da ga uzmem za slugu. Ja sam se tomu protivio, jer kako da se razumijem i pogadjam s takovim stvorom, koji ne zna ni jedne pisnuti, nu malo s milosrdja, malo pod moraš, privolio sam na ponudu harambaše, koji mi je kazao, da je dobar i vieran sluga, ali da ne valja za njihov zanat. Primio ga ja sbilja u službu i ne pokajao se, jer premda je jako malo vremena sa mnom, ipak se jako dobro razumijemo, a nikad poštenijega i poslušnijega sluga!

Tad ga potresao za rukav i učinio mu nekakav znak rukom, a gluho-niem prekrstio oba kažiprsta, pa odma desnoga prehitio preko lievoga.

— Razumijete li? reče gospodar. — Kaže, da se je noć prekrizila; to jest, da je jedva prošlo pol noći.

Putnik pogledao pómnjivo mutića u oči i lice, ali se ovaj opet prignuo i počeo puhati u vatru. Očevidno je svoje lice uklanjao pogledu putnikovu. A ovomu se je činilo, da mu nije to lice baš sasvim nepoznato, ali se nije mogao dosjetiti, gdje i kada ga je vidio.

— Molim te, čovječe, zaprosi putnik, hoćeš li me prevesti preko morskoga ušća, tamo na podnožje vrha, kamo god na protivnu obalu? Ja bi prije svanuća rado unići u Pag. Ne ćeš badava.

— Drage volje! Nu što ćete, ja čoban nisam veslu jako vješt. Prevesti će vas moj sluga, nadje li na piesku ladju moga ujca. Ja i onako ne smijem tora ostaviti sama.

— Svejedno, koji je da je; samo da mogu prieko. Liepa ti hvala!

— Ništa meni, ništa. Hvala Bogu! Oprostite, da vas ne mogu sam poslužiti. Nego ne zamjerite, ni imena mi niste rekli! i pruži putniku desnicu.

— Čuješ, ne bilo ti žao! Rekoh ti već, da ti sad svog imena otkriti ne mogu, nu

vratiti ću se možda danas ili najdalje noćas opet k tebi; tada ćeš me bolje upoznati! I pritegne k sebi pruženu ruku čobana.

Čoban ne odgovori, nego razmakne prste na desnici, a s boli malo mu suze ne navreše na oči. Zasramio se i mućao, ali nije mogao dokučiti, kako li one bijele ruke mogu biti tvrde kano gvozdena kliešta. Okrene se k slugi, i križajući rukama izmjenice, sad jednom sad drugom, sad mašući obima, davao naloge i naputke svomu gluhoniemcu.

— Sad podjite u miru božjem i nemojte se svadjati sa slugom. Pustite, neka radi što mu je drago, jer se je s ovakovimi teško inatiti. On će vas očekivati do zore, ne budete li stigli, vratiti će se večeras ob noć.

Sad mu putnik na razstanku sa svoje strane pruži desnicu, ali se čobanu ne htjelo prihvatiti ju: bojao se, da ne bude druga gora od prve.

Nepoznanac se nasmije i reče zahvalnim, malo ne tronutim glasom: — Zapamti i ne zaboravi, da si noćas stekao vrlo dobra prijatelja. S Bogom!

Mutić koracao nizbrdice, grubom stazicom k moru, a putnik hrlio za njim, da ga ne izgubi s vida.

Nije bila baš zločesta noć, nu studen vjetar brijao po licu, kano da se po njemu gladeć povlači ledena britva. Ne dalo se našem putniku preko drage, osobito preko ušća pažkoga zatona, jer je more posred ulaza odviše kuhalo i precрно bilo, a oko njega u zaklonjenoj dražici klokotalo i pretakalo se iz škara u pukotine one strme i neplodne obale.

Ladja je bila nategnuta na žalu onog malenog zakloništa. Mutić podmetnuo vesla po krmi, upro ramenom s prieda i počeo rivati ladju, ali ga ona niti ne čuje. Priskočio putnik, upro prsima na igo, i ladja poletila i splavala na površju morskom. Matić skočio unutra kano srna, našao se odma na motorugah i zaveslao prema kraju, a korito ladje zastrugalo o piesak na samome žalu. Čekao je, da se putnik ukrca, pa da ga poveze na drugu stranu.

Putniku se nije htjelo spuštati na uzburkano valovje, tim većma, što nije poznavao mornarske vještine svoga prevoznika, nu videći njegovu odvažnost i pomisliv na opomenu njegova čobanskoga gospodara, da mu se u ničemu ne protivi, korakne i odma na pol sjedne, a na pol legne na prednjoj strani ladje.

Čim su otvorili dražicu, počeli valovi pljuscati o nos ladji i poškrepati putnika, ali on je za to malo mario, jer je odma opazio vještinu i okretnost veslačevu, motreći kako čas bolje upre desnim, čas lievim veslom, samo da se ukloni navali valova, prietećih da mu ladju naliju i progutaju. Boreć se s tim nepredobitnim neprijateljskim življem, primakli se oni teda negda i k drugoj strani.

Putnik skočio na suho i očekivao veslača, da mu zahvali i podari nešto plaće za toliki trud, ali mu se on podsmjehom zahvali, mahne glavom i počme ladju vući na suho, da mu ju vjetar o stiene ne razlupa. Putnik ga je dobro razumio: priskoči i prihvati s druge

strane za sočicu, a ladja, bruseć po piesku, poletela za njima sasvim na suho.

Nebo se međjutim naoblačilo i sav svod nebeski potamnio. Vjetar je jače duvao, a putnik, obrativ se još jednoč zahvalnim pogledom na svoga niemca i pozdraviv ga rukom odputi se prema gradu. Ne bijaše se udaljio još ni petdeset sežnja, začuje u tmuni udarce teška koraka, što ga je uzastopce slijedio. Višekrat se osvrnuo, ali sve zaludu. Bilo je odviše tamno. Znao je za stalno, da to ne može biti nitko drugi, nego njegov veslač. Nije mu bilo ni najmanje drago, da ga slijedi, nu tješio se je, da ga ne poznađe, pa tko zna po kakovih on poslih ide u grad, tim većma, što je on, po nalogu gospodara morao čekati na obali do tamne noći, ne bude li se mogao odma s tudjincem natrag povratiti.

Takove su misli vrvile po glavi putnika, sve dok se nije primaknuo gradskim zidinam. Sad je tekao počeo misliti, da će ga straža na vratih pitati za ime i možda ne htjeti pustiti u grad. Stane, misli, snuje. Netko ga tapne po ramenu. On se tako zamišljen obazre i spazi čovjeka, gdje mu polaže na ledja nekakovu kabanicu; njom ga zaogrne i povuče ga rukom, da ga slijedi.

Putnik u toj zabuni nije znao što drugoga, nego je pošao za njim.

— Stoj! Tko je božji? viknula straža hrpavim i drzovitim glasom sa bedema.

Putnik već zinuo, da progovori, nu ostade zabezeknut, kad pred sobom začu krepak i zvonak odgovor: — Ja sam: čoban Jure Mikulićev i moj drug Frane Delija, što se vraćamo sa stana. Je li slobodno?

— Slobodno i presto vam od Boga i ljudi, kad ste to vi! bijaše odgovor, ali nešto sladjim i blažijim glasom, jer su to više puta bili dobri poznanici kod Marušina vina, te su se odma otvorila malena vratašca, usiečena u velikih i debelih gradskih vratih.

Tobožnji čobani unišli, a vratašca zaškrinula i opet bila zatvorena. Putnik u tminastih gradskih ulicah ne mogao razpoznati svoga dobrotornoga pratioca, i kad se je obratio, da mu se zahvali, ne bilo mu ni traga ni glasa: nestalo ga, kano da ga je tmina progutala. Sad putnik stane natucati: To je morao biti netko, koji me poznađe; nu kako me je mogao u toj tamnoj noći prepoznati. Mislio sam, da me je slijedio mutić, nu po kom bi čudu mogao nenadno progovoriti i mene iz tako pogibeljne neprilike izvući? Pak i zašto, da se on, bogac tudjinac, za mene toliko brine? Ili mi je onaj čoban lažima naprtio rame, ili me je upoznao, te me pretekao, da me u grad uvede i sudu predade? Čudna mi je to zagonetka! Svakako mi treba velike opreznosti!

Tako je mudrovao, hrleć kroz gradske ulice, dok nije najposle lako kucnuo na uzka vrata ne jako velike, ali posve četverouglastim kamenom gradjene kuće. Nitko se ne odazvao, kano da nije ni žive duše u tome stanu. Pokuca opet i pokuca jače, jer se je čuo udarac odjeknuti n nutrašnjih prostorijah. Počeka malo i čuje unutra laki tapat. Desna vratnica na prozoru iznad ulaza zaškrinula, maljušno se odklenula, ali se ne čuo nikakav glas.

— Molim vas, primite me u kuću, da ovako

ne stojim na ulici! reče putnik što više moguće tišim glasom.

— A tko ste vi? upita tanak ženski glas.

— Kad stupim unutra, drago će vam biti moje društvo.

— U ovo doba nismo vični otvarati onim, kojih prije ne poznamo, odvratila sasvim tiho isti glasak, i opet se sklope vratnice na prozoru.

Tad je kraj njega prošao čovjek na vojničku odjeven, obratio se na zavojku ulice i prisluškavao.

— Djevojko, to je smrtna odsuda prijatelju tvoga brata! uzdahne nejakim, žalostnim al ipak razumljivim glasom stranac, i udari žestoko nogom o tla.

Vratnice opet se malo razpukle, i opet se čuo nestalan i drhtav glas: — Ti si prijatelj moga brata? Ah, ne šali se, ako ti je duša draga!

— Jesam: vjere i duše mi moj!

— Molim te, tko si da si, samo časak se uztrpi.

— Hitro, hitro, jer se tlo poda mnom pretvara u žeravicu.

Do časa čulo se na ulicu, gdje niz drvene stube silazi dvojaki korak. Došle otvoriti vrata dvije ženske glave s malom uljenom sviećom u ruci. Čim su otvorile kućna vrata, putnik sunuo unutra i počeo lahkim skokom stubami poskakivati, kano da mu je kuća dobro poznata, prije nego što su one mogle upoznati mu lice, ponešto zaštićeno širokim ovratnikom čobanske kabanice.

— Kuda, božji čovječe? Barem da vas sada upoznamo! odsieče starica svojim podebljim i vremešnim glasom.

— Nemojte vikati; mućite, mućite, za Boga! Zatvorite vrata, bježmo, gore ćete odma sve saznati! govorio hitro putnik i brzao stubami.

Međjutim čuli se hitri koraci na ulici. Netko pomolio glavu kroz pritvorena vrata, ništa ne rekav, nego vrata za sobom potegnua i pošao svojim putem. Bio to mutić.

Žene se krstile, snebivale i strašile, ali ne bilo druge, nego gore stubami za nezvanim i nepoznatim gostom.

Čim je sve troje stupilo u sobu, a gost odbacio čobansku kabanicu, žene probliedile, počele protirati zaspane oči, razvlačiti zjenice i trepavice, križajući se, kano da se je kakva utvora pred njimi stvorila.

— Čemu se vi toliko čudite? reče, nasmiehnuv se, putnik.

— Da li ste vi, Mirkoviću, ili vaša sjena? zapita ga čudnim glasom prestrašena starica Jaga, a Stošica je gosta iskrećim okom motrila preko materina ramena.

— Kako to govorite? Moja sjena! Tà ne može biti sjene bez tiela!

— Zar ne znate, da smo se mi već toliko puta molile za vašu dušu? reče Stošica, ne mareć za materino protuslovje, nego rumeneć se sve većma, gledajuć na majčino lice, i stiskajuć se k njojzi, kano da tu traži zaštitu i svjedoka.

— Baš vam ne ću na tom zahvaliti, a znam da vam ne će za to valjda ni žao biti, jer ni meni nije drago moliti se za dušu onih, koji su zdravi i veseli.

— Mate, ne šaljite se! reče osbiljno i tugaljivo stara Jaga. — Mi i svi u Pagu za stalno smo mislili, da vam je plav potonula, a vaša duša ovaj svijet ostavila, kano što je duša moga jasnoga Iva... I starica grozno zaridala, a kćerka joj svoje lice naslonila na rame, i roneć suzu za suzom tješila si majku, koliko i kako je znala. milujući ju snježnom ručicom po obrazu.

Mato, ošinit tim nenadanim prizorom, poniknuo glavom i pogledom prama podu. Ne znao kamo da pogleda, ni što da reče. Odma je sve razumio. Činilo mu se, kano da stoji ubojica pred svojim sudom.

— Oprostite mi, oprostite! šaptne teškim uzdahom. — Možda sam ja svemu najveći krivac, ali nedužan krivac. Ja ipak mislim i čvrsto se nadam, da moj pobratim Ivo nije postradao.

— Varate se, ljuto se varate, Mirkoviću! primjeti stalnim al nejakim glasom starica. — Njega nije više, a i bolje da nije, jer je

njemu na ovome svijetu odavna odzvonilo, a ne čeka ga nego najsramotnija smrt: stratište!

— Mislite li, da nije drugoga spasa?

— Ah, nije nikakova! progovori Stošica — I Bratkovicu visi glava o dlaci. Biedan mu starac otac izprosi u Landa samo produljenje mučeništva. Njegovo je današnje življenje skrajna borba sa smrću!

— A gdje je Bratković?

— On čami u tamnici.

— Mirković škrine zubima i tvrdo se zamisli.

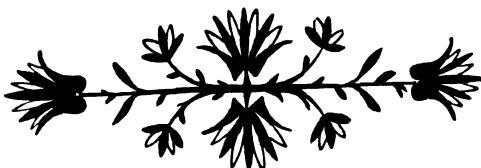
One dvije stajale pred njim ukočene, tresući se od straha, da ga Landove uhode u njihovoj kući ne zateku, te njihova nesreća na vrhunac ne zajaše, a da njega ne ulove i u crnu ga tamnicu ne bace.

Čim je Jaga zinula, da ga opomene o pogibelji, u kojoj se nahodi, misleći da on o tomu ništa ne zna, on se prenuo kao iz duboka sna. Pogleda Stošicu i reče malo uzru-

janim glasom: — Drago mi je, da sam barem vas našao zdrave. Ja sam umaknuo iz ralja smrti i došuljao se amo kano lija kroz gusto grmlje i propukle vrleti, bez puta i staze, ali mi otac još u tamnici leži, a glava i njemu o dlaci visi. Pobratim Ivo ne znam gdje mi se krije; dokle njega ne nadjem živa ili mrtva, a otca si ne oslobodim, meni se ne nadajte. Istom onda sve ćete saznati, a sada... sada se eto primiće zora, sila me goni, s Bogom!

Još jednoč pogleda Stošicu, ali mu ona ne odvratila pogleda; Mate je ipak opazio suzu na njezinim trepavicah, jer se je u njoj odsievnula kano u biseru svieća. Starica ga zadovoljna izpratila iz svog mirnog stana, dočim Stošica nije mogla pojmiti zašto ih je za časak pohodio, pa odma izčeznuo, ali se je ipak utješila, i obuzela ju rajska naslada, što ga je još vidjela živa.

(Sliedi)

SEVDESLIJE *)

Deli Selimove

I

Saba zoro! *) Mene oči bole,
Svu noć gorke suze lievajući;
Saba zoro! jer ju srce vole,
A ne smije da joj se prikuči.

Saba zoro! Mene glava bole,
Svu noć svake smišljajući misli;
Al su grudi ko pećine gole,
Babe njenog, u procjep ih stisli!

Saba zoro! Mene srce bole,
Za Selmijom kucaj kucajući;
Evo gledji! Baš mi ga od pole
Odnosao njezin cjelov vrući.

Saba zoro! Sav me život bole,
Kad pomislim da bi drugog bila!
Saba zoro! tada padni dole
I pod tmine sakri de nas krila!

*) Uzdisanke.

*) Rana zoro.

II

*) Jusan tedbir, Alah takdir!
To su stare trice;
Skrštenijeh ruku njim' se
Tješe kukavice.

A delija, gle ovako,
Je l' mu udes šara,
Prihvati se pune čaše,
Pa čudesa stvara.

I pred arslan-otcem evo
Ko ja curu ljubi,
Pa još prodje žive glave
I čitavih zubi!

III

Što je ljuće od striele,
Od striele tatarčinje?
Ne promaši ona cilja,
Kad ju Tatar odapinje.

*) Čovjek snuje, Bog boguje.

Što je ljuće? Kazat ću vam:

Tatarska me striela rani,
Kad se svadih za djevojku
S Tatarinom u mehani.

I prebolih ljutu ranu,
Ali jedno ima ljuće!
To su oči, što ih ima
Tatarsko mi krasno luće!

Oh, te oči! Vidjeste l' ih?
U njih vam je raj i pako!
Težku ranu zadaše mi,
Pa zacijelit baš nikako!

IV

Akšam uči, *) mrak se hvata,
K molitvi se Turci žure;
A moje me srce nosi,
K molitvi kod moje cure.

*) Akšam ili ahšam znači večer. Akšam uči, to jest: kad mujezin na večer pozivlje Turke na molitvu.

I dok njezin babo klanja
Medju ljudmi svoga soja,
Uživamo slasti raja
Ja i mila dika moja.

I slavimo tu po svoju
Alahovu desnu ruku,
Što nas stvori i nauči
Od ljubavi tu nauku.

I svijamo biele ruke
Jedno drugom oko vrata;
Joj, al koli kratkotrajno!
Tek da mine pola sata.

I avlinska *) vrata škrinu,
Ja kroz pendžer tražim puta!
Pak sad rec'te: da li nisam
Udesa vam, braćo, kruta?!

*) Avlija = dvorište.

Javorovo lišće

I

N a prozoru tvom te tražim,
Cvjet najljepši medju cviećem,
Da si srca bol ublažim,
Kada slomljen kraj njeg šećem.

Da me živa želja mine,
Kaži, vilo, lik svoj bajni!
Tad je meni ko da sine
Sunca tračak topli, sjajni.

II

Ob dan k tebi duh moj bludi,
Noću snivam sladke snove,
Za dokaz ti evo budi,
Što pjesmice pjevam ove.

Čuvstva, što ih za te gojim,
Izreč ne smjem svojim' usti:
Slavit tebe perom svojim,
Barem to mi još dopusti!

III

U samoći kad tumaram,
Il u šumi il u gaju,
Ja u mašti slike stvaram,
Ja o zemnom snivam raju.

Snivam, da si pokraj mene,
Da mi sbore usta tvoja,
Pa sam blažen u te trene
Kano da si posve moja!

IV

Tvoj sam mudar savjet slušo
I pregorit sve sam htio,
To sam dugo, dugo kušo,
Ali zaman trud mi cio!

Da se smiri srce moje,
U daleke poć' ću kraje,
Da ne čujem ime tvoje,
Gdje te nitko ne poznaje!

T.

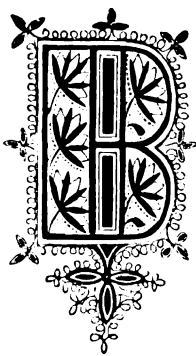
GLAVNA ULICA U DUBROVNIKU

Bartek pobjeditelj

VII

Pripoviedka Hinka Sinkievicza. Pohrvalo Fran Kučinić

arteka je rat tako iztrošio i oslabio, da se nekoje vrijeme nije mogao latiti nikakova posla. Bilo je to pravom nesrećom za gospodarstvo, koje no je silno trebalo pomoći mužkih ruku. Magda se je pomagala, kako je znala. Radila je od ranoga jutra do kasne večeri. I su-
sjedi ne mogli joj mnogo pomoći, no gospodarstvo se je ipak po malo uredjivalo. Morali su pozajmiti novca u koloniste Justa, Niemca, koji je u svoje vrijeme u Jarmu kupio nekoliko desetina neobdijelane zemlje, a sada je imao najljepše gospodarstvo u celome selu i skupio glavničicu, koju je davao u zajam za veoma visoke kamate. Snabdjevao on s novci osobito vlastelina g. Jaržinskoga, čije je ime bilo upisano u „zlatnu knjigu“, no koji je baš poradi toga morao podržavati svoju kuću na dotičnoj visini luksusa. Snabdjevao Just s novci i kršćane. Magda mu je već tamo od pol godine dugovala nekoliko desetaka talira, koje je djelomice bila uložila u gospodarstvo, a djelomice poslala Barteku za vrijeme rata. To međutim ne bi bilo ništa. Bog će dati bolju žetvu, pa će biti moguće odplatiti dug, ako samo budne uzradila, kako je naumila. No, za nesreću, Bartek nije mogao baš ništa raditi. Magda tomu nije posve vjerovala, te je hodila selskomu načelniku posavjetovati se, kako da izmudri mužika; ali on u istinu nije mogao raditi. Kad bi on radio, bolilo bi ga oko pasa, i bilo mu je teško disati. Tako je cijeli dan sjedio pred kućom, zakurivao porcelansku lulu sa slikom Bizmarka u kirazirskoj uniformi, s kapom na glavi, i motrio taj božji svijet načinom čovjeka, kojemu je nuždan odmor. Razmišljavao je uz to o ratu, o pobjedah, o Magdi, riečju o svemu, a u istinu o ničemu.

Kad je on jednoč tako sjedio, čuo je iznenada iz daleka plač sina si Franeka.

Franek vraćao se iz škole i plakao, što ga je nosilo grlo.

Bartek uzeo lulu iz usta.

— Nu, Franek, što je s tobom?

— Da, što je s tobom? odvratila plačući Franek.

— Zašto plačeš?

— Da, zašto plačeš, kad su me ljudski izbili!

— Tko te je izbio?

— Tko drugi, ako ne gospodin Böge!

G. Böge izvršavao je u Jarmu funkcije pučkoga učitelja.

— A kakvo pravo ima on, da tebe bije?

— Ta valjda ga ima, kad me je izlupao.

Magda, koja je u vrtu okapala krumpir, prešla preko plotu u dvorište i s motikom u ruci približavala se k sinu.

— Što si učinio? pitala ga ona.

— Što sam učinio? G. Böge izpsovao me je, da sam poljska svinja, i opalio me ljudski po zatiljku, rekavši, da su oni sada

potukli Franceze, i da mogu s nami raditi što ih je volja, jer da su oni jači. A ja njemu nisam učinio ništa. On me je samo pitao, tko je najbolji čovjek na svijetu, a ja sam mu rekao, da je to sv. otac; a on ništa, nego mene šakom za vrat. Ja sam stao vikati i plakat, a on me je izpsovao, da sam poljska svinja i rekao, da su oni sada potukli Franceze...

Franek nikako nije mogao da dogovori, nego je sve jednako ponavljao: „A on rekao meni, a ja rekao njemu“, dok mu napokon Magda nije skrila lice rukom i, vrativši se k mužu, zakričala:

— Čuješ li, čuješ li?! Stupaj, bij se s Francezi, a Niemac eto tući će naše diete, kao mačku, i rugat mu se, i psovati ga... Hajde u rat! Drzki Švaba ubit će ti sina!... Eto tebi nagrada!

Iza tih rieči i Magdu obilile gorke suze, a Bartek izrogačio oči, raztegnuo usta i piljio u zrak, ne mogavši izreći ni rieči. On nije ničeg razumievao. Kako je to? A njegove pobjede? On je još nekoliko časaka prosjedio mučec, nu posle toga smrknule se njegove oči, krv mu zalila lice, i on je, skočiv, kriknuo:

— Ja ću s njime obračunat!

I otišao. Bilo je nedaleko. Škola je bila baš iza crkve. G. Böge stajao, kao obično, u dvorištu, okružen peradi, kojoj je sipao raz. Bio on visok čovjek u petdesetih godinah, širok kao hrast. Lice je u njega bilo zabubreno, a u očiju odražavala mu se odrešitost i eneržija.

Bartek pristupio k njemu posve blizu.

— Zašto ti, Švabo, biješ moje diete? Was? pitao on.

G. Böge odstupio na nekoliko koraka, promjerio Barteka očima i flegmatično odgovorio:

— Napolje, poljski smrade!

— Zašto ti biješ moje diete? ponavljao Bartek.

— I tebe ću, svinjo! Pokazat ćemo mi vam, tko je tu gospodar. Tornjaj se do vraga; idi, pa me tuži sudcu... napolje!

Bartek sgrabio učitelja za ruku i kriknuo promuklim glasom:

— Znadeš li ti, tko sam ja? Znadeš li ti, tko je potukao Franceze? Znadeš li ti, tko je razgovarao sa Štajnmecom? Zašto ti biješ moje diete, ti prokleti Švabo?

Oči g. Böge-a podkrvavile se, kao i u Barteka. G. Böge bio je jak čovjek; namislio on jednim udarcem riešiti se neprijatelja.

U isti čas pobjeditelj kod Gravelotta i Sedana oćutio poštenu čušku. Mužik bio sav izvan sebe. Glava g. Böge-a zaljuljala se na okolo, kao zvrk, sa neizmjernom brzinom. U Barteku probudio se grozni bies Turkoza i Zuava. Na jednom dvadesetogodišnji Oskar, sin g. Böge-a, doletio otcu na pomoć. Porodila se neugodna bitka, i iznenada sin učiteljev protegnuo se, koliko je dug i širok, na zemlju, a otac mu poćutio, kao da i sam leti nekud u oblake. Za njegovu nesreću stajao je u sobi sud, u koji je baš g-dja Böge

ulievala napoj za svinje, i eto iznenada začuo se pljusak, a malo za tim zaigrale nad bačvom noge g. Böge-a, kojimi se je htio iz bačve izpeti. G-dja Böge pobjegla iz kuće i, povikav: „Policija! Spasite!“ brzo prevalila sud sa napojem i sa svojim napojenim mužem.

Na tu viku doletili iz susjednih kuća kolonisti, hrleći na pomoć svomu zemljaku. Deset ljudi navalilo na Barteka i počelo ga tući, tko šakom, tko štapom. Nastao evropejski rat, u komu je bilo teško spoznati Barteka izmedju njegovih neprijatelja: čovječja tjelesa predstavljala su na zemlji nekakovu neprestance dižuću se i padajuću massu.

Najednoč se ipak izmedju tih neprijatelja izrinuo Bartek i, kao bezumni, priskoćio k plotu. Niemci poletili za njim, no u isti čas čuo se tresak slomljene ograde, a u jakima rukama Barteka zazviždao dug kolac. Kolonisti poskočili natrag. Bartek pojurio za njimi. Na svu sreću nije dostigao nikoga, i, promisliv se malko, stao odstupati k svojoj kući. Ah, da je on tada pred sobom imao Franceze! Tad bi njegovu herojsku obranu bila obezmrtila poviest svijeta!

No što je bilo dalje: došlo njih dvadeset Niemaca i iznenada počeli udarati na Barteka. On je odstupao brzo, kao parcov, koga progoni čitav bataljun mačaka. Časimice on se ustavljao; tad su se ustavljali i njegovi progonitelji. Ipak im je on imponirao s kolcem. Nu oni se na njega počeli nabacivati kamenjem, i jedan kamen pogodio ga baš u glavu. Krv iz rane polila mu lice i ne davala mu više ništa vidjeti. On je oćutio, da ga ostavljaju sile; zaljuljao se, izpustio iz ruke kolac i pao.

— Hura! kriknuli kolonisti.

No oni nisu još do njega ni došli, al on opet kao lav skoćio na noge. To ih je smutilo. Ranjeni lav mogao se pokazati još žešćim. Osim toga nije više bilo ni daleko do prvih kuća, i nedaleko vidjeli se mužiki, hrleći iz svih sila u pomoć svomu prijatelju. Kolonisti pobjegli kući.

— Što se je dogodilo? pitali dobježavši seljaci.

— Proćibukao sam malko Niemcem ledja, odgovorio Bartek i pao u nesviest.

VIII

Taj slučaj rodio je zle posljedice. Njemačke novine doniele duge stupce o pobunah, o progonih, kojim je potvrđena mirna njemačka naselbina sa strane barbarske i okrutne masse, koja biva pobunjivana anti-vladinom agitacijom i religioznim fanatizmom. Böge postao junakom dana. On, skromni i tihi učitelj, razprostranjivajući prosvjetu u odaljenih stranah carstva; on, missionar, unoseći kulturu medju barbare: — prvi je on pao žrtvom buntovničke agitacije. Za njegovu veliku sreću, još iza njega stoje milijuni Niemaca, koji ne će dopustiti i t. d. Takve viesti donášahu njemačke novine svakim danom.

Bartek nije znao, kakova se bura sabire

nad njegovom glavom. Naprotiv, on je bio uvjeren, da će dobiti pravo na sudu. Tà zar nije Böge izlupao njegovo diete i prvi udario njega? Trebalo se je dakle braniti. A osim toga, njega su oni ranili kamenom u glavu, njega — čije se je ime slavilo u dnevnih pripoviedkah; njega — koji je dobio bitku pod Gravelottom; njega — koji je razgovarao sa starim Štajnmecom; njega — u koga su prsa sasvim pokrivena ordeni i medaljama! Njemu se je doduše pričinjalo čudnim, da su Niemci na sve to zaboravili i njega obtužili; isto tako on nije razumio, zašto Böge pri svakoj sgodnoj prilici govori, da Niemci, pobjediv Franceze, mogu sada s poljskim mušicima raditi što ih je volja. Nu što se njega samoga tiče, on je o sebi bio uvjeren, da će sud i vlada biti na njegovoj strani. Ne može to biti, a da se oni ne sjete njegovih djela. Dà, pa još posle tog rata Bartek je osiromašio i ponačinio dugova: zato dakle nije moguće, da bi ga Niemci odsudili.

Medjutim su po Barteka došli žandari. Botali se oni odpora. Došlo njih pet sa natakutim bajunetima. No oni su se prevarili: Bartek nije ni sanjao, da se uzprotivi. Zapovjedili mu sjesti na kola — i on je sjeo. Magda samo očajavala i neprestance govorila:

— Tà zašto si tukao Franceze? Dat će tebi sada Niemci!

— Tiše, glupačo? odgovorio Bartek i veselo motrio žandare.

— Pokazat ću ja njima, kog su oni smjeli obiediti! kričao on iz kola, vozeć se na sud, sa ordeni na prsiju, kao pravi triumfator.

Sud, Boga mi, bio prema njemu zaista milostiv. Istina olakšujućih obzornosti bila je priznana. Barteka su prije svega odsudili na tromjesečnu tvrdjavnu tamnicu. Osim toga odsudili su ga i na izplatu 150 maraka u korist Böge-a i drugih kolonista, „koji su bili pretrpili fizički poraz.“

Prestupnik ipak, tako je pisala »Posener Zeitung« o tom slučaju, — ne samo nije pokazao nikakova pokajanja pri objavi prigovora proti njemu, nego je dapače izrekao takove poruge i tako bezobrazno stao nabrajati svoje tobožnje zasluge za carstvo, da se sbilja moramo čuditi, kako nije sudac pronasao nuždnim podići proti njemu novu „obtužbu poradi okrivljenja i uvrede proti sudu i njemačkom narodu.“

Sad je Bartek imao sbilja dosta vremena razmišljati u tamnici o svojih junačtvih pod Gravelottom, Sedanom i Parizom.

Mi bi ovdje rado završili našu pripoviest, no valja nam ipak jošter spomenuti i o tom, da je postupak g. Böge-a bio takodjer podvrgnut javnom mnijenju. Nekog kišovitog jutra dokazivao je neki između poljskih poslanika u prajzkom „Landtagu“ vrlo krasno, da se je postupanje sa Poljaci u predielih german-skog carstva promienilo na gore, da bi se dakle za nagradu za junačstvo i onolike žrtve poznajskih Poljaka u vrijeme francezko-pruskog rata valjalo malo više obazrijeti na obće-čovječanska prava poznajnskog naroda, i konačno, da g. Böge očevidec svojim položajem zlorabi zvanje pučkoga učitelja, podvrgavajuć djecu svakakvim progonom, na-

zivajuć ju »poljskim svinjama« i grozeć joj tiem, da će Niemci posle toga rata nogami gaziti koreniti poljski narod u Poznanju.

Kad je poslanik sve to govorio, padala je kiša, a jer u kišno vrijeme ljudi bivaju pospani, eo ipso zievali su konzervativci, zievali nacional-liaeralci i socijalisti, zievao je i centrum „Landtag“, koji još nije uspio odahnuti od »kulturne borbe«. »Landtag« prešao je preko toga govora na dnevni red.

Bartek je medjutim sjedio u tamnici, ili bolje rekuć, ležao je u tamničnoj bolnici, jer se je u njega razvalila rana, koju si je stekao za vrijeme rata. Kad bi kraj njega prolazio čuvar, on bi sve nešto razgovarao, sve razgovarao, kao onaj indijanski oroz, koji je od silnoga razmišljanja obolio. No Bartek nije umro. On se dapače nije na ništa ni potužio. Samo kadkada dolazilo je njemu u glavu, da je on, može biti, ipak za badava onako žestoko tukao Franceze.

Za Magdu nastali teški dani. Trebalo je platiti kasan, a novaca od nikuda. Istina, seoski načelnik htio bi pomoći, no pokazalo se, da i u njega samog, u njegovoj kassi, ne ima ni 40 maraka. Jarmo je siromašno selce. K tomu još starčić nije nikada znao, kuda nestaju njegovi novci. Pana Jaržinskog nije bilo na dobarcu. Kazivali, da je on odputovao u Rusiju, da se ženi s nekom bogatom gospodjicom. Ob odputu plateža nije se moglo ni pomisliti. Što da se radi? Hoće li prodati konje ili krave? I bez toga je vrijeme bilo mučno i biedno. Žetva je eto bila na pragu, i za nju je trebalo novca, a u kući ama baš ni groša. Žena lomila od oćajanja ruke. Ona je na sud predala nekoliko molbenica, izbrajavuć u njih zasluge Barteka. Nisu joj ni odgovorili. Rok se je približavao, a s njim zajedno i prodaja celoga imetka. Molila se ona ponizno, spominjuć sa usrdnošću prijašnja vremena, kad su još živili u zadovoljstvu, i kad je Bartek zimi poslovaio u tvornici. Pošla je da pozajmi novaca u kuma, no i u njega nije bilo ništa. Rat oćutiše svi. K Justu nije smjela ići, jer mu je i onako bila već dužna, ne plativ mu dapače ni kamate. Ali Just je sasvim neočekivano sam došao k njojzi.

Jednoga jutra sjedila je Magda na pragu svoje kuće, ne radeć ništa, jer je bila oslabila od nevolje. Motrila je lastavice, igrajuće se po zraku, i mislila: kako li su sretne one ondje! Igraju se, a ne plaćaju nikomu ništa. Časimice uzdahnula bi teško, ili bi se s molećih joj ustna odtiskivale rieći: „O, Bože, Bože!“ Najednoć se pred vrati pomolio dugi nos g. Justa, a pod njime porculanska lula. Žena zamrla. Just progovorio:

— Morgen.

— Kako ste, gospodine Juste?

— A moji novci?

— O, zlatoviću, g. Juste, strpite se još malko. Ja, nesretnica, ne znam kako da si pomognem. Muža su od mene uzeli, mora se se i za njega platiti kazna. Bolje je umrieti, nego li trpiti ovoliko, kao mi. Strpite se jošter malko, dragi gospodine Juste!

Ona zaplakala i pokorno poljubila debelu ruku g. Justa.

— Doći će vlastelin: ja ću posuditi u njega i vratiti ću vam.

— Nu, a odakle ćete platiti kaznu?

— Ne znam, ako ne prodam kravu.

— No, dakle, ja ću vam još dati novaca.

— Da vas blagoslovi Bog, moj dragoviću. Vi, i ako ste luteran, al ste dobar čovjek. Istinu vam velim. Da su drugi Niemci takvi kao što ste vi, tad bi se moglo živiti.

— Ali ja ne dam bez kamata.

— Znam, znam.

— Dajte mi jednu potvrđnicu za sve.

— Da vas blagoslovi Bog!

— Poći ćemo u grad, oćići ćemo k bilježniku.

Bili su u gradu i potpisali kod bilježnika zajedno pismo. No Magda za časak oćišla k selskomu načelniku i posavjetovala se s njime. Načelnik joj kazivao, da je rok vrlo kratak, da su kamati veći, i tužio se na sudbu sbog toga, što ne ima kod kuće pana Jaržinskoga: on bi u istinu pomogao. Ali Magdi nije bilo moguće čekati: prodaja njenoga imetka imala se je skoro obaviti, i ona je bila prisiljena primiti uslove g. Justa. Posudila je u njega 300 maraka, t. j. dva puta onoliko, koliko je sačinjavala kazna; no bilo joj je svakako nužno, da joj se u kući nadje po koj novčić više, da uzmogne pridići gospodarstvo. Bartek, koji je sbog veće istinitosti morao vlastitom rukom potpisati obveznicu, potpisao ju je. Magda se je sbog toga i odputila k njemu u tamnicu. Pobjeditelj pod Gravelottom bio je bolestan i satrven. On je doduše bio predao molbu, ali mu je ne primiše.

— Mi ćemo se konačno sad još sasvim upropastiti! govorio je on ženi.

— Konačno, žalostno! odvratila mu Magda.

Bartek stao o nećemu razmišljavat.

— Grozno li me obiediš! reće on.

— Böge proganja naše diete, govorila Magda.

— Ja sam ga išla moliti, a on me je izpsovao. Oj, sad istom Niemci u Jarmu slave slavu. Oni se sada nikoga ne boje.

— Vidi se, da su oni sada u moći! priznao žalostno Bartek.

— Ja sam glupa žena, al ti velim, da je moćan jedan Bog!

— On je naša utjeha, pridometnuo Bartek. Časak mućalo obadvoje, za tim on zapitao:

— Nu, a što je sa Justom?

— Da nam gospodin Bog da rodnu godinu, tad bi bilo moguće, da mu platimo. Može biti, da će nam pomoći i gospodar, makar da je i on sâm dužan Niemcem. Još prije rata govorilo se, da će on morat prodati Jarmo. Osim, ako se oženi s kakvom bogataškom.

— Hoće li se on skoro vratiti?

— Bog ga znao! Na vlastelinstvu govore, da će skoro doći sa ženom. Niemci će ga prikvaćiti, kad se vrati. Sve ti Niemci. Svud se uvlače kao bube i stjenice. Kud god pogledaš, il u selo, il u grad — svud su oni! Bog ih je poslao sbog naših grieha. A pomoći od nikuda.

— Može biti si i ti što god namislila: ti si za mene umna žena.

— Što da ti rekнем? Zar sam dobre volje uzela novaca u Justa? Istinu ti velim: i kuća, i zemlja, sve je to već njegovo. Just je Niemac, bolji od drugih Niemaca, no i on ti ćuva svoje, a ne tudje dobro. Ne oprašta on ni nam, kako nije oprostio ni drugim. Ja ni-

sam toliko glupa: znam ja, zašto on meni sipa toliko novaca! Ali što da radim, što da radim? govorila ona, lomeć ruke. — Reci ti, ako još u tebe ima pameti. Franceze si tukao, a što ćeš raditi, kad u tebe ne bude ni kuće ni kruha?!

Pobjeditelj pod Gravelottom i Sedanom uhvatio se obima rukama za glavu i prostenjao:

— O, Isuse!

U Magde bilo dobro srce. Nju je razžalostio taj Bartekov uzdah, i ona mu rekla:

— Tiše, dragoviću, tiše! Ne hvataj se za glavu: ona je još u tebe živa. Samo da nam Bog dadne dobru žetvu. Raž je tako krasna, skoro što ne ljubne zemlju; pšenica takodjer. Zemlja nije Niemčeva, ne će nam je otet. I ako sam ju obradjivala dosta loše, dok si ti bio u ratu, ipak hrana raste tako krasno, da ju je milota pogledati.

Magda zaronila u suze.

— Zemlja nije Niemčeva! podvostručila ona još jedan put.

— Magdo! izlanuo Bartek, motreć ju izpučenima očima: — Magdo...

— Nu, što je?

— Ti si kod mene... to jest...

Bartek je prema njoj čutio duboku blagost, nu nije znao kako da se izrazi.

IX

Magda je u istinu bila slavna žena. Ona je svoga Barteka držala strogo, ali mu je u svemu bila odana. U času silnoga razdraženja, kao onomad u krčmi, govorila mu je pravac u oči, da je on durak, no obično je volila, da drugi nisu toga mnijenja. »Moj se Bartek utvara durakom, ali on je mudar!« govorila je često. U istinu, Bartek je bio tako mudar, kao njegova pjegava kobilica, i bez Magde nit bi se znao pomoći u gospodarstvu, ni u čemu drugom. Sad je svekoliko spasenje bilo u njoj, i kad bi ona stala brinuti se, hodkat, moljakat, svaki put bi postigla što je želila. Posle tjedan dana iznova je posjetila muža u tamnici. Taj put je došla sva zasopljena, vesela, sretna.

— Kako živiš, Bartek, ti Švabo moj! progovorila ona radostno. — Znaš li: vlastelin je došao! On se je oženio u Rusiji; u njega je ženica kao dobra godinica. I donio on svakoga dobra, oho!

Vlastelin Jarma, i sbilja, oženio se, došao sa ženom u svoj dvorac, i zaista dovezao sa sobom »svakoga dobra.«

— Nu, a što mi imamo od toga? pitao Bartek.

— Tiše, nevaljanče! odvrtila Magda. — Gledaj, kako sam se zapuhala! O Bože!... Pošla sam na poklon k mladoj gospodji: izašla ona preda me, kao kakva kraljica, kao cvjetić, prekrasna kao zora... Evo, koliko mi je vruće! Već sam se uznojila!

Magda otrla pregačom svoje znojno lice. Iza toga produžila titrajućim glasom:

— Suknja je na njoj bila modra, kao nebo... Pala ja njoj pred noge, a ona mi dala ruku... Ja sam ju poljubila, a ruka u nje sitna, kao u djeteta, i miris u nje tako prekrasan... Kao prava svetica, baš kao s ikone, i razu-

mije naš muški jezik posve liepo... Dao joj Bog zdravlje!... Ja sam ju stala prositi, da nas spasi... A glasić u nje tanak, da čim začme govorit, odma ti na duši budne sladko, presladko. I eto, ja sam joj pripoviedila, kakav je u Jarmu nesretan narod, a ona mi odgovorila: Ej, nije samo u Jarmu! Ja se bogme razplakala, pa i ona sa mnom. Tada je došao gospodin, opazio da ona plače — i daj te daj, cjeluj ju i ljubi... Baš pravi golubići!... Gospoda se tako ne cjeluju, kao mi mužiki!... Pa gle, ona mu je i rekla: Učini, što god je moguće, za tu ženu! A on odgovorio: Sve, što god poželiš!... Nek joj Bogorodica pošalje sreću i zdravlje, pa i njezinoj djeci! I gospodin veli: Grehota je, da padnete Niemcu u pandže; no, reče on, ja ću vas spasiti i Justa izplatiti!

Bartek se počeošao za šijom.

— A zar se i vlastelin nije zadužio u Niemca!

— Nu, pa što je onda? Zar gospodja nije bogata? Oni sada mogu kupiti sve Niemce u Jarmu! Skoro, veli, biti će izbori: mužiki ne će Niemcem dati glasova, a s Justom i s učiteljem ja ću već biti gotov. I gospodja ga za to mило zagrlila. On se je sjetio i tebe, i rekao: Ako je on bolestan, ja ću govoriti s doktorom, ovaj će mu dati svjedočbu, i pustiti će mužika. Pa ako mu i ne budu sasvim oprostili, ostatak prosjedit će kroz zimu, sad je nuždan za gospodarstvo. Jesi li čuo? Jučer je vlastelin bio u gradu, a danas doći će doktor na dobarce, jer će ga vlastelin pozvati. On nije Niemac, i napisat će svjedočbu. Zimu odsjedit ćeš u tamnici; bit će ti liepo toplo i žderat će ti dati, a sad ćemo poći kući na posao, i Justu ćemo platiti. Vlastelin može biti ne će uzeti kamata, a ako pod jesen sav dug i ne odplatimo, zamolit ću u vlastelinke koj novčić. Nek ju blagoslovi Bogorodica! Jesi li čuo?

— Prekrasna vlastelinka! odvratio veselo Bartek.

— Padni joj pred noge i pokloni se! Ako ne budeš htio, dat ću ja onda tebi, lopove! Samo da nam Bog da dobru žetvu. A, vidiš li, odkuda je došla pomoć? Zar od Niemaca? Dali su oni već tebi groš za te tvoje glupe medalje! A? Zahvatili su te bogme ljudski po glavi — pa to ti je sve! Pasti ćeš vlastelinki pred noge i pokloniti joj se. Jesi li čuo?

— Pa zašto da joj se ne poklonim! odvratio energično Bartek.

Sudbina se opet prijazno naklonila pobjeditelju pod Gravelottom i Sedanom. Nekoliko dana kašnje javili mu, da ga zbog bolesti odpušćaju iz tamnice do pred zimu. No za sad zapovjedilo mu se, da se javi kod »landratha.« Bartek javio se sav bez duše. Eto taj mužik, koji je posred kiše kugalja i smrti plienio topove i ratne zastave, taj se je mužik sada bojavao svake uniforme kao same smrti. U njegovoj duši rodilo se mutno i mučeničko čuvstvo, da ga progone, da s njim mogu učiniti što ih je volja, da je nad njim neka čudovišna sila, neprijazna i zla, koja će ga, ako joj se uzhtjedne, satrieti u prah. Stajao je on pred »landrathom«, kao u svoje vrijeme pred Štajnmeccom spustiv ruke dolje, izbočiv prsa napred, ne smijuć ni dahnut. U sobi bili su i

častnici. Borba i disciplina predstavila se iznova pred Bartekom kao živa istina. Oficiri gledali na nj prostrance sa ponosom i prezirom, kako se to obično gleda na prostog mužika, pričuvnog vojnika. On je stajao kao prikovan, ne ufajuć se ni maknut, a »landrath« govorio mu nešto zapovjednim glasom. Taj nije molio, nije ugovarao, on je zapoviedao, grozio se. U Berlinu umro je zastupnik, razpisan je novi izbor.

— Usudi se samo, ti polnisches Viech, dati svoj glas g. Jaržinskomu. Usudi se!

Častnici strahovito nakostrušili obrve. Jedan izmedju njih, podpaljujuć smotku, opetovao: »Usudi se!«, a Bartek stajao ondje — ni živ, ni mrtav! Kadno se je napokon čulo željeno: »Tornjaj napolje!« napravio je on poluobrat na lievo, izašao i odahnuo nešto slobodnije. Njemu su zapovjedili glasovati za g. Šulberga iz Velike Krivde. On o toj zapoviedi nije razmišljao, već je uzdahnio slobodno, jer je sada išao u Jarmo, jer je mogao štogod pomoći pri žetvi na polju, jer je vlastelin obećao izplatiti g. Justa. Izašao on iz grada. Oko njega šepirila se i bujila zrijuća raž. Puni klas udarao o klas, i sve klasje šumilo neprestance mužikovom uhu ljubeznim šumom. Bartek je jošter bio slab, no sunašce grijalo ga. Haj, haj, kako li je liepo živiti na svijetu! pričinjalo se mužiku. I do Jarma ne bilo više daleko.

X

Izbori su. Pani Jaržinska ni o čem drugom ne misli, ne govori i ne sanja.

— Vi, gospodjo, velik ste politik! govorio joj susjed pomještik, cjelujući njenu sitnu rucicu. A taj veliki politik pjevucka i odvraca sa čarobnom dražešću:

— O, mi agitiramo, koliko samo možemo!

— Vašega supruga izabrat će sigurno! nastavlja rodjak, dočim mu veliki politik odvraca:

— Ja bi to doduše vrlo želila, i ako se baš ne vodi rieč o mom mužu (pri toj se rieči veliki politik opet sasvim nepolitično nasmije), već o sveobćem dobru...

— Pravi Bizmark! Tako mi Boga, baš pravi Bizmark! uzklikne rodjak, poljubiv iznova sitnu ruku politikovu. Stali razsudjivat i pretresat ob izbornoj borbi.

Rodjak djelovat će u Maloj Krivdi i Nedolu, (Velika Krivda je paralizirana, jer ona pripada g. Šulbergu), a pani Jaržinska pokrenut će središten, Jarmom. Uloga, koja je nju zapala, razganja joj misli po glavi. Dnevice se ona pojavljuje na velikoj cesti izmedju kuća: suknju drži jednom rukom, u drugoj ruci je sunco-bran, a izpod suknje vidjaju se maljušne nožice, služeće ju za tu važnu političku misiju. Ona ulazi u kuće, i putem nagovara i pozdravlja prolazeći narod riečmi: »Bog vam pomogao!« Tješi bolestnike, obodrava narod, pomaže gdje samo može. Pa da i ne bi bilo politike, ona bi radila isto tako, jer je u nje dobro srce, ali sad ona radi tim više. Ta što ne bi ona učinila za tu politiku?! Ona ne smije priznati mužu, da joj se neizmerno hoće poći na kršćanski sabor *); ona je dapače već pripremila govor. Kakav govor, kakav bi to bio govor! Istina, ona ne bi mogla držati taj govor, ali

*) Sbor seljaka.

govor bi svakako proizveo prekrasan utisak. Kadno se u Jarmu proćulo, da je policija za-
braniła kršćanski sabor, razplakao se veliki
politik od žalosti. Badava ju molio muž, neka
ne oćaja. Drugi dan „veliki politik“ počeo
agitirati s novom energijom. Pani Jaržinskaja
nije znala ni pokoja, ni odmora; tijekom jednoga
dana bila je ona u dvadeset kuća i tako pso-
vala Niemce, da ju je morao suzdržavati muž.
Medjutim nije bilo opasnosti. Seljaci doćeki-
vali ju s otvorenim narućjem, cjelovali joj ruke
i dragali ju; ona je uvijek bila tako vesela,
da ćim je unišla u sobu, odma bi najednoć
svim postalo veselo u srcu. Napokon došla
ona i u kuću Barteka. Arapka zalajala, no
Magda od veselja zahvatila psa drvenom žli-
com po glavi.

— O, mila barinjo, zlatna moja jagodice!
uzkliknula Magda i cjelivala ruke pani Jaržin-
skoj. Bartek, suglasno ugovoru, pao joj pred
noge; Franek joj takodjer cjelivao ruku i za-
tim, držeć palac u ustih, stao buljiti u nju.

— Nadamo se, reće mlada vlastelinka, — da
ćete i vi, dragi Barteku, dati glas momu mužu,
a ne g. Šulbergu.

— O, moja jasna zorice! uzkliknula Magda.
— Tko bi se usudio dati glas Šulbergu! (Pri
tom joj opet cjelune ruku). — Kad Bartek
govori o Niemcih, tad sam sebe ne pozna od
srćbe.

— Muž mi je rekao samo to, da je platio
Justu.

— Nek ga blagoslovi Bog!... Pri tomu
okrene se Magda k Barteku: — Što stojiš,
kao panj u šumi! Tã on je strašno kod kuće
nerazgovoran.

— Hoćete li dati glas momu mužu? Pitala
vlastelinka. — Vi ste — Poljaci, i mi smo
— Poljaci! Držat ćemo se jedan drugoga.

— Dala bi ja njemu, da me ne posluša!
govorila Magda. — Tã što stojiš, kao panj u
šumi. On je jako nerazgovoran. Nu, poljubi,
pocjeluni!

Bartek iznova poljubio ruku pani Jaržin-
skoj, ali je ipak mućao. On je mraćan; on
izgleda kao crna noć, jer ne može zaboraviti
„landratha“.

Došao dan izbora. Pan Jaržinski uvjeren je
o pobjedi. U Jarmo došli u dvorac susjedi
plemići. Oni su već svi bili u gradu, gdje su
glasovali, i sad će evo čekati izvješće ob us-
pjehu izbora. Zatim je objed, a na večer pan
i pani Jaržinski putuju u Poznanj, a odanle u
Berlin. Danas će uspjeh svima biti poznat.
Sabravši se gosti puni su najboljih nada.
Mlada pani Jaržinska ne uznemiruje se mnogo,
no i ona takodjer se nada, i tako je mila i
ljubezna, da svekoliko javno mnijenje priznaje
pana Jaržinskoga, što je tako dobar izbor
našao u Rusiji, srećnikom, kakovih je malo
na svijetu. No pani Jaržinska ne može da
sjedi na jednom mjestu, nego bježi od jednoga
k drugomu, uvjeravajući sve, da će Josip u
istinu biti izabran. Pani Jaržinska po naravi
nije ćastoljubiva, i ona ne će da iz oholosti

budne poslanicom; ne, njih obadvoje žele pri-
sutne uvjeriti, da izpunjavaju važnu missiju.
Sbog toga eto srce u nje bije silnije, kano u
vrieme svatbe, i radost oćarava njeno prekrasno
lice. Lavirajuć vješto medju gosti, drplje muža
za rukav i šapće mu u uho, kao malo dje-
tence: »Gospodine poslanice!« On se razdra-
gava, i njih obadvoje je srećno, presrećno.
Rado bi se, vrlo rado, malko cmoknuli i po-
ljubili, ali pred gosti to ne ide. Medjutim,
gosti zabavljeni su drugim: oni svaki ćas po-
gledavaju kroz okance, jer izbori taj put imaju
preveć veliku važnost. Pokojni poslanik bio je
Poljak, i Niemci prvi put postavljaju u tom
okrug u švoga kandidata. Oćevidno, vojna je
obodрила Niemce, i eto imenice, zašto svi u
dvorcu toliko žele, da pobjede Poljaci. Ne-
koji od gostova smatraju nuždnim izreći
jošter prije objeda patrioćićne govore, koji će
svakako proizvesti neobićno velik utisak na
mladu domaćicu. Ćasomice obilazi ju strah.
A što će biti, ako budne zloporabe pri pre-
brojavanju glasova? Tã zar ne zasjedaju u
komitetu sami Niemci? Nekoji od gosti raz-
jašnjavaju joj, kako se obavlja prebrojivanje
glasova. Slušala je ona o tom već sto puta,
pa ipak još želi slušati. U istinu, pitanje je
samo o tome, hoće li narod u parlamentu
imati za poslanika branitelja ili neprijatelja.
Još nekoliko sekunda, i to pitanje biti će rie-
šeno, dã, samo nekoliko sekunda, jer se na
cesti iznenada pokazuju oblaci prašine. Naćel-
nik dolazi, naćelnik dolazi! ponavljaju prisutni.
Domaćica probliedila. Svi su uvjereni o pobjedi,
no u odlučni momenat u svih jaće biju srca.
Ipak, to nije naćelnik, to je seljak, koji se
svojim poslom vraća iz grada. Nu može biti
da on znade? On privezuje konja za ogradu
i žuri se u dvorac. Gosti zajedno sa domaći-
com hrle na balkon.

— Što je? Je li izabran domaćin? A? Dodji
amo! Znaš li za sigurno? Je li proglašen re-
zultat?

Takva pitanja sipala se na došavšega. A on
bacio kapu u zrak i viknuo:

— Naš domaćin izabran je! Hura!

Mlada domaćica razveseljuje se i stavlja ruku
na prsa. Hura, hura! viću susjedi. — Služkinja
dotrćala iz kuhinje. — Hura! Niemci su raz-
bijeni! Da živi g. poslanik i njegova supruga!

— A gdje je naćelnik? pitao netko.

— On će odma doći, ogovori došljak. — Sbroj
glasova još nije dovršen . . . .

— Nek se donese objed! zapovieda g. po-
slanik.

— Hura!

Svi se opet povrate u jestionicu. Pozdravi
ćuju se sve to mirnije. Jedina domaćica ne
može da se primiri, nego sve jednako motri
muža. Nu nitko joj toga ne zamjera, dapaće,
svi su zadovoljni. Nu, slava Bogu, još mi ži-
vimo, govori domaćin i vlastnik sela Nesćast-
nova. Medjutim zaćuje se u dvorištu topot
koćije, i u salon unidje seoski naćelnik, a za
njim starac Matej iz Jarma.

— Dobro došli! pozdravljaju ga svi. — Je
li velika većina glasova?

Naćelnik mnaćao neko vrieme; zatim muklo
izgovori ove rieći:

— Šulberg . . . izabran! . . .

Sveobća uzrujanost. Naćelnika obsipavaju ći-
tavom tućom pitanja.

— Kako se je to moglo dogodit? Mi smo
ćuli drugo. Vi kaćete, da je izabran Šulberg!
Nije moguće.

Medjutim pan Jaržinski izvodi iz sobe siro-
ćicu svoju ženu, koja drži usta maramicom,
samo da se ne razplaće, ili da ne izgubi
sviesti.

— Kakva nesreća, kakva nesreća! uzklik-
nuše svi prisutni oćajanymi glasovi.

Po selu razliežu se radostni klici. Kolo-
nisti Niemci slave pobjedu u Jarmu.

Domaćin se sa domaćicom vraća u jestio-
nicu. Gosti slušaju, kako pan Jaržinski u pred-
dvorju govori ženi: „Il faut faire bonne mine.“
Domaćica ne plaće više, samo joj trepte
obrvice.

— Pripoviedajte sada, kako se je to dogodilo?
pitao mirno domaćin.

— Kako se je to dogodilo, barine? odvra-
ćao starac Matej. — Dã, eto, i ovdašnji mu-
žiki glasovali su za Šulberga.

— Kakvi ovdašnji?

— Dã, eto na primjer, ja sam i sâm ćuo,
kako je Bartek Slovik dao glas Šulbergu . . .

— Bartek Slovik? prekinula ga u rieći do-
maćica.

— Dã, dã. Sad ga drugi mužiki psuju.
Mužik plaće, žena mu ne zna: je li živa, je li
mrtva. Ja sâm sam ćuo, kad je dao glas . . .

— Treba ga iztjerat iz sela! pridometnuo
gospodar sela Nesćastnova.

— Da, gospodine, produžio Matej, — i
drugi, koji god su bili u ratu, svi su glas-
ovali za Šulberga. Kažu, bilo im je zapovje-
djeno . . . .

— Zloporaba, javna zloporaba! Izbori pod-
leže kassaciji! Nasilje! Podkup! ćuju se razni
glasovi.

Objed u dvorcu nije bio sasvim veseo.

Na večer supruzi odputovali — no ne u
Berlin, već u Draždjane.

Od svih ostavljen sjedio medjutim zamra-
ženi Bartek u svojoj kući, a ni Magda nije
ćieli dan s njime progovorila ni rieći.

Na jesen Bog dao liepu žetvu, i g. se Just,
koji je stupio u vlasnićтво kuće i dobra Bar-
tekova, konaćno osvjeđoćio, da on nije novaca
dao na dar, već u zajam.

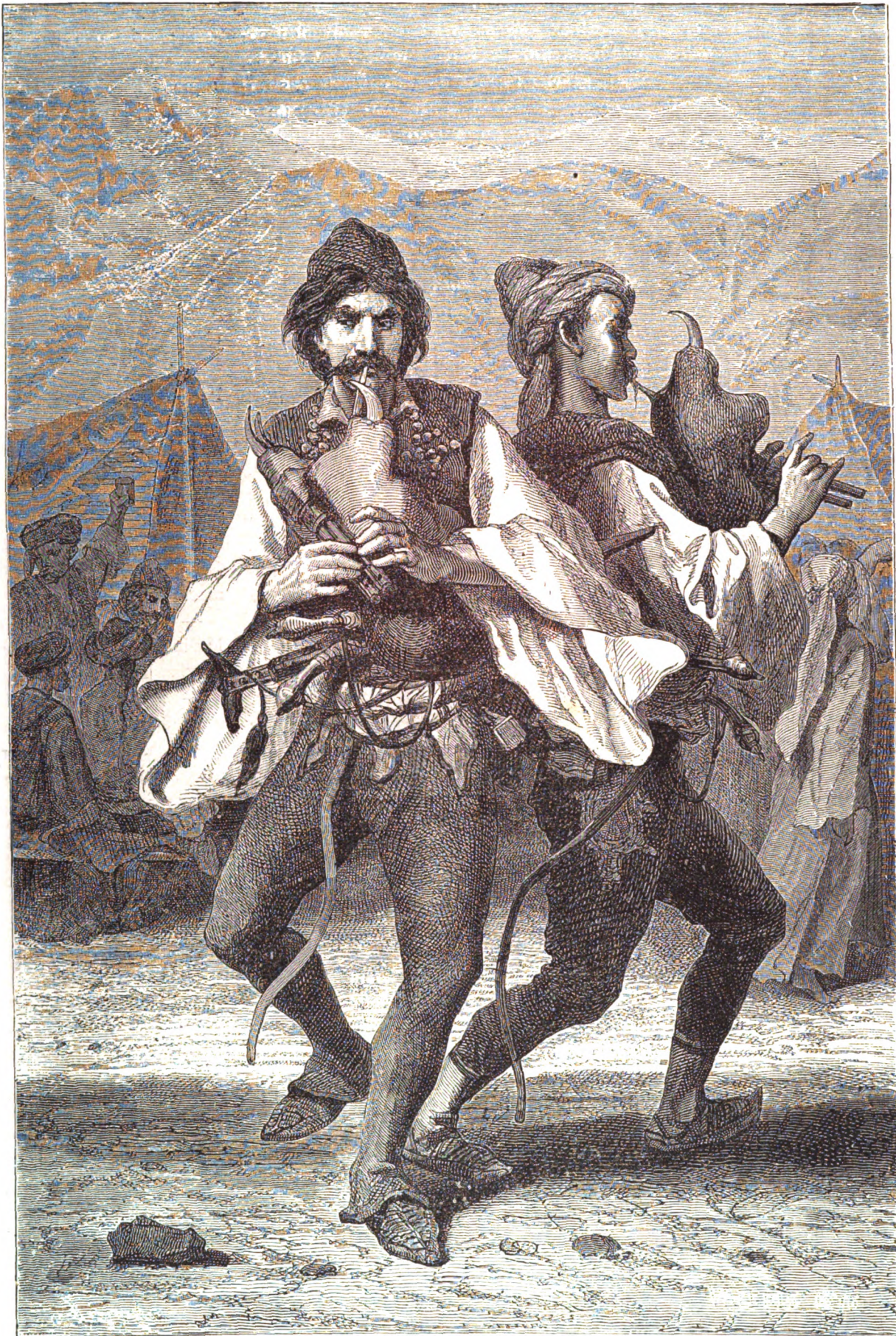
Nekoga dana išlo iz Jarma troje ljudi u
grad: mužik, žena i dećko. Mužik koracao
sgrbljen i nalićio više starcu nemoćniku, nego
li zdravu ćovjeku. Išli su u grad, jer se u
Jarmu nije moglo naći posla. Sipi kišica; žena
silno plaće, što je ostala bez zemlje i kuće.
Mužik mući. Na cesti ne bilo nikoga. Kiša se
sve više usiljivala. Smrkavalo se.

Pobjeditelj kod Gravelotta i Sedana morao
jošter odsjedit svoju kaznu u tamnici.

Pan Jaržinski bio je sa ženom još uvijek u
Draždjanih.

Gajdaši iz okolice Zadra

Pastirica iz okolice Knina

ADALGISA

Pripovieda F. Afrić Riečanin

VII

Santorini je baš htio izaći iz bolnice, gdje je onog jutra probavio nekoliko sati, kad pred njega stupi čuvar, pa mu reče, da podje k nekomu na novo nadošlomu bolestniku u odjelu za suhobolju broj 4. Santorini promjeri stro-
im pogledom čuvara, na što mu ovaj kao a izpriku reče:

— Sve mi se čini, da je pogibelj velika. Pohrlih po liečnika i pozvah prvoga, što sam ga sreo.

— Dobro učiniste, odgovori Santorini i krene prema onomu dielu sgrade baš u čas, kada je zvono obznanjivalo dobu posjeta.

Pred samim ulazom u prvom dvorištu skupila se množina djevojaka, staraca, neočešljanih prostih ženetina u odjećah čudne boje, pa svi u skupu viču. Netko pripovieda, kako mu je crni mačak jutros izmed nogu proletio, pa mu time naznatio smrt kojega rodjaka; drugi gata, kako bi sastavio tri broja, kojim bi buduće subote mogao dobiti ambo ili terno. A sve još obilaze prodavaoci malih hljebčića i žganice, nagovarajuć ih da odnesu po koj hljebčić svojim bolestnikom, koji i tako u bolnicah najviše umiru od gladi. A međjutim se iz toga skupa diže težki vonj ulja i smradnih ogrizaka smotaka pod sjajnu nebesku vedrinu, na kojoj se žari zlatno sunce, obasjajuć sve svojim toplimi zrakami.

U hladu ogromnog stupa sjeo starac bijelih vlasi, koji mu riedki vire izpod težke kožnate kape sa širokim zelenim rubom, nad kojim mu se lašti malena mjedena ploča sa nadpisom. Široko bijelo-modro odjelo iz platna pokriva mu stare kosti, a nadpis na čelu kaže, da siromak od milostinje živi. Izmučio se za mlada, služeć sebi i svojim svakdanji kruh, a na uzdarje mu rodno mjesto sagradilo zdanje, u kojem će u miru probaviti svoje dane na koncu života.

Zvono naznani gromkim glasom, da je doba posjetiti bolestnike, a množina sitnih, srebrenih glasila odjekne po ogromnom zdanju. Svjetina grne kroz ulaz pokraj krupna i pretila vratara, što ondje bedasto pohotna lica ogledava prolazeće, te kadgod, pod izlikom da nadzire kriomčarenje, posize za previše stršećimi bokovi krepkih Friulanka.

Težkom mukom ustane i starac, pa krene mimo vratara u bolnicu, pozdraviv ga mило i skoro bojazljivo.

— Kamo pak vi, starče? izdere se hrapavo na njega vratar.

— U posjete bolestniku, od koga mi je poteklo mnogo dobra, odvratil umiljato starac.

— Malo dobra, starče, odvratil na to ciničkim posmjehom vratar, — kad je i sam došao, da ovdje protegne krake.

— Bog zna, gdje što koga čeka! odvratil starac, hramajuć lagano napred.

Vratar zlovoljno nešto za njim promrmlja, pa podje u svoju sobicu, da od silnoga napora opočine, a starac se po malo, često na

težkom putu popostajuć, uzpne stepeni do odjela za prsobolju, i krene dugom stazom posred bijelih postelja do broja četiri.

Na čistom krevetu ležao je čovjek od kakovih četrdeset i šest godina, žuta, izpita lica, a izpod biele plahte, kojom je postelja bila prekrita, štršili mu goli kukovi i rebra. Do njegova uzglavlja stajao Santorini sa nekim drugim liečnikom, razgovarajuć o nekom čudnovatom pojavu kod toga bolestnika. Starac se nakloni liečnikom, i okrećuć smeteno kapu u rukuh, približi se bliže bolestniku, i pogledav u mutne mu oči, zapita:

— Gospodine Carlo, je li me poznate? Poznate li svoga starog gondoliera Zvana? Sjećate li se, kako me je pokojna grofica uvijek mojim nadimkom zvala? Ja sam Manghetto. Vodao sam vas na trg svetoga Marka, u školu. Sjećate li se? . . . Gospodine Carlo, čujete li me? . . .

— Ne čuje vas, dobri starče, reče mu Santorini, pogledav ga mило.

— Gospodine Carlo, poviče plačnim glasom starac, prikloniv se k uhu bolestnika, — vaš Manghetto, vaš stari prijatelj, kako ga uvijek nazivate, zove vas, da vas pozdravi, da vas popita za zdravlje . . . Bože, Bože! . . . zarida starac, kad se bolestnik nije ni maknuo, — kakova škoda! . . . Liepe one djetinske oči, kojim nije pokojna grofica nipošto dala plakati, ogledju se sada mutne i mrtve po bolnici; liepa rudasta glavica, što je samo na svili počivala, leži sada na slamnatom uzglavlju, kako i glava najzadnjega prosjaka! . . . A bilo mu u kući svakog božjeg blagoslova. Aj, prosti vam Bože, grofice! . . . Mogao sam i ja, mogao . . . proživiti svoje zadnje dane u miru . . . izmućih se dosta za njih u četrdeset godina . . . Ne htjedoh dati njemu sve po volji, grofica me izpsovala . . . ne ću da plače, rekla bi ona, zadovoljite mu . . . pa stalo me to pol imetka, Rekoh joj jednoč: nemojte tako, grofice . . . pustite, neka plače, da vam ne bude kasnije za njega plakati . . . Plakala je, plakala često, al je bilo kasno! Vjetrenjasti mladić protepe sve, što mu je otac namro . . . a da nije smrt u horu pokosila majku, dovede i nju na prosjački štap . . . Namrla je i meni plaću dok živim; al od kuda, kad je sve već bilo založeno, sve prezaduženo . . . da je bar nesretnik skrbio za sebe! . . .

Tako je starac dugo jadikovao nad nekdanjim svojim gospodarom, grofom B*, koj je sada ležao na umoru. A kad zvono naznani, da je doba na odlazak, prikloni se k bolestniku, da ga poljubi. Mutne, cakleće se oči još su sveudilj zjale u prostor, u kom su u širokih zrakah, što su baš kroz visoki prozor na pod tik do kreveta padale, titrali sitni bezbrojni tračci praha. Kad su se stare, bliede ustne dotaknule hladnog onog čela, zajauče starac bolno i ne dade se od njega. Grofa B* prikriju napokon bielom plahtom, a starca gondoliera odvuku na silu.

I Santorini izadje za starcem iz sobe, i težkim uzdahom poprati zadnji ljubezni pogled, kojim se je starac praštao od svog mrtvog gospo-

dara, pa brzo podje niz stepene na ulicu, gdje se je sjalo veselo ljetno sunce, pozlaćujuć svojim traci visoke krovove ogromnoga zdanja, koje se je u mutnih valovih kanala poput dražestne kakve ville zrcalilo.

Na ulici bilo sve sjajno. Žarki traci prolili se i u najzabitnije kutiće, a na vedrom nebu ne bijaše ni traga oblaku, samo tamo, tamo daleko nad lagunom lebdila dva tri zlatna pahuljka, lietajuć vjetrom, što je tiho duvao od mora.

Santorini krene onimi tiesnima ulicama i zadje na maleni trg, što ga ondje zovu »campiello«, oko kojega bijahu pred svojim vratmi posjedale ženske, te su razgovarajuć plele ili prebirale i navrzale sitno patvoreno stakleno biserje. Ni ne osvrćuć se na taj svakdanji rad najsiromašnijega naroda mletačkoga, htjede on ravno proći svojim putem, kad nedaleko izpred sebe opazi mladu ženu u crnini, što je naglo nekud išla, ne pazeć na silnu žegu sunca. Po nošnji, po hodu pričinjalo mu se, da ju pozna, pa baš htjede i on brže koraknuti, kad mu netko iza ledja stane vikati:

— Doktore, gospodine doktore!

Santorini se zlovoljno okrene i pogleda, tko ga to smeta, kad na čudo opazi gospodina Foschiera, kako sav uznojen za njim trči.

— Kamo tako bježite? dovikne mu još izdaleka Foschieri, i opaziv u sjeni odmićuću ženu, nastavi: — Aha, prhnula je negdje iz gnjezda golubica, a vi odma za njom u potjeru . . . zahman vam trud, predaleko vam je, a da ju ulovite.

— A kakav bies vas ovamo nosi? zapita ga porugljivo Santorini.

— Uz put, uz put, dragi moj gospodine, odvratil Foschieri. — A kakva je ono grlica ovuda proletila? nastavi on, skinuv šešir, da si protare oznojeno i golo tjeme.

— Baš bi me volja, da joj štogod rečem, zamrmlje jedna žena dosta glasno drugoj. — Valjda misli, da su sve onakove, kakove su one, na koje on troši. Kakovo je to prokletstvo, da već ni po danu ne može žena sama na ulicu, a da ju te gnjusne jezičine ne napastuju. Znate, to je ona djevojka, ne znam kako joj je ime; sve ju nazivlje sestrom, a bila je tamo kod bolestne Mare. Bio je pokojni Marin muž njen gondolier, pak za to ona često dolazi k njoj, i svega joj božjega blagoslova donosi.

Liečnik se zahvalnim pogledom okrene prama ženi, koja je tako govorila, pa ni ne pazeć na pitanje Foschierovo, reče:

— Bili ste valjda kod dojilje? Kako mali Ruggero?

— Tà nije mu ime Ruggero; on se zove Dragan.

— Liepo, kako dakle Dragan? zapita liečnik i krene s njime dalje ulicom. — A kako vaša rana?

— Hvala vašemu lieku — ponajbolje. Olimpija je postala dobra i krotka, pa već nikad ni rieči ne reče ob onom nesretnom dogodjaju. U društvo zalazi jako malo, te sam tako ja i opet njezin stari Foschieri, uz kojega najvoli biti. Baš bih rado poznao tajnu toga

čudotvornoga lieka; morali bi mi ju odkriti, da se u slučaju s njom poslužim.

— Šta bih onda ja, nasmije se liečnik, — kad bi svatko liečio sama sebe? To je moja tajna, a vi budite zadovoljni, što je liek tako dobro djelovao; svakako vam ne bih svjetovao, da drugi put isto pokušate, teško da bi već moj liek pomogao, trebalo bi tada i kvesture i suda . . . .

— Ne bojte se, do toga ne će doći, a kad ste mi spomenuli kvesturu, čujte da vam nešto pripoviedam . . . Sjećate se, kad sam vam onomadne kod markizice pripoviedao ob onom Adonu, visokom mladiću, što se je toliko udvarao svim ženam . . .

— Sjećam se, samo nastavite, odgovori Santorini.

— Zalazio je neko vrijeme i k meni, al smo mu često zanovetali, da se mane Hortenzije, s kojom je baš ljubakao, jer da će ga, ako i je krezuba, ona tako čvrsto zahvatiti, da se je već nikad ne će riešiti. Ne znam, koliko je u tomu bilo istine; ali znam samo to, da ga je tim Olimpija najvolila boc-kati, sve dok je zapustio našu kuću. Od onda vidio sam ga još nekoliko puta u društvih, i to uvijek uz Madonninu, ta nju znate, onu pretilu usidjelicu. Čini se, da ga je ona odabrala, odakad je zapustila grofa B*, kojemu je pomogla pojesti ono malo novca, što mu je još od svega imanja preostalo. Ona ga dobro uplela u svoje mreže, da ju je morao i vjenčati, a kad se već ne može živiti od zraka, prisilila ga je da si potraži službu . . . Teško bi to bilo njemu — bezbožcu — pošlo za rukom, da mu nije ona po svojih znancih pomogla. Postao je delegatom kvesture . . . .

— Baš kao da se je rodio za pandura, ako i nije prosti pandur . . . . Vidit ćete, kakova će još biti njegova karijera . . . . Jesam li dobro pogodio? Nisam li vam onom prilikom rekao, da se onakove kreature ne izgube u svijetu?.. A pod kojom su ga pogodbom primili, je li još uvijek u klubu?

— Nije, očitovao je javno u novinah, da on nije s njimi nikad drugovao, te da ni sada s njimi ne ima nikakova posla. Tko bi ikad bio takova šta pomislio?! . . . . Ala ga je baron S. grdno u drugom listu izpsovao, a on ni makac, kano da ne ima lica. Opazio je da ga u društvih ne trpe, pa tako već nikamo ne zalazi. Najveća je to bol za samu Madonninu. Zatvorila si je sama vrata posvuda.

— Kako si je prostrla, tako će ležati, reče Santorini, ustaviv se pred Rialtom. — Liepa vam hvala na društvu, gospodine Foschieri; već sam se i tako dugo zadržao vani.

Svečani posjet kod kneza Nikole I. na Cetinju

— Sbogom dakle, reče liečnik.

— Sbogom, odvrne Foschieri. — Dajte me naskoro posjetite.

— Prvom prilikom, obeća mu liečnik i krene prema sv. Marku.

VIII

Već za rana bijahu ustali stanovnici ville u Maroccu, i otvoriv širom željezne rešetke na ulazu, trčahu gore dole, donošajući i odnošajući razno pokućstvo, što se je imalo izbiti i oprati. Svim su bile pune ruke posla, da nitko

nije ni pogledao velikoga hrta, što se je tamo iza kuće, privezan o željezni lanac, trzao i muklo se grozio.

Srdio se je, što su u toj vrevi na njega zaboravili, pa ga tako do kasna pustili na tašte.

A sva ta buka, sva ta vrevica bila je jedino s toga, što je danas imala prispjeti Adalgisina bratučeda, gospodja Pia Montecorbi-Sebenico. Pripravili joj tri sobe na lijevom krilu sgrade, u kojih će možda dva tri dana proboraviti; njoj se je i u ljetu samoća malo milila, kamo li da bi se sada, u zimi, zatvorila među četiri zidine u toj pustoši.

Bijaše već pred nekoliko dana prispjela u Mletke, pa se nastanila u svojoj palači na kanalu, i samo da ugodi bratučedi, došla bi i u Marocco na koj dan.

Tmuran je bio dan, crne oblačine vile se po nebu, a teška magla spuštala se lieno na vlažnu zemlju. Vrebeci se zlovoljno sgruli pod strehu, i cvrkutajući, reć bi, doživljali snieg.

Cestom stupao seljak, gledajući zabrinuto sad na oblake, sad na cestu, što se je pred njim jedva u vidljivih zavojih pružala, dokle mu je sizalo oko.

S daleka, tamo od mora, čuo se mukli štopot kolesa, koja su se brzo bližala villi, a u kratko se na dnu ceste javi kočija, pred kojom su bila upregnuta dva vranca, što su u brzom kasu pred njom poskakivala.

Kočija se približi villi i krene,

muklo škriječ po piesku, što je bio glavnim drvoredom nasut, prema ukusnomu ulazu Adalgisina stana. Iz kočije skoči Pia i baci se u naručaj Adalgisi, koja je s malim Milanom do na prag došla u susret svojoj rodjakinji.

— Pia!

— Mamo!

— Adalgiso, Milane!

Tri glasa razna čuvstva sraziše i izgubiše se u poljubcih i muklom topotu konjskih kopita, što su se, zakrenuv za kuću, istim putem udaljavali.

Sve troje uzpnu se onda stubami u dvorac

a Adalgisa odma naznači svojemu gostu stan, da se ondje odmori i preobuče, i podje k družini, da joj naloži što bi još možda trebalo.

Pia se preobuče i u bogato vezenoj haljini dodje u veliki salon, što je usred zdanja nad ulazom bio i cielu sgradu u dva jednaka krila dielio. Malo vremena za tim dodje i Adalgisa sa Milanom, koga ostavi uz nju, izpričavajuć se što ne može i sama još nekoliko časaka uz nju biti; prigledati će još neke pripreme, pa će odma natrag doći.

Pia stane dragati Milana, i posadiv ga uza se, stane ga izpitavati kako se je zabavljao, što je za to vrijeme radila ujna Adalgisa, i jesu li kamo zalazili, a za cielo to doba igrala se je ukusnim albumom, što ga je bila sa obližnjeg stola dohvatila. Milan je na njena pitanja nevino odgovarao, a kad ih nije razumio, ili kad nije znao odgovora, razkolačio bi oči i gledao ju začudjeno.

Kad se je Adalgisa k njim povratila, zapita ju Pia:

— Čuješ, Adalgiso, Milan mi pripovijeda, da je bio bolestan, a ti mi nisi nikad pisala o tome . . . .

— Nisam te htjela uznemirivat, odvratila Adalgisa, — pa kad mi je liečnik odkrio, da ne ima nikakove pogibelji, nije već ni trebalo. Bila sam pozvala liečnika, jer sam se bojala koza . . . .

— A koj je liečnik k tebi dolazio? Jesi li još uvijek pozivala onoga mladoga, što je liečio pokojnoga oca? zapita ju Pia, i zlobno joj pri tom zakriese oči.

— Pozvala sam ga jednoč, kad ga je baš za nj trebalo, reče Adalgisa, koja je razumila njezin pogled, i laka joj rumen plane čelom.

— Inače ga nisam vidjela . . . Pa da je sve

i trebalo, ne znam na koga bih se drugoga bila obratila!

— Mogla si pozvati onoga staroga Izraelićana, podući ju Pia. — On zalazi u naše najbolje kuće, a kažu da je učtiv, ljubezan.

— Ja nisam ni kod onoga opazila, da ne bi takav bio, odvratila hladno i odrešito Adalgisa. — Glavna je kod liečnika stvar, da bude vješt. Ja malo zalazim u društvo, mogu pače kazati, da me nije nikad u njemu ni bilo; ipak znam, da je on uvijek, još za života pokojnoga ujca, u najviše slučajeva pozivao mladje kršćanske liečnike . . . Al manimo se toga! Pripovijedaj mi, kako si se snašla u Rimu, kako ti se mili tamošnji život?

— Neka bude na tvoju! zagriže si ustne Pia. — Svakako je život ondje ugodniji, nego li ovdje u Maroccu. Ne znam, što ti je sunulo u glavu, da se odavle ne daš. Zašto ne stanuješ u Mletciji? Bila sam baš jučer kod gospodje Sare Palermo; tužila mi se, da nikad k njoj ne dolaziš. Kod nje sam takodjer čula govoriti, dopusti mi, da ti još to rečem, o tvom liečniku . . . Kažu, da je razkošan do skrajnosti, pa da ničega ne štuje . . . no ti toga ne ćeš čuti, neka bude na tvoju! Svjetovala sam ti staroga Izraelićana, da ti ne može nitko u poštenje dirat . . .

— Neka se tko god drzne! reče joj strogo i ponosito Adalgisa. — Pa u ostalom, ja sama najbolje svoj rad sudim.

— Nò, ne užiji se tako, stane ju miriti Pia; — ta nitko ne dira u tvoje posle. Kakva mene briga, zoveš li ti ovoga ili onoga liečnika; to je tvoja skrb. Valjda nisam za to došla iz Rima, da se o liečnicima prepirem. Reći mi radje, hoćemo li skoro na ručak, jer

su mi jutarnji zrak, željeznica i kočija do kraja razdražili želudac.

— Strpi se još nekoliko časaka, pa će sve biti gotovo, reče joj Adalgisa, zadovoljna što je razgovor drugim pravcem udario. — A sad mi reci, zašto nije i gospodin Fortunato s tobom došao u Mletke?

— Što ćeš? odvratila Pia otmenim smieškom, — nije mogao ostaviti svoje trgovine; sada su nove pogodbe, pa mora sam prigledati, ako hoće, da mu na godinu bude kakve koristi.

— Al će dopustiti, da bar ti ovdje koj dan provedeš, zapita Adalgisa bratučedu, pogledav ju otvoreno u oči. — Zadnji dan poklada bit ćemo u Mletciji.

— Teško, odgovori polagano Pia; — nakanila sam već prekosutra ravno u Rim.

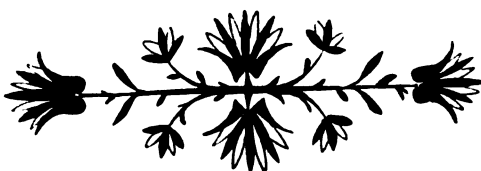
— Al mi još ne ćeš uzeti Milana? zapita naglo Adalgisa.

— Moram, odvratila Pia, a zloban joj plam sjeknu izpod obrva; — to ti je otčeva volja. U četvrtak u večer biti će Fortunato u Bologni, kamo ću ja dospjeti brzim vlakom u jedanajst i pol sati na večer.

Adalgisa pritisne ruke k srcu, kao da želi izvanjskom boli stišati nutarnju, ali ne odgovori ni slovca, prem joj je na bliedih ustnahn trepnula molba, da Pijin odlazak još na koj dan odgodi; poznavala je ona dobro svoju bratučedu, koju, kada je što tvrdoglavo odlučila, nije mogla nijedna molba od te namisliti odvratiti.

Do mala najavi Adalgisina sobarica, da je za ručak jur sve spremno, pa žele li, da mogu sjesti k stolu. Adalgisa ustane, i pozvav Piu, da s njom podje, krene u blagovaonicu.

(Sliedi)

Na odlazku

Iza sladkog sna se trgnuh dana jednog,
Na ogranku sunce, narav sva već bdije;
Evo dana, majko, evo dana biednog,
Gdje od tvoga krila tužnom poći mi je,
A po onom putu i po onoj stazi,
Gdje se biesan val sa valom lomi, srazi!

Na sidrištu neusidren brod već stoji,
Na njem barjak tihim vjetrom se ne vije,
Nego visi jadan, kano da se boji
Što budućnost još te tajna kob mu krije,
Jer u tudja ide mjesta u daljinu,
Gdje no ne će naći svoju otačbinu!

Do pol neba krije oblak mrk i gusti,
Kano kobni viestnik morske bure ljute;
I napuhno biela jadra vjetar pusti,
Odtisnuo laki brod na teške pute;
Oj onamo, gdje ću čutiti se robom,
Gdje val svaki može postati mi grobom!

Uprtijem okom motrio sam sjetan
Obalu mi dragu mile otačbine,
Gdje sam ostavljao sav svoj život sretan,
Svoje srodstvo, svoga srca sve miline!
Tako ostah, dok mi točka na obzoru
Ne uminu s oka na hrvatskom moru.

Dvojbenim se opet pogledom obratih
K onoj strani, gdje no sladke snivah sanke;
Uzdahom se natrag miloj zemlji vratih,
Gdje probavih svoje najmilije danke,
I s uzdahom uzdah nad tječaj se uze,
A iz oka dvije kapnule mi suze!

Sbogom, rekoh tada, sbogom zemljo draga,
Dok te opet sretan — al sretniju nadjem!
Primi zadnji pozdrav, moja majko blaga,
Da ću vieran bit ti dok u grob ne sadjem!
A kad meni jednoč ovaj život mine,
Nek te drugi sinci sretnijom učine!

K. M.

Prvaci današnjeg Pariza

Napisao P. Boborikin. S ruskoga preveo Ilija Milarov

II

Budući Gambetta — Clemenceau — Njegova politička fizionomija — Naquet i njegov zakon

a svoje strane i radikalizam je iztakao svoju veliku osobu, drugoga Gambettu »en herbe«.

Skoro do nedavna politički saloni ignorirale Clemenceau-a, ali sad se on počeo u brzo podizati i mnogi mu već proriču ka-

rieru drugoga Gambette.

Hoće li on biti predsjednikom parlamenta ili predsjednikom republike, o tomu nije vredno nagadjati, ali glavno je ipak to, da je Clemenceau čovjek sasvim drugoga tipa i razvića. Makar da Gambetta još i nije star (njemu je nešto više od četrdeset godina), to je ipak sav njegov umni ustroj nekakova smjesa romantičnoga jakobinstva s naobraženošću parizkoga žurnaliste i advokata. Gambetta je valjda i mnogo čitao u mladosti, ali osnova njegovoga razvića ostala je i do sada idealno-realističnom. On je naobrazio svoj um na gotovih frazama i formulama prava, govorničtva i literature. U Clemenceau-u pokazuje nam se mnogo veća triznost. Clemenceau je liečnik, koj sada ne prakticira. On je dakle svoj um uzgojio drugim fakti — pozitivnim znanjem. Već odavna se javlja nužda vidjeti među francezkimi zastupnici i ovakove ljude. Svi oni, koji su se do sada izicali, ili govorničtvom ili političkim sposobnostima, pripadali su odvjetničkom stališu. Uzmite makoga, uvijek ćete se sresti sa odvjetnikom. Thiers, Dufaure, Grevy, Jules Favre, Picard, Ollivier — sve su to odvjetnici. U značajnijem dielu francezkoga društva već se odavna javlja protest proti ovim govornikom umjetnosti. Svaki osbiljan Francez, koji je vidio koju revoluciju za svoga života, odma će vam reći s gorkim posmjehom:

— Dakako, odvjetnici će odma sčepati vlast u svoje šake i početi čavrljati.

A drugi opet, koji i nisu nikakovi radikalci, isto će vam reći:

— Prije svega valja kroz prozor baciti sve te brbljavce odvjetnike.

U tomu se vidi nesimpatija boljih Franceza, t. j. razboritijih i značajnijih, proti frazi i metafizici. To isto je za čitavoga svoga života govorio i Proudhon; njemu se nije ni najmanje svidilo, kad se je on godine 1848. našao u sredini ovakovih frazera i advokata, koji uzeše vlast u svoje ruke.

A sada u Clemenceau-u, u tomu prirodoslovcu i doktoru svi, koji u njega polažu velike nade, vide izraz svježije i novije francezke inteligencije. Postavši zastupnikom, njemu nije bilo nužno preinačivati svoje ideje i težnje, jerbo je on došao na tribunu sa mnogo jasnijim i opredeljenijim programom. On se nije kao Gambetta koristio bonapartovskom vladavinom, da jeftinimi sredstvi dodje do efekta i velike popularnosti. On je francezki radikalac, ali ne socialista u tiesnom smislu te riječi, t. j. ne traži on odma podpunu likvidaciju današnjega društvenoga stroja u interesu četvrtoga stališa,

on samo teži za obćenitim socijalnim pokretom i stvarnim društvenim napredkom. U tih točkah, u kojih Gambetta mora lavirati, noviji čovjek Clemenceau stavlja pitanja u njihovoj dosljednosti, koja ne provadja samo njegova stranka, nego i svi napredno-politički razviti Francezi. On ide do potreboće revolucije, i u tom smislu veći je Jakobinac nego Gambetta.

No sve ovo spada k obćoj karakteristici njegovoj. Da vidimo sada, kakav utisak čini sam čovjek.

Upoznao se s njime u parlamentu. Mene predstavise čovjeku još mladu, preko trideset godina, srednjega uzrasta. Sav ustroj njegova tiela nekako je suhonjav, ali čvrst i žilav. Njega bi čovjek uzeo za vojnika, obučena u svjetsko odijelo. On ima omalenu glavu sa liepimi crtami, kratko ostrižene tamne vlasi, koji počimlju već malo siediti, crne oči sa nekako ostrim, pronicavim pogledom, obrijano lice s brkovi. Pokreti su mu brzi, rieč hitra, u koje ne ima ni odvjetničkih manira ni brbljanja boulevardnih književnika, ni one svečanosti, kojom se iztiču mladi državni tajnici. Zvuk glasa mu je malo suh, te odma odaje odsutnost svake afektacije. O njemu bi čovjek prije rekao, da je Amerikanac, nego li Francez, i uz to parlamentski govornik. U njega nije opaziti one prečecane finoće i pažljivosti, kojom si današnje društvo gleda prikriti umnu prazninu i odsutnost višjih težnja. Na prvi pogled Clemenceau može se pokazati jako rigoroznim i nekako razišijanim u svom ponašanju. Ali to, što on govori o kakovom osbiljnijem predmetu, mnogo je značajnije i realnije od obićnih razgovora zastupnika, novinara i književnika. Makar da se i kod njega opaža političko častoljublje, ali se on nikad ne upušta u hvalisanje. O svojih neuspjesih i pogreškah on ne taji i, govoreć o njih, on se samo tiho osmjehiva.

Upoznao se s njim baš za vrijeme njegova neuspjeha u parlamentu, posle govora o amnestiji, kojim si on ne steče dopadnosti. Pa i sami mu prijatelji priznaše, da je ovaj govor suviše otezao, i govorio ga tonom, neodgovarajućim tadašnjemu napetomu stanju. U obće, mnogi priznaju Clemenceau-a nekim osobitim, originalnim tribunom. Oni misle, da on hoće uvesti novu metodu govorničtva, mnogo jednostavniju i bolju od dosadanje. Na slušatelje on želi uvijek djelovati ne uzklaci, niti metamorfozami, niti pozivi na sliepo čuvstvo, niti skovanimi paradoksi, nego celim redom činjenica i osbiljnih dokaza; on demonstrira kao profesor na klinici, ali ne mlitavo i mrtvo; ne čita on vođeno predavanje, nego govori besjedu punu osvjedočenja. On bi si sticao mnogo veći uspjeh, kada bi imao u nekoliko jači i topliji organ. A govor njegov o amnestiji nije bio hrdjav, ali nije bio izušten u pravi momenat, a bio je i nešto dulji nego što je trebalo.

— Da, reče mi Clemenceau, obrnuvši se k meni, — ja sam pao. Ali to ipak nije

ništa, vlada mora popustiti, ako ne će da bude srušena.

I sbilja, vlada popusti. Iste noći, kada se je skupilo ministarsko vieće, zadjoh ja u redakciju lista Justice, kog izdaje Clemenceau. Ovom prilikom on mi opetova onu istu frazu:

— Ako se vlada bude protivila, ona će sutra pasti.

Rekao je on to tvrdo i odlučno, ne upuštajući se u revolucionarne uzklake, ili napadaje i psovke proti vladi. Iz svake njegove rieči proviruje silan temperament i svjestna jakost.

Neki predbacuju Clemenceau-u, da on u svemu oponaša Gambettu, jer si je kao i onaj stvorio glasilo i postao novinarom. Ali ja mislim, da je ovakovo oponašanje neizbježno: bez glasila ne možeš danas niti stvoriti jake stranke, niti dostići velika upliva. Clemenceau i ne taji, da on teži za vidljivim položajem, ter, postavši vodjom čitave frakcije u parlamentu, doći na vladu. Do sada se njegov list nije baš mnogo razširio; ja mislim, da on ne nosi dioničarom kakav osobiti dividend. U proljeću g. 1880. izlazio je u 10.000 primjeraka, što za Pariz i za veliki list cienom od 2 sou-a nije Bog zna kako probitačno. Ali ne treba zaboraviti, i da je taj list nov. Ako ga promotrimo sa njegove političko-literarne vrednosti, on je i svježiji i originalniji, a i bolje se uređuje od Gambettine Republique Française. Tko se drži radikalnijih načela, a uz to voli duhovito i živo pisanje, taj mora čitati Justice. Clemenceau, odbacivši recepte i čitanje medicinskih knjiga i žurnala, te postavši urednikom novina, pokazao je u istinu više talenta nego li Gambetta. Pa tako i mora biti. On je nekako noviji čovjek. On i njegovi suradnici stide se šepirenja i jalove šablone frazirajućeg jakobinstva, gledaju na stvari osbiljnije, i svako pitanje iztražuju dublje i dosljednije. I ne gledeć na svoj položaj kao vodje organa, Clemenceau ne propušta priznati zasluge svoga glavnoga suparnika, gdje mu to dopuste njegova načela. Odma posle Gambettina govora u korist amnestije, Clemenceau je prvi u novinstvu rekao, da bi Gambetta odma imao preuzeti vlast i ne sjedati više na svoje predsjedničko mjesto u parlamentu, nego postati prvim ministrom. Ako bi se dapače uzelo, da je ova izjava Clemenceau-a bila samo prostom političkom kombinacijom, to ipak ona služi njemu na čast. Željati je, da bi Francezka imala mnogo i mnogo ovakovih predstavnika, kao što je Clemenceau. Francezki um zalutao je u idealizmu i romantičkih maštah, dočim njemu treba pozitivna znanja; logika je prava sfera, u kojoj se ima kretati francezka inteligencija. Prirodne znanosti, pozitivni čini, naučno iztraživanje društvenih odnošaja — to je široko polje, na kom ima raditi francezka misao. Uz ovakovo razviće mnogo se brže i potpunije primaju i razumiju svi politički odnošaji.

Predsude, misticizam, eklektizam Kusena, uz druge stare krparije, već su promišljeni i odbaćeni svakim, tko se je razvijao onako kao Clemenceau. Ako samo razgledamo iz kakovih ljudi sastoji radikalna stranka parlamenta, odma ćemo se uvjeriti, kakova velika sveza postoji među naučno-filozofskim razvićem i radikalnim idejama. Tko su najbolji prijatelji i jednomišljenici Clemenceau-ovi u parlamentu? To su sve zastupnici, u kojih ne ima ništa obćega sa pustim idealizmom i odvjetničkom elokvencijom. To su — ili bivši profesori kemije, ili posjedujući veliko sociološko naobraženje, ili darviniste, ili na posljedku pedagogi, koji su se odavna posvetili naučnim principom.

Clemenceau svaku večer radi u redakciji svoga lista isto tako, kao što je to činio i Gambetta tečajem nekoliko godina. Redakcija Justice nalazi se blizu boulevarda u jednoj od prvih kuća Faubourg Montmartra. Ovo mjesto pravo je vrelo novinarstva. U svakoj kući nalazi se tu po nekoliko redakcija. Kuće su stare i dugo godina nisu popravljene ni iznutra, ni izvana. Ako udjete kroz velika dvorišna vrata, odma oćutite nekakav osobiti dah, koji dolazi iz prostorija, gdje se nalaze tipografije i odpravništva. Do gluhe noći čuješ šum strojeva, oko kojih gore svjetiljke plina i hodaju slagari i radnici u bluzah i papirnih kapah na glavi. Stube su obično drvene, blatne, slabo razsvjetljene, i nalaze se odma kod ulaza, te naliče na one u mnogih berlinskih i varšavskih kućah. U svakom spratu imade po nekoliko comptoira. U nekih kućah prostorije su tako tjesne, da se ni iz daleka ne mogu srazniti sa onimi liepimi sobami, koje smo mi vikli vidjati u naših redakcijah. U redakciju Justice vode isto tako tamne stube. Salon za dočekivanje naliči na mali trokut, suradnici sjede u tiesnoj sobici, a samo urednik ima veliki kabinet, gdje se mnogo govori i piše. Ovim se razlikuju sve pariške redakcije; one su mnogo življe nego li naše. Ne samo reporteri, dopisnici inostranih novina, nego i prijatelji, poznanici i zastupnici dolaze u redakciju kao u klub: doznati kakovih novosti, porazgovoriti se, pripremiti štogod za sliedeći dan, ili pročitati kakovu brzojavku. Novine pako, kao što su Figaro, Gaulois, ili cinični i nepristojni Gil Blas, ustrojile su si čitave hôtele i magazine, kuda svaki može ući odma sa ulice. Osbiljne političke novine toga ne čine, k njima mogu doći samo poznati ljudi. Da ne bi smetali kod onog silnog posla kojim je puna redakcija čitavu večer, prijatelji dolaze obično kasnije, tako oko jednog sata posle po noći. U ovo doba, kad je sve već gotovo, urednici i glavni suradnici daju si neki odmor. Čudno je kod francezkih novinara to, da mogu raditi i kod najveće larme, kad se oko njih razgovara, puši i smije. Medjutim, u koliko sam ja opazio, u redakciji Justice, svi se drže nekako tiše i strožije.

U svom kabinetu Clemenceau prima svakoga uljudno, ponaša se jednostavno i bez svakog afektiranja: u njemu je odma viditi osbiljna radnika, jednako sposobna i za ulogu novinara i za parlamentskoga govornika;

kod burnog političkog života obe ove uloge spaja on u jednu. Sve ovo kao da je jedna vječita tribuna: u jutro govore, a na večer pišu. Svaki Francez je sposoban za obe ove specialnosti. U redakciji Justice radi se to isto što i u Gambettinoj Republique Française; provadjaju se svoja načela i brane interesi stranke. Ako si je gospodar lista sastavio značajan program, to će kroz jednu ili dvie godine doći do vlasti. Ovaj put je neizbježiv. Ali u njemu se opaža već i druga sadržina. Gospodar je drugi, a i suradnici pripadaju, ako ne drugom naraštaju, a to bar drugoj inteligentnoj sferi. Sve izgleda sada nekako jednostavnije, ali za to svjestnije i dosljednije.

I Gambettin suparnik stvorio si je već opredjeljenu političku sferu. Od dva do šest sati sjednica parlamenta, onda objed, na večer sve do gluhe noći u uredništvu, u jutro dočekivanje posjetilaca i sjednice u odborih, a u jedan sat zajutrak pred otvorenjem sabora. Promieniti ovaj red nije moguće.

Kako i u kakovih okolnostih živi sada Clemenceau? Sama sudbina kao da ga sprema za nasljednika Gambettina, jerbo on i stanuje sada u istoj ulici, u kojoj je stanovao Gambetta posle komune. Stan mu nije u istoj kući, ali dosta blizu; ulaz isti kao i u prijašnjem Gambettinom stanu: mali čisti dvor, vrata na lievo i u istom spratu. Živi on prilično dobro; po stanu sudeć, čovjek bi rekao da tu stanuje kakov doktor, koji ima veliku praksu: dugačak kabinet pun knjiga, i skroman, priličan salončić. U ovakvom stanu i u istoj Rue Montaigne živio je i Gambetta, samo u koliko mi se čini, on je imao manje knjiga. No on je već i onda imao svoga tajnika, a Clemenceau voli raditi sam. U jutro u svom stanu Clemenceau je isti kao i u redakciji, samo veseliji, slobodniji. Tu ga je jako lako izazvati ma na kakav razgovor o politici ili o društvu. On govori mnogo i mnogo, ali nije brbljav. Iz njegova stana, s njim i još dvojicom zastupnika radikalne stranke, podjosmo doručkovati u Elisejska polja k Doyenu, gdje sjedosmo u hlad pred gostionom. Tu nadjosmo puno svieta, medju kojim mnogo gospodja, stranaca i zastupnika, jer ova restauracija nalazi se blizu parlamentske sgrade. Clemenceau već obraća na se pažnju obćinstva. Kako sjedosmo, odma oko nas stadoše izgovarati njegovo ime i pokazivati na njega. U obćinstvu je već ustanovljeno mnienje, da on igra veliku ulogu.

Govorio je on s nami toplo i jasno bez vike i afektacije. Meni se svidja, kada vidim ovakovog političkog čovjeka, koji se ne iztiče augurom, ne baca se u visoki ton, nego se ponaša jednostavno i razborito, ne samo u svom kabinetu, nego i u javnosti i na tribuni. Dakako, on se ne upušta u intimnosti ondje, gdje ga može svatko čuti. Za to i je francezki život tako mio, što tamo sve živi obćim životom; vi vidite i ćutite kako bujica sa ulice udje u parlamenat, a odavde u intimne krugove; svako pitanje, svaki sluh, pa i spletke, samo ako imadu u sebi društvenoga interesa, odma prelaze u obćenito razlaganje.

Ne znam, posjeduje li Clemenceau onu širinu naobraženja, koja se stiče samo mnogo-godišnjim čitanjem, putovanji i doticaji sa najboljimi ljudmi epohe. U koliko sam opazio, on osjeća nedostatke francezkoga razvića, i u njemu sjede gotove formule, doduše ne onakove kao u Gambette, nego novije i dublje, ali ipak formule i u napred sgotovljeni aforizmi. Pri svem tom valja priznati, da se bez njih ne može steći uspjeh i doći do položaja, koga si želi svaki talentirani Francez, t j. da postane vodjom i administratorom.

Nove ideje se tako razviše, da u republikanskoj ljevici imade zastupnika, koji goje prijateljske odnošaje i prema Gambetti i prema Clemenceau-u, a medjutim u mnogih svojih nazorih oni stoje za sebe, ili idu još i dalje od ove dvojice. Takav je na primjer Naquet. Osoba Naquetova je, može biti, još samostalnija i originalnija nego li spomenuta dva voditelja republikanskih frakcija. Ruski čitaoci znadu ga po imenu, te i njegovo djelovanje u zadnjih godinah u parlamentu, ali teško da o njemu imadu podpuna i jaka pojma. Jedan od onih zastupnika, s kojima doručkovasmo u Elisejskih poljih, bio je Naquet. On se često druži sa Clemenceau-om, ali i njegovi odnošaji prema Gambetti sada su mnogo prijateljskiji nego li prije. On se često obraća na njega u mnogih stvarih i razgovara s njime u vrijeme odmora; ali je on u isto doba vatren pobornik mnogih socialnih pitanja, o kojih Clemenceau, a osobito Gambetta, jako malo misli. Za posljednje se je doba reakcionarno novinstvo, osobito Figaro i Gaulois, mnogo rugalo Naquet-u; satirički listovi donasahu njegove karikature. Pa i samo lice njegovo daje oblatu hranu za karikature. Naquet je francezki Židov sa juga Francezke, iz grada Karpantrasa, koji takodjer služi komičnim sujetom mnogim dosjetljivcem. Tip njegova lica jest semitski, ali pravilan i liep. Ali kod uzrasta ga je mati priroda jako maćuhinski nadarila; maleni uzrast i uz to grba na ledjih daju njegovoj figuri jako karikaturan izgled. Njemu je sada oko 50 godina. Vlasi su mu već pobielili, ali iz očiju mu još sieva vatra neumorna duha. Sada on govori mnogo bolje nego prije, t j. od sveučilišnog lektora postao je političkim govornikom. To vam je ćutljiva, meka, jako dobrodušna i svestrano razvijena narav, dakako, ne bez nekih mana; no ove njegove mane više su privatnog značaja. O njemu možemo reći isto što i o Clemenceau-u, može biti još i u većoj mjeri. On je čovjek, koji je iz znanstvene sfere prešao na političko djelovanje. Naquet je učenjak, koji je već odavna gojio velike simpatije za političke i socialne interese. U laboratoriju i kod znanstvenih knjiga srce mu je ćutilo neku prazninu. Do polovine šestdesetih godina, stvarajuć si ime velikog kemičara, on je bio asistentom na medicinskom fakultetu u Parizu. Prije toga on je predavao kemiju na palermskom sveučilištu u Italiji. Osim specialnih kemičkih spoznanja morao je on, kao i svaki profesor na medicinskoj školi imati doktorat medicine. Njegovo znanje mnogih jezika, ljubav k literaturi i društvenim pitanjem, lakoća, kojom si je on

prisvojivao raznovrstno znanje, učiniše iz Naqueta velikoga enciklopedistu. U polovini šesdesetih godina on se je bio već osbiljno kompromitirao, bivši uhvaćen kao dionik u nekoj maloj uroti, kakovih je za vrijeme Napoleona pariška policija vrlo mnogo otkrivala, kakovih spominje i Zola u svom romanu „Ventre de Paris.“ Ovo društvo sastojalo se je, kako mi se čini, iz dvanajst članova, među kojima se za vrijeme iztrage nadjoše dva tri špiona, tako zvana „gens de provocateurs.“ Nadjen je bio i ustav ovoga društva na nekom potajnom mjestu. Naquet je bio odsuđen na osamnajst mjeseci zatvora. On je proživio ovo vrijeme ne u tamnici, nego u municipalnoj bolnici, u poznatoj kući „Dubois“, gdje je pisao kemičke članke za razne listove i gdje je osim toga napisao knjigu: »Obitelj, religija, vlasništvo.« Ova knjiga pokaza, kako su u njemu bile razvijene i duboko ukorenjene sve radikalne i anti-konservativne ideje. Istom što je Naquet izašao iz bolnice, bude opet odsuđen na zatvor, i to radi ove knjige, koju je veleslavna sudstvena vlast pronašla razvratnom i opasnom za društvene odnose. Naquet je međutim bio odsutan; bio je zatim dopisnikom iz Španjolske, te živući dugo na jugu, nije sjedio u tamnici. Kada buknu revolucija 4. rujna, on dobije od turske vlade poruku znanstvene vrsti o artiljerijskoj upravi, a kad je parlamenat bio sazvan, njega izaberu zastupnikom sugrađani u Carpantrasu. Mnogi, koji su ga osobno poznavali, a među njima ima i mnogo Rusa, žalili su uvijek, da on nije i dalje pošao po znanstvenom putu, te iz čovjeka, poznatoga celomu učenomu svijetu, postao apoštolom radikalnih i socijalističkih ideja. U to vrijeme Naquet promieni u nekoliko svoje socialne nazore, ali je ipak ostao zagovornikom najširje emancipacije dvaju bića, na kojih leži sav teret današnjega društvenoga poredka, naime: radnika i žene. Njegova knjiga o „radikalnoj republici“, dokazuje takodjer visoki stupanj njegovih čisto političkih ideala. Naquet piše jezikom učenjaka, jasno, nešto malo suho i, može se reći, bez svake literarne živosti. Osim ovih knjiga on je uvijek radio kao suradnik ili dopisnik u raznih provincijalnih i inostranih novinah, i pisao uvodne članke i naučne feljetone u mnogih pariških glasilih. Prijašnji parlamenat sve do pada Mac-Mahonova nije ga rado slušao, izsmjejavao ga često, a ponekad je ovo vodilo do žestoke i velike obostrane borbe.

— Moj položaj, govorio je meni sam Naquet, — bio je prilično neugodan, ne govoreći već o tome, da je i sam život zastupnika, kada je svaki dan trebalo putovati u Versaill, bio jako glup! Ja sam badava gubio vrijeme, koje sam mogao upotrebiti na literaran rad. Za to ja promjenih taktiku. Kada nastupi sgodan čas, samu rekoh sebi: sad valja predlagati zakone, valja ih primorati da me slušaju, na ovakav način, a ne držati govore, te podkrepljivati ili oponirati tome, što predlaže drugi. Ja tako i učinih.

Opaziti valja da Naquet nije govornik, kao Gambetta ili kakav drugi zapriseženi odvjetnik. U njemu se i sada čuti dobar lektor,

veliku energiju, te je radio i agitirao onako, kako se u Americi agitira. Pitanju o razpitu i o današnjem položaju žena posveti on nekoliko javnih čitanja, ili kako ih zovu u Pariza „conferences“ u poznatoj dvorani na kapucinskom boulevardu. Ova čitanja imadu veliki uspjeh. Naquet postade običnim lektorom ove sale. Poduzetnik, videći veliki interes, koji probudjuju njegova čitanja, predloži mu proputovati svu Francezku i držati čitanja o razpitu i sličnih društvenih pitanjih. Ovo putovanje stvori Naquetu popularnost i učini ga poznatim po cijeloj Francezkoj, a osim toga pribavi mu i priličnu materialnu korist oko petnajst tisuća franaka. U parlamentu

Naqueta su s početka smetali, ali posle ga morahu svi slušati. U literaturi nadje si on uplivnoga pomagača u osobi Dumas sina, koji je napisao o razpitu čitavu knjigu. Među nazori Naqueta i načeli Dumasa razlika je jako velika, ali u ovom je pitanju akademičar, živući više paradoksami, nego li naučno-filozofskimi principima, pristao uz radikalca. Množina čitatelja, koji su do to doba samo znali mrziti Naqueta, ali klanjali se Dumasu, nadjoše u knjizi dramaturga obranu kemičarovih ideja i hvalu za propagiranje ovoga pitanja, koje i Dumas smatra nuždnim i velikim.

Nekoliko godina, koje je Naquet proveo kao zastupnik, naučiše ga praktičnoj umjetnosti. On je morao u nekoliko popustiti od svog prvog predloga. U svom prvom obliku o razpitu, po zajedničkom dogovoru, ovaj zakon ne će proći bar dok sadanji parlamenat traje. Naquet znade to jako dobro, pa se za to i ne smije srditi, kad se u njegovu zakonsku osnovu uvedu mnoge promjene.

— Mogu vas uvjeriti, govoraše on, — da i predsjednik republike, ne gledeći na njegove sedamdeset i dvie godine i uvjerene nazore

ipak podpuno pristaje na moju zakonsku osnovu, kako sam ju prvobitno predložio. On pristaje na razstavu braka uz uzajamni dogovor supruge. Ali, žaližbože, predsjednik ne sastavlja parlamenta.

Sadanji parlamenat biti će konservativniji ne samo od staroga predsjednika, koji se odlikuje svojim strogim pravili, nego i od onakovoga akademika kao što je Dumas, kome nije moguće predbaciti nikakvih radikalnih nazora, u obće političkih pitanja, osim dakako pitanja o političkim pravima žene, u kojih se ovaj akademik podpuno slaže sa radikalcem kemičarom.

Kada „zakon Naquet“ proдре, to će kod

CRNOGORSKI VOJVODA

koj govori promišljeno, jako jasno, iskrenim vatrenim tonom, liepim jezikom, ali u kome mieša južni naglas. Besjeda Naqueta i njegovi govori pokazuju čovjeka jednostrano naobražena, ali i velike logičke sposobnosti. Njegovi primjeri, argumenti i dokazi izrađeni su na osnovi pozitivne nauke, na osnovi današnjih znanja. A njegova stara simpatija za društvena pitanja dade mu odma motive za nove zakone. Za to je on i mogao s onakovom silom izaći kao borioc za razstavu. On je donio još nekoliko zakonskih predloga, ali zakonska osnova o razstavi učini ga važnom parlamentskom osobom. U obrani ovoga predloga, pokaza Naquet vrlo

slijedećega parlamenta ovaj zaštitnik žene i proletariata za cijelo uspjeti provesti i druge projekte, te sa svojim imenom svezati pobjedu novih društvenih ideala. Njemu se može takodjer predbaciti neki oportunizam radi njegovih osobnih odnosa s Gambettom. Mnogi mu predbacuju i njegovo popuštanje u odborih, koji su pregledali njegov predlog o razpitu, ali ovakovo popuštanje u parlamentarnom je životu neizbježno. Prestao je sada više i smieh i ironije, koje prije kolaše o njemu, jerbo njegova propaganda i rad pokazao ga kao značajna i osbiljna demokrata. Razpit će biti u Francezkoj votiran, makar iz početka sa nekim ograničenjima, koja će u skoro vrijeme morati takodjer pasti.

I u svojoj osobi, Naquet je takodjer bio žrtvom absurdnih odnosa današnjega zakonodavstva. Bračni život ni njemu ne donese sreće, a okove ipak mora nositi, jer sudbena »separation corps« ne da ni mužu ni ženi prava stupiti u novi brak, ili bar smatrati se slobodnim od svakih obveza. Neki dosjetljivci govore, da taj Provencalac samo za to brani žensko pitanje, jer žene jako voli, ali dakako, ovo su samo dosjetke. Pa ako bi u tome bilo i nešto istine, to je njegovo srce u ovom slučaju učinilo veliku uslugu njegovomu razumu u borbi za društveni napredak. Ali ljubitelja žena ima u Francezkoj mnogo: i baš među njimi vidimo ukorenjene najgornje pojmove i najsebičnije instinkte, usljed kojih žena u njihovih očiju

ne stoji više od roba. Bez dugog umnog rada, bez velike čutljivosti i ideje za obće dobro nije bilo moguće izraditi ovo pitanje u svih njegovih dielovih, naći tako mnogo novih dokaza, toliko besjeda, konferencija i članaka, kao što je učinio Naquet.

Njegovo prijateljstvo s Clemenceau-om i zastupnici raznih frakcija republikanske ljevice jest značajan znak današnjeg vremena. Kada bi on bio »nepomirljiv«, te odbacivao sve, koji ne pristaju uz njegove skrajne principe, to mu tada uspjeh ne bi bio ovako velik, jer ne bi bilo obćenja ideja među raznim dielovima francuskog demokratizma. Samo ovim putem vidimo, da pri svršetku zasjedanja republikanac postaje mnogo odlučniji, a politički radikalac dobiva mnogo više simpatija za društvene reforme. Ovakovo uzajamno popuštanje biva u rezultatu jako korisnim.

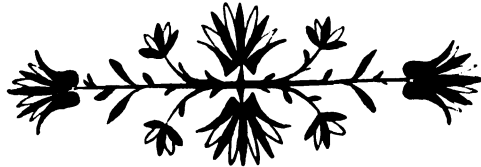
Ne znam hoće li Naquet dobiti mjesto u jednom od budućih ministarstva, ili u obće hoće li doći do vlasti. Ali glavno je to, da on iskreno radi na korenitih reformah u narodnom naobraženju i gospodarstvenom ustroju društva. Sve, što on provadja u život, on je već promislio i obradio prije kakvih deset petnajst godina, u doba, kada su sadanji reformatori, kao n. pr. ministar Ferry, znali jedva izgovarati abecedu buržuaznoga liberalizma. Takav čovjek, kao što je Naquet, došao bi do vlasti ne slučajno ili kao nepripravljen agitator, nego kao odvjetnik ili novinar, koji sa naukom i znanjem ne ima neposrednog dodira sve dotle,

dok nije došao do vlasti. Sasma je pako drugo pitanje: hoće li u Naqueta biti sposobnosti za administrativnu djelatnost. On će biti možda jako mek, blag po svojoj dobrodušnoj naravi; ali kako rekoh, njegov se um odlikuje dubokom logičnom jasnoćom i sposobnošću razpoznati sve svoje pretjeranosti i gdje ih valja zamieniti krepčimi nazori. Kod ovakvih ljudi, kao što je Naquet, (a njih ima u republikanskoj ljevici jako malo), dobro je i to, da oni nikada ne afektiraju, te uvijek zdravim smislom i u nekoliko humoristički obaraju ono, što se još drži samo tradicijom. I prema svojim protivnikom ponašaju se oni jako triezno, makar da su i prozvani najvećimi demagogi. U razgovorih sa prijatelji Naquet je prvi proricao, da će talentiraniji Bonapartiste neizbježno preći u tabor republikanaca.

— Njihov položaj, govoraše mi on, — veoma je nezavidljiv. Svi za nečim teže, a nikuda se ne mogu kretati. Oni nisu manje daroviti nego drugi; nekoji, n. pr. Mitchel, jako su razboriti, te vrlo dobro pojme, da im je pjesmica već izpjevana.

Pa tako i počima bivati.

Meni se čini, da Gambetta, Clemenceau i Naquet predstavljaju u sebi tri glavna *tipa* elementa francuskoga pokreta: republikanski temperamenat, smiešan s nekim oportunizmom; politički radikalizam uz društveno ekonomske ideale; i nove zahtjeve, razsvietljene i obilježene pozitivnim znanjem.

Odgovor na članak Kurje oko *)

vo i opet maloga prinosa u pitanju — mode.

Hrvatska vila donese u VIII. broju I. tečaja članak pod naslovom Kurje oko. Taj članak utisnu mi, reč bi, pero u ruku, da razmotriv koliko razborita ima u njemu, i ja o tome izjavim svojemnjenje.

Predbacivši nam nemar za narodnu nošnju, nastoji g. pisac dokazati, da

će nam radi toga bezuspješne ostati škole, muzeji i sve, što se za narodni napredak i ponos radi; nadalje, da bismo i s gospodarstvenih razloga imale poprimiti narodnu nošnju.

Za prvo ne mogu shvatiti, kako bi to bila povreda »osobne časti« odievati se onako, kako se odievaju ini civilizovani narodi: tek onda, kad bismo mi jedini bili ostavili narodnu nošnju, zaslužili bi taj prikor.

Što se tiče »misaonog inostranca«, to mislim da nas ne će suditi po vanjštini, (kao što u obće razborit čovjek nikad ne će prosudjivati ljude po odijelu, već po djelih i nedjelih), nego po inih svojstvih, među kojima — kao prava Hrvatica mogu to s radošću kazati — i štovanja vriednih dosta imademo.

Napokon, kod nas se veoma mnogo radi za vanjstinu.

Mnogi otačbenici skoro da si i jezik ne polome, govoreći samo o domovini, a u kući, da Bog prosti, sve samo njemački. To je žalostna istina.

Odievali se mi kako mu drago, ako ne budemo imali učitelje i činovnike, svjestno vršeće svoje dužnosti, te kojih nije najsvetija skrb ubrati plaću, ne pitajući se da li ju i zaslužuju, ostati ćemo na istom stepenu, na kom smo žalibože i danas.

Jest, samo ljudi nadahnuti ljubavju za narod, i kojim je duh tako uzvišen, da mogu valjano shvatiti tu malu, ali mnogo sadržavajuću rieč *dužnost*, dignuti će narod.

Liepo reče Vukelić: »To je ono, što svaki, ma bio u ma kojem stališu, pa bio gdje mu drago, raditi može, ali čega žalibože mnogi ne rade onako dosljedno i oprezno, da ni

onako vatreno, da bi i druge iz zlokovna sanki probuditi moglo.«

Mnogo put me zaboli u srcu, slušajući kako se prezirno govori o seljaku, kako to neslanimi dosjetkama izkrite, kaže li seljak koju po svojem, te slegnuvši ramenima po prilici ovako sbore: »Šta ćete s marvom, bedast je« itd. Ne ću da tvrdim, nu mislim, da će na ovo možda i g. pisca zaboliti kurje oko.

A pitam, tko je kriv, da je naš seljak na toli nizkom stepenu izobraženja? Ponajviše inteligencija.

Gospodo otačbenici, pustite to naricanje, jaukanje i lov za težnjama, koje su doista krasne i plemenite, kojih oživotvorenje svi želimo, nu za sada je neizvedivo, te primite stvar kod temelja. A što je naš temelj? Narod. Dignite mu blagostanje; budi vam najveća skrb gospodarstvo seljaka; podučavajte, upućujte ga; budite mu pravi prijatelji, pa budite uvjereni, da ćemo mi Hrvati od toga imati veću korist, nego od današnjih težnja. Dignite seljaka, dići ćete i Hrvatsku. Nu o tom bih mogla dosta pisati, ali znadem, da

*) Onaj članak primismo od vidjena Hrvata, a ovaj odgovor od prave je i ponosne Hrvaticke. Uvršćujemo ga s najvećim veseljem, sve da nam i ne bi bila dužnost držati se one latinske: *Audiat et altera pars*. Uredništvo.

će se kazati: to je prečeranka, to nije prava Hrvatica, itd. Nu sudili vi mene kako vas volja, ja znadem da sam Hrvatica, i djeca će mi dokazati, da ih je odgojila hrvatska majka.

Nu kamo zadjoh, natrag k članku.

Što bi nam koristile Hrvatice u narodnih nošnjah, kad bi ih poprimile kao svaku drugu nošnju iz taštine, jer bi mnoge narodnu nošnju poprimile kano i svaku drugu modu, a ne za to, što je to narodno odielo.

Nadalje, da primimo narodnu nošnju s gospodarsvenih razloga, da se štedi, da si ju žena sama može sašiti i načiniti. Manje no sada. Tašta žena uvijek će mnogo trošiti na cifrarije, nosilo se ovo ili ono. Marljiva žena radi i sada

sve sama, a koja boluje na lienosti, tu ne će izliječiti narodna nošnja.

A što se tiče domaćih proizvoda, to takav probitak, kako ga snuje g. pisac, ne želi i ne smije želiti sigurno nijedna naš narodni napredak zauzeta duša: ta dovoljno je znano, kako kukavno u nekojih krajevih, n. pr. u sjeverno-istočnoj Českoj, u Saskoj, živi puk, koji je primoran hraniti se čipkanjem, tkanjem, vezivom itd. Kod nas nije to, hvala Bogu, potreba. Zemljišta imade seljak i odviše; motiku i plug u ruke, bolje će biti za narod i zemlju, premalo se i bez toga kod nas obrađuje zemljišta.

Konačno okrivljuje se moda, što se muž-

karci redje žene. Tomu nije toliko kriva moda, koliko loš uzgoj žena.

Mnoge majke, umjesto da im je najsvetija dužnost uzgoj djeteta, prepuštaju ga slušničetu; milija im je i najizpraznija zabava; ti mnoga postane nervozna, ima li djecu u blizini, jer tko bi podnosio njihovu krik i viku, to milo k srcu govoreće tepanje!

Nevršenje dužnosti i ovdje je svemu krivo.

Istom onda, kad nam se budu odgajale dobre žene, dobit ćemo i dobre majke, koje će nam odgajati valjani naraštaj za hrvatsku slobodu.

A sada oprostite, gospodine p'sče, stadoh li vam na kurje oko.

Jedna, koja ne ljubi modu.

KNJIŽEVNOST

— Hrvatska biblioteka. Kad smo u VII. svezku Hrvatske vile I. tečaja oglašili Hrvatsku biblioteku, rekosmo doslovce: »O koristi takova podhvata ne može podvojiti razuman čovjek, pa je siguran i uspjeh, ako se poglavito bude pazilo na dvoje: na vrstnoću izvornih i na dobar izbor prevedenih djela.« *) Sudimo, da smo time rekli samo sgoljnu istinu.

Pred nami su evo četiri svezka Hrvatske biblioteke, pa da vidimo, je li se poslušao naš savjet. Nije.

Prvi svezak bijaše Bogovičeva historična pripoviest Slava i ljubav — jedina novost do sada. Drugo je sve pretiskano iz Vienca i Naše gore lista. Pa što se je pretiskalo? Skoro ništa.

Osim Korajčevih Šijaka, sve je drugo obične, pače i nikakove vrednoće, tako na primjer Demetrov Otac i sin, crta iz XV. vieka. Ta crta iz XV. vieka vriedila je možda za »ilirsku« književnost, ali za danas, za hrvatsku ni najmanje. Nu čini se, da izdavatelji Hrvatske biblioteke rado zalaze u srednji viek, jer eto i za peti svezak obećaju Španjolce u Hrvatskoj, historičku pripoviest iz XVI. vieka, dakako — i opet iz Naše gore lista!

Zašto to vječno pretiskavanje? Neka nam ne zamjere vriedni nakladnici, ali mi ćemo si sami odgovoriti: da se prištedi honorar, koji je doduše vrlo kukavan, ali koji bi se ipak morao dati za izvorna ili na novo prevedena djela. To je žalostna istina, ali je ipak istina, jer inače ne znamo, kako se ne bi našlo vrstnih novosti iz ruske, franczke i talijanske litera-

ture, a ne da se i opet nasladjujemo stvarmi, koje smo već davno prokuhali.

Mi nismo proti Hrvatskoj biblioteci, pače nas ona veseli, ali neka bude birana i dobra. Za to i govorimo tako iskreno i otvoreno.

Kad se je već počelo skoro izključivo pretiskavati: zašto se barem nisu birale bolje pripoviesti. Ta nemate li u Viencu toliko prekrasnih a napose neizdanih Perkovčevih, Dežmanovih i Šenoinih proizvoda; nemate li u prevodu toliko divnih pripoviedaka Turgenjeva i Jana Amosa Kosinskoga?

U obće, dosadanja četiri svezka svjedoče, da izdavatelji Hrvatske biblioteke ne imadu uza se dobrih savjetnika, koji bi ih putili što da izdadu, a mi im dobru volju i nakanu ni najmanje ne poričemo. Neka za to naše rieči kao iskrene iskreno prime, a ne vjeruju li da su istinite, to ne ćemo žaliti, a da ih ne razumajmo obširnije, do najmanjih potankosti.

— Misli ob uzgoju djece. Naš suradnik g. Ivan Širola, gradj. učitelj i dopisujući član hrv. pedag. knjiž. sбора, na Hreljinu (Meja), poznat hrvaskomu občinstvu sa svojih prevoda ponajvrstnijih franczkih djela pedagogijske struke, izdao je nedavno sliedeći poziv k predbrojbi, koga i mi najtoplije preporučamo:

Da nastavim izdavanje ponajboljih pedagogijskih djela stranih književnosti u hrvatskom prevodu, odabrah Misli ob uzgoju djece glasovitoga franczckoga filozofa XVI. vieka Mihovila Montagne-a, koji je toliko uticao na Locke-a i Rousseau-a, te se smije reći, da su ova dvojica obširnije izradila njegove misli.

Djelcu će biti dodan kratak životopis piščev i znamenite opazke, u kojih se glavne njegove misli prispodabljaју s misli Komenskoga, Locke-a i Rousseau-a. Obsizat će oko 7 araka, te će za predbrojbnike stajati 40 novč. (s poštom 5 novč. više.)

Pozivljem hrvatsko občinstvo, komu je na srcu uzgoj naše djece, molbom da me podupre, a ja ću nastojati, da svoju zadaću što dostojnije riešim.

— Hrvatski ubilježnik za god. 1883. To je vrlo sgodan zidni koledar, osobito za urede, trgovce i obrtnike, što ga je ove godine po drugi put u vrlo elegantnom obliku izdala zaslužna tiskara D. Albrechta u Zagrebu. Udešen je vrlo praktično, a uz to i misaono, jer je uz svaki dan zabilježen koj znameniti dogodjaj u svjetskoj i naročito u hrvatskoj poviesti. K tomu je na koncu dodana ljestvica biljgovine za mjenice, za dokaznice i za pogodbe. Ciena je, da ne može biti manja — samo 80 nov.

— Srbi u Ugarskoj. Njihova povesnica, povlastice (privilegije), crkva, političko i društveno stanje. U dve knjige francuski napisao Emil Piko, s francuskog preveo, popravio i dopunio dr Stevan Pavlović. Nagradjeno Maticom Srpskom nagradom od 300 for. a. vr.

Knjižara Luke Jocića i dr. u Novomsadu pozivlje k predbrojbi na I. knjigu toga djela, koja će sadržavati obsežnu poviest Srba u Ugarskoj od VII. vieka do god. 1848. Knjiga će obsizati do 20 araka u velikoj osmini, na vrlo ukusnoj hartiji, uz doista nizku cieniu od 1 for. 50 nov. Za samu vriednost knjige jamči ime franczckoga pisca, a za prevod i preradbudra Pavlovića nagrada Matice Srpske.

Čin se prva knjiga razpača, izaći će konac toga djela u II. knjizi, koja će sadržavati kulturnu poviest Srba od god. 1848. do današnjeg dana. I toj II. knjizi biti će isti obseg uz istu cieniu. Tko sakupi osam predp'atnika, dobije jedan primjerak bezplatno.

Preporučamo ovo djelo svakomu, koga iole zanima historija našeg mnčeničkog naroda.

*) Izpravljamo na ovome mjestu nemilu tiskarsku pogrešku odma u drugoj izreci, one objave, gdje bi namjesto: nonquis, sed quid — imalo biti upravo obratno: non quid, sed quis.

UMJETNOST

— Jedan bas-relief Ivana Rendića. U IV. svezku Hrvatske vile I. tečaja javili smo posve u kratko našem čitateljstvu o najnovijem bas-reliefu našeg vrstnog kipara Ivana Rendića, koga sgotavlja za g. Gorupa na Rieci. Uz onu viest nadovezamo obećanje, koje i danas ponavljamo: „a čim bude to krasno djelo našeg vrlog umjetnika dogotovljeno, ne ćemo častiti, da naše čitatelje upoznamo i s tom umjetnikom, koja će na novo pokazati svietu, da i mi Hrvati imademo umjetnika, kojim bi se ponosila i domovina slavnog Michelangela.“ Da li smo u tih riečih rekli samo sgoljnu istinu, neka svjedoči ova ocjena istoga bas-reliefu, što ju nedavno donese Indipendente, italijanska novina u Trstu, koja nije vična laskati, a najmanje — Hrvatom. Evo točna prevoda:

.... Al nido onde ti parti
Non tornerai. L'aspetto
Di tuoi dolci parenti
Lasci per sempre. Il loco
A cui movi è sotterra! ¹⁾

Leopardi.

Dobra majčica, naslonjena glavom na grudi andjela Uzkrsnuća i tiho držana viestnikom Smrti, usnuv za uvijek u njihovom krilu, uzdiže se put neba.

Njezino lice ne ima više traga pretrpljene boli, kano da se smrt nije usudila ugasiti joj običnu milotu. Andjeli ju smiešeć gledaju, kano očarani od takova izraza dobrote, i podaju hvale Bogu, što je broj izabrane legije htio umnožiti toli milom drugaricom. Ona skupina, što lebdi u zraku, kano kakova nebeska vizija, toli harmonična u svojoj formi, da začara svakog umjetnika, jedna je od najljepših umotvorina ljudske misli.

Zadnji traci umirućeg sunca pozdravljaju zadnjim cjelovom taj mistički liet: — to je pozdrav svieta! Zemlja malo po malo izčezava njihovim pogledom; amo tamo leti nebom po koji samotani oblacić, čeran večernjim povjetarcem, i ništa: — u takove visine ne dopire nikakav zvuk, koji bi sjećao na zemlju! Zemlja je tamo dole, u tom dubokom ponoru, u toj strašnoj tmini, gdje neprestance traje borba strasti. Naši putnici lete uvijek „di moudo in mondo con sicuri voli“, uzdižu se sve to više, otimlju se pogledu ljudi, izčeznu .... Izčeznula je i vizija!

... A queste soglie
Tornerai tu? Farai tu lieti un giorno
Questi, ch'oggi ti stan piangendo intorno? ²⁾

Tko želi odgovoriti na takovo pitanje, neka pogleda na drugi skup, koji se nalazi na podnožju bas-reliefu. Ondje vidiš oko otca sabrano osmero djece, što je pokojnica oštavila, u raznih namještajih, po raznom utisku, što ga je na svakoga učinila ta vizija. Dvie djevojčice stišću se uz babajka, dva starija dečka naslanjaju turobno glavu si na grudi: jedan se valja po zemlji, drugi gleda da uhvati leptira, koji je eno na jednome cvietku, a najmanji gleda u nebeske visine i moli, dočim mu se-

¹⁾ Nikad se više ne ćeš vratiti gnjezdu, od koga ideš. Roditelje svoje ostavljaš za uvijek. Mjesto, kamo ideš, podzemno je.

²⁾ Hoćeš li se ikad vratiti ovome pragu? Hoćeš li jednoč razveseliti ove, što oko tebe plačujući stoje?

strica, koja mu je sklopila ruke, šapće u uho: — Vidiš li ona tri andjela, šio se dižu nebu pod oblake? Jedan je od njih naša majčica, koja se eto udaljuje, da se više nikad ne vrati, koja te nikad više ne bude mogla poljubiti!

Što možemo odgovoriti na ovu sliku vjere?

Toliko o ideji bas-reliefu, o kojoj ne ću dalje da sudim, jer što se tiče invencije, to svatko može suditi po svojoj volji. A što se tiče kako je stvar uradjena, ja ću se držati suda onih, koji se u stvar razumiju, to jest da je ovo djelo, u kom se Rendić pokazuje umjetnikom prvoga reda, a to je dosta. Ova hvala najprije časti sudce, i predstavlja nam u pravome svjetlu umjetnika, koji hoće da živi nepoznat, zadovoljan samo sa tajnim i čistim veseljem, da živi i radi za umjetnost. Rendić je gospodar u svojoj struci, ali ma koliko on želio, da ga se ne glasi, treba ipak da tko god pred cijeli sviet iznese ime ovog mladog Dalmatinca, da sviet upozna njegove vrline. Koga djavla da jedan mili učenik Dupré-a želi živiti u samoći nepoznat, kao kakav bezposlica!

Ovaj bas-relief biti će na oltaru kapelice Gorupove, što se sada gradi, po nacrtu istoga Rendića, u riečkome groblju.

Kad si za jesenske večeri, u času kad sunce zadnjimi traci pozdravlja zemlju, predstavljam ovaj obiteljski sanctuarium sa kupulom od šarovitih ledaca, gdje se veličanstveno diže nad bijelim krstovi i melankoličnimi čempresami, što se u velikom broju nalaze oko grobova, mislim da će se odanle na okolo raznieti melodijski zvukovi andjela, koji lete zrakom, noseć dobru majčicu u svojem krilu.

O amor, amor! Guai se caduche hai l'ale!
Se di là dell'ocaso altro non resta! ³⁾

J. Garzolini.

NAŠE SLIKE

— Medo Pucić. Rodio se je 11. ožujka 1821. u Dubrovniku od plemenitih roditelja. Prve nauke izučio je privatno u svom otčinskom domu, a klasične u mletačkom sjemeništu. Za tim je pošao u Padovu, da sluša prava.

Već god. 1840., još prije svoga polazka u Padovu, pokušao se je Medo Pucić u pjesničtvu, a kad je stigao u Padovu, počeo se je osbiljno baviti književničtvom, te je odande u trščanski list Favilla pisao liepe studije o Slavenih.

On je prvi upozorio Talijane na ljepotu českoga Kraljodvorskoga rukopisa; preveo je na talijanski jezik ulomak iz Mickieviczeve pjesme Dziady i pojedine epizode iz Gundulićeva Osmana.

Iz Padove pošao je Medo Pucić u Beč, da tamo nastavi pravničke nauke. Ondje je god. 1844. izdao Antologiju dubrovačkih pjesnika, kojom je pokazao dosta kritičnoga dara; u Zori Dalmatinskoj tumačio je Gjorgjićeve pjesme.

Nakon svršenih nauka proputovao je skoro cijelom Europom, da prouči razne narode, a naročito Slavena. Svoje putovanje opjevao je mnogimi pjesmami, punimi ljubavi za svoj narod, za slogu i bratinstvo svih Slavena.

Ali najbolji njegov duševni proizvod bez dvojbe je liepa pjesnička priča Cvijeta, u koju je ulio sva svoja čuvstva, svu svoju dušu.

Pucićeve pjesme izašle su do sada u dva izdanja. Prvo izdanje štampano je god. 1862. u Karlovcu pod naslovom Pjesme Meda Pucića, a drugo je izdanje tih pjesama god. 1881. izdala knjižara braće Jovanovića u Pančevu pod naslovom Pjesme Meda Pucića, Dubrovčanina (cirilicom).

Osim toga bavio se je Pucić i s prevodi. Tako je već god. 1849. pokušao, da u obliku naše narodne pjesme

³⁾ Ljubavi, ljubavi! Vajme, ako ti ne valjaju krila: ako ništa ne ostaje iza smrti!

prevadja Homerovu Odysseju, od koje je nekoliko prevoda štampano u Nevenu, Leptiru, Viencu i Slovincu. U Danici ilirskoj preveo je Ljubav i smrt od Leopardija, i Mandolijeve Duhove. Osim toga je u listu Avenire, što ga je uređivao Kaznačić, prevadjaao Zaleskoga, Puškina i Berangera.

Medo Pucić ostavio nam je i jedno učeno djelo u knjizi Spomenici srpski od 1395.—1423., što ih je izpisao iz dubrovačkih arkiva, a na svjetlo izdalo godine 1858. Srpsko učeno društvo u Beogradu.

God. 1860. izdao je u Zadru svoj prevod: Mickieviczev govor o srpskoj narodnoj poeziji; god. 1861. Bodjanskovu razpravu O slavenskoj narodnoj književnosti i prozaički prevod Platonovog Pira.

Medo Pucić bio je po svem svom radu i životu nosioc sloge i jedinstva među jednim narodom pod dva imena ovdje na Balkanu, a za tim među svimi Slaveni. Ipak se je uza sve to više priklanjao našoj istočnoj braći.

Premинуo je u Dubrovniku 30. lipnja 1882. Neko vrieme bio je odgojiteljem kralja Milana I.

— Glavna ulica u Dubrovniku. Ta ulica (Stradone) prosieca cijeli grad Dubrovnik. Odma na njezinu početku nalazi se sdenac, gradjen u XVI. vieku, ali on je ostao ili nedovršen, ili ga je porušio potres. To je svakako velika šteta, jer je inače sam po sebi prava umjetnina. Prema sdencu je crkva Franjevacu.

Glavnu ulicu sačinjava red ogromnih, ali jednostavnih kuća, koje se, kao obično u naših primorskih gradovih, ne odlikuju vanjskom fačadom. Konac joj je na kapiji Ploči, kojom se izilazi na put, što vodi u Hercegovinu.

Dubrovnik nosi mletačko obilježje: kuće, balkoni, styl gradjevina i bezbroj crkava — sve to spominje na Mletke. Uza to je grad vrlo čist, živ i veseo, i unatoč mnogim nepogodam dosta liep i bogat.

— Dvie slike iz Dalmacije. Mi Hrvati u obće ne poznamo svoju domovinu, jer su tako udešene naše liepe učione, i jer smo mi sami — preveć nemarni, a da ju na svoju ruku proučavamo. Mi se pretežko dajemo na putovanja, nama je najudobnije u svom užem zavičaju, kod svoje rodne kuće. K tomu je i tu stara nevolja: Tko bi i htio — ne može, tko može — ne će!

Dalmacija je i po prirodi i po pučanstvu jedna od najzanimivijih pokrajina, ali nam je još dosta slabo poznata. Mi smo pravi peregrini in Israel.

Kad ne može drugačije, želi Hrvatska vila barem slikami upoznati hrvatsko obćinstvo sa nošnjami iz raznih krajeva prostrane nam otačbine. U to ime donasmo evo dvie slike iz Dajmacije: Gajdaše iz okolice Zadra, i Pastiricu iz okolice Knina u narodnoj nošnji.

— Posjet kod kneza Nikole na Cetinju. Dodje li iole čuveniji čovjek na Cetinje, lako će dobiti audijenciju kod junačkoga gospodara crnogorskih sokolova. Po-najprije umjetnici.

Jedan od tih umjetnika, rodom Francez, nacrtao je svoj posjet kod crnogorskoga kneza slikom, koju donasmo u ovome svezku našega lista. Slika je iz g. 1875.

Uz nju pripominje isti umjetnik: »Cetinjski dvor, kneževa rezidenclja, sliči svojim objemom na poveću villu u okolici Pariza. Idući knezu, podjoh najprije kroz jednu dekoriranu dvoranu, a za tim se stubami, koje vode n salon, uzpeh u prvi sprat. Tu nas u dva reda, a u svakom po četvorica, dočekaše kneževi kabadahije pod oružjem u liepom narodnom odielu. To nisu perjanici, kojih imade do 120 i koji su neka vrst žandarmen-rije, nego to su kabadahije, kneževi tjelesni stražari, kojih će jedno desetak biti u dvoru. Kroz njihove redove podjoh u salon, gdje me knez vrlo ljubezno dočekaao.«

Zadnja slika takodjer je iz Crnogore, a prikazuje vojvodu u svečanoj nošnji.

BIBLIOGRAFIJA

— Misao hrvatska i misao srbaka u Dalmaciji. Sa-brao Mihovio Pavlinović, narodni zastupnik. Pretiskano iz Narodnoga lista, gdje se i dobiva za 35 novč. sa po-starinom.

— Čestitarka. Podpuna knjiga izvornih čestitaka za školsku i odraslu mladež. Sastavio I. Lj. Varjačić. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebens u Zagrebu. Ciena 40 nov.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Urednik: August Harambašić
Is tiskare Sloboda na Sušaku

UROTNICI

V

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

oj Šugaru, nemoj se ti igrati glavom, jer ako te jednoč zaboli, više te, zdravlja mi, zaboljeti ne će!

— Ihuhu, moj Šuloče! odvrati stražar Šugar svomu drugu, metnuv na tla bukaru, ne znam punu li

se od srca, ali im je u isti čas i zakuhalo, te da ne bude veće smutnje, počeli se potiše razgovarati, da se na njih ne dere više taj tobože visoki častnik.

— Pa zar sbilja ne vjeruješ, Šuloče, da se gradski kapetan nije zaljubio?

— Hajde, luda glavo, on je oženjen!

— Tko ti je to reko; gdje mu je žena?

— Tebi se je snilo.

— E da, ja spavam, kano zec, otvorenima očima; moja bdijuća zjenica ne promaši ni u pol noći, a kamo li da će u pol dneva.

— Ti si odviše nosom zavirio u vrč, pa ti se je razpalila mašta! zanovetao Šulok.

Šugar zamukne. Uvriedjen ne odvrati ništa. Okrenuo svomu drugu ledja i jedva razumljivo zamumljao: — Što bi ja magare vukao preko mosta!

Šulok se skoro pokajao, što nije htio slušati svoga druga. Ta i tako nije znao što da radi, a noć mu se strašno dugočasila; s toga je sada on počeo nešto blažijim glasom: — Pa što će nam to, dragi Šugaru? Najbolje je ne pačat se u tudje posle. Nek se ljudi miluju, a onomu, tko nema pameti, i gore mu bilo!

— E da, ali on, gadni lacmanin, pa nam smućuje naše najljepše djevojke! odgovori Šugar srditim glasom, ali mu je to smiješno pošlo za rukom, jer nije skoro nikada bio srdit za svoga života.

— Pa kako ti to možeš sve doznati?

— E vidiš, ja mogu! odgovori Šugar ponosito. — Ne hrstam ja zamañ Landov baškot. Samo da se Silotićevoj Stošici ne dogodi ono, što se je pri-petilo i Perovoj Anici.

— Ta Perova je Anica sama kazala, da nije istina kako ljudi sude.

vinom ili vodom, jer je bilo noćju; ali znam to, da Dalmatinac ne pije rado vode. — Kako bi ti bio strog sudac! Ti bi ciepaio glave kano buče, još radje nego li naš mladoženja Lando.

— Cosà Lando? Cosa ghe entra mio paron eselensa? Raša de cani de sti schiavoni par che i parla turco! *) zavikne Mletčanin Pirata, tobože desetnik nad stražom, što je pazila na sjeverna gradska vrata.

— Nemoj tako, Šugaru! Zahvali Bogu, da te ne razumije onaj licumjerac; drugačije bi sutra probavio noć gdje i Bratković.

— Cosa Bratković? čuo se opet jedovit glas desetnikov. — Bella carogna... assassin come voi altri tutti schiavoni! **)

— Oba stražara nasmijaše

*) Što Lando? Što ih se tiče moj svietli gospodar? Pasja pasmina, ti slavi, jer govore tur-ski!

**) Liepa mrcina, ubojica kao i vi svi drugi Slaveni!

Josip I. Kraszevski

— Dà, ali za pravog se krivca ne zna. Pa što hasni gomilati ruglo na sramotu; a vjeruj ti meni, da malo strah i malo zlato vida svaku ranu i opire najcrniju ljagu.

— Hè, ti kano da sboriš pametno: nu jedno je nagadjati, a drugo je tvrditi i dokazati, prijane moj.

— Drugi nagadjaju i tvrde o nesreći Ani-činoj, pa kako drugi pametniji, tako i ja za njimi; ali o Stošičinoj pogibelji mogu tvrditi kao očevidac. Ona je u takovu škripcu, da toga još ni sama jadna ne razumije! Vidiš oni, što su noćas unišli u grad na sjeverna vrata pod čobanskom krinkom, bili su kod Stošice, nu odatle joj ne prieti pogibelj. Ti toga svega ne znaš, ali sam ih ja slijedio, te bi bez dvojbe pogodio njihova imena, ali mi je sada mučati. Neka ih Bog poživi!

— Ala si mi vragometan i zagonetljiv čovjek, kano da ti to dusi kroz noć na snu sabočuju! nasmije se Šulok, da ga tim lakše na izpovied navede.

— Slušaj, Šuloče, ali nemoj biti baba! I povuče se malo bliže k svojem drugu. — Nisi li bio na plokati, kad se je sudilo sinu staroga Bratkovića? Dakako da jesi, ali po dovršenom činu nisi ti opazio, kô što sam ja, što je bivalo onkraj crkve. Ne izusti Lando onako laskajućih i milujućih izraza, ako se ne uzda, da će mu to uroditi sladkim plodom, a te medene rieči ne ćeš od njega čuti, nego pri mladom i nježnom spolu.

— Još ne vidim tolike pogibelji, reče Šulok, slegnuv ramenom.

— Dakako! tebi se hoće debelih naočala, da što god odaljena bolje razaznaš.

— Nù, napolje dakle s tvojim ostrim durbinom!

— Oho . . . tako. Pozor . . . ali ne, ja ne smijem dalje pripoviedati. Ta ti si mi sam rekao, da se ne treba igrati glavom, a ja ti ju malo ne vjekomice nosim u torbi: izgubim li ju, ne ću naći druge! Pravo, dà, pravo si rekao.

— Zar se ti više ne uzdaš u mene? Gle ti njega, kano da smo se jučer upoznali. Ta mi smo dosta . . .

— Jesmo, jesmo mi i previše vina zajedno popili i mnogu noć u Maruše skupa probugarili, ali — i mljaskao jezikom — ali znaš: čovjek može lahko drugomu nehotice štogod nasjeknuti, pa će se to Landu prišapnuti, a onda sbogom Šugaru, lahka ti noć, tko te je, vidio, vidio!

— Nisam mislio, da si takva bena! Misliš li ti, da sve mora saznati Lando; po meni ne će za stalno.

— Corpo de sbio, Lando e sempre Lando! viknuo iz kuta Talijanac. — O tasè, o jutra darò raporto na comando, da va more strozat Lando.

Odgovorom bijaše grohotan smieh, ali ne onih, što su se medju sobom razgovarali, nego onih dvaju čobana, što su jedan za drugim izhadjali na ona ista vrata, na koja bijahu i ušli prije nekoliko sati.

Šulok i Šugar mukom zamukli, jer se je

počela bieliti zora, i došli ih zamieniti drugi stražari, pa se nisu usudili izustiti više ni rieči, premda su se izpod brka srdačno smijali svomu desetniku. Šugar, jedva slobodan, odletio odma, ne znalo se kud ni kamo.

Onaj isti dan posle podne čula se dva grlo-vita glasa u pivnici tete Maruše, što je na svoju ruku prodavala vino, vikati: tre . . . tutta . . . šia . . . quattri . . . Igrali se »alla mora« naši poznanci vojnici, uz neke druge svoje prijatelje. Vino je bilo dobro, a ne odviše skupo. Kad su se dobro napijuckali, naherili kape i izašli napolje, da se malko prošeću. Čim su izašli iz grada, počeo znatiželjni Šulok opet zanovetati i bockati svoga druga, ne bi li nastavio noćasnji govor.

— Znam ja, ti ne bi mogao ostati u koži, da tisve ne odkrijem. Nego znaš, daj mi ruku, i — reče, obazriev se, premda ne odviše triezan, da ga ne bi tko čuo — i čuvaj se, jer budeš li uzrok, da me upropaste, prije će tebe nestati.

— Što mi toliko prodičeš! Nismo li i danas na čast pobratimstva napijali? A pobratimstvo tvrdje je nego stanac-kamen.

— Dok se čovjek maša vrča, liepo i milo ti je pobratimstvo, ali . . .

— Ali . . . što ali? Nisam li ja junak, poštenjak, kao što i ti, k tomu najiskreniji prijatelj, dakle?

— Dakle, slušaj! reče tišim glasom Šugar i pogleda oprezno okolicom, pa počme pripoviedati. — Ti se moraš dobro sjećati onoga dana, kad me je Lando pred drugom momčadi pohvalio, da sam junak od oka i mladić od skoka. Ne znam nikada zašto. Možda mi se je rugao, a možda s toga, jer mu je jednoč na moje oči talijanski kazao starešina Blaž, da sam okretan i hitar, da prilično dobro razumijem talijanski. Tad sam mu valjda omilio, te odatle ona javna pohvala. Nego u toj nezasluzenoj pohvali nanjušio sam ja odma njegove sebičnjačke svrhe. Lukav i hitar ti je Mletčanin. Pomislio, da se je namjerio na plitku vodu, pa ju počeo iz daleka svraćati na svoj mlin. Kad bi me našao gdje na šetnji, odzdravio bi, progovorio šaljivo, nasmjehnuo se tobože porugljivo, jer mu je bilo slobodno, a ja sam buljio u njegovo lice neganjivim okom, tobože kano kakova bluna. Mi smo se ipak nekako razumjeli. On si je valjda želio takova čovjeka.

— To bi meni biladika, ja bi se tim ponosio! prekine ga Šulok.

— Ne rugaj se i ti. Morao sam se, dakako, čemu god nadati, i to svačemu, samo ne dobru. Došla prigoda i tomu. Iza Bratkovićeve utamničenja i njegova preslušanja na javnoj plokati, počeo me Lando dozivati u svoju palaču, davati mi naloge i kojekuda me na službu pošiljati. Znao je on dobro, da sam susjed i prijatelj staroj Jagi, pa ju je često u momu prisuću spominjao i sažaljivao radi nosretnog joj sina, te ne mogao dokučiti kako je tako mudra, dobra i pametna majka mogla poroditi onakav izrod u svomu sinu; dočim je kćerka, kako je saznao po drugih, bila sasvim i u svačemu slična svojoj majci, dapače toliko čutljiva i dobra srca; da je čeznula i ginula s tuge radi izčeznulog brata, tog kukavnog i podlog izdajice! . . . Tako je liepo i ganut-

ljivo znao sboriti gradski zapovjednik, taj ponositi muž u ljuskavoj sjajnoj odori: to milostivo srdašće u krokodilskoj koži!

— Ganuo sa k milosrdju; bio bi im rado povratio brata, primjeti Šulok, nasmiehnuv se.

— Reci mi, radje bi brata zamienio sestrom. Nu slušaj me. Jednoč me je pozvao k sebi. Zapovjedio mi strogim načinom: Podji ravno k starici Jagi, reci joj da bez oklievanja pošalje ovamo svoju kćerku. Imam joj nešto javiti, ili da točnije kažem: izpitati ju o nečemu, što zahtievaju saznati iz Baga radi njezina brata . . . Ja sam ga sve hoćeš ne ćeš hotio zamoliti. da me rieši toga naloga, ali ne mogoh tomu naći uzroka. Ja sam se sve uztručavao, ali me je on nekako čudno pogledao. Oči nam se susrele i časak tako ukočile, kano da smo se razumili tajnim tumačenjem. Podjoh i dodjoh. Za mojimi petami unišle u palaču slabim i nestalnim korakom stara Jaga i mlada Stošica. Javih gospodinu, da idu.

— Kako idu? izdere se on na mene.

— Onako, koracajuć, ili pješice, kako vam drago.

— Ne pitam te za to, bedače! Znam, da ovdje nema kočije, nego te pitam, koji to idu? Nisam li te poslao po Silotićeve sestru?

— Jest, Preuzvišenosti, naklonim se, opaziv da nije vrijeme šali, — ta tako i učinih, ali majka nije htjela ostati kod kuće sama, a kćeri se nije dalo na put bez majke.

— Radovala se lisica groždju, ali još nije bilo zrelo! kesio se Šulok.

— Dakako! Medjutim došla udovica s kćerju i čekala u predseblju. Tada zadrndalo zvonce, a ja tiho otvorio vrata i pomolio glavu u gospodinovu sobu.

— Šugaru, jesu li tu?

— Jesu, odgovorim.

— Neka najprije unidje djevojka! zakriešti tankim glasom gospodin.

Okrenem se k svojim susjedam i rečem: Čula ste glas gospodinov, treba da najprije sama idete pred njega.

— Ja ne idem bez majke! odgovori Stošica nekako plačnim glasom, krećuć cielim tielom s lieva na desno kano maleno diete.

Unidjite. Stošice! šaptmem joj. — Nemojte se bojati, ta ovdje smo vani ja i vaša majka.

Tada je ona bojazljivo stupila po šarenih sagovih pognutom glavom pred njega. Niti se je naklonila, niti ga pogledala: toga nije naučila od majke. Ja sam svom pomnjom za njom zatvorio vrata, ali u isti čas to uhom to okom na šupljotinu ključanice. Razvaljen na nekakvu divanu počeo gospodin nešto brbljati talijanskim jezikom. Djevojka kano da je iz mramora. On ustao. Pokročio oholica prama njoj. Podplati mu škripali na čizmah, a usta mu sipala slatke i laskave rieči, kano da mu se je u grlu otvorila žica meda. Medju taj sladkiš uplitaov redomice nešto o nemilom udesu njezina brata i kako o njegovu izvješću na baški sud zavisu njegov život. Grehota, što mu djevojka nije nijedne razumila. Mislim, da tu nije bilo ni mrvice istine, nego sve njegova izmišljotina. jer kako Šuloče znadeš, Silotića je nestalo ne samo iz Baga, nego sirote sa svega ovoga širokoga svieta! Ipak je gospodin znao dosta toga izkititi, nu u zalud, jer je djevojka, ni ne ganuv se, mramorskome mučala. Milostivo,

*) Tako mi Boga! Lando i uvijek Lando! . . . Ili šuti, ili ću sutra učiniti prijavu na zapovjedništvo, da te u more hiti Lando.

zaštitnik korakne, ustuboti joj se upravo pred nosom, i reče: Nemoj se sramovati, divljakinjo! Zar se ti bojiš ovakvih dostojanstvenika, koji ti mogu na lopate priskrbiti blaga i sreće? Daj, podigni glavu i odgovaraj! I primi ju uljudno ljevicom za podbradak, a desnicom ju potrepita po probliedjenom licu. Stošica uzmakla dva koraka, podigla glavu, a svoje tamne oči, u kojih su se već caklile suze, uprla u njegove tako ljuto i živahno, da mu je lasno bilo čitati, što se je sbivalo u njezinu srcu. Lišca, do sada blida kano bieli lier, sada joj zarudjela, dapače uzplamtela kano živa žeravica. Ipak nije ni makla ustnicami, a kamo li odgovorila. Mislio gospodin, da se klanja i udvara kakvoj razkalašenoj Mletčanki, te se kukavica nije ni sjetio, da stoji pred hrvatskom kćerju koja mu ni jedne jedine rieči ne će da razumije, i koja se stidi i srami njegova govora. — Lando nije znao, što da snjome počme; pozvao mene u sobu i upitao me osbiljno:

— Da li je ova djevojka niema?

— Preuzvišeni, ona vas po svoj prilici ne razumije, odgovorim.

— Ili možda ne će da razumije. Reci joj, dakle, u tom vašem jeziku, da ću joj pismeno javiti o čemu se radi. Sad unidje i majka. I tu joj tumači, da se to radi o životu i smrti njezina sina; da će se on, koliko bude do njega stalo, pobrinuti za njegovo izbavljenje, premda toga kano buntovnik ne zaslužuje, da su mu se ipak smilile te biedne i žalostne sirote, koje nisu ničemu krive; nego svakako da mu mora sestra, pa jošte i majka zasebice podnieti tajni izpit o njegovom kućnom ponašanju, te o nekih drugih točkah, koje ne

može sada očitovati. A ti, moj glavane Šugaru, nemoj o tomu nikad nikomu ni pisnuti, jer ja znadem blebetala strašno kazniti; nemoj dakle zaigrati glave. Mletački govor mora da bude uvijek i svakomu: grobna tajna! Sad odvedi do izlaza svoje susjede. Gospodin mahne rukom, malo se nakloni glavom, valjda iz navade; ja mu odvratih pozdrav na vojnički, djevojka nije znala što da učini; majka ju primila za ruku kano diete i rekla gospodinu zahvalnim i poniznim načinom: Mi se preporučamo i mi ćemo vas Bogu preporučiti. Bog svami! Odma kano da je odjeknuo Stošičin tihi i tanahni glas: Bog svami!

One izašle. Ja sam ih odpratio na dvor do ulice. Na razstanku pozdravi me starica žalostnim posmjehom; ja ju razumjeh, htjela mi je reći: Kako je slobodno tim velikim ljudem zavadjati sirote, kažuć biednim sve što im dodje na pamet, bilo to za šalu, bilo za njihove sebične svrhe, a sirota siromašina mora mučati i primiti sve za čisto zlato, premda tu nije ni traga kakovoj istini. Moga sina ne ima više odavno na svijetu, a on mi ga želi povratiti! On?! Ta on bi mu prvi potpisao smrtnu osudu!

— A jesu li se ikad već te ženske glave k njemu povratile? zapita Šulok.

— Koliko ja znadem, nisu. Nu, bez dvojbe, on će vrebati na njih.

— Pa s toga tolika tajinstvenost, takova čudesa! Možda im je sbilja hotio učiniti nešto dobra. On je moguć, pa njegova puno vriedi. Ako je Silotić jošte živ, on bi im ga mogao povratiti.

— Silotić živ? I ti bi mu vjerovao, tomu prevejanomu licumjercu! Hajde, hajde, podji

ti rakom zviždat; rekô sam ti, da se tebi hoće debelih naočala.

— Nemoj se ljutiti, Šugaru. Ja to postavljam samo mogućim, jer je velikašem svašta moguće, pa ne bi bilo nikakovo čudo...

— Što? presieće ga Šugar. — Ja mislim, da bi bilo baš veliko čudo, kad bi mogao taj smrdeći Lazar na Landovu zapovjed izaći živ iz groba!

— Ja se o toj stvari ne ću prepirati, odvrati mirno Šulok, — jer o tomu ne znamo nijedan ništa izvjestna; ali ne mogu tajiti, da i ja tu uvidjam nekakvu spletkariju. Nego dignimo se i vratimo se teti Maruši: grlo nam se je osušilo i ohrapavilo; hajdemo, da ga nakvasimo.

Obojica se digla i ostavila klisure, na kojih su sjedili tik mora. Dok su oni poskakivali s jedne skale na drugu, da stupe na drum, eto čobana pred njima, gdje se šulja k moru nešto dalje, nego gdje su se oni razgovarali. Nije prošao ni časak, eto i ladje, što se je odatle zavezla prema sredini zatona, a u njoj dva čobana.

Šulok se prekrizio, a Šugar se zablenuo za ladjom, promišljajući što će biti iz njega, ako su njegovo pripovijedanje čuli oni, što su bili u ladji pet koraka dalje od njega. Počeo ga u istinu loviti strah i držao za stalno, da je tako ludo zaigrao svoju glavu, nu naoštriv oči, činilo mu se da pozna onu noćnu pticu u onoj ladji, te mu je ponešto srce opet došlo na svoje mjesto, a malo kasnije bilo ga malo za to briga: on je opet pio, vikao, veselio se i igrao »alla mora« sa svojim drugom kod tete Maruše.

(Sliedi)

P o b r a t i m u

Dobri družo mojih mladih dana,
Mojih tuga i mojih veselja!
Željo mojih najmilijih želja,
Pozdravljam te iz dalekih strana!
Kružile me vazda slasti same,
Ali tvoga srca nema ovdje za me!

Sjećaš li se sretnijih vremena,
Kad smo mi ko braća drugovali,
Kad smo divne osnove snovali,
Ko dva čeda mila, zaljubljena;
A ni duša nije za to znala,
Al baš u tom naša sreća sastojala.

Sjećaš li se onoga prozorka,
Gdje smo često maštali na samu,
Gdje si ti u prijateljskom plamu
Zatomljivo moja čuvstva gorka;
A ja sretan, razblažen bi bio,
Kad bi samo jednoč poljubit te smio!

Sjećaš li se onijeh tegoba,
Koje no se nadjoše već tada,
Da razdvoje naša srca mlada,
Ali zamaš i zamaš do groba!
Razstasmo se sudbe voljom priekom,
Ali naša srca zajedno su vekom!

I kad svojih jada se spomenem,
Tajnom suzom pune mi se zjene:
Ti si jedini uzdržao mene,
Da ne padnem, da po zlu ne krenem!
Da ti nisi — već me bilo ne bi,
Sve što jesam zahvaljujem tebi!

Ti si bio jedini, koj me prenu
Jednim trenom divnog oka tvoga,
Koj ljubavju pobratimstva svoga
Trže iz sna moju dušu snenu,
Da se ona na laganih krili
Kano ševa do neba uzkrili.

Da tu motri, suncem obasjanu,
Svoju drugu, sreću žića mlada!
Da tu sretna sva si čuvstva sklada
U čarobnu pjesmu milovanu,
Koja nikne, poput čarne duge,
Sama sobom iza teške tuge.

To je bilo vedro nebo moje,
Tako sjajno kano sunca tračak,
Na njem samo maleni oblak,
Ali i on ružičaste boje,
Ko da j' htio zlatiti moju nadu,
Da ću ipak vjenčat svoju mladu!

Taj oblak, moje sreće puste!
Mjesto da se u ništa razpline
Do ogromne dospje veličine —
Cielim nebom oblačine guste!
Cielim nebom jadnog mog života,
Svuda očaj, tuga i strahota.

I tu vidiš, tu bi stalno pao,
Tko zna kud bi bura me zanesla,
Kano brod bez kormila i vesla,
Da me nisi ti utješit znao,
Da ti nisi, kano bratac vieran,
Podielio sa mnom jad moj neizmieran!

Da mi nisi dao bratsku ruku,
Da mi nisi reko tajnom korbom:
Pravi čovjek čeliči se borbom,
Svoju ljubav prikloni svom puku,
Koji danas značajeve treba
Kano prosjak koru tvrda hljeba!

Jest, moj družo! naš je naroddivan,
Ali viek ga tare udes ljuti;
O taj udes moju dušu muti,
Te sam na se zlovoljan i kivan,
Gdje no nemam Samsonove krvi,
Da ga spasi ili da ga smrvi!

Gdje no nemam čim da ga nadarim,
Što bi njemu od utjehe bilo:
Dižem mašti salomljeno krilo,
Suze lijem i pjesme krparim,
I te pjesme šaljem rodu svome
U odijelu toli kukavnome!

Al ko i ti imam čvrstu volju,
Da se posve Hrvatskoj odužim;
Čistim srcem samo njojzi služim,
I doslužiti na bojnem ću polju!
Nisam junak bez grieha i mane,
Al sam dobar za dušmansko tane!

Eto vidiš, taj me udes čeka,
Sve će onda zaboravit mene,
A i moje pjesme skrparene,
Samo ti me zaboravit neka!
Jednu nadu da ponesem sobom,
Da ćeš brat mi ostat i za grobom!

Tugomil

Balade u prozi

Iz Lettres de mon moulin od Alphonsa Daudeta preveo August Harambašić

tvarajuć vrata danas u jutro, spetih oko moga mlina velik sag bieloga mraza. Trava se je caklila i šušala kao da je od stakla, drhtao je cijeli briježuljak . . . Za jedan dan prometnula se moja draga Provence u sjeverni prediel; bilo je posred omorika, posutih mrazom, posred kupova bosiljka, procvjetalih u kiticah kristala, kadno napisah ove dvie balade, ponešto germanske fantazije, dok mi je mraz slao svoje biele iskrice, i dok su se tu, pod jasnim nebom, veliki trokuti roda, dolazeći iz zemlje Heinriha Heine-a, spuštali nad Camargueom, grakćuć: „Nastaje zima . . . zima . . . zima.“

I

Dauphinova smrt

Mali dauphin je bolan, mali dauphin će umrijeti . . . U svih crkvah kraljevstva neprestano je dan i noć izložen sveti sakrament, i velike voštanice gore za spas kraljevskoga čeda. Ulice prastare prijestolnice tužne su i puste, zvona više ne zvone, kočije idu korakom . . . Gradjani znatizeljno gledaju na vratih palače, preko željezne ograde, u sluge sa pozlaćenim prsi, koji se razgovaraju osbiljna lica.

Sav dvor je u nemiru . . . Plemići i dvorjanici trčeć uzlaze i silaze po mramornih stepenicah . . . Hodnici su puni sluga i podvornika u svilenih oprava, koji idu od jednoga skupa do drugoga, da u poluglasu propitkuju za novice . . . Na prostranih peronih plaču razžalošćene dvorske gospodje rad velike odanosti, brišući si oči prekrasnim čipkama obrubljenim rubci.

U dvorani je čitava skupština liečnika u svečanom odielu. Vidi se kroz prozore, kako mašu svojim dugim crnim rukavi, i kako učeno poput bata priklanjaju svoje perike . . . Odgojitelj i štitonoša maloga dauphina šeću pred vrati, očekujući izjavu skupštine. Poslužnici prolaze izpred njih bez pozdrava. G. štitonoša psuje kano poganin, G. odgojitelj recitira stihove iz Horaca . . . I u to vrijeme dole, izpred staja, čuje se dugo žalostno hrzanje. To je lisac maloga dauphina, na kog su zaboravili konjušari, i koj ih žalostno pozivlje pred svoje prazne jase.

A kralj? Gdje je gospodin kralj? . . . Kralj je sam samcat zatvoren u jednoj sobi, na kraju dvora . . . Veličanstva ne ljube, da ih vidimo gdje plaču! . . . Za kraljicu, to je druga stvar. Ona sjedi pri uzglavju maloga dauphina, a liepo joj lice sasvim je okupano u suzah, i teško uzdiše pred svimi, kano da je ranjena mačem.

U bogatoj posteljici, mnogo bjeliji nego što su jastuci, na kojih je položen, počiva mali dauphin zatvorenih očiju. Čini se kao da spava; ali ne! Mali dauphin ne spava. . . On se okreće k svojoj majci, i, videć ju gdje plače, on joj veli: „Gospodjo kraljice, zašto vi plačete? Je

li za to, što i vi isto tako kao i drugi mislite, da ja moram umrijeti!“ Kraljica hoće da odgovori. Uzdas joj ne dadu do rieči.

„Ne plačite više, gospodjo kraljice; vi zaboravljate, da sam ja dauphin, i da ne mogu dakle umrijeti.“ Kraljica uzdiše još jače, a mali dauphin počimlje se plašiti: „Hej, veli on, ja ne vidim, da me smrt dolazi uzeti; ja ću već dobro znati zapriečiti, da ne dodje amo. . . Neka se za uru stavi 40 najhrabrijih kopljanika, da straži oko naše postelje. . . Neka 100 velikih topova bdije dan i noć, s upaljenom luntom, pod našimi prozori! I zlo po smrt, ako se usudi k nama približiti! . . .“

Da zadovolji kraljevskomu čedu, dade kraljica znak. Za časak začuju se veliki topovi, kako buče na svom putu, i 40 velikih kopljanika dolazi, s kopljem u ruci, da se postavi oko sobe. To su stari bojovnici sa siedimi brkovi. Mali dauphin plješeć rukami na njihov pogled. On upoznaje jednoga i zove ga: „Lorrain, Lorrain!“ Vojnik pokroči za korak k postelji. „Ja te vrlo ljubim, stari moj Lorrainu. . . Daj, da malo vidim tvoju veliku sablju! Ako me smrt dodje uzeti, ona će ju ubiti, nije li tako?“ Lorrain odgovara: „Da, gospodaru!“ I dvie velike suze krađu se njegovim opaljenim licem.

U taj čas približi se izpovjednik malomu dauphinu, i stane mu na dugo poluglasno govoriti, pokazujuć mu krst. Mali dauphin zašuti na časak vrlo prestrašen, a zatim ga najednoć prekine: „Ja dobro razumijem sve to, što mi govorite, gospodine svećeniče; ali napokon: zar ne bi moj mali prijatelj Josip mogao na mjesto mene umrijeti, kad bi mu se dalo mnogo blaga? . . .“ Izpovjednik nastavlja svoj govor u poluglasu, a mali dauphin biva od časa na čas sve to strašljiviji.

Kad je izpovjednik dovršio, odgovori mali dauphin teškim uzdahom: „Sve to, što mi vi govorite, sve je jako žalostno, gospodine svećeniče! Ali jedno me tješi, a to je: da ću i tamo gore, u zvjezdanom raju, još uvijek biti dauphinom. Ja znam, da je dobri Bog moj rodjak i da će sa mnom postupati po mom dostojanstvu.“ Na to nastavi, okrenuv se k svojoj majci: „Neka se donesu moje najljepše odore, moj ogrtač od bieloga hermelina i moje cipelice od baršuna; hoću da se liep pokažem pred andjeli, i da u raj udjem u odielu dauphina.“

Po treći put nagne se izpovjednik nad malog dauphina, i govori mu na dugo u poluglasu. . . Usred njegova govora pretrgne ga srdito kraljevski sin: „Ali na taj način, povika on, biti dauphinom nije posve ništa!“ I ne htijuć više slušati, okrene se mali dauphin k zidu i zaplače gorko.

II

Podprefekt u naravi

G. podprefekt je na putu. Kočijaš napred, poslužnik odzada, kočija podprefektore nosiga veličanstveno na pokrajinski sbor u Combeaux-Fées. . . G. podprefekt je za taj svečani dan uzeo svoj kičeni kaput, svoj mali claque, svoje hlače, obrubljene zlatnim rubom, i svoj

svečani mač sa bjelokostnim držalom. . . Na njegovih koljenih leži velika marama u koži zamotana, koju on tužno motri.

G. podprefekt motri tužno maramu u koži zamotan; on misli na učeni govor, koga će za koj čas morati proslavit pred stanovnicima Combeaux-Féesa . . . „Gospodo i dragi podčinjenici . . .“ Ali on liepo savija plavu svilu na svom tielu.

„Dodjite dakle amo, gospodine podprefektu, da sastavite vaš govor, biti će vam mnogo ugodnije pod mojim drvećem.“ G. podprefekt već je zaveden; on silazi sa kočije i veli svojoj čeljadi, da ga čeka; on ide sastaviti svoj govor u zelenu hrastovu šumicu.

U zelenoj hrastovoj šumici imade ptica, ljubica, i izvora pod zelenom travom . . . Kad je sve to opazilo G. podprefekta sa liepimi hlačama i maramom u koži zamotanom: ptice su se prestrašile i prestale su pjevati; izvori nisu se više usudili mrmoriti, a ljubice su se sakrile u travu . . . Sav taj mali svijet nije nikad vidio podprefekta, te se je pitao poluglasno: „Tko je taj liepi gospodin, koji se šeće u zlatnih hlačah?“

Pod sjenicom pitalo se poluglasno: „Tko je taj liepi gospodin u zlatnih hlačah . . .“ U to vrijeme, zanešen svježošću i tišinom šumice, podigne G. podprefekt dolnje dielove svoga odjela, stavi claque na travu i sjedne na mahovinu pod jedan mladi hrastić; zatim na koljenih otvori svoju veliku maramu u koži zamotanu, i brzo izvadi čist arak ministarskoga papira. „To je umjetnik!“ rekne zelenčica. „Ne, rekne zimovka, to nije umjetnik; to je ponajprije princ.“

„To je ponajprije princ“, rekne zimovka. . . „Ni umjetnik, ni princ“, pretrgne ih stari slavulj, koji je čitavo ljeto pjevao u vrtovih podprefektore . . . „Ja znam, tko je to; to je podprefekt!“ I sva mala šumica stane šaputati: „To je podprefekt, to je podprefekt!“ „Kako je čelav!“ primjeti ševa velikom futavcu. Ljubice čitaju: „A je li on zločest?“

„A je li on zločest?“ zapitaju ljubice. Stari slavulj odgovara: „Ni najmanje!“ I nakon te izjave stanu ptice opet pjevati, izvori teći, ljubice mirisati, kao da gospodina tuj i nema . . . Bezćutan posred sveg tog dražestnog šuma, zazivlje G. podprefekt u svom srcu vilu seoskih skupština, i s uzdignutom olovkom počimlje svojim svečanim glasom deklamovati: „Gospodo i dragi podčinjenici!“

„Gospodo i dragi podčinjenici,“ govori G. podprefekt svojim svečanim glasom . . . Prekine ga vesel smieh; on se okrene, ali ne opazi ništa, osim velikoga djetlića, koji ga kano smijuć se motri, prhnuv sa njegova klobuka. G. podprefekt slegne s ramenima i hoće da nastavi svoj govor, ali ga opet pretrgne djetlić, vičuć mu iz daleka: „Čemu to?“ — „Kako! Čemu to?“ pita podprefekt, postajuć sav crven; i tjerajuć mahanjem taj bezobrazni stvor, nastavlja još ljepše: „Gospodo i dragi podčinjenici!“

„Gospodo i dragi podčinjenici,“ nastavlja G. podprefekt još ljepše; ali sada se naprama

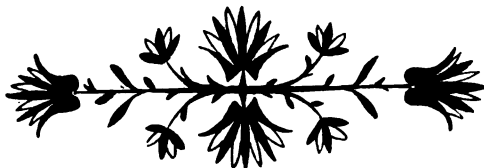

njemu dižu male ljubice na vrhovih svojih vlatića, i vele mu sladko: »Gospodine podprefektu, opazate li vi kako mi liepo mirišimo?« A izvori pod mahovinom žubore mu božanskom glasbom, i u granju, nad njegovom glavom, dolaze hrpe zelenčica, da mu zapjevaju svoje ponajljepše pjesme, i ciela se mala šumica roti, ne bi li samo zapriječila, da on ne sastavi svoj govor.

Ciela se mala šumica roti, ne bi li samo zaprie-

čila, da on nesastavi svoj govor... G. podprefekt, opojen miomirisom, razdragan glasbom, kuša uzalud da se odupre novomu čaru, koji ga snalazi. On se diže nad travu, odkapča svoj liepi kaput, i proslavkava još dva tri puta: »Gospodo i dragi podčinjenici... gospodo i dragi podči... gospodo i dragi...« Za tim pošalje podčinjenike k vragu, a vila seoskih skupštine ne može na ino, nego da si prekrije lice.

Prekrij si lice, o vilo seoskih skupština!... Kad su, iza jedne ure, poslužnici podprefektore, uznemireni radi svoga gospodara, ušli u malu šumicu, vidili su prizor, koj ih je prisilio, da su se osupnuli od straha. G. podprefekt ležao je na trbuhu, u travi, polugol kao ciganin. Bio je sbacio svoj kaput, i sve žvačuć ljubice, kovao je G. podprefekt stihove.

N i k a d

N vijao sam i ja ruke
Oko struka momu zlatu;
Kao gjerdan visila je
Krasotica o mom vratu.

Škropila je po tih grudih
Tihe suze ljubavnice,
Obsipala sa poljubci
Medenimi moje lice.

Moje srce ne imade
Dosta rieči, da izlije
I izkaže svietu himne
Od ljubavi najdivnije.

Sad, gdje mjesto sladkih usta
Tuga ljubi moje lice:
Kao jeka prošle sreće
Tugom zvone moje žice.

Pa će zvonit dok god živim,
Al izpjevat nikad ne će
Onu ljubav, one dane
Minule mi mlade sreće!...

Josip Kozarac

M A Š T I

N uder mašto, kreni gore,
Gdje se munje s gromom bore,
Gdje no zvijezde plešu kolo,
Gdje no mjesee šeće holo,
Kud se oči često kreću,
Izgledajuć svoju sreću.

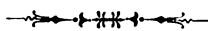
Tamo mi je dika mala
K svojim sekam odšetala.
Tamo gore srce mi je,
Tamo mi se duša vije;
Tamo, mašto, tamo jezdi
K mojoj diki, k mojoj zviezdi!

Kod nje, mašto moja, stani,
Pa joj tiho, tiho šani:
Koliko sam već do sada
Pretrpio crnih jada,
Kako mi se srce vrelo
S jadovankom gujom sprelo.

Kako za njom bolno žudi,
Kako su mu tiesne grudi;
A tada ju, uz žar vrli,
I poljubi i zagrli,
Ne bi l' njena suza vrela
K meni tužnom polećela.

Upitaj ju: bi li rada
Zagrlit, me ko nekada,
Da pohitam i ja gore,
Gdje se munje s gromom bore;
Jer tek tu će duša moja
Naći mira i pokoja.

B, K.

SEVDESLIJE *)

Deli Selimove

A i visoke tarabe
Oko kuće male,
Ni provirit, kamo l' k njoj
Podkrasti se, brale! *)

Ta u njojzi Hasanbeg,
Selmijičin babo,
Sakrio mi zlato, za nj
Na nož bi me nabo.

Al je ljubav krilata,
Hasanbeže stari,
Penji grede do neba,
Cilj joj ne pokvari!

Pa se jadan smiješ još
U tu siedu bradu?
Ne znaš, da si djeca, gle,
Ipak pomoć znađu?

*) Uzdisanke.
*) Mjesto: brate.

Ne smij mi se! Feredju *)
Skopčah oko vrata,
I ostavih papuče
Baš pred njena vrata.

Ne smij mi se! Čuj me de,
Pa cvokoči zubi!
U pol daua ja ti, znaj,
Selmiju izljubih!

A ti si mi kavu još
Peko na odžaku! *)
Je l' sramota, starče, je l'
Takovu junaku?!

VI

Aj vi stare kavgadije,
To vam, jelte, trn u oku,
Što ja vino pijem, ljubim
Turkinjicu rnooku?

*) Ženski ogrtač.
*) Odžak: turska kavana.

Ta ja, ako ljubim, barem
Veseo sam i sred jaaa,
Pa zapjevam, pa me svijet
Svuda eto ima rada.

Ta ja, ako ljubim, barem
Ja djevojku ljubim živo,
A ona mi ljubav vraća,
Što nas briga, je l' vam krivo?!

A vi jadni, sjedobradi,
Sgurite se sred štacuna,
Vaše piće, ljubav vaša —
Tek u drienu*) apijuna.

Pa kada vas driem taj mine,
Žao vam što java nije;
Pa po čudi vašoj, jelte,
Tad ni sunce vam ne sije?'

*) Apijun-opijum.

K O

A R

ADALGISA

Pripovijeda F. Afrić Riečanin

IX.

Adalgisa zadje u svoju sobu, sjedne u naslonjač do alkove, privede k sebi Milana i stade ga dragati i milovati, preporučujući mu nježno, da ne zaboravi tako brzo na svoju ujnu. Milan, pritiskiv glavicu na njezine grudi, obećavao joj, da će uvijek na nju misliti, a kad ga

je zapitala, da li rado od nje odlazi, baci joj ruke oko vrata i zaplače gorko. Adalgisa uzme ga na krilo i bolnim izrazom digne prema nebu liepe svoje oči, podno kojih igraju dvie krupne suze, te se tiho spuste niz mlada i nešto blieda lica.

U sobi je bilo hladno, da su ju sve srsi prolazili, ali ona nije ništa ćutila, sve su joj moći bile zamrle, samo je duh budan radio.

Sjedila je tako nekoliko vremena, zureć u strop, sva zaokupljena svojim misli. Kad se je prenula, opazi da joj je Milan u naručju zaspao; ustane polagano i podje u malu sobicu, gdje ga položi na počinak, pa se tiho vrati u svoju sobu.

Zatim podje do ormara, izvadi iz njedara mali srebreni ključić, i otvori mali kovčezić od teške crne ebanovine, što je na ormaru usred bezbrojnih staklenih i porcelanskih sitnarija stojao.

Iz kovčega izvadi maleni svežčić papira, pak, razmotav ga, stane čitati sitno navrstane redke . . . . .

„Tebi, Adalgiso, svomu nesudjenomu zlatu, zadnju misao, gorke na polazku suze posvetih.

Rodih se na obriježju jadranskoga mora, u bielome Spljetu, od Izraelićana; ipak za mlada ne poznavah nikakove razlike izmedju kršćana i našega pravovjernika.

Spoznah tu razliku mnogo kasnije, a tom prilikom zamrzih na svoje; zamrzih na cijelo to jato cincara, kojemu nije ništa sveto, osim novca.

Mrznja me ta pognala po svietu u trag sreći: tražih ju u nauci, tražih ju u trgovini, nu nigdje je ne nadjoh.

Nastade vojna u Italiji, i sve, što je bilo mladića, grnulo je onamo pod zastavu čudotvornoga čovjeka. Sveobći zanos dojmio se i mene, još skoro dječaka: ostaviv roditelje i trgovinu — odoh za drugimi.

S malo novca, što si bijah privriedio, dospjeh u Milan, a iz Milana odpravilo nas dalje u Modenu, k glavnomu odielu Garibaldijanaca. Zapao me slučajem pristari častnik, rodnom Dalmatinac, Paštrović-Pisanello, koji je meni za cijelo vrijeme moga boravka uza nj bio dobar savjetnik, pravi prijatelj.

Pitao me za viesti iz domovine, i u velike se začudio, kad je čuo, kako sam se ja, sin pravovjernoga Izraelićana, usudio ostaviti svoje

rodjake, odkazati stalnoj krasnoj budućnosti, pa poći pod zastavu slobode. Bio je to, ako ne jedini, a to veoma riedki slučaj.

Zanos, što me je uz njega doveo, prebrzo je jenjao, kad nastade pravi rat; plakah često umoran, žedan, gladan, dozivljuć smrt, da me rieši mojih muka. Nadah se, da ću kod Coma naći pokoj, ali se prevarih. Sreća me je ondje još bolje prokušati htjela. Uz sve jade imao sam druga tješitelja, koji bi odmah potekao, kad bi god opazio na mom blijedom licu, da mi treba utjehe.

Ali je napokon pao moj tješitelj, Paštrović; umiruć predao mi svoj lik i kitu vlasi, sve svoje bogatstvo, koje je, reče mi, sačuvao na uspomenu svojoj kćeri. Zatekla ga smrt, a da nje ni vidio nije. Predao je meni sve s molbom, ako mu kad vidim diete ili majku, da im taj sveti zaklad predam.

Od to doba počivao je on dan i noć na mom srcu, prateć me svuda i tješec me u zdvojnosti.

Od njega se ne razdijelih ni za čas, dok nisam upoznao tebe, Adalgiso, dok nisam otkrio tvoje porijeklo.

Koliko sam puta proplakao, gledajuć milo to lice; bilo mi je kao da me je smrt s njim lišila najdražega stvora, al ipak ne zdvojih: njegova zadnja želja postala mi jedinim ciljem života.

Plačna su me odtrgnuli od njegova trupla; zapovjednik, saznav to, ukorio me: nije njemu trebalo mojih suza; junakom je živio i pao kao junak. Ako mi se hoće plakat, neka radje sam nad sobom plačem, što me narav nije stvorila mužem, već mehkoputnim slabićem.

I pravo je imao, slabić sam! Ne mogu već snašat težkoga bremena, što mi ga je navalila sudba na pleća, pa se zato eto i njemu ugnuh.

Svršio se rat, a ja se skitah po italijanskim gradovih od nemila do nedraga, bijući težak boj za život, sve dok nije nadošlo vrijeme, da se mogoh slobodno povratiti u domovinu,

Najpreča mi bila briga, čim dospjeh u Spljet, da zadovoljim želji pokojnog mi prijatelja. Potražih za to odma obitelj Sebenico, al ne nadjoh nikoga. Stari bijahu pomrli, umrla im bijaše i kći, a o maloj djevojčici, njihovoj unuci, ne znade nitko ni rieči. Jedinac, što ih je preživio, preselio se u Mletke, gdje i sada samac sa svojom kćerju živi.

Ogledah se i za svojim, ali ni njih ne nadjoh u životu. Oporuka, što ju bijahu ostavili, nalagala mi, da se opet primim trgovine, i da se po našem zakonu, a po volji nekoga dalekoga rodjaka, u Mletcih vjenčam, želim li baštiniti što su mi oni za života sakupili.

Slabiću pomanjkalo mi snage, da se osovim sam na svoje noge; podjem u Mletke i potražim si rodjaka, koji me dosta hladno primi. Ipak nije mogao na ino, a da me ne

pogosti i da mi po želji roditelja ne potraži sudjenicu.

Nasta hajka za novci; pregledao je sve djevojke, što ih za udaju ima u izraelitskih kućah u Mletcih, i odabrao kćer Sebenicovu — Piju.

Od znanaca doznao je, da je djevojka poštena i da ima veoma bogati miraz; jedina joj mana, kazivali bi oni, da je ponešto tašta, ali joj je lahko biti taštom uz toliko bogatstvo.

Rodjak se moj pogodi sa starim Salamunom, pa me povede na ogled. Djevojka nit mi se svidjela, nit mi je bila odurna. Liepo, cvatuće joj tielo lahko bi uzbudilo pohotnost u svakoga, a kamo li ne u mladića mojih godina.

Za tri mjeseca vjenčah se i odputovah sa ženom u Napulj, da ondje proboravim prvi mjesec svoga braka. Boravak se taj raztegne; mi proživjesmo ondje cijelu zimu u slasti i razkoši, dok nas u Mletke ne pozva list staroga Salamuna, koj nas je sjećao na zbilju života, preporučujući mi, da se odma onamo vratim i od njega trgovinu preuzmem.

Prionem svom dušom uz rad, tražeć u njemu utjehe i zaboravi u boli, što mi ju je ponašanje žene svaki dan zadavalo. Kad je minula prva opojna razkoš, vrati se ona prvašnjim običajem; jasnije nego ikada počela se odavati njezina taština, njezina oholost.

Koliko put sam se pokajao, što se nisam radje onako siromašan i gol još i dalje skitao svietom, dok me ne bi gdje god, kao i dragoga mi pobratima Paštrovića, smrt zatekla.

U velike se poveselih, kad nam spremiše stan u Salamunovoj kući. Nadao sam se, da će se Pia uz oca promieniti, pa bolje priornuti uz kućne poslove. Al se i tu prevarih u nadi. Ona ostade što je i bila.

Ostala mi još jedina nada, da će Pia krenuti na bolje, kad postane majkom. —

Bilo je u oči Kipura, našeg velikog posta, kadno dodje kući iz zavoda, gdje je bila na odgojenju. Salamunova unuka Adalgisa Pisanello. Bilo je to mlado ali podpuno razvito djevojčce, crnomanjasta ali jako blieda lica, Usred pravilnih poteza sjala joj izpod gustih obrva dva mila oka, kano u gazele, gledajuć jasno u sviet, kojega reč bi još nisu poznavala.

Tužno sam sjedio uz prozor, listajuć u nekoj knjizi, sav zaokupljen crnim misli, kad mi se približi Adalgisa, liepim djevojačkim posmjehom na ustnaih.

— Dobar večer, striko, pozdravi me ona, hoćeš li me sobom odvesti u školu?

— Hoću, dušice, ako me poljubiš, odvratiš ja, nasmiešiv joj se.

Kano u živom ognju planu joj lišca, kad mi se laganim korakom bojazljivo približi. Ja ju privinem bliže k sebi, pogledav joj prije u krotke oči, pa joj živo poljubim koraljne ustne. Ona mi poljubca nije ni vratila, ali se nije ni otimala mojim ustnaih; pritvori oči i klone glavom, nasloniv ju na moje rame.

— Zašto mi nisi i ti poljubac dala, rekoh joj ja, — bojiš li se mojih brkova? Pazi se, poljubila si bradata čovjeka: sad će na i tebi brk narasti.

Adalgisa ne odgovori ni rieči, samo napne donju ustnu i, udaljiv se brzi koraci, podje do drugog prozora.

Doziva sam ju svakojakimi nježnim imeni, da opet k meni dodje, ali zahman. Ona se ne maknu, dok ne dodjoh sam k njoj, pa ju ne odvedoh sobom u sinagogu.

Kad ju je one večeri bratučeda, koja je opazila njezinu tugu, zapitala zašto i na koga se srdi, rekla joj ona: da ne će, da stric postupa s njom onako kao s malim djetetom.

I nisam već s njom govorio kao s djetetom; opazio sam, da u nje već ima razbora kao u najzrelije djevojke. A od toga me ona vremena zavolila kao starijega brata; kad bi samo mogla, dotrčala bi k meni, i sjednuv uza me, tražila bi da još što god pričam. Ja sam to rado činio. Čudno me nekakovo čuvstvo obuzimalo svaki put, kad bi ona uza me sjela, i više sam puta htio pobjeći od te djevojke, što se je nevino i povjerljivo bacala u moj naručaj.

Sjedio sam neke večeri u naslonjaču u Pijinoj sobi, kad mi se potihom približi Adalgisa i, prikloniv glavu na moju grud, reče:

— Daj me poljubi, striče, i spustiv gibko tijelo u moj naručaj, pogleda me milim, čeznućim okom, te prošapće: Pričaj mi, pričaj o sebi, kako si do sada živio, kuda si putovao.

Meni se zamagli pred očima, a velika i strašna bura, što mi bje uzavrila u srcu, šumila mi bliesno u ušiju. Naklonim glavu o zadak naslonjača, da mi tako zrak lakše zadje do pluća: bojao sam se, da ću se zadušiti.

Shrvam napokon buru i zapitam ju drhćućim glasom:

— Adalgiso, imaš li ti kakav spomen od svoga otca?

Ne znam, što je u taj čas proletilo njenom dušom; ali dok živim ne ću zaboraviti kako me je čudno i pronicavo pogledala.

— Zašto me to pitaš? upita me ona naglo, i osovi se celim tielom.

— Pitam te, odvratih joj ja smeteno, primiv ju za ruku, — pitam te jedino stoga, što bih rado znao, da li si kada pomišljala na njega.

Stajala je neko doba, kò da se sama sobom bori, pak, spustiv liepe oči na tla, reče tužnim, skoro plačnim glasom:

— Ne naučiš me pomišljati na njega.

— Kako to? zapitah ja u čudu.

— Ni sama ne znam, odgovori ona. Znam, da sam se rodila u Spljetu od sestre ujaka Salamuna. Kad sam pitala, gdje mi je otac, rekoše mi, da je umro još prije moga poroda.

— A je li ujak Salamun imao još i drugih sestara?

— Koliko je meni poznato: nije, odgovori ona i upre u me svoje velike oči.

— Onda si ti kći pokojnoga mi prijatelja Paštrovića-Pisanella, izlanem ja skoro nehotice.

— Ti si ga poznavao? povika živo Adalgisa. — Daj, pripoviedaj mi o njemu, molim te!

Htio sam joj izpuniti želju, kad se pred

sobom, u kojoj smo bili, začuju koraci. Brzo skoči Adalgisa, i postaviv mi svoju ručicu na usta, prišaptnu mi tiho:

— Nemoj sada. Srdili bi se, kad bi znali, da si mi što pripoviedao o njemu; kazat ćeš mi sve, kad budemo opet na samu.

U sobu stupi Pia i, oholo se krećuć, jedva nas pogleda. Adalgisa tiho izgine iz sobe, a ja ostadoh, sjedeć i promišljajuć o njoj i njezinom ocu. Nakon nekoliko časaka približi mi se Pia i rekne:

— Čuješ, Dojmo, naručila sam si novo odielo za soirée kod baruna Benjamina, stajat će me kakvih pet sto franaka...

— Ali za Boga, ženo, odgovorih, — kud ćemo s takovim gospodarstvom! Jučer tri sto, a danas opet pet sto franaka...

— Ta to je samo neznatan dio moga miraža, odvratila ona hladno, — kad ne budem već mogla, ne boj se, ne ću te ništa pitati!

— Dobro je! prisilih se ja; — sutra si slobodno i opet što naruči.

Ona mi na to ništa ne odgovori; podje k prozoru, ni ne pogledav me, a onda opet do vrata, dok se ne ustavi pred zrcalom.

Pred zrcalom sjedne, i, obrativ se nakon kratke stanke k meni, reče:

— Zar već ne ideš?

— Kamo? pogledam ju ja.

— Van, da se spremim za kazalište. Pratiti ćeš me onamo, idemo u ložu baruna Benjamina.

— Mene nije baš nikakva volja.

— Dobro, sproved će me gondolier, odvratila mi ona i srdito pozvoni za sobaricom.

Ja ne rekoh ni rieči; ustanem i odem u svoju sobu.

Nisam dugo sjedio u sobi, kad me pozovu na objed. Ja sam već bio ustao, da idem za sobaricom, koja me je bila pozvala; ali predomisliv se, pozovem ju natrag i reknem joj, neka slobodno bez mene objeduju, jer da sam nešto bolestan.

Služavka ode, a malo za tim dodje sam stari Salamun po me, te me zapita, što me boli. Odgovorih mu, da sam zle volje i izpripoviedim mu sve. Turobno zamaše stari Salamun glavom i ode, da ukori kćer. Ali uz sve njegovo nastojanje nije ju mogao nagovoriti, da ne ide u kazalište.

Kad je Pia otišla u kazalište i sve se u kući smirilo, začujem kako netko kuca na vratih moje sobe. Ja se odazovem i začujem nježni glasić, što me pita:

— Je li ti još na noguh?

— Jesam, Adalgiso, dodji samo unutra.

Vrata se otvore, a u sobu stupi Adalgisa, zavita u veliki bieli rubac iz kašmira. Tiho, kano kakova utvara, približi mi se ona i sjedne uza me.

— Je li ti hladno, Adalgiso? zapitah ju ja.

— Sve me prolaze srsi, odvratila mi ona, obaviv si tjesnije tijelo u bieli vuneni rubac. Ne šalji me u postelju, jer ne bih mogla usnuti, dok mi ne kažeš sve, što znaš o mom ocu.

Ja joj zadovoljih: pripoviedao sam joj sve, što sam znao o prijatelju, a kad svrših, zapita me grozničavo:

— A gdje je ta njegova slika? Gdje su njegovi vlasi?

Ustanem i podjem k stolu, u kom bijah sahranio te spomenke, i dadoh joj sve. Ona skoči u vis, približi se k svieći, te se je sita nagledala i naljubila i slike i vlasi. Onda prileti k meni, pa me zagrl i zaplače, cjelivajuć mi lice.

Ja ju živo privinem na svoja prsa i stanem joj ljubiti koraljne ustne. Tvrdi cvatuća put, što je tako tiesno prionula na moje grudi, uzpali mi krv, te kao mahnit zavapih:

— Zašto nisi ti Pia? Zašto nisi moja žena? Ja tebe ljubim!...

Prestrašena trgne se ona iz moga naručja, drhćući celim tielom. Pogledah ju smeten. Oko blidih ustna slegla joj se duboka tuga, činilo se, sad će na proplakati, a liepe velike oči gledale plaho na mene, koj sam pred njom pokunjen sjedio.

— Oprosti mi, Adalgiso, rekoh joj ja; vidiš: ja sam bolestan, nesretan! Zadrži si samo te uspomene, pa ih dobro sahrani, da ti ih tko god ne ugrabi... Hajde, hajde!...

Adalgisa uze sliku i vlasi, omota oko sebe rubac, muklo zakašlje i izadje iz sobe, a ja ostah, onako sjedeć, do biele zore...

Od to doba klonila me se Adalgisa; ljao sam ju jedino kod stola, kad smo svi zajedno blagovali. I to je bilo veoma riedko, jer je mene posao prečesto zadržao izvan kuće, a kad mi je i dostajao koj časak dokolice, volio bih zaći kamo na samotno mjesto, nego li kući, gdje bih bio lahko svaki čas sreo Adalgisu.

Ona je uvijek bila boležljiva, pa je riedko izlazila iz svoje ložnice. Tako bi prolazili cieli mjeseci, a da ju nisam vidio. Vidjeh ju opet i razgovarah s njome uz krevet Pije.

Narodio mi se sin, komu na spomen jedinoga prijatelja na svijetu, Adalgisina otca, nadjenuh ime Milan. Protivili se svi tomu imenu, jedina me Adalgisa pogledala zahvalnim okom.

Radovah se i u radosti svojoj bio bih cieli svijet ogrlio; jedno me je veselilo, što sam dobio sina, a drugo, što nisam dvojio, da će Pia sada zaboraviti na svijet, pa si zanimanja i zabave tražiti u obitelji uz svoje diete.

Luda bijah, te to ikad i pomislih. Svakomu čuvstvu zamrlo srce nije se moglo promieniti; sebična ona duša nije se mogla oteti taštom, izpraznom svijetu.

Stari Salamun nije se mogao protiviti nijednomu njezinomu hiru, dozvolio bi joj sve, uzdišuć i tužeć se, što ju je za malih nogu previše mazio, pa ju tako zlu priučio.

Ja vidim, da njoj već ne ima lieka, pa zašto da i ja uz nju trpim? Imam još druga od mladovanja svoga, on će mi jedini u skrajnje doba pomoći, a to je moj revolver.

Najmio sam gondolu, i ta će me odvesti do četvrt ure na Lido. Tamo je blizu naše groblje, tamo ću možda naći pokoj, za kojim u zaman ovdje ginem.

Napisah ove redke, da ih javnosti predadem, ali se u zadnjih čas pobjah, da bi to moglo škoditi Adalgisi, koju ljubim...

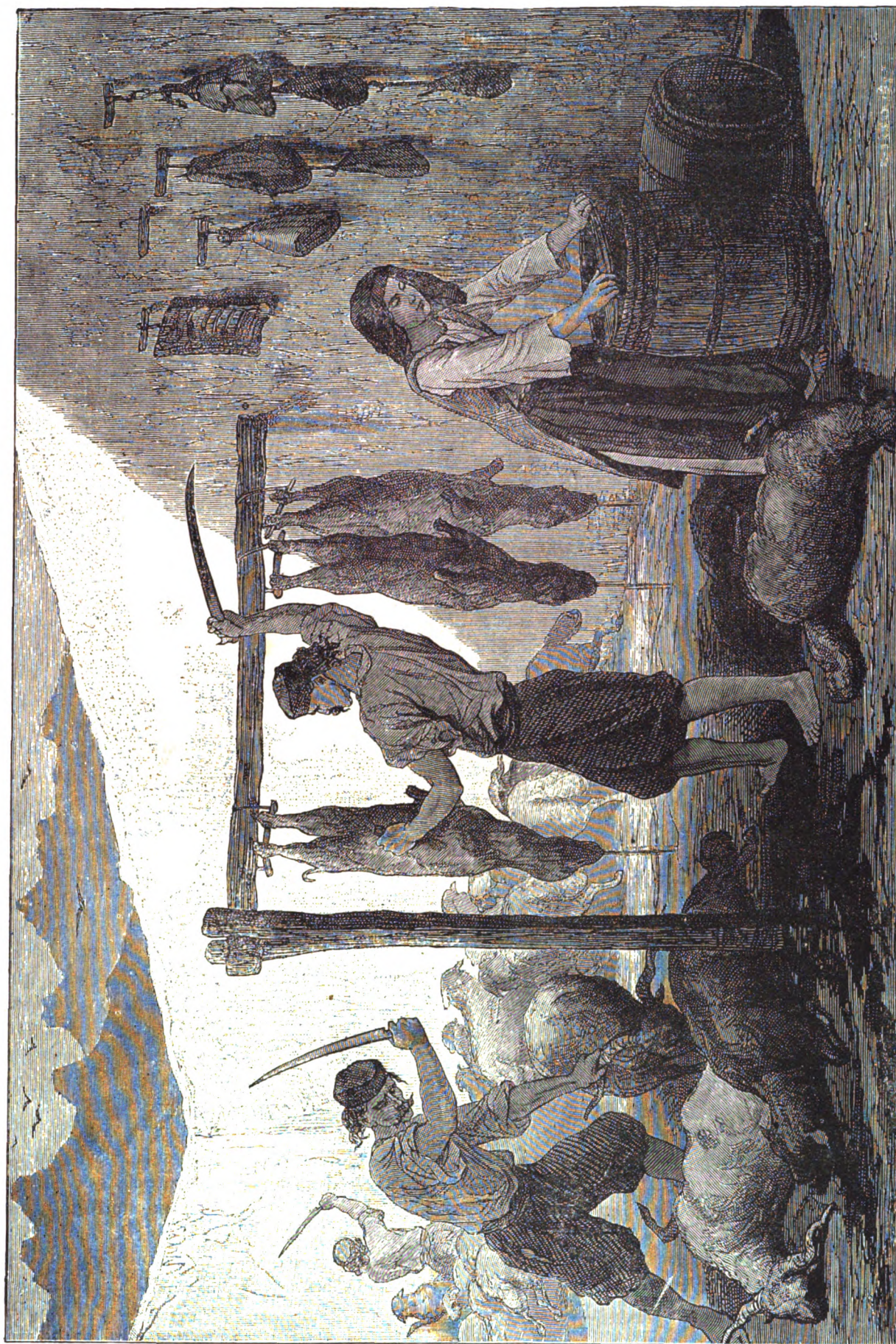
Adalgiso, ove ćeš redke naći u svojoj sobi, kad već ne bude mene. Pročitaj ih, pa po njih sudi: jesam li dostojan mržnje ili pomilovanja? Ako ti je ikad o meni zla misao proletila dušom, ovi će ju redci, nadam se, posve izbrisati. Na rubu sam groba, a to ti

Nošnje iz Hercegovine

Crnogorci sieku ovce

je zalogom, da je sve, što tu napisah, sama i zgojlna istina. Kad ih pročitaš, izgori ove listove; zadovoljan sam, bude li od njih ostao slabašni kakav spomenak. Izgori sve, jer se bojim, da bi moja nesreća mogla otruniti i tvoj tek procvati život.“ — — —

Suzna oka pročita Adalgisa ove redke, sakupi brižno listove, svije ih i položi u kovčez, u kom su do sada bili.

Sumorna sjedne onda na naslonjač, zaplivav mislju u prošlost, dok joj se nabrekle vedje ne zaklope, i nemirni ju preoblada san.

Visoko je već sjedalo sunce, kad se je Adalgisa probudila. Protegne zamrla uda i otvori oči. Pred njom je stajala Pia u putnom odijelu, te ju začudjeno gledala.

— Što je s tobom, Adalgiso? zapita ju ona posprdnim izrazom. — Boli te glava, pa bdiješ po ciele noći. Čudne li bolesti!

— Preobladao me ovdje san, odvratila Adal-

gisa. — Što će pak reći, da si ti tako uranila? I to je nekakvo čudo . . .

— Uranila sam, jer odlazim, odvratila u kratko Pia.

— Kako odlaziš? Ta ti si rekla, da ćeš nekoliko dana ovdje probaviti!

— Rekoh, ali se predomislih. Putujem još danas prije podne. Spremi mi dečka, ne bih rado zakasnila . . .

— Ta valjda ne ćeš . . . vrisne bolno Adalgisa, — pusti mi ga još koj dan ovdje.

— Ne mogu, odvratila Pia.

— Dovešt ću ti ga sama, nadoveza Adalgisa.

— Čuješ, Adalgiso, ti si boležljiva, reče joj Pia; — bolje da se oporaviš, pak ćeš onda k meni u Rim, a ondje će Milan uvijek biti uz tebe. Baš sam o tomu i sa Fortunatom govorila prije nego li odputovah. Zalaziti ćeš ondje u društvo, upoznati se s kime . . .

— Ne ću, zakima Adalgisa bolno glavom; — nisu za me ta vaša društva.

— Priućićeš im se! uvjeravala ju Pia.

— Prestara sam za tu nauku!

— Živiti ćeš na svoju, kako ti se najbolje bude mililo.

— Nè nè, pusti me da ovdje, gdje izgubih sve što mi je bilo drago, dokončam svoj vek, možda mu već i onako nije daleko konac!

— Kako te volja! slegne s ramenima Pia i izadje iz sobe.

Adalgisa ostane sama, a crne joj misli zaokruže mozgom. Neka joj neobična lienost zavlada celim tielom, te je velikom mukom dočekala čas, kad je Pia s Milanom odputovala. Tužna i kano izgubljena lutala je ona po praznih sobah, dok ju nije Marija, koja joj bijaše na licu opazila neobično bljedilo, na silu spremila u ložnicu.

(Sliedi)

Léon Gambetta

alo je muževa, koji su se u poviesti svoga naroda tako veličajno iztakli, kao francuski otačbenik Léon Gambetta.

Njegovo ime poznato je čitavomu svijetu, a čitatelji Hrvatske vile znadu ga i po vrlo dobroj karakteristici glasovitog rus-

kog publiciste P. Boborikina, u priobćenu članku Današnji Pariz i njegovi prvaci.

No ono je samo njegova karakteristika, a nije ocrtan njegov život, nisu spomenuta njegova veličajna djela, kojimi si je u svom narodu stekao neumrlu uspomenu.

Tu uspomenu štiju jednako svi misaoni ljudi, svi prosvietljeni narodi, kako se je to preliepo pokazalo na njegovu grobu. Na njemu su velikoga pokojnika, a po svojoj svjestnoj mladeži, dostojno oplakali i Hrvati, pa za to smatramo svojom dužnošću, da u slabašnih nacrtih pokažemo, što je svomu narodu, što je celomu čovječanstvu, i što je napokon nama, Slavenstvu, bio neumrla Léon Gambetta.

Bio je slobodnjak od glave do pete, to je najznačajniji biljeg njegova života.

Kad je god. 1871. prosvjetu premoglo barbarstvo, kad su carske francuske vojske bile sve po redu hametom potučene, kad je Francusku uz toliku nesreću čekala još i sramota: on je proglasio republiku, on je visoko digao salomljen barjak slobode, i od poruge spasio francusko ime i poštenje. Kad su već svi sdvajali o dalnjemu odporu, kad su bahati Niemci mislili, da im se više ni rukovjet Franceza ne može suprotstaviti u bojnome redu: on je kano odvjetnik, jedva u trideset i trećoj godini svoga života, u svojoj osobi uz svu odgovornost spojio tri ministarstva; on je za nekoliko tjedana kano iz zemlje izčarao tri

vojske, svaku od skoro 100.000 momaka. On je pokazao začudjenomu svijetu, što uz čvrstu volju može i pojedinac, ako ga vodi genij slobode i otačbine.

Francuska je napokon podlegla, ali dostojno i slavno, a to je u prvome redu zasluga Léona Gambette. Znao je to i francuski narod, pa je od onda u njemu gledao najboljega predstavnika odmazda, najvećega protivnika Niemcem, kojim je sve do svoje smrti ostao trnom u oku.

Trećoj republici bio je spasitelj i otac. On ju je najodlučnije propoviedao pod Napoleonom, on ju je 4. rujna 1870. svečano proglasio francuskomu narodu. On ju je, napokon, god. 1878. spasio od monarhističkih konspiracija pod vojničkim predsjednikom MacMahonom.

To je Gambetta bio svomu narodu.

Čovječanstvu je koristio i kao sukroman čovjek, i bivši u vlasti. Izpoviedao je uvijek najslobodoumnija načela, te ih je svagdje gledao čim više provesti. U njega je bilo srca za sve, sto je smieralo na dobrobit čovječanstva, na sreću radnika i siromaka. Francusku je oslobodio od jezuita.

To je Gambetta bio čovječanstvu.

Za potištene narode čutio je vazda najživlju sućut. Bio im je uvijek zagovaratelj. On je po tužnoj kobi svoje otačbine iz vlastita izkustva znao, što je to propast i poniženje. Htio je osvetiti to poniženje, a da bude sigurniji, tražio je saveznika. I njegov bistar politički vid našao ga je odma u velikoj Rusiji, u moćnome Slavenstvu, komu je uvijek izkazivao najtoplije simpatije.

Ne smijemo dublje zasizati, da ne padnemo u napast.

To je Gambetta bio Slavenstvu.

I on je, kao svaki veliki muž, imao dosta prijatelja i dosta obožavatelja, ali još više protivnika, još više neprijatelja.

Prigovarali su mu, da nije dosta radikalan, da se je iznevjerio svomu programu. Prigovarali su mu, da provadja lukulski život, da si je nepoštenim načinom od naroda sgrnuo milijuna. Pokazalo se je, da baš ovo potonje ne stoji, a to ga ponajljepše za sve opravdava, jer se čovjeku, koji je ravnao udesom Francuske kao diktator god. 1871., koji je 4. listopada iste godine sklopio državni zajamod 250 milijuna franaka, koji je i kasnije imao posla sa milijuni državnoga novca, pa je iza svoje smrti ostavio jedva dva milijuna franaka iz prihoda svojih novina, — jer se takovu čovjeku nekoje pogreške mogu lako oprostiti. A tko ih nema?

I pod republikom, Gambetta se je do zadnjega vremena uvijek uztrčavao primiti državnu službu, dok napokon nije 31. siečnja god. 1879. sa 314 od 405 glasova izabran predsjednikom francuske komore, koju je čast obnašao sve do 15. studena god. 1881., kadno ga upravo prisiliše, da sastavi ministarstvo. Nu nije se dugo uzdržao u vlasti; pao je već nakon dva mjeseca, jer nije mogao prodrijeti sa svojom preinakom izbornoga reda, sa t. zv. scrutine de liste.

Za to su njegovi protivnici govorili, da je njegova zvijezda odavno počela zapadati, ali iza rane mu smrti pokazalo se je tim očitije, što je Francuskoj, a osobito francuskoj republici, bio Léon Gambetta. Odma iza njegova pokopa javili su se svi mogući pretendenti, da medju se porazdiele njegovu baštinu.

To su u kratko stožerna djela Gambettina života. Ali predjimo i na pojedinosti.

Léon Michel Gambetta rođen je 3. travnja 1838. u Cahorsu u južnoj Francuskoj. Njegova obitelj potiče štarinom iz Genove u Italiji, te ga za to njegovi protivnici nisu ni smatrali pravim Francezom, nego su ga porugljivo nazivali „lukavim Genovežanom.“

Bio je sin trgovačke porodice, te je prve

svoje nauke započeo u maljušnu seminaru svog rodnoga mjesta, gdje je i lyceum absolvirao odličnim uspjehom. Kasnije podje na Ecole de droit (prava) u Paris, i god. 1859. stupi u odvjetnički stališ. Kratko vrijeme bijaše tajnikom glasovitog francuskog odvjetnika G. Crémieuxa. I već u to doba odlikovao se Gambetta kao vrstan govornik, osobito u političkih parnicah, te je živahno sudjelovao kod izbornog pokreta god. 1863. Ali čim si je stekao nenadanu popularnost, bijaše obranbeni govor, što ga je 17. studena 1868. u Parisu proslovio za urednika Reveila, G. Deleschuza, koga su napoleonski sudovi progonili za to, što je pozivao na sakupljanje dobrovoljnih prinosa za spomenik poklisara Adolpha Baudina, koji je poginuo na barikadah. Gambettin štićenik bje doduše odsudjen, ali je uza sve to govor mladoga i slobodoumnoga odvjetnika proizveo neobičnu senzaciju. Od toga vremena proniclo se ime Léona Gambette ne samo po cijeloj Francuskoj, nego i po svoj Europi.

Kad se je za tim godine 1869. zaputio u Toulouse, da brani tamošnji list L' Emancipation, pozdravljen je od pučanstva oduševljenimi demonstracijami po svoj južnoj Francuskoj. I s toga je iste godine, pri izborih za Corps Législatif, mogao potpunim pravom kandidirati u Parisu i Marseilli, kao najžešći protivnik nepomirljive opozicije proti imperijalizmu. Njegova slava bijaše već tada tako velika, da je ogromnom većinom izabran za poklisara u oba od spomenutih gradova. Gambetta se odluči za Marseillu, ali nije odma mogao vršiti svoga mandata, jer je bio bolan. Nu čim je ozdravio, zauze svoje mjesto u Corps Legislatifu, gdje se je doskora orila njegova moćna rieč. Proslovio je mnogo znamenitih govora, medju kojima se osobito iztiče

onaj od 7. veljače 1870., u komu je najodlučnije prosvjedovao proti utamničenju svoga druga Henri Rocheforta.

Gambetta se je sa Thiersom u parlamentu odlučno protivio ratu sa Pruskom, ali nije hotio prve poraze carskih vojska upotrebiti u korist svojih republikanskih ideja. Istom kada je kod Sedana imperijalizam bio posve slomljen, postavi se on u rujnu 1870. na čelo pučkih gibanja i proglasi republiku.

Odma iza proglašenja republike ustrojila se

vlade za narodnu odloženo Gambetti, da i legacijam u Toursu.

To ne bijaše lahak svih strana bio obkolj. Ali Gambetta nije dug na kocku i sam život, glavni grad svoje otadžbine sretno prispio na odred.

U Toursu izdao je od načkoga bodrenja i žar

L É O N G A M B E T T A

ie u Parisu vlada za narodnu obranu, u koju je 5. rujna izabran i Léon Gambetta. On postade ministrom nutarnjih posala, i kao takav izdade tri dana kasnije sa svojimi drugovi proglas, kojim se za 18. listopada sazivlju sva izborna povjerenstva, da izaberu poklisare za t. zv. Constituantu. No brzi napredak njemačkih četa i obsada Parisa onemoguću izvedenje toga proglašenja.

Medjutim su obranbene mjere u provinciji vrlo slabo napredovale, i za to je odredbom

nim dekretom odredi, da se mobilizirane i rodne čete imadu na trošak pojedinih depu tementa oboružati i uzdržavati; drugi progl najavi Francuskoj kapitulaciju Metz i izda Bazaina; 31. listopada sklopi Gambetta državni zajam od 250 milijuna; on odpusti i službe t. zv. generalne savjetnike, koji su pri govarali njegovomu diktatorskomu postupku, i ustroji u najkraće vrijeme dvie velike vojske: prvu na Loiri pod Aurelle de Paladinesom, kasnije pod Chanzyem, a drugu na sjeveru

l
s
s
n
pj
nji
ga
obr
niji
je G
doka
samo
nego
Bijaše
neustr
ljao ja
vom;
nove č
djivao
gička
pojedini
sborova;
od mje
mjesta,
digne po
hrabrost,
ravna na
razmirice i
poteškoće.

Iz Toursa
seli se vla
narodnu obr
prosinca u B
aux, gdje je
betta istom ži
nošću nasta
svoje otadžbini
djelovanje. J

Francezke pod Faidherbom. Napokon bijaše i iztočna vojska pod Bourbakijem, koja je u Švicarskoj položila oružje, njegovim djelom.

Gambetta nije dapače ni onda klonuo duhom, kad je napokon i Paris gladom bio prisiljen na predaju. On je tu predaju označio »kažnjivim lakoumjem«, te je odredbu pariške vlade glede izbora narodne skupštine promienio u toliko, što je sve bivše službenike imperijalizma hotio lišiti izbornoga prava. Kad je ta odredba pariškom vladom bila zabačena, činilo se je nekoliko vremena, kao da će se Gambetta tomu oprijeti. Ali on toga nije učinio, premda je svu vlast imao u svojim rukuh. Nadvladao je sama sebe, i kad je u Bordeaux stigao Jules Simon, odrekao se je svojih časti.

Gambetta bijaše od toga vremena bez dvojbe najpopularnija ličnost u Francezkoj. Kod sljedećih obćenitih izbora u veljači god. 1871. izabran je za poklisara u deset departementa: on se odlučio za donju Rajnu. Kad je međutim taj departement odstupljen Njemačkoj, izabraše ga opet u srpnju svojim zastupnikom tri izborna kotara, a on se ovaj put odlučio za Paris.

Za komune bijaše Gambetta u Španiji, odakle se je međutim brzo povratio u svoju otačbinu. Petoga studena 1871. izadje prvi broj po njemu utemeljena i uređivana lista République Française, koj u francezkom novinarstvu odma zauze dostojno mjesto. Kašnje, 12. travnja 1876., ustroji i drugi list, Petit République Française, koji je medju radnici imao širiti njegova načela.

Iza rata proslavio je Gambetta svoj prvi veliki govor 14. srpnja 1872. u La-Ferté-sous-Jouarru, na banketu, priredjenu na uspomenu osvojenja Bastille. Govorio je za što uže sjedinjenje srednjih stališa, naglasio nuždu obće vojne dužnosti, i propoviedao politiku izmirenja, koja bi se imala započeti sveobćom amnestijom.

Vlada G. Thiersa podupirala je uvijek Léona Gambettu, kako je to sam jednom prigodom izjavio svojim biračem u Bellevillu; ali ponajglavnije zasluge za republiku stekao si je svojom oporbom proti ministarstvu Brogliejevu. Njegova glasovita interpelacija u veljači 1874. proizvela je po svoj Francezkoj silnu senzaciju, a kad je kašnje, u lipnju, G. Fourtousa interpelirao o rovaranju bonapartista, pa je tom sgodom G. Rouher oštro odsudio re-

voluciju od 4. rujna (proglašenje republike), povika Gambetta: — Imade ljudi, kojim ne priznajem ni prava ni sposobnosti, da napadaju revoluciju od 4. rujna, a to su oni kukavci, koji su upropastili Francezku! — Pozvan na to predsjednikom na red, odgovori: — Istina je, da izraz, što sam ga upotrebio, sadržaje više od uvrede; on je žig sramote, i ja ga ponavljam! — Bonapartiste osvetiše se vitežkim načinom: naručiše prodanih ljudi, koji su Gambettu na kolodvoru St. Lazare tvorno napali.

Iza dovršena rata naprezao je Gambetta sve sile, da u jednu veliku cjelinu spoji sve republikanske stranke. Ako mu to i nije posve pošlo za rukom, to je ipak uz njega pristala većina umjerenijih živalja, s kojima je sastavio stranku, kojoj on dade ime Union républicaine. Toj stranci ima se ponajviše zahvaliti, da je u veljači g. 1875. primljena t. zv. Constitution du Vallou, i da je republika priznana jedinom zakonitom vlašću u Francezkoj.

Moćni upliv Gambette, koj od sada bijaše ponajglavniji vođa republikanaca, pokazao se i kod sljedećih izbora, koji su obavljani na temelju novoga ustava. On sam bje 20. veljače 1876. izabran u Parisu, Lillu, Bordeauxu i Marseille.

Ti izbori ne bijahu po volji predsjedniku Mac-Mahonu, i kad je za to ministarstvo Broglie-Fourtoua, u lipnju, razpustilo komoru, izjavi Gambetta upravo proročanskim duhom: — Godine 1830. poslan je 221 poklisar kući, a povratilo ih se je 270. Ja očitujem, da nas odlazi 363, a da će nas se 400 povratiti. — Za izborne borbe pokazao se još očitije silan upliv Léona Gambette. Nu on ga je svojom neustrašivošću i zasluživao. Pred svojim izbornicima u Lillu rekao je posve otvoreno o Mac-Mahonu i njegovih spletkah: — Kad Francezka podigne svoj suvereni glas, onda, gospodo, ne bude druge nego popustiti ili odstupiti (se soumettre ou se démettre.) — Radi te izjave odsudjen je po desetom seinskom tribunalu na globu od 2000 franaka i tri mjeseca zatvora.

Srmeu Thiersa dospje sva vlast u ruke Gambetti, te je République Française otdada posve otvoreno pisala o predstojećemu odstupu Mac-Mahona i o predsjedništvu Julesa Grevya. To se je i sbilo.

Po izboru G. J. Grevya za predsjednika francezke republike dade se Gambetta u siječnju

god. 1879. napokon sklonuti, da preuzme predsjedništvo komore, pošto je već više puta odbio ponudu, da stupi u ministarstvo. Kao predsjednik komore proslavio je 21. lipnja 1880. svoj glasoviti govor u prilog amnestiji prognanih komunarda. Njegov upliv naraste sada u toliko, te se iza sastanka sadanje komore nije više mogao opirati, da sastavi ministarstvo. On je to i učinio 15. studena 1881., ali je već 26. siječnja 1882. odstupio, jer nije mogao po svojih načelih provesti reviziju izbornoga reda.

Od toga vremena živio je Gambetta dosta sukromno, premda je uvijek svojski sudjelovao u poslih francezke republike. Njegovi protivnici proglašivali su ga doduše skoro političkim mrtvacem, ali on je ipak bio čovjekom budućnosti, te bi bez dvojbe danas sutra bio postao predsjednikom francezke republike, da ga nije tako rano zatekla nenadana smrt. Umro je u 42 godini života.

Smrt mu je još i danas tajinstvena. Obitavao je zadnje vrijeme u svom ljetniku Ville d'Avray kraj Versaillesa, i tu ga zadesi hitac iz revolvera, koj bijaše barem posrednim uzrokom njegove smrti.

Mnogi upotrebljuju i na nju poznatu poslovicu: Cherchez la femme! Izvjestno je to, da je Gambetta bio u intimnijem odnošaju sa nekom M-om Léonie Léon, kojoj je napokon izjavio, da se namjerava oženiti. Jedni vele, da ga je na to razjarena ljubovca revolverom ranila u ruku i trbuh; drugi tvrde, da si je sama htjela skončati život, ter se je Gambetta, htijuć to zapriječiti i trgnuć joj revolver iz ruku, sam ranio u lievu ruku. Ovo je vjerojatnije, jer inače ne bi pokojnikovi prijatelji bili dozvolili, da ga ista gospodja do smrti dvori.

Kako liečnici tvrde, Gambetta nije međutim umro od te rane, nego od nutarnje crieвне bolesti, koja se je kod njega već odavno pokazivala.

Sprovod nekadanjega diktatora bijaše veličanstven. Pokopan je na državne troškove, najprije u Parisu, a kašnje je tielo prenešeno u obiteljsku grobnicu u Nizzu. Na grob u Parisu položeno je preko 2000 vienaca, ponajljepši iz Alzacije i Lorenške, za koje se je uvijek toliko zauzimao. *) A. Harambašić.

*) Podatke za ovaj vjekopis crpio sam ponajviše iz prekrasne knjige Domenica Galatija: Gli uomini del mio tempo.

Stecchetti: Postuma

Preveo August Harambašić

I
večernjem zraku, umilnom i mekom,
Bijaše oštar miris pođranih polja;
Mi bijasmo skupa na brdašcu nekom,
Tek je šturak pjevo daleko sred dolja.

Golubje ti oko diglo se lagano
Kano tiha molba na nebo zvjezdano:

A ja, koj sam čuo, što ni rekla nisi,
Zaljubih se za to, jer šutila ti si.

II
Da sam bogat, biserjem i zlatom
Prekrio bih tebe od glave do pete;
Da sam papa, za tvoje bih oči
Odreko se svoje vjere svete.

Da sam vladar ovog svieta svega,
Za tvoj cjelov ja bih dao njega.

Da sam Bog, i tad bih te priznavo:
U nebu bih klečeć tebe obožavo.

III
Stroj baš putem širi glasbu svoju,
Prozor mi je odprt, pada večer sjetna;
Sa poljana ide u sobicu moju
Nježni dašak vjetra pramaljetna.

Ne znam, zašto drhtat koljeno mi uze,
Zašto li na oči naviru mi suze?

Gle, na ruku spuštam obličje si meko,
Misleć na te, što si tol' daleko.

IV
Kad opadne lišće, ti ćeš zaći,
Da mi tražiš krst sred groblja svega;
Ti ćeš njega u zakutku naći,
Mnogo cvieća bit će oko njega.

Trgni tada za plavu si kosu
Cvieće niklo iz mog srca: to su

Pjesme, što ih spisat ne dotekoh,
Rieči milja, što ti još ne rekoh.

Sv. Lovreč u Istri

Međajem srednjega veka sagradilo po Istri mnošinu utvrđenih gradova. Među njimi nastale prepirke, za njih se borili patrijarhe oglejski, knezi gorički i pazinski, pak i republika mletačka i genoveška. Gradovi, mjesto da se slože proti tudjincem i nametnikom, predavali se jedni jednomu, drugi drugomu, treći trećemu u zaštitu. Tudjinci nametnici, težeći za osvojenjem jednih te istih gradova, morali su si biti protivnici, a kao takovi uzpirili su još veću mržnju izmedju pojedinih gradova. Što je slijedilo, moralo je slijediti. Gradovi, mržeć se medju sobom, a navaljujuć na one, koji bijahu neprijateljski njihovim hipnim, svaki čas se mienjajućim gospodarom, slabili su sve to više, izgubili su svoju znamenitost i svoje slobostine. Mogućniji tudjinci zavladaše su njimi, ne da se brinu za njihovo blagostanje, nego da od njih crpe što veću korist, pa da ih ostave na cjedilu, kad jači od njih dodje. Slijedeći jači, našav već malo ili ništa pliena, zadovoljavao je svojoj sebičnosti paleć i rušeć gradove, ubijajuć ili u robstvo bacajuć ostanke stanovnika. Zavladaše i bolesti.

Takva po prilici kob snalazila je i Svetlovreč, nedaleko na zapadu Drage limske, a nešto južno-zapadno Tinjanu.

Evo nekoliko crtica iz njegove prošlosti i sadašnjosti.

Kad je godine 1275. narod u prisutnosti markeza i kneza ustanovljivao medje i razvode, pokazali su Svetlovrečani list, koj bje pisan »na prvih razvodih« godine 1130. Pregledav medjaše izmedju Svetlovreča i Kriza*), određiše da ima i nadalje tako biti, kako bijaše od starih došlo i kako se u tom listu uzdrži. K večeri išao je markez i knez, i sva gospoda, u Svetlovreč. Sutra dan, bivši kod sv. mise, sastali su se na trgu. Pokazav knez svoje listove, narediše da ima biti onako, kako je u njih uzdržano i kako je »od starih prišlo.« Obćina svetlovrečka ima knezu u Pazin davati desetinu žita, vina i janjaca, a knez svaku četvrtu redovnikom, a »ti žlahtni od Svetlovreča« istomu knezu četiri librice papra i vazda mu služiti »iica da jesu od prvih knezi darovani.« Gospodin knez ne ima već držati svojih plaćenika u gradu (razumij kaštelu), koj ima ostati u oblasti gospodina Podreke, dočim obćina ima braniti grad i uzdržati ga u dobru stanju. Ne izpuni li svega toga, knez će opet namjestiti svoje plaćenike. Bi reći, da su već tada Mletčani nastojali dobiti upliva u Svetlovreču. Svrhom trinajstoga i početkom četrnajstoga stoleća vršili su već neku vlast nad njime, ali su se već oko god. 1350. morali radi njega boriti i proti knezu pazinskomu. Usljed jedne listine od god. 1368.

*) Medju ostalim, tu se spominje kako se je g. Alberto od sv. Petra od Silbe potužio, da mu Svetlovrečani nit Krizanci ne će plaćati dohodaka, određenih toj opatiji, što je u talijanskom prevodu razvoda istrijskoga prevedeno sa »il solito aggrario di dohodak dell' istessi campi del Abbacia.«

pripadale su prvomu i desetine Svetlovreča, kojega je smatrao svojim lenom. Drugi je nastojao uzpostaviti svoju vlast u Dalmaciji i u Istri.

Za borba izmedju Mletčana i Genovežana pozvali su Svetlovrečani odjel genoveškoga brodovja, da navali na bližnje Dvigradje, s kojim su bili u zavadi i mržnji. Stanovnici Dvigradja bili su poubijani, Dvigradje poplijenjeno i sažgano, povodom a možda i sudjelovanjem Svetlovrečana. U slijedećih stolećih nije moglo bolje b'iti ni Svetlovreču, kojim je za dulje vremena zavladao obitelj Loredana. Nije koristilo ni učvršćenje, izvedeno početkom šestnajstoga veka po glavnom mletačkom provedituru Marku Loredanu.

Tomasini piše oko godine 1650, da je Svetlovreč obzidan zidovi i kulami; da ima tvrđavica četvrt milje daleko; da je imavao do 200 obitelji; da su i oni stanovnici, koji su ostali, slabe brsti. Vječne borbe, slaba ili nikakova briga mletačke republike za blagostanje svojih podložnika u Istri, sve to, doprinelo je mnogo tomu stanju.

Gradjani govorili su, po istom Tomasini-u, na talijansku; pučani bili su obučeni u domaće sukno hrvatski. Što patrijarhe oglejski i knezi gorički, odnosno pazinski prije, što Mletčani kasnije, poslali su svojih ljudi kako drugamo tako i u Svetlovreč. Gradjani, ostavši u gradu, naučili su se štogod talijanski, i govorili su na talijansku. Jezgra pučanstva ostala je hrvatska i u najgora vremena za Hrvate, a danas je jedva koji ostanak toga potalijanstva i u samu gradu.

Bijah u Svetlovreču upravo na Lovrečevu. Prispio sam još u predvečerje.

Razgledao sam grad i popitao sam se o njemu. Ogradjen je još visokimi zidovi i kulami. Opaža se i stuba, po kojih se je uzlazilo. Od četiriju vrata, negda u grad vodećih, sad su dvojica zazidana. Unutar zidina ima ruševina, kuća zapušćenih, starih i na starinsku gradjenih. Nešto ljepših ima samo na trgu.

Crkvice, posvećena svetomu Lovreču, nije u gradu, već izvan njega. Stara je jako. Oko nje je svetlovrečko groblje. Imena krajeva oko njega samo su hrvatska.

Glavna crkva u gradu posvećena je sv. Martinu. Gradjena je poput bazilike. U sredini prezbiterija je oltar. Oko njega su sjedala, priredjena nekoć za veći broj kanonika. Iza oltara su vrata, vodeća u sakristiju, koja je okrenuta prema iztoku. U njoj se čuvaju i srebrene posudice za sv. ulje, sa latinskim i starohrvatskim slovima. Po crkvi ima nadgrobnih škripla (ploča). Na njih čitaju se i ova imena: Marković, Soldatić, Kršević, Matosović, Šabac, Cetina, Čehić, Orjan. U ljetovnicima zabilježena su imena kanonika i župnika te crkve od godine 1502. napred. Medju njimi i ova: Klemenić, Lumetić, Pasetić, Jurica, Čehić, Vukasović, Čuk, Juretić, Župić, Legović, Petrović, Bogašić, Prundalić, Knapić, Hrvatinić, Miloš, Doblanović, Med-

vidić. Sada je župnikom velečastni gospodin Radošević, rodom iz okolice porečke.

Imena stanovnika, kao Banić, Bogašić, Jurišević, Matosović, Medvidić, Žiković, kažu na hrvatstvo grada. Isto tako i imena posjeda, nalazećih se oko grada. U gradiću samom, u komu je kakovih 200 ljudi, čuje se talijanski samo medju nekolicinom na trgu. I drugi koji ter koji sili se govoriti na talijansku, ali mu uvijek za sve ne dostaje ni rieči, pak se utiče u pomoć jeziku, koj znade, naime hrvatskomu. I to talijanstva je plod novije dobe. Inače se po gradu, po svih uličicah i mimo svih kuća, čuje malo ne samo hrvatski. U istoj nehrvatskoj obitelji Gramaticopolo govori se hrvatski i talijanski. I sama gazdarica, ne varam li se Furlanka, govori, prem ne rado nit lahko, hrvatski. Njezine kćeri znadu isto tako gladko hrvatski kao i talijanski. Jezik, kojim govori narod, zove sam uz hrvatski i »naš« i »istrijski« — i opet liep dokaz hrvatstvu Istre.

Crkva pripoznaje hrvatstvo gradića; škola i uredi htjeli bi ga izbrisati. Mjestno školsko vieće vrsarsko, pod koje spada i Svetlovreč, nalaže bez prigovora da se u školi svetlovrečkoj podučaje talijanski, jer poljodjelci imadu posla sa gradjani, i jer se u javnosti rabi samo talijanski jezik.*

Za naobrazbu naroda ne brine se nitko. Srećom ima prirodnjenih čudorednih načela. Nezakonite djece nema. Ako se kadkad i dogodi, da je mladić bio u bližnjemu odnošaju sa djevojkom, on se s njom za stalno i vjenča.

Zrak je sad zdraviji, nego li je bivao za vremena spominjanoga Tomasina. Narod je još prilično zdrav uza sve nevolje, koje ga pritišću.

Od vina je u prijašnja vremena plaćao davke i namirivao razne potreboće. Otkad je groždje počelo bolovati, suše pritiskati, tuče pobijati, zapao je u sve to veće dugove. S neumjeće nije se znao pomoći. Liesom nije se znao niti se znade okoristiti. Duge za bačve kupuje za skup novac, a mogao bi ih imati iz svoga liesa, za se i za prodaju. Zanata ne poznaje nikakova. Dolazili i u Svetlovreč ljudi Karnjeli kao tkalci, šavci, zidari. Videć, da im je dobro, i nastanili se. Pred desetak godina došao jedan i počeo sa pobiranjem cunjia. Išlo mu sve to bolje. Metnuo mali dućančić. Povećao ga. Danas ima i najveći dućan i najljepšu kuću. Kod priprosta naroda u obće napreduju najbolje dućandije. U nevolji se ljudi kod njega na lahko pomažu. Zaduže se. Ne mogu izplatiti. Plaćaju njihovi posjedi i njihove kuće.

Narodu je zlo i, velim i opet, ne zna si pomoći, niti mu tko drugi pomaže. Još si sve više razmaže i zdvaja, zdvaja očajno. »Puške, olova i novaca nam manjka!« reče jedan, jadikujuć i tražeć u svojoj glavi način kako da si narod pomogne!... »Ovaj prokleti jezik talijanski!« reče isti, a raztumači to tako, da su se njim u narod uvukle kletve, kojih nije prije poznavao. Sve to dobra nalazi on u kulturi talijanskoj za Hrvate.

Misa pjevala se je latinski, poslanica i

blagoviest hrvatski. Za raztegnuta pjevanja moglo se je zaviriti u vjernike. Crkva bila ih je puna. Mužki skoro svi obrijani, neki samo sa krpičicom kod uha. Staraca si ne striže vlasi na zatiljku. Mnogi mužkarci nose naušnice, i velike i vrijedne. Košulja im je iz domaćega platna sa stajačim ovratničicom. Ne zakapča se, već splećicom zavezuje. Vrh košulje je odjelce bez rukava, sižuće do pása, slično posluoku. Vrh toga nosili su, ne svi, odulje odijelo, sižuće skoro do koljena, također bez rukava. Po nekih stranah Istre zovu ga ječerma, a to je ono *dugo odijelo po običaju Hrvata*, koje spominju već stariji pisci u Istri. Neki su nad drugim imali i treće odijelo, na ramenih prebačeno, sižuće do pasa, sa rukavi. To troje odijelo iz domaćega je suroga sukna. Gaće nosila je većina suknene, biele, sižuće od kukova, nad kojim je provezen pás, sve do kičica (gležanja). Te su utaknute u kratke vunene nogavice. U rukuh držali su malene istarske kapice, crne, iz domaćega sukna. Ženske imadu kosu gladko ugladjenu i po sredini razdieljenu. Većina njih ima velike naušnice. Na glavi im je bieli rubac. Mora da se gleda kako stoji. Starija ženska češće

je pogledavala na rubac mladje — valjda majka svoje kćeri — i popravljala ga, dočim je to mladja mudro snašala. Oko vrata obaviti im je nekoliko puta koralj sa drobnimi zrcni. Na nj je ovješten križić. Košulja ima samo komadićac ovratnika na zatiljku, s prieda siže do pod vrat i vezana je vezom raznomastnim. Nekim je taj vez crn, jedini znak žalovanja za pokojnici. Nad košuljom imadu svite, raznomastne, bez rukava, iz jednoga komada. Kas (struk) je s prieda izstrižen, siže samo do polovice prsiju tako, da se na gornjoj strani vidi košulja. Nad svitami imadu neke raznomastan ogrtač. Gornja mu je polovica veoma uzka, dolnja sve šira. Nose ga rüče, iduće sa ramena pod pazuhe do kukova. Na hrbtu i prema dnu krasno je izvezen. Pás je raznomastan. Nada nj vezana je pregača. Mnoge imadu još do pasa odjelce, s rukavi, s prieda izvezeno. K tomu nogavice i postolčice. — Starica segla je u njedra, izvadila bosiljka i pružila ga kititicu mladici. Druga ponudila je kiticu bosiljka čovjeku posve ne poznatu i drugoga stališa. Inače su mužki nosili bosiljak, zataknut za kapicu.

Posle mise su se znanci medju sobom rukovali. Ženske, da i mužkih se je cjelivalo.

Mladih ljudi iz gradića pjevalo je najružnijih talijanskih pjesama. Narod čulo se pjevati po sajmu obične hrvatske bugartice debelim i tankim glasom.

Plesala se većinom polka. »Hrvatski balon« zapuščaju, imenito odkad su nestala sopila ili tororó, a pojavile se gusle.

Sajam nije prošao bez četice Cigana, koji se po Istri prilično klatare. Značajno je, da je u toj četici bila ženska iz Žbandaja. Zagledala se je bila pred koju godinu u Cigane i pošla s njimi, zapustiv roditelje i braću i zavičaj svoj. Prilično je pociganila i u licu i u odijelu: bila je zamrljana, razdrapana, u obće zapušćena.

Nije se čulo drugoga glasa do hrvatskoga, osim kakva kaputaša, sastavšega se s drugim, koji su se pak i sami nekako tudjinci čutili.

Uz obične kramariće, koji obično idu po sajmovih sa svakojakim blagom; uz domaće dućandije sa njihovom robom; uz krčmare sa jelom i pilom, bilo je osobito prodavaoca stoke i goveda krasne pasmine.

V. S.

Cirkničko jezero

usjedna nam Kranjska obiluje prirodnimi krasotami na površini kao i u utrobi zemaljskoj. Spominjemo Bledsko jezero, Bohinjsku dolinu, slap Savice, gorostasni Triglav, viline dvorove Postojnsku špilju. Sve ove krasote opisalo je i hrvatsko pero, nu za njimi ne zaostaje ni Cirkničko jezero.

Tko da nije čuo, bivši još u školah, pripoviedati ob onom jezeru, koje s proljeća i ljeti presuši, a pod jesen se opet vodom napuni. Kako smo začudjeni slušali učitelja, kad je opisivao to jezero i spomenuo, da se na njemu kosi, žanje, blago pase, a opet da se i ribe love, koje posle odtičućom vodom propadaju. Mnogi nas je poželio, da to čudovište prirode posjeti, da i svojim očima razgleda sve ono, što je čuo pripoviedati ili što je o Cirkničkom jezeru čitao. Kad sam se lanske godine spremio na put, da obadjem najnepoznatiiji nam kraj domovine, kotar čabarski, svrnuo sam često okom na zemljovid i duhom se prenio u krasne prediele Cirkničkoga jezera.

Iz Čabra uputio sam se 11. kolovoza pr. g. u Prezid, a obaviv i ondje svoja studija, mogao sam pomisliti i na to, da krenem na jezero. Bijaše u nedelju 13. i. m. kad me je kočija prijatelja i saučenika D. R. spremna čekala. Turnuv u žep preporučno pismo i oprostiv se sa prijatelji, krenusmo u 8^{1/2} na put. Za četvrt sata dođosmo u Babino polje i prekoračismo tim našu medju. Prošav mjesta Podgore, Igo Vas, Pudobe, naletismo u Stari Trg, koj leži u prekrasnoj okolici, okruženoj visokimi gorami i vrhovi, to golimi, to šumami obraslimi, a na jednom se briegu kočje podrtine nekoga staroga grada. U Starom Trgu odpočinusmo malo, a tada krenusmo preko Lož do Bleške poljice, odkuda zagledah prvi put Cirkničko jezero i zanimivu mu okolicu. Prošav još Obločice, Grahovo i Martinjak dođosmo i do Cirkniče; bijaše upravo 12 sati.

Tu sam skrenuo u jednospratnu gostionu i predao preporučno pismo. Gostioničar, koj je sa mnogi samo slovenski razgovarao, priskrbi mi vješta i sigurna vodiča, a taj mi bijaše uz mjestnoga učitelja bivši načelnik Jezera donjega g. A. Krasović. U gostioni je i čitaonica, gdje nadjoh na stolu Ljubljanski zvon, Kres, Slovenski narod, Edinost, Slovenca, Učiteljski Tovariš, ali i Hrvatsku vilu. Na stolu leži i knjiga spomenica, u kojoj

sam našao imena onih, koji jezero posjetiš, a medju njimi i ime našega čuvenoga Kuhača, koji je dva dana prije mene Cirknicu posjetio.

U ugodnom razgovoru prodje i vrijeme veoma brzo, i kola g. Krasovića bijahu spremna, da na jezero krenemo. Došao sam u doba godine, kad ne bijaše vode, što me uzradova, jer sam tako sve točno mogao pregledati, dočim bi mi to inače bilo nemoguće. Ostaviv Cirknicu, krenusmo nizdolice i evo nas u selu Jezeru donjnjem, koje se je pribralo nedaleko obale. U blizini ceste leži ždrielo Ilova jama, od koje se reda ždriecle do ždriecle, puknuv u debeloj ilovači, a sva se zovu Vodonos. Ždriela, na koja voda provaljuje ili propada, ima u jezeru i naokolo koja stotina. Ima takovih, koja samo vodu izbacuju, ali je posle ne gutaju. Ovakova ždriela zovu Slovenci »bljuvalnik«. Voda, koja u Vodonosu propada, vele da provaljuje u Ljubljanskoj dolini kao Bistra i Borovnica.

U sredini jezera uzdiže se otočić, obrasao šumom crnogorice. Kad smo se uzpeli i postali na jedan grič, puknu pred nama vidik na cijelo jezero, koje se sada pred nami pružilo poput zelena saga. Naokolo se uzdižu visoki briegovi, koji se daleko tamo kao gorske kose gube. Tu se iztiču oko jezera mjesta Grahovo, Žirovnica, na visokom briegu bieli se crkva sv. Križa, a daleko tamo na kraju jezera posadilo se mjesto Jezero gornje, dalje od njega eno Lazā, koji se ogrnuše bujnim zelenilom, a da kraj s te strane bude još čarobniji iztaknuo se opet zelen, otegnut otočić, a na njem načičkano selo Otok, da je milina gledati.

Kad smo se nagledali krasna kraja, koj poljepšava ona gusta šuma crnogorice, spustismo se u kolca, te se povezosmo do ždriela Velika ponikva, nu malo da tu nismo zaglavili. Naš konjic uzvrpoljio se, pa bi bilo i neprilike, da ne ostavismo kola, jer nije šala voziti se krajem, gdje sa svih strana ždriela zievaju, da te progutaju, ako nisi oprezan. Velika Ponikva pukla je u zemlji crnici, koja je otje nekoliko metara debela, a na kraju joj prodiše žutkastij pjeskar. I ovo se ždrielo ljevasto suzuje, a otvor, kojim je i sada nešto vode propadalo, dosta je neznatan.

Popeljav se opet malo, dođosmo do otoka Drvoseća, koj je također crnogoricom obrasao, a kad krenusmo mimo, evo nas na gornjem jezeru, koje zaprema preko 280 četv. hektara, dočim se prednje pruža na 4028 četv. hektara daleko. I gornje je jezero obrubljeno visokimi šumovitimi briegovi, dočim mu se tlo stere opet ravno, na kojemu je najbujnije porasao rogoz. Ovdje iz-

vadi g. Krasović žigicu i zapali suho rogozje. Plamen zahvatio munjimice i za malo pružio se pred nami poput ognjena polja. Ovo je tu navada, pa zato se vidi i dosta obsežnih garišta, a čitao sam nekom sgodom, da su rogoz pod ledom upalili, što bijaše zaista čarobno gledati.

Južno od Drvoseća leže dva ždriela: Vranja jama i Bobnarce, koja vodu davaju, ali ju ne gutaju, jer leže uz obalu jezera. Prije nego će voda provaliti, tutnji kao da bi žestoko bubnjao, pa odtuda onomu žrielu i ime, a onda tekar provali svom snagom svojom. Još su u ovom kraju dva znamenitija ždriela: Kotel i Gebno, u kojih voda ponire i provaljuje. Nedaleko Drvoseća podvikne gosp. Krasović: Otok! — i od svih strana odjekuje: Otok! Ovdje je jeka jaka, a izušćena rieč odjekuje pet puta.

Kad smo ostavili gornje jezero, krenusmo uz lijevnu stranu, koju obrubljuje opet cijeli niz briegova, a medju njimi iztaknuo se na visoko jelom i smrekom obrasao Javornik. Na podnožju ovoga briega puknula je špilja, na koju voda provaljuje takovom silom, da i veliko kamenje izbacuje, pak kad je jaka zaplavi za tri sata cijeli zapadni dio jezera. Unidjosmo u špilju, koja se na daleko pruža, a onda suzi; ima u njoj sige, a po stienah i draperija. Taj se bljuvalnik zove Suha dolca, a do nje leži ponor Križ, gdje se vode križaju, pa onda Rešeto. Oko ovih ponora je ribolov najobilniji, a love menke (Lota vulgaris), štuke, linje, klene, bjelice, a ima i liepih rakova.

Cirkničko se jezero pruža od sjevero-iztoka prema jugozapadu. Cijela južna i zapadna strana jezera je pusta, akoprem je zemlja tu i tamo na tom, debela. Tu raste samo šaš i rogoz, a od cvatućih biljaka izticao se je Senecio paludosus u poldrugij metar visokih pojedincih. Nekoji krajevi biele se na daleko i široko, tako sam mislio, da se cakli voda, ali kad tamo, opazih pred sobom bjelinu poput sniega, a tako nježnu, da ju je slast gledati. Posegneš li rukom, razpadne ti se u prah. To su mahovi tresetnjaci, koje sam prvi put u tolikoj množini zagledao. Kada jezero presuši, usahnu i mahovi; ugodna zelen prometne se na suncu u bjelinu, nu čim jezero zaplavi, iznovice ožive i na visoko uzbujuju.

Sjeverna je strana jezera bujna. Tu se protežu pažnjaci što čovjek može okom segnuti, po kojih pasu goveda, a bilo je krava i volova koja stotina komada, razredjenih u mnogobrojne hrpe. Na sjevero-istočnom kraju bieli se Dolnja Vas i Zetše, a straga im zelen brieg Tržišće na kojem se izkopalo rimskih starina. Samim poljem vijuga se Cirknišćica, u koju se zakloniše mnoge ribe, zato je

ovdje i dječaka, koji ribare. Kako nam je na kolih puknuo klin, moradosmo poći pješke, da razgledamo glavna ždriela Veliku i Malu Karlovcu.

Ova ždriela puknuše u vapnenih stienah; kroz nje odteče skoro sva voda iz jezera, i zato su veoma ružna, jer od njih visina vode i sigurnost kraja zavisi. Da se ova ždriela zabrtve, voda nebi mogla odticati, te bi cijeli kraj zaplavila i silnu štetu prouzročila. Unidjosmo i u Veliku Karlovcu, ali ju moradosmo naskoro ostaviti, jer tu struji tako hladan zrak, da nas je oko listnjaka zeblo, nu ipak za omare po-

ganjaju govedari amo svoje blago, da odpočine i da se ohladi. G. Krasović pokušao je prije nekoliko godina, da tu špilju izpita. Najprije prodre po suhom tlu 152 m. daleko, posle zaplovi 20 m. malim čamcem, zatim opet 153 m. po zemlji, pa opet 18 m. vodom, i tako izmjenice, dok ga nakon osamsatnoga napornoga propinjanja pećine ne sustaviše.

Nedaleko Velike Karlovce leži opet jedna špilja, a sada Karlovca mala, a na desno od nje podigla se osovna stiena sa ostanci Karlovskoga grada, o kojem narod i danas priča. Po ovih špiljah gnjezde golubidupljaši (Columba livia), nu kad voda nahrupi, ostavljaju svoje stanove i kreću kao selice na daleki jug.

Uz cijelu desnu obalu jezera steru se polja, njive i djetelnjaci, do kuda voda riedko dopre, a s ove strane leži i liepo trgovišće Cirknica, kamo nakon 3 1/2 satne vožnje po jezeru trudni stigosmo.

Pita se: odakuda dolazi tolika voda u Cirkničko jezero?

Kad bi ova voda priticala sa okoličnih vrhova, rušeći se niz njihove obronke, kad bi to bila obična poplava, nu tomu nije tako. Voda koja ovaj kraj u jezero pretvara, dolazi, najvećma sdola, a pomanje sa vrhova, koji ju propuštaju. Da ovaj zanimivi pojav posve raztumačimo, treba nam još malo razgledati okolicu Cirkničkoga jezera.

Ovo jezero nije ino nego duboka i prostrana kraška ponikva, okružena briegovima i povišokimi vrhovi, koji se mjestimice stupnjavasto uzdižu. Poznato je, da kraška formacija obiluje raznim šupljinama, a kroz sve propada

voda kao kroz rešetko. Kada se snieg po planinah otopi, to ona sva voda propada, a isto se događa kada dugotrajne kiše zaredaju. Voda, koja propada, provaljuje na podnožju briegov, tik obale jezera. Spomenusmo, da voda i na ždriela provaljuje, koja leže u dnu jezera, pa tu posle i propada, mora dakle i pod Cirkničkim jezerom biti šupljina, jer to svedoči voda. Te šupljine ne će biti jednake, već razne veličine, nu međusobno su sigurno odijeljene osnovnim stienama, koje ih i razstavljaju. Iz ovih šupljina, provaljuje voda usljed osnovnoga tlaka, a da

Više Jezera gornjega leži mjesto Dane, gdje provaljuje voda silnim i strašnim šumom, propadajući u duboko ždrielo Golubinku, a provaljuje opet kod Jezera gornjega i zaplavljuje gornju stranu jezera, a pojačava se voda sa Žirovnicom, koja dolazi sa jugo-istoka, Martinskim potokom, koj pritiče od Martinjaka, i Lepsenjšćicom, koja dolazi od Lipsenja. Gdje voda, koja na Cirkničkom jezeru propada, provaljuje, to dakako neznamo, nu iztaknuti nam je ovdje, da ono nije jedino, koje se tim pojavom odlikuje. Mi imademo u Hrvatskoj tri takova periodična jezera.

Zapadno od Drežnice dolnje pruža se na sat duga i prilično široka dolina, koja se pretvara u jezero. Veličajnije, ako i u manjemu obsegu, očituje se ovaj pojav na Drežničkom polju, koje je po prilici pol sata dugačko, gdje se voda uzdigne do najviših hrastova, nu najzanimivije su u tomu pogledu Ponikve, u Primorju, koje točno izpitismo, pa ćemo ih drugom sgodom opisati, jer su još zanimivije negoli Cirkničko jezero.

Naša otačbina u obće obiluje naravnimi krasotami, koje su žalibože premalo poznate većini Hrvata. U njih ne ima mnogo volje ni mara, da bar obidju svoju zemlju i da ju tako čim bolje upoznadu. Riedko je naći i opisa, koji slave sve te ljepote, premda se moguće dosta rado čitaju. To bi bar moralo biti, jer je prva dužnost pravoga rodoljuba: upoznati svoju domovinu. Proučavajuć njezine prirodne divote, proučavaš i narod onoga kraja, kojim se baviš. Naša je krivnja, i to pretežka krivnja, ako ne znamo cijeniti svoje moći i svoga bogatstva, ako smo još uvijek: Peregrini in Israel, tudjinci u vlastitoj kući.

Proučavajmo za to čim marljivije svoju otačbinu, pa ćemo ju onda uzljubiti pravim žarom, koji dolikuje onoj zemlji, o kojoj je slavni Ante Miha-nović tako zanosno zapjevao: Liepa naša domovino!

Jest, u tih je riečih našu zemlju, čija mu je ljepota iz dubine grudi iztisnula onu pjesmu, koju i danas pjevamo uz zanosan uzvik: Živila Hrvatska!

D. Hirc

Kavkazka djevojka

je tako, svjedoči težko i veliko kamenje, koje ona izbacuje. I po tomu imali bi prividno dva jezera: jedno na površini, a drugo u utrobi zemaljskoj.

Vode privlažu Cirkničkom jezeru i nekoji potoci,

KNJIŽEVNOST

— Zmaj Jovan Jovanović : Djulici uveoci. Izdanje braće M. Popovića u Novome Sadu.

Za prevrata god. 1848., usred krvi, nevolje i barikada, napisa Viktor Hugo o pjesnikovu zvanju: *Ton devoir est consoler* (Tvoje je zvanje tješiti), i u tih riječi označen je ponajbolje pjesnikov poziv.

Književnost u obće nije samo da zabavlja, nego da prosvjetljuje narod. Pjesništvo je najdivnija grana književnoga stabla.

Za to je upravo pjesnik najviše pozvan, da svoj narod vodi k napredku i prosviećenju, da ga u sreći veliča, a tješi u biedi. On vazda mora vlastite osjećaje prilagodjivati osjećajem svoga roda, pa s njime dieliti i radost i tugu.

Pravi pjesnici imaju to uvijek na umu, pa i najmanjom pjesmom gledaju, da uznesu ili dirnu svoje čitateljstvo. Puko krparenje sro-kova, bez višega cilja, nije i ne može biti pravo pjesništvo.

Kano u svemu, mi smo žalibože i u tomu okuženi švabskim duhom. Kod nas većina pjesnika pjeva samo za sebe, za svoje zatravljeno srce, prekrivajući svoje pjesme nekom romantičkom koprenom, koja je ponajviše preumjetna, i za to nenaravna. U tomu smo hvala Bogu dotjerali već tako daleko, da je u naše kritike, baš po švabskomu ukusu, svaka pjesma tim savršenija i bolja, čim je teža i nerazumljivija. Naši pjesnici misle, da su mnogo uzvišenija bića od drugih ljudi,*) pa za to ih ne smije tako lako shvatiti običan čovjek. Mi smo se iznevjerili prostomu narodu, o komu tako divno reče Nikola Tomaseo: *Hljeb iz zemlje, ljepotu iz naroda; narod nam je otac, a zemlja majka naša.*

Našim pjesništvom vlada duh romantike. Mi pjevamo o cvieću, dok nam narod teško sdvaja; mi se zalietamo nebu pod oblake, da tamo slušamo rajske harmonije, dok se ovom zemljom čuje samo plač i jaukanje. I to našim kritičarom godi. Opjevaš li ružicu, to je njima najdivnija pjesmica; ali izpovjediš li, da ćeš za dom radit i s perom i s revolverom, to je onda zlo i naopako, jer nije — estetično.

Koliko drugačije sude prosvjetljeniji i napredniji narodi! Tri su najveća pjesnika romanskih plemena: Victor Hugo, Giosuè Carducci i Lorenzo Stecchetti (Olindo Guerrini). Čitajte od prvoga *Les Chatiments* (Kazne), od drugoga *Odi barbare* (Barbarske ode), od trećega *Postuma* (Posmrtnad). Naročito proučite *Les Chatiments*, pa ćete vidjeti, imade li u njih estetike, premda pjevaju o gnjusobah i o krvi, i premda su tako oštre,

da bi riedko koju prevedenu objelodanio ikoj hrvatski časopis, hvala našem napredku i slo-bodoumju!

Istina, mi nismo mogli jednim korakom koracati s Talijani i Francezi. Oni su i sretniji i veći. Ali mi smo bar morali sačuvati svoje siromaštvo, mi smo morali visoko uzdići svetinju svoga naroda: njegovu jednostavnu, a ipak toli divnu pjesmu.

Mi ni toga nismo učinili. Dajte prostomu narodu po koju umjetnu pjesmu — i on je neće razumiti! On će se čuditi ukočenu obliku, nenaravnu razmjestaju rieči, a da i ne spominjemo tolikih bezmislenih kovanica, te najveće mane naših pjesnika. Skoro svaki misli, da je pozvan upoduniti naš bogati jezik, a on ga upravo nagrdjuje. Jest, to su sve nemile istine, koje po svoj prilici ne će biti ugodne mnogim našim književnikom, ali mi ih otvoreno iztječemo, da se i na nami ne bi obistinila gorka rieč G. Flèschiera: *On n'a plus le courage de dire la vérité* (Nema više smjlosti, da se kaže istina).

Malo je u nas pjesnika, koji su udarili pravim putem. Većina je kod iztočne braće, a svim na čelu naš najveći pjesnik Zmaj Jovan Jovanović.

Bez dvojbe, njegovu cieniu ponajvećma diže dvoje: što je *naravan i mnogostruk*. On pjeva, kao što i njegov narod, lako i jednostavno, a vrstan je u svakoj pjesničkoj struci. K tomu je neobično plodan.

Svoj narod obdario je i opet svojimi Djulici uveoci. To je kita pjesama, o kojih se u istinu može reći: da se ne zna, koja je divnija i ljepša.

U njih on oplakuje svoju izgubljenu sreću, svoje mile pokojnike: otca, majku, ženu i djecu. Ali on ne sdvaja, nego junački tješi i sebe i druge: *Bol nek vas diže, nek vas ne obara!* Baš po onoj: *Ton devoir est consoler!*

Ostavši samac na ovome svijetu, samac sa svojom tugom, nalazi pjesnik najveću utjehu u tome, da svoje pokojnike prošlavi pjesmom. A kako je umjeren i čedan! On ne vjeruje, da će mu to poći za rukom, ali se i za to u istoj kitici plemenito tješi:

Spomenu vam odužit se hteti,
To je tlapnja slepilom golema!
Al mi niko ne može oteti:
Ljubiti vas — i kada vas nema.

Nu on ipak i sam znade svoju cieniu. Drugi, veli u prekrasnoj pjesmi, dižu svojim mrtvim ogromne spomenike, samo da se dalje vide i da duže traju, a on svoje pokojnike nosi u svom srcu, jer je i to grob, a na njemu od boli piramida. Njega nada sve tješi divna nada,

za koju medjutim i opet čedno kaže, da će se *možda* izpuniti:

Kad ja umrem, bol će pasti,
Al će ostat bršljan ovi,
— A ostaće možda duže
Nego ploče i krstovi.

Tu je mnogo samozataje, u koju bi se mnogi mogli ugledati. Ta svi znamo: Pasti će i ploče i krstovi, pasti će i najveći spomenici, a Zmajeve pjesme žvit će do vieka.

U njih su njegovim pokojnikom u istinu takovi spomenici, da bi potpunim pravom mogao sa Horacom reći: *Exegi monumenta aere perrenia* (Dignuo sam spomenike, trajnije od mjedi)!

Uspomenu svojih roditelja ovjekovječio je pjesnik dvimi pjesmami, koje bez dvojbe spadaju medju ponajkrasnije u našoj književnosti. Evo prve u celosti:

Ovaj pramen kose plave,
To je kosa moje majke.
Ovaj pramen kose crne,
To je kosa mog babajke.

Ovo su mi ko dva cveta
Iz detinstva, iz davnina;
Ova rosa na tom cveću,
To je suza njina sina.

U drugoj veli, da ga i opet k roditeljem vodi stara i vierna miso, pa kliče: »Što mirišeš, pjesmo moja, još te nisam ni napiso?« Srce mu je tiho i mirno, a pjesma sve miriše kao tamjan i bosilje. Ne, nije to pjesma. To je blizina dvijuh duša, otca i majke. One motre svoga sina, kako vije splet maleni iz dubine duše svoje njinoj svetoj uspomeni*. A tajni glas mu šapće: Ako ti se kadgod čini, da se suše tvoje suze, a ti se sjeti, da ih to suši toplota duše tvojih roditelja, i, osetiš li časak, koji radnoj težnji polja traži: Ti se seti ko te krepi, ti se seti ko te snaži!

Najviše pjesama posvećeno je pokojnoj drugarici pjesnikova života, koju je ljubio svom silom svoje duše. Ali i tu je Jovanović velik i plemenit. Njezina smrt ne boli ga toliko radi njega sama, nego radi čeda, koje za majkom ostade jadnim sirotčetom. S te misli pada pjesnik u duboku tugu, koju izražuje toli savršenom i veličajnom pjesmom, da ju evo donosimo u celosti, na čemu će nam naši čitatelji sigurno biti od srca zahvalni:

Podjem, klecam, idem, zastajavam,
Šetalicu satu zadržavam;
Jurim, bežim, ka' očajnik kleti,
Zborim reči, reči bez pameti:
»Ne sme nam umreti!«

Vičem Bogu: Ona je još mlada!
Vičem pravdi: Ona se još nada!
Andjelima: Vi joj srce znate!
Vičem zemlji: Ona nije za te!

*) Vidi n. pr. Put na Lovćen u Viencu.

Ni od kuda nema mi odjeka, —
Vičem sebi: Zar joj nemaš leka!
Idem, stanem, ka' očajnik kleti,
Opet zborim reči bez pameti:
»Ne sme nam umreti!«

Idem, stanem, pa mi klone glava
Nad kolevkom, gde nam čedo spava,
Čedo s' budi, pa me gleda nemo;
Gledamo se, pa se zaplačemo;
Pa i njemu, ka' očajnik kleti,
Zborim reči, reči bez pameti:
»Ne sme nam umreti!«

I pjesnik je čovjek. I on mora jesti i piti, i on teško podnosi svu nevolju ovoga života. On nije nikakovo nadnaravno biće. I njega može na časak svladati upravo očajna tuga, gdje bi najvolio umrijeti, da se rieši svojih težkih jada. To je posve naravski, i u tome pogledu nema kod Zmaja nikakove afektacije. On vidi, da je izgubio svu sreću svoga života, a sveudilj ga muči misao o zapuštenu čedu. Za to i pjeva u očajnoj pjesmi, kako je bio na grobu pokojne si žene, i kako mu se je tame pričuo glasak: „Šta mi radi moja Smiljka?“ A on odgovara: Tvoja Smiljka još je malena, a ja ju učim govorit — prva rieč joj bit će: Mati! Kad nauči tu rieč, dovest ću ju tvome grobu, pa nek tu onda milo zovne: Mati, mati! Možda će na taj prizor pući moje ranjeno srce: vidiš, to su liepe nade, što me drže u životu!

I ta je pjesma svojom izvedbom, kao obično u Zmaja, posve savršena. Kritičaru Vienca ne svidja se ona radi tobože prevelika očaja. Pokojni Šenoa uvrstio ju je u svoju Antologiju, a on je valjda nešto mjerodavniji od mladoga Milivoja.

U ostalom, Jovan Jovanović klone samo na časak u takovu tugu. On je skroz naravan, pa se podaje i takovim osjećajem u najtežih trenucih, ali se već u sljedećoj pjesmi divno tješi:

Zar ti nisi uvek bila
Melem-cveće mojih rana,
Zar mi nisi i sad nada,
Nado moja — zakopana!

On dobro znade, da za njega više nema sreće ni ljubavi, od kako mu je ljuba mrtva, pa se ipak tješi: »Ja te ljubim, prazna senko, i bez vere i bez nada!« To je prava pjesnička ljubav, koja i po smrti traje.

Pjesnik to naročito iztiče i u drugoj prekrasnoj pjesmi, gdje zaklinje smrt, da ne razrieši divnu svezu, koja ga veže sa njegovom ljubom. A smrt mu odgovara: Vaša je sveza tako jaka, da ju ja ne mogu presjeći, samo ću joj dati drugo ime: „Do sad se je ljubav zvala, od sad će se tugom zvati.“

Ta mu je tuga najteža, kad se sjeti nekadanje obiteljske sreće. Njemu se često čini, kao da se je povratio sa daleka puta, pa ga dočekala žena i djeca, a on blažen pita: „Je l' to Mirko? Je l' to Sava? Jug, Tijana, Smiljka moja?“ Jest, oni su, i svi zdravi i veseli, ter ga liepo pozdravljaju: »Ljuba: Druže! Deca: Babo!« On je blažen i presretan, ali sve to — sve je samo pusti sanak. Trgnuv se na gorku javu, kliče pjesnik sdvojnim klikom:

I ja onda, — i ja onda, —
I ja onda — sidjoh s uma!

Tu je vrhunac njegovo boli, i tu on prelazi u trpkim sarkazam. U drugoj pjesmi po

rugljivo pjeva, kako svaka rana ima svoje bilje, a njega je očaralo još divnije milje. On je našao novu ljubiu, o kojoj zlobno veli:

Moje lane nije smrtno,
Da rastankom preti,
Moja druga, moja tuga,
Ne može umreti.

Poljupci su njeni dugi,
Kraj im se ne znade,
Samo što su otrovani,
Al baš za to slade.

Kolika ironija!

Pjesniku je u tom jadu još najveća utjeha njegova pjesma, jer njome iskazuje ljudem svoje boli. Ali riedki razumiju njegova gorka čuvstva, on je u svemu nesretan, pa svoj gnjev izliva u gorkoj pjesmici. On veli: kako je u prirodi mnogo toga vrlo zagonetno, n. p. kad ubiju zmiju, ona se još dugo miče. To trzanje ne razumiju hladne stiene, na kojih je zmija ubijena, ali njemu se čini, da su to njezine — pjesme. Ona tim trzanjem izražuje svoje boli.

Još zlobnija je pjesma, u kojoj je opjevana bura i oluja. Podigao se ljuti orkan, uništio cvieće u vrtu, oborio stogodišnji hrast i smrvio brodovlje na moru. Grom ga prati, a on leti pustom zemljom, dok napokon ne sruši i krst sa božjega hrama.

Što to činiš? — Pitati ga,
Kad je klono, pa se stišo . . .
»Ko bi čuo moju tajnu,
Taj bi s mesta s uma sišo!«

Grozna je ta tajna, ali za razjarena pjesnika i ona je utjehom: Ni sam božji krst nije siguran pred varavom sudbom!

Romantikom činiti će se ove dvie pjesme preveć trpkimi, preveć zlobnima, ali mi im ne nalazimo prigovora. One su posve naravne: puki tumač pjesnikovih gorkih osjećaja. Ta kakav je istom Stecchetti? Njegov *Il canto dell' Odio* (Pjesma o mržnji) naježuje nam kosu na glavi, pa ipak je to glasovita pjesma. Jovan Jovanović nije u ostalom osobito sklon tako trpku načinu pjesnikovanja; on je pretežnim dielom nježan i uztrpljiv. Ali i u njega znade uzavreti krv, i njega znade obuzeti srčba, kojoj daje oduška u takovih pjesmah, u kojih je kao i u drugih, nježnijih, jednako naravan i velik. Ali za to se on ipak posve ne zaboravlja, nego visoko diže svoje geslo: »Od radosti ništa sladje; od žalosti ništ' svetije.« Izgubio je sve na svijetu, ali nije izgubio vjeru u sama sebe i u bolju budućnost svoga roda. Njegovi pjesmami prepliće se bol i nada, ali ova posljednja ostaje napokon pobjednicom.

To se najljepše vidi u zadnjoj pjesmi, koju je posvetio svojoj djeci. Njega uvijek kruži njihova mila uspomena, a kako on to liepo izražuje:

Sad često u snu čujem
Dečice moje glas:
»De god je Srpce koje,
Ljubi ga, radi nas!«

I'a vijuču umrlim
U spomen neven splet,
Čini mi s' ko da grlim
Čeo buduću svet.

U njemu je za pjesnika sva nada, jer ako je on i izgubio svoj porod, to još njegov narod ima dosta potomstva, koje će sačinjavati buduću svijet, bolji i sretniji od ovoga današnjega.

Sudimo, da je suvišno i spominjati, kako je Zmaj i u vanjskom obliku i u prisposodobah velik i vrstan, a nada sve naravan. Kako on liepo i jednostavno sa prirodom prisposodablja svoju tugu:

Isto nebo tamo gore, —
Istim mirom cvet miriše, —
Ista zemlja izpod mene,
— Samo jedan grobak više.

Iste gore, isti luzi,
Koje gledah tolko puti;
Al to negda sve zboraše,
A sad — šuti, strašno šuti . . .

Ili u drugoj pjesmi:

Mrtvo nebo, mrtva zemlja,
Ne miču se magle sive;
Mrtvi dani, mrtve noći,
— Samo boli jošte žive.

Mrtvo srce suza budi,
Padajući na nj sa visa,
Iz njeg niču ove pesme,
Mrtvo cveće bez mirisa.

Ali ostavimo se izvadaka, jer bi tako po svoj prilici ekscerpitali cijelu knjigu. Djulčić uveoci takove su pjesme, da bi morali svaku napose spomenuti i ocieniti. Sudimo, da se to dovoljno vidi i iz ovih primjera, koje smo na brzu ruku naveli.

Koga iole zanima pjesništvo, i to pravo pjesništvo, neka nikako ne propusti nabaviti si Djulčić uveoke, koji će i u poznija vremena služiti uzorom pravoga pjesnikovanja. A dičnomu Zmaju Jovanu Jovanoviću od srca želimo, da nam poživi još na mnoga ljeta, pa da nas i opet čim prije obdari ovako divnim darom, ovako krasnim pjesmami.

„Matica Hrvatska“ kao upraviteljica zaklade grofa Ivana N. Draškovića za nagrađivanje valjanih hrvatskih knjiga razpisuje ovim natječaj za nagradu god. 1882., koja će iznositi preko 800 for. austr. vr.

U smislu oporuke zakladateljve od 10. prosinca god. 1855. točke C. imade se kod dopitavanja nagrade osobito na to paziti, „da se od natjecajućih se rukopisa prednost dade onomu, koji je kadar najviše doprinieti k pravoj poduci puka o praktičnih predmetih, te time unapriediti njegovo duševno i materijalno stanje. Kod dopitavanja nagrade neće se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću spisa, nego se nagrada može dopitati i onomu spisu, koji prema sadašnjemu stanju hrvatske književnosti zaslužuje u njoj odlično mjesto, i vrstan ju je podići.

Ciela nagrada će se dopitati rukopisu samo takovomu, koji uz svoju absolutnu vrstnoću iznaša bar petnaest tiskanih araka: — ako iznosi manje, dopitati će se razmjerno manja nagrada. Ako nebi bilo valjana izvornika, tad će se i prevodi vrstnih proizvoda stranih literatura razmjerno nagraditi.

Rukopisi imadu se najkašnje do 31. prosinca g. 1883. podnieti „Matici Hrvatskoj“ na ruke njezina tajnika.

Piscu, komu bude nagrada dopitana, neće se ista izplatiti u smislu oporuke točke H. odmah, nego tekar onda, kad djelo svoje „Matici Hrvatskoj“ podastre tiskano.

Odbor „Matice Hrvatske“

NAŠE SLIKE

— **Josip Ignjat Kraszevski** rodio se je 26. srpnja 1812. u Varšavi, te je prve nauke svršio u Wilni, ali se je najviše izobrazio vlastitim trudom i u inozemstvu.

Premda je bio obdaren riedkimi sposobnostmi, nije se u mladosti posvetio javnoj službi, nego se je na svom dobru Omelnu u Volhyniji izključivo bavio književnim radom. Njegovi zemljaci predobiše ga ipak kasnije za javnost, te je kroz pet godina obnašao čast nadzornika pučkih škola u Volhyniji.

God. 1860. preseli se Kraszevski sa svojom obitelji u Varšavu, gdje je sa liepim uspjehom uređivao *Gazetu polsku*. U veljači 1863. morade u Draždjane, gdje se je god. 1866. proslavio svojimi javnimi čitanji o kulturnoj poviesti Poljaka.

Na književnom polju radio je neumorno kroz sav svoj život, te se može reći, da je on najveći spisatelj poljski. Napisao je preko tri stotine raznih djela u svih strukah književnosti, i svagdje je liepo uspio. Najbolje su mu ipak novele i romani.

On je prvi, koji je svojimi izvrstnimi pripoviedkama, uzetim iz povjestnoga i domaćega života, odvratio Poljake od izključivo francuske lekture i priučio ih poljskoj knjizi. To je njegova najveća zasluga.

Medju najbolje mu romane spadaju: *Swiat i poeta*, (preveden i na hrvatski u izdanju naše Matice), *Ułana*, (Wilna 1843.), *Latarnia czarnoksiezska*, (Varšava 1843., IV. svezka), i *Pod wloskiem niebem*, (Lipsko 1846.).

Pokušao se je i u pjesničtvu, ter su mu najbolja dva epa: *Anafielas*, uzet iz staro-litavskoga života, i *Szatan i kobieta* (Wilna 1871.).

U kritickomu i književno-povjestnomu pogledu važne su njegove beletristické i znanstvene razprave, što ih je poimence pod naslovom *Studia literackie* (Wilna 1842.), *Nowe studia literackie* (Varšava 1843.) i u *Athenaeumu* objelodanio.

Od putopisa iziće: *Wspomnienia Podlasia, Wolynia i Litwy*, (Wilna 1840., II. svezka); *Wspomnienia Odessa*, (Wilna 1845. i 1846., III. svezka) i *Kartki z podróhy 1858.—64. r.*, (Varšava 1866.).

Napisao je dva velevažna povjestna djela: *Wilno od poczatkov jego do 1750.*, (IV. svezka), i *Litwa*, (II svezka, Varšava 1847.—50.).

Pod pseudonimom *Boleslavit* objelodanio je mnogo vrlo zanimivih i značajnih crtica o poljskomu ustanku god. 1863.

— **Kopar**. To je pomorski grad u Istri, na zalievu Vale-Stagnonu, 15 kilometara južno od Trsta. Talijani ga zovu *Capodistria*. U njemu je okružna oblast i muška preparandija. Broji nešto preko 7000 stanovnika.

— **Slike iz Ornegore i Hercegovine**. Donašamo dvie slike iz južnih krajeva našega naroda. Jedna prikazuje narodne nošnje u Hercegovini, a druga Ornegorce, kako sieku ovčje meso, da ga nasole i sačuvaju za zimu.

— **Kavkaska djevojka**. Za Georgiju vele, da su u njoj najliepše žene na svijetu, pa odma dolazi Kavkaz, gdje je također osobito liepa pasmina ljudi. Za dokaz donosimo evu Kavkasku djevojku, nu to je samo mrtva slika: živa djevojka uvijek je mnogo divnija i liepša.

KULTURNE VIESTI

— **Novinarstvo u Rusiji**. Pravitelstvennij Vjestnik donese sljedeću statistiku ruskoga novinstva: U svoj Rusiji imade 776 periodičnih časopisa, od kojih je 197 u Petrogradu, 75 u Moskvi. U provinciji broji Varšava 79, Helsingfors 36, Riga 23, Tiflis 21, Kijev 20, Odessa 19, Kazan 11, Harkov 11, Reval 10 raznih časopisa. Najveća naklada pojedinoga lista iznaša 71.000 primjeraka.

Po jeziku stoji novinstvo Rusije ovako: u ruskom jeziku tiska se 265 časopisa, u poljskom 80, u finskom 43, u švedskom 39, u njemačkom 36, u litavskom 13, u esthonskom 10, u jermenskom 9, u gruzijskom 4, u francuskom 3, i napokon 2 časopisa u tatarskom jeziku.

— **Statistika kazališta**. Talijanski list *Il Secolo* sastavio je vrlo značajnu statistiku kazališta u razmjeru prema pučanstvu dotičnih zemalja. Evo njegovih bilježaka: Italija broji 28 milijuna stanovnika, a imade 347 kazališta; Francuska 38 milijuna stanovnika, 337 kazališta; Španija 18 milijuna duša, 160 kazališta; Njemačka 41 milijun stanovnika, 194 kazališta; Englezka 32 milijuna ljudi, 150 kazališta; Austrija 36 milijuna duša, 132 kaza-

lišta; Rusija 86 milijuna, 41 kazalište; Turska 23 milijuna stanovnika, a samo 4 kazališta. Po tomu se vidi, da je strast za zabavami kod romanskih plemena najrazvijenija.

— **Heine u ruskoj književnosti**. Nedavno javio je Golos, da je napokon izašao šestnaesti i za dnji svezak Heineovih djela u ruskom prevodu. Time su na ruski jezik prevedena sva Heineova djela, čemu je trebalo punih 20 godina, jer je prvi svezak tih prevoda izašao god. 1862.

— **Plodnost francuskih glasbenika**. U Parizu izlazeći list *Revue libérale* nabraja po redu sve opere, što su ih lanjske godine dogotovili francuski glasbenici. Imade ih ukupno 40, a to je doista liep broj, kojim se do sada samo u jednoj jedinjoj godini nije mogao pohvaliti nijedan narod.

— **Aventures de trois Fugitifs en Sibirie**. Poznati francuski pisci Tissot i Amère izdali su u Parizu knjigu pod naslovom: *Doživljaji trojice bjegunaca u Sibiriji*. Viktor Tissot čuven je sa svojih iskrenih simpatija naprama nam Slavenom, te je tako i ovo djelo po nas vrlo zanimivo. Pisci nas vode u bezkrajne prediele vječnoga sniega, prikazuju nam život i običaje malo nam poznatih sjevernjaka, i vrlo duhovitim načinom opisuju razne vratolomne sgođe i nesgođe, što su ih proživili njihovi junaci. Knjiga je dakle vrlo interesantna, a k tomu je skroz i skroz začinjena pravim i zdravim humorom.

— **Englesko knjištvo god. 1882**. Prošle godine izašlo je u Englezkoj svega skupa 5.124 novih knjiga. Taj broj činiti će se na prvi mah ogromnim, premda u istinu nije, jer je god. 1881. bio još veći za 282 izdanja. Lanjske godine umanjio se je ponajviše broj romana i drugih djela o liepih umjetnostih, dočim se je pjesništvo umnožalo mnogimi i to valjanimi djeli. Najviše izdanja izdala je englezka mladež, što joj sigurno služi na čast.

— **Novinstvo cele zemlje**. Talijanski list *Corriere del Mattino* piše, da je broj svih novina na svijetu oko 30.000. Evo koliko časopisa imade koja zemlja: Sjeverna Amerika 10.000, Njemačka 5000, Austro-Ugarska 3.500, Englezka 3000, Francuska 2.500, Italija 1.500, Južna Amerika 1000, Rusija 600, ostale europske države 2.350, Azija 450, Australija 100, Afrika 50. Najveći list svijeta nije *Times*, kako se je do sada mislilo, nego *North British Advertiser*.

— **Academia Virgiliana** u Mantui, rodnomu mjestu pjesnika Aeneide, izdala je nedavno vrlo ukusnu Biblioteku Virgilianu. Tu su ponajprije sva djela samoga pjesnika, pa onda mnoge razprave, komentari i tumači, koji se temeljitije bave sa Virgilovimi pjesmotvori. Ljubitelji klasične književnosti dobro će doći Biblioteka Virgiliana.

ZEMLJOPIS I STATISTIKA

— **Pučanstvo Rusije**. Po zadnjemu brojenju imade Rusija 100,038.342 stanovnika. Od toga pada na samu Rusiju 75,604.788, na Poljsku 7,219.077, na Finsku 2,028.031 i napokon 15,186.456 na Kavkaz, Sibiriju i centralnu Aziju. Od godine 1870. pomnožalo se je rusko pučanstvo kroz deset godina za punih 14 milijuna duša, što je sigurno jako povoljan prirast.

Evo, koliko je žiteljstva u ponajglavnijih gradovih: Petrograd 927.000, Varšava 401.000, Odessa 198.000, Kiev 167.000, Cherson 128.000, Harkov 107.000, Lodz 80.000.

Zanimivo je, kako se je u ovome vieku pomnožavalo poljsko pučanstvo. Godine 1816. bilo ga je 2,717.287; g. 1832. 3,914.665; g. 1862. 4,972.193; g. 1870. 6,078.564; napokon g. 1882. 7,219.077. I to je liep napredak, koji najbolje govori: Jošte Poljska nij' propala!

— **Pučanstvo Italije**. Ravnateljstvo statističkoga ureda u Rimu izdalo je netom knjigu, u kojoj je medju ostalimi statističkim podatci zadnjega brojenja sadržan i kraljevski dekret, koji službeno proglašuje, da je u kraljevini Italiji 28,951.374 stanovnika. Tako javlja talijanski list *Il Diritto*.

— **Pučanstvo Austrije**. Po službenu izvješću imade danas u Cislajtaniji 21,794.230 stanovnika. Od toga je: Niemaca 8,008.864; Čeha i Slovaka 5,180.908; Poljaka 3,238.534; Rusina 2,792.667; Slovenaca 1,140.304; Hrvata 563.615; Talijana 668.653; Rumunja 190.799; Mađara 9887. — Moramo izrično naglasiti, da je to austrijsko-švabski račun.

— **Izseljivanje u Ameriku**. Cittadino imade sljedeće bilješke o izseljivanju Europejaca u Ameriku: Zad-

njih trijuh godina povećalo se je izseljivanje Europejaca u Sjevernu Ameriku. Već god. 1880. bio je dosta velik broj izseljenika, jer se je one godine izselilo 594.000 ljudi. Ali god. 1881. poskoči taj broj na 720.000, dočim je lanjskoga ljeta i opet za nekoliko tisuća narasao.

Najveći broj izseljenika daje Njemačka. Same lanjske godine bijaše ih 177.000. To je vrlo značajan pojav za blagostanje silnoga švabskoga carstva.

Zadnjih 50 godina prešlo je 12 milijuna Europejaca preko Oceana, da si u Americi potraže novu postojbinu. Sjedinjene države sjeverne Amerike, koje su u početku ovoga stolecja imale nešto preko 4 milijuna stanovnika, broje ih sada oko 50 milijuna.

BIBLIOGRAFIJA

— **Djulači uveoci**. Pjesme Zmaja Jovana Jovanovića. Izdanje knjižare braće M. Popovića u Novome Sadu. Tiskom srpske štamparije dra Svetozara Miletića, 112 strana u šestnaestini. Ciena 60 nov. Izdanje je vrlo ukusno, te ga najtoplije preporučamo.

— **Bužmarinke**. Pjesme Augusta Harambašića. Nakladom Gavre Grünhuta, tiskom Milana Kerdića na Sušaku, 64 stranice u šestnaestini. Dobivaju se samo u zlatorezu; ciena 70 nov. Izdanje je vrlo elegantno, te služi upravo na čast tiskari Slobode.

— **Bosanci**. Crte, pjesme, priče i pripoviesti iz života bosanskoga; sabrao ih Vjekoslav Livadić. U Zagrebu, nakladom pisca; tiskom Dioničke tiskare. Knjiga iznosi devet araka u srednjoj osmini; ciena je jedna forinta.

Ovim svezkom prestajemo izdavati Hrvatsku Vilu na Sušaku.

Seoba u Zagreb, uz premnoge druge poteškoće, glavnim je uzrokom, da smo ponekle zadocnili izdavanjem našega lista. S toga najuljudnije molimo naše cijenjene predplatnike, da to dobrohotno uzmu u obzir.

U Zagrebu nastojati ćemo svimi silami, da čim bolje uredimo Hrvatsku vilu, i da čim prije nadoknadimo sve zaostatke.

Nama je glavni cilj, da što uspješnije podignemo hrvatsku književnost. Za to smo se pobrinuli i za hrvatsko izdanje *Modnoga lista*, od koga su do sada izašla tri broja. Za to smo osnovali Univerzalnu biblioteku, koja se svojom nizkom cijenom može takmiti sa svimi takovimi poduzeći. Za to u Zagrebu otvaramo čisto hrvatsku knjižaru, u kojoj će se dobivati sva hrvatska djela, kojim ćemo posvećivati glavnu pažnju.

Mi predobro znademo, da je u našem nastojanju mnogo poteškoća, ali nas tješi uvjerenje, da ga od srca odobravaju svi Hrvati, i da će nas uvijek svojski poduprieti.

U tomu uvjerenju mi ćemo raditi svom snagom, pa smo sigurni za uspjeh, ako nam naše občinstvo ne uzkrati svoje podpore. Mi se nadamo, da toga ne će biti, nego u svakom slučaju: Mi ćemo izpuniti svoju dužnost.

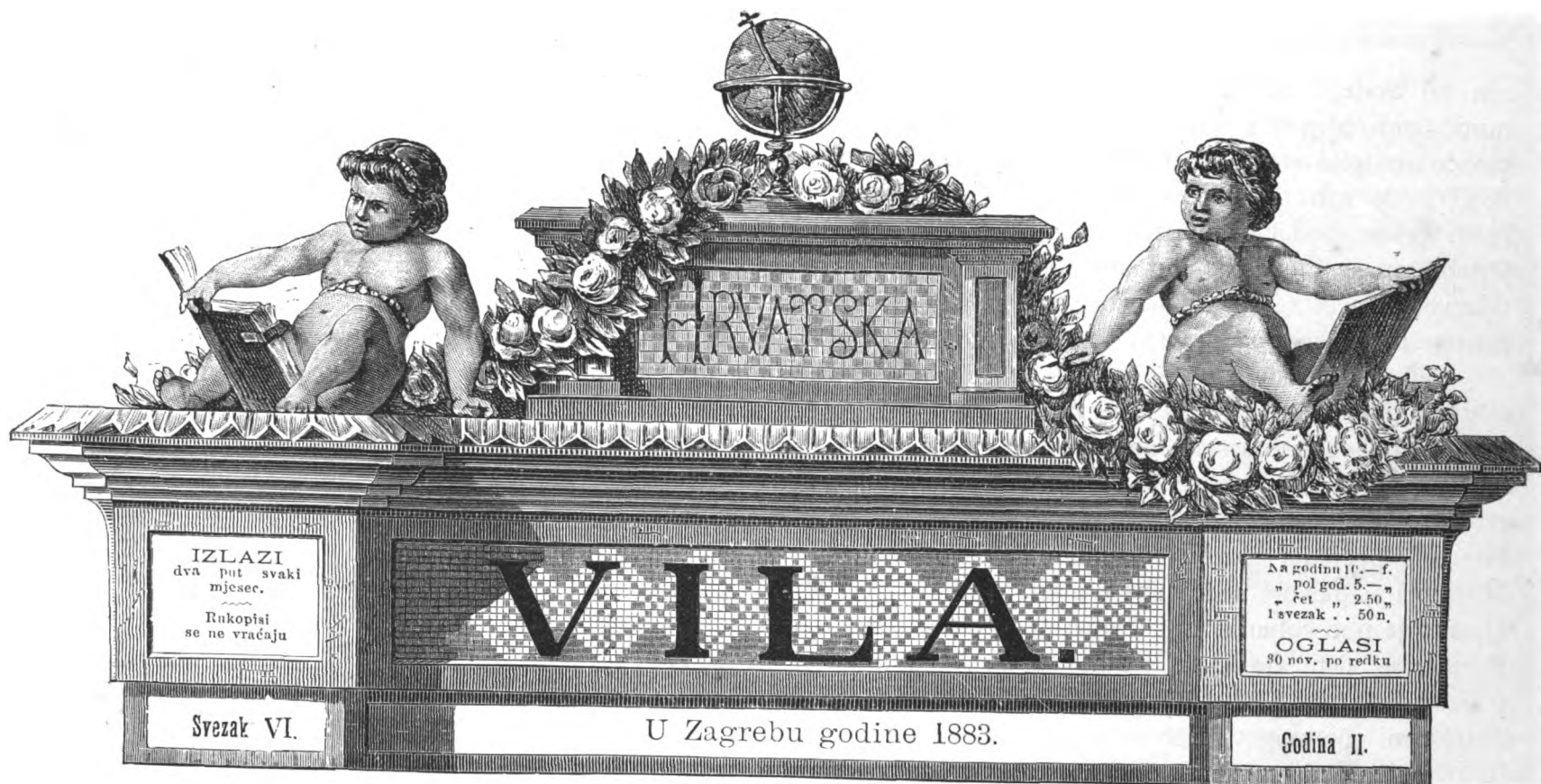
Uprava Hrvatske Vile.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut

Urednik: August Harambašić

Is tiskare Slobode na Sušaku

UROTNICI

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

VI
arka, koja je ponešto straha zadala Šugaru, bila se već dobrahno zavezla naprama onoj točki, odakle se je prvu večer bila i odvezla.

Treba li da kažem, tko je u njoj? Dugačkimi vesli upire što više može naš poznanac mutić u čobanskoj odjeći, a na prednjoj strani ladje sjedi Mirković, ustubočiv lakat na rub ladje i nasloniv na dlan ruke svoje desno lice. Zagledao se u dubine morske. Razmišljao je, nu što je razmišljao? Njemu nije bilo obstanka u rodnom si gradu. Tražili ga kano sukrivca, dapače kano zasnovatelja onog nedozrelog odpora i zlosretnog sukoba. A gospoda označila ga vođjom ciele urote. Ljubav ga je nemilo gonila iz zavičaja, i ljubav ga neodoljivom silom vukla u Pag. Jedva je mogao razabrati nekoje Šugarove rieči, ali i one, koje su mu doprle do uha, uzbunile su i smutile mu srce. Bio bi se rado povratio u grad, makar u njemu i zaglavio, samo

da pomrsi račune Landu; ali ljubav prama otcu, koji je čamio u tamnici, preotela mah, i morao je ostaviti Stošicu njezinu udesu, dok god neovrši svetu dužnost prema ljubljenomu otcu, komu je život visio o niti. Želio se budi s kim god i bud o čemu porazgovoriti, ne bi li

mu srcu odlanulo, i pogledao svojim turobnim okom vozača. Ali mutić, zablenu, odvratio odmah od njega svoj hladni pogled i zagledao se u izlazeće sunce, nategnuo vrat i junački kihnuo tako, da mu je čobanska crvenkapa s glave na po ladje odskočila. On je k

sebi povukao vesla i prignuo se da dokuči kapu, nu eto drugoga belaja: dugačak nož u korica h vrcnuo pred Mirkovića. On je bio hitriji, nego mutić; sgrabio nož i razgledao ga sa svih strana. Mutić se nije ni maknuo, nego opet čvrsto zave slao. Mirković ga upita rukom, smije li nož povući? On samo malo nabere ustne, migne trepavicami i makne u vis čelom. Mirković pomisli: svejedno mu je... pristaje. Zatim izvadi nož. Na njegovo čudo ne bio to ni čobanski ni mesarski nož, nego vitežko gospodsko oružje. Liep, dugačak, vitak kano pijavica, britak kano oganj dvo oštrac bodež. Mirković čudno pogledao mutića, a njemu zaiskrile oči i on se do ušiju pocrvenio. Prvomu bilo je to oružje dobro poznato. Upita ga svojim načinom, odakle

KNEZ GORČAKOV

mu taj bodež, ali mjesto odgovora mutić samo slegao s ramenima. U Mirkoviću uzkipilo srce, nu što ćeš? Da skoči i da mu ga upre u prsa, ne bi li rekao: odakle mu to oružje? On bi mu se možda jedino smiehom odazvao, ter bi se zasramljen bez odgovora morao natrag povući.

Sad je Mirković počeo sumnjati o tomu čovjeku i njemu se pričinilo, da mu to lice nije sasvim nepoznato. Ta kako da je on, buduć gluhoniem, mogao ostaviti svoj zavičaj, svoju rodbinu, i poći na službu u tudjinu? Munuo mu glavom noćni ulaz u grad. Unišao je pod čobanskom kabanicom, a sada se sjeti, da je taj ogrtač već prije vidio u ladji. Istina Bog, da u crnoj tami nije mogao razabrati kakova je kabanica, ni upoznati onoga, što ga je svuda kano sjena pratio. Ali on je ipak već tada pomislio na svoga druga mutića, nu čim je začuo stražarovo pitanje i onaj brzi odgovor, zaboravio je na njega i pomislio, da je to kakav dobri duh, kakav andjeo stražanin, koji ga prati, da ne zaglavi. Nu sada mu puklo pred očima, sada su se razplinule sve sumnje: to nije bio nitko drugi nego baš taj mutić, što upravlja tom krhkom ladjicom. Ali sad mu je bilo mučati, dok se ne približe kopnu, jer još bijahu na široku i duboku moru, a tko je mogao izplivati tamo na daleki kraj?

Mirkovića obuzelo nekakvo snatrenje. Nije bio sklopio oka skoro za ciele dvie noći. San ga počeo preobladjivati; naslonio je glavu na podvinute ruke i zaspao kano mrtav.

Kad se je probudio, bilo je visoko sa Velebita odskočilo sunce. Onako sanen protare Mirković oči, podigne glavu i opazi nad sobom ravno med oblake stršeću planinu, a na zapadnoj strani prostrano more. Promjeri svojim ostrim pogledom mutića, i već se htjede baciti na njega, da ga strovali u more i da se sam poveze natrag prama otoku Rabu, jer je bio već pri Jablancu na podnožju Velebita. Nu mutić je brzo pogodio njegove misli, i na veliko mu čudo progovorio krepkim glasom:

— Gospodine Mirkoviću, molim vas, oprostite i nemojte se srditi na mene, što vas ovamo dovezoh. Budite mirni. Uslišajte moju molbu i ne ćete se pokajati. Tako mi je naloženo.

Na prvi mah iznenadjen, osta Mirković nekako i zablenu i razjaren.

— A kamo me voziš, ludjače? zagrmio čudnim glasom.

— Još malo dalje uz obalu k sjeveru, pa ćemo onda po sata uzbrdice medju klisure velebitske, odgovori tobožnji mutić prosećim glasom.

— A zašto mi to nisi prije rekao? Zašto mi nisi rekao uzrok?

— Bojao sam se, da ćete se oprijeti mojoj nakani, a uzroka vam ne mogu odkriti, dok ne stignemo na mjesto.

— Zašto si se prečinjao gluhoniemcem? To nije pošteno, to je prevara, izdaja! vikne prvi srdito.

— Prenagliste se. Nije to izdaja, nego je nužda, a vjerujte mi: pošteno radim.

— Ako li sada radiš pošteno, zašto si prije sljeparski radio?

— Gospodine, vi znate, da sila kola lomi, a potreba ne ima zakona. Sve za vaše dobro radim.

— Bar sada mi kaži: odakle si, kako ti je ime i odakle ti ovaj bodež, što se pristoji samo vojniku ili hajduku.

— Uztrpite se još koji časak, i sve će vam biti bistro i jasno! odgovori nepoznanac i upre čvrsto veslima.

— Koliko ćemo tamo ostati?

— Toliko, koliko vas bude volja.

— Dobro. Neka bude. Odmah zatim povesti ćeš me u Primorje Bačansko, na najbližu točku otoka Krka.

— Svakamo, kamo god vas bude volja.

Oba zašutiše. Stranac je veslao, što je samo hitrije mogao, i sve uz samu obalu. Bili su to pogibeljni prolazi, jer su se Frankopanovci bili zaratili s Mletčići, a s druge strane poslao slavohlepni Mathias, kralj ugarski, hrvatskoga bana Magyara u Primorje, da osvoji zemlje, što su pripale Ivanu knezu Frankopanu iza smrti brata mu Martina.

Mirkoviću su se čudne misli rojile u glavi, te je zabezeknut buljio u one puste i gole strmine, što su kano porušene gorostasne kule uz more stršile nad njihovim glavama.

Jedva što su mimoišli i zatvorili luku sela Jablanca, a veslač zakrenuo u malu osamljenu dražicu, što ju danas zovu „Stenicom“. Tu je kano srna skočio na kraj i privezao ladju uz vratolomnu stien. Mahnuo Mirković rukom, da podje za njime. Njemu se nekako sgrustilo: mislio je, da je tu kakova prevara i zasjeda. Sunce se nagibalo k zapadu, a njemu se nije dalo noćju začu u pusti Velebit. Njegov pratioc opazio mu to na licu, i stao ga zaklinjati: da ne kasni, nego da ga bez odvlače sliedi. Nije bilo druge,

nego da podje za svojim voditeljem. Mirković pomislio: to je ipak valjda moj dobri duh, kad me je vješto uveo u Pag i sretno izveo iz njega, on će me valjda, premda stranputice, ipak dovesti željenomu cilju.

Oni se počеше verati uzbrdice. Sunce počinulo, suton se hvatao onih litica, a nigdje nije bilo ni puta ni staze. Sbilja je bilo teško putovati, nu iza kako su se ciele sat prebijali uz one kukove i puzali uz klisure, niz klisure, zamakoše u taman prodol i stigoše na rub nekakove ogromne vrleti, a izpod vrleti zijala duboka provala, koja je bila crnija od iste noći.

— Sjednite sada i odpočinite, šaptne vodja Mirkoviću na uho, — ne mičite se i ne bojte se.

Na to stupi napred za nekoliko koraka i stane prislušivati, turi desnicu u njedra kano da nešto traži, ali ne izvadi ništa, nego reče poluglasno: — Aj, nestala mi je zviždalica! Zatim ponese ljevicu k ustima, zabode skučen prst kazalac medju zube i zviždukne čudno. Nije prošao ni trenutak, što se je kano jeka odazvao drugi skoro jednak zvižduk.

— Sada pričekajmo, rekne na to poluglasno.

— Zašto ne idemo ravno k vašim prijateljem?

— Teško onomu, tko bi se to usudio, ako li se ovdje prije ne prijavi! Ne bi mu se više trebalo preporučivati Bogu.

— A zašto su tako strogi i okrutni ti vaši drugari?

— Jer žele, moj gospodine, skupo prodati svoj život.

— A odakle i kako se mogu hraniti takovi ljudi?

— Jako slabo i kukavno! Nu vjerujte, oni ne čine velika kvara svomu iskrnjemu, a pozorno vrebaju na tudjinca.

— To su dakle razbojnici, hajduci!

— Ne, nemojte tako, gospodine! Nisu to razbojnici, a ni divlji hajduci. To jest: hajduci jesu, ali poštene hajduci.

— Ha-ha-ha! nasmije se Mirković, — dakle poštene hajduci?!

— Nemojte se smijati. To su ljudi, što ne planduju u ljenčarenju, da drugoga dave i globe i da mu njegovo otmu. To su junaci, koji bi svaki čas za blagodat i poštenje svoga roda i zadnju kap svoje krvi žrtvovali. Nemojte se šaliti, jer ih ne poznate.

Dok je Mirković na pol osvjedočen slušao to njegovo mudrovanje, čuo se nedaleko mukli tapat pomiešanih i ne-jednakih koraka.

Nastala mrtva tišina.

— Huu...hù? čulo se sto koraka dalje.

— Huu...hù! odazove se Mirkovićev pratioc.

— Pobratim?

— Pobratim!

— Naprvo, u ime božje! čulo se mnogo različitih glasova.

— Dvojica smo. Vodim sobom druga. Vjera i duša. Vrag i Lando.

— Slobodno, slobodno! Samo napred! odjeknulo debelo grlo.

Mirković prihvati voditelja, koji se je već bio maknuo, za rukav.

— Stani, rekne mu zatim muklim glasom, — kamo me vodiš? Kakav sam vam ja drug? Ne idem dalje; vodi me ti natrag k moru.

— Sad je već prekasno i pogibeljno. Molim vas, stupajte samo neustrašivim korakom napred.

— Nemoj se ti šaliti, zakrči prvi srdito. — Ne strašim se ja ni pakla, ali mi ne dopušta moja čast i moj ponos družiti se s takovimi huljami.

— Oprostite, ali se grozno varate. Osvjedočite se prije, moj gospodine, pa tada sudite, i evo moje glave, ako vas zavadjam, neka mi odmah sa ramena padne!

— I pasti će ti! Bude li tu i najmanja sjena zasjedi, ne nadaj se spasu. Tko je pred sobom gonio Turčina kô plahu zvjerad, taj će i tebe lahko smoći.

Tako je prietio Mirković i stupao u tamnosti nesigurnim korakom onom nepoznatom stazom za tim otajstvenim čovjekom. Tada je kano kroz ogromno rešeto opazio crvenu svjetlost, a povrhnje vitlao se u ogromnih klupcih tamnosivi dim. Bila to napolak špilja, a napolak kuća. S jedne strane bila je prilično prostrana peć medju živimi klisurami, a s druge je bila ogradjena gromačami, što su ih nagomilali ti podzemni stanovnici, pravi krtovi, da ih zaklanja od nevremena i od napadača. Biedni hrvatski sinovi morali su za onoga vremena pod moraš služiti Mletčiću i za njegovu korist boriti se proti Turčinu, ili ostaviti svoj zavičaj i svoju dragu obitelj, te uskočiti u gore i zaklanjati se po špiljah i du-

bravah kano zvjerad, da ne padnu u ždrielo Turčinu, ili Mletčaninu, ili Madjaru. Sa svake strane htjeli nas skućiti pod jaram. Premda su nekoji takovi uskoci haramili, ipak se je većina ponašala kano poštenu ljudi i vrstni junaci, a znao je Mirković za takovo življenje, pa se nije odviše bojao, da će pasti u kakvu zasjedu, te se je s toga odvažno i ponosito ali oprezno bližao k opaženomu ognju.

Kad je došao do vatre, svrnuo je pogledom oko sebe, ali nigdje ni žive duše.

Njegov voditelj zašao tamo dalje u tamnije prediele špilje, ali ni tamo nikoga. Mirković prihvatio desnicom svoj bodež. Pogleda u vis i opazi na klisurah nekoliko brkatih glava crljenim žarom ognja razsvietljenih i neganjivim ga okom motrećih. Nu jedva što su im se pogledi susreli, nestalo glava sa klisure, a on za tili čas bio obkoljen kršnimi junaci.

— Jesi li zbilja ti to, Mate? upita ga najkrosnatiji junačina. — Ili je to tvoja sjena?

— A kud ste se to poskrivali, Bog vas ne ubio! klikne radostno iz nutrašnje strane špilje Mirkovićev vodja.

Mirković ne reče ništa, nego zagrlj Silotića, privije ga k sebi i svega ga izljubi.

— Znao sam ja, da ću te naći živa, ma bilo i na kraju svieta. Zaludu se smrt zaganja za tobom, kad uvijek mora sramotno uzmaći.

— Ne liži me kano nejaku djevojku, nego mi pruži junačku desnicu, odgovori prijazno i vedrim licem prijо Silotiće, ali u isti čas nabralo mu se čelo i namračilo oko, kano da ga je nešto na srcu zaboljelo, ili kano da mu je nešto sumnjiva mišlju proletilo. Ipak mu se je odmah opet razvedrilo obličje; on primi prijana za desnicu i uvede ga u špilju radostnim uzvikom: — Dodji amo u našu palaču, da se ugriješ i odmoriš. Vidiš, mi imamo ovdje svega i svačesa.

— Ljepša i zdravija je ova palača, nego mletačke galiје, odvrati Mirković šaljivo svomu prijatelju.

— Mislim, da prije svega valja amo na Velebit po lies za one galiје, što su za nas opredjeljene . . . Momci, hajde, pa spremite što god onako po našu, da se oporavimo. Glad je najokrutniji neprijatelj čovjeku.

— A jesi li to kada i izkusio, moj nesretni družo? zapita ga Mirković.

— O jesam, jesam! Osobito sada, za tvoga odsuća, nu sve sam ja to lahko pregorio, samo da sam si spasio život! odvrati nešto turobnim glasom Silotiće.

— Žao mi je, jako žao; a možda većinom sve to s moje krivnje?

Silotiće samo makne rameni i pričeka, da prijatelj opravda tu svoju krivnju.

— Jest, moj Ive, krivnja je moja, ali proti mojoj volji. Tebi moram zahvaliti, što me još i danas živa ovdje imaš. Ljubav, dà, velika ljubav naprama tebi i . . .

— I naprama komu? prekine Silotiće porugljivim smiehom.

— I zahvalnost naprama onomu anđelku, izbavitelju momu, koji me je sokolio i hrabrio, da nisam podlegao zlokoynom udesu, i da nisam u tamnici skapao od nevolje i glada.

— U tamnici?! uzklikne Silotiće i pogleda ga začudjeno.

— U crnoj tamnici, dà, u kojoj jošte više mrtav nego živ čami moj nesretni otac. Strog, dapače okrutan mi on bijaše, ali kano što se iza crna oblaka krije sjajno sunce, a proz pukotine probija koja ta zlatna zraka, tako iza strogosti i okrutnosti otčeve niče neizmijerna ljubav, te se neakvom tajinstvenom strujom preli iz roditeljeva srca u sinovlje biće, da ga ranjena i žalostna ugrije i blaži.

— Čuješ, Mirkoviću, ja se u takova mudrovanja malo razumijem. Kaži mi samo, ako je slobodno znati, koji je taj tvoj anđelak čuvar, izbavitelj, ili što ja znam kako ga ti već u tvom gospodskom jeziku krstiš?

— Nemoj tako, reče osbiljno Mirković, upoznav da mu se Silotiće napolak podruguje. — Zna dem ja, kud ti šibaš, ali se ljuto varaš. Dobro si nišanio, ali si slabo pogodio. Nisam ja kazao ljubav napram svojoj dragoj! Nije ovo čas ni mjesto, da o takovoj svetinji sbijamo šale. U svoje vrieme govorit ćemo bistro i o tomu. Kazao sam ti samo o zahvalnosti napram svomu izbavitelju.

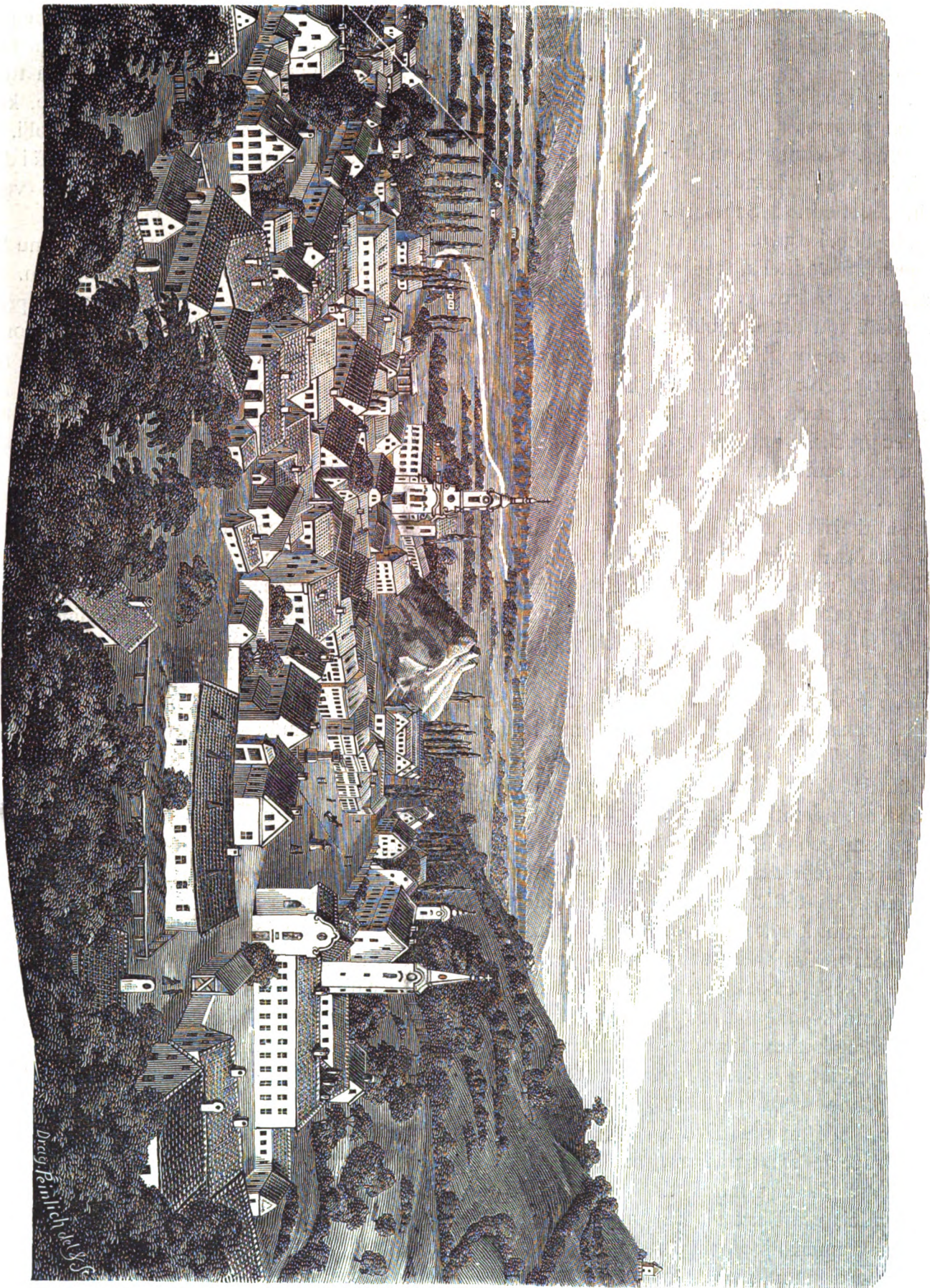
— A ja ti kažem, da ne umijem odviše mudrovati . . . Ostavimo to. Kaži mi razlog svomu odsuću, pa gdje i kako ste bili utamničeni?

(Sliedi)

POŽEGA.

GRADINA KRAPINSKA.

Ja te ljubim

Ja te ljubim, moj uzoru,
Željo moja uzdisana!
Ko u milom biednik sboru
Spomen svojih sretnih dana;
Kano hajduk lomnu goru,

Iza težkih ratnih rana.
Ja te ljubim, moj uzoru,
Srećo moja željkovana!
Kano danak rujnu zoru,
Rosu cvietak jorgovana;

Soko gnjezdo na timoru,
Junak slavu od mejdana.
Ja te ljubim, moj uzoru,
Ružo moja netrgana!
Ko ljubovnik u govoru

Rieću čara odabrana;
Kano smrtnik na umoru
Slast života dokončana.
Ja te ljubim, moj uzoru,
Željo moja uzdisana!

August Harambašić

San i java

Već nad Velebitom zora se radja,
Dokora svanut će željeni dan;
Zemlji Hrvata sjat će sloboda,
Prošlost tek puki biti će san.

Narod se budi iz robskoga sanku,
Smjeli slobode budi ga trak;
Spavajuć čudne snivo je snove:
Pred okom smijuć se lebdio vrag.

Sgažena trupla i smrskane glave,
I krv je samu vidjo u snu;
Ostanke slavnih naših junaka
Zrio daleko u pakla je dnu.

Al sad su budni i hrvatski sinci,
Znadu i oni za prava si već,
Za to na licu svakoga od njih
Čitaš već strašnu osvete rieč.

Marija Kumičić

Pjesnik i kapral

Spjevao Al. Petöfi, preveo Draško Helvetic

Kroz okance izbe svoje
Gledam ja,
Kako stupa na šilboku
Katana,
A kraj svoje stražarnice
U taj par,
Dostojanstven kano kakav
Mali car.

Stupao sam i ja неко
Tako baš,
Jer, dabogme, i ja bijah
Regulaš.
Kraj stupova, svaki bio
Crno-žut,
Stupao sam s bodalicom
Po sto put.

Sveg u znoju grijao me
Telećak,
A na noguh krasno sjale
Klumpe čak.
Gromovito dero sam se:
Halberdo!
Kasarnu sam kašnje junak
Pometo.

Junački to, jelte, život,
Život prav;
Al se ipak ja oprostih
S njime zdrav.
Moglo bi me biti za to
Baš i sram,
Što odbacih pušku, metlu,
... Što ja znam!

Al je rad tog i kaznio
Mene Bog,
Što ne marih sa frajteri
Puhat rog...
Pjesnik postah tek od onda,
Treba l' reć:
Da bih tamo možda bio
Kapral već!...

Sevdeslije

Deli Selimove

VII.

Pjeva Vlaše po čaršiji,
Da on ne će Turčin biti;
Prisjela mu pjesma, pjeva:
Turčin ne smje vina piti!

Aj da ne smje! Strah te, je li,
Da ga malo vama bude?
Ili misliš, da će Turci
Uviek ostat stare lude?

Ne će, Vlaše! — Slasti vina,
Ma smo Turci, znamo, more!
I da srce, i da ustne
Sto put žešće od njeg gore.

Ili misliš: strah nas, je li,
Ružit će nas prorok s toga?
Ne će, vala, kad je vino
Bratac čara ljuvenoga.

Pa je uz njeg ljubav sladja,
I stara se s nova grani;
A što našu ljubav množi,
Ta to prorok bar ne brani!

VIII.

Moja ljubav zraka ti je
Sunca iz Misira!
Moja ljubav — sred oaze
Žubor srebren-vira.

Moja ljubav — dan proljetni
Usred djulistana;
Moja ljubav — barka povrh
Mora uzbibana.

Moja ljubav carstvo ti je
Tisuć jedne noći,
Al mu j' ulaz mračan, s njega
Magle mi se oči.

Moja ljubav — raztrgana
Biserova struka,
Da ju složim, sapeta je
Desnica mi ruka.

Moja ljubav, Selmijice,
Što ju srce krije,
Sunca j' zraka, dan proljetni,
Sve — tek sreća nije!

IX.

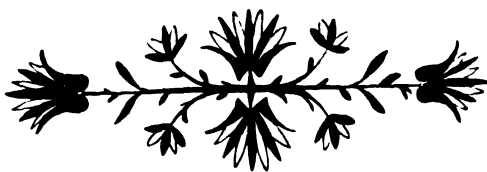
Na minari tankovrhoj
Sunce se odsieva;
Na minari hodjo stari
Viernim »Sabu« pjeva.

Pa se kreće na sve četir
Ovog svieta strane,
Da Alaha svemožnika
Svim na milost gane.

A ja evo tek do jedne
Okrećem se strane,
Pa Alaha molim, da joj
Starog babu gane.

Pa da jednoć smiluje se,
Da mi curu dade,
I da jadan ne razdvaja,
Što se rad imade.

Ali Alah ko da za tu
Molitvu ne mari:
Njezin babo, ljuta rano,
Uviek isti stari!

Mijat Lukičin

Crtica iz života. Napisao J. Draženović

I

ilo je u kolovozu. Baš je predvečerno sunce, podkrav se za čas iza gustih oblaka, uprlo svoj sjaj na moj pisaci stol u ladanjskom mi domu, kada sam, prenuv se, poželio da s puškom obadjem bare. Sunce, bi reći, malo prije po poslednji za danas put pomolilo lice; sada se je poznalo samo po krvavih tankih tragovima, što no ih je gdje gdje posulo po rubovih mrkih zapadnih oblaka. Kiša, što no je čitavo popodne silno lievala, bila je obilno namočila tlo i ovlažila zrak, s nje se i svjetlo-listo okolno hrašće zaodjelo u mrku koprenu. Gore su bile pokrite sivom maglom, koja se je zrakom vijugala, puštajući sad po sredini, a sad po vrhuncih sumornu oku, da se zadjene o mrko jelovlje, što je probijalo iza oštra tamnosiva krša. S tih gora zujio vjetar sve na oduške, a tugaljiva stanka pripravljalja čovjeku srce na nov cvil, koji je počimao u gorah, pa se naglo spuštao, zahvaćao hrašće, omatao ti se oko tiela i gurao te, pa se vio dalje, tamo preko onizkih i golih brežuljčica. Mrkomodrasto oblačje podavalo toj slici neki mukli i mrtvi značaj; ni duvanje vjetra ne moglo je oživjeti. Oblaci se lieno potezali i vukli po obzorju, a ptice proletavale kadkada u pojedinim jatih, mašući lieno i sumorno lakimi krili.

Bio to dan ljetni, nu značaja skroz zimskoga, izuzam zelenila, što se je bujno zahvatilo tog gorskoga kraja. Nevježa rekao bi: kasna je jesen.

Već od nekoga vremena progonila me u lovu nesreća, te sam riedko dolazio do čestita hitca, a i taj je bivao jalov. Nu danas sam se nadao dobru; bilo je predvečerje kao stvoreno za lov, a ja sam — po lovca dobar znak — uzprkos tugaljivu danu, bio bodar i veseo. Ta kao rođen goranin sjećao sam se mnogih ovakih predvečerja, kada su mi se djetetu u rodnoj sobici otimale misli tihim zidinam, zadahnutim obiteljskom srećom, pa bezbrižno skakutale po tih milih kutićih okolnoga kraja. Ko da mi i sada pred okom lebdi Vukićev mlin, obrasao gustim šljivikom, pa postrance od njega izvor, za tim klimava crkvice, pa podalje na povisoku humku živicom obraslo groblje. Ja sam ga prepoznavao vrlo dobro, izprva po silnomu hrastu, koji je od starine bio medjašem Mandićeve i Nikšićeve zemlje, i poradi koga je, kako kasnije začuh, bilo silne pravde. On je baš svojim krošnjatim vrškom prepolavljao groblje, kad sam ga motrio sa rodne mi odajice. I kasnije naviklo mi ga tražiti oko. Na desno prama selu J. prostro se nasred polja gust hrastik, tih i zadahnut dahom gorske zabiti, te presječen brzom jarugom, koje je tok bio izrazito obilježen gustim vrbinjem i šašem. I tako je ta dolina, izšarana stotinom mrkih i jasnih točaka i okružena visočinama, bila slikovita,

a ja, naučan na onaj zuj vjetra, nisam bio zlovoljan.

I sbilja, danas mi se je lov izplatio. Već je treću racu moj „Brkaš“ između vrbinja izvukao, a eno već jata od desetak njih, gdje se diže iz šaša. Opalim, i jedna s desnoga krila klone, pa se spusti u vodu. „Brkaš“ poleti među vrbinje, a bilo je gusto, te se teškom mukom provere meni iz vida. Na jednoč zalaje, a ja za njim, da vidim što je. Racu držao na drugoj strani čovjek onizak, suh, prosied. Nosio je po običaju naših seljaka brk i oduge zaliske, svršujuće u uzahnu svezu sa brkom. Čelo nabrano, a mrke, guste i srašćene obrve bile sabrane, te činile čudan kontrast sa sivimi, maljušnjimi očicama, koje su nekud žacavo i bojazljivo zurile u sviet. Na tomu se je licu kano za šalu takmio strog i jadolik izražaj, prem je onaj strogi bio nasilan, umjetan, te je samo mjestimice skrivao prvotni jadoliki, koji je i na malenu nosu i na stisnutih ustnicah i na izvrćenih tananih usijuh, mršavih rukuh i hrdjavu odielu izrazito slavio slavlje. Na glavi mu nabita stara vojnička kapa; lovački otrcani haljetak kratkih rukava bio pomno zakopčan; čisti ovratnici bili su svezani crnim ovratnjakom; sure hlače uturio u žute i ukocene sare starih i zamazanih čizama. Čudeć se, držao racu u lievoj ruci u zraku, sve ju ogleđajući. Kad je mene spazio, stade se sbunjeno izpričavati, sve na oduške i na brzo govoreći:

— Oprostite, bilo je psu teško — gusto je vrbinje, a raca se odtisla niz vodu, — ja u šaš, pa ju šćepam — zagazio sam do koljena. — „Marko!“ zovnu zatim suhim glasom, Markiću! daj ovu racu prenesi gospodinu na drugu stranu.

— Nije potrebe, rekoh, a neki me smilak napa s čudne skromnosti starčeve. — Evo u mene dosta lova. To je četvrta danas, a ovo je meni dosta za dva dana. Uzmite si ju; i onako ste se sbog nje smočili.

— Ne, gospodine. Vaša je; lovac teško dariva.

— Mante se, starče, pa ju samo uzmite.

— Hvala. — Znae — ja — ja ću imati raka, — ja sam siromak.

— Nu, znate šta? uzeh ja. — Kad se toliko nećkate, onda ćemo se izmieniti, — ja Vama racu, a vi meni vaše lovine.

— He, gospodine, loša izmjena. Raca — i ova bljezgavina! — Nu kad hoćete, neka bude.

I starac uze vrećicu s raci, iztrese polovicu u šaren rubac, pa dade Marku, dječaku od kojih dvanaest godina, odrpanu i glupa lica.

— Na, prenesi gospodinu, pa mu odnesi do kuće. Dobit ćeš za to raka.

— Pa kako lov? zapitah ga, dok je dječak balansirao preko klimava prelaza.

— Lov!? Ta kaki lov, gospodine? Čovjek čući, moći se, a za šaku malih ratića. Pa k tomu bljezgavi, prazni — pojela ih mjesečina. I svakim danom slabije. — Ej, prvanjih godina — sve ovaki tvrđi runjaši! I starac odreza rukom do zapešća.

Časak smo mučali, dok je starac ljenivo spremao racu uz vrećicu.

— Da vidimo, da li što grizu, počeo starac, pa zareda od pruta do pruta. Na prutih bila meka — odrta žaba. Starac je polako dizao meku, pa lukavo podmicao sak. Bio je zabavljen poslom, pa se je činio, kao da nikoga nema blizu, a u istinu je starcu bilo neprilično moje prisuće.

Na zapadu proljela se žuta ljaga, a crni i tamnoplavi oblaci lietali pred vjetrom, koji je neprestano zujio, pa se zaplitaio u šaš, šuškao i svijao se. A šaš kano da svojim šuškanjem odgovara cvilu vjetra, kano da se podaje njegovim hirom, kano da žubori tužnu i mračnu pjesan. Po rieci uzvaljali se valići, rekao bi, da je to mutni, a u istinu samo mračni odsjev još mračnije slike. I valići pljuskali o šaš i upijali sliku tamnoga vlatovja, koja se je poput zmije vijugala, pa se protezala, pa stiskala, pa ginula, da se crnija i izrazitija povraća.

Bila je to slika sjete, mračne, ubojite sjete, kano da je stvorena, da ju popuni ono strogo i jadoliko lice patuljasta čudaka.

Ne znam, da li je štafaža, da li osoba, pobudila u meni neko osobito, moćno čuvstvo. Neki smilak svinu mi se oko srca. U to dječak, koji je daleko imao običi rukav jaruge, da dodje do prelaza, priedje i stane izazovno pred mene.

Htjedoh, da zapodjenem razgovor sastarcem.

— Pa da li, starče, svaki dan u lovu?

— Riedak da me mine.

— A s lovinom?

— S lovinom? Pojede se to lahko. Riedko da preostane; znate, za dar.

— Pojede se u obitelji, je l' de?

— E, slaba vam u mene obitelj.

— Slaba?

— Slaba.

— Kako to?

— E, volja božja.

Vidjeh, da mu se ne da odgovarati, pa odrežem:

— Poći mi je. Sbogom, starče!

— Sbogom, gospodine!

Kad smo odmakli, up'tam dečka:

— Što je ovaj čovjek?

— Zar stric Mijat?

— Da, onaj što lovi.

— Što bi i bio? Šicar.*

— Šicar. A ima li plaću?

— Ne znam.

— Gdje stanuje?

— Eno ondje na obronku iznad mlina.

— Je li oženjen?

— Nije.

— A tko mu kuha?

— Sam.

— Pa što ti ideš s njime?

— Pomažem mu.

— Za badava.

— E, dobijem raka. Mi smo i kumi.

— A kako živi?

— E, kako? Što ja znam.

— Je li imućan?

— Ne znam.

* Nekoč su tako u bivšoj krajini zvali nadlugaru.

Iz dječaka teško je bilo izmuzti pametne riječi. Turim mu pred vrati u ruku nekoliko novčića, a on odtrča niza stazu.

Kad sam zaspivao, motale mi se misli oko jadolikoga starca, i ono mi se lice u stovrstnih oblicih, ali uvijek ista izražaja, izvijalo izmed raznobojnih oblaka, što no se u tmini u zjenici valjaju.

II

Ja sam čovjek u obće znaličan, nu ne onako, kako su to bile žene sviju vjekova, pa su i sada, — koje ne zure u čovječje lice, da mu s crta čitaju višek, već da ga nazovu čovjekom do smiešnosti glupim, ili priličnim, interesantnim. Našav pako zanimiv problem, riešavao sam ga svakojako, više puta upravo po žensku.

Sutra dan napa me želja, da provirim u srce jučerašnjemu starcu. On je ipak, pomišljavah, nešto osobita morao doživiti. Kažuje ti to ono lice, ono smiešno, pa ipak izrazito, pripoviedajuće lice. Takvih lica riedko se vidja; kad ih jednoč spetiš, nikada ti već za života posve u zaborav uminuti ne će.

Poslje podne — sat možda pred zapadom — zovnem slugu, starca Periju.

— Perijo, ima l' gdje na tavanu sak?

— Sak?

— Da, za rake.

— Hm! Sak. Ima, ima, ali Bog zna već kakov.

— Spremi se, dakle; čim prije, tim bolje.

— Ta kamo?

— Na rake.

— Na ra-ake?

— Ta dà. Što se čudiš? Idemo u lov.

— Dobro, dobro; vaša volja! skrenu starac čudeć se glavom, i izplazi iz sobe. Za četvrt sata eto ga natrag.

— Spremni smo, gospodine.

Izidjemo. Bilo je vrijeme kao i jučer, samo što se je zapad razgalio, pa su se sunčane zrake plele medju tamne crte jučerašnje slike — a i te zrake ne bile onako sjajne i vedre, kao kad u zoru na vedromu nebu ožare slabe i nestašne pahuljice. One su se prilagodile svojoj slici, te prikazivale sjetu u svjetlijem obliku.

— Perijo! upitam iznenada starca slugu, koji je zamišljeno uza me koracao. Perijo, poznaješ li ti šicara?

— Mijata Lukičina?

— Ne znam. Nu onoga, što no u jarugi lovi rake.

— Dà, dà, Mijat Lukičin. Poznam ga, kako ne bih?

— Pa kakav je on čovjek?

— Kakav? Bog bi ga znao! Koliko ga znam: mirna i poštena duša, — a što ja ne znam, zna Bog, koji će nam svima suditi.

— Ali pitao sam te onako, kakav je, kakav mu je bio život?

— E, to je drugo. Kukavan mu je bio život, rekao bih. On vam je čovjek čudan, kako bih vam kazao — on i nije čitav čovjek — nu — onako, kao kruh: miesi ga, kako hoćeš, a on se podaje, pa uvijek isti. Ni o mrava si nije ogriješio duše, a njim su vijali kako god im se je svidjalo.

Starac se ponešto izpravio, a to je bio

znak, da se je razgovorio. Inače teško od njega rieči. S toga ga pripitam opet:

— Pa kako to? Kakvi su mu doživljaji?

— Ja doduše ne znam pravo, nu puk priča svašta. On nit nije iz ovoga kraja. Kažu ga iz sela M. Ima tomu desetak godina, što se je doselio ovamo, i za mali novac kupio od obćine daščaru pokojne babe Mare, koja je umrla bez ikoga svoga. Kasnije krpao i prigradjivao, ali što hasne — od stara čurka nikada ne bude novi. Sad živi kojekako. U kući nevolja. Kći mu je nemoćna i bolna.

— Kći? Zar se je bio ženio?

— Ta da; žena ga je i dognala do ovoga. Kći — Bog bi znao — kažu, da i nije njegova, a onda znate, kakav je to bio brak.

— Pa on ju ipak drži!

— Dašto! On i troši na nju sve do groša ono nešto kukavne plaćice, a sam se danomice davi s ono svoje kukavne lovine.

— A znaš li što potanje o tom?

— Ja? Ne znam, van što sam čuo od svieta i a znate, što kroz mnogo ustiju prolazi, kako u sviet dođje. Kažu, da ga je bio zaludio neki kapetan Švaba, pa mu uz šicariju ko prevagu namaknuo svoju rodjaču, curu zla glasa. Ona ga je razsula, pa se odklatila s nekim ofiĉirom, ostaviv mu poslje šestgodišnjega braka padavičavo djevojčje.

Mučali smo časak. Nisam si mogao predočiti šicara u odnošaju sa kojom ženom. On bi se izgubio, — a njegova ljubav! Koli neodoljivo smiešno stvori mi se pred okom lice s čez nuća uzdišućega šicara!

U to promrmlja Perija:

— Na posljedku ja kažem: bena je!

— Tko?

— Ta šicar.

— Hm! — Dakako, da je bena.

Dalje nismo govorili, a za nekoliko koraka eto nas do rukava.

— Tu ćemo.

Starac baci sak i prute na zemlju, pa se izpravi.

— Počmimo! Nalovi meke.

— Žaba?

— Da.

— Hm! Teško će to biti. Ne ponesoh udice.

Starac uze sak, pa ga lagano zagura u žabokrečinu. Počeka koji časak, pa onda lagano obima rukama povuče u zrak, a kad obruč bje nad vodom, trže što je ikada bolje mogao, baci na kopno, priskoči, raztvori — ali ništa. Tako prvi, tako drugi put. Ja se stadoh smijuckati, a lice se starčevo smrkne; pogleda izpod oka na mene, pa opet k jarugi. Sad mahnu dva tri puta srdito sakom uz vodu, ne bi li sreća naniela lovine, ali opet ništa.

— Ne ide. Morati ćemo drugačije, promrmlja i odbaci sak. Na to popodje dva tri koraka, pa se sagnu, pužajuć polahko, do brine. Nadvisi se, pa zaokruži izpod sebe svojim mrkim, obraslim i upalim okom, kan' da će jednim mahom sve zelene dušmane smrviti. Polahko, kako samo star čovjek može, micaše rukom, pa se najednoč zahiti strelimice, i zagura u glib ruku ča do lakata.

— Nesrećo vražja, — imam li te već jedared! začuh ga gdje stenje, dočim mu se noge vijahu zrakom. Priskočim, te ga izvučem iz neprilike, a on izpruži zakaljanu ruku u vis.

Žaba se u blatu praćkala, a zadnje joj noge med starčevimi prsti, stisnutimi poput kliešta.

— Dobro je, rekoh smijuć se. — Sad lovi. Ja ću se malko ovuda proći.

— Ja da lovim — sam! Ta jesam li ja želio loviti? promrmlja starac.

i Ja i onako nisam niti izprva imao nakane da lovim, već podjoh u lov samo na izliku, da uzmognem koju progovoriti sa šicarom.

Nisam prošao niz potok ni poštenih 50 koračaja, i eto šicara, gdje čuči med vrbinjem i dere žabu.

— Sretno, starče! pozdravim ga glasno.

Udubljen starac u svoj posao trznu se, pa okosi na me postrance pogled čudan, biel: — ta on po gotovo i nije imao zjenica.

— Bog dao, gospodine.

Možda je onaj bieli pogled, koji je prototip zlovoljna pogleda, dao i njegovim riečim neki prizvuk zlovolje; meni su se barem pričinile suhimi, ljutitimi.

— Danas sam vam došao kvariti posao, — ja sam se spremio na rake.

— E, gospodine, voda je svačija, a raka u nas i suviše.

— Pa kako danas Bog pomaže?

— Ne ponajbolje. Stari riedko zagrizu, a ovaj se sitniš letimice namjeri. — Nije ni vrijeme, dodade, oglednuv se mrko; — raci ljube svjetlo. Da vidimo, kako grizu.

I starac zareda od prvoga pruta. Popodize, podmaknu, pa izbaci. Lice mu se razvedri. Izvadi velika raka, pa ga podize pobjedonosno, sčepav ga za štipaljke.

— Ovaki su riedki! Ovakih samo naša jaruga hrani. Govorio sam jednoč s nekim R-čaninom, pa u njih nit iz daleka ovakovih. Ali samo dva tri na dan. Ostalo sve na ovako — bljezgavo!

I spustiv pomno velikoga, brknu tri mala račića nehajno u torbu, zabode prut, pa onda nastavi mirno svoj posao.

— Pa kako puštate kuću svaki dan na samu?

— Ta lahko — na kratko vrijeme.

— A kako kći sama?

Starac se bi reći lecne, nu za čas, pa odmah bolno odvrati.

— To mi i jest teško, ali što ćete: sila kola tare. Za zrno hrane dade sve nevoljan čovjek, pa i mora da dade.

— A kakva to bolest na vašoj kćeri?

Starac se na to pitanje smrkne, skrene pogledom u okolo, pa ga sustavi na meni. I taj pogled bio je sumnjiv.

— Zla bolest, gospodine, kako je bolest.

I starac zamakne za vrbinje, da podigne poslednji prut. Promaših cilj, jer neoprezno dirnuh u obiteljske mu stvari. Naš čovjek je opor i šutljiv u nekih stvarih do okorjelosti, a govorljiv riedko kada. Treba mu u govoru pogoditi žicu, a to zna samo vještak, samo onaj, koj danomice s pukom obći. S toga napustim za danas razgovor, pa kad se je starac povratio, doviknem mu:

— Sbogom!

— Sbogom, odvrati mi on suho.

Dodjoh k Periji.

— Kako, Perijo, lov? Je li ti ga dosta?

— I preveć! cdreza stari. — Ta eto vam torbe. Namjerili smo se baš na pravo mjesto. Nije ni čudo — petak je.

— E, pa kad je petak, spremajmo se.

Žurno poslušao starac, ali ga ne minu jed. Bio je zamusan od glave do pete, a inače je ljubio čistoću. Putem je mućao, pljućkajući silno. To je bio u njega znak zlovolje. A ja misljam o starom čudaku i o njegovu bolestniku, pa na pragu rekoh Periji:

— Pravo reče, da je bena.

— Koji to bies?

— Ta šicar.

— Pa i koje čudo; dan danas čudimo se pametnim.

Ljutiti starac ciljao je tim na mene.

III

Na neko doba moradoh po poslu ostaviti S. Za dva mjeseca povratih se na kratko vrijeme natrag. Već mi se stari šicar izvukao iz pameti.

Jednoga dana u gorah hladnoga i vlažnoga listopada odlučih na zeceve. Preporučali mi osobito neku obraslu dražicu među brežuljci preko jaruge. Podranih, udarih na se debeo haljetak, a u čuturu dobroga vina — bilo je hladno jutro — pa onda s „Brkašem“ put pod noge prema dragi. Dugo ne bje ništa. „Brkaš“ već dva puta stao tjerati, ali ništa ne dotjerao. Već misljam, da se onako praznoruk i trudan povratim kući, jer je štrcanje kiše krenulo u pljusak, kad al „Brkaš“ potjera po treći put, i što bi „otče naš“ izmolio, eto zeca na dohvat. Namjerim, opalim, zec se prevrne. S njim u torbu, pa kući, ali kiša sve silnija. Spuštajući se niz obronak, uhvatim na oko prvu kućaricu, pa namjerim prema njoj. Mogla je biti deseta s jutra. Pobrzam korakom, i eto me doskora u dvorištu, kad al na svoje radostno čudo opazim pod strehom Lukičina u staroj vojničkoj kabanici, na kojoj se je na crnožutoj vrpici ljeskala ratna kolajna. Pušio je lulu, lagodno odbijajući dimove. Sjedio je nepomično, prekrstiv ruke na prsijuh, i zamišljeno zurio u dolinu, poput kipa, koji je humor zadahnuo svojim živim, izrazitim dahom. Obrve se silnije namrštile, čelo nabralo, a bijele oči kan' da se dublje udubile, pa zasjenjene obrvama izilazile još mutnije. S nosa spustile se među sabrane i okratke brkove dvie duboke, izrazite crte. Humor igrao na toj osobi, igrao življe s njezine okolice.

Kućarica bila nizka, kukavna, hotec biti na silu boljom od svojih susjedka, a u istinu bijaše s te jalove gizde još nevoljnijom. Izmed mahovinom obraslih dužica na krovu provirivale kojekuda posute svjetlije daske — rad kasnijega vremena. Zidovi bili okrečeni, ali požuceli. Pred kućom dizala se streha, kasnije kućici dogradjena, koju je kućni ulaz dielio na dvie polovine. Na jednoj strani bila nekakova odajica klimavih vratiju — spremnica, što li. Druga strana bila je hodnikom, u komu je bilo porazbacano kojekakovo orudje, i mala klupica, na kojoj je sjedio starac. U dvorištu razgranile se dvie stare na pol suhe i jalove šljive. Star kudronja savio se uz ogradu, žmirkajući na jedno oko, a nekoliko raca pljusalo u žutoj lokvici nasred dvorišta. Kuća se prislonila na krševiti obronak, na živac kamen, obsipan crvenicom zemljom, koja je na sivomu tlu pravila izrazite mrlje. Jedva

da se je gdjegdje uhvatio kržljiv glog, i provirivao iza mašinasta živca divlji kukuriek, taj neizbježivi znamen pustoši i samoće. Pod vrhom zahvatio nariedak jelik korenje u tvrdu i mršavu tlu. Bila je to slika žive biede, koja silom čovjeka ništi i udara na nj pečat ili neodoljiva smilka, ili vragoljasta smieha, — samo div u toli žalostnoj okolini može se da pokaže vriednim odoljeti toj hrdji života i uzdržati usred nje dostojno lice. Vriedan je Crnogorac uz ubojitu diljku, — nu šicar je Lukičin uza svu medalju bio smiešnim, a kontrast izmedju sjajne medalje, biednoga lica i još bjednije okoline rodio humorom. Lukičin mi se je u onoj sivoj kabanici, gledajući na žute oranice u dolini, pričinjao mišem, koji pred luknjom bojazljivo zirka u okolo, dočim mu u zjenici titraju nedavno izkušani nokti lukave mačke.

Popostanem, nu od Lukičina ni trenu; samo se dimovi lagacko odbijaju, pa se viju ravno u vis.

— Dobro jutro! viknem, i neki me bies spopa, da sbijam šalu.

— Dobro jutro, stari junače!

U malo, te mu ne izpa lula iz suhe ruke.

— Dobro jutro, gospodine!

Udjem pod strehu, pa se protarem.

— Eto nas opet sastavi udes. Silan pljusak, a meni dugi put do kuće. Namjerim prema prvoj kući, i — eto me kod stara znanca.

— Drago mi je, drago, gospodine, — ta nismo Turci. Sjednite!

— E, vidite, i meni je vrlo drago. Znae — pokazem na starčeve grudi — vaše odlikovanje. S junakom se ne razgovara svaki dan.

Starčevo oko zasja, a usta se poluotvoriše.

— Je l' de? Iz Italije — četrdeset i osme.

— Vi se junački ponieste?

— Ja — a? E, znate, onako: gdje me je postavilo, tu sam i osto. Znae, kako je gdje zrna siplju, a ne smiješ natrag.

— A-a, dà, dà. Nego tu se junačstvo mjeri u skupu. Znam.

— E, dakako, da u skupu.

— Pa kako se je ponio skup?

— Kako gdje; bilo je sreće i nesreće.

— Pa onda medalje. Tako i jest pravo; zašto bi samo sretnjaci nosili medalje po svijetu? U sreći je medalja ponos, a u nesreći utjeha, — ali uvijek medalja. To i jest pravo.

— A dakako.

— A kako su se borili Talijani?

— Talijani? Kao živa vatra. Da im je bilo sile, što srca, ne iznje nas nijedan glave na ramenu.

— A kako to, za ime božje! Ta Talijan ne nadbi do sada Hrvata, što je do srčanosti. Ili se mi izrodismo?

— Vidite, o tomu sam i ja mislio i mozgao. Nisu nadbili! Dakako, da nisu. Ali vidite, kako bih Vam kazo — na primjer: dodje tko na moj prag, da mi kopa ognjište, ja ću sve ovako memoćan planuti, pa ga zubi zaklati, bio on Kraljević Marko; a zadjem li u tudje, šušne li samo što god, eto me preko plota.

— Pa vi ste išli na tudje?

Starac se sbuni.

— Znae, nije baš tako. Oni su se bunili; ali nam je ono tudja zemlja, to sam mislio.

— To je i sva vaša armada mislila?

— Dakako.

— Nego — u skupu. To i jest u redu, i misliti valja u skupu.

Starac je mućao, sve življe odbijajući dimove. Tko zna, je li on shvatio, što to znači: misliti u skupu. Ja se dignem, pa se ogledam.

— Nesretne li kiše!

— Ne stade bome ora toli skoro. A vi, gospodine, izvolite u kuću osušiti se; biti će i što založiti. Dakako, siromašno, ali pošteno.

— Evala, starče! Znae što? Evo u torbi pečenke, a i nešto vina u čuturi. Pa i gazda će nam Marko u mlinu uzajmiti koju kapljicu, ako pomanjka. Zeca na ražanj!

— Bome previše toga . . .

— Mante se, junače! lovci su gladni ljudi.

— Dakle, zadjimo u kuću.

Starac se postavi uz ulaz, nekud po vojničku, pa odreza veselo rukom prema vratim.

Ulazilo se u kuhinju. Bilo je zadimljeno i mračno, te kan' da zadušljivo u tom uzahnom prostorčiću. Pri slaboj vatri, na nizku, skoro prizemnu ognjištu vrio lončić. Od vatre titralo slabo polusvjetlo po okolnih predmetih — ratarskom orudju, kućnih spravah i polici, na kojoj se šarenio izpretrgan niz poklopljena kuhinjskoga posudja. Na krovu bez tavana bio poluotvoren dimnjak — od daščica sbijen otvor na osi, koji se sa ognjišta konopcem ravna. Odatle padalo opet svjetlo po stakletoj se saji na crnu krovu, podavajuć čitavoj slici neki idilički značaj. Odatle udjosmo na desnu stran u uzahnu nizku odajicu sa dva malena prozorčića, iz koje udara duh, običan po vojarnah, koji, pa i kako osobit, ne možeš da kvalificiraš. Zapremaše čitavo desno krilo kuće. Bila je siromašno uredjena. Hrastov omašan stol i uza nj tri hrastove stolice, s nasloni u obliku srca, koja si u ostalom tek iz malena, u sredini paralelno izrezana srdašca slutiti mogo. Na stolu nekoliko knjiga i otrcana pisača sprava od bronca, kojoj je ornamentika u lovačkom genreu bila stilizirana — po svoj prilici spomen na bolja i obilnija vremena, kakvi riedko umine siromašne odajice izkušanih staraca. Do vrata bio onizak ormarić, a u kutu čista visoka postelja, o kojoj bi, obilno mjereć, na oko mogao kazati, da je bila dva puta starčeve duljine. Povrh nje visile, unakrst obješene, stara puška i zahrdjala sablja krivošija, a podalje ciljale istosmjerno u tlo dvie stare, srebrom obilno okovane kremenjače. Postrance lovačka domaća torba s jelenjimi papci i rog za prah. Napokon se uz taj rogoborni nares priljubila sitna i blaga tamburica. Na suprotnoj strani visjela u široku crnu okviru slika sv. Mihajla, starčeva imenjaka, na kojoj su se o premoć otimala sve moguće svjetlije boje, sbijene umjetnikovim kistom na pretilu i okratku tielu andjela — svetca. Do nje razpelo, a medju te svete znakove uvuko se i stari začadjeli bakrorez, prikazujući nekakvu bitku. Na toj se slici na prvi mah nisi mogao orijentirati s izrazitih mrlja, što no ih zub vremena utisnu na požucelu hartiju. Inače je strašan dim zastirao polovinu slike.

— Sjednite, reče mirno starac Lukičin, pa oprostite, što moram da do podne baratam uz ognjište. Znae, ne imam nikoga.

I starac se odšulja u kuhinju. Za čas stade ga silna trka i buka. Ja sjedoh uza stol, te stadoh pregledavati knjige. Bile dvie knjige o šumarstvu i nekakva monografija o Jelačiću i četrdeset i osmoj. Izim toga Kurelčeve Stope Hristove i stari molitvenik Šime Starčevića, dva stara protokola, i za čudo Preradovićevi Prvienci u sjajnom kožnatom vezu. Na svih izim posljednje bilo je napisano ukočenom, nestalnom rukom: „Mihael Lukitschin, k. k. Waldberittener,“ a na Prviencih tankimi, drhtavimi potezi: „Milka Lukićinova“, a izpod toga: „školski dar g. 186*.“ Iz poteza ruke može čovjek kadkada lahko gonetati značaj osobe. Više puta odlučuje u tomu neka tajna simpatija duša. I mene obuze simpatija za taj ubogi stvor, što se zove Milkom Lukićinovom, te mi je, ni sam ne znam s česa, bilo ugodno listati po listovih, gdje su misli velikana pjesnika bile živo komentirane. Ja sam uhodio za timi komentari, pa vidio, da samo očajnice misli pričaju njejoj duši. Pustim knjigu, uzštam se zamišljen po odajici, te se naslonim na prozor. Poznata slika bila s padajuće kiše još mutnijom; obrisi predmeta bili nejasni, jer nisu mogli izrazito titrati u vlažnu i maglovitu zraku. Pod kućom na putu kupale se guske u lokvi, zadovoljno sagibajući glave, te krišteć i mašući krili. A s druge strane gonilo tri kravice rumeno punih obraza čobanče. Pokrilo si ćurkom glavu, a svite zasukalo do koljena, pa pjeva tankim i krištećim glasom, pjeva što ga grlo nosi:

„Milu moju — milu moju zabolila gla —
ava . . . !“

Zadubih se u taj osobiti sviet, oko mi plazilo po tih mračnih crtah okoliša, a sledila ga plahovita, sjetna miso. S raznolikimi misli, što su sve jedna drugu radjale, udaljij se za čas sasma od Lukićina i njegova doma, kad al zaori odtraga glas:

„Marko, — Markiću!“ kao što ono neki dan u polju.

„Oj!“ ozva se Marko, poznati dječak.

„Dodji! Trebam te.“

Malo zatim eto Lukićina u sobu, svega od vatre zažarena.

— Dozvaao sam dječaka, da okreće pečenku. Oprostite, što ste sami. Ja ću da prostrem stol.

— Dajte vi, dajte; mora se to.

Starac spremi knjige na postelju, izvadi pomno iz ormara čistu rubeninu i prostre za dvojicu. Bilo je sve staro, nu čisto i uredno.

— Tako! odahnu zadovoljno. — Uredio sam sve kod nje, pa ćemo moći mirno poblagovati.

Poslje poduljega žurkanja donese starac objed. Bilo je tečne juhe od zelenja, za njom zečje pečenke, a uza to pšenična kruha i vina. Poslao sam unuča Marka u susjedni mlin, da kupi dvie boce. Bilo je vino dobre žice, a starcu išlo u tek jelo i pilo. Jeo je žurno, prateć na mahove mljaskanje zubiju uzklaci:

— Dobro, tečno, nije lošo!

Vidjelo se, da mu ovakovi zalogaji nisu svakdanji. Ja pohvalim juhu:

— Izvrstna juha! Ja sam je riedko ovakve jeo.

— Moja kuhinja, ponosno će starac.

— Ele, praktičan ste vi čovjek.

— Što ću? Praktičan sam morao postati. Već kojih dvadeset godina kuham ovako sam.

— Dakle već dvadeset vam godina — gospodarica — — žena —

— Punih dvadeset, uzdahnu starac.

Časak smo mučali.

— E, što je čovjek? uzdahnem nehotice.

— Čovjek? Plamećak; puhne vjetar, pa ga poklopi; tinja u dimu koji čas, dok se ne razpline.

Oko je starčevu pri ovih riečih bilo mutno, a gestikulacija uz nekud zabunjeno lice bila je energična, prem ukočena. I starac se zagleda kroz prozor, pa stade palcem i kažiprstom desne ruke okretati komadić kruha po stolu. Jagodice mu se zalile tamnim rumenilom.

— Izvolite, ponudim mu smotaka, ne znajući o čemu da progovorim sa kratkoriekim starcem.

— Evala, dobri gospodine.

Lice mu se razvedrilo; mrke crte stale sve naglije ustupati mjesto jadolikim, koje su se opet svijale i miešale u dobroćudne i smierne. Pogrizka smotku, naškubi ustne i žmirnu očima, pa stade silnimi dahovi vući dimove. Odpuhne posljednji, pa kimnu gorko:

— Bilo je vrijeme, kada sam i ja svaki dan pušio ovakove smotke. — Ej, ali davno napustih sve. Latih se lule, odbjegoh društvo. Prije — —! Što je moje, to i tvoje; a u mene je bilo smoka! Badava, — što bih i mislio?! Ukopa me bieda na ovaj komadićak zemlje, te mi se je samo riedko nagledati ljudskoga lica.

Starčev se glas provrže u piskutanje, nemoćno i bolno piskutanje. Bilo mi je čudno pri srcu. Mućao sam. On opet nastavi:

Nije mi za sebe. Nu ona, — bolno diete! Bog je tim veliki križ naprtio na moja ledja. Da bi samo moja nevolja — neka ju voda nosi — ali nju gledati ovako! — — Uh, ja sam se okamenio, ja sam se nalio žuči, — mojom krvlju otrovala bi se guja!

Zaiskrilo mu se oko nemoćnim gnjevom; ko da bi se golub oborio na kobca. Zagleda se časak u stolnjak, — bio je vinom pošćropljen — pa se strese, prihvati kupu, kucnu se i izkapi, te se opet zagleda u stol. Smotka mu tinjala u lievoj ruci.

— Vi ljubite svoju kćerku?

— Da li ju ljubim?! Ta za što drugo da i živim!

— Kakova ju bolest muči?

— Ljuta bolest, ne bilo joj traga! Bila je malena, kada ju prvi put shrva i složi o tle. Od onda ju muči i skončava, priliepiv ju uz krevet, pa se gasi poput sveće.

— Ja bih, oprostite mi znaličnost, rada govorio s vašom kćerkom. Znate, bolestniku je mило, kad zagleda strano lice.

— Istina, živa istina. Ej, davno li u nas nije bilo gosta! Nevoljna krova svaka se živa duša odbija. — Da vam pravo kažem, pitala je za vas. Rekoh: došao gospodin iz dola; zatekla ga kiša, a ona će: Ej, brajne, da mi se je razgovoriti s njim. A ja ću: Dobar ti je to gospodin, kao dobar dan.

— Dakle, idemo!

— Kad ste tako dobar — idem, da joj kažem. Pričekajte časak. Koliko će se radovati!

Ne tajim: bio sam uzrujan. Podjedno bio sam zadovoljan, što se je starac razgovorio: nadao sam se ući u trag tajni po svoj prilici čudna mu života.

IV

— Izvolite! dozva me važno Lukićin. Udjoh. Polusvjetlo. Bila u nutri nasuprot dva prozorčica postelj, do nje stolčić, na komu hrdjava svietiljka, dvie knjige i boca vode, poklopljena malenom čašicom. Do stolčića kočio se starinski stolac. Na visoki krevet padalo polusvjetlo, pa osvietljalo predmet blidih i lahkkih crta — Milku. Djevojka pri godinah bila je suha, bolna lica, komu je vrana i bujna kosa povećavala prozornost i bljedoću. Velike i crne oči bile su udubljene, nos ovelik, jer suh, ustnice bliede i tanke, čemerom zalivene. Brada, kao i čitavo lice, bila je izrazita, jer je koža bila nabrana na kostih, a meso pojela nevolja. Iz očiju sipalo blago svjetlo; u momentih znale bi sievnuti, — ali kakav sjaj! Bio je to časovit bljesak mjeseca iza mrka oblaka, što no se uhvati vršaka uzbibana valovlja za tamne noći. Kad sam ušao, bilo mi je tjeskobno pri srcu. Morao sam negdje biti silno nespretno, pošto sam pogledao na krevet. Ipak se saberem.

— Ja vas pozdravljam, gospodjice! Bio sam toli slobodan, kad sam se već u vaš dom navratio, pohoditi vas.

— Bog vam naplatio, gospodine! Boolestniku je dan pohoda blagdanom.

— Vjerujem, premda nisam bio toli nesretan, da to izkusim.

— Oj, sretnjače! Evo meni je blizu dvadeseta godina, što sam više na krevetu, nego li na noguh. Pod zadnje vrijeme niti se ne dižem. Ubija me čama . . .

Tanki joj glas zadržtao takovim drhtajem, koj ti potitrava srcem. Ja sam mućao, a ona je gledala u strop. Podalje stajao Lukićin, bez rieči, samo zureć u nju, poluotvorenih ustiju i ukočena pogleda. Odulje potrajao taj muk, meni vrlo nepriličan.

— Vi čitate, gospodjice! pokažem na stolčić.

— Čitam, nu kako? Već sam te listove nebrojeno puta prolistala, a novih ne imam. Pa i odakle? I te je samo sretan udes domamio amo — k stolu nevoljna stvora.

— Gospodjice, biti ću sretan, ako vas budem mogao poslužiti svojom bibliotekom.

— Ej, koli sam sretna! Čitati, pa nešto nova!

— Vi se radujete čitanju?

— Ta to mi je jedina radost. Ja se razgovaram s timi slovi, a to može razumiti samo onaj, komu je uzkraćen ljudski razgovor. Da mi nije moga čačka, moga sunca, drugoga rāda ne bih ni znala, do li moliti Boga za što skoriju smrt.

Djevojka je pri tih rieči suhe svoje ruke pružila prema Lukićinu, kao nekom željom, neizrecivom željom. I on se je trznuo. Teška daha dokrade se ukočenim korakom k meni, te me lagano povuče za rukav, i mignu mi prema vratima.

— Gospodjice, rekoh, biti ću sretan, da vam odpremim knjiga, i da se i sam k vama navratim.

— Oh, vrlo ćete me usrećiti! Samo što skorije, gospodine!

Opet me uhvati starac za rukav.

— A sada vas pozdravljam, gospodjice!

— Sbogom!

— Sbogom, gospodine!

Pred vrati briznu Lukičin u jecanje, grčevito i pridušeno, jer si je modrim i omašnim rubcem zastirao usta. I naglo odbježe u svoju sobicu, pade na stolac i prisloni glavu na stol. Do mala se stali stišavati ti burni valovi životne struje. Starac podiže glavu, te stade otirati suze sa rumena lica. Okrenu se, pak će drhtavim glasom:

— Što ćete, slabost, velika slabost. A imora jedan put van, što se dane i dane oko srca svija; jer da nije toga, puče!

Sad sam ga gledao u pravom elementu: jad, goli jad sjeo mu na obraz, probio i posljednju crticu, i onoga kontrasta na starčevu licu, kog je izvelo nabrano čelo, nesta, a s njim i humora, koj ga je do sada neumitno pratio. Smilak se taknu moga srca.

— Viste mnogo trpili u svom životu, šaptmem.

— Da čujete!

Ja sam mućao. Starac se izpravi, protre si još jednoč oči, pa smatajuć polakorubac u lievoj s desnom rukom, i razmatajuć ga, stade pripoviedati sve na mahove, popostajuć, nu živo:

— Nisam toga nikomu kazivao, alivam neka bude, jer ste dobar!

— Ja sam iz imućne kuće u — skoj regimenti. Od mladosti bilo mi je dobro; ne manjkalo mi, što no

riječ, ni ptičjega mlieka, pa sam se tako priučio od rane mladosti gledati u svijet nekuda bezbrizno, gledati u nj, kan' da me svako dobro iz njega zagrliti kani. — Ej, prve misli, znate, gospodine, poletne misli, — ali gdje je to! Kad bih liepoga dana gledao u bieli svijet, liep i posut božjom milošću, pa mi se širilo srce, plamtalo oko, a ja mislio čudno, nekud — česa se sada ni sjetiti ne mogu — ej, brajne! I meni je od uvijek bilo milo samu

razmišljati, puno razmišljati. — Otac me oškoloao, te ja k regimenti, služio sam i bio zadovoljan. U miru i u ratu znalo se je za veseloga Miška, — gdje je ona žarka mladja hna krvca! Ali bilo je i tada časaka, kada bih zaronio u svoje misli, i neka mi se težkoća, tuga, što li — savi oko srca; htjelo je da pukne, a od mene ni rieči.

Bilo je u štaciji, kad iznenada navali ta moja bolest na gore. Nosio sam jednoč, a

s nje veselje, bies, da bi poplesao, a sad se razcvili muklo i bolno, — srce bi ti puklo. Pa kako i ne bi? Ja siromak «firar», a ona kapetanova rodjakinja! Ja sam mućao i trpio, a s moje tamburice, evo ove iste, što no mi visi nad krevetom — nisam u nju davno, davno tako — s nje se izmiljale tužne pjesmice. A kad bih nju zagledao, gledao bih ju željno i zabunjeno; oko mene bi se okretao svijet i sve mi se je zavijalo maglom. Pitali

drugovi danas, pitali sutra, i bies ih bocnu, pa mi ušli u trag i pekali me, a ja se otresi na to, da su me na koncu napustili sama svome jadu. U neke — ja se dotle prometnuo stražmešтром — vidjao sam bledje lice u kapetanove rodjakinje, a oči podmukle, poklopljene, prosti Bože, kao u griješnika. Najednoč zovnu me kapetanica. Čudio sam se. Sjednu me do sebe, pa sve liepo razteži: kako je njena rodjakinja mlada i nevješta djevojka, pa kako ju prevari oženjen čovjek — bio je nekakav «lajtman», Švaba kao i kapetan; reče, da njenomu zaručniku ne fali «lajtmanija», ili bilo kakva služba, te na koncu navinu na mene: kako sam ja imućan po porodu, te bi li htio biti taj sretnjak? Došlo joj valjda do uha moje ludovanje. U meni se sve okretalo, svi prošli dani obnovili se u svojoj dragoti, pa sievnu li mojom dušom, a krv vrela sa same pomisli,

da bi ona mogla biti mojom. I opet mi se prevrnu pamet, te pristadoh na svoju sramotu.

Bilo u mene imanja, a omrznu mi svijet, u komu sam mnogo gorkih kušao, te sam ja «lajtmaniju» zamienio lugarijom, pa da ću gospodariti. Starac otac od prije mi umro, a mati u kući ne bila gazdarica. Uviek se našlo u kući gostiju, a žena neprestance mrka i mučaljiva; samo kad bi se gosti pribrali, kan' da bi bies sašao u nju. Godinu za tim za-

CIGANKA

bio sam «firar», protokol novomu našem kapetanu, — upravo se je izmienio. Ja na vrata, a ono izpred mene munu čeljade; ja zagledah lice — Bože moj, kako me tada zažže u grudih! Nisam taj dan gledao ni vidio ničesa, nego lice, pa oči, a srce se topi od milja. Kapetan me čestito izpsovao, jer da sam nespretnan, ali briga mene! U noći zaspao sam s njenom slikom u oku. — Od tada sam b'o kao napeta žica; sad zazuji

klopi starica mati oči, a ja ostadoh sam sa svojom biedom. — Ipak bila mi draga žena, i ja sam uvijek Boga molio, da mi ju povрати, al da! S menom uvijek kratka i otresita, kao da smo strani ljudi. Hodkala k rodjakinjam u štaciju, a mene i ne pitala. Imetak se sipao i sipao. I to vam je, gospodine, moja nesreća!

Starac umuknuo, te se zagledao u pod. Govorio je živo, plastično, a one ukočenosti nestade posvema.

— A žena? pripitah začavo.

— Žena? Jednoč se odveze u pohode, pa se i ne vrati više. Odperjala u sviet. Rekoše, s onim istim griješnikom; nu ja ne pitah, s kim, već se podah svojoj neumolnoj biedi, ostav s djevojčecom od šest godina, — s ovom siroticom ovdje. Izslužim još neko vrijeme, pa se onda, prodav ono nešto propala imetka, preselim ovamo, gdje me nije poznavala ni živa duša. Još joj je mati bila kod kuće, kada se poplašise konji, i nju shvati «fras». Od onda joj se to vraćalo sve jače i jače, i ja vidjeh na svoju nesreću, da je djevojčce padavičavo. Sa svim tim izškolah ju u nadi, nu nada uminu sada posvema. Ona se ne diže više, a ja ginem uzporedio nje, pa se strašim časa, kada bi me imala izgubiti. Biedno diete, dobra vam je i milokrvna, — nit iz daleka slika svojoj majci. A Bog zna, bi li joj i mati bila onakva, da ju ne izkvari kob. Meni se je morala podati, a ja sam ipak — onako — priprost čovjek. Mogla je ona birati, da se nije onako slučilo!

— A zna li kći za majčinu poviest?

— Ne zna. U mladosti nije toga razumjela, a kasnije ju prikova bolest uz kuću. Ja joj ne rekoh ničesa. Sirotica, i što bi, da se osjeti u tuđoj kući, uza strana čovjeka. Ovako mi je povjerljiva i ljubi me kao vlastitoga otca.

— Oprostite, prijatelju, al kako je to, da vi toli ljubite diete — tudje?

— Tudje! Ali ona je nesretna, a dobra, pa — i — i njeno diete, sva mati! Kad ju gledam, kao da živim u onoj dobi.

— Vi dakle ne prestadoste nikada ljubiti svoju ženu?

U to pokuca netko na onih drugih vratih.

— Zove me! skoči Lukičin, a ja u njegovih očijuh, živih i iskrenih, čitah odgovor na svoje pitanje, i jasan i istinit. — Dugo ga čekah. Uzeh tamburicu sa klina, pa stadoh prebirati po žicah, a u grudih me sve nešto steže, i u uhu zvuči rieč u stotinu zvukova, al uvijek istim prizvukom: žena, žena! . . . I prsti mi se nehotice sklizoše u napjev:

La donna e mobile,
Qual piuma al vento . . .

na napjev, kojim sam pred nekoliko godina odvratio koketi, koja mi se je klela vječitom vjerom. Danas je ta koketa ženom drugoga, i u ovom momentu crte toga drugoga čudnovato su se u mojoj mašti slievale sa crtami Lukičinova lica. — Ja se čudim, kako nisam uz tu pomisao ni jedne druge nadovezao, već nehajno upriev pogled kroz prozor, samo sam opazio, da je blizu sumrak, a kiša stala. Prekoramiv oružje, izidjoh, da se oprostim s Lukičinom. Al on sjedi uz

vatru, i bulji u nju. A vatra plamtela, vatra se plela i svijala poput zmijske. I s njenog sjaja drhtalo okolno posudje, a usred te žive ropotarnice sjedio veseljak Miško i šicar Lukičin, kao zvrk, kojim je udes silovito okretao za života, dokle ga ne dovertio do ovoga nizkoga, jadnoga i prznoga ognjišta. Lukičin buljio u vatru, mrtvih, glupih i poluotvorenih ustana. Sieda kosa stršila mu u vis nespreno, rekao bih smiešno. Disao je teško, hropljivo. A vani pratila to disanje bura finim i muklim cvilom, kan' da i zrak plače s oporosti života.

— Sbogom! doviknuh pozdrav starcu, nu on se ne mače. Odsuljam se na vrata.

Kao žica, pomislih, — čas bies, a čas očajanje.

Pa i nije li čovječji život smjesa, udesom smiešana smjesa od ditiramba i elegije? pomislih, kad sam na pragu ubjegao nepogodam mrke jesenske noći.

Inače ja nisam nikada bio prijatelj sentimentalizma.

V

Sutra dan, prebrav djetinskom radošću nekoliko knjiga, odpremim čitav svežanj po Periji s kratkim listićem. Mrmljuć sveza starac taj svežanj unakrst, pa ga uprti pod pazuh. Ja medjutim ne mogoh da obavim obećana posjeta, jer navali ružno vrijeme, a za nekoliko dana izazva me opet dužnost iz mog mirnog seoskog utočišta. Poslje opet navratise me životni događaji u sasvim drugu struju, u kojoj u brzo zaboravim na Lukičinovu poviest. Istom poslje pet godina svratih se zimi na neko vrijeme na svoje dobro pod gorom sa nekoliko prijatelja. Upriličismo hajku na vukove, i to u donjem kraju, med brežuljčići, jer nam je bilo shodnije na toj strani. Nam nekolicini bilo, da čekamo u gajicu poviš Lukičinova doma. Na povratku svratih se k njemu, da se ogrijem, a u istinu, da ga po zdravim. Stupim u dvorište. Prazno, pusto, streha se naherila, a dvorišna vratašca okretao vjetar uz neugodan cvil. Otvorim kućna vrata, unutra sve prazno i mrtvo; kroz prozore bez vratnica struji hladan vjetar. Stupim u starčevu, stupim u Milkinu odaju, i slike onoga dana živo mi se obnovile u duši. Tužna srca zatvorih kućna vrata.

Došav kući, dozvah Periju u sobu.

— Kaži de mi, starče, što je to od Lukičina?

— Od njega? Dobro njemu!

— Ta kako?

— Njega ne taru više jadi, — umro je.

— Aj! A što od kćeri?

— U razmaku od osmice dana umrla kći, pa onda stari.

— Kako to bje?

— Kći je bila skršena bolešću. Jednu noć baci ju o tle, i ne diže se više. Od onda vrludao stari u okolo, i po griješnu dušu, tko god ga je vidio, morao je reći, da mu nije sve u redu — znate — medju kotači u glavi. Vrzo se po selu, po groblju kao duh, a kuća ga po gotovo i ne vidje. A gledao je čudno. nekako staklenima očima u sviet, kan da

nikoga ne vidi. Za osam dana nadju ga susjedi u sobi naslonjena na ognjištu uza zid, a kraj njega mu utrnutu lula. Svršio je čudno, kakav mu bio i život. Ej, tko zna, što se je to od njega prije sbivalo, a takvi ljudi ne svršavaju dobro. — Svi se križali, kad je ona došla u ovaj kraj, doda starac, skupiv obrve.

— A tko to ona?

— Ne znate? Njegova, kažu, negdanja žena. Ja sam i sam gledao to čudovište, gdje se je neke nedelje strkalo na cesti sila svjetine. Nekakva žena — ne bi je med braćom prometnuo za poštenu — hodala cestom. Obuvena i bosa, a odielo izšarale ljuto godine i izbole poput rešeta. Bila je modra i podbuhla u licu, a očiju mutnih i izvaljenih, prosti Bože, kao u vukodlaka. Pitala za Lukičina i za svoje diete, pa kada su joj kazali, što se je dogodilo i kako, udari u suze. — a bilo je, kako svi rekoše, čeljade, koje umije po volji cediti suze. Udari na to stranom — k Lukičinovu domu. Sbjježali se susjedi, a ona sve nekako čudno pitaj ovo, pitaj ono; kaza mi stričević Tomo, ne razumiješ je, da se razpneš, a ona ipak govori naški. Kasnije ode u krčmu, pa ostavi nešto izlizana ogrtača za rakiju. Napi se ljudski, pa na groblje. Tu se okreći, okreći, i ljubi križe po humcih, pa poskoči kao mačka, dok se ne uvali u snieg. Unese ju na to grobar Grga u krčmu, i tu se izvali onako zaduhana i potna na klupu. Bila ljuta zima, a ona sve nešto buncaj o mužu, o djetetu, pa traži rakije, da utopi u njoj nekakvog «lajtmana». U zoru ne bje je više med živimi. Kasnije se za stalno čulo, da je to bila Lukičinova žena. Sada kolaju o tom čudni pogovori.

— Kakvi to pogovori?

— Nu, znate, ta onako medju svietom. Kažu za nj, da tu nije bilo čista posla.

— Ajte, ajte, mante se tih priča. Ta ima li strana čovjeka, o kom naši ljudi ne razpredu pogovora!

— E — e! sleže starac rameni, te će na vrata. Sa praga se vrati:

— U malo, što ne zaboravih. Eno u pisarni onoga svežnja knjiga, što no ga nekoč po meni poslaste k Lukičinovim.

Odoh u sobu. Svežanj pomno svezan, a na vrhu cedulja, ona ista, koju joj poslah. Odozdo bilo napisano poznatom tankom i drhtavom rukom:

„Iskreli pozdrav jedinomu osim otca mi prijatelju od biedna i nesretna stvora. Ako ikada dirnete okom ovaj komadić papira, sjetite me se, ko što se i ja vas sjećam, i ko što ću vas se sjećati u posljednjoj uri.“

Kod večere bijah zamišljen; ne dirala me prijateljska šala. Zapitaše me o toj stvari, i ja im izpričah čitav dogodjaj.

Kad sam dovršio, reče najmladji mi prijatelj:

— Interesantno!

A drugi:

— Čitav roman!

U to treći, poznati flegmatik i izjelica, izkapiv čašu, završi:

— Preglupo!

Ja nisam toga komentirao; u obće nismo više ni razgovarali o tomu.

ADALGISA

Pripovijeda F. Afrić Riečanin

X

Bio je zadnji dan poklada. Već za rana izvukli iz kreveta Santorinija, da priteče k bolestniku, pa kad se je tek toga riešio, već je na nj čekalo u ljekarni „k spasitelju“, kamo je on svaki dan zalazio, sila drugih poziva.

Santorini si zabilježi njihova imena, pa krene od jednoga do drugoga. Uz put podje i kući, da služavki javi kako će danas objedovati, kad mu u susret dodje sluga gospodina Foschierija, pozivajući ga, da brzo s njime podje, jer da je život njegova gospodara u pogibelji.

Liečnik krene k Foschieriju, nu pomoći mu nije više mogao. Bijaše ga udarila kap, te je odma izdahnuo. Podje u drugu sobu, gdje je Olimpija, liepa i elegantna kano uvijek, samo nešto bledja, sjedila u malenom krugu prijateljica, koje bijahu dočule, da joj je nenadano muž obolio.

Olimpija ustane i podje u susret Santoriniju i bojazljivim ga okom pogleda, ko da mu hoće na licu čitati odgovor.

— Gospodjo, reče joj on, nakloniv se, valja da se ohrabrite . . . Vaš je suprug umro . . .

Na te riječi Olimpija bolno zajauče i, spustiv se na stolicu, prinese k očima rubac, što je u rukuh držala. Brzo priskoče prijateljice, pa ju uzmu tješiti, a liečnik, preporučiv im, da ju ne puste samu, otidje po svojem poslu.

Već se uhvatio suton, kad je Santorini umoran krenuo u gostionu „k Panadi“, da što god založi. Sjedne k stolu, kod kojega je već sjedilo nekoliko njegovih znanaca, pa si naruči objed.

— Čuješ, Santorini, počme jedan od prijatelja, ideš li s nami na trg svetoga Marka, biti će, kako čujem, mnogo maska.

— Poći ću svakako u kavanu, odgovori on, a baš bi mi bilo drago, kad bi se čovjek mogao kako zabaviti. Sit sam već i bolestnika i moga zanata . . . Nisam mogao naći vremena ni za ručak . . .

— Blago si ga tebi, nasmije se neki debeli notar, — grabit ćeš novce sve na pregršti.

— Kad bih na tvoju zabadao prste samo u mastne lonce, odvrne mu liečnik, — naraslo bi možda i na meni brzo salo . . .

— Tako je, reče drugi; — al ga samo pusti, ako ga razjediš, tegnuo bi skršiti zadanu rieč; dodješ li s nami večeras u Ridotto, vidjeti ćeš divnoga pierota po najnovijemu ukusu.

— Ako notariuša stavite u pierotsko odielo, nasmije se Santorini.

— Ajte samo, babetine, razsrdi se notar, — da je samo nešto istina . . .

— Istina? Šta? skoči opet prvi, — jesi li zaboravio na dvadeset butilja šampanjca, što si ih uložio?

— Ja nisam ništa uložio, brani se notar; — to se je samo akademički razpravljalo. Niste mi vi položili tri sto franaka . . .

— Mi smo dali rieč, viknu svi u koru, —

poštenu rieč, znaš. Pak ako večeras ideš na ples kao pierot, platit ćemo za onih tri sto lira gostbu . . .

— Al ja nisam mislio . . .

— Jesi, poviču svi, — hvastao si se, da ćeš uz svu trbušinu večeras kano pierot na ples. Založio si sto franaka, ili dvadeset butilja . . .

— Manite me se! otimao se tusti notar, ali mu ne podje za rukom. Svi grnu na njega, a on slegne ramenima, pa pristane na pogodbu.

Bilo je već odbilo osam sati na večer, a malo se društvo odpravi k svetomu Marku, bockajući nesretnoga notara i od srca se smijuć, kad se je on ljutio.

Vani bila je vedra zvjezdovita noć. Po širokih pločah na taracu laštala se smrznuta voda, pucajuć pod hrlimi koraci prolazećega naroda.

Na trgu se je sgrnula silna svjetina, veselo čavrljajući i smijuć se, da je sve odjekivalo kano u kakovom zatvorenom salonu. Od ukusnih iz bijelog mliječnog stakla napravljenih i na grozd nanizanih lampa, što su se tom prilikom redale s jedne i s druge strane trga, padala je svjetlost na prokurative, gubeć se pod njihovim krovom u umjetnih arabeskah, što se onuda nižu.

Društvenice krene bielo-crvenim pločnikom izpod prokurativa do pred kavanu Florian. Velikom mukom nadju prazan stol i nekoliko stolica, pak sjednu vani, gdje je svjetina najviše prolazila. U kratko obkolile ih odasvud maske, dozivajući i mameći ih, da im gataju ime.

Dva dječaka, seljak i zidar, pravdala se u dugih šaljivih stihovih, tko je od njih potrebniji, tko li svijetu koristniji, dočim je neki dugi *lustrissimo* k njima pristupio, pa zataknuv dugi papirnati nos baš med nje, posprdno im se smije, tjerajući ih kući, da mu tobože ta prostačina ne smradi liepoga trga. Sa strane liepa Furlanka, vitka stasa i krupno nadignutoga korzeta, uhvatila rukom suho-njavoga mladića, tarući mu četkom, što ju je u ruci držala, prah sa nagrbljenih ledja i nudeć mu svoju službu:

— Čistit ću te svaki dan. A gle, naku-pila sam krumpira i zelja, pak ću ti večeru svariti. Kupila sam ti i ljekarije, da, jer si siromak bolestan; otišla ti k vragu pluća, pa ćeš i ti za njimi. Bilo ti se manje klatit ovoga mesopusta, manje za ženetinami trčat . . .

— Hé, hé, k vragu, pravo je, izmrmlja kroz nos *lustrissimo*, koj se je takodjer k njima prikućio.

— Baš sam sada prispio iz Bergama, više više od sviju arlecchin, dotrčav u susret drugomu sumješćanu, pa ga u pjesmi o njegovom porijeklu propitkiva, a kad mu onaj brzo u vezanom slogu odgovora nezna, kori ga, predbacujući mu, da se lažno pod onom krinkom sakriva, udarajući ga po hrbtu širokim tradicionalnim štapom, *stecca* nazvanim. K njima se približe dvie ciganke vitka stasa, pak, opaziv društvo, koje je blizu sjedilo, stanu mu nudjati svoju umjeću.

— Tko hoće, da mu gata? reče niža od njih nježnim glasićem.

Jedan od društva ustane, pa joj nešto prišaptne u uho, na što se ona približi debelomu notar, i primiv mu na silu ruku, stane gata:

— Ti si jako nujan, izgubio si veliku okladu, pa te to boli, što ćeš u žep morat poseći.

Silni grohot društva prekine njezino gatanje, a ona prodje k drugomu, k trećemu, i svakomu po koju duhovitu prišije. Kad dodje red na Santorinija, priskoči viša joj drugarica, turne ju na stran, i, položiv prst na ustne, primi Santorinijevu ruku i prošapće tako, da su ju svi kod stola mogli čuti:

— Zaljubljen si u sve što je žensko . . . liepo, grdo — tebi je sve jedno! Lahkouman si, al nisi zao . . . mogao bi imat i bogatstva, al za njim ne težiš . . . Jedna uzdiše za tobom, ona te ljubi . . .

— Da čujem, liepa ciganko, kako joj je ime, nasmije se liečnik . . .

— Ne muti me, nastavi ciganka, motreć mu poteze na ruci, — ljubi te, al ti voliš drugu; biti ćeš zadovoljan, danas je postala udovicom . . . Šuti, nastavi ciganka, kad ju je Santorini htio opomenuti, da u šali predaleko ne siže; — šuti, pa slušaj! . . . Druga, koja te u istinu ljubi, poslala je po te . . . Bježi kući, na te čeka poruka . . . Adalgisa je bolestna.

Santorini skoči i htjede ustaviti ciganku, da ju vidi u lice, ali se obe za hip izgube u svjetini.

Bučno se narod šeće gore dole, smijuć se i razgovarajući, a Santorini se zabrinuto zagledao u baziliku, što se je tamo na dnu trga u polutmini sa svojim visokimi kupulama i tornjići pod vedrim nebom dizala, i bio bi već nekoliko puta kući pobjegao, da se nije bojao šale i bockanja ostaloga društva.

Napokon, kad već nije mogao samu sebi odoljeti, odluči se, pa pod izlikom, da ide za prešnim poslom, i obećav društvu, da će se najviše za jedan sat povratiti, krene kući. Kad se je stubami uzpinjao do svoje sobe, pokaja se, što je povjerovao ludoj i prokšenoj krabulji, pa htjede krenuti natrag. Nu ipak je i kod njega zvjezdljivost preotela mah, i umujući sam sobom, kad je već dovlje došao, da može i u svoj stan zaći, nastavi svoj put. Stupi u svoju sobu, i ne osvrćuć se na mrmljanje stare služavke, što se je tužila, da mu je zahman pripremila objed i toliko novca u taman potrošila, podje ravno k pišaćemu stolu.

Na stolu ležala je mala cedulja, na kojoj su bila ženskom rukom napisana dva tri redka u veoma slaboj talijanštini. Liečnik se glasno nasmije, pomisliv na ciganku, pa ko sam za se reče:

— Mudre li lisice! Zatim se obrati k služkinji, koja je pred njim stajala i debelo ga gledala, pa nastavi glasnije: — Tko je donio tu cedulju?

— Ta tko bi ju donio van čovjek . . . sluga iz Marocca . . .

— Kako znaš, da je iz Marocca?
 — Vidjela sam ga i s njim sam govorila...
 Kako ne bih znala?
 — Da nije to tko drugi?
 — Da, jer sam pijana!... Kad je siromak ovdje sjedio celu uru, čekajući na vas.
 — Čekao je na me, stane se od čuda snivati liečnik; — znaš li za stalno, da nije Mletčan.
 — Kako ne bih znala, ta nisam više diete!
 — Pusti svoje opazke za drugi put; daj mi sada reci, što znaš o tomu, što ti je taj čovjek rekao?
 — To ti je na hvala! promrmlja služavka, i nastavi glasnije: — Rekao mi je, da mu je gazdarica oboljela, pa da je sobarica njega poslala, da odmah u Mletke ide po vas...

U taj par zazvoni netko na vratih, služavka ode, da otvori, a kad se je vratila u sobu, stane vikati:

— Sad ćete vjerovati, eto čovjeka.

I zbilja pristupi k njemu pristari čovjek, koga je Santorini dobro poznao, pa mu izpriповjedi, kako je Adalgisa oboljela još onaj isti dan, kad je njena bratučeda s malim Milanom odputovala, al da sama nije nikad htjela priznati, da je bolestna, dok joj nije večeras bilo tako zlo, da je Marija njega ovamo poslala, naloživ mu, da se ne vrati bez liečnika. On je dugo na nj čekao, pa kad ga nije bilo, da je pošao do na trg sv. Marka, pak se opet ovamo vratio.

Santorini se zamisli, izvadi zatim dobnjak iz žepa i pogleda na nj. Još nije bilo odbilo deset sati. Naloži služkinji, da mu donese ogrtač, i krene u društvu onog čovjeka brzo do najbliže postaje gondoliera, zaplovi gondolom do kolo-dvora, skoči u kola, jer je baš onaj čas odlazio vlak, i projuri dugim kamenim mostom na laguni, razmišljajući tko se je ono mogao sakrivati pod maskom ciganke.

XI

Adalgisa je poboljevala sve od dana, kako je bila otišla Pia. Marija, koja je vidjela kako ju je vrućica u jedan dan shrvala, silila je, da pozove liečnika, jer se je bojala, da ne bi bolest pozlila, ali se je Adalgisa tomu čvrsto opirala, uvjeravajući, da nije posve ništa. Na dan poklada navali bol takovom silom, da je Adalgisa po ciele ure u nesvjesti ležala i u vrućici buncala. Marija, ne pazeći na Adalgisinu zabranu, pozove staroga slugu Andriju, napisa hrlo nekoliko redaka na komadić papira, pak mu naloži, da odmah ide u Mletke po liečnika i da ga odmah sobom dovede.

Stari Andrija podje u Mletke i, propitkujući za liečnika Santorinija, dodje skoro do njegova stana. Sad se stane ogledati, ne bi li gdje koga opazio, tko bi mu liečnikov stan pokazao.

Prolazila je baš onuda Hortenzija, koja je bila pošla u posjete gospodji Foschieri, ne bi li ju kako namamila, da s njome večeras u krabulje podje. U velike se začudi, kad dočuje novicu, da joj je suprug umro, pa k tomu

još tako naglo. Stane ju tješiti kako je najbolje znala, dokazujući joj kako je bolje, da ga je Bog uzeo, kad ju je zadnje vrijeme tako odnemarivao. Tvrdila je, da se kućni mir ne bi već nikad bio povratio, te da će tako bar s onim, što joj je on namro, mirno svoju starost proživiti. Kad je pak vidjela, da za nju ondje više nema posla, a nije bilo nade ni da bi ju na ručak k sebi pozvala, krene Hortenzija k drugoj nekoj znanici, da nju predobije za se.

Baš je prolazila kraj Santorinijeva stana, kad joj se približi stari Andrija, pa ju zapita za stan liečnika Santorinija. Hortenzija ga pogleda, i prepoznav ga reče:

— Niste li vi, dobri čovječe, iz Marocca?

Šestinska žena

— Jesam, gospodjo, pogleda ju začudjeno sluga.

— Pa tko vam je obolio?

— Gazdarica, odvrati nestrpljivo Andrija, komu je počelo dođijavati to izpitavanje, — molio sam vas, da mi pokažete...

— Odmah, samo se ne srdite, stane ga miriti Hortenzija; — izpitivah vas jedino s toga, što poznajem gospodjicu Adalgisu... ono vam je pravi andjeo... bit ćete s njom zadovoljan? a dobro će vas plaćati? ... Nije li tako?

— Hvala vam, gospodjo, reče srdito Andrija i okrene joj leđa, ogledajući se za drugim, koj bi mu liečnikov stan pokazao, pa se ne bi kano ova krezuba baba starao za njegove posle.

— Čujete, čujete, povika za njim Horten-

zija; — eno vam ondje stana, ondje pod togatom, prva vrata desno... pozvonite samo.

Andrija krene k vratima, koja mu je naznačila, a Hortenzija podje dalje svojim putem.

Bilo je jedanaest sati, kad se je Andrija s liečnikom vratio. Santorini podje na prvi sprat, gdje ga dočeka Marija, i podje s njom u Adalgisinu ložnicu. Na postelji ležala Adalgisa, mrmljuć nešto u vrućici; Santorini pristupi k njoj, pa ju pregleda.

— Morali ste me prije, mnogo prije pozvati, ukori on služkinju; — sada je ona u velikoj pogibelji, pa Bog zna što bude. Dajte mi sprave za pisanje i naložite čovjeku, da odmah osedla konja; valja da tko pohrli u Mestre u ljekarnu, i da mi odmah donese što treba...

Marija odleti van i naloži kako joj je liečnik rekao. Stari Andrija odgovori, neka mu samo da napisano, što ima donieti, pa će on već s konjem i bez sedla u ljekarnu. Ona mu donese liečnikov prepis, a Andrija odleti u propanj prema gradiću.

Santorini sjedne do Adalgisina uzglavlja, nestrpljivo čekajući na slugu i misliju ga prateći na putu u Mestre.

Bilo je posle pol noći, kada se je Andrija s liekom vratio. Santorini odčepi staklenicu, pak, napuniv žutom prozirnom tekućinom žlicu, prolje ju u usta bolestnici. Bolestnica gutne, a Santorini dodade još i drugu žlicu. Za nekoliko časaka jenjala je ponešto silna vrućina, a teški letargični san nadodje na mjesto nesvjesti.

Santorini pogleda na dobnjak, okrenuv se k Mariji, koja je uz njega stajala i svaki njegov mig pozorno pratila, te joj reče:

— Sad ju slobodno ostavite samu; hajd'te na počinak, a sutra, ako Bog da, vidjet ćemo, što dalje bude.

— Valjda ne ćete sada otići? Ne ima nikakva vlaka do četiri sata! reče zabrinuto Marija.

— Neću, ne, odgovori liečnik. — Idem u salon, pa ću u naslonjaču dremati, dok zadani...

— Hodite u sobu za goste, silila ga Marija, ali Santorini nije nikako htio, već podje u salon, sjedne u naslonjač i tako usne.

Marija legne u maloj pokrajnoj sobi, gdje je prije spavao Milan, i u kratko zaspi i ona. Još nije ni svitalo, kad se opet probudi, i, pogledav najprije bolestnicu, zadje u kuhinju, skuha crnu kavu i odmah zatim podje u Adalgisinu sobu.

Adalgisa je mirno spavala, sve dok je počelo daniti. Kad se probudi, ogleda se po sobi, i opaziv Mariju, pozove ju k sebi:

— Ala sam umorna, Marijo. Dodaj mi malo vode, jer sam jako žedna.

— Kako vam je, gospodjice? Zapita ju Marija, dodajući joj veliku kristalnu čašu, punu bistre vode. — Noćas ste bila jako slaba...

— Slaba sam, slaba, reče Adalgisa, — trebat će da pozovem liečnika.

— Pozvala sam ga ja noćas, veselo joj odkrije sluškinja, — bio je dugo uz vas, pa vam je i liek pripravio. . . .

— Zar on? upita brzo bolestnica.

— Ta tko drugi nego liečnik, odgovori Marija, koja ne bijaše razumljiva njezinog pitanja; — a sada još valjda u salonu spava. . .

— Uliše?

— Ne znam kako mu je ime, znam samo, da je onaj mladi doktor, koga ste vi za malog Milana pozivali. . . Skuhala sam crnu kavu, pa ću mu ju sada odneti. . .

— Hajde, Marijo, hajde, odvrati joj Adalgisa, i kad je ona izašla, reče kao sama za se: Hvala ti, Uliše. . . kako ću ti ja odvratiti milo za drago?

— Ako budeš bila dobra, pa za sada mirovala, odzove joj se mužki glas, u kom ona prepozna Santoriniju.

Smetena sakrije Adalgisa lice u jastuke, kad joj se Santorini približi, da joj pruži liek.

— Daj sada uzmi liek, a kad ozdraviš, razgovarat ćemo o drugom.

Zasramljena uzme ona liek i u kratko opet usne, a Santorini, preporučiv vruće Mariji, da na nju pripazi, ode s obećanjem, da će se još istoga dana vratiti.

Adalgisa se u nekoliko dana u toliko oporavila, da je mogla ustati, pa se po sobi prošetati. Ona podje do ormara, izvadi iz kovčezica Dojmov rukopis, pregleda ga, ali ga brzo baci; danas joj se njegovo pripovijedanje pritičilo bezsmislenim buncanjem poremećena duha. Ustane polagano i podje do kamina, te baci njegov rukopis u oganj; plam zabukti i bljesne, a posle nekoliko časaka nije od rukopisa preostalo drugo, van hrpa crnoga pepela. . . .

Kad je drugoga dana došao Santorini, nadje Adalgisu u salonu, i pruživ joj ruku, odvede ju na balkon. Sretna i blažena upre ona pogled daleko na obzorje, dokle joj je sizalo oko, pa ga opet umorena neizrecivim miljem svrati na lice mladića, što je uz nju stajao. Sretnoj je sada bilo pretjesno u malenoj vili u Maroccu, pa je nestrpljivo čekala, da svoju sreću pokaže celomu svijetu.

Nekoliko dana kasnije, kad je već po treći put bila u gradskoj kući najavljena ženitba dra Uliisa Santorinija sa g-djcom Adalgisom Paštrović-Pisanello, sretno Santorini pred svojim stanom Hortenziju.

— Čestitam, gospodine doktore, pozdravi ga Hortenzija.

— Hvala liepa, odgovori on.

— U vašoj se sreći sjetite i nebože ciganke, koja vam je na Markovom trgu gatala sreću.

— Biti će i za nju sladkiša, kad mi samo ciganka kaže, kako je sve to doznala, odvrati joj on, nasmiešiv se.

— Ciganka, reče Hortenzija, munuv mimo njega, spava pod vedrim nebom, pak se sa zvijezdama razgovara. Zvijezda, što se je baš na poklade nad bazilikom sjala, rekla mi je, da je Adalgisa vaša draga. A eto, nije ni lagala!

Franjo Krežma

Piše Fr. Š. Kuhač*

Krežma je bio naumio, da će iza maloga odmora u Zagrebu poći u Dalmaciju koncertovati, a iza toga htio je kroz Poljsku u Rusiju. Već se je bio pripravio, da polovicom rujna 1878. podje u taj kršni kraj naše širje domovine, kad mu nenadano oboli sestra Anka. Uz svu njegu, što ju je kod svojih uživala, nije nikako mogla ozdraviti, te je болоvala do proljeća 1879. Time je Franjo bio prisiljen ostati doma, nu u to je vrijeme marljivo učio, komponirao, i dvanajst njemačkih pjesama, što ih je već prije bio uglasbio, za tisak uredio. Ove je popjevke složio u jednu svezku, te ih je poslao nakladniku J. Gutmannu u Beč, koji ih je i izdao. Naslov tih popjevaka glasi ovako: »Dem Fräulein (Olga?) von Kiebach in Verehrung gewidmet. Zwölf Lieder für eine hohe Stimme mit Pianoforte-Begleitung von

Šestinska djevojka

Franz Krežma. Op. 3. Pr. 2 fl. 55 kr. Wien J. Gutmann.*

Navesti ću ovdje sadržaj toga svezka, dodavajuć kod svake popjevke gdje i kada ju je Krežma uglasbio. Pjesme, uglasbene do god. 1876. naći će čitatelj u prvom izkazu Krežminih glasbotvora, priobćenom u 10. svezku *Hrv. Vile* I. tečaja; a druge, uglasbene do god. 1879., u drugom izkazu, koji će dalje slijediti. Sadržaj navedene svezke jest ovaj: I. Bitte (Es-dur), spjevao N. Lenau; uglasbeno u Zagrebu 25. kolovoza 1876. — 2. Aus meinen Thränen spriessen (Cis-mol), spjevao H. Heine; uglasbeno u Zagrebu 10. studenoga 1876. — 3. Stille Sicherheit** (Ges-dur), spj. N. Lenau; ugl. u Milanu 31. prosinca 1876. —

* Prvi dio ovoga vjekopisa završen je u XII. svezku *Hrv. Vile* I. tečaja. Ove godine donosimo evo i drugi dio, da tako u potpunosti cjelini našem čitateljstvu prikazemo rad i život mladja hrvatskog umjetnika, koji je toliko liepih nada ponio u rani grob. Ured.

** U prvom izkazu stoji mjesto »Stille Sicherheit« »Stille Sehnsucht«, što valja izpraviti.

4. Du bist wie eine Blume (A-dur), spj. H. Heine; ugl. u Zagrebu 7. listopada 1876. — 5. Schöne Wiege meiner Leiden (As-dur), spj. H. Heine; ugl. u Zagrebu 1. studena 1876. — 6. An der Rose Busen (F-dur), spj. N. N. (Krežma?); ugl. u Zagrebu 4. listopada 1878. — 7. Es muss was Wunderbares sein (Ges-dur), spj. O. pl. Redwitz; ugl. u Zagrebu 7. kolovoza 1877. — 8. Ich will Dich auf den Händen tragen (Ges dur), spj. O. pl. Redwitz; ugl. u Zagrebu 24. ožujka 1878. — 9. Und wüssten's die Blumen (Es-mol), spj. H. Heine; ugl. u Zagrebu 26. listopada 1876. — 10. Klärchen's Bild (C-dur), spj. Goethe; ugl. u Milanu 29. prosinca 1876. — 11. Am ferneren Horizonte (E-mol), spj. H. Heine; ugl. u Zagrebu 25. lipnja 1877. — 12. Traumbild (Es-mol), spj. H. Heine; ugl. u Zagrebu 30. svibnja 1877.

Ob ovih je popjevaka pisao bečki list »Deutsche Zeitung« od 2. ožujka 1879. slijedeće: »Odkad je Riedl toli sretno pokušao uglasbiti Steffellove pjesme, rabe kompozicijom vrlo rado pjesme ovoga pjesnika. Uzevši to u obzir, čudno nam se čini, što je novajlija između glasbotvoraca, naime na dobru glasu violinista Franjo Krežma, uzeo svoje tekste izključivo iz romantika, koji su živili u tridesetih godinama ovoga stoljeća. Dvanajst njegovih popjevaka, izišavši u Beču kod Gutmanna kao op., 3 posvjedočuje znamenit talenat mladoga umjetnika, od kojega je — osobito za literaturu violine — još mnogo očekivati.«

Ozdraviv Anka, upriliči Franjo oprostni koncert u Zagrebu, i to 3. travnja 1879. Poslje toga nije nikada više u našoj prijestolnici javno guslao. — Tko bi tada to bio i slutio? . . . Prvi odio koncerta sastojao se je od Vieuxtemps-ovog »Concert-E-dura«, koji je Franjo izveo uz pratnju orkestra pod ravnanjem gosp. Ivana pl. Zajca. U drugom odjelu koncerta izvedeni su bili Krežmini glasbotvori, poimence: Ouverture ka Klavigu za orkestar; Romanca za gusle uz pratnju glasovira, i Allegro de Concert za gusle uz pratnju orkestra; uz to pjevao je gosp. Denegri Krežmine popjevke »Noćna slika« (Traumbild) i »Dragin plač« (Weine Mädchen).

Uspjeh koncerta bio je sjajan, a mi smo se od Franje nekako teško oprostili, ne znajući ni zašto, nu čini se, da se ni Franjo nije lahko dielio od svoga Zagreba, budući je uvijek poslje oprosnoga koncerta običavao odmah odputovati, a sada je još jedno 15 dana ostao u našoj sredini.

Oko 19. travnja odputovao je s Ankom na Rieku, gdje je 21. koncertovao, a tada ode u Zadar. Stupivši na dalmatinsko tlo, pozdravi ga Fra Ivan Despot slijedećom pjesmom:

HRVATSKOMU GUSLARU
FRANJI KREŽMI,

kad je stupio u Dalmaciju.

Zdravo, zdravo, vileniče,
Oj hrvatski sine, zdravo!
Bogodušni umjetniče,
Guslara nam velja slavo!

Ti na naša pade žala
Kô na krilo majke svoje;
Oj vječna ti, vječna hvala,
Sve ljubezne braće tvoje!

Napoj žarku dušu svoju
Ljepotama našeg neba . . .
Pak navrni žicu, koju
Naša biedna zemlja treba.

Uzmi sliku divna kraja
I prošlosti veličajne . . .
Slastnog srkaj daj nam raja
Zujem tvoje žice bajne!

Napij nam se, mlad junače,
Iz obilnog vrela mukâ,
Pak će, vjeruj, sve guslače
Zlatna tvoja učiti ruka!

U Zadru bili su naši umjetnici liepo dočekani. Vele-vriedni naš glasbotvorac, vitez Nikola Strmić, primi vrlo prijazno mlade naše umjetnike, kao što svakoga hrvatskoga umjetnika, koji dodje u Zadar. On ih je svakamo vodio, davao je i uredjivao liepe zabave na čast Krežmi, te je u jednom Krežminom koncertu i sam sudjelovao. (I gosp. Strmić izvrstan je violinista). Isto tako su se

prijazno ponašali prema našim umjetnikom namjestnik barun Rodić i supruga mu barunica, obitelj conte Begna, dr. Dominis, pl. Tomasich i druge otmene osobe Zadra. Koncerti, što ih je Franjo upriličio 3. i 4. svibnja u novom zadarskom kazalištu, u svakom su pogledu pošli krasno za rukom. Obćinstvo bilo je začarano Franjinom igrom, te ga je obasulo cviećem; osobito liep bio je vienac, što ga je dobio od zadarske čitaonice. Poslje drugoga koncerta prirediše predsjedništva čitaonice, kazališta, glasbenoga društva i »Narodnoga lista« na čast našim umjetnikom sjajnu večeru. Zadarski »Narodni list« opisuje u svom 36. broju od 7. svibnja 1879. Krežmin boravak u Zadru ovako:

»Glasoviti hrvatski umjetnik Franjo Krežma dao je u subotu i nedjelju sa svojom sestrom Ankom u novom Zadarskom kazalištu dvie predstave. Netom prve večeri stupiše na pozorište, obćinstvo je obojicu odmah burno pozdravilo, a kroz svu večer pak tako je bilo uzhićeno, da pleskanju i uzkllicim »dobro« i »bravo« nije bilo ni kraja ni konca. I naši umjetnici zbilja to zaslužuju. Franjo Krežma je već stekao svjetsko ime; njega su već slavili najprvi gradovi u Evropi, osobito u Italiji i Francezkoj, pa naša pohvala nebi ništa mogla dodati njegovoj slavi. Ali ako se hrvatskom vrlom umjetniku drugi narodi dive, Dalmatinac se ima ponositi s njime, jer onaj mladić, koji gudeć gudalicu, znade sviet začarati svojom vještinom, i iz onih žica (strune!) znade vaditi take glasove, koji čovjeku prodiru uprav do dna srca; to je Hrvat, — on je sin našega naroda. Da, naš je Franjo Krežma, koji nas je u novom kazalištu u subotu i nedjelju na večer upravo zanio, i ukazao nam kako gudalačke žice mogu izraziti najnježnija čuvstva ljudske duše, kad je ta duša umjetnička, kao što je njegova, i kad je čovjek nadahnut kao Krežma umjetničkim genijem. Mi mu se radujemo još kao skladatelju, te želimo, da on svojim skladbama dade narodni značaj.

Nam je veoma bilo ugodno, što je čitaonica Zadarska odmah prve večeri položila njemu liepi vienac, a sestri mu kitu cvieća veoma majstorski uradjenu.

I Anka Krežma je umjetnica, dostojna svoga brata i svake pohvale vriedna. . . Nju su obasuli cviećem sa velike lože u subotu neki članovi čitaonice, a u nedjelju njima se je sdružio sa druge strane skup gimnazijalaca, koji je iste večeri pridao mladim umjetnikom pjesmicu.*

Još nam je pohvaliti viteza Strmića, koji je u subotu jedan komad liepo odigrao sa Krežmom, i dobrog Slovenca Vaupotića, koji je obe večeri udarao vješto u citaru.

Preksinoć predsjedništva čitaonice, kazališta, glasbenog društva i »Narodnog lista« prirediše umjetnicim sjajnu večeru. Pri večeri gospodin Krežma odgovarajuć na napitnicu urednika »Narodnoga lista« zanosno reče, da se on i sestra diče biti sinovima Hrvatske majke, i da će do vjeka njoj ostati vierni.

U 38. i 39. broju (od 14. i 17. svibnja 1879.) donese »Narodni list« biografičku crticu o Krežmi, iz koje ću nešto iz uvida, a nešto iz svršetka navesti:

... »Pravom umjetniku nije za dosti veli um, bio taj orijaški: umjetnik treba da ima duše, koja znade i može čutiti i ljubiti. Učite — pisao je naš zemljak Tomaseo — i biti ćete srednje ruke; — ljubite i biti ćete veliki.

* Hrvatskim umjetnikom Anki i Franji Krežmi, u večer 4. svibnja 1879. pri svečanoj predstavi u kazalištu Zadarskomu skup gimnazijalaca:

Umjetnici mladi,	Ter i strogi Niemac
Naši gosti mili,	Lovorom vas kiti;
U čas dobri braću	Ter vas slavi Taljan,
Rodnu posjetili:	Francez ponositi;
Rodnu braću svoju	Ter hrvatske grudi
Ovkraj Velebita,	Od mora do Save
Kojoj srećom novom	Od radosti kipe
Novi danak svita.	S vaše uzor-slave.
Jur je trubljom svojom	A mi vaša braća
Božica glasnica	Sa jadranskog mora
Razniela po svietu	Iz srca kličemo
Romon vaših žica.	S Zadra do Kotora:

U čas dobri došla,
Naša braćo mila!
Bog živio majku,
Koja vas rodila.

Tko je čuo u gudalicu gudjeti Franju Krežmu, taj će se biti uvjerio, da bez visoke duše nije moguće izvesti sve one kajde, koje Krežma znade izvesti iz svojih gudalačkih struna. Ali ako je taj preporodjeni Paganini — kô što su ga prozvali Talijanci — živi dokaz, da umjetniku treba čuvstvena duša; on je i dokaz, da ta duša ne treba, da uvijek i u svim slučajevima bude talijanska.

Na svršetku ove crtice veli pisac: »Veoma bismo na dugo išli, kad bi htjeli zapose govoriti o svakom komadu, koga je u Zadru Krežma gudio. Komadi, što je izveo, uglasbeni su od najvaljanijih učitelja: od Vieuxtemps-a, Alarda, Paganini-a, Wieniawski-a, Raff-a. — Krežma izvadjja svoje kajde čisto i sjegurno; intonacija mu je bez prigovora; gudi silno i milo, točno i neprisiljeno, lako i živo; pa se nije čuditi, je li obćinstvo, kad ga sluša, uprav do kraja zanešeno i kadgod do samih suza ganuto. — Nego Krežma ne znade samo izvadjeti, već je on i majstor u skladanju. Mi smo čuli i tri njegova komada. Prve večeri njegova nas je romanca »mon rêve« zaniela, radi nježnih i patetičnih čuvstva, što je Krežma znao tako vješto gudalicu povjeriti. Ali druge večeri u njegovim »arabesque« i »scherzino« mi smo se još više divili i umjetničkim poteškoćam, koje je tako valjano razredjene znao majstorski Krežma za sebe stvoriti i ukajditi. — Žao nam je, što nismo čuli ništa narodnoga; tim više, što je nešto Krežma i na tom polju uradio, kao na pr. »bosanskog guslara«. — Krežma je već riedki, vrli umjetnik; ali još će veći biti, kad svojim sastavcima udari narodni značaj. Eno mu u Kuhačevih sbirkah neizcrpljiva gradiva. Krežma, Kuhač, Zajc imadu i sposobnosti i srca, da nam glasbu na narodnu stazu navrnu, te da joj narodnom obilježje udare.« i t. d.

U Spljetu su naši umjetnici u pravom smislu rieči slavili slavlje. Onih pet dana, što su ih probavili u Spljetu, bila je za njih samo povorka svečanosti i zabava. Sve, što je u Spljetu i u okolici znamenitoga vidjeti, bilo im je pokazano. Najviše su se za njih trsili i brinuli dr. Bulat i obitelj Kambi, ali i tadanji načelnik pozva ih k sebi na objed. Ob ovom je objedu Franjo zabilježio: »Jako dobro smo primljeni bili, nu meni se vidi, da gospodin meni s lieva (Bajamonti?) ima dva srca: jedno himbeno, a drugo — opako.«

Koncert, ovdje priredjen 9. svibnja, bio je dubkom pun, a obćinstvo neizrecivo oduševljeno, osobito kad je Franjo odgudio komad »Bosanski guslar«. Vienaca s krasnim vrpčami i kita cvieća dobili su u izobilju, a k tomu još liru, načinjenu od lovorike, i gusle, načinjene od samih ljubica. Poslje koncerta prirediše spljetski štovatelji hrvatske umjetnosti Franji i Anki pielo (serenadu) uz baklje i lampione. Sutra dan dobili su od spljetske hrv. čitaonice krasno pisanu počastnu adresu ovoga sadržaja:

Glasbenomu veleumu

HRVATU

FRANJI KREŽMI

koji ponavljajuć Paganinievu čudesa za mlada doba začudi nalik Mozartu cio svijet sa svoje umjetničke vrline
Spljetska Narodna čitaonica
čestitajuć uz krasoticu-vilu
SISTRO ANKE
svu sreću želi.

10. svibanj 1879.

Buduć je Krežma već bio utanačio, da će 15. t. m. u Dubrovniku koncertovati, to nije za sada mogao u Spljetu prirediti još jedan koncert, kako su to Splječani željeli, ali im je obećao, da će se na povratku još jednoč u Spljetu zaustaviti.

Došav u »odaljeni« Dubrovnik, koncertovao je 15. i 18. svibnja u Bunićevu kazalištu, koje je bilo jako liepo razsvietljeno, po nastojanju nekih rodoljuba. Ciela se je dubrovačka aristokracija sakupila oko naših umjetnika, tako: grofovi Pucići, grof Kaboga, conte Bunić, ruski konzul Jastrebov, Mato pl. Natalić, kavalir Stauber, Lujo pl. Bizar i t. d. S koncerti je Franjo krasno uspio, a obćinstvo se je divilo vanrednom umjeću mladoga Hrvata. Dubrovnik je mlade umjetnike slavio kako je bolje mogao. Narodna čitaonica, Radničko društvo i privatna gospoda i gospodje natjecale se, kako da im poklone liepe pjes-

mice, lovorvience i orijaške bouquete svakojakog cvieća, nakićene bogatimi vrpčami i napisu. Dubrovačka Narodna štionica pokloni Franji lovor vienac s trobojnim vrpčami, a Anki veliku vazu, punu riedkog cvieća, sa sljedećim pozdravom:

Pozdrav Krežmi.

U pohode Dubrovniku,	Kad b' iz mirne svoje rake
Praljubimcu rajske vila,	Mogo s' dići sad Tartini,
Zdravo nam te l'jepe sreće	S Vieuxtemps-om i
	s Lipiskim
Donijela laka krila	Sam bezsmrtai Paganini:
Iz hrvackog zavičaja,	Oko tvog bi grla pali,
Zelen liste našeg gaja!	Ljubcim bi te opsipali;
Zelen-liste pun mirisa,	I tebe bi vrsna druga,
Pun ponosa, slave i dike,	Pozdravili sa ushitom,
Kojeg — širom s kraj do	Diveći se tvom do čuda:
	kraja
Evrope nam svekoliike —	Stradivaru vilovitom,
U zv'jezde se kuje krepost	Krugom kog se lovor vije,
A s rajnicim ravna ljepost!	A zrakom ga sunce grije.
Zdravo došo!... Mi ti c'jela	Pa što nami preostaje? —
Bracko njedra rastvaramo,	Kakvu poštu da ti damo? —
Žudeć kao žedni kaplje,	Ništa ino: — no ka' brata
Da se siti naslušamo	Primamo te, cjelivamo,
Božanskoga milozvuka	Gromovito kličući tebi:
Izpod tvog što jekti luka,	»Živi na čast rodu i sebi! —
Kojim vijaš i zanosiš	»Slavu teci, njom se kruni,
Pusta srca i duhove	»Da t' na uv'jek ime blista,
Da polete s niska praha	»Veleduhe gdje obliva
Tam gdje dusi s Bogom slove,	»Bogodana svjetlost čista
I gdje pravu slast ni duša	»Na vrhuncu ljucke sreće,
Do opoje čarno kuša. —	»Vazda svježe i nemreće! —

»Pa još slavom nek se resi
I nek cvjeta uz tebeka
Ta gizdava nježna ruža,
Anka, tvoja kitna seka:
Gdje jektale vaše žice,
Sve padalo pred vas nice!«

Štioničko Društvo.

Radničko društvo darovalo je Franji velekrasan vienac s trobojnim vrpčami uz ovu adresu:

UZOR GUSLARU

Velikanu svijetskog glasa

FRANU KREŽMI

dičnom sinu darovite

HRVATIMA

koja uz ovjenčane junake, mudre državnike, učenjake
ragja svijetu divne umjetnike

RADNIČKO DRUŠTVO DUBROVAČKO

svojim ponosito Orfejom

prigodom kad dne 18. svibnja 1879

U Dubrovniku

starom ročištu hrvackih pjesnika i umjetnica vila čarobnim
svojim lukom sve zanese, uzhitu, kliče:

Slava! Živio!

Dobili su i ovu talijansku pjesmu:

A

FRANCESCO KREŽMA

DI ZAGABRIA

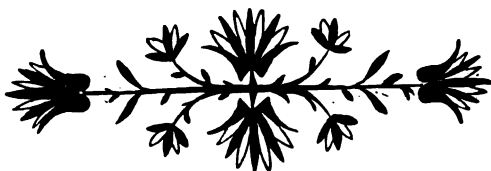
Suonatore celebre di Violino

Il riso, il pianto, ed ogni affetto inspira,
Krežma, il tuo suono che al piacer m'invita,
Suon che temprato a dolce canto imita
Ogni moto del cor, e al cor lo spira.

Che di Tracio Cantor l'eburnea lira
Infusso avesse a' sassi anima e vita,
E Proserpina al suono impietosita,
Vinta e di Pluto l'implacabil ira;

Fole son queste dell' etade argiva.
Nè dolce suon, nè canto lusinghiero,
No che Dite non placa, a i sassi avviva:

Che se virtù d'armonico concento
Tante chiudesse i se forca d'impero
Tu solo oprar potresti il gran portento.
Ragusa li 18. Maggio 1879. (Sliedi)

HRVATSKO GLUMIŠTE

(Drama)

Dumas mlađji, opisujući žene za drugoga carstva u Francezkoj, veli na jednome mjestu: Dotle smo došli! A kamo idemo? — „*Nous allons à la prostitution universelle.*“

U Francezkoj se, dakako, pisac, koji se bavi „nemoralnim“ predmeti, nipošto za to ne smatra nečudorednim piscem. Tamo je dopušteno razpravljati društvene prilike bez fraza i bez okolišanja ne samo u znanosti, već i na pozornici. Estetičku opravdanost ovakova razpravljanja ima dokazati ili poreći bezpristrana kritika, a tek po ovoj opravdanosti mjeri se moralna vrijednost djela.

„*Nous allons à la prostitution universelle.*“ Možda je ovu izreku imao na umu gosp. Rorauer, pišući svoju dramu *Maju*, koja je nedavno prikazivana. — Naše žene, istina, nisu ni s daleka u čudorednom smislu tako duboko pale, kao francezke žene drugoga carstva; ali u cijeloj Europi zavladała je od ono doba druga, teška i epidemička ženska bolest, koju gosp. Rorauer u *Maji* crta s najgroznijim njezinim konsekvencijama. Ova bolest, kao što je već u naravi svake epidemičke bolesti, prima se i muževa, te tako prelazi u krv i žile celoga društva.

Ženska, uboga i bez odgoja, možda bez zakonitih roditelja, prodaje ljudaku, ako ga nadje, sve svoje, — prodaje mu svoju mladost i ljepotu. Tim se je obezčastila i pristojno društvo punim ju pravom tjera iz svoje sredine. — Ženska, naprotiv, kojoj su roditelji dali odgoj svoga vremena, djevojka „iz dobre kuće“, u koje ima vrlo čedan imetak, možda tek toliko, da može životariti u kući svoje majke, — udaje se, da *uzmogne živiti, a ne životariti*. Ona (recimo) nije svoga muža nikada ljubila, ona je (recimo) posla za matora starca u nadi, da će ga skoro, ako Bog da, u grob položiti. — Što čini društvo proti ovoj? Ništa. Društvo ju prima objeručke, budi kao ženu ugledna gospodina, budi kao njegovu udovu, — jer ona je napravila „dobru partiju“. — Da se ona prva nije prodala, već da si je u znoju svoga lica svakdanji kruh privredjivala, jamačno je ne bi ni jedna „dobra kuća“ primila pod svoj krov kao buduću snahu. Njezina vrlina, njezina radinost, njezina krepost, kojoj se mi toliko u teoriji klanjamo, ne bi u praktičnu životu bila ničim nagrađena.

Krepost dakle u današnjemu društvu nije nikakav kapital; naš kapital, tužni i krvavi, zove se u svakom položaju života samo: vanjski uspjeh. Taj uspjeh u braku zove se: dobra partija.

Ovo je onako od prilike izhodište Roraueve *Maje*.

Čin ove drame nije ni malo komplikovan, te ćemo ga u kratko čitatelju prokazati.

Maja je nekoč ljubila častnika ruske vojske, *Fedora Panšina*, (u obće se djevojke iz „dobrih kuća“ najradije zaljubljuju u vojničke častnike, kao što je poznato), ali jer *Fedor Panšin* bijaše siromak, ona je pristala uz volju

svojih roditelja, te posla za bogata doktora *Mortona*, koji joj je u teškoj bolesti spasio život. Majin suprug, dvadeset godina stariji od nje, ljubi svoju ženu do ludila, a ona umije hiniti ljubav, koje ne osjeća u srcu. *Morton* je dakle najsretniji čovjek na svijetu. Nu u *Mortonovoj* kući pojavi se na svu nesreću njegov prijatelj, *Fedor Panšin*, prvi Majin ljubovnik, i zavede mu ženu. Kad je *Morton* uvidio izdajstvo svoje *Maje*, odluči, da će se osvetiti, strahovito, nečovječno osvetiti. — *Maja* bolovaše prije udaje na vrlo teškoj boli srca, te joj svi liečnici ne mogahu pomoći, dok joj nije *Morton*, vanredno učen liečnik, našao lieka. On je znao, kakovi su vanjski utisci jaki, da *Maju* opet bace u prijašnju bolest, iz koje ju već nitko spasiti ne će. Strah, radost, užas, nemir, čitava skala duševnih afekta, moraju ubiti *Maju*. S toga se *Morton* s početka pričinja, kao da ne zna za njenu i *Fedorovu* ljubav, te tako razpiruje njezin žar i pripravlja terrain za stratište, na komu će pogubiti *Maju*. Onda ju presenečuje na najnežnijemu ročištu s *Fedorom*; ali dopusti, da *Fedor* sretno umakne. *Maja* pada u nesviest, jer joj se grozi, da će ubiti nju i njega. Ali ona još živi. *Morton* dolazi strašnim glasom, da je *Fedor* u dvoboju pao. Ni ovo nije ubilo *Maju*, — ali sve žice njena slabašna života tako su već napete, da će s najmanjeg udarca popucati. Taj udarac biti će nenadana radost. *Maja*, u misli, da je *Fedor* mrtav, ide na ples. Skrajnje očajanje ju nuka, da sluša muža, da se smieši i da pleše. Njezin život već je satrven. U takovu momentu doleti *Fedor*, a *Maja* mrtva pada u njegov naručaj. Radost ju je ubila. — *Morton* bavio se je tim ubijstvom suviše dugo, on je za te procedure zaboravio na sve svoje bolestnike, pa i na sama sebe. Sve njegove misli, svu njegovu dušu izpunjuje samo ova osveta. Za to je konačno poludio od boli i muke. U ludilu postane samoubojicom. — Sve ovo traje četrnajst dana.

Ovomu glavnomu činu dodao je Rorauer stafazu, kojom tumači i popunjuje ideje i tendenciju svoje drame. Tu nam se pokazuje najprije cinik, materijalista, odvjetnik *Rikardo*, koji svetkuje one dane, kad mu se koja draga za drugoga udaje, jer baš onda imade najviše nade u buduću uspjeh. On uvijek ide za tim, da igra ulogu *Fedora Panšina* kod liepih žena. Vidimo nadalje staroga kicoša *Krajana*; kako je god glup i ružan, ipak još uvijek postizava neke uspjehe kod krasotica. Dolazi nam na oči novinar *Valenta*, koj dokazuje vrlo drastički, da se dan danas i laž dobro ukamatiti može, pače i bolje nego li istina. Upoznajemo se i s neakvim *Odoardom*, prototipom liena bogataša i aristokrata, bez načela, bez volje i bez znanja, te s njegovom grofovskom sestrom, kod koje se sastaje cviet finoga društva. Ovomu „pristojnomu i otmenomu“ društvu pridružuje se više gospodja i gospodjica, koje nas sve poprieko ukrepljuju

u uvjerenju, da je *Rikardova* teorija (o uspjehu kod žena) vrlo praktična i pravilno osnovana na odgoju današnjega ženskoga naraštaja.

U toj vrevi pokvarenih i izopačenih individua ugodno se dojmilje jedan lik. Ah, samo jedan! To je ubogi *Narcis Marenic*; on ljubi svom dušom, ali se ne može ženiti, jer, osim drugih hrdjavih svojstva, on je siromašan i bedasto pošten. Predmet njegove ljubavi, mladiahna *Ninon*, još je gorji materijal za brak, nego li je bila *Maja*. *Ninon* polazi za muža, koga niti ne poznaje; ona je polučila svoju karijeru, — dobru partiju. Gledjuć ovu vrevu čudnovatih značajeva, a u njoj toli malo svjetlih točaka, nehotice se sjećamo *Montesquieu*-ova doživljaja na groblju. Grobar bješe lopatom izbacio lubanju, koja je imala sasvim abnormalnu čeljust, tako da se je činilo, kao da se kostur smije. Šaljivdijja, što je stojao kraj *Montesquieu*-a, zapita ga: „A čemu se smije ovaj mrtvac?“ — „Smije se nam živim“, odvrati filozof.

Rorauer je sve epizode, s onim glavnim činom spletene, užasno rječito upotrebio. No da nam kritika ne bude posvema socijalna, mjesto umjetnička, dužni smo osvrnuti se поближе i na detailnu izvedbu ovoga gradiva.

Ništa nije tako lako izustiti, kao frazu: dramu je zadaća, da crta život, da nas crtanjem života poučava i „uzdiže“. Ali definovati taj život mnogo je teže. Tko bi u svakdanjem jeziku dao pravu formu ovomu kaosu medju rajem i paklom? Nije tako lako jasno razabirati suštinu medju svjetlom i tminom, koja nas ovdje okružuje, medju vrlinom i zloćom, koja karakteriše suvremeno društvo. Najveći dusi traže pravi put, kojim bi svjetlije točke u tom kaosu pomnožale, a društvo od tamnijih što više odvratilo. Tako nastaju povjestnice, eposi, drame i tisuće knjiga. Jedinac čovjek vadi iz toga kaosa samo sićušnu jezgru, ciedi iz nje krv našu i pokazuje nam koliko je u njoj zdravih ili krzljavih elemenata. Ako se umjetnosti poreče ova zadaća, ona će postati predmetom proste zabave i naslade obćinstvu, ali nikada se ne će uvidjeti njezina korist i potreba. *Molièrov Tartuffe* prvi će letiti u ropotarnicu, a za njim čitava estetika *Dumasa*, *Sardoua* i ostalih modernih dramatičara. Tada bi se i gosp. Rorauer — prem toga još nije zaslužio — našao u tom otmenom društvu velikih duhova.

Načelo slobodnoga dramatizovanja izrazio je *Dumas* riečmi: „Svi slojevi društva pripadaju glumištu, a prije svega one klase, koje niču u prolaznih periodah, te svoje društvo obilježuju iznimnim karakterom.“ Takov biljeg nosi na svom čelu Roraueva *Maja*. Ona zastupa zaista čitavu klasu današnjih žena. I mà kako ta istina bila gorka mi ju moramo priznati. Prilike su takove, da svaka žena, koja je bez ljubavi i bez viših principa o braku posla za muža, može postati takovom, kao što je postala *Maja*; a nije posve nemoguće, da ju i ista sudbina stigne.

Gosp. Rorauer nije niti pokušao, da bilo kako izmiri strašni nesklad u onoj česti društvenoga života, koju on u *Maji* obradjuje. Ali on ipak, crtajući raztrovan obiteljski život, nije pošao tako daleko, kao što je pošao, recimo, Dumas mlađi, kada je Marguerittu Gautierovu u *Gospodji s kamelijama* prikazao simpatičnom žrtvom. Rorauer nam je samo pokazao pokvarenu ženu, koja se je prodala mužu za novce, te nam doviknuo: Pazite se! Vašemu obiteljskomu životu prijeti velika pogibelj od ovakovih žena!

Žao nam je samo to, što nije izveo sasvim pravedan zaključak, te doviknuo ujedno — kad nas je upoznao s Fedorom Panšinom: Pazite se! Vašemu obiteljskomu životu prijeti velika pogibelj od ovakovih muževa!

Nu Rorauerov Fedor Panšin za čudo glumi sasma sporednu ulogu. On nije no oružje, kojim prevareni suprug na koncu ubije svoju ženu.

I ako se je Fedor, — kako to u jednom prizoru vidimo, — otimao nedopuštеноj strasti i borio s boljim čuvstvom u svojoj duši, on je ipak podlegao, on je nogama pogazio pošten brak, on je uništio sreću svoga prijatelja za volju svojoj strasti. I sve to učinio je — nekažnjeno.

Dopuštam, da to i u životu biva. No ako već u izboru predmeta i obradjivanju sujeta realizam gospoduje, te gledatelj želi svu vjernost i istinitost crtanja karaktera i događaja, — s toga još ne sledi, da su oborena tragična pravila, što su ih postavila i sačuvala stoljeća. Ovakovo je pravilo i t. zv. poetička pravičnost. Idealizam imati će u tom pogledu vazda neki savjetujući glas, — ne proti realizmu, nego proti materijalizmu.

Tim ne želimo nipošto zapodjeti estetičku kontroverzu proti Rorauerovoj drami u obće; ali svakako mislimo, kad bi ovo načelo pobiedilo, izašla bi *Maja* drugačijom. Ne bi ona bila drugačijom samo u spomenutom pitanju, t. j. u rješenu tragičnoga konflikta, nego bi se i čin razvijao manje novelistički.

Da budemo jasni. Dr Morton ubija svoju ženu. Mogao ju je ubiti naprasno revolverom, otrovom, ili šakami smrviti. Takovo umorstvo on bi bez dvojbe već u drugom činu izveo, jer šta da bude radnja trećega i četvrtoga čina, dok bi se Mortonova strast razvila? U *Maji*, kakova je sada, izpunjuje ta dva čina faktično samo umorstvo, dočim je drugi čin i ovako i onako potreban.

No pjesniku se je svjdjalo Mortonova učena osnova, po kojoj ubijanje traje do desetak dana. To je prilično naravno, jer Morton nije htio, da ga svet smatra ubojicom; a da je svoju ženu naprečac ubio, njegovo ubijstvo ne bi ostalo tajnom. Ali nije to tako shodno za dramu, kao što je za roman i novelu. Ja doduše vjerujem, da bi današnji dramatički pisac lako na kraj došao sa Aristotelovim tragičnim zakonikom; ali ne bi to tako lako učinio sa utiskom, o komu zavisi uspjeh dramatičke tendencije. Veliko naprezanje živaca u *Maji* igra, skoro bismo rekli, veću ulogu, nego li čin, koji nas ima osvojiti, koji nam ima dokazati, kako je piscu jedina zadaća, da nas upozna sa jednim fenomenalnim pojavom u našem obiteljskom životu.

Ako se je gosp. Rorauer htio pokazati majstorskom u sceničkoj kompoziciji, to moramo reći (zaista po tako mlada pisca vrlo laskavo!) da mu je to pošlo za rukom. Takovim majstorskom pokazao se je više, nego li dramatičkim pjesnikom. Pravo rekući, koliko će pjesnika moći uz onaj čin gledatelja u napatosti uzdržati? Ne će li umoriti, pače dosaditi na glumnici vječno i neprestano mučenje? Kod Rorauera, akoprem umara — ne dosadjuje. Naš interes sjedinjuje se do konca oko Majine i Mortonove sudbine. To je tim veća piščeva majstorija, što nam je sudbina glavne osobe (Maje) već u drugom činu poznata.

Epizode su u *Maji* vrlo spretno, i, reć bi, nerazdruživo spojene s glavnom radnjom. Još veća je krepost *Maje* u živahnih razgovorih i monolozih, koji se poprieko odlikuju vrlo prirodnim, neusiljenim tonom.

Zagrebačko občinstvo inače nije na glasu, da protežira dramu. Prije više tjedana bijaše u nekom dnevnom zagrebačkom listu sabćen glavni sadržaj *Maje* sa oznakom izvora, iz koga je pisac crpio gradivo toj svojoj drami. Naše občinstvo izgledalo je ovu novost neobičnom nestrpljivošću, pače na dan premiere upravo uzrujano. Čudili smo se, videći, da je nova izvorna gluma u Zagrebu, kuću dubokom napunila. Občinstvo bilo je s Rorauerovom dramom zadovoljno, pače sudilo joj je blažije, no mi. Kod reprize bijaše glumište opet dubokom puno, što više, sila svieta morade otići, ne dobiv ulaznice. Ovaj riedak pojav bilježimo opet u dokaz, da *Majin* predmet nije niti nam ovdje sasvim tuđ.

Nu ne samo veliko občinstvo, nego i kritika se je u velike zanimala s ovom glumom. Zapodjelo se je malo kreševo u raznih stranah, — u novinah tek zaledjice. Drama, o kojoj se pismeni ljudi i strukovnjaci prepiru, za cijelo i zaslužuje, da bude uvažena, a zaslužuje naročito, da pisac uvaži pravedne prigovore i da ju za buduću sezonu dostojno preradi. Francezki dramatičari, živući u sretnijih prilikah, popravljaju svoje pogreške na pokusih, jer oni sami s pokusi upravljaju. Dokazano je, da su svi Sardouovi prvi rukopisi tako tečajem pokusa popravljeni, da će ih nevježa, ako ih je čitao, na pozornici jedva prepoznati. Naši dramatički pjesnici toga ne mogu činiti, a teško da će ikada i moći. Njihovo je jedino mjerilo: vlastita nepristranost u sudu.

Može se prepirati o tehničkoj izvedbi *Maje*; ali njezina je tendencija posve jasna, nedvojbeni. Ona se očituje najbolje u Majinoj jadicovki (III. čin): „O da ste prokleti svi, svi vi, što mi bajaste sladkim riječmi o lažnoj sreći, koju stvara podlo zlato! — vi, koji čupate iz mladih srdaca svaki zanos, svako čuvstvo! — vi, koji ovimi zavodnici zavadjate dušu u gadno mrtvilo bezčutnosti! Kad se ona prene i vidi, da je sputana, — kad te verige raztrgati radi, — onda vi isti, koji ju okovaste timi lanci, zlobno na nju zarežite: Grešnica, vjerolomka!“ — Pa taj pisac da je ciničan?

Proti ovomu prigovoru željeli smo pisca obraniti. Što je on rabio drastične slike za ilustraciju svoje čudoredne nauke, to takodjer nije cinično. Da žena bude muževa, da žena ostavi otca i mater i podje za mužem, —

znamo, da tako hoće zakon, religija, društvo. Ali kako biva često? Mi vidimo ne samo na glumnici, nego žalibog i u životu, da se događa, te žena ne ostavlja ni svoga ljubovnika, a kamo li otca i mater, mužu za volju.

Nu dosta! Ako smo se predugo zadržali kod ove drame, to bijasmo dužni pravednosti prema mladu i darovitu piscu Hrvatu, komu s uspjeha, što ga je postigao na pozornici, možemo iskreno čestitati. Nadamo se ujedno, da će se on sam podvrći toj mucu, da *Maju* sgodno preradi.

Premda smo naumili u buduće posvećivati svu pomnju savjestne kritike našim glumačkim silam, to se za danas moramo ipak ograničiti samo na generalni raport o glumljenju *Maje*. Uprava nas je naime obvezala na vrlo ugodnu dužnost, da ovaj put izviestimo o još jednom novitetu, te tako ne možemo u ovaj uzki prostor stisnuti i obširniju ocjenu prve i druge večeri *Maje*.

Junaci obijuh večeri bijahu zastupnici glavnih uloga, g. Mandrović, kao Morton, i g-ja Ružička-Strozzi, kao Maja. Obim umjetničkim silama već je toliko puta ovdješnja dnevna kritika izpovjedila svoj „credo“, pa se u toj točki smijemo i mi složiti s tom izpoviesti. Više boli i strasti, istinito prikazane, nismo valjda nikada na pozornici vidjeli, nego li u *Maji*. Skoro cijelu večer izpunjuje gluma Mortona i Maje; ili su bar g. Mandrović i g-ja Strozzi jeva umjeli svoje uloge tako na površinu iznieti, da su sve ostale čas više, čas manje bile u zadak potisnute. — Hvale je vrijedna gja. Strozzi jeva i za to, što si je *Maji* za volju nabavila tri skupocjene oprave, kakove dolikuju supruzi bogatoga Mortona. Ove su oprave punim pravom uzhitile naš krasni spol, jer su skrojene takovim ukusom, koj se može i s parižkim natjecati. — Gosp. Milan kao Rikardo, učinio je manje, nego li smo se od njegova talenta nadali. — Gosp. Fijan trudio se je, da poda svomu Fedoru neku važnost; on je to polučio, dakako samo u onoj mjeri, u kojoj mu je dopustio tekst ove uloge. — Gg. Sajević (Valenta), Savić (Odoardo), Žagar (Narcis), Simić (Krajan), te g-djica Freudenreichova (Ninon) učiniše svoju dužnost. — Skupna igra bila je bolja nego obično, ali uza sve to ipak prilično mlitava. I u tom se vidi, da je za naše novitete premalo pokusa. —

Drugi je novitet takodjer izvoran, vesela gluma *Kite cvieća*. Ovdješnji kritičar *Pozora* izjavio je u svojoj nepriznatoj iskrenosti, da se on kod svakoga noviteta najprije pita: tko ga je napisao? Budući da se kod *Kite cvieća* već na ovo prvo pitanje ne može odgovoriti, to bi po onom nazoru namah i kritika morala zamuknuti. — U ostalom, i bez toga sa *Kitom cvieća* kritika ne će imati mnogo posla. Svakako je taj pisac pokazao mnogo dara za izvedbu; više sceničke okretnosti, nego li kompozitornoga duha. Čini se, da pisac dobro poznaje pozornicu, jer sve ono, što se njemačkim tehničkim izrazom nazivlje „Mache“, izradjeno je fino i prirodno. No sadržaj je tako mršav, da ga nije vrijedno pripoviedati. Osim toga ciela gluma zaudara nekakvim gospodstvom; za salonsku veselu igru nisu baš uvijek nuždni ti grofovi i baruni, osobito

kad je čin prenešen u Hrvatsku. Za jedan čin je *Kita cvieća* i preduga. — Obćinstvo bilo je milostivo, te je za volju pišćevu talentu

(koji je nedvojben) i za volju dobrim scenam ove vesele igre amnestiralo čitavu *Kitu cvieća*. Glumilo se je sasvim dobro. Osobito pri-

znanje zaslužuje ovdje g djica *Ivka Kraljeva*, koja je glumila glavnu i najtežu ulogu. Š—ć

KNJIŽEVNOST

— *Bosančice*. Crte, pjesme, priče i pripoviesti iz života bosanskoga. Sabrao ih *Vjekoslav Livadić*. Knjiga je posvećena uzor-značaju g. Franu Folnegoviću. Sam naslov knjige, t. j. razširenje naslova: „crte, pjesme, priče i pripoviesti iz života bosanskoga“, pruža nam priliku, da razdražimo našu zvedljivost. Tko da ne zaželi saznati za život naše braće, tko da ne zaželi spoznati njihove običaje, da vidi, kakovi su i kako su se sačuvali, kako li promienili pod uplivom osmanlijskim, a razlučeni i odijeljeni od svoje majke Hrvatske. G. Livadić postarao se je, da nam predoči u nekoliko crta, prema svojim silam, život Bosanaca. Na tomu budi mu hvala. On nije išao u tutanj preko Save, on je motrio i bilježio — te eto knjige od 22 arka, knjige, koja je ipak izpunila neku prazninu u našoj za sada dosta siromašnoj književnosti.

Gradivo *Bosančica* prerasnoliko je, i nije sustavno poredano. Tu nalazimo tri vrsti štiva: puke opise, crtice, i pripoviedčice. Opisi g. Livadića dosta su živi, u njih vlada pišćev jezik, t. j. jezik, kakav se danas većinom rabi u hrvatskoj književnosti, jezik, koji je uglađen na sve moguće načine, nu je li to bolje ili gore budućnost će dokazati; velimo za to je li bolje ili gore, jer u *Bosančicah* nalazimo govora, kakvim govori seljak. Taj jezik nije izkićen, ali je lep, njega je oponašao g. Livadić u „Komotinu“, u „Prelu“, — tu je on pustio, da seljak govori upravo po svoju, a onaj Bosanac govori prekrasno.

Crtice g. Livadića nisu sasvim zaokružene, a da bi ih mogli po obliku uzporedjivati sa crticami Ihrvingovimi, Bret-Hartovimi i Daudetovimi. Mi rekomo: uzporediti ih po obliku sa crticami gore spomenutih glasovitih pisaca, a to će reći, da crtice moraju biti pisane na način, kako ih oni neumrlci pisaše, pa tada tek dati će se liepo čitati, tad će biti savršene, trajne. Pišuć u onakvoj formi, a uzimajuć gradivo iz narodnjega života, promatrajuć taj život, omilit će crtice i hrvatskoj čitajućoj publici, koja nije još imala sgode, da iz pera hrvatskih spisatelja dobiva crte o životu svoga naroda. Po našem sudu manjka forma crticam gospodina Livadića, da budu valjane i dobre. Našim zahtievom još je najbliža crtica „Ustaš Pavle“. Tu je forma u skladu sa sadržajem, a u mnogih drugih krije se jezgra u strašno velikoj ljupini, ona je u njoj tako sitna, da ju teško razabireš, a kad

bi ta ljupina bila tanja, finija, bila bi upravo milina čitati crte g. Livadića. Uzmimo n. p. crtu „Pod lipom“. Tu je najmanje devet listi izpunjeno pjesmom i prozom, koju bi čitatelj mirne duše pregorio i radovao bi se, kad bi pisac bio samo iznio na vidjelo tugu Mare za svojim sinom. Malo koja balada dirnula je nas do sada toliko, koliko ona žalost i bol, koju čuti Bosanka za svojim sinom. Tu bol i žalost iztakao je pisac toli liepo i jednostavno.

Gosp. pisac spominje u naslovu svoje knjige, da u njoj ima i pjesama. Te pjesme, po našem sudu, sačinjavaju najnesretniju stranu te knjige. Njih je pisac porazbacio kojekuda, bez naslova, bez ikakva poredaja. To je nespretno. Doduše, pisac ih je veoma krasno upleo u kojekakva prela, u teferiče, nu on veli, da ih je slušao, kako ih jeka donša sa bregova, i onda ih je bilježio u svoju bilježnicu. To je nenaravski. Pisac je čuo one pjesme od kakove babe, pa ih pobilježio — i mirna Bosna! Nama napokon ne bi bilo do toga, da li ih je on čuo iz rumenih ili iz povenutih usta, nego mogao bi tkogod predbaciti piscu i narugati se Bosancem: Ta ti ljudi samo pjevaju i piju kavu, jer g. Livadić uvijek čuje pjesme — te pjesme, a baš u ono doba, kad je g. pisac boravio u Bosni, najmanje su Bosanci pjevali. Taj jedini prigovor mogao bi se predbaciti *Bosančicam*, da nisu vjerne, ali inače pisac ima vješto oko, da i sitnice opažava, a to je velik dar naravi, dar, kojim se ponose riedki pisci.

Odulje pripoviedčice jesu „Nesudjenica“, „Ovršen zavjet“ i „Kneževa priča“. „Kneževa priča“ predočava nam život Bosanaca pod turskim jarmom. Grozan je to život. Pripoviest, koja inače dosta vriedi, bila bi mnogo bolja, da je nešto kraća. „Ovršen zavjet“ može se računati u bolje pripoviedke, koje poznajemo u hrvatskoj književnosti.

Tim smo u kratko prešli *Bosančice*. Kako na početku rekomo: knjiga je izpunila veliku prazninu u našoj književnosti. Mi ju preporučamo hrvatskomu čitateljstvu, jer u njoj ima toliko narodnjega života, te ti se čini, kad ju pročitaš, da si sam proputovao Bosnu. Ti si vidio onaj plemeniti ali zapušteni narod, ti si vidio njegove običaje, ti si vidio njegove boli i patnje; ti si primjetio, prem je on stegnao u lancih robstva, da mu se bistri duh ipak nije slomio, da se je on i u časovih tuge znao prenuti, znao nasmijati — i to valjda onda, kad bi pomislio: Svaka sila za vremena!

Na koncu prišaptnuti ćemo piscu, da je pogriješio u tomu, što je, opisujuć bosanski

život, rabio mnogo stranih izraza, što turskih, što francuzkih, — pa dapače i njemačkih! Toga se moramo čuvati. Pisac dobro znađe krasote hrvatskoga jezika, pa za to čemu da rabi frazu à la: „razpredosmo konverzaciju“, kad imamo naš „razgovor“. Čemu da rabi: „il faut attendre au soir, pour dire le jour beau“, kad imamo naše: „večerom se dan hvali“. Takovih stvari ima sijaset. Mi ne možemo pojmiti, da bi Francez mogao ili htio u svoj jezik uplitati rieči tudjega jezika, naročito u pripoviedkah i romanih, ili makar i u crtah. Sliedimo Franceze, sretni narod! Švabo mora rabiti i uplitati tudje rieči, kad nema svojih.

U predgovoru kaže pisac, da je *Bosančice* rodio slučaj. Dobro. Neka bude. Nu u buduće neka ne čeka slučaja, već neka svim marom i svom dušom prione uz književnost. Koliko se iz *Bosančica* vidi, g. Livadić mogao bi biti valjan književnik.

NAŠE SLIKE

— **Aleksandro Mihajlovič Gorčakov** rođen je god. 1798. u Petrogradu, a odgojen u liceju u Carskojem Selu. Bio je suučnikom Aleksandra Puškina, kōmu je ostao vieran i onda, kada ga je car Aleksandro I. radi objelodanjenja Ruslana i Ludmile poslao u zatočenje. Puškin mu je posvetio liepih stihova i pretekao mu sjajnu budućnost, nazvao ga „mezimčetom sreće.“

Svršiv nauke, stupio je u državnu službu i posvetio se upravi vanjskih posala. Tu je pokazao toliko okretnosti, da je razmjerno dosta brzo postao ruskim poslanikom u Beču.

God. 1848. bijaše Gorčakov diplomatskim predstavnikom Rusije na njemačkom saveznom saboru u Frankfurtu. Tu se je upoznao sa Bismarkom i sa ruskim pjesnikom Vasiljem Žukovskim. God. 1854. vrati se opet iz Frankfurta u Beč na svoje staro poslaničko mjesto.

Iza nesretnoga rata god. 1856. sastade se pariški kongres, a Nesselrode odstupi od upravljanja izvanjskih posala. Na njegovo mjesto stupi knez Gorčakov i započe novu eru, koja je oštro markirana Solferinom, Sadovom, Sedanom i Sv. Stjepanom.

Gorčakov bijaše Rus dušom i tielom, pa za to naravski velik trn u oku protivnikom Slavena. Njemu se skoro ponajviše ima zahvaliti barem djelomično oslobodjenje balkanskih naroda. I za to, prem je umro u velikoj starosti, smrt je njegova velik gubitak, koga jedino nadoknađuje utjeha, da će se u silnoj Rusiji lako naći drugih, možda i boljih Gorčakova.

— **Požega** spada bez dvojbe medju najstarije gradove u Hrvatskoj. Vele, da se je za Rimljana zvala Vallis aurea (Zlatni prag), jer se kroz nju od južne strane kao preko praga dolazi u prekrasnu požešku dolinu, koja da se je sa svoje naravne plodovitosti i ljepote takodjer zvala Zlatna dol.

Za seobe naroda pretrpila je i Požega sve grozote krvavoga rata i nasilja. Cvatući grad bude uništen i poharan, a preostavši još stanovnici dadoše mu na

uspomenu svojih nesreća ime Požega, koje sigurno dolazi od glagolja požeći.

Pod hrvatskom vladavinom diže se grad i opet, ali ga na novo snadjoše teške kušnje provalom divljih Osmanlija. U onih bojevih bijaše Požega središtem hrvatskoga odpora, ona je junački branila svoju slobodu. Uz njezino ime nerazdruživo su skupčana imena hrvatskih junaka: Ilinića, Senčevića, Lapsanovića, Kolakovića, Slavetića, Matijevića, Bakića, Šarića, Imbrišimovića i junakinje Mare, koji svojom smrću ovjenčade ljubav za slobodu. Pa ako je Požega ipak pala pod tursko igo — junački je pala. U njoj stolovao je za osmanske vladavine turski paša.

Iza oslobođenja nije se grad nikako mogao svojski pridružiti. Krive su tomu razne okolnosti, a ponešto i sami Požežani, koji su po svojoj blagoj i dobroćudnoj naravi strašni konzervativci. Oni su od uvijek u svemu pogodni višjim od sebe, a ovi za njih ništa ne čine. — Manjkaju im valjane prometne ceste, kojima bi bogata požeška dolina u svijet izvažala svoje proizvode. Odieljeni su i zaboravljeni od celoga svijeta. — Inače je u Požegi sielo kr. podžupanije, kr. velika gimnazija i nadbiskupsko sirotište. Broji do 3000 stanovnika.

— **Gradina krapinska.** Među gradinama naše otačbine odlikuje se osobito gradina krapinska svojom starinom. Ivan Kukuljević Sakcinski tvrdi (Neke gradine i gradovi, svezak III.), da je Krapina stajala već za narodne dinastije Držislavovića, ali se prvi put spominje tek za kralja Bele III. god. 1193. Već u ono vrijeme bijaše Krapina glavnim gradom zagorske županije. U njoj stanovaše obično vojvoda slavonski, kao na pr. g. 1225. Andrija, sin kralja Bele. Kralj Ljudevit I. nadari Krapinu obilatimi pravi. Iza njegove smrti zapade grad grofove Celjske, koji su ga od god. 1398—1456. posjedovali. Poslje toga prisvoji si ga Čeh Ivan Vitovec Grebenski, a iza njegove smrti (g. 1468.) nastojaše kralj Matija, ne bi li hrvatske gradove grofova Celjskih, dakle i Krapinu, pribavio svojoj obitelji. Nu to podje tekar sinu mu Ivanu Korvinu sretno za rukom (g. 1494.). On potvrdi Krapinčanom stare povelje Ljudevita I. i svoga otca. — Udova Ivana Korvina, Beatrica, udade se za braniborskoga krajiškoga župana Jurja, a ovaj potraži sav imetak i prodade Krapinu Petru Kegleviću za 13.000 for. (1525.). Tako dodje Krapina u ruke Keglevića, kojim i dan danas pripada.

Slika Krapine morala je svakako biti veličanstvena, dok je grad stajao u svojoj cjelosti. O tomu svjedoči nam bar poznata priča o Čehu, Lehu i Mehu; ali još više obstojnost, da su u krapinskomu gradu god. 1600. i 1605. saborovali hrvatski velikaši.

Danas vide se još samo neznatne ruševine, kako ih evo prikazuje naša slika.

— **Hrvatske nošnje.** Odlučili smo u našem listu donasati hrvatske narodne nošnje iz svih krajeva naše otačbine, pa za to srdačno molimo sve prijatelje narodnjega napredka, da nam pošalju slika i nacrtu iz svoga kraja, ako je moguće uz mali opis dotične nošnje. Tako bi galerija tih slika svakako postala vrlo zanimiva. — U ovome svezku donosimo vjernu nošnju žene i djevojke iz sela Šestina kraj Zagreba.

KULTURNE VIESTI

— **Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva,** koji uredjuje velezaslužni g. Š. Ljubić, donosi u broju 2. od 1. travnja 1883. iz urednikova pera među raznim viestima slijedeće znamenite redke: »Krain, Küstenland und Dalmatien. Geschildert von Dr. Franz Swida. Wien 1882. — Ovo je svezak XI., što ga izdaje u Beču pod naslovom: »Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild« neki Dr. Frid. Umlauf, kako smo već iztaknuli, prosudjujuć svezak tičući se Hrvatske i Slavonije, samo svrhom, da si omasti kesu (Viestnik 1882 str. 64). Ostavljamo drugomu, da izreče sud ob onom, što pisac kaže o Kranjskoj i o Primorju. Nama je reći našu za Dalmaciju. Leteć parobrodom od Pole do Kotora, pisac misli, da si je stvorio dobru sliku o Dalmaciji; a to je najružnija nakaza. Na tom letu dakle blistalo mu se nešto, a nešto mu opet stranac utukao; no prirodno kratkovid, ono malo, što si je ipak utvrio, prikazalo mu se naopačke, a on tako i nacrtao. Sramota za naš vek! A takav smet hoće, da nam se nametne kao apostol kulture i znanosti! Upustiti se u daljnu razsodbu, gadi nam se; ali treba jednolično tim švindlerom reći zadnju riječ, jer se čini da

rastu kao gljive preko noći. Čitali smo i ovih dana, i to žalibože na odličnom mjestu u spisih bečke akademije znanosti (Sitzungsberichte. Phil. hist. Classe 99 Bd. II. Heft. 1881 p. 799) dug izvještaj od našim čitateljem dobro poznatoga Morica Hoernesa (V. Viestnik 1881 str. 50, 90; 1882 str. 99) pod naslovom: Alterthümer der Hercegovina (II.) und der südlichen Theile Bosniens, nebst einer Abhandlung über die römischen Strassen und Orte im heutigen Bosnien. I ovaj putuje uz dobre dnevne na letu iz Dubrovnika ravno kroz Hercegovinu i Bosnu, i hoće da opiše staroslavenske spomenike tih strana, ponajviše dakako po obavijestih ondješnjih tudjinaca, pošto naški, kao ni oni, ni pisniti ne zna, a zemlja mu terra incognita. Toga radi nije čudno, što mu je sve osim slika mutina i putina, puka slama za lomaču. Takove kulture daleko od nas!

— **Šenoa — Fijan.** Nije li liepo vidjeti uzporedno dva imena dobra zvuka: ime pjesnika, koji je tolikim omilio, i ime umjetnika, koji se trudi, da pjesnikove misli živim slovom osvietli, njegove ideje i njegovu slavu propovijedajući? Gosp. Andrija Fijan, glumac hrvatskoga glumišta, već je opetovano skorih dana zasvjedočio svoj umjetnički takt i pravi ukus u umjetnosti, kad je pregnuo, da deklamuje, kao što je prije Markovićeva Kohana i Vlastu, ovaj put niz Šenoinih, za deklamovanje najudusnijih pjesama. Možda ne ćemo odličnu silu našega dramatičkoga društva time uvrediti, ako iskreno rećemo, da nam se je on već kao deklamator Kohana i Vlaste prikazao većim deklamatorom, no glumcem. Jednak utisak ostavio je u slušatelja prigodom deklamatornoga čitanja Šenoina Propasti Venecije, Strmogleda, Hrvatulja i Petra Svačića, a naročito bijaše Strmogled remek-djelo umjetničke interpretacije. Žalibog, dvorana našega glazbenoga zavoda bijaše vrlo slabo, reć bi nikako posječena. Možda je gosp. Fijan »pogriješio«, što nije deklamatorno čitanje spojio s plesnom zabavom?! Čisti umjetnički užitci nemaju više nikakova čara — za Zagrebčane.

— **Stolica francuskoga jezika na hrv. sveučilištu.** Za čim smo već dugo vremena težili, to smo evo dobili početkom ovogodišnjega drugoga semestra. Na hrvatskom sveučilištu osnovana je stolica francuskoga jezika, a učiteljem imenovan je profesor ovdajšnje realke, g. I. Krst. Švrljuga. Dne 11. travnja započeo predavanje, te je u tu svrhu g. Švrljuga sastavio uvodno predavanje, koje se svojim sadržajem veoma odlikuje. Pred kakovih 70—80 slušatelja navadjaše on uzroke, s kojih se nijedan evropski jezik nije domogao te časti, da postane svjetskim i diplomatskim jezikom, do li francuskoga. Njemački jezik spomenut je mimogredce, jer Niemci u XV. vijeku niti ne imadjuhu svoje literature, jer se njihovi »Meistersänger« ne mogu ubrojiti među literarne spomenike, a njemačka država nije ni onako nigda igrala važne uloge. Druge pak države, prem su imale svoju dosta liepu književnost, spavahu u XV. vijeku u političkom mrtvilu, a Franczka, premda mlada država, znala je božje upotriebiti tu liepu priliku. Osim toga nema jezika, koji bi bio tako zgodan za diplomaciju, kao što je franczki. »Franczka«, zaključiv predavatelj, »može propasti, ali njezina literatura i njezin jezik ostati će na uvijek.«

— **Odlikovanje slovenskomu pjesniku.** Cislitavsko ministarstvo prosvjete podijelilo je poznatomu slovenskomu pjesniku Simonu Gregorčiču »umjetničku podporu« za daljnu njegovu naobrazbu u pjesničtvu. U ime te podpore doznačeno je pjesniku nešto preko sto forinti. Desetak ovih podpora dieli austrijska vlada svake godine raznim umjetnikom u drugoj poli monarkije: slikarom, kiparom, pjesnikom, skladateljem itd. Gregorčiču, poznatu pod pseudonimom X. u slov. literaturi, podijeljena je ova podpora povodom njegovih, prošle godine izašlih »Poezija«, koje su u svem slovenskom narodu najvećim uzhitom pozdravljene. Ova se podpora može dakle smatrati odlikovanjem za mlada pjesnika, jer je već tom podporom izraženo priznanje njegovu pjesničkomu radu.

— **Njemačka knjiga o Rusiji.** Zadnjih godina mnogo se je pisalo o Rusiji. Ogromna ova slavenska država sve to više pobudjuje interes svijeta, a naročito interes zapadne Europe. No gotovo sva, ne samo njemačka, nego i ista englezka i franczka djela o Rusiji pisana su pekomo predsudom o carstvu, »u kom sunce nikad ne zalazi.« Tim većom radošću pozdraviti će nepristran čitatelj djelo, koje je pisano s ljubavlju za naše srod-

nike Ruse. Kako je u nas žalibog njemački jezik razprostranjen i u svakoj »dobrojkuci« poznat, vriedno je preporučiti, neka se u njemačkoj literaturi traži bar takovo štivo, koje je sbilja poučno, te upravo za to moramo nepristrano pohvaliti knjigu poznatoga književnika njemačkoga, Hermana Roskoschnoga, koju je on napisao uz učestvovanje nekih njemačkih i slavenskih učenjaka. Naslov je knjizi: »Russland, Land und Leute. Herausgegeben von H. Roskoschny. Leipzig, Gressner und Schramm 1883.« Ciena joj po svezci 60 novč.; oblik je ukusan, pače luksurijozan, a ilustracije su karakteristične i sjajne.

— **Profesor Louis Leger,** glasoviti franczki učenjak i slavista, priobćio je u parižkom časopisu »La nouvelle revue« putopisne crtece pod naslovom: »Une Excursion chez les Slaves meridionaux«.

UMRLI

— **Dr Ivan August Kaznačić,** velezaslužni hrvatski književnik, umro je u 66. godini života u Dubrovniku. S njim je pala opet jedna od posljednjih grana sa osušenom ilirskoga stabla. Kaznačić stekao si je za hrvatsku knjigu liepih zasluga u Gajevoj ilirskoj dobi, a i kasnije, radeći mnogo i uspješno na beletrističkom polju. Pisao je, osim mnoštva drugih razprava i pjesama, prekrasne vjekopise dubrovačkih književnika. Branio je duševnu zajednicu među Hrvatima i Srbima.

— **Ivan Šolar,** zemaljski školski nadzornik za Dalmaciju, rodom iz Kranjske, umro je prošloga mjeseca u Zadru. Pokojnik bijaše valjan Hrvat i vješt strukovnjak. Uživao je obće simpatije svih svojih zemljaka, a stekao si je zasluge za hrvatski jezik u dalmatinskih školah. Pogreb mu bijaše tako sjajan, kakova Zadar skoro nije vidio.

— **Josip Hašnik,** slovenski pjesnik, župnik u Sv. Jurju, preminuo je poslje kratke bolesti u 73. godini života. Iza njega ostalo je više spisa u rukopisu; ove će urediti župnik M. Ledovšek.

— **Jan Valerijan Jirsik,** biskup u Budjegovicah u Českoj, preminuo je tamo u 86. godini života. Napisao je mnogo bogoslovnih knjiga. Njegova »Popularna dogmatika« doživjela je četiri izdanja.

— **Wacław Aleksander Maciejowski,** Nestor poljskih učenjaka, rođen 1793. u Kalvariji, umro je nedavno u svom zavičaju, u 90. godini svoga zaslužna života. Najznamenitije mu djelo jest »Historia prawodawstw słowiańskich«.

— **Pavao Ivanović Melnikov,** u ruskoj knjizi poznat pod pseudonimom Andrije Pečerskoga, umro je prošloga mjeseca u Nižem Novgorodu. Osobito je poznat sa svojih spisa, izašlih u »Sovremniku«, u »Otečestvenih zapiskih« i u »Ruskom istniku«. Bio je suradnikom najuglednijih ruskih časopisa.

BIBLIOGRAFIJA

— **Ivan Trnski. Svakolika mu djela.** Knjiga II. Kriesnice. Tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu; 168 strana u osmini, ciena 80 novč.

— **Tri crtece od Bret-Harta,** pohrvalio August Harambašić; 50 strana u šestnaestini. Ciena 20 novč. — Naklada G. Grünhuta i druga u Zagrebu.

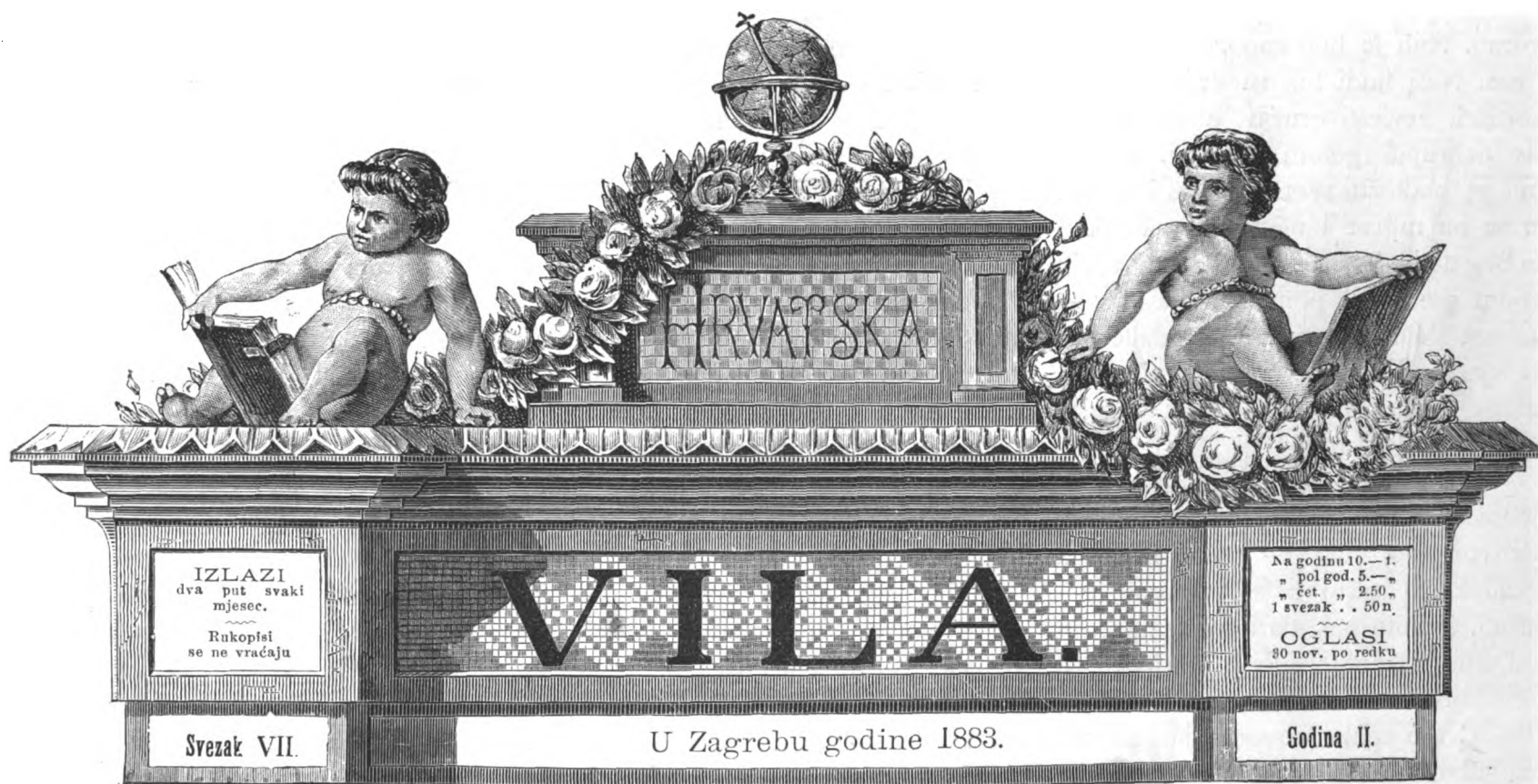
— **Sgode Gil Blasa Santillanskoga.** Napisao Alaine René Lesage, preveo Ivan Širola. Knjiga I., II. i III. Svaka knjiga iznosi do 130 strana u šestnaestini, a stoji samo 15 novč.

Ovo je jedan između najglasovitijih romana franczke književnosti. U njemu je upravo nenadkriljivo zrela pouka prepletena zdravim humorom, pa za to upravo nasladjuje svakoga čitatelja. Naročito ne bi smjelo biti nijednoga hrvatskoga mladića, koji nije pročitao taj prekrasni roman, iz kojega može upravo mlad čovjek mnogo nauka crpiti za javni život. Ciena je zaista preneznatna, pa za to te knjižice najtoplije preporučujemo.

— **Školski vrt u selu.** Udesio Davorin Trstenjak, ravnatelj više djevojačke učione u Karlovcu. Sa 119 slika. Nakladom hrvatskoga pedagog. književnoga zbora u Zagrebu; 193 strane u osmini, ciena 1 for. 40 novč.

Sve ovdje navedene kao i ostale hrvatske knjige dobivaju se u knjižari G. Grünhuta i druga.

Vlastnik i odgovorni urednik: *Gavro Grünhut*
Urednik: *August Harambašić*
Tiskara *C. Albrechta* u Zagrebu.

UROTNICI

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

VII
ada Mirkoviću nije bilo lako odgovoriti na zadnje pitanje Silotičevo, jer su momci, a na čelu im Pero, položili na neizklesanu kamenu

ploču četuricu rakije, nešto studene pečenke, sira i kolača.

Na Silotičevu ponudu prijatelj mu sjeo na prvo mjesto, premda nije bilo lako razaznati to odličnije sjedalo, jer je bilo kano i svako drugo: stanac kamen; nu momci su ga svi priznavali prvim i počastnim, pa tako je moralo da ostane.

— Pitao si me o razlogu moga odsuća, naruši mućanje Mirković, pošto je dva tri krat založio, obrativ se prama prijatelju, — ne mislim, da si posumnjao o zadatoj ti rieči i vjeri.

— Bože me sačuvaj! U tom slučaju ležao bi ili ja ili ti mrtav među ovimi junaci! odvрати mirno Silotić.

— To bi ja bio i zaslužio.

— Dà, dà, i to punim pravom, jer da si ti onomad bio uz nas, nebi se ni ja valjda danas ovuda skitao i glavu u torbi nosio.

— Nu čuj me, pa sudi . . . Reci, što bi ti bio uradio, da si bio na momu mjestu.

Momci, što su već skoro driemucali, razkolačili oči i načulili uši.

— Netom, što je moj otac u Bakru razprodao svoju trgovinu, a ja tajomice pribavio nešto oružja, ostavili smo grad i zaplovili onim crnim morskim zatonom, kano sredinom gorostasne kotline. Ona ti je kotlina kano i pažka, jedinom razlikom, što su bakarske gore

mного više i strmije, da te skoro groza hvata, jadreći na površju onako crne dubljine, po kojoj se odbijaju one stršće litice. Dojadrismo na ušće pri Kraljevici, da preplovimo u tako zvanu bakarsku dragu, što spaja krčki otok sa Kostrenom, gdje se, kako tamošnji otočani kažu, bura ženi. Sa svim tim, čim je naša ladja tude zaplovila, činilo mi se, da sam nekako slobodnije odahnuo, jer sam za sobom ostavio zatvorenu bakarsku dragu, što mi se je nekako strahovitom činila. Nu jedva što odjadrismo malo u širje more, eto ti druge strahovitije neprilike. Izpod Kmeta ili iz Duboke, malene luke a dobra zaklona ladjam proti burnoj navali, makne se u potjeru za nami dobro oboružana ladja. Opa-zismo odmah pogibelj, koja nam je prietila, ali spasiti se nije bilo moguće. Sve većma stizala nas ladja, te najposlje začusmo gro-moviti glas zapovjednika, da stanemo. Nije bilo druge, nego stati i pričekati.

— Niste li se mogli oprieti i potopiti ladju sa svom družinom? odsieče * ljutito Silotić, predvi-djajuć zlosretne posljedice.

— Jednim pogledom bio sam sve promjerio. Ti znadeš, da nisam kukavica. Oprieti se nije bilo moguće, u tom slučaju svi propa-

Dr Ivan August Kaznačić

dosmo. Njih je bilo mnogo više, nego li nas. Naši ljudi bili su većinom stari mornari, nevješti oružju, a oni svi na nas nahrupili golom sabljom. Morali smo se podložiti svomu udesu i predati im se na milost i nemilost, pa čekati što Bog dade. Tad će njihov zapovjednik svojim osornim i ponositim glasom: — Ja sam Mato Laznović, predajte se; svi ste moji sužnji. Neka se nitko od vas ne makne, ne će li da mu s mjesta glava padne u more!

— Ali molim vas, gospodine zapovjedniče, ja sam pažki plemić Mirković, odgovori moj otac, — vieran mletački podanik, pa zašto bi vas morao poslušati. Pustite nas, da mirno putujemo kud smo nakanili; more je široko, a mi nikomu ne smetamo.

— Čemu toliko govorkanja, odvratil neuljudno Laznović, — šutite i vozite za nami.

— Nu, za Boga miloga, barem da znamo uzrok našeg obustavljenja; ta nismo kriomčari ni lupeži, nego poštjeni ljudi! čulo se više glasova u našoj ladji.

— Ni odgovora ni prigovora, nego kud ja — tud vi, pa mirna Bosna! odsieče zapovjednik i priveza našu ladju k svojoj.

— Kakovo je to samosilje! skočim ja. — Nije li slobodno brodit mo-rem, kad su nam pisma sasvim u redu? Mi ne možemo, a da bi i mogli, mi ne ćemo da se silom protivimo sili; nego ćemo na svakoj i najmanjoj šteti prosvjedovati i pritužiti se pri kape-tanu Anti Loredanu, koji ne može odavde biti daleko.

Laznović se obratio, promjerio me svojim tamnim pogledom, nakesio se, pak će porugljivim posmjehom, kano da sam sobom govori: — Ehej, vrstan junačina na srcu i jeziku, nu ne znam kako li ga mišice služe. Junače moj, pazi da se ne prevariš! Obrati se opet prema meni: — A kako ti želudac probavlja? Kod nas ti se slabo jede, a još slabije pije, moj pobre. Platit će ti koža, uhodo mletačka!

U to i ja zinuo, da mu pristojno odvratim, ali me gurnuo otac laktom i prišaptnuo mi: — Muči, sinko; ne znaš ti s kakovimi pticama imaš posla. Gledajmo, da glave spasimo, ostalo neka ide kako mu drago.

Mi smo sve do zadnjega časa scienili, da će nas predati mletačkomu kapetanu Loredanu, što je kružio onim zalievom, te da će nas on pustiti na

slobodu, ali čim razumjesmo one zadnje rieči „uhodo mletačka“, naše se nade nekako pomrsile i nismo znali, čemu da pripišemo takove prietnje i one neprijazne naslove. Sve nam se melo po glavi, da smo u neprijateljskih pandžah i da će nas stignuti budi kakova nesreća.

Jedva što plovismo pol ure, i već htijasmo da zakrenemo u omišaljsku dragu, eto iza morskoga predbrežja Kijca na nas druge oboružane ladje, kojom je ravnao Rabanac, glavar Dubašnice, a do nje jadrila manja ladja, kojom je upravljao kapetan Tomo Krbavac.

Moj prijane, Laznović bio je nečovjek, ali Krbavac na očigled bio živi paklenjak! Čim se približismo, promotri strogim pogledom valjda dobro si poznata prevejanca Laznovića, pa će mu nekako hrapavim i krištećim glasom: — Odakle ti zlikovci? I ne čekajuć odgovora, nastavi: — Nisi li ih mogao spustiti u morske dubine, da tamo medju raci gmižu, dok ih ne progutaju nemani morske, nego da ja sada s njimi imadem skrbi i neprilike?

Nastala grobna tišina; svi zamukli i čekali, ne bi li se razišla i razplinula ta nenadna bura, koja je tako silno nahrupila iz srca tog pomorskog nasilnika. Ne znam, da li je on bio takove naravi ili navade, jer mu se je odmah očevidno razvedrilo čelo i razbistrilo pogled, a ja sam odmah pomislio: taj nam čovjek ne će ništa zla učiniti. Treska i grmi odviše, ali ne će dugo trajati oluja. Nu tko da zaviri u ljudsko srce? I zbilja pozove k sebi moga otca, zahtievajuć nešto blažijim glasom, da mu pripovjedi čitavu izpovied svoga porijekla, zanata, putovanja, i što ja znam koga ne biesa.

Moj otac pomislio, da je to brodovlastnik mletačke skupnovlade i scienio shodnim, da mu prikaže svoje povlastice i ostala pisma, kojimi je jasno bila dokazana svrha njegovoga putovanja i razloženo njegovo podaničstvo i označen njegov zavičaj.

Kano da se je taj surovnjak preobrazio. Pregledav pomno pisma, pro-sbori glasom, rekao bih najglavitijega državnika: — Sad ste slobodni; možete poći, ali sve ravno i bez odvlake i odmora u svoj zavičaj, jer su doista mutna i neprijazna vremena.

— Tko tada sretniji do vas? reče Silotić, nasmiehnuv se. — A niste li ni pomislili, da je odanle još prilično daleko do Paga?

E, moj brajne, ako ti se u nesreći i samo za tili čas pomoli sreća, tad ne vidiš dalje izpred nosa. Mi smo se pouzdali u njegove rieči, premda smo znali tadašnji položaj i odnošaj otoka Krka i njegova gospodara kneza Ivana Frankopana naprama mletačkoj skupnovladi, a s druge strane naprama ma-djarskomu kralju Matijašu i njegovim zahtievom, pa smo se takodjer sjetili i Turčina, kako tamo malo više na jugu u zasjedi vreba. Znali smo mi dobro, da je obzorje jako naoblačeno i da tu vlada nered, bezvladje i samosilje, te da nam svakoga trena glave o dlaci vise; ali kud ćeš, kamo ćeš? Trebalo je hititi kući. A ti jedini najbolje znadeš, kakva me je sila gonila, da što prije stupim u svoj Pag. Ja se nisam okriepio sladkim i nuždnim snom ni danju ni noćju, nego sam sokolio veslače, da junački zavezu; molio sam se svom dušom Svemogućemu, da za nami spusti šaku vjetra. Mornari napinjali svoje sile; Bog se smilovao našim molbam, ali čovječje prazno i grabežljivo srce, nikad sito ni blaga ni slavohlepnosti, preotelo mah, te nam zapriećilo put u svoj zavičaj, za kojim sam ja uzne-miren svaki časak pogibao.

— A tko bje tomu kriv? Zlikovac, tudjin! škrinu Silotić zubi.

— O dà, dà! . . . Onaj isti obje-šenjak Krbavac; on, prokleti izdajica! Mi smo one iste noći dojadriili do otoka Raba. Ploveć uz obalu, veselili smo se svomu zavičajnomu otoku Pagu, koji nam se je u daljini sred tišine morske pokazao izpod mjesečne vedrine. O kako mi je tad bilo pri srcu, kad me je miso pretekla i bacila u kolo svojih prijatelja, svojih pouzdanika, svoje dobre, mile i liepe, svoje . . .

— Reci, reci slobodno . . . svoje . . . koje to svoje? prekinu mu maštanje Silotić.

Mirković pogleda ga u čudu i nastavi: — Onaj zločinac pokvario mi osnove, podsjekao radost, otrovao mi srce. Jedva što smo se mi primakli zapadnoj obali rabskoj, bilo oko četiri sata iz jutra, eto opet zakrčile nam plovitbu dvie oboružane ladje. Jedna sprieda, druga po boku, nahrupiše na nas. Naši mornari htjeli se braniti i udariti na silu svojim putem. Nije bilo moguće. Nepoznati ljudi poskakali na naš brod, kano hajduci, opsovali i izmlatili mornare. Tad moj otac pokušao uljudnim načinom nagovarati i opominjati te lopove, da se ljudski ponašaju; sve u

taman. Ta prostačina, uhode mletačke, gotovi divljaci, počeli se groziti i smrću prijetiti svakomu, koji bi se samo maknuo ili pisnuo.

— Grozna su ovo vremena, uzdahnu Silotić. — Šta li bude od nas i našega naroda!

— Ni pet, ni šest, privezali naš brod za svoje ladje i odvukli nas natrag prama skrovitu, malenu zatonu sv. Mare, u tu pustu luku, sasvim obkoljenu gustom dubravom tako zvanog rabskog Kalifronta. Kad eto opet pred nami one zlokobne poznate nam male ladje.

— Mom otcu opet sinulo ufanje; nadao se, da će ga i sada, kad ga upoznađu, pustiti slobodnim. Nu meni je dah zastao, kad sam vidjeo, da joj je Krbavac zapovjednikom. I zbilja, zaludu mu pokazaše ona ista pisma, koja je već jednoč bio pregledao. Ništa nije pomagalo: ni prošnje, ni prietnje; ni razlozi našega putovanja, koje smo u poštenoj namjeri podhvatili, — razlozi čisti, pravedni, jasni kano jasno sunce. Valjaše slijediti ga natrag prama gradu Krku. Ja htjedoh skočiti u more, pa uteći u dubravu; al reci mi Ivo po duši, kako li mogoh ostaviti otca u rukama tih razbojnika? Predati ga bjesnoći tih ljudi, kojim nije sveto ni imanje, ni poštenje, ni isti život mirna i nedužna putnika.

— Doista, rekao bih, da je palo prokletstvo na ove naše otoke, primjeti pobratim turobnim glasom.

— Slušaj dalje: mislili smo, da su to plaćenici mletački, što paze na kretanje ladja, koje bi mogle kriomice pronašati oružje i zairu od Senja do Rieke, te uz primorje; — ali kad stigismo u cik zore na otočić Plavnik, baš čelo Krka, već smo i upoznali, da su to Frankopanovi gavrani, pomiješani s izmetom mletačkim. Tad nas zaboljelo u duši i osvjedočismo se, da se tu nam o glavi radi; jer bi knez Ivan u to doba bio spreman, da sve učini za volju Mletčićem, samo da mu budu pri ruci proti grozećemu se Korvinu, a nije uvidjao nesretnik, kakovu si poparu spravlja. Mi smo se ipak nadali, da će nas Mletčići pri njemu braniti, zagovarati i slobodne kući odpraviti, kano svoje podanike, nu oni mu se ne htjedoše zamjeriti, jer su drugamo smierali. Htjedoše, da mu budu saveznici proti madjarskomu kralju, koji osvajaše Frankopanska dobra po Vinodolu, a namjeravaše udariti na isti otok Krk. Nego znali su oni, što će se

najposlje iz toga izleći. Budu li Madjari odbijeni i protjerani, ostati će oni sami gospodari otoka, a knez Ivan nek si traži drugu kneževinu. S toga smo se prevarili u naših nadah. Naši mučitelji odvezli nas ravno u grad Krk. Nije tu bilo nikakove iztrage. Frankopanovi okrutnici sputaše nas u teške okove i odvedoše nas svakoga na svoju stranu. Tu sam zadnji put vidio svoga otca. Ja nisam ni sâm znao kamo me vuku, jer su mi zavili oči, a kad mi skinuše rubac sa očiju, nisam opazio nego tračak svjetlosti kroz vratašca, i to tek na časak; a onda ostah posve sliep u tmini.

— A kako ti je pošlo za rukom, te si sad ovdje? zapita ga Silotić.

— Evo ovako. Premda mi otca krste škrticom, kako i sam znaš, ipak imao sam sa sobom prilično novca, kojim sam se mogao proturati. Moj ključar i stražar bijaše ružan čovuljak, neznam koga roda i koljena. Govorio je nekakvom mješanicom mletačkog, furlanskog i hrvatskog jezika. Ja sam mu jedva svaku desetu mogao dobro razumjeti. Da mi je bilo do smieha, od srca bih mu se nasmijao, ali druga je mene tištala nevolja. Malo po malo namećio se on na zlato. Počeo me puštati na svjetlo. Ja razgledaj i ovamo i onamo, dok se ne uvjerih, da sam u nekakvoj tvrđji; o njezine zidove udaralo more s iztočne strane grada. Na sjevernom uglu dizala se ogromna četverouglasta kamena kula. Tu bijaše moj tužni stan, a u njemu jedino pokućstvo: po stienah željezni kolobari. Oko mene ništa, van trulež i smrdež, da bi i živina od gada poginula. Saznao sam, da mi otac ne daleko u drugoj špilji čami. No eto ti i drugoga belaja. Svaki put, kad god bi ja izšetao dvorom, pomolila bi se na prozorčiću stana vrhovnog čuvara krasna ženska glavica. Mislio sam, da je to stražarevo djevojčce; nu kad je jednom došetala cura u dvorište, maknem ja glavom s desna na lievo, ne htijući si priznati, da bi ovakova ljepota mogla poteći od one grdobe stražara. Nisam se prevario. Bijaše ti to kćerka jedinica i miljenica zapovjednika tvrdje; a bilo joj možda četrnajst, petnajst li godinica. Živahna i ponosita hoda, milostiva pogleda i sladka posmjeha, a na licu kano da se zrcalila duša liepe Dorice.

— Eto ti ljubovne spletke; no da čujemo te tvoje junačke pustolovine! narugao mu se pobratim.

— Ne. Ne znam, ne mogu ti toga

kazivati, jer ne bi bila istina. Jedino znam, da sam ju uvijek, kad godj mogoh, milo pogledao. Mogu iskreno kazati: ljubavi nisam osjećao. Sa svim tim, ne znam zašto, ali ona mi se smilila. Moje nesretno srce ćutilo sućut, kad bi mi oko o njenu pogledu zapelo. Ja se osmjelih i šaptnuh samu sebi: Dorice, ti si most, preko koga ću se spasiti. Izprosila mila kod svoga otca, da joj ja, tobože kano izkusan vrtlar, u malenoj baščici bilo šta popravim, zelenje uredim i cvieće presadjujem. Naravno, ja to činjah i te kako rado. Ona me pomno u poslu gledaše, govoraše sa mnom i svjetovaše me, kako da što spretnije uredim. Trpila je jadnica, strašno trpila, a nije se usudila ni slova izlanuti, da se svome sužnju ne odade. Ja sam nehajno poslovao, ne mareć, da doznam jade mladjahna srca, što je uza me tajnom ljubavju buktilo i borilo se s bojazni pred nepoznatim si udesom. Čudnovate li sudbine ljudskoga života! Neke večeri desila mi se zgoda, da se spasim, ili da barem već jednom zaglavim. Poslovasmo kano obično u baščici. Bijasmo sami, ja i ona. Čim dovrših posao, sjednem na ogradu, da tobože odpočinem i da se razblažim večernjim hladom. Ona se naslonila na zid do mene. Zagledala se pod sobom u nemirne morske talase podno svojih nogu. I njezine se grudi tako nemirno talasale, kano da se u njih digla oluja. Suton se počeo hvatati, a vrieme bijaše vlažno i magleno. Bližalo se doba, kad se moradoh povući u svoj brlog, u svoju smradnu tamnicu. Sad, il nikad! pomislih u sebi. — Dorice, rekoh žalostno i tiho, a glas mi podrhtavao. Ona osovi naglo glavu i upre u mene svoj plamteći pogled. — Milostiva Dorice, vidiš li, ja ovdje robujem... ja ovdje ginem... ja... Oči joj se zakriesile kano zvijezde na vedru nebu, ustne joj se zaklopile i zadrhtale, živa žeravica oblila joj bjeloputno lice. Nedužna li stvora!

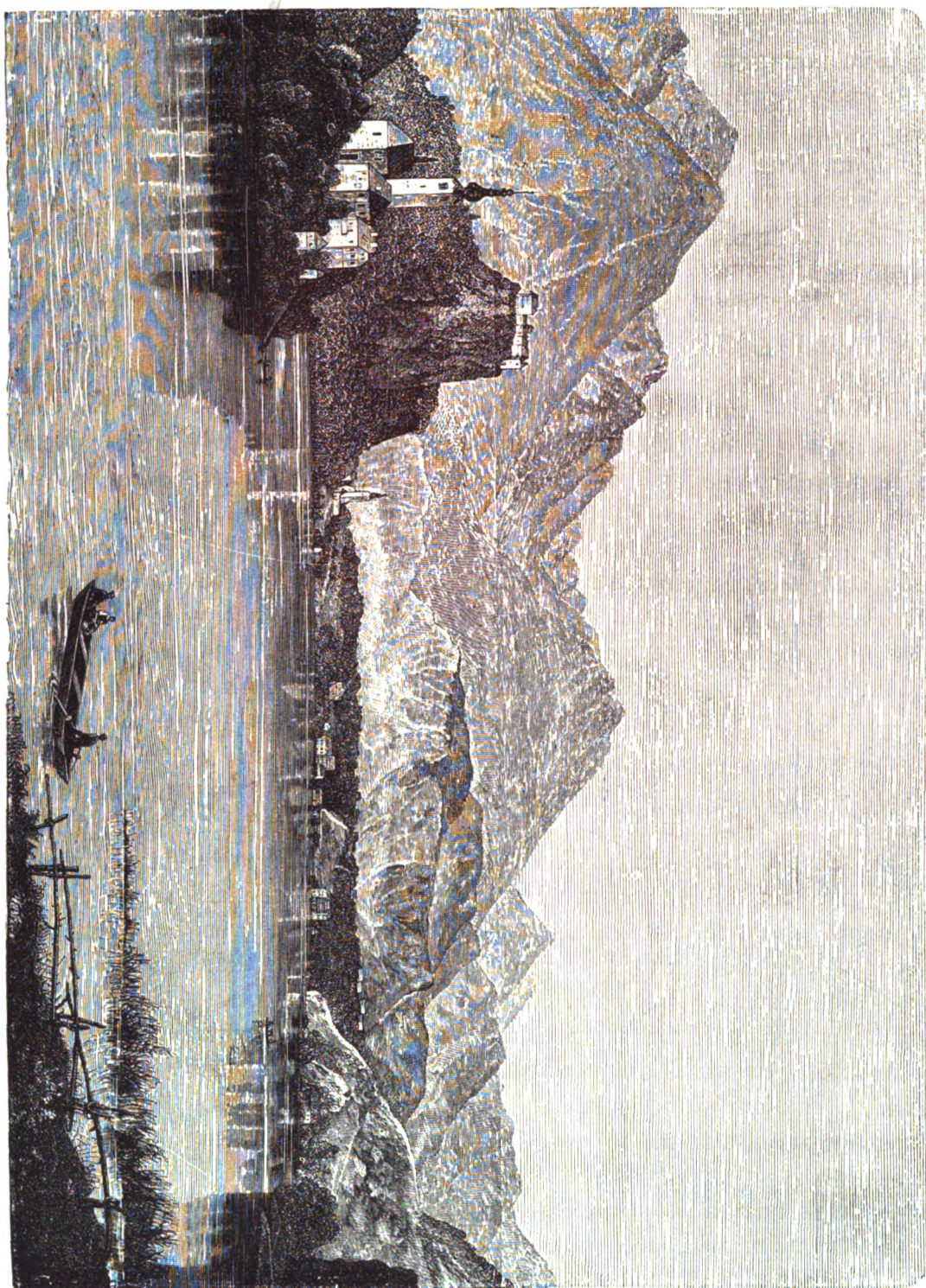
— Ja ću se ovdje i skončati, produžih za tim. — Jednu te samo milost prosim...

Žalostan posmjeh, preletio joj preko malenih ustna, kano da tim mišljaše reći: — Nisam još dorasla, da milosti dielim.

— Jest, jednu jedincatu milost, opet ću ja; — kad pred tobom izčeznem, nemoj vikati, da me krvoloci ne uhvate i na vješala ne odvuku.

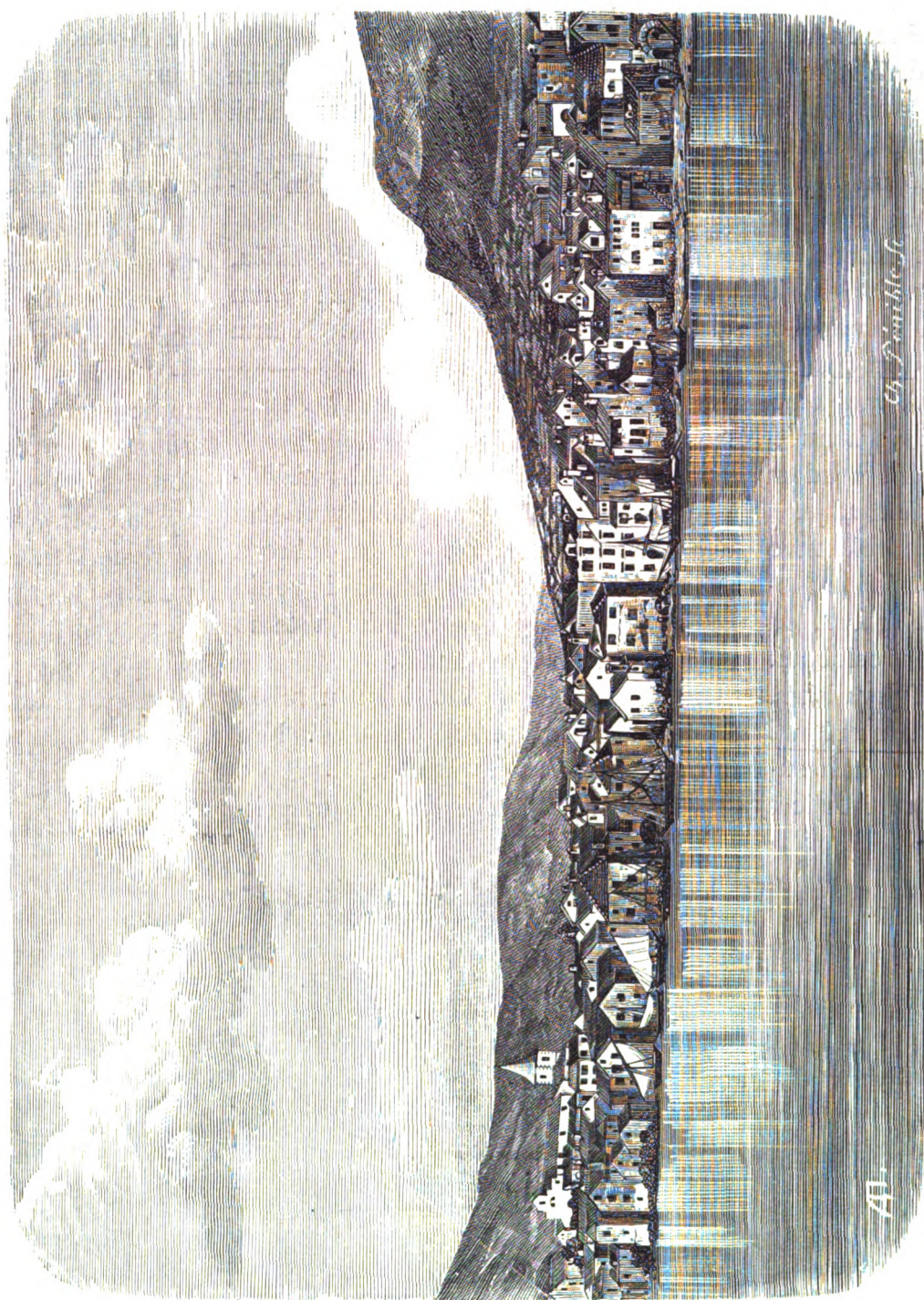
Dorica me još nije pravo razumila; ali ja opazih suzu u njenom oku.

BLEDSKO JEZERO

BAŠKA NOVA

U isti čas čuo se velik štropot u moru. Dorica skine hitro rubac, kojim si je bila zastrla oči, te pogleda, gdje sam ja prije sjedio; ne opaziv me, vrisnu bolno. Ne znam, da li se je onesviestila, ili navlaš nije htjela vikati, sjetiv se moje posljednje molbe.

Svom svojom silom sjekoh rukama morske talase i plivah riedkom hitrinom, dok sretno ne stigoh na drugi kraj lûke, i tako doplivah u samotnu malenu dražicu, gdje počimlje prediel prnibskoga trsja.

— Možeš si pomisliti, Silotiću moj, kako mi je odlanulo pri duši, čim se nadjoh slobodnim. Ipak dvie mi se strahovite misli vrzle po glavi. Jedna: kako da izbavim otca, što mi osta u krvoločnih pandžah; druga: kako da što prije priskočim vam u pomoć, ne bi li ovršili svoju zadaću. No moju osnovu vrieme preteklo i poremetilo, te mjesto da vam budem u sreći drug, evo me nesretna uz vas. A moj otac, Bog sam znade, nije li već svoju mučeničku dušu izdahnuo pod težkim jadom krvničkih muka, nasilja i samovolje.

— E, prokletstvo, teško prokletstvo pade na hrvatski narod! uzdahne zlovoljan Silotiće. — Ne ima glave, da nas vodi; ne ima ruke, da nas oslobodi. Mislio sam, da će ovo biti prva iskra, što se je zakriesila u Bagu, te buknuti žestokim plamom, ali su isti naši sugradjani plemenitaši domaće izdajice,

koji nam verige kuju i koji nas tlače, dave i tudjincu pod kopita bacaju. Kosić! Kosić! on je meni kriv, da se ja danas ovuda skitam i po ovih vlažnih i tamnih špiljah prebijam, ali je Silotiću još živa na ramenih glava, pa ne daj Bože, da se sastanemo — škrinu junak zubi — jer će Beloša i Landa i pred samim oltarom stignuti moja osveta. A moj Bratković, ona poštena, odvažna i neustrašiva duša... Zbilja, Pero! i svrne pogledom i na lievo i na desno, — Pero, jesi li što saznao u Pagu o našem junaku Ratiši?

— Evo me na zapovjed! I jednim skokom bio je pred njim naš tobožnji mutić.

— Nù, dakle, što se je s njim dogodilo?

— Ne dobro. U tamnici leži. Kažu, da će ga pomilovati, ali vjerujte: njemu glava ne vriedi više ni groša. Njemu se nije već ničemu nadati.

— A kako ti, Mato, sudiš? Jesi li što čuo o njemu?

— Kako ćeš da čujem, odvrat Mirković, — kad nisam mogao ni prenoćiti u gradu! A da ne bje ovoga dobroga prijatelja, koji me je pratio i vodio kano andjel čuvar, danas bih i ja stalno uz njega u tamnici čamio.

— A zašto si pošao lavu u ralje? Sreća tvoja, da te nije zanjušio. Nisi li znao, što se tamo sgadja?

— Nisam, Ivo, sve dok nisam pris-

pio na Zaglavu, i upoznao se sa gospodarom ovoga niemoga čobana. Hoćeš li, da ostanem ovdje, pred vrati rodnoga si mjesta, a da ne znam ništa izvjestna ni o tebi ni o našem poduzeću?

— I ništa drugo? Nisi li pohodio moju žalostnu majku?

— O jesam, jesam! — I digne svoj pogled prama Ivi, te im se nadjoše oči. Mati malo porudio obraz. — Ne smijem ti ništa tajiti, a ništa ni otkrivati, jer ti sve znadeš; nu i razumiješ, da čovjek u svakoj stvari može vladati sam sobom, ali u ljubavi nije uvijek moguće zapoviedati srcu.

Silotić buljio preda se u vatru i ne odgovorio ni rieči.

— Amo daj poštenu junaku desnicu, pa se ne boj i ne dvoj! Ustane na to i pruži svoju desnicu pobratimu Ivi, koji takodjer ustane i prihvati mu ruku. — Znadem, što tebe tišti i što ti srce muti: plemić i prostak! Ta dva naslova, što se ne trpe, što se odbijaju... Ali sila ljubavi sve uništuje; ona stapa i u jednu nerazlučivu cjelinu slieva te dvie protivne sile.

— Dobro. Dosta! reče osbiljno Ivo. — Evo ti moje desnice; znam, da nisi junak od šale! Nije sada o tomu razgovora. Dvie mi točke lebde pred očima: sloboda tvoga otca i osveta Kosiću i Landu!

(Sliedi)

Da sam bogat

Da sam bogat, sve bogatstvo svoje
Ja bi rado darovao tebi,
I sav život, dobro čedo moje,
Ali još te zavriedio ne bi!

Da sam Višnji, koji svim upravlja,
Komu sve je moguće i prosto,
Ja bi rajskog odreko se slavlja,
Pa rad tebe čovjekom bi posto.

Da te onda ponizno i smierno
Za družicu svog života snubim;
Da te ljubim iskreno i vierno,
Ta ovako, ko što sad te ljubim!

August Harambašić

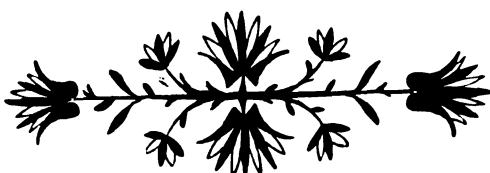
U čeznuću

Moja grud je razpucana lira,
Sa struna joj očaj cvili bôno,
Tol bez sklada, ko sred noćnog mira
Kad na vatru stane jecat zvono.
Samo kadkad zaromoni koja
Sladka pjesma rajske harmonije,
Da se iz sna prene duša moja,
Jer ta pjesma — pjesma ljubavi je.

Jedino gle, s čeg strgana duša
Opet bi mi cielom uzkrsnula,
Zvjezda jedna, koje još se tmuša
Mog očaja nije dovinula.
A do nje mi salomljenih krila
Odbjegla me sdvojno teži nada,
Ko do zadnjeg utočišta mila
Sreće možda — ili nova jada...

Ta je zvjezda meni kano sunce,
U jeseni što zagrije diljem
Pusta kraja; i ljubi vrhunce
Lednih gora, taleći ih miljem
Uspomene minula proljeća...
Ti si, dušo, meni zvjezda ova,
Ti molitvom uzdisana sreća,
Uzkrsnuću ti mi zora nova.

Draško Helvetić

SVETI MATE

Pripovieda Turučov

reo sam ga svako jutro. I uvijek jednak: crven, neobrijan, čadjava i gusta brada bila bi kadkad duga, a kadkad neobično očeputšana — sam ju je podstrizavao. Glavom nije nikada micao ili mahao, nego bi ju držao ravno, vojnički, a oko pri hodu upirao u pod dva do tri koraka daleko; nu kad bi bio na miru, igralo mu ono amo tamo, ali nikad da bi pogledao onoga, s kim govori. Išao je ravnim i odmjenim korakom, noge su mu nekako daleko odskakivale od zemlje, a spuštao ih je kano da gnječi jaja. Pa bos! Meni bura striže uši, a on — pod pazuhom mu obuća — gazi mrazovitu strn kano po loju!

Iz daleka već prepoznao bih ga po čudnomu hodu, po crnih hlačah s modrim zakrpi na koljenih, po pletenoj maji, kojoj su rukavi Bog zna koliko puta bili zakrpani. Odlučio bih češće nagovoriti ga, ali sam se nekako uvijek prepao njegove ukočenosti; a i on bi se izmicao lievo ili desno, i nikad da bi me pogledao. Tekar kad prodje dva tri koraka, viknuo bi: dobro jutro! i naravno svoju modru vojničku kapu. Pošav malo dalje, čuo bih ga gdje pita: — Koliko je sati? te ne čekajući ni odgovora nastavlja: — Kamo ćete Vi? pa si odma sam odgovara: — Doći ćete u S. do ručka. I svako jutro izčataj tako, kano da je sam, pa da to nikomu ni ne govori.

U večer se je vraćao iz grada opet u S. Sretim ga jednoč i podjem za njim iz daleka. Kad je došao blizu kuće pod nekim golim raztrganim brežuljkom, stade, ogleda se malo, podje do jednoga kamena i tamo se obuje. Skine kapu, pomnjivo ju opuhne, mahne rukom preko prsluka, a onda pogladi bradu, ogledavajuć se. — Oho! redi se, šaptajem sam sebi, stojeć za drvetom, da me ne bi opazio. Podje dalje. Na moje divno čudo okrenu oštro glavu na desno, upilji oko u onu kuću, te je postojano u nju gledao, kao da koga izgleda. Kad je došao pred ulaz dvorišta, uzšara po cesti, ali se nekako na silu odtisnu i podje dalje, ogledavajuć se na onu kuću, i smijuljeć se najsrdačnije na pozdrav. A ta kuća bila je prazna, vratnice zalupane, plot raztrgan i raznešen, daska krova stajala nahero, upravo se na njoj vidilo, da je već odavno zapuštena.

Za nekoliko dodje on do svoje kolibe, uvuče se unutra, i više ga te večeri nisam vidio.

Blizu stana sretne me moj gazda Pavao. Ustavi se malo, kad me opazi, a onda promrmlja: — Nu! nu! i htjede dalje.

— Što to, Pavle?

— Od kuda? Nije to obična šetnja. Ima tamo pasa, a jako laju na gospodu.

— Prodji se šale! otresem se ja. — Čija je ono kuća na kraju sela? Otkad sam ja tu u njoj nitko ne stoji.

— Ona pod brdašcem? Neke pupiljke. Udala se za nekakova gospodina kod velike vlade u Zagrebu, — gdje li?

Sutra dan začujem s prozora Pavla, gdje veli: Kuda Mate?

— K obćini, odgovori upitani, a bio to onaj isti čovjek, što sam ga u večer pratio.

— Pa tako rano!

— Moram! Red je u grad. Dobio sam službu.

— Kakovu to službu?

— E bogme, službu. Znaš kakovu? Carsku!

I počme pripoviedati o nekakovoj službi, nu ja nisam mogao razumjeti što hoće. Kaza, da mu je došla roba — pekarska — i da mora u pekaru, peći carski kruh. U obće, da mu se žuri u grad. I ode do obćinske kuće, pogleda u prozore, a onda zakrenu putem, koji vodi u grad.

Nije mi trebalo tražiti, tko bi mi kazao što o tomu Mati. Moj Pavao bio je razgovoran uz lulu duhan, pa mi je on pripoviedao.

Bilo je tomu Mati deset godina, kad je ostao sirota bez otca i matere, na teret svojim stricem. Bio je uvijek mirne čudi, stisnut, upravo plašljiv. Tà znao je, da nema ruke, koja bi ga i od djetinje objesti obranila.

Teško djetetu, koga tudja majka paše i umiva. Pa bilo bolje od andjela — ono je krivo. Tako je bilo i Mati. Gdje stao da stao, on je bio nekomu na putu. I svaki si čas čuo koju strinu, kako se na nj dreči. — A što si se tu ukočio, kao stàp medju lonci! govorila koja njemu, turkajući ga pred sobom. On bi mirno izašao van, tobože da se ukloni, otišao bi medju stogove, stisnuo se tamo i plakao kano godina. U to bi pod koji stog dopalo tele, i uletio bi stric u kotarinu, da ga iztjera, pa bi i njega tamo opazio i opsovaog ga, kako je drven, lud, nespretan, te ne zna ni teleta iz kvara odtjerati. A on kukavac o teletu ne bi ništa ni znao. Podigao bi se onda, pogledao strica suzrim okom i izašao na ledinu k djeci, ne bi li tamo našao mira. Nu čim bi se pokazao, eto vike: — Evo svetoga Mate! Ha, sveti Mate! a on kano poplašen opet u kuću.

I tako uvijek!

Prem nije mario biti gladan, ipak je više puta bio. Druga djeca ručaju, na njega se zaboravi; prisjeo bi i on, ali često puta nestalo bi upravo na njemu žlice, a on sam nikada nije zaiskao. Bio je upravo tudji. Kad bi sve otišlo iz kuće, netko u igru, netko za poslom, uzvukao bi se on na pod, uzeo kukuruza, pa zrno po zrno na ugljenu pržio i jeo. Za to ga po selu prozvaše „Pržom“.

Znadete valjda, da mi S-ani već od prazmana imademo zemlje u Podgorju. I Matina kuća imala je tamo zemlje, pa kad su se njegovi preselili u Liku, zapuste tamo svoje zemlje, te su u bolja vremena, dok je bilo više blaga, izgonili ovce i koze preko zime na pašu. Liepa je tamo paša za blago. Preko ciele zime sniega ni od želje, te ako nije bure, stoji buka cvrčaka kao usred ljeta. Kuš i ružmarin mirišu, da bi se ugušio. Ovca samo saleti do mora, napije se slane vode, pa se u onu liepu hranu zaobli, da ju je milota pogledati. Vredniji bio njihov zalogaj mesa, nego naša tri iz ove vode. Zнала to i gospoda od

kumpanije, pa se pitala podgorskim janjci sve u šestnajst. Sad je nestalo gospode, a i janjaca.

Tako je i taj Mate, dok je nešto pođdrasao, odgonio tamo blago u jesen o Miholju, a vraćao se pred Duhove na nekoliko dana, kad bi već u Podgorju bilo prevruće. Dobro je njemu tamo bilo. Dosta mlika, zamlaze i sira; k tomu je blizu bio Bag, pa bi tamo dobivao kruha za sir i maslo. Nastavio bio kadikad pod ploču kličke, te bi se uhvatila jarebica, pa eto pečenke. Prošao bi lugar, kapitan ili kakav drugi gospodin, pa se je moralo zaklati janje, a uz njih bi se i njemu omastila brada.

Rasao tako u divjačini, ne videći crkve ni oltara. A tako je bilo svim podgorskim čobanom, — pa im je dobro bilo!

Jedno proljeće vidio Mate starešinu baketaša obilaziti od kolibe do kolibe, i sve je nešto tumačio njegovim vršnjakom. Kad se je i on sastao s njimi, kažu mu, da ih zove u vojnike. Čudili se momci, da i njega ne zove; a starešina, kad su pošli, nagovarao ga da ide; jer ako je na redu, pa ne dodje, da će biti kriv, jer su gospoda, veli, vragometna. Ali tko bi Matu uputio, da još tko gospodari osim njegova strica! Kad stric reče — odgovorio on starešini — onda ću ja u vojnike, a sad još nema tko k blagu u Podgorje.

— E dobro, kad ne češ, ja vodim svoje, pa nisam kriv, veli mu starešina, te oni odoše, a Mato osta sam. Gledao je za drugovi, kako zamiču za brdo, dovikujući nešto svojim i mašuć rukami, pa mu je bilo teško. — Nisam ja za vojnika, kad nemam roditelja, pa me nisu nigdje zapisali. Tko će zapisati sirotu — mislio on, kano da sirote Bog ni stvorio nije.

Kad su mu se drugovi vratili, kazivali mu, da je u kumpaniji bilo puno gospode, pa da su oni jedan po jedan u pisarnu ulazili (i svakoga da je upravo po imenu zovnulo), te ih tamo od glave do pete pregledao nekakov u modroj haljini, pa kako su zveketale sablje, i da je njihov starešina bio u pisarni, pa se podbočio na trstiku, kao da je kod kuće. Pa kako su svima rekli: taglik, — a to da su dobri; a onaj im najveći gospodin rekao, da su pravi momci, i govorio s njimi tako, da su oni sve razumjeli; a drugačije da su gospoda uvijek njemčala. Pa kako su bili u krčmi i svaki potrošio gotovu cvanciku. Ha! tu se je pilo! A s njima starešina ko s ljudmi. Pa su se kamenom umetali, a najdalje bacio Mijatina Vidov Podgorac. To je ruglom bilo za druge! Onaj veliki gospodin dao mu srebrnu deseticu, novu novcijanu.

— To je bio gjeneral, pridoda neki izsluženi vojniki.

— Kakov gjeneral? Ta čovjek kao i mi!

— E pa da, čovjek kao i mi — samo gjeneral. Blune! čekajte, već će vas naučiti što je to gjeneral.

Starešina onako kroz zube kazivao, da su zvali i Matu. Nu stražmeštar od uprave — tko li — pomogao. Jer tko što ima — i vrag mu je kum; a i svetać uzme, kad mu se što dobra pruži. Ukućani Matini, kad ga je zvalo,

rekli da je odlandao nekuda u svijet, i da oni ne znadu za njega. Svi su znali, što ga čeka, znao je i kapitan gdje je, ali i on je mućao. Pa kad kapitan mući, red je i mladjemu.

Kad je u proljeće Mate sašao kući, podvalili ukućani stražmeštru dobra janjca, nekoliko sira četvrtaša, pa opet nitko živ nije znao gdje je Mate. U toga stražmeštra bio velik trbuh, da su mu se ljudi čudili. Zvali ga grizina, toliki je bio trbuh u njega.

I druge godine ode Mate u Podgorje. Opet zvalo u vojnike, a o Mati ni glasa ni traga. Sazna za to sama pukovnija, proglasi ga bjeguncem i naredi potjeru za njime.

Jedno jutro, oblazeć oko blaga, opazi nekoliko vojnika, gdje se k njemu primiču. Ni slutio nije, da im je on meta. Oni sve bliže, kao da i ne mare za njega, dok se sasvim ne primakoše.

— Tu li si, podgorski vuče, izdere se vodja, i da tamo njemu mater i otca u grobu, koliko ih je izmučio, te da ide s njima. Otimao se Mato, kuda li će s blagom, i ovo i ono, kao što je pravo i imao. Ali ga kundak miče s mjesta.

Jedva ih namoli, da može ići u kolibu. Zvao on kolibom oduboku jamu pod velikom pločom. U njoj bilo nekoliko mješina za skorup, nekoliko kablčica za mlieko, i on sve to htio predati komu susjedu, dok tko od njegovih ne dodje. Upravo kad je htio ući, sretne ga najmladji stric.

— Eto, Mate! izlani on i sleže rameni.

— A što je to? upita Mate strašljivo.

— To ti je to! Nisi došao pred gospodu, kad su te zvali.

— Kad su me zvali?

— Već dva puta: Lani i proljetos.

— A zašto?

— Za vojnika.

— Mene nisu zvali, odsieće kukavac i poče plakati.

— Da, još reci i to, naljuti gospodu, pa će biti i gori vrug!

Da, zvali me — mislio on — pa nisam čuo. Kriv sam dakle. Mogao sam ići, kad me je lani nagovarao starišina. Ali bojao sam se strica! Pa onda smišljao nebog, što će reći gospodi.

Vojnici založe nešto kruha i sira, napiju se kozjega mlieka, da im je kiselina sve kroz nos udarala, pa se onda krenu.

U kumpaniji nešto stric mu, gospodar kuće, a nešto stražmeštar, uplaše Matu, da će mu se dogoditi i ovo i ono, ako reče, da nije čuo poziva. Gledao kućni starišina izvući kuću iz neprilike, a Mati što Bog dade! I tako je na njemu red, mislili njegovi, — pa zašto bi još tko stradao uz njega, kad nije sile.

Ode u štop pred gospodu, i upiše ga dakako u vojnike. Bi to učinili, da ga je i polovica manjkala! — Bace ga u „štraf-kumpaniju“. Bio to vražji skup, jer su u njega kupili ljude iz svijuh strana, koji bi se osakatali dobre volje, ili koji bi bježali. Te s njim u Zlatni Prag. Daleko je taj Zlatni Prag, vele: s onaj kraj Beča još nekoliko dana. Ni kući ga nisu pustili, nego ga dan dva pridržali zatvorena, pa onda seli!

Proživio tamo dvie godine, pa došao kući. Mora da su ga tamo još više gnječili; jer

sam od sebe kukavac, došao još kukavniji kući. Gdje će on izorati s onimi mudraci, što su samoj carevoj sili bili dodijali. Turkalo ga tamo po kojekakovu poslu: pomagao u kuhinji, meo, pekao kruh s pekari, i vukao gospodsku djecu. Ta bio je pravo pometalo. Kući došao u nekakovoj robici, kao što sada evo svi nose, — a onda su mu se smijali i rugali, ma htjeli su mu oči izkopati. A gdje će on tamo dolje dobiti našu domaću robu? Govorili njemu, da je ovakov i onakov, da je odslužio cara u lopovskoj kumpaniji. Kud se god okrenuo, bio je na ruglo! Ako na kositbu, — dali mu kosu u šake, a on ni zapeti; ako k vršaju, stoje mu vile u rukuh kano djetetu lula. Pa i kako bi on što god umio? Iz djetinstva ne mario nitko, da što god nauči, a kašnje otišao u svijet i tamo se zapustio još gore. Bio je kao kljast uz zdrave mužke ruke!

Ne znam već kako, skupio on tamo u Zlatnom Pragu liep krajcar. Bilo je toga bogme i do sto forinti. Tim novcem kupi nešto ovčica i koza, te poče životariti. Išlo mu blago baš u ruku, i on uvijek nešto oko njega prčkao i vrckao.

Nešto iz nenavidnosti, a nešto iz objesti rugali mu se momci i cure, kud li će tolikim blagom, i je li već kozam izčešljao brade, i Bog zna što sve nisu te pasje vjere govorile.

Na koga se vražja juha prolje, zna se već kako mu je. Baš u to doba dorasla ovdje u selu neka pupiljka. Umrli joj za rana roditelji, te joj ostavili liep imetak. Onu kuću evo na kraj sela pod glavicom — sada je prazna, a prvo su u njoj stajala gospoda — i nešto malo košanice, a podobro i novca. Uzeo tu curicu ujac, pa kako se je dosta dobivalo, a malo trošilo, rasao novac da je bilo milinje. Ne znam već komu vragu pade na um, da Mate uzme tu pupiljku. Svi su se smijali, a ona (objestna kao i svako žensko, ako što ima) počme vragovati i onako od šale vrtiti se oko Mate. Na njegovu nesreću bila je u susjedstvu njezina tetka, neka baba Matijača, a vrag i baba — ti su se već odavno skumili. Ta baba bodrila je njega, nosila mu poruke tobože od cure; a sve za to, da što god izmami od kukave bene. I tako se on povede za tom curom. Kud god ona, a on za njom kao pas. Do tada nije išao u kolo, a sad se je hvatao do nje, pa kad bi tko htio medju njih, ne dala djevojka. Kad bi mu se tko počeo rugati, branila ga ona, i to je tako trajalo sve dotle, dok po nju nije došao neki podčastnik i ne uzeo ju, a moć Mate blejao u svijet.

Okolo toga doba mienjala se kod nas prava. Sablja odlazila, a ostavilo nas, da se tobož sami upravljamo. Dopusti se dieliti, te i Matina zadruga udari u razsap. Bili svi stariji mužkarci poženjeni, naleglo se dječurlije kao pljeve, pa i sa najzadnjim pelenčetom imao Mate dieliti; a po Bogu i pravici zapadao ga treći dio, jer mu je otac imao dva brata. Dobije nešto zemljice, odiele mu nešto blaga, da je to tobože njegov dio živine, dadu mu nekoliko forinti, i tim ga izplate iz kuće. Moglo je to tako biti, jer je on bio siromak, dobar kao kruh, koji se jede, niti je bio jak na zubu ni na šaki; a gospodi od koje čega smrklo se pred očima.

Načini nešto kolibe, eno ono u čemu i sada stoji, i živio tu, da ga Bog pomiluje. Stiskao se, štedio na sebi, posudjivao novce na kamate, i nikada ne okusio pravoga zaloga. Po vas božji dan išao za ovcami, a momak već prešao ženitbu, te mu se upravo smutio mozak. Kazivali drugi čobani, da se često odstrani kuda god od njih, i zuri u sunce. Govorile babe, da je nagazio, pa da ide u P. nekomu popu starovjercu, da nad njim moli; ali on sam nije znao otići, a voditi ga nije nitko htio.

Koga nesreća objaši, toga se ne kani, dok ga ne satare, pa da svi popi za njega mole. Tako je bilo i Mati. Ne znam već kako, zapao on, otišao nekuda, koja li nevolja, samo znam, kako se jednoč pred večer začu graja u mom susjedstvu. Poletim tamo, da vidim što je, jer su kod nas bile učestale svadje i tučnje zbog proklete diobe. Kad tamo, ono Matinih koza i ovaca spustilo se u nekoga Drljana proso, pa brste. Srećom su to brzo opazili, te nije bilo kvara. Moglo je biti tako do dva, najviše do tri malića. O Mati ni glasa ni traga! — Upravo mi o njemu govorimo, eto njega. Zarudio se u obrazu, a pot niza nj curi, i zapovrnu da će odagnati blago. Svi se začudimo, odkad li je Mate takov sigurčina. Onaj Drljan ni pet ni šest, nego ovna zvonara i još jednu ovcu za roge, te u podrum, a ono mu drugo iztjera, da goni. Njemu sievnule oči nekako čudnovato, i ja odmah pomislim, da ne će biti dobra.

U jutro dodje on k tomu Drljanu, da mu povrati zvono.

— Zvono mi daj, vikao on, čim bi čuo ovna u podrumu, a djeca mu se smijala.

— S-s-s vragom ti i zvono! promuca Drljan i baci mu ga. On ga uhvati, diže prama licu i počme pomalo kuckati po njemu, kano da gleda, je li se pokvarilo. S puta se povrati još jednoč onako tiho i kukavno, kao što je običavao.

— Oprosti, Drljane, noćas nisam mogao spavati bez zvona, pa sam morao po njega doći.

— Odlazi, bluno! izdere se ovaj i okrene mu ledja.

Za čas dva odjavi Mate blago u glavicu. Ovaj put pjevao je, što nije bila njegova navada. Kazivali mi u večer čobani, da bi svaki čas doletio do zvonara, popao zvono i zvonio, gledajući veselo u zrak. Što mu je to bilo — ne znam!

Onaj Drljan tužio občini, da mu je učinjen kvar, te ureku sud. Pozovu i Matu, nu on ne dodje, a oni dosude Drljanu ovcu s janjetom. Jadni ti viećnici podru isto janje još onu večer.

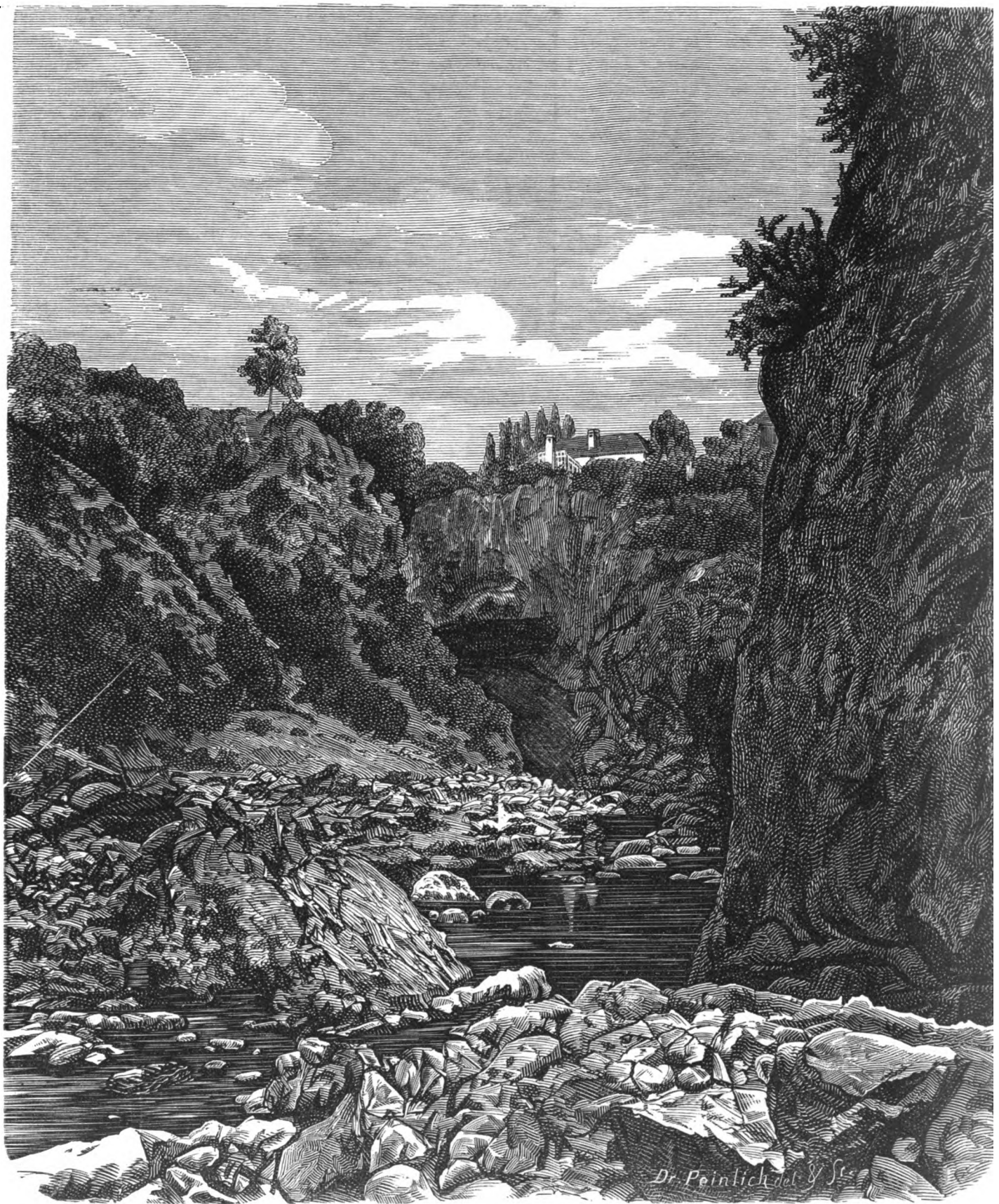
— To ti je dosudio sud, rekli oni Mati, kad su u večer došli, da otmu janje, i još da će na jedan dan u zatvor. Sretem ga istu večer i upitam, zašto nije došao k sudu?

— Imao sam posla.

— Kakova posla?

— O što ne znaš? Ženim se!

I počme pripoviedati, da mu je pupiljka pisala, neka se sprema, jer da će ovih dana biti vjenčanje, pa da je morao urediti kuću, i kako mu je smrad obladao blago, pa da je cielu noć imao posla, čisteći ga. Opazim odmah,

GJULIN ili DOBRIN PONOR kod OGULINA

a je — oslobodi nas Bože — izgubio pamet. Odmaknem se i prekrstim tri puta u misli, što njega to Bog ovako nemilice kaštigava. — Gdje god je bila školja na krovu kukove olibe ili medju brvni, zatakao on granu, te je to izgledalo kao velik grm. Zavirim blagu, tako mi duše — koliko sam i žalio kukavca — morao sam se nasmijati. Gdje ne bi! Očupao unu ovdje ondje, pa su ovce izgledale kao lašila, a istom koze! Ono kostrieti, što je još a njih ostalo, stršilo u zrak, da je bila prava prdačina. Sutra dan ga zatvore. Počnem govoriti, kako bi luda čovjeka zatvarali, a oni a me: da on nije lud, nego lopov, te isti jegovi strici počmu kazivati, da je rekao otići svijet, i da se ovako valjda hoće da izmakne. — Nije on zaman ošparao dvie govine u »štraf-kumpaniji«, derao se njegov ric. — Imao je kada naučiti što i gorega. — Ja na to dušu u se, pa bježi! Jer kad mu rica ne boli srce, zašto bih se ja komu zajerao?

Vikao je tamo kukavac cieli dan u zatvoru. Čele, da su ga i tukli. Ja baš pravo i ne sam, jer nisam htio ni slušati što o njemu azuju, tako sam ga žalio.

Kad sutra dan vidim gdje oko kuće narava blago. Odem tamo, a ono se sakupio eli sajam ženetina i dječurlije, pa se oko jeza smiju. Opazim nekoliko šušastih koza, lje ih je oblila krv. Uvučem se u kolibu, a i uhvatio ovna medju noge i tuče ga neakovom palicom po rogovih.

— Ne, puška te božja ubila! poviknem, i a ću mu oteti kukavo blažće. A on zamahnu tom kijačom, pa da će po meni, i poče ru- i i k'eti, da se Bog smiluje!

Pred večer eto ga k meni. Baš mi nije bilo mило gledati ga onako krvava.

— A što si ono uradio?

— Što sam uradio? Tako! Došla je zapo- ed od pukovnije, da im se odbiju rozi. Moglo blago nagrditi koga. Vidiš, i ono proso runili su s rozi. Ne ću ja valjda opet u za-

tvor zbog rogova, pa sam ih odbio. Drljan se grozi, ali Matine koze nemaju više rogova. ... I tako je kukavac govorio dalje, neku s koca, a neku s konopca. Kano lud!...

Smijala mu se moja djeca, a on s njima u slogu. Nije slušao mere, gdje mu govorim, što je kukavno blago pretrpilo, nego me je još htio udariti. Najednoč se zagleda u me, da me je bilo strah, i ja umuknem. Diže se i ode. Možda se je dozvao pameti, pomislim i pošaljem za njim jednoga momka. Kad se je momak vratio, pripovjedi mi, da je Mate naložio veliku vatru i sanio svu svoju robu, što je samo imao, k ognjištu, pa meće redom na vatru kabanicu, opančine, obojke, gaće i košulje, — ma sve!

— A što si mu ti rekao?

— Upitao sam ga, što to radi.

— Pa što on?

— Veli, neka se friga!

Sutra dan smrdilo čitavo selo po paljevini a iz njegove kuće dimilo se još uvijek. Bože oslobodi, nitko ni blizu, a i ne može. Svaki čas izletio on van i uvukao kozu ili ovcu u kuću. I poklao ih sve. Jeo je to meso, dok ga nisu crvi sasvim razočili, i od onda nije već došao k sebi. Uvijek sanja, da će dobiti nekakovu službu i da će mu doći pekarska roba, ili da će biti občinski pandur. Posluži ma koga, pa se prehrani. Dakako, jedno i kukavno.

To vam je taj Mate.

Jednoga dana stojao sam pred kućom i gledao kako snieg pada. Napram brdu vidile se ciele struje sitnih pahuljica, a bura ih silno motala, savijala, bacala na zemlju, pa opet dizala i gonila naokolo. Uz to grmila grōzovito, pa mi se je sve pričnilo kao neka strašna osveta, kao da neka višja sila daje pljuske zemlji, i uz to grohotajuć veli: — Evo ti!... Opazim putem Matu, gdje polagano stupa, omotan maglom: sniega, modar od studeni. Bio je jadnik bos.

— Zašto ideš bos, Mate? upitam ga.

— Neka se noge zrače! odgovori on sasvim ravnodušno i da će dalje. Nagovorim Pavla, da ga zovne u kuću. Sjedeć uz ognjište, sladko pojede repu, što mu je pod ruku do- š'a. a onda reče da ide k trgovcu kupiti za dva novčića kukuruzna brašna.

— Imaš li novaca? upita ga Pavao.

— Nemam.

— Pa hoće li ti dati?

— Kako ne bi dao carskomu službeniku? Mora!

Upitam ga, kada će dobiti službu; a on — da sad nà! i da mora zato u grad sve po ovom zlu, jer — zapovied je zapovied! Djeca se šalila s njim, a jedno ga upita: gdje li mu je onaj jarac Bàran, pa one druge koze.

— Jarac zoblje cukar medju gospodom, rekao on, — a koze sam odpravio, da ih vidi carska komisija, pa ću dobiti dar u zlatu.

Spomenem mu, ako dobije službu, hoće li se ženiti, a natuknem i o onoj kućici pod brdašcem. On upilji u me svoje malo zelenkasto oko, i upita osorno: je sam li ja oženjen? Odgovorim, da nisam, znatiželjan, što će dalje. Poče pitati odakle sam, te imam li otca i mater, i poznam li ja svoza otca.

Pavao mi namigne, i ja se uklonim. Bilo je i zadnje vrieme, govorio Pavao, jer da bi na me bio sasuo psovke, kojih bi se dugo sjećao. Nisam mu smio spominjati one žene.

Kasnje ga nisam vidio. Popa'a ga slabina, i za nekoliko dana, bulazneć sam s njom, umre. Našli ga jedno jutro smotana uz ognjište.

Bilo mi je teško. Bojao sam se, da sam mu i sam kraju pomogao, zovuć ga u toplu sobu. Mogla mu je ta promjena naškoditi.

Iduć sa groblja, zamislio se nešto moj Pavao, pa će onda:

— Jadnik! Koliko je zla pretrpio ni kriv ni dužan. I njega netko nosi na duši.

— Pavle, tajni su puti Gospodnji! izreče svećenik, okrenuv se k njemu.

— Slava mu budi! odvrati Pavao i skide svoju crvenu kapu.

G l o s s a

Minula je proljet moja,
Ali nije ljubav žarka:
Ja te ljubim, moja tugo,
Kano škrtac mrtvo blago!

I dok budem u životu
Grlić će me spomen tvoja,
I vazda će drag mi biti
Na tom svijetu — grob ti hladni!
Tugomil

Nema više cvjetnih dana,
Svenula je cvieća hvoja;
Iko hitro, kako l' tužno
Minula je proljet moja!

Na dragu me sjeća mило
Svaka stvarca, svaki ugo;
Povrh groba još joj šapćem:
Ja te ljubim, moja tugo!

Ja ću njemu kazivati
Nek ti javi rieč mi otu:
»Dok mi srcem krvca ključa,
I dok budem u životu.

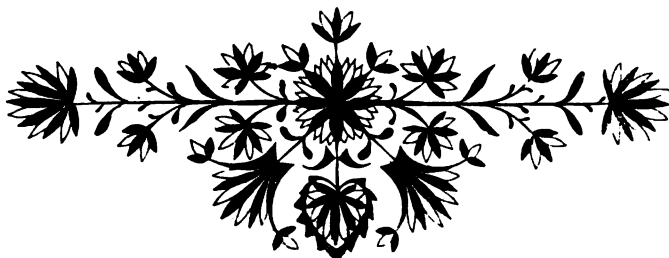
Rodu svomu, biednom rodu,
Slobod moram izvojštiti,
Jer ga ljubim preko mjere,
I vazda će drag mi biti.

uta studen već se javlja,
Jinu nada... pusta varka!
Nrla je moja draga,
Ili nije ljubav žarka.

Odkad prekri grobni humak
Tebe, moje čedo drago,
Ja ga ljubim neprestano
Kano škrtac mrtvo blago.

Za dom još je živit meni,
Za nj ću poč sred ljutog boja;
Al i usred težkih jada
Grlić će me spomen tvoja!

A kad ja se vratim kući,
Kad usrećim rod svoj jadni:
Poljubit ću, umirući,
Na tom svijetu — grob ti hladni!
J. Milaković

KNJIGE MATICE HRVATSKE

I. KLARA MILICEVA

Novela Iv. S. Turgenjeva, s ruskoga preveo J. Miškatović

Drevni listovi čnašahu prije nekoliko vremena danomice viesti o bolesti slavnoga ruskoga romanopisca i pjesnika I. S. Turgenjeva, te je već sav literarni svijet bio podvojio, hoće li već ikada uzčitat kakovo djelo iz njegova pera. Nu ne potraja dugo, a iz Pariza pronie se glas širom celoga svijeta, da će Turgenjev naskoro objelodaniti nova zanimiva djela. I ta nas viest ne prevari. *Pjesme u prozi* postadoše svojnom ne samo ruske literature, već se i mi Hrvati uz ostale narode možemo pohvaliti, da ih imademo u našem ruhu, a ovih dana razaslala je Matica Hrvatska svojim predbrojnikom prevod njegove novele *Klara Miliceva*, koju je preveo naš vrstni prevodilac J. Miškatović. *Klaru Milicevu* popratio je prevodilac veoma krasnim uvodom, u kojem nas upoznaje sa novijom ruskom literaturom.

Budi nam dakle dozvoljeno, da se ovdje malko osvrnemo na *Klaru Milicevu*, o kojoj su glasoviti kritičari izjavili, da je ta novela nešto osobita u literaturi, prem je bilo i takovih, koji su kazali, da je ta novela posve absurda. Ne će nam se za sada o tomu prepirati; za nas je Turgenjev, prem je već siedi starac, još uvijek divan pripoviedalac i još vanredniji crtalac karaktera, te mislimo, da nema čitatelja, koji će Klaru Milicevu pustiti iz ruku prije nego li ju do kraja dočita. Jedno je, što se iz pomenute novele opaža, a to je, da je pisac dao silna oduška svojim spiritističkim načelom, i to u mnogo obilnijoj mjeri, nego li je to činio u prijašnjih djelih. — Medjutim, evo što piše J. M. u svojem uvodu o najnovijih pojavah kod I. S. Turgenjeva:

„Al kada književnik, velik kano Ivan Turgenjev, nakon neumorna, veleumna i blagonamjerna rada svojih trideset godina, već sied i nagnut nad hladnim grobom, sluša prikore, da sramoti zibku roda svoga, i vidi oko sebe s jedne strane strahovita umorstva, s druge sramotna vješala, kada ga sve nade iznevjeriše i već ne zna izlaska iz pomrčine, koja je zastrla ljubljenu njegovu otačbinu, kada već ne može vjerovati u nijedan onih ideala, na kojih mu se srce i duša nekoč nihaše, je li čudo, da se utiče i zaklanja pod krila, pod hladak nedokučivih, nepoznatih čudesa? Je li čudo, da pjeva *Pjesan slavnodobitne ljubavi*, koju posvećuje uspomeni Gustava Flauberta, pisca *Napasti, navaljujućih na sv. Antoniju*, i u kojoj opaja maštu indijskimi čarobijama? I da piše: *Klaru Milicevu* s onimi utvorami i vizijama, koje zaludjuju i u grob svaljuju Jakoba Aratova? Prestavši u sve vjerovati, a ne mogući biti bez vjere, vjeruje se napokon u ono, što je najnevjerovatnije. Da li je do takve vjere dospio Ivan Sergijević Turgenjev? Da li su i sbilja ruski, slavenski pisci, ljubimci vilâ, genija i krasote, ošinuti prokletstvom kojega mračnoga i zavistnoga božtva, da svrše djelo života i sâm život, kako nigdje drugdje ne svršuju veliki dusi? Ili je možda naravan i logičan skok iz pustoši i prazne golote rea-

lizma u mističnu tmušu, dok novi napitak na božanskom vrelu ne razgali dušu, da opet može ugledati čistu vedrinu vjekovitih puteva, označenih ljudskomu porodu? —

U istinu, teško bi bilo protumačiti ove pojave, s toga se u to niti ne upuštamo, već ćemo radje našim štovanim čitateljem priobćiti kratak sadržaj te novele, a po tomu će si svatko znati o njoj stvoriti svoj sud.

U maloj drvenjari na Šabolovci u Moskvi živi mladić od kakovih dvadeset i pet godina, po imenu Jakov Aratov. Kod njega stanuje stara tetka, sestra njegova otca, Platonida Ivanovna, koja ravna gospodarstvom. Jakov Aratov pravi je zapečkar, napola misantrop, koji se nije naužio mladenačkih radosti, a da pravo reknemo: i ne žudi za njimi. Bijase doduše upisan na sveučilištu, ali nije dovršio tečaja, jer je bio osvjedočen, da se na sveučilištu ne može više naučiti, nego li kod kuće. Svojim drugovom uklanjaše se s puta, poznanstva ne sklapaše, a krasni spol očito je mrzio. Neki »u Rusa pretočeni« Niemac Kupfer, drug sa sveučilišta, bijaše jedini, s kojim je Jakov prijateljvao. Aratovu mili'a se iskrena dobroćudnost Kupfera, a osim toga znao ga je ovaj zabavljati pripoviedkami o glumištu, koncertih i plesovih, koje je Kupfer danomice pohadjao, dočim se je Jakov svega toga klonio.

Nekog dana bje taj anahoretski život na jednoč pretrgnut. U Moskvi živi neka gruzinska kneginja, prava problematična ličnost. Moguće da je u svojoj mladosti bila osobite iztočnjačke ljepote, nu ta veoma rano vene; sada se već liči bjelilom i rumenilom, a vlasi premazuje u žutu crljen. Kupfer posjećuje revno njena večernja društva, a jednoga dana pane mu na um, da i Aratova povede kneginji. — »Što misliš«, dovikuje Kupfer branećemu se prijatelju, »što misliš, kako ću te upoznati s kneginjom? Takova, kakav sada tu sjediš, u kaputiću, povesti ću te k njoj na večeru. Tu nema govora o etiketi, moj prijatelju! Ti si eto i učen i ljubiš knjigu i glasbu — a u nje ima u domu svega toga blagosova do site volje! ... Moral — to je sve liepo i pošteno. ... No zašto tebi asketstvo? Ne spremaš se ti u kaludjere!«

Uz pomoć Platoše Ivanovne podje Kupferu za rukom, te ga povede sobom kneginji. Nu uspjeh bijaše veoma loš. Aratov ostavi naskoro društvo, te se sasvim ozlovoljen vrati u svoju samotnu sobicu.

Iza šest tjedana ide Aratov još jednoč kneginji. Ona priredjuje dobrotvorne koncerte i glumske predstave, na kojih sudjeluje množina umjetnika i diletanta. ... »Zamislismo ovaj put *književno-glasbeno jutro*, a na to jutro ti možeš čuti djevojku«, pripoviedaše Kupfer, nastojeć, da ga za se predobije, »neobičnu djevojku! Još nismo pravo na čistu, je li Rachel, je li Viardot? Imade vanredan dar za deklamaciju i glasbu. Talent prvoga reda, kažem ti, moj braco. — No — ti ćeš valjda uzeti jednu kartu? ... Pet rubalja u prvom redu....«

Aratov plati pet rubalja i ide na to književno-zabavno jutro.

Debutantica, o kojoj je Kupfer tako oduševljeno pripoviedao, zove se *Klara Miliceva*. Odigrala je i odpjevala Glinkinu romancu i drugu od Čajkovskoga, i odčitala list Tatjanin iz Puškinova *Onjegina*. Njezin pojav na podiju opisuje Turgenjev ovako:

„Neodlučno koraci na prednju stranu estrade, stane i ostane nepomična, i složi preda se omašne, crvene ruke bez rukavica, niti sjeda, niti ne naklanja glave, niti se posmijava. —

Bila je to djevojka — mogaše joj biti devetnajst godina — visoka, ponešto širokih pleća, no skladjena krasno. Lice krvi crnkaste, sad bi rekao židovskoga, sad opet ciganskoga soja, oči nevelike, crne, pod gustimi, malo ne sraštenimi obrvami, nos ravan, lagacko povišen, usta tanka s premilim no ostrim zavojem, kosa crna i debela, pače na očigled težka, nizko, nepomično, rekao bi od kamena čelo, sitna uha ... ukupno obličje zamišljeno, mal ne oporo. Narav strastvena, svojeglava — i jedva li dobra, jedva li vrlo umna — no darovita — probijaše iz svega joj bića.

Jedno vrieme ne dizaše očiju, al najjednoč se prene i po redovih gledalaca proleti svojim uprtim, rekao bi u sama sebe pronicućim pogledom. ... „Kakve li tragične oči!“ opazi netko iza Aratova. Ovaj pako ne skidaše oka s Klare, odkad se je pojavila, te se istom sada dosjeti, da ju je već prvi put vidio kod kneginje i da je na njega već tada s osobitim uporstvom nekoliko puta pogledavala svojim crnim, prodirućim očima. Pa i sada — ili mu se to samo pričinja? — kan da se je obradovala, kada ga je spazila u prvom redu. Kan da se je zarumenila i ponovno oštro na njega pogledala. Za tim, ne okrećuć se, koraci dva koraka u natrag prama fortepianu, te ne mičuć ruke i ne pogledov nota, s mjesta uze pjevati Glinkinu romancu. ...“

Kad se je Aratov vratio kući, radjahu se u njegovu srcu nejasna čuvstva, kojih ne mogaše ni on sam odgonetnuti. Klara djelovaaše na nj nepovoljno, a ipak bijaše očito uznemiren, prem ni sâm nije znao, što mu je. I ti ukočeni, oštri pogledi — koja im bijaše svrha? Čednost Aratova ne dopuščaaše niti za časak, da bi mogao i pomisliti, da je omililo toj čudnovatoj djevojci. ... Njemu samomu ne bijaše niti na kraj pameti, da bi ova djevojka mogla biti ono neznano žensko biće, komu bi se mogao posvema odati, koje bi moglo njega ljubiti, biti njegovom vjerenicom, da i ženom. Ta ciganska, crnomanjasta djevojka, bujne kose, nije sigurno umilna, već će biti kakov nemirni duh ... ciganka (Aratov ne mogaše se domisliti gorjemu imenu) ... što će mu? Uzkos svemu tomu ne mogaše si Aratov izbiti iz glave te ciganke — njegov duševni pokoj bijaše duboko pomućen.

Na večer donese mu služnik listić, pisan ženskom rukom, sljedećega sadržaja:

„Ako se domisljate, tko vam piše, pa vam

nije neprilično, a vi dodjite sutra poslje objeda na Tverski bulvar — oko pet sati — i čekajte. Ne ćete se zadržati dugo. Ali je to vrlo važno. Dodjite.«

Aratov pogodi odmah, tko mu piše, te se silno uzruja. »Koja tlapnja! Toga je još trebalo — naravno, da ne ću ići!« — Pa ipak je otišao.

Čekaše dosta dugo, a najednoč mu se pričinilo, kan da se je netko približio i stao blizu za njime ... kan da oko sebe osjeća vrući dah ...

Okrene se. ... Ona je.

Konac bijaše veoma koban. Opaziv opet nesimpatičnu djevojku, strašno se ozlovolji. Najprije ju pozove na red poradi njenih pogleda na »književno-glasbenom jutru«, a za tim, kako ga je mogla pozvati na »rendez-vous« ...

Klara se na to naglo okrene — i on pogleda u veoma prestrašeno, žalostno lice; u očijuh sjale joj bistro, krupne suze, oko otvorenih ustna titrao joj žalostan izražaj — lice joj bijaše prekrasno — te je i sam nehotice zapeo u govoru i sâm počutao neku vrst prestrave — i sažaljenja i smiljenja.

»Ah, čemu ... čemu ste takov?« uze ona nekom neodoljivom, iskrenom i istinitom snagom — a kako je krasno i ganutljivo zvučio njezin glasić! ... »Je li moguće, da sam vas ikada uvriedila? ... Je li moguće, da me niste pojмили? ... Ah da, ništa niste pojмили, ništa razumjeli od svega onoga, što sam vam kazala, vi ste Bog zna što mislili o meni ... Niti ne pomislite, koliko me je to stajalo ... da vam pišem! Kan da sam stavljala kakve zahtjeve, baš kano da treba prije razjasnjivanja. ... »Milostiva gosudarinja« ... »dapače za čudo mi je« ... »mogu li čim poslužiti.« ... Oh, ja bezumnica! Ja se prevarih u vami, u vašem licu! ... kada sam vas prvi put ugledala. ... Evo ... vi stojite. ... Pa da bi samo jednu jedincatu riječ! Zar dakle ni jedincate riječi?«

Ona ušuti. ... Lice joj se najednoč zažari izrazom zlovolje i ogorčenosti. »Gospode, koja glupost!« — nenadano krikne uz rezki hohot. — »Kako je glup ovaj naš sastanak! Kako sam glupa ja! ... pa i vi ... fuj!«

I mahne prezirno rukom, kan da ga hoće da odturine, te naglo iznikne.

Iza nekoliko nedelja čitaše Aratov u listu »Moskovskija Vjedomosti« viest, da se je Klara Miličeva u kazanskom kazalištu na otvorenoj pozornici otrovala. Za uzrok navela je — neuslišanu ljubav. Mirno odloži Aratov novine, nu u taj čas grunulo ga nešto u grud i glavu, i znoj ga oblije po svih udih. Utisak bijaše

strašan, grozan. Htjede, da se izbavi toga, da zove u pomoć, — ali glas ga izdade — na oči mu pak navreše vruće suze? Žalost, kakanje? Ili bijahu li to samo živci, koji ne moguše odoljeti neočekivanu potresu? Ta ona mu ne bijaše ništa? Zar nije tako?

I sada počinje Turgenjev pripoviedati onim smierom, o kojemu nekoji kritičari govore, da je nenaravan, nepjesnički. Svi izjavljuju svečano: Veliki pjesnik, koji je već nekoliko puta pokazao, da nagine na zagonetnosti i tajinstvenosti, sad je sasma otišao medju mistike i spiritiste.

Aratov ne nalazi već nigdje pokoja. Misao na Klaru Miličevu progoni ga danju i noćju, u snu i na javi ide za njenom sjenom. On odlazi iz Moskve, traži njezinu majku i sestru, te od njih doznaje životopis Katarine Milovidove — to je pravo ime Klare Miličeve — on čita njezin dnevnik, te uzima sobom tu jedinu njezinu ostavštinu i, dobiv još od sestre sliku mrtve djevojke, vraća se u Moskvu.

Od sada osjeća Aratov, da je u vlasti drugoga bića. Njegov duh podnaša žestoke muke. Premda je priznao Klarinoj sestri, kadno mu pripoviedaše njezin životopis, da je u pokojnicu zaljubljen, ipak mu se ta riječ kasnije pričinjala neobičnom, da i bezsmislenom. — Ne — ne bijaše zaljubljen! — Ta kako se čovjek može zaljubiti u jednu pokojnicu, koja mu se dapače za njena života nije niti milila, koju je već malo ne zaboravio? Ne! — ali ipak je u tuđoj moći ... u njeznoj vlasti ... on nije već sam svoj — on je uzet, toli čvrsto ulovljen, da se već ne može osloboditi; ne koristi mu niti izsmijehivanje svoje vlastite neljeposti, niti uzbudjenje nade, da će sve uminuti — da su to samo živci.«

Dà, živci! Lik Katarine ne ostavlja Aratova ma ni za časak. Danju zabavljen je uveličavanjem njezine slike, pripravlja ju za svoj stereoskop, — a ta ista slika proganja ga noćju u snu.

Aratov legne rano u krevet, ugasi svieću, a mrak se slegne po njegovoj sobi. Tad najednoč kan da mu netko u uho šapće ... »To je hlapat srca, šum krvi«, pomisli Aratov. No šapat predje u skladan govor. Netko govori ruski, lagano, žalobno, nejasno. Nije moguće uloviti ni jedne riječi. ... No glas je Klarin!

Aratov otvori oči, pridigne se i podupre na lakat. ... Glas bivaše tiši, ali je još uvijek zvučio bolno, nejasno.

Nema dvojbe, to je Klarin glas.

Hoće da se otrese halucinacije, ustane, upali svieću i umiren opet ju ugasi. Opet ista tmina,

opet čuje isto šaputanje. Otvori oči, pogled mu zape o bielu točku u tami. ... I sada stade se gibati ta točka, bivaše sve to manja, i napokon je nestade ... a mjesto nje pojavi se na pragu ženska podoba. Aratov pogleda pozornije — bijaše to Klara! Gledaše ga ukočeno, te mu se sve više približavaše. Sav uzrujan skoči naglo iz kreveta ... a pred njim stoji tetka, njegova čuvarica, u spavaćoj kapici i bijeloj haljini.

»Platoša«, izmuca jedva jedvice ... »jeste li vi to?«

Bješe ju probudio. Iz početka činjaše joj se, kan da je teško stenjao, a zatim viknuo: »Spasite, pomozite!« ...

Neku drugu noć prikaže mu se Klara u istinu, celim tielom.

I on je razgovarao s njom.

Dva koraka od njega sjedi na stolcu žena. ... Glava joj je okrenuta kao u stereoskopu. ... Ona je to, Klara! Ali kako strogo, melanholično lice!

Aratov klekne polagano na koljena. Ne obuze ga niti strah, niti radost — nije se niti zapanjio. I srce kucalo mu polaganije. Samo jedna svijest, jedno čuvstvo obuze mu dušu: »Ah! napokon ... napokon! ... Klaro«, započe slabim, tihim glasom, »zašto me ne pogledneš? Znam da si to ti ... nu ja bih mogao misliti, da je moja mašta stvorila tu sliku. ... Dokaži mi, da si ti to ... okreni se k meni, pogledaj me, Klaro!«

Klarina ruka dignu se polagano ... i opet padne.

»Klaro, Klaro, okreni se k meni!«

Klarina glava okrene se polagano, zatvorene vedje otvore se, a tamne oči gledaju ukočene u Aratova. A iza toga opazi mjesto ukočenih poteza slavodobitan posmjeh. — »Pomilovan sam«, vikne Aratov — srne k njoj, hoće da ju poljubi — i poljubi ju, osjeti dapače vlažni hladak njezinih zubi.

Nadjoše ga onesvieščena. ...

I tada još posljednja noć. Tetka Platoša bje upravo usnula, kad li ju najednoč probudi strašna krika. Skoči, pohrli u Aratovljevu sobu, i nadje ga, gdje leži na podu.

Nu ovaj put nije se osvieštio. Za nekoliko dana umre od živčane bolesti.

Kod druge nesvjestice dogodi se čudan slučaj. Kadno ga digoše i legoše u krevet, nadjoše mu u sgrčenoj ruci uvojak crnih ženskih kosa. ... »Teto, zašto plačeš?« — Zato li, što mi valja umrijeti? A zar ti ne znaš, da je ljubav jača od smrti? ... Smrti! Smrti! gdje je oštrica tvoja?«

Fran Tonković

P o l e t a r k e

I

Da sam cesar cielog svieta,
Sviet bi dao drage volje,
Samo da si čedno popnem
U srdašcu tvom prijestolje.

Za tebe bi znao stradati,
Boriti se, sebe ubiti, —
A ti valjda, valjda nikad,
Nikad mene ne ćeš ljubiti!

II

Da sam Pluton, ti bi kruna
Mojih bila čina,
Robinjica postala bi,
Biedna Prozerpina.

Al u novom ti se kraju
Ne bi žalostila:
Tvoja liepost crn bi pakô
U raj pretvorila!

III

Da iole slikat znadem,
Niti stiha ne bi spjevo:
Bez nakita, bez koprena,
Nasliko bi tebe, dievo.

Veličajna to bi pjesma
Bar za mene, ružo, bila:
Naravna ti ipak liepost
Tu bi pjesmu nadkrilila!

I. K. Ostoić.

HRVATSKO GLUMIŠTE

(Drama)

Treća novost bila bi možda u ovoj sezoni najzanimivija, da nismo vidjeli izvornih glumâ, koje će za prijatelja hrvatske umjetnosti vazda imati posebnoga čara. — Ova novost potiče od *Sardoua*. Njegova po svemu svijetu razglasaena *Odeta* trebala je doduše dugo vremena, dok je prevalila put u Hrvatsku, ali ona je i ovdje održala sjajan uspjeh. K nam dolaze pariške senzacionalne dramatičke novosti kao antikvirani romani iz kakove „Leihbibliothek“. Mi baštinito parišku najbolju robu tek onda, kad se je njom čitava Europa već odavno nasladila. To je posljedica naših ne posve razvijenih glumištnih prilika, na koje ćemo se posebnim člankom osvrnuti. Predjimo radje „in medias res“.

Odeta ima mnogo sličnosti sa prpošnom Cyprienom u „Divorçons“. *Cyprien* dokazuje svomu mužu, kako je nužno podpuno razvrgnuće braka, ako žena supruga ne ljubi; *Odeta*, grofica Clermont-Latourova, ide još dalje, te veli, da je ista priroda maćuhinski stvorila ženu, kojoj je dala samo deset godina „uživanja“, dočim muž uživa trideset godina. I Cyprien brani načelo, da ženi valja uživati ljubav, dok je mlada, dok na njenih obrazih cvate divna ruža ženske snage, a u grudih bije srce puno požude. Nu Cyprien se samo titra ovom griješnom namisli, a *Odeta*, koja goji istu filozofiju, vrši to u praksi. Načelna razlika medju Cyprienom i *Odetom* očituje se i u obih Sardouovih dramah. U *Cyprien* izcrpljena je ova tema za smieh, a u *Odeti* za plač i najveći tragički efekt.

U prvom činu prikazuje nam Sardou preljub u svoj brutalnosti toga zločina. Ovakove scene, kao što ih ovdje vidimo, smije samo jedan Sardou već u početku drame napisati. Pisac, u koga je manje pozorištne genijalnosti, prištedio bi si ovako velike efekte za konac konca. — Čim je *Odetin* preljub očit, njezin muž ju tjera iz kuće. On joj, što više, ne će da dozvoli ni materinje posljednje radosti: da poljubi svoje rodjeno diete, maljušnu kćerku Berangèru. *Odeta* prognana je u bijeli svijet; njezin suprug izvrgao ju je svim opasnostim sramotom okaljane žene. *Odeta* mjenja u svijetu ljubovnike kano iznošene oprave. Javni bilježnik izplaćuje joj svotu, koja razpitanu ženu po zakonu ide. Ona nosi ime svoga muža, — ime, koje je osramotila pred svim svijetom.

Drugi čin biva u Nizzi, o pokladah. *Odetinoj* kćerci ima već šestnajst godina. Ona ljubi mladića, koji je dostojan njezine ljubavi; ali se ne mogu uzeti, — jedna je zapreka njihovu braku. Vjerenikova mati je žena vrlo čudorednih načela, te ide u svojoj „čudorednosti“ tako daleko, da ne dopušta ženitbu svoga sina sa Berangèrom, dok god *Odeta*, razkalašena i u kalu nečudoredja propala ženskinja, bude nosila ime „Clermont-Latour“. Valja spomenuti, da Berangère ne zna za tajnu svoga otca; ona misli, da je njezina majka već davno u grobu.

Grof, otac Berangèrin, očajava s nesreće, u koju će mu ljubljena kći pasti, ako ne podje za svoga ljubeznika. Sastavši se slučajno u Nizzi sa nekim starim prijateljem, potuži mu se grof, te pita sjetno, šta li će reći svojoj nesretnoj kćeri, da ju uvjeri o nemogućnosti njezine namišljene udaje; jer istinu joj reći ne mogaše. Samo za to, jer mu se kći zove gospodjicom Clermont-Latourovom i jer ima negdje u svijetu jedan nevriedni stvor, što jednako ime nosi (ili kako grof veli: na povlaci svoje oprave po kaljuži vucari) — samo za to mora mu kći biti nesretna! Grof očajava tim većma, što je zakon tako nepravedan, te dozvoljava razpitanu ženi, da po volji promieni ime svoga muža, ako ga on osramoti; ali ako ga žena osramoti, muž po zakonu mora dopustiti, da se njegovo ime sa gnjušanjem izuščuje. Tako hoće zakon, što ih je razp'ao. Taj zakon nalaže ženi: „Ti moraš svome mužu sve povratiti, sve — samo jedno ne, samo ono ime ne, što si ga dobila u bračnoj zajednici“. A brak niti ne postoji više! — U tome se zrcali tendencija *Odete*.

Grofu preostaje još samo jedna nada za sreću svoga djeteta: možda će se *Odeta* dati sklonuti, da se dobre volje odrekne njegova imena.

On nadje svoju bivšu suprugu sada u Nizzi. Ponudi joj novaca, da mu vrati njegovo pošteno ime. *Odeta* ne pristaje. Ona ne pristaje, jer se ponosi tim imenom i jer joj to ime, njezin najdragocjeniji ures, zajamčuje i nadalje onaj položaj, što ga je u pustolovnu svijet već bila zauzela. Kad je nije mogao novcem predobiti, pokuša grof još jedno posljednje sredstvo: on apeluje na srce majke. Opisuje joj položaj njezine kćeri, ljubav Berangèrinu, zapreku njezina braka, pak onda nevinost, kojoj nije poznata tužna zabluda majke. — *Odeta* petnajst godina nije vidjela svoga djeteta. U duši joj stadoše nicati uspomene na onu kratku, davno minulu sreću... Ona hoće da vidi svoje diete, hoće da govori sa svojom kćerkom. Grof, prem nerado, ipak pristaje u to. — „Ja znam, čemu se vi nadate,“ veli joj on. „Vi si mislite: kad budem s tim djetetom, uhvatit ću sgodnu priliku, da ju nazovem svojom kćerju; čuvstvo će ju svladati i ona će poletiti u moj naručaj. Mi ćemo plakati. Suze će izbrisati tužnu uspomenu. Jednim udarcem opet ću si osvojiti kćer, pak, tko zna, s njom možda i supruga i prijašnji položaj u društvu. Priznajte, da se tomu doista nadate. Priznajte!“ — „A bi li to bio zločin?“ zapita *Odeta*. — „Ne zločin, nego ludost.“ — „A branite li mi, da to pokušam?“ — „Ne branim, nego Vas usuprot pozivam, da to pokušate.“ — „Sutra dakle?“ — „Sutra.“

Sada sliedi najveličanstvenija scena, vrhunac divne dramatičke sgrade. Ne spominjemo se, da smo ikada, bilo od Sardoua, bilo od koga drugoga, vidjeli ili čitali prizor, koji tolikom neodoljivom silom povlači gledatelja u radnju,

kao što ovaj prizor: sastanak majke i kćeri. Na koncu ovoga prizora svladana je *Odeta*, ona se odriče svoga imena i — svoga života. Djetinji govor Berangère usadio se majci u srce. Majka je do suza ganuta, ona odlazi, da smrću okaje svoju grehotu. Čitava sramota njezina života, sva krivica, nanešena mužu i djetetu po ovoj bludnici, — izbrisana je, oproštena je u onom trenutku, kad ona svoj život žrtvuje za sreću svoga djeteta.

Istina je, mora gledatelj uzkliknuti, istina je, da u srcu i najgore žene ima jedan kutić rajskoga osjećaja! Ovaj kutić u srcu *Odete* jest ljubav majke. Žena, koja je petnajst godina živila u atmosferi gnjusne grehote, ima još jednu iskricu moralne snage, a tu iskricu razpiruje majčina ljubav u plamen božanstvene požrtvornosti.

Dakako, da to nije posve vjerojatno; za onoga, komu Sardouova motivacija nije dostatna, ostati će ova nevjerojatnost jedinom pogreškom *Odete*, — drame, u kojoj imade toliko dramatičkoga života, koliko ga možda nijedan drugi francezki pisac nije razviti kadar.

Niti vanjšina pozornice, niti prikazivanje naših glumaca nije priličilo duhu Sardouovu. Mandrovićeva inscenacija bijaše, istina Bog, uz toliku nestašicu dekoracija, izvedena s potpunim taktom, ali ni to ne mogaše nadomjestiti niti na polak čednih zahtjeva, n. pr. u prvomu činu.

Za predstavu odužio nam se je zadnji čin. Gosp. Mandrović bio je u ulozi grofa Clermonta Latoura vrstan od početka do kraja, isto gja. Ružička-Strozzijeva u naslovnoj ulozi, te tako su bar nosioci glavnih karaktera bili dostojno zastupani. Njim o bok stala bi jedino gdjica Ivka Kraljeva, da je svoju ulogu tako dobro na izust znala, kao što ju je dobro razumila i u zadnjemu činu glumila. — Medju svimi prva je u *Odeti* i opet gja. Ružička-Strozzijeva. Nijedna njezina riečca ne pada na zemlju; svaka je krilata i zalieće se u srce gledatelja. Poznato nam je, da ova umjetnica pomno proučava svoje uloge; inače bismo morali pomisliti, slušajući ju u *Odeti*, da sve ono dolazi iz njezine glave i njezina srca. To-liko prirode, samosvjesti i čuvstva ne vidjesmo skoro.

„Svietiljka, kojoj ponestaje ulja“, — kako je pokojni Šenoa u patriotskom gnjevu nazvao hrvatsko glumište, — više put zabukti sasvim nenadanim plamom. Uz obećane i zbilja došavše operne goste sjatila se u posljednje dane i sva sila dramatičkih noviteta. Zadnje, što smo u oči glumačkih praznika na tom polju uživali, bijahu dva ekstrema: magjarski pučki igrokaz *Seoska lola* od Z. Tótha, i francezka salonska tragedija *Fedora* od V. Sardoua. —

O *Seoskom loli* nije vriedno trošiti mnogo rieči. Nekada znamenit produkt u kukavnoj, tek u prvih povojih ležećoj magjarskoj literaturi i umjetnosti, — danas je bez smoka, po gotovo bez smoka i ukusa za nas Hrvate.

„Pučka gluma“ sa svojim coupleti, sa potpunom nestašicom karakterizacije i svojom usiljenom idiličnošću u obće više ne nalazi onako zahvalna občinstva, kao prije. Medjutim, zar tomu sbilja mora biti tako? Ne, umjetnost nije nipošto zabacila ovu dramatičku formu; ali forma, pretvoriv se u prostu šablonu, sama po sebi je zastarjela. Kao što u svih njemačkih pučkih glumah uvijek i uvijek vidimo onoga istoga fabrikanta, koji se odlikuje nesmislenom brbljarijom, onda bankira, koji je bogat, ljubi prevaru na burzi i lovi djevojke iza kulisa, pa „puk“, koji pijančuje, i djake, koji obligatno pjevaju svoju „vivat academia!“ — tako su opet u mađjarskoj pučkoj glumi lica: seoski sudac ili knez, cigani, seoske lupache, i svi drugi, sastavljeni po stanovitom receptu. K tomu sve ove osobe, kad im se prohtije, malo pjevaju, i to uvijek bez smisla. Tko bi u pučkoj glumi, kakove su većinom, htio sbilja upoznati puk, srce naroda, taj bi se ljuto prevario: takova puka nema nigdje na svijetu.

Seoska lola prikazana je i za naše prilike slabo. Jedinj g. *Deskašev*, koji je taj komad i preveo na naš jezik, bio je u svom elementu i riešio svoju zadaću sasvim dobro; u epizodah odlikovao se je gosp. Sajević i gosp. Žagar sa gđjom. Dragicom Freudenreichovom. Ostali, a osobito gđja. Ružička-Strozzijeva, kojoj coupleti nikako nedolikuju, no koja zaslužuje priznanje, što je ovu ulogu s naklonošću prema upravi preuzela, plivali su silom proti struji.

Druga drama ove periode zavriedila je mnogo više pominje u insceniranju, nego li je doživjela ovdje. No kako ona vriedi, da ju i kritika dostojnije uvaži, mi ćemo svoje čitatelje najprije upoznati s njenim sadržajem. To nam ne će biti teško, jer sadržaj Sardouove *Fedore* u istinu je zanimiv ne samo izvedbom, nego i predmetom, zanimiv sam po sebi, kao kakova liepa francezka pripovest.

Mi smo u stanu Vladimira Andrijevića, sina ruskoga predstojnika redarstva u Petrogradu. Zlatar Čilev, došavši po Vladimirovu nalogu, da primi naručbe za njegovu zaručnicu, zaprede sa Vladimirovim podvornikom zanimiv razgovor, iz koga doznajemo, da Vladimir, svjetski čovjek i veseljak, uzimlje po otčevoj želji Fedoru, liepu, mladu, bogatu udovicu kneza Romazova. Vladimira večeras dugo nije kući, te zlatar Čilev uzalud čeka. Vladimir je i kneginji Fedori obrekao, da će k njoj doći, ali ni tamo ga nije bilo, te i ona, silnom ljubavju gonjena, dolazi zabrinuta u njegov stan, da vidi, nije li mu se šta neugodna dogodilo. Fedorina uzrujanost u Vladimirovu stanu svakim časkom sve to više raste, jer Vladimira nema te nema. Ta u Petrogradu vladaju nihiliste, oni bez obzira ubijaju visoke činovnike, njihovu djecu i rodbinu, a kamo li ne će vrebati na rođena sina mrzkoga policijskoga načelnika, koji je nihilizmu zadao toliko jada! Možda su već Vladimira i ubili? . . . . Fedorina crna slutnja se obistinila. Vladimira nose teško ranjena kući. S Vladimirom dolazi jedan redarstveni činovnik i de Siriex, attaché francezkog poslanstva. Dočim se liečnici bave oko umirućega Vladimira, počimlje u drugoj sobi, — t. j. na glavnome dielu pozornice, — policijska

iztraga, da se pronadje nepoznati zlikovac. De Siriex vidio je, kako iz one kuće, u kojoj je Vladimir umoren, tajinstveno pobježe neki nepoznati čovjek; ali tomu se je trag posve zametnuo. No dalnje saslušavanje svjedoka svrati pozornost redarstva na mlada grofa Lorisa Ipanova, koji stanuje u kući preko puta. Policiste pohrle u njegov stan, ali njega ne nadju više; — on je pobjegao iz Petrograda, ne ima dakle dvojbe: on je to nedjelo počinio. U tom času javlja liečnik, da je Vladimir Andrijević preminuo. Fedora očajano pada na mrtvo truplo svoga vjerenika . . . .

Čin se preraća iz Petrograda u Pariz. Fedora prisegla je osvetu onomu, koji je jednim udarcem razorio svu sreću njena života, — osvetu grofu Lorisu Ipanovu. Grof Loris pobjegao je u Pariz; Fedora za njim. Grof Loris bavi se u kući grofinje Olge Sukarovljeve; i Fedora dolazi u te dvorane. Ona svimi silami nastoji, da Lorisa uhvati u svoje mreže, da joj on prizna počinjeno umorstvo. To se i dogodi; ali s tim priznanjem priznaje on i ljubav za Fedoru. — ljubav, koja se već počimlje i u njoj radjati, no koju ona guši i goni iz svojih grudi, jer je uvjerena, da je grof Loris nihilista, ubojica njezinoga Vladimira.

Grof Loris priznao je ubojstvo, ali nije još očitovao povode tomu zločinu. Za to ga Fedora, tobože hinjeno, uvjerava, da i ona njega ljubi; neka sutra u večer dodje k njoj u kuću. Tu će Loris morati priznati sve, a policija, koja će pred vrati čekati, čuti će na svoje uši, da je on ubojica. — Njezin pokojni, njezin nezaboravni Vladimir biti će osvećen.

Fedora zna, da se iz Pariza ne izručuju tako lako politički zločinci drugih država; grof Loris, kao nihilista, živio bi dalje mirno u Parizu. S toga ona naruči k sebi ruske policiste, koji će, čim se uvjere o krivnji Lorisovoj, ovoga sputati i silom odvesti u Petrograd, gdje će mu biti sud. Povrh toga piše ona ruskomu redarstvu, opet po svom dubokom uvjerenju, da je Lorisov brat, Valerij Ipanov, takodjer njegov sukrivac. Tako će, mišljaše ona, osveta biti podpuna.

Loris dolazi kasno u večer k Fedori. Bolna, slomljena srca pripovieda on, kako je ubio Vladimira. Nije grof Loris nihilista, nije on ubio svoga političkoga protivnika, već je ubio čovjeka, koji je oskrnuo čast njegove obitelji, koji je zaveo njegovu ženu. . . . Grof Loris zatekao je Vladimira sa svojom ženom, koju je ljubio, i on je samo svoju čast osvetio kao prevareni suprug. — Uboga, biedna Fedoro! Vladimir je i tebe zaveo i prevario! Ti osvećuješ njega, koj te nikada nije ljubio, a upropašćuješ grofa Lorisa, koj te tako odano, tako silno, tako iskreno ljubi, da tebi vjeruje, da ti otkriva svoje srce i da se sam baca u svoju propast — tebi za ljubav! Ne, ti ne smiješ dopustiti, da grof Loris propadne, ti ga moraš spasiti, jer ti ga ljubiš, — jest, i ti njega ljubiš; jer od kuda ova skrb za njegov dragocjeni život, od kuda ova požrtvovna samozataja, gdje dopuštaš, da budeš kompromitovana, da te svi babji jezici gradom raznesu, pa ipak držiš Lorisa cielu noć u svom stanu? Od kuda sve to, ako nije od božanstva, koje i sama ljubavlju nazivaš? . . .

Više tjedana živu Loris i Fedora sretno, blaženo; oni se ljube i u vječnom ljubavnom zagrljaju ne osjećaju niti ne slute prieteće im pogibelji. Ta ljubav je domišljata! Fedora je smislila novu lukavštinu, da zavede rusko redarstvo stranputice. Pisala je, da nije Loris Ivanov ubojica, nego njegov brat Valerij. Redarstvo zaplieni sva imanja grofova Ivanova, zatvori Valerija u tamnicu, gdje ovaj i pogibe, a i majka Ivanova, koju je Loris ljubio više od svoga života, svisnu od boli. — Grof Loris ne zna, ne pojmi tih strašnih viesti. On je glavom otupio od tuge, a srcem očajao od jada. Ni ista ljubav za Fedoru ne može ga bar za čas umiriti. Njemu samo da je znati, koja je to zlikovica krivo obtužila njegova brata Valerija; on bi nju smrvio, i jedino to bi mu možda ublažilo boli. Fedora se nada, da će Lorisu ovo izdajstvo ostati tajnom; ali pošto je on dobio iz Petrograda glase, da je sve to počinila neka žena, — nije se više dalo sakriti. To je počinila Fedora, žena, koju je on ljubio i kojoj on više ne može vjerovati, da je samo s ljubavi prema njemu usmrtila njegovu majku i brata. — On hoće, da pogazi zmiju; ali Fedora ga preteče, popivši otrov, poslednji liek njezinim mukam. Tek umirućoj Fedori prašta Loris. Žena, koja se s njegove nesreće ubija, za cielo ga je morala žarko ljubiti. —

Romanopisac ne bi umio u četiri svezka velikoga romana uplesti više dramatičkoga gradiva i više živosti, nego li je to učinio Sardou u četiri neobsežna čina svoje najmladje drame. Za čudo, još i u tom tiesnom prostoru, koji bi za jedinstvo čina trebao mnogo manje radnje, — još i u tom prostoru pisac je sve detalirao. Kriminalistička iztraga, koja bi mogla obuhvatiti posve sporedne scene, detalirana je dapače suviše oštro, što ne spada medju bolje strane ove glume.

Drugo, što bi Fedori mogli prigovoriti, jest Fedorino toli naglo mienjanje ljubavnih čuvstava. Još joj se blistaju mokre suze s izgubljene prve ljubavi, a već joj u srcu klija druga, jača, vjernija i solidnija ljubav za grofa Lorisa. Ali ciela arhitektura ove velike dramatičke sgrade tako je sazdana, da mi piscu sve rado vjerujemo. Premda se poznata Sardouova lahkoća u obradjivanju modernih gradiva i u ovoj drami osobito iztiče, ipak je ona proniknuta svom snagom žive, noodoljive iluzije, proniknuta dubokom čudorednom idejom.

No čemu se najviše klanjamo i divimo u ovoj drami, to nije ova nedvojbeni vriednost literarna, nego još veća vriednost pozorišna. Ima drama, koje imadu mnogo veću i trajniju poetičku vriednost, nego li *Fedora*, ali nema drame, koja je tako stvorena i tako gotova za pozornicu, za živo prikazivanje, kao što je *Fedora*. Za to ne, možemo dosta toplo preporučiti našim mladim silam, koje se kane posvetiti tomu težkomu zvanju, da rade za pozornicu: neka uzmu u ruke *Fedoru*, neka prouče Sardouovu tehniku do najmanje potankosti, i naučiti će više, nego li iz svake poetike.

Spomena je vriedna naročito Sardouova emancipacija ženskih uloga, kojimi on riešava najteže dramske probleme. Uzmite netom

ocienjenu *Odetu*, griješnu majku i suprugu, koja iz dubine svoje moralne propasti mora iznenada griješnima očima pogledati gore u visinu, gdje blista sjajna čistoća njezine kćeri, — uzmite *Doru*, dražestnu i poštenu ženu, koja bude krivo obijedjena gadnim izdajstvom, a ne može dokazati svoje nekrivnje, — uzmite *Andreu*, andjeoski ljubeću suprugu, koja se uzalud, dapače u sdvojnosti i policijskom pomoću bori proti neoprostivoj lakomišljenosti svoga supruga, — uzmite *Fernandu*, nesretnu dje-

vojku, koja je izgubila svoju djevičansku nevinost, ali sačuvala čistoću duše i srca, — pa uzmite napokon *Fedoru*, čuvstvenu udovicu, koja poslje žalostna braka sa nekakvim ne-ljubljenim i bezćutnim starcem i poslje prevarene prve ljubavi istom spoznaje cieniu prave ljubavi i u toj spoznaji ju zateče zla kob; — uzmite sve te žene, sve potekle iz jednoga Sardouova pera! Pa kolika raznolikost u njihovih osjećajih, u njihovu životu, u njihovu djelovanju, u njihovoj sudbini! A svaka njih

glumi svoju dramu, svakoj je dodijeljena prva i najglavnija uloga. Iz svake takove uloge proviruje novo čudoredno načelo, svaka je poučna i zanimiva. — —

Fedora je svakako zaslužila pomnije insceniranje, nego li ga je ovdje doživila. Sva Sardouova duhovitost u sastavbi i u dijalozih razbila se je tu o klisuri režijske nemarnosti. Vriednu iznimku pružaše gdje Ružička-Strozijeva i g. Fijan. Š—ć

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Pjesnik J. Sundečić posla Anki pjesmu za njezin album:
U ALBUM

Plemenitoj gospodjici

ANKI KREŽMI,

vrloj umjetnici na klaviru,
u znak poštovanja.

Sestro Anko, nježan cvjete,
Iz hrvackog perivoja,
Pun mirisa i miline,
Pun dragosti i uzgoja:
Svom si rodu neba dar,
Tebe resi svaki čar.

Kud si krasna, čedna, slatka:
Tud si duhom duhovita;
Kud li zgodna, tankostasa:
Tud si umom vilovita:
Za veselje roda tvog,
Stvorio te dobri Bog.

Evo tebi moja vila
Obetani listak šilje;
Na njem piše: Poštujem te,
Kao zlatno uzor-milje!...
Njegu, Anko, ovaj list,
Jer je srca izraz čist. —

U Kotoru 22. maja 1879.

J. Sundečić

Kod drugoga koncerta malo da ih nije občinstvo loža cviećem zasulo. Narodna štionica priredi na čast Krežme veselu večer u svratištu »Miramar«, kamo je bio pozvan i Krežmin ujak, c. kr. pukovnik Hranilović-Cvietosinski. Sutra dan priredi filharmoničko društvo šetnju do izvora Rieke (Ombla), kojoj se je pridružilo krasnih gospodjica i veselih mladića, a pošto se je društvance nagledalo prirodnih krasota, odoše u bašću gosp. pl. Natalića u Gružu, i tu zavrgoše nakon ukusne okrepe kolo do pol noći. Nadalje dala je kneginja Bunićeva na čast Anici sjajnu plesanku, a častnici 22. pješačke pukovnije krasan dīner. Iza objeda prirediše im izlet na čarobni otok Lokrum.

U Dubrovniku je Franjo za vojničku svirku uglasbio »Cousinen-Polku« i »Hranilovićevu koračnicu«, posvetiv obe svomu ujaku Petru pl. Hraniloviću, pukovniku Weberove pukovnije.

O Krežminom boravku u Dubrovniku donio je list »Slovinac« podulje izvješće iz pera I. B-a, iz kojega vadimo sljedeće:

»Hvala prijatnoj braći Krežmi, ljubitelji i diletanti muzike uživali su u malome i udaljenome Dubrovniku tako muzikalno veče, kakvo se rijetko i u velikim glavnim gradovima uživa. Ali ovaj put jače i premogućno osjećanje pomnoži zabavnu milotu, a to je zadovoljeno narodno osjećanje. Ta dva mala hrvatska rasta, što ih je već vas prosvjetljeni svijet najvišim oduševljenjem pohvalio, u našoj su gori iznikla, sinovi su jadnog slovinskog naroda, komu bojazljiva zavist ohole Evrope neće da pripozna narodno pravo, i da se uvjeri, da je sposoban napredovati u modernoj prosvjeti usporedno s drugim narodima. Ti će nam rasti dobro pomoći, da prisilimo ovu staru boljaricu da pripozna našu vrijednost i našu potpunu sposobnost, neka udionici budemo u svakoj borbi na korist današnje prosvjete.

Kako se dan današnji za stalno drži, muzika je pravo couronnement de l' edifice opstojećega društva. Kao ono veoma delikatni i oćutljivi rast, muzika ne može da se primi gjemu drago, nego treba da bude usagiena u prelijepu zemlju i baš na to odregieniu. Gdje ima muzike, tu ima slobodno i prosvjete. Sada za nas rast koji dokazuje dobrotu zemlje zove se Krežma, ugodni i plemeniti rast, komu na daleko nema vrste, i komu iz dubine svoga srca želimo dug i sretan život.

Sada »Slovinac« pisac kritizuje Krežmu kao violinistu, koja je kritika bila vrlo pohvalna, a tada govori i o glasbotorcu Krežmi, što je dosta važno, da se ovdje doslovce navede. »Mogli smo se diviti (drugu večer) ne samo koncertisti nego i skladatelju, jer prvu večer kratka njegova Romanca nije bila dostatna, da nam ga pojavi onako-kako je baš zaslužio. Riječemo dakle da najviše volimo njegov Scherzino, i to s njegove originalnosti, ushićenosti, ubavosti i živahnosti pomisli. Allegro di concerto otkriva nam, da je mladi skladatelj dobro učio klasike, ali s njegovog djačkog oblika promislili smo, da to ima biti jedna od prvih njegovih radnjā; Bosanski guslar studij su imitovanja, kojim je gosp. Krežma vrlo dobro uspio, i slušaoci ga ushićeno primiše s njegovog narodnog karaktera. To oduševljenje ufamo da će sokoliti gosp. Krežmu da dalje bude crpsti predmete svojim skladbama iz narodnog vrela, gdje je neprocijenjeno blago originalne slovinske muzike. Umjetnik, kako i svaki drugi čovjek, treba da domovini poda prvi danjak, a mi smo se eto baš radosno uvjerali da je gosp. Krežma prihvatio ono, što mu je »Vienac« toplim riječima preporučivao.

Vraćajući se na stvar, te sudeć po onomu, što smo slušali, toga smo mnijenja, da će gosp. Krežma postati brzo i u skladanju ono, što je dokazao da je u izvršavanju. Istina, da je duli put skladatelja, nego li oni izvršitelja, ali gosp. je Krežma u tako mladim godinama, da možemo od njega sve očekivati. Neka on slijedi ozbiljno i neumorno u učenju lijepe umjetnosti, koja mu se već posmijehuje, a neka ga ushićena pohvala, koja ga prati kud gogj ide, ne zabliješti, pak će domovina njegovo ime ponosom brojiti megju ona slavni muževa, koji drže visoko i štovano ime naroda svoga.

Dvadeset i prvoga svibnja bili su naši umjetnici u Kotoru, gdje su 22. koncertovali, dobivši od tamošnjih štovatelja zlatnu uru sa zlatnim lancem, prsten s draguljem i dosta cvieća. U Kotoru ne ima doduše velikih cvjetnjaka i vrtova, ali kotorske su gospodje odtrgale za Krežme cvieća, što su ga u loncih gojile.

Vraćajući se Franjo po svom obećanju u Spljet, koncertovao je tamo drugi put 25. svibnja. Ovaj put bio je po mogućnosti još bolje primljen, nego li prvi put. Od spljetske mladeži dobi sljedeću pjesmu:

FRANJI KREŽMI

narodnome glasbenome umjetniku, svojeg hrvatskog naroda

Ponosu

na 25. svibnja 1879

Spljet

Zdravo, zdravo, umjetniče,
Zdravo sine roda mog!
Zdravo da si oј ponosu
Zavičaja milog tvog!

Po svijetu se eto ori
Tvojih guslica divni zvuk;
A domaćeg, inostranog
Nju ti kiti cvieća struk.

Slavskog Vila našeg roda
Gudalo ti svoje da,
S kim po svijetu neumrlo
Sebi ime ti ubra.

Teb' na glavu već postavi
Slava vienac biser svoj;
Glas će glasit kroz vjekove
Ime Krežme uz rod tvoj.

Živi dakle umjetniče,
Živi sine roda mog;
Spljet večeras tebi kliče:
Oj ponosu roda svog!

Poslje koncerta priredi spljetska čitaonica na čast našim umjetnikom sjajnu večer, kojom se je zgodom Franjo na novo zavjerio, da će za hrvatsku umjetnost tvorno raditi. Spljetski dopisnik »Narodnoga lista« pisao je u 43. broju o obih koncertih ovo:

»Naš vrli hrvatski umjetnik, Franjo Krežma, pravo čudo muzikalno, kō što ga je jednoč proglasio glasoviti učitelj Faccio, držao je, skupa sa sestrom Ankom, dva koncerta u ovom (Spljetskom) kazalištu. Sve što je otmenijega u Spljetu bilo je oba puta prisutno: Hrvati, da upoznadu svog narodnog veleuma; nadri-Talijani, da se obistine, da li može Hrvat na gudalim popeti se do Paganinie visine. I jedni i drugi ostaše začudjeni, pače presenećeni, pošto nije vjerovati, da je mlad čovjek, dovršiv stoprv sedamnaesto ljetu, mogao polučiti taku savršenost u umjetnosti, da mu je slobodno reći: ja počin-ljem gdje ostali dospje. — O umjetničkim vrlinam našeg velikana neću vam navesti ni slova, s jedne što se čute ali se ne dadu izraziti nikakvom pohvalom, izpala ta iz pera najvrjednijeg kritičara; a s druge, jer se nebi mogao takmiti s onim strukovnjacim na glasu, koji su o njemu sborili. Dosti je, da vam javim samo, da urnebeskim pleskanjem i odobravanjem nije bilo kraja. Iza svakog komada občinstvo bi ga izazvalo na dvor po dva i tri puta. U komadu »Bosanski guslar« i kao skladatelj i kao egeduš prikazao se je pravim gorostasom. Oni turobni ali u isto doba nebeski zvukovi prodirahu ti u srce, i mnoga se suza na oku pomolila. Što da kažem o onoj dražestnoj ruži hrvatskog perivoja, o darovitoj gospodični Anki? Ona ti je prava vila-nadahnica brata svoga: privabila je srce svih svojom riedkom vještinom, koju pokazuje na glasoviru u popratbi milog si brata. Ovdašnja hrvatska mladež građanske ruke razsvjetli zadnje večeri kazalište na čast ove glasovite dvojice; a dvie lijepe hrvatske pjesme, što ih je čitaonica dala tiskati, kitiše lože. Cvieće, poklonjeno braći Krežmi navlastito u drugom koncertu, odlikova se množinom i ukusom; tu vam bijaše velikih i gizdavih bouqueti, krasnih lira, divnih gusala, veličanstvenih kornukopija i vienaca, sve iz samog cvieća majstorski napravljeno.

Sutra dan poslje zadnjeg koncerta članovi ovdašnje čitaonice prirediše na slavu braće Krežme večer, koja je izpala sjajno. Prvu zdravicu napio je slavnim gostim vrli naš zastupnik dr. Gajo Bulat, kao predsjednik društva. U kratko, ali jezgrovito, rječito i bistro, pozdravi krasnim hrvačkim slovom mlade svečare, iztaknuv njihove umjetničke vrline. Za njim marljivi i dični ravnatelj Borčić držao je podulji govor, koji bi saslušan najvećom pozornošću, i burno odobren. Bilo je još mnogo drugih zdravica Krežmi i sestri mu Anki, sa strane gospode: Petra Deškovića, Borčića, Leonarda Tomažea i Nike Mitrovića. Gospodin Franjo Krežma srdačno i nčtivo zahvali svima na učinjene mu napitnice, i izjavi, da će

najsretnijim danim svog života smatrati one, koje je prošao u krugu svoje mile braće, hrvatskih Dalmatinaca.

Liepa kita razstade se na dva sata poslije ponoći, ostavivši u svakome slatku uspomenu divnih časova, spirovedenih u kolu našeg umjetničkog velikana i njezne mu sestrice, i s nadom da će ovaj veleum udariti temelje hrvatskoj glasbi, te umom i rđom pospješiti preporodjenje naroda svoga.

U Šibeniku koncertovao je Franjo 29., a u Skradinu 31. svibnja. U skradinskom koncertu bio je iza svake pičge višeputa izazvan, a občinstvo je junački pljeskalo, no iza posljednjega komada programa pljeskalo se je pravo gromovito. Krežma izadje nekoliko puta, da se občinstvu zahvali, te je napokon opetovao »Bosanskoga guslara«. Ali to nije bilo dovoljno, vikalo se strahovito: »Napred! napred! — još šta narodaoga!« — Franjo prišaptne Anki: — Igrat ćemo melodiju pjesme »Miruj, miruj srdce moje«; znaš li pratinju na pamet? — Znati ću, odgovori ona, samo hajde! — Izadju dakle oboje, te počmu rečenu melodiju; no kako su dospjeli do posljednje kajde, občinstvo udari tako u pljesak, kao da ne bi htjelo ni do sutra prestati. Franjo je vidio, da odstupiti ne može, ali opet nije htio rečenu melodiju naprosto opetovati, lativ se dakle na novo gudala, izhitri krasne varijacije. Anka je bila u najvećoj neprilici, jer nije mogla znati ili predvidjeti, kako će on u svojih varijacijah izvijati i prelaziti; međjutim, kako je i ona talentirana i glasbeno naobražena, to ga je velekrašno slijedila glasovirskom pratnjom. Odstupiv Franjo, po'eti k svojoj sestri, ogrli ju i cjelova nebrojeno puta za tu majstoriju, te reče: — Sada te ja proglašujem majstoricom.

O ostalom uspjehu u Šibeniku i Skradinu neka govore dopisnici »Narodnoga lista«.

»Pišu nam iz Šibenika, dne 2. lipnja: Glasoviti hrvatski umjetnik Franjo Krežma sa svojom milom sestrom Ankom zadivio je nas ovdje u prošasti četvrtak. Bili su jako liepo primljeni i obasuti cviećem uz burno pljeskanje. Na jednoj pantljiki darovanih njim lovorvienaca čitalo se je u zlatnim slovima: »Šibenske Hrvatices«; — na drugoj »Obćina Šibenik«, a na trećoj »Mladež« itd. itd. —

Dopisnik »Narodnoga lista« iz Skradina od 1. lipnja piše ovako:

»Sinoć imadosmo riedku sreću da se u Skradinu naslušamo glasovitog hrvatskog umjetnika, divnog guslara Franja Krežme. — Utaman bi moj trud uložio, kad bi htio opisivati vještina ovog glasbenog veleuma, ili vam govoriti o svakom komadu, koga je u Skradinu on gudio, jer tome dorastao niesam, a opet cio umjetnički svijet već poznaje i u zvijezde kuje Krežmine vrline. Narodna stranka Skradinska, koja je, Bogu hvala, složna i jaka, premda joj bi nenadna viest, da će Krežma u Skradin doći, ipak se odmah sporazumila i dogovorila, kako da složno proslavi slavjanskog umjetnika. te u velikom broju i crven-kapice i klobučari htjedoše, da se svog glasovitog brata naslušaju, da ga oduševljeno pozdrave, i da njega i njegovu valjanu i dražestnu sestricu Anku liepim cviećem obaspu. — Osim toga, u sgodno vrijeme glasbene zabave, jedan mladi junak pod poštenim koparanom i pod crvenom kapom pokloni našem Krežmi na srebrnoj podnosici liepi lovor-vienac, omotan velikim trobojnim vrpčama, na kojima se čitalo u zlatnim slovima: »Narodnjaci Skradinski«. Pri tom liepom daru Krežma bi uzhićeno pozdravljen sa samim neprestanim »živio«. On se ganut pokloni više puta občinstvu i zahvali. Za tim zagrlj čarobnu njegovu gudalicu, te nadahnut otajstvenim čuvstvom umjetnosti i narodnosti, koja mu se je na samom licu jasno vidila i poznavala, stade nam čarobno i divno izvadjeti milozvučni narodni napjev povrh pjesme neumrlog našeg Preradovića: »Miruj, miruj, srdce moje!« One divne narodne kajde u svako srdce mlo udariše: naše občinstvo osta do samih suza ganuto. Pljeskanju nebijaše kraja ni konca. Poslje one nezaboravne zabave mnogobrojni narod odprati kući našeg brata i milu mu sestricu, uz veselo pjevanje narodnih pjesama i klicanje: »Slava i živio glasovitom hrvatskom umjetniku Franju Krežmi!«

Kada je Franjo bio u Skradinu, dobi list od svoga otca iz Zagreba, u kom ga pozivlje, da čim prije dodje kući, jer da dvorski pruski ravnatelj glasbe, gosp. Bilsen, nudi Franji mjesto »prvoga koncertmajstora« u svom orkestru, uz godišnju plaću od 7000 maraka. Otac mu piše, da on od svoje strane misli, da bi dobro bilo primiti ovo mjesto, ali ipak Franji pušta na volju; neka samo brzo kući dodje, da mogu o tome viećati, jer Bilsen želi, da Franjo već 1. srpnja ovo mjesto u Berlinu nastupi. Naš je umjetnik namah odgovorio otcu, da će se glede Bilsena istom u Zagrebu odlučiti, pošto najprije želi čuti mnijenje Zagrebčana, a što se onog drugog tiče, to ne može odmah doći: »U Dalmaciji mi je občinstvo izkazalo toliko počasti i simpatija, da bi od mene bilo nezahvalno, kada se ne bih odazvao častnomu pozivu Senjana i Bakrana.«

Otac je tom izjavom bio zadovoljan, a Franjo krene

Seljak Sv. Šimuna

u Senj, gdje je 5. lipnja koncertovao. Biskup Posilović i pl. Vranicanji liepo su naše umjetnike odlikovali; ali ni senjsko občinstvo nije zaostalo. Na koncertu hitalo se je cvieća i vienaca u izobilju, a iza toga priredilo im je senjsko glasbeno društvo i pjevačko društvo »Nehaj« pielo (serenadu) uz bakljadu.

Dva dana kasnije koncertovao je u Bakru, kakvim uspjehom, to neka čitatelju kaže slijedeće izvješće lista »Galeba«, iz koga ćemo samo mali dio istoga preštamati:

»Braća Franjo i Anka Krežma, vraćajući se iz dalmatinske Hrvatske, posjetite dne 7. lipnja i grad Bakar. Ljubiteljem umjetnosti prirediše takav nasladni večer, kakvih malo i veliki gradovi uživaju. — Naši čitatelji poznaju već, bar preko novina, Krežmu. To je onaj Hrvat, štono se rodi g. 1862. u Osijeku od otca Moravca a majke Hrvatices, kćeri krajiškog častnika. Malo za tim preseliše mu se roditelji u Zagreb. (Sada donasa pisac biografske crte, a tada nastavlja ovako:)

»Navalice nasjekosmo u glavnih crtah čitavi vjek i

djelovanje umjetnikovo, da naglasimo našim čitateljem kako je Krežma celo svoje mladjažno doba sproveo po-najviše u tudjini, što učeć što koncertujući, te da ga tako izpričamo (ako smijemo tako reći) kod onih Hrvata i hrvatskih glasila, koji u najboljoj namjeri misle, da je gospodin Krežma indiferentan prema svomu jeziku. Ako uzmemo loši žalibože odgoj u mnogih osječkih i zagrebačkih obitelji, ako uračunamo nepovoljni po Hrvate duh bečkoga konservatorija i ako se obazremo, da je Krežma sve ostalo vrijeme sproveo po srednjoj, južnoj i zapadnoj Evropi do 1878.: ta! mu nećemo posve zamjeriti, ako nije onako okretan u hrvatskom jeziku, kako recimo u njemačkom ili taljanskom. Ta i slavnemu Preradoviću sbi se nešto slična, pa ga danas slavimo prvim hrvatskim pjesnikom na hrvatskom jugu. Koliko se uvjerismo u neposrednom krugu Krežminom, on se osjeća Hrvatom, on se od 2 godine unazad trsi oko hrvaštine, dapače za svoga boravka u Dalmaciji izjavio je javno i zavjerio se, da će ostati vjerran svomu hrvatskomu porijeklu. G. Krežma stupiv u zreliju doba uvidi, da će se po primjeru nekadanjih hrvatskih pjesnika u Dalmaciji dvostruko proslaviti, ako prione raditi na hrvatsku. To nas Hrvate veseli tim većma, što mnogi smatraju umjetnost, a imenice glasbenu, kosmopolitičnom; to nas i s toga veseli, što se je mladi Krežma pojavio i kao skladatelj, pa i skladatelj hrvatskih motiva, te će on uz svoga učitelja Eisenhuta, uz Kuhača i Zajca podići visoko hrvatsku glasbenu umjetnost. Ova će ga trojica uhvatiti u kolo, ali u hrvatsko kolo, a on će im rado podati ruke.

Nećemo duljiti ovoga razmatranja, jer bi prekoračili granice lista; već ćemo uvjereni, o patriotizmu braće Krežme, preći na samu stvar, na naš koncert. (Slijedi opis Krežminog umjeća i pojedinih komada koncerta, pak nastavlja ovako:)

»A jesi li gledao i nasluškivao kako titra po G-struni samo duboko čuvstvo skladateljevo, kadno Krežma zagudi fantaziju iz »Norme«, ili te nisu najplemenitiji osjećaji prolazili, slušajući Krežminu originalnu »Romanzu«, a probijali srsi hrvatske samoćuti, slušajući Krežminog »Bosanskog guslara«, kako imitjuć izlieva Bošnjakova melanholična puna očajanja ali i nade čuvstva? Jest, tko sluša, kad Krežma guslara gudi, a ostaje hladan, nije dobar Hrvat.« itd.

Dodati mi je još, da je bakarsko pjevačko društvo »Sklad« pripraviilo našim umjetnikom ovaciju. Prije nego što se je počelo pjevati, dodje Franjo i Anka, gdje ih je pred vratima pozdravio podpredsjednik »Sklada« gosp. Damin, poželiv da ih Bog na diku nam još mnogo i mnogo godina poživi. Mladi se umjetnik zahvali hrvatskim jezikom, na što zaori trokratni Slava! i Živili! — Kod ove su večeri bila prisutna i neka gospoda iz Ogulina, kojim su mladi umjetnici toliko omiljeli, da su ih molili, ne bi li i u Ogulinu koncertovali; oni će nastojati, da koncert bude dobro posjećen. Krežma, koji nije nikada težio za dobitkom, obećao je dotičnoj gospodi, da će za dva dana biti u Ogulinu. Gospodjica je Anka doduše mislila, da bi bolje bilo kući se žuriti, ali Franjo joj odvratil:

— Prije svega izpuniti mi je želju mojih zemljaka, jer ako u Njemačku odem, Bog zna, kada ću moći mojim milim Hrvatima opet šta guslati! — Isli su dakle u Ogulin, gdje su 10. svibnja u tamošnjoj čitaonici koncertovali. Koncert je u istinu mnogo občinstva posjetilo, a kada je Franjo zagudio »Bosanskoga guslara« i »Miruj, srdce moje«, zaplakali su slušatelji te su ga išli kao diete izljubiti. Članovi čitaonice prirediše njemu na čast veselu večeru, kod koje su zgode proboreni dugi govori. Franjo se nije znao dosta zahvaliti za zdravice, koje su na njega bile upravljene.

Ovaj je koncert bio posljednji, što ga je naš dičnik u domovini upriličio, a komad »Miruj, miruj, srdce moje« zadnji, što ga je u domovini glasbotvorio i javno guslao. Čovjek malo da ne bi rekao, da to nije puki slučaj! — »Tko je srdce u te dirnò, da si tako sad nemirno? Zar ne ću tu moju milu domovinu više vidjeti? Zar ne ću više svojim zemljakom moći na usta mojih gusala govoriti? — Ova je misao pregorka, ali što Bog daće i sreća junačka, i za to: Miruj, miruj srdce moje! (Slijedi)

KNJIŽEVNOST

— Ivan Trnski. *Svaukupna mu djela. Knjiga druga: Kriesnice*. Od živućih pjesnika u Hrvatskoj svakako je najpoznatiji i najčuleniji Ivan Trnski. Tomu glasu doprinijela je svoja, što vrstnoća pjesama, što silan broj njegovih proizvoda. Njegovo ime skopčano je osim toga sa prošlošću i sa sadanjošću naše knjige. Tko nije čuo i znao za nj za ilirskoga doba, tko nije čitao njegovih mladenačkih i žarkih pjesama; tko ne zna, kolikom nesebičnošću bez svakoga t. zv. hrvatskog, naročito hrvatskog književnog jala dizao je on — a diže i sada — mladji naraštaj? Od prve svoje štampane pjesme, pa do današnjega dana pazi on na naš književni pokret, pazi onom pozornošću, kojom marljiv radnik pazi na svoje polje, od koga žive. Trnskoga, reć bi, ne umara rad, već ga diže i sokoli, on mu je, rekao bih, liekom. Nema lista u Hrvatskoj, koga on nije riesio svojim perom. Tomu velikomu maru mora se čovjek diviti, diviti tim više, kad uočimo, da se Trnski „posvetio“ onomu stališu, komu je umjetnost tako rekuć deveta briga. Dakle to nije mala zasluga Trnskova, kad uvažimo, da ima kod nas ljudi, koji se izpričavaju, da ne mogu pratiti književnosti hrvatske, dok moraju po pet do šest sati sjediti u uredovnih sobah. Doista loša izprika.

Vila Ivana Trnskoga ne škrtari ni malo. To dckazuju njegovi mnogobrojni i pre-raznoliki duševni plodovi — u poeziji i prozi. — Kako je u svom mladenačkom zanosu bio cijenjen i slavljen, nije čudo, da je on sipao pjesme kano iz rukava. Ništa ne djeluje toliko na živce, koliko hvala i priznanje. Čestoput žalibože mnogomu to skrha vrat. U tom izobilju pjesničkih proizvoda naći ćemo i manjkavosti, naći i nedotjeranosti. To se dade raztumačiti lako. Prije svega u cvietu naše književnosti tiskala se mnoga stvar, koja bi za koš najprikladnija bila, a druga je, što naš Trnski ne spada među one pjesnike, koji dubu i pile po dva dana na jednom stihu. Nema ni jedne znamenitije zgođe u životu hrvatskoga naroda, nema znamenitije ličnosti, koju nije Trnski popratio kojim stihom. — Al manimo se obćenitosti, te predjimo „Kriesnicam“. Obćenito moći će se govoriti o Trnskovu radu, kad izadju na vidjelo »svaukupna mu djela«.

»Kriesnice« su bez dvojbe najbolje pjesme Ivana Trnskoga. Njimi si je on ovjekovječio ime u hrvatskoj knjizi. One se odlikuju lahkoćom, odlikuju se nježnošću i raznolikošću. Njima se mora priznati i ono, čega je bilo stalo ponestajati našim mladjim pjesnikom,

njima se mora priznati jasnoća i razumljivost. Za urednikovanja pokojnoga Šenoe stala se bila uvadjeti nekakva nova škola, škola, u kojoj se strašno miešao sklad i poredak rieči, tako, da bi čovjek morao bio proučiti prije vrst računa — permutaciju — da može razumjeti koju pjesmu. Prvi satirik hrvatski narugao se je tomu spjevav onu glasovitu pjesmu: »Nema svetu na ovomu stvora, gusenice od, do svetog Izidora«. Osim toga bilo je zavladao nekakvo prispodabljanje, nekakvo zamatanje tako, da je u svakom stihu iza svake druge rieči dolazila riečca „kano“, „kao“, „poput“, „put“, „uprav kao“ itd. U „Kriesnicah“ ima prispodoba, al ne iza svake druge rieči. Preobilne prispodobе u pjesmah čine nam se slične onim slikam, pod kojim bi napisano bilo: ova slika bolje se razumije, ako se prispodobi nekoj drugoj, njoj sličnoj slici. Takve slike, koje bi se tako razumjevale, bile bi zaisto loše slike.

U „Kriesnicah“ uzet je lahki stih-osmerac; mjerilo su troheji. Osmerac — to je stara i poznata stvar — najviše dolikuje našem jeziku. Lahkoća stiha, ljepota jezika u „Kriesnicah“ doprinosi mnogo tomu, da one, kano malo koja pjesmarica, idu često od ruke do ruke.

„Kriesnice“ su nastale plemenitim povodom. Nisu one proizvodi kakva zaljubljena mladića, koji izlieva svoja čuvstva kakvu crnooku i tankostruku biću, već su one način, sredstvo, kojim se bude otačbenički osjećaji u mladeži, u krasnom spolu. Mnoga liepa čitateljica, mnogi mladenac uči iz njih poznavati čare naše otačbine. Dakle, kako nastadoše „Kriesnice“? To nam pjesnik očituje u predgovoru: — „Pokojni mi vrli prijatelj dr. Josip Vranicani govoraše često, da bi valjalo ljubavnimi pjesmami zamamiti i predobiti krasotice za našu knjigu i dakako da bi takove pjesme imale biti u jednu ruku lahko pojimne i narodnoga kroja, a u drugu ruku ipak novotom i živošću zamamljive“... „Izprvice oklievah, ali sudjelujućemu pri uredjivanju „Glasnoše“ ne bi druge, već priznati umjestnost i valjanost Josipove tvrdnje.“

„Kriesnice“ se diele na tri diela. Prva dva diela namijenjena su nesudjenoj dragoj, u trećem dielu smještene su nekim načinom pjesme prigodnice, pjesme posvetnice. Iz trećega diela vidi se, da se nije Trnski zamotao u svoju pjesničku kabanicu poput kakva Švabe, nego on je sklapao poznanstva, on se radovao nadobudnim Hrvatom i Hrvaticam. on je budio narodnju svijest. Taj način obćenja, ta volja pjesnikova zahvatila je u njem koren još u ilirsko doba. Eto sreće da ima i danas kod nas sličnih agitacija, slična oduševljenja, koje doduše nije urodilo bog zna kakvim plodom, jer ne bijaše osnovano na jakom, na narodnom, na

pravom temelju; nu ipak ima i dobrih posljedica — ako nigdje, to u hrvatskoj knjizi.

U „Kriesnicah“ nije točno provedena i provedena stanovita nit, kano u drugih pjesmah slične vrsti. Pomenuta nit prekine se i zaustavi gdjegdje, pjesnik stane i razmatra svijet oko sebe, tu stanku on sam opravdava na liep način u sljedećih stihovih:

Svake duše Bog se sjeti
Stvarajući zvijezda jato;
Sve ste meni na pameti
Pjesama li kujem zlato.

Sestra svaka druge čudi,
Svakoj drugi dar se mili;
Pjesnik svakoj liepo nudi:
Bi li, mila, dar taj bili?

Kriesničarova vila ne bludi po oblacih, ona se bavi više sa ljudmi, više sa Hrvatskom, a to nam se i u pjesmah mili. O mjesecini, o zlaćanih sunčanih traci živili su dosad mnogi pjesnici. Sad toga ponestaje. Hvala Bogu. Kad smo ljudi, budmo ljudi, a ne vilenjaci; kano Hrvati živimo samo za Hrvatsku. Tako rade drugdje. Ne trebamo daleko ići — eno nam Zmaja. On je velik pjesnik, te pjeva samo svojim Srbom. Naši stari Hrvati imali su jednu manu, što su uvijek govorili o nekakvoj slogi i pomirbi. Tu manu ima i Kriesničar. Mnoge njegove Kriesnice odišu čeznjom za slogom. To je suviše željeti, kano što je suviše tumač „Trojim sestram“. Hrvat pjeva Hrvaticam. I kao što je dika Kriesničarova vrstna svakoga pohrvatiti, tako i liepe pjesme navući će čitateljicu bez ikakva pripomenka.

Prvi dio protkan je mnogo više otačbeničkim čuvstvom, nego li drugi. Tim ne htjedosmo reći, da bi sve Kriesnice morale biti otačbeničkog sadržaja. Ne. Naprotiv to je umjeća, što pjesnik uz ozbiljnost, uz najsvetije domovinsko čuvstvo upliće nježnost, što uz razbor ima i srca. Kriesničar najprvo opjevava domovinske čare toli liepim, toli naravnim načinom, i to najprije obćenito. a onda prelazi na pojedine krajeve, na pojedine ljepote. Uz domovinu ne zaboravlja svoje nesudjene. Ona je divna, ona je prava Hrvatica, u njoj pjesnik uživa, jer se od Hrvatica nada i narodnjem nam napredku:

O moj tužni rode, dragi,
Ptice tebi pjevale bi,
Kad bi više tvorac blagi
Kćerih takvih dao tebi!

Pjevali bi svi i svuda
Mi Hrvati, mirni ljudi,
Kad bi takvih trista čuda
Stvorilo se da nas budi.

Pjesnik se nada, da će njegova miljenica biti pravom majkom. U pjesmi „Majkovanje“ daje naputak kakva treba da bude majka. Mi spominjemo samo ove dvie kitice:

I slobode zelen borak
U grud ćeš mu ti usadit,*
Da mu krepak bude korak,
Da se sgraža podlo radit.

Ljubav roda bit će mlieko,
Kojim ćeš ga svedj zadajat,
I u vrijeme da će prieko
Brižan za spas roda hajtat.

U pjesmah „San na javi“, „Junačenje“, „Djurdjev danak“ očituje pjesnik misli svoje o Hrvatih. Iz njih sieva poznavanje jada i nevolja, pod kojima stenje narod. On se domišlja, čim bi mu pomagao. Misli na milijune, on kliče za Djurdjev dankom:

Il da skočim vidjet prvi,
Kako rod se djela laća,
I sve žive, vri i vrvi,
Napredovat teku braća.

Završujući ovaj kratki pregled „Kriesnica“ reći ćemo, da je najpravedniji sud o njima rekao sam pjesnik pjevajući ove stihove:

Nisu kapi to doduše
Iz Šampanja vinograda,
Sileći se što pjenjuše,
Ter nas sbune iznenada.
Već je bistar, skor i pitak
To iz gorskog gutljaj vrela —
Andjelom vam u užitak,
U slavu mi arandjela.

Prva izdanja „Kresnica“ preporučana i razpačavana su bila u velike. Mi preporučamo i ovo izdanje. N. K.

— *Prilozi kulturnoj i pravnoj povijesti Hrvata.* G. Ante Pukler izdao je prvi svezak „Priloga kulturnoj i pravnoj povijesti Hrvata“. U »pristupu« razlaže pisac zamašaj pravnih običaja u koga naroda. On se tuži, kako se do sada kod nas malo obaziralo na običaje hrvatskog naroda, prem su se zakoni krojili za taj narod. U prijašnja vremena kano da je bolje bilo, jer »eno nam poznate godine 1280.! Devet divnih gradova vinodolskih izabire četrdeset staraca, koji su pamtili pravo svojih junačkih otaca, da ga dadu napisati. U tom vinodolskom zakonu nema upliva niti prava tudjeg niti sudjelovanja izučenih pravnikar.«

A to je prava sreća, kad se zakonodavac obzire na pravne običaje, jer oni mu pružaju sredstvo, da podpuno prilagodi svoje zahtjeve onomu stanovištu, na kom se nalazi narod, ili da rećemo sa hrvatskim historikom, da pravni običaji, ako se na njih uvidjavno obzire, pružaju najnaravniji temelj narodnjem razvitku.

U nas Hrvata dosad su se ponekle bavili narodnim pravom Utješenović i Miličević, u novije doba dr. Bogišić i dr. Hančl. Nas pako veseli, da se i daroviti Ante Pukler stao zanimati timi običaji. U prvoj knjizi opisao je liepo ženitbene običaje bakarske, jastrebarske i karlovačke okolice, zatim običaje Banata, Bosne, Crnogore, Djakovštine, Dubrovačkog okružja, Hercegovine, Istre i Boke kotorske. Mladi pisac služio se je dobrimi i mnogobrojnim izvorima, zato mu je djelo pošlo za rukom. Nekoja mjesta opisana su po njemu samomu, i u tomu je uspio. Hvalimo ga i radi toga, što je vjerno i istinski opisao stvar. Nami su dobro poznati običaji okolice karlovačke, pa kad smo pročitali priloge, učinili nam se kano da je g. Pukler rođen u kar-

lovačkoj okolini, rođen u Dugoj resi, na koju se ponajviše osvrće. Vrlo je sgodan izbor pjesmica, kojima su okićeni opisi.

Preporučujući ovo djelo — 11 štampanih araka — čitajućoj publici, stavljamo joj na dušu drugu knjigu „prilogah kulturnoj i pravnoj povijesti Hrvata“, koju pisac namjerava uskoro izdati. — U uvodu, u prvoj knjizi, tuži se pisac radi slabog odaziva u pogledu gradiva. Hrvatski svećenici i učitelji zadužili bi se svomu narodu, kad bi opisali običaje, pokupili pjesme u svom kraju, te podpomogli to hvalevriedno poduzeće. Narodnog nam blaga svaki dan ne staje uplivom tudjinstine. Skupimo ga i tiskajmo, da nam ga ne stane.

— Gosp. Gjuro Galac predao je pod štampu svoje izabrane spise, te se ovim pozivlju prijatelji hrvatske knjige, da se predplate na ovo, svojim obilatim i raznolikim sadržajem, kako se čini, veoma zanimivo djelo.

U knjizi biti će više sastavaka, koji su već štampani u raznih časopisih, no koje je pisac za ovo izdanje popravio, izpustiv ono, što mu se nije činilo valjanim, a nadopuniv, gdje je uztrebalo, novimi idejama. Ovim poznatim radnjam dodao je pisac mnogo posve novih. Imajući priliku zaviriti u kazalo sadržaja ove knjige, navesti ćemo ovdje neke radnje, koje će u njoj svjetlo ugledati: pripoviest „Vlastela“, humoreske „Bieg u Segedin“ i „Nesretna ljubav“, karakterna crta „Sestrice“, — poučni članci „Byronova domovina“, „Kako narod gubi slobodu“, „Pesimizam“, „Rič o hrvatskom školstvu“, — feuilletonistički sastavci (među ovimi „Zanovetanja izkusne Zagrebkinje“), dušoslovna studija „Značaj“, „Dramatička književnost i umjetnost“ itd.

Već iz tih članaka, što ih nabrojismo, lasno je uviditi, da će štivo biti raznoliko i zanimivo. Za ime g. Galca, za njegov spisateljski dar znadu mnogo više njegovi prijatelji, a i sami Zagrebčani, nego li vanjsko občinstvo. Gosp. Galac radi većim dielom za dnevničke bez podpisa. Najprvo ga upoznaosmo kao kazališnog kritičara, gdje je stekao svojim nepristranim i pravednim sudom liep glas. Galčev stil feuilletonističke je naravi, jezik mu je bujan, jasan i više put elegičan. On je manje stvarce, liepa sadržaja priobćivao pod pseudonimom „Valer“, a prije toga pod slovom G. — Kako je kod nas malo knjiga feuilletonističke naravi, to se radujemo poduzeću g. Galca, radujemo se njegovu naumu, da je odlučio u knjizi izdati svoje spise. Mi preporučamo čitajućoj publici što toplije tu knjigu i želimo, da bi našla što više odziva u narodu. Mi se naime nadamo, da i one njegove radnje u ovoj knjizi, koje su neštampane, naći će dovoljno priznanja, one će nadmašiti svoje štampane drugarice.

Knjiga će imati 10 štampanih tabaka u velikoj osmini. Predplata stoji zajedno s poštarinom 80 novč., premda će biti vrlo ukusno i skupocjeno izradjena. Knjižarska cijena biti će 1 for. 10 novč. — Predplata se šalje tiskari „Narodnih Novina“.

— „Univerzalna biblioteka“. Druga svezka »Univerzalne biblioteke«, koju izdaje G. Grünhut u Zagrebu, sadržaje „Crte“ N. Kokotovića.

Mladi pisac ovih crtica, kojih nije ni mogao bolje krstiti, pokazuje mnogo dara za motrenje karaktera i značajnih momenata u današnjem društvu. Istina, on ne daje maha fantaziji, ali tim mu je širi i jasniji vidokrug. Osobito je okretan u crtanju pučkih tipova, gdje mu je i jezik posve zadahnut koloritom onih liepih krajeva, koje je pisac motrio i uzeo predmetom svojih studija. U obće je riedak u nas pojav, da mladi književnik piše tako čistom štokavštinom, kao gosp. Kokotović. Čini nam se, da pisac ni malo ne idealizuje značajeva niti događaja. On rado piše golu istinu, kakva je u životu. Potanju cieniu ovoga dielca, koje celim svojim sastavom odaje prekrasan talenat mlada pisca, donieti ćemo u sljedećem broju našega lista. Š—ć.

UMJETNOST

— Daroviti naš umjetnik g. August Posilović dobio je nedavno od narodnog konzervatorija za umjetnost i obrt sljedeći list, koji donasmo vjerno u prevodu bez ikakva komentara:

Pariz 21. travnja 1883.

Gospodine,

Primio sam nacrt, što prikazuje nutarnju crkvenu dekoraciju, malo dana poslije lista, kojim me bjeste o tome obavjestili. Htio bih pohvaliti vašu radnju bez ikoje primjetbe, jer je ona vrlo zanimiva, nu valja da vam istinu kažem, poradi tolike povjerljivosti, koju u mene polazete, prinukan sam priznati, da su pojedinosti vaših friza (frises) i vaših pano (panneaux) vrlo dražestne, nu što se tiče cjeline u odnošaju arhitekturnom moglo bi se više željeti. U vašoj listnici ima akvarela, što prikazuju nutarnjosti crkve, koji su mnogo uzoritiji u pogledu dekorativnom, koji su puniji, tonom skladniji, te gdje se svaka pojedinost bolje slaže s onim dielom sgrade, gdje je bila uporabljena.

Vaš navadni smjer, vaš nepobitni ukus za vezivo, zavedoše vas i proti vašoj volji, pa tome ne mogoste odoliti i zaboraviste, da moraju biti zidovi drugčije dekorirani, nego li lahke tkanine.

Da se radi o sgradi, koja bi se morala zaodjenuti fajansom ili mozaikom, vaš način ureša razumio bi se, a možda bi polučio i velik efekt, nu vaša modra dna (fonds, lica) prečesto opetovana, pa i vaše sive i žutkaste medjine (intervalles) na nabojadisanih zidovih nebi dostatno iztakli vaše dražestno crtanje frizah i vaše arabeske. Monotonija tih jasnih boja, koja bi bila jošte povišena odrazom svjetlosti na emaljiranih plohah, izvrgla bi se dapače pogibelji, da ostane bez čara sa slikarijom na jednostavnom liepu.

Ove primjetbe ne prieće mi u ostalom, da pripoznam pravu zaslugu vaše kompozicije, koja se iztiče ukusom dražestnih i nježnih ureša, i za koju mislim, da je posve u karakteru vaše narodne ornamentacije. Ja sam se već nadivio prekrasnim motivom u vaših risarijah veziva i još im se divim u vašem projektu, al uz sve to razložio sam vam eno i svoje opazke. Nadovezujem u ostalom, da ono, što nebi bilo baš na svojem mjestu u crkvi velike važnosti u kojem velikom gradu, da bi moglo uzbuditi zanimanje i ugodnost kojoj

* Čeda.

crkvi na ladanju, jer znam mnogo mjesta u Franczkoj, gdje bi se ljudi presretnimi scienili, da imaju risača toli dobro nadahnuta i poput vas vješta, da im crkvu uresi.

Da vam u kratko rečem svoje mnijenje, ja mislim, gospodine, da se način vaše dekoracije nebi mogao u veliko uporabiti, a da se ne podvrgne kojoj modifikaciji, nu ja stalno držim, da je taj vaš način vrlo prikladan i predražestnog efekta za crkvu, koja ne iziskuje silan sjaj u graditeljstvu, te koje predstojnik ima ukusa i voli, podpunim pravom, milovidnu ornamentaciju, nego li šaranja, koja prikrivaju unutarnjost mnogih religioznih spomenika.

Gospodine, vi vidite, da vam govorim posve iskreno, a sretan sam, da vam mogu ope-tovati, da su vaše risarije baš prekrasne.

Blгодарим vam mnogo na ponudi, koju mi učiniste, ponudivši mi, da si izaberem jedan od vaših jastukâ za uspomenu. Moj položaj — ravnatelja velikoga državnoga zavoda — brani mi da primim dar za vrlo sićušnu uslugu, za koju sam se potrsio, da vam ju učinim, odgovarajući vam evo na pitanja, kojima me počastiste upravivši ih na mene.

Vraćam vam dakle sve, što mi izvoliste povjeriti početkom veljače, te naložih danas, da se preda na željeznicu, malom brzinom, na vašu adresu, jednu škrinju, koja sadržaje razne predmete, vašu svojinu.

Primite, gospodine, uvjerenje moga najodličnijega uvaženja.

Gospodinu Gustavu Posiloviću, risaču hrvatskomu u Zagrebu (Hrvatska).

NAŠE SLIKE

— **Dr. Ivan Aug. Kaznačić.** U prošlom broju javismo tužnu viest, da je preminuo Kaznačić. U ovom broju donosimo mu sliku. Kaznačić se rodio 1817. u Dubrovniku. Ocu mu bijaše ime Antun, ter je i on radio na književnom polju, osobito u svom rodnom gradu. Ivan August bijaše darovit čovjek. Srednje škole svršio je, što u Zadru, što u Dubrovniku, te onda podje u Beč, a zatim u Padovu, da uči liečničtvo. U svojoj struci odlikovao se je, osobito liečeći djecu. Napisao je znanstvenu farmakologičnu razpravu u latinskom jeziku.

Uz medicinu bavio se on u velike liepom knjigom. On je nastojao upoznavati strani sviet s našom knjigom, zato je preveo mnoge stvari na talijanski jezik. U Zadru upoznao se je sa Petrom Preradovićem, te se s njim sprijateljio. Preradović ga je ljubio kano rođenoga brata. Prijateljstvo to nastade u ono vrijeme, kad je Kaznačić, uredjivao „Zoru Dalmatinsku“. On je preveo na hrvatski jezik Tomaseov spis o pjesmah slovinskoga naroda. Pomagao je Jagiću i Daničiću u izdavanju pjesama Mavre Vetranica, te opisao život toga staroga hrvatskoga pisca. God. 1879. izdao je pjesme svoga oca. Zadnje mu djelo bijaše prevod „Historije Crne-gore“ na talijanski jezik.

Kaznačić bijaše vrlo učen čovjek. On je poznao mnoge strane književnosti, naročito talijansku. On bijaše velik slobodnjak, tako da oko god. 1848. ne htjede pristajati uz narodnu dalmatinsku stranku, jer mu se je činila premalo liberalna.

Nova Baška jest poveće selo na krčkom otoku, ležeće na obronku malih i većinom pustih gora naprotiv Senja i hrv. primorja. Na Krku ima više sela, koja se zovu Baška, samo s raznimi predjerci kao: stara, nova i draga. Naša slika predstavlja Novu Bašku. Stanovnici su sami težaci ili mornari, čisti Hrvati, osim nekoliko stotina mletačkih Talijana, koji se pridržavaju u gradiću Krku (Veglia). Okolica baška rodi dobrim vinom, koje se izvozi u Senj, Rieku i Trst. Baščani su dobri mornari, imaju dobrih ladja, koje i na slici u luki vidimo.

Mjesto ima više crkava, od kojih se iziće stolna crkva sv. Marije svojom veličinom. Nedaleko Nove Baške nalazi se selo Jurandvor, u komu je spomenik negdašnje slave hrvatske. Jedna je riečca na tom spomeniku, riečca, koja potresa dušom svakoga Hrvata, svakog Krčanina, to je ime slavnog hrvatskoga kralja, slavnog Zvonimira. Taj spomenik oštećen je vremenom, a spada među najstarije spomenike hrvatskoga jezika, potiče još iz XI. vieka.

— **Gjulina ili Dobrin ponor** u Ogulinu spada među najljepše prirodne pojave, kojima obiluje Hrvatska. Naša slika predstavlja nam utok »Gjule« u špilju. Obseg špilje na utoku rieke visok je do 10 hvati, a do 8 hvati širok. Špilja se suzuje pram nutarnosti tako, da je napokon jedva hvat visoka. U blizini još su dvie špilje, jednake veličine, koje Dobra zarazi i napuni kad bukne, a za sušna vremena može se voda pregaziti. Dobra je dakle rieka ponornica, špiljarica, koja se u podzemnih špiljah gubi, te onkraj Popova sela izlazi i liepo ime Dobra nosi.

Iznad Dobrina odnosno Gjulina ponora diže se Ogulin-gradina, sagrađena na čvrstoj hridi, na podnožju starca Kleka.

— **Bledsko jezero** leži u Kranjskoj kakvih 5 sati daleko od Ljubljane, leži u prekrasnoj dolini zaokruženoj sa tri strane brdinami. Jezero je duboko 6—12 hvati. Na lievoj strani jezera diže se na visokoj sa sjevero iztoka golaj hridi bledski grad, prije vlastništvo birken-skih biskupa, a sada nekoga V. Ruarda. Pred tom hridi na lievo uzdigao se liep otočić, na komu je sagrađena prekrasna crkva Marije Bogorodice. Nasuprot toj crkvi izpod klisurine bledskoga grada stoji novija župna crkva. Do nje nižu se u okolo liepe vile i gostionice, te seoske liepo i čvrsto sagrađene kućice. Planinskim Hrvatima najljepše je to mjesto u domovini, zato oni a i mi često put pjevamo oduševljenjem:

Otok bleški, kinč nebeški
Kranjske zemlje ti!

KULTURNE VIESTI

— **Fran Š. Kuhač i Hrvatska Lira.** Plemenita namisao našeg akademičkog pjevačkog društva »Hrvatska Lira«, da priredi veliki koncert, kojega bi se čisti prihod namienio izdanju V. svezke »jugoslaven-skih narodnih popjevaka« od našeg vrlorog i zaslužnog Fr. Š. Kuhača, oživotvoriti će se dne 2. lipnja. Koncert obdržavati će se u glasbenom zavodu, a program je čisto hrvatski. Kod koncerta sudjelovati će mlada, nu vrstna naša pjevačica Marija Kiseljakova, pjevačka društva Kolo i Sloga. I gdčna. Milka Trnina bila bi se veoma rado odazvala pozivu Hrvatske Lire, da nije već ovih dana morala otići u Beč. Priprave, koje se čine za koncert, jamče tako rekuć za sjajan uspjeh. Kako je ova namisao plemenita, ne dvojimo niti najmanje, da će ju i naše štovano občinstvo obje-ručke prihvatiti i posjetom svojim omogućiti izdanje V. svezke Kuhačevih popjevaka. — Tom sgodom stupiti će pred hrv. občinstvo prvi put tamburaški sbor, sastavljen od samih sveučilišnih gradjana, a kako doznajemo, već je liepo uvježban. Pojav je to kod nas nov i hvale vriedan, te mu s toga i želimo najljepši uspjeh. —

Zagrebačka prvostolna crkva. U Zagrebu, na dan Spasova, sastao se je odbor od najodličnijih gra-djana pod predsjedničtvom presv. biskupa Pavlešića i upravio je poziv na narod, u komu pozivlje i moli Hrvate, da svaki pram svojim silam doprinese dar za popravak i dogradnju najljepšeg spomenika hrvatske priestolnice. Tajnikom izabran je javni bilježnik gosp. Franjo Arnold. Javljujuć taj poziv, želimo da nadje što dostojniji odaziv u hrv. narodu.

— **Gosp. Andrija Fijan,** član hrv. zem. kazališta u Zagrebu, nakanio je provesti svoje praznikovanje u Primorju i gornjoj Krajini, te će već 12. lipnja o. g. prirediti prvu deklamatornu večer sa predstavom u hrvatskoj čitaonici na Rieci. Osim toga priredjuje 9. lipnja deklamatornu večer s predstavom u Petrinji, 13. lipnja u Bakru, 16. i 17. lipnja u Senju, 18. u Karlobagu, 19. u Gospiću, 20. u Otočcu i 23. u Ogulinu, te se vraća preko Karlovca u Zagreb. U svakom navedenom mjestu prikazivati će uz deklamacije i soloscenu »Je-gjupćanin« od J. Rorauera, koja je na zagrebačkom kazalištu postigla liep uspjeh. G. A. Fijan poznat je već u cijeloj Hrvatskoj kao veoma vrstna sila na za-

grebačkom kazalištu, te smo uvjereni, da će ova viest u velike uzradovati kršno naše Primorje i Krajinu, te ne dvojimo ni najmanje, da će od gradjanstva biti svagdje onako srdačno primljen, kako to zasluđuje pravi hrv. dramatski umjetnik, a dotičnom gradjanstvu ostati će sigurno gostovanje g. A. Fijana u liepoj uspomeni. Mi mu na rastanku kličemo: »Sretno pošao, te nam se zdravo i zadovoljno vratio«.

— **Pod vodstvom gg. Š. Sajevića i V. Antona** putuje mj. lipnja 38. kazališnih članova u Karlovac, gdje će prirediti nekoliko predstava. Isto društvo polazi po-četkom srpnja u Varaždin, gdje će takodjer davati predstave. To je svakako liep i zaslužan podhvat, te stoji samo do občinstva grada Karlovca i Varaždina, da polučie dostojan uspjeh. Mi se tom punim pravom i nadamo, te im uz sretan put kličemo i sretan uspjeh.

Hajdukova milenka. U najnovijih brojevih českog Světazora izlazi prevod hajdukovie drage, koju je u Viencu napisao poznati naš književnik Dragutin Becić. Početkom ove godine izašao je u istom listu prevod pripoviedke istoga pisca pod naslovom »Montecchi i Capuletti«.

Krunitba u Moskvi. Dne 27. svibnja obavio se u Moskvi velik čin po sve Slavenstvo, dne 27. svibnja okrunjen je imperator svih Rusa Aleksandro III. Zlobno i zavidno njemačko novinstvo bijaše pripravilo životopise toga mladoga i velikoga vladara; čete ljudih čekale su na brzogajvih, neće li stići viest o smrti njegovoj. Nu hvala mudrosti ruskih otačbenika, car Rusije zdrav je i veseo gledajući milijune podanika kako kliču »živio«. Ako i nisu ovaj put izpunjene neke nade, koje je ruski narod skapčao s ovim događajem, ipak su krunitbom ojačani uvjeti stalnosti i napredka ogromne carevine. Mi ćemo u budućem broju donieti nekoliko slika sa krunisanja.

— **Noviteti na parižkih glumitcah.** U novije doba prikazalo se je u raznih francezkih glumitih više novih opera i drama, te smo uvjereni, da ćemo ugoditi našim čitateljem, ako im ovdje nekoje navedemo.

Lakmé, opera u 3 čina; rieči od Edmonda Gon-dineta i Ph. Gillé-a, glasba od Léona Dèlibes-a, davana prvi put u »Komičnoj operi« dne 14. travnja, po-lučila je podpuni uspjeh. Čin se događao u nekom velikom gradu britanske Indije. — Uzmemo li pravo, Lakmé ne bismo smjeli nazvati komičnom operom, premda u njoj imade dosta komičnih epizoda; čin sam je inače ozbiljan, a konac tragičan. Sadržaj je u kratko ovaj: Englezki častnik Gerald strastveno je zaljubljen u Lakmé-u, kćerku nekoga bramina. Naj sretniji je, kada je uz nju, a sreću mu umnaža i to, što znađe, da ga i ona istim žarom ljubi. Nu tim žešća je mržnja nje-zina oca, koji ubrzo upozna čuvstvo Lakmé-e, te Bri-tancu prisiže vječnu osvetu već poradi obezbašćenja njegova vrta. Braminu pruža se za osvetu zgodan mo-ment i on bodežem zadaje Gerald u ranu. Nu Lakmé ga sakrije na zgodno mjesto, te se on njenom njego-m i požrtvovnošću opet pridigne i ozdravi. — Iza one radosti, što ju osjeća, kad ga vidi zdrava, pada ona naskoro u zdvojlčnost, jer Geraldova pukovnija mora da ide u odaljeniju pokrajinu. Gerald u birati dvoje: ili da se podvrgne pozivu svojih poglavara i da si tim spasi čast, ili da ostane uz Lakmé-u. Njegova duša bije težak boj. Lakmé vidi, da njegova ljubav mora pod-leći, a uvjereni, da bez Geralda ne bi mogla živjeti, jednostavno se otruje. — Glasba je veoma dramatična i originalna, a imade više vanredno krasnih momenata. Parižka kritika u velike hvale ovu operu, te ju visoko diže nad ostale Delibesove radnje, poimence nad opere Jean de Nivelle i Kralj je kazao.

U »velikoj operi« prikazana je prvi put nova opera Henrik VIII., od Saint-Saëns-a, te je polučila ne-očekivani uspjeh. Libretto sjeća samo u koječem na igrokaz Shakespeara; prva dva čina ne djeluju mnogo na slušaoca, treći čin je već više živahniji, a posljednji je sasna dramatičan. Što se tiče glasbe, ona je mnogo uzvišenija. Mnogi joj doduše predbacuju odveć veliku strogost, preveliku ljubav za refleksijami i recitativi, nu mora joj se priznati odličnost stila, bogatstvo orke-stracije i velika samostalnost u izvajdanju glasbeno-dramatičkih motiva. Saint-Saënsu bijaše najpreča briga, da u ničemu ne oponaša Wagnera, već da svojoj glasbi podade samostalan značaj, a on je u tom i uspio. Naj-sjajniji uspjeh polučien je u dvopjevu u drugom činu, i na koncu kvarteta u četvrtom činu, u kojem je drama-tična deklamacija skopčana sa dražestnom melodijom.

Dekoracije su također izvrstne, a obćinstvo je operu primilo veoma oduševljeno.

U kazalištu »Odéon« prikazana je prvi put Formosa, historična drama u 4 čina od Augusta Vacquerie-a, napisana u aleksandrincih. Drama zvala se je prvobitno *Le Faiseur de rois*, nu pisac je promienio taj naslov, nadjenuv joj ime Formosa — ime junakinje. Junak drame je Rikardo Nevil, grof Warwick-ski, koji je u bojevih dvjiju ruža (crvene i bijele) igrao tako važnu ulogu, da je on postavljao kraljeve i opet ih skidao. Kao uzrok tragičnim radnjam Warwicka navadja se ljubovni odnošaj. Drama se sadržajem i jezikom veoma odlikuje, izvedena je upravo majstorski, obiluje pjesničkim krasotami, te je sjajno uspjela.

Hippolyte Raymond, mladi francezki pisac, napisao je dva vaudevilla: *Les Parisiens en province* i *La Champenoise*, te su u »Théâtre de Cluny« i »Menus Plaisirs« polučila sjajan uspjeh.

U kazalištu »Ambigu« davala se je prvi put nova drama *L'as de Trèfle* sa velikim uspjehom. Radi se tu o otkriću ubojice jedne žene, koju je umorila vlastita njena služavka. U svojoj ruci držala jednu kartu, koja služi francezkom detektivom kao glavno sredstvo za otkriće ubojica.

Novi komad *Peau Nouvelle* od Debrita, koji je pro-uzročio mnogo krike i vike, doživio je u »Palais Royal« podpunu fiasko.

Adolphe Belot, poznati francezki pisac, napisao je dramu *Le rois de Grecs*, koju je izradio po svomu istoimenomu romanu, te je uzprkos nekih nedramatskih epizoda polučila u kazalištu »Gaité« liep uspjeh. — Od istoga pisca davao se je 14. travnja u »Porte Saint-Martin« novi komad sa 12 slika: *Le Pavé de Paris*, koji je također uspio.

Na koncu vriedan je spomena novo uvedeni Ballet noir, koji se svaku večer pleše u »Folies Bergeres«. Crni balet našao je liepa odziva, te su Parižlije s njim vrlo zadovoljni. Dekoracije i u obće sve, što je na pozornici, crne je boje, a isto tako i plesačice. Na lahkome odijelu Terpsihorinih djevojaka ne vidiš ma niti jedne bijele ili šarene točke. Svi mogući nakiti, kojima se plesačica kiti, odijelo, plesne cipelice, narukvice, vienci — sve je crne boje. Jedinu iznimku čini lice plesačice, koje je dobrano namazano sa *Poudre de Riz*. Mogao bi tko god pomisliti, da taj crni balet prati kakova žalostna glasba, nu upravo je obratno. Olivier Mètre sastavio je za to živahnu, veselu glasbu. F. T.

SITNICE

— **Žene u Americi.** Na iztoku i zapadu Amerike ima, kao što je poznato, do milijun muževa, koji se ne mogu ženiti, jer nema dosta žena. Pa ipak, za čudo, ove žene, u tolikoj manjini prema mužkome spolu, živu tako oskudno i kukavno, da se čovjek sgraža, čitajući izvještaje američkih novina. Ove se žene (velikom česti Evropljanke) hrane šivanjem, ili su prodavačice u dućanima, ili radnice u tvornicah. Radnje, koje obavljaju, nagradjuju se vrlo slabo, a nadilaze tjelesnu žensku snagu. Ono malo učiteljica i odgojiteljica također se tuže, da ne mogu od svoje plaće živjeti i da ih društvo ne ceni. — Što da čine ove uboge žene? — Na ovo pitanje, čini se, nije teško odgovoriti. Kad ima milijun neženjenih mužkaraca, — neka si muža traže! Neka se udaju! Ovomu predmetu posvećuje list »Cincinnati Commercial« dugi članak pod naslovom: »Wanted-Wives« (Traže se žene), u kom dokazuje, da se to pitanje ne da tako lahko i jednostavno riješiti. Žena, koja se želi udati, mora udovoljiti vrlo teškim uvjetom. Iztok Amerike pun je doseljenika, koji su ostavili svoj zavičaj, da u Americi potraže bolju sreću. Većina ovih zasitila se je pustolovinami nomadskoga života, što ga prije provodiše, te se nastanila ovdje budi pod imenom »farmera«, budi kano trgovci. Svim ovakovim, koji su si već osjgurili udobni život, ne manjka van jedino: valjana žena u kući. Oni pišu neprestano svojim oblastim i u razne novine, neka im se pošlju žene, kakove oni »zaslužuju«.

Oni hoće žene, koje umiju kuhati i sve druge kućne poslove vršiti, djecu odgajati, šivati, prati i za susjede sličnu radnju obavljati, živad i rogato blago hraniti, a uz to ljubiti muža si i biti čuvarne i kućevne. — U tom grmu zec leži; malo je takovih žena u Americi, a još manje muževa, koji su vriedni takovih žena.

— **Ruski razkolnici.** U Rusiji je vrlo razprostranjena i mnogobrojna sekta tako zvanih šizmatika, koji rade o tome, da se odcipe od grčkoiztočne (ortodoksne) vjeroispoviesti. U današnjoj Rusiji još se uvijek dogmatička pitanja ne rješavaju samostalno, nego u savezu sa političkim i građanskim poslovima. Razkolnici i drugi sektarci smatraju se opasnim po državu. Nego čini se, da će Rusija i u tom poći putem naprednijih zahtjeva, te će u skoro rusko zakonodavstvo zadobiti opet jednu naprednjačku ustanovu. To se bar daće zaključiti iz vesti, koju javljaju ruski listovi: da je ruska vlada odlučila podijeliti razkolnikom građansku ravnopravnost.

— **Amerikanska požrtvornost.** Viest, za koju jedan ugledni američanski list jamči svojom »solidnošću«, da je istinita, takoj je karakteristična ujedno za poznati nacionalni »humor« Američana, da ćemo ju i mi saobćiti, akoprem ne spada strogo u okvir našega lista. Dva stara druga iz škole sastaše se poslje dvanajstogodišnjega razstanka nedavno u Austinu (Texas). Jedan od ove dvojice: sada je lokalni izvjestitelj ondješnjega dnevnoga lista, te pošto je mnogo imućniji od svoga nekadašnjega druga, pozva ovoga na večeru i plati mu nekoliko boca vina. Za večere upitao će novinar svoga prijatelja, šta li je on za ovo dvanajst godina postigao? — „Dodji sutra zorom k meni,“ odvrati mu prijatelj, „pa ćeš doznati zanimivu lokalnu viest, koju možeš u tvoje novine uvrstiti“. Sutradan rano u jutro uputi se novinar k prijatelju; pak šta vidje? Kako je otvorio vrata, opazi svoga jednoga druga, gdje mrtav visi o čavlu. Objesio se noćas o svoju podvezicu. Pristupiv bliže, vidje novinar na nesretnikovu kaputu pričvršćenu hartiju. Na hartiji bijaše pisano: „To ti je, dragi, sve što za tebe mogu učiniti.“

— **Papa na pozornici.** Skorih dana biti će u rimskom glumištu »Argentina« prikazana nova drama od Karla Lottija, kojoj je podloga historička, ali po svom sadržaju vrlo riedka. Junakom drame jest papa Grgur VII., te joj je i naslov Grgur VII. Rimsko redarstvo dozvolilo je prikazivanje ove glume.

— **Škola u vrijeme Isusa.** U analih za vrijeme Isukrsta i prije njega naći ćeš mnogo starodrevnih nazora o poduci mladeži, a među njimi, dakako, i mnogo antiteza i protuslova. Kod Egipćana i Indijanaca bijahu svećenici jedini učitelji; njihova je briga i skrb bila, da puk ostane u gluposti, u kojoj se je radjao. Tek u sukobu Egipćana sa Grci popravio se je taj odnošaj. Aleksandrija postade ognjištem grčke učenosti. Grci su dobro shvatili važnost elementarne obuke. Lykurg odredio je smrtnu kaznu za onoga, koj bi nezvan pričio obuku. No za čudo: učitelj podmladka bijaše u svom socijalnom položaju ravan brodaru i služi za dnevnu plaću. Ako je učitelj htio sedamgodišnjega mladića tući (a nekmo li, ako ga je već udario!) imao je diete pravo, da svoju pisaću ploču razbije o učiteljevoj glavi, a otac hvaljaše njegovu srčanost. Rimljanin se je daleko većma, no Grk, starao o tome, da mu sin bude valjanim vojakom, za to su u početnih školah bili glavni predmeti: gimnastika, gombanje i hrvanje. Drugi predmeti bijahu samo ovi: čitanje, pisanje i računstvo. Pomanjkanje javnih škola bijaše kobno po rimsko carstvo. Stari vek nije poznavao obligatnoga polazka škole. Tek u srednjem veku se je ova ideja porodila zajedno sa idejom obće vojne dužnosti. Za vrijeme Isukrstovo bilo je u Palestini 480 pučkih učitelja. Predsjedatelj senata Gamaliel, učitelj apostola Pavla, podučavaše 500 djece u grčkoj književnosti. Godine 70. piše Josip Flavijus, Isukrstov suvremenik, da već nije bilo djeteta u Palestini, koje ne bi umjelo čitati. Za Isukrsta trajalo je vrijeme školske obuke osam godina. Obuka smatraše se važnijom, nego li molitva i žrtve. Neznanje smatraše se izvorom svake nesreće. Već za Isukrstovo vrijeme učile su palestinske djevojke tudje jezike, osobito grčki.

UMRLI

— **Dr Juraj Pallé**, kanonik sv. Jerolima, preminuo je dne 24. svibnja u Rimu. — Pokojnik rodio se je u Dubrovniku, te je već za rane mladosti pristao svom dušom uz hrvatstvo. Kao ravnatelj zadarske gimnazije bio je izabran za saborskoga člana. Kad je bečka vlada vidila njegov nepokolebivi značaj, kad je vidila njegovu neustrašivost — postade joj Juraj zazoran. Ona ga stade progoniti, te ga posla, pod izlikom da uredi spljetsku

gimnaziju, u Spljet, malo zatim u Trient. Videć Dubrovčani, da mu se kao ravnatelju krati ulaz u sabornicu, učiniše ga veleposrednikom i izabraše ga u sabor. Nu brzo zamuknu njegov glas u dvoranah sabornice, jer ga je shrvala bolest. Iza toga zahvali se na mandatu i ode u mir u Rim, odakle je okom pravoga otačbenika pratio događaje u svojoj miloj domovini. Po koj mu vječni!

BIBLIOGRAFIJA

— **Pjesme Andrije Palmovića.** Sabrao i sav čisti dobitak ove naklade spomeniku pjesnikovu namienio Fran Folnegović. S uvodom popratio Hugo Badalić, Zagreb. Tiskom A. Brusine 1883. Str. 168. Cijena 1 for.

— **Biblioteka univerzalna.** Sv. I. Pjesme u prozi od I. S. Turgenjeva; preveo s ruskoga E. Matić, Zagreb 1883. 16° str. 79. Cijena 12 novč.

Sv. II. Crtice N. Kokotovića. Zagreb 1883. 16° str. 60. Cijena 12 novč.

Sv. III. Slučaj od Jenia Sisolskoga. Zagreb 1883. 16° str. 77. Cijena 12 novč.

Prima se predplata na 10 svezaka, te stoji 1 for. 20 novč. Predplatnici dobivaju knjigu franko.

— **Put na Lovćen** od F. J. Despota, Zagreb 1883. 16° str. 66. Cijena 30 novč.

— **Vese'jković:** Hrvatski veseljak, kitica šaljivih sastavaka za vesela društva, Svezak I. Zagreb. Nakladom knjižare Mučnjak i Sentleben. 1883. Str. 79. Cijena 20 novč.

— **Samuil Smiles:** Značaj, preveo F. Ivan Despot, izdala Matica Dalmatinska brzotiskom Narodnoga Lista 1883. Cijena 80 novč.

— **A. Carpeno:** Kako se pravi vino (prevod s talijanskoga). Zadar, Brzotiskom Narodnoga Lista, 1883. Cijena 50 novč.

— **Orešković Alfred:** Graziella. Francezki napisao Alphonse de Lamartine. Karlovac 1883. Tisak i naklada I. N. Prettnera. Str. 134. Cijena 60 novč.

— **Kiseljak Vladimir:** Nauk o čuvanju šuma. Sa šestdeset i dvie slike. Zagreb 1883. Tisak Narodnih Novina, Str. 202. Cijena 70 novč.

— **Grlović Milan:** Mrtva ljubav. Poviest i stihovih s epilogom »Excelsior«. Zagreb, Knjigotiskarna C. Albrehta 1883. Str. 32. Cijena 20 novč.

— **Julijo Rorauer:** Maja, drama u 4 čina. Prikazana prvi put na hrv. zem. kazalištu u Zagrebu dne 28. ožujka 1883. Zagreb. Komisionalna naklada knjižare G. Grünhuta. 1883. Str. 60. Cijena 30 novč.

— **A. Harambašić:** Ružmarinke, II. izdanje. Nakladom G. Grünhuta. Zagreb 1883. Str. 64. Cijena 35 novč.

— **Matica Hrvatska:** Knjige god. 1882.

I. T. Smičiklas. Poviest Hrvatska. Prvi dio. Str. 756. Cijena 3 for. 80 novč. — II. Dr Mijo Kišpatić i Ivan Šah. Novovjekni izumi. Prva knjiga. 198 sl. Str. 328. Cijena 2 for. 50 novč. — III. Josip Eugen Tomić. Komedije sv. II. Sadržaj: Novi red i Gospodin tutor. Str. 226. Cijena 75 novč. — IV. Turgenjev: Klara Milićeva; preveo s ruskoga i uvodom popratio Josip Miškatović. Str. XXVII i 60. Cijena 50 novč. — V. J. J. Kraszewski: Kolibar, s poljskoga preveo A. Tomić. Str. 100. Cijena 50 novč. — Ferdo Becić: Zavjet. Str. 180. Cijena 75 novč.

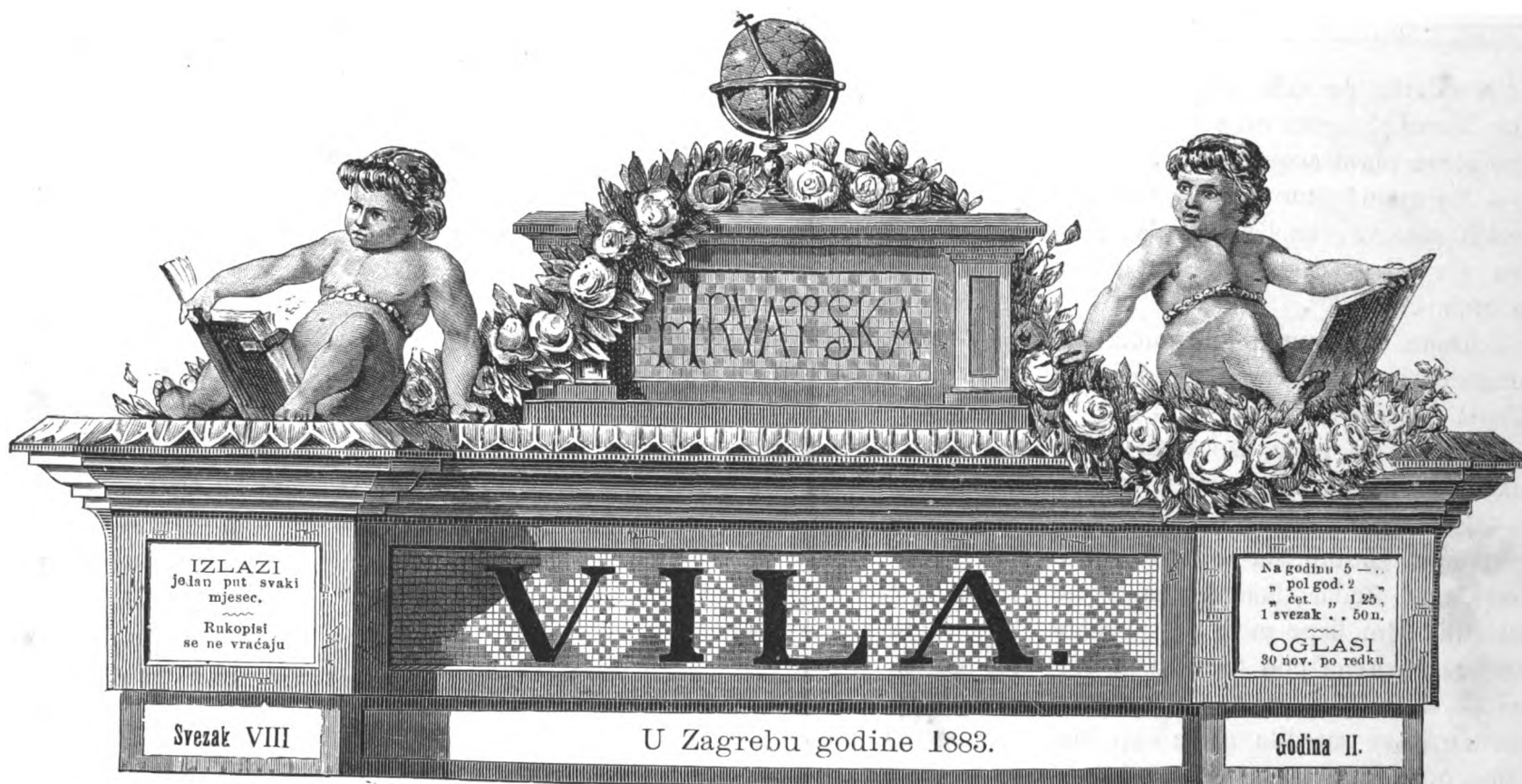
Sve ove knjige dobivaju članovi »Matice Hrvatske« za 3 for.

Homer: Ilijada; preveo s latinskog T. Maretić. Str. 460. Cijena za članove »Matice« 1 for., a za nečlanove 1 for. 50 novč.

Eto krasnih knjiga, koje revna naša »Matica Hrvatska« razaslije ovih dana u hrvatski svet. Iskreno priznajemo, da nas je i ove godine ugodno iznenadila. Nije ovdje mjesto, da o knjigah obširnije govorimo; mi to počimamo već u ovom broju na drugom mjestu i to sa Klarom Milićevom od I. S. Turgenjeva, a nastaviti ćemo u budućem broju prema tomu, kako nam ocjene stignu.

Sve ovdje navedene, kao i ostale hrvatske knjige dobivaju se u nakladnoj knjižari G. Grünhuta u Zagrebu.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut
Tiskara C. Albrehta u Zagrebu.

UROTNICI

Izborna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

VIII.

prav tik crkve, na sjevernoj strani plokate Pažke, oko jedne ure poslje podne, sunčalo se nekoliko mlađjih i starijih ženskih glava. Bilo je liepo, tiho i vedro vrijeme, al je bilo koncem mjeseca siečnja, pa se osjećala već imrzlina, premda je sjalo sunce i ponešto pri-

calo svojim slabimi zrakami. Gradjani Pažki trpili su na velikoj oskudici goriva, jer su im bile okolo stojeće glavice puste i sasvim gole, i kao načičkane golemim kamenjem, te se s toga bjehu i sgrnule pod crkveni zid na plokatu mnoge ženskinje; jedne obskrbljene predivom oko vrata i pletivom u ruci, druge oboružane preslicom i lopatastim jezikom. Čučnuvši, poredale se jedna tik druge, da se malko zajate, ugriju, porazgovore i načevrljaju, i da koješta doćukaju. Gradiva im nije šalilo, jer su zbilja bila kobna vremena, pa im bilo lahko veličajne planove krojiti, prosudjivati, osudjivati, a navlaš o svakoj

ma i najneznatnijoj obiteljskoj razmirici mnogo i mnogo naklapati i priklapati.

U tom vieću imaju najglavnije uloge i naše stare poznanice Maruša i Barica. Ako i ne promisle na svaku koju izuste, ipak medju neizbrojnim, nerazboritim i neslanim izjavami, naidju na gdje koju istinitu i pametnu. Šteta što se svaka od njih sgurila radi studeni na svom mjestu, jer bi tu bilo mahanja, osvrtnja, komešanja, a onako čučimice jedva se mogu podbočiti i glavom ovamo i onamo osvrnuti.

— Zdravlja ti, što se križaš, kano da si se jučer rodila? reče Barici, suhonjasta žena, koju su Lukićevom nazivali; bit će tako mi zdravlja, trke i graje. Turci s jedne, Mljetčići s druge, a oni bies ih krstio, ta pomozite mi reći, dà, oni Majarci, s treće, a kud ćemo mi?

— Ne bulaznite toliko, draga kumo, odvratí naduto Barica, vi govorite kao da su vam pisali kud i kamo će koji. Vidit ćete, da će sada bit mira, pošto su zatvorili i razagnali one, koji su smutjivali sve ostale.

— Dà, dà, istina je, reče kimajući glavom jednooka Bumbarova, i ja sam čula govoriti neke pametne ljude, da su ti...kako ste ono rekla kumo?... Barja...nè, nè, tako.

— Majarci...tako mi zdravlja.

— Majarci dà, divlji ljudi, koji djecu u zibkah dave, šilom ih badaju, da im krv izsisaju. Bože nas sačuvaj, da ovamo dodju!

— Ne budite toli plašljive! reče, ustane i opet čepnu Maruša sučelice Barici i Lukićevoj. — Vi ćete, da znate sve bolje nego pop Luka. On znade i gdje vragu biela dlaka raste, pa ne ćete, da donjuši onakova glava, što se po svijetu mete. Mudra glava, al za sebe drži. Ja sam iz njeg napipala po gdje koju — obazre se plašljivo, te zaškilji na desno, jer je tudjer prolazio nekakav patuljak, desetnik Landove straže, pa onda šaptnu: ovaj će na skoro u rat.

— Kamo, na Turčina? zapita Lukićeva.

— Dà, baš na Turčina, nastavi Maruša na po glasa. Sakupljaju junake, ovamo blizu, na otok Krčki, a u pomoć onomu knezu proti Madjaru.

— E nisam ja tako rekla, tako mi duše! ali teško ti ga, meni, kada susjedu kuća gori!

— Uh, kako uvijek sumnjičiš, puhne ljutito Barica, podignuvši u zrak ruku, kano ostilj, raztvorenih i naperenih prstiju. Pusti, ne prekidaj, Maruša znade više o polnoći, nego ti o poldnevu.

— Ala čuda! tà vas nisam ugrizla, odvratí uvriedjena Lukićeva. Tako mi... još nisam ni progovorila, a vi ste mi rukom malo ne oči izbola.

— Šutite, šutite, sram vas bilo! Vi biste se brzo za pasju dlaku zavadile. Pustimo ratne stvari mužkarcem i vojnikom, a porazgovorimo se o domaćih poslovih. Ja bih vam još jednu pričala, ali — mljaskne ustima — ali

nas je odviše, pa nebi rada... Jezik za zube Marušo! opomenu samu sebe, te hitro stane plesti svoje čarape.

— Joj meni! čulo se više različitih ženskih glasova, kaplja joj pala, koja prva i nasikne drugomu ob onomu, što bude čula.

— Dajte, dajte, umoli ju Bumbarova, namatajući svoje vreteno; što bude ovdje rečeno, nebojte se...

— Kano da je u izpovjedi popu Luki, primieti Barica, nasmiehnuvši se.

— Zar mislite vi, odpoče Maruša otajstvenim glasom, da se Jaga s kćerju preselila u Zadar, kao što su ovud razglasili? Hm, liepe moje glave! Stara vam je zatvorena pod tornjem, a Stošica — slušateljice sve se bjehu naprvo prignule i sve zaredile glave oko Marušina nosa, kano guske kad se o kakvoj gljisti jagme — Stošica se bani i šeće po krasnih Landovih komorah.

U to dotrča razdrpan dječko vičući: Marušo, ej Marušo; ljudi vas traže; dodjite točit vina.

Krčmarica skoči i odšulja se, da dade vina, a one ostale ostanu zapanjene motreći jedna drugu plaho, kano da im se pod nosom razprsla lumbarda. Predući i pletući, uplete svaka svoju, bilo zlobnu, bilo neslanu, žaleći za Marušom, koja bi bila utišala njihovu znatiželjnost. I Maruši bilo je teško ostaviti svoje drugarice, jer se ona ponosila med njima najmudrijom govorinjom; ali trebalo je i živjeti, trebala se i hraniti, a jedini joj izvor dobitka bijaše, što je preprodavala nešto navodnjena vina u svojoj skoro podzemnoj malenoj pivnici.

— Evo me, evo! oglasi se ona, pa zaškrupnu ključem, otvarajući stara i već izgledana vrata, svoje pivnice. Stupite napred, nude dok nažgem svieću, jer je već ovdje tamno.

Za petami joj unidjoše tri muške glave, obučene nekako na vojničku, te sjednuše za dugačak, uzak i bršljiv drven stol. Medjutim stara krčmarica izkreše vatre i zapali velikom mukom uljenu svieću, te donese ju i objesi o tanku žicu. Svieća drhtnu i zaziblje se medju nosovi naših došljaka. Jedva se moglo razabrati gdje koje slabo razsvjetljene crte na licu tih vojnika; nebi ih čovjek ni prepoznao, da nije tu sjevnuo dugi i grbavi Šugarov nos, a naravski da je uz njega morao sedjeti i njegov nerazdruživi prijatelj Šulok. Treći bio je krosnat i visok mladić, te premda mu na licu nije još probijala mahovina,

ipak njegov strojni uzrast i pune, zažete mišice, pa i živahne oči, odavahu ga jakim, okretnim, opreznim mladićem. Bio je on novak. Čim je stupio u vojničku službu, morao je poput mnogih drugova odbroditi prama otoku Krku, jer se je već tamo strašna kaša mutila.

— Marušo donesi svakomu pol vrča vina, al nemoj se šaliti; ne daj nam navodnjena, jer takova imademo i kod svoje kuće.

— Uh, Bože me sačuvaj! Šugare moj, imam ja dušu za Boga; nije mi se drago izpovjedati radi malo vode. Znam ja tko tako čini. U zdravlje mu bilo. U mojoj pivnici nezna se za vodu. Ne da se hvalim, ali moje vino je svakud pohvaljeno, a vi ste vinske mušice, pa najbolje znate, kakovo se vino u mene toči.

— Naopako čovjeku, kad si sam sebi kuje tako dugačku pohvalnu svjedočbu, nasmjehnu se Šugar.

— Uh, već mi bilo na kraj jezika... što sam već ono htjela reći?... uvijek bodkaš, ali pazi, da se ne nabodeš.

— Dobro je, dobro, pucnu jezikom Šulok, pa skinuv vrč izpod nosa, položi ga na stol. Šteta što nije malo oštrije; crno je i ljubko, ali neslastno kano surotva.

— E, moj dragi, tebi je pak kano surotva. Bravo, i ta je još ljepša. Toga još nije nijedan živ rekao momu vinu. Ti si navikao rakiji, izgorilo ti grlo, utupio ti ukus i jezik, pa krstiš surotvom, ono što je mlieko.

— Tako, Marušo, tako; ošinite ih kako valja. Nije bogme prigovora ovomu vinu. Ovakova ga je malo gdje u našem Pagu, dometnu najmladji drug.

— O, ti znadeš što je vino! prihvati stara zadovoljno, te se nakloni glavom prama govorniku. Ti znadeš prosuditi valjano, ti si pravedan i pošten sudac, a vi, koji ločete rakiju, reče, obrativši se prama onoj dvojici i podbočivši se, vi se porugujete sa mnom i mojim vinom, dočim ovaj ovdje, moj iskreni Martin...

Šugar i Šulok počmu hihotati, a starica ih promatrala začudjenim i srditim okom.

— Oj jadna Marušo, zar su te već i oči izdale, ta kakav ti je to Martin?

Maruša nasloni se rukom na rame mladiću, pa nagnu glavu, nahevši mu ju sve do izpod nosa. Uh ti si to, Marko? vidiš no, kako sam se prevarila! Što ćete, ne zamjerite; vid mi jako dobro ne služi, a ovdje je nekako odviše

tamno, pa se čovjeku lahko premljeti.

— Bona šera komčie! začu se pun glas iza Maruše, koja se prenu, iznenadjena tim debelim glasom, što se bio pojavio iza njezinih ledja.

— Zdravo! odvrte komšije. Sjedni ovamo do nas, Filipe, da se napijemo, ili je možda što nova?

— Ne, ne, nije! Narednik dozvolio mi, da se prošećem malo po gradu. Ta što da uvijek sjedim tamo kod Landovih uznika? I tako nije pogibelji, da uteku. Vidio sam vas ovdje, pa sam i ja zabasao, da srknem kaplju vina.

Filip bio je u Landovoj službi. Nije bio ni pravi Talijan, ni pravi Hrvat; bio je nekakav šišmiš, al je ipak govorio prilično dobro hrvatski. Dobar veseljak, iskren prijatelj, sviestan svoje dužnosti.

— Marušo, jošte dva vrča, ali onoga boljega.

— Ne zanovetaj, Šugare, večeras oko mene. Boljega nećeš ni u Mljetcih naći. Nude pokusi malo ti, Filipe, pa reci svoju.

Filip potegne, dobro potegne, te jedvice odahnuv: hè nije slabo ali u Mljetcih bit će boljega, odvrati.

— Kako je to? primieti stara, kad odavle ide onamo, a borme na putu ne postane boljim.

— E, ja nisam valjda nikad pio onoga, što dodje odavle, jer u Mljette otvoren je put sa svakoga vjetra, a ne samo iz Paga.

— Ali nije ga do Pažkoga, pa vozio se liepo iz Levanta grada, okašlje se starica, koja nije htjela u ničem popustiti. Pomoći slinom dva prsta, te usjekne uljenu svieću, a stinj počeo čičkati i jedva je buktao oko njega pahljić modраста plamenka.

— Nude užgi, Marušo, još jednu svieću; zar ne vidiš, da se ne vidi ni vrča ponesti k nosu?

— Evo sad nà, samo ako nije suha. Nikad mu nije pravo, a neće biti zadovoljan niti na dan sudnji taj blaženi čovjek. Ej Šugare bugare, ne ćeš imati doma niti jedne svieće, nego ćeš pri ognju večerati, a ovdje zapovjedaš, kano da ti zvone u džepovih zlatni cekini, zaprijeti rukom starica, pa podje, da potraži još malo svjetla.

— Ajde, Marušo, javi se Marko, toči jošte dva vrča vina, da se junaci napiju. Možda ti se ovamo nikad već ne svratimo, ako je istina, da moramo uz Landa na pomoć Krčanom.

— Kako da nije istina, hoće Šulok, kad su došli glasi, da su Madjari pod hrvatskim banom Magyarom pali na Senj i Vinodol, da udare odanle na Krk?

— Pa što nas briga zato? viknu Šugar, neka se svaki češe, gdje ga svrbi.

— Ta ti valja, ali izčupaj ti Filipu sve dlake izpod nosa, ako nismo prije osam dana osvanuli pod Krkom! kliknu, pa zasuče brkove desnicom.

— Duše mi, tako nije pravo.

— Dakako da nije pravo, Marko moj, ali ti još ni jedne druge ne znaš, produlji Filip, škiljeći na desno oko, i kimajući glavom do Markova nosa.

Na ove rieči, premda već svi malo ponapiti i nategnutih ušiju, otvore bolje oči, pa zapanjeni očekivahu, da nastavi i otkrije tu svoju drugu.

Filip ih je razumio. Svrnu pogledom oko sebe, te namignuv svojim drugovima, mahnu glavom prama starici, koja je sjedila i plela iza njega.

— Zar se mene bojite? javi se ona iz kuta, ne dignuvši očiju, nego tobož brojeći kutlice na pletivu, kano da su joj tudji poslovi deveta briga, pa nastavi opet hitro udarati iglom o iglu: tiki, tiki, tiki... kano njihalo na zidnoj uri. Meni nije stalo do mužkih stvari, reče nehajno i bezbrižno starica. U ostalom meni u jedno uho ulazi, a na drugo izlazi. Imam ja dosta, a i previše svoga posla, a da bi mi se za tudji marilo.

Svi se nasmiju.

— Znamo mi to, znamo. Tu se neradi o kakvoj državnoj tajni, a još manje o kakvoj veleizdaji, pa ipak vremena su pogibeljna. Pritvorite malo vrata, reče tišim glasom Filip, pa nastavi: Molim vas, braćo, ja sam od malo vremena ovuda, pa mi je malo koji dobro poznat; bit će ih liepih i grubih, ali jučer upoznao sam djevojku kakove nisam vidio još nikad. Recimo pravo, nešto je preveć blieda, al duše mi moje, da obadješ sve Mljetke takova lica ne nadješ. Ja se ponešto razumiem u ljepotu, znate vi, jer sam toga sijaset po svietu vidio, al takove nisam mogao opaziti ni na oltaru u crkvi.

— Ma koja to može biti? zamumlja Marko kano da sam sebe pita. Nasloniv zatim glavu na ruke, uze trti čelo, nebi li tu sliku tudjer izdubao.

— A gdje si se ti zagledao u tu divnu sveticu? nasmiehnu se i naruga mu se Šugar, igrajući se praznim vrčem na stolu pred sobom. Malo bi se otrlo, da je ja nebi pogodio.

— Možda i nebi tako lahko, našali se Filip. — Nu da vidimo. Reci, pogodi!

— Evo, da se okladimo za vrč vina! kliknu i udari vrčem po stolu.

— Ala, evo desne ruke! prihvati preko stola Šugarovu već pruženu desnicu.

— Sjeci, Marko, viknu Šugar, nebi ga tko ne plati!

Marko mahnu rukom i udari unakriž, gdje su se bile zauzlale njihove desnice.

— Moj Filipe, vidio si ju u Lando-vih dvorih.

— Ne pita se gdje sam ju vidio, nego što je i tko je.

— Aj, aj, izgubio si! Plati vino, po-strže se za uhom Šulok.

— Kaži istinu i plati vino, nastavi Šugar svetčano. Liepa Stošica bila je u konaku Landovom, nu tebi se neda platiti vino.

— Bit će Stošica, ali ne ona, koju ti misliš, odvratilo ozbiljno Filip. Poštene mi rieči, nisam je tamo vidio; dà, ona je dolazila možebiti odanle, nu ja sam ju vidio, kad su ju vodili u tamnicu.

— U tamnicu! odsjeknuše nekako čudno tri različita glasa.

— U ime otca i sina i... križajući se obima rukama, skoči na noge Maruša, pa bacivši pletivo na stran, približi se ljudem. Toga se još nije čulo, da bi poštene djevojke vodili u tamnice. Morala je nešto debela zafri-gati! Sumnjala sam ja uvijek ob onoj potmurenoj grinti.

— Šuti, babo! otrese se Šugar; ne-moj Boga vriedjat i duše si utapljati. Ne pentaj sve, što ti u pamet sune. Ne znaš li ti, kakova se tu djavolska mreža plete. Pitaj ti Šugara, pa ćeš drugčije suditi i govoriti.

— Nisam te uvriedila, a kad braniš, kaži ti što boljega, odvratilo malo ne uvriedjena starica i posadi se opet na svoj stolac, pokupivši na koljena pletivo, i sučući razmotano klupko.

— Ne zamjerite ni jedan ni drugi, zakrenu glavom Filip, ali ja sam u stanju, da vam stvar najbolje razložim onako istinito, kako nijedan drugi. Djevojka je odvedena u tamnicu ne radi svoje krivnje, nego radi tudje nepameti. Da je djevojka što skrivila, nebi joj i majka u tamnici čamila.

— I majka? puhnu žalostnim glasom Maruša, sklopivši na trbuhu suhonjave ruke.

— I majka dà, i majka, okrenu se i zaklima glavom naprama starici, a ni majka nije ničemu kriva. Landu do-

šla nekakva uhoda, pa mu otkrila ne-koje tajne, koje nije pametno ovdje pripovjedati, jer je svakomu glava draga.

— Nebi se ni vrag domislio, čemu se taj Lando... škrinu ljutito Šugar. — Znam ja onoga lisca! Nego ostavimo sada njegove tajne. Plati vino, hrknimo kaplju, pa onda pripovjedaj. I tako dobra biti neće.

— Nek bude! Marušo toči vina, reče Filip i poda staroj prazan vrč, pa uze kazivati: — Bilo na tri kralja, kad je došao ovisok i koščurast čoban, da se prituži gradskomu poglavaru, kako mu je nestalo ladje i sluge, koji bješe prehitio iz Zaglave u Pag nepoznata gospodina. Landa nije bilo onda kod kuće. Pregledavao je galijske. Ja sam bio pri straži i tu sam čobana propitkivao, kako se to dogodilo, nu on nije znao ni biele, ni crne, nego one noći, kad je vozio sluga nepoznanca u grad, nestalo mu i sluge i ladje, a nije ih našao još ni dan danas. Mene s toga nije ni zub zabolio, ali odmah treći dan po tom morale su u tamnicu i majka i kći. Kako dočukah na po uha, bile su zapletene u taj posao, a uz nje i nekoji ovdešnji gospodin, ako se ne varam, imenom Mirković. Sad nije traga ladji, ni vozaču, ni gospodinu. Bio je pozvan pred Landa i neki Bratković, ribar, desetnik gusara.

Šugar počeo strgati se za lievim uhom i plaho pogledavati svoga druga Šuloka.

— Drugi dan, opet će Filip, žene su unišle u tamnicu, a Bratković šetao je slobodan po gradu. Sad koji je mudriji, nek sudi i pogadja, što će se iz toga poleći.

— Hoćete li, da vam ja jednu nepametnu kažem? reče Šulok. Započelo je proganjanje, a prva na redu bila je Silotićeva. Zašto? Mislite li zato, što je Silotić bio urotnikom? To je samo koprena, a iza nje druga se je igra zasnovala. Ti mi napominješ, Filipe, Mirkovića, ali njega s toga ne boli glava. Mirkovići, otac i sin, odavna su već zamukli vječnim mukom. Svakud se za njih obašlo, i o njih razpitavalo, nu kano da ih je oblak odnio. O sinu moglo bi se pomisliti, da su ga Mljetčani odveli i pod olovo zadnili, jer se on nešto mješao u posao Bratkovićev i Silotićev; ali stari otac, onaj tvrđica, ukočeni Ivo, desna ruka Mljetčanom, on bi za stalno, da je živ, bez svake zaprieke bio već došao u Pag. Dakle? Morali su zaglaviti, nu kako, to se ne zna.

CARICA MARIJA FEODOROWNA

CAR ALEKSANDRO III.

— Ti se varaš, prijatelju moj, presieće mu Marko, iztrusiv nešto vina; a što bi rekô, kad bih ti ja kazao, da ga drži knez Ivan zakovana u svojih tamnicah u Krku?

— A, a, a! ... sad mi je puklo pred očima, kliknu Filip, stisnuv obrve i razširiv oči, kano da je spetio šestu, najnoviju stranu svieta; sad mi je razumljiv onaj tajinstveni razgovor, što su ga medju sobom držali negdašnji Pažki konte Frane Bembo, Andrija Kontarini i naš Lando o nekom Ivu Mirkoviću, koji je u Krku zaslužnjen u tamnicah kneza Frankopana. Kako sam razumio, oni ga žele osloboditi na svaku ruku, jer da će bez dvojbe ondje zaglaviti, čim pade madjarska vojska na Krk. Čini mi se, da mu sina Mata nije više tamo u tamnici. Po njihovu mnienju, ili je svršio u verigah, ili se biegom spasio. Pa kako je sad moguće i pomisliti, da je on bio upleten u Bratkovićevoj i Silotićevoj zavjeri proti Kosiću?

— Ipak ja bih prisegao na živoga Boga, da je on najbliži i najveći uzrok, što je Stošica danas u Landovih tamnicah, zakrči Šugar i lupne šakom po razklimanom stolu.

— Nemoj skoturiti vrča, viknu Šulok i prihvati oberučke okrut, te ga donese pod nos, a kad debelo gucne dva, tri puta, nastavi: — Nemoj vikati, Šugare, ni glave si razbijati o tuđjih poslovih. Najhudje se praskati, gdje te ne svrbi! kimne i pogleda mu preko ramena, pa namigne lievim okom na čovjeka, kojega nije bio jošte nitko opazio.

U to zakašlja neko u tami za drugim stolom, pri vratih, i reče: — Gazdarice, nude kaplju vina! debelim nestalnim, malo ne tresućim glasom.

Maruša, zamišljena, prene se, kano iza sna: — U ime moje, tko je to Božji? Barem da si se, čovječe, oglasio, kad si unišao, a ne tako lupežki. Evo ljudi pri razgovoru, a ti udri slušaj. To nije baš ni liepo ni pošteno.

— Ne šuščaj, bako! Ta ovo je javna krčma, a stalo mene do čijega razgovora. Donesi vina, da nakvasim grlo. Trudan sam ... žedjam, da ne mogu dalje. Donesi hitro!

— E hitro, dà hitro, a ne znam ni koliko. Daj ti Vlahu prst, a on će ti svu ruku! zamumlja stara i podje k bačvici, da utoči.

— Ne zanovjetaj, nego prodaj čovjeku vina, kada te pita! zagrmí sada svojim gromkim glasom novi taj nepoznati gost.

Ona četvorica, dobro nakićena, okrenu glavom, te čudnim i porugljivim posmjehom gledahu na ljutita došljaka. On je pako šibao oštrim pogledom prama starici, koja mu se je bližala punim vrčem i sviećom uljenicom u ruci. Starica ne približi mu se preveć k stolu, nego protegnu suhonjave ruke i metnu vrč na kraj stola, opazivši, kako se je njezina žižica odsjevala u njegovih očijuh, kano da mu iz zenicâ ognjevite iskre proti njoj vrcaju. Stara se pobojavala, te reče zatim, da popravi svoju neopreznost:

— Oprostite, prijatelju, mislila sam, da je to naš pijanica Kinina, a sad vidim, da ste tamo izpod gore. Imate li možda masla na prodaju, što li?

— Kakova to masla? Trgujem govedjim blagom i drobnijom živinom.

— A gdje ti je to blago?

— Što tebe briga? Hoćeš li ti pazariti? reče i uprie mrki pogled Maruši u lice.

— Hè, da imaš jednu nepreskupu ovčicu, otresla bi ti ju rad mlieka.

— Ne imam mliekarica, već samo ohodnica, nuklića i starka.

Taj govor prekinu nenadani gosti. Bilo je to nekoliko oružnika, što su se poredali pred vratima, te poimence pozivali, svakoga od one četvorice u ime Landovo da se njihovoj zapoviedi podlože, i da se odmah, u njihovoj pratnji, na račun pred Landa postave.

Nijedan ni rieči ne izusti, nego svi ustanu. Jedinu je Šugar pomnjivo motrio nepoznata Vlahu, kano da će ga očima pojesti. Nu nije bilo stanja. Plate račun, te novce na stol bace. Tad pokupi Šugar sve u šaku, pa Maruši u pjest sasus, te joj nekako napolak turobno, napolak šaljivo, al tiho pri uhu zapjeva staru svoju pjesmu: „S Bogom nona draga, neš me već viditi, tvoga vinca piti. Čuješ onog vruga? Zove sluge svoje, u tamnice zove, da ne obudove, kô će klupe tvoje! hijuju!“ Na to začuju se rieči: — Birbante d'un schiavone! Čuješ? znat će ti duša! To bješe poviknuo poznati nam Talian desetnik, poprativ svoje rieči groznom kletvom. Šugar odleti prama vratima i pogleda u lice govedjeg trgovca, koji je sjedio pri izlazu i koji je u taj čas škripnuo zubi, valjda na uvriedljivo desetnikovo vikanje. Prvo nego korakne preko praga, Šugar opet opali pogledom nepoznanca. Sad im se oči susretnu, a nepoznančev mili pogled zabaja i prikova Šugara na pragu. Šugar, ustobo-

čen i kano okamenjen, motrio je inostranca, ali ga oružnici uhvatiše, koji za rukav, koji za ovratnik, te ga odvukoše sobom, da ovrše što točnije nalog njihovog kapetana i gradskog poglavara.

Maruša, kano da je na trnju, nije mogla dočekati časa, nebi li već jednom trgovac svoj vrč izciedio, da pivnicu zatvori, jer se je bojala još kakvu neugodnu posjetu. Počeli se oblaci sakupljati, mislila je ona, pa nije pametno, da se za vremena oluji ne uklo-niš, te u sigurno mjesto ne utečeš, kad pogibelj prieti.

Nepoznanac plati, zahvali, ustane i podje. Maruša zakračuna vrata, sjedne do jedva žmireće uljenice, i stane prebrajati dobitak.

Nepoznati trgovac pohiti brzim korakom preko trga, pa zamaknu u uzku ulicu na sjevernoj strani grada. Bilo već kasno doba noći i malo gdje se čulo na putu kakav korak, ili uz slabo razsvjetljeni prozorčić prepiranje nesložne koje obitelji.

Šugar, koji se je bolje bio približio tobožnjemu Vlahu u Marušinoj pivnici, bio mu je, kad ih je ona popratila sviećom do vrata, dublje zavirio u plamteće zenice, i nanjušio Pažana u odjeći Vlahu. Ne bi bio prisegao baš, tko da je. Lice bilo mu poznato, nu nije ga mogao i znao pravim imenom krstiti, tim manje, što je Silotić već davno u njegovoj pameti bio medju mrtvimi. Svakako želio se je osvjedočiti, ali već nije bio slobodan. Lando odavna je vrebao na Šuloka i Šugora, pa ih s toga bješe obustavio u pivnici, pozvao preda se, ne bi li ih prestrašio i štogod izpipao o sumnjivom dolazku Mirkovićevu u grad. Želio je, da se osvjedoči o njegovom ljubakanju sa Stošicom. Lando bio je čovjek prilično naučen, šegav i okretan, ali i Šugar bio je oprezan i tako hitar, da nije se htio nikad uloviti u kapetanove zamčice. Znao je on mnogo koješta, al se je znao vješto i budalom prenavljati, pa se njegov glavar htio njegovom tobož iskrenom budalaštinom okoristiti, ali nikad mu nije pošlo za rukom, da štogod izvjestna i istinita dokuči, i da toga čovjeka pravo shvati.

Čim stupiše pred Landa, nahrupi on na nje, kao da će ih sve zubi pregriziti, spotičući im grmećim glasom sve, štogod su u pivnici govorili, i prieteći im strahovitom kaznom.

Šugar se nakloni do zemlje: — Opro-

stite, milostivi gospodaru, što vam preuzimljem, ali nije bilo baš sasvim tako.

— Muči ti, farizejska huljo, što rečem, ne pogriješim nijedne!

— Klanjam vam se kao svetom Otcu Papi, ali Vaša sjajnost svega ne pogadja, jer se nije nitko usudio reći, da ste vi okrutnik, gori od Turčina. Čuvaj Bože! kad se to dokaže, evo naše glave.

— Dosta. Već nijedne. Tko je tebe tu imenovao odvjetnikom? Ajde na njih teške negve i uzke lisičine! Nek se u tamnici kaju.

— Neka bude, zamumlja Šugar, okrenuv se da podje; bolje da se sve ne znade. Kad se stražari povratise, pozove Lando k sebi svoga viernoga desetnika, te mu naloži, da opet pred njega dovede toga nesretnoga Šugara. Desetnik podje i doprati Šugara već svega sapeta u željeznih okovih.

— Ovamo, bezobrazniče! viknu i povuče ga k prozoru; vidiš ondje, posred plokate podignut ću vješala, da komboliš ljudem na smieh i porugu, a djeci na strah i trepet. Ti se odviše igraš svojom glavom, a meni si odavna na zubu. Čuvaj se, da ti ne odbije zadnja. Što su značile one tvoje zadnje rieči? Zašto je bolje, da se sve ne znade?

— Jer bih ja rada, da nitko ne razbija momu gospodaru sladke sanje.

— Tko ćeš, da mu ih razbija? Ne bojim se. Briga mjesečinu, što pseto na nju laje. Teško onomu, tko se usudi ma samo prst proti meni podići!

— Ipak . . . ipak te osveta čeka, a osvetnici bliže su, no ti mniješ.

— Presumnjivče! opet kažem: ne šali se glavom! Jao tebi, ne izneseš li na čisto istine!

— Evo, gospodaru, šapne tihim glasom Šugar, u gradu je Mate Mirković, glava bune, koji pod tobom jamu kopa.

— Ajde, ne luduj! nasmije se Lando. Nije više traga toj smutnji, a ne buni. Mirkovići, otac i sin, znam ja, da čame u tamnici kneza Ivana, pa me s toga malo boli glava.

— Il' te boli, il' ne boli, i meni je pravo, ali veruj, on se tajomice prebija po gradu. Nešto snuje. Što li? Nitko toga ne znade.

— Odvedite ga u tamnicu! zagrmí Lando, zovnuv straže; odvedite ga, da mi tu ne budali. Znat će on i njegovi druzi, kakva im se popara kuha. Mudri su to ljudi, ti kozari, pa hoće da se po krčmah razgovaraju o državničkih spletkarijah.

Mudar bio je Mljetčić. Znao je on, da Šugar drugamo smjera svojim ulagivanjem, nu ipak one noći nije mogao udobno spavati na svojih mekušćih. Svaki čas bi se probudio, a svaki put onako polusnenu, vrzale su se rieči Šugarove po moždjanah. Oholost i bahatost nije mu dopuštala, da se toliko snizi, da povjeri, premda nevjerojatnu, nu ipak odviše važnu stvar u ruke prostomu vojniku. S druge strane dvojio je, da će njemu samomu poći za rukom, da otkrije niti kakove zavjere, a želio je zadobiti veće nagrade, i učvrstiti se u pouzdanju svoje vlade. Stoga bješe naložio, da se sasvim skrovno pregledaju ulice, po mogućnosti i kuće svega grada, ali o Mirkoviću, ili kakvoj zavjeri ni čuha ni sluha. Sjetio se ipak, da u najskrajnoj potrebi služi i najhrdjavije oružje. Mnogo puta, da postigne svoje svrhe, nije se žacao najneumnijega sredstva i najnespretnijega

orudja. Lando sjeti se opet Šugara. Mislio je: budem li sazeo iz njega što dobra i koristna, bit će meni na čast, a njega je lahko opet baciti na smetište. Dapače čutio je u svome srcu već unapried nekakvo sladko zadovoljstvo; nazirao je u tom slučaju koli osobni, toli javni vrhunac svoje sreće. Tad je imao jačega uzroka, da si pridrží u svojih dvorih svoj mili plien nježnoga spola; imao je boljega povoda, da mu se predadu na milost i nemilost mati i kćerka. Želio je vidjeti pred sobom sgurenu na koljenih tu staru, tobože, ponositu Jagu; a kakva li zanj radost, čim ugleda čelom u prahu, do svojih noguh bliedu i drhćuću Stošicu, proseću milost za sebe i za svoju majku, obnemoglu staricu, da ih ne pušta odvesti tamo daleko preko mora u tudju zemlju, u te nesretne Mljetke? Pasti će stid, malaksati će postojanost, skrhati će se kriepost! Srdce mu je raslo i širilo se, a duša mu je venula s radosti iza takova promatranja i snatrenja. Nije on mogao mirno spavati, nego se je prevraćao na mekanom krevetu, jer se je nadao, da se približuje konac njegovoju žudnji, da se uskoruje nagrada tako izčekivanom cilju. Nu buduć je to bila u njegovu srcu samo žudnja i pohotna strast, a nipošto zatrava i čista ljubav, koja ga je na to gonila i tjerala, previdjaše on strahovite i zdvajajuće borbe, zaklinjanje, strah, plač i smrtnu borbu. Slutio je u toj sladkoj čaši ocjedke otrova, slutio osvetu, groznu kaznu . . . krv . . . smrt. . . . Ipak nije htio, da odustane od zlokožne svoje namjere. I po treći put pošalje po Šugara.

(Slieji)

Poletarke

IV.

Ko Hrvatska ti si, milko,
Liepa, ponosita;
Ko Hrvatska samo časom
U crno zavita.

Tvojem sužanj bit ću uvijek
Krasu divotnomu,
Ko na domu rob sam, sluga,
Tudjinac na svomu . . .

Svedjer će me bajnost tvoga
Uzhićati lica:
Roda moga neću biti
Nikad izdajica!

V.

Čudan sanak noćas snivah,
Dievo milena:
Da na tvom sam bio njedru
Ruža rumena.

Da se miris tvoje puti
S mojim takmjo,
Divan tračak da ti sjaja
Ruj mi ovio.

Pa da cviet sam tuj uživo,
Lane ljubljeno,
Makar da mi uvehnuti
Bilo sudjeno!

VI.

Da sam Dante, divni pjesnik
Divne Komedije,
Da mi njegov viek zeleni
Vienac glavu vije,

Za ljubav ti, za sladosti
Tvojih poljubljaja,
Do bi silne čare Pakla,
Čistilišta, Raja:

Veći pjesnik tad bi posto,
Neg li bijah prije:
Pogled, cjelov i zagrljaj —
Divne l' trilogije!

J. K. Ostojić

POD STAROST

Istinita crtica iz života

I.

Nedjelja je po podne. Po običaju, sastali se ja i župnik, pa šćemo gore, dolje, naklapajući koješta, da lakše dan utučemo. Pred obćinskom kućom sgrnuo se sajam. Tu je vika, psotka, natezanje, mrmljanje. Mješaju se starci, žene, djeca. Sve bledo, mršavo, izdrpano; sve sama sirotinja. Čula ona, da je došlo novca za podpore, pa došla moljakati. Samo ćeš gdje koga viditi po bolje odjevena, gdje po sred hrpe šeta, te držeći se ozbiljno, mućljivo, samo po gdje koju priklopi. — Taj je već prije uglavio s načelnikom; on je siguran za najveći dio, pa mu nije brige ni vikati, ni moljakati.

U te mjere, eto k meni i k župniku poznata nam starčica, za čudo čisto odjevena. Koraca naglo, kao da nosi muštuluk, a kapu naherio, kao da će u svatove. — Dodje, skide kapu i zakrišta glasom, koji je više nalićio vrisku ranjena zeca, nego li glasu čovjeka:

— Hvaljen Isus i Marija!

— Bog Karlo! Koja dobra?

Na to on ni besjede, nego se maši u džep, te izvuče komad smrljužane hartije. Dade župniku, koraci natrag, pa stoji ukoćeno, smješno, čudački, a ustnami krivuda; ne znaš, da li jih prči na plač, ili na smieh. Kako uvijek izgledao turoban, kako ga uvijek posula kratka, oštra, prosjeda brada; kako mu brk bio uvijek uzkuštran, danas mi se činio za čudo uredan. Bio je obrijan, počesljan, zasukao brk, te ja pomislih: Karlo danas ne traži milostinje, biti će druge gusle.

— Dobro, Karlo, reći će župnik. Otidji u Jablanac, donesi krštenje i dozvolu, pa ću ja napovjedati.

Karlo prokrišta nekoliko ludorija, potegnu kapom niz desno uho i ode, vrcajući nogama po ciganjsku, da ne rećem po štucersku. Ja ne mogoh pojmiti, je li moguće, da se Karlo ženi. — Ta prošlo mu je 50 godina, a nema nigdje ništa. — Odkle da se ženi? Bit će šala.

— Čekajmo, presjeći će župnik. — Divane, da je skucalo nešto novca, pa mu neda djavao mira, dok ih ne potroši. U tom će se razbiti i ženitba.

II.

Kuća Karlova bila je još od starine uboga. I otac mu bio tudja sluga. Nije sreće, rekli jedni; nije pameti, govorili drugi. — Cielo njegovo plemo bilo za ruglo. Sestra mu plela sieđu kosu, a bila još uvijek djevojkom, a Karlo, već poslie petdesete, ubrdio u ženitbu.

Dan na dan bio je u gradu i tamo obavljao svakojake poslove, većinom one, kojih drugi ne htjedose. Tim bi zaslužio koji groš, koje je — kako vele — pomno spravljao. Hranio se je i odjevao većinom od milostinje. — Ovdje dobi komadić kruha, ondje šaku graha, ovdje krumpira, ondje stare gaće, a od zasluge odkini, ako ne bi već mogao izmoljakati, jedino za rakiju. — Kako je bio

oblaporan, popi često i žeste, koje bi mu, u šali, trgovački pomoćnici nalievali. — Kad ne bi nigdje ništa zakinuti mogao, išao bi kupiti suharke u šumu, pa ih u gradu prodavao, i tako od svaklen po nešto — kako se je opazilo poslie, kadno se ženiti počeo — skucao do 200 for.

U gradu, osobito ako bi se rakije napio, zadirkivali bi u nj služaci i služavke, a ponajveć djaci. Netko cvako, drugi onako. Svatko po svoju. Jednoga dana sreće ga služavka Marija F... pa će mu u šali:

— Karlo, bi li se ti ženio?

— Koja to tebe briga?

— Ja bih pošla za te.

— Ma sbilja?

— Bez šale.

Zagleda se Karlo. Bila crnkica, a oči joj iskrile neobićnim žarom.

— Bilo bi mi od nužde, zakrišta Karlo. Star sam, nema tko oprati, nema tko okrpiti, a moglo bi se i živiti. Pomislio Karlo na prištedjeni novac. Ako je od sbilje, čekaj me do večer pred kućom, pa ćemo divaniti.

— Dobro, dodji! — I ode cura svojim putem, a Karlo izbuljio oči za njom, sve dok ne zamaće. — Igda li se tako u žensko zagledao?

III.

Dodje druga nedjelja. Okrenu se župnik. Kaza svetce. Poće napovjed. Napovjeda se Karlo. ... Sav svet graknu u smieh. Ču Karlo i pobježe iz crkve. I ja, što ne htjedoh prve nedjelje, sad moradoh vjerovati. Prodjoše tri napovjedi, eto i Karlovih svatova. Obukao mladu, van kako! Tu surka i sukna iz dućana, tu cipele, tu svileni rubac oko vrata, tu vienac na glavi; a i od sebe cura dosta gledna i vidjena. Karlo se uza nju naherio, kao pokisla tuka; skunjio se, bi reć, vode ga na vješala. Jedva se namolio u jednoga čovjeka, da mu podje za kuma. Drugi kum bio mu djak, koj se dušio u crkvi. — Vjenčase se. Marija se zakle pred Bogom i ljudmi, da ljubi Karla, pa tko joj ne bi vjerovao? Ali babe po selu, koje šta šapuću! ... Vrag su babe, one sve nanjuše, ali tko će babam vjerovati? Po vjenčanju odvede Karlo svoje kićene svatove u krćmu, pa bilo pića do grlića. Kum zapjevao, zakrištio i Karlo, pa već kasno, odteturali kući. Kum doveo mladence do Karlove kuće. Bila to nizka odrpana potleušica, jedva se u nju uvučeš. Pregrade u njoj nebilo, a i ćemu? Riedko kad se je Karlo u kuću navraćao. Kum ostavi mladence, da se grle i miluju, pa ode svojoj kući.

IV.

Prošlo blizu mjesec dana od Karlova pira. Babe šaputale koješta, a ponajveć govorile, da Karlova mlada nije smjela vienca nositi.

Jednoga dana sjedim pred kućom, al eto preda me krupna, ali slaba i opala starca. Odrpano ruho i dva štapa u rukuh odavaju ga prosjakom. Na grudih mu srebrena ko-

lajna. Lice mu je izrazito, rekao bi, da je nekada bilo liepo.

Pridje, pozdravi uljudno i zamoli milostinju. U očijuh mu se mješala sjeta i ponos. Udje-
lih mu.

— Odakle ti starče?

— Iz Brloga.

— Zašto prosiš?

— Nužda gospodine! Ostao samohran, obnemogao, pa nije druge, van ovako. ... Ma znate li, gospodine, za nekakva Karla P.?

— Znam, šta će ti on?

— Ta imao sam jednu kukavicu kćer, pa otišla za hrdju. Idem viditi, kako joj je. Da je mene slušala, mogla je sad i meni valjati. Sinja kukavica!

Ponudim starcu smotku.

— Daj, starče pripovjedaj, kako dobi otu kolajnu i u ćemu te kćer ne posluša?

Starac sjede, zapali smotku, pa će ovako:

— Rodom sam, gospodine, iz Jablanca. Služio sam dugo i dotjerao do feldbabije. Petdeset i devete odrene nas u Taliju. I onda je vrag svoje prste pružio bio. Koji pusti momak i tamo ostade bez koristi! Koja sirotinja i danas plaće za druge, Bog ih...! I zaškrinu starac zubi i stište šaku. — Narene se na nas jednom husar. Bilo nas kakvih 20 do 30 za nekakvom brdinom. Umješa se onaj zmaj medju nas, pa sjeće s reda.

Dodje k meni, zamahnu i odsjeće mi ćaku. I ja ću u to odapeti, te sasuh mu taman pod vrat. Husar se sleže, a ja konja za uzdu. Vidila gospoda i dala mi medalju. Vratismo se. Kad ja kući, al žena umrla. Ono sirotinje, što je bilo, raznio svet, a dvie mi kćeri, još nejake — ovu kukavicu i još jednu stariju od nje — primile komšije, da ne zjenu od gladi. Nije druge, ženiti ću se opet. Bio sam vidjen. Čujem u Brlogu za bogatu udovicu. Priženim se k njoj. Bilo dobro. Stariju kćer udam pred 4 godine. Naskoro mi umre žena. Namjerali se prosci i ovoj. Ne htjela. Ja nagoni danas, nagoni sutra; ajà, neće, te neće; dok jedne večeri omrknu, a ne osvanu. — Traži, razpituj; šta nije, nije; kao da ju je voda odniela. Poslie čujem, da je otišla za nekim pustolovom, švabom, što se bavio neko vrijeme kod lugara. Novac i švabske haljine zaniele ludu pamet žensku.

U to donese vrag k meni ciganina. Primim ga u kuću, da mi bude ljepše, naopako po se. Od tad podje od neruke. Posmica mi se blago, razbolim se i sam. Što nepotrošio na liekarije i ponude, to razvukao drugi; a sad ostario, obnemogao, pa obijaj tudje pragove.

Uzdahnu starac gorko, a oči mu zavodniše.

— Lani čujem, da mi ova kukavica služi u Gospiću, čujem, da je — ta znate — i zamagli mi se i naumim učiniti zlo. Kad ja u Gospić, čuje za me i sakrije mi se. Saspem kletve na nju i na se i pobjegnem nazad. Sad opet čujem, da se je udala za tog kukavnog Karla.

Sve se bojim, dobra biti neće.

I otisnu se krupna suza starcu niz obraz. Ode.

V.

Ne bilo dugo, čujem, da se Karlo s mladom tuče. Zašto, Bože moj? —

Babe nisu badava nagadjale. . . .

Idem jednoga dana iz lova i sresti ću Karla. Pozdravi me.

— Kako je, Karlo?

— Pobjegla, moj gospodine! zarida, kakono ranjen vuk.

— E, al zašto si ju tukao?

— Pobjegla, moj gospodine; a ja iztrošio ono novaca, i zarida još groznije.

Bilo mi ga žao. Tisnem mu u ruku dva-deseticu.

Još iste večeri vidjeh ga pijana; napio se rakijom. On onda je svaki dan pijan od rakije, a tad benavi. Pripovjeda, da ju je tražio; da ju nije našao, al da ju naći mora.

Dobio je „delirium tremens“, a na skoro će po svoj prilici pod ledinu.

Bogdan Krčmarić.

O ROMANU

Jedina mi je žalitva: da vsega, što mi se tuj poskitilo, današnja ušesa ne podnose.

Nije kao da smo mi bolji i čistiji; nego, što je god veći kvar i trulež na običaju društva: to su ljudi vuhline vse to goropadnije; što je god stida i dobronje po svetu manje; vse to bolje hudinju svoju mažu, lēpe, kriju i zastiru; te od svakoga trunka prezaju i zaziru, o kojem se zdravo poštenje svoga veka ne zadēde,

F. Kurelac, Runje i Pahuljice str. II.

Roman? . . . Što je to?

— Odgovor na ovo pitanje nalazi se u mnogih školskih knjigah.

— Zar se ne bi mogao roman ovako definirati: roman je događaj, koji se na imaginaciji . . .

— Dosta!

— Zašto?

— Jer roman, koji se osniva na imaginaciji, ne valja, ne ima nikakve . . .

— Zar se ne kaže, kad se hoće pohvaliti koga pisca, da ima silnu imaginaciju?

— Kaže se i to.

— Držim, da je samo onaj pisac valjan, koj ima bujnu imaginaciju. To je prvo svojstvo, to je temelj . . .

— Temelj romanu mora biti shvaćanje istine, poimanje realnosti. Ako pisac ne ima dara, da vidi prirodu onakovu, kakva jest u istinu, bolje za nj, da se mani čorava posla. Pisac mora imati nešto soli u glavi, vrlo zdrav naravni razum i posve zdrave oči.

— Oči!?

— Da, da, oči. To nam se pričinja u prvi mah vrlo čudnovato, nu valja pitati slikare, pa se čovjek lasno osvjedoči, da mnogo zavisi o zdravom vidu. „I zbiva se na njima pro-roštvo Isajino, koje govori: ušima ćete čuti, i ne ćete razumjeti; i očima ćete gledati, i ne ćete vidjeti“ Jevanđelje po Mateju, glava XIII, 14.

Ogromna većina pisaca ima, prividno, zdrave oči, a ipak ne vide ni prirodu ni ljude u pravoj slici, u podpunoj istini. To znaju i optičari i mnogo ostalih ljudi. Ima vrlo izškolanih slikara, a kad hoće, da snime koji krajolik, bit će njihova slika nenaravna smjesa neistinitih boja. Jednomu oku prikazuje se priroda ovako, a drugomu tko bi znao kako. Ima napokon očiju, koje ništa ne razabiru. Znanost nije nam jošte razumačila taj zanimivi pojav, nu vele ljudi, nagadjaju, da su takve oči ozledjene, te da je u njih živac, koji ih spaja sa moždani, paralizom oslabljen. Da je u Zagrebu deset slikara, pa kad se ti slikari ne bi plašili, poput mnogo ljenčina, ča se popnu na Sljeme, mnogo bi se ljudi osvjedočilo, i oni najtvrdoglavi, da je vid u svakog slikara vrlo različit. Mi bismo umolili gospodu hrvatske Vereščagine, da nam naslikaju Medvedgrad i njegovu krasnu okolinu. Što bismo opazili na njihovih slikah? Da se na jednoj iztiče zelena, na drugoj žuta, na

trećoj ljubičasta boja itd. Nu ne samo to: jedan slikar prikazao bi nam sve predmete nešto zaobljeno, a drugi više bridasto. Isti nas dakle pojav presenećuje kod oblika, kao i kod boja.

Što rekosmo o slikaru, to tvrdimo i o piscu, proniknuti najdubljim čuvstvom osvjedočenja, te nas malo svrbi glava, što će se podrugljivo nasmiešiti lukavi pironisti našoj smjeljoj tvrdnji. Ima pisaca, koji nisu kadri, da nam opišu sto puta vidjene prizore, da nam prikažu njima dobro poznate ljude.

Dok se nije ubrdio roman stazom realnosti, bio je on pusta zabava posve bezposlenih ljudi. Za blazirane, za mužkarce zasićene svjetskim ništavilom, bio je roman isto, što i dobra regalijska, a za dame, kolebajuće se krieposti, bio je ono, što i toaletni ocat. Od pisca zahtjevalo se nešto nježna i razdražljiva, nešto fantastična i omarna, nešto neistinita, kao što nije istina, da su baš regalijske najbolje cigare, kao što nije istina, da može toaletni ocat razblažiti i ojačati umorene ženske živce. Takav roman mogao se je lasno temeljiti na samoj imaginaciji. I u prvobitnom historičnom romanu trebalo je bujne imaginacije, jer kako da se drugčije izazovu iz prošlih vremena junaci, kakvih nije nikada na svijetu bilo, i kakvih neće nikada biti. I realistični romanopisac mora osnovati svoj plan, nu on ga ne traži u maglušinah, što se valjaju po obroncima Himalaje, jer ga takav pisac lasno nadje u svagdanjem životu. Izmisliti neistinite i nenaravne ljude, vrst nadzemnih ili podzemnih bića, to nije Bog bi znao kako teško. Prikazati čitaocu ljude od mesa i kosti; ljude, koji se smiju i plaču; koji su liepi i ružni, čisti i blatni, to je brajne velika i mučna zadaća. Pisac, čim je naravniji, tim je bolji. Diderot, koji nije znao laskati, strašno se je izrazio o piscih, koji teže za nenaravnim.

Guerrazzi, E. Sue, Dumas, Gualtieri i mnogi drugi pisci zadivili su svet svojom ogromnom imaginacijom. I danas im se čudimo, kao i onom strpljivom suvremeniku, koji se je odvažio, da napiše osam hiljada rieči na jednoj poštarskoj dopisnici. I danas ne pojmimo, kako su mogli izmisliti one silne zaplete, one neistinite ljude, ona nenaravna i nečovječja čuvstva. V. Hugo svojom Esmeraldom, George Sand svojim Mauprat presenetili su svoje suvremenike, nu zar je jedan čovjek onako osjećao,

kako njihove osobe osjećaju? Zar je ma i jedna žena onako osjećala, od stidne Adamove žene, pa sve do najvatrenije i najmilije ljubovnice danas blago vladajućega perzijskoga Šaha? A koliko crnočkih Talijanka nije se sgražalo, kojoj nije se ježila nježna put, čitajući grozne prizore u Beatrice Cenci? Reći će tkogod: kad su drhtale Talijanke pred onimi prizori, valja da su ti prizori naravni i istiniti. Pardon, zar ne drhću djeca, kad im pričaš o vukodlacih i o utvorah? A koji mudrac može po duši kazati: u toj i toj godini svoga žića prestane čovjek biti djetetom?

Kad se je oglasio genijalni Balzac, silna bješe nastala graja. Sa svih strana grmilo se proti njemu, nu on je i danas silan i svjež, jer je episao svoje vrijeme naravno i istinito. On je velik, on zauzima u francuskoj književnosti jedno od najodličnijih mjesta. Velik je, jer mu nisu romani puke priče. Svako se mora diviti njegovom neizmjernom daru za analizu i promatranje. Balzac kao i Turgenjev to su dva velika reformatora. Dobri pisci boje se imaginacije kao vrag tamjana. Svrnimo okom po svijetu, pa ćemo se odmah osvjedočiti, da je to me tako. Turgenjev, Daudet, Verga, Dickens, Sinkievicz, Gogolj, Goncourt, Kraszewski, Barili, Zola, Oct. Feuillet, Flaubert i mnogi drugi znameniti pisci, svi su, manje više, realiste i naturaliste. Naravno: koliko ljudi, toliko čudi. Svaki od ovih velikih pisaca ima svoj posebni dio svieta, svoj posebni dio društva. Jedan opisuje ruže i leptire, drugi vonj patvorene rakije i zamazane pralje. Ako imaš vremena, čitaj romane tih pisaca, pa ćeš se upoznati s ljudmi, koji se zovu Neždarov, Nana, Gemma, Josseland, Elena, Coupeau, Nikiforović, Roumestan, Bazarov, a svi ti ljudi bit će ti dobro poznati, kao da si s njima mnogo godina drugovao. Saznat ćeš za njihove nazore, čuvstva, ciljeve i zablude, i za parfum njihova rubca i za vonj njihove rubenine. Shocking!

Svi su ti veliki pisci vrlo bezobzirni. Turgenjev malo mari, da se na nj srde ruski i svi Kallomjejevi cieloga svieta; E. Zola mirno se smieši bučnom ratu, koji su mu navjestile pariške i ostale moralne propalice.

Neprijatelji naturalizma vrlo su čudnovati ljudi. Nje srdi, što naturaliste i veriste opisuju njihove krieposti. Zolu psuju, što se nije žacao, da iznese na vidjelo sve jade i nevolje ono

četiri stotine hiljada pariških radnika. Čemu da se uvijek bavimo salonom? Zar nisu i propale žene vriedne, da im pomognemo? A kako da im pomognemo, ne znajući za rane, na kojih boluju? Markez Muffat troši silan novac na Nanu; pisac mora izvrći ruglu sve Muffats, a Nane, ne imajući novaca, trsit će se, da si zasluži svakdanji kruh poštenim radom. Mnogo ljudi predbacuje Zoli, da su mu knjige ne pristojne, da se ne bi smjele dati u ruke mladim ljudem. Smiešno. Pa zar misle ti ljudi, da je Zoli drago, da mladići čitaju njegova djela? Zar ne ima ilustriranih medicinskih knjiga, koje ne bi smjela djeca listati krijomice? Reći će se: e, to je znanost! I knjige naturalističkih pisaca su znanost, analiza, anatomija društva.

Zola, kao i ostali naturaliste, braneci svoja djela, dokazuje tvrdoglavom svietu dosta jasno, da se ne bi smjele njegove knjige krstiti imenom romana. Ako to i pisci čine, to je puki običaj. Ako ima tko rak-ranu u želudcu, zašto da ne čita i sam knjige, koje se bave tom bolešću; ako tko treba lieka moralnim ranam, zašto da ne čita knjige, u kojih mu se analizira društvo, koje mu je srdce otrovalo? Liečnici bave se dijagnozom tiela, naturaliste bave se dijagnozom duše i srca. Diagnoza je svemu temelj. Bez iztraživanja ne ima rezultata. Čitajte Stuarta Milla i Claude Bernarda. Kao što se bave liečnici metodom eksperimentalnom, bave se njom i naturaliste u romanu. Često slušamo čovjeka bolesnih pluća, kako grdi liečnika, koji mu je iskreno rekao golu istinu; još češće slušamo ljude, kako se ljute na one, koji vierno opisuju njihovu duševnu gnjiloću.

Istina omrazu poradja.

Obično se predbacuje Zoli, da piše nepristojno i razkalašeno. Zola u istinu otkriva svaku društvenu ranu najvećom bezobzirnošću, nu nemože da probudi u razumnu čovjeku griješne misli, nego ga prisili, da se sgraža i da razmisli. Čovjek čista srca, čitajući istine, pa bile one ma koli grozne, neće se smutiti nit najmanje. Prenježna i mlada supruga, o čijoj se prošlosti ne bi moglo, nit smjelo govoriti u boljem društvu, oborit će svoje stidne oči u glasovitih muzejih pred Apoloni, Venerami i Herkulesi, kad putuje Italijom poslie svog vjenčanja, nu čestito olojena i nabražena dama, mirna će srca promatrati te gole kipove, zavidjajući sretnoj Italiji toliko blago uzvišene i čiste umjetnosti.

Ima li još pisaca smjelih u svojim opisih i u svojim razgovorih poput Zole? Čitajte Shakespearovo djelo „Konac dobar, sve u redu“ I. čin, I. prizor. Čitajte, pa da vidite, koliko je Zolu nadkrilio. Razgovora toli smjela, kao što je onaj izmedju Helene i Parolles-a, ne ima u Zoli. Čitajte Molierova „Tartufe-a“. To je njegovo remek-djelo. Uzmite „Les rois en exil“ od Daudet-a. A koji Zolin prizor može smutiti srce, kao onaj opis u Turgenjevjevih „Proljetnih vodah“, gdje jaše Sanjin uz Mariju Nikolajevnu? Taj opis svršio ovako: — i šaptne: Enej? Primietit će tkogod, da je taj prizor u „Proljetnih vodah“ donekle zastrt tankom koprenom. Istina je, nu baš u tom grmu leži zec, baš pod timi koprenami krije se pogibelj.

Mnogi ljudi, čitajući Shakespearovo djelo „Konac dobar, sve u redu“, pomislić: Brrr, to je uzvišeno — razkalašeno, nu nitko se ne usudjuje, da grdi toga velikana, jer zna, da bi sama sebe ruglu izvrgo. I Shakespeara grdilo se izprva. Slabići boje se velikana, kao i šišmiši svjetlosti. Ljenčine smučuje svaka novost. Zola pruža kritičarom nešto nova, što im strašno sapinje moždjane. Obiknut će nam i Zola, kao što je obiknuo Tartufe Faubourg-St. Germain-u. Ai posteri l'ardua sentenza.

A zašto govore mnogi tolikim prezirom o realističnoj školi? Teško je odgovoriti na ovo pitanje. Valja štovati svačije mnijenje. Jesu li Zolini protivnici samo oni, koje on ne milo šiba? Ne vjerujmo. Običaji, odgoj, društvo, u kojem čovjek živi, bit će tomu uzrok. A ima ljudi posve nevinih, na koji ne trpe ništa, što se je sbilo amo od godine četrdeset i osme, pa nje i ne zanima, što se sbiva u Parizu. Gle tih dobričana!

O Zoli govori se ovo i ono, nu ne ima dvojbe, da je on silan i nedostiziv majstor. Tko je prisilio Zolu, da se svom silom obori na pokvarene slojeve društva? On to nije bez razloga učinio. Njegov je posao vrlo nezahvalan.

Većina velikih pisaca i pjesnika pojavila se je iza ogromnih nesreća, koje su zadesile sviet. Iz trojanskih ruševina podigao se je veličanstveni Homer; Virgil osvanuo je iza lukavih i krvnih triumvira, a koji je silna poezija nikla iz krvi prolivene na Kosovu? Nu evo čudnovata pojava u našoj književnosti, pojava, koji se ne vidja kod mnogih naroda. Da koji talijanski ili francezki pjesnik izpjeva pjesmu o ljepoti svoga jezika, pa da on u toj pjesmi nuka i zaklinje svoj narod, da ne smije zamenariti svoga jezika, nego da ga mora ljubiti, svi bi se njegovi zemljaci od čuda krizali. Ta pjesma bila bi suvišna; uvriedila bi sav narod francezki. A kod nas? Uzmimo slavnoga Preradovića. Tko ne pozna njegove pjesme „Rodu o jeziku“ i „Jezik roda moga“? Preradović i mnogi drugi naši pjesnici uvidili su, da nam je najveće blago u pogibelji, sjetili su se svih crnih nevolja, koje su uzrok, da nam je danas i sam jezik u toj pogibelji. Znao je Preradović, da je u mnogom srcu ugušena ljubav za najveću narodnu svetinju, pa nas je stoga i opominjao i korio, a teško mora da je onomu narodu, komu treba prodikovati, da svoj jezik ljubi.

Skoro sva naša poezija posljedica je raznih narodnih katastrofa. Da se nisu davili Guelfi i Ghibelini ne bismo imali „Divine Commedie“; da mi ne plešemo, kako nam tudje gusle gude, ne bismo se divili „Djedu i unuku“, a da se nije onako silno razgranila razkalašenost za Napoleona III., ne bismo čitali: Les Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second empire.

Jedan glasoviti kritičar veli, da su djela naturalista vješto sastavljeni iztražni zapisnici. Moguće je i to. Ako jedan gladan deran ukrade nekoliko jabuka kojoj piljarici na Jelatičevu trgu, pograbit će ga gradski stražar za vrat, i odvest će ga u zatvor, a kašnje naći će se lasno za tog derana paragraf u kaznenom zakoniku. Nu ima zločinaca u Pekingi i u S. Francisco, za koje uzalud tražiš paragrafe u

kaznenom zakoniku. Današnji veliki pisci bilježe te zločine u svojih djelih, a javno mnijenje, ta četvrta instancija, ta najviša cour de cassation, ne slažući se sa plemenitim Beccariom, odsudjuje na vješala počinitelje onih zločina.

Sudeć po Zoli, sviet je vrlo pokvaren, a da ima taj pisac pravo, svakim se časom osvjeđavamo, svi nam to znanci i prijatelji, pa i ostali ljudi, s kojima se ne dolazi rado u dodir, svi nam to potvrđuju. Štedljive gazdarice tuže se na skup živež, a ostali uzdišu: joj nami, što će bit od nas? Sviet je do mozga pokvaren, svud grieh, zloba i prevara!

Nu kad svi ljudi tako uzdišu i jadikuju nad raznimi Sodomami, ja se usudjujem, da zapitam, a gdje su, koji su ti ljudi pokvareni i okaljani crnim griesi? Da, da, istina je: ta koji čovjek ne sagriješ barem sedam puta na dan! Evo što veli slavni i neumrli Boileau:

Du mensonge toujours le vrai demeure maître,
Pour paraître honnête homme, en un mot, il faut l'être:
Et jamais, quoi qu'il fîsse, un mortel ici-bas
Ne peut aux yeux du monde être ce qu'il n'est pas.*

Da Zola opiše točno život prijatelja, koji ga neprestano psuju, mi bismo se zgražali. Malo sam puta prisustvovao trieznim prepirkam o tom piscu, nu valja da priznam, da nisam još u Zoli našao onih nepristojnih izraza, koji su se rabili u tih prepirkah. Zolini protivnici vrlo su nježni ljudi. Kako već rekoh, jedan pisac opisuje cvieće i leptire, a drugi pijane pralje. Rafael slikao je Madone, Ribera izranjene starce, a Vereštagin slika trule lješine na bojnom polju. Feuillet opisuje nevine djevojčice, Turgenjev Marije Nikolajevne, a Zola pijance u ludnici. Jedan pisac ne može nam sve prikazati, nu sve se sbiva oko nas, na ovom svietu. Jedan pisac upodpunjuje drugoga, svi ujedno predočuju nam podpunu cjelinu, zlo i dobro. Znamo i za rane i za liek.

Tko je moralniji, Dumas sin, ili Zola? U „Gospodju s kamelijami“ prikazuje Dumas bludnicu Margueritu, te šapće u uho nevinim mladićem: ljubite ju, to je nevin angjeo. Zola otkriva nam bezobzirno svu trulež, u kojoj caruje Nana, te gromko viče lahkoumnim mu: ževom: vratite se k svojoj ženi i djeci, ne trošite vaš imetak na toli ogavan i jadan stvor. Tko je moralniji?

„Gospodja s kamelijami“ glumi se na svih pozornicah. Tako je na ovom svietu; društvo hoće sablazni, nu u finih rukavicah. To mu godi. Sablazan je dozvoljena, nu mora biti otmena, drzovita, jer samo takva nesmeta nježnim frakovićem, koji se kreću u njenom zadušljivom krugu poput šišmiša u šarenom sjaju bengaličke vatre.

Da budu Nane čim ogavnije, orisao ih je pisac vierno, vješto i posve bezobzirno. This is the question. Odatle sva graja.

Bit će evo godina dana, rekao mi je jedan zabludjeli suprug ove rieči: „Znaš, prijatelju, imao sam prekrasnu ljubovnicu, a znao sam, da radim nepošteno, nu nisam bio dosta odvažan, da se je riešim. Pred mjesec dana pročitao sam Nanu, pa mi se moja ljubovnica toli ogadila, da sam ju do vraga poslao. Sad

* U laži su kratke noge. Da se pričinis poštenim čovjekom, jednom rieči valja da to budeš: Jer nikada, ma što on činio, jedan smrtnik ovdje dolje (na svietu) ne može biti pred očima svieta ono, što on nije.

sam opet sretan i miran uz svoju dobru ženu i uz milu djecu.*

Evo, mi bismo morali biti zahvalni Zoli, da je jednoga hrvatskoga gradjanina opametio. Moji čitaoci neće mi valjda zamjeriti, da ga ovdje ne imenujem kao primjer mnogim ostalim, koji nisu još Zole čitali.

Vreću savjeta može se jevtinije dobiti od funte trulih i smrdljivih sardelica, nu uzprkos tome, ja bih savjetovao našim ljudem, da ne čitaju Zole, koji, pišući svoja djela, ne misli ma ni iz daleka na Hrvate. Zola piše za Parizane, za velegradske ljude, a mi smo nedužni, dobri i čisti od svakoga grieha i zla. Ako se nalazi među nami koja šugava ovčica, što je vrlo teško, njoj preporučamo, da se ogleda u zrcalo onih groznih knjiga.

Onakve knjige smije i može pisati jedini Zola. Tu treba silna talenta i vanredne hladnokrvnosti. Zola pošteno misli, njegove su nakane plemenite. Svi njegovi imitatori premaše cilj, u grdno zagreznuto blato. U mjesto da nam otkriju društvene rane hladno i nepristrano, koprcaju se sami u kalu tih rana, te se baš trse, da smute mlada, a i stara srдца. Zola ima i u nas krvnih protivnika. Valja štovati i uvažiti i njihovo mnijenje, kad znamo, da to nije parti pris sa njihove strane. Romantici ljube naturaliste, kao i Vagnerijanci Verdijance. Škola. Publika međutim pljeska i Verdiju i Vagneru.

Kako se iz svega vidi, ja branim Zolu, nu da iztaknem i tuđa mnijenja, valja da kažem, da sam čuo pred malo dana jednog penzioniranog husarskog lajtnanta, kako je grdio Zolu. I jedna gospodja, koja ne živi sa svojim zakonitim suprugom, i kojoj sadanji ljubovnik često predbacuje vrlo, vrlo ružnih stvari, ne dieli mnijenje sa poznatim talijanskim piscem de Amicis-om, jer de Amicis veli u svojem djelu o Zoli, da ne pojmi, kako ima ljudi na svijetu, koji neće da priznaju, da je Zola najmoralniji francuski pisac. De Amicis, de Amicis, koji je danas toli uvažen, štovan i obljubljen, diže Zolu u zvijezde u posebnom djelu. Čestit čovjek lopova i demoralizatora ne može hvaliti. Opetujem: de Amicis ne nalazi dosta rieči u svojem jeziku, da pohvali toga velikoga majstora. Čitajte „I ricordi di Parigi“. A zašto se o Zoli toliko govori i piše? Jer ima mnogo zdrava uma i posve zdrave oči.

Ima li i u Hrvatskoj pisaca, koji ne imaju zdravih očiju? — Ima. Jedan domaći pisac pripovieda, kako stupa mala četa bujnom livadom. Pisac trsi se, da nam prikaže, kako je trava na toj livadi gusta i svježa, a veli zatim, da se je prašina dizala i vitlala pred četom, za četom, i lievo i desno četi.

Ova se slika osniva na imaginaciji. Djeca, kad si predstavljaju u polusnu vojsku, vidjaju ju kroz oblake prašine. Ta odkud da bude prašina na bujnoj livadi? Ja sam marširao u sredini ciele brigade takvom livadom, pa nisam osjetio, da mi prašina izjida oči.

Jedan hrvatski pisac opisuje vrlo slikovito, kako se diže sunce iz mora u kvarnerskom zaljevu. Taj je opis vrlo dugačak i detaljiran. Pisac toga prizora vidio je često izlaz sunca u svom zavičaju, pa eto, pišući među četirimi zidinami valjda, pripovieda nam, što nije ni-

kada vidio, što ne može biti. Kvarner je skoro sav zaokružen gorami, te sa zapadne obale, kao i sa svake druge točke, vidjaju se te kršne gore. Da nam sunce iz mora izadje, valja da se nebo s morem spaja, a to se sbiva u Kvarneru samo na jugu, i to na dosta uzkom prostoru, nu Primorcem, ma kako bili ti ljudi čudnovati, ne izlazi još sunce od juga. —

Ima dakle pisaca, koji bi mogli napisati prekrasnu epsku pjesmu, nu roman to su druge diple. Njihove su oči bolestne. Oni se trse i znoje i osvjedočeni su, da su uložili svu snagu u svoje prizore. Častiti i hvaliti im moramo djela, napisana mukom i naporom, ako i nalazimo u njih mnogo nenaravna. Njihove su boje preslabe, ili prejake, ima tu koješta izmišljena i sgnječena. Hrvatska književnost ima dosta izvrstnih pripovjedka, nu to su većim djelom proizvodi imaginacije. Prostori, u kojih se miču mnogi naši pisci, nalaze se izvan kruga divne istine. Analizi i eksperimentalnoj metodi ne vidimo traga. Ti pisci nebi se smjeli upuštati u iztraživanje, ne bi smjeli slikati prirodne slike i oblike, i realni život. Danas malo hasni bujan i sjajan slog; više se istine zahtjeva, a manje zanosa. To je sila, to je pokret u našem vieku, u književnosti, umjetnosti i znanosti. Roman, u kojem ne ima shvaćanja realnoga svijeta, malo vrijedi. Da li pisac opisuje bajne čare proljetne noći, ili mračne tamnice i bolnice, to nam ne bi smjelo zadavati brige. Na ovom je svijetu sve zanimivo, guano i lier, protoplazma i zvijezda Vega. Mi trebamo istine, a ne obsjenā. Nu istina nije nam uvijek mila. Ako li tko kaže, da si pogodio prvi sgoditak lutrije kreditnoga zavoda, pa ako je to istina, bit će ti vrlo ugodno pri srcu, nu ako te tko pronikne, ako iznese na vidjelo tvoje mane, e onda to boli, vrlo boli.

Ima li hrvatska književnost dobrih pisaca? Dakako da ima, pa zašto da ne ima? Neka mi se dozvoli, da rečem koju i o Šenoi. Danas i oni, koji ga nisu shvaćali, dok je među nami bio, da, i oni sakupljaju prinose za njegov spomenik. „Dok je doba, djeco, kajite se“.

Naš neumrli Šenoa imao je velik um i posve zdrave oči. Jednoga dana, nakon duljeg razgovora upita me on: — Koji je najbolji od mojih romana po vašem sudu?

Ja se zamislih, pa rekoh: — Znaite što, napišite vi na komadiću hartije ime onoga vašega romana, koji se čini vama najboljim. Ja ću takodjer napisati naslov jednog vašeg djela, pa da vidimo, da li se slažemo.

Pjesnik se nasmieši i privoli. Svaki za sebe napisasmo naslov jednog romana, te onda izmjenismo papiriće. Šenoa bijaše napisao: »Mladi Gospodin«, a to bjeh i ja napisao.

— Gle, slažemo se, nasmieši se neumrli pisac opet, i upita me: — A zašto vam se čini taj roman najboljim?

— Jer je taj »Mladi Gospodin« vrlo naravan, istinit i vješto i duhovito opisan, odvratih.

— Istinit, naravan, velite? Imate pravo, nu znajte, da je »Vienac« izgubio baš radi te naravnosti »Mladoga Gospodina« mnogo abonentā, svršši pjesnik smiešeći se srdačno i ne sluteći na crni dan, koji je malo tjedana zatim Hrvatskoj osvanuo.

Kad pisac opisuje ljude, kakvih nije nikada na svijetu bilo, može mirno spavati, jer nije ubô nikog od svojih suvremenika svojim perom. Da udari jedan od hrvatskih opozicionalnih listova svom žestinom na bio koji vladin odsjek na planetu Jupiteru, hitri cenzori ne bi se nit najmanje uzvrpoljili, da zapliene taj članak.

Ima velikih pisaca, koji ne odkrivaju ničije rane, koji ne žigošu nije lan dio društva. To su oni pisci, koji se bave dobrimi ljudmi. Njihova djela smije čitati i najnedužnija djevojčica. Tko se nije divio »Pavlu i Virginiji«? Ta je pripoviedka puna prave, zdrave i realistične poezije. A zašto da ne bude pisaca, koji nam opisuju i pokvarene i zle ljude, i to baš onako istinito, kao što je St. Pierre istinito opisao Pavla i Virginiju? Zašto da ne saznamo za misli i čuvstva i za čine parizke operne plesačice, koja se danom klatari od juvelira do juvelira u društvu kojeg preko-oceanskog gavana? Zašto da nas ne zanima, kako mala Ličanka pase svoju mršavu kravicu, i kako zuri zaljubljeno u suprotni kuk, gdje čuva ovce susjedov Nikola, oštreci svoje biele zube o koricu crna kruha? Zar se ne može vjerno opisati bogata i debela Rusa, koji putuje u Pariz, driemajući u vagonu I. razreda, kao i suncem preplanula senjskoga derana, koji skače bosonog po grebenastoj obali, da nadje koji pužić, da prevari koju ribicu?

Nu da vidimo, kako pišu današnji realistični i naturalistični pisci. Što je to naturalizam, kakva je to neman? To je povratak k izvoru, k naravi. Pisac hoće, da napiše roman o trgovačkom svijetu. Kako da se lati svoga posla? On mora izaći iz svoje sobe, mora tražiti izvore. Vinodolac, koji se nije nikada udaljio iz svog zavičaja, neće moći opisati Zagorja. Isto tako i Zagorac, koji nije nikada vidio oluje na moru, ne može, ne smije, da ju opisuje. Nu gdje su izvori realističnom piscu? On će se upoznati s kojim trgovcem, razgovarat će se s njime, izpitivat će ga i ovo i ono, a mora često posjećivati i razne dućane. Tuj će se upoznati sa silom svijeta, zapazit će si mnogo prizora, razvidit će razna mjesta u dućanu, pa će sve pobilježiti i proučiti. Trgovac tužit će se na svog razsipnog sina, a možda i na svoju ženu; pripoviedat će mu koješta o poslovih, o djevojkah u dućanu, a možda ponajviše o jednoj, koju voli njegov sin, ili taj i taj pomoćnik. Piscu otvorit će se novi svijet, proniknut će u sve zamršaje, sve će shvaćati; bit će mu poznati svi odnošaji u dućanu, čuvstva, nazori i težnje. Kad pisac prouči mjesto i ljude za svoj budući roman, morat će mnogo razmišljati, pa i čitati sve, što mu može biti koristno. Svi prizori, sve što je vidio, sve će se sleći u njegovoj duši, sve će se ustaliti, dok ga napokon ne obuzme neodoljivo čeznuće, da povрати svijetu sve one slike i prizore. U duši sve mu se liepo razvije i razredi, uzrujanost raste od dana do dana, a pisac očuti, da mu treba oduška. Sjedne i stane pisati. Razne slike sliede u romanu jedna za drugom, naravnim i neprisiljenim tekom, od bilježke do bilježke, od analize do analize; čin slieda se u čin, jedno se izvadjā iz drugoga, sve biva naravno spojeno, a razplet je logična posljedica cielom

pripoviedanju. Takav roman pokazuje nam se posve naravnim ; osjećamo se među ljudmi, upoznajemo svoje vrline i svoje mane, radujemo se, ljutimo se i sramimo se, već kakva nam je bila prošlost.

Velebna narav i silan život drhtu oko svakoga pisca, nu mnogi ne vide onoga, što im se sbiva pred očima, zalijetajući se u lažni svijet imaginacije. Pred zenicom tih pisaca razvijaju se prekrasne slike, pune milja i čara, a oni blude u maglušinah i u kaosu, te se trse, da si stvore novi svemir, nove ljude, nova čuvstva, da nadkrile sve, što postoji. Sjedeći u svojoj sobi, gledaju u strop, grizkaju držalo svoga pera, brišu započete izreke, deru hartiju, te srću žestoku crnu kavu, da probude svoj krilati i smioni duh, svoj stvarajući genij. Kad im se napokon nasmieši grozničava vila posestrima, odprhnu s njom u više i nepoznate sfere, pa stanu od itle apokaliptično sipati, kao iz vreće, uzvišene, nu i nerazumljive izreke. Da im nije živac u očijuh ozledjen, oni bi sigurno u svojem poletu udrili nosom u gorostasne gore, opazili bi dražestan šar livada, razabrali bi plave rieke, zadivili bi se modrom moru, uzveličali bi ono zajedničko toplo pokrivalo, sjajno sunce, na kojem se sunčaju gušterice ovoga našega svijeta. U odaljenih i razmaknutih prostorih, odakle nije još nikada do nas dopro tračak svjetlosti, caruju mnogi pisci među svojim utvorami, te uživaju taj tihe i nadzemne slasti, jer se u tom njihovom svemiru ne dave narodi, jer se ne dižu pobjednikom slavoluci, jer se ne baca u pol noći na ulicu posteljina oglobljena radnika, jer tu ne smrdi iz mračnih dućančića patvorena rakija.

Jenio Sisolski

KREMLIN

Zavjet

Ne ljubiti tebe mučenički dome,
Za tebe nedat isti život svoj,
Oj kak bih mogo, kada na tlu tvome
Sa mliekom majke duh usisah tvoj?

Dà, ljubim tebe, al ljubavi sila
Neda mi gledat da robuješ ti;
Već sjeća me, da i u mojih žila
Prevruća krvca za osvetom vri.

Al mladom brzo skršili bi krila,
Jer dosudjeni još nij' došo čas —
Al nij' daleko, domovino mila,
Pa sunce božje grijat će i nas.

A kad se narod na osvetu sjati
I ja kô sinak ustati ću tvoj,
Pa s milim Bogom, s milimi Hrvati
U osvetnički pohrlit ću boj.

Tad vrele krvce poteći će mnogo,
A smrt će harat, čudit će se sviet;
Nu tko tad smrti bojat bi se mogo,
Kad za dom mili sladko je umriet.

Pa makar pao — za te past ću milu,
Slobodan mriet ću — ne ko crni rob,
A ti tad, majko, u slobodnom krilu
Poginulom ćeš sinku dati grob.

Silv. Kr.

—

J M O S K V I

K V A

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

Kako je Krežma, došav iz dične Dalmacije, uzhićen bio za hrvatsku narodnu glasbu, i kako je održavao svoju zadanu rieč, uvjeren sam, da bi bio u buduće izključivo radio na polju naše glasbe, pa da valjda nebi ni u Njemačku otišao bio, da je doma djelokruga našao. Nu toga nije našao, a stanovita gospoda, koja nekako upravljaju sudbinom hrvatskoga naroda, odgovarala su mu, kad ih je pitao, šta da čini: »Idite u Njemačku, idite! jer šta ćete u Hrvatskoj? Žalimo doduše da ovdje mjesta za Vas ne ima, ali šta ćete, kad nije drugčije?« — To ti je brajko ono, kada velikani naši ne uvidjaju, da bi moglo i u nas drugčije biti, kada bi oni htjeli, da bude drugčije. Ali dakako tomu bi trebalo, da budu najprije oni sami sobom na čistu glede pitanja: šta znači umjetnost u napredku i kulturi kojega naroda, i da imade umjetnost mnogo uzvišeniju zadaću, nego da ljude na prosto zabavlja. Motreći ove naše okolnosti, često hoću da zdvajam o budućnosti naše najnarodnije umjetnosti, naše hrvatske glasbe, te mi je, kao da smo prerano, ili bolje rekuć, prekasno došli, da udarimo temelj umjetnoj hrvatskoj glasbi, i da je uzaludan cieli naš trud i rad, naše znanje, naša uztrajnost i požrtvornost, koju smo posvetili toj grani naše kulture. Ako promotrimo, koliko imade u našega naroda divnih glasbenih talenata, koliko liepoga, originalnoga glasbenoga materijala, to bi mogli Hrvati zauzeti, u nedalekom vremenu, ono mjesto s glasbenoga gledišta u Evropi, koje su zauzimali Talijani mnogo stoljeća. Nisu to rieči netemeljite zanešenosti, ili krivo shvaćenog patriotizma, već plod ozbiljnoga, zreloga i mnogogodišnjega promišljanja i izraživanja. Tko neće da bude sljepola, neka pazi na broj naših pjevačica, koje dajemo godimice Evropi uzprkos dosta manjkavoj domaćoj naobrazbi, te uz dosta maljušne perspektive, koje se pružaju pjevačicama u domovini. Ali šta bi istom tada svet rekao o glasbenom daru Hrvata, da se ovi talenti naobrazu doma sistematičko, do neke savršenosti, i to u narodnom hrvatskom smislu, onako kao što je Krežma naobražen bio u konzervatoriju njemačkom, u tuđem duhu. Opetujem, bili bismo ne samo među prvimi glasbenimi narodima Evrope, nego upravo prvi. Da bi Bog Hrvate obdario još jednim Strossmayerom, koji bi htio i znao cijeniti tu našu glasbu, tada nebi naš sadanji rad neplodan ostao. Ali sada misli se na sve drugo, a samo ne na umjetnost; sve se drugo bolje podupira, nego li gojenje narodne glasbe. Neću iztaknuti, koliko bi na pr. Magjari žrtvovali ovoj grani uljudbe, da imadu takvoga glasbenoga materijala i takve vrstne talente, kao što ih mi imademo, već ću samo spomenuti, da se stanovita naša gospoda ne znadu dosta veseliti i zahvaljivati, kada dobije koji domaći proizvod na kakvoj izložbi prvu odliku. Da je taj proizvod proglašen najvaljanijim ciele Evrope, to bi oni obilno podpomagali dotičnoga producenta i kao triumfatora slavili. Ali šta je to, ako bi se obće priznalo, da iz Hrvatske dolaze — n. p. najtečnije kruške, najfiniji liker, najbolje platno — prama tome, da Hrvatska šalje Evropi najvrstnije umjetne pjevače i pjevačice, najznamenitije virtuozne, najplodnije i najizvrstnije kompozitere? Kolika bi to bila čast za naš narod, kako bi se njegov ugled podigao, koliko bi naše djece sretnimi postalo, i koliko bi dolazilo novaca u Hrvatsku? Nu što ćeš jadni hrvatski umjetniče, ti trebaš da se klanjaš do crne zemlje, te moraš gorke rieči slušati, kada zahtjevaš — nè, kada ponizno moliš, neka ti zemlja toliko u pomoć bude, da uzmogneš raditi za hrvatsku — još jedanput kažem — najnarodniju, samoniklu umjetnost i to najčistijom ljubavi i nesebičnosti, koju mnogo — mnogo ljudi i ne pripoznaje, pa to baš oni, koji sa svoje visine gledaju na domaće umjetnike. Uzevši to u obzir, nije nikakva melanholija, ili simulancija, da je sada živući hrvatski umjetnik jadan mrtvim.

Da se povratim Krežmi, imam javiti, da je bio primio Bilsenovu ponudu, poslije dužega viećanja sa svojim roditelji i ovdješnjimi prijatelji. Medjutim, prije nego li podjemo za našim mladim umjetnikom u daleki svet, ustanoviti ću vrst bilanze, da vidimo, što je uzradio do sada sretni naš Franjo na glasbenom polju kao glasbo-

tvorac; t. j. priobćit ću ovdje drugi izkaz njegovih, — meni poznatih glasbotvora — koje je stvorio od god. 1877. do svog definitivnoga odlazka iz domovine.

DRUGI IZKAZ.

Nebel (Ges-dur), spjevao Nik. Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Milano, 1. siečnja 1877.
Oft schau ich auf zum Himmel (G-mol), spjevao Carl Hugo; za jedno grlo uz glasovir. Genua, 9. siečnja 1877.
Fantasie sur les Huguenots opéra de Meyerbeer (H dur); za violinu uz pratnje glasovira, ili orkestra. Pariz, 18. ožujka 1877.
Du bist wie eine Blume (A-dur) — drugi način melodije —; spjevao H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Pariz, 20. ožujka 1877.
Ich stand in dunklen Träumen (G-mol); spjevao H. Heine, za jedno grlo uz glasovir. Maribor, 9. svibnja 1877.
Traumbild, »Noćna slika« (Es-mol), spjevao H. Heine, pohrvatio I. Vončina; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 30. svibnja 1877.
Moje sanje, »Mon rêve«, romanca (As-dur) za gosel sé spremljevanjem glasovira; izdala i založila Glasbena Matica v Ljubljani 1877. (štampano kao op. 1).
Frage (A-dur), spjevao N. Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 20. lipnja 1877.
O stille dies Verlangen (E-mol), spj. E. Geibel; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 22. lipnja 1877.
Am fernen Horizonte (E-mol), spj. H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 25. lipnja 1877.
Ave verum corpus (Es-dur), pobožna popievka za jedno grlo uz orgulje. Zagreb, 2. srpnja 1877.
Auf den Bergen (Es-dur), spj. A. Christen; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 3. srpnja 1877.
Das Lied vom See (C-dur), spj. Ravul vitez Dombrovski; za jedno grlo uz glasovir. Majci njegovoj na imendan Zagreb, 4. srpnja 1877.
Spomen list (A-dur), za glasovir. Zagreb, 12. srpnja 1877.
Kašnje štampan u Beču pod naslovom »Album-blatt«.
Sinfonija (A-mol), za veliki orkestar. Svršio u Zagrebu, 14. srpnja 1877.
Adoro de devoto (Es-dur), pobožna popievka za jedno grlo uz glasovir. (glasovirsku pratnju nije napisao, samo piev). Zagreb, 27. srpnja 1877.
Es muss was Wunderbares sein (Ges-dur), spjev. Oscar pl. Redwitz; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 4. kolovoza 1877.
Ouvertura III. ka Goetheovoj drami Clavigo (Fis-mol) za veliki orkestar. Zagreb, 7. kolovoza 1877.
Tantum ergo (B-dur), za jedno grlo uz orgulje. Zagreb, 16. kolovoza 1877.
Ave, maris stella (Es-dur), pobožna popievka za jedno grlo uz orgulje. Zagreb, 16. kolovoza 1877.
Romanca (Es-dur), za gusle i glasovir. Zagreb, 22. kolovoza 1877.
Es ist wohl schwer zu ziehen (Es-dur), spj. Schulheim; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 25. kolovoza 1877.
Noćna pjesma (Des-dur), za samogusle uz pratnju četverogudje. Zagreb, 31. kolovoza 1877.
Gewitternacht (Cis-mol), spjev. Ravul vitez Dombrovski. Zagreb, 4. rujna 1877.
Šaljiv kánon (C-dur), po hrvatskih i talijanskih napjevih za četverogudje. (Taj je kánon sastavio Krežma u jedno popodne za glasbene mu prijatelje; koji su mu bili obećali, da će na večer kod njega glasbovati). Zagreb, 18. rujna 1877.
Weine Mädchen, »Plač dragin« (F-dur), spjevao N. N., pohrvatio I. Vončina ml.; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 22. rujna 1877.
Fantasie sur l'opera national Croate de Jean de Zaytz »Nikola Šubić-Zrinjski« za gusle i glasovir. Zagreb, 8. listopada 1877. (Ovu je veliku fantaziju udesio za veliki orkestar godine 1880. u Berlinu uslied naročite želje dvorskoga kapelnika Bilse-a, ali ju nije dovršio).
Sjećaj me se (A-dur), spj. A. Šenoa; za muški četveropjev. Zagreb, 10. listopada 1877. (Posvećen karlovačkomu pjevačkomu društvu »Zorica«.
An Olga (As-dur), spj. Hans Hopfen; za jedno grlo uz glasovir. Nikolsburg, 1. studenoga 1877.

Scherzino (G-mol), za gusle i glasovir. Prag, 21. studen. 1877. (Vidi dalje dole »Arabeske et Scherzo«).

Sigmund's Liebeslied iz Wagnerove opere »Walküre« (H-dur) za gusle i glasovir. Pariz, 29. prosinca 1877. (Posvećen svomu prijatelju Dragutinu Pinschhof-u u Beču).

Petrarque (Fis-dur), udesio za gusle i glasovir. Pariz, 4. siečnja 1878.

Concert (E-mol), za gusle i glasovir. Zagreb, 2. ožujka 1878. Nedovršeno.

Ich will Dich auf den Händen tragen (Ges-dur), spjev. Oscar pl. Redwitz. Zagreb, 24. ožujka 1878.

Auf der Wanderung (A-dur), spj. Lud. Scheyra; za tenor-solo uz mrljajući muški sbor, Djakovo, 2. travn. 1878. Srbske pesme, potpurri za gusle i glasovir. Pančevo, 4. lipnja 1878.

Boléro (A-mol), za gusle i glasovir. Zagreb, 26. lipnja 1878.

Herzens Wunsch (A-dur), spj. Strasser; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 27. lipnja 1878.

Neig schöne Knospe Dich zu mir (As-dur), spj. Mirza Schaffy; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 2. srpnja 1878.

Christus-Defizit (Es-dur), pobožna popievka za jedno grlo uz orgulje. Zagreb, 2. srpnja 1878.

Arabeske et Scherzo (D-dur) za gusle i glasovir. Zagreb, 10. srpnja 1878. (Štampano kao op. 4. u Beču nakladom I. Gutmanna).

Ob sie wohl kommen wird (C-mol), spj. G. Saphir; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 15. srpnja 1878.

Ach wüsstest Du wie schön Du bist (Ges-dur) spj. Rob. Hammerling; za jedno grlo uz glasovir. Kupelj Rade-gund, 1. kolovoza 1878.

Reue (Hes-mol), spj. N. N. (Fr. Krežma?); za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 12. kolovoza 1878.

Spomen list (A-dur), za gusle i glasovir. Zagreb, mjes. kolovoza 1878. (»Glasbotvoren k svečanosti rođenoga dana moga miloga otca od svojega harno ljubećega sina Fr. K.«)

Der arme Peter. Tri popievke (C-mol, As-dur, C-mol), spj. H. Heine; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 24. kolovoza 1878.

Schifferlieder. Pet popievaka (E-mol, Fis-mol, Des-dur, A-mol, E-mol), spj. N. Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 1—3. rujna 1878.

Jetzt ist er hinaus (Ges-dur), spj. Jos. Victor; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 15. rujna 1878.

An der Rose Busen (F-dur), spj. N. N. (Krežma?); za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 4. listopada 1878.

Allegro de Concert (Fis-mol), za gusle uz glasovir ili orkestar. Zagreb, 17. listopada 1878.

Offertorium (F-dur), crkvena popievka za srednji sopran, violin solo i mali orkestar. Zagreb, 20. listopada 1878.

O Römerin (G-mol), spjevao Scheffel; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 24. listopada 1878.

Am wilden Klippenstrande (C-mol), spjevao Scheffel; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 31. listopada 1878.

Putnik, spjevao Petar pl. Preradović, melodram za veliki orkestar. Zagreb, 16. studenoga 1878. Od ovoga melodrama nisam našao u Krežminoj ostavštini ništa do naslova i imena pojedinih glasbala, za koje je ovaj melodram komponirao; ali vidjeti je iz papira i iz načina pisanja, da je samo htjeo komad na čisto prepisati. Krežmini roditelji uvjeravali su me, da je bio Franjo ciele stvar olovkom napisao, ali da ne mogu ovaj nacrt nigdje naći.

Ruhe in der Geliebten (B-dur), spj. Freiligrath; za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 27. studenoga 1878.

An Amaranth (As-dur), spj. Oscar pl. Redwitz, za jedno grlo uz glasovir. Zagreb, 2. veljače 1879. (Na čisto prepisano u Charlottenburgu kraj Berlina 2. srpnja 1879.)

Romanca (A-dur), za gusle i glasovir. Zagreb, 28. ožujka 1879. (Na čisto prepisano u Charlottenburgu 1. srpnja 1879.)

Cousin-Polka (D-dur) za vojničku svirku. Dubrovnik 17. svibnja 1879. (Posvećen svomu ujaku c. kr. pukovniku Weberove pukovnije Petru pl. Hraniloviću).

Hranilovićeva koračnica, za vojničku svirku. Dubrovnik 17. ili 19. svibnja 1879. Original se nalazi kod Weberove bande.

»Miruj, miruj srce moje« (E-dur), narodna popijevka iz Kuhačeve sbirke, za gusle i glasovir. Varijacije na ovu popijevku izhitrio je Franjo u Skrađinu, u koncertu od 31. svibnja 1879. Da li je napisao ove varijacije kasnije, nitko mi nije znao kazati.

U prvom je izkazu Krežminih glasbotvora zabilježeno 27 komada, među kojima se nalazi 10 instrumentalnih i 17 vokalnih, naime: 2 ouverture, 1 četverogulje, 5 većih i manjih koncertnih komada i 17 popjevaka za jedno grlo uz glasovir. Od ovih 27 kompozicija imade 14 hrvatski naslov. — U drugom je izkazu zabilježeno 60 glasbotvora, i to: 23 instrumentalna i 37 vokalnih, naime: 1 simfonija, 1 ouvertura, 1 melodram, 13 većih i manjih koncertnih komadah, 1 koračnica i 1 ples, zatim 30 svjetskih popjevaka za jedno grlo uz glasovir, 2 za muški sbor i 6 pobožnih za jedno grlo uz orgulje. Od ovih 60 kompozicija imade 11 hrvatski naslov. — U oba izkaza zabilježeno je dakle 87 glasbotvora. Nu budući da mi nisu poznate sve njegove kompozicije iz ove dobe, te budući, da je nekoje i sam zabacio — kao n. p. operu njegovu »Alfred Veliki« i one komade, koje je glasbotvorio još u bečkom konzervatoriju, to bi mogli lasno proračunati broj njegovih glasbotvora na 100.

Po tom je dični naš Franjo Krežma imao — kada mu još nije bilo 17 godina, 100 djela, te je guslao u 200 javnih konceratah. Riedko je naći u povjesti glasbe takav primjer!

Koliko je naš Franjo vriedio kao virtuoz, znademo dovoljno iz raznih kritika, treba dakle da iztražimo, koliko mu vriede ono 100 navedenih glasbotvora. Mislim da je zgodno upravo ovdje o tom rieć povesti, jer ako je stojao u svojoj naobrazbi pod tuđim uplivom, to mu ipak ovaj upliv nije mogao izrično pravac posve prepisati, jer se je ovomu uplivu pridružio bio još jedan drugi faktor, a taj je bio: hrvatski upliv.

Ocijenjujući u obće glasbotvorca Krežmu, valja mi reći, da spada u red lirskih komponista. On kao da se nije mogao veseliti ljudskom životu, toliko mu je glasba sumorna i tugnuća; on kao da je čeznuo za nebeskim idealom, za nekakvim višjim bivstvovanjem, a da ga se je samo ona poetička strana umjetnosti dojmila, koja gane čovjeka do suza svojom milinom. Mladi naš glasbotvorac nije još dospio bio do muževne zrelosti, koja može izraziti glasbenu liriku melodijom, ali opet nije bio ni diete, da bi se posluživao djetinskom naivnosti, ili onim očajanijim plačkanjem, koje rabi mnogim, mnogim komponistom, kada hoće, da diraju u lirsku strunu. U toj borbi za pravi izraz onoga, što je želio reći svojom glasbom, a želio je to svom dušom, nije mu ino bilo no uteći se tamo, kamo se uteče većina njemačkih kompozitora, naime ka harmoniji. Tko hoće, da Krežmu valjano shvati, mora mu ponajprije pozorno promatrati harmonijske kombinacije. U ovih neće doduše naći onih orguljaških modulacija, za koje se naša braća Česi toliko trude, i koje su im toliko k srcu prirasle, da rado zaborave siromaštvo tvorbe i harmonijske krupne reminiscence, ali će opaziti, da je Krežma sakrio čeznuće svoje duše u harmonije, i da su mu ove bile samo pomagalom, da odkrije čuvstvo svojega srca ljudem, ili valjda bolje rekući, svomu idealu.

O trivialnosti u izražaju ne može se ni govoriti kod čovjeka toli tanke čudi; nu nije ni stvoren bio za onu lahku, peckavu, kao smijem reći, rezku glasbu, koja razigrava čovjeku živce, jer ako se je i pokušao u šaljivom svom kánonu i u ovoj vrsti glasbe, to mi se pričinja ta njegova šaljiva glasba takvom, kao kad se diete kroz plač smije. Suditi o tome, koji kompozitor više stoji, onaj romantične, šaljive, religiozne, lirske ili dramske glasbe, bezkoristno je razglabjanje, jer svaki može biti izvrstan u svojoj struci. Ako je pako komponista lahke glasbe izvrstan, svakako više stoji od lošoga dramskoga glasbotvorca. Medjutim znademo iz poviesti glasbe, da su samo valjani mladi lirski komponisti postali najboljimi dramskim, ili najboljimi crkvenimi glasbotvorci. Iz toga pako sledi, da bismo se bili imali puno jošte nadati od Krežme.

Što se tiče glasbene konstrukcije Krežminih glasbotvora, reći ću, da mu je stavak bio pravilan, korektan i gladak. Razpredati misli, t. j. uzporediti više misli u jednu veliku misao, kao što to uči moderna škola, ovu je vještinu dokazao samo u nekih svojih kompozicijah,

u svih ostalih može se opaziti one verige, u koje su Haydn i Mozart okovali konzervatorije. Dubrovački je kritik zato donekle pravo imao, kada je rekao u svojoj recenziji, da je Krežmin »Allegro de Concert« valjda jedna od prvijih njegovih kompozicija, jer je forma rečenog komada vrlo jednostavna. Ja li je umni dubrovački kritik mislio, da se ta jednostavna (nutarnja) forma može pripisati mladosti glasbotvorca, ili je time htio što drugo nataknuti, to ja ne bih znao reći. Ali primietiti mi je, da kod tako mladoga komponista i vriednoga učenika svojih učitelja nije moglo da bude drugčije, no da se drži propisa i pedanterije škole, koja zahtjeva, da učenik sledi stare uzor-pisce. Takav konzervativizam mora da postoji donekle u svakoj školi, a škola ne smije iz punih ustijuh, već samo iz daleka, ili samo u pojedinostih, naznačiti puteve reforme, jer ako toga ne biva, ugrijati će se mlade glave, te će nastati prevrat nepromišljen, izgubit će se temelj, rušiti će se disciplina u naucih, a učenici prezirat će sve stečevine prijašnjih iztraživaoca i umnih radnika, ili kako Kurelac kaže: svaki će biti sam sebi klasik. Dok još nisu imali sadanji naobraženi narodi Evrope svoju domaću literaturu, škole su preporučivale i predavale izključivo stare klasike, kada su pako pojedini narodi dotle došli, da su svoje pisce mogli nazvati uzornimi, obazirale su se i na ove, a napokon, kada su se pojavili znatni reformatori, i ovi su si stekli sve više i više pristafa, pa je počela škola šutjeti ob obliku grčke drame, te je učila Shakespeara, Lope-a, Calderona, Corneilla, Lessinga itd. Tako je bilo i u glasbi. Ob onih uzor glasbotvorcih starih Talijana i Nizozemljana ne govori se više u današnjih konzervatorijah, već se uči i preporučuje Haydn, Mozart i Beethoven, akoprem — po mom sudu — previše, te toli pedantički, kao da i ne ima novijih glasbenih klasika. Ovdje dakle treba tražiti uzrok jednostavne forme Krežminih glasbotvora i nigdje drugdje. Mi pako možemo učiti iz toga, da ako i treba, da se zatvore vrata u našem glasbenom zavodu u vriede obuke školske, no da nije probitačno, da se na obloke zastori puste, dapače da bi se moralo preporučiti, neka se obloci otvore, da svjež zrak — onaj od hrvatskih gora — u školu piri. Krežma bi uz silni svoj talenat bez dvojbe napustio bio naivni oblik i prenaivnu dikciju Haydenove glasbe, te bi se bio držao načela, koja više odgovaraju duhu novijega vremena, a možda bi čak i nastojao bio, da usavrši sada još proste oblike hrvatske pučke glasbe, te ih podigne na umjetničku visinu, o čem pisac ovoga dugo već nastoji, ma valjda i ne prevelikom srećom, no žalibože sam samcat. Od Krežme bilo se je tomu tim više nadati, jer se opaža u njegovih glasbotvorih, da je rado sledio tradiciju našu i način izražaja Lisinskoga i Livadića. Ljubitelja hrvatske glasbe, koji se hoće o tom osvjedočiti, upozorujem na Krežmine štampane »Zwölf Lieder«, recenzirane u »Deutsche Zeitung« velikom rezervom, valjda što nisu zatucane njemački. Popijevka »An der Rose Busen« sjeća na Lisinskoga, a popijevka »Aus meinen Thränen spriessene«, »Schöne Wiege meiner Leiden« ili »Am fernen Horizonte« na Livadića. U ovih je popjevakah izražaj hrvatski, te se čuti, da su ove melodije postale pod hrvatskim podnebljem, da je na njih uplivao hrvatski karakter.

Spljetski dopisnik »Narodnoga lista« rekao je među ostalim, da je Krežma tamo počeo, gdje su drugi svršili. I zbilja, naš mladi glasbotvorac bavio se je više vokalom no instrumentalnom glasbom, dočim su se drugi istom tada latili vokalne glasbe, kada su se već dosta izkušali bili u instrumentalnoj. A zašto? Zato, jer se je nastojalo ne samo danas već od vajakada, da se u svakoj glasbi iztakne narodni elemenat, ma i ne pod naslovom: narodna glasba, već pod onim: truba lurska, vilaetska glasba, ili: talijanska, francezka, njemačka škola. Duh, ili ton koje narodne glasbe pako mnogo je laglje pogoditi s glasbala nego li s pjevom. Mi Hrvati n. p. prije ćemo pogoditi izražaj narodnoga kola, nego li duh narodne popijevke, budući je u prvom glavni karakteristikon ritam t. j. oživljujući elemenat, u drugom pako i ritam i melodija, dakle i izražaj narodne čudi. Da se uzmogne glasbotvorac točno izraziti u narodnom smislu, treba da je ili u narodnom duhu odgojen, ili da je temeljito proučio pučke naše popijevke.

Pa sada pitam, je li je Krežma ili koji drugi tvorni hrvatski umjetnik tomu kriv, da ne ima u našoj domovini

takvoga odgoja, i što nije znao smoći toliko vremena, da svestrano i tanko prouči pučku glasbu . . . Griesite gospodo, griesite u tom pogledu toli strašno, da ne čete nikada moći opravdati nehajstvo vaše za tu velevažnu granu narodne prosvjete. Za narodnu glasbu morali biste najveće žrtve doprinositi, jer kako je poznato, ne dade se narodni duh ničim tako probuditi kako pjesmom. Ne mogu i ne ću da vjerujem, da time težite ugušiti narodnu sviest u mjesto da ju budite, ali kada vidjam, da vam nije stalo, da dodjemo do pravoga hrvatskoga izraza i u umjetnoj glasbi, te kako upravo prezirate gojenje naše narodne glasbe, skoro mi se čini, da ono prvo hoćete.

U pogledu oblikoslovlja sveobće glasbe bio je Krežma toli podpunoma upućen, da ne bi to bolje razumio ni stariji umjetnik. Njegove su popijevke melankolične, sjetne, pune čuvstva, čiste kao alem-kamen i — pjevne. To su pako svojstva hrvatske pučke glasbe, to je po tom vidjeti, da je bio hrvatski upliv na njega znatan i moćan.

Ja sam htio u obće reći o tvornom glasbenom talentu Krežme i o njegovom znanju u glasbotvorstvu, a rekav to, ne preostaje mi mnogo, da kažem koju o pojedinim njegovih glasbotvorih. Zato samo još dvie, tri o nekih njegovih komadnih.

»Erstes Quartett« (F-dur). Kao da je ta izpitna zadaća, koja je imala posvjedočiti, da je m'adi komponista već tada prilično vjest bio u starih glasbenih oblicih.

Ouvertura I. (C-dur) za veliki orkestar. Znamenit rad, ma i samo s tehničkoga gledišta za mladića od 12 godina.

Noć na Savi (D-dur). Pokus, da se glasbeno izrazi u hrvatskom duhu.

Na morskob obali (Es-mol). Liepa je romanca.

Ouvertura II. (E-mol) za mali orkestar. Ovdje se opaža veliki napredak u koncepciji.

Iz hrvatskog Primorja (Fis-mol). Divna romanca u primorskom smislu sa talijanskimi reminiscencijami, na čem boluje veliki dio primorskih narodnih napjeva. Oblik nije talijanski već Haydenov oblik, koji jednu te istu frazu odviše opetuje.

Nachtstille. Vrlo nježna i podulja popijevka.

Fantasie sur les Huguenots (H-dur). Sjajna i vrlo te gotna kompozicija, o kojoj je Vieuxtemps rekao, da je liepa, no da će njezine težkoće riedko znati tko drugi svladati.

Moje sanje (As-dur). Ima nešto originalnoga i nujnoga u sebi. Mladi glasbotvorac teži, da se rieši starih pandžah. Komad je za violinista vrlo zahvalan.

Simfonija (A-mol). Scherzo je velekrasan rad, te slušuje, da se u naših orkestralnih koncertih bar kadkada čuje. S ovim je glasbotvorom dokazao, da nije samo znao, koliko je koje glasbalo u stanju izvesti, već da je dobrano poznao i narav pojedinih glasbala, a time i orkestralne efekte.

Romanca (Es-dur). Divna je mala kompozicija

Fantazija o Zajčevoj operi »Zrinjski« majstorsko je djelo, za violinista doduše tegotno, nu vrlo zahvalno.

Sjećaš se mene? (A-dur). Muški četveropjev. Od izražaja pobožne molitve, nije dakle pogodio intencije pjesnikove; glasba je medjutim prilično hrvatska, bar u ukusu zagrebačkom.

Srbske pjesme (G-mol). Ukusni potpuri s laskimi varijacijami.

Boléro (A-mol). Po mom sudu je to najduhovitiji i najvrstniji glasbotvor, kojeg je do godine 1879. stvorio. Zaišto vriedno, da se štampa.

Arabeska et Scherzo (D-dur). Ima liep motiv, te se je dubrovačkoga kritika dojmio sbog njegove originalnosti, uzhićenosti, ubavosti i živahnosti u pomisli. Oblik je po istom kroju, po kojem je i komad »Iz hrvatskog Primorja«. Arabeska je za violinista, koji se hoće iztaknuti više predajem no bravurom, vrlo zahvalna.

Allegro de Concert (Fis-mol). Velika, krasna i duhovita kompozicija, koja pruža zgode, da dokaže svoju tehniku.

Dotle — mislim — siže prva perioda Krežminog djelovanja kao virtuozu i glasbotvorca, perioda, koja je bila u istinu sretna i sjajna.

Druga perioda nije prvaj ravna, jer je toli kratka bila, da nije naš Franjo mogao razviti toli riedku djelatnost, kao do sada. (Sledi).

KNJIGE MATICE HRVATSKE

II. ZAVJET

Pripoviest iz krajiškoga života. Napisao Ferdo Becić.

Ioš za života pokojnoga Šenoe, prvog hrvatskog pripoviedaoca, iztakao se dobrahno u pripoviedci gosp. Becić. Nekoji ljudi, koji se knjigom bave, stadoše tvrditi, da eto Šenoi takmaca. Koliko je ta tvrdnja opravdana, to će budućnost dokazati, nu mi ćemo reći, da je pokojni Šenoi nastavio pisanje, kako je stao pisati u posljednje vrijeme, a da je g. Becić nastavio kako je bio počeo, to bi ovaj prvoga nadmašio. Između njih dvojice ponajglavnija je svakako razlika ta, što Becić čitaju radje naše žene, dočim Šenoi čitaje i čitaju radje mužkarci. Onda ona stara stvar, da je Šenoi pisao i historičke romane, dočim pisac »Zavjeta« toga dosad kušao nije. Ona prva razlika vrlo je zamašna, a taj zamašaj iztaći ćemo poslje, za sad pako kazat ćemo u kratko sadržaj Zavjeta.

U mjesecu listopadu 1831. jadrio je bogati francezki trgovac Alfons Dubois iz Zadra put Marsilja. Nedaleko Karlobaga zateče mu brod silna bura. Brodu popucaše rebra, proguta ga more. — Mornari se potopiše svi osim Dubois i još druge dvojice. Kraljica nebeska valjda je sačuvala vlasnika broda, jer joj se on zakleo, da će uzeti za ženu prvo neudato žensko biće, koje sretne na kopnu. G. Dubois baciše biesni valovi polumrtva na obalu, gdje se je povratio i došao k sebi pomoću ljepuše čobanice Mare Jarkovićke i Ivana Bardića, njena štovatelja. Tek što se je Dubois oporavio, t. j. osovio na noge, već se Ivan pokaja, što ga je išao spašavati, poboja se, kano da je slutio, da će mu to biti takmac.

Od mora krenu ta trojica u selo k župniku Dujmoviću, koji je znao francezki. Dubois se preobuče kod župnika, tu se i razboli, te je bolovao deset dana. U bolesti dvorila ga je liepa Mara, što je Ivanu vrlo mučno bilo. Kad je Dubois ozdravio nakani izvesti svoj naum, svoj zavjet, naime uzeti Maru za ženu. Sa župnikom Dujmovićem, lugarom Borićem i poručnikom Vojnovićem podje on u prosce i izprosi Maru. Od tog dana bježi Ivan u goru, a Mara se oblači u gospodске haljine; Dubois radi u Otočcu za ženitbenu dozvolu, što mu podje za rukom. Ivan se povratio iz gore, dok je Dubois boravio s Marom u Otočcu, nu čim je došao u občinu zatvori ga poručnik u zatvor, da se mirnije vjenčanje i pir g. Dubois sprovede. Dok je glasba svirala, dok su zvona veselo na vjenčanje Marino s gosp. Duboisom zvonila, dotle je užasno trpio Ivan u težkih okovih.

Dubois povede svoju ženu, njezinu majku i lugara Borića sa sobom u Marsilj. Ivana puštiše. On trči na konju svoga prijatelja za njimi do Senja, nu ne stignu ih.

Nastaje očajanje. Ivan začu opet tumarati po velebitskih šumah i vrletih, gdje mu je godila bolnoj duši samoća. Putnici, prolazeći Velebitskim klanjci, čuli bi češće s visina bolan njegov i pronicući vapaj: — Oh Mare, Mare, što učini od mene jadna! — Jednoga dana zaputi se pram šumi Begovači, gdje se

lovio lov. Puška puče — medjed ranjen, biesna zvier natisnu se za lovcem i bila bi ga smrtila, da ju nije Ivan sjekirom srušio. Taj nesretni lovac, komu je eto Ivan spasio život bijaše — Vojnović. Među njim i Ivanom razprede se razgovor. Ivan ga nagovori, da se zauzme kod otca Ivanova, ne bili mu dao pol kućnoga diela, pa da onda krene u svijet. Rečeno — učinjeno. Ivan dobio diel, krenuo do Senja, od tud do Trsta, i na sam badnji dan 1831. dodje u Marsilj. Tuj se sastane s nekimi primorci. Upita ih poznadu li g. Dubois. Oni mu kazaše za kuću toga bogatoga trgovca, koji putuje sa mladom ženom po Italiji. Ta viest dirnu Ivana, jer je on bio naumio ubiti Dubois. Nu odluči čekati, dok se povrati mrzki Francuz. U to vrijeme čekanja uči on francezki, šeće, čita novine po kavanah, sklupa spoznanstva, tako sa starim generalom Belchampsom, koji ga je nagovarao, da podje u vojnike. — Napokon vraća se Dubois s puta. Njegov poslovodja Frimont saobči mu, da ga Ivan čeka. Ta viest neugodno dirnula je Maru, njenu majku, Borića, pa i samoga Dubois. Kako će ga dočekati, pitaju se. Napokon smisli Dubois, da ga dočekaju, što srdačnije. Taj srdačni doček, tako zablenu Ivana, da je odustao od zlonamjernog ubojstva. Nu ne mogav ostati uz liepu Maru, posluša savjet Belchampsov, te se upisa u francezku legiju i ode u Alžir. Tu se je odlikovao, postigao velike časti. Kasnije se zaplela Francezka u rat sa Španijom. Ivan morade tamo.

U Španjolskoj se je takodjer odlikovao. Tu ga namjeri slučaj na Elviru, preliepu kćerku španjolskog velikaša don Miguel Almaroada. Ova ga je u bolesti, kad je bio ranjen, dvorila i unj se zaljubila, nu Ivan joj ne htjede vraćati ljubavi, jer je ljubio — Mariju. Nakićen silnimi redovi vrati se Ivan u Pariz, pokloni se kralju. Odtud se navrati u Marsilj, da ostane tamo nekoliko dana, dok opet podje u Afriku. U Marsilju ne nadje Mare ni Dubois. Oni su bili otišli u Palermo. Dubois se razbolio i morao po liečničkom savjetu krenuti u Siciliju.

Ti svi ratovi svršili se god. 1847. Tad je mogao Ivan napokon odpočinuti; dočepao se i liepe časti, došao do pukovnika. Baš on snuje, što da radi u mirno doba, kad al stiže mu pismo od Mate Modrića, njegova zemljaka, a poslovodje g. Dubois, stiže mu pismo u kom mu zemljak javlja, da je Dubois preminuo. — Ivan pomisli, da bi mu se sad napokon mogla želja izpuniti, da bi sad mogao Maru uzeti. Nu zalud mu nada, jer Mara ga prevari, da je umrla, a ponudi mu na smrtnoj postelji svoju kćer Ivku. Nju je Ivan uzeo. Kad su se vjenčali, saznalo se, da je Mara živa, ona Mara, koja si je dala grobnicu u svom rodnom mjestu napraviti, samo da Ivana prevari, da je mrtva.

To je sadržaj »Zavjeta«, koji je preliepo i vještački izveden. Čitatelj čita cielu stvar s najvećom napetošću i pozornošću. Jezik je vrlo lahko razumljiv, nije prebujan, a to nam se

osobito svidja. Mi smo slušali mnogo ljudi, pa i velikih brbljavaca, kako pripoviedaju, nu ne čusmo nikada, da tko govori fraze, duge nekoliko časova, a glavno je pravilo: piši kako se govori. Druga je stvar: jesu li dogodjaji naravni, jesu li značaji dobro shvaćeni i imade li ih onakovih u krajiškom životu, napokon što je tendencija ciele pripoviedke?

Odmah na početku pripoviedke vidimo, da slučaj igra veliku ulogu u Zavjetu. Od desetak, petnaest vještih i čilih mornara, spašava se mehkoputni gospodar, koji se namjeri na šest-najstgodišnje djevojče, kao što bi se mogao namjeriti na šestdesetgodišnju udovicu; u selu su odmah dva čovjeka, koji znadu francezki — ma jednom riečju to sve ide kano po loju. prem tko pravo motri život ne ide to sve tako lahko. Mara, prosta seoska kći, puka sirotica, nauči za nekoliko mjeseci toli divno kretanje, nauči francezki da je milota. A mi znamo, da ima krajiških častnika, koji su pol svoga vieka proveli po gradovih, pa dok otvore usta, dok stupe u salon — poznat će ih odakle su. Mi ne predbacujemo onim častnikom, da pače nami je drago, da su oni jake naravi i da se nedadu tako lahko upreći pod jaram dokolne i glupe etikete. Osim toga sjećamo se, kako je gosp. Becić pred dvie, tri li godine napisao dosta liepu crticu o neakvih lajtmannuša, tamo ih je on izsmjehivao, što je sasvim opravdano; nu jeli on mislio kolika je razlika između onih lajtmannuša i između junakinje »Zavjeta«, prem su sve skupa kćerke bivše krajine, kćerke puka, a kao takove imaju mnogo zajedničkoga.

Još i danas ima u Krajini slučajeva, gdje mladić i ne vidi djevojke, pa ju uzme na predlog roditelja za ženu. Po pripoviedanju starih krajiških Hrvata bili su ti slučajevi sama pravila. Kad se sjetimo tih pripoviesti, kad se sjetimo tadašnjega života starih Hrvata — god. 1831. — ne možemo se načuditi: zašto Ivan Bardić luduje ovoliko za Marom, zašto on putuje u Francezku za onom, koja mu je u brk rekla, da ga neće. Hrvati, hvala bogu, nisu romantici od naravi, nisu ni oni naobraženi, a kamo li seljaci. Ako je Ivan bio osvetljiv, on je mogao Dubois ubiti kod kuće, a ne ići u Marsilj, a prije toga doći iz šume i predati se Vojnoviću, da ga zatvori, dok se pir svrši. Cielu Ivan kako je dug i širok — prava je lutka. To potvrđuje njegova ravnodušnost pram svemu, osim pram Mari; to pokazuje ona igra Modrića i Mare s njim. Pred zrelim mužem, da se može tajiti, da je netko mrtav, a za tu tajnu zna sve selo! To je tako nenaravno, kano da bi tko tvrdio, da iz vedra neba kiša pada. Onda, kako nedostojnu ulogu igra u toj stvari mlada Ivka! Ali, kad bi se to sve dalo izvesti, pitamo: bili mogao tvrditi onaj tko pozna žene: da bi zdrava, jedra, čila, mlada žena (u 34 godini) mogla se odreći muža koga ljubi, muža, koji pogiba za njom? Pa recimo, da bi mogla, bili onda imala razloga da to radi za volju petnajstgodišnjega djevojčeta,

djeteta, koje, kako je mlado, liepo i bogato, može, ako hoće, deset prosaca na svaki prst dobiti. Svako žensko biće, koje čuti, teško, ma upravo nikako ne bi se dalo sklonuti na korak, kakvim je pošla Mara, t. j. živa proglasila se mrtvom, da samo Bardić može uzeti njezinu kćer, onaj Bardić, koji od malih nogu gine za njom, onaj Bardić, koji je u najljepšoj muževnoj dobi, koji je okićen junačkom slavom, komu se na prsima sjaje zlaćani redovi za vojničke zasluge.

Vrlo čudnovat je i onaj slučaj, što ga je doživio Ivan u Španjolskoj. Liepa, mlada, bogata Španjolkinja zaljubi se u nj, a on ju neće da uzme, jer nije mogao uzeti ženu drugoga, ženu trgovca Dubois. Takva šta ne bi učinio ni pospani Niemac, ni čudni Englez, a kamo li krajiški Hrvat. A ovdje moramo iztaknuti jednu obće poznatu stvar, naime, da su krajiški Hrvati strašno praktični, što se sklapanja ženitba tiče. Isto liepa, a bogata djevojka — i stvar je gotova. To je pravilo, a mi ne vjerujemo, da bi g. Becić rado pisati knjige za iznimke, ako da — onda mu ne valja posao.

U »Zavjetu« najbolje je ocrtan značaj Duboisov. To je čovjek vrlo naravan, veseo, domišljat, dosljedan, ma upravo kako treba. Kad uporedimo Ivana Bardića sa Duboisom, pa vidimo: koliko onaj pod ovim stoji, što

se provedbe značaja tiče, to se moramo i nehotice pitati: kako li je to moguće da g. Becić bolje riše Franceze, nego li Hrvate, prem ove bolje pozna, prem medju njimi živi?

Na naslovu knjige piše se, da je »Zavjet« pripoviest iz krajiškoga života. Ne znamo, da li se to može nazvati pripoviest iz krajiškoga života, kad se veći dio pripoviedke događa u drugoj zemlji, kad se junak pripoviedke sasma odnarođi, kad je Mara takva žena, da nema ništa krajiškoga u sebi, kad Modrić živi u Francezkoj od malih nogu. Sbilja i taj Modrić čudan je svat; on od običnog radnika postaje trgovački poslovođa. Mi znamo, da su krajišnici daroviti, nu ne znamo bi li obični radnik mogao postati poslovođjom u Francezkoj. To su samo u austrijskoj vojsci mogli krajiški oficiri, bez ikakva znanja, postajati generali, i tim biti bolji i odaniji austrijski služaci.

Dialog u »Zavjetu« vrlo je loš i oskudan. Doduše ima pripoviestih bez dialoga, al te su vrlo riedke. Turgenjev ne piše mnogo dialoga, nu to malo, što ih piše tako su zgodni, tako naravni i liepi, da im se moraš diviti. A onaj razgovor med Marom i Ivanom, na početku pripoviedke, vrlo je neobičan. Krajiški momak i djevojka ne bi onako znali i mogli govoriti, da im glavu odsječeš, ma

onako ne bi mogli govoriti ni gradski zaljubljenici. Novelist mora paziti na te stvari.

To nekoliko prigovora, koje iztakosmo, razlogom su, što ozbiljni i misleni ljudi ne čitaju radje Becića od Šenoe. Slične pripoviedke, bez ikakve tendencije, nisu za ino, već da djevojci, koja se dugočasi, krato vrieme. Mi, kad bi imali kćerih, radje bi im dali da se u zrcalo ogledju, da uče koketirati, kad drugoga posla nebi imale, nego da se razdražuju, nego da sanjare čitajući ovakve knjige. Onim očijukanjem naučile bi se bar: kako bi koga mladića zaludile, a ovakvimi knjigami postigle bi to, da bi ih koju noć san ostavio.

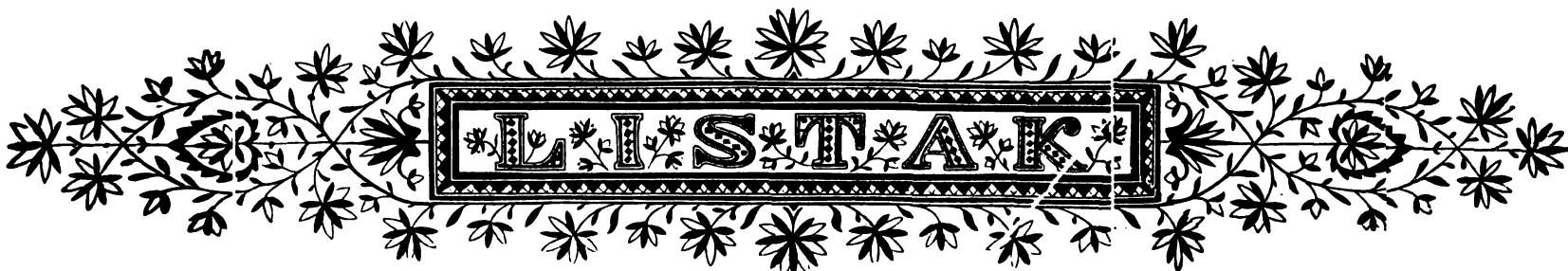
Naše stanovište jeste to, da se ni jedan redak ne napiše bez kakve namjere, bez kakve svrhe.

— Kako ti se sviđa ocjena tvoga djelca? upitah jednoga književnika.

— Dobro je to i to, nu nevalja ono i ono, odvrati on.

Kad sam išao kući i mislio na ono, što mi književnik reče, da ne valja, osvjedočio sam se, da su ono bili prigovori. — Ako bude g. Becić išao s istoga stanovišta s koga i onaj književnik, to će onda i ovo nekoliko redaka odsuditi i reći da su zlo-namjerno pisani, nu mi ga uvjeravamo, da ih s najplemenitijom namjerom zabilježismo.

N. K.

KNJIŽEVNOST

— *Pjesme Andrije Palmovića.* Sabrao i sav čisti dobitak ove naklade spomeniku pjesnikovu namienio Fran Folnegović. Sa pjesnikovom slikom. — Pred nami je knjiga, koju željno izčekivamo. U njoj je duševno blago jednoga Hrvata, koji je svojim značajem i čeličnom voljom pokazao, što pravi čovjek može učiniti uz najveće zapreke, koje mu malići na put stavljaju. Toj knjizi dodan je kratak životopis Palmoviće, nu i da nije toga životopisa mi bi mogli iz pjesama razabrati živovanje pokojnikovo, živovanje, komu, mladost česte, zaglušne oluje potresahu silno skoro da očajah.

34 pjesme razne veličine, štampane na 128 strana, sve su blago pokojnikovo, koga je on ostavio svomu narodu. Veći dio tih pjesama jesu vierni listovi, vjerne slike iz prošlosti hrvatske. Te pjesme, te slike radjene su najvećom pomnjom, radjene su velikim trudom, što svakako diže cieniu pjesnikovu, prem čitatelju ne bi smjelo biti do toga: jesu li ti izljevni plemenitoga srca tekli lahko poput potočića, što žubori ravnim poljem, ili su tekli poput riečice ponornice, koja težkom mukom krči put kroz gudure i vrleti. Nama je dosta, da nam je pjesnik udovoljio, kao što

nas je zadovoljio Andrija Palmović. Ogromni dio tih pjesama priobćen je u »Viencu«, što nije mala stvar, kad uzmemo na oko, da se za urednikovanja prvašnjih Vienčevih urednika nije moglo tako lahko stupiti u kolo »priznatih sila«, naročito nije mogao stupiti medju nje onaj, koji nije strašno uzdisao i slavio mjesec i slavlje. Pjesnik, koji pjeva pjesmu »Bog i Hrvati«, godine 1872. mora da je bio uvažavan, kad mu se moralo ustupiti mjesta u »Viencu«, a ono doba.

Ima pjesnika, koji pjesme pjevaju tako, da kad si pročitao jednu ne možeš ostaviti knjige iz ruku, dok ju ne dočitaš. Tomu doprinášaju svoju i misli, koje su u tih pjesmama, a i poredak kako su pjesme poredane. Palmović ne spada medju pjesnike pomenute vrsti. Izdavalac njegovih pjesama kaže, da je sam pjesnik bio poredao do dvie trećine svojih pjesama za štampu, s toga se upravo čudimo, da nema saveza ni sustava u tom poredanju. Medjutim ta manjkavost ne priči štioća ni malo, jer su Palmovićeve pjesme svaka za se — samostalne, u njih ne prelazi jedna misao u drugu, one su sve zaokružene, podpune. Palmović se ne nabacuje novimi idejama poput dvojbenih genija, nego on predočava poznatije ideje u svojih pjesmama, nudja ih čitatelju uz primjesu svoga žalobivoga

čuvstva. A takvih pjesnika trebamo mi, mi, koji često zaboravljamo i opraštamo najveće nepravde i krivice, koje nam naši dušmani nanašaju.

Palmović je držao mnogo do forme. To svjedoči svaka njegova pjesma. Ovdje nam je reći, da nije sva sreća, sva ljepota u uzornu, u strogu mjerilu. Pjesnik, koji se drži strogo forme, žrtvuje mnogu liepu misao liepomu stihu. To se događalo i Palmoviću. Mnogu nejasnoću naći ćemo kod njega, kano i mnogu rieč, koja se malo gdje ili nigdje čuje. Taj način pjevanja ne sviđa nam se, jer se slabo prima naroda. Kako je moglo do toga doći kod milog nam pokojnika, koji je tako dobro poznao hrvastinu, ne možemo si protumačiti, nego, ako pomislimo, da se je mnogo bavio nejasnima Niemci, na što dodjosmo čitajući njegovu razpravicu »Assonanze u našoj narodnoj poeziji.« Niemci, koji su stvoreni, da se, usljed velike ustrpljivosti, bave nejasnoćama, mogu pisati nejasno; kod njih je to dapače hvalevriedno, nu za naše književnike to nije.

Iz pjesama Palmoviće, razabiremo, da se on nije bojao prigovora, koji se predbacuju s neke strane našim pjesnikom, prigovora naime: da se pjesnik ne smije upliti u dnevna pitanja, već da se bavi stvarima lih

pjesničke naravi. Palmović je pravo uradio, što nije slušao tih prikora, jer onda ne bi bilo divnih pjesmica, koje je spjevao za bosansko-hercegovačkog ustanka. Te pjesme pravi su uzori svoje vrsti. Uzorna je elegija „Bosanski korabljar“, a divni su stihovi pjesnika Hrvata, koji plaće za starom slavom svoje otadžbine, plaće „Na Dragočaju“, brdu u Bosni:

Vrh dragočajskog brda duh me uzne,
Gdje drago dragog pet vjekova čaje:
To tužna Bosna zadnjeg kralja kaje,
Zagleda za njim niz obale suzne. —
Što motriš odtud? — Vesi mrtvouzne.
Što slušaš, do li turskog psa gdje laje,
Grakćuće vrane po trupovih raje?
Ter vlas ti hoće s glave da opuzne.

Pjesma „Grom osvetnik“ bila bi savršena, da joj je dat drugi naslov i da su izpuštene posljednje četiri kitice. U njoj je pjesnik divno predstavio nepravde, koje Turci nanašahu jadnoj raji, nu nenaravno je to, da gromovi kazne ljudska nedjela, jer kad bi toga bilo, koliko bi ljudi u samoj Hrvatskoj manje živilo!

Palmović ima u svojim pjesmama priličan broj balada i romanca. Najnezahvalnija vrst pjesama jesu te dvie vrsti. Kako je ljudska narav više za veselje, više za razbibrigu, to se i balade redje čitaju, to se malo pronose narodom. U hrvatskoj knjizi samo je jedna balada obće poznata, a to je „Grob kaludjera“ od Niemčića, prem mi imamo boljih balada, pa i od samoga Palmovića. Od njegovih balada osobito se iziće »Tomić-Mihovile.« Ta balada odgovara i svojim oblikom i svojim sadržajem svim zahtjevom, koji se traže od pjesme slične vrsti. »Jelica pod jelom« mnogo je bolja formom nego li sadržajem.

Pretežni dio knjige izpunjen je pjesmami domovinskoga sadržaja. Palmović se ne susteže u tih pjesmama reći otvoreno svoga mnjenja, koje je svakako spasonosno po Hrvatsku; on proučava i sadašnjost i prošlost drage svoje otadžbine i svoga naroda. Mi ćemo to potvrditi primjeri. Svoje misli, svoja čuvstva izražava on u sonetu, u popievci, u davoriji, u elegiji, u odi. — U prvom sonetu »sonetnoga vienca« izrazio je on čuvstva, kojimi ga domovina opaja, izrazio je kakvo mu bijaše živovanje, dok nje nije spoznao; u tom sonetu kano da nam kazuje: zašto nije o svojoj ljubavi pjevao, kako to većina pjesnika radi, i to tako, da nam svojim uzdisaji upravo dosade. On kaže: »Moje srdce samo s tobom blaženstvuje, tebe ljubi, časti, s tobom i u zlu je.« Ali mi ćemo taj značajni sonet priobćiti u cjelosti:

Domovino, ime svetih osjećaja,
Stoput blažen onaj, koj te čuje;
Moju mladost česte, zaglušne oluje
Potresahu silno, skoro da očajah;
Nu odak me ti basnom obaja,
Moje srdce samo s tobom blaženstvuje,
Tebe ljubi, časti, s tobom i u zlu je,
Za te će na vrata i ognjena zmaja!
Ovamo vas, druži, vredniji to muž je,
Koj zaljubi bolje i koj sgrabi jači
Za slobodu njenu pravice oružje,
Više li nas u tom svojski zaprednjači,
Sretna ona tada, sretna medj Hrvat!
Želja će ti moja s kitom mira stati.

U raznih pjesmicah, koje ne možemo navadjati radi malena prostora, govori nam on da treba, da skočimo na oružje, da tražimo svoje. da si sami pomognemo ne čekajući dok drugi dodje. Pjesnik se tuži nadalje na hrvatski nemar, tuži na sadašnje Hrvaticе. Nam mužkarcom dozivlje u pamet: Bakače, Frankopane, Korvine i Zrinjske. On se s užasom spominje nekih izdajica, a gorko cvili nad sudbinom Matije Gubca. Njemu su poznati dobro sadašnji odnošaji Hrvata. zato i opisuje vjerno seljake u prekrasnoj pjesmici »Ujam«:

Prvi što su došli, oko mliwa čepļu:
Jedan puši lulu, drugog hvata driem;
Neki kamenare gleda opet niem,
Gdje po dvoru trošne kamenove kleplju,
Neki bud se šale, budi krko sbore,
Na štitru se tuže, bud glavare kore.

Na početku spomenusmo, da nisu Palmovićeve pjesme bez mana, to ponavljamo i sad, al kažemo i to, da svaka njegova pjesma ima nekakvu misao; dočim smo mi u hrvatskoj knjizi čitali puno hvaljenih pjesama, nu te pjesme bijahu bez ikakve misli, bijahu bez sadržaja, a to je vrlo žalostno po doctične pjesnike i njihove pjesme.

Javljujuć sa ovo nekoliko redaka, da su izašle Palmovićeve pjesme, preporučamo ih što toplije čitateljem »Hrv. Vile«. Svrha, za koju je čisti dobitak namijenjen, upravo je plemenita. Odužimo se bar sa spomenikom pokojniku, kad je kod nas zla navada, da žive ljude cijenimo po velikoj plaći, a ne po velikom duhu.

N. K.

UMJETNOST

— Koncerat „Hrvatske Lire“. Dne 2. lipnja upričilo je sveučilišno pjevačko društvo sjajni koncerat u glasbenom zavodu. Program bio je, da ne možeš bolji. Tim koncertom opet se je prodičila naša sveučilišna mladež, te je dokazala, da mari u veliko za hrvatsku glasbu. Čisti dohodak namienilo se izdanju 5. svezka Kuhačeve sbirke narodnih popievaka. Obćinstvo pljeskalo je krasnim napjevom, što ih je »Hrvatska Lira« bud sama, bud s „Kolom“ i sa „Slogom“ odpjevala. Sva ta društva pjevala su nekim vanrednim žarom i vrlo točno i skladno. G. Marija Kiseljakova zadivila je obćinstvo Gounodovom „Uspavankom“. G. Kiseljakova pjevala je savršeno onim svojim milim, zvonkim i u srdce prodirućim glasom. Pljeskanju nije bilo ni konca ni kraja. U narodnom kazalištu nije mogla uzviliti g. Kiseljakova oduševljenja poput tudjinka, kojim vjenča glave zlatnimi lovor-vienci onaj dio obćinstva, koji misli, da Hrvatica ne može, da ne smije dobro pjevati. G. Fran Folnegović deklamovao je prekrasnu Palmovićevu pjesmu »Zoru Veroniku Zrinsku«. Dični deklamator shvatio je podpuno pjesnika. Njegov zvučni glas, silno čuvstvo i sav onaj žar, što se je prelievao iz stiha u stih, sve je to uznoslo oćarane slušatelje. Iz obilnoga programa reći ćemo još koju o Tamburaših. Najveća zasluga ide g. Majeru, koji je složio taj posve narodni zbor. Šteta bi bila velika, kad bi napustili tamburaši taj liepi podhvat. I tamburašom burno se pljeskalo, jer su to i zaslužili. Koncerat bio je sjajan; društvo

uradilo je sve moguće, da ugodno iznenadi obćinstvo, a da je svrha bila plemenita i patriotska. dokazivati bilo bi suvišno. I toga dana nije se guralo obćinstvo pred ulazom i po stepenicah glasbenoga zavoda u strahu, da neće naći mjesta u dvorani. Koncerat u patriotske svrhe bez plesa Bog bi znao, kad će moći uspjeti u Hrvatskoj! U ostalom valja da budemo pravedni. One iste večeri bila je prva predstava u cirkusu Sidoli, a ono isto obćinstvo, koje obsipava tudje pjevačice zlatnimi lovor-vienci, divi se mnogo više jednom salto mortale, nego li silnom naporu i požrtvovanju g. Kuhača, koji nam je sakupio toli neprocjenivoga narodnjega blaga.

Tko da zamjeri nekim bliedim mladercem, koji bi bili vatreni torreros, da su se rodili u Španjolskoj, tko da im zamjeri, da traže sladku uzrujanost u pomamnom krikui jahačice, a ne u Gounodovoj romansi? Zar mogu razvedriti dušu tom najotmenijem obćinstvu Palmovićeve stihovi, kao šekspirske šale Sidolijevih lakrdijaša?

Čudnovati smo mi ljudi! Čovjek radin i neumoran hoće, da nas obdari djelom prenamenitim i od silna zamašaja za našu narodnu glasbu, pa eto u tu svrhu priredjuje koncerat, a nehajno obćinstvo ne odazivlje se svojoj dužnosti. Gdje drugdje ne bi trebalo ni koncerta, da se omogući rad takvom pregaocu na polju narodne prosvjete. Doći će dan, pa ćemo se kajati poput onih ljudi, koji nisu izpunili svoje dužnosti u sgodno vrijeme.

G. Kuhač žrtvuje se, da izda 5. svezak popievaka, nu koja mu je korist, koja utjeha, kad zna u napried, da ne će razpaćati taj svezak, kao što još je razpaćao prva četiri? Žalostno je u nas, da treba uvijek preporučivati, pa bilo to i najveće blago narodno. Zar treba Kuhačeva sbirka preporuke? Mi ne preporučamo Hrvatima, da se obskrbe timi neprocjenivimi svezci, već sjećamo svakoga, koji može da si kupi tu sbirku, da mu je to dužnost. G. Kuhač je vele zaslužan muž, njegovo je djelo sjajan spomenik ljudske radinosti, njegovom sbirkom ne samo da se smijemo, već se moramo ponositi, jer je sramotno, da zanemarujemo ono, čemu se tudjinci dive. Komu nije moguće da plati djelo u jedan mah, može ga dobiti i na mjesečno odplaćivanje po 2 for. u 10 mjesecih. Mnogi se izgovaraju, da je ulaz u koncertne dvorane preskup, da su zla vremena, nu to nije istina, jer koncerat bez plesa iziskuje manje troškova, nego li koncerat s plesom, jer ne vjerujemo, da se dobivaju bezplatno sjedala u cirkusu. Mi ovako mislimo, nu ne zaboravljamo, da »jedno misli pop, a drugo popadija«.

— Hrvatske skladbe. Svezak prvi. Sbirka pjesama za jedan glas uz pratnju glasovira. Skladao Ivan pl. Zajc. Izdala „Matica Hrvatska“. Zagreb 1883. 4° 100 str. — Ciena za članove Matice 1 for. Knjižarska ciena 1 for. 50 novč.

„Matica Hrvatska“ iznenadila nas je upravo s tom knjigom. Ona doduše svake godine izadje pred hrvatsko obćinstvo sa kojom liepom novinom, nu ove godine učinila je ona svoje u podpunom smislu te rieči. Mi se radujemo tim više „hrvatskim sklad-

bam“, što ih je počela Matica izdavati, jer znamo i nadamo se, da će se to izdavanje nastaviti; dočim, da nije »Matice« teško bi takova šta dočekali, mnogo bi proteklo vode hladnom Savom, dok bi se koji zagrebački knjižar odlučio na sličan podhvat.

Koga zmije kolju i guštera se boji, tako glasi poslovica, a mi te poslovice ne bi mogli uporabiti na ni jednu zagrebačku firmu, koja bi se ipak morala sa izdavanjem hrvatskih knjiga baviti, ne bi je mogli uporabiti, jer njih ni gušteri ne klaše, dok oni onako liepe kućice podižu. — Izdanje knjige vrlo je liepo i elegantno tako, da joj se neće moći kratiti pristup ni u najsajnije palače, odkuda dosad odzvanjahu tudji, pa i ružniji glasovi glasbe. — Kako je g. Zajc sljubio u svojim skladbah umjetnu glasbu s narodnom, to je on omilio tako narodu, da će taj narod srdačno primiti i „Hrvatske skladbe“. Nami je drago, da su pjesme priuđene za jedan glas, jer odkad je u svakom povećem mjestu pjevačko društvo, otdad manje pjevaju oni, koji nemogu doći u ta društva. U vrijeme našeg preporoda, pjevale su se hrvatske pjesme kod svakoga stola, jer su bile udesnije za narod, a takovih pjesama trebamo i sad. Kad govorimo o pjesmah moramo požaliti, što nemamo junačkih pjesama. „U boj“, „Frankopanka“ — pa smo gotovi. Ako itko drugi to bi mi trebali više oduševljenja, nego nježnosti. Nama nebi bila dosta jedna marseillaise, da nas prene iz mrtvila, mi bi ih trebali više. Ove rieči stavljamo na srce našem velezaslužnom Zajcu.

— *Strossmayerova galerija slika.* Već je pripjelo u Zagreb četrdeset sanduka slika, koje su smještene u galerijskih prostorijah Akademije. U tih sanducih je samo polovica Strossmayerovih slika, a druga polovica doći će do mala u Zagreb. Svih slika ima 275. Ta prekrasna sbirka bit će velikim uresom gradu Zagrebu.

— *Milka Trnina.* Pred malo dana obdržavao se je na bečkom konservatoriju natječajni izpit. Hrvatica g. Milka Trnina, koja se je usavršila na tom konservatoriju, dobila je prvu nagradu, a ta viest nije nas nit najmanje presenetila, jer smo to već predviđali, kad je g. Trnina u Zagrebu gostovala. Čitamo nadalje u novinah, da je g. Trnina postala članom gradskoga kazališta u Lipskom, nu nadamo se, da će se ona kadgod sjetiti svoje domovine, te da će se i uprava našega kazališta potrsiti, da nam dađe prilike, da se još napljeskamo toj izvrstnoj pjevačici. Mnogi našinci viču, da se mora u Zagrebu samo hrvatski pjevati, da moramo imati hrvatsku operu, nu tko je kriv, da se ne mogu te naše želje izpuniti? Hrvatski pjevači poznati su u svijetu, pa bi s toga trebalo i većih svota, da se osnuje hrvatska opera, jer ne smijemo zamjeriti umjetniku, koji dobiva u tudjini recimo 500 for. mjesečno, što neće da pjeva u Zagrebu za 250 for. U Zagrebu je samo jedno glumište, a je li uvijek puno? Nije. Da više svijeta polazi glumište, moglo bi se trošiti više na pjevače, mogli bismo imati više sila, mogla bi se sastaviti hrvatska opera. Nu što ćeš, kad ima kod nas ljudi, koji se ponose, što ne zalaze nikad u glumište! A

gdje je tomu razlog? Mi držimo, da je uzrok tom pojavu nesretna „stamgasterija“, nesretna žedja.

— *Opera „Nikola Šubić-Zrinjski“* to remek-djelo našega glasbenika Ivana pl. Zajca ugledat će napokon božje svjetlo. Poznati i zaslužni trgovci gg. Kočonda i Nikolić izdat će na skoro štampom tu prekrasnu operu. Ova viest morala bi razveseliti mnogo srdce. Za stalno držimo, da će se domala pljeskati operi Zajčevoj i izvan granica naše domovine. Znamo, da ima g. Zajc mnogo štovatelja, znamo, da se njime svaki čestit Hrvat ponosi, pa mislimo, da ne treba ni hladne ni tople preporuke tom plemenitom poduzeću.

— *Petar Zrinjski i Krsto Frankopan u tamnici.* Naš poznati umjetnik F. Kikerec zasvjedočio je opet, da shvaća visoku zadaću pravoga umjetnika. Ovom svojom radnjom podpuno je uspio. Njegova je slika plod silna nadahnuća, a odlikuje se prekrasnom kompozicijom i vješt看 izvedjenjem. Zrinjski i Frankopan, koji sjede u tamnici čekajući, da ih povedu pod krvnički mač, izradjeni su majstorski. Sve njihove misli i svi njihov, osjećaji odrazuju se na ozbiljnom licu. Slika napunjuje nam dušu velikom sjetom. Slika, koju se u mnogih kućah vidja i koju nam prikazuje isti žalostni prizor, djelo je nekog Magjara, nu naš zaslužni Kikerec shvatio je svoju zadaću mnogo uzvišene, pa je i nadkrilio magjarskoga slikara i osnovom, izvedjenjem i vješt看 razporedanjem tonova. Gg. Kočonda i Nikolić kupili su i ovu sliku od g. Kikerca, pa će i nju izdati kao što su izdali i „Kosovku djevojku.“ Svaka imućnija hrvatska obitelj moći će uresiti svoj salon tom slikom, koja će ju sjećati na zadnje časove dvaju hrvatskih velikaša.

NAŠE SLIKE

— *Krunitba u Moskvi.* U drevnoj i čarobnoj Moskvi vjenčao se je Aleksandro III. sa svojim narodom 27. svibnja ove godine. Iz sviju strana ogromnoga carstva sgrnulo se je silno mnoštvo Rusa, da vide svoga cara. Sve države svijeta odaslaše svoje zastupnike, da se poklone mogućem caru. Sjaj te svečanosti baš je neopisiv. Najznamenitiji događaj u ruskom životu jest u istinu krunitba, jer je ta svetčanost u jedno crkvena i historički spomen-dan i temelj, na kojem se osniva odnošaj između vladara i naroda.

Kuća Romanov izvodi svoju lozu od mudroga patriarhe Filareta, pa s toga i obnašaju ruski carevi vlast svietovnu i crkovnu. Mihovil Feodorovič Romanov, sin patriarhe Filareta, prvi je vladar te loze. Obredu, kojim se i danas krune carevi, nalazimo zametke već u 12. stoljeću, kada je vladao veliki knez Vladimir u Kijevu. Vladimir bio je silan i slavan vladar, tako da ga je smatrao grčki car Alexis Komnenus utemeljiteljem silne Ruske. Komnenus darovao je Vladimiru krunu Konstantina Monomaha, a s krunom i mnogobrojne druge darove. O toj kruni govori se, da je ponajprije resila glavu Konstantina Velikoga, koji je bio zaštitnik kršćanstva. Prvi koji se je okrunio Konstatinonom krunom bio je Diinitrij. Kad izumrieše Paleologi, uzme Ivan III. za ženu Sofiju, kćer posljednjega istočno-ruskoga cara, pa je tako zadobio i sva prava, koja su bila skopčana s krunom Paleologa. Ivan III. prvi je ruski vladar, koji se je nazvao carem. On je započeo graditi i one sjajne palače na Kremlinu. Na njegovih ukazih vidja se već grb dvostruka orla, simbol istočno-ruskoga carstva. Obredom grčkih careva dao je on okruniti i svoga nećaka Vladimira, a taj se je obred učuvao i do današnjeg dana. Kako znamo, grčki carevi smatrahu se zastupnici carstva po božjoj milosti, a to su od njih naučili i ruski carevi. Izprva nisu se krunile carice, nu Petar I.

doveo je pred oltar i svoju ženu. On je prvi, koji nije dozvolio, da mu, po starom običaju, patriarh položi krunu na glavu, već je to vlastoručno učinio, da dokaže, da prima svoju vlast neposredno iz božjih ruku.

Naše slike prikazuju nam njihova veličanstva u sjajnoj krunitbenoj odori. Odielo cara Aleksandra III. je tamnozeleno i zlatom obrubljena uniforma. Krunitbeni grimizni plašt podstavljen je hrmelinom. Na prsijuh blistaju mu se razni redovi i lanac reda sv. Andrije. Odielo carice Marije Fedorowne pravo je remek-djelo franczskoga ukusa. Te su haljine iz Lyona, a od biele su i teške svile, te izvezene zlatom i protkane državnimi orlovi. Carica zaogrnutu je grimiznim plaštem. I ona nosi lanac reda sv. Andrije. Na vratu bieli joj se biser neprocjenjive vrijednosti, a na glavi sjaji joj se malena kruna sva posuta alem-kamenj. Izpod krune spušta se na ledja predivno velo od čipaka.

— *Kremlin u Moskvi.* Kremlin je kamena povjestnica ruske prošlosti. Taj čarobni grad zadivi svakoga čovjeka svojim vilinskim sjajem šarenih boja i blistavilom zlatnih kuba. Svi spomenici i sve sgrade, crkvene i svietovne, toli su uzko spojene, tako su se srasle i preplele, kao i vlast crkovna i svietovna u osobi cara svih Rusa. Na Kremlinu ne ima sgrade, koja te ne bi sjećala velikih povjestničkih događaja.

Još godine 1339. bio je Kremlin obkoljen hrastovim gajem. Već izprva nalazila se tu crkva »Spasitelja u šumi,« koja je postala središtem, oko koga su počeli graditi razni knezovi svoje drvene palače. Kremlin je više puta izgorio, nu iza svakog požara gradilo se iznova sve ljepše i veće sgrade. Danas opasuje ga visoki zid sa osam tornjeva. Kad unidješ u grad kroz ogromna vrata, odmah te obuzme neko mistično čuvstvo. Ta su vrata veliki slavluk iztočnoga sloga. Čovjek preseneti se jošte većma, kad se popne na visoki toranj „Ivan Veliki“, pa kad pogleda na sve one pozlaćene crkve, zvonike i palače.

U 17. stoljeću bilo je na Kremlinu još kojih dvadeset ulica, nu odkad se srušilo nekoje pomanje drvene sgrade, ima tu više liepih trgova. Danas je na Kremlinu samo jedna velika ulica, koja započinje kod vratiju »svet. Trojstva« i kojom se ulazi u Moskvu kroz vrata »Barovikojae«. Na toj ulici je glavno pročelje carskoga dvora. Čim poglednemo u ogromne stube toga dvora, već slutimo na sjaj, koji mora da je u dvorana. Najprije ulazi se u glasovitu dvoranu reda sv. Jurja. Tu ima više redova prekrasnih stupova, sila grbova, štitova i oružja. To je hram posvećen slavi ruskoga oružja. Imena svih glasovitih ruskih junaka upisana su tu u počastnu knjigu vojničkoga reda sv. Jurja. Bieli mrmer po zidovih i plemenita i jednostavna dekoracija podavaju toj dvorani nešto otmena, carskoga. Iz ove dvorane ulazi se u dvoranu ružičnu, koja je uresena zlatom. Tu se pleše. Treća dvorana ima nešto ozbiljna u sebi. Sva je modra, te samo gdje gdje pozlaćena. Tu je prestolje. Sada dolazi dvorana reda svet. Katarine. U njoj je neizreciv šar; silni stupovi od malahita, ogromni kandelabri nanizali su se slikovito i čarobno. Nu tko da opiše tu silesiju dvorana? Reći ćemo samo, da se je u toj palači nalazilo za vrijeme krunisanja preko 20.000 ljudi, koji se nisu gurali radi stiske. Bilo je tu knezova, seljaka, gradjana, generala i prostih vojnika. Što takva ne vidja se u celome svijetu; mi to ne pojмимо, jer ne poznamo Rusije, jer je ne možemo poznati, ni nje, ni njezina naroda kroz njemačke naočale.

— *Moskva.* Knez Juraj Vladimirovič Dolgoruki utemeljio je tu sjajnu prestolnicu g. 1147. Izprva, od god. 1328—1712, stanovali su u Moskvi carevi, nu danas krune se samo u njoj. Najstariji dio grada jest veličanstveni Kremlin, gdje se diže prekrasna crkva »Marijino Uzašašće«. Promatrajući tu crkvu izvana čovjek i ne sluti na njezin unutarnji sjaj i na neizmjereno i neprocjenjivo blago, što se u njoj krije. U toj crkvi obavlja se krunisanje. Moskva bila je uništena požarom, koji je trajao od 14. do 21. rujna 1812., nu u kratko vrijeme podigla se je iz svojih ruševina mnogo ljepša i sjajnija. Između ogromnih i prekrasnih palača ponosno se uzdižu mnogobrojne crkve, a njihovi tornjevi i pozlaćene kabe podavaju gradu nešto vilinskoga i bajnoga. Crkava ima tu 1080. U Moskvi stanuje metropolita. Sveučilište je utemeljeno god. 1755. Moskva je središte ogromne mreže ruskih željeznica. U nijednom ruskom gradu ne ima tvornica koliko u Moskvi, koja je i glavno stovarište trgovine između Evrope i Azije. Moskva je najbogatiji ruski grad.

KULTURNE VIESTI

— **Hrvatski Sokol.** Dae 10. lipnja o. g. položilo je gombalačko društvo »Hrvatski Sokol« temeljni kamen svojoj društvenoj sgradi. Mjesto odabrano je na Sajmištu kraj plinare. Na gradilištu bijahu zasadjene visoke katarke sa zastavami i grbovi, podignuti mnogobrojni šatori za občinstvo i svećenstvo. Podignut bje i žrtvenik, na kojem je vel. g. prebendar Slav. Suhin služio svečanu misu. Svečanosti prisustvovahu pjevačka društva »Kolo«, »Sloga«, »Hrv. Lira«, gombalačko društvo »Sokol«, svaki pod svojom zastavom, zatim dobrovoljno vatrogasno društvo i vojnička glasba. Predsjednik »Hrv. Sokola« g. dr. Fon liepo je iztaknuo u svom govoru, da se nada, da će ta sgrada biti ne samo temelj boljoj budućnosti samoga društva, već još više tjelesnim odgovorom naše mladeži, na kojoj ostaje hrvatski svijet, da se obistini kod nje ona staro-rimska: »Mens sana in corpore sano«.

Tako se je dakle zamisao, koja je zasnovana god. 1880., začela izvadjati u svibnju ove godine, a nade je, da će doskora biti podpuo izvedena. Hrvatsko občinstvo imalo bi što revnije i izdašnije poduprijeti ovaj liepi podhvat, prem znademo, da se češće apelira na njegovu patriotsku istinu je, malen smo narod, pak se svaka i najmanja kod nas opaža, nu tim je veća zasluga za učestnike.

— **Akademik prof. Budmani** nastavlja neumorno rad pokojnoga Daničića. Peti svezak rječnika počeo se je tiskati ovih dana. Kada će izaći sav rječnik, to se ne može za stalno znati, nu naša Akademija učinit će sve moguće, da bude to ogromno djelo neprekidno izlazilo.

— **Postanak ruske države** zove se djelo, koje je izdao Dr. Vilim Thomsen, profesor na sveučilištu u Kopenhagenu. Vrlo razšireni i znanstveni njemački list »Das Ausland«, što izlazi u Stuttgartu, donio je obširnu ocjenu o tom znamenitom djelu danske književnosti. »Das Ausland« kuje u zvijezde Dr. V. Thomsena, pisca djela »Der Ursprung des russischen Staates«, pa ne može, da se nadivi der dänischen Gründlichkeit. Taj list toplo preporuča Thomsenovo djelo svojim čitateljima, i trsi se, da dokaže, da ne ima boljega djela o postanku ruske države u novijoj književnosti. »Das Ausland«, obasipav Thomsena najvećimi pohvalama, osvrće se na njemačku znanstvenu književnost, te zaključuje svoju ocjenu ovako, rieč po rieč, doslovce: »Diese Partie und mit ihr das ganze Buchlein (Der Ursprung des russischen Staates) ist ein Muster einer sprachwissenschaftlichen historischen Untersuchung. Ein Muster aber auch in der Form der Darstellung. Leider nennen wir Deutschen diejenigen Werke mit Vorliebe wissenschaftlich oder zählen wenigstens unter die wissenschaftlichen gerade solche, die durch verwirrende Nebelhaftigkeit des Ausdrucks, durch unschöne Weitläufigkeit der Erörterung, durch Unklarheit der Anordnung, durch tödtliche Langweiligkeit der Bearbeitung selbst des interessantesten Stoffes von angenehmer und leichter Lektüre möglichst weit abstecken. Das gerade Gegenteil finden wir im vorliegenden Buche. Unsere Philologen, Historiker und Ethnographen könnten stolz sein, wenn sie lauter so wissenschaftlich hervorragende und zugleich für die grosse Menge der Gebildeten so leicht fassliche, mit einem Worte: so klassische »Buchlein« producirten wie Thomsens Schrift vom Ursprunge des russischen Staates.«

— Evo prevoda: Ovaj odsjek kao i ciela knjižica pravi su uzor jezikoslovnog i povjestničkog znanstvenoga izražavanja. Nu ona je također uzor i što se tiče načina u prikazivanju. Žalibože krstimo mi Niemci najradije ona djela znanstvenimi, ili brojimo barem ona u najznanstvenija, koja se čim više odalečuju od lahke i ugodne lektüre radi svoje zamršujuće maglovitosti u izrazu, radi ružne razvlačnosti u razlaganju, radi nejasnosti u poredanju, radi ubijajuće dosade u izradbi ma bilo i najzanimivijega predmeta. Baš je obratno s ovom knjigom. Naši jezikoslovci, povjestničari i etnografi mogli bi se ponositi, kad bi proizvodili toli visoko znanstvene i ujedno velikom naobraženom mnoštvu toli lasno shvatljive, jednom rieči, klasične »knjižice« poput ove Thomsenove o postanku ruske države.

— **The Fisheries of the Adriatic and the Fish thereof.** A Report of the Austro-Hungarian Sea Fisheries, with a detailed description of the Marine Fauna of the Adriatic Gulf, ime je prekrasnom djelu g. G. L. Fabera, inglezkoga konzula na Rieci. Djelo je

vrlo liepo ilustrirano. Slike prikazuju nam sve ribarske sprave, kao i sve vrsti ladja ribarica. G. Faber proučio je temeljito faunu jadranskoga mora i naše ribarstvo. Ne služi nam na diku, da nam tudjinci proučavaju domovinu, a ne smijemo zamjeriti domaćim strukovnjakom, koji bi imali dosta znanja i volje, da nam obogate književnost takvim djeli, kad bi im se priteklo u pomoć, kad bi se shvaćalo od koje je znamenitosti prirodoslovlje.

— **Björnstjerne Björnson** napisao je dramu u tri čina. Naslov joj je: »Rukavica«. Taj glasoviti pisac boravi već duže vremena u Parizu. Drama »Rukavica« nije se još glumila, nu ne ima dvojbe da će uspijeti.

— **Kći najamnika** naslov je rumunjskoj operi. Ta viest je dosta važna, jer je to prva rumunjska opera. Kompozitor zove se E. Candella. Uspjeh javit ćemo na vrijeme.

UMRLI

— **Vilim Just.** Hrvatsku glasbenu umjetnost snažao je težki gubitak; jedan od njezinih zastupnika umro je ovih dana. Vilim Just, kr. mjernik, začastni građanin kr. slob. grada Požege i začastni član više naših domaćih društava, umro je 6. lipnja u Požegi nakon teške i dugotrajne bolesti u 57. godini svoga života. V. Just rodio se je u Frankfurtu na Odri u Pruskoj. Tehniku i glasbu izučio je u Beču. Došav god. 1851. kao mjernik u Slavoniju, gdje slušajući naše narodne popievke, oblubi našu glasbu tako, da se je ozbiljno trsio glasbopisati u hrvatskom smislu popievke za jedno i više grla, i za instrumentalne komade. Just je dosta dobro naučio hrvatski jezik, te je bio vrlo dobar patriota i veliki prijatelj hrvatskoj mladeži.

Pokoj mu budi duši, a slava uspomeni njegovoj.

— **Stjepan Kocjančić**, profesor u seministu u Gorici, preminuo je 9. travnja t. g. Rodio se je 25. prosinca 1818 u Vipavskom trgovištu. Kocjančić bio je slovenski Mezzofante, jer je poznao silu jezika. Bio je on glasovit orijentalista, a dopisivao je s prvimi učenjaci svijeta. U seministu tumačio je sv. pismo staroga zavjeta. Jevrejski, arapski, armenski, sirski, perzijski, koptovski, turski, sanskritski, grčki i latinski podpuo je poznao. Govorio je i pisao: talijanski, francuski, španjolski, engleski, njemački, ruski, poljski, češki, hrvatski, lužički i bugarski. Poznao je također sve romanske dialekte: katalonsko-provincalski, lombardski, furlanski, ladinski itd. Kocjančić bio je velik učenjak, nu bolje bio je poznat u tudjinstvu, nego li u vlastitoj domovini. Francezi nudjali su mu stolicu za orijentalne jezike u Parizu, nu on nije htio primiti ponude. Kocjančić napisao je mnogo popularnih knjiga i silu znanstvenih razprava. Bio je suradnik mnogo listova. Taj slavni učenjak bio je izvrstan profesor i vrlo oblubljen od svojih djaka. Iz njegovih dječjih godina zanimivo je, da se je već u drugoj latinskoj školi bavio sa jevrejskim jezikom. Tada bio je on velik prijatelj i dramskoj umjetnosti. U svojem rodnom mjestu osnovao je bio malo glumište. Kocjančić bio je pisac, glumac, ravnatelj, duša toga glumišta. Ostali glumci bili su njegovi saučenic. Občinstvo plaćalo je za ulazninu jedan stari krajcar. Smrt Kocjančićeva velika je nesreća po znanost. Slava njegovoj uspomeni i vječni mu pokoj!

— **Dr. Jarnej Levičnik**, preminuo je 9. svibnja u Št. Mohoru u Koruškoj. Pokojnik rodio se je 15. kolovoza 1808. Već kao bogoslov bio se je pridružio pjesnikom »Kranjske Čebelice«, a kasnije poslovenio je Schillerovu »Djevicu Orleansku« i napisao baladu »Baron Turjaški Andrej« i epsku pjesan »Katoliška Cerkev«. Svomu bratu Josipu ostavio je mnogo rukopisa. Njegove pjesme nisu na visini pjesama Kastelčevih, nu nisu ni najslabije u »Čebelici«. Levinček bio je dekanom u Št. Mohoru. Slava njegovoj uspomeni!

BIBLIOGRAFIJA

— Koliko pratimo razvitak naše knjige, utvrdit nam je, da ova godina nije baš neplodna, čemu se svaki Hrvat i ljubitelj narodnjeg napredka samo radovati mora. U svakoj struci, na svakom polju opaža se da kročimo napred, pa makar i polahko. Razgovarajući sa ovdešnjimi knjižari saznadosmo; da osim djaka, učitelja i svećenika, malo tko drugi haje za hrvatsku knjigu. To nisu veseli pojavi, nu i tim se može vremenom doskočiti, naročito onda, ako pomenuta tri stališa budu nastojala širiti u svom okolišu hrvatsku svijest i mar za hrvatsku književnost. Osobito hrvatskoj mladosti pruža se sgodna prilika, da sad učini svoju, velimo sad: kad

se sa učilišta razilazi širom mile domovine med znanice, med rodjake. — Još je jedna pogriješka, s koje se knjige manje razpačavaju, a ta je, što pisci, što nakladnici malo mare, da im se sazna za njihova djela. Da se doskoči tomu, molimo gg. pisce odnosno nakladnike, da bi nam slali po primjerak svoga djela, to molimo u interesu hrvatske knjige.

— U posljednji mjesec dana zabilježiti nam je sledeće nove knjige na znanstvenom polju: — Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knjiga LXVI.

— U liepoj knjizi spominjemo: — **Hrvatske**, pjesme od Josipa Milakovića. Zagreb 1883. Knjigotiskara C. Albrehta. 8° Str. 48. Ciena 40 novč. Kod nas je moda, da se na početnike malo obazire, pa makar oni bili i darovitiji. Mi zapuštamo taj običaj kano i staru modu, te ćemo se osvrnuti na svaki pojav. Tako smo pročitali pjesme gosp. Milakovića. Koliko smo ih prošli na brzu ruku, to ih možemo toplo preporučiti. U budućem broju može bit se obširnije osvrtno na njih. — **Sgode Gil Blasa Santilanskoga**, francuski napisao A. R. Lesage, preveo Ivan Širola, svezak IV. Sušak 1883. Tisak i naklada Milana Kerdića. 16° Str. 340—502. Ciena 15 novč. I ovom prilikom preporučamo našim čitateljima to zanimivo štivo. Na lahki način može se dobiti to glasovito djelo Lesageovo. — **Osvetnici**, Dio VII. Posljednje Bosne i Hercegovine po ces. kr. vojsci godine 1878. Pjesma od Radovana. Zagreb 1883. Tisak Dioničke tiskare. 8° Str. 14. Ciena 50 novč. — **Ljudevita Tomšića** izabrane izvorne pripoviedke sa slikami. Zagreb 1883. Tiskom C. Albrehta, a nakladom Mučnjaka i Senflebena. Svezak I. 98 str., svezak II. 96 str. Oba svezka uvezana stoje 70 novč., a u zlatorezu i for. 20 novč. Ova dosta zanimiva knjižica vriedna je preporuke, osobito kao dar mladeži. — **Misli ob uzgoju djece**, francuski napisao Mihailo Montaigne, hrv. preveo Iv. Širola, gradj. učitelj. Bakar 1883. Tiskom Rud. Desselbrunera. 8° Str. 108. Ciena 60 novč. Prevodi g. Širole vrstni su, i ovaj ne ostaje za ostalimi. Knjige ovakove vrsti dobro će doći našem narodu. — **Posljednji car**. Historička pripoviest iz XV. vieka. Pohrvatio sbor duhovne mladeži senjske i modruške biskupije. Sušak 1883. Tiskom Milana Kerdića, a nakladom samoga sbara. 8° Str. 176. Ciena 50 novč. Poštom 5 novč. više. — **Sveto čislo ili najmilija** i najliepša molitva na čast blažene djevice Marije. Napisao Josip Lach. Varaždin 1883. Ciena 22 novč.

— Na povjestnom polju zabilježiti nam je knjigu pod naslovom: **Jura specialia quoad beneficia parochialia Provinciae Bosnensium et custodiæ Hercegovinensium Franciscanorum deducta ac vindicata per Philadelphum Jelenec**. Djakovo 1883, str. 50. — Nadalje izašla je: — **Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva** od Antuna Pehana. Zagreb 1883. Tiskom Granitza i dr. Ciena 60 novč. — **Obćina Draganićka**. Napisao Radoslav Lopašić. Str. 16. Ciena 20 novč. — **Hrvatski ustav ili konstitucija g. 1882**. Razložio dr. Bogoslav Šlek. Zagreb. Tiskom i troškom Dioničke tiskare. 1883. Ciena i for. 20 novč.

— **Liečnički svijet** može se pohvaliti liepom higijenskom crtom. »Tko jači, onaj i stariji« od prof. dr. Lobmayera. U Zagrebu 1883.

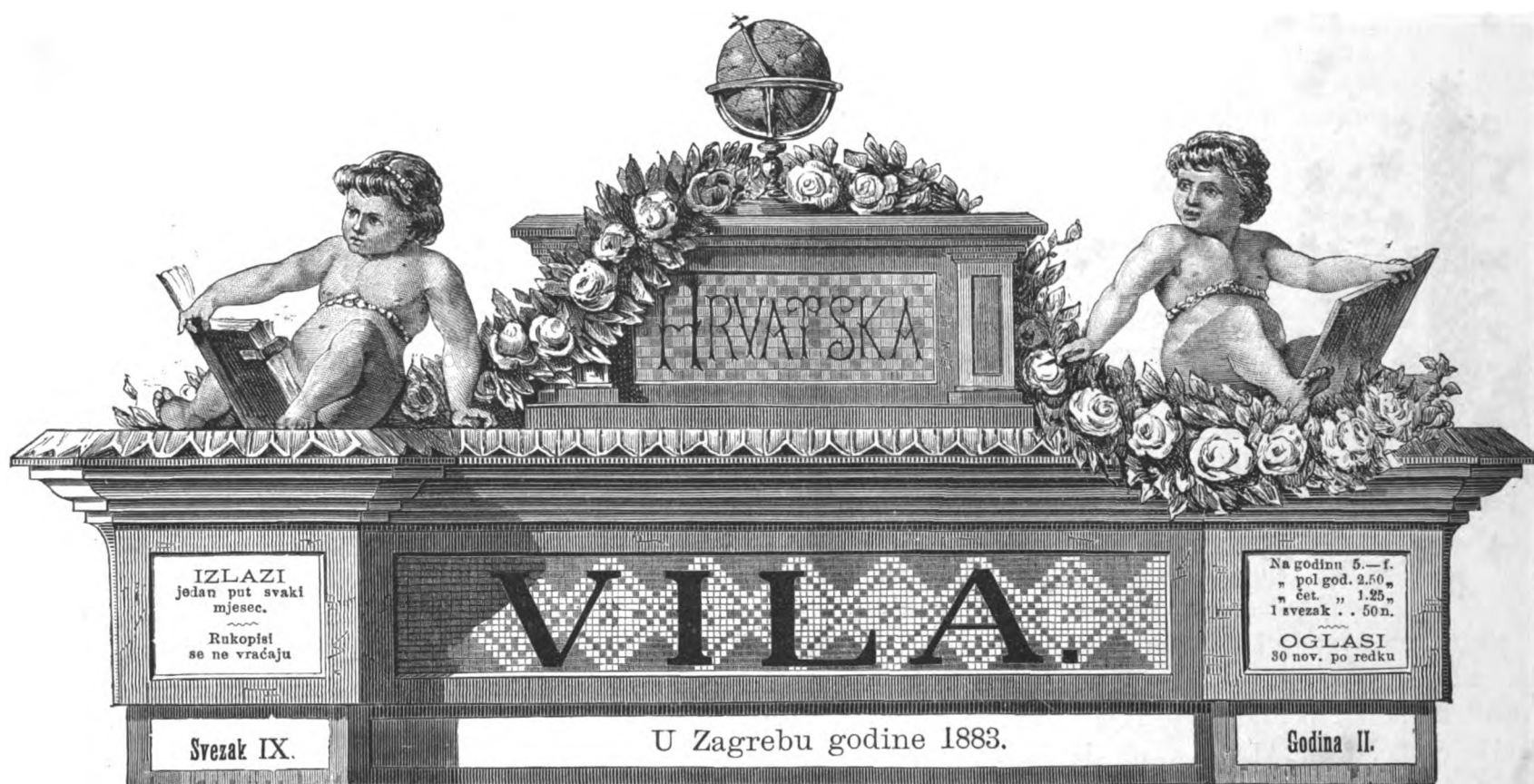
— Od pravničkih knjiga imademo: — **Odvjetnički red** od dr. Hinkovića. Naklada G. Grünhuta. Tisak C. Albrehta. Str. 68. Ciena 45 novč. — **Tumač k obćemu austrijskomu gradjanskomu zakoniku**. Svezak IV. knjige II., napisao dr. Marijan Derenčin, nakladom sveučilišne knjižare Albrehta i Fiedlera. — **O samosvojnih pravih i pravilih kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije**. U Zagrebu, tiskom Franje Župana. Preveo iz latinskoga na hrvatski Fr. X. Z. Pretočki. Str. 40. Ciena 30 novč.

— Od gospodarske struke spominjemo: — **Izvjješće o trščanskoj izložbi g. 1882**, položeno po Milanu Krešiću, tajniku trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu. Zagreb 1883. Tiskom C. Albrehta. — **Gospodarska uprava**, ili nauka o umnom gospodarenju za obću školsku porabu, ujedno i priručnik praktičnim gospodarom od G. A. Vihodila. Dio I. Uprava u obće. Svezak I. Zagreb 1883. Tiskara »Narodnih Novina«. 8° Str. 145. Ciena 50.

— **Novi listovi**. Od 1. lipnja izlaze dva nova lista u hrvatskom jeziku, oba za zabavu i pouku, i to: »**Gradišćanin**« u Novoj Gradiški. Izlazi svake subote, ciena mu je na godinu 4 for. Primjetiti nam je kod tog lista, da bi valjalo paziti na jezik i na tiskarske pogriješke, kojimi vrve prva dva broja. — »**Bosanaac**« izlazi u Brčkoj jedan put na tjedan. Godišnja ciena 6 forinta.

Sve ovdje navedene kao i ostale hrvatske knjige dobivaju se u nakladnoj knjižari G. Grünhuta u Zagrebu.

Vlastnik i odgovorni urednik: **Gavro Grünhut** Tiskara C. Albrehta u Zagrebu.

SELJAKINJA IZ LEKENIKA

SELJAK IZ GRANEŠINE

UROTNICI

Izborna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

IX

agao nije Šugar, kad je kazao, da je Mirković u gradu, jer ga je zbilja bio upoznao u onom Vlahu, koji se bješe došuljao ne opažen u Marušinu pivnicu, gdje je mogao slobodno slušati razgovor Landovih vojnikâ. Kad su bili ovi pozvani i obustavljeni, Mirković podbrusio je pete i nekud izčeznuo. Uzalud Landovi uhode u svaku kuću zaviravahu i uzalud svakuda nos zabijahu. Šugar nije lagao, ali time nije ni mislio ni htio izdati svoga sugradjanina, nego je on drugčije osnove krojio u svojoj debeloj glavi; mislio je na svoje izbavljenje, te htijući sebe spasiti malo da nije nehotice pogubio prijatelja Mata Mirkovića. Ipak pošlo mu za rukom, da je svojom lukavom ludorijom ostavio na cjedilu svoga lukavoga gospodara. Čim se Lando uvjerio, da nije Mirkoviću traga, nije znao, bi li kaznio onoga lažitorbu, ili mu dozvolio, da ga on pod svoju odgovornost — pod smrtnu kazan — potraži, izdube i u njegovu oblast preda. Šugar nije htio, da se već sad primi takova posla pod takovimi uvjeti, sudeći da je Mato štogod nanjušio i grad ostavio, nego prosio je, da mu se ustanovi prikladan rok, za koga bi mogao o njemu štogod naćukati, i da mu se još ostave slobodne ruke, da može po svojoj volji raditi i tražiti. Obećivao je, da će biti njegova skrb, bilo kad bilo, da ga pričeka, kao zeca na stazici, nu pod uvjetom, da čim bude na slobodu pušten, da ga ne smije nitko pratiti, ni sljediti, ni za osam dana za njega propitkivati, a da mu bude dozvoljeno preobući se, kako je njemu drago, drugčije da će radje ostati zakovan u svojoj tamnici. Šugar je pametno promišljao: ostanem li u tamnici . . . danas jesam sutra nisam . . . puste li me na slobodu, potražiću si slobodu. Ne podje li mi za rukom, svejedno; smrt amo, smrt tamo; ni gore ni bolje. Treba pokušat sreću. Kud puklo da puklo.

Drugi dan svuče Šugar svoju vojničku odoru, to jest zamjeni svoju tamničarsku surinu gradskom odjećom i prošeće se gradom kano čovjek gospodске ruke. Pametni ga ljudi takova čudno gledali i nagadjali koješta i svašta, nu ne pogadjahu pravoga smisla tomu preobrazenju. Mislili su, da je to navlaš učinio, da je pomahnitao u to vrieme mahnitih poklada. Dječurlija mu se klanjala kapom u ruci, dok bi prohadjala mimo njega, a kad bi zamakla, pritiskala bi ručice na nos i na usta. Djeca pogledavahu jedan drugoga izpod oka, te kisajući nadimali se s pridušena smjeha. Šugar bio je dobričina, šaljivdžija, pa mu se djeca radovala, te borme i ljubila ga i častila, jer bi jim uvijek šurke i smješne bajke pripovjedao, i kad što i voća dielio. Nu recimo istinu, danas ga nije bilo volja praviti smješice, nego je zakrenuo žurnim korakom uprav na staro omiljelo mu mjesto, k Maruši u pivnicu.

Maruša svega razgleda i pregleda, pred njim se ustobočivala, rukami se podbočivala, i usta na posmjeh otvarala.

— Jesi li me već promjerila? strese se Šugar. Donesi mi jesti, piti; sve što god imaš! Gladan sam kano gladno ljeto, a putovat mi je, znadeš Marušo, sam Bog znade kuda. Lando se rukuje, nu netreba, da ti kažem kojom. Daj amo, daj tamo; nagovaraj, laži, a napokon zlato ju zasliepilo. Stošica privolila . . .

Maruša, po staroj navadi, tri put se prekriži. Zatim se malo nakesi i glavom zaniše, kano da se nečemu dosjetila. — Ti se uvijek šališ, pa hoćeš, da me nasamariš. Dobro te ja poznajem; nećeš lahko samnom rugo zbijati.

— A što ti se to jezik zapliće? Ja te dobro ne razumiem; kano da su ti usta puna vode.

— Vode, dà, vode! Odpala su mi već i ona dva krnjca, pa me sad nećeš više krstiti starom krezubom. Najgore što ne mogu sada čisto govoriti. U ostalom, volim ovako bez njih, da mi jelo o njih ne zapinje. Ipak nisam još ni prestara, a prednji zubi svi mi popadali, to je čudnovato!

— Nije ništa čudnovato! Kad čovjeku glava pade, onda je čudnovato!

— Pazi da tebi prije ne pade; moja se čvrsto drži, a tvoja o dlaci visi.

— Zašto da mi pade? Ne vidiš li, da sam postao prvim Landovim doglavanikom. Jučer na dno tamnice, a danas po njegovih najvažnijih poslovih. Nećeš da razumieš, da se Lando ženi. Stošica slobodna šeće po njegovih dvoranah, a ja sam na putu, da pozivam svatove, što je još svakomu tajna. Marušo, znaj i muči!

— Ajde, prirepino, ti snatriš — mahne stara srdito glavom i pogleda ga prezirućim okom, pa okrene se, da podje za svojim poslom, i reče: — Ajde prodavati svoje laži komu ti draže, sa mnom si se dosta narugao!

— Što mi klopočeš, sveznalice, vikne uvredjen Šugar. Zar ne vjeruješ? Evo raznovrstna pisma, koja moram porazdieliti i svako na svoje opredjeljeno mjesto dostaviti, a tebi je sve laž i šala, samo tvoja usta siplju golemu istinu. Pa što je mene stalo, hoš li ti vjerovati ili ne! Ta ne trebujemo ni tvoje dozvole ni tvoga podpisa . . . Nudè, da ti platim, vikne i udari punom kesom ljutito po stolu.

— O nemoj se odmah zato ljutiti! Kako si se u toj odjeći uzoholio! Tà znaš i sam, da je teško vjerovati šta takva. Šugare, oprosti! izpričavala se starica. Evo ti nà, mukte, još kaplju vina.

Šugar se još jednako mrgodio i kruto držao, nu u srcu sladko se smijaše. Dosta mu je bilo, što je u Marušinu glavu utuvio tu novost. Mislio je za stalno, da će tim putem postići svoju svrhu. I zbilja nije pogriješio pravca. Drugi, treći li dan govorkalo se i šaputalo u svakom kutu grada o ženitbi Landovoj. Svi su se tome čudili, nu razloga nisu mogli pojmiti. Svaki je svoju prišivao i nagadjao, ali nijedna nije bila umjestna. Prosuo se bio taj nenadan i štropotan glas takodjer izvan Paga. Lando bio je u velikoj neprilici ne znajući zašto ni odakle to proiztiče. Primio je takodjer nekoja čestitanja, ali se u njih razabirao više porugljivih, nego li iskrenih načina radovanja. On hoće, da poludi, a ne zna kako da se u tom poslu vlada. Ne nahadja načina, kako da se izkopa iz toga zamršaja. Ljudi proglasivahu ga od časa do časa mladoženjom, a on nije o tome ni sanjao. Pustio bi na slobodu Stošicu, nu to bi zbilja dalo svjetini

povoda, da se u svome mnienju bolje utvrdi, s toga pusti, da se ta izmišljotina sama razvije i na čistac izađe.

Stošica poče u tamnici poboljevat i možda bi već bila odavna pod zemljom, da ju nije majka sokolila i hrabrila. Jedina gorljiva i neizcrpiva ljubav majčina, kojom ju je majka, žalostna od jutra do večera i od večera do jutra, njegovala i kano maleno diete dvorila, jedina ta ljubav u najizrazitijem naponu mogla joj je dane časimice osladiti i prodaljiti, da ne pade biedna u čeljusti nemile smrti. Bilo je u noći mjeseca siečnja 1480. Vrieme je tvrdo, zrak čist i vedar, al se čiča studen ljuto hvatala nokata i kruto rezala po licu. Da je čovjeku bilo stati na vedrenici lje ne ostane živ. Ni u Landovih tamnicah nije bilo toplo. Sirota Stošica ležala je zgrčena i skučena od studeni na nekakvoj jednoj slamnjači. Majka sgurena u klupko, čepila je do njezine glave krunicom u ruci, te šaptala molitvu i svako toliko cvokotala zubi. Oko tih jadnih žena ledene su i gole stiene, a povrh Stošičine glave drhtaše uljenica svieća kano malena kresnica. Majka pridignuvši se polagano malo ne da se nije srušila, jer joj je bila krv u žilah štinula, te pomnjivo nadnese glavu nad kćerino lice, da prizirne, nije li joj možda san priklopio oči. Prevari se tužna, pa ustane i pruži drhtavu ruku preko bolestnice, da barem uljenicu malo usjekne, da bude nešto više svjetla u tom crnom grobu. Bolje da nije toga učinila: nije bila pomislila, da će suzami, što joj niz lice kapahu, i kćerino čelo orositi.

— Majko, ti plačeš? šapne tužnim glasom bolestnica.

Majka stisnu gornju ustnicu zubi, te ne mogaše, da joj odgovori.

— Majko, ne žalosti se, umiri se, ne plači. Slab je to melem mojemu srcu, koje već gine od tuge i boli.

Starica opeta ne odgovori, već stisne u se dušu, i osjeti svu gorčinu i težinu te ljubezne opomene svoje biedne jedinice.

— Isuse moj, pomisli Stošica, šta sam sakrivila, da moram i ne kriva i ne dužna ogorčati, otrovati i prikratiti zadnje danke ljubezne si majke?

Majka položi svoju studenu i trepteću ruku na vruće čelo svoje jedinice. Htjela je, da nešto proslovi, ali nekakav uzao sapne joj grlo, rječ joj zamre i u kašalj nahrupi. To ju malo protrese, pa uzdignuvši oči k nebu, progovori: — Ah

jedinice moja, ne može ti majka naći utješljive rieči. Stošice molimo . . .

— Joj ne mogu, ne mogu; muti mi se u glavi, sve se vrti oko mene.

— Leži na bok, okreni se k meni, bit će ti bolje, reče i poljubi ju u čelo, pa joj podmetne jednu ruku pod glavu, a drugu pod rame.

— Kako ti drago, odvrati Stošica, pa pogledavši majci u lice, uzdahne i okrene se mučimice na desni bok, podmetnuvši lievu ruku pod svoje bledilo lice. — Sad mi je bolje, uzdahne i zagleda se u gole zidove tamnice.

Majka opet se skuči do njezinog uzglavlja i nasloni i pritisne promrlo svoje čelo tik njezina gorućega lica. — Da, da, ovako ćemo sad usnuti.

— Ne spava mi se, majko. Gdje ti je ono propelce, što ga носиš o vratu. Daj mi ga, da ga poljubim. . . Evo, sad mi je puno bolje. Preporučimo se sada jedinoj našoj pomoći i utjehi, Blaženoj Majci. Daj, majko, ti prva, počmi, ti znaš bolje, ja ću za tobom onu krasnu i milu: Kraljice nebeska, Djevice preblaga . . .

Nasta tihi žamor. Stošičino lice kano da se je preobrazilo. Lišca problednula kano bieli vosak, a samo su jabučice maljušno zarudjele; oči su joj na pola zatvorene, trepavice mirne i nepomične; rekao bi, da je svetica na oltaru, da joj se ružičaste usne ne miču. Mislila je ona, kad bi prekinula molitvu: ovako se lječi bolno srđce, ovo je pravi i sladki melem raztuženoj duši, ali sve to zdravlja ne povraća; a što će starica majka bez mene i bez nijednoga, kao suha grana sred pustoši? A ti moj . . . moj prognaniče, ne znaš ti, gdje ti se nahodi ljubav tvoja. Gine i čezne joj duša, a srđce joj vene i sgara. Slobodno nek se pečali, nek se uništjuje, nu tajna ova neće na moja usta. Vječnim mukom mora leći samnom u grob. Oh kad doznaš, da me više nije, hoće li kanuti barem jedna jedincata suza iz tvoga miloga plavoga oka? Tvoje same dvie rieči: — S ljubavi poginula — bit će preobilna nagrada momu požrtvovanju; srđce će u grobu s radosti poskočiti, a duša će se pri Bogu za tebe moliti. . . . Nu ti ćeš me brzo zaboraviti, druga će osladiti dane tvoga života, jer tako obično biva na ovom varavom svijetu.

Jaga bila je medjutim malo zadriemala, nu iznebuha prene se i zadrhta. Pogleda plaho oko sebe. Sve je tamno. U uljenici pucketa nevidljiv ugarčić, iz

kojega zakriesi po koja sitna iskrica, poslednji znaci njezina života. Posta crna i grobna tmuša. Jaga prebaci ruke preko slabašna kćerina tiela, kano da ju želi obraniti od grdna mraka, kao da se boji, da joj ne ugrabi jedinice. Starica disala je duboko i naglo, kao da se je s dušom borila.

— Što ti je, majko? Ne spavaš? . . . Razumiem: teške su te sanje saletile.

— Stošice, mučno uzdahne, htjeli su mi te silom odvesti. Oh ne dam te, ne dam! zastenje i gorko zaplaka biedna starica.

— Oh ne boj se majko; samo mrtvu mogu me odtrgnuti od tvoga srca. Mrtvu dà, živu nikad. Tužna, što rekoh? Ne dam se ja smrti; uza tebe mi je živit. Skupa ćemo pustit ovaj lažni sviet, skupa ćemo leći u isti grob. Liepo će nam biti, ljepše nego ovdje.

— E da Bog da, ali Njegove nitko ne zna, zajeca stara.

— Hoće, hoće. Bog je dobar, a i mi smo dobre.

Da je majka mogla vidjeti u tamnosti lice svoje miljenice, oj kako bi joj pri srcu bilo odlanulo. Ono lice onako mirno, onaj sladki posmieh, onaj andjelski pogled živa pouzdanja prama nebu, ganuo bi bio na milosrdje sve stanovnike nebeske. Ej Lando, zar ne bi popustila tvoja okrutnost, zar ne bi pala tvoja zloba pred tim prizorom, kad bi malaksale i sve paklenske sile pred tom kriepošću, pred tom nevinošću? Nè. Čovjek, komu oholost obivija okrutno srđce, kao ljuta zmija; komu bezbožna duša putenošću paše, njegov dah okužuje, umara bez razloga, ubija bez milosti. Najgrozniji zločin, najveća mu je radost. Sve sile svoje mudrosti napinje, da ih upotrebi na svoju razkalašenost, a iskrnjemu na poraz tiela i na propast duše. Kukavno biće, ta podla duša ne želi neba, ne boji se pakla, a takav velikan bani se med svijetom, dočim u srcu trepti kano zec na svaki sušanj, preza iza svakog krigvog skoka.

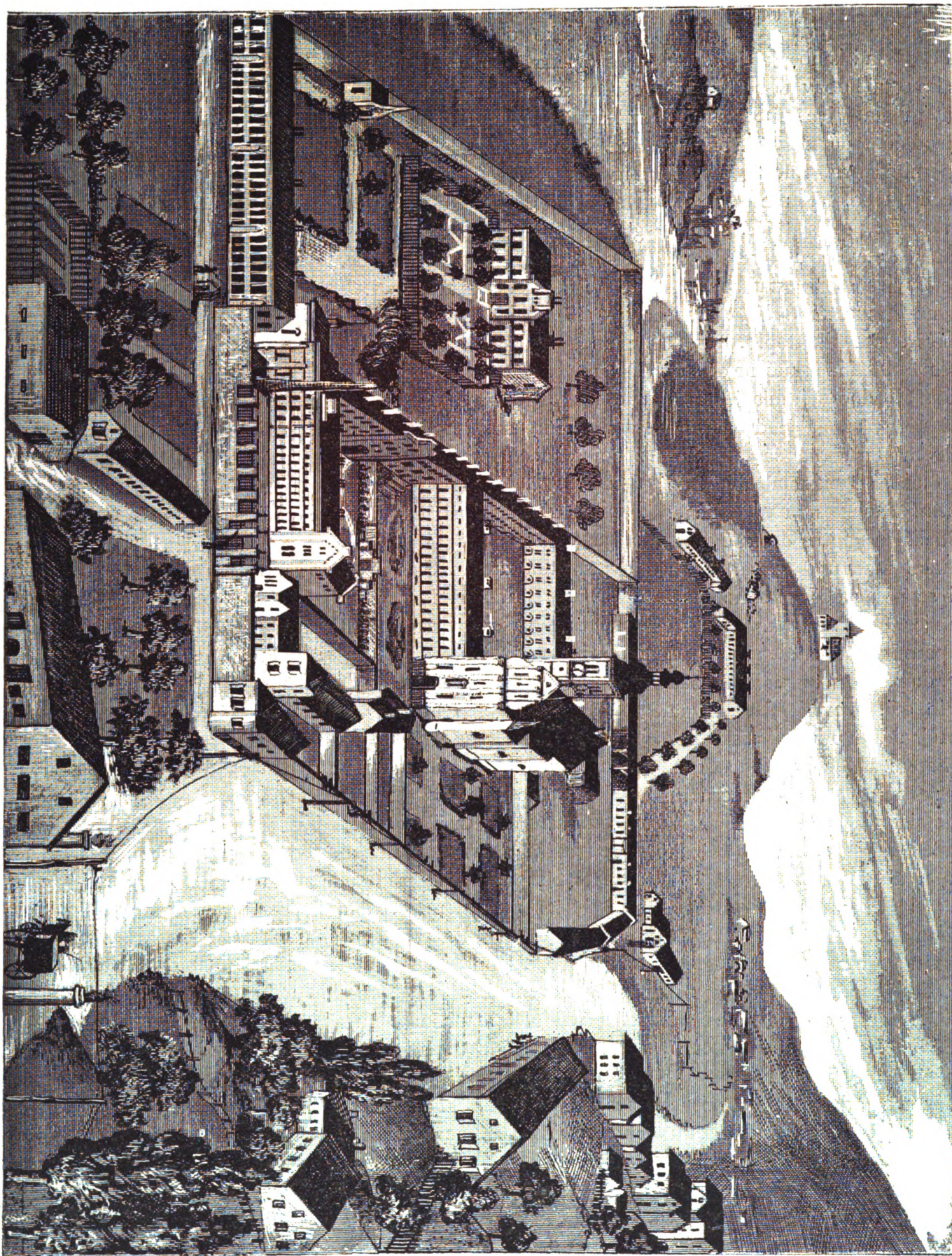
U tamnici bilo je još uvijek tamno i sve mirno. One dvie nesretnice tješile su jedna drugu. U to začu se glas zvona: jutrašnja Zdrava Marija.

— Molimo, Stošice, za dušu našega pokojnoga Iva.

— Molimo, majko, i za spašenje svih živih i mrtvih — doda djevojka slabim glasom.

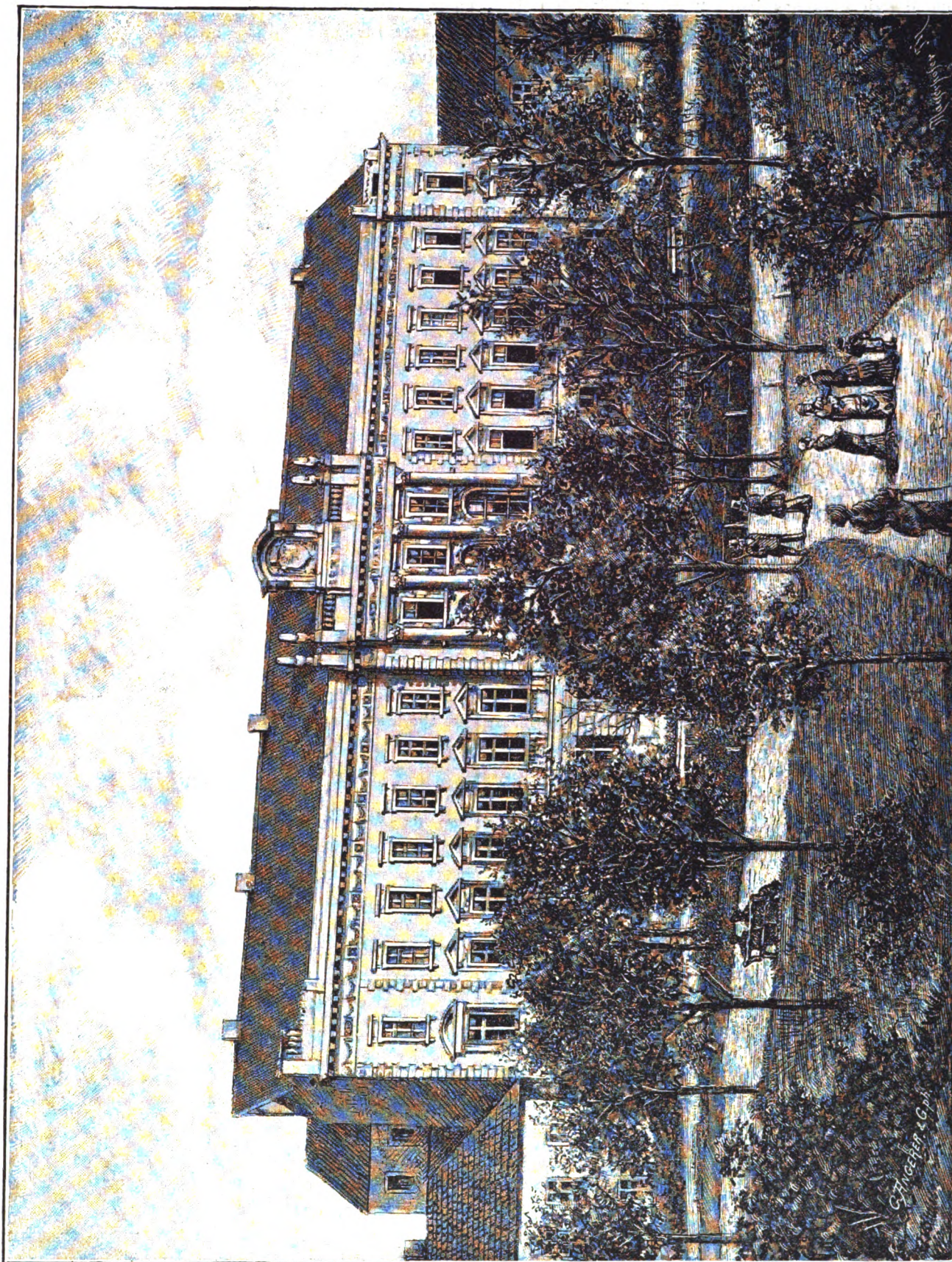
(Sliedi)

Zemaljska kazniona Lepoglava

Sudbeni stol u Zagrebu

BEZ STAZE, BEZ LUČI

Crta od A. G. Blagova, s ruskoga preveo E. Matić

Pavle Ivanoviću, Pavle Ivanoviću! u vašoj bolnici leži moja pjestinja, naša starica Aksinja, sjećate li se, to je ona ista, koja je živjela kod nas, kad ste vi liečili ota? Došla sam vas umoliti, da bi vi, kao glavni liečnik, uznastojali, da joj bude dobro. —

Cielu tu dosta dugačku tiradu izgovorila je Lidija Jegorovna Sablina brzo, živo, mal ne bez stanke, bez oduška, kao da je u strahu, da ne će nasmoći hrabrosti, da izreče sve, što je imala reći.

Liečnik Pavao Ivanović Preobraženski sjedio je nasuprot Lidiji Jegorovnoj u niskom velikom naslonjaču pred pisanim stolom i slušao, to jest, bolje rekući, nije slušao, već je promatrao svoju sugovornicu. U samoj stvari, ta je li i mogla njega, glavnoga liečnika jedne od najvećih petrogradskih bolnica, zanimati nekakva Aksinja? Zato je njega od davna, vrlo od davna zanimala sama Lidija Jegorovna, pa se je on tako obradovao nad tim slučajem, koj je doveo mladu djevicu k njemu, da je drhtao njegov svagda spokojni, pravilni, nešto oštri glas, kad je progovorio mladoj djevojci, pruživ joj ruku:

— Budite spokojni, Lidijo Jegorovna; pobrinuti ću se, da bude vašoj pjestinji dobro. Ja sam spreman, sve učiniti za vas. A kako živi vaša tetkica? Cielo sam ovo vrijeme proživio preko granice (u inozemstvu) s jednim bolestnikom, te sam se vratio nedavno i pošao pred dva tjedna k vašoj tetkici u nadi, da ću vas vidjeti, nu rekoše mi, da se ona još nije vratila sa sela. To će reći, da ste vi došli ovih posljednjih dana? . . .

Lidija Jegorovna Sablina začudjeno upravi na Pavla Ivanovića Preobraženskoga svoje velike crne oči, nadkrivene dugačkim svilenim obrvama. Bile su to liepe, umne, dobre oči, a i bljesak im je bio nježan, ljubak.

— Ja više ne živim kod tetke, odgovorila je ona brzo.

— A gdje živite sada?

Glas Preobraženskoga još je silnije sada zadrhtao.

— Živim sama u meblovanoj sobi, u Gončarnoj.

Lidija je nekako osobito sjetno i tvrdo izgovorila riječ »sama«.

Teško bi si bilo pomisliti jasniji i oštriji kontrast od onoga, koj je bio medju ovom dvojicom. Pavlu Ivanoviću Preobraženskomu bilo je oko četrdeset godina. Bio je srednjega stasa, liepe vanjšine i kripkoga tiela. Već je vanjšina sama odavala tip onih ljudi, koji svagda pobjedjuju u borbi za obstanak, jer nisu osobito savjestni u izboru sredstava. Oštre, rudaste vlasi ridje boje, nizko, nu široko čelo, smeđe, crno nepravilno lice, nevelike, lukave i sive oči, plamteće izpod naočala sa zlatnim zarubom, pljosnati široki nos, karakteristična usta s naduvenim ustnicama i jednakimi velikim, bijelim zubima, mišićave ruke s tvrdim okruglimi nokti pa i neka gruba ukočenost

u kretanju, koja se je još oštrije izicala, uslied razkošne odjeće i uredbe — sve je to bilo neliepo, nu na svem tomu ležao je pečat svojevrstne neobične snage.

I položaj liečnika Preobraženskoga bio je u istinu razkošan i sjajan, a izraz zadovoljne slavonsitosti i neke pritajene veselosti lebdio je na nepomičnom licu Pavla Ivanovića, kad bi njegove lukave oči preljetile s okružujućih ga predmeta na bledo, umoreno, mal ne dječije lice njegove sugovornice, kojoj su plave svilene vlasi neurednim pramovi padale izpod njenoga crnoga šešira s dugim crnim velom od krep.

Teške i meke zavjese od zelena baršuna, razkošna šarenica, što pokrivaše sav pod sobe; bogato, izrezuckano pokućstvo, prevučeno zelenim baršunom; plamsanje peći, koje se je prijatno odražavalo na čilimu od kerosima, pa onda i ljubko svjetlo svetiljke, koja je gorila na stolu, i koja je bila pokrita bogato urešenom zasjenom, sve je to obuzimalo sjedeće u toj sobi čuvstvom udobnosti, osobito za vlažne i kišovite večeri u listopadu, kada se sastasmo s onom dvojicom.

Teško bi bilo pogoditi, o čemu je baš razmišljao Preobraženski u času, kad su njegove lukave i promicave oči prehodile sa bledog obrazića djevojke k poznatim predmetom. Možda se je spominjao onih vremena, kad je on, sin zvonara kod jedne od arhangeljskih crkava, svršio tečaj u sjemeništu, i kad je došao u Petrograd sa dvadeset i pet rubalja u žepu, da stupi u liečničko-hirurgijsku akademiju, onih vremena, kad je tražio poduke, pisarije, kad se je vucarao ulicama grada, gdje ga blještave kočije mrljahu od glave do nogu blatom. Preobraženski već se je tada zakleo, da neće da živi lošije od mnogih gospodičića, da se neće dati proždrijeti u toj borbi za obstanak. Trebalo je mnogo uztrajnosti, enerzije i mukotrpnosti, a da pravo rečemo, ne ćemo reći, da je trebalo bezznačajnosti, da pobjedi, već moralne neformalnosti k tome. Preobraženski je pobjedio. On se je dapače mogao tješiti time, da nije učinio nijedne podlosti, nu zato nije priečio niti drugimi, da ih učine. On je ugušio u sebi ona čuvstva, koja bi mu mogla smetati u postignuću svoga cilja: milosrdje, sućut, negodovanje.

U akademiji nije nikada sudjelovao kod sastanaka, niti na pijacah; on se je bavio samo svojom naukom, a nije si ni dozvoljavao, da ga začara koja ženskinja. To je on i postigao. Sjajno je dovršio tečaj, napisao je doktor-sku disertaciju, koja je počinila veliku buku, polučio mjesto rednika u jednoj bolnici, a u nekoliko godina postize Preobraženski vrlo veliku praksu, pa dodjoše prekrasni konji, sjajne kočije, a iz rednika postade on već glavnim liečnikom. Sve njegove čeznje i želje ostvarile su se i on se već spremio, da se ženi kćerju bogata novčara, svoga pacijenta, i da se uredi na bračnu. Susret sa Lidijom Jegorovnom Sablinom uništi sa svim nenadano njegovu posljednju nakanu i

unese novi netraženi elemenat u njegov, do tog časa podpunoma spokojni, logično dosljedni život.

Pred dvie godine pozvali ga, da lieči starca Sablina, bivšega profesora botanike na jednom ruskom sveučilištu. Starac je bio već šest godina umirovljen, te je živio od svoje male mirovine. On se je bio nastanio u Petrogradu zajedno sa svojom jedinicom Lidijom, jer mu je tu živila rođena sestra njegove pokojne žene, pa da djevojka, za slučaj njegove smrti, ne ostane sasvim osamljena. Spasiti starca Sablina nije bilo nikako moguće; on je odavna stradao od neke bolesti u srcu. Preobraženskomu bila je briga, da olakša patnje onomu originalnomu malenom starčiću do broga nagešpana lica, laskavoga pogleda i krotkoga posmjeha. Sablin je bio i naličio je toliko čovjeku iz drugoga svieta, da se je razboriti i praktični Preobraženski zvedljivo zadubio u promatranje toga njemu novog tipa. Nu još bolje je privlačio i zanimalo Preobraženskoga tip Lidije Sabline. Ta krhka, živa, nevisoka djevica, koja, akoprem u dvadeset i drugoj godini, ipak se je činila mal ne djetetom. Ona je uzrasla u kabinetu otca, posried njegovih knjiga i sitnozora, te je poznavala život samo iz knjiga, probudila je u duši Preobraženskoga neko novo čuvstvo. U njoj je bilo nešto celovita, nešto harmonična; ona nije bila nimalo slična ostalim ženama, koje je on sretao. Ona je tako malo cienila sve ono, što je bilo Preobraženskomu od tolike važnosti — novac i položaj u svijetu, te se je klanjala samo pred velikim pobudami. Crne joj oči sjale su tako mekano i ljubko, da je Preobraženski, kome se je ona s početka milila kao dražestno i zanemareno diete, postepeno oćutio, kako ga nešto neodoljivo vuče k tomu djetetu, kako njegov život, poslije susreta s njom, postaje pustim i nezanimivim, i kako gubi sve, što je on postizavao tako požudno, cieniu u njegovih očijuh. Preobraženski u doba svojih sastanaka s Lidijom mislio je na diete, koje si je nataklo kacigu od liepenke i utvaralo si, da je general. Nu malo je to djetetu, da ono samo sebe smatra generalom, ono hoće, da ga i ostala djeca i odrasli priznavaju takovim.

— Mašo, zar ne, da sam ja baš takav general, kao i djed Petja? pita ono majku i pjestinju, a jao si ga njima, namisle li dražiti diete i odvracati mu: — Kakav si mi ti, general, ta kaciga ti je od papira, i tvoj drveni konj neće ni s mjesta. Diete se tad razdere gorkim plačem, a ako je ono strastne ćudi, to će i pjestnicom navaliti na one, koji se usudiše dokazivati mu, da nije pravi general. Odrasli ljudi bar su takova djeca većim dielom, te nije ništa pogibelnijega, nego nastojati, da ih izvedeš iz obmama. S pjestnicama, recimo, neće navaliti, nu zato će čovjek, koji nastoji, da im izbije iz glave te obmame, postati njihov najstrašniji neprijatelj, ako je mužkarac; ili će upotrebiti sva sredstva, da dokažu, da se vara, te da su oni u istinu pravi heroji,

ako se stvar tiče ženskinje. Tako je bilo i s Preobraženskim. U doba svojih posjeta k Sablinim, u doba svojih razgovora sa Lidijom Jegorovnom, pripovijedajući joj o svojoj trudnoj prošlosti, o borbi, koju mu je bilo održati, o rezultatih, koje je postigao, nastojao je uvjeriti mladu djevojku o veličini i značenju tih uspjeha. Nu to mu je slabo pošlo za rukom. Mlada djevojka slušala ga je pozorno i uljudno, ona ga je počitala, kao vještoga i izkusnoga liečnika, koji je olakšao stradanja otca, kao čovjeka neprieporno umnoga i energičnoga, nu ona, kojoj je bila ljubimcom i junakinjom Isela od George Sanda, koju su odgojili najbolji proizvodi beletrista od šesdesetih godina, ni iz daleka nije se uzhićivala nad rezultati, koji su toli uzhićavali Preobraženskoga. Na njenih krasnih tankih ustnahn lebdio je nježni posmjeh, a u dobokih crnih očijuh, upravljenih na doktora jasno si mogao pročitati pitanje: je li bilo vrijedno boriti se rad takovih trica?

Preobraženski, proučiv dobro ljude tečajem svoje borbe, s njima nije očajavao. — Proživiti će i pojmiti svu cieniu svjetskoga blaga, mislio je on, gledajući bledilo lice djevojke. — Ona još nije izkusila nužde niti samoće, ne pozna život; rasla je pod pazkom otca.

Nu eto umre Sablin. Tiho, skromno, mal ne biedno sahraniše trudnika, koji nije ostavio svojoj kćeri ni imutka ni mirovine. Sprovođenika bilo je malo: sestra pokojne Sablinove žene, bogata i ohola udova generalica sa dva sina pravnika, nekoliko drugova starčevih, a napokon i sam Preobraženski, koji je vodio Lidiju Jegorovnu Sablinu, mladu djevojku u svom žalobnom odijelu, u daljinu ukočenih očiju, koje su izražavale neko skrbno izgledanje. Ta djevojka naličila je na diete više nego ikada, a Preobraženskoga obuzimaše strastna želja, da ju utješi, da ju osokoli, poduprie, upokoji i spasi od životne borbe, koja je po njegovom mnijenju imala skršiti taj krhki organizam. Preobraženski za cijelo bio bi očitovao Lidiju Jegorovnu svoju ljubav, i zaprosio bi ju bio baš ovdje na sprovodu njenog otca, da mu bude ženom, nu njega je zadržalo čudno, njemu nepojmljivo čuvstvo. I odlučio da čeka. Preobraženski je znao, da je Lidija bila prešla k tetci poslije smrti otca. On opet odlučio, da počeka zakonitih šest tjedana, pa da se zatim najavi tetci, nu tu ga sasvim nenadano zadesi viša odluka, da je morao odputovati u tudjinu s jednom vrlo visoko namještenom osobom. Bila je ta osoba od onih, kojim se ne može što odkazati, a bilo je i u tome nešto ugodna, što je Preobraženski polazio na put i predao sve poslove svomu pomoćniku.

Put je bio više nego ugodan za Preobraženskoga, koji se je jošte više popeo. Povrativ se u Petrograd, Preobraženski odmah podje k tetci Lidije Jegorovne, da se posve očituje, ne dvojjeći o tom, da će one pristati; nu njemu rekoše, da se generalica Stepanova još nije vratila sa sela.

Kako li se je on sada začudio, smotriv Lidiju Jegorovnu Sablinu sasvim nenadano u svom stanu. Djevojka bila je probledila i omršavila, nu ipak bila je to ona ista Lidija. Istina, glas mlade djevojke, koj je zvučilo nešto sjetno, odavao je sad nove tvrde note; njene crne

oči nisu više izražavale skrbnoga izgledanja, već neko tiho, nu jasno razmišljanje. Preobraženski odlučio okoristiti se slučajem i očitovati se. On nije dvojio, da će Lidija, koja je izgubila ljubljenoga otca i koja je izkusila, ako ne nuždu, to barem samoću, pokazati se podatnijom od prijašnje Lidije, te sa zahvalnošću primiti ruku i srdce njegovo, i sva blaga s tim darom svezana.

— Od čega živite vi sada, Lidijo Jegorovna, i šta kanite raditi? upitao ju je Preobraženski živo i brzo.

— Ja živim od podučavanja; dobila sam preko znanaca jednu poduku, ne veliku, od dvadeset rubalja na mjesec, nu za početak, vele, da je i to dobro. Mislim, da ću uzmoći proturati se podučavanjem, ta eto tako živu i druge djevojke.

— Lidijo! poskoči na jednom Preobraženski sa naslonjača, te sjednuv se na malen stolac pokraj djevojke, brzo, neočekivano pokri njene malene ruke svojom velikom, silnom rukom i nakloni se blizu, blizu k njenom licu.

— Vi mene poznate, bit će već dvie godine, nu vi ste za cijelo pogodili, zašto sam ja, čovjek zaokupljen, bivao tako često kod vas, kakovo me je čuvstvo vuklo k vama.

Preobraženski odahnu. Njegova ruka kriepče stisnu ruke Lidije; on se još bliže sagnu njenom licu, tako, da je ona čutila njegov vrući i nejednaki dah na svom vratu.

— Lidijo, bez vas moj je život mračan i pust! Preobraženski nipošto nije to htio reći; te rieči oteše mu se proti njegovoj volji i s toga su one bile izrečene strastno.

— Lidijo, unesite unj svjetla i toplote, pristajte na to i budite mi ženom. Ja sam vas od prvog maha zavolio; Lidijo, ja ću vas štititi, tetsiti ću se oko vas, nastojati ću, da vas učinim sretnom. Nu, šta vas stoji reći: da?

Plamteće sive oči Preobraženskoga strastno i tjeskobno se zagledale u bledilo lišće djevojke, kao da traže odgovor. Lidija je šutila. Nju je bila osvojila neka čudna ukočenost; ona nije niti izvukla svoje ruke iz ruku Preobraženskoga. Ona je čutila neki neopredjelivi, nerazumljivi užas, koji joj je skamenio sva uda, dok je krupna ruka Preobraženskoga krjepko stiskala njene ruke, kad je njegov vrući dah palio njeno bledilo lice, kad su se njegove pronicave oči upiljile bile u njene oči. Ona je još za živa otca nazrievala, da ju Preobraženski ljubi, nu njegovo iznenadno očitovanje osupnulo ju je, ona se prestrašila, a prestrašila se je i pred njim, sasvim proti svojoj volji, a sada uzkrсну drugi prizor iz njene nedavne prošlosti, prizor koj joj se je činio tlapnjom. Ona se je sjetila drugog glasa, mekoga i laskavoga; drugog stasa, vitkoga i strojnoga, drugih očiju, smedjih, stalnih, koje su sjale spokojno; sjetila se je druge ruke, koja je nježno gladila njene vlasi, kad se je ona jednoč vratila s groba otčeva i razplakala se u svojoj samotnoj sobici. Taj glas ništa nije tražio niti molio od nje. — Umirite se, golubice — šaptao je taj glas. Na te rieči popila je ona čašu vode, i onda klonula od trajna plača. A kad je zatim bila zadriemala, pričnilo joj se, a možda i nije bila tlapnja, da se je bio sagnuo nad njenu glavu Andrej Stanislavović Merčinski, pa da je prošaptao,

dodirnuv se njezinih vlasi: — Ljubo moja! A taj Andrej, taj njezin susjed u stanu, kojega se je plašila i ista gospodarica stana, bio je surov, ozbiljan i uvijek nečim zaokupljen.

Preobraženski smatrajući Lidijinu šutnju pojmljivom neodlučnošću, a možda i radostnom smetnjom, htio ju je već i poljubiti. On je tako dugo čekao na taj čas; njegov život, bez obzira na niz uspjeha i pobjeda, bio je tako siromašan nasladami i radošću, da nije čudnovato, što se je on, praktik, obmanuo i strah Lidije smatrao radostnom smutnjom. Lidija naglo iztrgnu svoje ruke iz ruku Preobraženskoga baš u taj čas, kad su se njegova usta približila njenom licu.

— Pustite me, Pavle Ivanoviću! Ja ne mogu biti vašom ženom, čujete li? Nikada, ne mogu! zastenjala je ona. — Za Boga, pustite me!

Lidija živo sunu na vrata, nu u čas, nemoćna pade u naslonjač, pokrije rukami lice i gorko i strastno zarida. Preobraženski se je s početka smeo; takovog konca on nije očekivao. To nije bila više smutnja, ili neodlučnost, dapače niti užas, već prosto odvratanje. Nu izkusni i mudri doktor nadvlada u sebi zaljubljenoga, te je sama sebe korio, što je prestrašio djevojku svojom tvrdokornošću.

— Pijte vode, golubice; upokojite se! nagovarao ju je, kvaseći joj sljepočice spiritom, i nalievajući joj lovorovih kaplja. — Vi ćete poći kući, razmislite dobro tu stvar, koju sam vam predložio, i tada ćete mi dati odgovor. Ja sam vas prestrašio danas, moja djevojčice, nu eto to je rad toga, što sam ja klipao, čovjek neotesan, pa vas jako ljubim. Vi ste mi draži od života, Lidičko!

Lidija je prestala plakati. Sva pohrana živčane energije bila je iztrošena usljed histeričkog uzbudjaja, koj je tako upropastio Preobraženskoga. Sada je ona sjedila u naslonjaču, kao slomljena. Jedva bi umjela odgovoriti, ako bi ju upitali, rad čega je malo časova prije plakala. Je li plakala, uzrujana strastnom tvrdokornošću Preobraženskoga, ili je suze izazvala bila nemogućnost, da primi njegov predlog, te da se time izbavi od trudne borbe i samoće? Napokon, možda se je srce djevojčino kidalo, kad je pomislila na svjetlu tlapnju, koja se više nije opetovala, kad se je sjetila onog čudnovatog čovjeka, koji joj je pomagao naći poduku, nu koj mal da nije ni govorio više s njom od onoga slučaja, kada . . . . Da, može biti, to se je sve samo pritlapilo bolestnoj djevojci. Nu ta tlapnja stala je medju njom i sbiljom; sama uspomena na ovu, mal da ju nije s užasom odkinula od Preobraženskog. U obnemogloj djevojci i sada je bilo jako samo saznanje, da ona ne može biti ženom Preobraženskomu. Nè, ma kako ona morala kukavno životariti, ona će snositi sve, samo ne te sive oči, koje ju promatraju tako ukočeno, samo ne ta usta, koja su bila tako blizu njenom licu.

— Pavle Ivanoviću, ne ćemo više govoriti o tome, izusti djevojka klonulim glasom. — Ostanimo radje prijatelji, iskreni, dobri prijatelji. Ja sam vam toli zahvalna za vašu pažnju prema otcu, a meni je tako žao, da vas ne mogu ničim nagraditi za vašu ljubav . . .

— Dakle vi ljubite nekog drugoga, Lidijo? upita ju gorko Preobraženski.

U njem se opet probudio čovjek željezne volje, kukavac kolegiaš, koj si je prokrčio stazu bez preporukâ i znanaca, koji je sve, šta je postignuo u životu osvojio borbom, i koji je odlučio i sada ne odstupiti i zauzeti borbom i ovu djevojku, koja je u njem uzbudila nepoznato mu čuvstvo.

— Ne znam, Pavle Ivanoviću, u istinu ne znam, progovorila je Lidija nekako maki-

nalno. — Kakvo ste vi još diete, Lidijo Jegorovna! Glas Preobraženskog zvučio je tvrdo, kao zvuk kovi, akoprem su mu ustne pobielile i drkale od gnjeva i prevarene nade. — Podjite sada kući; ja ću dati zapreći konje. Umirite se, razmislite dobro, a ja ću za tjedan dana zaći k vama, te se nadam dobiti od vas drugi odgovor. Napišite samo ovdje svoj adres. Preobraženski podade Lidiji sjajnu upisnu knjigu. Mlada djevojka napiše adres. Iza toga usta ona, i reče:

— Ne uznemirujte se zaprežanjem konja, Pavle Ivanoviću, i sprovadjanjem; ja ću doći kući i sama.

Preobraženski nije silio. On je pošao u pred-sobje, pomogao mladoj djevojci obući prosti suknjeni haljinac i brižljivo joj svezao crnu maramu.

— Ostajte u zdravlju, Pavle Ivanoviću, rekla je Lidija, pruživ mu svoju ohladnjelu ruku. — Ne zaboravite na moju molbu glede starice Aksinje.

— Dok se vidimo, Lidijo Jegorovna! Ja ću vam za tjedan dana sam donieti odgovor, te se nadam, da ću dobiti i od vas drugi odgovor.

Preobraženski krjepko stisnu djevojci ruku. On je već sasvim svladao sama sebe, pa je govorio svojim običnim, ponešto ostrim glasom.

II

Lidija sadje sasvim bezsvjestno niz sjajne stepenice, te se osviesti tek tada, kada joj hladan i prodirući vjetar duhne u lice. Glava je mladoj djevojci gorila, sliepočice su joj nabrekle, srdce joj je silno kucalo. Poslije smrti otca, Lidija je preživjela toliko, koliko drugi ne uzmognu preživiti možebiti tekom celoga svoga dugoga života. Koracajući po blatu iz Litejne ulice, gdje je živio Preobraženski, kući u Gončarnuju, mlada se je djevojka spominjala, ili nê — pred nju su dolazile mal ne proti volji slike iz njene mirne, sretne prošlosti. Lidija nije poznavala svoje majke; otac joj je bio sve, a ljubeća majka, bila joj je dragalica pjestinja. Tiho, voljko sprovela je ona djetinjstvo na šetnjah u okolici velika grada na jugu Rusije, u kabinetu otčevom, posried knjiga. I učiteljicâ nije djevojčica poznavala; otac ju je sam priprazio za gimnaziju; nu na gimnaziji slabo se je djevojčica slagala sa družicami, jer je bila odviše privikla na društvo odraslih, na otca. U Petrogradu se je ponavljao isti taj život, a Lidija se je i nadalje uklanjala drugaricam. Pa kad je svršila i gimnaziju, nije Lidija izmijenila svoj način života. Neodlučna, zamišljena, kao sva djeca, koja odrastu sried odraslih, ona kao diete nije marila za bučne igre niti šale, pa i odrasavši nije marila za plesove niti zabave. U obće Lidija nije se sgražavala od

praktičkog života, već se je nekako tudjila od njega i više je živjela u knjigah. Zanosila se je čistimi i svjetlimi ideali, koje su bili stvorili njoj oblubljeni pisci. Ona je dielila sve njihove težnje, te joj se činilo kadkada, da bi i ona smogla silâ za pokret, da joj se samo pruži slučaj, nu Lidija je samo učila, pomagala ocu pisati učene razprave, i čitala mnogo, vrlo mnogo. Malo se je sretala s ljudi; ona je u obće izbjegavala poznanstva, jer ljudi, s kojima se je susretala, nimalo nisu bili nalični na ljude, o kojih je ona čitala u svojih oblubljenih piscih, u George-Sandu, u Viktoru Hugu, u Špilhagenu. U doba otčeve bolesti po prvi put imala je priliku ne samo susresti, no i sbliziti se s čovjekom, koj je bio pod-puna personifikacija praktičkoga radnika, s Preobraženskim. Lidija je dapače opazila, da se je doktor privezao uz nju, nu ta privezanost ne samo da ju nije obradovala, nego ju je dapače začudila, ili skorije, prestrašila, jer medju njom i doktorom nije bilo ništa zajedničkoga. Oni su bili ljudi iz dvaju sasvim različitih svijetova, nu u to doba bila je Lidija odviše zaokupljena brigami za život ljubljenog otca, a da dublje promatra čuvstvo doktora, a kad je za tim otac umro, Lidija, poznavajući život samo iz knjiga, oćutila se je samom, te je došlo vrijeme nê čitanja niti učenja, već živovanja . . . .

Poslije pogreba otčeva, tetka Lidijina predloži djevojci, da se preseli k njoj. Lidija bila je sada u takovom stanju nemoćne dosade i apatije, da je pristala, ne razmišljajući o tome, kao što bi valjda bila pristala u to doba, da bude ma i ženom Preobraženskomu, da joj je ovaj to ponudio. Odnosaj medju Lidijom i tetkom bio je napet. Afektirajuća i bogata udova generalica dva, tri puta u godini pozivala je svoje siromašne čudake rodjake, te je svaki put s udivljenjem i sažaljenjem ogleđavala njihov oskudni položaj, prinoseći k već ugaslim očima zlatom zarubljeni lorgnet, i savjetujući starcu Sablinu, da omudri svoju kćer, da se postara, da joj nadje muža itd. Bratućedi Lidijini, dosadni, ljepušni pravnici, od šestnajst i sedamnajst godina, takodjer su s udivljenjem promatrali svoju preosbiljnu sestričnu, kojoj su se plave vlasi vile u neurednih zavojcih, i kojoj su se haljine uvijek izticala nekim stranim krojem. K ovoj tetci, u njeni bogatim pokućtvom snabdieven stan, na Maloj Morskoj, prešla je Lidija. Prve dvie nedjelje, proživjela je u nekom polusnu. Nije si bila svjestna ničesa, što se s njom sbivalo i što ju okruživalo; znala je samo to, da je izgubila najljepšu polu svog života, pa da neće nikad više biti prijašnjom Lidijom. Nu vrijeme je tražilo svoje, te je i treće nedjelje mlada djevojka stala osjećati promjenu svoga položaja. Trudan i neprijatan bio je položaj, u koji ju je bacio život; dapače i razkošan stan proizvodjao je na djevojku, koja je privikla bila na malene i ugodne sobice, ugušljiv utisak. Ovdje nije bilo moguće udesiti se, ugnjezditi se; ovdje je bilo svud tako hladno. Lidija je bila naučna dieliti svoje misli i utiske s ocem, a ovdje ne samo da nije bilo nikoga s kime bi ih dielila, već ju dapače nisu ni u miru ostavljali. Zamislila bi se kadkad, ili pošla u svoju sobu, da se čim god

zabavi, ili da slobodno odahne od puste brbljarije bratićâ i njihovih drugova. Tetka bi odmah k njoj sa opomenom dolazila, da mladoj djevojci ne pristoji razmišljati, već da mora biti u društvu, izlaziti, da joj je jedini izhod — udati se. Poslije toga razgovora, odmah bi se govor sveo na Preobraženskoga, i tetka uzela bi natucavati o tome, da „akoprem il n'est pas distingué, ce n'est qu'un popovici (sin popa)“, nu da si je on već prokrčio stazu, te da takovog ženika ne smiju siromašne djevojke prezreti. I bratići su pomagali mamac. S početka je Lidija slušala muče i bezsvjestno sve te razgovore, sva ta zanovetanja, nu čim joj se više vraćalo saznanje, tim nižjom joj se ukazivala uloga, koju igra u kući tetke, ulogu ulizavice, ulogu biedne nevjestice, ona Lidija, koja je maštala njekoč o pobudah. Lidija nije znala svadjati se; ona je uzrasla sried odviše čistoga zraka, a da bi mogla ukori odvrćati na ukore, jedkostmi na jedkosti. Lidija nikako nije umiela grizti se, a kraj toga i njena je tetka bila svoje vrsti žena dobra, koja je željela dobra svojoj nećakinji, pa je tako Lidiji preostajalo kao jedino sredstvo, da se izbavi iz tog teškog položaja — biege iz kuće tetkine . . .

Ona je i otišla. Ta krhka i strastna djevojka, koja nije umiela ni bockati ni peckati, imala je ipak toliko snage, da prekine svezu s jedinom rodjakinjom. Ona se je posavjetovala sa svojom pjestinjom, staruhom Aksinjom, koja je s početka plakala, lelekala i svjetovala joj, da se strpi, nu videći, da gospodična neće da sluša, odvede ju k svojoj znanici Perfiljevoj, udovi gradjanki, kojoj je rekla, da „čuva gospodjicu kao zenicu oka“. Bez suza, bez prizora, spokojno je saobćila Lidija tetci, da odlazi od nje. Generalica htjela je pasti u nesviest, prietila je zakonom, nu videći, da na zabludjelu djevojku ništa neće uplivati, prekrsti se, mahnu rukom, pa da se ukloni raznim naklapanjam i tumačem, otidje na selo. Tim odlazkom nadala se je ona spasiti svoj dobar glas i obrazložiti time odsutnost Lidije, kojoj da nije bilo moguće poći na selo, jer da se bavi s glasbom na konserveratoriju i s toga ju je namjestila „dans une famille très respectable et très honnête“.

Dok je tetka pravila sve te vrlo mudre kombinacije, Lidija je živila u Gončarnoj i tražila je posla t. j. tražila je zaslužbe podučavanjem i prepisivanjem. Takav posao, kojim većina ženskinja i učeće mladeži životari, i u kojem utaplja jedan drugoga radi komadića kruha, posao, koji snizuje zaradnu plaću do sitnice kroz veliko natjecanje. Lidija je bila još sretnija od mnogih svojih vršnjakinja, u tom odnošaju. Ona je mogla proživiti novci, koje je dobila od prodaje otčevih stvari šest mjeseci, a gospodareć, i više vremena, tako da je ona mogla izabrati snoslivije uvjete. Bez obzira na sve to, djevojka se je već prvi mjesec svog življenja na slobodi osvjedočila, da život nije, što su joj govorile knjige i fantazija.

Mjesto polubâ i mjesto priegora za velike ideje i kakova sveta djela, ona je morala bježati po gradu i tražiti posla, shvaćajući sasvim jasno, da ako i nadje posla, da će oteti kus hljeba isto tako oskudievajućim radnicam, kao što je i ona sama. Bilo joj je prosjediti

cielo ure, cijele dane u maljušnoj, skromno pokućenoj sobici, objedovati tuj kod gospodarice, brojiti svaki groš i saznati, da je sbilja sama, sasvim sama, sried jako napućene prijestolnice, da nije nikome na teretu, i da nikome nije stalo do nje . . . — A dalje, šta će biti dalje? — Tjeskobno je mislila u takovih danih, kad bi se oslabljena povraćala u svoju samotnu sobicu, s groba otčeva, kamo je često išla sa svojom starom Aksinjom, jedinim blizkim i srodnim bićem.

— Dalje će biti uvijek to isto — sama je sebi odvrćala Lidija na mučno pitanje. Ona se je sjećala učiteljicu na gimnaziji, na kojoj se je učila — kako su se apatički, skoro makinalno zauzimale za stvari, koje su predavale; sjećala se obiteljskog života većine svojih znanica s niskimi brbljarijama, niskimi brigami, niskimi radostmi! Ta zar sve one tako živu i drugog života niti ne ima? Ta zar nije druge, nego protegnuti bivstvovanje do starosti, i onda umrijeti, zaboravljenom, suvišnom, ne izkusivši niti pravog života?

Slučaj bijaše djevojci sklon i pokaza joj, da ima ljudi, koji umiju živiti drugim životom. Nekoliko tjedana iza njena preseljenja u Gončarnuju, uselio se je u susjednu sobu stanar, Andrej Stanislavović Merčinski. Novi stanar, kako se je to pokazalo u putnici, svršio je tečaj na tehnoložkom zavodu i služio je u zavodu, kako je izjavio gospodarici, koja ga je pitala o njegovom zvanju i zanimanju. Nekako strano i zvedljivo promatrala ga je Lidija već od prvih časova njegova dolazka u novi stan. Ona je u jedan mah uvidjela, ili bolje, oćutila, da je pred njom čovjek, nimalo naličan na one ljude, s kojima joj je bilo sretati se. Andrej Stanislavović Merčinski nije šarao; on je u obće govorio vrlo malo, nu valjalo je samo pogledati na njegovo pravilno i izrazito lice, na tanke, obilno ocrtane i nešto naduvene ustne, na visoko čelo, s kojeg su

bile natrag počesljane svilene, plave kose; u njegove stalne, smeđe, ponešto hladne oči, pak si već opazio, da je pred tobom sila — i to sila neoboriva, koja se ne da slomiti. Merčinski je često izostajao od kuće na cijele dane, u službi, kako je on govorio. Večerom dolazili su k njemu prijatelji, te prosjedili bi kod njega do jutra. Do Lidije su kadkada slučajno doprli odlomci njihovih prepiraka; nju je poražavala vatrenost i požrtvovnost Merčinskog, koji je bio vazda zaokupljen drugima. Oni su se sretali često, buduć su im sobe bile susjedne i u istom redu. Lidija je često vidjevala svog susjeda razdražena i razjedjena, nu nikada ga nije vidjela klonuloga ili zlovoljnoga. Merčinski je bio uvijek uljudan i pažljiv prema svojoj susjedi. Doduše, on je govorio malo s njom, nu njegove su oči često promatrale umorno lišće Lidije. Kad bi se s njom sretnuo, smiesio se je takvim dobrim smieskom, da je srcu djevojčinom postajalo i toplije i svjetlije. A zatim — zatim jedan put, kad se je Lidija vratila s groblja, onda . . .

Nu nē, to je bio san na javi. Istina, četiri dana poslije toga sreo ju je Andrej Stanislavović u hodniku i podao joj papirić s napisanom adresom, progovoriv nekako kratko, dapače surovo:

— Podjite danas na ovu adresu — tamo trebaju učiteljicu. Obitelj je uredna, a i vama treba da se prihvatite posla.

Lidija htjela mu se zahvaliti, nu Andrej Stanislavović okrenuo se je tako naglo, kao da mu se je nekamo žurilo, te nije joj ni odgovorio.

Od tog je doba začeo za Lidiju svagdanji život; djevojka je stala ići na podučavanje, vraćala se kući, čitala kao i prije, često išla na grob otca i riedko, vrlo riedko se sastajala s Andrejem Stanislavovićem. Susjed je, očevidno, izbjegavao susretaj i razgovor s djevojkom, tako da se je Lidiji stalo pričinjati, da je sve to bio san, ništa više, no san . . .

Vraćajući se od Preobraženskoga tamnini, blatnim ulicama, Lidija je sve to razmišljavala, spominjući se svega. Njoj je bilo strašno mučno, teško; njena budućnost ukazivala joj se isto tako neprozirno tamnom, kao i one slabo razsvjetljene ulice. Ona je išla lagano, zamišljeno, te se je silno sgrozila, kad je začula najednom za sobom glas nekog pijanog derana:

— Mamzel, a mamzel, ne letite, dozvolite da vas popratim. U dvoje je veselije ići . . .

Ona mu nije mogla ništa odvratiti, ona se je samo energično, rek bi proti volji, pustila u bieg i čula za sobom porugljivi hohot:

— Gle, odmiče! prestrašio sam ju! Valjda je kakova gospodja! Mnogo se vas takovih tud klatari!

Njoj bude gorko. Strašan joj se pričinio život, još joj se strašnijom ukazala budućnost. Ona je sama, sama, nikomu nije od nužde. Nu, a šta dalje? Ona će učiti djecu, ići će iz kuće u kuću, odbijati će hljeb od ustiju drugih isto takovih radnica, kao što je ona, a zatim će nastupiti samotna, biedna starost, ničim ne ogrišana. Pak zar nebi bilo bolje, nebi li bilo pametnije pristati na ponudu Preobraženskoga? Ljubav! Ima li mnogo sretnica, koje se iz ljubavi udavaju? U najgorjem slučaju, pošavši za Preobraženskoga, ona nebi bila sama, ona bi imala obitelj, obezbiedjen, dapače sjajan položaj. A sada? Ona se je svega odrekla radi tlapnje. Ljubi li ju on, može li u obće ljubiti takav čovjek, kao što je Andrej. Nu sried svega toga kaosa misli, uspomena, utisaka u usijuh djevojčinih opet je zvučio šapat:

— Moja ljuba! — Lidija je opet htjela kriknuti, kao što je kriknula u kabinetu Preobraženskoga: — Ne mogu!

Nē, dok bude taj glas zvučio u njenih usijuh, ona neće biti u stanju odlučiti se na nikakove odstupe, niti na nikakove pogodbu.

(Sliedi)

Još Hrvatska ni j' propala!

Dok narodne ima u nas pjesme mile,
I dok goder gusle javorove cvile;
Dok imade naših polja, gora, rieka,
Jezera čarobnih, otajstvenih jeka;

Dok sinovom vjernim za rod srce bije;
Dotle nam Hrvatska još propala nije!

M. Bogović: Slike i prilike.

Hrvatska nam nikad oj, propasti neće:
Dok dolinom, gorom skladan piev se ori,
Dok pastirče mlado s frulicom u gori
Svoje stado kući pripjevajuć kreće;
Dok se Hrvat sjeća narodnih junaka,
Dok po gorah vode svoje kolo vile,
Dok nam sveta bude uspomena svaka, —
Dok narodne ima u nas pjesme mile.

Hrvatska nam nikad oj, propasti neće:
Dokle rod nam vrljih pjevača imade,
Koji gromkom pjesmom potaknuti rade,
Da se Hrvat sjeti nekadanje sreće,
I poviesti, koju krv napisa naša,
Nekadanje proti suvražniku sile;
Dokle slava naša svijetom se pronaša
I dok goder gusle javorove cvile.

Hrvatska nam nikad oj, propasti neće:
Dok nam pusto stoji tu Grobničko polje,
Gdjeno Hrvat njegda Tatara pokolje,
Koj okrenu za vjek našoj zemlji pleće;
Dok pod nebo kršne dižu nam se gore
Da Hrvata slavu pričaju do vjeka;
Dok velebnе rieke o prošlosti sbore,
Dok imade naših polja, gora, rieka.

Hrvatska nam nikad oj, propasti neće:
Dok joj ljubi lica divno more naše,
I bistrimi vali dok tu tužnu paše,
Oni pak u glase divne romoneće
Nizali pobiede, koje morem blude,
Što ih na njem Hrvat stići i do vjeka
Sticati će slavan, dokle naših bude
Jezera čarobnih, otajstvenih jeka.

Hrvatska nam nikad oj, propasti neće:
Jerbo još se sjeća Petra Zrinskog, bana
I njegova šure Krste Frankopana;
Ona ima ljudih, koji dat joj sve će,
Koji umom, perom, a i svietlim mačem
Podić će se, slava da im vience vije,
Hrvatska će živjet, pokročiti u svačem,
Dok sinovom vjernim za rod srce bije.

Oj Hrvatsko moja, ti ćeš živjet vekom:
Dok na nebu bude sjalo bezbroj zvijezda,
Ptice cvrkutale posred meka gnjezda,
A sviet se kretao tim običnim putem;
Dok nas bratska sloga k jednom cilju vodi,
Dok djedova u nas vruća krvca vrije,
Dok nam geslo bude: S prosvjetom k slobodi:
Dotle nam Hrvatska još propala nije!

Antun Demartini.

DUPIN

Talijanski napisao G. D'Annunzio, preveo I. K. Ostojić

U primorju zvali su ga Dupinom, a to mu je ime sasma priličilo, jer je u vodi bio pravom pliskavicom. Veslo ga je sgrčilo, skućilo mu je pleća, već dobrano pocrnjela sunčanom žegom; glava mu je debljasta i runjava, noge i ruke novjerojatno jake i krepke, te je toli strašno ronio, štopotao i skakao, da ti je duša protrnula gledajući ga. Da ti ga je samo bilo viditi, kad se je urličući bacao u more s Farroni-skog ostrva, kao orao u krilo ranjen, pa kako se je opet pojavljao tamo dalje, na dvadeset lakata, iz zelenkaste vode, izbuljujući oči prama suncu. Bio je to, bogme, divotan prizor. Nu možda je Dupin bio još ljepši i zanimiviji, kad no se je na ribarici uz jedrilo držao i penjao, dočim je silna jugovina zviždakala kroz konope, i crveno jedro već bilo da se razpara, i dok je pod njim oluja hujila, kao da ga hoće proždrieti.

Bio je sirota, nije imao ni oca ni majke; majka pače bijaše s njega izdahnuła, kad no ga je radjala jesenske jedne noći, nazad dvadeset godina. Oca mu je more progutalo jedne večeri, kada no je jugo-zapadnjak vijao kao sto vukova, i kada je nebo bilo na zapadu kao krv crveno. Od toga časa čudno ga je i neodoljivo vukla ta morska pučina; slušao je talase, kao da ipak nešto čuje i razumi, govorio im je, kako no nekoč svojemu čački, ljubavnom strašću i naglošću, djetinjastom nježnošću i dragovanjem, te je sada odapinjao iz svega grla i na sva usta burne, reko bi, divlje povievke, da zatim sjetno i dugo pjevuca.

— Tuj doli, on spava — reče jednom Zarri — tamo je i meni otići. Čeka me, znam da me čeka; jučer sam ga vidio . . .

— Ti si ga vidio — uleti mu Zarra u rječ, upirući unj ona dva krasna oka, crna ko ladjina pohrbtica.

— Dà, tamo za sipjim rtom, kad no bijaše more ko ulje; i tu me je gledao, znaš, ukočeno gledao.

Cielim tielom djevojke prolete brzi, neobični srsi.

Zarra bijaše u istinu krasno djevojčce. Stasita i upravna kao jambor prednjak, gibljiva kao pardoran; zubi joj kô u zmije, ustne svježje i skrletne, a grud joj . . . pobudjala neke čudnovate ako i opravdane požude.

Ona i Dupin uvijek su se iskreno ljubili, još od onda, kada se pieskom igrahu, kada se morskim rakom dosadjivahu, ili kada se kupahu u modrastoj vodi. Hiljadu su puta jedan drugom utisnuli cjelov pred suncem i morem; hiljadu krat poslali su suncu i moru gordu pjesmu mladosti svoje . . .

Oh liepa i smjela mladosti, okaljena u slanoj vodi, kao kakav komad čelika!

Zarra ga je čekala svaku u Boga večer, kad no bi zarujilo nebo za Majellom i voda gdjgdje ružičasto odsjevnula.

Ladje se pojavljahu hrpom, kao ptičurine, tamo daleko kod sipjeg rta, nu Dupinova plovila je dalje, upravna, okretna, s naduvenim crvenim jedrom, da je bila divota. I Dupin stajao na provi, nepomičan kano stup žulje. — Ohe! — vikala je Zarra — Je li sreće? —

On se je rado odzivljao. . . Kričući, jatom se dizali galebovi sa hridina; cielim krajem razlegala se vika i buka ribara. širio se miloduh mora.

Ali morski miris silno je opajao njih dvoje. Kadgodj dugo stajahu, gledajući se u oči, kao začarani; ona, sjedeći, na rubu ladje, a on pružen na pajolih, do njezinih nogu. Valovje ih mileno ljuljao i ljubko im pjevaše; valovje zeleno kao prostrana livada, u travnju vjetrom uznjihana . . .

— O što ti je večeras u očima, Zarro? — šaptaše Dupin. — Ja bi se zakleo, Boga mi: ti si jedna onih vještica, koje u moru stanuju daleko, daleko, te su polu-žene, polu-ribe. Dà, jesi, jesi; i kad zapjevaju, čovjek mora okameniti, i kose su im sve žive poput samih zmija. Na pare ti postaneš vješticom, poskokneš u more, i mene ostavljaš zatravljena — . . .

— Ludo — govorao je ona kroz stisnute zube i raztvorene ustne, nježno hvatajući ga rukamiza kosu, i držeći ga tu pružena i jećućega, kao lavorisa u verigah. — Valovje mirisalo je kao nikad!

Jednoga lipanjskoga jutra otidje i Zarra na ribolov. U bielom zraku drhtala je takova svježost, da su te hvatali nekaki čudnovati i sladki ježuri. Cielo žalo bijaše zastrto parami. Najednom zasvietao je tračak, poput zlatne striele kojega boga, probi maglu, pa opet blisnu neko'iko trakova, da tako rečem, cio snop svjetla. Tamo dalje sjajile su se skrletne pruge, ljubičasti poštrapi, nabori ovdje i ondje ružom obasuti, probliedjeli narančasti oblacići, koje-kuda razpršeni, a onda modrušni proviri nebeskog svoda, a sve to sačinjao je velebrno, neopisivo suglasje bojâ. Maglušine ponestalo, kao da ju je vjetar razpudio, dapače sasma uništio. Sunce, slično velikom krvavu oku, sinulo nad sinjim morem i njegovim širokim i tihanim talasjem. Kvrčali su galebovi i razili, kao od šale, tu silnu morsku pučinu svojim sivo-lugastimi krili; njihov krik, njihov cik pričinjao se je ljudskim grohotom.

Križala je ribarica, te se kadikad zalicala i trzala, kao da je živa. Na istoku, prama Farroni-skog ostrvu, bilo je još gdje kojih oblacića, crvenih poput trilje.

— Gledaj! — reče Zarra Dupinu, zaposlenu tada uz škiljavog Ciattè-a i Pachiò-va sina, dva dječaka crnomanjasta i kao kremen čvrsta, gledaj te kučarice tamo na žalu, malene, malene; naliče onim što kuma Janja o Božiću za jasle napravlja . . .

— Dà, dà — zapenta škiljo, smijući se.

Nu on mukom zamuknuo, gledajući okrugla plutva, što provirivahu iz plavetne vode. Jedva da se m'cahu s ladjicom.

— Liepa li sina ima kuma Janja, eh, Zarro? — protepnu napokon ponešto ironičkim glasom, upirući joj u lice ona dva užasna oka.

Mlada neustrašivo podnese taj razžareni pogled, ali si ipak pogriznu donju ustnicu.

— Valjda! nehaljno odvrnu, te stade gledati u jato galebova pod vedrim nebom.

— È, zbilja, è — Ta ono krasno financijsko odielo, uz one žute pruge, s perjanicom na šešru, i sabljom o bedrici. Doista . . .

Zarra se bijaše malko natrag nagnula, uprav zamamljivo i razkošno, nabreknutih, izbočitih njedara, i skoro priklopljenih ustnica, dočim joj pramovi dražestno lepršahu, uzvitlani ugodnim zapadnjakom.

— Sveti moj Frane zaštitniče! zapenta Dupin kroz zube, sav uzrujan i uzburkan. — Okreni, škiljo, okreni! —

Ali zbilja onaj financijski stražar sam si je smrt poželio. Kad no je Zarra prolazila, uvijek bi joj koju mednu riečcu udvornicu šaputnuo, rudeći si uz to male plave brčice i oslanjajući ponosito piest o balčak svoje sablje. Ona bi se i osmjehnula; jednom se je pače i natrag obazrela.

— Rujna je krv — običavao je sumorno i otajstveno pokliknuti Dupin, kad no se Janjin sin, s puškom na ramenu, ponešto oholo šetao izpred ribarskih brodica, u redu usidrenih.

Zalazilo je sunce i rek bi, užigalo zapadne oblake; nad žalom razstrla se zapara kao kakova kapa zažarena gvozda; zapuhi juga udarali su kadikad o lica kao plameni jezici, a more bubalo o hridine pjeneći se i bučeći, kao da nešto hrda. Tu, prama carinari, paklila je čeljad novu ladju gospodara Cardilla. Vonj pakla razplinuo se cielom o'balom.

— Znaš, Zarro; vidio sam ga — govorao je gorko-tužno Dupin, sjedeći pod bokom jedne na kraj izvučene ladje. — Rekao mi je po drugi put, da me čeka. I ja ću otići. Ta što radim ovdje? —

Prisili usta na neobičan smieh, pak zatjera si ruku u rudastu kosu, te ponovi:

— Ta što radim ovdje? . . .

U srcu mu je hujila oluja, nesretnom Dupinu! U onom srcu, čvrstu poput žulje, široku koliko i more. Bijaše neka smjesa praznovjerja, mržnje i ljubavi; neodoljivo ga je mamio šumni i modruljasti talas u svoj zagrljaj, nu ipak mu se činilo, da bez osvete ni tu nebi našao trajna počinka.

Oh, Zarro, Zarro, i nju, i Zarro bijahu mu ukrali! . . .

Mučaljivi stadoše slušati talase i njušiti vonj katrana. Ona se nije usudjevala prosloviti niti cigle riečce: stajao je tu sumorna oka, raztužena, nepomična kao kip.

— Jadna moja ribarice, uzkliknu Dupin, pipajući crni ladjin bok, koji bijaše s njime sto puta neustrašivo izazvao sve oluje, bez ikakva kvara. U oku kriesile su mu se suze, kao u nestašna dječaka.

— S Bogom, Zarro, idem . . .

Poljubi ju na ustne, te stane trkati žalom put carinare. Vruća mu je krvca strašno biesnila. Susretne stražara upravo pred svjetiljkom, nasrnu nanj kao tigar, te jednim ga mahom zakla, tako da nije izustio ni: Isuse i Marijo!

Dok je svjetina vrvila, baci se u biesno morsko valovje. Nestade ga, nu opet pojavi se u silnoj borbi vrhunaravnom svojom jakošću. I još ga jednom vidiše na bielom hrbtu vala, kao prava dupina, a onda izčezne, i za uvijek se izgubi u neizvjestnom sumraku, između neprestanoga zviždukanja jugovine i očajanih jauka kume Janje.

PUTNE CRTICE IZ DE AMICISOVE „HOLANDIJE“

Preveo Ivan Širola.

I. Holandija.

Mko prvi put gleda velik zemljovid Holandije, čudom se čudi, da može obstojati tako stvorena zemlja. Na prvi pogled ne bi znao reći, da li je više zemlje ili vode, da li Holandija spada većma kopnu ili moru. Kad vidiš one razkidane i potisnute obale, one duboke zatone, one goleme rieke, koje, izgubivši sliku riekâ, kao da nose u more nova mora; pa ono more, koje, malo ne provrgavši se riekom, prodire u kopno te ga kida u otočje; jezera, prostrane močvare, prekope, što no se posvuda križaju, čini ti se, da tako izpucana zemlja mora od časa do časa razklimati se i izčeznuti.

Ovako pomislih kad no prvi put pogledah velik zemljovid Holandije, te me obuzme želja, da štogod doznadem o tvorbi te čudnovate zemlje.

O zemlji, koje ne poznamo, obično pitamo onoga, koji ju je vidio: — Kakova je to zemlja?

Napoleon reče, da je Holandija naplav francuzkih rieka: Rena, Šelde i Mose. — pa ju s tom izlikom pripoji carevini. Neki pisac označi ju nekom vrsti nagodbe medju kopnom i morem. Neki drugi, neizmiernom korom zemlje, koja plovi po vodi, a jedan ju okrsti priklopom staroga kopna, evropskom Kinom, koncem kopna i početkom oceana, neizmiernom splavi od blata i pjeska. Filip II. nazva ju zemljom najbližom paklu.

Nu u jednom mnijenju svi su se složili i izrekli su ga svi istimi riečmi: — Holandija je osvojitba čovjeka proti moru — umjetna zemlja — stvoriše ju Holandezi — postoji, jer ju čuvaju Holandezi — izčeznula bi, da ju zapuste Holandezi.

Da shvatimo tu istinu, valja da si predočimo Holandiju, kakova bijaše, kad no se u njoj naseliše prva plemena germanska, što no su bludila tražeći si domovinu.

Holandija bijaše kraj, u kojem skoro ne bijaše moguće stanovati. To bijahu prostrana jezera, burna poput mora, a jedno se ticalo drugoga; bara do bare; šikara za šikarom; nepregledne borove, hrastove i johove šume, kojimi lete jata neukroćenih konja. Bile su te šume ogromne i guste, te bi čovjek bio mogao prevaliti, kako veli predaja, milje i milje stupajući od stabla na stablo, da se i ne do-dirne tla. Duboki zatoci nošahu čak u sredinu kopna bies sjevernih oluja. Nekoje bi pokrajine jednom na godinu izčezavale pod morskim vodami, te se pretvarale u blatne ravnine, nit u zemlju nit u vodu, a po njih se nije moglo ni hodati ni ploviti. Velike rieke, koje se nisu mogle izlijevati u more, bludjahu amo tamo kao nestalne, kojim putem da udare, te se uspavljavahu u velikih baruštinah medju pie-skom žala. To bijaše nesretan kraj, gdje no su hujili goropadni vjetrovi, pljuskale silne kiše, kraj zastrt vječnom maglom, u kojoj se nije čulo van ruk i prasak valova, i rik zvijeri, i cik i kvrcanje morskih ptica. Prvi narodi, što no

imadjahu srca, da tuj razapnu svoje šatore, moradoše svojimi rukami podignuti kupove zemlje, da se spase od razlieva rieka i provala oceana, te da na tih visinah živu poput brodolomaca na samotnih otocih, silazeći, kad bi vode odpljahnule, da si potraže hranu u lovu riba i divljačine, te da pobiru jaja, što ih morske ptice iznesoše u pjesku. Cezar, na prolazu, prvi nadjene ime onim narodom. Ini latinski povjestničari progovoriše pobožnim poćitanjem ob onih neustrašivih barbarih, što no življahu na „plovećih zemljah“, izvrgnuti nepogodam nemila neba i gnjevu tajinstvenoga Sjevernoga mora. Naša mašta se nasladjuje, kad si pred-oči rimske vojnike, koji, s vrhunaca skrajnjih tvrdjavica carevine, tugujući i diveći se motrijahu plemena, bludeća onimi pustimi krajevi kao stvorovi Bogom prokleti.

Ako sad pomislimo, da je takov kraj postao jednim od najplodnijih, najbogatijih i najuredjenijih krajeva svijeta, razumjet ćemo, da se istinu kaže, kad se tvrdi, da je Holandiju čovjek osvojio.

Al treba dodati: ona je neprekidno osvajanje.

Da taj čin razjasnimo, da dokažemo, kako obstanak Holandije, unatoč silnim obrambenim djelom, što ih stanovnici sagradiše, zahtjeva jošte neprestanu borbu i punu pogibelji, dosta je da letimice spomenemo nekoje izmedju glavnih događaja njezine fizične poviesti, počamši od vremena, kad justanovnici već dotle urediše, da se je moglo u njoj stanovati.

Predaje govore već o velikoj poplavi Frisije u šestom vijeku. Od to doba svaki zaton, svaki otok, a gotovo moglo bi se reći, svaki grad Holandije spominje po koju katastrofu. Trinaest se vijekova pripovieda, da je tada svake sedme godine bila velika poplava, uz mnoćinu manjih; a pošto je zemlja sama ravnina, te poplave bile su pravi pravcati potopi. Prema koncu trinaestoga vijeka more razori dio najplodnijega poluotoka blizu ušća Emse i uništi više od trideset sela. Tečajem istog vijeka, niz morskih poplava otvori neizmjerena vrata u sjevernu Holandiju, te načini zaton Zniderzee, skončavši malo ne osamdeset hiljada ljudi. G. 1421. sbog oluje razli se Mosa, koja pokopa pod svojimi vodami u jednoj noći sedamdeset dva sela i sto hiljada stanovnika. G. 1532. more razbi nasipe Zelandije, razori stotine sela i pokri za uvijek velik prostor zemlje. G. 1570. oluja proizvede novu poplavu u Zelandiji i u pokrajini Utrechtu; i na Amsterdam nahrupiše vode, a u Frisiji se potopi dvadeset hiljada osoba. Druge se poplave dogodiše u sedamnaestom vijeku; dvie užasne na početku i na koncu osamnaestoga, jedna g. 1825., koja opustoši Sjever. Holandiju, Frisiju, Overysse i Gheldriju, druga velika poplava Rena g. 1855., koja poplavi Gheldriju i pokrajinu Utrecht, te pokri velik dio sjevernog Brabanta. Osim ovih velikih katastrofa bilo je u raznih vijekovih drugih bez broja, koje bi bile u drugim zemljah glasovite, a u Holandiji tek što se spominju, kao poplave velikoga jezera Haarlemskog, koje

je samo postalo od morske poplave. Cvatuci gradovi Zuiderzea izčeznuše pod vodami; otoke Zelandije sad bi pokrilo more, sad bi se opet pomolili; sela na obali, od Helderâ pa do ušća Mose, mnogo je puta voda poplavlila i uništila. U svih tih poplavah bijaše neizrecivih poraza ljudi i životinja. Lahko je pojmiti, kakova je čudesa hrabrosti, postojanosti i radinosti morao poćiniti Holandezki puk, da najprije stvori, a zatim očuva takov kraj.

Dušmanin, komu su Holandezi morali oteti svoje zemlje, bijaše troj: more, rieke i jezera. Holandezi osušiše jezera, odrinuše more, a obuzdaše rieke.

Da osuše jezera, okoristiše se zrakom. Jezera, močvare, sve bijaše obkoljeno nasipi, nasipi prekopi, a čitava vojska mlinova na vjetar stade gibati sisaljke, te prelije vode u prekope, koji ju odvedoše u rieke i u more. Ovako dodjoše na svjetlo sunca gotemi prostori zemlje, koji su bili pod vodom, te se preobraziše, rek bi čarobnom silom, u plodne poljane, napućene seli, izkrižane prekopi i cestami. U sedamnaestom vijeku bijaše osušeno dvadeset i šest jezera u manje od četrdeset godina. Početkom ovog vijeka u samoj Sjever. Holandiji otelo se je vodi više od šest hiljada hektara zemljišta; u južnoj Holandiji, prije g. 1844., dvadeset i devet hiljada; u svojoj Holandiji od gg. 1500. pa do 1858 tri sto petdeset hiljada. Zamjenom mlinova na vjetar u mlinove na paru u trideset devet mjeseci bje svršeno ogromno poduzeće osušenja Haarlemskog jezera, koje je imalo u obsegu četrdeset i četiri kilometra, i koje je prietilo biesnim olujami gradovom Haarlemu, Amsterdamu i Leydenu. Baš sad se misli o čudnu poduzeću, da se osuši zaton Zuiderzee, koji obuhvaća prostor više od sedam sto četvornih kilometara.

Rieke, taj drugi nutrnji dušmanin Holandije, nisu stajale manje truda i manje žrtava. Nekoje, kao Ren, koje se gubljahu u pjesku, prije nego li dolazahu do mora, morale su se navraćati kroz prekope, a na ušću braniti od plime strahotnim zaporima; druge, kao Mosa, zatvorene sa strana isto tako čvrstim nasipi; treće dovesti u korito; vode skitalice sabrati; urediti tek pritokâ; razdijeliti vode strogom mjerom u razne pravce, da se zadrže u ravnoj vjesju, ona ogromna tekuća grdosija, koja, pre-makne li se samo malko, dovoljna je, da upropasti čitave pokrajine. I tako sve rieke, koje nekoć prolijevahu zemljom svoje divlje i puštošeće vode, budu upokorene poput potocića, te prisiljene, da služe čovjeku.

Nu još grozniji bijaše boj, što no ga je narod bio s oceanom. Holandija je većim dielom niža od morske razine, s toga, gdje god nije obala šticea sipinami, moraju nasipi, da ju brane. Da nije tuj tih neizmiernih hrpa zemlje, drvija i granita; hrpâ, koje svjedoče poput spomenika o hrabrosti i uztrajnosti Holandeza, ne bi čovjek vjerovao, da je čovječja ruka mogla, makar i u mnogo vijekova, dovršiti toli ogromno djelo. U samoj Zelandiji nasipi se

protežu duljinom od četiri stotine kilometara. Zapadnu obalu otoka Valcherena štiti nasip, o kojem se računa, da iznašaju troškovi gradnje s troškovi, što su se upotreбили za popravke, silnu svotu, koji bi taj nasip stojao, da je sav od suhe mjedi. Oko grada Helder, na sjevernom kraju Sjeverne Holandije, prostire se nasip od deset kilometara, sagradjen od granitnog stienja iz Norveške, a pada u more više od šesdeset metara. Čitavu pokrajinu Frisiju, u daljini od osamdeset i osam kilometara, štite tri reda kolja, poduprta granitnim stijenjem iz Norveške i Njemačke. Nasipi štite Amsterdam, sve gradove na obali Zuiderzea i sve otoke, te odlomke izčežnutih zemalja, koji sačinjavaju kao kakov vienac medju Frisijom i Sjevernom Holandijom. Od ušća Emse pa do ušća Šelde, Holandija je neprobitna tvrđjava, na čijih su ogromnih bedemih mlinovi prave kule, zapor i vrata, otoci prednje utvrde, i koja, poput prave tvrđjave, ne pokazuje svomu dušmaninu, moru, drugo van šiljke zvonika i krovova sgrada, ko da mu se ruga, kao da ga izazivlje.

Holandija je tvrđjava, a holandezki 'narod je u njoj kao u tvrđjavi: u ratnom stanju proti moru. Vojska inženjera, odvisna od ministarstva nutrnjih posala razstrkana je po zemlji i uređjena poput vojske, obilazi i traži neprestano dušmanina, bdije nad redom nutrašnjih voda, predusreće provale nasipa, nalaže i ravna djelo za obranu. Ratni su troškovi podijeljeni: jedan dio plaća država, drugi pokrajine; svaki vlastnik plaća osim obćeg poreza posebni porez za nasipe, odmjerjen prema prostoru svojeg imetka i blizini vode. Slučajna provala, mala neopreznost može biti uzrokom potopa; pogibelj je neprestana. Straže su na svojih mjestih po bedemih, da udare u ratnu viku na prvu navalu mora, a Holandija šalje mišice, sprave i novac. A kad se nebiju velike bitke, bije se boj gluh i spor. Bezbrojni mlinovi, pa i u osušenih jezerih rade i nadalje bez počinka, da izsisaju i izliju u prekope vodu kišnicu i onu, koja se ciedi iz zemlje. Svaki dan zatvaraju zapor i zatona i rieka svoja gorostasna vrata plimi, koja kuša, da provali sa svojim valovi u srce zemlje. Narod radi bez počinka, da ojača slabe nasipe, da učvrsti sipine nasade, da podigne nove nasipe, gdje su sipine odveć nizke, ravne poput neizmiernih koplja, bačenih u grudi mora, da skrše prvu nahrupu valova. A more kuca viekom na vrata rieke, viekom bičuje nasipe, odasvud grmi svoju vječnu grožnju, diže svoje vode, ko da hoće vidjeti zemlje, koje mu se opiru; sgrće prudeve pjeska pred

vrata, da uništi trgovinu nevidjenih gradova; glodje, grebe, dube obale; a jer nije dosta jako, da razvali bedeme, o kojih se lomi i krši biesnom pjenom svojih nemoćnih napora, baca pred njihove noge brodove pune lješinâ, nek objave buntovnoj zemlji njegov bies, njegovu snagu.

Dočim traje ta silna borba, Holandija se preobrazuje. Zemljovid te zemlje, kakov je bio pred osam vjekova, ne razpoznaje se na prvi pogled. Preobrazuje se more, preobrazuju se i ljudi. More na nekih točkah potisnuje obalu, otimlje kopnu česti zemlje, vraća mu ih, pa ih opet osvaja; pridružuje kopnu otoke, spajajući jih pjeskom, kao u Zelandiji; odkida okrajke kopna te tvori nove otoke, kao Wie-

CRNOGORAC IZ OKOLICE CETINJSKE.

ringen; odmiče se od nekih pokrajina te čini, da gradovi, što no bijahu morski, ostanu kopneni, kao Leuwarden, obraća u otocje od stotine otoka prostrane komade ravnine, kao Biesbosch; odjeljuje gradove od kopna, kao Dordrecht; tvori nove zatone, široke dvie milje, kao zaton Dollart; dieli dvie pokrajine novim morem, kao Sjeverna Holandiju i Frisiju. Poradi poplava razina se zemlje ovdje diže ondje pada; jalove zemlje postaju plodne blatom razlivših se rieka, plodne se zemlje pretvaraju u pustinje pjeska. Preobrazivanjem vode mienjaju se preobrazivanja rada. Otoci se spajaju s kopnom, kao otok Ameland; čitave se pokrajine svadaju u otoke, kakov će biti Sjeverna Holandija s novim amsterdamskim prekopom,

koji ju ima odieliti od Južne Holandije; izčežavaju jezera velika poput provincija, kao jezero Beemstersko; obraćaju se zemlje u jezera, vadjanjem treseta, a ta se jezera preobrazuju kašnje u sjenokoše. I tako se zemlja preinačuje, popravlja i mienja lice, polag žestine vode i potrebe čovjeka. Putujući njom s najnovijim zemljovidom u ruci, možeš biti siguran, da će ti taj zemljovid biti za nekoliko godina bezkoristan, jer dok putuješ, imade zatona, koji malo po malo izčežavaju, komada zemlje, koji se kane odkinuti od kopna, i velikih prekopâ, koji se otvaraju, da nose život u neobitavane krajeve.

Nu Holandija učinila je mnogo više od obrane proti vodi, ona ju je osvojila. Voda bijaše njezin bič, al i njezina obrana. Navali li na njezino zemljište tudjinska vojska, ona otvori nasipe, razveže okove moru i riekam, ko što ih je nekoč razvezala proti Rimljanom, proti Španjolcem, proti vojsci Ljudevita XIV., a kopnene gradove brani brodovljem. Voda bijaše njezina nevolja, al joj donese i bogatstvo. Po cijeloj se zemlji prepliće neizmjerena mreža prekopâ, koji ujedno služe i za puteve i da naplave zemlje. Gradovi obće s morem prekopi; prekopi idu od grada do grada, vežu gradove sa seli; sela jedno s drugim; svako selo s kućicama raztrešenimi po poljani; manji prekopi ogradjuju imanja, pašnjake, vrtove, služe mjesto gromača i plotova. Svaka je kuća malena luka. Brodovi, ladje, čamci, splavi lete poljanom, prevaljuju sela, kruže medju kućama te brazde vodu u svih pravcih kao drugdje kola i kočije. Pa i ovdje je Holandija počinila gorostasna djela, kao Vilimov prekop u Sjevernom Brabantu; prekop, što no pružajući se celom Sjevernom Holandijom, spaja Amsterdam sa Sjevernim morem. Dug je više od osamdeset kilometara, a širok više od trideset metara. Novi prekop,

što no će spajati Amsterdam s morem, prolazeći kroz sipine, bit će najširi prekop u čitavoj Evropi; pa još jedan ne manje velik, koji će spajati more s gradom Rotterdamom. Prekopi su Holandiji žile, a voda je njezina krv.

Nu i ne obzirući se na prekope, na osušivanja jezera i na djela za obranu, putujući Holandijom, vidiš posvuda tragove čudnovata rada. Zemljište, koje je u drugih krajevih dar naravi, tuj je djelo radinosti. Holandija vadi najveći dio svoga bogatstva iz trgovine; nu prije trgovine morala je zemlju učiniti plodnom; zemlje ne bijaše, valjalo ju je stvoriti. Bijahu prudovi pjeska, prekinuti naslagami treseta, sipine, koje je vjetar kidao, raznašao i sipao po celom kraju; ogromni prostori

glibna zemljišta, koje kan da je bilo odsudjeno na vječnu neplodnost. Ne bijaše prvih početaka obrta, željeza i ugljevlja; ne bijaše drva, jer šume bijahu već uništene olujama, kad se je podiglo poljodjelstvo; ne bijaše kamenja, ne bijaše kovina. Narav, veli jedan holandezki pjesnik, bijaše Holandiji uzkratila sve svoje darove, a Holandezi moradoše sve učiniti uzprkos naravi. Počeše raditi o tom, da piesak postane plodnim. Na nekojih mjestih napraviše rodno tlo zemljom, donešenom s daleka, kako se drugdje prave vrtovi; raztresoš kremen sipina po odveć vlažnih sjenokošah; zemljom odveć pjeskovitim primješaše treset izvadjen s dna vode; upotrebiše ilovaču, da zemlji namaknu novu plodnost; razkrčiše sipine. Pomazući si na hiljadu načina, i neprestano braneći svoje djelo od prietećih voda, podje im za rukom dignuti Holandiju do procvata, koji ćeš naći samo u zemljah, kojim narav najviše ide na ruku. Ona pjeskovita i močvarna Holandija, o kojoj su stari držali, da u njoj nije moći živjeti, šalje godimice izvan svojih medja poljodjelskih proizvoda u vrijednosti od sto milijuna lira, posjeduje od prilike milijun tri sto hiljada glava marve, te se može ubrojiti prema prostoru svoga zemljišta medju najnapučenije krajeve Evrope.

Sad se može pojmiti, kako u zemlji, fizično toli vanrednoj, mora biti narod mnogo različan od drugih. Doista, malo naroda se je dojmila narav kraja, u kojem prebivaju, toli duboko kao Holandeza. Dosta da baciš oko na spomenike velike borbe, što ju je taj narod bio s morem, da shvatiš, kako njegov obilježni značaj mora da je postojanost i strpljivost, uz mirnu i stalnu srdčanost. Ta slavna borba i sviest, da je sve dužan samo sebi, mora da je u nj ulila i okriepila najviše čuvstva o sobstvenom dostojanstvu i neukrotivši duh slobode i neodvisnosti. Nužda neprestane borbe, neprestana rada, neprestanih žrtava, da obrani svoj obstanak, vodeći ga neprestano k čuvstvu sbljnosti, morala ga je učiniti narodom visoko praktičnim i gospodarstvenim. Zdrav razum mora da je njegovo najodličnije svojstvo, a gospodarstvo jedna od njegovih glavnih krieposti; mora dakle da prednjači u koristnih umjetnostih, da je triezan u zabavah, priprost i u svojoj veličini, mora da uspije u svem, čega se lati željeznim pregnućem te promišljenom i pravilnom djelatnošću; mora da je mudriji nego li junačkiji, bolji uzdržalac nego li stvaratelj; da sgradi novovjekne misli ne daje velikih graditelja, već mnogo vrstnih radnika, vojsku strpljivih i koristnih poslenika. A po tih svojih svojstvih razboritosti, flegmatične

djelatnosti i duhu uzdržavanja, mora da napreduje vekom, nu malo po malo; da polagano dobiva, al da ne gubi ništa od dobitka. Tvrdoglav je u tom, što ne će, da se otrese starinskih navada; da je unatoč susjedstvu triju velikih naroda sačuvao gotovo svu svoju originalnost, da ju je sačuvao prošav kroz svakovrstne vlade, unatoč tudjinskim provalam, unatoč političkim i vjerskim ratovom, kojim bijaše pozorištem, unatoč neizmiernoj navali tudjinaca iz svih krajeva, koji su si tuj potražili utočište, te živili u svih vremenih. Taj narod mora da je napokon medju svimi sjevernim narodima onaj, koji je najvećma sačuvao drevne utiske, premda je uvijek napredovao na stazi naobrazbe.

CRNOGORAC SA GRANICE HERCEGOVAČKE.

Dosta ti je, da si predočiš u pameti njezin oblik, da pojmiš, kako mora da pruža ta zemlja od tri i po milijuna stanovnika veliku različitost, prem je slivena u toli čvrsto politično jedinstvo, prem ju je lahko prepoznati medju svimi sjevernim narodima po nekojih crtah zajedničkih svim stanovnikom njezinih pokrajina. I sbljja je tako. Medju pokrajinama Zelandijom i Holandijom, medju Holandijom i Frisjom, medju Frisjom i Geldrijom, medju Groningenom i Brabantom, unatoč tolikim povjestnim svezam i vrlo velikoj blizini, nije manje razlike nego li je medju najudaljenijimi pokrajinama Italije i Francezke; razlike u jeziku, običajih, značaju; razlike u plemenu i vjeri. Obćinska je vladavina ovomu narodu

utisnula neizbrisiv značaj, jer u nijednoj zemlji nije bila naravi stvari tako prilagodjena kao u ovoj. Isti ustroj vodenog sustava razdielio je zemlju u više gromada istih interesa. Odatle udruživanje i uzajamna pomoć proti obćemu dušmaninu, moru; nu sloboda u silah i mjestnih uredbah. Monarhija nije ugasila staroga municipalnoga duha, a taj duh učini uzaludnima sve napore svih velikih država, koje su često pokušale progutati Holandiju. Velike rieke i duboki zatoni ujedno su putevi za trgovinu, te vežu narodnosti raznih pokrajina, al su i ograde, koje brane stare predaje i stare običaje različite medju sobom. U toj zemlji, prividno toli jednolikoj, može se reći, da se svakim korakom sve, i to jednim mahom, mienja, kao ista narav, pred očima onoga, koji prvi put korakne preko državne medje.

Nu makar koliko bila čudnovata fizična poviest Holandije, još je čudnovatija njezina politička poviest. Malena ta zemlja najprije naseljena različitim germanskimi plemenima, podjarmljena Rimljani i Franci, opustošena Danci i Normani, poharana kroz stoljeća užasnim građanskimi ratovi, taj narodić ribara i trgovaca spasi svoju građansku slobodu i svoju slobodu sviesti osamdesetgodišnjim ratom proti jakoj monarhiji Filipa II., te utemelji republiku, koja postade korabljom spasa slobodi svih zemalja, pomajkom domovinom svim znanostim, evropskom bursom, postajom trgovine čitavoga svijeta; republiku, koja protegne svoje gospodstvo na Javu, na Sumatru, u Hindostan, na Ceylon, u Novu Holandiju, u Japan, u Brazil, u Guianu, na Rt Dobre Nade, u Zapadne Indije, na New-York; republiku, koja nadvlada Englezku na moru, koja odoli sdruženu oružju Karla II. i Ljudevita XIV., koja je razpravljala pitanja uzporedo s najvećimi narodima, te koja

je bila u jedno doba jedna od trih vlasti, koje su ravnale udesom Evrope.

Sad nije više Holandija ona velika Holandija sedamnaestog vieka, al je još i sad za Englezkom prva naseobena država svijeta. Mjesto stare veličine uživa mirno blagostanje, stegnula se je na trgovinu, dobila je u poljodjelstvu, izgubila je većma oblik nego li bitnost republikanske vladavine; ta obitelj načela otačbeničkih i dragih puku, mirno sjedi tuj u sried svih sloboda drevnih i novovjekih. Tuj je bogatstvo bez gizde, sloboda bez drzovitosti, poraz bez nevo'je. Zemlja napreduje bez uzdržavanja, bez nemira, sa starodavnim zdravim razumom, čuvajući u predajah, u navadah i istih slobodah obilježje svoga plemenitoga po-

rekla. To je zemlja među svimi evropskim državama, gdje je najviše pučke obuke, a najmanje izkvarenosti u običajih. Sama na kraju kopna, baveći se svojim vodama i svojim naselbinami, uživa u miru plodove svoga rada

bez buke i vike, s velikom utjehom, što može kazati, da nijedan narod na svijetu nije većimi žrtvama polučio slobode svoje vjere i neodvisnosti svoje države.

O svem ovom promišljavah, da podbodem

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

ani se sve više približavaju, kada se je imao naš Franjo razstaviti od svoje preljubljene seke. Bili su to gorki dani, te bilo je s obijuh strana dosta tuge i plača. Jedan je drugoga htio tješiti, a ipak nisu ni Anka ni Franjo pravo pojmiti mogli, kako da im bude moguće bivstvovati jedan bez drugoga; ta bili su oni do sada nerazdruživi, jednako su mislili i čutili, i za istim težili ciljem. U takvih časovih znao je Franjo uzkliknuti: — Lahko je meni u dalekom svijetu, ali šta će biti s mojom milom Ankicom, kako će ona karijeru svoju nastaviti bez mene?...

— Nemoj se, ljubezni brate, odvrtaće Anka, za mene bojati; sretna ću biti ako ti postaneš ono, što se pravom izčekuje od tebe. Meni bit će veća radost viditi tebe proslavljenim, nego ako se meni izkaže Bog zna kakova čast, jer mi sav ponos u tom sastoji, da je Franjo Krežma moj brat. Zato idi samo, ljubljani moj, u Njemačku. Ako ti sreća posluži, doći ćemo za godinu, dvie, svi skupa k tebi, da s tobom živimo. Ja ću dotle marljivo nastaviti studije svoje, da se mene ne sramiš, dodjem li u Berlin.

Na slični način bodrili su ga i roditelji i prijatelji, pa zato se je naš Franjo napokon odlučio, da ostavi, ma i teškim srcem, Ančicu svoju, domovinu svoju i roditelje svoje. Oko 20. lipnja 1879 odputovao je iz Zagreba, blagoslovljen od svijuh, koji su ga poznavali. Za nekoliko dana bio je u Berlinu, a 1. srpnja nastupio je službu svoju u Bilseovom glasbenom sboru. Ovo je društvo sastojalo od 70 članova, od kojih je svaki bio na svom glasbalu virtuoz. Glasbena je ta zadruga doduše privatna, ali uživa subvenciju od njemačkoga cara, te čini mi se, i državnu. Upravitelj gosp. B. Bilse ima naslov »kraljevski dvorski upravitelj glasbe«. U ovom sboru odličnih umjetnika bio je 17 godišnji Hrvat Franjo Krežma prvi »Konzertmeister« uz mjesečnu plaću od 600 maraka, što iznaša u našem novcu, po prilici, 350 for. Bilse je bio oko god. 1842 upravitelj glasbenoga zbora grada Liegnitza, te se je i visoko popeo zbog vanrednoga svoga organizatornoga talenta i nepristranosti u umjetnosti, tako da je njegov sbor danas prvi u cijeloj Njemačkoj. »Leipziger-Nachrichter« pisali su: »Bilse ne kultivira, kako to čini mnogo njegovih kolega, valjda iz zlorabljene tradicije, samo kompozicije klasičkih heroa stare dobe, već štije, kako i treba, i moderne komponiste«. Da on svojim sborom izvadja samo najvrstnije komade, razumije se po sebi, jer ovakova bi se odlična glasbena zadruga ustručavala izvadjati glasbotvore, koji nebi bili od umjetničke vrijednosti.

Čuši članovi zbora, da će im biti na čelu mladić od 17 godina, i to ne Francez, Talijan, ili Niemac, već potomak onoga naroda, kojega su sinovi ostavili crnu uspomenu u Njemačkoj, kao Trenkova četa, uzrujali su se ponešto članovi, a valjda čak i dogovorili, da će stupiti prama njemu u oštru opoziciju. Glasbenici kojega zbora toli su jedan drugomu jalni, da im je najmiliji posao plesti intrigue, te upravitelju što više neprilika činiti. Tomu će donekle valjda kriva biti brutalnost, nepravda, a možda i slabo znanje upraviteljevo. Kod pokusa i vježba riedko je koji upravitelj uljudan sa svojim članovi, nu kad dodje do gusta, kad se ima cielo tielo izkazati, da može gosp. upravitelj za se ubrati lovor-vience, onda ti je: gospodo amo i gospodo tamo, mila braćo lievo, i mila braćo desno. Čovjek izkusan može zapriječiti takove spljetke, ako svojim podanikom ponajprije imponuje znanjem i umjećem, pa ako je prama njim pravedan, uljudan i kolegijalan. Da vidimo, je li je mladić od 17 godina sve to znao, mogao i htio.

Franjo Krežma bio je prvi put predstavljen Bilseovu sboru u Charlottenburgu, gradu od jedno 10.000 stanovnika, pol ure daleko od Berlina, gdje je sbor u tamonšnjem krasnom parku ljetne koncerte davao. Bilse pred-

stavi Krežmu, komu su se brčići jedva pomaljali, kao prvoga Konzertmeistera preporučujući ga štovanju ostalih članova. A da članovi vide s kime imadu posla, te da je Krežma njihovog štovanja vriedan, zamoli ga, neka odgudi koji od svojih koncertnih komada, uz pratnju zbora. Bilse naznači za to Vieuxtemps-ov »Concert E-dur«, a Krežma odgudi isto tolikom bravurom, da su se svi članovi snebivali na takovoj savršenoj tehnici i riedkomu predaju. Iza toga ustane stariji jedan član zbora, te učini predlog, nebi li htio gosp. »Konzertmeister« (naglašiv taj naslov dosta jako) pokušati koji komad sutrašnjega njihova programa, dakako prima vista. Krežma pristade odmah na to, te zamoli vrlo uljudno predlagatelja, neka on taj komad izabere. Predlagatelj se nakloni dvojenim štovanjem, izabere komad iz Wagnerove opere »Wallküre«, te predade prvu dionicu Krežmi. Ovaj uzme kajde u ruke, pročita ih na brzu ruku, dok su se članovi namještali u glasbalištu i glasbala svoja ugadjali — pa odigra svoj part tako precizno, kao da ga je već od prije na pamet znao. Članovi zbora bili su iznenadjeni, ali nitko ne pisnu ni rieči; samo predlagatelj ustade, te stisne Krežmi ruke, ali ujedno predade mu i drugi jedan komad, glasbotvoren od jednoga člana zbora, koji bi se imao sutradan prvi put izvadjati. Ovaj komad nije Franjo imao vremena pregledati, jer je svaki član na svom mjestu bio, a glasbala bila su ugadjena. Počelo se dakle odmah. Franjo nešto malo srdit sbog ove kušnje, odgudi komad tolikom vatrom i tako točno, da je cieli sbor udario u gromoviti »Hoch!« a svaki se je član trudio do Krežme doći, da se njemu preporuči. Članovi su jedan drugomu kazivali, da je Krežma rođjeni genij, i da će biti on velika privlačiva sila, jednom riečju, svi su ga hvalili, samo jedna osoba ne: Francez Ysaye, dosadanji prvi violinista zbora.

Naš je Franjo dakle mejdan održao imponujući svojim umjećem. Da li je članove i s druge strane predobio, čuti ćemo kasnije.

Ob onih koncertih, što ih je Bilseov sbor davao u Charlottenburžkom vrtnjaku, nisu doniele, po običaju, Berlinske novine nikakovih kritikā, već istom tada, kada je Bilse započeo koncertovati u samom Berlinu, a to je bilo 19. rujna 1879. Tada su pisale »Königl. priv. Berliner Zeitung«: »Bilse i njegov sbor zauzeše opet svoje mjesto u Meddlingovoj koncertnoj kući. ... Kao novo angažiranoga člana upoznali smo gosp. Krežmu. Ovaj se je iztaknuo u predaju Ernstovih »Magjarskih popievaka« kao violinista, koji posjeduje plemenit i toplo se razgledajući glas, te obzirom na njegovu mladost upravo čudnovatu tehniku i odlučnost u izražaju«. List »Berliner Montags-Zeitung« od 22. rujna 1879 pisala je među ostalim: »Osobit dobar izbor učinio je majstor Bilse, predobivši za svoj sbor mladoga guslača gosp. Krežmu, rođena iz muzikalne nasljedne zemlje Česke. (!) K srcu dopirajuća svesrdnost i orijaška vještina označuju toga umjetnika«. Prilikom nekoga drugoga koncerta pisala je »Berliner Allgemeine deutsche Musik-Zeitung« od 24. listopada: »Najinteresantnije novitete, koje je nam majstor Bilse donio, jesu dva izvrstna guslača: Krežma i Ysaye. Prvi zahvaljuje naobrazbu svoju pražkomu konzervatoriju (bečkomu moralo bi biti), a drugi potiče iz Bruselske škole. Oh, kada će već jednom biti berlinska visoka škola toli sretna, da se izkaže pred javnošću bar jednim violinistom od znamenovanja obijuh Bilse-anskih! Godine pro-laze, stotine i stotine hiljade maraka žrtvuje država, a zašto? ... Da se ne pojavljuju pjevački fenomeni pojmivo je, jer komu je kljun nježno i pravilno narasao, i tko osjeća takva krila, da može težiti za višim, taj ide u Beč, Milan, Frankfurt ka Marchesici, k Lampertu ili ka Stockenhausenu. Ni najbolji učitelj ne može stvoriti šta veličajna, ako im nisu učenici jakō nadareni. Ali dobri guslači brzaju (ili bar brzali su) k Joachimu u Berlin,

svoju zvedljivost jednoga ljetnoga jutra u Antverpenu, ukrcaj se na parobrod, koji me je imao odvesti Šeldom u Zeland'ju, u tu najtajinstveniju pokrajinu Nizozemske.

mladi ljudi, providjeni s najboljimi svjedočbami glasovitih škola. A šta je Joachim postigao u onih 10 godinah? Ni jedan učenik nije dospio do onog stupnja tehnike, do kojega je dotjerala francezka-belgijska škola mnoge svoje pitomce; ni jedan si nije prisvojio onu ljepotu glasa, koja se nje-guje tolikom srećom s one strane Rajne. Prag takodjer nadkriljuje Ber'in, vidi Krežmu. (Ovdje bi moralo biti: Zagreb-Beč nadkriljuje Berlin.) Be! kažu adepti, skutoñoše i tekliči visoke škole, šta je puten liep glas? Nešto sasma bludnoga! A savršena tehnika služi samo pohlepi omiljenja. Glavna je stvar duboko shvaćanje. Živa istina! No sjećam se, da sam slušao u predaju nekoga učenika visoke škole, koga su držali genijom prvoga reda i ponosom Joachima, užasne dokaze duboka ponora, dā, bezdnu-nalika shvaćanja«. (»abgrundtiefe, ja, bodenlose Auffassung«).

Ele, tako je! — Riedko je koji virtuoz dobar i sretan učitelj, budući se virtuoz ne bave pedagogijskom znanošću, bez ove pako ne ima učitelja. Kada se je Krežma god. 1879 predstavio glasovitomu remek-guslaru Joachimu, reče mu ovaj pri odlasku: »Što se vaše molbe tiče, toj ne mogu zadovoljiti, jer što se daje ustmeno podučavati, to sve znadete; jedino što bi Vam učiniti mogao jest to, da me kadkada pohodite i da slušate, što ću vam guslati. Tuj ćete moći valjda još nešto profitirati, ali od ustmenog predavanja teško šta«. ... Da učitelj dobrano razumiti mora glasbalo, koje ima podučavati, naravna je stvar, jer ako je učitelj, recimo ma kakav dobar orguljaš, neće nikada odgajati vrstnoga violinista, dapače niti vrstnoga glasovirača, ali kako rekoh, nije absolutno nužno, da bude učitelj virtuozom, osim ako je k tomu i pedagog, kao što je n. p. naš Grbić, koji je virtuoz u pjevanju i pedagog, te je sada namješten kao profesor na zagrebačkom glasbenom zavodu, nē, nē, zarekao sam se: na lavovskom glasbenom zavodu je on profesor.

Kritike, koje smo reproducirali, poslao je gosp. Bilse otcu Krežminu, da sazna kako je bio primljen sin njegov u Berlinu, pa da ujedno dokaže, koliko se on sam (Bilse) tomu uspjehu veseli. Dalnje kritike nije Bilse više slao, akoprem su berlinske novine kroz cielu godinu koješta liepa o Krežmi pisale, jer je mislio, da će to Franjo sam učiniti. Ali Franjo propustio je to, ne da nebi mario za ono, što se o njem piše, već što je bio vrlo čedan prama svojim roditeljem, i što se nije nikada hvalio pred njimi svojim uspjesi. Jedino, što bi kadkada iztaknuo, javljao bi roditeljem pismeno i lakoničkom kratkoćom: »tuj i tuj smo toga i toga dana koncertovali, te jako dobro prošli«. — Mimoidući ove njegove ubaviesti, pripovjedati ću čitatelju, kako se je naš Franjo inače držao u Berlinu. U glasbenom sboru Bilseovu bude on u malo ljubimcem svijuh članova, ili da točno kažem, svi su ga upravo obožavali, i to zbog obširnoga njegovoga znanja, zbog djevičanskoga njegovoga temperamenta, zbog svoje strogosti, točnosti i pravednosti, i zbog ljubeznoga ponašanja. Ima mnogo ljudi na svijetu, koji su prama svakomu ljubezni i čedni do poniznosti, ali nisu nikomu pravi prijatelji, ne mrze nikoga, ali i ne ljube nikoga. Franjo je bio, kako će to dokazati listovi njegovih kolega, iskren, vjeran, moralan i kolegijalan. Članovi zbora, pa i sam upravitelj Bilse često su kazali, da se baš čude, kako može mladić od 17—18 godine toliko biti verziran u svih strukah glasbene umjetnosti, ticalo se to glasbotvorstva, povjesti, estetike, bibliografije ili ma čega drugoga. Krežma je znao o svem govoriti, te je imao za sve zdravi i zreli sud i fini ukus.* Odkada je Bilse upraviteljem bio, a bio je tada skoro već 40 godina takovim, nije davao svoju dirigentsku palicu nikada nikomu u ruke, niti se dao od ikogjeg člana zbora zastupati, samo našem Franji povjerio je često tu palicu, pa to ne samo kod pokusah, već i

* Njeka gospodjica iz Berlina pripoviedala je u jednom listu, upravljenom na Anku, kako je Franjo dobio iz

kod javnih koncertah. Bilse i svi članovi zbora toliko imali su povjerenja u svoga koncertmajstora, da nisu nikada sastavljali koncertnoga programa bez njegova odobrenja. Svi su Krežmi od srca odani bili samo ne francez Ysaye. On ga je štovao, divio mu se, nu izčezavao je pred Franjom, a bio je velike ambicije. Videći da ne može ništa silom proti Krežmi, pomisli u sebi, nebi li se tuj dalo novci šta postići. Izmislio, domislio; učini Krežmi sasna prijateljsku ponudu, neka mu odstupi mjesto prvoga koncertmajstora, pa neka primi njegovu službu, on da će mu za to ustupiti plaću prvoga koncertmajstora i plaću prvoga violinista. Krežma uputi Ysaye-a na Bilse-a riečmi: »Ako naš glavari na to pristane, ja ću vam za pol godine mjesto moje odstupati i ne tražeći vaše plaće, da vidimo, jeste li toj službi dorasli«. Ysaye se zbilja obrati na Bilse-a, nu Bilse mu odgovori od-rješito: »Takav zahtjev može škoditi dobromu porazumku, u kojem se nalaze članovi zbora i prvi moj koncertmajstor, a da se iz toga nebi poradjale kojekakve intrigue, odkazujem vam službu prvoga violinista«. — Ysaye došav Krežmi, pripovjedi mu rezultat svoga dogovora s Bilse-om, što Krežmu toliko razžalosti, da je sam Bilse-a molio, nebi li Ysaye-a na svom mjestu ostavio. Ali Bilse ostane pri svojoj rieči. Ysaye izstupa iz tri mjeseca, uvjeriv Krežmu pri svom odlasku, da ga sada još više cieni, nego prije, jer se je osvjedočio, da Krežma nije samo izvrstan umjetnik, već čovjek od značaja francezkoga kavalira.

Kada je gosp. Emil Hartman, kr. danski dvorski organista u Kodanju, došao god. 1880 u Berlin te čuo Franju guslati, zamoli ga, da javno izvede veliki njegov koncert, koji je on glasbotvorio za violin i orkestar. Franjo mu reče, da će to drage volje učiniti, ako mu donese rukopis na pregled, jer da prije svega mora znati, da li odgovara njegova kompozicija tendenciji Bilseova zbora. Hartman mu donese rečeni komad, te kada su ga skupa prošli, izrazio se je Franjo doduše vrlo pohvalno, ali je ujedno i predložio, da se ovo ili ono briše, a tuj i tuj da se koja kadenza ili passaja dodaje. Komponista pristade na predlog Krežmin, pa izpraviv rukopis, reče Franji: »Sutra ću odputovati, te ću se vratiti za jedno 12 dana najkasnije, a dotle, molim Vas, da komad uvježbate s Vašimi ljudmi.« Na to će Franjo:

Ugarske baršunsku, zlatom bogato vezanu mapu za violinu. Pregledav taj rad rekao bi Franjo, da ga ova mapa baš mnogo ne veseli, pošto ju nisu same vezle one gospodje, koje su mu istu poslane na uspomenu. Ja ga pitah: »A odkuda znadete tako pozitivno, da nisu ovo vezilo pomenute gospodje vezle?« — »Odtud, odgovori Franjo, što takvo sitno i liepo vezilo ne znadu izvesti ni magjarske ni njemačke dame; to samo znadu ili vezilje od zanata ili bosanske bule, pa gdje gdje i hrvatske seljačke djevojke«. — Pošto sam se neko vrijeme s njim o tom pravdala, jer se ta njegova tvrdnja ticala i moje reputacije i vještine, odoh s namjerom, da mu napravim sličnu mapu od crvenoga baršuna. Došavši u dućan, gdje se prodavaju materialije za tapiseriju, upozori me trgovac, da bi ovo djelo imala napraviti izučena vezilja, jer takvu tapiseriju da je mnogo tegotnije izvesti, nego li se čini. Ja, koja sam još u školi učila tu vrst ženske radnje, ne dadoh se uputiti, već se junački latih posla. Mučeći se dva tri dana, uvidih, da nije ino, nego da se mora ovaj posao povjeriti kojoj vezilji, te se zadovoljiti, ako i načiniš samo srednji bouquet. Uz marljiv rad svršili smo jedna i druga našu zadaću, ali sada ti istom dodje najgore. Ja bi imala naime Franji priznati, da je on pravo sudio. Ej, ako nije drugačije, učiniti ću i to, ali odmah ne smije on naužiti se ove pobjede; najprije ću mu reći da sam ja sama sve izvela, Kobni trenutak dodje. Moja starija sestra znajući za moju nakanu, veselila se već unapred, kako ću se za-blenuti, ja, koja nisam nikako kadra izreći kakovu laž, te kako će Franjo ipak naslutiti u jedan mah istinu. Dodjem dakle sasna svetčano s mapom u ruci u njegovu sobu, gdje je već i moja sestra bila, te pruživši mu ju, rekoh pobjedonosno: »Evo vidite, vezivo ovo sa zlatom ipak sam... sam... nisam sama napravila«. Nu zadnje sam rieči tako zavlazeći i pokunjeno izustila, da su se Franjo i moja sestra grohotom nasmijali. Franjo će na to: »A tako je to! htjeli ste me nalagati! Bože moj, kakav ste vi stvor, niti znadete zlatom veziti niti malo lagati; ja, ako i nisam u stanju, da što izlažem, to bar znadem guslati... Zaključivši list gospodjica E. reče: »Pa tako vidiš, draga Ančica, znao ti je sve prosuditi valjano i sigurno, čak i ručno žensko djelo«.

»Komad je doduše dosta tegotan, ali tako dugo ipak nećemo trebati, jer morate znati, da su u mom sboru sami umjetnici, a da se o tom osvjedočite, najbolje će biti, ako do preksutra ovdje ostanete, da možete slušati Vaš komad.« — Kako to? upita Hartman. — Evo ovako: danas ću ureći pokus za sutra u jutro, sutra poslije podne imali bismo drugi, a preksutra u jutro glavni pokus, na večer pako bismo Vaš komad glasbovali; ako tako hoćete, to Vas molim da sutra dodjete k prvomu pokusu, da mi možete reći, kako želite tempi i predaj.« Hartmanu se je to nekako nevjerovatno činilo, ali dodje k prvomu pokusu. Čitatelj će si lahko moći promisliti, kako se je Hartman čudom začudio, kada je Franjo cieli taj koncert, od tri velika stavka i silnima kojekakvim passagi i fioretti, s početka do kraja na pamet guslao. Hartman reče, da je već mnogo čuo govoriti o genialnosti Franjinoj, ali o takvom fenomenalnom pamtilu da nije nikada ništa ni čitao, kamo li, da bi naišao bio u mnogo-godišnjoj svojoj praksi na sličnu glavu. To je pravi unicum u glasbonoj poviesti, o kojem ću — čim kući dodjem — moga kralja izvestiti.«

Prigodom nove godine čestitali sa članovi zbora svomu upravitelju sretno novo ljetu, te kada je Bilse počeo govoriti o radu, koji bi se imao dojdue godine vršiti, i apelirao na pomoć članova, rekao je poznati nam stariji član zbora, da Bilse može podpunoma umiren biti, i na nje računati; što više, ako bi valjda htio proljetos u kakovu kupelj ići na odmor i oporavu, da će se tako točno i savjestno raditi, kao da ih on (Bilse) sam vodi i nadzira. »Ta, poznato je vam, da vašega zamjenika gosp. Krežmu štujemo i ljubimo kao vas samoga«. Bilse se zahvali toplimi riečmi na povjerenju, koje imahu članovi u njega i u Koncertmajstora, te reče, da će — ako bi potrebu osjetio, da ide kamo na odmor — mirne duše povjeriti sbor gosp. Krežmi, dapače da on imade čak i drugu jednu namjeru, koja će međjutim članovom i gosp. Krežmi na godinu (1882) priobćiti. Kasnije je Krežmin otac od samoga Bilse-a saznao, šta je tada mislio i naumio bio. On je naime mislio predati našem Franji cieli svoj posao. Komu je poznato, koliko je Bilse ponosan bio na svoj glas i na svoj sbor, i to punim pravom, čudit će se tom neprimjernom povjerenju, koje je Franjo uživao. Bilse ne samo da je imao pruske redove crvenoga orla i red krune (Kronenorden), turski red medžidje i više drugih redova malih, bivših njemačkih dvorova i vladara, već je bio njegov glasben sbor evropskoga glasa i prvi u cijeloj Njemačkoj. Već godine 1867 slavio je kod pariške svjetske izložbe riedku slavu, a putujući uzduž Rajne po Njemačkoj prave trijumfe. Bio je sa svojim sborom nekoliko puta i u Rusiji, pet puta u Poljskoj, u Francezkoj, Belgiji itd., a svagdje bio je primljen najvećim oduševljenjem.* Ovaj bi dakle glasben sbor i stari taj renomé imao biti svojina Hrvata Krežme! Zar da nam srce ne titra od radosti, nu i od žalosti, što njega više ne ima?

U Berlinu odnosno u Bilseovom glasbenom sboru mnogo je naš Franjo učio i glede glasbotvorstva, jer kako sam već iztaknuo, duvao je u tom sboru sasna drugi vjetar, nego li u bečkom konzervatorijumu, koji doduše nije tako prekonzervativan kao drugi, ali još uvijek dosta rezerviran. Glasbotvori, koje je Krežma u ovo vrijeme tvorio, od preljepog su oblika i od sasna druge tendencije, nego li prijašnji; u ovih odjekuje duh sadanje dobe, a ne onaj staroga Haydna i Mozarta. Kolegi njegovi tvrdili su, da je Franjo vrlo marljivo, dakle mnogo, komponirao, ali ni jedan od njih nije znao(?) reći, kamo su glasbotvori njegovi dospjeli. Otac Franjin ima samo one njegove kompozicije, koje je u Frankfurtu pobrao, a od onih rukopisa, što su u Berlinu ostali, veoma je malo dobio. Po dužnosti svojoj nabrojiti ću ovdje rečene glasbotvore, do kojih je Krežmin otac došao:

»Wie stolz und staatlich geht er« (Des-dur), spjevao Scheffel; za jedno grlo uz glasovir. Berlin, 12. pros. g. 1879.

»An die Melancholie« (Gis-mol); spj. N. Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Berlin na badnjak 1879. (Ova popievka kao da nam kaže, koliko je naš Franjo na badnjak žalostan i melankoličan bio, sjedeći sam u svojoj sobi, te misleći na mile svoje u Zagrebu.)

»Frühlingsblicke« (H-mol), spj. N. Lenau; za jedno grlo uz glasovir. Berlin, 13. siečnja 1880.

* Vidi članak »Bilse Benjamin« u Mendlovom muzikalnom leksikonu.

Allegro (C-mol) za četverogudje. Berlin, 1880. Nedovršeno.

Réverie (As-dur), za samo-gusle uz pratnju velikoga orkestra. Berlin, 28. veljače 1880. Ova je krasna kompozicija izvedena bila 26. listopada 1880 na umjetničkoj večeri (Virtuosens-Abend), pod ravnanjem Bilse-a.

Allegretto u hrvatskom smislu (C-dur) za gusle i glasovir. Berlin, 25. listopada 1880. Nedovršeno. — Vječna je šteta, što ne imamo cieli taj komad, jer je to prvi njegov glasbotvor, u kojem je onako govorio kao što običavaju bosanski guslari sboriti na svojih guslah, ali dakako u savršenoj umjetničkoj formi. Medjutim ja sve mislim, da je ono, što imamo od toga komada, samo prvotna skica, zgotovljenog pako komada, da je nestalo poslije njegove smrti.

Pripovjedali su članovi orkestra, da je Franjo bio poslao šest veleliepih popievaka nekomu nakladatelju u Lipsko, da ih obielodani, ali da su se ove popievke na pošti izgubile, budući da ih je odpravio samo pod pasicom. Bog zna, u kojoj će se autografskoj sbirci ove popievke danas sutra naći! — Članovi su još i to iztaknuli, da se je Franjo trsio, da propagira u sboru i izvan zbora narodne hrvatske pjesme, kojih da je mnogo preveo, a da su ih gospodje pjevale, mužkarci pako gudili ili glasovirali.*

U gospodarskom obziru nije bio naš umjetnik škrtica, nu bio je vrlo uredan i štedljiv. Svaki bi krajcar zabilježio, za šta ga je potrošio, te je svaki mjesec polovicu svoje plaće roditeljem slao, koji su svoju slastičaru u Zagrebu zato napustili, da oslobode sina od vojničke dužnosti. Poznato je, da po sadanjem zakonu to ne ide inače, van ako se roditelji izkazati mogu, da ih uzdržava jedina sin. Medjutim su njegovi roditelji i onako nakanili bili, da se presele u Berlin, a to ih je Franjo često i često u svojih pisama molio.

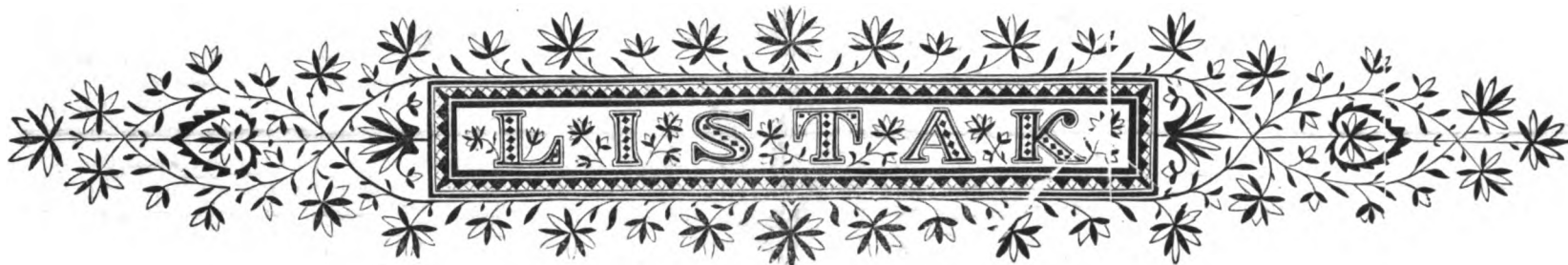
Još nešto imam spomenuti. Franjo je stanovao od prvoga početka svoga boravka u Berlinu u jednoj te istoj kući, ali ne u samom Berlinu već u Charlottenburgu kod velelvriedne i ugledne jedne obitelji nekoga višjega ministarskoga činovnika. Ista je obitelj Franju ljubila kao svoga rođenoga sina, te se s njim ponosila kod svake sgode. Kad im je bilo u kući društvo, to su svakiput Franju zamolili, da im čast izkaže društvu svojom prisutnošću. Na taj se je način Franjo upoznao s mnogom odličnom obitelji u Berlinu, pa je na sve strane pozive dobivao. Osobito često bje pozvan jednoj vlastelinki udovici s dvie odrasle kćeri. Franjo udomio se je u toj vlastelinskoj kući tako, da je obe djevojke ljubio kao svoje sestre. Ali drugčije je osjećala krasna Ella. Ona ga je više i inače ljubila no brata, dapače tako žestoko, kako može samo mlado djevojačko srce ljubiti. Franjo je to bez dvojbe opazio, ali nije htio promieniti, bratski svoj odnošaj. Do diplomatske one razprave, koja se zove u leksikonu ljubavi: otkriće ljubavi, nisu nikada dospjeli, kao da su unapred znali, ili slutili, da medju njimi neće doći do rata u miru, ili kako se inače veli: do ženitbe. Narodna naša poslovice kaže, da je ljubav prava bolest (zimnica), ali ovu su poslovice sigurno stari ljudi izmislili, jer bilo ma kako teško i mučno tu bolest preboljeti, ipak je to vrlo blaženo stanje. Samo što razlika izmedju ljubavi i zimnice u tom sastoji, da je bolestniku od zimice prije zima, a tada toplo, kod ljubavi pako osjećaš prije vrućicu, a tada ti dodje hladno po ledjima. Da reda u pripovijedanju ne poremetim, moram Ellu ostaviti, te na šta drugo proći.

(Sliedi)

* U jednom listu od 28. kolovoza 1881. pisan od gospodjice E... iz Berlina na Ančicu čitamo: »Često mi je znao tvoj brat pripovjedati o svojoj domovini. »Da vidite kako je liepo u Hrvatskoj, i koli je Zagreb krasan, Vi bi ste se zaisto začudila. Pa kad bi ste se osvjedočila, kako je naš narod duševno obdaren, kakvih novina i kakvu literaturu imademo, u obće kakva je naša uljudba, Vi bi ste jamačno sasna drugi pojam dobila o hrvatskomu narodu.«

A tada mi je pjevao koju od svojih popievaka, koje je on komponirao, ili koju malu hrvatsku pučku popievku. Kakve su ti to divne melodije! Osobito jedna mi je melodija ostala u glavi, te ju uvijek ter uvijek pjevam, akoprem rieči ne znam. Jedino što sam si od teksta zapamtila, jest to, da pjesma počimlje s riečmi: »S Bogom, s Bogom voz ljubezna.« Poznaš li, Anko, tu pjesmu?,,

KNJIŽEVNOST

— *Začudjeni svatovi*, izvorni roman Jenija Sisolskoga (Eugena Kumičića). Komisionalna naklada G. Grünhuta u Zagrebu. Ciena 1 fr. Poštom 5 nč. više. — Takav je naslov knjige u kojoj je iz „Vienca“ preštampan najnoviji roman našega mladoga i darovitoga pisca Jenia Sisolskoga. Kod nas su romani biele vrane, zato nam je drago, da je g. pisac izdao to svoje djelo, jer tim načinom mnogo laglje dostaje se čitateljstvo valjana hrvatskog štiva. G. Sisolski ne radi odavna, kako se kaže, na književnom polju. U četiri godine — do četiri oveća romana, to je vrlo liepo. U to kratko doba vidimo: kako pisac postupice napreduje, kako se sad više, sad manje drži pravca, koga brani i zastupa u svojoj študiji „O romanu“, štampanoj u VIII. svezku „Hrv. Vile“. Vrlo nam je drag njegov napredak. Taj se napredak ponajbolje zrcali u tom, što se pisac — kao početnik — ne ponavlja, što se dobro drži na stazi kojom je udario. To sve znači, da on ima dara, da njegov um živo radi.

Ali mahnimo se obćenitog naklapanja, te recimo u kratko sadržaj romana, pa onda neke opazke u pogledu sadržaja, pravca i obilježja djelujućih osoba.

Evo sadržaja:

Zima je i silan vjetar. Iz Lučice, mjesta, gdje se roman sgadja, vidi se ladja na bjesnećem moru. Lučičani drhću nad tom ladjom, drhću nad nesretnici, koji će se potopiti. Ladja pridje k obali. Užasni valovi tresnu njom o klisurine. Mornari se tope kano miševi... U Lučici je sdušan narod, on pomaže utopljenikom. Najodvažniji među njimi jest mladi mornar Antonio. Taj Antonio spasi život Mati Bartoliću. Ranjenoga Matu odnesu u kuću Antuna Šabarića, koji ima liepu kćerku — Mariju. Mato se zaljubi u Mariju, ona u nj. Tu ljubav gleda priekim okom Antonio, on ju gleda priekim okom, jer je sâm zaljubljen u Mariju, nu za tu ljubav ne sazna nitko do svršetka romana. Antonio je mučaljiv, siromašan i nahod, te zato on ne otkriva nikomu tajne srca svoga.

U Lučici se ugnjezdio neki bogatar Saletti, čovjek talijanskog porijekla, a pijavica siromašnih Lučičana. Taj Saletti ima kćer Elviru i sina Alfreda. Alfred je bezposlica i propalica prvoga reda. Njemu se prohtjelo Marijine ljepote, te ju htjede zavesti. Nu Marijin anđel čuvar — Antonio — sačuva ju od napastnika. Ali se zato dostade osvete napastnikove, kojoj ipak ne podleže.

Dok Alfred plete spletku oko Marije, dotle mi saznajemo za ljubav njegove sestre Elvire i Marijina brata Marka. Saletti, plemić, dozvolio bi prije, da svu Lučicu, pa i njegovu kćer, proguta more, nego li bi on dao svoju Elviru za mornareva sina, za lječničkog kandidata — Marka Šabarića. Osim te nedaće uzkoleda njihovu sreću i neplemenita namjera Alfreda pram Mariji, Markovoj sestri. Brat htjede osvetiti sestru, koju je naumila bila plava krv obružiti. Mnogo suza, mnogo molba stajalo je dobru Elviru, dok je sklonula svoga dragoga, da miruje... Na to sve navali se još neugodan, nenadan slučaj: Antonio ubi jedne noći Alfreda. Ovaj je bio pijan i na-

sruo na nesretnoga nahoda. — Lučički načelnik Murelli — talijanaš — ne imade drugoga posla, nego svali krivnju na Matu, Marka i Antoniju. Kobno stanje nastade po Markove roditelje, po Mariju i Elviru. Nu Antonijeva plemenština i požrtvovnost razprši svaku napast, jer je iskreno izpovjedio, što i kako je učinio sa Alfredom. Za tu iskrenost odsjedio je četiri mjeseca u zatvoru, a kad se je povratio kući, već je bilo sve priredjeno za Matine i Marijine svatove. Na dan samoga pira, kamo je i Marko iz Beča prispjeo — ubi Antonio staroga Saletija, koji je u nj kuburu izpalio. ubi Saletija — a smrtno ranjen donese Elviru pred svatove i od tud naslov — „Začudjeni svatovi.“

To je okostnica romana. Po njoj može se suditi, da se može valjan roman na njoj sagraditi. Roman je dobro sagradjen, nu zlo kršten. „Začudjeni svatovi“ ne odgovaraju točno sadržaju djela. Pa osim toga redji su primjeri, da se cijelo djelo prozove po jednoj sceni, nego li po glavnoj osobi, ili po radnji u obće. Ocjenitelje, — koji žele, da ono, što se piše, samo onda vriedi, ako odgovara naravi — uzbunit će malko početak t. j. osnova „Začudjenih svatova“. Nu to se tako pričinja na prvi mah; al kad pomislimo, da ljudi ne čuće uvijek u zapečku, da ne leže uvijek na istomu mjestu, već da idu po svijetu, da se s njimi igra sreća kano mačka s mišem, tad se može kazati, da je osnova „Začudjenih svatova“ vrlo naravna. Kad bi kakav Amerikanac bio na Matinu mjestu, kad bi on išao u Ameriku i onda se vraćao u Lučicu po mornarsku djevojku, tad bi rekli: to su iznimke, to su nenaravitosti. Al ovako: gdje mornar iz hrvatskog Primorja uzljubi i oženi Hrvaticu, prem se s njom nije u kolu (kao obično) sastao, to se može izpričati. — Takav je odnošaj između Mate i Antonija. Mato nailazi na protivnika i vlada se pram njemu kano čovjek, koji misli: ja sam nedužan kano diete, što me briga, ako me mrziš; — takni u me, pa ćeš viditi, što će ti se dogoditi. Nu junački Antonio ne dira u nj. Njih se dvojicu ne sukobe niti jedan put, prem obojici lebdi pred očima jedno biće, za koje bi oba život žrtvovala. — Za ženu, koju ljubimo, gube se životi, gube se kraljevstva, a dogadja se, da ona, koju obožavamo izdahne pod udarcem našega noža, ili nam njezina mila slika malo po malo iznikne izpred duše, te se samo kadkad nejasna vraća, onako nejasna kano što je svjetlo svjetiljke za maglene zimske noći. To su u glaynom mogućnosti kako se čovjek vlada pram ženi, koju ljubi. Antonio se ne drži ni jedne. Zato bi mu mogao tkogodj kazati, da nije čovjek. Na prvi mah moglo bi se reći i to, al moramo se obazrieti i na Antonijevo duševno stanje — on sam sebe drži samo nahodom... Odtud ona očajanost, odtud ona djela, koja obični istarski mornari nebi izvadjali. Sjetimo se prizora, kad otimlje pušku Alfredu i njegovu pratiocu. To su takovi čini, da im se čudimo, jer rob — ostaje rob, a Antonio znatno se iztiče. Njegovo siromaštvo, a Šabarićevo bogatstvo, tako ga je porazilo — valjda još od djetinjstva, da se on ne usudjuje ni samoj Mariji otkriti svoje ljubavi. To je vjerojatno. Ta i u naobraženom svijetu vladaju predsude i te kako. Kakvim

bi licem pogledala koja barunica — pa bila i novoizpržena — pisca ovih redaka, kad bi joj očitovao ljubav, kako bi ga pogledala, kad je on dušom i tielom demokrata, kad voli gledati radnika u plavoj bluzi, nego li sve trbušaste plemiće, koji drže što do svoga plemstva, kako bi ga pogledala, kad njegova plaća ne dosiže ni onu njena sobara. Dakle, kad uvažimo to, onda Antoniju nema prigovora. Al svakako ljudi kano on riedke su ptice: i prem sve, što je riedko cieni se u velike, mi ipak ne volimo ljude čudake, te bi željeli, da i u g. Sisolskoga jenja simpatija za njih.

U ljubavi Elvire i Marka nalazimo mnogo poezije. Mekho srce zaplakat će, kad čuje njih dvoje, kako se tješe, kako snuju osnove, koje može uništiti rječ staroga Saletija. Tako oni misle, jer ne poznadu sami sebe, ne poznadu svojih sila. Elvira je dokazala svojom odlučnošću, što može, kad dodje voda do zubi. Nu Marko je dosta malodušan. On je učio škole, pa nije ništa hrabriji, ništa pametniji od inih Lučičana, koji samo čitati umiju. Od prvog časa, pa do konca romana nadamo se, da će nas ma čim god iznenaditi, nu sve uzalud. — On je nejasan kano i onaj korak, što no ga poduze javljajući staromu Saletiju, da mu je sin mrtav: probudi starca, uzplahiri Elviru i ode... U Markovu značaju nisu obrazloženi oni odviš pjesnički, romantički osjećaji. On kao lječnik, pa da sluša uzdisaje pjesnikinje Elvire! Kod tog čovjek i nehotice pomisli na njemačku književnost. Mi rekosmo pomisli, jer se razmišljati neda, kad te g. Sisolski svojim vještīm perom, odmah na drugoj strani, povuče u život, pa si onda, što no kažu, kao kod svoje kuće, a ne u zraku. Al u susjedstvu naše kuće ima dvorac — dvorac Salettiev. On nas sjeća i nehotice srednje dobe. Ne poznamo lučički život zato ne ćemo više o tom govoriti, nego čudimo se onom velikom jazu između dvorca i ostalih Lučičana: Elvira ne zna za kuću svoga dragoga.

Tako eto nabrojismo glavnije prigovore, koje nadjosmo u romanu. Ti prigovori obširnije su izvedeni, nego li ćemo izvesti vrline, jer kad bi njih nabrajali i razlagali daleko bi došli, trebali bi mnogo više prostora i vremena, što nam nije dozvoljeno za ovaku — nešto obširniju — književnu objavu, kakvom držimo ovaj sastavak.

U „Začudjenih svatovih“ zaplet je vrlo vještački izveden. Najvećom napetošću slediš razvoj stvari. Iz toga bi zaključili, da naš mladi pisac nije goloruk pošao na književno poprište (da se izrazim kao naši stariji literati), nego da se je oboružao junački, da je proučio velikane inih velikih naroda. Značaji su dosljedno provedeni, a na to osobito valja paziti. Kako je milo čitatelju, kad odmah po riečih pozna osobu, koja govori, koja radi. Stara Jela Šabarićeva govori drugačije, Murellijeva žena drugačije, Antonio drugačije. A to tako valja, tako je u životu. Za razumna čovjeka vrlo je smiešno, kad pisac kakvomu kozaru silom nameće svoje misli, pa ih onda ovaj izražuje, zatim kad isti pisac u istoj na pr. noveli osim kozara nametne svoje misli kakvu savjetniku. U takvih pripoviestih ne može biti ni valjana dialoga. U mnogoj pripoviesti pokojnoga Šenoe činilo nam se, da čujemo sa-

moga pisca kano šaptalca. U „Začudjenih svatovih“, ne manjka ni tendencija. Mi takve romane odobravamo, pogotovo kod manjih naroda. Ne možemo, a da ne spomenemo opise g. Sisolskoga. Oni nam se osobito svidjaju, jer su vjerni, jer su naravni, jer iz njih možemo što šta i naučiti. Kod nas se opisi malo uvažuju. Znadem mnoge, koji preko njih mirne duše prelaze. Od tud dolazi, da kod nas malo tko liepo piše, pa i mnogi književnici. Liep opis, valjan dialog, pa eto divna prizora, a divnih prizora ima u Začudjenih Svatovih. ima ih takovih, kojih dugo i dugo ne ćeš zaboraviti. Slog g. Sisolskoga silan je, liep je i otmen je. Koliko smo pratili razvoj g. pisca, utvrdit nam je, da je u jeziku znatno napredovao. To je svake hvale vrijedno, jer liep jezik u liepoj knjizi silan je faktor, a pisac, koji nastoji, da ga duboko prouči, da ga pošteno i savjestno nauči zaslužuje priznanje. Što je najglavnije, gospodin Sisolski piše posve u duhu hrvatskoga jezika.

Tim izcrpismo u kratko, što htjedismo reći. Konačno primjećujemo — pa bilo komu žao ili ne žao — da je malo knjiga liepe književnosti u Hrvatskoj, koje bi se dale tako čitati, kano knjiga o kojoj govorimo, zato ju preporučamo što toplije našem čitajućem občinstvu.

— *Pomorčice* zove se niz pripoviedčica, koje čitamo u prvoj svezci „Hrv. biblioteke za mladež“. Zaslužna akademijska knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) zasnovala je ovo prekrasno poduzeće. Ista knjižara izdala je već do 12 svezaka „Hrv. biblioteke“, pa ima nade, da će uspjeti i sa ovom bibliotekom za mladež. Mimogred valja nam primietiti, da je akad. knjižara počinila dosta veliku i nepojmivu nesmotrenost, okrstivši svoju prvu biblioteku „hrvatskom“, jer sudeći po tom naslovu, misli svaki čovjek, pa i onaj, koji ne zna misliti Bog zna kako dobro, da donša „Hrv. biblioteka“ samo hrvatska djela. Biblioteka akad. knjižare morala bi se zvati „Universalnom bibliotekom“, jer donša djela iz svih literatura.

Uredjivanje „Hrv. biblioteke za mladež“ povjerila je knjižara Hartmana poznatomu piscu g. Andriji Hajdinjaku, koji je priredio po vreljih prvi svezak pod naslovom „Pomorčice“. Pročitavši pomno taj svezak, duboko se zamislismo, pa onako zamišljenim, prikazaše nam se razne slike. Evo jedne.

Čelav i pognut djed gladeći mršavom rukom mekanu kosu bledu dječaku, sjeća se svoje mladosti, te se nekako čudi bledilu svoga unuka. Dječak nije navršio ni dvanajstu godinu, a već mu se pomalaju na čelu male brazde, u koje se zajeo duh iztraživanja i duboka razmišljanja. Dječak je spokojan, govori tiho i lagano; oči su mu pomućene, pogled lien i sumoran. On promatra svijet nekim nehajstvom, u svakom kretu osbiljan je do skrajnosti, a kad šeće, hoda, kao da mjeri put, kao da broji korake, pa kadkad zastaje, promatra strukovnjački predmete, ma pravi pruski ministar bogoštovja i nastave — en miniature. „Što si mi to zamislio?“ pita djed zabrinuto svoga unuka. „Znaš, boli me glava; učitelj dao mi je, da naučim imperativ od glagola leći, pa ne mogu zapamtiti, da lezi dolazi od lez-ě, lez-ě od leg-ě, a leg-ě od leg e-i-s. Evo čitaj, tako stoji ovdje u knjizi natiskano“, odvratit unuk. „A ti nemoj odviše učiti, odmori se, čitaj malko iz ove crvene knjižice, one male pripoviesti, da se zabaviš“, ukori djed unuka. „Čitao sam, nu malo razumijem. Gle knjižica je ovdje na stolu. Molim te, raztumači mi, što ovo znači“, reče unuk i uze čitati „Pomorčice“ na 9. str.: „Oba se broda prilično razdaljše. „Prvakinja“ (brod) se sada dobrano ubrčila, kako to već vazda biva kod škuna; a gusarski brod dodje izpod vjetra.“ Djed se zamisli i reče unuku: „Čitaj radje ono tvoje lezi, lege, leže, legeis.“

Dan današnji nije baš ugodno biti djetetom. Istina je, zabrinute majke trse se, da sinčićem ne pokvare želudac neprobavljivim jelom, nu mnogi drže, da nisu moždjani važna stvar kao i želudac. Dan današnji ne ima djece! A jesu li djeca kriva, što odrasli vele, da ne ima djece? Po svoj prilici jesu, jer oni neće, da pripoznaju, da ih ima. Ne vjerujemo, da učitelj vidi pred sobom dječaka, kad mu onaj nabraja, kako se vrte planeti oko sunca, ili kad mu razglaba etimologiju svoga jezika. Ne, mi ne vjerujemo, da može biti takav dječak zdrav, bistra uma, te svjež i veseo poput najzdravije pastrve u najbistrijoj vodi.

Montesquieu rekao je: ja najvolim govoriti sa seljaci, jer su oni premalo učili, da uzognu govoriti nerazumljivo. Zar se ne će zgražati mnogi otac, kad mu bude sin pripoviedao o onoj „dobrano ubrčenoj škuni“, zar ne će požaliti, da ga je poslao u školu? Jadna djeca dosta su izmučena školskim knjigami, o kojih se može reći, barem o većem dielu, da im je svrha, da ne bi tko za Boga štogod iz njih naučio. Spasonosno je s toga, da se davaju djeci i zabavne knjižice, koje mogu razvedriti njihov umoreni duh. Te zabavne knjižice morale bi biti i poučne, te pisane laganim i jasnim slogom, a što je najglavnije, morala bi se svaka pripoviest osnivati na istini. Pisati za djecu vrlo je mučan posao, jer se pisac mora sniziti do razine njihova shvaćanja. Što dječak pročita, to si dobro zapamtiti, pa ne bi plemenito bilo, da on uči neistine, kad želimo, da mu duh razbistriamo, da ga zabavimo i poučimo. Pisci, koji pišu za mladež, ne bi smjeli nastavljati obuku pjestinje, koja pripovieda djetetu o dusih i o drugih neistinitih stvarih.

Pripoviest „Petorica proti pedesetorici“ napisana je za primorsku mladež, koja zna koješta o moru i o brodovih, i koja će lasno razumiti, da je ta pripoviest napisana za zabavu, a ne za pouku. Primorska djeca nasmijati će se čitajući one šaljive i nemoguće prizore, nu mali Zagorac naučiti će dosta smješnih stvari. Na knjižici čitamo, da su „Pomorčice“ sastavljene po vreljih, pa sve mislimo, da nisu ta vrela ni inglezka ni franczka ni portugijska, već jako odaljena od mora —

Pripoviest „Petorica proti pedesetorici“ počima ovako: „Liepa lloydova škuna (brod) „Prvakinja“ bila natovarena svakojakom robom za put u Trinidad... Ovdje ćemo opaziti, da je škuna vrst velika broda sa dva jarbola, i da je, kako no se veli, brod na jedra, a Lloyd trščanski je parobrodarsko društvo, te mislimo, da nije nikada šiljalo to društvo kakve škune u Ameriku.

Primorska djeca čudit će se najviše, što je ta škuna jedrila put Amerike i što nije bilo na njoj nego pet mornara; čudit će se, jer znaju, da ima na svakom Lloydovom parobrodu barem 20 ljudi. Kad je već škuna daleko od kraja, opazi kapetan strano jedro, pa upitavši jednoga mornara, koje da je narodnosti to strano jedro, odvratit mu mornar, da ne će biti Meksikanci, jer da je kolumba (hrbtenica) onoga stranoga broda tako naduta, gadna, da nije grdje na daleko i široko. Čudnovato! Taj mornar gleda odaljeni brod dalekozorom, što znači, da je brod daleko, a ima toli dobre oči taj mornar, jer vidi istu kolumbu odaljenom brodu, te zna, da je gadna i grdna. Tu će se snebivati primorska djeca, jer neće moći pojmiti, kako može jedriti brod i kako mu se može viditi kolumba u istom času. Da bude to moguće, morao bi se brod prevrnuti, nu onda kako da jedri, zašto da se ga boji Lloydova škuna, misleći, da su na njem gusari? Zar nije kolumba baš u sredini dna broda?

Mornar Ivan sa broda „Prvakinje“ promatra zatim gusarski brod, „pa kad je opazio, da uslied neprestana veslanja silazi iz ravnoga pravca“... Divota! Djeca u Krapini mislit

će, da brod ne plovi ravno, kad se neprestano vesla.

U pripoviesti „Petorica proti pedesetorici“ ima još čudnovatijih stvari, ma baš kao i u onih ostalih pripoviedčicah. Jošte smo opazili nešto, što nas je vrlo neugodno iznenadilo. U pripoviesti „Crni bikonjica“ dolazi ime grada Rio Janeiro, a gospodin pisac, da nauči izgovarati svoje mlade čitatelje to ime, napisao ga je u zaporcih ovako: Ri-žaneir. U pripoviesti „Glad na brodu“ podučava pisac hrvatsku mladež, da izgovara New-York ovako: (Žork). Zagorje već je prenapučeno, te ako započne emigracija u Ameriku, ala će razvaliti oči oni, koji prodavaju biljete u parobrodarskih agencijah u Hamburgu, kad ih bude pitao koji Zagorac biljet za Žork.

UMJETNOST

— G. N. Mašić stekao si je već liep glas u slikarstvu. Taj naš zemljak vrlo je uvažen u umjetničkom svijetu, a kako je neumoran u učenju, ne ima dvojbe, da će se doskora mnogo govoriti o njemu. Izplivati na površinu u Parizu vrlo je mučan i težak posao, jer se tuj bavi nekoliko stotina vrstnih slikara, a i liep broj baš glasovitih umjetnika. Da te svijet upozna i uvaži, treba silna talenta. Mi se od srca uzradovasmo, kad primismo ovih dana prvi svezak djela, komu je naslov: „Les chefs d'oeuvre d'art en 1882. — 25 reproductions gravées en facsimile d'après les dessins originaux des oeuvres les plus intéressantes ayant figuré dans les diverses Expositions de l'année 1882. Paris. Librairie d'art, Ludovic Baschet. To djelo dakle prikazuje snimke onih slika, koje su si stekle na umjetničkih izložbah pohvalu i veliko priznanje. Medju slikami prvoga svezka (ima ih 25) nalazimo i prekrasnu sliku našega N. Mašića: Gardeurs d'oies en Esclavonie, što znači: guščari u Slavoniji. Toj se je slici svijet divio na umjetničkoj izložbi u Beču god. 1882. Mi iskreno čestitamo g. N. Mašiću na toli vanrednom uspjehu.

— G. F. S. Vilhar u Karlovcu uglasbio je za serenadu svetčanu kantatu, kojom su pozdravila sva slovenska pjevačka društva dolazak Nj. Veličanstva u Ljubljani. G. Vilhar odazvao se je molbi ljubljanskoga odbora za svečanost, što se je priredila u Ljubljani prigodom šeststogodišnjice. Kantatu spjevao je Simon Gregorić, a pjevalo ju je oko dvie stotine pjevača. To je bio prvi pozdrav Nj. Veličanstvu. Kantata veoma je veličajna. Prekrasno i točno pjevanje zadivilo je sve slušaoce. Kad se svršila pjesma, pristupi car gosp. Vilharu, pa ga liepo pohvali, stiščući mu ruku, a zatim zahvali se vrlim pjevačem, veleći glasno, da je duboko dirnut, i da ga je baš ugodno iznenadilo njihovo složno i srdačno pjevanje. Koji su čuli tu kantatu vele, da je u istinu impozantna. Mi čestitamo g. Vilharu na liepom uspjehu, a naše muzikalno občinstvo upozorujemo, da će doskora izaći prvi svezak njegovih prekrasnih skladba.

NAŠE SLIKE

— U ovom svezku donasmo našim čitateljem sljedeće slike:

Seljakinja iz Lekenika kraj Siska; seljak iz Granešine kod Zagreba; zemaljska kazniona Lepoglava; sudbeni stol u Zagrebu; Crnogorac sa hercegovačke okolice; Crnogorac iz cetinjske okolice. Na Lepoglavu svratiti ćemo se u kojem idućem svezku; a zgrada sudbenog stola po nutarnjem uredjenju odgovara prije kakovu svratištu nego li sudbenom stolu. Dozvoljavamo si smjernu primjetbu, da se sa nadležne strane odredi ukinutje jednoga pandura a za njegovu plaću namjesti vratar, koji će uputiti svakoga, kuda, na koju stranu, u koji kat ima ići, — jer da nije one dobre gospodje dolje — bi čovjek mogao više puta lutati od nemila do nedraga, dok nadje ured, koj traži.

HRVATSKA MATICA.

Dne 29. srpnja držala je »Hrvatska Matica« svoju glavnu skupštinu pod predsjedništvom društva, predsjednika presv. g. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Gospodin predsjednik pozdravio je najprije prisutne liepim slovom, a onda je pozvao društvenoga tajnika i blagajnika gosp. Ivana Kostrenčića, da izvesti skupštinu o društvenom poslovanju tečajem upravne godine 1882. Gospodin tajnik izvješćuje, da je »Matica Hrvatska« izdala za g. 1882. na broju osam knjiga, i to šest za članove uz uplatu godišnjeg prinosa, i to:

Smičiklas. Poviest hrvatska. Prvi dio. (Poučn. knj. IV.); Novovjek i izumi. Knjiga prva; Becić. Zavjet (Zab. knj. LVI—LVIII.); Turgenjev. Klara Miličeva. (Zab. knj. LIX—LX.); Kraszevski. Kolibar. (Zab. knj. LXI—LXIII.); Tomić. Komedije, svezak II. (Zab. knj. LXIII—LXV.).

A u nakladi svojoj i uz obaljenju cieniu za članove izdala je »Matica«:

Prievode grčkih i rimskih klasika. I to: Svezak 3. Homer. Iliada. Preveo Tomo Maretić; — i »Hrvatske skladbe«. Svezak I. Zajc. Sbirka pjesama (XXIV.) za jedan glas uz pratnju glasovira.

G. tajnik čita zatim, da on nezna, da li je »Matica« zadovoljila ovimi knjigami očekivanju članova, nu da može kazati u ime svoje i u ime odbora »Matice«, da se je sve uradilo, što se je moglo uraditi. Mi to priznajemo velezasluznomu g. tajniku, koji se ponajviše veseli, da je mogla »Matica« podati ove godine svomu narodu toli željno očekivanu Smičiklasovu hrvatsku poviest. I mi, pa i sav narod, svi se radujemo tom krasnom daru, svi se veselimo s g. tajnikom. G. tajnik želi, da ta knjiga urodi onim plodom, kako to želi i odbor »Matice« i pisac knjige, a mi kličemo iz dna duše: Bože daj!

Za godinu 1883. već su njeke knjige »Matice« u tisku, a druge se za tisak spremaju. Za poučnu struku izdat će se: Svjetske povjesti prva knjiga, i to:

Masperova stara poviest iztočnih naroda; Novovjek i izumi. Knjiga druga; Lorković: Žena u gospodarskom i socijalnom životu. U zabavnoj knjižici izdat će se izvorne radnje gg. Janka Jurkovića, Jos. Eug. Tomića i Jenija Sisolskoga, a po mogućnosti i koji liep prevod kojeg slavenskoga beletriste.

»Matica« počeo će izdavati ove godine »Sabrane pripoviesti Aug. Šenoe«, i to u svezkih od 15—20 štampanih araka. Počet će se sa starijimi pripoviestmi. »Matica« se nada, da će timi baš iznenaditi svoje članove, a i mi držimo, da hoće, kad čujemo iz ustiju g. tajnika, da će članovi dobiti Šenoeine pripoviesti bez ikakve posebne uplate, i to u liepom izdanju.

I »Matičino« obećanje, da će već za dvie, tri godine izdati: »Poviest hrvatske književnosti« razveselit će sigurno sve njezine članove.

I glede izdavanja »Matičine« sbirke »hrvatskih narodnih pjesama« dobro se je koraknulo, jer će odbor »Matice« već tečajem buduće godine pristupiti k redakciji te sbirke, koja se je već dosta liepo obogatila. Prerevni g. Mate Ostoić u Povelju na otoku Braču neprestano kupi i šilja »Matici« to narodno blago, a to isto čine i gg. Andre Štanfel, učitelj u Poljani kraj Križevaca, profesor Ivan Strohal na Rieci i mnogi drugi, koji neće, da se ih spominje.

I prošle godine razpisala je »Matica« književni natječaj iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića. Od prispjelih rukopisa nagrađena su tri, i to: prievod »Herodotove historije« od gimn. učitelja g. Aug. Musića u Zagrebu, koji će, ako bude moguće, izaći u »Matičinoj« sbirki; »prievoda grčkih i latinskih klasika«; »Mladi trgovac« od g. Mihe Krešića

u Zagrebu, i »Slike iz svjetske povjesti« od g. Janka Tomića u Karlovcu. Ova dva posljednja rukopisa štampat će se još ove godine.

Uz ova svoja književna nastojanja »Matica« nije ni prošle godine propustila nijedne sgode, gdje je trebalo da se dađe oduška ili kulturnom našem napredku ili našem veselju ili našoj narodnoj žalosti. Kod tršćanske izložbe učestvovala je »Matica« na dostojan način. »Matica« je tuj odlikovana sa zlatnom kolajnom. Prilikom petdesetgodišnjice prevriednoga predsjednika sv. Jeronimskog društva presv. g. prelata Tome Gajdeka, pri posvećenju velične djakovačke katedrale učestvovala je »Matica« sa posebnimi odaslanstvi. Pri pogrebu staroga slovenskoga Ilirca dr. Kočevara učestvovala je »Matica« posebnim odaslanikom, a i pred nekoliko dana prilikom prenosa kosti Branka Radičevića položila je »Matica« vienac na grob pjesnikov, te je i tuj bila zastupana posebnim zastupnikom.

U gospodarskom poslovanju ima se ubrojiti ova prošla godina u vanredno sretne. Prerevni društveni povjerenici u istinu su si lice osvijetlali, te su svojim neumornim nastojanjem podigli broj članova do takove visine, o kojoj ne bi se bilo smjelo ni snivati pred nekoliko godina.

Danas broji »Matica« članova za god. 1882. 5.550 spram broju od god. 1881. koji je bio 4.747.

Ove godine tiskalo se je u svemu 42.000 komada knjiga. Trošak posve je namiren iz godišnjega dohodka, pa je još po vrh toga liepa svota uložena u glavnici.

Prihoda bilo je tečajem g. 1882. u svemu 23.439 for. 28 nč. Od toga se potrošilo na izdanje knjiga 20.315 for. 84 nč. Suvišak od 2.959 for. uloženo je u glavnici (računajući amo i 210 for. povraćene glavnice od jednoga dužnika), a preostalo je, ne računajući amo što je još na dugu te će naskoro unići, još u gotovini za potrošak za god. 1883: 164 for. 44 nč.

Ukupna temeljna glavnica »Matice« iznaša danas: 51.652 for. 73 nč.

»Matica« ima još i veliku zalihu knjiga na skladištu. Ne ima dvojbe, da se neće sve te knjige do skora razpačati.

U posljednjih šest godinah (od 1877. do 1883.) izdala je »Matica« na broju 44 knjige, te je razdijelila iste medju svoje članove i hrvatski narod u okruglom broju od 165.000 iztisaka, a svoju je temeljnu glavniciu u isto vrijeme »Matica« povisila od 20.000 for. na preko 51.000 for. Bog daj, napredovala »Matica« ovako i unapried! »Matica« ima i razne zaklade, a to su: »zaklada za izdavanje grčkih i rimskih klasika«; »zaklada grofa Draškovića«; »zaklada Dušana Kotura«; »Matica« ima i ostavštinu pok. Antuna Jakića, u iznosu od 607 for. 51 nč.

Sabравši sve ove računke navode u jedno, to vidimo, da razpolaze »Matica« sljedećim imetkom:

1. Temeljna glavnica »Matice« 51.652 for. 73 nč.
2. Zaklada Draškovićeve . . . 16.679 „ 28 „
3. Zaklada Koturova . . . . . 3.299 „ 93 „
4. Ostavina pok. Jakića . . . . . 608 „ 51 „

Sveukupni glavnici imetak

»Matice« iznaša sada . . . 72.239 for. 45 nč.

Osim ovih glavnica pohranjeno je u blagajni »Matice« takodjer:

- a) jedna štedionička knjižica glaseća na 50 for. Dohodci te male glavnice razsvjetljuje »Matica« na dušni dan grob neumrla P. Preradovića;
- b) dvie štedioničke knjižice sa iznosom od 1246 for. 79 nč. Ova je svota priposlana »Matici« za spomenik pjesnika Augusta Šenoe.

Pročitav g. društveni tajnik i blagajnik svoje izvješće, bude na poziv g. predsjednika pročitav sljedeći pripis:

»Slavnom odboru »Matice Hrvatske«. Ovdje. Podpisanim je ovim čast obavijestiti, da su oni na temelju zaključka glavne skuštine »Matice Hrvatske« od 30. julija 1882. pregledali društvene račune za vrijeme upravne godine 1881, i to još i u prisutnosti gosp. društvenoga podpredsjednika Radosl. Lopašića, te iste u primitku i izdatku spravili, kao takodjer po izkazu predloženom rečenoj glavnoj skupštini sav društveni imetak škontrirali i prebrojili, i sve u potpunom redu našli, te ne mogu na ino, nego da predlože: da buduća, glavna skupština »Matice Hrvatske« izvoli i celokupnomu upravljajućemu odboru »Matice«, i napose društvenomu blagajniku g. Ivanu Kostrenčiću glede društvenih računa za spomenuto vrijeme podpuni *absolutorij* podati, i njih svake dalnje odgovornosti riešiti, što su podpisani i u društvenu računsku knjigu upisali i vlastoručnim podpisom potvrdili. Odbor za pregledanje računa »Matice Hrvatske« za g. 1881. Dragutin Pogledić s. r. Dr. Stjepan Spevec s. r. Cvjetko Rubetić s. r.

Na temelju ovoga pripisa bude i upravljajućemu odboru »Matice« i društvenomu blagajniku g. Ivanu Kostrenčiću za gore spomenuto vrijeme glede računa »Matice« od glavne skupštine jednoglasno podieljen potpun *absolutorij*, i ujedno na predlog g. predsjednika budu za pregledanje društvenoga imetka i društvenih računa za upravnu godinu 1882: izabrani gg. društveni članovi: g. vladin savjetnik Stjepan pl. Hervoić, umir. c. kr. majo: Mirko Crnadak i gr. učitelj Franjo Šuler.

Iza toga zapita g. društveni predsjednik gg. prisutne društvene članove, nema li možda tko kakav predlog glede društvenoga rada i poslovanja, i pošto se poslije opetovanoga poziva nitko neodazva, umoli za rieč društveni član g. umir. major Mirko Crnadak, te predloži skupštini, da izreče osobito priznanje i zahvalu celokupnomu odboru »Matice Hrvatske«, što toli liepo i uspješno rukovodi društvene poslove.

Ovaj predlog bje od skupštine jednoglasno i uz burno povladjivanje primljen.

Pošto je g. predsjednik za skrutatore prilikom imajućih se obaviti izbora novih odbornika »Matice« članove profesore gg. dra. Ant. Lobmayera i Aug. Musića skupštini predložio i ista je odobrila, čitaše g. društveni tajnik sljedeće:

»U smislu §. 18 društvenih pravila biraju se tekuće godine tri odbornika za književni odbor, a dva odbornika za gospodarski odbor »Matice Hrvatske«. Izstupaju pako ove godine iz književnoga odbora gg. odbornici: Mijo dr. Kišpatić, Tadija Smičiklas i Jos. Eug. Tomić; iz gospodarskoga odbora: gg. podpredsjednik Rade Lopašić i odbornik Antun Eisenhut. Izim ove petorice izstupivših odbornika treba birati i jednoga odborničkoga zamjenika, pošto se je g. Ivan Tkalić na toj časti zahvalio. U svemu se dakle ima birati šest odbornika, med kojimi jednoga za podpredsjednika u gospodarskom odboru.«

Iza toga bjehu pročitani §. 9. 18 i 20 društvenih pravila, te se je stupalo k izboru.

Poslije male stanke proglasi g. društveni predsjednik sljedeći rezultat izbora. Predano bje od 30 pravo glasa imajućih članova 30 izbornih cedulja, te su izabrani u književni odbor »Matice Hrvatske« za odbornike: sa 29 glasova g. Mijo dr. Kišpatić, profesor kr. realke, sa 30 glasova g. Tade Smičiklas, kr. sveučilišni profesor, sa 29 glasova gosp. Jos. Eug. Tomić, vladin tajnik; za odborničkoga zamjenika sa 30 glasova g. Hugo Badalić, gimnazijalni profesor; — u gospodarski odbor »Matice Hrvatske« za podpredsjednika sa 30 glasova g. Rade Lopašić, podžup. tajnik, za odbornika sa 30 glasova g. Antun Eisenhut, trgovac i gr. zastupnik.

Članovi „Matice“ primiše ovaj rezultat izbora sa povlađivanjem, te pošto se novo izabrani odbornici „Matice“ članovom društvenim za izkazano im iznova povjerenje zahvale zaključili g. društveni predsjednik glavnu skupštinu sa hvalom svim članovom i prijateljem društva, koji su u tako lepom broju kod skupštine učestvovali.

KULTURNE VIESTI

— **Novinstvo u Slovenacah** silno napreduje. Uz političke žurnale imaju naša braća i mnogo strukovnih. Evo kratkoga pregleda njihovih glasila:

1. „Novice“ su najstariji slovenski list. Dr. Janez Bleiweis utemeljio ih je god. 1842. „Novice“ bave se gospodarstvom, politikom i beletristikom. Danas uređuje taj vrlo popularni list dr. Josip Poklukar. „Novice“ izlaze jedan put na tjedan.

2. „Zgodnja Danica“ izlazi već 36 godina. To je strogo crkvena list. Uređuje ga Luka Jeran. Izlazi jedan put na tjedan.

3. „Slovenski prijatelj“ izlazi 31 godinu. Mjesečnik. Crkveni list. Uređuje ga Andrija Einspiller. Izlazi u Cjelovcu.

4. „Državni Zakonik“ za kraljevine i zemlje zastupane u državnom vieću, 32. tečaj. Izlazi u Beču. Urednici su mu M. Cigale i Josip Stritar.

5. „Zemaljski Zakonik“ za vojvodinu Kranjsku izlazi u Ljubljani, 23. tečaj. Urednik Fr. Levec.

6. „Učiteljski tovariš“ (učiteljski drug) organ pučkoga učiteljstva. Tečaj 23. Uređuje ga Andrija Prarotnik. Izlazi u Ljubljani 2 puta mjesečno.

7. „Slovenski gospodar“ izlazi u Mariboru. Tečaj 17. Vanredno popularan list. Ima preko 4000 predbrojnika. Uređuje ga dr. L. Gregorec.

8. „Slovenski narod“ izlazi 16 godina. Dnevnik opozicije. Naš prijatelj. Jezik mu se sve više i više približuje hrvatskomu. Izlazi u Ljubljani. Odgovorni urednik A. Armič, a faktični Ivan Železnikar.

9. „Brenčelj“, list humoristički, izlazi u Ljubljani dva puta mjesečno. Njegove slike su vrlo lijepe. Pecka nemškutare i njemačku stranku. Urednik Jakov Alešovec. Tečaj 15.

10. „Vitec“ slikovni list za mladež. Izlazi u Ljubljani. Mjesečnik. Tečaj 13. List vrlo razširen. Urednik Ivan Tomsčič.

11. „Gospodarski list“ je glasilo c. k. gospodarskoga društva u Gorici. Mjesečnik. Uređuje ga Fr. Povše.

12. „Soča“ je politički tjednik, izlazi u Gorici. Tečaj 13. Strogo narodan i vrlo liepo uređivan po dr. Gregorčiču.

13. „Slovenec“ politički list, izlazi u Ljubljani tri puta na tjedan. Tečaj 11. Urednik J. Jerič. List vrlo konservativan.

14. „Slovenska pčela“ organ pčelarskoga društva. Tečaj 11. Izlazi u Ljubljani. Mjesečnik. Urednik Josip Ferič.

15. „Naznanila“ (objave) izlaze u svezicah c. kr. gospodar-ko društvo u Ljubljani. Urednik And. Brus.

16. „Edinost“ list slovenskoga političkoga društva za Primorje. Izlazi u Trstu 2 puta na tjedan. Vojuje proti talijanskom elementu. Uređuje ga čuveni rodoljub Viktor Dolenc. Tečaj 8.

17. „Cviete iz vrta sv. Franje“ je mjesečnik. Izlazi u Gorici. Tečaj 4. Uređuje ga fratar Eustahij Ozimek.

18. „Popotnik“ (putnik) izlazi u Mariboru. List pučkih učitelja. Dva puta na tjedan. Urednik M. Nerat.

19. „Crkveni glasbenik“, organ glasbenoga Cecilijina društva u Ljubljani. Tečaj 5. Mjesečnik. Donaša lijepe crkvene kompozicije. Urednici su J. Gnezda i A. Förster.

20. „Kres“ je beletristički list, 3. tečaj, izlazi u Cjelovcu u mjesečnih svezicah po 4 arka. Urednik mu je dr. Jakov Sket. Taj je list vrlo važan i zanimiv.

21. „Ljubljanski zvon“ izlazi treću godinu u Ljubljani u mjesečnih svezicah po 4 arka. Urednik mu je Fr. Levec. Taj je list prekrasan svojim oblikom i od velikoga zamašaja za slovensku kulturu. Odlikuje se liepom slovenštinom, zanimivom beletristikom i znanstvenim sadržajem. On donaša najbolje plodove slovenskih pisaca, kao i „Kres“, njegov drug. U „Ljubljanskom zvonu“ čitamo često prekrasnih listova iz Zagreba. Vješto pero plemenita i umna pisca vierno,

zanimivo, pa i dražestno opisuje u „Zvonu“ sve veće momente našega društvenoga i kulturnoga života.

22. „Slovenski pravnik“ izlazi u Ljubljani, 3. tečaj. Mjesečnik. Uređuje ga odvjetnik dr. Moše.

23. „Škola“ je list goričkih učitelja. Tečaj 3. Uređuje ga V. Crnić. Izlazi u neopredijeljeno vrijeme.

24. „Mir“ pučki list za koruške seljake izlazi dva puta mjesečno. Vrlo popularan. Urednik je Franjo Haderlap.

25. „Ljudski glas“ (pučki glas) izlazi 2 puta na mjesec u Ljubljani. Urednik mu je Ferdo Suhodobnik. Taj je list donekle socijalističan. Tečaj 2.

26. „Kmeti priatelj“ izlazi u Celju 2 puta mjesečno. Urednik dr. Glaučnigg. Njegov gospodarski prilog izlazi i na njemačkom jeziku. Taj list brani njemštinu, te dosljedno udara na Slovence. Vele ljudi, da ne ima budućnosti.

27. „Škrat“ (vragoljan) humoristički list, izlazi u Ljubljani. Tečaj 1. Uređuje ga vrlo liepo i u narodnom duhu J. Pajk. Izlazi 2 puta mjesečno.

28. „Obrtnik“ izlazi u Ljubljani. Mjesečnik. Urednik Kunc. List je taj male vrijednosti.

29. „Laibacher Diözesanblatt“ ima i slovenskih članaka. Taj je list službeno glasilo klera.

Kako vidimo, Slovenci imaju 5 političkih listova, 4 pučka, 4 crkvena, 3 školska, 3 pravnička, 4 gospodarska, 2 humoristička, 2 beletristička, 1 list za mladež i 1 glasbeni. Svega ukupno 29 listova.

— **Književna zgodovina Slovenskoga Štajerja** napisao je Ivan Macun. U tom djelu ima mnogo novoga i zanimivoga književno-povjestničkoga gradiva. Slovenci željno su izčekivali, da izadje to djelo, a sada mu se vesele, pa neka nam dozvole, da budemo i mi dionici te njihove radosti.

— **Kopalšte v Radencih** zove se djelo, koje nam opisuje Radenske kupelji i njihovu okolicu. Ta je knjižica vrlo poučna, a iz nje saznajemo za lučbene sastavine slatine i za upliv te vode na bolesnike. Radenska slatina vrlo je obiljubljena, te se i razašila u mnoge strane svijeta.

— **Slovaci** počeli su izdavati krasnu biblioteku. Svud sviče zora. Biblioteka izlazi u Turčanskom sv. Martinu. Predplata na cijelu godinu 1. for. 50 novč. Prvi svezak izašao je. To je Gogoljev roman »Taras Bulba«. Drugi svezak doniet će Jokajev roman »Pater Peter«, a treći bit će izvorno djelce.

— **Ivan Parkynč.** Već dugo je tomu, što se Česi u Pragu spremaju, da velikomu filozofu i svome patrioti postave dostojnu spomen-ploču na istoj kući, u kojoj je živio, djelovao i umro taj filozof i patriota, Ivan Parkynč. Ova ploča već je dapače i gotova, ali još nije postavljena na opredijeljeno mjesto, jer se je to već više puta s raznih razloga odgadjalo. Ploču dala je izraditi velezaslužna »Umělecká Beseda« uz pripomoć društva českých lječníků. Odkriće spomenika odgođeno je sada opet do jeseni. U jesen naime otvorit će se u Pragu český medicínský fakultet, te će tako proslava toga važnoga događaja biti spojena sa uspomenom na Nestora české medicínske znanosti.

— **G. L. Stroupežnicki**, poznati dramaturg českoga kazališta u Pragu, napisao je pred malo vremena izvrstnu veselu igru: »Zvíkovský rarášek«. Svi českí listovi, bez iznimke, hvale tu igru, a »Divadelní listy« donašaju ju i ilustrovanu. Igra je napisana u jednom činu. Naša revna kazališna uprava potrsit će se bez dvojbe, da se i kod nas glumi ta igra.

— **Ognisko, knjižka zbiorova, wydana dla uczczenia 25 letniel pracy T. T. Ježa 1882**, zove se djelo, što je izašlo u Varšavi s portretom pisca T. T. Ježa. Poljaci, izdajući to djelo, pokazali su, koliko drže do svoje književnosti, i koliko štiju svoje velike pisce. Njihov veliki pisac T. T. Ježa slavio je svoj dvadesetpetogodišnji rad, a oni, da dostojno proslave dan, izdali su prekrasno djelo pod naslovom »Ognisko«. Uz jubilarnu radnju pisca T. T. Ježe ima u djelu još kojih dvadeset članaka vrlo zanimiva sadržaja. Kad se je knjiga razpačala, odbor za proslavu pisca Ježe, uručio je g. Ježi, uručio je g. Ježi za njegovu pripoviest u »Ognisku« sav prihod od 7128 srebrnih rubalja. Krasan honorar za malenu radnju!

Kako se vidi, Poljaci znadu, da i njihovim piscem ne cvatu ruže. G. T. T. Ježa nije imućan čovjek, pa mislimo, da su ga oni rublji dobrano uzradovali, jer je to liepa svotica, pod čijim će okriljem moći nastaviti mirno rad svoj. A što bi bilo koristilo siavnomu piscu

T. T. Ježi, da je vidio, kako se pleše u njegovu proslavu? Koje hasne napokon g. piscu T. T. Ježi, da se je samo nakresao sa odborom za njegovu proslavu pri obilnom banketu i uz gromovite govore i uz srdačne zdravice?

Zigmund Fortunat Milkovski (pseudonim Teodor Tomo Ježa) rodio se je g. 1824. u Saraceji na reci Dnjestru. Život mu je pun svakojakih sгода. G. 1848. bio je u ugarskom ratu, kasnije živio je u Turskoj, odakle je pisao poznate »Carigradske listove«. Proputovao je veliki dio svijeta, a sad živi u Švicarskoj. G. Ježa napisao je sijaset romana i pripoviesti. On se mnogo bavi sa južnimi Sloveni. Jedan njegov roman zove se »Uskokie« U njem opisuje nam uskoke senjske i kliške. Kritika veli, da je taj roman njegovo najbolje djelo.

— **Ruska** ima danas silu glasovitih pisaca. Njihova djela čitaju se u mnogih jezicah. Stariji se pisci već pri- niču rubu groba, nu neće biti ruska književnost pusta, kad im ruka bude klonula, jer se već nove sile pokazuju na obzorju. Mihajlo Albov, Maksim Belinski i mnogi drugi mladji pisci dobro su već poznati ruskom svijetu. U njihovih djelih ima nešto svježja, te ne ima dvojbe, da će i oni proslaviti rusko ime. Maksim Belinski iztiče se ponajviše, a vrlo je plodan. Svake godine napiše on nekoliko pripoviesti, koje narod baš požudom čita. Bit će dvie godine, da je izdao prekrasno djelo, u kojem su sakupljeni najbolji plodovi njegova pera. Belinski je suradnik toli uvaženoga lista »Otečestvenij Zapisci«. Njegovu pripoviest »Vshodie«, kuje ruska kritika u zvезде. Belinski svidja se svakomu, koji nije lažno naobražen, svakomu, koji shvaća svet gorkih istina. Taj obiljubljeni pisac je silan realist. Slog mu je jasan, jer zna, što opisuje; misli su mu naravne, jer mu nisu moždjani pokvareni nenaravnimi sistemi.

— **Gos. Averklov** vanredno je uspio sa svojom historijskom tragedijom »Trogirski vojevoda«. Ruski dramatik uzeo je za predmet svojoj tragediji jedan važan događaj, što se je sbio u dalmatinskom gradu Trogiru. Eto dakle, tuj se radi o našoj poviesti, pa bit će baš sgodno, da nas slavna uprava našega kazališta liepo iznenadi tom novošću iz naše prošlosti. »Trogirski Vojevoda« prikazan je u Aleksandrovom kazalištu u Petrogradu, te je, kako već rekosmo, silno uspio. Muogo se radi danas u Ruskoj na dramskom polju, te kako čitamo, već ustupa tudja umjetnost mjesto domaćoj. Pred mjesec dana izašle su dvie izvrstne socijalne drame, i to »Majorisa« od Spazinskoga, i »Nišče duchom« od Potjehina. Ruske novine hvale i Krilovu dramu »Neko dvoru«.

— **Živopisnaja Rossija**, otečestvo naše v jeho zemeljnom, istoričeskom plemenom, ekonomičeskom i hitovom značenii, zove se veliko djelo, što izlazi u Petrogradu, u tiskara M. O. Volfa. Djelo uređuje učeni ruski geograf i podpredsjednik ruskoga geografičnoga društva u Petrogradu g. P. P. Semenov. Koncem prošle godine izašao je treći svezak toga znamenitoga djela. Svezak ima 940 strana i 219 prekrasnih slika, a opisuje Litvu i Bielu Rusku. Prava je grjehota, da Hrvati toli malo mare za ruski jezik.

— **Sabiranje narodnjega blaga u Ruskoj.** Malo ima država na svijetu, koje bi prinosile velike žrtve, da se sakupi silno narodnje blago, kao što to čini velika Ruska. Pred malo vremena pozvao je ured za narodnu prosvjetu sve učitelje u Kavkazu, da popišu sve pripoviedke, običaje i ostale znamenitosti u svojih okolinah. Sabrano gradivo tiska se u posebnom zborniku. Već su izašla dva djela, a sadržaj im je vrlo zanimiv. Taj početak obećaje veliki uspjeh.

— **Pariški salon.** U ogromnoj sgradi (Palais de l' Industrie) na Elizejskih poljanah otvara se svake godine 1. svibnja velika umjetnička izložba, koja se zove »Salon«. Izložba zatvara se 20. lipnja. Ove godine bila je ta izložba vrlo sjajna. Francezka troši silu novaca za razne umjetnosti, a ponajviše za slikarstvo. Tuj nije umjetnost puka zabava. Francezi imaju pred očima i materijalnu korist, ne što prodavaju svoje slike bogatim inozemcem, već što njihove ostale rukotvorine dobivaju od umjetnosti onaj poznati francezki ukus. Ljudi, koji često promatraju djela dobrih umjetnika, oplemene svoja čuvstva, shvate što je liepo, njihov ukus bude razvijenim, pa ono, što su vidjeli, prenašaju na svoje rukotvorine, te svuda opazaš silan upliv čiste umjetnosti.

Kad je Salon otvoren, dolazi u Pariz sila bogatih ljudi iz svih strana svijeta, da vide izložbu, i da naku- puju slika. Ove godine bilo je u Salonu 2400 slika,

783 risarija, akvarela, pastela itd.; onda 1048 komada kiparstva, 632 bakroreza, drvoreza i gravura. Svega skupa do 500 umjetnina. Najveći dio tih umjetnina izradili su Francezi, a to nije nikakvo čudo, jer se znade, da ima danas u Parizu oko 6000 boljih slikara. Da, 6000, nije to nikakva tiskarska pogriješka. Šest hiljada boljih slikara! Nama Hrvatom čini se to nevjerovatno. Osim boljih slikara ima u Parizu još 20000 diletanta, koji se bave sa slikarstvom. Da, dvadeset hiljada! Ove godine bilo je na izložbi vanredno mnogo slika iz slovenskoga svijeta, ponajviše iz Poljske. Iz Hrvatske izložio je dvie slike Vlaho Bokovac, i to: „Les états“ i „Monténégrine au rendez-vous“. Te su slike vrlo pohvaljene.

— **La vie facile** zove se nova gluma, prikazana u Parizu u Théâtre-Vaudeville. Gluma ima tri čina, a napisali su ju Alberic Second i Pavao Ferrier. Svrha im je vrlo plemenita. Duhovito i oštro žigosaju ti pisci one ljude, kojim je cilj života zabava, skupa jela u Maison dorée i šampanjac u Café Anglais. »La vie facile« liepo je uspjela, pa se nadamo da će se glumiti i u našoj Taliji, i da će se svidjati i našem občinstvu, koje će veseliti, da ne ima u nas ljudi, kakve šiba ta gluma.

— **L'importeur dévot** zove se Molierova komedija, koju je negdje našao francezki pisac Ménard. Komedija izaći će domala tiskom. U toj komediji imaju ulogu kralj Ljudevit, njegov izpovjednik, neki tužitelji i sudci Fouquesa. Čitamo, da se u komediji oštro šiba nekoje pokvareno društvo, pa se i s toga radujemo, da je g. Ménard našao to staro djelo, jer koliko znamo, današnji pisci ne imaju dosta odvažnosti, da izvrgnu ruglu, sve što bi se moralo izvrći ruglu.

— **Ernest Renan** izdao je pred malo tjedana knjigu pod naslovom: „Le judaïsme, comme race et comme religion“. Glasoviti akademik razpravlja to škakljivo pitanje triezno, hladnokrvno, umno i vrlo obzirno, kako to već znaju jedini akademici. Monsieur E. Renan, odakad je ostario, vrlo je pomirljiv i tihe čudi. Tomu je valjda razlog Mazzarinijovo poprsje, koje on sada često vidja, ulazeći u sjetni hlad velike dvorane pariške akademije.

— **Pralik Hristov**. U Bologni godine 1881. izadje na svjetlost mala ali znamenita knjiga, napisana po A. Robbiani, tiskana po Nikoli Zanichelli, naslovom: »Il tipo di Cristo«. Ako igda, ovom se je slikom umjetnost proslavila i ovjekovječila.

Evo kratki izvadak knjige. Mojsija od Korene, prvi povjestnik Armenski, koji je živio četvrtog vieka, pripovjeda juć dopisivanja med Isusom Krstom i Abgarom Toparkom od Onrre (Edesse) nastavlja, da slika Nazarinina bi donešena iz Jeruzolima Abgaru. Njekoji poslanici njegovi podjose na poklon Marinu, rimskom vladarocu u Sirije, Fenecije i Mesopotamije, i zanešeni čudotvornostim, kojih bi poprištem glavni grad Judee. nisu se odmah vratili, već su se zadržali u Betli-Konprinu, pokraj Enothropolis u Judeji, gdje se tada Marin nalazio. Medju poslanicim bijaša Anan, pouzdani prijatelj Abgara i izvrstni slikar Edesse. Ovaj naslika tankim bojam Isusa velikim liečnikom, pokazavši mu se u Palestinu, koji slovom ozdravlja bolesnike.

Tu sliku spominje i Propokopio, veliki povjestnik dobe cara Justiniana, kao obstojeću u Edessi god. 500—565. Evagrio ju zove: divinibus fabricatam imaginem. God. 944. bi slika prenešena iz Edesse u Carigrad, kad ju zadobi car Konstantin Porfirogenet od Emira Edesse, predavši ju generalu Teofilu, te bi najprije postavljena u palači carskoj, a poslie velikim slavljem u Basilici u Sv. Sofije.

Ovdje se nalazila u štovanju sve do godine 1361., kad Ivan V. Paleolog ju darova Leonardu Montaldo-u, duždi genovežkom, radi zaslugā stećenih u ratu proti Turcima. Montaldo ju je držao u svojoj vili u Multedo a umirući godine 1384. pokloni ju bližnjoj crkvi Sv. Bartula od Armenacā, gdje se i sada nahodi.

Konstantin Porfirogenet opisujuć sliku, kaže, da je na tankoj postavi slikana, priljepljenoj na dasci, pokrivenoj zlatnom pločom.

Boja je ponješto oplavila (izhlapila), ali ne tako, da se nepozna prvobitna. Lice je duguljasto, nos upravan i promoljast, put bistra, ali ne prebiela, kose ponješto jasno-žute, razdieljene vrhu čela visoka i prostrana, te padaju na kite, pokrivajuć uši prama obradku. Brada je boje kosā, malo se pokazuje na jabukama obraza, ali gušća postaje prama bradi. Brkovi maleni i tankih dlakā

i riedkih, ostavljaju otkrivene usne nešto nabreknute i iztaknute. Oči plave, obrve nešto mrkije od kosā podviju se na obluk.

Vriednost je slike očevidna, namjera njezina predstaviti stanovitu osobu, i tu slikar je istinit povjestnik, a ne pjesnik.

Knjiga je pak napisana znanstveno-kritički, i naš g. profesor Nodilo, čitavši ju, tako ju prosudi. Ja sam ju slučajno imao od prof. Moškovite, komu javno zahvaljujem, a ovaj kratki izvadak priobćio sam, da naš svet poznade, kako postoji pralik Boga-čovjeka, kojeg putnici mogu razgledati u crkvi pomenutoj, blizu Genove.

Da je ocjena g. Nodila temeljita, dokaz je, što sam lani čitao u novinam sliedeće; Evénement od 14. studena 1882. priobćuje:

»Renan je jučer prikazao Akademiji fotografiju nadpisa jednog komada kamena, koji se odciepio od velikoga, i na lijevoj strani kojega pokazuje se poprsje jednog čovjeka, komu su kose na osobit način razdieljene. Odlomak nadpisa sirijskog na kamenu prouzrokovao je živu razpravu: Prvi redak zaključuje se riečmi: »od našega gospodina«, druga sa: »vriedan obožavanja«, treći: »od kralja Edesse«, četvrti sa riečmi, koje se još ne dađu protumačiti.«

Pošto se Renan pozivlje na dopisivanje Isusa sa kraljem Edesse u Mesopotamiji Abgarom, što spominje povjestnik crkve Eusebius, on predlaže, da se ona tr redka ovako imadu obnoviti:

»Prepis dopisa našega gospodina Isusa«,

»Slavnoga i dostojna obožavanja«,

»Napisan od Abgara, kralja Edesse.«

Što se tiče poprsja, Renan se nije izjavio glede osobe, koju predstavlja. Je li Hristos, Abgar, ili koji drugi? Što se njemu vjerojatnije čini, jest savez medju dopisom i osobom.

Ovoliko je vriedno obielodaniti za poduku naroda i za proslavu historičko-umjetnički iztraživanja. »Nada«.

Turska književnost. Godine 1882. izašlo je u Turskoj 98 turskih knjiga, 56 grčkih, 38 armenskih i 6 bugarskih i jevrejskih. Ukupno 198. U ovo uzete su samo knjige, koje su izašle u današnjoj Turskoj. Grčka, Srbija, Bugarska i Crnagora nadkrilile su već odavna svoga gnjiloga nekdašnjega gospodara.

SITNICE

Koliko ima Slavena? Evo te zanimive statistike:

Broj Slavena u Europi iznaša 90,327.573. Ako pribrojimo ovom broju Ruse, koji su u Sibiriji i Aziji, imat ćemo svega ukupno 94 milijona! U Europi ima Slavena Rusa . . . 59 $\frac{1}{2}$ mil. t. j. 65.9 % svih Slavena Poljaka . . . 10 „ „ 10.9 „ „ „ Hrvata i Srba 6 $\frac{1}{3}$ „ „ 7.1 „ „ „ Bugara . . . 5 $\frac{1}{3}$ „ „ 5.9 „ „ „ Čeha . . . 5 $\frac{1}{4}$ „ „ 5.8 „ „ „ Slovaka . . . 2 $\frac{1}{3}$ „ „ 2.6 „ „ „ Slovenaca . . . 1 $\frac{1}{2}$ „ „ 1.6 „ „ „ Lužičkih Srba i Kašuba ima svakih po 120.000.

U raznih država ima Slavena: u Ruskoj (s Kavkazom i Finlandijom) 61,174.226, t. j. 67% svih Slavena; u Austriji 18 mil., t. j. 19% svih Slavena, na balkanskom poluotoku 7 mil., t. j. 8.4% svih Slavena; u njemačkoj državi 2 $\frac{3}{4}$ mil., t. j. 3.1% svih Slavena; u Rumunjskoj 550.000; u Italiji 27.000 (Slovenaca). U Ruskoj živi 56 mil. Rusa, oko 5 mil. Poljaka, 100.000 Srba i oko 60.000 Čeha.

— **„Moniteur“ godine 1815.** Kako zvanični listovi umiju svoj stil i karakter zajedno mienjati, to je najbolje dokazao ugledni pariški »Moniteur« kolne godine 1815. Kad no potukoše saveznici maršale Marmont-a i Mortier-a i kad prisiliše Pariz na predaju, zauzevši prije visinu Montmartre juršem, skinu senat (1. travnja 1814.) cara Napoleona s prijestolja na predlog Talleyrand-a. Nakon nekoliko dana i sam Napoleon odrekne se krunu u Fontainebleau, te se zadovolji sa otokom Elbom i sa dva milijuna franaka god. prihodka. Dok je zatim viećao kongres u Beču, (od 1. studenoga 1814. do 9. lipnja 1815.) kako da se preurede granice, ostavi Napoleon otok Elbu, pouzdavši se u svoje veterane, te se izkrca 1. ožujka 1815. u Cannes, a 20. istoga mjeseca unidje već u Pariz. Bourbonac Ljudevit XVIII. bio je prisiljen pobjeći u Genève. Napoleona pratilo je putem silno slavlje. Za posljednjih deset dana njegova primicanja, izviesćivao je »Moniteur« danomice svoje čitatelje o uspjehu careva putovanja.

Prvi dan pisao je taj zvanični list o Napoleonu: »Ljudožder je izašao iz svoje špilje.« — Drugi dan:

»Korzikanski ljudožder se je upravo izkrcao u juanskoj luci.« — Treći dan: »Tigar je u Gap stigao.« — Četvrti dan: »Nakaza je u Grenobleu prenoćila.« — Peti dan: »Tiran je kroz Lyon prošao.« — Šesti dan: »Uzurpator je šesdeset milja daleko od glavnog grada.« — Sedmi dan: »Bonaparte približava se orijaškimi koraci, — ali on ne će lje nikada u Pariz uljezti.« — Osmi dan: »Napoleon će sutra biti unutar naših zidina.« — Deveti dan: »Car je stigao u Fontainebleau.« — Deseti dan: »Njegovo carsko i kraljevsko veličanstvo jučer je svetčano unišlo u Tuilerije, u sredinu svojih vjernih podanika.« — »Moniteur« bio mu je u istinu najvjerniji podanik.

UMRLI

— **Dr. Milan Mikanec** preminuo je 2. srpnja u villi Okrugljak, blizu Zagreba, nakon težke jednomjesečne bolesti. Nezaboravni pokojnik rodio se je 1. srpnja god. 1843. u Zagrebu, gdje mu je bio otac Ferdinand podžupanijskim činovnikom. U svom rodnom gradu svršio je gimnaziju i pravoslavnu akademiju. Već god. 1861. bio je on štovan i uvažen medju svojim drugovi pravici, koji su se divili njegovom bistrom duhu i njegovom govorničkom talentu. God. 1862. iztaknu se Mikanec na sveučilištu kao vodja zanosne mladeži, nu posljedica njegova zanosa bilo je relegiranje s akademije. Pošavši tada u Biograd, mnogo je tamo pretrpio na svakakoj oskudici. Nakon nekoliko mjeseci osvanu on opet u Zagrebu, pa bude poslan u Beč o zemaljskom trošku, da se čim prije pripravi za profesora kaznenoga prava.

Došavši god. 1867. u Zagreb, bude dr. Mikanec profesorom, nu malo zatim napusti svoju stolicu, te se baci silnoj strasti u vrtlog politike. Malo ima ljudi u našoj domovini, koji su došli ovako mladi do svoga populariteta. Mnogi su se divili njegovoj rječitosti, učenosti, duhovitosti i vanrednoj okretnosti Bio je rođen govornik, facundus. Više bi mu se bilo pljeskalo u talijanskom parlamentu, nego li u inglezkom.

Neko vrijeme bio je dr. Mikanec tajnikom trgovačko-obrtničke komore u Sisku, a god. 1874. otvorio je bio u Petrinji odvjetničku pisarnu. I kao odvjetnik bavio se je politikom, nu god. 1875. povuče se u zabit, ogorčen, razdražljiv i boležljiv. Od to doba pa sve do svoje smrti živio je u Zagrebu, gdje se je proslavio kao branitelj u kriminalnih razpravah. Dva mjeseca prije svoje smrti pošao je bio na Rieku, da si trži lieka, nu sve uzalud. Silno nnožtvo svijeta izpratilo ga je do groba 4. srpnja.

Dr. Milan Mikanec bio je dobar, čestit i kriepostan čovjek. Njegovo veliko srce, silni žar njegove plemenite duše i grozničavo čeznuće za uzvišenimi ideali uništise mu slabo tielo.

Malo vremena prije svoje smrti pojavio se bio njegov plemeniti vapaj za slugom Hrvata i Srba, nu on nije bio pomislio na glupe presude, koje su nikle iz tudjega sjemena, te mu je i ta želja ogorčala zadnje dane života.

Dr. Milan Mikanec ljubio je žarko svoju jadnu domovinu, tražio je lieka sad ovako sad onako njenim ranam, te videći, da se ne mogu zacieliti tolike rane, — kako je on htio — često je zdvajao ogorčen i tužan.

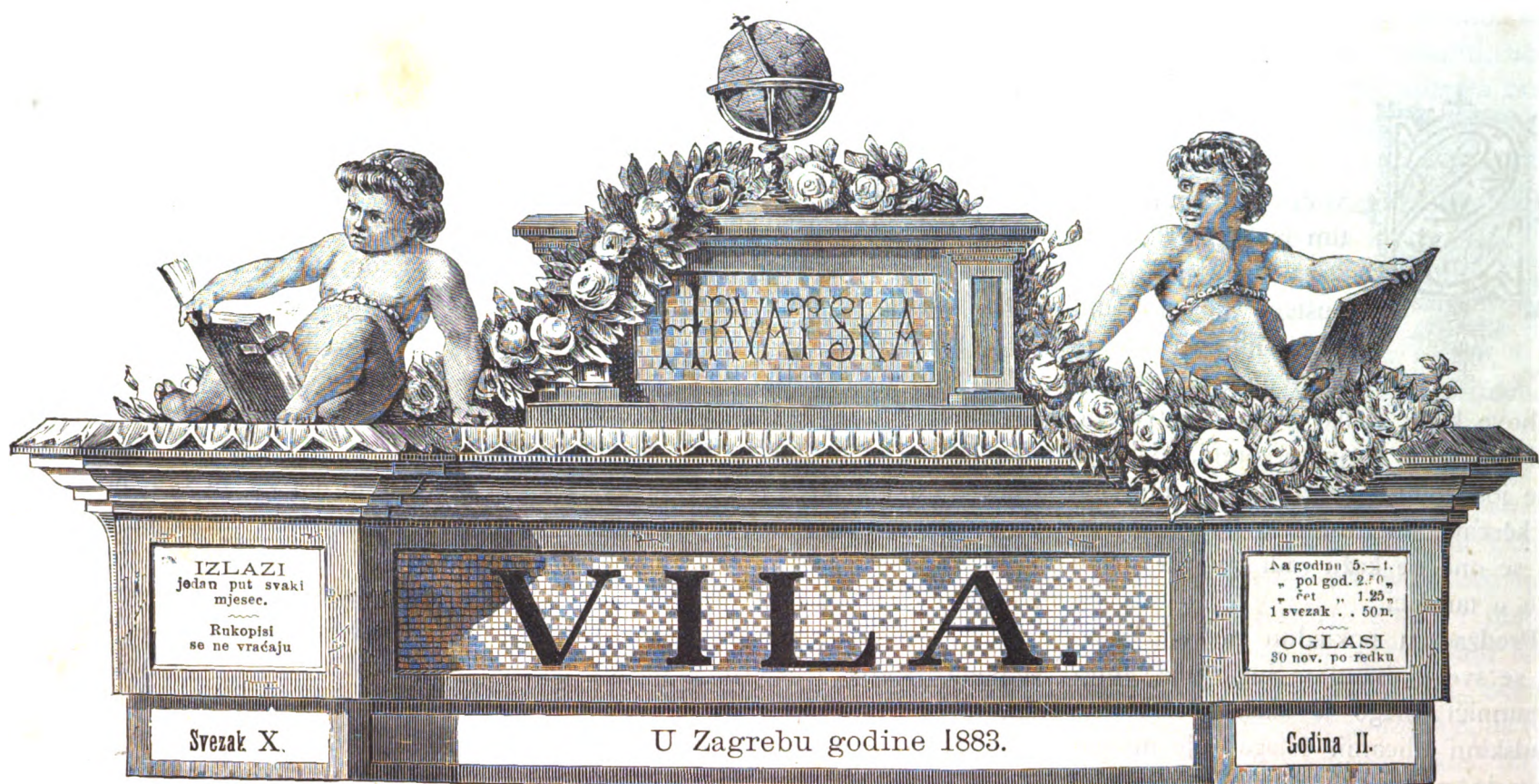
Narod hrvatski žali, da je izgubio toli veleumna sina, nadarena sjajnimi kriepostmi i vrlinami; sina, koji je neumoran bio u radu, komu je bilo blagostanje i sreća svoje domovine nad sve ino, sina, koji je toli rano u grob pao.

Ime dr. Milana Mikanca neće umrijeti, dok bude naroda hrvatskoga. Slava njegovoj uspomeni, a vječni pokoj njegovoj duši.

— **Franjo Milašinović**, kućni prelat Nj. svetosti ili Antistes urbanus, kanonik pojac prvost. crkve zagrebačke, umro je 1. srpnja u 75. godini svoga života. Pokojnik rodio se je god. 1808. u Trakošćanu, a god. 1831. bje zaređen za svećenika. Milašinović bio je dobar pjesnik. Pjevao je latinski. On se je bavio ponajviše satirom. God. 1835. izpjevao je prekrasnu satiru proti magjaronskoj stranci, nu poslije god. 1860. nije on izsmjejavao više te stranke, jer je za stalno držao, da će nam bolje biti, ako se pouzdano bacimo u naručaj Magjara. U najnovije doba nije pjevao kao g. 1835., nu da je mislio kao i god. 1835. dokazao je to prigodom nekih javnih čina. Pokojnik bio je vrlo štovan i obljubljen. Lahka mu bila zemlja, koju je toli ljubio!

Vlastnik i odgovorni urednik: *Gavro Grünhut*
Tiskara C. Albrechta u Zagrebu.

Mirko Turić

Frane Turić

U R O T N I C I

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

X

vom okolicom međutim puče viest, da su stara Jaga i njezina kći puštene na slobodu. Nitko nije već o tome ni dvojio, jer prozori njihove kuće, toliko vremena zatvoreni, bili su sada širom otvoreni. Nijedan nije još doduše vidio lica ni materina ni kćerina, nu mislili su ljudi i susjedi, da se one ne kažu radi sramote, što su bile u tamnici.

Predzadnju pokladnu nedjelju kano da se sve pomamilo. Šugar nije čamio u tamnici, nego je skakao slobodan gradskim ulicama. Njega nije mnogo stalo do sramote. On je mislio: ne podje li mi sada za rukom moja osnova, do mala valja mi mrijeti, a Bog bi znao kako. Letio je kojekuda zaškrabanjen vičući, pjevajući i zbijajući šale sve do kasno doba noći, zatim unišao bi u pustu Jaginu kuću, da se tu strovali na krevet, obučen onako na mesopustsku. Domala zahoptao bi kano zaklan. Kućna vrata i prozori ostali bi samo priprti. Nije se njemu marilo ni za zimu ni za prehladu, onako situ i napitu.

Još nije bilo pol noći. Dvie ne jako okrinkane čuvide otvoriše pritvorena vrata, pa kad unidjoše, pomnjivo ih zaključaše. Lahkim i opreznim korakom dodju u sprat. Tu si nešto šaptnuše i zatim skinu krabulje. Zapale žižak. Sjednuvši za stol, počmu se tiho razgovarati. Bile su te osobe krupna tiela, bez dvojbe oba mužkarca, te premda jednomu nije bilo poznati na licu ni jedne jedincate dlake, nu ipak odavaše ga suncem sprženo lice pristalim junakom, dočim su drugoga riesili debeli crni brci, a prostrano čelo, te obilno izražene crte svega njegova obličja, i široka pleća i silne šake svjedočile su dovoljno, da je taj čovjek jak i odvažan.

Svaki bi pogodio prvim pogledom, da ti ljudi nisu pošli s objesti u krabulje, nego da su s nevolje nategli na se čuvidnu opravu. U ostalom bili su sasvim jednostavno okrinkani: jedan predstavljao vlahinju, a drugi graničarskoga stražmeštra.

Pošto malo za stolom odahnuše, podigne onaj brkaš iznenada glavu, pritisne plosno desne ruke iza uha, a

kažiprst lieve ponese k ustnam, upozorujući druga, da muči. Ni daha nije im se čulo. Prisluškivahu.

— Nečuješ li, Mate, da tamo u sobi netko spava? šapne brkaš.

— Bit će one.

— Nije ovo ženski san. Slušaj nū kako hrče. Nije tu ženskoga grla; mužka to pluća hropću. Zar ti mniješ, ti vjeruješ, da su bile na slobodu puštene? ... Pazi, ti su glasi zamka! Čuvajmo se brate, da ne zapademo u klance jadikovce!

— Ta nije li prisegao, da ti je vidio svojima očima i sestru i majku na slobodi?

— E onda bi morale biti ovdje, u svojoj kući, al vjeruj nebi one držale kroz noć vrata samo pritvorena.

— Možda su zaboravile zatvoriti, ili su još na razgovoru pri kojem susjedu, tješio je Mirković Silotića, al je i sam jako dvojio o njihovoj proglašenoj slobodi.

— Bilo što mu drago, treba da oprezno postupamo. Kućna si vrata zaključao, nije li? Dobro! šapne i ustane, pa uzme lievom uljenicu a desnom stisne jatagan, što je sakrivao pri boku pod kabanicom. Podje zatim sve na prstih, te pomnjivo otvori vrata sobe, odakle se je čulo hrkanje. Mirković pošulja se za njim. Premda im nije bilo do šale, obojici se ustne nasmieše. Na krevetu koliko je dug i širok razvalio se mladić naličan Turčinu, Bokelju, a najvećma Afrikancu. Čudnovata krabulja! Na glavi mu je mjesto fesa trouglasta krpa suhe mješine, omotana pri čelu čalmom; lice lašći mu se crnim lopižem namažano, samo crveni nos diže mu se iz toga blata. Biele si je brke sadrom do uha nategnuo. Ječermu ima nekako na tursku, demije na bokeljsku, biele holjeve i gospodske postolce na mljetačku. Izpod odiela viri mu drvena sabljetina. Vani bila je čiča zima ali, reko bi, on je ne osjeća. Nosio je peč u želudcu: grijalo ga vino stare Maruše.

Ona ga dvojica začudjeno promatrala. Sa svake ga strane ogledavahu, ali ne mogaše ga prepoznati. Napokon ga ostave, te obadju i pregledaju najprije podrum i sve kućne zakutke, koje bijahu Silotiću dakako dobro poznate, misleći, da je tu kakova zasjeda. Sve je bilo u redu, ali o ženah ni glasa ni

traga. Sad se opet povrate k onoj čudnovatoj krabulji.

— Treba ga probuditi, reče Silotiće. Valja da nam štogod kaže. Prisilit ćemo ga, da nam stvar razjasni, ako i ne sasvim točno, barem stranomice.

— Ti ga povuci za noge, a ja ću ostati ovdje pri vratih, da nebi pokušao uteći.

Silotić podrma ga za obe noge.

On raztegne ruke kano da je razpet na križu i otvori usta zjevajući. Namrgodi se, zatim prožuli i otvori oči, a ruke podvije pod zatiljak. Nit se prene nit makne, nego zablenuto gledaše Iva na podnožju kreveta. Vidjelo se, da se nije ni malo prestrašio, jer je skinuo hladnokrvno, kano da se ponešto zasramio, mješinu s glave, te bacio ju na stran i prihvatio drvenu sablju.

— Čuješ pobratime, zapita ga Ivo porugljivim načinom, što činiš ti ovdje u ovoj kući?

— E dozvoli brate da te prije pitam: tko si ti i kojim si pravom ovamo unišao? odvratu posprdno Šugar.

— A kakovim ti pravom to zahtjevaš? prihvati oštro Silotiće. Nije mi sile nijednomu kazati uzroka. Moraš znati da imam više prava na ovaj stan, nego li ti misliš. Ili kaži na liepe kakova te nesreća naniela u ovu kuću ili preporučiti se Bogu.

— Ni jedno ni drugo, nego kada tako ozbiljno govoriš i ljuto prietiš, ostavit ću ti krevet, da se ti malko odmoriš, a ja pošao odakle i došao, reče i skoči na tla, te se okrene prama vratam da podje.

— Nije dozvoljeno ovuda! zagrmi Mate na pragu sobe, prieteći bodežem.

— Ohò! tomu se nisam nadao. Evo ptića u krljetci! nasmije se Šugar i izvali oči na tu nenadanu zaprieku, te naperi drvenu sablju prama... prama — Glè, glè ti pak njega! koja je pak tebe, Mato, nesreća ovamo natjerala? Tražiš li ovuda vješala?

Mirković i Silotiće poglednu se pitajući pogledom, kano da jedan drugoga savjeta pitaju, što da započmu. Odvedu ga sobom u većma zaklonjeno mjesto, u kuhinju. Učine, da sjedne do njih k stolu. Šugar umoli za dozvolu, da se može preobući i lice osapunati. Dozvoljeno. Za pet časa bje preobučen, pa

im se prikaza odjeven na vojničku, ali lice, namazano mastnim crnilom, nije moglo zadobiti ni milom prijašnju naravsku boju. Sasvim tim Mirković upoznaje ga i odmah ga zapita:

— Kako ti Šugare ovdje, nisi li ti uznik?

— I jesam i nisam, slegne ramenima; kako vidite, sada sam slobodan. Stanujem u ovoj kući; znao sam da ću vas ovdje ili nigdje pričekati. Okladio sam se o svoju glavu s našim glasovitim Landom, da ću vas naći i...

— I njemu predati, zagroze se obojica mašući se za oružjem. Nije li? Govori, drugčije kušat ćeš Silotićevu desnicu! podigne u vis handjar prieteći mu.

Šugar uprie oči u njegovo lice i prohljedne, ne radi svjetlucanja oštrice, nego što bješe opazio pred sobom mrtva uzkrišena, ali se odmah razvedri pa reče šaljivo: — Gle ti opet ovoga! Ja sam mislio, da su te već odavna gavrani prokljuvali, a ti mi pred nosom mačem zamahuješ. Tebi se Ivo baš nisam nadao. Prije smrti nego tebi!

— Ajde, ajde ne zateži! Nije vremena šali. Ne igray se glavom. Vrieme prolazi! reče nestrpljivo Silotić.

— Da zbilja, prolazi, a skupocieno je. Nu ne nagli, da ne pokvariš sav posao, kô što si već jednom, uštipne ga Šugar, jer ako li se ja uvijek glavom šalim i premda i meni život o dlaci visi, nije ni tebi glava nad oblakom, a borme pod ovakovom vladom danas nam je glava na ramenu, a sutra u torbi.

— Ne mudruj Šugare, zaprosi ga Mato, nego kaži nam štogod o nevoljnom stanju onih žena. Gdje su sada? Kažu da su slobodne i što ja znam jcš koješta... Stoga smo ovamo i došli.

— Razumiem. Slobodne kažeš? Šugar sklopi ruke i potrese glavom kano da ga plač guši u grlu, pa nastavi: Ja sam bio, kô što si vidio, utamničen u Marušinoj krčmi, a radilo mi se zbilja o glavi. Tad pomislih na prevaru. Lando dočukao, da si ti bio u gradu, te je sve prerovao i pretražio, nu nije mu pošlo za rukom, da te zasužnji, jer ti bje nestalo traga. Ja metnuh glavu, da ću te u roku od osam dana predati u njegove ruke, no pod uvjet da mi da slobodu. Lando je pristao.

— Dakle ti si mu odkrio naše nakane? Izdajico!... škrinu Silotić.

— Pomalo! Izdajica je netko drugi. Izdajica je vaš vierni Bratković.

— Što li? viknu pridušenim glasom

i skoče na noge obojica. Nemože biti, lažeš huljo nijedna!

— Smirite se, odvрати mirno Šugar. Pametni ljudi slušaju prije, a onda sude. Bratković je slobodan i šeće u častnoj službi po Landovih dvorih. Mislim boljega vam dokaza ne treba.

— Sto ti je čovjek sebičnjak na tom svijetu! jaukne raztuženi Silotić udarivši se šakom po čelu. Gadna kukavico, stignut će te moja desnica prije no se u grob srušim!

Mirković nije ni čuo posljednjega govora. Zabuljio se preda se u pod, udubio se u teške misli. Vidjela mu se na licu ljuta borba, koja se je komešala u njegovu srcu. Nenadomice podigne glavu: — Dakle ne znaš nam ništa više kazati?

— Zna dem još mnogo toga, česa vi možda i ne sanjate, okašlje se kano da će sabrati poglavite misli.

— Činio sam raztrubiti na svoj način, da su žene slobodne i sve ostalo, jer sam bio uvjeren da ću te, Mato, na to vabilo pričekati ovdje u ovoj kući. I sam vidiš, da sam pravim putem udario, ali dakako ne da te predam Landovim vojnikom, nego da sebi i tebi život spasim. Obećao mi je on podpunu slobodu, al se mi dva odavna poznamo! Zna dem ja za mnoge njegove tajne, te moja glava već ne stoji jako dobro pod njegovim krovom. Do skora me nebi zubi više boljeli.

— Ti koji se hvastaš da znaš njegove tajne, kaži dakle, zašto mi je bacio u tamnicu sestru i majku?

— Hm, zašto, zašto?... Kako ste vi drugi nedosjetljivi! Mislim, da mu je Bratković odkrio svu zavjeru kojoj je bio Mirković glava, reče i pogleda Mata izpod oka. Dà, dà, nastavi, i srce razkalašencu zažalilo je djevojke. Zapelo mu oko o Stošicu. Eto ti u kratko glavne niti sve povjesti; ostalo je lahko popuniti. Odavna je on zasnovao i vješto razapeo mrieže; sve uzalud. Premda im je brata držao mrtvim, a i danas tako mni je, pa i one iste tako sciene, ipak im je obećivao, da znade za njega i da će jim ga slobodna vratiti, samo ako budu dobre i ako se budu ponosile njegovim prijateljstvom. Prvi put sam mu ja pomutio račune, a sad nisam više u takovu položaju. Jadne pod njegovim su ključem. Stara, hoćeš nećeš, još kako tako, ali biedna Stošica slabo i kukavno. Nije nego da je živa. Bolestna je, jako bolestna.

— Mislim, da jih treba osloboditi, ma bilo na živi oganj udariti, lupne Mato šakom, i pogleda njihova brata.

On ne odgovori, nego nasloni lakte na stol, a nabrano čelo na ruke. Nije se čulo nego po gdje koju riedku krupnu suzu, kako bi kanula na dasku.

— Ja nebih otišao iz Paga prije nego mu zapalim kuću, prije no razorim tamnice, zaškrinu Mato biesno, i pogleda opet divlje svoga snuženoga prijatelja.

— To će reći: evo nas, pa sieci nas kako ti drago! Ta ti nije ni pametna ni prikladna, doda turobnim glasom Šugar, ganuv se na Silotićevu težku muku i na negovo bolno i duboko uzdisanje. — Slušajte, evo vam moga savjeta. Vi znate više u peti, nego ja u glavi, ali to vaše pouzdanje, da biste mogli izvesti i najmanji pokus, bilo bi podpisati smrtnu osudu i ženama i sebi. Drugim nam je pravcem udariti. Ja ga sad čista ne vidim, ali vi ćete ga pro-naći. Lando morat će pod zapovied u Krk, da pomogne onomu knezu proti Madjarom.

— Zna dem kuda smieraš brate, pre-kine muklim glasom Silotić, ali prilično je, da će baš tada ovdje ostaviti čvrstu i opreznú posadu. Nas je premalo da bi taj podhvat srećno mogli izvesti, pa da nam i podje za rukom, da ih sataremo i da svoje oslobodimo, pa onda kuda? Bismo li se mogli održati u svomu položaju? Jok nebismo. Prebijati se po tudjini od nemila do nedraga, a domovina... zavičaj?... Ne ide tako. Mi bismo se morali pridružiti madjarskoj vojsci. Kad odbije sat krvarenju, svaki tražit će, da se sukobi s timi inostranimi krvopijama, te da ondje zakonitim putem otvori grudi mačem svomu neprijatelju, i da mu izčupa gnjusno srce. Iza pokolja bit će što bude komu sudbina odsjekla.

— Ah prokleta su to vremena! vikne Mirković. — I moj nedužni starina otac tamo u tamnici gine i gnjije. Stignut će i Frankopana desnica božja!

— Što kažeš Frankopana? začudi se Šugar. — Misliš li, da je on tomu najveći krivac? Ne znaš ti pravo, kako stvar stoji.

— Nu da čujem, kako se pak tu Vaša zamutila? zapita ga znatiželjni Mato.

— Malo dana prije nego li će Bratkovića pustiti slobodnim, prosuo se glas, da se stari Mirković sa svojim sinom nije izgubio, nego da sjede obojica u

K a r l o v a c

S a r a j e v o

tamnicah grada Krka. Svi skočili: zašto? kako? ali nitko nije znao odgovoriti, niti se je ikoji maknuo da razpita slučaj, da razvidi, i da oslobodi uglednu gospodu. Čim je Lando saznao, da je ta obitelj bila upletena u urotu, počeo je nastojati, da to pleme satare. Prije svega navjesti stvar sebi sličnim ljudem: Franji Bembu i Andriji Contarini-u. Ovi podju u Krk, da bolje razvide položaj i okolice grada, jer su već sumnjali, da će tu biti skoro okršaja, a ne da izbave Pažane, premda su se pod tom izlikom tamo uvukli. Bilo im je dozvoljeno, da pohode staroga, koga nadjoše u kukavnu i nemilu stanju, ali kako prošli tako došli, a starina morade ostati u svojih težkih okovih, jadikujući nad svojom groznom sudbinom. Knez se ipak donekle smilovao biednomu starcu, jer nije htio da u tamnici pusti dušu, pa je s toga naložio, da ga oslobode težkih veriga.

— To je sve vjerojatno, prekine mu Silotić, ali odakle tebi ta odkrića?

— Čuo sam pripoviedati u obitelji Ruića, koji je, kako znate, najveći prijatelj Landovu tajniku. Tu nije svršetak. Čujte dalje. Znao da starcu nije nikad bilo drago trošiti novca, te je sasvim klonuo silami, dapače pao je u zdvajanje, kad su mu navjestili, tobožnji zagovornici, da mu treba odkinuti četiri do pet sto dukata hoće li se odkupiti i želi li slobodu postignuti. Premda mu je kesa teška, ipak to je i za velikaša izvanredna i prikomjerna svota, a bilo je da otvoriš kesu ili groznom smrti poginuti.

— Jadni moj očajniče! uzdahne Mato, trpi još malo, sin će ti skrhati sa tebe okove.

— Doznajući za pogibelj obćinstvo Pažko izabere svojim poslanikom Iva Grbina, nebi li on sam izprosio pri knezu Frankopanu milost radi te stvari i nebi li se osvjedočio o skrajnoj pogibelji i pretjeranom zahtjevanju odkupa. U zlo je doba tamo prispio. Knez bio je ljutit, što je Mirkovićev sin uskočio, te nije htio popustiti i ostao čvrsto pri svojoj, dočim je biesnio tamničarski zapovjednik i čuvar izkaljujući svoje ljuto i

zmijino srce na nedužnomu starcu. — Bilo mi dozvoljeno pohoditi ga u turnju — pripovjedaše Grbin. — Sveti moj Bože, groza mi je uzdrnala i srdce i dušu, kad ga spazih željeznim kolobarom stisnuta oko vrata i visećega o zidu, kano kakva razbojnika. Ma čas na čas morao bi pustiti dušu, da se ne dotičaše nožnim prsti tla. Šest punih sata visio je tako med nebom i zemljom, dokle ga za mrtva ne spustiše na blatani pod.

— Ah krvoločna, okrutna zvjeradi! vikne izvan sebe sin mu Mato na zadnje Šugarove rieči. — Nedam se smrti, a da se do sita ne napojim njihove krvi.

— Molim te, nemoj vikati, ne zaboravi gdje se nahodimo! opomene ga Šugar. — Grbin nije mogao odoljeti takovoj grozoti, nego trepetom i strahom u srcu brže bolje ostavi to zvjerinsko i gnjusno gnjezdo, da ne vidi više njegovo oko posljedice tog nečovječnog i bezdušnog nedjela; ali čim se okrenu, zašumi mu ušima oduran glas: ili tri sta dukata prije nego izteče osam dana, ili mu je odrubljena glava.

— Tri sto dukata ili ... glava, opetovaše Mirković, stisnuv obručke glavu, valjda da mu ne razpuca. Uši su mu šumjele, a u moždanih kano da mu je zakuhalo. Srce mu je žestoko tuklo, jer je bila u njemu krv zavriela, on nije znao više što da reče, ni česa da se prime. Da nije uzanj bio dobri prijatelj, podlegao bi bio tolikoj nesreći i slipeo bacio bi se u naručaj zlokobnu udesu, ali Silotić bio je navikao takovim nepogodam, pa je hladnokrvnije razmišljao, kojim da se pravcem udari, da se barem odstrani za čas i dielomice pogibelj. Dugo je snovao i ovo i ono, a nije znao što da započne. Napokon izpravi krosnata prsa i podigne namrgodjeno čelo. Njegov tamni pogled i grčevito mičuće se ustne izraživahu strahovitu biedu i silnu tugu.

— Nije druge, Mato, nego da se pridružimo mađarskoj vojsci. Blaž, njihov vodja, prijeti će nas rado i uvrstiti u redove svojih junaka. Vojska je njegova sakupljena, te će jurišati

ovih dana na Krk. Lando sa svojim Mljetčići mora priskočiti Frankopan u pomoć. Mi smo prognanici, ondje nas čeka osveta i sloboda, ili častna smrt. Druge bolje ne vidim.

— A moj otac? a tvoja majka i sestra? uzdahne Mato.

— Mislio sam i na to. Nek im se Bog smiluje. Sada im nije pomoći. Valjda im nije sudjeno poginuti, prije no ih oslobodimo. Zora se primiće, a mi moramo opeta pod Velebit. Onamo nas čekaju naši neustrpljivo. Znadeš što su ljudi bez glavara: stoka bez pastira, s toga nije nam kasniti, u ostalom i ovdje smo barut nad vatrom, a život moramo štediti. Budemo li ga morali žrtvovati, valja da ga skupo prodamo i stotrukim plodom zamjenimo. A ti mi, Šugare, pozdravi Landa i reci mu, da ga danas pohoditi ne mogu, nego da nam se je vidjeti tamo pod zidovi grada Krka. Ondje ću ga rado posjetiti, da naše račune već jednom zaključimo, izravnamo i na konac dotjeramo.

— Oprosti, toga ne mogu sam učiniti, nego ću ti nalog poručkom ovršiti. Nu uslišaj moju molbu: moram se odavle seliti, jer mi je glava na kocki. Moja osnova na to je smjerala i dosele pošla mi je srećno za rukom. Ne vjerujem, da ćeš me ostaviti. I moja ti desnica vriedi nešto. Uzmi me sobom, drugčije odprhnula mi duša.

— Drage volje. Bit ćeš dobro došao mojemu društvu. Ajde spremaj se!

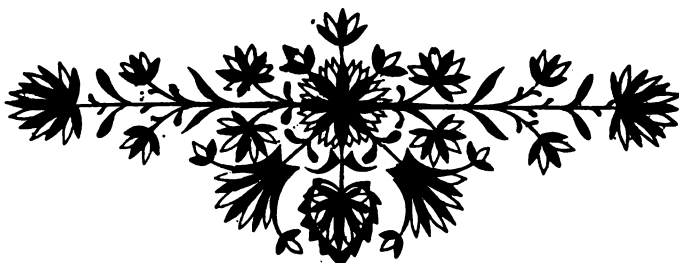
— Još jednu, koju mi nećeš valjda uzkratiti. Sveta mi je dužnost da posjetim prije onu onemoglu dvojicu u tamnici, da ih utješim.

— E da ti je moguće, nikad ti ljubavi ne odvratismo! stisnu mu ruku uzhićeni momci.

— Vi podjite. Danju zaklonite se u babinoj špilji, a sutra večer da ste mi ovdje.

Silotić ga sumnjivo pogleda. — Razumiem te Ivo. Evo ti moje duše, reče metnuv ruku na prsa. — Neboj se. Znade Šugar kakovom se mekom Landa može mamiti i zavadjati.

(Sliedi)

BEZ STAZE, BEZ LUČI

Crta od A. G. Blagova, s ruskoga preveo E. Matić

III

Kao u polusnu, dovukla se je Lidija do te velike četverokratne zidane kuće, gdje je živjela. Popevši se stepenicami, prodje hodnikom i unidje u svoju sobu. U sobi je bilo tamno, neprijatno, neugodno, zaudaralo je vlagom. Lidija je hitro užgala malu svjetiljku, svukla se i nekako bezglasno se spustila na željezni krevet. Uredba sobe, u kojoj je ležala Lidija, nije bila privlačiva. Proste tapete na mjestih su već pocrnjele i popucale od vlage; jedincati prozor gledao je u dvor; uz jednu stjenu bila je postelj, a kraj prozora mali stolić, što je služio u isto doba i za objed i za pisanje, pa onda dva tri prosta stolca, polica s knjigama, ormar za posudje, sve to sačinjavaše cijelo njeno pokućstvo. Sva je uredba sobe odavala onu neudobnost, koja baš odlikuje meblovane sobe u obće, a osobito one, što su priprostije.

— Da vam dam samovarčić, gospodično? provirila je k njoj kroz vrata rumenolika Dunja, zdrava, dobrodušna seljanka djevojka, koja je kod kućarke Perfiljove obavljala službu dvorinje i kuharice.

— Ne, ne trebam. sporo izusti Lidija, ne podigavši glave s jastuka.

U to doba, kad je Lidija ležala na krevetu, nemoćna i klonula, u sobi Andreja Stanislavovića Merčinskog sbivao se je sasvim drugi prizor.

Ta je soba bila nešto veća od one, koju je imala Lidija, te ako u njoj i nije bilo onako čisto, zato je imala ipak nešto prijaznijega, osobito u taj čas, i to možda radi toga, što je jedan stol bio krcat knjigami i rukopisi, i što je na drugom soptao nespretni samovar. Bio je tuj i tanjur s frkanim »sitnikom« (hljebac) i klobasom, pa i zdjelica s kusići četruna, a gorila svjetiljka, pokrita zelenom papirnom zasjenom. U sobi su se vijali oblaci dima, uzprkos tomu što su tuj bila samo dvojica, koja su razgovarala, — Andrej Stanislavovič Merčinski i drug mu, Maksim Petrovič Krilov. Andrej Stanislavovič sjedio je u jednom uglu sobe kraj prozora, te je polako srkao žlicom čaj, ne vadeći, rek bi, cijelo vrijeme cigarete iz ustiju. Prosta radnička bluza od modra platna, opasana remenom, još je bolje odavala strojnost njegova tiela. Na pravilnom, skoro uvijek blijedom licu Merčinskoga titralo je u taj čas rumenilo gnjeva više nego li oživjelosti; velike su mu se oči kriesile, a debele ustne bile su nagrdjene zlobnim posmjehom. Andreju Stanislavoviču bilo je oko trideset godina, nu nekoliko dubokih nabora na čelu, te dvie brazde značajnih usta, sve je to pokazivalo, da je Merčinski doživio koješta. Maksim Petrovič Krilov sjedio je nasuprot Andreju svijajući cigaretu. Bio je to mlad čovjek, kojih dvadeset i četiri godina, u poderanom kaputu, nepravilna, dobrodušna, ponešto kalmudskog lica, malenih sivih očiju, kovrčaste crne kose, koja je padala na nizko čelo.

— Eto, Andreje, tako govoriti znači propovjedati najsavršeniji asketizam, a napokon

zašto se ti odričeš osobne sreće, ta ti si isto tako čovjek i imaš na nju isto takovo pravo?

Merčinski baci na pod neizpušenu cigaretu, sgnječi ju nogom i progovori suho i gorko:

— Prvo, zato, što osobna sreća ne spada u moj program, a drugo s toga, što za poštena čovjeka niti ne ima takove sreće. Nju su prevejanci izmislili.

Jedva su do Lidije doletjeli zvuci toga silnoga prsnoga glasa, a njena klonulost i umornost za čas izčeznu. Ona je stala slušati, bojeći se samo, da ne prečuje koju riečicu.

— To znači dakle da ćeš se ti preseliti iz ovoga stana, gdje si se tek uredio.

— Preseliti ću se, progovori Merčinski nekako muklo, zato, jer si ne pripoznajem prava na osobnu sreću dok...zato jer se bojim, da ću ju obljubiti...Treba dalje od nje...Ljubav je, dragi moj, razkoš, nije za mene ni za tebe stvorena. Ta što mogu dati toj djevojci, nastavi Merčinski meklje, vječnu borbu, nikakovo gnjezdo, nikakav sutra? A šta će ona meni dati? Okružiti će me suzami, ukori, proklinjat će onaj dan, koj smo se sreli. Ako ja oslabim, ako budem robak i neodlučan radi te ljubavi, to ću...

Merčinski ne svrši. Njegova žilava ruka silno stisnu žlicu. Srdce Lidijino kucalo je drkćući, mučno i bolno. Ona je samo jedno nazrievala: da ju Merčinski ljubi, a ta je misao, kao munja sve pred njom razsvietlila, te obuhvaćala ju nekom čudnom srećom.

— Ti svuda vidjaš najtamnije boje, Andreje, počme dobrodušno njegov drug. Ta valjda ljubav žene ne postaje samo bremenom. Mi vidimo, da žena podržaje i oduševljuje oblubljenog čovjeka u borbi za njegove svete ideale. Sjeti se svoje majke, Andreje!

— Moja majka! izusti. a nešto neizrecivo mekog i nježnog zakriesilo se u očijuh Andreja kod tih rieči. — A je li mnogo takovih žena, kao što je moja majka? Znadu li mnoge tako ljubiti? Ti ćeš mi, dakako, napomenuti još svoju Dašu, dometnu Merčinski, — tu zdravu radnicu gradjanku, koja je odrasla sred posla i nužde — nu sad ima malo takovih!

— Andreje, ako ona tebe ljubi i ako su joj dragi tvoji ideali, to će ona nasmoći sila ne samo k tome, da održiš borbu, nego i k tomu, da podrži i tebe.

— Ne znam, na koliko su joj dragi moji ideali, nu njena su osvjedočenja poštena i ona je dobra djevojka. Ljubi! Za što bi ona mene ljubila? Govorio sam s njom malo...Jednom samo, kada je bila došla s groblja kući, razplakala se, a mene je napala glupost, meni se je sažalila, htjelo mi se, utješiti ju i sagrieti, pak sam ju i sagrieco...Nè, valja da se odtuda čim prije pokupim, inače ću još počinuti gluposti, te ću morati i sebe i nju proklinjati. Ta gle, čovjek sam! razdraženo i zlobno izusti Merčinski.

— Nu gle, tebi je tu udobno, a kraj tvog zanimanja da tražiš opet stan?...

— O udobnostih da mi maštamo! Ne, ja ću se preseliti za dva tri dana — ta dosta je

ludovanja. Vidiš li, kako je neumjestno, zanimati se osobnom srećom, primieti Merčinski nasmješljivo, — ja sam malo ne sasvim zabravio na stvar. Jesi li bio kod Popova? upita on promieniv razgovor naglo.

— Bio sam, i sve je obavljeno što si ti naložio.

Krilov je sad govorio inače, ponešto robko, kao podčinjeni s načelnikom. Merčinski je pako podpuno vladao sobom, a govorio je mirno, posleno.

— Reci sutra tvojoj Daši, da ću u večer zaći k njoj, oko sedam sati; ja ću biti u onom dielu grada i meni valja porazgovoriti s njom.

Razgovor medju družici nastavio se je sada u tom smieru. Merčinski je slušao, davao naloge, a Krilov je odvrćao samo riedko. Lidija nije više slušala. Glava joj je gorila, u mozgu titrala joj je kao munja misao, da Merčinski ljubi nju, Lidiju, i da bježi od nje, jer joj ne povjerava. Zatim joj se nekako nehotice pronie glavom misao o Daši, o toj Daši, o kojoj je govorio Andrej Stanislavovič, kojoj je on povjeravao, za koju se nije bojao. Mladost djevojci htjelo poteći k Andreju, baciti mu se oko vrata, reći mu, da se on vara, da će ona podnieti sve, ma baš sve, te da mu ona neće nikada smetati. Njegova je majka umiela ljubiti, govorio je on, nu eto i ona, Lidija, znat će ljubiti, ta eto i njoj bit će svaki posao, svako stradanje sitnica, kad bude samo pomislila, da ju on ljubi. A zatim ju salete druge misli, te čuvstvo neke nehotične dosade, nekako netražene zlobe prema toj Daši, njoj sasvim neznane, koju ona nikada nije vidjela, pa je htjela pokazati Andreju Stanislavoviču, da i ona nije gorja od te Daše. „On ne ima rad šta, da seli, mislila je djevojka, ja ću se sama preseliti tako, da i on sam ne bude o tome saznao. Ja ću se preseliti, buduć mi on ne vjeruje, buduć se boji, da ću mu smetati...“ „Nu on me uza sve to ljubi,“ pronosilo se njenom glavom sried kaosa svih tih misli i uspomena, te bio je već drugi sat poslije ponoći, kad je Lidija usnula težkim grozničavim snom, a u susjednoj su sobi oba druga nastavljala svoj poslovni razgovor. Samovar je već odavna utrnuo, svjetiljka je dogarala, sobom su se vijali kao i prije kolobari dima, a lica obijuh govornika bila su osbiljna i usredotočena. Smedje oči Merčinskog gledale su surovo i ukočeno. On je sasvim zaboravio na Lidiju.

IV

Drugog dana bila se je Lidija probudila vrlo kasno, u deset sati. Probudila se s opredieljenom mišlju, da ju Merčinski ljubi i da ona mora zaslužiti njegovo pouzdanje. Hitro se je Lidija napila čaja, odjenula se i naglo izašla, jer joj je valjalo do pol jedanaest stići na poduku, a voziti se kolima nije imalo smisla. Andreja više nije bilo kod kuće, kad je Lidija ustala. Vrata njegove sobe bila su zaključana. Dan je bio taman, mutan, tako da su se činili svi ljudi, koji su se pomicali u onom neopredieljenom svjetlu, njekakvimi

sivimi prikazami, nu Lidija nije pazila na vrijeme, njeno je lice sjalo, u njoj je glavi lebdila misao, kako da si steče povjerenje Merčinskog.

Makinalno je ona slušala, kako joj učenici odgovarahu svoje predmete, makinalno im je ona izpravljala zadaće. Napokon, kad se je poduka svršila, ona je pošla da si traži sobu te je zalazila u sve stanove, gdje se je samo crnio napis: „sobe sa pokućtvom“. Dugo se je potuerala djevojka ulicama i tek na Obuhovskom prospektu našla je sobu, priličnu i jeftine cijene. Lidija nije niti zamietila, da je ta soba bila mnogo gorja od one, u kojoj je prije stanovala, da su stube bile uske i tamne, da je maleni prozorčić sobe gledao na smradno dvorište, i da je gospodarica sobe, starica židkinja, imala vrlo neprivačivu vanjštinu. Ona u taj čas nije mislila na sebe, ona je samo znala, da se mora preseliti, da mora dokazati Andreju, da mu neće smetati, pa je dala židkinji dva rublja kapare i rekla joj, da će se već sutra preseliti k njoj.

Bilo je već šest sati, kad se je mlada djevojka vratila kući, umorna i gladna, nu vedra i zadovoljna. Ona je brzo poobjedovala, popila čašicu kave, te onda izjavila svojoj gospodarici, da se seli i da može izdati sobu. Sad se uze spremati. Nikada nije u njoj duši bilo tako svjetlo, kao u ovaj čas. Sviest, da je mila Merčinskomu, udvostručila je joj sile; ona je osjećala, da ta sviest razsvjetljuje njenu budućnost kao žarka zvijezda.

Lidija je slušala svaki i najmanji šum, očekivala je, neće li se čuti u prednjoj sobi poznati, jaki koraci; nu odbi sedam, a Merčinskog još nije bilo. Mlada djevojka lako priotvori vrata, da bolje vidi, kakav će se on vratiti od Daše, od te Daše, kojoj je on vjerovao. Ona je stajala i metala u prosti, drveni sandučić knjige i rubinu, kad no se čuše u hodniku poznati koraci. Njoj zape dah. Merčinski se je vraćao blijed, umoran, nu sjajućih se očiju i s posmjehom na stisnutih ustnima. Prolazeći pokraj pola otvorenih vrata svoje susjede, Andrej zaviri i opazi Lidiju, zaokupljenu spremanjem stvari. On je ukočeno pogledao na nju svojim liepim, dobrim pogledom, sustaviv se na vratih. Srce djevojčino tuklo je tako silno, da nije mogla govoriti. Žarko rumenilo obasu njena lišca, a crne joj oči ponikoše. Merčinski je sve shvatio; srce mu je kucalo čuvstvom nekog umarajućega nemira i radosti. Njemu se je najednom htjelo ući, ogrliti djevojku, i reći joj, da joj on vjeruje, nu kako je bio vičan, da se savlada, mogao se je suzdržati.

— Može li se k vama unići Lidijo Jegorovna? upita ju on sigurno i spokojno.

— Udjite, Andreje Stanislavoviču, više je prošaptala, nego li izgovorila djevojka.

Merčinski unidje, baci na stolac iztrošeni kaput, sivu kapu i pristupiv k djevojci, koja je stajala kraj sanduka s nekakvom knjigom u ruci, stavi joj ruku na rame, pa reče:

— Vi se selite, Lidijo Jegorovna? Kamo i zašto?

Mlada je djevojka ćutila, da joj ponestaje sila, da nije u stanju slagati njemu, Andreju, te bojeći se, da će ju opet smatrati djetetom, prošapta nadvladavši se:

— Uzela sam sobu bliže k Platonovim; meni je odviše daleko odavle na podučavanje.

— Lidijo! viknu Merčinski ne skinuv ruke s njenog ramena i ne maknuv očiju s njenoga zažarenoga lica. — Vi ste slušali moj jučerašnji razgovor s Krilovim, pa se hoćete preseliti, da mi ne pričite da izvedem svoje ideale, koji su i vama dragi.

Lidija nije odvrćala. Ona se je samo robko i nježno privinula k ruci Andreja i prošaptala, jedva čuveno:

— Ja sam vam htjela dokazati, Andreje Stanislavoviču, da i ja umijem ljubiti, da ako i nisam takova, kao što je vaša majka i ta Daša, to da ipak zaslužujem, bar donjekle, da me vi ljubite...

— Moja mila! hoće Andrej. On nije maknuo svoje ruke s obraza djevojčinih, on joj je samo gladio drugom rukom njene meke, svilene vlasi.

Njemu je bilo liepo, neka topla struja svega ga je prolazila; bio je sretan, gledajući u sjajuće se oči djevojčine, čuteći doticanje njenih gorućih ustna svoje ruke. On je ćutio, da mu se sile uvećavaju, da postaje još silnijim, još energičnijim. Pred njim, iz mraka njegove prošlosti, iz njegova kukavnoga i radinoga života uzkrasnio je svjetli obraz njegove bliede, suhe majke, koja je podigla i odgojila, njega, Andreja, podučavajući u glasbi druge ljude. On se je sjetio, kako mu je majka pričala, kao trinajstogodišnjemu dječarcu, tužnu, nu slavnu povjest njegova otca, njena ljublenoga muža, koji nije dugo živio s njom. Nikada nije ona korila ljublenoga muža rad ičega. Uspomena na njegovu ljubav, na njihovu sreću razsvjetljavala joj je sav život. U očijuh Lidije pročitao je Andrej istu silnu i svetu ljubav, koja se je svjetlila u pogledu njegove majke, kad je govorila o njegovu otcu.

— Ti znaš sve, moja djevojčice. Jučer a i prije još ti si čula i znala moj život i ti se ne bojiš, ti si spremna biti mojom ženom, ići s menom u dvoje, dok se može...

Andrej privinu k sebi djevojku, koja se nije branila, obasu joj strastnima cjelovi njene oči, vlasi, usta. U njem se probudi mladić. Sva suzdržana strast, sva nježnost njegove naravi očitovala se u cjelovih, u nježnih nazovih, u strastnom laskanju.

— Mili moj, dobri moj! govorila je Lidija. — Jesam li mogla misliti, jesam li mogla očekivati takovu sreću? Tvoja žena! Ta za mene je bila dovoljna sreća, kad si ti jučer rekao Krilovu, da me ljubiš; ja sam i tako skoro umrla od radosti.

— A eto ti si htjela bježati od mene, šalio se je Merčinski, obuhvativ ju svojom silnom rukom. — Da, Krilov ima pravo, sreća daje snagu, progovori on zamišljeno.

Merčinskomu i Lidiji bilo je liepo. Ondje, u onoj sobici, razsvjetljenoj malenom svjetiljkom pred tim otvorenim sandukom, u kojem su ležale Lidijine stvari. Oni su uživali najsvjetlije, najsretnije trenutke svoga života. Oni nisu opažali, da su stiene sobe, u kojoj su sjedili, pocrnjele i popucale od vlage, nisu zamietili, da ih obasjava samo mutno svjetlo svjetiljke, oni dapače nisu ni snatili o dugom, mirnom sjegurnom i sretnom bračnom životu. Andrej je znao vrlo dobro budućnost, svoju budućnost,

nu na njegovu pravilnomu, liepomu i živomu licu nije bilo ni traga strahu. Njegove su se oči sjale, bio je sretan. Znala je i Lidija, šta je izabrala, privinuvši glavu na grudi ljublenoga čovjeka, nu ti časovi bili su joj toli dragi, da bi ona bila dala za nje, ne razmišljajući, sav svoj život. Andrej je sve izpričao svojoj zaručnici, svojoj budućoj ženi, — svoje djetinstvo, povjest svoje majke, svoga otca, svoj život, svoje nakane, osnove i težnje. Izpričala mu je i Lidija svoju neobširnu povjest, život kod otca, prelaz k tetci, biegt odtuda, napokon snubljenje Preobraženskoga. Sada se je Lidija veselo smijala, pripoviedajući o svojoj prepasti, kad se je on bio k njoj približio.

— Kad bi ti znao, kako je bio strašan, ružan! hvalila se ona Andreju.

Andrej ne reče ni rieči svojoj zaručnici, kad mu je pripoviedala, da je odbila ruku onoga bogatoga čovjeka, da se je odrekla blještave budućnosti, radi njega, Andreja... Andrej je samo privinuo sebi bjeloputnu glavicu djevojčinu i prošaptao:

— Moja ljubo!

Lidija porumeni kod tih rieči, koje su ju sjetile prvoga umiljavanja Andreja.

— Nu, na Dašu nećete sada više biti ljubomorni? šalio se Merčinski. — Sami ćete uvidjeti, kako je to vriedno biće, ta Daša, i složiti ćete se s njom. Ipak, sada valja misliti u čem ćete se vi vjenčati, gospodjice, ta ja vas za cielo neću u takovom mrkom odijelu povesti na vjenčanje. Imamo i bez toga dosta tuge. Valja bar bieloga cachemira kupiti za opravu...

Merčinski je najednom ušutio, kao da mu je na um došla druga misao, koja se nije ticala vjenčanja.

— Draga moja! uzdahne i obujmi svoju zaručnicu, naša svadba i naš život sjeća me pjesme Heineove o vitezu Olafu. Nije li tebi strašno, moja djevojčice?

— Ne, mili moj, meni je dobro! izlane Lidija, pogledavši mu u oči.

V

Preobraženski je savjestno izvršio molbu Lidije, otišavši u dvoranu, gdje je ležala starica Aksinja, te je naredio, da s njome dobro postupaju. Život Preobraženskoga nije se izmijenio s vanjske strane poslje razgovora s Lidijom. Nitko od drugova doktorovih nebi bio zamietio na njegovom mirnom licu, da je preko doktora prešla tako rekući oluja. On je na oko ostao istim jednomjernim, mirnim i poslenim čovjekom, nu u duši njegovoj pokrenula se silna borba. Nadao se je i očajavao, i gnjevio se na sama sebe, na svoju ljubav prama toj glupoj momci, kako je on u mislih nazivao Lidiju. Bio je spreman odreći se svega, čemu je on pridavao toliko važnosti, i rad čega se je on borio tolike godine samo zato, da čuje iz ustiju te momce, da i ona njega ljubi. Tako je prošla nedjelja, a Preobraženski odluči, da će poći k Lidiji i čuti svoj udes. Aksinja počela se nešto oporavljati, pa se je veselio da može Lidiji javiti tu ugodnu novost. „I može biti, da se je već djevojka opametila, promozgala,“ mislio je Preobraženski, sjedajući u gizdelinske sane.

Dan je bio jasan, svjetao, nešto studen, kad se je odvezao doktor Preobraženski, ukicošiv

se malo, to jest upotriebiv na svoju toaletu nešto više vremena, nego li obično, k velikoj zidanoj kući, gdje je živjela Lidija. Neki čudan i mučan nepokoj stiskao je doktoru srce, dok je išao dosta strmimi i uzkim stubami. Došav do trećega kata, do vratih s nadpisom: „meblovane sobe gdje. Perfiljeve,“ Preobraženski se sustavi, da odahne i da ne dodje pred tu djevojku uzrujan i smeten.

— Žive li ovdje Lidija Jegorovna Sablina? upita on rumenoliku Dunu, koja mu je otvorila vrata, začudjeno promatrajući bogata gospodina, jer su k njima dolazila gospoda malo prostija.

— Idite ovuda van, treća vrata na desno, reče ona, skinuvši skupu šubu s doktora i objesivši ju o klin.

Preobraženski podje polutamnim hodnikom i obzirno uhvati za ručku vrata, koja su mu pokazali.

— Tko je tamo? veselo upita silan prsni muški glas.

Preobraženski prestrašeno odstupi za nekoliko koraka, nu zatim se obvlada.

— Živi li ovdje Lidija Jegorovna Sablina?

— Lidijo, netko pita za tebe progovori isti muški glas, a vrata se otvore.

Preobraženski nije vjerovao svojim očima. Pred njim je stajala Lidija u istom trošnom odijelu, nu uz nju je stajao, vitak, visok muškarac u radničkoj bluzi držeći djevojku za ruku. Crne su se djevojčine oči kriesile, na ustnahn je lebdio posmjeh sreće i radosti. Preobraženski je poznavao Merčinskoga, oni su se često sretali kod znanaca, a obzirni, praktični doktor uvijek je uvjeravao sama sebe, da on prezire toga neliepoga smušenjaka, toga zanešenoga sanjara, koji nikada nije lučio svoju osobnu sreću od sveobće. Ipak, pogledav u ono smjelo i energično lice, u Preobraženskom se porodi neko čudnovato čuvstvo, niti zlobe, niti zavisti, pa ipak zavisti. Preobraženskomu su probledile i mal ne zadrkale ustne, kad je Lidija progovorila, držeći za ruku tog mrzkoga mu čovjeka i pružajući drugu ruku njemu, kad je progovorila ponosom ljubljene i ljubeće žene:

— Zdravo, Pavle Ivanoviću, dozvolite mi da dielimo s vama svoju radost i da vam predstavim mog ženika Andreja Stanislavovića Merčinskoga.

— Vrlo mi je drago; pozdravljam vas i od srca vam želim svako dobro. Ja sam vam još donio dobru viest: vaša se pjestinja oporavlja, njoj je mnogo bolje.

Preobraženski je sve to govorio sasvim maksimalno, njegove su se oči zlobno kriesile izpod naočala, usta su mu bila bljeda.

— Hvala vam, rad moje starice, Pavle Ivanoviću! laskavo progovori Lidija.

Nu Pavao Ivanović nije čuo njenih rieči, on je gledao Merčinskoga. U mirnih, smedjih očiju toga sanjara nije bilo niti mržnje, niti zlobe, niti slavlja; u njih se je samo zrcalilo spokojno ravnodušje, koje je sve jače i jače razdražavalo Preobraženskoga.

— Nisi nas trebala upoznavati Lidijo, rekao je Andrej. — Ja i Pavao Ivanović stari smo znanci; često smo se sretali kod Mironovih.

— Da, ja sam imao sreću vidjeti se s Andrejem Stanislavovićem, imao sam dapače i čast prepirati se često s njime, bocnu Preobraženski.

— Nu, nije bila baš osobita čast, odvratil Andrej, lako se nasmiehnuv. — Nu kao stari znanac, vi se svakako nećete odreći da popijete kod nas čašu čaja i da popušite cigaretu.

— Dašo! nalijte de Pavlu Ivanoviću čaja, obratio se Andrej k mladoj dvadesettrogodišnjoj djevojci, dobrodušnoga čisto ruskoga lica i gustih plavih vlasi, koje su padale preko pojasa. Daša je stajala za lomberskim stolom, na kome je bio samovar, a nasuprot njoj sjedio je Krilov i promatrao nekakovu knjigu.

— Odmah, Andrej Stanislavoviću, reče djevojka, podavajući Preobraženskomu čašu čaja.

Sjednuv se na ponudjeni mu stolac, te uzevši čašu iz ruke djevojke, Preobraženski promjeri pogledom svu kukavnu uredbu, ono nepregledno pokućstvo, koje je svojom bjednošću tako jarko diralo u oči pri bljesku sunčanih zraka. Poglednu zatim liepu bielu

opravu sa kiticom fleur d' oranges, koja je ležala na krevetu i pokazivala se kao neka čudna mrlja, a kad promotri i lica prisutnih, neko strano čuvstvo zlobe i mržnje obuze toga sretnoga čovjeka. Dok je tu sjedio, u toj sobi, njemu se činilo, da on u obće još nije živio, da se je on sav svoj život naganjao za nekim smetom i blatom, za nekim tricami, koje nisu nužne ni drugim, ni njemu.

Čaj je bio skoro izpit, razgovor se nije pomicao. Prosjediv deset časova, Preobraženski oprostio se hladno i uljudno s domaćinom, te poželi Lidiji i Andreju svako dobro.

Posjet je taj bio malo ne zaboravljen. Andrej se je žurio sa svadbom, jer mu je valjalo otići u Moskvu, a htio je uzeti sobom i svoju ženu. Oni su za vjenčanje izabrali malenu crkvu na petrogradskoj strani, gdje je bio svećenikom bratić Krilova. Tudjih nije u crkvi u obće bilo. Na svadbi su bili samo Krilov sa svojom Dašom, dva, tri druga Merčinskoga i starica Aksinja, koja se je već izpisala iz bolnice i živjela kod Lidije. Crkva je bila slabo razsvjetljena, mladenci i gosti nisu se odlikovali razkošjem odjeća, nu zato su im se lica sjala srećom, energijom i samosvješću.

— Nije li ti strašno, mila? upitao je Andrej izašav iz crkve i sjednuv u drožku sa svojom ženom.

— Zar s tobom? reče Lidija i privinu se k njemu, zagledavši se u njegove mirne, smjele oči. — Ta mi ćemo i bez staze, i bez luči naći svoju i obću tudju kob, ma kako ju i dugo tražili.

Vozačevo kljuse maklo se blatnom tamnom ulicom. Mladenci su se vozili napred, a za njima se pomicalo ono malo gostiju. Neprozirna tamna daljina razprostirala se je pred njima, težka, mrka stvarnost, surov život idjahu im u susret i rek bi proricahu im nerazsvjetljenu budućnost. Nu mladost se ne boji zlokobnih proricanja i zaufano gleda napried. U tom joj je i sreća.

Proljet

Zemlju s nebom ljubav spaja,
Cvjećem tihi vjetrić kruži
I mirisom sve opaja,
I srce se s srcem druži.

A sred raja divnog kraja
Slavulj pjeva svojoj ruži:
Samo moje srce zdvaja,
Samo moja duša tuži!...

Ljeto

Ah, već vene šaro cvieće,
Al ne vene ljubav moja,
Zemljom tajna bol se kreće,
Žali cvieće — čeda svoja.

I moj uzdah svietom lieće
Bez prestanka, bez pokoja:
Ali tebe naći ne će,
Moja dušo, Tugo moja!...

Jesen

Blaci se nebom roje,
Često grmne grom nenadni;
Cviece sklapa vedje svoje,
Oplakuje život jadni.

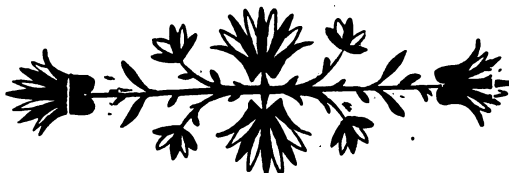
Zlatno klasje dozrelo je,
Pa ga žanju ljudi radni:
Dozrelo i srce moje,
Mrtva ljubo — za grob hladni!...

Zima

Čelim svietom pustoš sama,
Kano i u srcu mome;
Sve je posred tuge, čama,
Na tom svietu širokome.

Al je divna tiha tama
U svom stanu milenome:
Tiha tama i osama,
Oh! u grobu, dušo, tvome!...

Tugomil

PUTNE CRTICE IZ DE AMICISOVE „HOLANDIJE“

Preveo Ivan Širola

II. Rotterdam.

Mežko je štogod razabrati u gradu Rotterdamu, kad unj ulaziš noću. Kočija, tek što se ganu, prodje mostom, koji muklo zatutnja. te dočim sam mislio, da sam u gradu, (a i sbilja bijah.) uočih za čudo lievo i desno dva niza brodova, koji se gubljahu u tami. Prešav most, provrljasmo nekom cestom razsvjetljenom i punom svjetine te se dokopasmo do nekog drugog mosta, u sried drugih nizova brodova. I tako dalje neko vrieme, lunjaj s mosta na cestu, s ceste na most, a da metež bude veći, još ne vidjenom razsvjetom lampiona na uglovih kuća, svjetiljaka po brodovih, svjetionika po mostovih, svieća po prozorih, sviećica pod kućami, a sva se ta svjetlost odsievaše na vodi. Na jednoč kočija stane, a svjetina navali, pomolih glavu te spazih most u zraku. Zapitah što je. Neki mi neznamac odgovori, da prolazi brod. Časak zatim, podjosmo napried, opazih letimice križište priekopa i mostova, koji sačinjavahu kao kakovu ogromnu ravnicu svu zasadjenu jarboli brodova, te prepunu svjetlih točka. Napokon se zamašismo nekom cestom te dodjosmo do svratišta.

Prva mi stvar bijaše, unišavši u svoju sobu, da vidim odgovara li veliku glasu holandezke čistoće. Odgovaraše; a to je tim veće čudo u sobi svratišta, u kojoj gotovo uvijek borave ljudi, koji ne poznadu onoga, što se u Holandeza zove obožavanje čistoće. Rubenina bijaše biela ko mlieko, stakla prozračna poput zraka, pokućstvo olašteno poput ledca, stiene čiste, da ne bih bio lećom našao na njih crne točke. Osim toga bijaše tuj košarica za novine, daščica za užiganje žigica, plotica za gašenje smotaka, škrabica za kusce, posudica za pepeo, pljuvalo, daščica za postole; u kratko, nikakove izlike, da ma išta zaprljaš.

Obišavši sobu, sjednem, da se pripravim za sutra. Čudno je da veliki gradovi Holandije, sazidani na slabu tlu, i svladavši raznovrsne poteškoće, imadu svi vanredno pravilan oblik. Amsterdam je polukrug, Haag četvorina, Rotterdam istostraničan trokut. Podnica trokuta je golem nasip, koji brani grad od Mose, nazvan Boompjes, a znači u holandežtini stabalca malenih briestića, sad visokih, koji bješe zasadjeni, kad se je gradio. Drugi veliki nasip sačinjava drugi bedem proti poplavam rieke, koja dieli grad u dvie malo ne jednake česti od sredine lieve stranice do protivnog kuta. Dio Rotterdam, što ga obuhvaćaju dva nasipa, sav je izkrižan velikimi priekopi, otočići i mostovi. To je novi grad; ona čest, što se pruža s one strane drugog nasipa, stari je grad. Dva se velika priekopa protežu uzduž drugih dviju stranica grada sve do vrška, gdje se spajaju te primaju rieku imenom Rotte, koja, s riečju da m. što no znači nasip, pravi ime Rotterdam.

Izpuniv tako svoju dužnost savjestna putnika, upotrebih sav oprez, da niti dahom ne oskrvnim divnu čistoću one dragulj-sobe, spustih se nekom vrsti seljačke plašljivosti na svoju prvu holandezku postelju.

Holandezka postelja (govorim o svratištih) obično je kratka, oširoka, a velik dio je zaprema ogroman vanjkuš, pun perja, u kojem bi se utopila ciklopova glava. Da sve rečem, dodajem, da je obična luč mjeden sviećnjak, velik poput pladnja, a moglo bi podneti zublju, a ka i tamo u njem je svieća kratka i tanka poput malog prsta kakove Španjolke.

Čim se u jutro ustanem, odjurim stubami na vrat na nos.

Kakove ulice, kakove kuće, kakov grad, kakov li metež novih stvari za tudjinca. Čudna li prizora, različita od sveg što se vidi u svih drugih krajevih Europe!

Najprije uočih Hoog-Straat, vrlo dugačku i ravnu ulicu, koja vodi prema nutarnjemu nasipu grada.

Kuće ne bieljene, opekine boje svakog slieva, od tamno crvene malo ne crne, do crvene malo ne rumene, većinom ne šire od dva prozora, a ne više od dva kata. Pročelni im zid nadvisuje i sakriva krov, stišćući se u oblik kusata trokuta, a nadvisuje ga načelak. Do ovih šiljastih pročelja, dižu se druge s dvie krivulje, ko dugačak vrat bez glave; druge su izrezane na stepene, poput kuća, što ih grade djeca od drvaca; nekoje pružaju sliku čunjasta čadora, druge seoskih crkvice, treće daščara za pozorište. Načelci su u obće okruženi bielimi crtami, neukusnimi uresi, prostimi arabeskami od izbočene žbuke; prozori i vrata s širokimi bielimi okvirima; bieie crte medju katom i katom; prostori medju vratima i vratima štacuna zadodjenuti bielkastim drvom, tako da diljem čitavih ulica ne vidiš van dvie boje: bielu i tamno crvenu, a u daljini ti se sve kuće pričinjaju crne obšivene platnom, pružaju prizor ni mrtvački ni pokladni, te ne znaš bi li rekao da te to žalosti il veseli. Na prvi pogled malo ne udarih u smieh, jer sam smatrao nemogućim, da su te kuće sagrađene od sbilje, i da u njih može stanovati tiha čeljad. Rekao bih bio, da će ih nestati, kad mine prigoda bog zna kakova svetka, poput stanovitih sgrada od ljepenke, pošto su svršeni umjetni vatrometi.

Dočim sam tako neodlučno motrio ulicu, opazih neku kuću, kojoj se ne malo začudih. Pomislih, da sam se prevario, te pogledah obližnje kuće, prisposodobih ih s prvom i jednu s drugom, pa se pobojah, da sam obnevidio. Naglo zaokrenuh u pobočnu ulicu, gdje mi se pričinilo, da vidim istu stvar. Napokon se uvjerih, da se zaista ne varam, te da je sav grad takov.

Sav grad Rotterdam je takov, kakov bi bio grad, ostavši nepomičan u tren kad bi uzdrman potresom, imao pasti ruševinom.

Sve kuće — iznimke u ulici mogao bi pobrojiti na prste — vise, koja više, koja manje, nu većina tako, da u visini krova vire čitav lakat pred bližnjom kućom, na kojoj je jedva vidjeti da li je ravna ili nagnuta. Nu najčudnije je to, što su kuće, koje se tiču jedna druge, nagnute na razne strane; jedna visi napried, te se čini, da će se srušiti, druga visi natrag; jedna se nagiblje lievo, druga se nagiblje desno.

Gdjegdje vise napried šest, sedam kuća, one u sriedi više, one na kraju manje, tvoreć tako ogroman trbuh poput ograde, koja se skrivi, kad ju riva svjetina. Drugdje se dvie kuće, razmaknute malko jedna od druge, sagiblju jedna k drugoj ko da se podupiru u zamjenu. U nekojih ulicah, dobrano daleko, vise sve kuće na istu stranu, po boku, poput stabala, što ih je vjetar oborio jedno na drugo; pak, dobrano daleko, vise sve u protivnom pravcu, kao drugi niz stabala, nakrivljenih suprotnim vjetrom. Amo tamo je neka pravilnost u nagibanju, koja se malo ne i ne opaža; drugdje, na stanovitih razkrižjih je neopisivi metež, pravo arhitektonsko klikovanje, ples kuća, nered, u kojem, rek bi, imade života. Imade kuća, koje, čini se, da padaju od sna, koje se natrag nagiblju prestrašene, koje se nagiblju jedna k drugoj, gotove, da se taknu s krovovi, da si povjere tajne; imade ih, koje padaju jedna na druge kao pijane; koje vise natrag posried dviju, koje vise napried poput zlikovaca, što ih potežu dva stražara; vrste kuća, koje se klanjaju zvoniku; hrpe kućica sve nagnute k jednoj u sredini te se čini, da se rote proti kakovoj palači. A kašnje ću kazati tu tajnu.

Nu ni oblik, ni prignutost ne pričinise mi se najčudnijimi u tih kućah.

Motri ih pozorno, jeduu po jednu, od dna do vrha, pa ćeš se zabavljati ko pred kakovom slikom.

Na vrhuncu pročelja, u sried načelka viri u nekojih kućah prignut panj grede s kolotutom i konopom za spuštanje i dizanje kabala i košara. U drugih viri takodjer iz okrugla prozorčića glava jelena, ovna ili koze. Pod glavom je trak pobieljenih kamena il drvena priečnica, koja reže čitavo pročelje. Pod priečnicom su dva široka prozora, na kojih vire dvie zavjese poput baldakina, padajući natrag sa strana. Pod timi je zavjesami, na viših staklih malen, zelen zastor. Pod zelenim zastorom dvie bieie i otvorene zavjesice, posried kojih visi krletčica za ptice ili košara puna visećeg cvieća. Pod tom je košarom, oslonjena o stakla, mreža od vrlo tanke žice koja ne da vidjeti u sobu. Za mrežom, u prostorih medju istom mrežom i stienami prozora je stolčić, a na njem posudje od porculana, kristala, cvieća, igračka, sličica. Na kamenu podprozorja, sa strane ceste, je niz posuda za cvieće. U sriedi kamena, il sa strane, je železo, koje strši na cestu, krivuljasto, okrenuto gori, a drži dva zrcala, spojena poput knjige, gibiva, a nad ovimi treće zrcalce, takodjer gibivo, tako da iz nutrnjosti kuće može čovjek vidjeti sve, što se sbiva na ulici, a da ga nitko ne vidi. U nekojih kućah, medju prozorima viri sviećnica. Pod prozori su vrata kuće ili štacuna. Ako je dućan, nad vratima bude bud glava crnca razvaljenih ustiju, bud glava Tureta, koje se kes; sad slon, sad guska; ovdje glava konja, ondje glava bika; ovdje zmija, ondje polumjesec; ovdje vjetrenjača, ondje spružena mišica s različitim predmetom u ruci, već polag vrsti štacuna. Ako su kućna vrata uvijek

zatvorena, na njih je pločica od žute mjedi s imenom stanara. Još jedna ploča sa škuljom za listove, pa još jedna na zidu sa zvonilom; ploče, čavli, ključanice, sve se to ljeska poput suha zlata. Pred vratima je drven mostić — u mnogih bo je kućah prizemlje mnogo niže od ulice — a pred mostićem dva kamena stupića, a na ovih dvie lopte; pred kućom drugi stupići spojeni željeznimi lancima, skovanimi od debelih karika u obliku križa, zvijezde, višekuta; u praznini medju kućom i ulicom lonci s cviećem; na prozorih prizemlja, sakrivenih u onoj jami, drugi lonci s cviećem i zavjese. Po oddieljenih pako uličicah su krletke s pticama lievo i desno prozorom, škrinje pune zelenja, obješene odjeće, raztegnuta rubenina, hiljada boja, hiljada predmeta, koji vire, koji se njišu, te bi rekao: eto sveobćeg sajma.

Nu da i ne izadješ iz staroga grada, dosta ti je udaljit se iz sredine, da svakim korakom vidiš šta nova. Sa svih strana, medju kućami, nad krovovi, posried dalekih stabala strše jarboli brodova, zastavice, jadra, nešto što te sieća, da si okružen vodom te misliš, da je grad sagradjen baš u sried luke.

U taj se čas pootvaraše štacuni, a ulice zavriše ljudstvom.

Tuj se gibaše vrea naroda, nu naroda u poslu bez žurbe, a u tom se razlikuju ulice rotterdamke od stanovitih londonskih ulicah, koje su se mnogim putnikom pričinite vrlo slične jedne drugim osobito sbog boje kuća i osbilnja pogleda stanovništva. Lica bielopotna, lica blieđa, lica boje parmezanskog sira, vlasi plavi, vrlo plavi, crvenkasti, široka lica bez brade, brade oko vrata, oči modre, toli bistre, da im moreš tražiti zenice; žene trojaste, debele, rumene, s bielimi kapicama i naušnicami u obliku vadičepa: to što sam najprije opazio u toj nalozi.

Nu moje znalčnosti nije više narod razdražio za čas. Podjoh preko Hoog-Straata te se nadjoh u novom gradu.

Tuj ne znaš što bi rekao, da li si u gradu ili u luci, da li je tuj više kopna il vode, da li je više brodova ili kuća.

To su dugi i široki priekopi, koji diele grad u toliko otoka, spojenih medjusobno uzvijajućimi mostovi, vrtećimi se mostovi i kamenimi mostovi. S obje strane svakoga priekopa pružaju se po dvie ulice, zasadjene svaka svojim drvoredom sa strane vode, a s protivne strane ogradjena nizom kuća. Svi ti priekopi tvore svaki svoju luku. Dosta su duboki, da prime najveće brodove, a svaki priekop ih je puncat od kraja do kraja, osim u tiesnu prostoru u sredini, koji služi za ulaz i izlaz. Čini ti se, da vidiš ogromno ratno brodovlje zatvoreno u gradu.

Kada dodjoh onamo, upravo bijaše čas najveće vreve. Podjoh, da se posadim na najveći most glavnoga razkrižja.

Odanle bijaše vidjeti četiri priekopa, četiri šume brodova a pored njih osam niza stabala; ulice zatrpane robom i ljudstvom; črede marve, prolazeće mostovi; mostove, koji se dizahu i prekidahu, da prodju poda nje brodovi, a tek što se spustiše i složiše, navalilo bi poput vala ljudstvo, kočije i kola; brodove, ulazeće i izlazeće iz priekopa, poput uzoraka za muzej, sa ženami i djecom mornara na palubi; čamce, veruće se medju brodom i brodom; tišma

kupaca u štacunih; silni rad služkinja, koje prahu stiene i stakla; pa sve to gibanje, razveseljeno odrazom vode, zelenilom stabala, crvenilom kuća, visokimi, visokimi mlinovi, koji daleko crtahu svoje crne vrške i svoja biela krila na blakitnom nebu; i jošte više, jednostavnim i mirnim zrakom, što se ne vidi u ni jednom sjevernom gradu.

Od priekopa na priekop, s mosta na most, dodjoh do nasipa Boompjesa, pred Mosom, gdje no vrije sav život velikog trgovačkog grada. Lievo se nanizala dugačka povorka malenih raznomanjastih parobroda, koji svako doba dana odlaze u Dordrecht, u Arnhem, u Goudu, u Schidam, u Brille, u Zelandiju te neprestance napunjuju zrak veselim zvukom svojih zvonaca i bielimi oblačići dima. Desno su veliki brodovi, koji putuju u razne luke Evrope, pomiešani s prekrasnim ladjami, koji plove put iztočnih Indija, s imeni napisanimi zlatnimi slovi: Java, Sumatra, Borneo, Samarang, koja primiču mašti one divlje zemlje i narode, poput jeke dalekih glasova. S preda ti je Mosa, po kojoj brza silan broj ladjica i ladja, i protivna obala, na kojoj se diže šuma bukava, vjetrenjača, tvorničkih dimnjaka, a nad tim prizorom nemirno nebo, puno svjetlina i zlokobnih tmina, koje se burka i preobrazuje, ko da oponaša posleno gibanje zemaljsko.

Vraćajući se u svratište, prodjoh velikim trgov, koji je upravo u sredini grada, te nije manje čudan od svega, što ga okružuje.

To je trg, koji visi vrh vode; ujedno trg i most; most vrlo širok koji spaja glavni nasip, — Hoog-Straat — s jednim predgradjem, obkoljenim priekopi. Taj zračni trg je okružen s tri strane starimi sgradami. Na jednoj strani se otvara dugačka ulica, tiesna i mračna, a svu zaprema priekop, koji te sieća na mletačke ulice; s četvrte strane se otvara prama kotlini, što ju tvori priekop širi od grada, koji se neposredno tiče Mose. Na tom se trgu, usried daščara i vozića, usried kupova povrća, naranača, lonaca, u hrpi piljarica i cincara, u rešetki, pokrivenoj hasurami i prnjami, diže kip Deziderija Erazma, te prve književne zvijezde rotterdamke; onoga Gerrita Gerritza. — latinsko bo si je ime poput svih velikih pisaca svoga vremena nadjenuo sam, — onoga Gerrita Gerritza, koji je svojim uzgojem, svojim slogom i misli, spadao k obitelji humanista i učenjaka talijanskih; onoga finoga pisca, duboka i neutrudiva u znanju i umienju. Čije se je ime pronosilo diljem čitave Evrope medju petnaestim i šestnaestim viekom, koga su obisipavali milostmi pape, slavili vladari; te izmed čijih se bezbrojnih djela, svih napisanih latinski, jošte čita djelo U slavu ludosti, posvećeno Tomi Moru. Taj mjedeni kip, podignut je g. 1622., a predočuje Erazma obučena u kožu, sa šubarum na glavi, sagnuta malko napried poput onoga, koji hodi, s debelom otvorenom knjigom u ruci, ko da čita. Na stalku je dvostruk napis, holandezki i latinski, koji ga nazivlje vir saeculi sui primarius i civis omnium praestantissimus. Pa uza svu tu gizdavu pohvalu ubogi je Erazmo, posadjen usried trga poput gradskog stražara, da ti ga je baš žao. Mislim da ne ima na svijetu drugoga kipa onakova književnika, za koji toli malo haju oni koji prolaze, koga toli

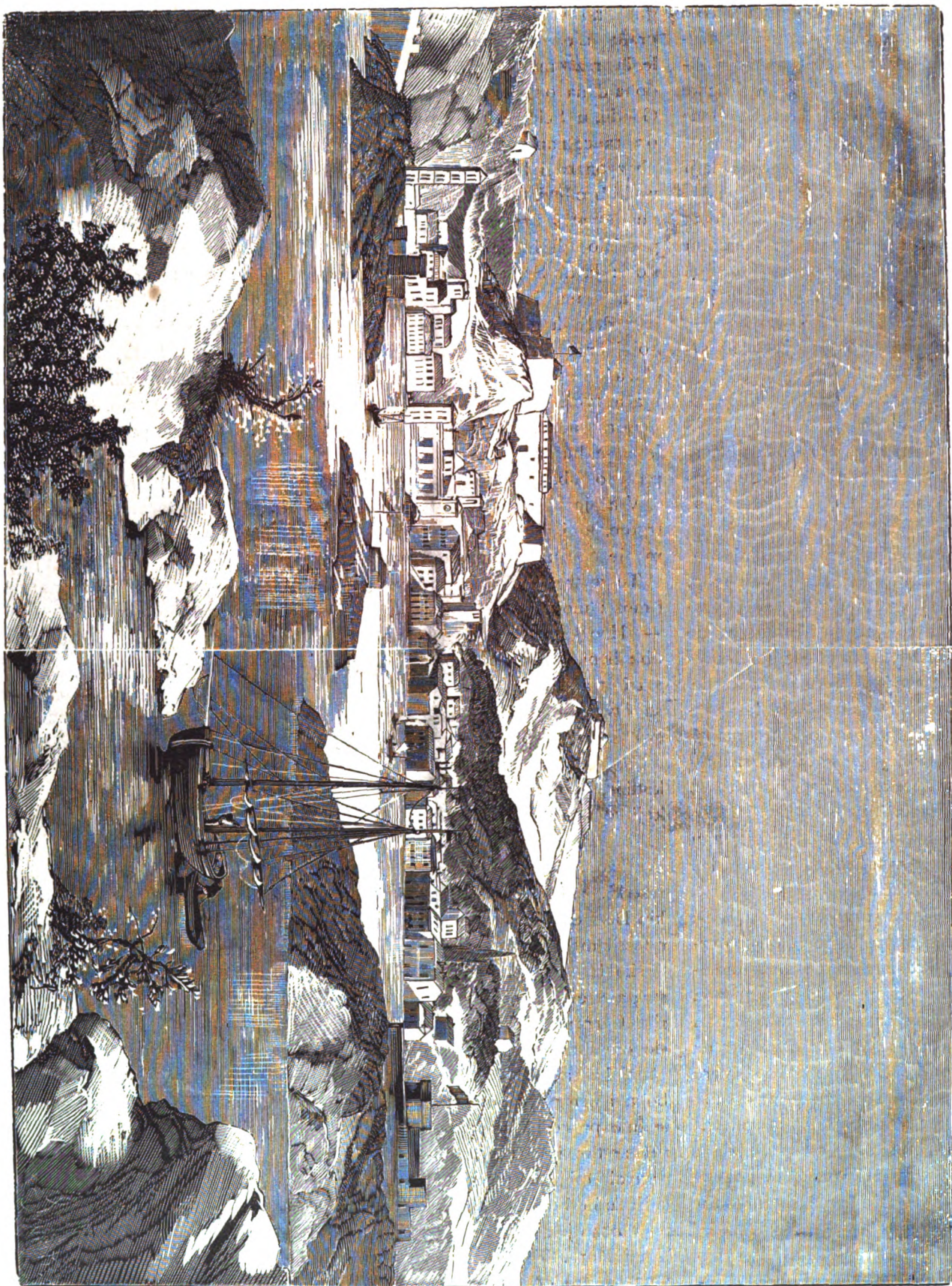
preziru oni koji ga okružuju, a sažaljuju oni, koji ga promatraju. Nu tko zna, možda je Erazmo, onako ostrouman filozof, kakov je bio, a mora da je još i sada, zadovoljan s tim zakutkom, tim većma, što mu nije daleko od kuće, ako ne vara predaja. U jednoj uličici, blizu trga, u zidu maljušne kuće, u kojoj je krčma, vidi se u izdubini mjedeni kipić, koji predočuje velikoga pisca, a pod izdubinom napis Haec est parva domus, magnus qua natus Erasmus, kojeg možda osam desetina Amsterdamljana nije nikad čitalo ni vidilo.

Blizu trga je stolna crkva, utemeljena prema koncu petnaestoga vieka, u doba propadanja ogivalnog¹⁾ graditeljstva. U ono doba bila je to katolička crkva posvećena sv. Lovri, a sad je prva protestantska crkva toga grada. Protestantizam, taj vandal vjerski, nahrupi u drevnu crkvu s kukom i s kistom, s kojim se bieli, te polupa, odlupi, sgrebe, zamaže, podere cjepidlačkim fanatizmom sve, što mu dodje do šaka krasna i sjajna pa ju obrati u sgradu голу, bielu, hladnu, kakov je morao biti u vrijeme krivih i lažnih bogova hram posvećen božici Dosadi. Ogromne orgulje, sastavljene od kakovih pet hiljada cievi, koje medju ostalimi glasovi proizvodjaju učinak jeke; nekoliko grobnica admiralâ, ukrašenih dugačkimi holandezkimi i latinskimi nadgrobnicami, sila klupa, po koji dječarac s klobukom na glavi, skup žena, glasno čavrljanje, u kutu starčić sa smotkom u ustijuh: drugo ne vidjeh. To bijaše prva protestantska crkva, u koju sam stupio te priznajem, da me se je dojmila neugodno, i ujedno malko turobno i sablažnjivo. Prisposdobih onu sliku opustošene crkve s veličajnim stolnimi crkvami po Italiji i Španjolskoj, gdje no se po stienah, rasvjetljenih blagim i tajinstvenim svjetlom srećaš s ljubkimi pogledi andjela i svetaca, koji nam pokazuju nebesa; gdje no vidiš toliko slika nevinosti, koji te razvedruju, toliko slika tuge, koje ti pomažu trpljeti, koje ti odahnjuju priegor, mir, sladkost oprosta, gdje no bogac bez kuće, bez kruha, odrinut od bogatčevih vratiju može moliti se medju mramorjem i zlatom, kao u kraljevskom dvoru, u kojem nije prezren, u sried sjaja i gizde, koja ga ne ponizuje, pače časti i tješi njegovu nevolju. S onimi stolnimi crkvami napokon, gdje no djeca m kleknusmo do svoje majke te prvi put osjetismo neku sladjanu sigurnost, da ćemo jednom s njom oživjeti u onih dubokih blakitnih prostorih, što ih vidiš nad našom glavom. Prisposdobljavajući onu crkvu s ovimi stolnimi crkvami, opazih, da sam i veći katolik, nego li mišljah, te očutih istinu onih Castellarovih rieči: — Dobro, jest, ja sam racionalac, nu kad bih jednom imao doći u krilo koje vjere, vratio bih se k onoj veličajnoj vjeri svojih otaca, a ne k toj turobnoj i goloj, koja mi razžalošćuje oči i srce.

S vrha zvonika vidiš jednim pogledom sav Rotterdam s njegovimi malenimi crvenimi i ostrimi krovovi, s njegovimi širokimi priekopi, s njegovimi brodovi medju kućami, a okolo čitavoga grada bezkrajnu i vrlo zelenu ravninu, izkrizanu priekopi, obsadjenu stabaljem, posutu vjetrenjačami. Podalje su sakrita sela usried

¹⁾ od franc. ogive-siljast luk. Op. prev.

Grad Hvar na istoimenom otoku.

Život ili smrt!

kupova zelenja, sela, koja ne pokazuju van vršak svojih zvonika. U taj par bijaše nebo vedro, te se je vidilo kako svjetlucaju vode Mose od Bois-le-Duc, pa gotovo ča do njezina ušća; razabiralo se zvonike Dordrechta, Leydena, Delfta, Haaga, Goude, nu s nijedne ni blizu ni daleko, brežuljka, humka, krivulje, koja bi prekinula ukočenu ravnu crtu obzorja. Bijaše kao sinje i nepomično more, na kojem zvonici predočivahu jarbole usidrenih brodova. Oko se je širilo po onoj neizmiornoj ravni, ko da odpočiva, a mene stade obuzimati prvi put ono neoznačivo čuvstvo, što ga udahnuje holandezko polje, koje nije ni turobnost, ni ugodnost, ni dosada, već smjesa svega toga

trojega, koja nas ondje drži nepomične, i ne znajući što gledamo i na što mislimo.

Na jednom me trzne čudna glasba, koje ne shvatih odmah, odakle dolazi. Bijahu zvonovi, koji zvonjahu neki napjev srebrenimi glasovi, koji udarahu, sad polagano, ko da se težkom mukom odkida jedan od drugog, sad se orijahu hrpimice, čudno se previjajući, čurličući, milozvučno klikćući; glasba, koja se poigravaše, puna hira, koja imadjaše nešta primitivna poput šarolika grada, kojim se razliégahu njezini glasovi poput jata ptica; pače tako se sudaraše sa značajem grada, da se činjaše njegovim naravskim glasom, odzivom drevnoga života onoga naroda, koji je zadavao posla moru,

samoći, kolibam, a u isti čas podticaše na smieh i diraše u srce. Iznenada glasba pre-stade, te odbiše ure. U isti mah drugi zvonici spuštahu u zrak druge napjeve, od kojih mi dospješe do ušiju tek najtanji glasovi, a svršivši napjeve, odzvonije ure, ko i prvi. Taj zračni koncerat, kako doznah kasnije, kad mi protumačiše i ustroj, opetuje se svake ure danju i noćju po svih zvonicih Holandije; i to su napjevi narodnih popjevaka, psalama, talijanskih i njemačkih opera. Tako u Holandiji ura pjeva, ko da kani odvratiti pamet od turobne misli na vrijeme koje bježi, pjeva o domovini, vjeri, ljubavi, nekim miloglasjem, koje nadkri-ljuje sve zemaljske glasove.

Kraj mora

Vozila se« tanko pjeva
Liepa Mara,
Bosonoga krajem mora
Čupke para.

Pod grlašcem puklo puce,
— Gle ti vraga! —
Gojnu grud joj val odsieva,
Lahor draga.

Po modrome tamo moru
Čamac plovi:
Kršno momče mrke kobi
Kanjee lovi.

Gleda momče liepu Maru,
Pjesmu sluša:
Za ljepotom duh mu čezne,
Hlepti duša.

Gladku niz hrid u to dievi
Skliznu noga:
Utaplja se. — Ajme, vapi,
Jeda l' koga?! —

Užas momku srce probi,
Tunju turi;
Na tanana vesla gjipi,
Hita k curi.

— Ne boj mi se, kliče, dievo,
Evo spasa! —
Skoči, Maru oko bujna
Hvata pasa.

Iz očita tu ju hrabro
Izniev groba,
Kô labudčad biela na hrid
Sjela oba.

Prestravljena bliedi Mara,
Drhće, preda;
Crnim okom ljubko, plaho
Nanj pogleda.

Pred njim stidno izažimlje
Mokra njedra,
Sunašce ih grije, suši
S neba vedra.

Ej ti bora, sunce žarko,
Sadji sada:
Grieva tvoga već ne treba
Krvca mlada.

Božanstvenim sad će plamom
Planut oni,
Cjelove im de ne broji,
Sadji, toni.

M. O.

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuh a č

P olovicom travnja 1881. odlučio se upravitelj Bilse na koncertni obhod kroz Njemačku. Prošav glasbeni taj sbor nekoliko gradova, te svagdje koncertujući neizmjernim uspjehom, dodje u Lipsko. Kritike, koje su doniele novine po-manjih gradova, nije naš Franjo spravlja po običaju svom, već je samo poslao jedno dvie, tri Lipske novine otcu, a gospodjica Ella pako poslala je Anki one Ber-linske novine, koje su pisale o umjetničkom tom obhodu. — Evo rečene recenzije u kratkom izvadku. —

»Leipziger Nachrichten« od 9. svibnja 1881. pisale su: »Kako se je moglo sigurnošću očekivati, po-sjećuju se koncerti glasbenoga sora kr. dvorskog upra-vitelja glasbe B. Bilse-a svake večeri sve više i više. Liepu prednost, da bude jedan od prvih, koji uvršćuje u svoj program velike i od krasnog učinka novitete, nije Bilse nikada dopustio, da mu prepornom učine, a postavi tako jedan od najpouzdanijih i najspremnijih posrednika najnovije literature, izvadjujući uzorno i majstorski takve glasbotvore, stekao si je ne malu slavu, da je gdje koji mladi talenat unapredio i gdje koje djelo, prije nepoznato, u javnost uveo. Svi ovi momenti osiguravaju mu u napred simpatije svih ljubitelja umjetnosti, te doprinášaju puno što on stiče svojemu sboru izvanredno i trajue priznanje. Glasbeni sbor sada sastoji od 65 članova, koji su većom stranom sami umjetnici. Soliste n. p., koji su se prekjueer ozvanjali, mogu se slobodno natjecati sa svojim poznatimi rivali. U Weniawskovoj fantaziji o Gounodovom »Faustu«, razvio je koncertmajstor gospodin Franjo Krežma takvu plemenitu i blagozvučnu punoću glasa, a u finalu takvu smjelu i pobjednu virtuošku hitrinu (virtuozitetu), da mu je čovjek morao bez ikakvog obzira pljeskati gromovito, bezkonačno i radostno itd.«

»Leipziger Intelligenz-Blatt« od 10. svibnja 1881. piše među ostalim: »Drugi koncert, upriličen po gosp. Bilseu sa svojim glasb. sborom kod Bonoranda,

bijaše kao i prvi put tako mnogobrojno posjećen, da nije ni jedno sjedalo ostalo prazno.... I ovaj put se je dokazalo, da sbor raspolaže bezprikornim ensemblom; razne kompozicije izvadjale su se točno i savršenom či-stoćom.... Kao osobiti majstor violine pokazao se je gosp. Franjo Krežma, koji raspolaže izvrstnom tehnikom, te koji bijaše odlikovan zasluženim gromovitim aplauzom...«

»Leipziger Tageblatt« od 11. svibnja piše: »Navala k jučerašnjem četvrtom koncertu Bilseove kapele tako je silovita bila, da se nije moglo dobiti ulaznice već nekoliko sati prije koncerta. Velika i mala dvorana, veranda, da, čak i prostorije garderobe natrpale su bile slušatelji. Sbor izkazao se je osobito s djeli od Webera, Liszta i Wagnera, od kojih je naročito najveći uspjeh steko po-slednji komad »Feuerzauber« iz opere »Walkur.« Kao solista izkazao se je glasoviti guslač gosp. Krežma, na-dalje gosp. Turpe, koji je i jučer posvjedočio čudnovatu vještinu na svom glasbalu (Cornet à Piston), i izvrstni klarinetista gosp. Kriens« itd.

Dopisnik Berliner Freie Presse pisao je u broju od 15. svibnja: »Bilo je žalibože samo pet koncerta, koje je upriličio gosp. B. Bilse, sa redovi i častmi odlikovani kr. i dvorski upravitelj glasbe, nu koji nadvisuje znatan broj drugih koncerta ove sezone. Već je dugo tomu, što je Bilse bio posljednji put u Lipskom, te nas je zato dvostruko iznenadilo neobično njegovo djelovanje. Strogi uzgoj, koji proviruje iz cielog organizma i koji se očuti u zajedničkom radu, osobito ono složno i exaktno glasbo-vanje gudaljaka, krasni onaj zvuk cievnih sviraljaka i i jezgroviti no nipošto brutalni ton medjenih sviraljaka predobio je odmah občinstvo. Nu pljeskanje naraslo je upravo do entuziasma, kada su se pojedini solisti pojavili, te se dokumentirali kao virtuozi prvoga reda. Guslače, kao što su gosp. Franjo Krežma i César Thomson, teško da će se naći usporedo u kojem orkestru. Onaj si je stekao neokrnjeno udivljenje sa svojim zablješćućim

zvukom i nepogriješivom tehnikom, ovaj pako sa svojimi Paganinievim majstorijama i velikom sigurnošću, kojom ih je izveo. Klarinetisti od vrtnoće gosp. Kriens-a, spadaju među riedkoće, kao što i gosp. Turpe, svirač korneta itd.«

Pravi cilj Bilseova putovanja bio je patentna izložba u Frankfurtu na Majni, kamo je Bilse po-van bio, da upriliči niz koncerta kroz dva mjeseca. Dvadesetoga svibnja davao je Bilseov glasbeni sbor prvi koncert u zgradi izložbe. Občinstvo je Bilse-a pozdravilo odušev-ljenjem, a slušajući našega Franju bilo je uzhićeno te mu je i izkazivalo od dana do dana sve više simpatije i odlikovanja. Svaki dan je sbor koncertovao u sgradi izložbe, gdje se je mnogo ljudstva sakupljalo, makar je i vrijeme bilo nepogodno t. j. kišovito i vrlo hladno. Franjo potužio se je nekoliko puta na veliki propuh u sgradi bojeći se prehlade, nu tomu je teško bilo odmoći u sgradi, pa su članovi mislili, da se budu nekako pri-učili na propuh, koji da im neće tada škoditi. Moguće da bi tako i bilo, da nije na večer 6. lipnja počeo studen vjetar puhati, usljed česa je propuh u sgradi postao upravo nesnosljivim. Kao što su svi članovi u fraku sjedili u glasbilištu tako je i naš Franjo, te makar su i ovi od zime drhtali, to ipak nisu tako jako propuhu izvrgnuti bili kao što on, koji je morao stajati bud kao solista, bud kao dirigent na uzvišenom mjestu.

Čim se koncert svršio, reče Franjo, da se mora kući žuriti, jer da ga jako trga u desnom uhu. Došav kući, dade si naložiti peč, te zavezav si glavu legne u krevet. U noći ga je uho sv: više i više boljelo, te je zato dao u jutro liečnika pozvati k sebi, da mu nešto prepíše proti uhoboli. Ovaj mu reče, da je to obična prehlada; neka se samo dobro pokrije i neka ostane cieli dan u krevetu. Naš Franjo učini, kako mu je bilo rečeno, ali bol je tako preuzela mah, da se je bolestnik po krevetu svijao. Opet slao je po liečnika, a ovaj mu sada, ordinir

tople obloge i bademovo ulje za uho, i reče mu, da pije čaj. Taj mu je liek toliko ublažio bol, da je mal ne cielu noć od 7. na 8. lipnja spavao, a kada ga je prije podne opet počelo trzati, obnovi obloge te popije dvie tri čaše čaja. Osjetiv sada, da mu je nešto bolje uze u krevetu čitati, a poslie podne je čak i ustao. Kako svaki dan, tako su i sada k njemu dolazili prijatelji i štovatelji njegovi. Među ostalimi dodje k Franji i odličan neki Rus, koji je u našega umjetnika upravo zaljubljen bio. U prijateljskom razgovoru reče ruski grof Franji: »Kada ozdravite, moliti ću Vas, da mi nešto hrvatskoga guslate, jer kako mi je pisao moj prijatelj, ruski konzul u Dubrovniku, da ste po Dalmaciji ljude začarali sa nekoliko hrvatskih komada. Ovdje u Frankfurtu nije dakako polje za slovjesku glasbu, pa zato ću Vas preliepo moliti, da mi ove komade gudite ili kod mene ili tuj kod vas.« Franju je veselilo, što se je dubrovački konzul njega sjetio na taj način, te reče grofu: »Ako ste toli željni, šta hrvatskoga od mene čuti, to mogu Vam odmah zaguditi najnoviju moju kompoziciju, da možete suditi, bi li se taj stil i Rusom milio. Istu sam kompoziciju napisao za gusle i glasovir, ali pošto sada prave prilike ne imam, da ju javno izvedem uz glasovir, to ću ju čim ozdravim i čim malo mira nadjem udesiti za orkestar, pa ću ju izvaditi valjda još u Frankfurtu — ne u Frankfurtu na Savi već na Majni — ako pako ne ovdje, to sigurno u Berlinu, čim se tamo vratim.« Rus ga zaklinjaše, da se sada gusala ne laća, jer da bi se moglo uzrujati time bolešno, a sada na pol već umireno uho, on pako da nebi htio ni za Boga primiti odgovornost na se, da bude on kriv, ako bi se bolest na gore krenula; radije da će doći u Berlin, pa čekati, ma i pol godine, dok dodje do rečenoga hrvatskoga komada. No naš Franjo nije se dao odvratiti od svoje namjere; uzme gusle i zamoli svoga prisutnoga druga Sch....a, neka ga na glasoviru*) prati, veleći da će mu guslanje po svoj prilici hasniti, osobito ako bi se pri tom malo uznojio. Vidivši grof, da Franjo ne zbija šalu, pograbi svoj šešir namjerom da se oprosti, samo da nebi Franjo guslao. Naš će umjetnik na to: »Stoji do Vaše volje, gospodine grofe, da me slušate ili ne, ali to bi prvi slučaj bio, da je tko od moga guslanja pobjegao.« Grof se nakloni tomu vještumu coupu te reče: »Vidim, da ste u svem majstor.« Naš Rus i još jedan gospodin, koji je tada kod Franje bio, slušahu najvećom pozornošću i diveći se neobičnim i krasnim hrvatskim zvukovom. Na svršetku komada reče Rus: »Nisam mislio, da su Hrvati zali tako vierno sačuvati tradiciju prave, stare ruske glasbe.« — »I kako su znali.« — primjetne Franjo, — »čekajte malo, sada ću Vam glasovirati nekoliko melodijah iz naše sbirke pučkih popievaka, da se o tom još bolje osvjeđočite« — pa ode ka glasoviru. Udirav 5—6 starijih napjeva, reče Rus: »Hvala Vam gospodine, sto puta hvala — ali vidim, da ste već malo nervoznim postali, te Vas zato molim, nemojte dalje glasovirati; škoditi će Vašem zdravlju.« — Franjo kao da se je iz sna probudio, reče tiho, no ganuto: »Da, da, dosta će biti« — zatvori glasovir, te spravi gusle.

Nisam nikako mogao doznati, jeli je hrv. komad kojeg je Rusu guslao, bilo ono Allegretto, od kojeg imademo samo skicu, ili je to bila kakva druga, nam nepoznata pieca, nu dosta tomu, mi znamo da iza toga nije Franjo nikada više primio gusle u ruke, niti je više sjeo ka glasoviru.

Drugi dan u jutro (9. lipnja) dodje Bilse k Franji u nadi, da mu je sada već bolje, buduć je čuo, da je jučer glasbovao, ali nada ga je iznevjerila: Franjo je cielu noć trpio strahovito, te je prana jutru dobio od same boli groznicu. Vidivši Bilse to, požuri se brže bolje, po liečnika, a ovaj izjavi, da se je u uhu stvorio pogibeljan absces, te da druge pomoći ne ima no čir razrezati, dotično uho operirati. Franjo se nešto zaplaši na rieči liečnikove, te ga upita vrlo ozbiljno: »Jeste li doktore, dobro promislio, šta to znači glasbeniku u uhu rezati, tako da mu možete možda sluh pokvariti ili mu ga ča za uvijek uništiti. Ja bo mislim, da na oba uha jednako dobro čujem, ali ipak nisam posvema siguran da li je tako, jer se u tom pogledu još nisam dao konsultirati.«**)

*) Znajući Franjo, da će dva tri mjeseca u Frankfurtu ostati, najmno si je odmah, čim je u taj grad došao, privatan stan i glasovir.

**) Da čitatelj bolje razumije, što je Franjo tim mislio, pripoviedat ću, što se je dogodilo tenoristu „...ung-u“,

»Ja vas, reče liečnik, niti ne mogu niti smijem siliti na operaciju, ali tada vam i nemogu jamčiti, da će bol skoro minuti. Promislite si dakle do sutra, prije nego što bi bolest na gore krenula.« — Jedva što je ovaj liečnik otišao, dodje Krežmin pravi liečnik. Kad Bilse ovomu reče, što je onaj rekao, odvrat liečnik: »Nemojte se ništa bojati, bol će prestati i bez operacije; kapljajte u uho bunikovo ulje i mravlina soliša (Chlor formyla), te će bol odmah popustiti.« I zbilja je tako bilo, a liečnik ostane skoro cieli dan i dobar dio noći kod njega, da ga dvori i tješi.

Krežminu je otcu već javljeno bilo, da Franjo u Frankfurtu leži bolestan, i da bi mu se uho moralo operirati, na što su se roditelji ne malo poplašili, te odmah preduzeli, da će se čim prije u Berlin preseliti. Oni bi se već 1. lipnja preselili bili, ali je otac Krežmin bolovao, te su zato opredielili, da ostave Zagreb istom 1. srpnja. Kako su u strahu lebdili dan i noć sbog Franje, ipak su se nešto umirili dobivši list od samoga Franje. Priobćujemo evo ovdje spomenuti list:

„Bockenheimer kod Frankfurta, dne 10. lipnja 1881. Dragi oče! Ciela stvar s doktorom nije bila tako opasna, kako sam mislio. Liečnik me je uvjerio, ili bolje rekući, on se nada, da ću se riešiti boli i bez najmanje operacije. Pa eto, sada sam održao pobjedu! Samo da je opet vieme nešto bolje; sad smo u lipnju, ja kurim peć i nosim zimski kaput, i to već počam od Duhova. — Sada se ne trebate više za me brinuti. Cielivam sve Vas. Franjo.

Sutra dan t. j. 11. lipnja pogorša mu se do večeri njegovo stanje tako, da je 12. u jutro Bilse više liečnika pozvao, da skupa sude, šta da se učini s bolešnikom. Liečnički sbor očitovao se je, da se ga ne može drugčije spasiti, van ako se čir u uhu operira, nu da ga zato treba prenieti u ženski samostan Diakonisa. Jedno i drugo bude učinjeno, ali prekasno; čir, mjesto da se je prama vani otvorio, izcurio je u mozag. Usljed toga dobio je upalu moždijana, a 13. na večer pao je u delirium, te nije više ni k sebi došao.

Kako sam prije iztaknuo, otac Franjin primio je list svoga sina 12. lipnja, list koji je umirio rodbinu i prijatelje, ali već 14. poslie podne u pet sati dodje brzojav, da tko od obitelji odmah u Frankfurt dodje, jer da je bolest Franje postala opasnom. Već u sedam sati odveze se otac brzovlakom, udariv preko Gradca, Beča, Linca i Passau-a u Frankfurt, kamo je prispio 16. lipnja (baš je Tielovo bilo) u podne. Na kolodvoru ga dočeka Bilse i obitelj mu, stari kipar Francez, kod koga je Franjo na stanju bio i gospodjica Ella, koja je malo prije iz Berlina bila došla. Krežma ih upita, kako je Franji, a oni mu odgovoriše: „Ta, doći ćemo skoro u grad, pa ćete sami vidjeti“. On ne nasluti ništa dobra, pa nije više pitao, nu nadu ipak nije bio sasma izgubio. Istom kada su kola pred samostanom stala, reče očajno: „Ne mojte me za Boga dalje mučiti, recite šta je?“ —

„Jučer t. j. 15. lipnja na večer u 10 sati izdahnuo je plemenitu dušu svoju“ odvratise mu.

Nisam u stanju da opišem čuvstva očevooga srдца, jer mi ruka drhće, te moram za čas izpustiti pero, da si suze otarem.

s kojim sam lično poznat bio. Tenorista liep i krasan mlad čovjek, sa velekrasnim grlom i izvrstnom tehnikom, distonirao je često puta; samo kada bi lievo uho začepio, intonirao je nešto bolje. Mladi neki liečnik, prijatelj njegov, učini mu zato predlog, neka si dade ono uho, na kojem krivo čuje, oglušiti, uvjeriv se prije, da li na drugom uhu muzikalno pravilno čuje. Tenorista pristade na takvo iztraživanje, a liečnik mu začepi desno uho gutaperkom, mećući na gutaperku jedno dva funta mehka voska, na ovo opet neku masu, tako, da mu je zamazao polovicu lica, pol glave i jedan dio vrata. Tada mu reče, neka pjeva melodiju, koju će on na glasoviru udirati. Naš tenorista zapjeva, ali takvom detonacijom, da je užasno bilo slušati. „Time je konstatirano“, — reče liečnik — da ti je lievo uho zlo ugodjeno, ako i desno uho bolje ugodbe ne ima, tada ti nije pomoći; hajde dakle, da zamot odstranimo od desna uha i da lievo začepimo“. — Kada je tim gotov bio, a pjevač zapjevao, intonirao je tako čisto, da ne možeš bolje. Na to mu liečnik probode dugom grbavom iglom bubnjić ili nakanjanjić lieva uha. . . . Od onoga dana nije tenorista nikada više distonirao, te je kasnije kroz više godina bio slavljani pjevač londonske opere.

Opazivši otac svoga mrtvoga sina, položena na postelji onako, kao kada je izdahnuo (jer opstice su ga tako htjele ostaviti, dok od njegovih tko ne dodje), pao je na koljena, te molio Boga, da mu pamet ne smuti, jer doma imade još troje djece i ženu, koji trebaju njegove pomoći. Tada poljubi svoga miloga sina, oprostivši se s njime za uvijek. Brzojav, što je poslao u Zagreb svojoj obitelji, glasio je:

„Umirite se, budite jaki, njega više ne ima, umro je 15. lipnja na večer u deset sati. Ako mi bude moguće donieti ću lješinu kući, uništen sam od boli“.

Još isti dan poslie podne, dao je otac u Frankfurtu štampati osmrtnice u njemačkom jeziku, te je iste i u Zagreb poslao. Sadržaj te osmrtnice glasi u hrvatskom prevodu ovako:

„Nedokučiva volja Božja pozvala je moga, u svom djelovanju i životu cvatućega i ljubljenoga sina

F r a n j u K r e ž m u ,
koncertmajstora koncertnoga glasb. sbora kr. dvorskoga
upravitelja glasbe B. Bilsea iz Berlina

poslie kratkog bolovanja dne 15. lipnja 1881., u Frankfurtu na Majni u bolji svijet.

Moguće je, da je sažaljenja vriedan ovaj gubitak u umjetničkih krugovih — ja izgubih u njem najboljega, najplemenitijega i najzahvalnijega sina.

Duboko ucviljeni otac“.

U Frankfurtu n/M i u Zagrebu, dne 16. lipnja 1881.

Čim se je u Zagrebu saznalo za brzojav, koji je stari Krežma poslao obitelji, pohitila su društva i pojedine osobe, da izkažu svoju sućut obitelji bud ustmeno bud pismeno, drugi su pako otcu u Frankfurt brzojavili. Od mnogih takovih brzojava navesti ću samo nekoje.

U Zagrebu 17. lipnja 1881.

„Duboko razcviljenim srcem stupamo pred Vas, da Vam doviknemo: držite se! držite se! nad neumoljivom sudbinom, koja nas je tako bolno dirnula i koja nas ošinula kao grom iz vedra neba. Strahovita je nesreća, koja je Vas i nas stigla. Iskrena bolna sućut svakoga hrvatskoga srca, neka Vam bude mala utjeha za taj ne nadoknadiivi gubitak. Pokoj duši našega nezaboravnoga Franja“.

Društvo »Kolo.«

U Zagrebu 17. lipnja 1881.

Primitite duboku moju sućut. Conte Buratti.

U Zadru 20 lipnja 1881.

Duboko ganut žalostnom vjesti izričem vam najsrdjačniju sućut. Hranilović, pukovnik.

Bologna, 21. lipnja 1881.

Vivement frappé par horrible nouvelle prière faire part tes parents ma profonde douleur lettre suivra.

Tonolla.

Obitelj u Zagrebu, ne dobivši od nikoga iz Frankfurta potanje vjesti, bila je u zdvojenju, te je slala brzojav za brzojavom, na svakoga, koji im je u Frankfurtu bio poznat, zaklinjući svakoga, neka im odgovori, kako je otcu i zašto ne piše. Na to sjedne stari Krežma, te joj napiše ovaj list:

U Frankfurtu u petak u jutro (17. lipnja).

Mili moji! Vi želite, da Vam sve obširno pišem? — Sada pisati! — — Otkuda da nasmažem rieči, da Vam izrazim čuvstvo razpucanoga oćinskoga srca? — — — O skućimo se skupa, da uzmognemo oplakivati kroz cie li život u zajednici smrt takvoga dragocijnoga sina, takvoga ljubeznoga brata.

Sudbina me je težko izkušala, te ću trebati mnogo duševne i tjelesne snage, da se uzdržim i ovdje na mjestu ne srušim; morati ću svu svoju pamet sabrati, da ne grišim i da se mogu pokoriti volji Nedokučivoga onom gorkom utjehom: Tako je imalo biti, a tako je dobro.

Pokoravajte se i Vi strašnoj toj kobi, te nastojte, da se utješite. Srednji član naše porodičke sveze odćepio se je, s jedne strane ostavio je roditelje, s druge strane sestre svoje, koje su ga toli žarko ljubile. Daj nam, Bože, snagu i pokornu volju, da se mi preostali možemo u ljubavi združiti i dotle se uzdržavati, dok nas nova kakva bol ne snadje!

U ponedjeljak na večer izgubio je svijest, u sriedu na večer u 10 sati bio je mrtav . . . mrtav! Ne znajući za sebe kroz ova dva dana, zvao je nas ipak po redu: majku, otca, Anku, Ljubicu, Micu pa i . . . Ellu. Tada se je umirio, te moleći u francezkom jeziku »otče na« (u kojem je jeziku i opatica molila), pošao je mirno i tiho onamo, gdje je vječni mir, gdje borbe i tuge ne ima. —

Rado bi ga doma imao, ali prevoz bi me stajao najmanje 1000 for., a ja mu ne mogu doprinijeti tu malu žrtvu. Možda će se mili naši zemljaci za to skrbiti?

Doći ću na skoro. — Budite jaki u ljubavi, u boli i u tuzi!

Posljednje, što je naš Franjo glasbovao, bile su hrvatske melodije, posljednje što je dne 12. lipnja u svoj troškovnik zabilježio, glasilo je: »siromaku dao milostinju 10 pfeniga«, a posljednje, što je govorio jedan sat prije smrti, bio je Otče Naš. Tko ne će pako svršetak njegova lista od 10. lipnja: »Sada se ne imate više za me brinuti«, nazvati nekim proricanjem? Pa koga da duboko ne dirnu ove riječi?...

U petak (17. lipnja) razparali su liečnici tijelo našega Franje, te konstatovali, da mu je zatiljak razmjerno jako velik, a jedna strana lubanje nešto slabija od druge i mjestimice suzračna, nu da bi mogao bio unatoč tomu dugo živjeti, kako to dokazuje analiza lubanje filozofa Immanuela Kanta, izvedena po C. Kupffer-u i F. Bessel-u. (Vidi »Archiv für Anthropologie« svez. XIII.)

Kako smo razabrali iz lista Franjina otca, čekao je, nebi li mu Zagrebčani ili Osječani u pomoć priskočili, da može svoga sina prenijeti u domovinu, jer sam nije u stanju bio, da namiri cijeli trošak prenosa, budući su mu opatice račun predložile od 300 maraka za tri dana njege, što su pogrebni troškovi iznašali do 600 maraka i što je liečnikom imao platiti do 300 maraka. Da je stari Krežma otu svoju pravednu želju — da mu sin doma bude zakopan — komu od nas priobćio, osvjedočen sam, da bi se bilo u Zagrebu, u prvi mah sveobće sućuti, moglo sabrati potrebitu svotu, ali tako nije nitko za to znao, te nije nitko takvo sabiranje poduzeo. Vidiš dakle otac, da iz Zagreba za sada pomoć ne dolazi, dao je svoga sina zakopati na Frankfurtskom groblju, i to istom u nedjelju 19. lipnja prije podne. Lies je bio s vienci sasma pokrit, jer je svaki član glasbenoga zbora dao po jedan vienc, a mnoge su vience darovali ostali Franjini štovatelji. Među svimi vienci najviše je u oči udario vienc Kola s dugom crvenom vrpcom i hrvatskim napisom. Otac Krežmin nije za taj vienc ništa ni znao, već ga je istom kod sprovoda opazio, kod kojega je tolikog obćinstva bilo, kao kada bi sahranjivali kojeg prvaka njemačkih pjesnika. Žalobna glasba izvedena od 12 pozauista — sami članovi Bilseova zbora — bila je velebna. Došavši sprovod na grob, preko kojeg je bila položena velika grana palme, obavi katolički sveštenik mrtvački obred, a tada progovori član zbora, gosp. Otto Schneider, ovo žalobno slovo: »Tko svoga prijatelja u smrti ne štije, nije ga u životu nikada ni zavriedio; tko ne osjeća kod posljednjega obhoda Onoga, s kojim je duže vremena u životu istom stazom koracao, da je ovaj posljednji obhod preran, mnogo preran: taj nije nikada u svom srcu oćutio, što je prijateljstvo, što je ljubav. — Kod tebe, prijatelju Krežma, stojeć i nad tvojim grobom, pojavljuju se u naših ćuvstvih utisci duše najvećom silom, te ćutimo mi svikolici gubitak, koji je prouzročio Tvoj razstanak, gubitak, koji nikakovo vrijeme, nikoji nenadan dogodjaj sasma nadomestiti ne može. I to zato ne, jer si Ti bio dobar drug, predobar ćovjek. — Kakve želje i kakve nade nisu se spajale s Tvojim životom? Kakvih ćina nije svijet od Tebe oćekivati mogao punim pravom? A sada na početku Tvog puta već prestaješ putovati! — Tvoje težnje bile su upravljene k najvišem, najsavršenijem ćilju, a sada Ti dovikuje vjećni zakon prirode: »Dotle a ne dalje!« Skoro da bih rekao: Sretan si Ti, jer si svoje svršio

Nemile već sudbe nećeš kušat zlobi;

ali to ne smijem da kažem, budući to nebi bila utjeha za razpucana srća Tvoje rodbine. Ako ima za nju utjehe, to može samo ta biti, da je evo Tvoj život pred svimi nami odriven kao neokaljan i neoskrvnjen, da je bolji dio Tvoga bića uskrsnuo kao feniks ptica iz pepela svoga tiela. Tugujućemu otcu pako dozivljem: Ako se je

sada razstao od njega onaj, ćije je oko s njim plakalo, ćija su se usta s njim smijala, ćija je ruka stiskavala ljubezno desnicu njegovu i ćije je srće u radosti i tuzi jednako kucalo: da i mi svi osjećamo neizmjernost gubitka koji je tebe zadesio, da i mi ćutimo predobro siloviti udarac, koji Ti je sudbina zadala. Po tom, što je nam pokojnik vriedio, može se prosuditi mjerilo za ono, što si istom Ti u njemu izgubio. Pokojnik je bio jedan od onih riedkih ljudih, koji smjelo mogu pitati, pogledavši daleko oko sebe: »Imam li neprijatelja?« — On ga nije imao; nije bilo ćovjeka, koji mu nije bio sklon; svaki ga je ljubio. svaki ga je štovao i to zato, jer je bio uzor u izvršivanju dužnosti. Često bolećljiv te umoren i satrven od napornog ućenja, osvanuo bi ipak na polju svoga djelovanja, pa ako je možda uslied pre-revnog, dā, požudnog izpunjivanja dužnosti prerano životom obraćunao, tad si je stekao nenavidljivu slavu: »Umro sam u svojem zvanju!« — Ovo je pako takodjer mala utjeha, jer onaj — o komu se može ovakova šta reći — nije mrtav, ma da je nas i tješno ostavio, jer ono za ćim je težio valjan ćovjek u boljih trenutkih svoga bitisanja, što je mislio i ućinio, biti će poticaćujući uzor u stvaranju novoga dobra, u proizvodjanju novih vrstnih ćina, te je samo onaj zavriedio uspomenu u potomstvu, kojega se ne može lahko ili nikako nadomjestiti, ma da se i nije iztaknuo djelovanjem, koje bi svijetu dalo drugi pravac.

Medju ovakove uzor ljude spadao si i Ti, koji si sada u tom tihom grobu. Blažen je pokojnik onaj, o kojem se samo dobro može sboriti, jer ćini njegovi djelovati će na ćovječanstvo i poslje njega. Spavaj dakle sladko Ti plemeniti i izabrani stvore! Nije nam bilo dopušteno da živimo s Tobom dulje u zajednici, pa makar i nam srće tuži, to se ipak skrušeno podvrgavamo onom, što je Višnja sila odlučila. Jer i

Nam sprema narav stan svog sred krila,

Kada ćića stignemo kraj,

Ona domovina nam je mila,

Ona je sreć i pravi raj.

Smrt je samo ljudske rieć i znam,

Smrti ne ima ni tu ni tam.

Spavaj sladko mili Franjo! — Sveobća ti majko zemljice primi na konak putnika! — Sveobća majko primi svoga sinka!

Novine, koje su doniele vjest o ovom sprovodu, tvrdile su, da je žalobno ovo slovo od velikog utiska bilo, te da su mnogi od prisutnih plakali. Najviše su medjutim žalost svoju još izrazili: gospodjica Ella i virtuozi Ysaye, koji su ravno iz Berlina k sprovodu došli. Gospodjica Ella poznavajući otca Franjina još od god. 1880, kada je on u Berlinu bio, oćitovala je sada njemu, što je njoj Franjo bio, te ga zamolila, neka joj dozvoli nazvati ga oćcem, budući je njezin otac i tako već prije nekoliko godina umro. Krežma dozvoli Elli, da ga zove oćcem, a Anku sestrom. Naša Anćica i Ella nepoznavajući jedna druge lićno, stupile su pismeno u intimno prijateljstvo. Ovo idealno prijateljstvo tim je više vriedno, što su se obe djevojke tekom vremena osvjedoćile, da je jedna druge vriedna i ravnopravna na temelju dobrote, srća, inteligencije, naobrazbe, genialnosti i što su — Franja jednako žarko ljubile i štovale.

Sažalenja nad ovim prevelikim gubitkom izrećena po domaćih naših novina: Viencu, Pozoru, Narod. Novina, Slovincu, Agram. Zeitung-u, Pućkom ućitelju i drugih, neću da ovdje navadjam, jer sudeć po tom, što su pisale o djelovanju Franje Krežme, scienim, da su smatrale njegovu smrt gubitkom celoga našega naroda, osobito pako za našu narodnu glasbu. Poznato je, kako se u nas znade javno žaliti i plakati, kada koji prvak umre, i to kroz punih 3—4 dana; poslje ni slovca više o njem. Jedino, što se kod takovih sgodah ućini jest to, da se za sprovod potroši 2—3000 for., ne brineć se, da li imadu zaostala

djeca šta, ili da će pokojnik dobiti kakav pristojni kamen na svoj grob. Dosta, što su se ljudi kod sprovoda nagleđali parade! August Šenoa još nije u arkadi, niti Lacko Mrazović, niti Josip Freudenreich, niti drugi, koji bi tamo spadali. U Zagrebu odlučuje, žalibože, još i u smrti, tko je u životu novaca imao, a tko ne.

Kako rekoh, neću preštampati, što su naše novine pisale, već ću ovdje samo dvie izvanjske novine navesti: Berlinski »Neue Musiker-Zeitung« od 24. lipnja 1881, i Bolonjski »Stella d'Italia«, takodjer od 24. lipnja. Prve pišu: »Koga neće žalost obuzeti, kada začuje, da je : lado, mnogo obećajuće ćovječje biće našlo brz, nenadan konac? — Ovo će ćuvstvo sigurno zaokupiti svakoga štioća ovoga lista, kada dozna, da je Franjo Krežma (od dvie godine prvi koncertmajstor Bilseova zbora) neoćekivano pao u narućaj smrti i to uslied ćira u uhu, koji otvoriv se, izlio se je mjesto prama vani, u mozag. Svaki, koji je ćitao izvještaje ovoga lista o Bilseovih koncertih, sjećati će se, na kojem je odlićnom mjestu uvijek spomenuto bilo ime pokojnikovo, kakav je vanredan violinista bio i kako je spadao medju najznamenitije talente sadanjega vremena. Pa istom u dobi od 19 godina ode onamo, odkuda se nitko ne vraća. ... Kako si je pokojnik znao steći ljubav i štovanje, posvjedoćilo je saućeće kod njegovoga pogreba, što bi obavljen u nedjelju 19. lipnja u Frankfurtu na Majni. Velićajna je bila povorka, koja se je micala kroz ulice grada, jer ne samo, da su prisustvovali pogrebu svi ćlanovi Bilseova orkestra, već i ćlanovi drugih korporacija; dapaće našli su se tuj i njegovi prijatelji i štovatelji iz Berlina i Charlottenburga. Prispićši na groblje, zsvira jedan dio Bilseova orkestra žalobnu glasbu, koja je bila od moćnoga utiska. Poslje molitve katolićkoga svećenika, stupi na otvorenu raku prijatelj pokojnikov, gosp. Otto Schneider, da se sjeti mrtvaca u srdaćnih i duhovitih riećih. Ganuće, koje je govornik izazvao svojim predajem, odsjevalo se je u sućnih oćijuh mal ne svijuh prisutnih, a govornik ne samo da je iznio, kao pokojnikov prijatelj, svojimi riećmi u pravo svjetlo dostojanstvo toga momenta, već si je time stekao i najveću našu zahvalnost. Na koncu žalobna slova zazvućše glasovi popievke »Es ist bestimmt in Gottes Rath«, te se je time tiho svršila ta velićajna svećanost. I mi kličemo: Franjo Krežma, pokoj ti duši! — Ti si bio izvrstan umjetnik, dobar i plemenit ćovjek!«

Bolonjski list piše: »Krežma. — One večeri bijahu prostorije drućtva »Felsinea« pune, natpane onog elegantnog i ljubeznog obćinstva, koje mi poznamo i ljubimo. Bijaše one večeri koncert s programom koli riedkim toli zanimivim. Svi umjetnićki krugovi Bolonije sastaše se tuj, gdje je ime — nam novo ime — dopriev do nas s velikom slavom, jošte povećalo privlaćljivost k onoj umjetnićkoj svetćanosti. Ono ime zabilježismo na ćelu ovih redaka. — Ime to razneslo se od ustiju do ustiju po ćitavoj Boloniji, kao što se razneslo po Rimu, Mljeticih, Turinu i svuda:

Franjo Krežma.

Zabave, koje je priredio u prostorijah našega licea i u kazalištu Brunetti, bijahu toli burnog i nezaboravljivog uspjeha, bijahu svetćanosti toli mile, da smo svi željeli, neka se opet povrate.

A sad je mrtav!

Imao je tek 19 godina, a bijaše kano uvijek ponos, utjeha i angjeo ljubavi svojoj obiteljji.

Navlastito njegova sestra Anka, to liepo i nesretno diete, izreće u navali strašne nesreće: »Koliko bol, koliko nesreću moram podnositi! Ja sam sve u njemu izgubila, pa ja jošte živim.«

Mi imademo da izpunimo jednu dužnost, a ta je, da plaćemo radi preranoga njegova gubitka, i da zabilježimo njegovo ime, koje će poviest prave umjetnosti upisati na neizbrisive svoje stranice: »Franjo Krežma.«

(Sliedi)

O ljubavi u pjesmi

Govorio na jednoj zabavi u Gospiću Bogdan Krčmarić

Što je ljubav? Vjetrić milen
Što se brati s pramalječem,
Cielivajuć igra s cviećem.
Što je ljubav? Vihar silen
Što se pod njim obaraju
Cvjet u vrtu, dub u gaju. —

Vako je definirao ljubav miljenik svih zaljubljenih, Stanko Vraz, a koliko vilinih mitnjaka prije i poslje njega ne zaigraše pjesme, toj divnoj božanskoj kćerki, što ju otac uda za sviet biedan, da po njemu svuda srećom radja i na otca sjeća; toj svetici, kojoj svatko dube hram u srcu; jer sva srca ljube, kako no veli P. Preradović. — Ta ljubav, veli taj hrv. Petrarka, »carstvo božje drži, ravna, cieli; ona uči majku grlit, umiljat se otcu; brata, sestru, prijatelje, znanice, redjati si okolo srdašca, ona stvara prijatelje, ona silno sve narode giblje, krune niše i prijestolja ziblje — ona srodna srca i pameti spaja jedan u plam žarke strasti, te im slast je vrhu svake slasti.« —

Jest, ljubav sadržaje zakon i proroke, život i pjesnike; jest, u ljubavi je i Hugo i Turgenjev i Shakespeare i Dante i Milton i Cicero; jest, u toj jednoj jeditoj riečci je svemir, raj, božanstvo. Jest, to je, kako no umjestno Preradović veli: »jedinica zvijezda na tom svijetu paklu mojem«; jest, ljubav je onaj stožer, što drži sviet, uzrok svega, što je bilo i što će biti, da ljubav je... ali tko da opiše ljubav, tko da joj spjeva odu dostojnu, dok ju je toliko sjajnih glava razmatralo, a ne razmotrilo, toliko ju vilinih mitnjaka pjevalo, pa ne opjevalo. —

U pjesmi je najizrazitije iztaknuta ljubav čovjeka prema ženi i obratno; ljubav prema prijateljem, djeci, otčebini i Bogu. —

Ljubav ljubi ono, što je liepo, što i oku godi i srcu i duši prija.

Djevojka je liepa, ako je »tanka a visoka«. Liepu djevojku pjeva pjesma evo ovako:

Crne oči ko dvie trnjnice
Obrvice s mora pijavice;
A obrazi dva djula rumena,
Bieli zubi, dva niza bisera,
Rujna usta, kutija šećera,
Rusa kosa, kita ibrišima,
Dva solufa, dva končala zlata...
Kada igra, kon' da paun šeće,
Kad govori, kon' da golub guće,
Kad se smije, kon' da sunce grije,
Kad pogleda, kano soko sivi. —

Ili:

De motri ju, ko jela ti je vita,
Na snježnom licu ružice joj cvatu
A svilni prami nalik su joj zlatu
U očima su joj nebesa skrta...

Ili:

Usta tvoja, rajske dveri
Na koje su iztrošeni
Svi mirisi i biseri...

Paša prigovara Muji, što se preveć na ašike daje; a on se izpričava:

Kakove su Fočanske djevojke,
Nabjele se i nabakame se,
A navuku srmu na obrve,
Kara-boju, na sila-solufe,
Pa zataknu ruke u džepove,
Pa se šeću, po sokaku mlade,
I ti bi se pašo prevario,
I ti bi im obljudio lice! —

A koji Homer da divnije izrazi snagu djevojačkih očijuh neg' li hrv. narodna pjesma, kad veli, da je »okom Travnika zapalila«? —

A tko da nabroji, kako svi pjesnici svoje zlato opjevaju, kako joj svako milje pod noge bacaju. — Ta bog Brahma je radio milion ljeta dok iz čara ljepotica svojih »nam ljepotu, sebi slavu sazda«. — Sam Kamo, vience joj na grudi polaže, gdje se prijesto podiže miline, »divne dojke u divne djevojke«. — Pet striela je imao Kamo. Jednu je hitio nebu u

visine, drugu zemlji u dubine, treću u pakao, a »one dvie, znamo kud je djeo Kamo, čarne oči kad joj sagledamo«. —

Nije ono sunce, veli Rami, persijski pjesnik, neg u plavom ogledalu, ogleda se lice tvoje; zvijezde su rupe, što ih angjeli buše, da se tebe nagledaju, a mladi mjesec? — »To se nebo noktom grebe, što u sebi ima raja, a u raju nema tebe«. —

Mirza Šafi, nemože svoje Zulejke ni angjelima u raju ni ružama ni suncu sravniti, jer su u angjela grudi ledene, pod ružom bodlje skrivene, a sunce oblak prikrije, a Zulejka?

»Bodlje nema, toplo ljubi, sjajna je,
Nikom drugom, samo sebi ravna je.«

I junak, ako će biti liep mora biti visok, oči žarke munje; mrki brci su obično pali po tokama, pa se sjaju toke kroz brkove, kao mjesec kroz jelove grane. Odielo dakako mora biti po izbor, konj dobar, pa je junak savršen. Mlad junak je obično: »liep kao djevojka, podbila ga mrka naustnica«. —

Ili:

Ive li je, sunce li je,
Uzda li je, zlato li je,
Sedlo li je, srebro li je?! —

Ili:

Mili Bože, divan junak,
Na njem zlato, na njem svila,
Kad prek' polja, čudi mu se
Iz oblaka tanka vila;
Kad kroz selo, čudi mu se
Krasno jato djevojčica;
Kad kroz goru, čudi mu se
Suri oro, gorska tica. —

Pa ljepota čini čudesa na svijetu. Pripovjeda se, da je jedna divor-moma, biesna tigra ukrotila, te da se je pred njom previjao kako no janješće. Ali ljepota ukroćuje i silne junake, koji nemaju straha ni od puške ni sablje ni od samoga pakla. Oni klecaju, oni poniču pred divnim pogledom, oni venu pred jednim smieškom rujnih ustanaca, oni dobrovoljno pružaju ruke na okove boginji u slici djevojke. ... Zaljubljeni su. Ali neka govori pjesma:

Oj djevojko, selen velen
Neuzvijaj obrvama,
Nezadaj jad momcima,
I meni si jad zadala:
Konja vodim, pjeske hodim
Čizme nosim, a bos hodim
Hljeba nosim, a gladan sam,
Vodu gazim, a žedan sam.

Ili:

Oj djevojko dušice,
Sapni puce pod grlom,
Da se grlo nebieli,
Da me srce neboli...

Ili:

Kako me je ljepotom zaniela,
Oko mene s' polje okrenulo,
I za pojas svetlo oružje. —

Primorac sjetno pjeva:

Volil bi je razpasati,
Neg' li s carem večerati. —
Volil bi je obljuditi,
Neg' li carev vezir biti. —

Pjesnik se boji, da mu sunce ljubi dragu Zulejmu i da će joj pasti u krilo; al neka padne, tamo je dosta suza njegovih, u kojih bi se sunce utopilo. Pjesnik svojimi uzdisaji nebo kreće, pa veli dragoj: »I ti s' nebo i tebe će.« Perzijanac Nedjati kaže, da je išao na ljubavi moru biser brati, pa se je u tomu moru utopio, na ljubavi ognju išao se igrati, pa ga je taj oganj izgorio. I nebo se, veli pjesma, ne riesi sobom, nego od sunca uresa čeka; tako i momku se srce resi dragom svojom. Pjesnik se čudi, kako nožice onako male mogu tolikih zadati vaju, ručice onako male onolikih jada; čudi se, kako one divne ustne bez poljubca žive; čudi se, kako gledajući one čarne oči, već davno poludio nije. —

I djevojku očara ljepota junačka, što se ponajveć opaža u narodnoj pjesmi:

Da bi znala, da bi tvoja bila
Šikom bi se opasala
Da bi tanja bila...

Ili:

Podkovice moje, od suhoga zlata,
Neka te mi gazit za kim godir blata,
Za nijednim drugim, neg za mojim milim
Kuda mili hodi, tu ružmarin rodi. —

Djevojka da je karamfil najvolila bi cvasti dragom pod prozorom: »Kad joj dragi ide spati, karamfil će mirisati.«

Kojom divnom domišljatošću kune djevojka dragoga u narodnoj pjesmi:

Tamnica mu moja njedra bila,
Sindžir gvozdje, biele ruke moje. —

Kako li dragostno, draga dragoga opominje:

Sve se ljubi, a vrijeme ne gubi;
A ti zlato, neljubljeno drago,
Vrijeme gubiš, a mene ne ljubiš. —

Draga bi pjevala, ali joj je »dragog zaboljela glava«

»Pa će čuti, te će zažaliti,
I reći će, da nehajem zanj' ga;
A ja hajem i dušicu dajem. —
Kud god hodim na srcu ga nosim,
Kao mati čedo premaleno. —

Fatima djevojka piše Tadiji od mora:

»Oj Tadijo, draži od sunašca,
Oj Tadijo, draži od očiju,
Bil' mi moga' na večeru doći! —

Židovica ljubi hajduka Žeravinu, jer:

»njoj se mile, brci vrani,
Hajdučko mu, žarko oko,
Obrazi mu milovani...
Vinu k njem se, vitim tielom,
Pa mu ljubi pusta usta,
Pa mu reda kosu čelom.

Kad dodje doba ljubiti se mora, jer je ljubav žiće, pa ljubav dodje iznenada, kao nehotice:

Kad pogleda crnijem očima
Prostrieli u srce djevojku. —

Kad su dvoje zaljubljeni, tad su jedno drugomu biser, zlato, angjeo, vila, sunce, nebo, raj; draži su si od otca i majke, brata i sestre, ruka junačka mekša je od dušeka, djevojka bi se rad pretvoriti karamfiljem, golubicom, a momak biserom, ribom, pa i buhom kad bi mogao med očima ljeto ljetovati, u njedrima zimu zimovati. — To je doba poezije, slasti, užitka, tuge, suza, pjesme, goropadi, nestanosti, to je doba neopisiva. doba za koje mladi žele, da čim brže prodje. Oni koji su preživjeli tu dobu, sjećaju je se nekim milinjem i uzhitom i u najdrevnijoj starosti. Jest, oni se sjećaju, kako su jedva čekali, da prodje doba uzdisanja, kad su dragu s pjesnikom na mejdan pozvali:

Oj djevojko, ajde amo,
Tko je junak da vidimo,
Da se malko pohrvamo,
Rvajuci izljubimo,
Da taj sladki bojak traje,
Dok nam samrt sudjena je...

Pjesnici se hvale, da jedino oni strastveno, žarko i vjerno ljubiti znadu:

»Pjesnik jak je razigrati
Žive želje, liepe nade;
Pjesnik umje carevati,
Drugi dvorit gdje ne znade.
Pjesnik snagom vilenjaka,
Dosiže si čar s nebesa,
Od suza si djevojaka,
Biser stvaru, divna kriesa.
Pjesnik sunce sa nebesa
U njedra si dragoj meće;
Njoj u krilo zvijezde stresu,
A od duge pas joj spleće. —

Ljubav je dvojaka: vjerna i nevjerna. Draga za dragim od žalosti umire, riva nože u srdašce, ako ju hoće dati za nedraga, skače za njim u jezero, kad ga je kletnik ban na dno odvukao, pa viče: »Kleti bane za Boga, daj mi moga dragoga!« Ban im se smiluje, posadi jih na brieg, pa kaže: »Sila, vjerne ljubavi, ovaj put vas izbavi!« —

*) Zmaj Jovan: »Iztočni biser«. —

Vila mami mladića svakojakimi māmami, daje mu vječnu mladost, ljepotu, bogatstvo, samo da zaboravi svoju Milicu, a da nju ljubi. — Al on odgovara: „Oj Milice, oj dušo moja, oj!“ Daje mu kupu zabitljive vode, on zaboravi sve, al ipak pjeva: „Oj Milice, oj dušo moja, oj!“ Rine mu nož u srce, al on i umirući šapće: „Oj Milice, oj dušo moja, oj!“ — Pa kad djevojka za svojim dragim od žalosti umre, sadi joj vila na grob cvietak bosioaka, koj je iznikao preko noći iz srca mladičeva. Iz groba glasak sbori, a bosiljak mu odžubori: „Oj Milice, oj draga dušo, oj!“

Ali znade ljubav biti i nestalna. Evo neka govori pjesma:

Večer ljubi, uzet ću te dušo,
Kad u jutro: Čekaj do pol dana;
U pol dana: Neda mi te nana.

Vila momku prigovara, što ne vodi luče obljubljeno, a on se izgovara:

Luda li si, prebijela vilo!
Da sam svaku doma dovodio,
Tri bih sela do sad naselio.

Ili:

Ako sam je kada poljubio,
Niesam lica na ustih odnio...

I djevojke znadu biti nevjerne i zadati momcima tuge i patnje, no ponajveć nekrivi momak djevojke, nego onoga, tko ju je preoteo:

»Ne otmi je, moj po bogu brate,
Sama mi se sablja vadi na te!»

Evo kako Niemčić opominje mladiće:

Da mladići znadu
Što su crne oči,
Išli bi im s puta
U sred tamne noći!
Da mladići znadu
Što su krasne žene,
Slušali bi, al' ipak
Ne sliedili mene! —

Persijski pjesnik moli dragu, da ga brže pali i mori, da se od njega pepeo stvori, jer

»Če bar tako
Izbjeći pako;
Pošto pepó veće
Goriet neće. —

Vjerna ljubav svršuje ili ženitbom, ili smrću jednoga ili obojice. Nevjernu ljubav proklinju djevojke:

„Kako kune, do neba se čuje;
Kad uzdahne, zemlja se zatrese;
Kad zaplače i Bogu je žao.“

Umjetna pjesma pjeva prijatelje, narodna pobratime, odnosno posestrime. U stvari je to jedno. Pobratim za pobratima krv prolijeva, glavu gubi, ljubav žrtvuje. Pravi pobratimi, prijatelji, skladaju se bolje, nego braća, pa i u nevolji voli zvati pobratima, nego li brata. — Marko Kraljević ima posestrimu vilu, vjernu pratilicu, svjetovalicu, vidalicu rana. Kosančić Ivan govori Kosovki djevojki:

Moli Boga, draga dušo moja,
Moli Boga, da se natrag vratim
Iz tabora čestitoga kneza;
Uzet ću te za Milana moga,
Za Milana Bogom pobratima.

Niemčić se tuži, da su pravi prijatelji vrlo riedki, riedki kao ptičije mlieko, il crvene svrake; nu valjda se je namjerio na stanovitu svojtu ljudu u Hrvatskoj, kojoj ništa nije sveto, osim trbuha, a inače u Hrvata pobratinstvo više je nego bratinstvo. Dao Bog, uzdržala se ta liepa kriepost i u buduće kroz sva vremena.

Najsnažnija i najčistija jest ljubav roditelja prema svojoj djeci. Nadje se hrdja, koja iznevjeri ljubav, koja proda otačbinu, ali svoje mlade i vučica ljubi. Iznimke, koje se nadju, da vlastito čedo ne ljube, ne mogu se nazvati imenom čovjeka, nē, niti imenom živine. Takove bo su izpod živine. Takovim je izumrla u srcu ona čista sreća:

»S koje majci uz zibku je dato,
Zaboravit na sve blago ino,
I misliti na jedno jedino,
Na čedo si materino zlato.

Kako majka svomu čedu tepa, evo neka reče pjesma:

Pasti, buji, moje gondže malo,
S neba si mi u koljevku palo,
Zamirisa mirom miloduva,
Snijaj čedo, tebe majka čuva.

Koliko divnih nada ne stavlja majka u svoje nevinašce:

Rasti brže, nado materina,
Buji brže, moj plamene živi!
Već ti babo, za boj konja sprema,
Već on brusi sablju demeskinju;
Ali još te pratioca nema,
Da ga prati po razboju sinju.
Ali još te nema osvetnika,
Rasti brže, osvetniče mali,
Da nam sine sunce sa zrenika,
Da se bieda sa Hrvatske svali! —

Eto, ljubeći majka svoje gondže malo, uči ga ljubiti i otačbinu, od koje nam ne ima ništa uzvišenijega ni milijega na svijetu. „Otačbina je, veli učeni Talijan, najsavršenije oživotvorenje prava, najčistije obistinenje dužnosti, te nebojeći se prigovornika, dodat ću ja, najviša formula, u kojoj se sadržaju sve znanosti moralne i pravne. Jest, uzvišenijega, svetijega ničega si ja na svijetu ne mogu pomisliti od otačbine „dobre majke, svakom dobru sinku tog imena, svetih osjećaja“.

Pjesnik veli:

»Rod i narod leti,
Po srcu i po pameti,
Za koga je jednak' sladko,
I živjeti i umrieti.«

A Crnogorac za svoju otačbinu:

»Kad je njojzi samo stega,
Živ bi za nju u grob lega;
A nekmoli pao nebi,
Kad bi bilo u potrebi...«

Kojim ponosom ustaša svoju ljubav tješi:

»Domovine kog žarko sunce grije,
I' kakvo ti si, k tom osvete pako
U srcu nosi, tomu zima nije.«

Antun Niemčić, kad nema ništa ostaviti svojoj otačbini, moli valove, da bar zadnji cjelov miloj zemlji ponesu.

Koli ljubko iza povratka iz tudjine, pozdravlja majku otačbinu P. P.:

»Mila zemljo! da te svojim grudim,
Pritisnuti mogu kako žudim,
Zagrlit te, oj da imam vlast,
Srce bi ti izjavilo bilom,
Neizrečnu na tvom krilu milom,
Koju sada, opet kušam slast! —

Kako li gromko poziva mladjan pjesnik braću, da kite otačbinu:

Lovore amo, pôme mironosne,
Ovjenčat glavu mučenici treba,
Podignut nam je slavoluke poči,
Zapalit kriese, da plamte do neba,
I čin da majci ljubav posvjedoči!

Pa kako joj se dalje umiljuje:

Što ikom drago, ti nam vriediš više,

Sinovom ti si, bogomolja sveta,
Jedinoj tebi svaka duša diše,
Ti naših žudnja jedina si meta! —

Kako očajano jadikuje pjesnik radi jada i robstva otačbine:

Sa tebe su strgli kraljevsko odielo,
Izraunili tvoje božanstveno tielo,
Robinja si tužna, mučenica prava
Izdajom i zlobom svezali ti ruke,
Stvorili te žrtvom sebičnosti puke;
Al te moje srce ipak obožava!

U svako doba bijaše junaka, koji svojoj majci činom ljubav posvjedočiše. Leonida je veseo, da može braniti u hladu dušmanskih strielica s malom četom Termophile, pa kad crna guja, Efiates, izdade svoju otačbinu, Leonida za nju veselo i umire. Junački Numančani voliše, nakon 10 godišnje borbe gladom u tjesnac utjerani jedan drugoga pojesti, nego robovati, nego li svoju majku u negvah gledati.

Viteške Kartazkinje postaviše svoje svilene prame, tu krunu ljepote ženske, na žrtvenik svoje otačbine. Pregalac Scaevola ne plaši se vrći ruku u oganj, da dokaže, koliko mu je mila otačbina. A sjećajte se u nas Ljutovida, Hrvoje, Zrinovića, Frankopana, Obilića i drugih stotinu osvietljenih lica?....

Sjećajte se na ona „dva ponosna diva, kano zvijezde dvije, al tek krvnik manu, pa junaka nije“; kojih sokol pjesniku prišapćuje:

Tuj u njinoj krvi, zamoćih si krila,
Nad oblake, višja pognala me sila,
Nad Hrvatskom stadoh, spustih do tri kapi
Njine svete krvi, nek u nebo vapi...
I zacvilih grozno, ko što cvili slota:
Oj Hrvati, znajte, Vaša krv je ota!

Doklen je u koga naroda, u koje otačbine sinova, koji rado svoj život daju „miloj majci otačbini, otačbini svome raju“ to joj svakojaki triesi nahuditi neće.

»U slozi je ljudska sila,
U ljubavi, božja, veća,
U sdruženju obieh pako,
Svakom društvu, svaka sreća...«

Ove predivne rieči našega neumrloga Petra morao bi svaki hrvatski sin, svaka hrvatska kći, na dan, bar tri put očitati, pa etičkom snagom težiti za ljubavlju čistom, za ljubavlju nesebičnom, za ljubavlju pjesnikovom, kojom će obuhvaćati sav svoj rod, svoju milu majku otačbinu.

Pokazasmo, da je ljubav otačbine najsavršenija i razbujali se ota u srcu našem i uzraste, tad eto ljubavi i u kući i u braku i k djeci i prijateljem. Kad nam ciela otačbina bude ljubavi tvorom, crkva božja divno podnebesje i tamjan-miris čistih, ljubećih se uzdisaja, tad smo zapjevali odu dostojnu stvoritelju Boga, odu, prema kojoj Ambrozijeva, Preradovičeva i svih drugih pjesnika, nisu nego slabi jecaji. Tad ćemo moći složno za-grmiti, da se uzlelija i gora i more:

»Lovore amo, pôme mironosne,
Ovjenčat glavu mučenici treba;
Podignut nam je slavoluke poči,
Zapalit kriese, da plamte do neba,
I čin da majci ljubav posvjedoči!«

A dotlen, metni svak darak po mogućnosti na žrtvenik svoje otačbine, izpuni svak svoje sinovsko držanstvo, pa

„Nerodjeno, rodit će se,
Ustat, sveto pravo!“

KNJIŽEVNOST

— *Zaravoslovje djeteta*, napisao dr. Viktor Gjurokovečki. I. dio: o hrani djeteta u prvoj godini. U Zagrebu, naklada knjižare Mučnjaka i Senftlebens 1883. Str. 78. u osmini. Ciena 50 novč.

Gosp. dr. Gjurokovečki napisao je baš potrebno djelo, koje će biti, bez dvojbe, od velike koristi našem narodu. Vriedni liečnik tumači u prvom poglavlju vrlo jasno razliku, koja je između želudca djeteta i želudca odrasla čovjeka, te dolazi do posve naravna zaključka, da želudac u djeteta ne može primati nego li lahku tekuću hranu. Drugo je poglavje od najveće važnosti. Tuj preporuča pisac svakoj majci, da je najbolje, da sama doji svoje čedo, a ono što veli, to on i bistro i shvatljivo dokazuje toplimi riečmi. Treće poglavje posvećeno je dojkinjam. Dr. Gjurokovečki odsudjuje potpunom pravom i dubokim osvjedočenjem onaj ružni običaj, da majke povjeravaju svoju djecu tuđim ženama, te valja, da mu svako bude zahvalan, što je onako odriješito ožigosao tu našu veliku ranu. U istom poglavlju dr. Gjurokovečki obraća se na bogataše i zaklinje ih, da se pobrine za dojkinjino diete, koje možda strada s nestašice mlika, dok mu majka mora doći gospodsko čedo, dok ona prodaje, ono što je njegovo, za nekoliko for. mjesečno. Četvrto poglavje pisano je vrlo jasno, nu sam predmet nije takov, da ga uzmogne svaka majka shvatiti. Gospod. pisac razlaže kritički razne metode umjetne odhranbe, te ovako zaključuje: „Nu sastaviti tekućinu, koja bi i glede kakvoće svojih sastojina jednaka bila majčinom mlieku, bit će uvijek nemoguće, jer organska narav radi sasama različito i drugim silami, nego li u našoj vlasti nalazeća se organska kemija“. Mi se poduno slažemo s g. piscem, što je ovako zaključio svoje temeljito razlaganje. Kemija ugljičnih slučevina je postigla, u istinu, u zadnje vrijeme najsajnije rezultate na polju kemičke sinteze, nu mi ne vjerujemo, da nam može znanost pružiti onakvo mlieko kakvim nas je majka zadojila. Na radost učenjakâ mnoge tajne tajinstvene prirode obavite su jošte gustom koprenom. Ta zar ne bi li bilo dosadno na svijetu, da je već znanost sve otkrila i razjasnila?

Mi se radujemo g. piscu na liepom uspjehu, te se nadamo, da će njegovo djelo uroditi dobrim plodom. Jezik mu baš nije proniknut čistim duhom hrvatskoga jezika, nu gosp. pisac mogao bi uzkliknuti kritičarom: ej gospodo, onaj od vas tko misli, da je savršen u tom pogledu, neka slobodno baci u mene kamen!

Mi toplo preporučamo ovo djelo svim onim dobrim i plemenitim majkama, koje doje same svoju djecu, ili koje barem nadziraju često i zabrinuto dojkinje svoje djece. Još toplije preporučamo ovo djelo onim riedkim imućnim i okrutnim majkama, koje šiljaju svoju djecu na ladanje, u seljačke kućarice, majkama koje ne očute potrebe ni svake pol godine da zagrlje svoje čedo i da ga obasipaju cjelovi. Grozno je i pomisliti, da ima majka, koje se mogu mirne duše razstati sa svojim djetetom, da ih ovo ne smeta svojim malimi ručicama, kad se ogledavaju u velikom zrcalu prije nego li će pobjedonosno stupiti u koju plesaonu, gdje ih ne omamljuje dječinski smieh i plač već sladki šapat.

U ovom djelu naći će prekrasnih naputaka i one prve, dobre, majke, koje su prava dika svakom čestitom ljudskom društvu, pa i ove potonje, koje su mu na sramotu i sablazan.

— *Zmaj Jovan Jovanović* izpjevao je krasnu pjesmu »Šta se čuje?«, koja je nedavno izašla u njegovom listu »Starmali«. Proslavljeni srbski pjesnik poziva Srbe u svojoj pjesmi, da zaborave na sve one nesretne razmirice s bratskim narodom, te veli: »Hrvat se ne bori da što otme kome, Čuva sveti oganj na ognjištu svome«. Mi držimo, da je pjesma velikoga Zmaja razblažila svako hrvatsko srce. Evo pjesme:

Šta se čuje?

Šta se ono čuje iz Zagreba grada?
Ne čuje se dobro gdje god pravda strada.

A šta li se čuje sa Peštanska globa?
Ne čuje se dobro gdje slepilo proba
Igrati se pusto žeravicom živom,
Ugovore gazit' na svom putu krivom,
Znamo mi to dobro kako se rakâmi:
»Hrvati su slabi kad ostanu sami«.
I glas jedan srpski prevari se, kliče:
»Ta hrvatska borba Srba se ne tiče.«
(Glas je ovaj samo trenut bola kren'o, —
Al to nebi bilo srpski ni pošteno).

Na Hrvata s' dižu laže i kleveti,
A to samo zato da mu s' lakše prieti;
Na Hrvata dižu verige i mrežu,
Il da ga ulove ili da ga vežu;
Juče bila pretnja a hajka već danas,
A pri ovoj hajci računaju na nas,
Na uvrede one, bole srpskog roda, —
Ali stan'te malo, krv još nije voda.

Koprenu mi dajte, da pokrijem njome
Sve što nije bratsko u narodu tome,
A istina stara da s' pokaže jača:
U nevolji znat ćeš, koji su ti braća.

Hrvat se ne bori da što otme kome, —
Čuva sveti oganj na ognjištu svome,
I dok tako čini, u najtežih dani
I Bog je i pravda na njegovoj strani.
A kuda će Srbin? — Zar on da se daje
Putu, na kom nema ni Boga ni pravde.

Šta se nama pati, to mi Srbi znamo,
A taj ponos neda, da primimo dara
Koji braću našu hoće da obara.
Hrvati su danas na odporu čisti,
A nevoljom njihovom ko bi da s' koristi,
Taj bi drag i mio hajkačima bio,
— Ali bi poštenje srpsko pogazio.

Trgujući židski rana se ne vida;
Na poštenju samo budućnost se zida,
Danaske nam braća na prelomu pate,
Teško im je reći: pomozi nam brate!
Al mi razumemo i ko zbori nemo, —
Budućnosti našoj mi to dugujemo.

Za to Srbi čujte, čvrsto stojte sada
Na braniku, gdje je i zakon i pravda!
Ojačajte snagu patnika Hrvata,
Neka zna, da ima u nevolji brata;
Nek se jednom vidi, kakva j' sloga blago
A oni će poslie — kako im god drago.

Utješljivi zvuci Zmajeve lire našli su svoj odsjek u srcu našega pjesnika Augusta Harambašića, koji se je odmah odazvao neumrlomu pjesniku sljedećom pjesmom:

Hvala tebi, starče, na tom bratskom glasu,
Ti ko prorok kažeš pute k našem spasu.

Nek zašuti mržnja, nek umine zloba,
Pružimo si ruke, al ne preko groba,
U koj bi nas rado pokopali žive,
Rad nesloge naše svemu zlu si krive.

Znamo i mi dobro, kad nas stisnu čami:
Propadosmo biedni, ostanel'mo sami!
I nas ljuto boli radost bratskog druga,
Dok nas mori krivda, dok nas mori tuga,
A ta tužna radost zavedena brata
Od nepravde težje srca nam se hvata.

Al ti pravo veliš: krv još nije voda,
A bar mi smo jedni sinci jednog roda!
Za usluge tuđin jednako nam vraća,
Jednako smo biedni, jednaka smo braća!
I gdje nama zlotvor naša prava grabi,
Time i vam prieti, time i vas slabi;
I pokopa l' jadne nas današnjeg jutra,
Znajte braćo naša: vas će odmah sutra!

Gdje se Hrvat bori za svetinju svoju,
Nesmie Srbin manjkat u tom težkom boju;
Ta svetinja obim nada sve je draga,
Ta svetinja kruna svega nam je blaga!
Za nju ćemo rado ginut smrću priekom,
Gdje smo majčinim ju izsisali mliekom!
Mi naš jezik mili satrti ne damo,
Jer što on nam vriedi — to mi dobro znamo,
Za nj' ćemo se svakoj prikloniti žrtvi
Jer satru li njega — to smo i mi mrtvi!

Suvražnici naši tek iz zlobe puke,
Daju vam prot bratu nož u biele ruke,
Pa zar vi da vragu vjerujete sliepo —
Ah! to nebi bilo pošteno ni liepo!
Zar da vama nikne boljoj sreći nada
Iz našega jada, iz našega pada?
Morali bi prije poginut od stida:
Na poštenju samo budućnost se zida!

Al vi ste se evo poneli pošteno,
Razblažili naše srce raztuženo
I to srce sad vam na tom blagodari:
Nek za uvijek padnu naši jadi stari!
Uzdajmo se u se i u našu slogu —
Pa će vidjet sviet, što srodna braća mogu.

UMJETNOST

— *Narodno glumište*. Zagrebačko občinstvo već se je dobrano napljeskalo svomu staromu znancu, g. Toši Jovanoviću, članu narodnoga glumišta u Biogradu. Taj g. umjetnik došao je amo da gostuje samo u nekoliko predstavah. G. Jovanović pravi je umjetnik, a mi mu se radujemo videći, da se je posve usavršio u svojoj umjetnosti od ono doba, kada je Zagreb ostavio. Mi ne mislimo time reći, da on nije bio već i u ono vrijeme vješt i rutiniran glumac.

U subotu 22. rujna čuli smo prvu operu u ovoj sezoni. Opera „Il Trovatore“ istinabog nije novost, nu slavna kaz. uprava da pruži zato neku odštetu občinstvu, dovela je na pozornicu posve novoga tenora, g. Verrini-a. Gospodin novi tenor odpjevao je svoju prvu ariju, onu za kulisami, hrvatskim jezikom, te je već stanoviti dio občinstva od slasti drhtao, da će slušati hrvatskoga tenora, nu kad se je g. tenor malo zatim pomolio na pozornici, občinstvo se nešto začudilo, slušajući gospodina Verrini-a, koji je u jedan mah talijanski zabugario. Ona arija iza kulisa sjeća nas pjesmice: „Ribice lude, hodite amo!...“ Što se tiče pjevanja g. Verrini-a nama se čini, da nije mogao ugrijeti svojih slušatelja. G. tenor, valja priznati, bio je vrlo nesretan u svojem debut, nu ne bi bilo pravo, da se izreče sud odmah nakon prve predstave. Nous verrons. Glas g. Verrini-a nije obsežan, ne ima nikakve sile ni u nizini ni u sredini, nu visina mu je dosta ugodna i zvonka. Igru mu ne možemo pohvaliti. Recimo: trema, pa slegnimo ramenima. Gospodjica Ritijeva izvrstna je pjevačica. Občinstvo je silno pljeskalo toj vriednoj umjet-

nici, a ona to i zaslu uje. O gospodinu Vespasiani-u ne ćemo govoriti, jer smo duboko osvjedočeni, da je on danas najjači stup naše opere. Glas mu je silan i milozvu an, igra otmena. Ob instvo izazvalo ga je više puta burnim pljeskanjem i živim klicanjem.

Gospodja Lesi eva i gosp. Tercuzzi stari su nam znanci. Ob instvo pozdravlja ih radostno na pozornici. G. Tercuzzi ima jak i liep glas, te uvijek liepo i unjetni ki shvaća svoju ulogu. Sborove skoro bi morali pohvaliti, a orkestar? No, no, malenkosti, koje će već odstraniti naš slawni maestro-direktor.

NAŠE SLIKE

— **Dva Turi a.** Bila su dva — stric i sinovac. Oba po ese raditi nu ne dovr i e. Izmu eni, utrudjeni pali su u grob. I u smrtnom času ih je bolilo, što im savkoliki trud nije od koristi, koliko mu oni podieliti htje e.

Da im i grobovi pokoriste onomu, komu su život posvetili, te da se tim, u koliko mi moguće, njihovu prahu odu im, pi em ovo nekoliko redaka, a kašnje, bude li moguće, sabrati  u plodove njihova truda i ponuditi ih hrvatskome rodu.

* * *

Sinovi su Like. Iz jedne kuće — zovu ju kulu Turi a — pote o e.

Frane se rodio u god. 1819., dakle u doba batine i straha. U kući bio jedina , ma en od roditelja, a izvan kuće, od prvoga dana osnovne škole sve do svršetka vojničke, upravljala nemila batina mladića živa. preo tra uma za ono doba, otvorena srca i glave. Odatlen neko nesuglasje u njegovu biću, odatlen  este i svakojake tužbe na kukavog Franu. Pri porodu zadjelo mu carski mu ket o kolievku, pa tamo smjerao sav odgoj, odgoj, koji je sve bio samo ne ljudski, a Frane je toliko ljudske plemenite du e  utio u sebi.

U tom bio mu sretniji sinovac Mirko. Rodio se 1852. od skrbnih roditelja, koji se, kad je Mirko svršio u Lici odlično osnovne nauke, službom tjerani presele u Primorje. Tamo se pruži Mirku prilika poha jati senjski, a malo nešto i riečki gimnazij, pa ga god. 1871. sjajnim izpitom zrelosti završi.

Koliko razlike u njih dvaju! — Frane u mladosti vragometan, živ, neposlušan do zla boga; a Mirko miran,  edan, dobar kao kruh. U Frane bila sposobnost nezreciva, u Mirka marljivost crva.

Iz njih razvi e se ljudi svoje vrsti. Prvi uvijek živ, nebr i an. Tambura, pjesma, društvo bio njegov život i obstanak. I da nebudu domaći sinovi njegovi zapovjednici, bio bi koji put zlo prošao. Ta on, častnik Austrije, u Krajini, za vrijeme Bacha pjevao je hrvatske pjesme. Znao bi često zaći me  gradjane i zatu iti uz svoju tamburu za mrtvom slobodom. »Prenite se!« kriknuo bi on; a gospodari njegovi morali su znati, što bi bilo, da se taj lav prene, koga Frane hoće da probudi.

Mirka, mirna od naravi, smirile su još više nemile današnje  kole. Njegovu jakost duha i volje pokazuje i ta okolnost, da mu i po svršenih naucih ne dodija knjiga. A to je sad riedkost i mora biti uz ovu sistemu naucanja. Ne da svak pi e knjige, ne to, ali ih malo i  ita, manje ih razumi, a još manje ih se drži u životu onoga, što plemenita i dobra nadje u njih.

Neuk, u nespretnu društvo i u još nespretnijoj službi upusti se Frane na pjesničko polje. Gorko li je to, kad na protivnoj strani kakove napisane vojničke zapovjedi nadješ nježnu pjesmicu, kojom jadni pjesnik o pol noći pozdravlja svoju rodnu zemlju, sniva o svojoj ljubavi u taboru razastrtu po tu jem zemljištu, a nakva enu krvlju braće njegove. Ne oduševljenja — papira mu je često i vremena manjkalo, da napiše, što mu u duši zu i.

O jadni pjesniče! o jadona Hrvatsko! Tvojoj djeci metali se i na grudi lokoti, da zatome ucviljen uzdah, da sakriju vruće želje svoje. Pa da mu ne pukne srce! — Moralo je pu i i puklo je još god. 1871.

Jednog Tebe imala je Lika,
Kog je pjesmom vila nadarila;
Al' ne dade sudbina Ti prika
Da dostojno razavi e  krila:
Zvezda sretna preo Tvog zrenika
Malo koja put je zaputila;
Al' Ti cvieće zato bura ljuta
Tolika je poharala puta.

A je li mu sinovac Mirko pišuć životopis g. 1874. pomislio, da će i on brzo za svojim stricom? Nije! Mladjan, pun mara i života, oru ao se on naukom po sveu ili taih, da u zgodan čas i on učini dužnost svoju. Nu ta se ne desi! Kad je odahnuo i zadnjim izpitom stekao si koricu kruha, oženi se, podje na gimnaziju u Požegu, gdje u nadi, da raditi počimlje, povenu; satra ga nemila bol i on klonu g. 1879. u grob. Taj grob razcvili mu nikad neutje ivu suprugu, surva u grob jadnoga o a; a Hrvatskoj o e radnika spremna, ozbiljna, nakana se žrtvovati.

I Frane ostavi svoju vjernu suprugu i djecu razvili u; ali i o a bini kanu suza  alostnica, a uhvati ju naš Lav Vukelić svojom jadovankom nad otvorenim grobom Frane Turi a.

Snivajte blaženi Vi mi enici vile. Blagoslovite trude onih, koji ostadoše.

Odabranici na i, veliko Vas je kolo tamo u vječnosti koji i potle smrti svoje radite o sreći čovječanstva i svoje o a bine!

Izme  toga kola spomenuo sam dva; a evo obličja njihovih. Da ih nezaboravimo! Turučov.

KULTURNE VIESTI

— **Hrvatski dom u Zagrebu.** Na sajmištu, nasuprot sveučilištu, nalazi se već gotova prostrana sgrada »Hrvatskoga Sokola.« U toj će se sgradi osnažiti mnogo hrvatskih mišica, po la te em se podu mnogo će nožica pribirati, u liepoj dvorani te sgrade sila će mladenaca šaputati sladke rie i rumenim plesa icam. »Matica Hrvatska« i »Kolo« složila su se već, da bude sgrada »Hrvatskoga Sokola«  im sjajnijom, čim liep im uresom glavnoga grada, pa će s toga i ova društva prigraditi svako po jedno krilo toj sgradi. »Kolo« je odlučilo, da potroši za svoje krilo oko 30.000 for, nu buduć da u svojoj blagajni ne ima više od 5000 for. gradjevne glavnice, došlo se je na vrlo sretnu misao, da se pribavi onih ostalih 25.000 putem zadu nica. Svaka zadu nica stoji 20 for, a da se sakupi potrebna svota, valja izdati takvih zadu nica 1250. Ne ima dvojbe, da se neće razpa ati te zadu nice, jer valja znati, da je naše revno »Kolo« ustanovilo svoju odplatnu osnovu, tako da će svaki u točno opredjeljeno vrijeme dobiti novac, što bude izdao na zadu nice. Hrvati se već ubrajaju me ju prosvjetljene narode, te im je poznato od kolika je zamašaja narodna pjesma u napredku, a nepojmivo bi bilo, da se ne odazovu toplom pozivu, što je »Kolo« izdalo na narod. I mi koji danas živimo i slie e i naraštaji ugodnih  emova časova sprovesti u »Hrvatskom domu«, gdje će se osjećati, da smo u svojoj kući, da znamo što je društvenost, gdje će pjesma, radost i veselje ganuti mnoga srca na ljubezno susretanje, na iskreno prijateljstvo i na povjerljivost i pouzdanje. Naša djeca gledajući krasnu sgradu »Hrvatskoga doma« bit će osvjedočena, da smo i mi težili za boljim, da smo i mi nešto uradili, a kad se budu ti na i potomci sastajali u onih liepih prostorijah, Bože daj, lakše im bilo pri duši nego li nama, kada mislimo o svojoj domovini!

— **Matija Ban** napisao je tragediju »Jan Hus«, te ju je predao uredništvu dubrovačkoga »Slovinka«. Gosp. M. Ban poznat je kao vrstan dramatičar, a mi u istinu ne pojmimo, zašto neće uprava našega glumišta, da se kod nas glumi po koja tragedija toga pisca. Tragedija »Marojica Kaboga« izvedena je baš umjetni ki, odlikuje se velikim žarom domoljublja, te se možemo nadati, da je gosp. pisac i svoje novije djelo »Jan Hus« još bolje izveo, jer je taj predmet vanredno prikladan za dramske prizore. Gosp. M. Ban zaslu uje u veliko, da ga uvaži uprava našega kazališta, te da čim prije zamoli u njega dozvolu, da se uzmogne kod nas glumiti koje njegovo djelo.

— **Rad jugosl. akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXVII.** sadržaje slie e e razprave: Dr. T. Maretić: O nekim pojavama kvantite i akcenta u jeziku hrvatskom ili srbskom. M. Valjavec: Prinos k naglasu u slovenskom jeziku. Dr. Franjo Marković napisao je ocjenu i životopis kneza Meda Pucića. U istoj knjizi čitamo i izvode iz zapisnika jugosl. akademije znanosti u umjetnosti, te napokon pravila za akademi ku galeriju. Ova knjiga Rada od najveće je važnosti za jezikoslovce i za pisce.

— **Dobar znak.** Da se hrvatska svijest budi dokaz je, što su se u vrlo kratko vrijeme razpačala djela Lavoslava Vukelića. Prva naklada bila je od 2400 komada. Dosta liep broj! Dostora izaći će drugo izdanje.  ije da se srce ne razveseli tim utje ljivim pojavom?

UMRLI

— **Ivan Turgenev** preminuo je 4. rujna u villi Viardot-Garcia blizu Pariza. Proslavljeni taj pisac izdahnuo je svoj veliki duh nakon duga i teška bolovanja.

Turgenev rodio se 9. studenoga 1818. na imanju svojih roditelja u guberniji Orel, koja je baš u srcu velike Rusije. U 20. godini došao je u Berlin, gdje je ostao do tri godine, marljivo učeći. Iz Berlina povratio se u Rusiju, te tuj ostane šest godina. Turgenev pretrpio je mnogo u svom životu. Kašnje proživio je mnogo godina u tu jini, a kad se je g. 1850. povratio u Petrograd, bio je slavljem dočekan. Buduć da je točno i vješto opisivao patnje nevoljnih seljaka, progna ga car Nikola na njegovo imanje. Mladi carevi  izposlovao je kašnje, da se dozvoli velikomu pjesniku povratak u glavni grad. Turgenev proživio je mnogo godina u Parizu. God. 1855. sprijatelji se s obitelji Viardot-Garcia, te je i umro u njezinoj villi. Ti lo pokojnika preneslo se već u Rusiju. Vremenom re i ćemo koju više o životu i o rodu toga neumrloga pisca. Slava mu! Lahka mu budi sveta zemlja, koju je toli ljubio i toli proslavio!

BIBLIOGRAFIJA

— **Srpske narodne pjesme sa slikama.** Sedam slika od prof. Vlad. Titelbaha. Izašle su u Beogradu, u kralj. dr .  tampariji 1883. Cena 30 p. din. ili 15 n .

— **Odabrane srpske narodne pjesme.** Izdala ih srpska knjižara braće Popovića u Novome Sadu 1883. Cena 20 novč.

— **Propast carstva srpskog na Kosovu** u srpskim narodnim pesmama. Naklada braće M. Popovića u Novome Sadu 1883. Cena 15 novč.

— **Odabrane narodne pesme svatovske** iz sviju krajeva. Izdanje braće M. Popovića u Novome Sadu 1883. Cena 15 novč.

— **Udarac Omer-pa in na Crnu Goru 1852—1853.** u srpskim narodnim pesmama. Izdala braća M. Popović u N. Sadu 1883. Cena 50 novč.

— **Srpske narodne božićne i druge pobo ne pesme.** Naklada braće M. Popovića u Nov. Sadu 1883. Cena 15 novč.

— **Carevi i kraljevi** u srpskim narodnim pesmama. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u N. Sadu 1883. Cena 20 novč.

— **Devet krvavih dana.** Istorii ni spjev Špire Vujatovića  arova. U Zadru, brzotiskom »N. Lista«, 1883. Str. 94. u 8-ini. Cena 60 novč.

— **Zrinj grad i njegovi gospodari,** napisao Ivan Kukuljević-Sakcinski. Preštampano iz »Nar. Novina e«. U tom je djelu i rodo lovje župana i knezova bibrirskih i zrinjskih. Str. 86 u 8-ini. Zagreb, tiskara »Nar. Nov.«

— **Polit-Desančić** izdao je sve dosadanje besede, sa poviestni kim crtama iz srpske političke borbe od 1861—1883. Izdanje N. Dimitrijevića u N. Sadu. U velikoj 8-ini. Str. 568. Cena 2 for.

— **Tumač k obćemu austrijskomu zakoniku** napisao dr. M. Derenčin. Knjiga druga, svezak peti. Naklada sveu ili tne knjižare Albrehta i Fiedlera. Cena 70 novč.

— **O porabi dropa i drugih vinskih zao tataka** napisao je P. L. Biankini. Sa 21 slikom. Izašlo u Zadru brzotiskom »Nar. Lista«. Str. 94 u 8-ini. Cena 60 n .

— **Analički sistemati ki pregled životinja u kraljevini Srbiji.** Izdao D. L. Gj. Dokić, profesor velike škole.  tampa kralj. srpske dr . tiskara u Beogradu. Cena 3 dinara.

— **Prof. Josip Riboli** preveo je iz talijanskoga »Higijenu« (zdravoslovje). Djelo izdala je dalmatinska matica o svom trošku. Cena 30 novč.

— **Pavao i Virginija.** Preveo s franceskog dr. Gj. Dera. Izdala braća Popović u N. Sadu. Cena 15 novč.

— **Danica,** koledar i ljetopis društva svetojeronimskog. Prestupna god. 1884. Slike 3. Tiskara C. Albrehta 1883. Cena 25 novč.

— **Uspomena na put u slunjsku krajinu g. 1865.** Napisao g. R. Lopašić. Tisak dioničke tiskare u Zagrebu 1883.

— **Kemija za srednje  kole.** Priredio M. Petrovi  prof. u srpskoj učiteljskoj školi u Somboru. Djelo ima mnogo slika. Naklada braće Jovanovića u Pančevu. Cena 60 novč.

Vlastnik i odgovorni urednik: *Gavro Grünhut.*
Tiskara C. Albrehta u Zagrebu.

U R O T N I C I

Izvorna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Joso Gržetić

XI
noga istoga ju-
tra kad se je
Šugar razstav-
ljao sa svojimi
prognanimi pri-
jatelji, druga se
vršila pri Landovoj kući. Bio je tuj
došao poslanik, koga bješe odpravio sa
Jadranskog mora Anton Lo-
redan, vodja mljetačke mor-
narice, po nalogu svoje pre-
jasne vlade, da sakupi i spremi
na odlazak odiel svojih ju-
naka, te da odplovi pod grad
Krk najdalje do polovice ve-
ljače. Stoga veliko komešanje
po gradu. Svi se skupljaju
pred vlastelinsku palaču. Ne-
koji s ljubopitnosti, neki s
dužnosti. Landu nije bilo
oklievati. Već je bilo prošlo
desetak dana onoga mjeseca,
a skupnovladom nije se mo-
glo šaliti, s toga počme on,
na vrat na nos, sakupljati što
je bilo boljega u gradu, pa
oboruža i veći dio Mljetčana,
što su bili posadom u Pagu,
nu trebalo je ostaviti dobra-
han broj, da čuvaju grad.
tamnicu i njegovu palaču.

Čim mu stignu zapovied, pohodi tam-
ničare da pregleda, tobože, u kojem li
su stanju. Čim stupi u zatvor gdje su
bile Silotićeve, iz početka ne uzmogne
ništa razabrati, jer mu bješe udarila u

oči silna tamnina, nu pošto mu se ze-
nice priviknu tami, stinu mu krv opaziv
onako žalostan prizor: grozno djelo
svoje okrutnosti. Biedna Stošica, biela
kano bieli mramor, protegnuta na ku-
kavnoj slamnatoj postelji, teško i na
riedko je disala, dušcm se borila. Majka,
do nje na tlu sklupčena, naslonila je
lake na koljena, a suhe sklopljene ruke

— Ona već umire, a ova se smr-
znula, zamumlja Lando, škrinuv zubi.
Nije znao, hoće li se približiti, ili odatle
uteći. U to stupi med stražare na vrata
Šugar, duboko se nakloni i prišapne
nešto Landu. Ovaj ga pronicavim po-
gledom promotri, kano da će mu oči
izpiti i na dnu duše čitati. Ozbiljnost
i hladnokrvnost Šugarova prevari ga.

— Dobro, reče, daj pri-
pomozi, ako znadeš ili možeš
ovim dvim mumijam, drug-
čije su poginule, a vi —
obrativ se k stražarom —
ne mičite se oдавle.

Šugar, kano skrušen grieš-
nik, približi se k ženam i
reče: — Jago! Jaga se ne-
makne. — Jago! vikne jače.
Ona, kano da se je iz duboka
sna probudila, podigne oči
prama Šugaru. Rekô bi, da
je jadnu staricu pamet osta-
vila. Udubljenim i ukoče-
nim očima buljila je u čo-
vjeka. Iza dulje stanke padnu
joj mlohawe i koščate ruke
do zemlje, kano da su joj
prebite. Slabim glasom upita :
— Jesi li ti to Šugare?

— Jesam Jago, odvrati on
i kleknu k jadnim ženam.

— Reci svomu gospodinu, da ne mo-
žemo pred njega. Vidiš i sam kakve smo.

— Toga on ne zahtjeva, niti sam ja
po to došao. Umirite se; pustit će vas
valjda na slobodu.

BRET HART, AMERIKANSKI PJESNIK.

stršile su joj povrh čela. Niti se maknu,
ni prstom ni okom ne ganu; kano da
je mrtva, okamenjena.

— Prekasno je, šapnu jedna starica. — Evo moje krotko i međužno janješce skončalo se...umire, tresla je tužna Jaga svojom siedom razčešljanom glavom. Htjela je zaridati, udarala je hitro trepavicami, ali oči bile su joj suhe, suze su joj bile presahle. Zatim nastavi suhim zadušenim glasom i jedva razumljivo: — Prosila sam na golih koljenih čuvara, da nam dadu popa, da se pomirimo s dobrim Bogom, prije nego preko groba koraknemo. Svi smo, Šugare, griješnici, a ne možemo imati ni te milosti. Barem da mi je blagoslovljena voštanica, da ju prižgem na izlazu dušice ove mučenice — glasa joj nestane, stisnu modre ustne, što s tuge što s mrzline. Nije mogla dalje govoriti.

Šugar, ne navikao na plač pri nikakvoj nesreći, nu sad mu se srce ipak ganu. Ciepalo se njegovo srce, a suze i to gorke suze navrieše mu na oči.

Vani na plokati čula se vika, žamor, ijukanje i hihotanje. Poklade su, mladost opet i danas pomahnitala, ali se to sve u jedan tren sleglo i stišalo, samo se čulo tanko i glasno cinkanje zvončića, uz to jak i pun glas: Tiho sada; mučte svi, zar ne vidite tamo pri crkvi?

Svi koji bijahu zavijeni i zaškrabani zamaknu hitro postrance, u obližnje uzke ulice, a ostala svjetina kano na zapovied popada na oba koljena, skinuvši kapu i klanjajući se do zemlje. Na svačijemu licu izčeznu radost; nestaje za čas pljeskanja i smieha, a nastaje križanje, molenje i šaptanje. Svi pitahu jedan drugoga, koga idu narediti s Bogom? Tko da je na smrti? Turobnim i plahim pogledom motrili su hitar korak, kojim je zamicao sveštenik, te njih veći dio navrnu brzo za njim. Čudna se borba mnogomu zametnula u srcu promišljajući, kako se brzo dodje na razkršće života. Danas ijuj, sutra pomiluj! Čim je stupio sveštenik na vrata tamnice, svjetina se malo zabezknula i svakomu munulo pameću, da se tu nahode Silotićeve. Vrata se otvore, sveštenik stupi na prag, a pratioci padu na koljena. Sveštenik se okrenu i prekriži Božanstvom. Među ljudstvom se prosu bogoljuban žamor. Kad se vrata tamnice zatvoriše za sveštenikom, razidje se svjetina, nagadjajući i ovo i ono. I staro i mlado odmah zaboravi na žalostnu okolnost, pa se nije više mislilo na smrt, nego opet stalo se smijati, vikati i lakrdijašiti. Onoga istoga dneva, u tri ure poslie podne razlegao se nad gradom i okolicom u srce di-

rajući glas mrtvačkoga zvona, al ga je malo koji čuo, jer ga je mjestimice zaglušivao grohotan smieh, zavijanje i urlikanje mahnite svjetine. Na dva, tri mjesta kočila se bačva dobra vina. Točilo se svakomu i malu i veliku, tako da su te glave, ugriane vinom, iz svega grla nazdravljale svomu veleдушnom gospodaru Landu, koji je htio tim putem udobrovoljiti i ponešto ublažiti razdražena srca, buduć je morao za koji dan dignuti vojnike i odputovati put Krka. Nu pametniji i trieznijsi nisu mu želili ni sretna polazka, ni skora povratka, dapače žarkom su željom dizali oči k nebu, da što prije podje i nikad već ne dodje. Znao je on dobro, da je to samo prividno povladjivanje, ali njemu se malo marilo za prostačinu; dosta mu je bilo, da stoje uz njega Pažki plemići: Beloš Kosić, Pero Karleta, Miko Brfić i Dume Ruić. Uz njihovu neharnost i nebrigu mogao je on slobodno vladati i po svojoj volji nasilja činiti, uvijek kada mu se prohtjelo i sve kako mu bilo drago, stoga nitko mu nije htio, ili nije smio prigovarati pri očevidnu gaženju narodnih običaja i naravnih prava, pri tlačenju mladosti i nevinosti. Gospodi plemićem bilo takovo življenje po čudi za mirno vrijeme, nu kad se bilo dizati na Turčina, ili udarati na Madjara, da tamo prednjače, tada proklinjahu svoje pokrovitelje, jer su ipak toliko razumjeli, da se moraju za tudjince boriti i jedino za njihovu korist i slavu svoje imanje, obitelj i život na kocku postavljati. Sve uzalud: nije bilo druge, nego na brzu ruku oboružati ladje i mornare, te spremiti se odmah na put. Bratković, poslie svoga mrzkoga izdajstva, dobio je odlično mjesto u mornarici, što je morala zaploviti put Krka. Premda je prisizao i uvjeravao svoga siedoglava starinu, poštenjaka otca, da nije to učinio iz puke zlobe, nego samo da može tim putem slobodu zadobiti i opet si lice osvietlati, osvetiv se svojim neprijateljem, ipak to njegovo djelo, krilo se ono ma i zlatnom koprenom, prikratilo je život jednomu starcu i zadalo njegovu plemenitu značaju smrtni udarac. Netom je vidio ljubeznoga sina tako nenadno sasvim slobodna, silno se uzradovao, ali ga odmah nešto žacnulo posred srca, a kad je čisto razumio pod koju da je cienu izvojštio slobodu, život mu sav omrtvio, a krv kano da mu je stinula. — Sinko, sinko, moja smrtna rano! zajauknu tresućim se gla-

som plačujući starac, bolje da sam te vidio na smrt osuđena! — Tješio ga sin svakako, kuneći se da je tako učinio s jedinoga razloga, da mu bude moguće čim prije osvetiti se i zgaziti tlačitelje svoga rodnoga mjesta, ali sve to nije pomagalo. Starcu pogoršalo: strašan je to bio udarac za njegovu kriepostnu i poštenu dušu. Nit života bila mu pretrgnuta. Sin je mogao izprositi oprostjenje i zadnji blagoslov, ali brižnomu starini života povratiti nije mogao.

Sunce se nagibalo k zapadu i pozlaćivalo je svojim slabimi zimskim zrakami vrhunac brda nad Pagom. Prostrani morski zaton ostao je sasvim u osoju i njegovo crno namrežkano površje navješćivalo je večernji vjetar, koji počimaše žešće duvati sa istočne strane. Mesopustno vikanje u gradu mjestimice se još čulo, ali već se utišavaše, jer ne mogaše odoljivati studenu iztočnjaku. Mutno sunce uprav je počinulo, a turoban glas mrtvačkoga zvona sa tornja sad je jače sad slabije vjetrom zavijao, kano da kuka i plače za krasnom ružom, u najljepšem cvietu prebijenom. Šugar, idući pognute glave, gledaše preda se u tlo, te brzaše naprama Silotićevoj kući. Za njega kano da nije žive glave po ulicah. Na nikog ne osvrće se, nego zamišljen i raztužen zamakne u kuću. Malo zatim, kad se dobro zamračilo, izadje sasvim preobražen u drugoj svojoj mesopustnoj odori. Izpod krinke oko mu suzilo, a srce s tuge pucalo, nu ipak je morao skakati i vikati, noseći povrhu dugačka kolca mjesto barjaka veliku nadutu mješinu. Tako je prolazio ulicama, dok nije izašao na sjeverna vrata grada i pošao putem uz morsk obalu prama izlazu Pažkoga zatona. Polag ugovora nadje ladju i svoja dva prijatelja na ugovorenu mjestu. Čim se ukrca nije mu bilo oduška ni počinka, nego uprli veslači čvrstom mišicom, otisli se sa obale i što hitrije zamakli u uzki prolaz da se uklone u slučaju Landovoj potjeri. Kad se podvezli prama Bagu do obale strma Velebita, naruši grobno mučanje mladi Mirković.

— Nu, Šugare, što si tako natmuren? Kakovi su glasi tamo u gradu?

— Žalostni, braćo, uzdahne, jako žalostni. Landovim dolazkom je uljelo u naš grad nekakvo prokletstvo. Braćo, tvrdo smo valjda zgriješili. Bog nas je ostavio!

Silotić svojim izbuljenim očima nepomično gledaše govornika. Reko bi da mu čita na licu svoju drugu nesreću.

Sjetio se mrtvačkoga zvona, kojega mu je turobni glas bio dobro poznat i koji mu je na obali do ušiju dopirao. Probljednuo je kano krpa. Mirković se pako nije nadao tako groznu i crnu glasu, te znatiželjno čekaše, neće li Šugar nastaviti svoj govor, nu on zamuknu i ukoči se kano da se je stvorio kamenim kipom.

— Govori, crni gavrane, viknu nestrpljivo Mirković. — Bolan bio, nemoj nas tako mučiti! Jesi li bio u tamnici? Jesu li puštene na slobodu?

— Slobodne su, to jest — doda hitro jedva razumljivim glasom — stara bit će večeras odpravljena svojoj kući, a....

— A Stošica? upitaju naglo i jedno-glasno obojica.

— A Stošica?... i ona je već slobodna, odgovori kroz zube i pridušenim glasom dočim su mu se počele suze niz lice soliti. — Stošica, onaj nedužni andjelak, i ona je primila od Boga smilovanje, primila je svoj neuvešli mučenički vienac. Kad joj se ljudi nisu htjeli, smilovalo joj se nebo.

Da je ognjevit striela pala pred noge onoj dvojici nebi se bili toliko prepali. Dirnutim srcem i divljim ognjevitim pogledom sukobe se prijatelji, te se odmah sasvim dobro razumješe. Zatim oboriše oči i kruto zamukoše. Vozači pustiše vesla. Silotić skinu klobuk i svi ostali za njim. Nije se moglo čuti uz morsko žamorenje nego šaptanje. Svaki po se molio je za dušu pokojnice.

— Evo Mirkoviću, evo vratila ti ove zlatne moći, što je uvijek pri srcu nosila, hoće Šugar, te poljubiv pobožno svetinju, preda ju u njegove ruke. Mirković ganuto poljubi moći i k srcu ih pritisne.

— Evo jedinog zaloga, reče mi ona na umoru, nastavi Šugar, moje prve i nevine ali nesretne ljubavi. Na dušu ti polažem, Šugare, da mu ovo predaš. Šteta bi bila, da ovu svetinju zemlja uživa. Njegova je bila, njegova neka opet bude. Čudotvornu moć imade u sebi. Sve sile okrutnosti moga progonitelja premoći ju nisu mogle. Nek se on njom diči i ponosi; meni je više ne treba, a njega će kadgod na mene sjetiti i u nevolji mu pomoći. Oh da mi ga je samo još jednom pogledati i ruku mu na vječni razstanak pružiti. Pak što onda?... Ništa!... Pozdravi ga i reci mu, da bude strpljiv i dobar dok se opet na nebu ne sastanemo.

Dok je tako govorio, Silotić ga je

motrio suznim i pitajućim pogledom, nije li se sestra i njega sjetila prije nego li joj je zadnji čas odbio.

Šugar mu je pogled razumio, pa tiho nastavi: — Prije nego će joj duša u raj odletiti, pokušala je pridignuti glavu; ja joj priskočih u pomoć s jedne strane a majka tresući se rukom s druge. Pridignuvši ju, osovi se prvim krajem tiela na svojoj drvenoj postelji, al joj glava padala sad na lievo sad na desno rame; ipak imala još toliko jakosti, da je svoje mutne zjenice mogla uprijeti u lice materino, uzprkos što su joj gornje trepavice padale i na pola zastirale krasni pogled, kano da ju san umara.

— Majko, majko, teško uzdahnu, komu ćeš mi ti. nemoćna starice, ostati?... Bez ogranka i podpore? Tko će tebi hladne vodice donesti kad ti ne bude već tvoje Stošice?... Brižnoj majci briznule suze i za tren poplavile joj lice. — Kad neće ljudi, Bog će ti se smilovati, produlji slabim i jedva razumljivim glasom. Vidiš meni se je smilovao, čini mi se da već vidim dušu ljubeznog brata, gdje mi u susret ide... i tebi će brzo u susret doći...

— Hoće, hoće, prekinuh joj rieč, al će doći dušom i tielom da ju u tuzi utješi, da joj u starosti podporom bude.

Ja jedva dorekoh, a one svrnu na me pogled, motreći me zapanjene kano da me ne razumiju. — Jest, rečem ozbiljnije, vaš Ivo, koga ste mrtva već ožalovale, on još jedino za vas živi, ali mu zlokožne okolnosti ne dopuštaju, da vas može vidjeti.

— Aj ne šali se, ukori me starica, nemoj tobož svojom milostivnom varkom u ovakovom stanju da nas tješi! Jeli da te je tako naputio tvoj gospodar? Da nam još i tim načinom stare nezacieljene rane okrvari i muke pooštri.

— A gdje bi mi duša bila? odvratim i metnem desnicu na prsa. — Evo, kunem se pred ovim propelcem, da sam jučer s njim govorio kano što sada evo s vama govorim. Dao mi je sveti nalog, da vas tješim bude li mi do vas moguće, dok vas on svojom junačkom rukom ne oslobodi. Ja mu obrekoh i evo polažem pred vas snagu i glavu svoju da njima razpolazete.

— Šugare, hvala ti! uzdahne, a na bliedih ustnahn žalostan joj se posmjeh pomoli. Ponesi ovaj moj zadnji ledeni poljubac, reče poljubivši srebrno propelce i tiskajući ga tresući se rukom u moje šake, ponesi ga, ponesi, govoraše, momu dobromu i nezaboravnomu bratu.

Ovo je uspomena, što mi ju je on zadnji put na sajmu kupio. Neću ništa sobom da uzmem. Zašto da to uživa crna zemlja? A tebi majko? Tebi ne imam što da ostavim, nego čašu prepunu čemerom i tugom. Oh da mi ju je do zadnje kapi izpiti i svojom ju smrću uništiti! Nije mi ni to dozvoljeno, ne mogu ti ni toga dobra ostaviti... Bože! ja ću se pri Tebi za sve moliti. Bože budi volja... Tvoja! — uzdahne, sklopi bliede, mramorne ruke, uzdigne oči prama crnomu svodu mrke tamnice, kô da želi zaviriti u nebo i ugledati krasni budući stan nebeski. Majka stisnu ustnice i zube samo da može pridušiti plač, koji joj je silno kuhao u grlu, da ne zadade svojoj milenoj mučenici gorjih muka. S obilnih suza, koje su joj nenadomice navriele na oči i poplavile joj grčće se lice, nije mogla opaziti, kako su Stošičine zenice caklene i nepomične, a kako joj maljušne ustnice mrznu, bljednu i sve redje i redje podrktavaju.

— Sve je bilo tiho i mirno samo po ulicah čulo se nerazumnjivo žamorenje. U taj tren čujem na hodniku Landov korak i glas. Pitaše nadstojnika što je i kako je s bolestnicom. Nadstojnik na po glasa mucao rieči prekinute i nerazumljive, međutim dodje do tamnice da se glavom osvjedoči o posljedicah svoje okrutnosti. U to uzmaknem ja i stisnem se uz vrata da možem lakše umaknuti. Pogibeljni su to bili časovi za me. On unidje sasvim oboružan, nu čim opazi Stošicu bliedu, protegnutu kano mramorni kip, i njemu se stalo lice mienjati kano dvoličnjaku. Dok je on podmuklim glasom svomu pobočniku nalagao, što da ima sada učiniti, ja šmugnem lahkim korakom na hodnik, te zamičući čujem u tamnici: — Baba sada si libera! Meni tada nije već bilo stanja, nego put pod noge da si još ovu nevaljalu kožinu sačuvam. Nego zbilja, pozdravio je vas Bratković.

— Puška ga ubila! zagrmí Mirković.

— Imao sam tajni dogovor s Bratkovićem baš u onaj čas kad sam htio grad ostaviti. Odmah sve sam mu odkrio i bacio mu sramotu na crni obraz. On se zaklinjao živim Bogom, da nije to s izdaje nego s plemenite nakane opravio, pa da ćemo se o tom što skorije osvjedočiti.

— Grom izgorio njega i Landa! riknu Mirković izvan sebe.

— Nemoj tako, Mato. Naglost pobija mudrost, reče mirno Silotić. Braćo,

Krunisanje cara Aleksandra III.

Ruski krunitbeni znakovi

1. Žezlo. 2. Krune: Astraganska; 3. Ane carice; 4. Sibirskaja. 5. Putir. 6. Žezlo 7. Jabuka. 8. Krune: Kazanska; 9. Petra Velikoga; 10. Ivanova; 11. Petra Aleksijevića. 12, 13, 18. Naprsni krstovi. 14. Kruna nasljednikova. 15. Jabuka Petra II. 16. Štit. 17. Državna jabuka.

vozite čvršće, da sakupimo noćas svoje junake, a sutra da smo u cik zore u Senju.

— Jest, jest, u Senj, srdito će Mirković, u Magyarovu vojsku. Ah kada će osvanuti onaj dan, da se mogu s onim prokletnikom sukobiti, da mu se uzmognem one griješne krvi nasisati. Jest, pod Krkom čekam te huljo! vikne obrativ se prietećom desnicom prama rodnom gradu. — Onamo ćeš doći, da jednom za uvičke naše račune sbijemo i dugove izravnamo. Lando, Lando, prokleti Lando! vikaše na moru izpod Velebita u noćnoj tmini kao da je poludio, Lando, odzvonilo ti je, odzvonilo!

— Lando, Lando, prokleti Lando, odzvonilo ti je, odzvonilo! odjeknu nedaleko iza njihove ladje, a da se nije čuo jak i bistar glas i pljuskanje vesala, mislili bi bili, da jim jeka odgovara.

Svi umuknu, spuste vesla i prihvate handžare, te čekaše da se osvjedoče, da li je okrutnik za njimi u potjeri.

Kad eto iza njihove krme doleti ladja sa šest veslača, a na krmi sjedi i upravlja kormilom oboružan čovjek. Kad se na četiri sežnja u sjajnoj mjesecini približe, ustane onaj čovjek, zakfene kormilom, a veslačem odsječe: — Dosta! Ladja se priljubi uz bok drugoj, a Silotić poviče: — Tko je?

— Bratković, odazove se pridošlac.

— O, Bratković! Izdajica! odjeknu nekoliko začudjenih glasova. Svi povukoše handžare.

— Oprostite, nikad izdajica, već po-bratim osvetnik!

— Evala ti! pruži mu desnicu Silotić, a Mirković se nekako sustezao, skoro se stidio.

— Reko sam ti, Mato, da naglost pobija mudrost; znao sam ja, da ne može svoja krv izdati. Stupi ovamo k nam. Tako. Sad uprite živo, braćo! Hura!

— Hura! Živio Bratković! zagrimiše veslači.

XII

Na južnoj strani otoka Krka nahodi se starinski grad istoga imena, komu je neka smjesa mljetačkoga i valjda fur-lanskoga porijekla i jezika nadjela ime

„Veglia“. Dočim stanovnici svega otoka govore dobro i pravilno hrvatski, oni što su rođeni u tom gradu govore nariječjem, koji nebi znao čovjek sravniti bud kojim talijanskim. Jedna je stvar značajna u tih gradjana, što su obkoljeni odasvud morem i sve samimi Hrvati pa da bi jedan njih znao ni malo ni puno, ni slabo ni dobro hrvatski prošberiti, tako da obćeći dnevimice kroz tolika stoljeća sa ostalimi otočani nisu jih ni sada kadri razumjeti, ako li jim ovi štogod hrdjavo talijanski ne propentaju.

Ovaj grad (kano svi glavni gradovi obližnjih otoka) bijaše u starinsko vrijeme opasan čvrstimi zidovi, kojih se danas samo ruševine mogu opaziti. Zavladao je, osobito kod neuka puka, krivo mnijenje, da je te debele zidine i velike tornjeve dala sagrađiti mljetačka skupnovlada, dočim je ona znala samo udubsti u zidove nad gradskim vrati ili na javnih palačah svoga krilatoga lavurinu, koji se još i danas sav krnjast i razpucan tudje ceri.

U drugoj polovici petnajstoga stoljeća, za vladanja Ivana Frankopana, poznata i danas od svakoga seljaka pod imenom „kneza Ivana“ bijaše taj grad dobro učvršćen. Buduć i Knez zapleten u neprestano ratovanje, sada s Mljetčanom, sada s Ugrinom, a gdje kad svojom rodbinom, bojao se je gdje kad istih svojih podanika, s toga morao je dobro učvrstiti nekoje točke: Omišalj naprama Rieci i grad Krk na protivnoj strani otoka.

Za toga vremena bio je Senjskim kapetanom Martin Čunko Dubrovčanin, čovjek ohol i slavohlepan. Zaželilo se i njemu otoka Krka, te je stao nago-varati Matijaša, Ugarskoga kralja, da navali vojskom na Kneza Ivana i da silom otme otočane njegovu okrutništvu. Matijaš, koji je već i prije na to smjerao, nije bio na to gluh. Odmah je razaslao svoje naredbe i zapoviedio Banu Magyaru, da što prije navali na Frankopana i da ne kasni osvojiti otoka.

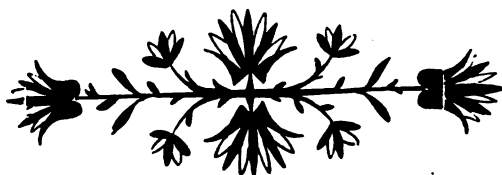
Magyar na brzu ruku sakupi i uredi kod Senja nešto brodovlja, pa zaplovi prama sjevero-zapadnoj strani otoka Krka. Dojadriv u Tiesno, gdje je kanio izkrcat vojsku, naidje na žestok odpor,

jer je tu na obali bila tvrđava obskrbljena jakom posadom i priečila mu put u Omišalj, koji je on smjerao zauzeti i podvrći svojoj vlasti, da si tako obezbiedi i uzvrđi zaledje čim bude spreman udariti na grad Krk. Iz početka pošao mu plan za rukom da ne može povoljnije, jer je, poslie ope-tovana žestoka napadnuća, posada morala ostaviti tvrđavicu i biegom se spasiti u Omišalj.

Magyar izkrca tu svojih šest hiljada Ugrina uz nekoliko stotina primorskih junaka, med kojimi su se nahadjali i naši Pažani. Njihovoj sili nije mogao odoljeti ni Omišalj, nego im se morao predati na njihovo razpolaganje. Knezu Ivanu nije bilo sada više ni stanja ni spavanja. Bojao se, da će se pobuniti i ustati proti njemu stanovnici grada Krka, koji su se scienili srodnici Mljetčana. Nije bilo promišljanja, nego na hitru ruku poslati u Mljetke svoju djecu i Mikulu biskupa Krčkoga, nebi li izprosili pripomoći kod skupnovlade, te izbjegli bjesnoći moguće nenadne bune. Knez je valjda i sam znao: ukloni li se Scili pasti će u Karibdim, ali u tom škripcu nije znao naći drugoga puta svomu spasenju.

Skupnovlada je primila poklisare ne kano inostrance nego kano svoje najmilije goste. Lav je već držao u svojih pandžah otok Pag i Rab, a sad mu se pružala liepa prilika, da zgrabi i susjedni Krk. Prihvatila dakle ponudu objeručke i radostnim srcem. Bez odvlake je odpravila nalog Anti Loredanu, vojničkom zapovjedniku u tamošnjem zaljevu, a ovaj odmah odpravi četiri galije pod neposrednim zapovjedništvom Proveditura Jakova Veniera, da poleti u pomoć Frankopanu. Istodobno odjedrio je Marin Lando sa svojim Pažani na galijah iz pažkoga zatona prama Krku. Najhitrije je pako odplovio iz Mljetaka Anton Vinciguerra, čovjek veleuman, hitar i na tanko prepreden, prava diplomatska lija. Pošao je tamo pod izlikom, da se mirnim putem složi s Banom Magyarom, pa da tako izravna njihove razpre, ali je imao tajni naputak nebi li zasebice i tajomice nagovorio Kneza, da odstupi skupnovladi svoja lenska prava.

(Sliedi)

UMJETNICI

od Vsevoloda Garšina; s ruskoga preveo M. Lovrenčević

I

Djedov

anas mi je odlahnulo, kano da mi se težak kamen sa srca svalio. Ti-štila me nešto mjernička trka, nešto sprave i druge tričarije. — Oh, al sreća dodje iz nenada!

Ali — zar nije sramota: radovati se ovako smrti jadne tetke, samo s toga, što mi je ostavila baštinu, koja mi daje mogućnost, da napustim službu? Istina je doduše: ona me je umirujući molila, da se primim omiljela zanimanja, pak se sad radujem i tomu, što ću izvršiti njezinu vruću želju. Bilo je to jučer... Kako li je oči razkolatio moj šef, kad je čuo, da se odričem službe! A kad mu razjasnih razlog, s koga to činim, on je upravo zinuo od čuda.

— S ljubavi pram umjetnosti?... Hm!.... Podnesite molbu.

I ne reče ništa više. Okrenu se, pa izađe. Nu meni je i to dosta. Ja sam slobodan — umjetnik sam! Zar to nije vrhunac sreće?

Prohtje mi se, da odem nekamo dalje od ljudi i Petrograda. Iznajmim čamac i povezem se morem. Voda, nebo, grad — sjajući po-daleko od sunca, tamni gajevi, što zarubljuju žalove zaljeva, vršci jarbola u kronšadskom pristaništu, desetak parobroda, jadrenjaka i ladjica, što no uz mene proleće — sve mi se to ukazuje u novom svjetlu. To je sve moje, u mojoj je to vlasti, sve to mogu ja shvatiti, baciti na platno i podložiti divnoj snazi umjetnosti. Istina je, ne valja prodavati kožu još živa medvjeda: ta ja evo nisam još Bog zna koliki umjetnik!...

Čamac presiecaše žurno površinu mora. Korabljar, dječak odrasao, u crvenoj košulji, kriepak i rumen, veslaše neumorno. Sad se je sagibao napried sad natrag i svakim kretom zanjihao bi čvrsto čamac. Sunce je upravo zalazilo i milo titralo po njegovom licu i crvenoj mu košulji. Spopane me želja, da ga narišem. Škatuljicu sa bojama i kistovi te nešto platna imao sam vazda uza se.

— Stani, ne veslaj više. Umiri se časak, rekne mi. Ja ću te naslikati.

Dječak odbaci veslo.

— Sjedni i položi veslo na rame.

On digne veslo, mahne s njime kano ptica krilom i u jedan mah umiri se kano da je zamro. Povučem olovkom glavne crte, zatim stanem slikati. Vanredno veselo i oduševljeno mješao sam boje. Znao sam, da se s njimi neću rastati do kraja života svoga.

Veslač mi se do malo utrudio: lice mu primaše izražaj dosade i umornosti. Stane zievati, a jednoč si dapače otare rukavom znojno lice, pa nasloni glavu na veslo. Izmieniše se nabori košulje. Kako je to dosadno! Ja ne trpim nemirne čudi.

— Sjedi, brate, mirnije.

On se nasmija.

— Čemu se smiješ?

Veslač se ponovno smeteno nasmije, pa reče:

— Čudno je to, barin!

— Što je čudno?

— Kako ne, kad me kano čudovište kakvo slikate; baš kano sliku kakvu.

— Da brate, to će biti slika.

— Pa čemu vam ona?

— Za nauku. Evo najprije sličem male, a kasnije ću i veće.

— Veće?

— I po tri lakta velike.

On ušuti, nu do mala opet ozbiljno zapita:

— Zar ne, vi bi mogli i lica slikati?

— Mogu i lica, no ja pravim same slike.

— Tako. I dječak se opet zamisli pak zapita:

— A zašto su one?

— Što to?

— Te slike...

Naravno, ja ga ne htjedoh upućivati o znamenovanju umjetnosti; rekoh mu samo, da se one prodaju po hiljadu rubalja, a često i skuplje. To ga je udovoljilo i više me ne zapitaše ništa. Sličica podje mi za rukom (osobito je uspio ton košulje, osvijetljene zalazećim suncem). Presretan se vratim kući.

II

Rjabinin

Pred menom je starac Taras. Po naputku profesora N. metnuo je „ruku na glavu“, jer da je to vrlo „klasičan položaj“. Oko mene je četa drugova pa i oni, kano i ja. Sjede pred pločami sa palitrami i kistovi u rukuh. Prvi je Djedov, pa i on, prem krajolikar, revno slika Tarasa. U dvorani je vonj boja, ulja, trpentina i podpuni mir. Poslje svakog pol sata odpočiva Taras; sjeda na kraj škrinje, što no mu služi postavkom, pa od „modela“ postaje običan, goli starac i pere od duga stajanja ukočene noge i ruke, utire se bez rubca i ko-ješta. Učenici sgrću se oko ploča i razgledavaju izmjenično svoje radnje. Pred mojom pločom uvijek ih je čitava hrpa; „ja sam darovit učenik i nade je, da ću biti jednom naš korifej“ po sretnom izražaju poznatoga kritičara umjetninā g. V. S... a, koji je davno već prorokao, da će Rjabinin bit začetnikom posebne škole. Radi toga promatraju svi moju radnju.

Poslije pet časaka sjeda opet svaki za svoju ploču. Taras uzlazi na podstavak, meće ruku na glavu, a mi mažemo, mažemo dalje.

I tako svaki dan.

Zar ne, kako je dosadno? Dà, i ja sâm se uvjerih već odavna, da je sve to vrlo dosadno. Ali, kako lokomotivi, kad joj je otvorena parna ciev, preostaje samo jedno od dvoga: valjati se po tračnicah dok dostaje pare, ili sašavši s njih, prometnuti se od strojnoga, željeznoga čudovišta u hrpu komadića, tako je i meni... I ja sam na tračnicah; moji se točkovi sigurno još pomiču po njih, nu sidju li s njih, što će biti onda? Moram da, ne štedeć nikakova truda, stignem u pristanište, prem mi se samo to pristanište ukazuje mračnom luknjom, u kojoj ne možeš ništa razabrati. Jedni vele: to je umjetnička djelatnost! „Bez dvojbe, to je nešto umjetničkoga, no da li je to djelatnost?...“

Kad hodam po izložbi i razgledavam slike, što vidjam u njih? Platno, na kom su smazane razne boje, koje te se dojmilju kako no i druge

stvari. Ljudi prolaze i dive se: kako su vješto poredane boje! Zar ništa više? Napisano je knjigā, mnogo knjigā o toj stvari; čitao sam i ja premnoge već, al od svijuh Taine-ov, Karierov, Kuglerov i ostalih, što no su pisali o umjetnosti, pa sve do Praudhonna, ne prosieva ništa. Oni razpravljaju o značenju umjetnosti, a čitajući ih, vazda mi se vrzla po glavi misao: ima li umjetnost bar kakvo značenje? Nisam vidio, da je dobra slika ganula čovjeka, čemu dakle, da vjerujem u značenje umjetnosti?

Čemu da vjerujem? Doduše morao bih vjerovati, ali kako? Kako da se uvjerim, da za svega života svoga neću služiti samo glupoj zvedljivosti svieta (i koja sreća još, kad bi samoj zvedljivosti bilo, a ne čemu drugomu, kao razjarivanju gadnih strasti na primjer) i taštini bogata želudca, koj lieno prihodi k dragoj mojoj slici, djelanoj životom i stradanjem, slikanoj ne kistom i bojama, već krvlju i živci, pak promrmljav pred njom „hm... ništa osobita“... turi ruku u širok žep, i obaci mi nekoliko stotina rubalja, i odnese mi sliku. No ne odnese nju samu, već nepokoj moj i probdijene noći, gorčinu i radosti, varke i razočaravanja moja. I opet bludiš sâm samcat svietinom. Od navike praviš večerom novi nacrt, nastavljaš ga u jutro i zatravljuješ novimi uspjesi učitelje i drugove. Zašto sve to radiš, kuda smjeraš?

Već su puna četiri mjeseca, odkako sam prodao zadnju svoju sliku, no za novu, ne smogoh još prave misli. Da se bar u glavi rodi kakva god misao — dobro bi bilo! Neko vrijeme podpune zaboravi: ušao bi u sliku kano u manastir i mislio samo na nju jedinu. Kad radiš, ne staje pitanja: kuda? zašto? U glavi je jedna misao, jedna svrha, a oživotvorenje toga dvoga — pribavlja nasladu. Slika — to je tvoj sviet, u kom živiš i komu odgovaraš. Tuj izčezava moral života; ti grabiš svoj poseban moral u svom svietu, u njem čutiš svoje pravo, svoje dostojanstvo, pak i ništetnost i laž svoga svieta.

Nu ne možeš svaгда slikati. Večerom se vraćaš u život i opet čuješ vječno pitanje: „Zašto?“ i ono ti neda spavati; s njim se prevrćeš s boka na bok, rekao bi ležiš na žeravici, i zuriš u tamu, kano da od nje izčekivaš odgovor na to pitanje. Tek u jutro padaš u mrtav san, pa se preneš iz njega, da u drugi opet paneš, u kojem živu same prilike, štono iz tebe izhode, pa se redaju jasne i skladaju se pred tobom na platnu.

— Zar vi ne radite, Rjabinin? zapita me susjed glasno.

Tako me zaokupiše misli, da sam upravo zadrhtao, prenuv se na to pitanje. Ruka s palitrom klonula mi, kraj sjurtuka pade na boje i zamaza se, kistovi razasuše se po podu. Pogledam na étude (studij). Bijaše gotov i vrlo liepo dovršen. Kano da živi, stajaše Taras na platnu.

— Dogotovio sam, odgovorim drugu.

U to prestade i obuka. Taras sidje sa škri-njice i stane se odievati; učenici zamoreći spremaju stvari. Prilaze k meni i hvale. — Medalja, medalja... To je najljepši studij, govorahu jedni. Drugi šute; umjetnici ne hvale jedan drugoga.

III Djedov

Čini mi se, kano da me moji sudrugovi uvažuju. Naravno, da se nešto obaziraju i na moje godine. U svoj akademiji tek je Bolški stariji od mene. Da, u umjetnosti divna je snaga privlačivosti! Taj Bolški, častnik u ostavi, gospodin od četrdeset i pet godina, podpuno sied, došao je u toj dobi na akademiju, da iznova uči! Zar to nije nadahnuće, pobuda? I on revno radi; nekom samozatajom izradjuje ljeti od uranka do mraka študije svake ruke. Zimi slika za dana, a večerom riše. Za dvie godine vrlo je uznapredovao, premda ga sudbina nije nadarila osobitim talentom.

Nu Rjabinin — to je druga stvar: vrlo darovit čovjek, al strašno lien. Ne mislim, da će od njega bit što ozbiljna, prem ga svi mladi umjetnici cieni i uvažuju. Osobito mi je nepojmljiva njegova strast za realnim predmeti. Riše opanke, obojke i kožuhe, kano da jih ne vidjamo dosta u naravi. A nada sve, on gotovo i ne radi. Kadšto sjedne i sgotovi za mjesec dana sliku, o kojoj se prava čudesa pronose, prem mu u ostalom prigovaraju tehnici (u njega je vrlo slaba tehnika, po mojem mnijenju); poslje neće ni da izradjuje študijâ, već zamišljeno luta i s nikim ne govori, pače ni sa mnom, prem kano da se meni mnogo manje uklanja nego ostalim drugovom. Čudan je to svat, taj Rjabinin. Čudni su to ljudi, koji ne nahode u umjetnosti podpunoga zadovoljstva. Ne pojme, kako čovjeka ništa tako ne diže kao stvaranje.

Jučer sam dovršio jednu sliku. Izložih ju, a danas su već propitkivali za cieniu. Jeftinije od 300 rubalja neću je dati. Davali su mi već 250 rub. Držim, da ne valja podnipošto odustajati od udarene cieni. Time se postizava ugled. A sad po gotovo neću da popustim, jer će se svakako prodati. Slične slike rado se kupuju i vrlo su simpatične. Zima, zapad, tamna stabarja gube se sprieda brzo u večernjem rumenilu. Ovako slika i K..., pa kako mu slike prolaze! Samo ove zime, vele, da je zaslužio do dvadeset hiljada rubalja. Nije baš hrdjavo! Dade se čestito živjeti. Ne pojmim, kako neki te neki umjetnici oskudjevaju i životare. Evo, K... na primjer, nepotrati ni mrvičak platna u ludo; on proda sve. Treba, da budemo praktičniji: dok radiš sliku, umjetnik si, tvorac; kad si ju dovršio, ti si trgovac, i što više iztičeš svoj posao, bolje za tebe. Publika vrlo često izvinjava našu drzost!

IV Rjabinin

Stanujem u petnajstoj liniji srednjega prospekta, te prolazim četiri puta na dan kraj obrežja, gdje pristaju tuđi parobrodi. Ljubi mi se to mjesto sa svoje slikovitosti ljubi mi se, rad života, buke i šuma, a takodjer i s toga, što mi je već dosta gradiva pružilo. Ovdje sam naučio slikati čovjeka radnika, patnika, gledajući, kako nadničari vuku vreće, okreću vrata i vitlove i kako voze tačke, na trpane raznim teretom.

Vračah se kući sa Djedovom, krajoslikarom.

Dobar i nedužan je to čovjek, kao i okolice, koje slika, te je vrlo zaljubljen u svoju umjetnost. Eto, on o ničem baš ne sumnja; slika, što opaža; vidi li riekku, on sliče riekku, vidi li močvaru — a on i nju nasliče sa trstinom i šašom. Na što mu ta riekka i ta močvara? — O tom on nikada ne razmišlja. Djedov, kano da je obrazovan čovjek; izučio je barem mjerištvo. Odnemari službu, jer ga je dopala čestita baština, od koje može bez truda živjeti. Sada sliče i sliče. Ljeti prosjedi od zore do mraka u polju ili u šumi, te izradjuje študije; zimi prijateljuje sa izlazom i zapadom sunca, sa podnevi, sa dobom prije i poslije kiše, a sliče i zimu i proljeće, pa koješta. Mjerištvo je zaboravio i ne žali za njim. Tek na prolazku kraj pristaništa kazuje mi značenje velikih gomila od nada i livena željeza; nešto strojeva, nešto kotlova i raznih raznica izkrčanih na obalu.

— Gledajte kakav su kotao izvukli, reče mi jučer i udari štapom o zvučni kotao.

— Zar jih kod nas ne znadu praviti? zapitah ga.

— Prave i kod nas, no malo — pak ne dostaje. Gle koliko su ih dovezli. Pretežak je to posao; sve će morati popravljati. Vidite li kako je šav popustio? Nut i zakov je razklaman. Znate li kako se to pravi? To vam je, vjerujte mi, paklen posao. Čovjek se uvlači u kotao i drži iznutra zakov klišcima, upiruć se o njih grudima, što sile smažu, a iz vana udara zanatlija kladivom po zakovu i pravi evo ovakove kapice.

On mi pokaza dugi niz napuklih, željeznih kolobarića duž šva.

— Djedove, ta to je sve jedno kano da po prsima udara!

— Naravno! Jednoč pokušah i ja uljezti u kotao, no iza četvrtog udarca jedva sam pobjegao. Baš kano da su mi grudi razbijene bile. A radnici se priuče i tomu. Umiru doduše kano muhe; izdrže godinu dvie, a ostane li koji živ, to je preriedko sposoban za kakvu radnju. Pomislite: cijeli božji dan podnositi na svojih prsijuh udarce teška kladiva, pa još u kotlu, u zagušljivom zraku, izlažući glavu trojakoj opasnosti. U zimi željezo ohladni kano led, a on sjedi ili leži na njemu. Eno u onom liepom, uzkom kotlu, na primjer, ni ne može sjediti, već mora da legne i podloži prsa. Težak, mučan je rad tih „gluhaka“.

— Gluhak?

— Da, radnici im nadješe taj nadimak. Od toga užasnoga šuma oni gotovo svi ogluhnu. A možda vi mislite, da su oni dobro plaćeni za taj posao? Grošice dobivaju, i to s toga, jer tuj ne treba vještine ni umjeća, već jedino mesa... Koliko nemilih dojmova po svih tih tvornicah, da vam je znati, Rjabinine! Upravo mi je milo, da sam ih se za uvijek riešio. Izprva bilo mi je baš teško živjeti, gledajući ovakva stradanja... Drugčije je u prirodi. Ona nas ne vriedja, pa ni mi nju ne vriedjamo, pozajmljujući od nje, kako mi umjetnici činimo.... Al glednite der onamo, kakva siera boja! prekinu rieč sam i pokaza rukom u komadić neba: malo niže tamo pod oblačićem... Kakva slast i milina! Liepe li zelenkaste

sienke! No da ovako upravo nasličeš, nebi vjerovali. I nije baš ružno, zar ne?

Povladih mu, prem da pravo kažem, ne opazih nikakve krasote u blatnom, zelenkastom komadiću petrogradskoga neba. Malo kasnije zakrčim mu rieč, jer se je ponovno uzeo uzhićivati još nekom bojom oko drugog oblačka.

— Kažite mi, gdje bih mogao promatrati takova gluhaka?

— Podjimo jednom u tvornicu, pa ću vam tamo svašta pokazati. Želite li, možemo odmah sutra otići. Ne pade li vam možda na um, da naslikate takva „gluhaka“? Manite se toga, to ne vriedi napora; ne ima li ništa ugodnijega? U tvornicu medjutim možemo otići, ako vam je drago ma baš i sutra...

Bijasmo u tvornici i razgledasmo sve. Vidjeli smo i gluhaka. Sjedio je jadni čovjek u kutu kotla, skupio se u klupko, pa je grudi svoje podlagao udarcem kladiva. Gledao sam ga pol ure; u to vrieme diglo se je i palo kladivo barem stotinu puta. Gluhak se je grčio i napinjao. Ja ću ga naslikati.

V Djedov

Rjabinina napade takva glupost, da ju ni ocieniti ne možeš. Prije tri dana povedoh ga u tvornicu kovinâ; bavismo se u njoj cijeli dan, razgledavasmo sve i ja sam mu objasnivao svakakve radnje, te se čudim da gotovo ništa ne zaboravih iz svoje struke. Konačno povedem ga i u odjel, gdje se prave kotlovi. Tuj su baš izradjivali velik jedan kotao. Rjabinin uljeze u nj i promatraše pol ure, kako je radnik klišcima držao zakov. Izišao je bled i uzrujan, a na povratku ne progovori ni rieči. Danas mi je već javio, da slika toga radnika „gluhaka“. Kakva je to misao! Kakva poezija u blatu? Ovdje mogu da kažem bez ikakva straha, što pred drugima nebi htio reći: po mojem, sva ta gruba i seljačka krparija u umjetnosti prelazi u parodiju. Komu su nuždni glasoviti divlji „burlaci“? Ne ima sumnje, naslikani su oni prekrasno, no naslikani samo i ništa više. Gdje je tuj krasota, harmonija i ljepota? A umjetnost, zar ne služi za to, da obnavlja što je liepo u prirodi?

Drugo je s mojom strukom! Još nekoliko dana, pa ću dovršiti svoje tiho „svibanjsko jutro“. U ribnjaku talasa se jedva zamjetljivo voda, nad nju se sagiblju grančice vrbâ, iztok se razgara i orumenjuje mekane, runjave oblačiće ružičnom bojom. Ženska jedna spušta se strmom nizbrdicom i nosi zajimač u ruci, da nagrabi vode, ter tako uzplahiri jato racâ. I to je sve. Čini se vrlo jednostavno, a ipak osjećam, da je u slici izraženo mnogo poezije. To je eto umjetnost! Ona zanosi čovjeka u tiho, krotko snatrenje i umekšava dušu. A Rjabininov „gluhak“ nikoga se dojmiti neće, jer će se svatko uklanjati, da ne natepe oči gadnim, timi prnjami, tim blatnim licem. Čudna stvar! Evo u glasbi, na primjer, ne trpe zadirućih zvukova, koji vriedjaju sluh; zašto je dakle u slikarstvu dozvoljeno, da proizvodiš baš mrke i odbijajuće likove? Treba da se o tom porazgovorim s L...om; on će napisati razpravicu i ujedno protresti Rjabinina. Tako i valja.

(Sliedi)

„SPIRITUS INDOCILIS“

Talijanski napisao Enrico Castelnucvo; preveo Svetko Batestin.

Dakle. Vi rekoste? — prihvati grofica Alba de Ronzi, obrativši se veleučenomu gospodinu profesoru Ljudevitu Marconcelliu, senatoru kraljevine, koga je ona baš tog dana upoznala kod Recoarskih kupkaha.

Grofica Alba i veleučeni gospodin profesor, bijahu već davno prekoračili ono doba, kad su razgovori »a tu per tu« pogibeljni; na svaki način, da umirim čitatelje, velim, da se u dvorani nalazilo još osam ili deset stranaca, koji su stranom čitali novine, stranom se pako razgovarali.

— Rekoh, odvrti senator, da sam u Mljetcih doživio prvi literarni poraz, i tamo se prvi krat zaljubio.

— Zbilja? ...

— Dakako; te ne mogu sresti Mljetcana ... ili Mljetcanku ... a da se ne bih sjetio jedne i druge nesreće.

— Oh, molim Vas liepo! uzviknu grofica; pripovijedajte mi, kako se to sbilo. Ja već slušam!

I grofica nasloni lakte na stol, sklopi biele aristokratske ručice, pa udesi znatizeljno svoje inteligentno lice, u kojem sievahu do dvie crne, vatrene i nemirne oči. Iz okrajka zelene poculice spuštahu se niz njeno čelo zavojci poput sniega bijelih lasih.

Profesor, koji bijaše prilično debeo, sjedne na naslonjač; zatim svukav si rukavicu, pogladi rukom ono malo siedih lasih, što mu je još preostalo, pa rekne: — Oh ludorije!

— Molim Vas, čemu se uztežete? ... Ta i tako Vaša pripovijedanja ...

— Ne diraju u ničije poštenje, znadem. Tim više kad bi i bila koja tajna, bila bi prije za me nego za ikoga.

— Izrazite se jasnije.

— Bit će tomu — profesor pogleda u štrop tražeći po njem brojku što ju trebaše — žali-bože, bit će tomu četrdeset i pet godina. Bilo to godine 1831., a sad evo teče 1876 ...

— Račun je prav. Tjerajte dalje ...

— Bijah djakom, te kao obično, ne imadoh još prave želje za nauku. Mjesto toga, skoči mi hir da pokušam na dramskom polju ... Kad danas na to pomislim, ne dam se uvjeriti! ...

U Pizi, gdje sam polazio sveučilište, upoznah se s nekim redateljem, komu nekog dana svetčano uručih svoj rukopis. Bila je to tragedija u pet čina (počima se uvijek na ovaj način) naslovom „Conte Ugolino“. Redatelj pročitavši ju, pozva me, te reče: — Izvrstno djelo, — al žalim što ga ne mogu prikazivati prije jeseni, u Mljetcih, u kazalištu „S. Benedetto“ ... U jeseni su Vama praznici, požurite se do Mljetak, tamo možete prisustvovati pokusom i predstavi.

Bijah izvan sebe od radosti ... Ali imao sam dva uzroka da si sakrijem pravo ime; neku naravnu čednost i strah pred ocem, koji je mrzio pjesnike u obće. Dogovorismo se dakle, da se djelo ima davati pod pseudonimom. Povjerih međjutim majci sve; ona mi je tajno i znatnom žrtvom podala nešto no-

vaca na put, a ostalo što mi još trebaše dobavih založiv uru.

Mjeseca rujna dodjoh u Mljette, a moj otac misljaše, da sam u Pizi kod prijatelja. Prisustvovah pokusom, te mi se činilo da sam napisao baš remek-djelo. Po koji od glumaca mrmljaše, nu redatelj bijaše podpuno uvjeren ob uspjehu, a ja vjerovah samo njemu i svojoj slavičnosti. Prispje dan predstave. Pozivalo se publiku ogromnim oglašom prvoj predstavi: „Conte Ugolino“, najnovija izvorna tragedija u stihovih od gospodina Marcella de Licconovo, u pet čina i sedam slika sa bitkama na sablje i sa unutrašnošću »gladne kule«, što ju navlaš naslika naš slavni šenograf gospodin Quidicioli. Svako pako od ovih sedam slika, nadjenuše po koji burni naslov. Ta vrst oglasa ne bijaše mi ni malo po čudi, nu ne htjedoh se opirati da se ne zamjerim redatelju i glumcem. One večeri bijah na pozornici prije uživanja svieća. Znao sam, da su sva mjesta razprodana, pa si lahko možete pomisliti moj strah. Za zastorom, kroz luknjicu, što no je bila u platnu, gledah u dvoranu dok su se punile lože i stolice u prizemlju, a svirači orkestra slagahu svoja nesretna glasbala.

— Sve dubkom puno! rekne iza mene redatelj već spravan u odijelu Ugolina. I trô si ruke zadovoljstvom. Ja pako osjećah leden znoj. U zadnjih trenutkih sav mi ponos izčeznu. Mišljah — da se u svojoj nadutosti nepobri-nuh da se ma kojim u Mljetcih upoznam; da u celom kazalištu ne imam ni cigloga prijatelja; da se ne udostojah umetnuti u onaj šarlatanski oglas ma samo dva redka više, upozoriv tako občinstvo da je spisatelj mlad čovjek i da je to njegov prvi pokus.

Napokon, točno u osam sati, zaigra ulomak iz »Seviljskog brijača«, a šaptalac uvuče se s mojim dragocienim rukopisom u svoju stanicu. Deset časaka zatim, zastor se dignu i moja tragedija bijaše licem o lice pred občinstvom. U prvom činu bijah izazvan, i to radi neke romance, što ju udahnuh nekom provansalskom trubaduru, koji je, ne znam ni sam kako, dospio u Toskanu.

— Sad smo na čistu! rekne redatelj. — Kad občinstvo jednom udari u plieskanje, ono se ne da više obuzdati. Pobjeda je naša!

I te kakva pobjeda! Za drugog čina mrke oblačine stale se sakupljati na obzorju kazališta; u trećem činu bukne oluja u cijeloj svojoj veličajnosti. Zviždanje i urlikanje razlijevalo se na sve strane, udaranje štapova o stolice i naslone, a grozni glasovi: »dosta!« tako su jaki bili, da se bojah, da rji će nastavak drame strovaliti stožere društvenosti. Prva glumica, pobjegnuvši za kulise, padne onesvieščena na stolac; glumac što no predstavljao nadbiskupa, sbaci srdito znakove svećeničke svoje časti, te udri u najružnije psovke fiorentinskih mesara; sinovi grofa Ugolina, koji ulogom u ruci opetovahu iza kulisa prizor u tamnici, filozofički turiše u žep svoj rukopis, pa odoše u svoje sobe da se presvuku.

— Dolje sa zastorom! zakriešti hrapavim glasom redatelj. I trk što bi uz burno povladji-

vanje prizemlja izvršena njegova zapovjed, reče mi: — Ta nisam li vam uvijek govorio, da to Vaše djelo nije za pozornicu!

— Ne znam, grofice, da li je nesmotrenost bitni biljeg svakoga glumca, nu znam da mi je na ove rieči krv uzavriela, i da se teško svladah. Da ne počinim kakove ludorije izčezoh mahom kroz tajna vratašca ogorčene duše, suznih očijuh. U glumištu žurili se međjutim da nekom veselom igrom razvedre mrka lica cienjenoga občinstva. Ne htjedoh da se sakrijem medj četiri zida, ne htjedoh opet ni da se kažem na javnih mjestih. Onom slavičnošću, kojom mislimo, da se svatko za nas zanima, činjaše mi se, da me svi prolazeći motre i izsmjehavaju, da se u svakoj kočiji govori o meni i o mojoj nesretnoj tragediji. U cik zore bijah u svratištu i legoh odjeven na krevet. Dugo sam se obraćao sad na lievi, sad na desni bok, al napokon zaspah. Snivao sam uspjeh kojega se nebi žacao nijedan od Rimljana, što bijahu krunjeni na Campidogliu. Mužkarci darivali me vienci, gospodje opsipavale me cviećem, zadnji čin moje drame trgao je suze svim prisutnim od prizemlja čak do galerija. Bijah u času da se za deseti put pokažem na pozornici, medj uskrsnutom Ugolinovom obitelji, kad mi netko pokuca na vrata, a moje se zračne kule sve srušise. Još se pravo ne osviestih, kad čujem po drugi put kucati.

— Napried! kliknuh, a čini mi se da bi bio najvolio baciti nuz stube dosadnika, što me je probudio. Bio to podvornik svratišta.

— Donieše ovaj list za Vas, reče i uruči mi pisamce crvene boje i parfumirano.

— Kač'a ga donieše? — Ovaj čas. — Ta koliko je sati?

— Jedanaest. — Zbilja jedanaest! ... A tko ga donie? — Kazališni sluga. Kako vidite naslov baš nije točan, al poslužnik reče, da je baš za Vas. —

Mjesto mojega pravoga imena, bijaše na adresi moje bojno ime, ono isto koje bijaše na oglasih moje tragedije. Čim budem na samu, otvorim misteriozno pisamce i proždrem sadržaj.

— Sjećate li se ga? zapita znatizeljno grofica Alba.

— Ne sjećam se baš rieči, ali sadržaj mi je jošte jasan.

— Občinstvo bilo je okrutno i nepravedno — glasilo je po prilici taj sadržaj — pram Vam, koji ste još toli mlad a tako talentiran. Ne sdvajajte; ja sam još ne izkusno djevojče, al neki mi glas u duši veli, da ćete postati slavnim. Upoznati me ne ćete nikada. Bilo bi uzalud. Nu želite li me uvjeriti, da ne klonuste duhom s prvog ne uspjeha, šaljite mi dva redka „poste-restante-locco“ s naslovom »Spiritus indocilis«.

Pismo to učini na me onaj utisak, što će ga svako anonimno pismo učiniti na dvadeset godišnja mladića. Kazališna katastrofa predje u zaborav. Moja prva misao bijaše odsele, kako da odkrijem neznanku, koja se toliko zanima za siromašna i nesretna pjesnika. Ali kako da uspijem? Odoh do kazališta misleći, da me sluga može navesti k pravom putu, al

on mi reče, da je pismo donio neki posve nepoznat sluga. — Tjerati ću mak na konac dopisivanjem — pomislim. Uzeh i ja liep arak papira i napisah nekoliko redaka.

— U stihovih?

— Ne, u prozi.

— Ove bar ćete znati na izust.

— Ne, vjere mi.

— Ali po prilici.

— Znam jedino da zahvaljivah nježnoj neznanki na njezinoj udvornosti, zaklinjući joj se, da se nedam uplašiti prvim porazom, koji mi je ipak zavriedio utjehu njezina lista. Moljah ju nadalje, da mi oda svoje cienjeno ime, kao što ja, zabaciv pseudonim odkrivah joj svoje, te nek mi dozvoli da joj vidim lice. Ja imam ipak pravo — pisah joj — upoznati onu, čije su me rieči osokolile i povratile utonule već nade. U svakom slučaju da ne prekine započeto dopisivanje.

— Nadah se boljemu, opazi grofica smijuć se. — Za budućeg učenjaka, pisamce ne bijaše baš remek-djelo. Svaki trgovački pomoćnik znao bi bio to isto napisati.

— Bez dvojbe, odvratil profesor nehajno, akoprem mu prisposoba sa trgovačkim pomoćnicima ne laskaše osobito.

— A neznanka osta i nadalje neznankom? izlane grofica.

— Kako to znate?

— Ne znam, već pitam.

— Onog dana kad odpravih svoje pisamce, šetah duga četiri sata u hodniku poštarskoga ureda, stojeći napetih usiju i što bliže odjelu „poste restante“, da čujem hoće li tko izustiti misteriozne one rieči: »Spiritus indocilis«. Moje pismo bilo tamo negdje kod slova „S“ ili „I“, bilo tamo, čekajući da ga tko digne, te sretnije od mene, moći će do skora biti u nježnih rukuh moje liepe neznanke.

— Bila liepa?

— Ustrpite se časak. Moje ponašanje ne izbjegnu činovnikom. te opazivši da me oni sumnjivim okom motre, smatrah za dužnost da se odalečim.

— Ne odkriv ništa?

— Ništa! — Drugog jutra odoh kao obično u kazalište.

— Evo pisma za Vas — reče mi Nunzio, kazališni čuvar.

— Amo! zakričah nekim naglaskom, da se je siromah sav prestrašio, duboko uvjeren da ću iza one katastrofe za stalno poluditi. Jaoh! Pismo nebijaše od ne znanke, već od moje majke. Ne ću oprostiti nikada onoj neznanki krivnju da sam nedostojnim načinom primio pisamce svoje dobre i mile majke. Ali kad se nečemu nadamo, svaka druga stvar, pa i ona koja nam je obično najmilija, postane nam u taj par nesnosnom. Pomislite si dakle utisak majčinih molba, da se čim skorije kući povratim. Ona ne znadjaše kako da nadalje sakrije otcu moj put u Mljetke, te se bojaše kojekakve nepodobštine, čim bi otac istinu doznao. S mojim otcem nije šale, to znadjah već iz iskustva, ali ako se i bojah njegove srdčbe, i ako već bijah plitka žepa, ne htjedoh ipak da odem, dok ne budem došao na trag neznanke. Ona mi nije više pisala, nu vrativ se k poštarskom uredu, doznao sam, da je pismo za »Spiritus indocilis« dignuto. Zašto se to djevojčice ne da

sklonuti na moje molbe? zašto neće da se odkrije? Al ona šuti te šuti. Odlučih da joj izno-vice pišem. Upozorih ju da ću šetati sred trga svakoga dana od tri do četiri sata popodne; zaklinjah ju da se lati ma kojeg sredstva, da ju upoznam. Ja joj sam predlagah dva znaka: neka na grudi prikopča crvenu ružu, ili neka, kad tri sata udare, prodje pred crkvom sv. Marka i spusti bijeli rubac. Ako joj nijedan od ovih znakova nije po volji, da si sama izabere što boljega i praktičnijega.

— Dakle?

— Nikakva odgovora; niti na urečeni sat koje djevojke, koja bi imala crvenu ružu na prsij, ili spustila rubac, kad su tukla tri sata. Tri dana zatim bijah u kavani »Florian«, kad dodje k mojem stolu neki od poznatih mi glumaca. Dosadjivaše mi a ja odlučim, da vrieme što mi još preostajae do tri sata, (ob tri sata htjedoh na svaki način da budem na trgu) upotrebim što bolje. Odlučim dakle da pregledam »Palazzo ducale«. Iz udvornosti predložih i glumcu, hoće li samnom, ali on je volio ostati u kavani da puši lulu. Dvorane krasne ote palače nekoč slavnih duždova, bijahu prepune posjetitelja, praćenih dielom običnim dosadnim ciceroni, dielom pako jedinimi pratioci. Promatrah »Raj« od Tintorettia, kad mi oko zape o tri gospodje i tri muzikarca, koji se poput mene divljahu tom remek djelu.

Sve tri gospodje bijahu krasne, ali jedna, najmladja, sa crvenim šeširićem, bijaše najljepša. Moglo joj biti osamnaest godina, a za cielo ne bijaše još udata. Krasna jednostavnost nošnje dolikovaše joj ubavoj djevojci. Imala je tamne oči, zlatnu kosu, reč bi ukrala ju na kojoj od Veroneseovih slika; bijaše vitka stasa, ne previsoka, a opet nit prenizka. Kad joj se drugovi trgoše sa promatranja, okrenu se prije odlazka k meni, i naši se pogledi sukobiše. Preseneti se, a lica joj se zažariše; ipak odalečujući se ne prestade motriti me. Zar me pozna? Da nije ona ta moja neznanka?

— A zašto ju ne slijediste?

— Kako znate da ju ne slijedih?

— Gonetam. Pošto rekoste da imade tajna..

— Prieke li sudbine! Baš u taj čas oćutih, kako me netko po ramenu potrepta, i pomislite kako izbuljih oči, kad se nadjoh licem o lice pred svojim otcem.

— Pa kako dospje on tamo?

— Sasvim lahko. Došav nenadano u Mljetke, potrčih do kazališta, gdje mu rekoše da sam valjda na trgu u kavani Florian. A on mahom do kavane. Ovdje me poslužnici ne poznavahu, nu uslužni glumac, čuvši izreći moje ime, ustane, i rekne: — Marconcelli! — Bio je ovdje ovaj čas. Želite li ga vidjeti, lahko ga dostignete na trgu.

Moj otac odlučan uvijek, imao je i jedan od svojih iznimnih momenata, gdje nebi dopuštao nikakvih opazaka. U takvom slučaju govorio bi neprekidno.

— Hajde mahom u svratište i spremi prtljagu — reče.

— Zar da odputujemo? zapitah bojazljivo.

— O polnoći.

— Ne odgovorih, već pogledah naokolo. Ona djevojka, čija me se izvanredna ljepota toliko dojmila, bijaše već izčezla. Dosjetim se nečemu.

— Idem, rekoh otcu.

— Kamo? zapita on začudjeno a oko mu kriesnu.

— Da spremim prtljagu.

— Idem i ja, izlanu hladno.

Nada, da ću si prisvojiti bar pol sata, da potražim neznanku izčeznu mi sasvim. Bijah bljed; plakah od ljutosti.

— Te odoste iz Mljetaka tako, praznih ruku? hoće grofica.

— Ne, čekajte! Na večer, dva sata prije odlazka, večerao sam s otcem, ili, bolje rekuć, pričinjao se da večeram, kad neki od kazališnih poslužnika dotrči sav uznojen, da mi preda pismo.

— Jeli bilo od »Spiritus indocilis«?

— Jest, bilo njezino. »Neprihvatih vaših savjeta pisala je«. Čemu da se dadem upoznati, ako naše poznanstvo ne smije ni koraka dalje? Ipak, kad sudbina htjede, te se danas sretosmo, a Vi me pogledaste nekim načinom, kao da pitate: — Jeste li Vi ona?, to ne ću, da dvojite. Bijah ja. Bijah u grupi, koja je istodobno s Vama motrila »Raj« od Tintorettia. Imala sam crven šešir na glavi. Kad Vam prispiju ova dva redka, mene više nebude u Mljetcih. Koja sam, kamo idem, netreba da znate. U ostalom, vjerujte mi, ja sam čudan stvor; moj me otac baš s toga zove »Spiritus indocilis«.

Utisak što ga na me učini čitanje tog lista, ne izbjegnu mojemu otcu...

— Te htjede da vidi pismo? upita grofica.

— Ne, grofice. Zapita me samo nekom ironijom: — Je l' ti koji od vjerovnika piše? — Kad mu se zakleh, da se vara, ne odgovori mi ništa, al ga čuh kako mrmlja sam sobom: — Bit će dakle koja žena... Razlog više, da čim prije odputujemo.

— Ah, da sam mjesto otca, dobra dà, al hladna i stroga, imao uza se svoju dobru majku, oh, kako bi joj se bio rado povjerio! Ona pako, ženskom svojom dosjetljivošću, bila bi odmah pogodila, da se radi o ženi. Tà morala je da mi se na licu zrcali bol srca. Jer onaj sladki sentimentalizam, što je samnom zavladao iza prvoga pisma od »Spiritus indocilis«, pretvori se sada, pošto vidjeh tu svoju neznanku punu čara i milinja, u pravu i najčišću ljubav.

— Zbilja?

— Dà, dà. Odlazio sam vesela srca iz Mljetaka; ta otišla je i ona, a tješila me nada, da ću ju možda dostignuti. Al da! Niti jedan gostioničar, niti jedan od kočijaša deležanse, nije se sjećao mlade putnice, koju mu ja opisivah. Njezinom slikom viek pred očima, na nju samo misleći, prispjeh napokon kući, gdje me majka nadje bljeda, suha i nemirna. Saobćih joj sve!...

— A ona! — Veoma sam znatiželjna, kako je vaša majka sudila čudnovati taj događaj, upane grofica Alba.

— Eto... S prvine je moja mati oćutila neko štovanje pram djevojci, koja je nastojala da utješi nevoljnika... Kašnje, možda zato da me odvrne od ljubavi, koja ne ina nikakve nade, postade strožijom, te mi nekoga dana reče: — Čuj sinko, čim dalje mislim, tim se više uvjeravam, da si tereš glavu za nevriednom namigušom...

— Oh, to pako!...

— Ja se oprieh tako strogoj odsudi, al ona iskrenom i trieznom rieči, koja bijaše dokaz njezina bistra uma: — Nè, Lodovico, — rekne — ozbiljna djevojka nebaca iskre u srce mužkarca, a da se ne pobrine za požar što može nastati.

— A Vi, gospodine profesore, primiste mirne duše odsudu Vaše drage majke?

— Ne; dugo nastojah da uvjerim majku o protivnom, mjeseci i mjeseci gojio sam duboko štovanje pram „Spiritus indocilis“.

— Pa pročli i ti mjeseci?

— Kad mi nada, da ne ću nikada više vidjeti „Spiritus indocilis“ malne izčeznu, ne pristah doduše uz sud svoje majke, al prestah boriti se. Nadodjoše nove brige. Zabaciv zvanje, za koje ne imadoh posebna dara, posvetih se svim žarom onim naukam, u kojih sam bar mogao steći neko ime. Pjesnik postade učenjkom.

— A taj učenjak, ne sretnu li nikada one djevojke, koja se toli milila pjesniku?

— Nikada! — Je l' živa? Gdje je? Je l' sretna, ili nesretna? Je l' majka obitelji? Ili je sama? Sjeća li se izfućkanog pisca „Conte Ugolino“? pitanja su što si često sam sebi postavljam bez obzira na ove siede vlasi i specifičnu težinu senatora i akademika. I čini mi se, da bi bio pripravan žrtvovati polovicu ove svoje prolazne slave, da mi ju je ma samo časak vidjeti.

— Zbilja?

— Da, al kakovu ju vidjeh pred četrdeset i pet godina, onog dana u „Palazzo ducale“,

pred slikom Tintoretta, sa svojim vitkim stasom, plavom kosom, sa svojim crvenim šeširićem...

— Da se dostigne što Vi želite, valjalo bi biti u dobi čudesa...

— Bez dvojbe... Ali inače, koja hasna da ju vidim kakva je danas, ako još živi?... Bi li ona mogla biti, samo iz daleka nalik onoj, koja je još danas duboko utisnuta u mojoj mašti? Gdje bi bile njezine zlatne kose, njezine velike izrazite oči? Bog zna, koliko nabora na njezinu čelu, koliko uglova na njezinu stasu nekeć tako nježnu i vitku!...

— Oprostite! reče pola srdito grofica Alba. — A zar mislite, da bi se „Spiritus indocilis“ okeristila vidivši Vas?

— O ništa! — odgovori profesor Lodovico smiešeći se, akoprem ga je srdito pitanje grofice ponešto smelo. — Imao sam dvadeset godina, a sada mi je šestdeset i pet; bijah suh, sada se bojim da ću se okrugljiti; ponosio sam se svojom gustom kosom, a sad sied i ćelav; bijah pjesnikom, a profesor sam panteologije... Bolje dakle da se iluzija od pol vieka natrag ne poremeti nikomu od nas dvojice.

— Medjutim Vi ne pomislite na jedan slučaj, opazi grofica. — Ovu si iluziju Vi možete svim pravom zadržati, jer ne saznaste nikada za pravo ime od „Spiritus indocilis“ koja znade za Vaše, u tom istom stanju? Vi, gospodine profesore, nebiste danas upoznali Vašu prvu ljubav, da ju i vidite, nu „Spiritus indocilis“ znajući Vaše ime, upoznala bi Vas mahom...

— U tom slučaju, ja si ga njoj!

— Moguće Vas je motrila kako joj izpred očijuh debljate.

Profesor pogleda nestašno naokolo. — Recite mi istinu, imate li možda ključ ove zagonetke?

— Ja? Misлите?...

Zvonce što goste na objed poziva, bijaše već pred koj čas odzvonilo, te su se ostale osobe, jedna po jedna, izšuljale iz dvorane.

— Nema više nikoga! kliknu grofica.

— Zar ne čuste zvonce? Već su svi za stolom.

Vaša je pripovjest svršena?

— Jest gospodjo.

Nasliedujmo dakle ostale... Podajte mi ruku i povedite me na moje mjesto...

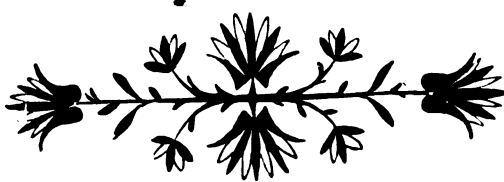
Po objedu ode grofica Alba u svoju sobu, te sjedne na naslonjač kraj prozora.

— Zar ne silaziš ti, majko? zapita iz obližnje sobe neka vrlo ukusno odjevena gospodja, još prilično mlada, koja je baš u taj par bila svršila svoju toaletu pred velikim zrcalom.

— Sići ću kasnije; izvoli ti samo.

— Do vidjenja, bakice! pozdraviše na odlazku dvie liepe djevojčice od deset do dvanaest godina, poljubivši groficu.

— Profesor Lodovico ima posve pravo — pomisli u sebi grofica kad bijaše na samu — koja mu hasna da me danas i upozna?... Al i on, Bože dragi, koja razlika od onog vremena!... Pa nije razumio rišta!... Gle kako čovjek ostari!

J a d o v a n k e

S

I

Na drveća lišće pada,
Na zemlju se jesen spušta;
Mojom dušom bol se sklada,
Baš ko zemljom magla tušta.

Pozamrele marne pčele,
Umuknula slavulj-ptica,
Na guslah mi duše smjele
Ponajljepša pukla žica.

Na svu silu tugu gonim,
Al je ona moći jače:
Stid me, mlad da suze ronim,
Al mi srce gorko plače!

Z

II

Na brežuljke sunce tone,
Zemlju tihi sumrak kruži;
Moja duša u jad klone,
Moja duša gorko tuži.

Ja u teške misli panem,
Ko očajnik prije smrti;
Okom kresnem, srcem planem,
Cio svijet bih htio strti!

Tad me iz mog strašnog muka
Zvonca zvuci hrlo splaše...
Ja se sjetim kraj tog zvuka,
Kad mi dragu — pokopaše!

K

III

Kad mi srce svijet taj mrzi
Nemoj ni ti ljubiti mene!
Moje srce, moje prsi,
To je put — sred rake zdene.

Davno već sred srca moga
Milka vatra proplamsala,
Al od svega žara toga
Ne sja sad ni iskra mala.

Davno moje sunce bljednu,
O ne ljubi mene više!
— Strgaj cvietku pelud mednu,
Pa još traži, da miriše! —

V

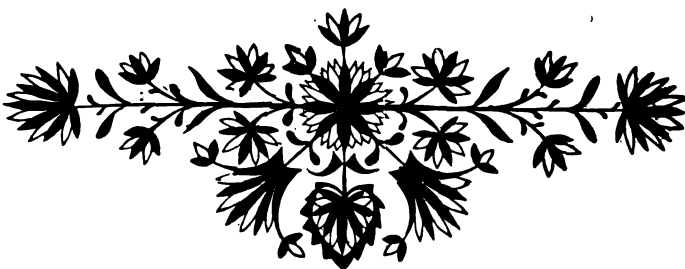
IV

Vidiš, to je krasno luće,
Mlada još, a novca dosti;
Sama nudi raja ključe,
Hajde u njeg, pa se gosti! —

Ja se sjetih onog dana,
O ta tomu nedavno je,
Kad te skrila raka rana,
Kad izgubih — oči svoje.

— Mene tuga suzom blaži,
Ja po mraku svijetom bludim:
Vid izgubih, o ne traži,
O ljepoti da joj sudim! —

Tugomil

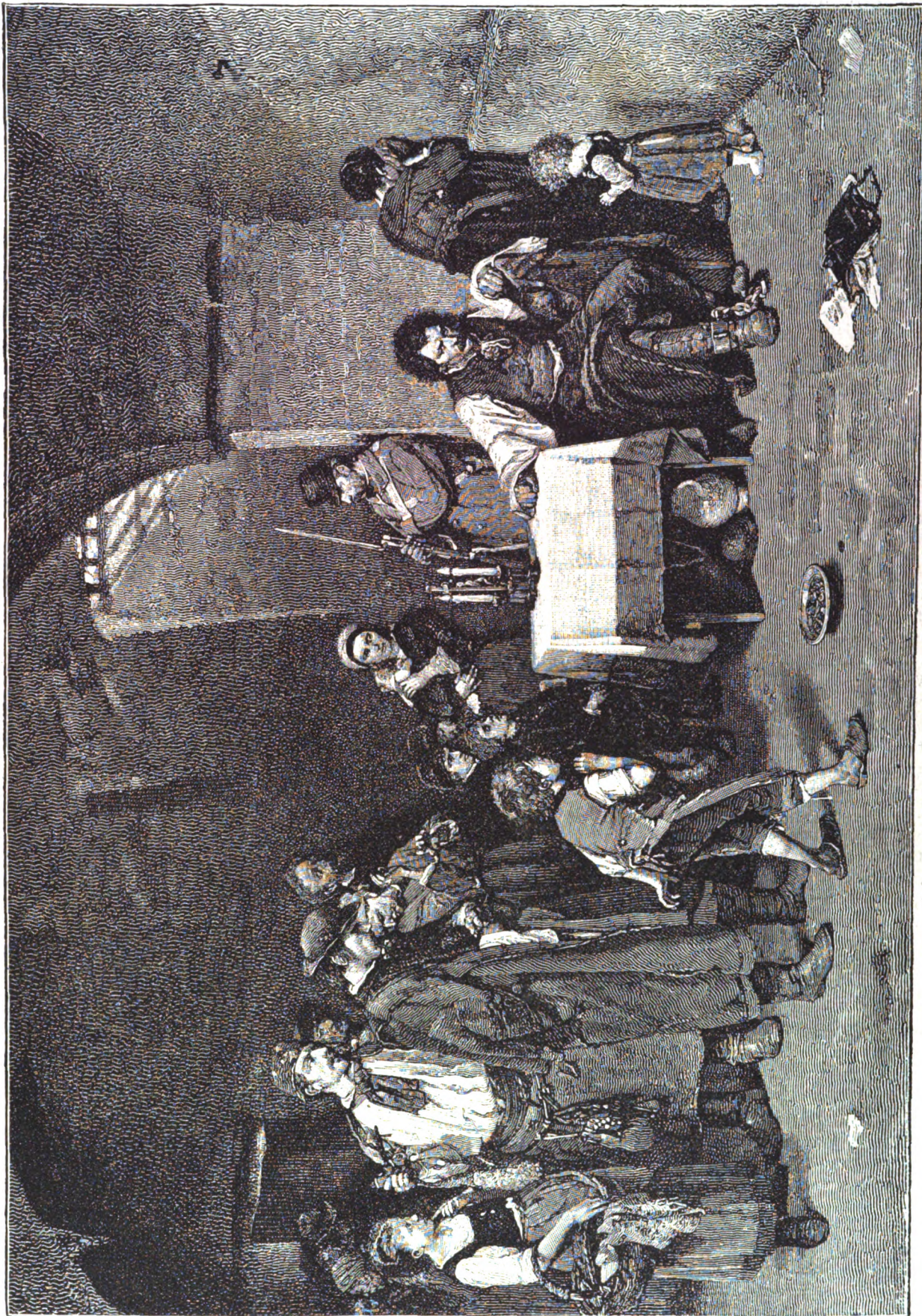

S v a t b a u F l i s a k a

Zadnji dani

FRANJO KREŽMA

Piše Fr. Š. Kuhač

d izvansjkih pojedinih privatnih ljudi i društva izrazili su pismom svoju sućut obitelji Krežminoj: Emanuel Wirth iz Berlina, Reinhold Lorenz iz Berlina, Julius Epstein prof. iz Beča, Josipa barunica Vranyczany rod. bar. Mollinary iz Rieke, general topništva, gouvener barun Rodich i supruga iz Zadra, Albertina barunesa Unukić iz Osieka, Albert J. Guttmann nakladnik iz Beča, Dr. C. Begna Possedaria Conte di Castel-Benković iz Zadra, Contessa Vicence Begna née Strmić iz Zadra, Alb. Strasser redaktor iz Temišvara, Dr. Gentilli podpukovnik iz Mantove, Pischinger i sin iz Beča, G. Angélique contesse de Roever iz Oene u Moldavi, Nagy Bánya Jösa Rezső iz Kišega, Cavaliere Dr. Ant. Fel. Giacich iz Rieke, August Nemeček prof. u Mariboru, Dr. Schuler c. kr. savjetnik iz Rogatca, N. Cott iz Charlottenburga, Templarska loža br. 4 Pruske iz Berlina, Gust. Ad. Ritter pl. Heinrich pomorski častnik, Raffaello D' Osmo iz Trsta, Dr. Jan Bleiweis iz Ljubljane, Angelo Casagrande iz Haidenschafta, Raffaello Prof. Frontali iz Mljeta, Marianne Cambj iz Trsta, Otto Schneider iz Frankfurta, Fuchs iz Budapešte, Georges Pijstat iz Marseille-a, Binički, pomors. častnik iz Pole, Ben. Bilse iz Frankfurta, Georges Voelkl iz Trsta, Gustav Tolentino iz Trsta, Francesco Fenzi iz Mljeta, L. Cav. Pellegrini iz Trsta, Joh. Nep. Hummel iz Osieka, Guido Ritter von Henriquez, pomor. častnik, Edm. Dreschowitz, pomor. častnik, Norina Meynier née Poosch iz Trsta, Wilhelm Horky iz W. Tannavitz-a, Olga Prash-Lahn iz Trsta, Società del Quartetto iz Parme, Emil Hartmann iz Koppenhaagen-a, Hostinek, pukovnik iz Tulla-a, Società Filarmonico-Dramatica iz Trsta itd.

Od domaćih ličnosti izrazile su pismeno svoju sućut: Gjuro Crnadak, podnačelnik, Josip Kneisl, Karolina Horn, Sofija de Kussevich rodj. Radivojević, barunica Clotilde de Vranyczany-Buratti, grofica Kulmer-Erdödy, barunica Hellenbach-Jellachich, Prof. sbor nar. zem. glasbenoga zavoda, Alfred Wagner, Franjo Pečak, Julija Stigler, Ivan Vončina, Maks Fink, Conte Buratti, podmaršal Fidler de Isarborn, podmaršal vitez Wagner, i mnogi drugi.

Mislim da će biti čitatelju drago, ako ovdje bar nekoliko od mnoštva listova obielodanimo.

a) Koncertmajstor i prof. na kr. vis. glasb. školi u Berlinu, gosp. Emanuel Wirth pisao je na gosp. Timmera, člana Bilseova zbora među ostalim: (17. lipnja)

Dragi Timmeru! Na veliko sam se uplašio, doznajući žalostnu viest, da je umro odlični nam drug, čovjek i umjetnik Franjo Krežma. On će mi do vieka ostati u častnoj uspomeni, ta, znate, kako sam ga u kratko vrijeme svoga ovdješnjega boravka obljubio! Zgražam se, kada pomislim na siromašnoga, sažaljenja vrijednoga mu oca. Toga čovjeka nije mogla stići veća nesreća pod nebom, nego što je ta, ali i za ravnatelja Bilsea biti će to teški i gorki udarac. — Molim Vas, izrecite Krežminu otcu moju i moje supruge iskrenu sućut. Neka ga Bog kriepi i tješi, a dobromu i vrijednomu mu sinu neka bude zemljica lahka! On uzima sobom u grob najsrdačnije saučesće i najbolju uspomenu od mnogohrojnihi mu prijatelja i štovatelja. Da mu je počinak blag!

b) Tajnik »Templer-Loge nr. 4 von Preussen« piše u ime društva Krežminu otcu: (30. lipnja)

Dubokom boli primila je templarska loža br. 4 Pruske viest o smrti Vašega miloga i plemenitoga sina. Ako i nije bio pokojnik član našega društva u užem smislu rieči, to je ipak razumio i cijenio naše nastojanje i djelovanje, budući je nas kod naših svetčanihi sastanaka uznesao i okriepio svojom neodoljivom igrom, jer što je on izveo, to je savršeno izveo srcem, dušom i rukom.

Zadovoljiv time nalogu templarske lože, da Vam najtopliju sućut u njezino ime izrazim, pozdravljam Vas, velećienjeni gospodine, željom, da Vas Svemoguću uzdrži i da Vam ne uzkrati ni jedne utjehe, koja bi Vas mogla umiriti kod tako gorkog i nenadomjestivog gubitka.

c) Kr. dvor. ravnatelj glasbe Ben. Bilse piše Krežminu otcu iz Frankfurta među ostalim: (7. srpnja)

Pokojnik stavio si je sam trajni spomenik u najširjih umjetničkih krugovih svojimi odličnimi umjetničkim čini, svojom neumornom marljivošću, svojom vjernošću i točnošću u izvršavanju dužnosti, svojim plemenitim značajem, kao što i svojim ljubeznim ponašanjem. Samo

sveobća sućut može Vas donjele umiriti. Ine rieči utjehe moraju bez traga izčeznuti; samo vrijeme moći će Vašu bol ublažiti. Svemoguću je Vas kod Vašega boravka u Frankfurtu čudnovato kriepio; neka bude Vam i cijenjenoj obitelji Vašoj i u buduće u pomoć, da uzmognete podneti neizmjernu bol.

Da Zagreb nastoji svoga sina u domovinu prenieti, služi Zagrebu na čast, a ja Vam to u toliko usćim, jer tada ćete moći Vi i obitelj Vaša često pohadjati humak nezaboravljenoga ljubimca.

d) Otto Schneider piše otcu iz Frankfurta među ostalim (30. lipnja)

Radostnom zadovoljstvom razabrao sam iz »Agramer Zeitung«, koliko su tamošnji stanovnici puni saučesća zbog Vašega gubitka. Takova sućut prekoračuje daleko običnu mjeru, te mi služi dokazom, da su znali zemljaci i suplemenici preminuvšega štovati i cijeniti u Vašemu sinu i čovjeka i umjetnika. Nu iz toga i to razabirem, da u Vašoj domovini vriedi nešto izvrstni koji muž, te se veselim što mogu reći, da ovo svojstvo srca Hrvatima na najveću čast služi.

e) Alfonso Cavagnari, predsjednik društva »Società del Quartetto« u Parmi, piše otcu. (14. srpnja)

Cijenjeni gospodine! Kasno sam primio tužnu viest o smrti Vašega sina, koji je bio toli štovan koli izvrstan sa dobrote, odlična uma, kao što i sa plemenitosti duše.

Prerana mu smrt velik i ljut je gubitak za umjetnost. U ime članova ovoga društva, kojemu imam čast predsjedati, te u ime mojih predstojničkih drugova, izjavljujem Vašemu Blagorodstvu najsrdačniju našu sućut nad nenadomjestivim gubitkom, koj Vas je stigao.

Uspomena pokojnikovih vrlihah neka bude Vašemu bolnom otčinskomu srcu utjeha, pa ako sućut mnogih na grobu miloga preminuvšega može pružiti utjehu, to budite uvjereni, da ćemo svi mi, koji smo imali priliku diviti se velikomu i slavnomu umjetniku, saćuvati mu častnu uspomenu, njemu — koji je prerano otet slavi i umjetnosti i u radosti čovječanstva. Čast mi je itd.

f) N. Binički pomorski častnik u Poli piše gospodjici Anki: (2. srpnja)

Velećienjena gospodjice! Dubokim sažaljenjem saznao sam prežalostnu viest o mnogo preranoj smrti Vašega ljubljenoga brata, onoga plemenitoga i vele nadarenoga mladića, čija je smrt za cijeli umjetnički svijet, najpače pako za milu našu domovinu ljuti i nepregorjivi gubitak. Bivši još u mladenačkoj dobi, već je on svietio kano sjajna zvijezda na umjetničkom obzoru Hrvatske a zato se jedva mogu oteti misli, da je sjaj njegov bio preran i prevelik i da nije ni mogao duže uztrajati. Nu makar je i nam samo kratko vrijeme svietio, ipak će mu se uspomena za uvijek saćuvati u budućih generacijah. Budite uvjereni, da taj neizmjerni gubitak osjećaju ne samo Hrvati već i svi prijatelji i štovatelji u najdaljih krajevih itd.

Od domaćih ličnosti obielodanit ću evo ove listove:

a) Barunica Clotilda de Vranyczany-Buratti piše:

Primitite najsrdačniju moju sućut i svesrdno saučesće nad nesretnim gubitkom, koji nije samo Vas i Vašu obitelj snašao, već cijelu našu domovinu. Neka Vam bol Vašu ponešto ublaži sveobća simpatija i sveobće saučesće! To Vam želi od srca Vaša itd.

b) Grofica Kulmer-Erdödy piše:

Time razumijem Vam i Vašim duboku moju sućut nad neizmerno bolnom gubitku, koji nije samo Vas snašao, već cijelu našu domovinu. Neka Vas Svemoguću kriepi u toj ljutoj boli, da možete podneti podanošću ono, što se ne može promieniti. To Vam želi od srca Vaša...

c) Barunica Hellenbach-Jellachich piše:

Primitite ovimi redci izraz moje duboko ganutljive sućuti. Vrlo me je bolno dirnuo gubitak Vašega sina, veleobdareno domaće djetete, koje je Vam, domovini i umjetnosti tako rano oteto. Bog dao Vam i siromašnjoj Vašoj supruzi utjehe i pokoja, a preminuvšemu vječni mir.

Iskrenim saučesćem Vaša...

d) Podmaršal Fidler de Isarborn piše:

Istom sada sam saznao Vaš povratak sa groba Vašega dičnoga sina, koga je pratilo do posljednjeg počivališta priznanje i žalost celoga jednoga naroda. Uvjeran sam, da će taj narod uspomenu njegovu visoko cijeniti, te ime pokojnikovu spominjati kod onih nada, koje je neum-

ljiva kob mnogo prerano otela svomu narodu i svojoj umjetnosti. Ovo osvjedočenje svraća dakako pogled preko sadašnjosti u listove poviesti; pa ako to žalibože i ništa nepromienjuje u žalostnoj sudbini, ipak povisuje svesrdnu sućut na boli plemenitoga otčinskoga srca, koje je znao izraziti svoju žalost sa toli u srce dirajućimi riečmi. — S visokim štovanjem i iskrenim saučesćem Vaš...

e) Profesorski sbor nar. zem. glasbenoga zavoda u Zagrebu poslao je roditeljem Franje sljedeću liepo kaligrafiranu tužaljku:

Nad prejasnom zvijezdom, štono se je vrlo rano na obzoru glasbene umjetnosti pomolila, ali žalibože i prebrzo utrula: nad ponosom naroda hrvatskoga, nad velikim genijem glasbenim, t. j. nad preljubeznim Vam sinkom, koga je nesmiljena smrt prerano ugrabila, tuguje sav učiteljski sbor »glasb. zavoda«, te ovimi redci izrazuje sućut i zažaljenje, uvjeravajući Vas, da će u njegovom srcu ostati neizbrisivimi slovi upisana uspomena na velikog guslača Franju Krežmu.

Zemljica mu bila lahka!

U Zagrebu dne 20. lipnja 1881.

Kada ljudi javljaju i uvjeravaju iz svijuh strana naše domovine, da će se uspomena dičnoga hrvatskoga sina Franja Krežme čuvati, lahko je to pojmiti; ali kada to tudjinci čine, kada pol godine iza Franjine smrti obćinstvo zaplače, slušavši komad jedan, koji je Franjo javno guslao, to je zaisto nešto vanrednoga. Vanredno tim više, jer Niemci, osobito pako Berlinci, ne samo da su ledene krvi, već oni su vikli nasladjivati se tolikimi umjetničkim užitci, da je zbilja za čudo, ako se ti ledenjaci iza pol godine još sjećaju i to ganuto sjećaju preminuvšega hrvatskoga umjetnika. Da dugo ne okolišem, priobćit ću tuj list od 28. studenoga 1881. adresiran na našu Ančicu, list koji o tom događaju govori. Poznata nam gospodjica Ella piše:

»Moj učitelj glasbe davao je ovih dana koncert s nekim ovdje obljubljenim virtuozeom violine, bivšim prijateljem i štovateljem Franja. U programu je stajalo, da će rećeni violinista izvadjati Ernstove »Magjarske napjeve«, kojimi je Tvoj brat Berlince uzhitio. Čitajući ja program, odlučih se da posjetim taj koncert, stranom da momu učitelju izkažem svoje štovanje, stranom da srcu svojem ugodim gorkom uspomenom, jer odkada je Franjo umro nisam još ni jedanput bila u kazalištu, ili kod kojega koncerta. Koncert je počeo, sve je u redu bilo, ali kada je do ove točke programa došlo, zavlada u obćinstvu tajnstvena tišina; ova medjutim dugo ne trajaše, jer već kod drugoga napjeva opaziti je bilo neku osobitu uzbunu i nemir, budući je veliki dio slušalaca (sjetiv se kod te sgode dičnoga Tvoga brata) u plač udario. Violinista opaziv to, nastojao je ganuće svoje svladati, što mu je s početka i za rukom pošlo, ali netom prekupi i njegovo srce, suze mu se pomoliše na očijuh, a gudalo sklizalo mu se kriestajući po strunam. Iza nekoliko časova nastavi on na novo, te izvede cijelu pieču vješto do kraja; ali obćinstvo osta tako uzrujano, da mu je sasma nestalo pazke za dalnje komade programa.«

Nadovezujući Ella na to, da je takav pojav kod njih upravo nećuven, opisuje zatim karakter sjevernih Niemaca: »Sjeverni je Niemac, osobito pako Berlinac, od ozeble, studene naravi; on mnogo drži do svoje oštre pameti, do prostog, nepodmitljivog svoga suda. Ali upravo s toga je podvržen tudjemu uplivu, te je i nepravedan; on si neprestano dovikuje: »samo mirno, da se podnipošto ne prenagliš, uvijek prije pitaj razum!« A tada pita i izpitava svoj razum toliko puta i prosudjuje stvar tako dugo, dok nije srećno izgubio užitak. — Zašto pitati razum, kad mi ćuvstvo dosta kaže? Zašto prosudjivati, kada imam priliku slaviti umjetnika, koji mi dušu uzdiže k zvijezdama, k momu Bogu bliže? —

Malo, jako malo ima u nas ovdje uzhita! Sladka ona radost nad užitkom umjetnosti, osobito na glasbi, ona razkošna slast u glasovih, u melodijah, koja je u stanju činiti, da na sve drugo zaboravimo, ona odanost, koja južnjaku pribavi toliko srećnih časova, manjka Niemcu, bar sjevernomu Niemcu, te ga čini siromašnim.

Franjo je to znao jako dobro; njemu je to bilo nešto, što ga je neprestano tiščalo, nešto odurnoga. Drugu večer, kad sam ga vidila, reće mi: »Oh, kakvo imadu ti Niemci hladno, ledeno srce! Mene zebe, kada na to

pomislim, te će mi strašno teško biti, udomiti se među njima! — Nasmijavši se ja, pitah ga: »Kako možete misliti, da ću ja za ove Vaše tuge pristupno srce imati, tá, i ja sam kći Njemačke?« — »Jeste — odvrati on — kći sjevera, ali sa srcem od juga; ja sam Vas dobro motrio, kada se je glasbovala.« — I pravo je imao; srce mi je i premnogo puta već nadvladalo razum. Ali ja toga ne žalim, jer koliko sam i uživala presretne i prekrasne časove. Za me prestaje biti umjetnik — vršeci svoju umjetnost — čovjekom, on mi postaje Bogom, komu se klanjam, ali koga ne prosudjujem.

Moguće da sam nepravdna prama svojim zemljakom; valjda osjećaju i oni tako toplo, samo što ne mogu čuvstvo svoje izraziti; oni bo se ne znadu zahvaliti, ne znadu koga obradovati. Samo da bih mogla jedanput naći u naših novinah jednu takvu toplu, uzhićenu kritiku, kakvih ima u franczkih i talijanskih novinah! — Kako to godi, kad ti govore pravim uzhitom! — Takav govor sasma drugčije djeluje, no naše recenzije, koje su mi često pale kao led u toplu moju radost, na veselje nad kojim umjetničkim djelom. Mi imademo ovdje recenzenta, koji se rado odriču za koji čas pravednosti, ako mogu upotriebiti koju zajedljivu, ostru dosjetku, koji sgodan bon-mot na račun umjetnika.« itd.

Pa kako je s Franjinim grobom, pitati će valjda čitatelj? Ima li koga u Frankfurtu tko na njegov grob pazi? — Mjesto mog odgovora staviti ću amo list od 19. lipnja 1882., koji je Franjin otac dobio:

»Humak nije tako zanemaren, kako Ti možda misliš. Nisam doduše grob našla zastrt palmami i dragocienim biljem, kao što bi bio, da je svoje posljednje počivalište u Berlinu našao, nu ipak se sve zeleni na njegovom grobu, pa i domaće je cvieće liepo, a miris mu je ugodan. Vrlo mi godi videći, da ovo cvieće goji i čuva brižna ruka, a da su pokojnika ljudi tako uzljubili unatoč kratkom svom boravku u Frankfurtu, da im je i mrtvac nezaboravljen. Ne samo da se obitelj L. . . za grob brine, već i prijatelji dodju, da mu zasade kakvo cvieće i polože vience na grob. To mi je gospodja D. . . pripovjedala, a ja sam se i sama o tom osvjedočila. Kada sam naime 15. lipnja vani bila, te cvieće i vienaca donela, a 16. opet tamo došla, nadjoh liepi vienac, koji nisam ja na grob položila. Pitah grobara od koga je taj vienac, a on mi reče, da ga je doneo onaj mladi gospodin, koji često grob cviećem kiti. U obće, da mnogi stranci ovaj grob pohađaju, i da on (grobar) svaki čas mora komu pokazati Krežmin grob, te da čak ljudi iz Berlina amo dolaze — što je sasma i naravno.«

Ako je to naravno, da se Berlinci i Frankfurčani sjećaju Krežmina groba, tada je još naravnije, da Hrvati ne zaborave na tamo pokopanoga. Za njega siromaka ili, kako drugi vele, sretnoga, svejedno je gdje počiva, ali ne tako za narod, koji hoće dokazati pravo svoje na naslov: kulturni narod, i komu treba, da u ime dalnjeg svog razvitka sve svoje trofeje doma na okupu imade. Propucane, razderane zastave, koje su hrabri naši sinovi kući doneli iz talijanskih i inih bitkah, čuvamo kano svetinju u našem muzeju; stari rukopis, što potiče od staroga kojega našega umnika ili staru kakvu sliku od kojega staroga našega slikara, nebi smo ni za koji novac odstupili kojoj inozemskoj sbirci. Zašto ne? Zato ne, jer su to pravi trofeji naše uljudbe, našega napredka, to su uzori i niti naše tradicije, naše povjesti, na kojih se ima nadovezati dalnja naša prosvjeta. Orientalna ona gizda i ničem neopravdani luksus, koji je opaziti kod pogreba sasma običnih ljudi, ne spada amo, to ide u odsjek oholosti ne pako u odsjek onoga iskrenoga pieteta, koji smo dužni onim veleumom izkazati, koji su nam ili put krčili k slobodi i prosvjeti, ili proslavili ime hrvatskoga naroda u širokom svijetu. Nije prazna riječ, da narodi, koji veleume svoje ne štiju, ne zaslužuju da im se radjaju — jer tim, što prvake svoje štiju, sami sebe uzvisuju; dokazuju da nisu od providnosti zanemareni, da u njih ima duševnoga kapitala, koji jamči, da taj narod propasti neće. Franjo Krežma bio je jedan od onih iskricah našega naroda, koje samo veliki narodi proizvode i to ne svakoga decenija. Smrt je tu diku i nadu našu tako rano slomila, da nije mogao svoj ljubljani hrvatski narod toliko proslaviti, koliko mu je namjera bila. Ali buduć nam mora do toga biti, da ostanci i spomenici takvih umova u samoj domovini budu iz gore navedenih razloga, to se je nekoliko lica konstituiralo u odbor*), te poziv izdalo na narod, da ovaj prinesci

*) Franjo Žigrovic-Pretočki, dvorski savjetnik, pred-

omogućiti tielo pokojnoga Franje Krežme u domovinu preneti. Poziv taj ovako glasi:

Patriotična riječ

svim štovateljem i poznavaoem nezaboravnoga hrvatsk. umjetnika na guslah

FRANJE KREŽME.

Koga nije iz dna duše potresla kobna viest, koju nam je brzojavna žica iz tudjine donela bila, da nam je smrću milog Franje Krežme utrula krasna zvijezda na obzorju hrvatske umjetnosti?

U prvi čas tuge naše nit nepomislismo, da bi nam naš ljubimac imao počivati u tudjoj zemlji, daleko od svoje domovine, daleko od svoga roda, daleko od svih, koji su ga toli žarko ljubili i štovali. Naš Frane bio je i vriedan te ljubavi i štovanja. Ljubezan i čedan, prem mlad, znao je ravno najvrstnijim umjetnikom opojiti um i srce občinstva rajskimi glasovi svojih gusala.

Punim pravom mogosmo se ponositi videći ga slavljenja širom u tudjem svijetu, naime u viečnom Rimu, tom ognjištu umjetnosti, i Berlinu, tom strogom areopagu umnih i umjetničkih sila.

Naš Frane nije bio samo umjetnik, on je bio i dobar Hrvat — vjeran sin domovine svoje. Patriotički duh njegov zrcali se vierno u njegovih narodnih, na klasičan način izvedenih kompozicijah, koje su i u tudjem svijetu, pred koje ih je često izneo, stekle uvijek najodličnije odobrenje.

Pa da tielo ove mile, liepe i nam nezaboravne duše krije tudja zemlja? da neima hrvatske ruke, koja da mu grob cviećem kiti?

Ne! to nesmi je da bude! Kada ga je već nesmiljena smrt u tudjini pokosila, kada nam je ova zlokobnica uništila našega ljubimca i smrvila krasne sanje njegove budućnosti, tielo njegovo neka barem krije zemlja, u kojoj se je rodio.

Što smo u prvi mah propustili učiniti, jer nas je taj grom iz vedra neba obmamio, to želimo sada izvesti.

Molimo dakle svesrdno sve rodoljube, prijatelje i štovatelje nezaboravnoga Frana, da nam priskoče u pomoć ma bilo i najmanjim darom, da uzmognemo prenesti njegovo tielo u Zagreb i staviti mu spomenik na grob. Napose molimo sva slavna društva, kao čitaonice i pjevačka društva, da u svom krugu saheru po koju u to ime. Svi pridošavši novci uložiti će se koristonosno, dokle se nenakupi tomu poduzeću potrebna svota, a imena darovatelja obznanić će se u javnih glasilih. — Sakupljeni novac molimo slati neposredno na odbornog blagajnika, Hinka Javanda u Zagrebu.

U Zagrebu, mjeseca ožujka 1882.

Do sada se je u svemu sakupilo 929 for. 50 nč. bud od privatnih ljudi bud od društva, koja su u tu svrhu priredila koncerte ili ine zabave, naime:

Dr. Hugo Blum u Vinkovcih	2 fl. —
Osiečka štedionica	20 „ —
Preuzv. gosp. Gustav barun Prandau u Valpovu	50 „ —
Juraj Biankini u Zadru	2 „ —
N. N. u Zagrebu sabrao je	10 „ 30 nč.
Preuzv. gosp. Koloman pl. Bedeković, ministar u Buda-Pešti	10 „ —
Uzoriti gosp. Josip Mihalović, stožernik u Zagrebu	10 „ —
Dr. M. Matina nadb. ceremoniar u Zagrebu	1 „ —
Presv. g. Janko Pavlešić biskup u Zagrebu	10 „ —
Šandor pl. Weiss u Zagrebu	5 „ —
Stanko Boguth ravnatelj u Zagrebu	2 „ —
Gir. Prister udova u Zagrebu	5 „ —
Presv. gdja. Clotilda barunica Vranyczany-Buratti u Zagrebu	50 „ —
Zastupstvo trgovišta Jaske	10 „ —
Prečast. g. Pajo Miler, opat u Mitrovici	5 „ —
Hrv. pjev. glasb. društvo »Dunav« u Vukovaru, dohodak jednog koncerta	70 „ —
Vinkovačka omladina doh. jed. koncerta	102 „ —
Iločka omladina dohodak jedn. koncerta	69 „ —
Virovitička omladina doh. jedn. koncerta	30 „ —
Slavna kr. podžupanija Riečka	1 „ 50 „
Presv. Konrad Šnapp, kanonik u Zagrebu	5 „ —

Prinosci sakupljenih i na posebnih arcih izkazanih od:

sjednik odbora; Gjuro Eisenhuth prof. na glasb. zavodu; Franjo Š. Kuhač prof. i glasb. literat; Hinko Javand trgovac; Milan Krešić predsjednik pjev. društva »Kolo«; Ivan pl. Zajc rav. glasb. zavoda i hrv. narodne opere.

Gospodje Tereze Jančić u Zagrebu	8 fl. — nč.
Gospodjice Gisele Guthard u Zagrebu	25 „ 90 „
Gospodin Kohler u Zagrebu	15 „ —
Gospodin Gjuro Berić u Zagrebu	13 „ —
Gospodje Tereze pl. Juričić u Zagrebu	2 „ 10 „
Presv. gosp. Franjo. Gašparić kanonik u Zagrebu	6 „ —
Gospodje Mazura u Zagrebu	4 „ 50 „
Gospodje Hafner u Zagrebu	7 „ 60 „
Gospodjice Jelisave Šrabec u Novigradu	10 „ 50 „
Gospodin Ivan pl. Zajc u Zagrebu	90 „ 90 „
Gospodina Hinka Sattera ravn. nar. banke u Zagrebu	7 „ —
Gospodin Gjuro Vučković	9 „ 50 „
Gospodje Tereze pl. Juričić u Zagrebu	2 „ —
Gospodin M. Ivić odvjetnik u Zemunu	6 „ —
Gosp. Ljud. Slamnik gim. rav. na Rieci	65 „ —
Gospodje Marije Kuhač u Zagrebu	8 „ 80 „
Gospodjice J. Job u Zagrebu	14 „ —
Zadnji koncert u Osieku	160 „ —
ukupno	929 fl. 50 nč.

Ova svota ne dostaje niti za prevoz tiela pokojnikova, kamo li za sprovod i dostojni spomenik; zato valja da se sakupljanje nastavi. Prinosci koji budu od sada unišli, zabilježiti će se na vječni spomen na kraju ovoga životopisa, koji će se i u posebnoj knjizi štampati.

Preočiv time čitatelju tko i šta je Franjo Krežma bio, šta je radio, kako je živio i umro, ne mogu da ne spomenem onu bol, koju trpi liepi božji stvor, odana svom dušom našem Franju: gospodjica Ella. Viernost ta poslje smrti obljubljenoga takva je riedkost u današnjoj dobi, da ju je vriedno zabilježiti. Ella piše u ogromnom listu od 8. lipnja 1882. na sestru Franjinu, gospodjicu Anku među ostalim: »Pisala sam ti u mom posljednjem listu, da ću ovih dana poći u Frankfurt. Čeznuće kod njega biti, u njegovoj se blizini izplakati, grob njegov cviećem nakriti, hoće da me izjede. A ipak mi brane moji cielivati onu zemlju, koja krije najmilije moje. Dosada sam se pokorila želji svoje majke, i sve podniela; nu sada je snaga moja iscrpljena, a ništa i nitko na svijetu neće me odvratiti da nakanu svoju izvedem, ma se i razkrstila sa svimi svojim rođjaci. Ne mogu više hiniti mir, kada u mojoj duši biesni očajnost i kada bol zahtjeva bezuvjetno svoje pravo. Najposljednjom je kukavcu dopušteno, da se izplaće, i ista divlja zvjer u kobači smije navaliti na mrežetinu, koja ga dieli od žudjene slobode. a samo ja, da se pričinih veselom i zadovoljnom, dočim bi htjela završnuti od boli i tuge? I to sve valjda samo zato, da ljudi ne doznadu, da imademo goruće, strastveno srce, koje se neće pokoriti u to, što se zove mudra božja odluka. Oprosti, Ančice, što tako hulim, ali dobri Bog neka mi oprosti. jer zašto mi je dao takovo srce, zašto je dao njega i zašto ga je opet uzeo? Ne mogu se pokoriti. Ah, mir — Ančice — mir u smrti! to je za što dan i noć molim. Ne mogu da živim i neću da živim. Samo da bi se dalo umrieti, a da ne počiniš grieh, i da te osuda ne čeka. Zašto život nositi, koji nije vriedan da ga proživiš? Ne moj se prestrašiti, Ančice, sbog ovih crnih mislih. Znam, da su crne i grišne, ali ne mogu za to. Ma kako se trudila da ih se otresem, uvijek te uvijek zuje mi po glavi, jer mir mora da je vrlo sladak. — Mirovati i spavati a nikada se više probuditi. — Srce ovo, koje sada biesno kuca, boluje i grčevito se kida, ovo srce znat će mirno i tiho — oj, misao je ta preveć zaveđljiva, preveć sladka! — Cielo sam svoje srce, svoju dušu, cieli svoj život, sve što jesam i imam na kocku stavila, pa sam . . . izgubila . . .

On je nam svjetlost sunca u kuću donio, makar je bio često i sam turoban i žalostan; ali njega smjeti i moći razveseliti kolika li sreća! Ti ne možeš, Anko, vjerovati, kako sam ponosna bila, kada sam mu i najmanji posmjeh izmamila. Ja bi mu utočila i svoje krvi u srce njegovo, da sam znala da ga mogu time spasiti, tako mi je drag i mio bio. Mislim da je on to i znao; morao je znati, kako sam ga nad sve ljubila, jer inače nebi mi povjeravao bio sve, što mu je u srce diralo. Od iskrenog svog snatrenja za Melaniju pl. W. . . . do najeznatnije ceduljice, koje mu je dohitila koja za umjetnost oduševljena lady, kakovih je dobio na stotinu; sve, sve sam znala. Oh, da znaš, kako su se — da pravo rečem — trgali za njega! Tko bi im to zamjerio? Samo to im zamjeravam, što su zbilja mislili tim putem predobiti jednoga Franju Krežmu, od Boga izabranoga umjetnika, angjela ne besa.« itd.

U listu od 18. lipnja pako piše: »Draga moja Ančice! Baš sada ti dodjoh od groblja, gdje sam mili tvoj list čitala, te opet čitala kod njega, u njegovoj blizini. Zaisto pravo imadeš najdraža i najmilija mi prijateljice, da mi je dužnost osoviti se, ohrabriti se, te čvrstom rukom dokončati divlji, grčeviti boj moje duše. O Ančice, da znadeš kako sam mirna, tiha, da blažena, kada mogu rukami mojimi humak, pod kojim on počiva, obuhvatiti, glavu stisnuti u bršljan, koj se je po grobu razvriežio, te sanjati, sanjati o prošlim sretnih dnevi, o miru i pokoju, i o sastanku na drugom svijetu. — Nisi se uzalud prizvala na moju

ljubav za Franja i prama Vam, jer evo ti obećajem, da ću se ukrotiti i nadvladati bolnu mi dušu. Hoću da njega vriedna budem. Njega vriedna biti? Kako to drzovito zvoni, pa ipak Ančice! Hiljade boljih od mene mogao bi on naći, ali ni jednu, baš ni ciglu jednu u celom širokom svijetu, koja bi ga tako ljubila, kako ja... Pa ma bio on i za sve i za svakog mrtav, za me nije umro! on mi ostaje dok živim gospodarom. Ništa neću početi, da se nebi prije pitala, što bi on k tomu rekao; svako jutro moliti ću ga, neka bude kod mene, i svaku večer pitati, da li je sa mnom zadovoljan. — Kada sam se na večer

na njegov grob naslanjala, te sluškala kako ptičice tiho i na pol u snu cvrkutaju, a kako vjetar u drveću šuši i šumi, pričinilo mi se, da bi samo trebala oči zaklopiti, nebi li se tako mogla u drugi svijet presanjati u vječni mir. K njemu! Ah, Ančice, on mi je bio i ostati će do vjek jedna, jedita misao!« itd.

Čast takovoj ljubavi! a slava i vječna pamet hrvatskomu umjetniku Franji Krežmi!

Konac

Kako da se postavljaju munjovodi

napisao prof. J. Potočnjak

Vrlo su različita mnijenja, kako da se munjovodi postavljaju, a da svrši podpuno odgovaraju. Do točnih pravila, po kojih bi graditelji, bilo osebni, bilo oblasti, ili uredi radili, jošte nije došlo, pa je usljed toga meteorologičko društvo u Londonu, u svibnju godine 1878, sazvalo povjerenstvo, koje bi za postavljanje munjovoda utanačilo točna pravila, osnivajuća se na znatnosti i iskustvu.

K ovom povjerenstvu bijahu pozvani nekoji članovi kraljevskoga zavoda britanskih arhitekta (Institute of British Architects), fizikalnog društva i društva brzopjavnih mjernika. Cieloj pako komisiji stajahu na čelu, na električnom polju kao auktoriteti poznati, profesori Ayrton i Hughes.

Napomenuto povjerenstvo sabralo je materijal za svoje gradivo iz 704 djela, što su izašla u raznih zemljah i jezicima — o munjovodih. Nadalje je pozvalo po raznih novinah obćinstvo, te se i pismeno obratilo na pojedine osobe i društva, što se bave motrenjem prirodnih pojava, da opažene pojave točno opišu i svoju reknu. Ono je svaki slučaj, kad je gdje grom udario, pa munjovod svojoj zadaći udovoljio nije, točno izpitato dotična svodila, te je dapače i svjedoke i strukovnjake tako dugo izpitavalo, dokle je došlo na čistac, zašto nije munjovod svoje učinio. Na ovaj je način sakupljeni materijal onda točno pretreslo, porredalo i uredilo. —

Kako su Englezi praktični ljudi svim nam je znano, pa držim, da ne će biti suvišno, ako se i naše obćinstvo upozna sa zaključci, što ih ti praktičnjaci za se stvorše dne 14. prosinca 1881.

Ovi zaključci, ili bolje rekući pravila, mogu se za sada smatrati najboljimi, jer su postala savjestnim izpitavanjem po auktoritetih. Zato sam uvjeren, da će ih se držati svatko, tko bude postavljao novi munjovod, ili tko bude već postavljeni popravljao ili pregledao. —

Svaki munjovod daje se razstaviti u 4 diela:

1. Hvatalo
2. Svodilo
3. Česti za pričvršćivanje
4. Spojitba sa zemljom (tlom)

1. Hvatalo.

Po veličini i obliku sgrade potrebno je jedno ili više hvatala. Da se odlučimo, koliko hvatala treba postaviti na koju sgradu, valja nam znati prije svega, koji najveći prostor svako hvatalo

štiti. — U ovom obziru možemo sasvim sjegurni biti, da svako hvatalo štiti prostor okružen oblovinom čunja, komu je visina polumjerom temeljnica.

Ne možemo li namjestiti hvatalo tako visoko, da sve česti sgrade, što štiti kanimo, ne padaju u čunj dotične visine, onda moramo za djelove sgrade, što leže izvan dotičnoga čunja, nastaviti posebna hvatala.

Hvatalo sastoji iz pruta i šiljka, pa je vrlo važno znati, kakov da bude ovaj posljednji. — Što je šiljak oštiji, tim se brže i mirnije odvodi munjina, pa je usljed toga i munjovod djelatniji. U koliko se čini s ovoga gledišta oštiji šiljak probitačnijim, u toliko imade on i svojih mana, koje ga ne preporučuju. Što je naime oštiji, to se okišenjem laglje pokvari, ili ga jaki udarac raztali. Od zlata, srebra ili platine, dadu se doduše načiniti liepi tankoviti šiljci, koji se ne okišuju, ali su s jedne strane jako skupi, a s druge nije čovjek nikada bezuvjetno sjeguran, da se ne će raztaliti, prem trebaju zato veliku toplotu (1200°, 1000° i 1700° C.). Iskustvom je već svakako dokazano, da je grom i platinove šiljke raztalio!

Usljed toga je probitačnije, da se šiljak hvatala jako ne zaoštri. Bolje je napraviti ga u podobi čunja, komu je visina polumjerom podnice. Na hvatalu sa ovakvim šiljkom, valja onda 30 cm. izpod vrha namjestiti mjeden kolutić, u koji se učvrste 3 ili 4 vita mjedena šiljka, da se atmosferska munjevnost mirno odvede. Napomenuti mjedeni šiljci valja da su po prilici 15 cm. dugački, na podnici 6-7 mm. debeli i prama kraju iglasto zaoštreni, a da ne okise dobro pozlaćeni, platinovani ili nikelovani. —

Visokim dimnjakom na tvornicah vrlo je probitačno vienac opasati mjedenim kotačem, na kojem valja učvrstiti 50—75 cm. razdaleko mjedene šiljke 25—40 cm. dugačke. Da i ove šiljke ne uništi dim, moraš je dobro pozlatiti, platinovati ili nikelovati. —

2. Svodilo.

Za svodilo prikladne su samo 2 kovine: mjed i željezo. Žuta mjed ne valja, jer se brzo uništi. Najbolje i najpouzdanije svodilo jest svakako mjedeno, akoprem je skuplje od željeza. Svodilo od mjedi daje se laglje napraviti, nego od željeza, ono je podatnije i nije podvrženo manam, kojim željezo. Za ovo naime nisi nikada sjeguran, da nije vodljivost pretrgnuta na mjestih, gdje je spojeno. Uz to

mora biti željezno svodilo barem šest puta deblje od mjedenog, pa se mora k tomu dobro tutijom prevući, da ne hrdja.

Najprikladniji oblik za svodilo jest uže, spleteno od žica, ali ne pretankih. Iz kovnih se pruga daje sastaviti takodjer liepo svodilo, samo kada su pruge dobro spojene, te se mogu i uz sgrade liepo savijati, ali se na uglovih i bridovih mogu odveć lahko svinuti, pa bi mogla usljed toga i munjina odskočiti. — Što se jakosti svodila tiče, to se preporuča za mjed kao minimalna mjera 0.56 kg. za metar. Pojedine žice moraju biti barem 2.8 mm. debele. (Uže iz triuh žica, od kojih je svaka po 3 mm. debela, odgovara napomenutoj težini).

Svodilo iz željeza nesmiye biti laglje od 3.35 kg. po tek. metru. (Uže iz 49, po 3.2 mm. debelih i dobro tutijom preobučenih žica, teži po prilici 3.5 kg. po metru).

Kadagod svodilu smier mienjaš, ne smiješ ga nikada prenašlo zaviniti, nego mora polagano u luku preći u novi smier. Mora se naime tako zaviniti, da je uže, što se svadja u luk, za polovicu dulje, nego li odaljenost obiju težaka.

Gdje je oko sgrade jako izbočen vienac, ondje je bolje, da se isti probuši, i svodilo kroza nj provede; samo se pri tom mora paziti, da luknja kroz vienac bude tako široka, da se svodilo u njoj može raztegnuti.

Osobito se mora paziti na to, da spoj svih česti svodila bude sasvim točan. Munjevna struja znade doduše preskočiti mjesta zlo spojena, ali to nije uvijek sjegurno, pa ne može usljed toga ni zlo spojeno svodilo biti zaufano. Točke, gdje se kovine spajaju, moraju se valjano očistiti, omotati i valjano zalotati (komiti). Ovo je vrlo važna okolnost, na koju ne smijemo nikada zaboraviti, jer vodljivost svodila zavisi poglavito o kovnom spajanju sastavaka.

Ovako valjano svodilo mora se 2—3 m. visoko nad zemljom zaštititi željeznom ciev, što ga čuva, da se štiti s jedne strane proti oštećenju a s druge proti kradji.

Sve vjetarnice, kape dimnjaka i svi nakiti krova, bili ovi željezni ili kakovi drugi, kako ih često na sgradah nalazimo, moraju se sa svodilom spojiti. Isto tako moramo sve veće željezarije, bilo na sgradi ili u njoj, kao što su vodene cievi, spremke itd., spojiti sa svodilom. Mehke kovine (koje bi se raztalile), sve moguće plinovodke i crkvena zvona ne smiju se ipak

sa svodilom spajati, jer bi se time više škodilo, nego koristilo. —

3. Pričvršćivanje.

Staklom, porculanom ili čim drugim ne smije se svodilo izolovati, jer je to pogibljivo. Motke za pričvršćivanje moraju se dapače praviti iz istog materijala, iz kojeg i svodilo. Ove motke moraju biti dosta čvrste i tako udešene, da svodila ne gnječe niti ne sagibju, a moraju ga tako čvrsto obuhvaćati, da ne visi ciela težina svodila samo na jednoj točki, nego da je na sve porazdieljena. Uz sve to moraju motke svodilo tako obuhvaćati, da se ono može raztezati i stezati. Pričvrstiti se pako mora svodilo na onom boku kuće, koji je najviše kiši izvržen. —

4. Spojitba sa zemljom.

Kako da se svodilo sa zemljom spaja, vrlo je važna okolnost, na koju se ipak dosta ne pazi. Ono se mora svesti u tlo na mjesta, koja

su uvijek vlažna. Za to ga valja spustiti u tlo u blizini kišnih cievih, kanala i dr., ili u provalu, bunar i dr., pa je najbolje, ako se izpelja rašljasto. Izim toga može se spojiti mjedenom prugom sa uzvodnom cievi, ili joj se kraj spoji sa mjedenom pločom po prilici 90□ cm. do 1□ m. širokom i 15—2 mm. debelom, te se onda spusti u tlo, koje je uvijek vlažno, pa se obisiplje troskom ugljena ili kokom. Napokon se može sa svodilom spojena dugačka mjedena pruga sa površinom od 15—2□ m. zakopati u jamu, kokom izpunjenu.

U slučaju, da je svodilo željezno, bit će dobro pričvrstiti mu na kraju željeznu ploču istog objema, ali dobro tutijom povučenu.

U kamenitih i vrletnih krajevih, gdje ne ima vode ni vlage, pa se na spomenuti način postupati ne može, vrlo je probitačno spojiti kraj svodila u zemlji sa 150—200 kg. željeza i to duboko, koliko je moguće, pa izim toga sve to spojiti sa pločom, kako je napomenuto, te

cielu rupu u kamenu izpuniti kokom. U ovom slučaju vrlo je probitačno da se sva kišnica ili druga suvišna voda odvede u dotičnu rupu.

5. Izpitivanje.

Kada je munjovod namješten, mora se točno izpitati, dali munjinu dobro vodi ili ne. Time ćemo se osvjedočiti, dali nije možda gdje vodljivost prekinuta — počam od ploče u zemlji do hvatala, jer se jako lahko može dogoditi, da se vodljivost prekine, bilo slučajno, bilo s neopreznosti graditelja, pa bi u ovom slučaju bio munjovod na štetu, a ne na korist.

Na koncu spominje još navedeno izvješće neke slučajeve, gdje je u rudokopjih munjina bila uzrokom mnogim eksplozijam, jer bi tuj dovelo uže od žice ili tračnice. S toga bi morao svaki rudnik biti štićen valjanima i shodno postavljenimi munjovodi.

DOLINA RJEČINE

Napisao Dragutin Hirc

Radom, ča ste čuli ili čitali što je Arabia petraea, nu onda morali ste se i nehotice sjetiti hrvatskoga krasa, kojemu ona toliko u fiziognomičkom pogledu nalikuje. I na krasu leže kamenite gromade razasute na okolo; gole pećine izprane i razpucane od zračnih olučina uzdižu se nalično osovrim stienam, a kostrilje kao da je iz zemlje poraslo. Kras nalikuje tu i tamo bledu kosturu, kojega strahote hoće da slabo zelenilo pokrije. Uz takove okolnosti radostno se pozdravlja svaki dolac, dolčina, jezerina, korito ili ponikva, koje hrvatski kras u velike karakterišu. Kada ostaviš sivo i zvonko kamenje, gdje ne ima vode ni za liek, i zagledaš zeleni dolac poput oaze, jedva ti se oko napase, jedva duša razblaži; ako si žedan ovdje se možeš napojiti, ako si trudan, tuj ćeš u hladu šumice odpočinuti.

Ponajljepši nakit, kojim se hrvatska Arabia petraea diči, njezine su doline. U njih se sije, žanje, kosi; vinogradi rede i obraduju, drva sjeku, blago pase; u jednu rieč one su primorčev Eldorado. Da tih dolinah ne ima, hrvatsko bi Primorje bilo pusto i mrtvo. Među svimi najbujnija i najkitnija jest dolina Rječine.

Dočim su u Dragi i Vinodolu, bakarskoj kotlini i bakaračkom prodolu, dolovi zeleni, a vrhovi skoro goli i raztrgani, to u dolini Rječine bujna zelen nju svu obuhvaća, naročito pako njezinu desnu stranu, a još je ona i ugodnija zato, što ju protiče najveća primorčica, Rječina ili Fiumera.

Čim si zaokružio kameniti vrh, na kojem se je pribralo Jelenje, dolaziš u dolinu. Silan štropot mlinova i žaga, veliki šum Rječine i liepa zelen, sve ti to zasnjeđočavaju. Cesta se spušta nizdolicu i vodi preko čvrsta mosta u Ratulje, nu prije no što si amo došao, zaustavlja te velika žaga, na kojoj se godimice do 200.000 dasaka izpili.

Od Ratuljah pako do izvora Rječine protegla se ta dolina na dva sata daleko, dočim joj ciela duljina do Orehovice 7 kilometara iznaša. Prama kraju ona se sve to više suzuje, nije baš ni preširoka, a s obih stranah obrubljena vrhovi i s manjimi brežuljci. Od ovih lievi su na podnožju pjeskarom pokriveni, a samo prama glavici goli i raztrgani, što se iznad one bujne zeleni ugodno oka dojmlje. Desne vrhove, koji su i mnogo pravilnija oblika, sastavlja malom iznimkom sam smedji pjeskar, a tu i tamo iztaknuo se je ogromnimi slojevi, nalikujući zamašnim knjižurinam, u kojih su pojedini listovi od centimetra do nekoliko decimetara debeli. Uz oplaz svih vrhovah protegnuše se šume zelenice, a pod njimi livade i košenice upravo debele trave. Ima i nešto vinogradića, gdje se trs na brajdice goji, nu vino ne uspieva u ovom dielu ponajbolje, te najviše se sadi krumpir, i sije ponešto i ječam. Šume su ovdje značajne, jer ih sastavljaju pahuljasti hrastovi i cerovi (*Quercus pubescens* i *Q. Cerris*).

Od Ratuljah pako sve do livade Predzvirje protegnula se je dolina pravcem jugo-zapadnim, a onda pravcem sjevernim, zakrećući u područje istarsko, gdje i Rječina izvire. Cielom dolinom putuješ u hladu šume, a put je oširok i liep kao u kakvom gaju. Idući dobri sat, dolaziš do drvena mosta, pak kad ga prekoračiš evo te u hrvatskoj Istri, u selu Trnovici, u kojoj takodjer mlinovi štropeću. Kuće su zidane, žliebci pokrivene, liepo obieljene, a k svakoj skoro uzlazi se stubami. I s druge strane možeš liepo napried koracati, nu kad k izvoru Rječine putuješ, onda ti je ova strana ugodnija. Kad si minuo Kukuljane, gdje možeš gucnuti kapljicu dobra vina, sve se to više flora mienja; hrastovi bivaju sve to redji, zamienjuje ih grabar i bukva, nu ponajveć kao sitnogorica, jer šume izsjekoše. Pomenuta dva florina zastupnika dokazuju ti ujedno, da je u ovom

dielu doline klima oštija, kao što i pusteno smilje i mirisavi kuš, koje zamienjuje zrnovac ili vristina (*Erica vulgaris*), koja je ovdje veoma bujno porasla.

Čim se više primićeš k izveru, postaju desni vrhovi sve to pustiji, a pred tobom se otvori na jednom cieli labirint raznočnih pećina. Strašna goljet, pa tu i tamo bujna zelen čine ovaj kraj zanimivim i preugodnim, a sam terrain uzdignuo se na 250 metara iznad mora. Silan šum navješta nam, da smo blizu izvora najveće primorčice. Prošavši stazom, dolaziš na veliku i liepu poljanu Predzvirje, koja se skoro do izvora proteže. Na okolo osoviše se visoki kameniti vrhovi, od kojih je osobito karakterističan sjeverni vrh, koj se na 100—120 m. visoko uzdiže. Stiene mu se strašno izbočiše, a obrasle su onizkom, bukvom, grabom i krušinom (*Prunus Mahaleb*). Što svakoga florista ili ljubitelja botanike u veliko mora iznenaditi, jest to, što na istom mjestu tisa (*Taxus baccata*) i česmina (*Quercus Ilex*) zajedno rastu, kad znađe, da pomenuta vrst hrasta sa zim-zelenim i lovorolikim lišćem na mediteransku floru spada. Zanimivo je još, da u šumah, oko izvora inače gojena mušmula (*Mespilus germanica*), samoničice raste.

Do sjevernoga vrha je vrh Podjavorje, pod kojim je Rječina do g. 1870. probijala, nu uslied onog strašnog potresa kod istarskog mjesta Klane, jedan se dio vrha odvalio, vrelo zasuo, na što je Rječina probila pod sjevernim vrhom, koji neki Strmcem, a drugi Brgudcem zovu. Rječina provaljuje tuj pod lievim bokom veoma naglo i tako jakim šumom, da moraš vikati, ako se s kime razgovaraš. Izlaz si je probila na špilju 6 m. široku, 4 m. visoku i 12—16 m. dugu, kojoj je dno izdubeno, kotlasto, te zato se u njoj voda zaustavlja. Ovo nije pravi izvor Rječine, akoprem ga narod „Zvirom“ zove, već su to sabrane vode s jednog diela jugo-zapadne visočine, a valjda sa

sgloba obručnoga, a možda i s planinah risnjačkih. Mjeseca srpnja, a za velike suše i kolovoza ne provaljuje voda, te korito mjestimice posve presuši. Odmah kod postanka široka je Rječina 8—10 m., te se valja preko strašnog kamenja. Prije bijaše izvor i zanimiviji, jer je pred špiljom ležalo veliko kamenje, koje je voda na sve moguće načine izšupljila i preko tih šupljina skakala, nu vlasnici mlinova dadoše te balvane odstraniti, jer silu vode slabiše. Kad kamenito korito presuši, viditi je malih ždriela, u kojih se voda gubi. Rječina je bistre vode; samo je za već dažda po nekoliko dana mutna (ilovasto-žuta). Voda je na izvoru tako ledena, da se u njoj ruka držati ne može, pa i jednu čašu nije čovjek kadar izpiti. Ako tko dulje vremena u vodi stoji, koža mu se sa tabanah lupi. Mjerio sam temperaturu 21. lipnja 1879. godine, te je iznašala u tom mjesecu $+5^{\circ}$ R., a kakova tekar mora biti s proljeća i u kasnoj jeseni i zimi!

Rječina se digne i do vrh špilje, probijajući na najmanje pukotine, a tada zaplavljuje dolinu, gdje su joj obale onizke, kao na pr. kod Milašah. Iznad izvora ima velikih šuma crnogorice, a u njih medvjeda, vukova i srna, koje kadkada i na Predzvirje zalutaju. Od ove velike livade vodi put u Kastav, na Klanu i ostala bližnja istarska, hrvatska mjesta.

U svom toku svine se Rječina po nekoliko puta, nu najveći joj je zavoj kod Ratuljah, gdje obliče Lopaču. To je brežuljasta i vlažna šuma, u kojoj je mladi grabar tako gusto porasao, da ni oko podne na nekih mjestih sunce ne prodi. Kad si s bližnje livade, na kojoj stoji kip sv. Ivana Nepomuka u Lopaču unišao, samo malo po malo priučava se oko na onu tamu. U šumi te mora iznenaditi, što ovdje uspjeva zanoviet alpinska (*Cytisus alpinus*), borovnica (*Vaccinium Myrtillus*), kozlac pjegavi (*Arum maculatum*) i mnogo drugo bilje, koje inače u znatnijih visinah na jugozapadnoj visočini raste. Od dvoživka prebiva tu Bombinator igneus, Rana temporaria i Bufo vulgaris, a nabasati ćeš lahko i na koju bjeloušku (*Tropidonotus natria*), ili sušca (*T. tessellatus*), a dalje u dolini i na talijanskoga guža (*Coronella girondica*). Nedaleko šume leži i mjestance Lopača, koje je u botaničkom pogledu dosta znamenito, a njegove riedkosti prva iznese na vidjelo vrlo žena, Ana Maria Smith, živuća sada u Bristolu, a prije na Rieci. Kod Lopače vide se i podrtine mlinova, crkve i ovelike sgrade, a puk povieda, da su ovdje jezuiti stanovali.

Kod spomenutoga spomenika Rječina je tako duboka, da u njoj voda ni u ljetu ne presahne, te se ovdje pastve poput nestašne

djece naganjaju. Duboko ovo mjesto zove narod »Lucinski vir«, a ima i tragičnu poviest svoju. Puk pripovieda: „Poslie smrti Petra Zrinjskoga i Krsta Frankopana dobi grad Majur na Grobničkom polju njemački grof, Rajmondo de Villana Perlas. U to doba življase na Jelenju Luca, djevojčice od 18 godina, pravi cviet ciele Grobništine. Ovu je djevojku Perlas obljubio i htio da i ona njega ljubi, pak ju toga radi liepim načinom u svoj grad mamio. Nu sve zahman, Luce ne privoli. Nekoga ju dana grof opet sastane, te ju nagovara, nu ona se odvrnu od njega i podje dalje. Srce mu uzkipi gnjevom, te zaželi osvetu. Smišljeno, učinjeno. Drugi dan imali su sluge poći na Jelenje, da Lucu u kući ulove, konopi svezu, te u Majur dovedu. Kad je Luca razabrala, koja joj pogibelj od toga silnika prieti, kad je napokon sjedeći kraj prozora i vidjela, da se grofovi plaćenici njezinoj kući već primiču, skoči i poleti do visokih pećinah Rječine, te se s grozne visine baci u duboku riek, svršivši tako u hladnoj vodi mladljahni svoj život na tugu i žalost ciele Grobništine.“ Od onda zove narod to mjesto „Lucijin ili Lucinski vir.“

(Sliedi)

KNJIŽEVNOST

— *Iskrice svjetske književnosti*. Izabrao i priredio Nikola Ličanin. Snopić I. Ciena 15 nč. Varaždin 1883. Tisak i naklada J. B. Stiflera. Ova mala knjižica crpi svoj sadržaj iz njemačkoga djela Egona Bergera »Das Buch der Bücher«. To njemačko djelo vrlo je dobro poznato svim onim ljudem, koji rabe rado citate velikih pisaca, koje ti ljudi ne imaju vremena ili volje da čitaju. Čovjek, koji pročitava pomnivo tu knjigu knjiga, ako ima dobro pamćenje, može igrati ulogu vrlo naobražena čovjeka, nu, posve naravno, za kratko vrieme. Malo djelce, što je ugledalo božje svjetlo na obali valovite Drave, nosi naslov: »Iskrice svjetske književnosti«, ali mi držimo, da je taj naslov preobširan, jer je najveći dio »Iskrice« izkresan iz njemačke književnosti, a osim toga koliko ima tuj »Iskrice« iz onih književnostih, koje bi nama morale biti mnogo milije od njemačke književnosti? Gospodin N. Ličanin dobrano se je trudio, da liepo prevede te »Iskrice« nu sve uzalud: vidi se, da je preveo Bergera. Pisac je uvrstio u svoje djelce i nekoliko iskrice hrvatskih pjesama i narodnih poslovice. Nakladna knjižara obećaje, da će izdati još devet takvih malih knjižica. Zar dakle celoga Bergera? Onim ljudem, koji su pročitali sva ona djela, iz kojih su crpljene

»Iskrice«, preporučamo, da čitaju te »Iskrice«, a mladeži pako, šuteći o »Iskrice«, preporučamo, da ne čita sva ona djela, po kojih je prijatelj Berger sastavio knjigu der Bücher.

UMJETNOST

— *Hrvatsko glumište*. Šestoga i devetoga listopada čuli smo Verdijevu Traviatu, a kako se je ta opera pjevala, može se u istinu reći, da je bila una opera traviata. Gospodin Verrini pjevao je zaljubljenoga Alfreda Germont-a jezikom talijanskim. Mi rado slušamo taj jezik, nu g. tenor znade po svoj prilici i hrvatski jezik, jer vele ljudi, da je rođen Hrvat. Moguće je, u ostalom, da ne pozna naš jezik, jer ako i ne ima Franceza, koji ne znaju franceski, ima dosta Hrvata, koji ne znaju hrvatski. Mi smo opazili, a to nije bilo Bog bi znao kako teško, mi smo dakle opazili, da su naši listovi navaljivali dosta žestoko na prijašnu upravu našega glumišta, jer da nije ta uprava znala i mogla ustrojiti hrvatske opere. Obećivalo se, da će to učiniti druga uprava, koja to nije dosada učinila, i kojoj to naši listovi nikada ne spočitavaju. Gospoda kritičari, reć bi, naglo se pretvoriše u kosmopolite. Nu mi držimo, da će svaki, koji bude pisao o tom pitanju, doći do uzdaha: lasciate ogni speranza!...

U zadnjem broju našega lista napisasmo,

da ćemo već vremenom izreći naš sud o g. tenoru Verriniju. E, pa dobro, hajd da rećemo i mi svoju, pošto se izjaviše sva gg. Jules Janin-i i Sarcey-i našega glumišta. Nama se čini, da, čini se nam, da se g. Verrini ne svidja štovanoj publici, nu znamo, da se neizmjereno svidja nekojim rapresentantom slavne i nepristrane štampe. U jednom listu čitاسmo, da ima g. Verrini liep i zvonak glas, da vanredno točno intonira, da mu je igra naravna, itd. Mi držimo da nismo rekli previše, kad smo rekli, da se g. tenor nekojim neizmjereno svidja, jer onim, koji ovako pišu, ne može se g. tenor nego neizmjereno svidjati. Mi im nismo nit mrve zavidni, nè, mi im dapače čestitamo na prekrasnom svojstvu, što su toli lahko zadovoljeni, smireni i uzhićeni. Da, gospodo, mi Vam od srca čestitamo, ako smo i opazili, da ste dosta mirni i hladni na vaših sjedalih i u intendantskoj loži. Sretni ste vi ljudi, triezno i hladnokrvno sjedite, mirno slušate, kao pravi kritičari, koji poznaju svoju svetu dužnost. Da, vi sretnici, vi se znate svladati u glumištu, vas ne bi mogli uzhititi ni tenor Masini ni Adelina Patti, vas tek kašnje, mnogo kašnje, u vašoj sobi, pri pisacem stolu obuhvati neka frenetička ekstaza, neko recenzentsko preobraženje.

Ljudi zalaze u glumišta radi kojekakvih razloga, nu zalaze unj da se i nasladjuju

glasbom i pjevanjem. Mi ne možemo vjerovati, da ima ljudi, koji ne strepe za g. Verrinija, kada on pjeva, ljudi, kojim se on nebi smilio, kad se napinje i muči. Glas g. tenora vrlo je slab, on pjeva velikim naporom, a njegova igra je predivna, ako se ne zahtjeva, nego da nam prikazuje g. Verrinija. Da su svi Alfredi kakav je g. Verrini u ljubovnih prizorih, ne bi za nje Violette prodavale svoje srebro, zlato i drago kamenje, već bi uvijek pjevale: sempre libera deggio...

Glasba Traviate puna je čuvstvenih arija, svuda se prelijevaju neka bolna čuvstva, ima tuj takvih arija, koje te moraju u srce dirnuti. Gosp. Verrini ne može, ne bi smio pjevati, za nj nisu arije, kao što je: Dei miei bollenti spiriti. On, pjevajući one arije, ne ugrije občinstvo, ako i ugrije sama sebe i nekoje recenzente — naknadno.

Gospodjica Prikril shvatila je svoju ulogu, pjeva svakim danom bolje, a ne čudimo se, što njezino grlo ne može izvesti staccate prvoga čina, jer to su stvari za najveće dive. Gospodjica Prikril ima ličnu igru, nu opazili smo, da odviše kašlje u zadnjem činu, kada čita pismo. I primedonne Albani i Patti kašljucaju, nu mnogo manje. Žalimo, da se izpušća onaj liepi prizor, kada Violetta pobjegne u Pariz od svoga Alfreda. Gospodjica, rekosmo već, ima krasnu igru, te mislimo, da bi i dobro glumila one bolne „Addio“.

Naš obljubljeni bariton Vespasiani prva je sila naše opere, slušati ga, prava je slast, nu nami se on više sviđa kao Amonosro, nego li kao George Germont. U ostalom, mi ne mislimo time reći, da nije g. Vespasiani dobar Germont, nego mislimo, da nije za nj Traviata „il cavallo di battaglia“, kao što nije ni za istoga La Salle.

Orkestar i sborove, da se blago izrazimo, reći ćemo, da je i nje zahvatila neka vrst današnje sveobće uzrujanosti.

— *Gosp. Dragan Melkuš*, naš daroviti i vanredno radini slikar, izložio je nekoliko prekrasnih študija u dvorani vladinoga odjela za bogostovje i nastavu. Gosp. Melkuš svršuje sada akademiju u Monakovu, te će onda poći, kako čujemo, u Pariz, da nastavi svoj umjetnički rad. Gosp. Melkuš napreduje u svojoj krasnoj umjetnosti baš vanredno naglo, te ne ima dvojbe, da će biti njegovo ime na diku našega naroda. Njegove slike ugodno su iznenadile naše občinstvo, a da i ne govorimo o naših strukovnjacih, kojim je srce od radosti zadrhtalo, videći kako se mlada sila približuje onoj visini, na koju su se već oni odavna popeli.

— „*Mazepa*“ zove se najnovija opera proslavljenoga ruskoga glasbotvorca Čajkovskoga. „*Mazepa*“ pjevat će se doskora u velikom petrogradskom kazalištu. Opere g. Čajkovskoga vrlo su obljubljene u Rusiji, a mi vrlo žalimo, da je uprava našega kazališta toli tvrdoglava, da neće nikako upoznati nas sa glasbom toli glasovitoga kompozitera. Mi držimo, da će g. Čajkovski polučiti najsajjniji uspjeh sa svojom novom operom, jer ne možemo vjerovati, da je klonula njegova vila, koja je zadahnula božanstvenim dahom njegovu uzvišenu „*Djevicu Orleansku*“.

NAŠE SLIKE

— **Bret Harte**, Francis, taj veliki američki pisac rodio se g. 1839. u gradu Albany u državi New-York. Francisov otac bio je siromašan učitelj, nu uvidivši, da mu je sinčić vrlo bistra uma, nije štedio nikakve žrtve, da ga čim bolje odgoji i naobrazi. God. 1854. podje Francis u daleki zapad, u zlatom bogatu Kaliforniju, gdje je bio radnikom, mjernikom, učiteljem, a napokon i slagarom. Taj duhoviti i vatreni mladić radio je umorno danju, a noću čitao je i do zore. Malo kasnije izadju njegove prve pjesme, pune vrlo originalna humora, a svijet stao se jagmiti za njima. Do god. 1864. uređivao je list „*The Californian*“, nu politika mu doskora dosadi, pa primi mjesto tajnika u kovnici novaca u S. Francisco. Kad mu i tuj dozlogrdi uze izdavati mjesečnik „*The Overland Montly*“, te u malo vremena polučio najveći uspjeh. U tom mjesečniku napisao je svoje prekrasne pripovjedke: „*The luck of Roaring Camp*“ — „*The outcasts of Pokerflat*“ — „*Miggles*“ i „*Tennessee's Partner*“. Godine 1871. izdao je poznatu pjesmu „*Plain language from truthful James*“, a narod okrstio je taj predivni pjesmotvor imenom „*Heathen Chinese*“. Ovom pjesmom došao je Bret Harte na velik glas; ciela Unija počela se njime ponositi. Francis još se nije mogao umiriti, još mu je trebalo promjena. Poslovi urednički nisu mu se sviđali, pa odbaci svoje zlatno pero, da se popne na profesorsku katedru. Na visokoj školi u S. Francisco tumačio je poviest književnosti samo dvie godine, jer nije trpio mnoge od svojih kolega. Ti kolege mrzili su velikoga pjesnika, jer su znali, da ga djaci štiju, i da mu povladjivaju zanosna predavanja burnimi uzlicima. Bret Harte ostavi S. Francisco, te se povrati u svoj zavičaj, u New-York, da se tu umiri i da se naužiije tihe sreće među svojim rođjaci i štovatelji.

Bret Harte je pjesnik vanredno originalan; u malo riečih znađe na opisati i prirodu i ljude. Karakteri su istiniti; slog mu je pun žara, zanosan i svjež. U njegovih „*Kalifornijskih novelah*“ ima neizmjereno mnogo vesela humora, lokalnih osebjnosti, a svud se prelijeva nešto čuvstvena, topla i iskrena.

Bret Harte poznaje ljude i slojeve, ta on sam bio je radnik u zlatnih rudah, učitelj, urednik, slagar, tajnik i profesor.

U zadnje vrijeme napisao je „*Episode of Fiddletown*“ i „*The rose of Toulamne*“. Kritika veli, da mu je najbolja pripoviedka „*The luck of Roaring Camp*“. Prva njegova „*Complete works in prose and poetry*“ izašla su u Londonu god. 1872. Bellew napisao im je prekrasan uvod.

— **Svatba u Flisaka**. U Poljskoj živi malo pleme Flisa ili Flisaka, a njihov su zavičaj obale rieke Visle. Flisi bave se ladjarstvom, te imaju i velike splavi, na kojih voze žito, drva i ostale stvari. Flisi, i muškarci i žene, vrlo su vesele čudi; mila im je igra, pjevanje i svirka. Ti su ljudi jaka i stepena tiela, vrlo koščati, te mrke boje u licu i vanredno liepih i vatrene očiju. Kad se spuštaju niz riekru Vislu na svojih splavah neprestano pjevaju. Njihova nošnja vrlo je jednostavna; muškarci nose široke gaće, preko ovih dugačku bijelu košulju sa pojasom. Kapa im je poljačka, a obuvala su im drvene cokule. Debeo gunj brani ih od studeni. I Flisanke ne imaju girčava cdiela; hodaju bosc, haljine su im dugačka lanena suknja, glavu povezuju bielim rubcem, a sva gizda sastoji, što si uresuju vrat s nekoliko nizova granata. Imućnije navezivaju na te granate i po koji srebrni novac. Flisi su veoma siromašan narod, živu od dana na dan, nu njihov život zasladjuje im vesela pjesma, za dovoljni su i bezbrižni, a takvi će valjda ostati sve dok ne budu imali većih potreba. Poznati slikar Striovski liepo i vještački nam prikazuje, kako neki sretan Flisak vodi svoju vjericu na vjenčanje. Pred svatovi stupa star gajdaš, a za mladenci dolaze prijateljice i rođjakinje sretnika.

— **Zadnji dan**. Glasoviti magjarski slikar Munkači stvorio je već više remek-djela. Tko ne pozna onu sliku punu tuge, gdje majka seljakinja daje zadnje savjete svojoj jedinici, što ide u grad, da zasluži koru kruha, služeći u gospodskih kućah? O slici „*Isus pred Pilatom*“ mnogo se je pisalo i govorilo. Magjarska ponosi se punim pravom, što ima toli silna umjetnika. Munkači prikazuje nam slikom, koju u ovom broju donasmo, baš grozan prizor. Tuj sjedi čovjek zakovan, te odsudjen na smrt, čeka na strašan svršetak svoga života. Jadni taj sjedi na stolcu, kosa mu je razkuštrana, očajno bulji izpred sebe; bol, tugu i kajanje vidiš mu na licu. On niemo

sjedi i ne vidi svoje jadne žene, koja je došla s djetetom, da osladi zadnje časove čovjeku, koji joj je otrovao i uništio život. Tuj ima i nekoliko znanaca i prijatelja; svi su tužni, svi žale nesretnika, koji skrušeno pred njima sjedi. On nije možda poznavao ni oca ni majke, odrasao je poput divlje zvijeri, raditi nije htio, a živiti je morao. Kad se je oženio počinio je zločin, jer takvi se ljudi ne bi smjeli ženiti. Ljudi su prezirali toga čovjeka; u mladosti nitko ga nije podučavao, nije znao, što je rad i štednja, gladovao je sa svojom ženom, a napokon bude tat, haramija, razbojnik. Pravica ga je sada stigla, pa eto sad će na vješala, a njegova žena, njegovo djetete?...

— Danas donasmo i dvie slike o krunisanju ruskoga cara Aleksandra III., nu o svečanostih toga krunisanja pisali smo već u VIII. broju našega lista.

KULTURNE VIESTI

— **L' Allemagne d'aujourd'hui**, 1862—1882. études politiques, sociales et littéraires, par Alexandre Pey. — Današnja Njemačka, od g. 1862—1882. Ovako se zove djelo, koje je izašlo pred malo dana u Parizu. Pisac g. Pey sabrao je više študija, što su izašle u raznih listovih, poredao ih je liepo i koje šta promienio, pa nam tako predočuje podpunu sliku današnje Njemačke. Ta je knjiga vrlo poučna i zanimiva. Pisac pripovieda i jasno dokazuje, da je Njemačka posve otrovana naigunjusnim solicijalizmom i najglupijimi doktrinami, te veli, da nije ni čudo, što solicijalizam ne diže drzovito svoju glavu, jer da ga za sada drži g. Bismarck za šiju svojom željeznom rukom. Pisac predvidja, da će doskora taj solicijalizam svuda i sa svih strana provaliti, te da to ne će biti baš velika blagodat za ostale narode, koji su proniknuti samo njemačkom kulturom.

— **G. Zelenski**, poznati poljski kompozitor, uglashbio je veliku operu „*Konrad Wallenrod*“. Uprava lavovskog glumišta primila je operu, a kad ju budu prikazali, javit ćemo uspjeh.

— **G. Milovan Gj. Glišić** napisao je veselu igru u pet čina, „*Podvala*“. Novine srbske pišu vrlo povoljno o toj komediji. Buduć da je g. Gj. Glišić dramaturg narodnoga glumišta u Biogradu, mi držimo, da će se njegova komedija do mala glumiti.

— „**Mozalka**“ zove se knjiga, kojoj je sadržaj devet pripoviesti od J. I. Kraszewskoga. Tu liepu knjigu izdala je knjižara T. Paprockoga. Evo naslova tim pripoviestim, koje su izašle prije u listu „*Slowus*“: „*Mostowniczys*“, „*Paczek rożany*“, „*Filozof*“, „*Malowana i żywa*“, „*Nocleg w Boremlu*“, „*Jak sie dawniej listy pisaly*“, „*Kwiryn*“, „*Koncert w Krynicy*“ i „*Drśniaki*“. Preporučamo ovo djelo našim književnikom, koji se bave poljskom književnosti. Sve su ove pripoviesti krasne, pa liepo bi bilo, da se prevede barem njih nekoliko na hrvatski jezik. Tko je Kraszewski, poznato je svakom naobraženom Hrvat.

— **Vsevolod Garšin**, poznati ruski pisac, napisao je pred malo vremena zanimivu crtu pod naslovom: „*Uspomene vojnika Ivanova*“. Garšin je vanredno neumoran i plodan pisac, a ruska kritika drži, da je najbolji mladji novelist poslije M. Bělinskoga, o kojem je već bilo govora u našem listu. Garšin objelodanio je prošle godine veliku sbirku svojih prekrasnih novela. U Hrvatskoj ima već danas dosta ljudi, koji poznavaju ruski, pa im nebi teško bilo, da prevadaju na svoj jezik djela velikoga ruskoga naroda. Njihovi prevodi dobro bi došli našim nakladnikom „*bibliotekâ*“. Niemce i njihovu novelistiku poznamo dobro, te smo se je već i do sita naužili, a sad je vrijeme, da se upoznamo i sa slavenskim literaturami. Novelist Garšin izvrstan je u karakteristikci, slog mu je jednostavan, kriepak i hladan. Kroz sva njegova djela provlači se neka pesimistička ogorčenost, neka muževna tuga. Osobe u njegovih pripoviestih govore vrlo malo, mrke su i do skrajnosti ozbiljne, nu sve ono što ne kažu, čitaoe lasno pogodi. Garšin je još mlad čovjek, pa za čudo zrelo misli, njegov je duh oštar i pronicav, te ako i je skeptik, to ipak proviruje iz svake njegove izreke nešto plemenita i jasna težnja za boljim. Mi preporučamo našim mladjim književnikom djela Garšinova, a baš bi liepo bilo, da koji prevede na naš jezik pripoviest „*Slikar*“, u kojoj je Garšin pokazao svoj veliki talent.

— **La Jole de vivre** zove se roman E. Zole, roman, koji će doskora ugledati svjetlo i po svoj prilici smesti mnoge kritičare. Svaki Zolin roman prava je bomba, koja uzvitla prašinu na kritičarskih teferih, koja izaziva na mejdan sve legije protektorâ starijih skola. Zola pravi

čudesa svojim perom, on ruši i obara sve, što mu se pred noge baca, piše neumorno, piše neustrasivo, sve rane društva iznaša na vidjelo, bori se kao lav za svoje ideje i smije se u brk svojim neprijateljem iz svoje gospodске sobe, gdje on piše i mozga, okružen svojom zdravom i čilom djecom.

— **Alphonse Daudet**, glasoviti francuski romanopisac, priredjuje za tisak djelo pod naslovom: „Les mémoires d'un écrivain“. A. Daudet uživa velik glas na celom svijetu, jer tko da se ne divi njegovom bujnom slogu, njegovom prekrasnom jeziku. Njegova su djela mnogo milija nego li Zolina, jer je u njih nešto sladka i zamamljiva, a Zola je odviše iskren, odviše bezobziran. A. Daudet nenadkriljiv je majstor u opisu i u dialogu, jezik mu teče, zvuči i romoni, ljubko se čitaoc njiše na krilih njegove dražestne i silne fantazije, prati ga u uzvišene sfere čiste umjetnosti.

U romanu „Roumestan“ razvio je Daudet svu silu svoje mašte, te valja samo pročitati one žarke stranice, gdje opisuje južnu Francusku, da sto puta od čuda uzvikneš, da ti se kapa na glavi prevrne od snobivanja. Koje pero da opiše onako ljetnu sparinu, one liepe prediele, onaj veseli i burni narod, ona ožarena lica. Daudet još radi, još će raditi, još nije iscrpio sve boje Tizianove i Murillove palette. Mi ovo pišemo o Daudet-u, jer bi nas veselilo, da se naši ljudi posve s njim upoznaju, da ga prigrle, da se njime nasladjuju, da se odtrgnu od njemačke hladne i neslane beletristike.

— **Celebrités contemporaines** okrstio je nakladnik Quantin svoju malu biblioteku. Već se po naslovu vidi, da će ta biblioteka donasati životopise poznatijih francuskih pisaca, učenjaka, političara i diplomata. Posve je naravno, da je prvi svezak donio životopis V. Huga i ocjenu njegova neizmjerne rada. Taj životopis je napisalo vješto pero dražestnoga Jules Claretie. Monsieur J. Claretie opisuje starca Hugona velikim zanosom, pravim udivljenjem. Mi se tomu ne čudimo, nego samo iskreno žalimo, da ne ima kod nas ni Hugonâ ni Claretie-â. Biblioteka doniet će zatim životopise ovih naših odličnih suvremenika: Alphonse Daudet, Renan (dobar je danas kao janje. Otkad je postao akademikom), Rochefort, Taine, Bauville, Brissou, A. Dumas, Ferry, Zola, Grevy, Léon, Say, Jules Simon itd.

SITNICE

— **Kako je danas francuskim piscem?** Još u prošlom stoljeću bio je pisac luksus aristokracije, naravno izuzevši one pisce, koji su poznati pod imenom enciklopedista. A gdje su ona vremena, kad je dobio La Fontaine dobivao po koju večeru za svoje basne? Velika revolucija pomela je sve povlastice, uništila hierarhiju i literarne patente. Danas ne postoji više ni akademija, mislim kao tielo, koje upliva na književnost. Današnji francuski pisci zauzimaju u društvu najodličnije mjesto, te ne trebaju nikakvih mecena. U ovih zadnjih pedeset godina mnogi su stekli liep imetak. Eugène Sue, poslije velikoga uspjeha „Mystères de Paris“ prodavaše vrlo skupo svoje romane. Viktor Hugo, kad se je vjenčao, nije imao para na pretek, nu mladi pjesnik osjetio je odmah zatim, čim su izašle „Feuilles d'automne“, da mu se žepovi pune, a to je bio početak njegova života, puna slavlja i bogatstva. Nu najviše je novaca prometnuo A. Dumas, otac, koji je dobio silnih svota, i koji je u vjetar potrošio nekoliko milijuna za vrijeme svoga vanrednoga žića, svojih nadčovječnih radnja, te svojih mahnitih vrtoglavoštih. Danas obogaćuju se ponajviše dramatički pisci. G. A. Dumas, sin, koji je baš onako oprezan i razborit, kao što mu bijaše otac razsipan i neuredan, broji milijone. Victorien Sardou podigao se je iz nevolje, a eto ga danas na svojem imanju, u villi Marly, što se ljubko oledava na Sajnau sa najdražestnijega brežuljka njezinih obala. A čudotvorni Balzac, uništen dugovi radi svojih obrtničkih poduzeća, laća se pera, kao jedinoga orudja, kojim zna vješto baratati, pa piše romane neumorno, ne samo da si steče svoj svakdanji kruh, nego da i plati svoje ogromne dugove. Balzac zasopljen leti parižkim ulicama, sav je u znoju, svi ga poznaju, a on se žuri da utiša svoje vjerovnike, pa kad se vraća kući sjeda k pisacem stolu, debele kaplje znoja padaju na papir, na njegove romane, koje je okrstio „Komedijom čovječjom“. On radi nadzemnom postojanošću proti krizi; taj rad je groznica. Balzac se znoj, plaća dugove, izplati ih, još mu preosta novaca, ta bogat je, štovan, slavljen i neumrl. Daudet, Augier, Zola, Goncourt i mnogi ostali živu udobno, ra-

dini su kao crvi. Parižani poznaju njihove liepe privatne palače, njihove lože i njihove kočije. To je današnja aristokracija na desnoj obali Sajne. Mnogo puta vidjaš, kako se ciela povorka ljudi otkriva, svi gledaju u bogatu kočiju, svi pozdravljaju sieda starca, predsjednika republike pjesnika, starca V. Hugona, a do njega siedi plavokosi Daudet. Kosa mu je dugačka, lice dobro, veliko se oko smieši djeci metropole, koju on opisuje toli vješto.

U samom Parizu živi do šest stotina romanopisaca, a svaki lasno nadje svoga nakladatelja. Naobrazba širi se, svakim danom raste broj čitaoca. Listovi pronicu u najzabitnije krajeve, isti seljaci kupuju knjige. Svaki naobraženiji Francez smatra si za dužnost, da mora kupiti najnovija djela poznatih književnika. Malo ima imućnijih obitelji u Francezkoj, koje ne imaju male knjižnice, baš kao što ima u našoj domovini malo imućnijih obitelji, koje ne bi bile obskrbljene kiselim zeljem, vinom i raznim kompoti. Mi kupujemo malo knjiga, velimo da ne imamo novaca i vremena, da ih čitamo, a ja mislim, da imamo i vremena i novaca. Francezi sjede na večer vrlo malo vremena pri stolu, a mi sjedimo pri njem vrlo često i po četiri sata i više. Veći dio mladeži potroši dan na dan dosta novaca na zločesto vino, pa to napijajući miloj domovini, koja ne ima od toga ni mrve korist. Naši beletristički i politički listovi svi kubure, a ljudi ne pomišljaju, da naši najbolji listovi ne stoje ni tri novčića na dan.

Francuski listovi velik su posao, koji daje mnogim početnikom liepu zasluzbu. Mladi pisci nadju tuj odmah posla, pa onda i znameniti kritičari i glasoviti romanopisci, a da amo i ne ubrajamo publiciste od zanata. Svi ti ljudi liepo su nagradjeni. U samom Parizu izlazi do 1200 listova. „Petit Journal“ tiska se u 650.000 primjeraka, a treba papira svaki dan koliko koji hrv. dnevnik za cielu godinu. „Figaro“ tiska se u 80.000, „Le Temps“ u 25.000, Lionski „Petit Lyonnais“ ima 75.000 predbrojnika itd. Svi veći listovi imaju 20—30 stalno namještenih suradnika. François Sarcey, suradnik „Temps-a“ dobiva za svaki članak 250 fr., u našem novcu od prilike 120 forinti. Velikim romanopiscem nagradjuje se svaki redak po 60 novč. Dramatički pisci, to su tek sretnici! Ima mnogo ljudi, koji rado ulaze u glumište, da vide i po deset puta isti komad. Pisac dobiva obično deset posto od ulaznine, a sad uzmimo na pr., da se je komad glumio sto puta. Srednja ulaznina za jednu večer baci do 4000 franaka, a sto predstava daje piscu do 40.000 franaka samo u jednom glumištu, nu gdje su sva oveća glumišta u Francezkoj i u inozemstvu?

Nu da vidimo, kako su počeli raditi današnji glasoviti francuski pisci. Njih većina došla je iz provincije, te izkrcavši se iz vagona našla se na pločniku bučne prestolnice s malom svoticom u žepu. Ta svota donáša im kruha za koji mjesec, nu oskuda do mala bi ih prisilila, da ozbiljno promisle, što im valja raditi. Ne ima pomoći, nego valja da potražiti uredništvo koga lista. Ako je mladić sposoban i postojan, jasno će naći koji kutić, prodat će svoje članke, izvojit će si mjesto, koje mu nosi i do tri sto franaka mjesečno. O, sad već ne može od glada poginuti. Mnogi pedanti deru se i psuju listove, spočitavajući im, da kvare i uništju polet u mladih književnicah, da im truju liepe talente. Nu razuman čovjek mora se na to nasmišiti. Žurnalizam ubio je samo one, koji su morali biti ubijeni, eto, to je na stvari. Istina je, da je žurnalizam izmamio mnoge mladiće iz njihovih pisarna i poslovnica, nu ti mladići bolje bi bili učinili, da su i nadalje prodavali platno, sukno i kavu. Ti se nisu rodili, da budu pisci. Nismo u bludnji, ako utvrdimo, da su talentirani mladići u redakcijah navikli na rad, da su tu crpili energiju, mučevnost, gorko i spasonosno spoznavanje današnjega društva. Priučivši se napokon na svakovrstne okršaje, na svagdanju produkciju, oni rade i strpljivo čekaju, da im svane bolja budućnost, jer je taj kruh često žuhak. Nu borba je međjutim započeta, te ako je početnik ljudina, napisat će već on koji roman, ili dramatički komad, kad ne bude morao sjediti u prizemlju redakcije. Radit će ciele noći, a pred očima lebdit će mu primjeri velikih uspjeha na književnom polju. Knjiga napokon izadje, ili se u glumi, pa eto, silno je pokročio. Nu borba ne prestaje, sad biva tek žestoka; svezak za svezkom međjutim izlazi, a glumi se za komadom, a kritičari udaraju nosom o kup djela, su pisac pred noge baca. Još ne ima sjajna uspjeha. Pisac ne radi više za list, žurnalizam mu je samo orudje, kojim brani svoje nazore. Još malo, pa eto obogatila ga knjižara ili glumište. Pisac je sada svoj gospodar, nu radi neumorno

u svojoj vili, te možda sniva o spomenicah i neumrlosti.

Ovo je životopis malne svih pisaca, kojimi se danas ponosi Francezka.

— **Europske željeznice.** Dužina svih željeznica u Evropi iznosila je koncem minule godine 178.225 kilometara. Austro-Ugarska imala je mrežu dugu 20.010 kilometara, Njemačka 34.988, Francezka 28.880, Velika Britanija sa Irskom 29.814, Italija 9039, Belgija 4231, Rusija 24.453, Švedska i Norvežka 7775, Švicarska 2698, Turska i Rumelija 1394, Rumunjska 1470, Španjolska 7838, Portugal 1471, Danska 1762, Nizozemska i Luxemburg 2393. U godini 1882. sagrađeno je željeznica u duljini od 5628 kilometara.

— **Arabsko praznovjerje.** Da su Arabi dosta praznovjerni, svjedoči nam najbolje sljedeća priča, koja kola po Kajiru i drugih mjestih. Nedavno stupi pred Muftiju u Kajiru više Araba, pa ga upitaše, da im razjasni, zašto je za vrijeme posljednje pošasti umrlo mnogo više muslimana nego kaura. Arapom bijaše nepojmivo, da Alah brani više nevjernike nego li svoje vjernike. Lukavi Mufti nadje se u škripcu, te zamoli, da mu dadu dvadeset i četiri sata vremena, da stvar prosudi. Sljedećeg dana osvane pred Muftijem deputacija, a Mufti veli joj, da se je u dženetu, u raju, Alahovom srušio dobar komad zida, pa je s toga Alah pozvao najvjernije od svojih vjernika onako naglo sa ovoga svijeta, da pomognu sagrađiti s nova porušeni zid. Arabi zadive se silnomu umu Muftije, pa se izšuljaju zadovoljni s odgovorom, a samo nekolicini bilo je žao, da ih nije i nje Alah pozvao, da pomognu graditi zid u raju. Ima dosta naobraženih Araba, koji hine, da su posve osvjedočeni o istinitosti dubokoga Muftinoga razjasnjenja.

— **U Parizu** u ogromnoj obrtničkoj sgradi otvorila se je pred nekoliko vremena izložba kukaca. Izložba vele, da je vrlo zanimiva, i da Parižanke, uzprkos toj zanimivosti, rado čitaju Zoline romane. U izložbi ima kukaca svake vrsti, korisnih i škodljivih, kukaca, koji jedu nas, i kukaca, koje ljudi jedu. Gle čuda! Ne, nije to nikakvo čudo, jer znamo, da Meksikanci prave kruh od jaja nekih hemiptera. Taj kruh zove se haute, a lakomci kažu, da je vrlo tečan. Kinezi baš su pohlepni za dobrom porcijom mravljih jaja. Nu ima jedan kukac neizmjerne malen, koji uništjuje sve, koji će napokon sve progutati i raztočiti. Taj je kukac pravi gospodar u svemu, što je stvoreno, a moć mu je silna, jer je toli malen, da ga i ne vidimo. Ti termiti mogu raztočiti i najveći brod, porušiti kuću, uništiti ciele gradove. Termiti su jošte veliki umjetnici. Dadeš li im komad drva, oni će ga iztesati i uresiti prekrasnim kolobarić. Takva batina bit će vrlo čudnovata, nu i vrlo dražestna. Šta takva ne bi mogao uraditi ni najstrpljiviji umjetnik u Japanu. Tu su prave čipke od drva.

U istinu, vrlo je zanimiv taj svijet kukaca! Jedan od najglasovitijih prirodoslovaca naše dobe, sir John Lubboch, napisao je dvie debele knjige o mrav. Taj učenjak zaključuje, da nije najbliži čovjeku ni jopac, ni orang-outang, već mali mrav. Izprva čini se ta tvrdnja paradoksom, nu Lubboch dokazuje matematičkom sigurnošću, da je to baš prava istina.

Mravi su, u obće govoreći, vrlo ljubezne čudi i čeznu za društvenim životom. Oni žive sada u republici, a sada opet u monarhičnoj državi. Mravi su vrlo ratoborni. Kad se vraćaju s vojske obično gone pred sobom svoje zarobljene dušmane. Kao podanici svoje kraljice, veoma su nepouzdan naravi, jer sad ruše jednu s prestolja, da drugu podignu na njezino mjesto. Te promjene sbivaju se uz veliko slavlje. Da li imaju i ravnatelje stola, o tome nam ništa ne pripovieda ingleski učenjak, nu ako ih imaju, divote li brajne!

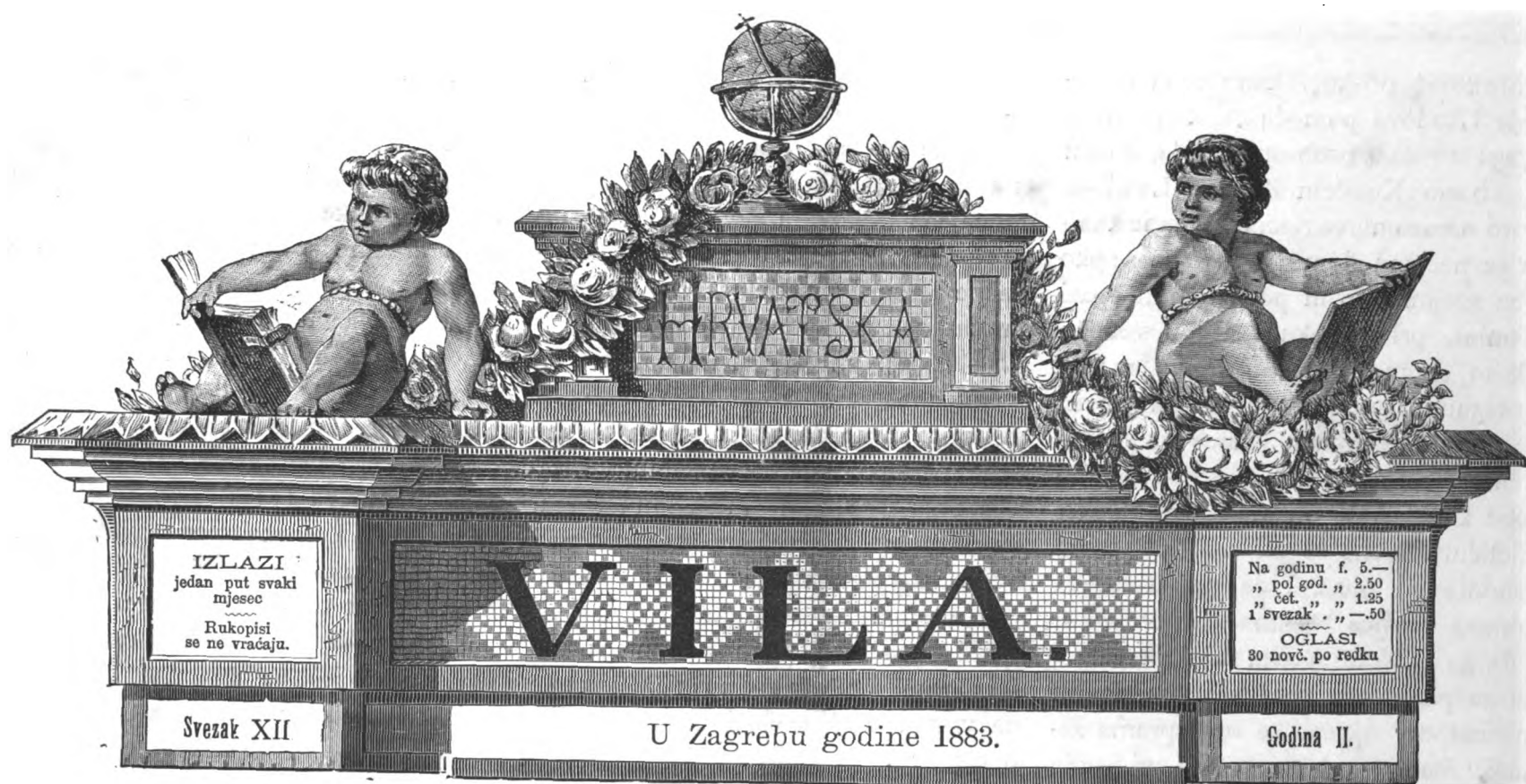
Al evo opet čuda! Neki drugi učenjak pronašao je, da su jadni kukci podvrgnuti i ludilu, da mogu biti umobolni. Nije nam do šale: taj učenjak napisao je knjižurinu, kojoj evo naslova: O ludilu pčela. Je li taj učenjak Niemac?

BIBLIOGRAFIJA

— **Nana**, roman od E. Zole. Prevod s franceskoga. Knjiga je štampana u Beogradu.

— **Nauk ob uzgoju umnom, čudorednom i tjelesnom**, napisao ingleski slavni Spencer Herbert, preveo na hrvatski naš neumorni i velezaslužni Ivan Širola, gradjanski učitelj. Djelo je izašlo nakladom hrv. ped. knjiž. zbora u Zagrebu. Str. 205. Ciena 1 for. 50 nč.

Vlastnik i odgovorni urednik: Gavro Grünhut.
Tiskara C. Albrechta u Zagrebu.

UROTNICI

Izborna historičko-narodna pripoviest. Piše D. Josu Gržetić

Mirković, XII
poznajući dobro grad i okolicu, čim zanoči, ostavi lumbarde pri gornjih vratih, pa se premesti sa svojim drugovi i primješa se onim, što su bili zapremili izlaz na istočnih vratih (porta Pizana), i tu se ukrca na ribarske ladje sa pedesetoricom odličnijih junaka, kojim bijaše na čelu on sam i Silotić uz njega. Bratković htio je ostati ravnateljem jednog odjela, pa da udari uz ostalu vojsku jurišem sa sjeverne strane.

Bila je već crna noć. Jošte se čulo urlikanje i pjevanje gradskim ulicama, kad iz nenaada buknu vatra na jugoistočnoj tvrđavi, baš ondje gdje su bile tamnice. Nasta silno komešanje. Blaževa vojska naskoči tada velikom silom na gornja vrata i htjela je na svaki način da provali u grad. Većina branitelja sakupi se na toj točki, te je nečuvenom hrabrošću odbijala napadače.

Na drugoj strani preotimala je vatra silan mah. Mnoga gospoda i zabunjeni građani trčali su tamo, stranom da saznaju uzrok požara, stranom da pomogu udušiti plamsajuću vatru. Nu čudom

su se križali, slušajući sdvajajuću viku, i ne borbu, nego potjeru i pusti pokolj po dvorištih tvrđje.

Mirković i Silotić pomoću noćnih tmina sa strane morske uvuku se sada onamo svojim junaci i na brzu ruku

ostanu gospodari toga važnoga položaja. Mirković, uz poznatoga nam tobožnjeg mutića Pera i nekoje druge junake, udario je bio na poznata mu vrata tamnice, da ih razlupa i da oslobodi svoga oca. Vrata popucaše i brzo se

razciepaše. Plamen razsvieti tamnicu, ali u njoj ni živa ne bje stvora do li nekih zahrdjelih veriga i ljudskih košturina. Mirković sav bljed vrati se iz tamnice i opazi na protivnoj strani žalostan prizor. Kuća nadzirateljeva bila je sva u plamenu. Do nje Pažanin Kosić i uz njega kapetan Lando navaljivahu kano dva paklenika, ožarenim licem s vina i požara, srtajući žestokimi udarci na Silotića. On je odbijao oštre sablje strielovitom hitrinom desnice svoje. Pošlo mu za rukom ošnuti Landa svojom oštricom iznad lievoga uha, a da nije oprezni Kosić svojom sabljom odbio i oslabio strašan i dobro upravljen zamahaj, Landova glava ostakano jabuka razpolovljena; nu crna mu krv lice oblila, zazibao se, zateturao i srušio se onesviešćen kod izlaza goruće kuće, jauknuv: o Dorice, nado moja, šteta te je. zaklat će te ovi divljaci!

VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ

Mirković priskoči kano srna i probode Landova pomoćnika, koji je htio, otraga iz potaje, probosti Silotića, dočim se on borio s Kosićem. Zatim na Landove skoro nerazumljive rieči popostane kano da se nečemu domišlja, osvrne se oko sebe svojim bistrim pogledom, te opazi u tmini, pri uglu kuće, jednu sjedeću i kosu si čupajuću, a drugu na tlu protegnutu kano mrtvu žensku glavu. Poleti tamo skokom, viknuv ljutito: — Nemoj, Šugare, zar si došao ovamo babe klati? Ajde onamo, čuvaj zaledja Silotiću. Okrene se da vidi, gdje se on nahodi, nu opaziv, da već Kosićeva ranjena desnica bez mača mrtvole visi i da ga je Silotiće svojim sužnjem odveo, da ga predade u ruke nekojim svojim mornarom, okrene se opet prama ženam. Starija, koja se je bila prebacila preko protegnute lješine i kleknula na koljena, pružala je ruke prama Mirkovićevu licu, dočim se druga maleno osvjestila i podbočila se na lakat, pridignuvši se sa zemlje. Pogledavši plaho okolo sebe, drhtnu od glave do pete, opazivši krv i smrt na svakoj strani. Borba se malo primiri, samo se još čulo vikanje i živo kriesanje oružja pri glavnom izlazu iz tvrđje u grad.

Mirković primi ležeću djevojku za ruku, nu ona ju grčevito k sebi potegne, kano da ju je zmija čaknula, užasno gledajući junaka.

— Ne boj se, Dorice, reče sladkim glasom junak; zar me ne poznavaš? Zaklinjem te, reci mi samo jednu jedinu rieč, reci mi, gdje mi je otac?

Njezino plaho oko pogledne ga sada blago. Drkćuće ustne ganu se sladkom, oživljenom nadom, a smrtno bljedilo na licu planu rumenim žarom.

— Bježi, ubit ćete! I meni su otca ubili, reče mu žalostno talijanskim jezikom i zatvori oči. Mislila je jadna, da je on doplovio Pažkimi galijami. — Bježi! nastavi zatvorenim očima, poginut ćeš i ti kano ostali branitelji tvrđje.

— Ne skončaj se, mila, za moj život, reče i prigne se bliže k njoj kleknuv na lievo koljeno. — Reci mi hitro, molim te, reci mi u kojoj je tamnici moj otac? Nemoj me dalje mučiti.

— Nije ga više.

— Kako? vikne i zgrabi desnicom balčak svoje sablje. — Zar su ga smaknuli?

— Nisu, odvрати mirno. — Spasen je. Odputovao je čil i zdrav svojoj kući.

Mirković nije htio ni posumnjati o

istinitosti njezinih rieči, nego će odmah: — A koja je ova druga žena?

Dorica se hitro okrenula i opazila uza se klečeću majku, gdje je slušala zapanjena njihov razgovor.

— Ovo je sve što mi preostaje, uzdahne i zagrlji majku. — Ovo je moja majka! zajeca i udari u plač.

— Činilo mi se: baš jabuka razpolovljena, samo što si ti ona polovica na suncu zarudjela, a majka ti ona druga stran na osoju problijednuta. Ustanite brzo, reče pridignuv jednu i drugu. — Hitro me sljedite, jer ćete ostati pod ovimi razvalinama, nastavljajući pokazujući prstom na praskajuću vatru i na rušeće se zidine, nu nije to njega strahilo nego strahovito lupanje i vikanje na vratih, kud se je dolazilo iz grada u tvrđjicu.

Žene se zbilja osovile na noge, i koliko su im sile dopuštale, brzale su za njim k onoj strani na moru, kud je bio uveo svoje junake u tvrđu. Tu dade on nalog svojim ljudem, da ih ukrcaju na ladju, a on poleti tamo, gdje se je čulo silno psovanje, lupanje i kadkada po gdjekoji hitac. Mirković pohiti onamo i opazi mnogobrojne zublje, gdje se ravno k njim upravljaju. Opomenu Silotića, koji je dotle hrabro odbijao ulaz na glavna vrata, o pogibelji, koja im je prišla i o kratku vremenu, koje im je preostajalo, da si na zgodniji čas život spase.

— A jeli već sasvim dospio onaj psina? — okrene se Silotiće mrkim pogledom prama svomu prijatelju.

— Lando? — Bez dvojbe, jer mu trupina nije odavala ni najmanjega znaka života.

— Ne vjeruj mu; zna se on prenavljati i na smrtnom času. Gdje je? Idem ga još zadnjič pozdraviti, nek mi na rastanku još jednom mač poljubi.

— Zar si poludio? prihvati ga Mirković za rame. — Eno vatra je zaokružila na onoj strani, a evo ovi provaljuju na vrata. Uzmaknimo da ludo ne poginemo.

Malo kasnije vraćale se na žalo ladje, odakle su bile pošle, sa dvie trećine junaka. Trećina ostala bješe mrtvih u tvrđji med kojimi i junački Pero, koji se je pri uzmaknuću lavski borio da zakloni i obrani ledja uzmičućim prijateljem, ali nije mogao odoljeti sa ono nekoliko junaka desetkrat pretežnijoj sili. Jošte se nisu njegovi prijatelji bili pravo ni izkricali, eto čulo se pluštenje mnogobrojnih vesala galijske, koja je letila za

njimi u potjeru. Bilo prekasno. Ne usudila se na kraj, već se je morala sramotno istim putem natrag povratiti.

Tamna je noć zapriječila dalju borbu. Ne stalo buke i ruženja oružja. Sve se utišalo, samo se čulo zdvojno jaukanje ranjenika i muklo žamorenje onih, koji su nesretnike uz pripomoć baklja na ruševinah tražili, te u zakloništa odnašali. U gradu svako toliko razvio bi se i jeknuo crnim zrakom cik i krik plačućega ženskoga glasa, valjda upoznavši ranjena, mrtva li otca, brata ili dragoga, tako da je čovjeka groza hvatala, misleći na užasne posljedice prouzročene hirom dviju oholih tudjinaca.

Još nije zora ni zabiljela, a vodja Ugarski počeo se spremati da u cik zore pokuša u grad provaliti. Poredao i upravio svoje lumbarde prama onoj točki, gdje su obnoć miri bili dobrahno oštećeni, ali i na protivnoj strani nisu spavali, nego baš ondje nasipe podizali i bolje se učvrstjivali, jer su se Blaževu planu domišljali, nu po svoj prilici sve jim to nebi bilo pomoglo, te namijenjenu nasrtu nebi bili mogli odoljeti, a vojska bi onoga jutra za stalno slavo-dobitna bila unišla u grad, pa Mletčića odpravila svojim putem, da se nisu ukazale i usidrile druge galijske krcate obilnom pripomoću. Obsjedajuća vojska ni časa ne počasi, nego počne udarati i navaljivati neustrašivom odvažnošću, dočim Bratković premjesti nekoje lumbarde na shodnije mjesto, da može suzbijati i priječiti izkrcaje iz galijske i ulaz u grad nadošlih vojnika.

Prva navala bijaše praćena burnim vikanjem i gustom pucnjavom. Vojnici plazili su i penjali se kano vjeverice na gradske zidine, nemareći za udarce, koje im neprijatelji zadavahu. Nutarnja vojska palila je neprestance kroz puškarnice, dočim su građani sa krune zidina sipali kamenje kano tuču na one, koji bi se približili, ali im sve to malo pomagalo, jer na onoj strani, gdje su jurišali Mirkovićevi junaci, zidine su propucale i tako bile porušene, da su vojnici urnebesnom bukom srnuli i poletili da unidju u grad, kad iznenada na sjeveru zatrube trublje na uzmicanje. Razviju se na to biele zastave na jednoj i drugoj strani. Premda je Bratković neizmerno ošteti nadošle galijske, dapače jednu svu proškuljao i prošundrao, a mnogo junaka što ranio što umorio, ipak nije mogao zapriječiti, da se ostalo pripomoćne vojske ne izkrca, pa tako neizpaliv ni hitca, ne prisili vodju

Ugarskog, da primirje s građani sklopi. Vodji Blažu svidjalo se, da je tako najpametnije.

Radilo se sada, pod kojima da se uvjeti mir utanači. Mljetčiči zahtjevali su, da digne opsadu i ostavi otok na njihovo razpolaganje, kako je to i isti Frankopan već učinio. Videći Blaž, da se je knez svoga gospodstva odrekao, te da se oko Mljetčiča sve veća pripomoć sakuplja, a njemu od nikuda nijednoga vojnika, morao je na to privoliti i s vojskom se istim putem natrag povući, nu tim uvjetom, da budu svakomu povraćeni ranjenici i svi ostali zarobljenici, pa da se ne ima povesti nikakva iztraga proti onim otočanom i sunarodnjakom, koji su ga u tom poduzeću podpomagali, nego da budu sasvim slobodni i svaki da uživa pravo jednako ostalim građanom. U toj se točki nisu mogli posve namah složiti. Mirković koji je Blažu za obsjedanja bio desnom rukom i velikih zasluga svojimi junaci stekao, bio je opunovlašćen, da on sam svoje stvari s njima izravna, s toga je zahtjevao, da mu se otac, ako li je još gdje zasužnjen, bez svake odkupe slobodan kući pusti, a njemu i njegovoj družini da bude slobodno unići slavo-dobitnim načinom u Pag, u svoje rodno mjesto. Vinciguerra nije mogao nikako dokučiti, kako su ti ljudi u neprijateljskom logoru, te kako je bio lukav nije htio odmah na to pristati; pa zbilja, da nije Lando ležao teško ranjen, više mrtav nego živ, na svojoj postelji u galiji, a da je mogao štogod prišaptnuti Vinciguerru, nebi oni za stalno bili postigli svoje svrhe. Vinciguerra opojen svojom pobjedom i uzoholjen, što je Krk pribavio skupnovladi, nije gledao potanko na te malenkosti, te u toj nezvjestnosti pristane na njihova malovažna zahtjevanja, i pogodba bude podpisana. Kosić i ostali zasužnjenici budu izmjenice povraćeni, nego se je pri tom druga čudna i nenadana zaprieka pokazala. Kad je došao red na Doricu i njezinu majku, da predju u mljetačke ruke, djevojka zaprosi Mirkovića, da je pod nijednu cieniu ni pod ikakve uvjete nebi ustupio ni predao mljetačkoj vlasti. Ona je to činila s dvojega razloga. Majka se je medjutim raztapala u suzah, neznajući u toj stisci, u tom odlučnom času, što da učini ni česa da se primi.

— Neću, neću više u Mljetke! vikala je zuzeći i niekajući glavom Dorica. — Ne daj me, ne daj Mirkoviću, brate.

Radje bit ću ti dosmrtnom robinjom, jadicovao sva zaplakana i tražeći milosti svojim suznim okom u njegovom ljubkom pogledu. — Radje me sjeci na komade ili mi svoj mač posudi za trenutak, samo da si s njim srce potražim. Milostiv mi bude tvoj mač, te kratka i sladka smrt po njemu!

Nijednomu nisu bile razumljive ove očajne rieči do jedinomu Mirkoviću, koji se nije čudio takovim njezinim željam, ali opazio je, da se je prevario, kad se je njezina majka okrenula k Silotiću i tom kćerinom govoru dodala: — Ti nepoznati velikodušni junače, ti koji si nas ugrabio očevdnoj tjelesnoj smrti iz čeljusti, ti nećeš lje dopustiti da tielom i dušom zaglavimo i navjeke poginemo.

Prisutnici čudili se na takav govor i toliko odpor.

— Čudnovato, reče Silotić, dočim svaki zarobljenik teži i plače za slobodom i za svojim domom, ove se tomu protive kao da im je u pakao propasti. Čudne ti i raznovrstne čudi na svijetu!

— Jest, čudne li čudi nekojim na svijetu, odvratila Dorica, a strašne li sudbine drugomu, osobito siromahu i nemoćnu ovdje med okorjelim i nemilim svijetom, komu nije dano razumjeti tankočudna i pravdoljubiva srca ljudskoga.

— Ali zašto da se vi toliko plašite svega zavičaja? upita Silotić majku.

— Duga i žalostna je to pripoviest, odgovori ona, koju koliko da znate koliko da neznate vam bude svejedno.

— Bilo ne bilo nam svejedno, primietila Mirković, kazuj nam štogod; željni smo ju znati.

— Nemojte me siliti . . . Zar vi još ne znate što su mljetački: Pozzidi picomdo, ili Ponte dei sospiri!?

— Oprosti, majko, prihvati Dorica, pusti da govorim, jer vidim, da nam tim jedinim putem dolazi spasenje. Jel' te, dobri prijatelji, govoraše gledajući milo Mirkovića, zar ne da nas nećete predati Mljetčanom u ruke? Ah nećete našim progoniteljem, nē. Znaite, da smo i mi Mljetčanke. Htio je zlobni udes, da svet ugledamo onamo posried mora na onih divnih rajskih valovih, gdje se bieli grad kano labud na hladnom jezercu, ali žalibože u gnjezdu oholih i strastvenih samovoljnika i nasilnika, koji su u materinom mlieku usisali razuzdanost, presumnjivost, okrutnost i nemilost; koji su, hoćeš nećeš, na liepe ili na grube,

laskanjem ili tlačenjem, novcem ili mačem htjeli i morali postići ma sve što im se prohtjelo; koji su htjeli izpuniti svaku ma i najhirstiju želju, što im ju srce zažalilo. Star i običan je uzrok našega izselenja, našega svojevoljnoga progonstva. Kazali su mi prijatelji, da je moja majka, dok bijaše djevojkom, slovila ljepotom, tu zamuknu zaradi čednosti, ponikne glavom i upre u tla pogledom.

— Nemoj se stiditi, malo si rekla, potvrdi Mirković. — Još je i sada uzorljepotom, a evo, moji prijatelji neka prispodobe tvoje lice materinim, pa ne treba drugoga svjedoka.

— Hvala, nakloni se Dorica rumena kao jutrašnja zora. — Hvala vam liepa, ali to bijaše uzrokom naše nezaslužene nesreće, kimnu tužno i pogleda majku, neznajući bi li se usudila dalje pripoviedati. — Moj otac bio u Mljetcih čuvenim junakom i poznat kao plemenit poštenjak. Majka ne bijaše bogata al plemenite porodice . . . . Njezina čednost razglasila ju pristalom ženom i onomu, koji sjedi na visokoj stolici, da bi se njom mogao ponositi isti sjajni dužd mljetački, a kamo ne odlični drugi građanin. Ona nije gledala na visoko, nije čekala ni zlata ni sjajna položaja, nego srce, koje bi znalo iskreno ljubiti i blaženog joj mira pri-skrbiti. To je pričekala i udomila se, kako joj je samoj ugadjalo i srcu joj odgovaralo. Dugo vremena trajao mir i blagoslov u našoj kući, nego pustolovi velikaši, objestni oholice, kojim nije nikad i ničim srce zasićeno, i koji naziru u tudjem plaču sebi nasladu i zadovoljstvo, počeli najprije s daleka lepršati, a zatim s bližega zaganjati se kano jastrebi oko naše kuće, da poremete rajski mir i angjelski sklad naše obitelji. Najdrzovitiji zanovetalac bio je savjetnik Lando, rođak Marina Landa. Moja majka nije smjela više koraknuti preko praga. Otcu dosadi takovo robstvo, te se počeo groziti napastniku, a njegova jarost i mržnja skoči na vršak, kad počme Marina Lando sljediti moje stope i tobož ljubakati samnom, dvanajstgodišnjom djevojčicom. Otac je znao, koliko mu je supruga krieptna, te ga za nju malo boljela glava, ali prezao je i drhtao nada mnom, nepametnim jošte djetetom. Svojom bezobraznošću natjera Marina moga otca do sdvajanja. Jedne tihe i krasne svibanjske večeri vozakali se mi „Canalazzom“. Liepo i ugodno

nam je bilo. Sliedom nas sljedila nešto s daleka druga gondola. Moj je otac silomice skočio u obližnju kavanu, da nam donese čim da si na moru grudi razhladimo. Mi pričekasmo u šajčici. Za tren oka druga se uz našu priljubila. Moja majka ciknu kano zmija, a mene netko otraga pograbi, rinuv ruke pod moje pazuhe. U meni stine svaka kap krvi, ipak oberučke obuhvatih kano klještima majčina koljena. Tad se začu oko mene nekakvo komešanje; grabežljive me ruke ostaviše, a osjetih na grudih mljačne tekućine. Popipah bolje. Prsti bili su mi omašćeni crnom krvi. U isti čas pade štro-

nicami ovdje, gdje se i danas nahodimo. Sad vam je lasno dokučiti, zašto ćemo radje umrijeti, nego da se pod onu vlast opet vratimo. Landova bi nas grozna osveta bez dvojbe odmah stigla.

— Da ga nije moja desnica, prekine joj debelim turobnim glasom Silotić, u pakao već odpravila.

— Mislite li? zapita ga Doričina majka. — Ne vjerujte. Onakvih i pakao izbacuje; ne prima ih. Zar mnijete da je mrtav? Varate se! Čula sam ja onamo onu gospodu, reče upravivši prstom na čador mljetački, gdje se mljetačkim nariječjem spominjaju o

prve ljubavi morati za uvijek ostati zatvoren i zadušen u sredini njenoga srca, jer je slutila, da je drugdje našla odziva njegova ljubav, al nije još znala, da je prestalo biti ono srce, koga je on prvoga za Bogom častio, obožavao. Ostajalo joj još toliko nade, da će ga, dozvoli li joj, svakud sljediti i kao robkinja dvoriti.

Iza dvostrano podpisanih i potvrđenih uvjeta, ugarski vodja morade dignuti obsadu i vratiti se istim putem, kud je i došao, dočim se junački Pažani preko otoka Raba slobodni, veseli i radostni u svoj zavičaj vraćahu. Svi se smijahu, šaleći se i pjevajući,

KRAJNJA ULICA NA CETINJU

potom iza mojih ledja truplo u more, a otac već je tješio i milovao rukom po licu mene i majku. Jadan savjetnik Lando strovalio se mrtav u more. Bodež moga otca razporio mu srce, nu mislio je, da je probo Marina, dočim je ovaj bio prihvatio za odjeću druga i silio se, da ga privuče na šajčicu, mi se hitro odalečismo, a moj otac odmah je mislio, kako da se čim prije uklonimo pravici nesmiljene desetorice, a to nije bilo moguće, nego ostavivši svoje rodno mjesto i preselivši se u tudjinu, jer bi nas ondje bili ma izpod zemlje izdubli. Moj otac utekao se je odmah pod okrilje rodbini Frankopanove supruge, te je zadio nadzorništvo nad tvrđjom i tam-

teško ranjenomu Landu, da mu je odmah odputovati u Mljetke, nebi li mu tamošnji liečnici ranu izvidali i zaliečili.

— Neće je preboljeti, reče Mirko-
vić, ali ne mislite, da vas mi proti
vašoj volji od nas tjeramo. Puno,
puno dužan sam ja Dorici, te ćete u
mene naći svoga dosmrtnoga zaštit-
nika.

Majka poleti k njemu i srdačan mu poljubac pritisne na junačku desnicu. Dorica nije se ni makla, nego upre u njegove živahne i bistre oči svoj strastveni i zahvalni pogled, u kojem se je zrcalila nedužnost duše njezine i čista ljubav mladjahna njezina srca. Znala je ona, da će žarki plamen njezine

jer su si mačem slobodan ulaz u rodno mjesto izvojštili i stalan obstanak zadržali. Samo jedan nije s njimi veselja dielio, niti bi mu se ikad posmijeh na ustnima pomolio. Nebi se bio čelični Silotić nikad doma povratio, da mu nije na srcu ležala, kano mora prikovana, neizvjestna sudbina starice majke, te da ga nije svom žestinom bratinske ljubavi k sebi privlačila sestra mučenica; jer je znao dobro, da će opet tamo doći drugi gori Lando, a š njim da će se povratiti stare muke i proganjanja, dokle god bude narodu vrat skučen u tudji jaram.

Nastupi godina 1487., a bilo je koncem mjeseca svibnja. Sedam osoba šetalo se pod večer cestom uz obalu

zatona Pažkoga. Kad su svi došli do poznate nam „babine špilje“, gdje se bješe pred osam godina Silotić prvi put ročio sa svojim vjernimi junaci, a odatle malo dalje stršila klisura, na koju se izkrcao Mirković, kad je utekao iz tamnice krčke pomoću Dorice. Kad su tu došetali, svi se kojekuda ponamjestili i posadili, da se porazgovore i naužiju večernjega mira i mirisa, koji se je širio ugodnim lahorcem.

Čitatelj će nagadjati koje bi to osobe mogle biti, ali teško da pogodi u kakvom li se odnošaju međ sobom nahode. Ona starica, što je sjedila uz

za brke vučeš i bradu mu kosmaš? Ne znaš, da ga boli? ukori ju Silotić, šaleći se i gladeći joj rukom rudastu glavicu.

— Doći ćeš mi, doći, zaprijeti joj prstom Šugar, sada sluga Mirkovićev, ali odmah promieni glasom, pa mašući hitro rukom, reče: — Nu, nu brzo, Stošice, evo kako se igraju ribice u škaru.

Ona ne odgovori ništa, nego smijući se i nahevši glavu, otare se kaži-prstom oko svoga malenoga nosića, kao u znak da se ne da namamiti ni prevariti.

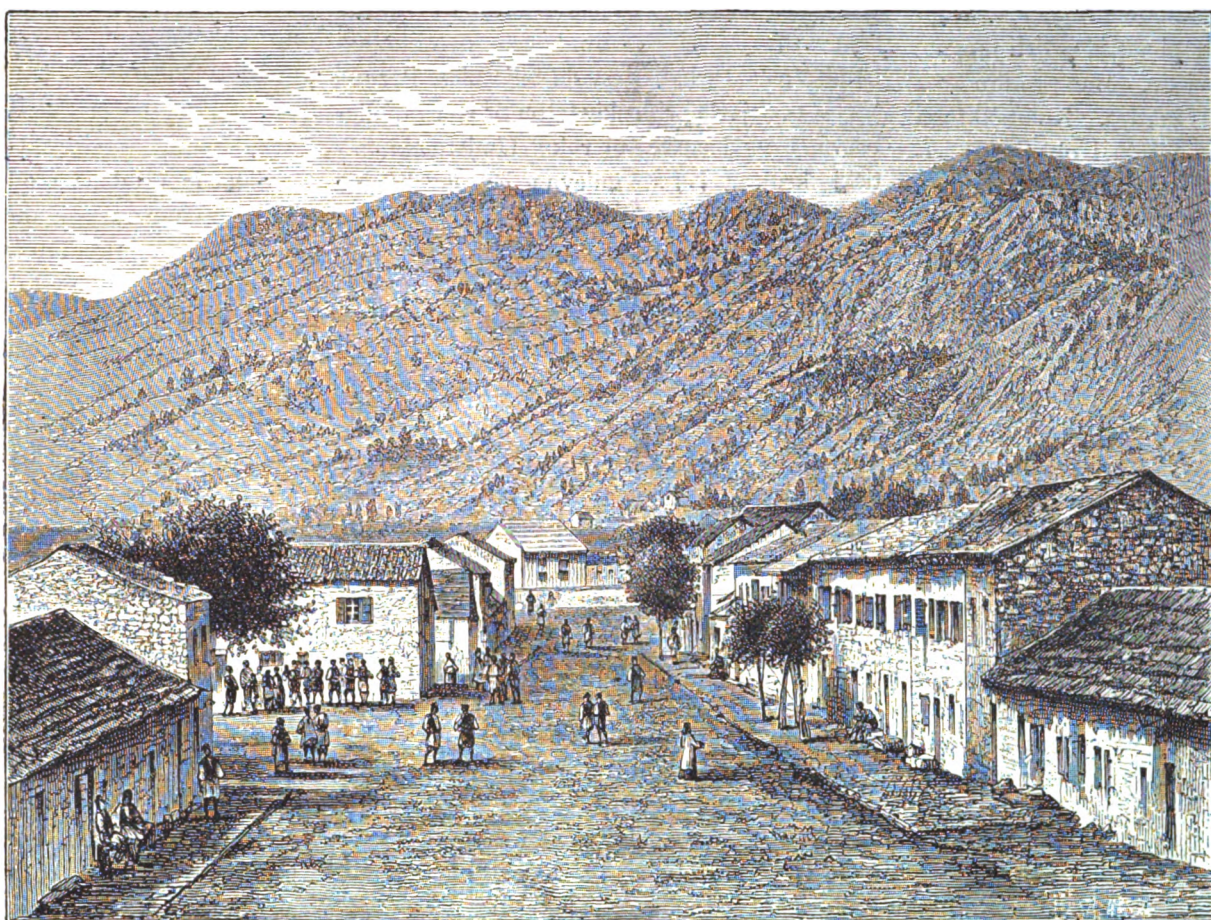
Nu glej, tako su maljušne, ja bi je pre-mogla.

Dorica se nasmiehnu i pogleda uzhićenim srcem svoga vojna, kliknuvši: — Ah, Mato, lude ti dječinske dobe! I mi smo bili njekoč ovakovi.

— Jest, odgovori on, baš lude, ali i najsretnije.

— Ne slažem se s tobom, nastavi milujući ga i gladeći ga rukom na podbradku. Poljubivši ga zatim živahnim poljubcem u čelo, reče: — A ovo doba, kojim ćeš izrazom nazvati, kojim li imenom krstiti?

On se osmjehne i zamukne. Za ta-

GLAVNA ULICA NA CETINJU

vremešnu ljepušnu ženu, govorila je, sudeći po žalostnom izrazu njezina lica, nepovoljnih stvari. Pripovjedala je svojoj drugarici, Doričinoj majci, o biednom svršetku svoje mjezimice, jadne Stošice, nu jenjala bi joj ta bol odmah, čim bi svrnula okom na svoga jedinca Iva, koji se eno malo dalje igrao, zabavljao i dječinski razgovarao sa šestgodišnjom djevojčicom, koja je k njemu hitro trčala, bjegajući pred čovjekom, koji je lupao o tla nogami, kano da teče za njom.

Djevojčica privijala se uz koljena Ivina, srdito vičući: Ne daj mu, kume, udri ga! Pazi, Šugar mi neda mira.

— A zašto nisi ti mirna, zašto ga

— Ne varam te, Bože moj, reče ozbiljno i korakne prama žalu, kažući prstom. — Glè, glè, kako se blištaju pod škorupom, kružeći bokomice.

Ona se ipak nekako, čudeći se, namamila i pošla opreznim korakom prama Šugaru, vireći u more, a kad se o istini osvjedočila, poleti do samoga ruba, želeći uhvatiti ribice.

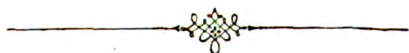
Na to će viknuti Mirković, sjedeći na drugoj klisuri do svoje milene Dorice:

— Bježi natrag, Stošice, pasti ćeš u more, pa ćete ribe odnesti u dubine morske.

Ona čudno pogleda svoga otca i upita ga: — Zar su ribe jače nego ja?

kove rajske trenutke, pomisli, izraza ne ima. S toga se već krat sretno to društvance tamo svračalo, a Mirković i Silotić pripovjedali su svoje prošaste muke i nevolje, osobito maloj Stošici, koja ih zapanjeno slušaše i gledaše, uplićući svako toliko svoja djetinska pitanja o toj toliko krat spomenutoj dobroti i biedi suimenjače svoje, ljepotice Stošice, te o crnom obrazu toga okrutnika Landa. Urotnici smijahu se i radovahu se od srca toli znaličnoj i miloj djevojčici.

Konac.

UMJETNICI

od Vsevoloda Garšina; s ruskoga preveo M. Lovrenčević

VI

Rjabinin

Već dva tjedna ne zalazim u akademiju, sjedim kod kuće i slikam. Rad me podpuno izmučio, premda se uspješno odmiče. Trebalo bi, da kažem »tim bolje«, što se uspješno odmiče, a ne premda. I što se više približuje svršetku, to mi sve strašnjim ukazuju ono, što sam naslikao, pa mi se povrhu toga čini, da će ovo biti moja posljednja slika.

Gle, čovjek taj sjedi preda mnom u tamnom kutu kotla, a sav sgrčen izložio se trojakoj opasnosti. Odjeven je prnjami i zasopljen od umornosti. Ne bi ga ni vidjeti mogao, da ga ne osvjetljuje svjetlo, štono prodire kroz školje provrtane radi zakova. Kolutići toga svjetla obasjavaju mu odjeću i obličje, osvjetljuju zlatnimi mrljama prnje njegove, zapuštenu mu i čupavu bradu i kose; osvjetljuju bakreno rumeno lice, po kojem se curkom lije znoj pomješan s blatom, osvjetljuju mišićave, no iznemogle ruke, te izmučene, široke, upale grudi. Strašno ponavljajuće se udaranje pada po kotlu, pak sili biednoga »gluhaka«, da upne svu snagu, kako bi se održao u nevjerovatno teškom položaju. Koliko je samo moguće bilo, ja sam izrazio to uporno usiljavanje...

Kadšto odbacujem palitru i kistove, pa sjedam podaleko od slike, nu ravno prema njoj. Ja sam zadovoljan: ništa mi još ne podje ovako za rukom, kano ova užasna stvar. No bieda je u tomu, što mi to zadovoljstvo ne prija, već me muči. To nije slika naslikana već bolest dozorila. Kako će se ona razplesti, ne znam, nu osjećam, da mi poslje te slike nema više slikanja. Čemu mi sad još ptičari, ribari i lovci sa kojekakvim izražajima i tipičnim fizionomijama, čemu mi sva ta »bogata moć mode«? Nikad više ovoga gluhaka, nikad više pa makar s njim i uspio!

Pokušah: pozvah Djedova i pokazah mu sliku. On ne reče ništa, nego: »no brate« i mahne rukom. Onda je sjeo i pol ure razgledavao, zatim se šuteći oprostio i otišao. Čini se, dirnulo ga je... Ta i on je umjetnik.

I gle, ja sam sjedim pred svojom slikom i ona me se dojima. Gledaš je i ne možeš se nagledati. Dira te ona izmučena ličnost. Kad i kad pričinu mi se, da čujem udarce kladi. ... To će mi um smesti. Treba sliku sakriti.

Pokrih »molbert« platnom i uvijek još sjedim pred njim, pa mislim ujedno i na onu neizvjestnost i strahotu, što me proniče. Sunce zapada i prodire kosom, žutom crtom svjetla na zaprašena stakla i osvjetljuje »molbert« pokriven platnom. Upravo kano kakvo ljudsko biće, kano zemni duh u »Faustu«, kako ga predložuju njemački glumci.

Wer ruft mich?

Tko te je pozvao? Ja, ja sam sam te ovdje stvorio. Ja sam te pozvao, nu ne iz kakve nadzemne »sfere«, već iz zagušljiva mračna kotla, da pojavom svojim, užasom svojim začneš tu čistu, gamzeću, zlobnu svjetinu. Dodji,

silom moje vrstnoće prikovan na platno, ogledaj te frakove i dovikni im: »ja sam rastuća pošast!« Udri ih u srce, liši ih sna, ustavi se pred njima kano utvora. Ubij pokoj njihov, kako si i moj ubio...

Pa kako da ne bude tako! Slika je dovršena i obrubljena zlatnimi okvirima. Dva služnika odnet će ju na svojih glavah u akademiju na izložbu. I gle, ona stoji medju »podnevi« i »zapadi« kraj djevojke s mačkom tik ogromnoga nekakvoga »Ivana groznoga, što baca štap za Vaskom Šibanovim.« Ne može se reći, da je neće gledati; gledat će je i hvaliti dapače. Umjetnici razabirat će nacrt. Kritičari i recenzenti šaljat će se oko njih, nasluškivati i olovkama štošta čarkati u svoje bilježnice. Poznati V. S. ponajviše prislušiva; on promatra, odobrava, hvali i stiše mi ruku. Umjetnički kritički kritičar L... gnjevno će navaliti na biednoga »gluhaka« i što ga grlo nosi, vikat će: »Gdje je tu ljepota, recite mi, gdje je tu ljepota? i narugat će mi se do sita. A publika? ... Publika će bez strasti proći kraj slike ili će namrgoditi lice. Dame — ah — one će reći samo: »comme il est laid ce gluhak!« i odšuljat će se do druge slike, do »djevojke s mačkom«, pa razgledavši nju, sipati će iz ustah njihovih: »Vrlo milo, vrlo krasno«, ili što slična. Solidna gospoda zurit će časak divljim pogledom, turat će nozdre u imenik, izlanuti nešto, što niti je hrkanje niti urlanje, pa će odteturati sretno dalje. Tek mladić koj, ili djevojka koja, nastaviti će se očitim zanimanjem pred mojim »gluhakom«, pa će iz očiju njegovih, punih muke i stradanja, pročitati vapaj, što sam ga u njima izrazio.

No, a poslje? Slika je izložena, prodana i odvezena. Što će biti od mene? Zar će ovo, što netom proživih, za mene bez traga propasti? Zar će se to završiti tek pukim ganućem, poslje koga nastupa odmor i traženje nevina predmeta novoj slici? Nevin predmet! Tu mi nenadano na um pada, kako je neki čuvar galerije, sastavljajući popis, dovikavao pisaru:

— Martinov, piši! broj 112. Prva ljubovna scena: djevojka odkida ružu.

— Martinov, piši dalje! broj 113. Druga ljubovna scena: djevojka miriše ružu.

Hoću li kano i prije i opet mirisati ružu? Ili mi je sići s tračnicah!?

VII

D j e d o v.

Rjabinin skoro će dovršiti svoga »gluhaka«; danas me pozva da ga vidim. Odoh k njemu sa osudnim mnijenjem, no priznajem, moradoh ga promieniti. Vrlo silan dojam. Sastav veleban. Sve opet nadmašuje ono divno, fantastično, no u isti mah posve prirodno osvjetljenje. Slika bila bi sigurno odlična, da joj predmet nije tako čudnovat i divlji. L... slaže se podpuno sa mnom, pa će budući tjedan pisati o tom razpravici u novinah. Vidjet ću,

što će na to Rjabinin. L... neće dakako moći sliku ocieniti sa tehničke strane, nu on se želi taknuti značenja njezina, kano proizvoda umjetnosti, koja ne podnosi, da ju snizuju do nositeljice kakovih nizkih i nejasnih ideja.

Danas je L. bio kod mene. Hvalio je veoma moju radnju. Prigovorio je ovdje — ondje kojoj sitnici, nu u celosti vrlo je hvalio. Da profesori tako prosude moju sliku kao on! Neću li možda polučiti ono, za čim konačno teži svaki učenik akademije — zlatnu kolajnu? Kolajna, pak četiri godine života u tudjini, a to na krunske troškove, a u budućnosti — profesura! ... Ne, ja se nisam prevario, odrekavši se gadne, pećalne, blatne službe, gdje na svakom koraku sretah po kojega Rjabininova gluhaka.

VIII

R j a b i n i n

Slika je prodana i odvezena u Moskvu. Primio sam novce, pak moradoh na zahtjev drugova, da im priredim čast kod »Vienne«. Ne znam, kako je to nastalo, nu gotovo sve zabave mladih umjetnika priređuju se u pokrajnom kabinetu ote gostione. Kabinet taj — velika je i visoka soba sa mjednim svietionikom i sviećnjaci, sa čilimi i pokućtvom, pocrnjelim od starosti i duhanskoga dima. U kabinetu je i stari piano, koji je već pretrpio mnogo pod prsti improvizatorâ-pianista. Sve je u kabinetu staro do li jednog velikog zrcala, koje su dva do tri puta na godinu morali mienjati i to vazda, kad su se u kabinet mjesto umjetnika sklanjali trgovci.

Bilo je na veselju dosta veliko društvo: žanristi, krajolikari i vajari, dva recenzenta nekih manjih novina i nekoliko drugih znana. Pili smo i razgovarali se. Poslje pol ure govorili smo već svi u jedan glas, jer smo bili veseli. I ja sam bio veseo. Sjećam se, da su me silili, te sam i ja govorio govor. Ljubio sam se sa recenzentom i pobratih se s njim. Dosta smo pili, dosta se nacičljivali i tek se u četiri sata s jutra razidjemo. Čini mi se, da su dva prijatelja odmah ostala u gostioni, da noće. —

Jedva jedvice dodjoh kući, te ne svukav se, legnem u postelj. Čutio sam nešto nalik lju-ljanju na čamcu. Bilo mi je, kao da se soba okreće s posteljom i s menom. To je trajalo nekoliko trenutaka, zatim zaspah.

Spavao sam dugo i probudio se vrlo kasno. Boli me glava. U tielo kao da mi olova nališe. Ne mogu dugo otvoriti očiju, a kad ih napokon otvorim, opazim »molbert« prazan, bez slike. On mi spominje netom proživjele dane, pak sve iz nova, posve s početka... Ah, Bože moj, treba čim prije svršiti!...

Glava me boli sve jače i jače; nekakva se magla prosiplje na me. Usnem, probudim se se i opet usnem. Ne znam, da li je pokraj mene mrtva tišina ili zaglušna vika; neobičan i strašan kaos zvukova dira u uho. Možda je to tišina, ali u njoj nešto zvuči i šumi, vrti se i leti. Baš kao golema sisaljka od tisuću konjskih sila, kad crpeći vodu iz groze dub-

ljine, ljuja se i šumi i čuje se gluha trešnja padajuće vode i škripa stroja. A ponad svega toga zvuči jedan glas bezkonačan, koga kano da ne staje. Želim otvoriti oči, ustati, prići k prozoru, otvoriti ga, čuti žive zvukove, glas čovječji, šum kočija, lavež pasâ, pa se riešiti ovoga nepojmljivoga šuma. No ne ima u mene snage. Jučer sam se opio, pak moram sad ležati i slušati bez kraja i konca.

Probudim se domala opet, al ponovno zaspim. Opet šumi i grmi negdje gromčije, i sve bliže dolazi šum i sve jasnijim biva. To se nekakvi udarci bližaju i udaraju istom brzinom, kano i moje bilo. Je su li u meni, u mojoj glavi ili izvan mene? Zvonko, oštro, pravilno ... jedan ... dva, ... jedan ... dva ... Kano da po kovini udara i još po nečem. Razabirem jasno, kako udarci padaju na liveno željezo i ono trepće, ječi i zveči. Kladio ozvanja izprva tupo, reč bi pada na mekanu tvar, a zatim udara glasnije i glasnije i konačno zazvuči ogromni kotao kano zvono. Za malo bude mirno — opet tišina; nu opet zašumi sve krepče i gromčije, te ponovno vlada nesnosna, zaglušna vika. Dâ, to je ovako: s početka udaraju po mekanom, usjanom željezu, a po tom počima se ovo ohladjivati i kruti, pa kad je već glavica zakova okrutila zazveči kotao. Pojmih to. Al' ovi drugi zvuci ... Što je to? Trudim se, kako bih barem isto pojmio, nu koprena mi nekakva obavija mozag. Čini se: ništa nije laglje neg se tomu dosjetiti, jer se svedj nešto po glavi vrze. Vrže se, al me ujedno muči, i ukazuje mi se posve blizu, pa opet ne znam, što je to. Ne shvaćam nikako ... Pa nek šumi, nek ide s bogom. Ja znadem, al se ne dosjećam samo.

Šum se umnaža i smanjuje, sad je porastao do čudne veličine, da te strava i tjeskoba popada, sad opet kano da ga je sasvim nestalo. Opet mi se pričinja, da šum ostaje gdje je, al da se ja nekamo gubim, jer ništa više ne čujem, ne mogu prsta maknuti, otvoriti vedje, i budim se: sav u žaru nekom. Ne budim se sasvim, već kano da prelazim u drugi san. Čudim se, kako sam opet zapao u tvornicu, nu ne u onu, u kojoj sam bio s Djedovom. Ova je daleko golemija i mračnija. Odasvuda, sa svih stranah zievaju goropadne peći čudna, nevidjena oblika. Kano snoplje suklja iz njih plamen i zadimljuje stiene i krov sgrade, vez odavna crne kao ugalj. Strojevi se njišu i cvile, a ja jedva prolazim izmed vrtećih se kolesa te letećeg, drhćućeg i zujećeg remenja. Nigdje živa stvora. Odněkud dolazi grohot i udaranje: tamo rade. Ondje je biesna vika i biesno udaranje; strašno mi je prolaziti tuda, nu nešto me obuhvaća i goni napried, a udarci sve su glasniji i jauk sve to strašniji. I nu, sve se slieva u pravo rikanje i ja vidim ... Vidim čudno, gadno biće, grči se i svija po zemlji pod težkim udarcima, što na nj padaju sa svih strana. Čitava gomila ljudi udara orudjem, kakvo je već čijih rukuh dopalo: tuj su moji znanci — razjareni su, pak tuku to biće, komu se imena ne dosjetih, kladi, pralicami, toljagami i šakami. Znadem to je onaj isti te isti ... Srtam napried, hoću da viknem: „prestanite! čemu ga tučete!“ nu opažam iznenada bledo, nakaženo, neobično strašno lice — strašno, jer je to moje vlastito lice. Vidim,

kako sâm ja, ovaj drugi „ja“ — uzmahuje kladio. da snese biesan udarac ...

I kladio pada po mojoj lubanji ... Sve izčežava. Neko doba razpoznavah još mrak, tišinu, pustoš i nepomičnost, a malo zatim nestane i mene nekamo ...

Rjabinin ležao je u podpunoj bezsviesticu do sutona. Napokon dosjeti se domaćica njegova, nekakva Čuhonka, da njen stanovnik danas još nije ni izlazio iz sobe. Ona se odvaži ući sama k njemu, nu prepane se vrlo, kad je opazila ubogoga mladića, kako se u žestokoj vrućici prevraće amo tamo i bulazni kojekakvu bezsmislicu. pa i ona izlane nekakav uzkluk u svom nerazumljivom nariječju. Izadje iz sobe i pošalje djevojčicu po liečnika. Liečnik dodje, razgleda bolesnika, popipa bilo, poposluša, promrmlja, sjedne za stol. propiše liek i otidje, a Rjabinin bulazni i prevraća se kano i prije.

IX

D j e d o v

Jadni Rjabinin obolio je poslje jučerašnje pijanke. Odoh k njemu i zatekoh ga, gdje leži u nesvjestici. Domaćica prigleda k njemu. Morao sam joj dati novacâ, jer se u Rjabininovu stolu ne nadje ni kopejka. Ne zna se, nije li sve pograbila baba ova, ili je možda sve ostalo u gostioni. Doduše čistili smo se zdravo i čestito, a dobro se zabavismo. Po bratih se s Rjabininom. a takodjer i s L ... om. Prekrasan je to čovjek taj L ... , pa kako tek shvaća umjetnost! U posljednjoj svojoj razpravici pokazao je, da je podpuno shvatio sve, što je moja slika izraživala, te nitko drugi ne shvati tako jasno, s toga sam mu vrlo zahvalan. Morao bi mu nešto na spomenu naslikati a la Klever i darovati mu. No da ne zaboravim, zovu ga Alexandrom, nije li mu sutra imendan? ...

I doista, jadnomu Rjabininu mogla bi se slučiti nedaća; njegova velika slika za natječaj nije još ni iz daleka dovršena, a rok je već prilično blizak. Bude li bolovao još mjesec dana, to ga sigurno neće zapasti kolajna. Tad s Bogom tudjina! Jedno mi je samo drago, što kao krajoslakar nisam takmac njegov, a drugovi njegovi ne nastoje takodjer kako valja. To znači: jedna je nada više!

Nu Rjabinina ne valja prepustiti sudbini; moram ga dati prenieti u bolnicu.

X

R j a b i n i n

Danas, osviestiv se ponešto nakon mnogih dana bezsviesticu, dugo sam promišljao, gdje sam. S početka mi se dapače činilo, da ovaj dugi, bijeli zavitak, što leži pred mojim očima nije ino, nego vlastito moje tijelo umotano ponjavom. Velikim bih naporom okrenuo glavu lievo i desno, od čega bi mi zašumilo u usima. Opazih dugu, slabo osvjetljenu sobu sa dva reda postelja, na kojih su ležale umotane prilike bolesnika; opazih nekakva viteza u mjednoj opremi, kako stoji medju velikimi prozori sa bielimi spuštenimi zavjesami, nu to je bio naprosto veliki umivaonik od mjedi. Vidjeh lik spasiteljev u jednom kutu, razsvjetljenom tinjajućom lampicom i dvie velike peći od pećnjaka. Čuo sam tiho, prekidano disanje susjeda, naviruće uzdisaje bolesnika, što je

nešto podalje ležao, zatim nečije mirno hrkanje i odvažno koracanje čuvara, što je pazio uz postelju valjda kojeg opasno oboljelog bolesnika, koj možda živi još, a možda je i umro, pak leži ovdje baš kao i mi živi.

Mi, živi ... „Živ“ pomislih ja, dapače izlanih, šapćući tu rieč. Iznenada nahrupi na me nešto neobično liepa, radostna i mirna, česa ne oćutih od samoga djetinstva; nahrupi na me i spoznaja, da sam još daleko od smrti, da je preda mnom još celi život, koji ću po svoj prilici znati navrnuti po svojem — o, jamačno ću znati! Okrenem se, prem naporno, podmotam noge, metnem ruku pod glavu i zaspim baš kano u djetinstvu. Bilo mi je kano djetetu, što se zimi probudi, ležeći uz spavajuću majku, a vani udara vijor o prozore i bura vije turobno po dimnjaku, brvna kuće pucaju od ljuta mraza kano pištolj, a ono stane tiho plakati, kano od bojazni i kano da zaziva mater, i ona se probudi iz sna, poljubi i prekrsti diete, a ono se upokojeno opet savija kraj nje, kano kolačić, te opet zaspis tihom okrepom u nevinoj duši.

Bože moj, kako sam oslabio! Pokušao sam danas ustati i proći od svoje postelje do susjedove. To je neki djak, što se oporavlja poslje vrućice; no na pol puta malo da se nisam srušio. Medjutim glava mi se oporavlja brže nego tijelo. Kad se osviestih, nisam gotovo ničesa pojmio, pa me muke stajaše, da se sjetim imena i najboljih znanacâ. Sad je sve prošlo, nu ne kao prošla istina, već kano san.

Djedov mi je danas donio čitavu hrpu novinâ, koje hvale moga „gluha ka“ i njegovo „jutro“. Samo L ... me nije pohvalio. Medjutim sad mi je sve jedno. To je sve vrlo daleko od mene. Vrlo mi je mило, što je Djedova zapala zlatna kolajna, pa će doskora oćiti u inozemstvo. Zadovoljan je i neizrecivo sretan; lice mu sjaje kano maslen kolačić. Pitao me je: hoću li se natjecati buduće godine, kad me je ove godine bolest zapriječila? Bilo je vrlo zanimivo gledati, kako je razroćao oči, kad sam mu rekao: „Ne!“

— Ozbiljno?

— Posve ozbiljno, odvratih mu ja.

— Što će te dakle raditi?

— Vidjet ću!

Otišao je od mene ne dokučujući upravo ničesa.

XI

D j e d o v

Posljednja dva tjedna proživih u magli, nemiru, nestrpljivosti i umirih se tek sada, gdje evo sjedim u vagonu varšavske željeznice. Ne vjerujem gotovo ni sebi samomu: ja, pitomac akademije, umjetnik, koj polazi na četiri godine u inozemstvo, da se usavrši u slikarstvu! Vivat academia!

Ali Rjabinin, Rjabinin! Vidio sam ga danas na ulici, kad je sjedao u kočiju, da se poveze u plesaću dvoranu. »Čestitam vam«, doviknu mi on, „pa i vi meni čestitajte!“

— Na čem?

— Upravo sam položio izpit na učiteljskom seminaru.

Na učiteljskom seminaru! Umjetnik! Talenat neobičan! Dâ, on će propasti, poginuti na selu, zar nije taj čovjek poludio?

Djedov rekao je ovaj put istinu. Rjabinin doista nije uspio.

Skalozob u kuli sa sedam tornjeva

Kozačka pripoviedka, po poljskom od Mihajla Czajkowskoga; preveo Ante Demartini

I
Sve je tiho. Vjetar driema, površina morskog je glauka poput ogledala. Na nebeskom svodu trepeće milijun zvjezdica u raznobojnom zlatu i srebru. Zrakom se razliega divno, nadčovječno šaputanje, koga uho ne čuje, al duša razumi. Podobno je neki andjeoskih pjesama u slavu novorodjenomu. Prirodoslovac bi reko to je elastičnost, zračno trepetanje uzrokovano težom letećih tjelesa prema središtu. Ali čovječji duh, koj nije stlačen u oblike, leti svojom dušom i dalje. U naravi gleda tvornu moć božju. Za nj je to čarna harmonija, proizlazeća iz njega sama, koja ne ima imena; jer bi li mu se inače moglo šta tako sladka, ljubezna, svečana, čega ni jedna strast nepoznaže, ulievati u dušu? —

Na sredini Crnoga mora stoji mirno ladja, kao da je usidrena. Razapeta jedra, katarke i konopi čudno se odsievaju u moru. Na ladji je sve veselo. Osman aga zapoviedio je, da se svakomu janjičaru i vojniku dade dva put više no obično riže, ovnetine i datulja, a uz to i po četiri čaše mekanske kave. Osman aga — sin Kafudana paše — mnogo je divlji od otca, koga muslomani zovu kaplanom¹⁾, t. j. tigrom, pred njegovim pogledom trese se sto i petdeset zarobljenika, a trepeće petdeset janjičara. Danas je neobično veseo, pa je za to i došao na gostbu dopeljav s obom Zofiru, krasnu odalisku Grkinju.

Mornari i vojnici sjede zajedno te uživaju pilav²⁾ i datulje. Ludi muslomani razbijaju si glave, da dokuče, što je Osman nakanio. Možda kani kaure (kršćane) kojega kraja pokarati, što mu nisu u pravi čas donieli danka, te ih kao pse poklati, kuće im orobiti i popaliti.

— Možda da se nam Svemogući smiluje, šapću Grci. Zofira je kršćanka, robinja, ljubi vjeru i domovinu, a aga je mlad i zaljubljen u djevojku. Da svoju moć pokaže, odabire Bog često žene, da ovrše kakovo djelo, koga junak nebi ovršio. Ta dosta već dugo puze Kristovi vjernici pred djecom paklena proroka. Doba je, da krst zasije, a polumjesec potamni.

Tako neki misle, tako šapću neki. Život im kriepi jelo, al duša im nije vesela. Na jednoj strani kao da sjede psi, na drugoj mačke. Svi škriplju zubmi, jedan drugoga gleda po prieko. Rado bi se ulovili u koštac, al pred zapoviednikom strepe, i jedni i drugi: on podržaje medju njimi slogu.

Osman nadodje. — Muslomani ustanu, naklone se glavami, a ruke slože na prsijuh. Robovi pokleknu i udaraju glavom o tle. Aga dade im rukom znak, da prestanu, a oni opet posjedaju. On sam pako prekrsti noge i sjedne na sag, što su ga dva crnca razgrnula. Puši iz duge lule i pije miomirisno mekansko piće. Osman je muž u najljepših godinah; crni br-

kovi obsjenjuju mu crveno lice, oči su mu crne i vatrene, a u žilah vidiš, kako mu vrije vruća krv. Sjajno odieo označuje mu čast i moć; kaftan mu je crn poput krvi zaklana janjeta, a podstavljen hermelinom. O boku visi mu zavnut handžar, glavu pokriva mu zelen turban, a na njem vije se nojevo pero, prikopčano alemovom iglom, a sve to označuje, da je gospodska roda.

Gostba je svršena; — srču kavu. Osman podigne ruku, a rob je u tren oka na noguh.

Poslje nekoliko časaka dodje ženska. Široke haljine nepokriše njezine ljepote. Biele svilene hlače ljeskaju joj se izpod suknje, dočim su joj nožice bile stisnute u lahke cipelice obrubljene srebrom. Crni uvojci visili su joj izpod turbana, a obraz bio joj pokriven tankom koprenom, izpod koje su virile radoznale oči. Aga joj dade rukom znak, a modrooka Zofira sjede k njemu lahko kao ružin cviet, kad ga lahorac odpuhne.

— Pjevajte kauri! zaviče Osman. Robovi poredaju se u vrstu i stanu pjevati u čast i slavu Božju, kao da misle: aga čeka samo zgodan čas i poprimiti će vjeru sina Božjega. Ali kad je čuo izustiti ime Isusa i Marije, smrknu se, a iz čela kao da će se oboriti kiša. Iz očiju sievala mu paklenska vatra i kao da će sad iz njih sipati striele. Kršćanom oniemiše usta, a glas im zape u grlu. Aga zapovieda, da počmu drugu. Vidiv da se Turčinu nabožna pjesma ne svidja, zaore davoriju. Osman sluša. Pjesma opisuje maratonsko polje, pa Termopile i neustrašiva junaka Miltijada, te junačku smrt Špartanca Leonide. Ali kad su zagrmili „Sveta domovino! Sveta slobodo!“ izvadi pištolj, odape, i jedan pjevač poljubi mrtav zemlju. Zofira zavapi i onesvjesti se. Kršćani popadaju na koljena i podignu ruke u vis, a janjičari pak povadiše sablje kriknuvši: „Udri na kaure!“ Osman odape drugi pištolj. Vodju janjičara oblije krv i sruši se na tle. Njegovi pak drugovi zataknu sablje u korice i naklone glave do zemlje u znak da mole oprost. Aga zapoviedi, da se mrtvaci bace u more. Trupla janjičara i zarobljenika pljusnu u vodu i plivaia su zajedno kao braća, koja su za života bili najljuciji neprijatelji rad vjere, dok ih ribe ne razkomađase. Tlo je oprano. Osman je sam svoju ljubovcu priveo k životu. Sve je opet bilo tiho kao i prije; i tko bi taj događaj iz daleka gledao bio, činilo bi mu se, da se je to dogodilo u snu, nipošto na javi.

Zofira je pjevala o Perijah, sedmih nebesih, o proroku i ljubavi — nježni prstići prebirali su vješto strune na guslah. Reko bi, da je huriska; raduje čovjeka jasnim grlom i čednim oržanjem. Aga sluša i siže dim polagano iz čibuka. Čelo mu se razvedrilo. Na novo zapovieda, da se dade mornarom i vojnikom još po dvie čaše kave. Janjičari uvidiše, da ne namjerava zatrti kaura, a zarobljenici već nisu držali Zofire andjelom spasiteljem Grčke. Aga ustane, zamahne rukom i otidje sa Zofirom. Dva crnca i neki židov podjoše za njim. Došav u sobu, odpravi crnce i reče Zofiri:

— Kršćanko! što budeš čula i vidjela zakopaj duboko u srce, duboko poput alahirskoga zdenca. Ako samo rieč izustiš, mač će ti odrubiti glavu s trupla.

Robinja nakloni duboko glavu u znak potpunosti pokornosti.

— Kaure, reci mi još jednom, što si vidio? nagovori Židova. I kolikogod me puta prevariš, toliko će te kolaca probosti!

Židov strepi, a koljena mu klecaju. Napokon reče:

— Prisizem na Herima i Jehovu, Mesiju i strašnu sudbinu, da ću istinu govoriti. Med Sinoform i Trebizandom na Crnom moru vidio sam do tri stotine kozačkih šajka. Bio sam kod njih, podmitiše me zlatom, a ja im obećah biti uhodom. Noću namjeravaju doploviti do seraja, a ne do predgradja kao što prvi put, te porobiti i sažgati ga. Ne vodi ih onaj mladić, koga je gospodar zemlje sultan Amurat obsipao tolikimi darovi, nego neki starac, koj tamo na obali šajkami ravna.

— Znadeš li za istinu, pita Osman, da se danju skrivaju po predbrežju, a da po noći misle ovamo doći?

— Sinu velikoga kaplana! cvietu junaka muslomanskih! tako dobro znam, baš kao i da je danas subota. —

— Tornjaj se odatle, šifat (turski pridjev za Židove); ako si govorio istinu, dobit ćeš zlata, za laž pako očekuj kolac. —

Židov ode. Aga ostane sam sa svojom ljubovcom u sobi. Odgrne joj koprenu, a njezin obraz zasije kao rujna zora. Rumen oblije joj snježna lica, oči sievaju joj poput žeravice; nad očima se pako vijugaju crne obrvice poput morskih pijavica.

— Prisizem na tvoje oči, krasna hurisko, zavapi aga, da neće nijedan šejtan (pridjev za kozake) izbjeći smrti. Trideset muslomanskih ladja otišlo je već, da im zakrči put. — Svi će mi krvlju platiti, što su učinili po Galati i po haremu mojega otca. —

Na ladji budni su još i kršćani i muslomani, a žaloban pogled počiva im na moru.

II

Zvjezde su ugasle; jutrnja zora pokazala je svoje rumenkasto lice. Kod anatolskoga predbrežja prikazuje se iz magle kup nekakvih tamnih tjelesa na vodi. To su kozačke šajke. Baš su prispjele k briegu. Valovi pljuskuju ob njih, a pjena odleće na kopno. Kozaci proklinju morskú tišinu, raztežu obumrla uda, da im kosti u zglobovih pucaju; a za tim se opet povale po klupi i počivaju. Spavaju bezbrižno; jer su od briega po daleko, da ne može niti konjanik konjem do njih preskočiti, a kamo li pješak, pa i grom topova i zvizdanje olova ne probudi Kozaka, kad znade da je siguran.

Na atamanovoj ladji sakupilo se pak bojno vieće. Tama jošte prikriva zemlju i jedva se dadu razpoznati lica okolo sjedećih. Ataman Skalozob progovori:

— Braćo, do sada išlo nam je sve za rukom. Očakovski paša nije povuko lanca preko morske

¹⁾ Turci imaju navadu davati svakomu kakov god prišvarak bilo po duševnih, bilo po tjelesnih vlastitostih. Tko je nesmiljena srca vele mu kaplan, t. j. tigar; sultana obično nazivlju arslan t. j. oroslan ili lav, a njegovu djecu arslana t. j. lavići.

²⁾ Pilav je kuhana riža s prčevinom

užine, niti je zatvorio Dnjeprova ušća. Naše su ladje plovile tako tiho, da na nas niti pas zalajao nije. Osam već dana krstarimo okolicom, još nas nije opazila ni živa duša. Židov, naš uhoda, zaklinjao se Talmudom, da je Carigrad bez obrane, da su ondje na Kozake već davno zaboravili. Noćas ćemo ih malko sjetiti na Kozake; nasrnut ćemo na seraj, segnuti ćemo za sultanovim blagom, poigrati ćemo se malko ognjem i mačem, pa ćemo sjesti u naše ladje i mirna Bosna! Kao orlovi poletjet ćemo preko Dnjeprova slapovja.

Zatim se oglasi Zaporožac Salop:

— Ja ne vidim dalje ždriela svoje puške i rta svoje bridke sablje, a to mi već dodijava. Bolje bi bilo i pametnije je, da udarimo na Trebizond i Sinopu, pa da tamo poplienimo, nego da idemo u prijestolnicu otomansku.

Ataman odgovori:

— Tko se ne odluči, ne poluči: Tatar je zadovoljan samim plienom, Kozak pa želi, da mu se svet čudi. Da su ljestve do nebesah, a i stepenice vodeće u pakao, ja bih išao pogledati i amo i tamo.

— Tako je, otče Atamane! — Živio otac Ataman! zaore svi u jedan glas.

Solop počeo se grizti za ustnice. Glembicki iz Teterovca uze rieč:

— Otče Atamane! Rado idemo, kamo god rečeš, pa nam zapoviedio, da idemo na poglavicu vrazjeg; ali židovska vjera, slaba je vjera. Za novac služi Kršćana i Turčina; za novac izdat će obojicu.

— Ja sam mu dao dosta zlata, odgovori Skaložob; i još sam mu ga obećao, a za zlato će židov sve učiniti. Uzmimo da nas i izda; pa što nam je zato? Ili možda ne imaju Kozaci britkih sabalja, kojimi će presiecati razapete mreže? Kroz dan ćemo mirovati, ali noćas ćemo upaliti svieću u seraju.

— Atamanova je volja sveta! zavape na okolo starešine i razidju se svaki u svoju ladju, da odpočinu.

Počelo se je daniti. Nebo bilo je zastrto mrkim oblaci, vjetar je duvao sa zapada, a more se je uzvrpoljilo. Valovi pljuskali su o ladje. Budni Kozaci ljutili su se na to, jer su se morali primiti vesala, a oni, koji su još spavali, nisu se ni ganuli, jer su im valovi ugadjali kao spavajućemu djetetu poljubac majčin. U to spazi jedan mladić, da se nešto daleko na moru crni. Kao bljesak skoči od ladje do ladje, da probudi otca Atamana, Ataman si protare oči, navuče na nje kapu, na kojoj se vijalo čaplino pero, i pogleda na pokazano mjesto. Skaložob, prem mu je bilo do šestdeset godina, bio je oka bistra kao soko. Trideset puta vojevao je na moru, pa ga je zato i dobro poznao, kao svojega brata.

— To je turska ladja! zavapi. Junaci vesla u ruke!

Od ladje do ladje čuo se taj glas, i što ne postiže morski vihar i valovi, učini jedna samo rieč Atamanova. Junaci se probude, ustanu i primu se vesla.

Crna ona točka, postajala je svaki čas većom i sve se više i više približavala Kozakom. Već su se mogla razpoznati turska jedra i crvena zastava otomanska.

— Na lievi i desni brieg! zapovieda Ataman.

Ladje se u čas razdiele u dvie vrste, a Turci

stanu sipati vatru. Kao tuča padaju s Turske strane puščana zrna u vodu; more vrije kao da bacaju u nj razbieljenu lavu. Ladje komešaju kao da plešu, Kozaci bruse nožve i oštre jatagane. Turci pucaju i pucaju; grom se razliega vodom.

— Ladja je naša; vodja joj je nevježa! zavieče Skaložob. Junaci, spustite katarke, poređajte se u okrug!

Katarke su pale, ladje su se redale i obkoljivale tursku iz daleka. Turski topovi još jednako gruvaju, puške pucaju, zrna zarone pred ladjami u vodu, samo pjena razdraženoga mora prši do njih. Kozaci pak kao da ih draže; kad i kad im dobace koj hitac. Grom topova prestaje, samo je još puške čuti.

— Naskočimo na ladju, ne imaju već zaire! zaori Ataman.

Na podani im znak uzmu junaci veslati prema ladji, da ih je bila milina gledati. Na svakoj ladji držali su po dvojica hakove, da se pričvrste za tursku. Kao striele zaletu se na nju, kad na jednom zagrmu s nje četrdeset topova. Deset se Kozackih ladja prevrne, junaci plivaju morem: nekoji mrtvi, nekoji koprcaju rukami i nogami, da dosegnu koju ladju.

Sa osamdeset hakova pričvrstiše se Kozaci za galiju, te skaču na nju sa sviju strana kao psi na vuka.

— Naskočite, bijte, siecite! zapovieda Ataman.

— Slava Bogu! kliču Kozaci i skaču na galiju.

— Smrt šejtanom! biesni Osman aga.

— Allah, allah! odgovaraju janjičari i zastavljaju Kozake, da se ne uzpinju.

Ruke i glave padaju, krv brizga, ranjenici stenju i stoji vika bojovnika. Ljuto nasrću Kozaci, hrabro se brane Muslomanci.

— Za mnom, pa obaraj mačem na okolo zapovieda Ataman.

— Prisizem proroku, da će svatko poginuti, koj mi se i samo malo primakne, vieče Osman i brani se jataganom desno i lievo.

— Slava Bogu! zavape još jednom Kozaci u sav glas i odoljevaju.

— Istoga molimo Boga, kao i vi, prose za milost robovi.

Ali Kozak ne sluša, bođe nožem, sieče mačem. Janjičari se sabiru i brane se oko age, kad na jednom doleti djevojka razkuštrane kose s bodežom u ruci i postavi se Osmanu o bok. Kozaci se za čas začude, i taj tren upotrebe Muslomani, stupaju napred i ljuta sječa nastane opet. Zofira se je borila junački, zamjernom hrabrošću za njezin spol. Zaboravila je na svoga Boga, jer ljubi Osmana, a strastna je ljubav čvršća nego vjera i strah. Ona se bori s bodežom pokraj ljubovnika, a Osman odvrća sabljom pogibelj od nje.

Svi Muslomanci su potučeni, samo su dva još na galiji živi, jer ih brani gomila mrtvih trupala od Kozaka, a to su Osman i Zofira. Ljubovnik ogrli dragu tako strastno, kao da joj je rad udahnuti svoju dušu, pograbi ju za kose, mahne mačem, krv brizne, glava mu ostane u ruci.

— Osim mojih nisu ni jedna mužka usta dotakla njezinih usana, a ni po smrti ne će. I zavrti nekoliko puta s djevočinom glavom, pa ju baci u more. Po tom srne na Kozake.

Prvi mu Ataman dodje do glave — Osman zamahne i sruši se mrmljajući:

— Poginut ćete prokleti psi... Pas je izdao psa... Još je nešto mrmljao, ali ga nitko nije razumio. Tielo mu Kozaci razsieku na komadiće. Mrtva trupla pobacaju u vodu i uzmu plieniti.

Ne bijaše tuj srebra ni zlata, već oružja i odiela turskih. Iz agine sobe dovedoše dva crnca, njegove robove i drhćućega Židova. Sužnje bace u vodu, a Židova odvedoše pred Atamana.

— Vjero pasja, što radiš ti tuj? Izdere se na nj Ataman, kad je upoznao izdajicu.

— Mogući, najviši vladaru, gospodine Atamane! stane hiniti Žid, kad je vidio da mu je još na ramenu glava. Ja sam hotio predati galiju vrlim Kozakom na milost i nemilost; prisizem na Talmud i Suri, da govorim istinu!

— Izdajica, izdajica, otče Atamane! zavrishu Kozaci. Eto kako nas obilaze turske ladje.

— Na naše šajke, junaci! povieče Ataman i preda Židova Glembickomu, da ga kazni, a galiju neka upali. Izdajica našao je zasluženu plaću u plamenu. Trepetao je i tresao se kao trskao na oluji, ljubio si je noge i ruke i vikao:

— Ja nisam krivac, ja nisam krivac! Smilujte mi se mogući vladaoći!

Ali to sve nije pomagalo ništa. Kao ovna na ražanj, tako su i Židova nataknuili na kolac, zapalili ladju sa svih strana, poskakali na šajke, da se pridruže ocu Atamanu. Galija je goreći plovila morem, Židov je u paklenih mukah prosio vode, ali ga mjesto nje opali vatra.

Kozacke su se ladje prikupile jedna drugoj, ali kamogod se je Ataman ogledao, svud mu je oko gledalo samo turske ladje. Već ne misli na Carigrad, nego snuje što da uradi, ne bi li izmakao zamki. Zapovieda da veslaju kraju, ali ih množ turskih ladja razapetimi jedri progoni, a predbrežje puno je janjičara, spahija i turskih topova. Kozakom je bilo opet umaknuti na more. Ataman se zamisli na čas, pokazuje Glembickomu najširi prostor medju turskimi ladjami i reče:

— Gospodine pukovniče, kada ja s jednim odjelom naših ladja srnem na predbrežje, gledajte, da kroz taj prostor uzmaknete. Bog će dati pa ćemo se naći na Dnjeprovu ušću.

— Otče Atamane! odgovori Glembicki, a s njim i ostali Kozaci. Radje ćemo svi poginuti, nego se dieliti od tebe.

— To je moja volja! zagrmu Ataman. Smrt onomu, koj ne posluhne, te srne u boj!

Kozaci tužno gledaju. Ataman odabere deset ladjica i približava se s njimi kopnu, ostale pak stoje nepomično. Oni, koje je Ataman sobom poveo, bili su vesela lica i vedra čela.

Ladje plivaju lagano, Turci čekaju, da im se približe. Kad su im se primakli na hiljadu koračaja, zagrmu puške i topovi i udare na Kozake. Al su i one brze, naskoče na turske ladje, boj se začme: Muslomanci padaju; padaju i Kozaci; sablje zveče, jatagani ogrezaju u krvi. Ataman hrabri svoje junake i bori se kao lav; kapu je već izgubio, glava mu krvari sa sedam rana. Kad su turski topovi gruvnuli, podigne se na prstih i klikne veselo:

— Naši su slobodni! Sad ih ni sam vrag dostigao ne bi. — Braćo, nastojte, da skupo prodamo svoj život!

Boj na novo začme. Kozaci skaču iz ladje u ladju; Turci se biju hrabro i nasrću na neprijatelja sa svih strana. Ta ima ih stoput

više na broju. Ataman pade na tle ranjen u srce; malo je jošte Kozaka živih, ali i ti su svi smrtno ranjeni. Muslomani povežu ruke i noge na pol mrtvomu Atamanu i sedmorici njegovih junaka konopci i verigami, te ih odnesu na ladju Kapudana paše. Kaplan se zaklinje Allahom i Muhamedom da će im se osvetiti za svoga sina i sramotu, koju mu nisu mogla tri ljeta izbrisati iz uspomena. Ali Ataman ne sluša njegove zakletve, ne boji se osvete; duša mu je vesela, jer je spasio toliko svojih ljudi.

Kao striela leti ladja u Carigrad s viešću, kakove nije Turčin slušao od poroda Muhamedova: „Vodja šejtana i sedam njegovih vodja palo je u robstvo, prije nego sunce zadje vidjet će ih sultan i vjerni sluge prorokovi“.

III

U carigradskom predgradju, gdje je seraj, sabrao se divan. Naokolo sjede turski dostojanstvenici, počvitihi nogu, usred njih sultan Amurat na uzvišenu prestolju. Na desnici sjedi mu veliki ulema, na ljevici veliki vezir, a pred njimi poslanik, Kapudana paše. Pred vratmi i po dvorištu šeću oružani janjičari i uskopljenici. Viestnik pripovijeda bitku Osman-age, požar ladje i završi riečmi:

— Unuču prorokov, sveti padišah! Tvojem imenu sve se klanja, pred tvojom moći sve pada; zaželiš li samo, sunce stane, more se do dna izsuši. Kaplan paša, tvoj sluga, vierni podložnik i rob primio je sablju u tvojem i Muhamedovom imenu, pobiedio je i pogubio šejtana bez broja kao pieska u moru. Prije zapada sunca zagledat će tvoje visoko oko sedam u verige šapetih divljih kaura i osmoga njihovu vodju, biesna kao hijenu, svita kao zmiju, strašna kao Iblisa (Lucifera).

Sve je tiho, jer rob ne smije izustiti rieči bez gospodareve dozvole.

— Vierni nasljedniče prorokov! reče Amurat Za tu veselu viest primi, što ti je dražje: tatarskoga hata ili kršćanku djevojku. Kaplan će pak dobiti toliko zlata i robova, da će zaboraviti na smrt svojega sina. Ti veziru nasljedniče moje vlade, zapoviedi, neka budu janjičari. spahije i Albanci cielu noć na oružju. U kulu sa sedam tornjeva zatvori Iblisa i njegove drugove, a četiri tisuće janjičara s dvijema afahijama neka čuvaju Bielo more kao oči u glavi, jer je sa šejtani težak posao; uvijek su pripralni da doplove po vodju, da ga rieše veriga i unište sveto mjesto mačem i ognjem. Ti, Kizlar ago, idi čim zora rudjeti počme vodji šejtana, te reci mu, da mu pružamo veliku milost; oprostit ćemo mu život, dat ćemo mu časti i blaga i podnjeparskomu narodu sve slobode i stoput više ih podieliti, ako primi sa svojimi vjeru prorokovu i ako obreče braniti carstvo proti Rusimenom i Fodulkauirom. Ako pak ne će, podavi ih prije nego sunce izadje, glave im odsieci, natakni na kolce i postavi pred serajskimi vrati ljudstvu na izgled.

Sultan dovrši — nijedan njegovih predšastnika nije toliko govorio — ustane, a svi prisutni popadaju na koljena. Amurat otidje; divan se razidje.

Noć... Nebo je crno kao ugljen, na njem ne vidiš ni jedne zvjezdice, ali po Bielom moru

i na pobježju titra tisuć svetiiljaka. Nevidljive pošasti lete zrakom, a ljudi nalik duhovom vrve morem i koprom. Dva svieta se dotiču; bezsmrtni duhovi raduju se na spomen, preliću od mjesta do mjesta, gdje su negda bogatstvo i slavu uživali ili se u tuzi i nevolji mučili — sve im je to milo; gledaj na živuće, kao na svoju djecu; u njihovu odsjevu gledaju same sebe. Oko zemaljskoga stvora ne može prodrijeti i vidjeti sviet duhova, ali čozjeku zadaje čudno neko nazrievanje strah i grozu, a to je grozni, tihi ali silni boj duha s tielom, to je napor tjelesnih moći, da se sdrže s duševnima.

Blizu osam stotina Muslomana je na noguh, budni su, pa ipak sanjare o Iblisu i paklenikih prikazah, jezik im se hvališe junaštvom ali dušu im je preuzela groza i strah: prije bi ih razpršilo kakovo zviždanje u zraku, nego grom sto topova. Straže se mienjaju, al ipak nitko ne spava. Stari grad bizantinskih cureva je na crnoj zemlji, krije ga mrka tama, a njegova sjena prostire se razsvjetljenim morem, čadjavi zidovi obrašteni su mahovinjama i ljudem, koji s mora na nj gledaju, pričinja se kao tamna slika minulih časova. U srednjem tornju kule na dva prozora baca luč slabo svjetlo. Svetiljka je jedna nad drugom. U gornjoj sobi je Ataman, u dolnjoj su Kozaci. Vjetar brije kroz željezne rešetke, svetiiljka vidiš kako sad plane, sad umire, kao od susice umiruća djevice. — Na slami leži okovani Skalojob. izpunjena dužnost i čista sviest ulivaju mu mir i pokoj u bolnu dušu, jer kao da ni ne čuti rana, spava mirno. Sladke ga obletaju sanje: vidi široke stepe majke Ukrajine i sinju vodu otca Dnjepra; po selih se razljege radostno klicanje. čuje se vesela glasba, za stolom se razgovara Kozak sa Poljakom, tamno snubi Kozak krasnu Poljakinju — tuj vodi poljski plemić crnooku Ukrajinku k žrtveniku, grčki popovi i katolički svećenici prijazno se brate, metropolita Kijevski i veliki biskup Karjevski sjede zajedno u saboru sa biskupi katoličkimi, a u vojsci se savjetuju kralj i Ataman i posvud se razlievaju veseli uzklaci: Živila Poljska! Sladko spava Skalojob, al mu se promjeni slika sna. ... Na dvorištu hrče Atamanov vranac i bije kopitom nestrpljivo zemlju. Kozaci i Poljaci spremaju se na boj proti Tataru. Ataman se savjetuje sa vodjama, paše sablju, sada zatuje na polju kopita turskih konja, glas dopre do tornja, Ataman se prene te poviče: Na konje, junaci! — Hoće da skoči na noge, verige zazveče, a on uzdahne i zamisli se. Ne plaši se smrti niti robstva, veseo je, što je toliko braće oslobodio od pogibelji i zavidja onim, koji su u tom okršaju pali.

Zora je počela pomaljati lice kroz rešetke. Teško je gledati Kozaku izpod krova, on bi rado zaokružio okom nebu pod oblake, kako mu kruži ruka na bojištu. Brava zaškripi, u Atamanovu sobu stupi Kizlar-aga. Skalojobu se razvedri čelo, pa ponosno pogleda dolazećega roba. Ture jedva je podneslo prezirnu vatru, što ju je sipalo oko slobodna ukrajinskoga sina. Obori oči i uze govoriti:

— Padišah viernih Muslomana, vladar svieta od pješćanoga mora Saharina do sniežnih planina Kaukazkih, gospodar moj, sultan, želi vas

svojom ljubežljivošću obdariti, zaboraviv na vašu nedjela, kao što bijaše ono pred tri godine. Daje vam, Atamane, život, blaga i slavu, te zakleo se je grobom prorokovim, da će i vašim drugovom pokloniti život, ako stespremni primiti svetu vjeru Muhamedovu i braniti medje našega carstva od navala kaurskih.

Kizlar-aga umukne, a Skalojob drhtućim al ipak krieplekim glasom odgovori:

— Tri su godine prošle, što smo poklonili sultanu život i priestol. Ataman Šijah izpunio je svoju prisegu; dok je on vladao, Amuratova država nije vidila Kozaka. Ja nisam s Turci ugovorio mira, a toga niti sada ne mislim. Reci svomu sultanu, da ne primam njegovih počlona niti za se niti za svoje Kozake. Atamanova glava nije tako dragociena kako se vam pričinja. Atamanom može biti svaki Kozak, koj zna i hoće vojovati za vašu smrt i propast otomanskih mjesta.

Ataman zašuti, a Kizlar-aga će opet:

— Kratko je vrijeme. Atamane, promisli i reci što ćeš.

— Što Kozak reče, ne poreče, odvrati mu Skalojob ljutito. Nosi taj odgovor svojem gospodaru. Ja očekujem muke i smrt.

Kizlar-aga pljesnu rukama. Četiri škopljenika stupe u nutra, stresu se na pogled zarobljenika. Kizlar-aga im namigne, a oni skoče i vežu Atamanu konopac oko vrata, pokleknu mu na prsa i dave ga. Ataman zakozanih ruku i nogu stenje, na usta mu skaču pjene pomješane krvlju, očima prevraća, zubi škripnje. Dva put je odrinuo robove, da su odletili od njega kao zrela jabuka sa drveta, kad njim vjetar potrese. Kao vuci na krvavi pljen, tako su se Turci zaletali na polumrtva Atamana.

Davili su ga i gušili, dok mu žile ne popucaše, dok ne preminu. Kizlar-aga mahne jataganom i razstavi mu glavu od trupla. Iz dolnje sobe donesoše naskoro drugih sedam glava kozačkih i odpute se k vratam, koje zovu Babi-Siade, gdje je bio harem i obični stan sultana. Amurat dodje i sum, da pogleda glave i prem se je radovalao što ih ima u šakah, ipak nije unutarnjega straha sakriti mogao. Poznao je on junačke Kozake, pa ih je za to i želio sjediniti s Muslomani.

Sunče sije iza oblaka. Oko vratah vrvi ljudstvo, kao da je kakov praznik: Turci, Arapi, Armenci, Grci i Židovi. Nad vratmi strši osam kolaca, a na njih osam kozačkih glava. Ljuti janjičar gleda ih sa strane, spahija trepeće pred njimi kao šiba na vodi, jer mu se čini, da oči upiru na Ukrajinu, a usta im šapću: osveta, osveta!

To Skalojobovo vojevanje s Turci i smrt Atamanova, dogodilo se je 1593. godine posl. Krista. Pišući tu pripoviest, držao sam se opisa, koji je otisnut u 2. svezku djela: „Sur la puissance Ottomane par Prince Kautemir“. Skalojob je bio star, krieplek vodja, sklon Poljakom. Trideset puta vojevao je na moru proti Turkom, dvaput na kopnu s Tatari. Bio je stasit, prevejan i vješt svakoj bojnoj umjeći, pa da i nije znao i pisati, ipak su ga Kozaci izabrali Atamanom. Njegova smrt porodila je neugasivu mržnju med Turci i Kozaci.

J a d o v a n k e

V

Ja sam imo mило lane,
O kom tekao priča baja!
Sad u žilah krv mi sane,
Sad mi biedna duša zdvaja.

Plano oganj milka živa,
Al ga posu hrpainja,
Sred pepela sada siva
Samo mala iskra tinja.

Tvoja ljubav — vihor to je,
Što mi mlado srce bije;
Ali neka, čedo moje,
Bar će iskra gasnut prije!

VI

— Amo dajte tamburu mi,
Zabavljat vas njome želim!
Kad već vino glavom šumi,
Zašto da se ne veselim?

Rujna li je kaplja ota,
Sama šapće: piti treba!
Tielo ona k zemlji smota,
Dušu vine do vrh neba!

Vjerujete li, da je tako,
A vi točite, ja ću piti!
K nebu ću se vinut tako
I bar bliže dragoj biti! —

VII

Ale m-kam je liepo blago,
Što ga svatko dobit traži,
Al i od njeg, srce drago,
Dobar drug je puno draži!

Kad si ti mi u grob pala
Snašla me je tuga velja,
Utješit me samo znala
Ljubav dobra prijatelja.

Kao da me vrazi gone
I tuj bje mi sreća loša:
Popucale bratske spona,
A rad dva, tri — pusta groša!

VIII

— Što si u te tužne glase
Naricati jadan stao?
Ale m-kamen ne vraća se,
Koj je žrtvom ognja pao!

Zalud srce tugom morit,
Mrtvu dragu ne probudi!
Mora svaki žar dogorit,
S tog ne luduj, vesel budi! —

Ja se smjem žalobito,
Kad me tako druži mole:
— Slomljeno mi krilo vito,
Sad poleti, moj sokole! —

DOLINA RJEČINE

Napisao Dragutin Hirc

Im se Rječina k Lopači više primiće,
sve joj se obale više uzdižu, jer
zalazi u područje prve stupnjevine
liburnijske ili jugo-zapadne visočine.

Osim spomenutih mjesta ima do ovdje u dolini još i drugih. Kad se od izvora vraćaš drugom stranom, a preko bujnih livadah i mladih šumicah, dolaziš za pol sata do vrha Slavena, pod kojim se nasadilo seoce Klič. Od ovdje pak sve do blizu Predzvirja protegnuo se je taj vrh, te dieli dolinu na dvie pole, od kojih desnom polom Rječina teče dok kod Trnovice medjaša nestaje. U Kliču ima kuća, koje su slamom pokrivene (poklobučene), što svjedoči, da tuj bura nije jaka, a s druge strane iznenadi to putnika i zato, jer znamo, da su u primorju slamnati krovovi biele vrane. Prije što si opet došao u Ratulje, proći ti je preko Martinovca. Ovo selo znamenito je zato, što su u njem mal ne svi žitelji stolari. Pokućstvo, što se tuj izradjuje raznaša se i razvaža ne samo celim primorjem, već i po Ogulinu, Karlovcu, Zagrebu, gdje se pod »fijumanskom robom« prodaje.

Želiš li potanje razgledati onaj dio doline od Ratuljah do blizu Pasca to ti je zato najugodnija točka starodavna crkvice sv. Križa iza Grobnika. Tuj stojiš na rubu duboke i razklimane kotline, do 500 m. visoko. Na desno privilo se nepreduboko, a medju bujnu zelen, seoce Kačani, a do njega silan kamenit kuk, postaviv se tu poput straže. Duboko doli, s desnog briega šumeće Rječine, pribralo se umiljato i kičeno Grohovo, a straga mu vinogradići i šumice, na podnožju vapnenoga vrha preko kojega i cesta na Rieku vodi. Na lievo pod pustim Streljanom razštrkalo se siromašno seoce Pasac, a medju svimi ovimi mjesti protegnuo se je najbujniji dio doline okolice grobničke, poznat pod imenom Meje, gdje rodi vrstna kapljica grobnička. Vina su crna, sladka i pjenušava poput bakarske vodice, te prodavaju na Rieci litru i po 80 novč.

Ovaj se dio doline u toliko izmienio, što ga obrubljaju vrhovi, koje sastavlja sivi vapnenac, s toga i nisu zeleni kao u gornjem toku Rje-

čine. Pjeskar i tuj je zastupan, nu k njemu se pridružuje i lapor, koj se ovdje debelimi slojevi razvio, a tu i tamo pjeskarom izmješao. Na ovih dvih razvila se bujna zelen; tu su šumice, tu livade i vinogradi, je i prava je slast poći ovuda uz hladnu Rječinu, naročito mjeseca svibnja ili lipnja, kad se priroda nebrojenimi milijenci okiti.

Ostavivši Rječina ovaj krasni kraj zalazi ona prama Žaklju, gdje je priroda svu strahotu svoju razvila. Iza ovoga mjesta, s lieve obale, podigao se manji mlin, a iza njega ruši se Rječina jakim slapom, valja se i buči strahovito, te skačući preko velikih pećinah, praši se tako, da se voda visoko u zrak diže, i ljeskajući se o božjem suncu opet u korito pada. Čim se više k mlinu približuje, tim ju grdnije pećine više sapinju i napokon su ju tako stisnule, da mučena na 1½ metra široko korito jedva prodi. Na tcm najužem mjestu uzdigla se velika, osovna pećina, te korito pregradila, ostavivši samo s dola otvor, kojim se voda u duboki bezdan baca. Da se voda ne zaustavlja dao je vlasnik mlina, tu na 2 metra debelu stienu probiti, ostaviv ipak jedan komad prama dnu poput kamenite brvi. Obale su tu oko Rječine kamenite i veoma visoke, a naokolični lievi vrhovi padaju strmo u korito. Tlo je na oplaz i samo težkom mukom i nemalim strahom približi se čovjek toliko, da vidi pomenutu stienu i slap, a odmah iza slapa podigle su se tako strašne stiene, da čovjek u korito ne može zaviriti. Voda šumi i buči tuj strahovito. Romantika je tako divlja, da čovjek samo stoji i usupnut gleda i sluša. Nekako mi bijaše čudno, kad sam uz tu strahotu 12. lipnja lanjske godine stajao, pa kako i nebi, kad je tlo svigdje nakoso, tako da nogu sigurno položiti ne možeš, ne pouzdaš se niti u štap, niti u noge, ne povjeravaš ni kamenu, jer se bojiš, da se ne odvali i u toj te grozoti ne pokopa; čim se više hrabriš, tim slabijim postaješ, a djeluje na to i tlo, koje se pod tobom trese. Pa ipak je čovjek to mjesto premostio, nu sigurno je to najvećom pogibelju života učinio. Samo jedan stvor sprovadja ugodne dane na tih strašnih pećinah, u toj

silnoj buki i štropotu, a to su golubovi, koji se ovdje po škuljah i gnjezde. Zamašne pećine natičkane su sa javorovi (Acer Pseudoplatanus), lieskami, jalšami, hrastići, grabrovi, oskorušnicami (Sorbus germanica) i drugim biljem.

Kad se je Rječina ovimi pećinama probila, zalazi opet u plodnu i zelenu kotlinu, obrubljenu visokimi kamenitim vrhovi na kojih je porasao samo po koj jasenici, a inače krasi tu goliet smilje, bresina i kuš, ta sladka paša marljivih pčelica. K njim se pridružuju i dobroćudne ovce penjući se od kamena na kamen i ogrizkujući slabu travu. Kad ih čovjek iz doline ili s ceste gleda, pričinja mu se, kao da će se sad na skotrljati u Rječinu, koja pod timi vrhovi struže.

Tko je samo jedan put iz Lujzijane promatrao ovaj pitomi i mili kraj, taj toga utiska nikada neće zaboraviti. Brežuljasta dolina okitila se prebujno šumicami, njivami, vinogradi i livadami, a naselila se i ljudmi. Uz šumeću Rječinu podigao se je veliki mlin s drugimi sgradami, prama kojim se spušta cesta od dvajajuć se od liepe Lujzijane. To ti je Žakalj, gdje mlin radi na tri turbine od 300 konjskih sila, a izmelje do 300.000 vagana žita, koje se simo svaža iz Hrvatske, Slavonije, Banata i Rusije. Brašno se izvaža na Iztok, Englezku, Afriku, južnu Ameriku, dapače i iztočnu Indiju.

Iznad Rječine, a uz Lujzijanu poredala se biela i čista Orehovića, gdje se puši visoki dimnjak tamošnje ciglane. Iza mjesta uklopila se medju vapnene pećine uzka, zelena dolina, koja se pripaja na cerničke dolce i hrastike. U Orehovici ima poviše gostionica u kojih se dobro vino toči, a još je znamenita i zato, što ti odavle riedki vidik na starodavni Trsat i plavetno more puca.

U cijeloj dolini ne ima za botanika tako zanimiva kraja kao što je upravo ovaj oko Žakla i Orehovice. Dok je u gornjem dielu doline priroda još u duboku snu, to je ovdje već prebujno. Ima ovdje pririedkih i prekrasnih biljaka obilno; ima i takovih, koje u celom primorju samo ovdje uspijevaju. Ovo je botanička Meka i koj botanik nije ovuda biljario,

taj ne ima pojma o bogatstvu i raznolikosti bogate i prezanimive primorske cvjetane.

Da se povratimo k Rječini! Prodrievši pomenute stijene, pada ona 6 m. visokim slapom preko vapnenih pećinah, a nedaleko ruši se opet umjetnim slapom, kad joj se pod liepim žakaljskim mostom i po treći put strmoglavi. Upravo pod njim nadigla su se dva kamenita kuka, a Rječina se medju njima na jedan metar stisnula. Onako mučena, ruši se malim, ali jakim slapom u duboko izrovanu kotlinu i i pjenu i prašu opet silovito. Liepo je gledati, gdje voda opet s druge strane kroz veliku škulju prodire, koju je u pećini izlivala. Sada Rječina bujnu zelen ostavlja, te se iznovice probija medju visokim pećinama, te prije no što je stigla do papirnice suzi se na 3 m. i ruši još jednim ne visokim i jakim slapom.

Iza papirnice prima Rječina izvor vodu, koja nikada ne presahne. Pod strašnim pećinama izlazi voda iz duboka vira posve lagano. Ovo je Zvir, a voda je u njem tamno-zelena i na površini posve mirna, pa odtud zaključujemo na strašnu dublinu njezinu.

Kod tvornice papira dieli se Rječina u pet trakova; tuj se je podiglo i pet maljenica, a u sredini na otočiću velika sgrada na tri sprata.

Ovaj je otočić brižnom rukom pretvoren u liepi povrteljnjak, u kojem ima svake ruke povrća. U obće su vlasnici tvornice, Smith i Meynier njezin kraj pretvorili u oazu usred ove pustoši. Papirnica zasnovana je g. 1828, te je jedna od najznatnijih u cijeloj carevini. Sgrade obližu 11.800⁰, posluju s parostrojem od 500 konjskih sila i 5 velikih sprava, a zabavljaju preko 500 radnica i radnika iz okolice. U tvornici se potroši godimice 20.000 centih finijih domaćih krpa i 12.000 prostijih iz drugih krajeva. Iz englezkoga uglevja proizvadjaju plin za vlastitu porabu, a papir izvažaju u Grčku, Englezku, Tursku, Indiju, pak i južnu Ameriku.

Malo po malo probija se Rječina medju pećinama i primiće k Sušaku, gdje se desni vrhovi sve to više odmiču, korito se širi, a minuvši ugodno riečko šetaliste »Scoglietto« brzim tokom izmedju pomenutoga mjesta i Rieke utiče u more.

U 50 godina Rječina je svoj tok veoma promijenila. Sad se odmiče od desnih vrhova i primiće se lievima, kako to svjedoče stanovnici sela Milaša, koji se inače i Branki zovu. U prijašnje doba naplavila je Rječina kod vodostaje (brečine) mnogo mulja, a tuj je sada

pomenuto šetaliste i najljepši riečki povrteljnjaci. Povrće ovdje uz vodu prekrasno uspieva te sa svoje vrline po celom primorju slovi. Ovdje se goje i obljubljeni »melanzani« (Solanum esculentum), zelina Afrike i južne Amerike. Jedna je odlika gladka (S. melongena), druga bodljasta (S. insanum), a prvu odliku goje ovdje, pak osobito oko Rima, Napulja i u Vlaškoj. Ova zelina poraste na dvie stope visoko, a tamno-ljubičastim cviećem i lišćem nalikuje krumpiru; plod je poput krastavca, nu gladak, ljubičast ili crvenkast i sočan. Još koju o pritocima Rječine. U dolini prima više pomanjih potocića, koji iz pjeskara probijaju, nu najznatniji joj pritok Sušica, koja postaje od voda obručkoga sgloba. U dubokoj i strašnoj dumači Borovici, gdje je bujno bor (Pinus Laricio) porasao, početak je bujici Sušici. Najprije kreće iztočno, a tada zapadno preko Grobničkoga polja, gdje se kod Lukežah izlieva u Rječinu. Obale su joj strme i visoke, korito oširoko i puno dovaljena kamenja i grohoća po kojem Salix incana kržljavi. Prije 30 godina Sušica je Rječinu tako napunila, da je skoro cijeli iztočni dio Rieke zaplavila.

Nadgrobna i oprostna besjeda About-a o Turgenjevu

Prvoga listopada sakupilo se veliko mnoštvo svieta na parižkom sjeveroiztočnom kolodvoru. Bila je tu zastupana sva inteligencija francuske metropole. Daudet, Arago, Zola, J. Simon i mnogi ostali pisci dodjoše na kolodvor da se oproste sa svojim velikim prijateljem J. Turgenjevom. Za E. Renanom govorio je E. About oprostnu besjedu, u ime književnika, buduć je on predsjednik njihova društva.

About, taj znameniti kritičar i proslavljeni pisac izustio je sljedeći govor:

„Vi ste, Ivane Sergijeviču, prestali patiti, no vi niste sasvim umrli. Topla plemenita krv teče još po knjigah vaših; dobro, koje ste vi tvorili, preliveno je u kov tvrdji od ikoje mjedi priznanjem čestitih ljudi. Zato evo mi ne plaćemo nad liesom vašim; ta zar nam je oplakivati bezsmrtne? No mi vas sprovadjamo s počitanjem kao ljubeznoga i ljubljennoga gosta, koji nastupa sada svoje posljednje hodočašće; imenito oni ovdje na pragu Pariza, pred ovimi širokim vratima, otvorenim prema sjeveru, koji odlaze i oni, koji ostaju, opraštaju se oprosnim cjelovom. Dragi putniče, nam nije potrebno zahtijevati, da vas opet onakova vidimo, kakovim bijaste jučer, vaš bo plemeniti obraz usadjen je u srce svakomu od nas.

Mi vidimo tu silnu glavu, što počiva na jakih ramenih, tu bradu i vlase posjedjele prije vremena od muke i patnje, te izvanredno ljubezne oči, te olimpske obrve, ta usta, što se smješe i što su ujedno melankolična, tu fizionomiju punu samih vrlina i dobrote, kao što je sam genij vaš. Vi ste posred nas proveli dvadeset godina; mal ne trećinu života svoga.

Naše znanosti i umjeće, naša književnost, naše uljudjene i fine zabave učiniše vam nužnim ovaj pariški ljetnik. Vi niste samo onako ljubili Francezku, već vi ste ju ljubili plemenito, takovom ljubavju, na kakovu ona ima pravo! Ona bi vas s ponosom posinila, da ste vi to željeli, no vi ste svagda ostali vjernim Rusiji i pravo ste poradili, jerbo onaj, koji od svega srca ne ljubi otačbine svoje, sliepo i do skrajnosti ostaje uvijek samo na polak čovjekom. Vi ne biste bili tako popularnim u otačbini, gdje vas sada izčekuju, da niste bili dobrim rodoljubom.

Ja sam čitao u novinah, da je netko iz posvuda najmnogobrojnije i velemožne kaste, iz kaste glupaka, kazao: „Ja ne poznajem Turgenjeva, ta on je Evropejac a ja sam ruski — trgovac.“ Taj prostak postavio vas je u skroz tamne predjele Evrope. Vaše srce pripadaše čitavomu čovječanstvu, no Rusija zauzimala je u njem prvo mjesto radi odanosti vaše prema njoj. Njoj ste vi prije svega i nada sve služili. Ja ne znam, kakovo ste vi mjesto zauzimali u obćoj hierarhiji i da li ste se rodili bogatirom ili biednikom, da li ste imali kakovu službu i da li ste dobili kakova odlikovanja. To ne ima osobite važnosti, jer vi ste vazda bili u očima suvremenika, a biti ćete i u očima potomstva lih piscem pripoviesti. Pripoviesti na oko ne imaju velike važnosti, ter najništaviji pedant njemačkih sveučilišta gleda s visine s prezirom na to ništavilo, koje ima njemu samo tu vrijednost, da zabavi bezposlenu ženskadiju. Ali kada živahni i prijazni pripovjedalac bude klasičnim piscem, pronicavim opažavaocem, dubokim misliljem i apostolova srca: tada će mu za rukom poći, da si iz-

vojuje mjesto posred velikih ljudi svoga vieka i dobrotvora roda ljudskoga uzprkos pedantom. Zašto vam u dobar čas sprema ruski narod počasti, o kakovih se nebi usmijelio sanjati ni najveći političar, ili ma koji pobjedonosni vojvoda?? Prije svega zato, što rase rado postaju put u individuih, koji se rado pokazuju njihovim predstaviteljima tipa u najpodpunijoj slici, „a vi ste kao Slaven izmedju Slavena jedna „od najkrasnijih rozgvá te ljubezne i ponosne, „smione i sentimentalne obitelji, koja nije jošte „rekla svoje posljednje rieči, te koja je tek „jedva stupila u prošlom stoljeću na pozorište „poviesti“. Vi ste njoj samoj odkrili Rusiju, koja nije sebe poznavala. Život ruskoga seljaka, njegova biednost, njegovo neznanje, njegovo samozatajenje i njegova dobrota najprije postadoše pristupnim interesu i sućuti svih „vašimi zapisci ohotnika lovca“.

Napokon jošte zato, što je velika duša Aleksandra II. oduševljavala tom malenom knjižicom, kada se je odlučila uništiti robstvo te je jednim potezom pera slomila tako staru nepravdu, kao što je sviet. Nikada jošte niesu silnici ovoga svieta toli hvalodostojno učvrstili carstvo razuma na zemlji. I tako ćete vi opet vidjeti otu veliku zemlju, koju mi, hvala vam, ponješto poznamo. Vi ćete prolaziti poput skromnoga triumfatora po bezgraničnim stepah i po miomirisnih, jelinom smolom mirišecih šuma, kuda tetrebi leprše. Seljaci će vam u susret trčati kao staromu prijatelju. Oni će mnogo vrsta pješice provaliti, da vas pozdrave sa „dobro došao“ kod prolaza vašega. Oni će se natjecati i jagmiti uz tužnu radost, da ponesu vaš les. Oni će se povratiti u seoske kućice svoje, pa će padati pred ikonostasom

na koljena i moliti se sv. Dievi i svetim za dobru dušu vašu. Meni se veoma mili pomišljati si, kako će prvi snieg posrebiti vašu grobnicu, u kojoj ste željeli počivati pokraj prijatelja svoga Bjelinskoga. Vi ste i onako čeznuli za sniegom, i nitko ga nije opisao s takovom nježnošću kao vi. Kakov spomenik podignut će vam otačbina u znak dubokoga priznanja? Veliki državnici, vaši susjedi na zapadnoj granici (u Njemačkoj) znadu, što ih

čeka poslje smrti. Oni će imati željezne statue, koje će podupirati ratni zarobljenici, pobjedjenici, uhvaćenici, nesretnici i u verige sputanici. Komadić okova, razbitih na stolu od biela mramora, najljepše bi od svega dolikovao vašoj slavi i zadovoljio bi, osvjedočen sam, skromnomu samoljublju vašemu.

Ivane Sergijeviću, koji ste nas upoznali sa sugradjanima vašima i podali nam mogućnost cijeniti ih, ukrasite viencem djelo vaše i udah-

„nite i njim želju, da bi cijenili Francezku. „Kažite im, da nas je neprijateljstvo popravilo „i načinilo razboritijimi, kažite, da mi niesmo „više lakoumni, da niesmo nikada bili neza- „hvalni, da umijemo ljubiti one, koji nas ljube, „a služiti onomu, koji nam izkazuje usluge, „te prolijevati potoke krvi naše s krvlju pri- „jatelja naroda“.

KNJIŽEVNOST

— *Prva pomoć kada tko nastrada*, napisao prof. dr. A. Lobmayer. Knjigu ovu izdalo je društvo sv. Jeronima, a ima 140 str. u 8ini, te je i ukrašena sa 32 slike. Ciena joj je 40 noč.

Hrvatska književnost ima već kojekakvih znanstvenih knjiga, koje pomućuju zdrave pojmove, nu knjiga najpotrebitijih u svagdanjem životu, takvih ima vrlo malo. G. dr. Lobmayer napisao je djelo, koje potrebuje naš narod, kao ozebao čovjek sunca. Mi se već ubrajamo u naobražene narode, te se u istinu moramo od čuda križati, da je to prva knjiga, što obradjuje taj predmet. G. dr. Lobmayer poznat je već u nas na polju popularne medicinske književnosti. Lani napisao je vrlo koristnu knjižicu o domaćoj dvorbi bolesnika, a u raznih listovih pročitali smo nekoliko prekrasnih članaka. Neka dobri Bog naplati trud g. doktoru!

U svojem posljednjem djelu podučuje nas dr. Lobmayer, kako da pomognemo čovjeku, kad ga zadesi kakova nenadana nesreća. Pisac razlaže nam vrlo jasno, kako da pritečemo u pomoć, ako koga zahvati nesvjestica, kad se tko utopi, uguši, objesi, opeče, kad krv navali na usta, kad se kost slomi, kad zmija ujede, kad se tko otruje, pa još za mnoge druge nesreće. Pomoćju ove knjige moći će mnogi sveštenik, učitelj, vatrogasac, obrtnik itd. spasiti život mnogom nesretniku. U tvornicah, na željeznicah, ma gdje da se ne sbivaju svakojake nesreće? Cijela knjiga je vrlo živo i jasna napisana, te će bez dvojbe postići svoj plemeniti cilj. Prof. dr. Lobmayer ne daje nam samo recepte, već nam i razglaba, na početku svakoga poglavja, fiziološke razloge, koji prouzrokuju razne nesreće. Članak o otrovu vrlo je važan; tuj nam daje pisac jasne upute, kako da pomognemo bližnjemu, koji se je otrovao mineralnim kojim otrovom (vitriolom, fosforom, sičanom, bakrom, olovom i živom, salitrovinom, karbolnom kiselinom), ili kojim biljevnim otrovom, n. pr. trubeljkom, duhanom, bunikom, tatulom, paskvicom, modričinom itd.

Da sviet lasnije shvati napatke g. pisca, ima u knjizi 32 slike, i mi držimo, da je to od velike potrebe, jer ovakva djela moraju biti razumljiva, buduć se ne radi o muhah, nego

o životu čovječjem. Jošte ćemo reći, da je slog te knjige vanredno lagan, bistar i razumljiv, te i na mjestih plastičan. Mi držimo, da ovoj knjizi ne treba preporuke, jer mislimo, da ne ima u nas ljudi, kojim nije zdravlje najveće blago, te ljudi, koji ne bi rado priiskočili u pomoć svomu iskrnjemu, da mu spase život.

— *Devet krvavih dana*. To je naslov onomadne izašlog historičkog spjeva Špire Vujatovića Šarova, koji je nedavno u Zagrebu tiskao Koso vsku Gjevojku, a u Pančevu, ako se ne varam, objelodanjuje ukupna »Djela«. Djelce, o kojem kanim dvie tri natuknuti, imade pune 94 stranice, pa ga s toga i sam pjesnik ponosito krsti „baš podugom pjesmom novom.“ Knjižica je pečatana u Zadru, brzotiskom Narodnoga lista, a posvećena je »slavnoj uspomeni« Božidara Petranovića. Broji deset pjevanja, od kojih se svako gizda hrvatskim ili talijanskim citatom, počam od prevodilca „Slavjanskih popievaka“, do divnoga pjesnika „Božanstvene komedije“. Tomu se nije niti čuditi: već je nastala takova moda u našoj književnosti. I „Vragoljan“ imade svoj motto. Koristno je dotičnikom, da sviet znade ili da misli, da su nešto pročitali. Dakako, to kažem u obće, dakle ni Petru ni Pavlu. Ako me razume, drago mi je, da su oštromni, ta veli se „intelligenta pauca“; ako mi se smiju, rado im dovikujem: „Quod rides, mutato nomine de te fabula navratur“. Nego (da se izrazim poput g. Vujatovića, kad mu treba razriješiti koji zamršaj ili se odakle izvući) sada mi je ostaviti te nuzgredne stvarce, pa jednostavno navesti što kraće predmet i sadržaj. Na iztoku bukti rat. Sulejman-paša neće stope, dok ne zauzme orijašku Crnogoru. Hrcegovci su već odavna poskočili na junačke noge. Crnogorci poustali listom. „Evo ih opet“ glasi prvi citat, izcrpljen iz „Poviesti Crnogorske“ gosp. Čudine „evo pet dičnih sokolova na oružje. Trgli su svoje handžare, napunili telećake prahom i olovom, te su sami — šaka ljudi, da tako rečem — naviestili rat silnu carstvu, koje može razpolagati sa prieko pol milijona bajuneta.“ Turci su nagnuli na Crnogoru. Nigdje odpora, od nikuda glasa. Hol paša slavodobitno kreće napried, pa eto ga na hr-

cegovačke ustaše. Potonje vodi kršni Marko, vjerni ljubovnik krasne Ljubice, koja osta plačući u rodnom selu. Turci su jači brojem, te je ustašam bježati put sela. Al se i turski vojnici primakli kućam. Teško si ga i staromu i mladomu, i mužkoj i ženskoj glavi. Omer-beg ugleda Ljubu, Markovu vjericu, te se u nju silno zaljubi. Omer veli, kumi i zaklinje djevojku, da ga sliedi, da će joj biti dobro, da ju neće osramotiti. Opali puška, rani Omera u bedra. Ovaj „izvadi pušku malu, da odvraći ružnu šaiu“, pogodi Ljubinog vojna, udari konja, pa pridje turskoj vojsci, uprkos plaču i molbam mlade kaurkinje, koju je za se bacio. Ovo je po prilici sadržaj prvoga pjevanja. Ovdje prekidam tanku nit zapleta, da odveć ne duljim. Jednostavno ću nadovezati: Marko i Ljube se iskreno vole. Omer je zaljubljen u Ljubu, a Zulejka ljubi sad nevjernog Omera, te je radi njega preplovila sinje more. Kod Kotora, u strašnoj oluji, da izbjegne sjegurnoj propasti, skoči gola u more, crni Ibrahim ju na ledjih prenese na kraj, ergo Ibrahim čezne za liepom Stambulkinjom. Sad preskačem na deseto pjevanje, da pročitam i vjerno, doslovce navedem pjesnikove rieči:

Sa pomoći tvojom vilo
Pjesmi ovoj na kraj dogio;
Mučno mi je mučno bilo
Kada pjesmu pjeva' pogio:
Jer se bojah nesvršit je,
Ispjevana nevidit' je.

Sad nek ide preko svieta
Ispjevana pjesma moja,
Nek se svietom ona šeta,
Nek je nose krila tvoja,
Nek je čuva tvoja sila —
Posestrimo vilo mila!

Nepušta je ići samu,
Već je čuvaj, već je gledaj,
Nek nepane mah u tamu,
Grđiti je ljudim nedaj;
Već im kaži pjesma moja —
Da me stoi dosta znoja.

Ti znaš vilo da su ljudi
Na pjesnike ljuti nešto,
Da pjesnike udes hudi —
Zna proganjat mnogo vješto:
Te kad pjesnik štogod stvara —
Kudi jato kritičara.

Nije ljepo, nije dobro!
Kivni ljudi vele nama:
Ta ovo je ludost pobro —
Pjesma mu je vrjedna srama!
Al im reci vilo mila —
Gdje je pomoć njina bila!

Kada kude kudit' znadu,
A hvale li prazne rieči
Pjesnicima samo dadu,
Zalud pjesnik oči beči —
Pomoći mu neće niko —
Pa ma dobro o njem viko.

Kakva plata, — ragja taka!
Odgovorit' pjesnik može;
Laka plata, ragja laka;
Netičte mi ovo kože —
Pa govor'te što hoćete,
Naudit mi nemožete.

Tako i ti vilo reci
Kada vidiš stvore grube;
Od tih ljudi ti uteci,
Hajde onim što no ljube
Pjesnikovo čedo milo,
Što ga nosi tvoje krilo!

Ovakovim duhom po prilici, al nešto, mnogo, neizmjerljivo bolje pjeva M. Rapisardi u svojem „Luciferu“, a G. Carducci u strašnoj, ubojitoj pjesmi „Mojim Cenzorom“. Nego, ja bi se usudio doviknuti g. Vujatoviću: „Quod licet Jovi, non licet tibi.“ Pa u istinu, hrvatski pjesnici se ne smiju tužiti na naše tobožnje Aristarke: oni riedko kude, a još riedje proganjaju. Osobito g. sačinitelj historičkog spjeva „Devet krvavih dana“ nije imao nikakova prava, da plane onako neumjestnim gnjevom. Njega su — mirabile dictu! — iskreno pohvalili i preporučili čak u zabavno-poučnih listovih. Koristnije mu je bilo mučati, osobito kad istodobno donasa najjasnije dokaze nesmisla, nepjesničkog ukusa, te nepoznavanja hrvatske slovnice i najempiričnije psihologije. Da u kratko opravdam: Turci dovedoše ranjenog Marka k Sulejmanu, koji zapoviedi, da se biedni Hrcegovac vješa. „Poslušajte hude slugu, Još hudijeg gospodara“ „I zaista Marka mlada o drvetu obješite“ — al puče puška, tane presječe konop i trupina pade na zemlju. „Sjećite mu rusu glavu“ zapovieda paša. — Ture zamahnu čordom, al — puče puška, i krvnik pade. Turci se preplašili, al se paša ne da prepasti, već zapovieda, „za hata da ga vežu.“ „Udariše konja čila, Konjić skoči, Marka vuče, Skače konjic kao vila — Marko kuka i jauče. . . Al Omera puška planu — — Biesnom konju zada ranu!“ Podigla se silna graja: Turci ne će više da more mladog Hrcegovca, ta po njem jamačno Muhamed nešto najavlja vjernomu stadi. Sulejman napokon „meće Marka u slobodu“, koji, nakon toliko patnja i rana odlazi sretno, skoro pjevajući i popjevajući. Smiešno!

U kotorskom zaljevu more je strašno uzburkano. Na biesnih valovih se bori maljušna ladja, a u njoj sedam mornara. Vjetar prelomi jambor, koji ubi troje čeljadi. Kad to vidi Zulejka, izidje na sried broda, te — risum teneatis — apostrofira more na sedam groznih kitica. Zatim moli crnog Ibrahima: „Ti na ledja položi me, I u Kotor prinesi me.“ Sada pjesnik čudnovato opisuje tu čudnu dvojicu na hrbtu pjenećih talasa. Zulejci ne zabravljaju niti „zlatne dlake pod pazuhom“, nit „bedara obe pole“, nit „nožice male gole“,

pa „ak' hoćeš — kaže valjda čitatelju — možeš vidjet lica ljubka, droba, dojke, malog pupka . . .“ Ne vjerujem, da je ovakav talijanski verizam. Hrvati ne smiju misliti, da je to oponašanje Stecchetti-a, Fontane, Prage, pa niti Tanganelli-a: ovo na opravdanje pjesnikove originalnosti. . .

Tamo, k obali oko Satorine, prispio i Marko, pa izmienio već umorenog crnca. Dakako, mornari su svi poginuli. To me sjeća „Zavjeta“, gdje no se je sam Dubois spasio, da igra svoju smiešnu ulogu.

Pjesnik nas voda „tamo, amo, da nam pjesma draža samo“. I ja ću se držati toga u istinu lukavoga i koristnoga načela, da ne rekнем sredstva. Svoje vriedne čitatelje vodim u tursku sobu, gdje su, kao na pozornici, kad je gluma ili lakrdija pri koncu, sva ili bar glavnijsa lica. Ne znam bi li se ovom moglo kazati: Deus ex machina. Omer izdiše, Zulejka jauče, a Ljuba, Marko i Ibrahim — čekaju da ih dodje red, da im pjesnik potegne konopčić . . . Zulejka, dobra ženska duša, u svojoj nevolji primiće se Ljubi, razcviljena ju tješi, te njoj i Marku nudi turska odiela, nebi li tako pobjegli, spasili sebe i svoju ljubav. Rečeno, učinjeno. Ibrahim prati sretnu dvojicu do vrata grada. Medjutim Zulejka

„Čiči, viče i jauče,
Dok od tuge i od jada
Mladog bnli srce puče:
Prevali se dieva mlada
Pokraj liepog Omer-bega;
Mrtva pade pokraj njega!“

U to se povrati mladi Ibrahim, koji, videći da je bula mrtva, povadi nož, sagnu se nad ledno tielo, poljubi ugasnule oči, podignu desnu ruku, i probi „svoje mlado srce.“

„Jezero se krvi stvori,
Mrtvih troje tude leži. . .“

A ja pitam: „E se non ridi di che rider suoli?!“ Dobro je kazala spljetska „Nada“, da gosp. Vujatović imade mnogo a i preveć licencija glede sroka. Da se ne bojim prigovora, da želim ciepidlačariti, dosta bi toga naveo. Evo četiri stiha:

„Strašna li je bitka ovo:
Dvaest hiljad Crnogorca —
Što j' Nikola kneže dovo
Su pedeset turskog borca —“

Još gore: „idu-vidu“, „trenom-čitateljom“. „Kazti-pasti, hiljad-bivad, grobu joj-svojoj“ niese mu najnezvučniji i najgori srokovi. Inače imade rieči, koje se divno slažu: skoro na svakoj je strani naći: „amo-tamo, sada-mlada-jada, vila-mila-bila, dodje-podje-ovdje“ itd. „Crnogorac“ i „borac“ uvijek su nerazlučivi. To je donjekle opravdano. Gospodin Vujatović, u koliko mi se čini, piše fonetički. Ne znam, smije li za to pisati „rekot“, mjesto „rekoh ti.“ Kadgodj „stoi“, a kadgodj „stoji“, valjda da ugod i našem Staromu. Tako sve rieči na oji. Obično je jekavac, makar da je gdje gdje čitati: „nešto, ovde, vregjati, pretnja, nike, biže, gdi“ i dr. Ne pravi razlike medj ie i je, dakle: „Ljepe djeve ljepo tjelo“. „Za vigieti Marka mlada“. „Bjela legja kao snježna, Niže ledja bedre ljepe; Gola s' vidi djeva nježna, Moš joj vigjet' oči sljepe“. U genitivu pl. pridavnika nerabi h: „mladi junakâ, mali topova“, Kadšto mu sune, te ga dodade i sa-

mim samostavnikom: „Izmegj udah jednih ljudi“. Sve mu je jedno Sociativ i Instrumental: „Marko, Marko, zašto tako Ponašas se ljubom svojom — Kojano te ljubi jako, Zašt' je mučiš s' rječi tvojom!“ Ako veli „Crnogorcim“, smije ipak kazati „Turkom“. „Vrućo tane“. valjda je štamparska pogriješka. Takodjer Vokativ „Saibu“ i pl. „muču“ od „mučiti“. Talijanizme i provincijalizme nije moguće pobrojiti. Dva tri primjera: „Za slaviti“, „brod idje“, „ranjenik se bolje čuje“, „braniteljka od nas svijuu. Sve dan po dan od tri dana. U devetom pjevanju, gdje g. Vujatović citira Gundulića, imade krupna pogriješka, koja se često podkrade dalmatinskim Hrvatima: U samom „Osmanu“ ih imade na stotine takove vrsti. Ne paze koliko se razlikuju svoj, njegov, njezin i njihov. „Osta Ljube u tom selu, Kod rodjaka jednog njena“. O pleonazmih, nepjesničkoj dikciji, i lošoj, skoro nikakvoj interpunkciji ne velim niti rieči, niti spominjem, kako se pjesnik u samom djelcu višekrat ponavlja. Navadjam dvie kitice, kao primjer dvogovora i djetinosti:

„A i rob ću tebi biti,
Što god rečeš raditi ću;
U vildžan ću kavu piti,
Teb' ko djetu nositi ću;
Poklon ću ti zlato moje.
Ljubiti ću stope tvoje“

„Muhameda ostaviću,
Kose svoje odrezaću,
Oči svoje izvadiću,
Ruke moje izsječ znaću —
Samo reci dušo mila:
Da bi s' otim sretna bila.“

„Poput slavnoga Ariosta“ g. Vujatović dončava svoja pjevanja: „Svaki kao lave posta Al za sad je pjevat dosta“. Poput spisatelja „Orlanda Furiosa“ — silicet parva componere magnis — g. Vujatović tura nekakve neumjestne ili bar nepotrebite nevjerovatnosti:

„Čitatelju, i sam sudi
Jel' se za boj vaki znalo —
Od kako je ovog svjeta,
I na njemu boja kleta.“

Lodovico Ariosto je ipak slavan pjesnik. Ozbiljna i ponosna Kalliopa nije za svakoga, Erato je ljepša, živahnija i usrdnija. Mnogi neka to upamte.

„Dat ću t' konju zlatne zobi“, govorio je Suljem paša Omer-begu, kad no mu je pitao zarobljenu Ljubu. A što da dadu pjesnici svojim nevilovitim Pegazom? Ai poster i l'ardua sentenza E noi — svjetujemo dotičnike, da pročitaju De Amicisovu zvonjelicu „Crescit . . . eundo.“
Barbarus.

KULTURNE VIESTI

— **Mladi trgovac**, praktična uputa za jednostavno vođenje prometnih knjiga, trgovačko dopisivanje i mjerne poslove. Ovo liepo i potrebno djelo napisao je naš reyni M. Krešić. „Matica Hrvatska“ nagradila je knjigu iz zaklade J. N. Draškovića za godinu 1882. Djelo je tiskano kod Dragutina Albrehta u Zagrebu. Ciena i for. 50 novčića. Naš poslovni svijet neće se više moći izpričavati, da ne ima nikakvih trgovačkih knjiga, pa da mora upotrebljavati tudji jezik u svojim poslovih. Knjiga ima trinaest tabaka, sadržaj joj je raznolik i vrlo prikladno razredjen. Uvod je poslanica našim trgovačkim mladim, a napisan je triezno i zadahuu patriotskim duhom. Naša trgovačka mladež češće bi morala pročitati i promozgati one krasne i zrele misli te poslanice. G. Krešić jasno je raztumačio trgovački zakon u njegovih najbitnijih toč-

kah. Od velike koristi bit će i njegovo tumačenje mječnih poslova, vjersije, jednostavnoga knjigovodstva. G. pisac, da lasnije shvate trgovci korespondenciju, dodao je knjizi razne obrazce, pa i 123 izvorna pisma, a sve je to vrlo jasno i obširno raztumačio. G. pisac nacrtao je u svom djelu i celi razvitak nove trgovine, te može svaki čovjek iz toga orisa koješta pametna i koristna naučiti. Knjiga je došla baš u sgodno vrijeme, jer je, da ne može bolje, prikladna za školsku porabu. Mi najtoplije preporučamo ovo djelo našoj svjestnoj trgovačkoj mladeži i svim ostalim ljudem, koji moraju voditi knjige. Čast »Hrv. Maticie«, što je nagradila ovo liepo djelo, a od g. pisca očekujemo, da nam doskora obogati književnost svojim perom, jer su ovakve knjige od mnogo veće koristi za naš narod, nego li one, gdje se govori o zvjezdah, uzdasih i o slavuljih, što cvile u travkah.

— „Miklošić i Hrvati“, odgovor g. Matiji Murku, predsjedniku ak. društva »Slovenija« u Beču. Napisao Velimir Deželić, tajnik hrv. ak. društva »Zvonimir« u Beču. U Zagrebu 1883, tiskom Dragutina Albrechta, str. 28 u 8-ni. Ciena 15 novč. Iz ovoga prvenca našega mladoga pisca uvidjamo, da je g. pisac mnogo učio i mozgao prije nego se je latio pera. Valja znati, da je g. Murko napisao nedavno brošuricu o »Miklošiću i Hrvatih« te da je i više puta odviše daleko zabrazdio, pišući o stvari, koja mu ne bijaše dosta jasna. Mi čestitamo od srca našem Deželiću, jer mu je u istinu pošlo za rukom razbistriti neke krive i neosnovane nazore. Mi smo osvjedočeni, da je g. dvorski i tajni savjetnik prof. Miklošić »Zierde« bečkoga sveučilišta, nu mi smo i duboko osvjedočeni, da filolozi ne stvaraju narode.

— **Djela Gjuro Jakšića.** Posljednji svezak (10) naša tragediju u pet činah „Stanoje Glavaš“. Ovu tragediju nadjoše u rukopisu poslije smrti pjesnika. Svezak ob- iže 207 strana u 8-ni. Ciena je svakomu svezku dinar i po, a svi svezci stoje 15 dinara. Mi smo pročitati ovu tragediju, sud ćemo vremenom izreći, nu držimo za dužnost, da upozorimo slavu upravu našega glumišta na „Stanoje Glavaša“, a nadamo se, da neće gg. Moser i Schöntan ništa imati proti ovom našem savjetu.

— **Švanda dudák.** Gospodin Ignát Herrman poslao nam je na uvid nekoliko snopčića „Švanda dudáka“, moleći nas, da javimo to djelo braći Čehom, koji žive u našoj domovini, pa onda i svim prijateljem česke književnosti. Poziv glasi:

Prátelum humoru a žertu! Starý humorista „Švanda dudák“ vzkázal nám s nebe dobrotivé svolení, abychem si vypujčili zvučné, dobře povědomé jeho jméno, i vysíláme mladého „Švandu dudáka“ na světlo a na návštěvu ku všem milovníkům veselého vypravování. Aby pak každý věděl, co mu „Švanda dudák“ na vycházkách svých přinese, vypočteme ihned, čím cestovní brašnu jeho zásobovati budeme: Humoreškami, satirickými povídkami, fraškami (burleskami), švandami, rozmarnými rázovými (karakterními) obrázky ze života, zejména pražského a po případě i drobnými šibřinkami (anekdotami), ovšem vždy novými a puvodními. Ukázku ze zásoby té podali jsme již prvním sešitem „Švandy dudáka“, dnes přinášíme pokračování v sešitu druhém a přičiníme se, aby příští sešity „Švandy dudáka“ nezustávaly za prvními, nýbrž aby byly vždy stejně dobré a pokud možno je předstihovaly.

Nad očekávání přátelské přijetí 1. sešitu opravňuje „Švandu dudáka“ k uspokojivé domněnce, že dovedl si hned při první vycházce své do světa získati četných příznivců v Praze i po venkově a ubezpečuje tuto na svou poctivou, žertovnou duši, že jest naplněn jen jedinou snahou a jediným přáním: 1. aby obsahem svým čtenáře vždycky uspokojil a 2. aby kruh těchto čtenářů „Švandových“ stále se rozšiřoval. S prvnějším bude zajisté každý přítel humoru srozuměn a pokud pronešeného přání se týče — kdož na široším světě by je „Švandovi“ zazlíval?!

Na mnohostranné pak vybídnutí a zejména na žádost venkovskými pány odběrateli vyslovenou usneshli jsme se společně se „Švandou dudákem“ na tom, že vypíšeme při druhé vycházce „Švandově“ jisté předplatné, aby nezdržel se každý sešit při jednotlivém jeho objednávaní o 5 krejcaru za poštovní poukázku, i oznamujeme tedy, jak následuje: 12 vycházek „Švandy dudáka“, kteréž vykoná asi tak za rok, tedy dobře počítáno za každý měsíc jednu, stojí pro „venkov i s poštovní zásylkou“ (kteráž obnáší při každém seš.

5 krejcaru) jenom . . . . . 2 zl. 80 kr.
6 vycházek (sešitů), tedy asi na 6 měs. 1 „ 59 „
„jednotlivé seš. s pošt. zásylkou stojí“ — „ 25 „

— **Talijanski list.** Ovo je treća godina, što u Rimu, nakladom Sommaruge, izlazi dva put mjesečno zabavno-poučni list »La Cronaca Bizantina.« Glavni su mu suradnici: Bacareda, Boito, Chiarini, D'Annunzio, Fleres, Fontana, Giacomini, Guecini (Stecchetti), Senzoni, Sodi, Marradi, Navarro della Miraglia, Onufrio, Salvadori, Scartoglio, Sommaruga, Testa (Papiliunculus) i dr. U svakom broju piše i talijanski gorostas-Giosuè Carducci. Ova imena su najjasniji dokaz, da listu ne ima prigovora. Pravac mu je, dakako, verističan, radnje kratke, srčne, jezgrovite, pune humora, jezik liep i čist kao nigdje. »Il Fanfulla della domenica«, »La domenica letteraria«, »Il Preludio«, »Il Capitau Fracassa« i mnogi drugi liepi listovi izgubili su svoju negdašnju važnost. Taj svakako iznimni list — pisao je tršćanski »L' Indipendente« netom je izašla »Kronaka« — divno je pogodio. U Englezkoj ili u Francezkoj bi zapadao bar 60 lira na godinu, te bi imao 60.000 predplatnika. U Italiji još ih ne ima toliko, al će ih skoro imati bez dvojbe. Godišnja je predplata samo 10 lira.

Barbarus.

— „**Mente o Cuore**“. Tako se zove književni list, što no ga izdaje i uređuje u Trstu Odoardo Weis. Drži se staro romantičko-idealno-katoličke škole, pa ne može liepo napredovati. Suradjuju sve četiri poznate tršćanske pjesnikinje. Najbolja je, dakako, Elja Gianelli. Pošto je u Zadru umrla »La Palestra«, to mu sada i gdje koji Dalmatinci šalju svoje književne talijanske proizvode. Tu je lani g. Srećko Karaman, Splječanin, obielodanio svoju radnju o »Kraljeviću Marku«, koju je bio počeo tiskati u spljetskom mjesečniku »Buletino di archeologia e storia dalmata«. Ovaj potonji dobro uređivani list prima i hrvatske sastavke. To samo uzgredno.

B-s.

— **Olindo Guerrini** (L. Stecchetti) izdao je svoja ukupna djela. Stecchetti je jedan od najpoznatijih talijanskih pjesnika novije dobe. Proti njemu pišu vrlo mnogi, koji ga nisu čitali, a pišu proti njemu, jer se povadaju za drugimi, koji ga takodjer nisu čitali. Oni znaju, ti neprijatelji Stecchetti-a, da mu je smjer veristički, a to je dosta, voilà tout. Pjesnici, koji nisu dosta naobraženi, da shvate prirodu, te pisci, kojim su faussirana čuvstva krivimi nazori, što im se zabiše u glavu u mučnih godinah školovanja, naravno da takvi ljudi moraju odsuditi Stecchetti-a. Da je taj sveobćeniti verizam talijanskih pjesnika nešto nova, što ne može omilliti u prvi mah, mi to poznajemo, nu čitali smo, da se nije ni krumpir izprva mogao ušuljati u svaku kuhinju. Neka mi se ne zamjeri ova prisposoba s krumpirom, jer Bog zna, koliko bi bilo velikana englezkih od glada umrlo, da nije bilo krompira. Ovo posljednje mnienje nije naše, već nekoga znamenitoga českoga pisca.

— **E. Zola** napisao je, bit će nešto više od godine dana, roman »Pot-Buille«. U ovom romanu otkriva E. Zola rak-rane građanstva. Roman je već dramatizovan, te će se do mala glumiti u Parizu. To je djelo istinitije, realističnije od iste »Nana«. Zadnji prizori u »Pot-Buille« prestrašili su i najsmjeliju kritiku. Pariški konservativni ceh kazališnih recenzenta već oštri svoja pera. Bit će buke i bruke. Slavna uprava zagrebačkoga glumišta neće dozvoliti, da se glumi taj komad, jer da je E. Zola odviše vješt fabrikant ogledalá, a ljudi, kojim je bila majka priroda mačuha, ne trpe dobrih zrcala. Komadi à la »Naše žene« nikoga barem ne vriedjaju, nego dapače odobravaju neke mane, nad kojimi se čovjek nasmije od dosade, u mjesto da se naplače od tuge.

— **Victorien Sardou** napisao je novu dramu »Haine«, koja će se glumiti ove zime u glumištu Ambigu. Naslov ima velik sadržaj; haine znači mržnja. Sardou je već ostario, a Francezi vele, da će i njega stići sudbina poput P. Corneille, kojemu je pod stare dane zvijezda za goru »en vogue« naglo uminula. Sardou stanuje u villi Marly na obali Sajne, pa veli: ako mi pero klone, zamienit ću ga povrazom; lovit ću ribe.

— **The expansion of England** zove se djelo Inglesa Seeley-a. U tom djelu pripovieda učeni pisac, kako se je kroz stoljeća širila englezka vlast. Mi ako smo i daleko od Londona, gdje je izašlo to djelo, znamo, kako se je englezka vlast širila: topovi, revolveri, olovom, okrutnošću, a to su sredstva utilitarizma. Pisac Seeley vrlo je zabrinut, te nezna, kako će se Inglezka riješiti velikih briga, što joj ih zadavaju ogromna posjedovanja

širog cieloga svijeta. Mi se nadamo, da će ta posjedovanja riješiti Inglezku brigá, čim budu usvojiti mogla sredstva englezkoga utilitarizma.

SITNICE

— **Životinje i brzojavi.** Velika nesporezumljenja sbivaju se prečesto medju vrabci i brzojavi. Naši vrabci utvili su si u glavu, da su ljudi podigli brzojavne stupove i da su ih vezali žicom, samo da oni uzmognu na tih žicah odpočivati. Vrabci smatraju brzojav nekom ljubeznom pažnjom čovjeka. U toplih krajevih odnošaj izmedju životinja i brzojava vrlo je koban po brzojavke. Javlja se, da su medjedi prevrnuli mnoge stupove, jer da su mislili, prevareni zujenjem žice, da su naišli na rojeve pčelá. Pred malo vremena opazilo se u persijskom zalievu, da je velerib prekinuo podmorski brzojav udarcem svoga repa. Kada je velerib izveo svoj junački čin, jedno je i zaglavio, zaplevši se u ostanke brzojava. U Japanu su pauci neprijatelji brzojavom. Ti kukci razapinju noću svoje niti od stupa do stupa i po žici. U zoru nadodje obilna rosa, i odatle sve zlo. Vлага vodi posve dobro munjevu struju, te se tada ustanovi silna komunikacija medju pauci. Munjina gubi mnogo od svoje sile, mienja svoj pravac, a japanski brzojavni činovnici, da poludiš. U razpošiljanju brzojavka vlada na cijeloj liniji najveći nered. Činovnici odahnu, kad poskoči sunce, na kojem se osuše one nesretne mrieže pauka.

— **Odkriće spomen-ploče.** Liepa se svečanost slavila 15. listopada u Pragu; odkrita je naime spomen-ploča J. E. Purkynju na kući, gdje je pokojnik umro. Tu se sakupila velika množina svijeta, a slavnostni govor izustio je prof. Janovshy. Purkinje, taj česki Claude Bernard, stavio je za podlogu liečničkoga iztraživanja eksperimentalnu metodu. Od toga slavnoga učenjaka imamo i pregled fiziologije i fizioloških sustava. Velik je on bio i učenjak i patriot; njegove su zasluge neizmjerne po česki narod i po svjetsku znatost. On je prvi progovorio s katedre na sveučilištu materinim jezikom. Utemeljio je društvo i časopis českih liečnika. Njegova mnogo-brojna djela poznata su cielomu svijetu, koji se je divio tomu velikomu i neumornomu duhu. Njegov rad i njegov primjer potaknuše mnogo umnika, da nastave, što je on započeo, te možemo utvrditi, da se njemu mora zahvaliti, što je bratski česki narod toli silno pokročio na polju prirodoslovnih znanostih i medicine. Njegova diviza bijaše: »Sloboda i obrazovanost«. Purkynje mnogo je eksperimenata na sebi pokušao. Pripovieda se, da je jednom malne od studeni zaglavio, jer je htio saznati, što osjete ljudi, koji se smrznu. Purkynje je umro dne 27. srpnja god. 1869. Slava mu!

— **K emancipaciji žena.** Na sveučilištu curiškom bijaše godine 1872. do 112 dobrovoljnih slušateljka, a medju ovimi najviše Ruskinja. Od te godine stao se broj tih slušateljica naglo umanjivati. Lani bijaše na tom sveučilištu samo 31 studentica (20 na medicinskom, 10 na filozofijskom fakultetu, a jedna je slušala kemiju). Dosele dobilo je diplomu doktorsku 30 slušateljka; 23 su doktorke medicine, a ostalih 7 doktorke filozofije. U Parizu dobilo je minule godine 5 slušateljka doktorsku diplomu, i sve na medicinskom fakultetu.

— **Kako su svršili nekoji ruski pisci svoj život?** Prigodom smrti slavnoga Turgenjeva sjetismo se tužnih rieči A. Hercena: »Jadna i nesretna sudbina zajamčena je u nas svakomu smionomu. Poviest naše književnosti jest pregled mučenika i kažjenika«. Hercen rekao je istinu, jer prijatelj J. Turgenjeva, veliki kritičar i umnik Bjelinski, umre od glada, da od glada i biede u svojoj 35. godini. Grozota! — Slavni Ryljejev bje obješen na zapovjed cara Nikole. Sramota! — Velikan Puškin, taj veliki patnik, padne u dvoboju u dobi od 28 godina. — Gribojeva umoriše u Teheranu. — Lermontov, internovan u Kavkazu, pada u dvoboju u 30. svojoj godini. — Kolcov bijaše od rođjaka izprebijan na smrt, i umre od rana u 33. godini. — Polojev, odsuđen na robiju na osam godina u Kavkazu, umre u vojničkoj bolnici. — Baratinsky umro je u progonstvu, koje je trajalo punih 12 godina. — Bestužev poginu mlad u Sibiriji u teškoj robiji. — Gogol umro je polušenut u najtežih bolestih. — Nekrasov mnogo je godina bolestan ležao, dok je u biedi umro. — Turgenjev umro je nakon ogorčena života u svojevolumnom progonstvu. Oh koliko sramote, koliko biede, glada, robije, vješala i krvi! Veći dio ovih velikih ljudi poginulo je u tride-

